

שבוע פרשת בלק - באה"ק

(25 June - 01 July 2023)

ו' - י"ב תמוז תשפ"ג

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ה, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להנחת תפילין במשך כל היום כולו (מנין החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמנחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִמֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ
 יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דַגְגָּךְ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי
 עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶךָ, וְאִכְלֹתָ וּשְׂבַעְתָּ: הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם
 פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְהָרָה אִפֵּי יְיָ בְכֶם וְעֲצַר אֶת הַשְּׁמַיִם
 וְלֹא יִהְיֶה מִטָּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וְאֲבַרְתֶּם
 מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָאָה אֲשֶׁר יְיָ נָתַן לָכֶם: וּשְׂמַתֶּם
 אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם
 לְאֹזֶת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְמוֹטֶפֶת בֵּין עֵינֵיכֶם: וּלְמַדְתֶּם
 אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְךָ, וּבְלִכְתְּךָ
 בְּדַרְךָ, וּבְשֹׁכְבְךָ, וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ,
 וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לְאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשְּׁמַיִם עַל
 הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל־כַּנְפֵי בְגָדֵיהֶם
 לְדַרְתָּם, וְנָתַנוּ עַל־צִיצִית הַכַּנֵּף פִּתִּיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם
 לְצִיצִית, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וְעִשִׂיתֶם
 אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר
 אִתְּם זָנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעִשִׂיתֶם אֶת כָּל
 מִצְוֹתַי, וְהִייתֶם קְדָשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי
 יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אָמֵן:

נכון לומר קודם התפילה:

הָרִינִי מִקְבַּל עָלַי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבַת לְרַעַד בְּמִוֶּדֶ:
 מַעֲוָה לְהַתְּפַלֵּל בְּתַפִּילִין אֶת כָּל תְּפִילַת שַׁחֲרִית כּוֹלֵל שִׁיעוֹר תְּהִלִּים כְּפִי
 שְׂמַתְחֵל לִימֵי הַחֹדֶשׁ.
 יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנֶה בֵּית
 הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרְתְךָ:
 אֶךְ צְדִיקִים יִדְּרוּ לְשִׁמְךָ, וְשִׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת־פָּנֶיךָ:

טוב להרגיל עצמנו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה'
 הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם, שֶׁהַחֲזַרְתָּ בִּי נַשְׁמַתִּי
 בְּחַמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתְךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על
 התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת
 של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד
 ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
 בְּמִצְוֹתַי, וְצִוְּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִילִין:

הברכה השנייה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל
 ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
 בְּמִצְוֹתַי, וְצִוְּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִילִין:

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיכרך.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר פָּחַר בְּנוּ מִכָּל
 הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן
 הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוֹתָ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבַת אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל
 מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ
 הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ: וְשָׁנַתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ
 בְּבֵיתְךָ, וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ, וּבְשֹׁכְבְךָ, וּבְקוּמְךָ: וּקְשַׁרְתֶּם
 לְאֹזֶת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְמוֹטֶפֶת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל
 מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ, וּבְשַׁעְרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמַעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה
 אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ,

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . . שכן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו)) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בהדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו יהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מזמורי תהלים

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֱלֹהִים נִשְׁאָתִי אֶת
עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַשָּׁמַיִם: ב הֲנֵה כְּעֵינֵי
עֲבָדִים אֶל יְד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי
שֹׁפְטָה אֶל יְד גְּבֻרָתָהּ בֵּן עֵינֵינוּ אֶל
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שִׁיחַנְּנוּ: ג חֲנֻנוּ יְיָ חֲנֻנוּ
כִּי רַב שְׂבַעְנוּ בּוֹ: ד רַב־תְּשַׁבְּעָה לָּהּ
נַפְשֵׁנוּ הַלְעַג הַשְּׂאֲנָנִים הַבּוֹז לְגֵאִי
יּוֹנִים:

קכב

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שְׂמַחְתִּי בְּאֲמָרִים לִי בֵּית יְיָ נִלְךְ:
ב עַמְדוֹת, הֵיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֵיךָ יְרוּשָׁלַם: ג יְרוּשָׁלַם
הַבְּנוּיָהּ כְּעִיר, שֶׁחִבְּרָהּ־לָּהּ יְהוָה: ד שִׁשָּׁם עָלוּ שְׂבָטִים
שְׂבִטֵי־יְהוָה עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְהַדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה,
יָשְׁבוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שְׂאֵלוּ,
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִיחוּ אֶתְכֶם: ז יְהִי־שְׁלוֹם בְּחִילְךָ
שְׁלוֹה, בְּאֲרָמְנוֹתֶיךָ: ח לְמַעַן, אַחֵי וְרַעֵי אֲדַבְּרָה־נָּא
שְׁלוֹם בְּךָ ט לְמַעַן, בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ:

זמן תחילת קידוש לבנה: יום ראשון בערב, ו' תמוז

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א

לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל

לקראת י"ב-י"ג תמוז, ה'תשי"ב

למסור לכל הקיבוצים: התוועדות בהתעוררות בימי גאולה וסגולה הבע"ל ובהשתדלות בהפצת תקנות בעל השמחה.

מנחם שניאורסאהן

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א

לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל

לקראת י"ב-י"ג תמוז, ה'תשכ"ט

התוועדויות פעילות ולהמשיכן בכל השנה ובברכת הצלחה.

מנחם שניאורסאהן

ובברכת הצלחה: במברק שנשלח לירושלים עיה"ק: "ובברכת שבתא טבא דחג הגאולה".

תוכן עניינים

מתורת רבותינו נשיאי הב"ד

אדמו"ר הזקן

- 220..... שולחן ערוך עם הערות וצינונים
220..... שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי'
224..... לקוטי תורה.

אדמו"ר האמצעי

- 233..... תורת חיים.

אדמו"ר ה'צמח צדק'

- 234..... דרך מצוותיך.

אדמו"ר מוהר"ש

- 236..... תורת שמואל תרל"ג.

אדמו"ר מוהרש"ב

- 236..... ספר המאמרים - המשך תער"ב.

אדמו"ר מוהרי"צ

- 238..... ספר המאמרים - תרפ"ט.
239..... לקוטי דיבורים - בלה"ק.
240..... אגרות קודש מהרבי הרי"ץ לבתו הרבנית חיה מושקא.
243..... אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ.

הוספות

- 49..... ילקוט לוי יצחק על התורה
52..... ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה
181..... נביאים וכתובים
190..... עין יעקב - מסכת ברכות
244..... נקודה משיחת קודש מעובדת
245..... חומש לקריאה בציבור
252..... קריאת התורה למנחה בשבת קודש
253..... ביאורים לפרקי אבות - פרק ו
254..... לוח זמנים
255..... סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

- ד"ה וידבר ה' אל משה גו' זאת חוקת התורה גו',
שבת פרשת חוקת-בלק, י"ב תמוז ה'תשכ"ט 5

התוועדויות

- יום ה' פ' חוקת-בלק, יו"ד תמוז, ה'תשי"ב 26
שיחת ש"פ חוקת-בלק, י"ב תמוז, ה'תשי"ב 26
שיחת ש"פ חוקת-בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ט 31

לקוטי שיחות

- בלק, כך נג, א 44

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

- 53..... חומש יומי - פרשת בלק.
78..... לוח לתהלים היומי.
79..... תניא יומי.
91..... לוח 'היום יום'.

רמב"ם

- 94..... הלכה יומית לעיון ברמב"ם.
98..... שלושה פרקים ליום.
153..... פרק אחד ליום.
178..... ספר המצוות

לימוד מוחולק לפי ימים

- 183..... משניות עם ביאור קהתי - מסכת סוכה
192..... גמרא עם ביאור - מסכת גיטין
220..... שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי'.

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מאמר דא"ח

ביאור בדרך אפשר

בחתלת פרשת השבוע, פרשת חוקת, נאמר:

1 וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה גו' זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גו' וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ
2 פָּרָה אֲדָמָה גו'¹, וּפִירֶשׁ רִשְׁיִי וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ, אֵל מֹשֶׁה רִבִּינוּ
3 לְעוֹלָם הִיא הַפָּרָה הָאֲדוּמָה, גַּם זֶה שִׁיעֶשׂוּ בְּרוּרוֹת הַבָּאִים נִקְרָאתָ עַל

ביאור בדרך אפשר

33 הוּא לְכֹאזְרָה רַק שֶׁנֶּעֱשְׂתָה עַל-פִּי הוֹרְאָתוֹ וְצִוּוּיָּו⁶ אַבֵּל אֵין
34 הַכּוֹנֵה שֶׁאֵכֵן עֲשֵׂה מֹשֶׁה בְּפוּעֵל], וּמֵהִי שִׁיכּוֹתֶנָּה שֶׁל הַפְּרוֹת הָאֲדוּמוֹת
35 שֶׁעֲשׂוּ הַכּוֹהֲנִים לְמִשְׁהָ, וְעַד שֶׁנִּקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ?
36 (ב) וְהֶעֱנִין הוּא, דְּאִיתָא בְּלִקְוִטֵי תוֹרָה⁷, מֵאֲמֵרֵי חֲסִידוֹת

37 שֶׁל אֲדוּמִיר הוֹקֵן עַל פְּרֻשֵׁי תוֹרָה
38 (בְּחוּמֵשִׁים וּיקרא בְּמִדְבַר דְּבָרִים
39 וּפְסוּקֵי שִׁיר הַשִּׁירִים) דְּהִטְעַם עַל
40 זֶה שֶׁבְּפָרָה אֲדוּמָה נֶאֱמָר
41 "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" וְלֹא זֵאת
42 חֻקַּת הַפָּרָה הוּא, לְפִי שֶׁמִּצְוֹת
43 פָּרָה אֲדוּמָה הִיא הַתּוֹכֵן וְהַעֲנִין
44 שֶׁל כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה וְלִכְּנַם נֶאֱמָר בַּה
45 זֵאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אִף שֶׁלְכֹאזְרָה הִיא
46 מִצְוָה אַחַת פְּרֻשִׁית. וְלִכְּנַם, כְּמוֹ
47 שֶׁהַתּוֹרָה כּוֹלֵה נִקְרָאתָ עַל שְׁמוֹ
48 שֶׁל מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב⁸ וְזָכְרוּ
49 תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי⁹, כֵּן גַּם
50 פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהִיא כְּלָלוֹת
51 הַתּוֹרָה, נִקְרָאתָ עַל שְׁמוֹ שֶׁל
52 מֹשֶׁה¹⁰.

בס"ד. שבת פרשת חוקת-בלק, וי"ב תמוז, ה'תשכ"ט*

1 וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה גו' זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה גו'
2 וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה גו'¹, וּפִירֶשׁ
3 רִשְׁיִי וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ, לְעוֹלָם הִיא נִקְרָאתָ עַל שְׁמֵךְ,
4 פָּרָה שֶׁעֲשֵׂה מִשְׁהָ בְּמִדְבַר. וְצָרִיף לְהַבִּין, הֲרִי רַק
5 פָּרָה הָרֵאשׁוֹנָה עֲשֵׂה מִשְׁהָ, וְלִמָּה נִקְרָאוֹת כָּל
6 הַפְּרוֹת (שֶׁמִּזְמַת הַפְּרוֹת שֶׁעֲשׂוּ אַחֲרֵי-כֵן, וְגַם
7 פָּרָה הָעֲשִׂירִית שֶׁיִּעֲשֶׂה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ²) עַל שְׁמוֹ
8 שֶׁל מֹשֶׁה. וְלִהְיוֹסִיף, דְּעַל-פִּי הִדְוּעֵי³ שֶׁשְׁמוֹ שֶׁל
9 כָּל דְּבָר אֲשֶׁר יִקְרָאוּ לוֹ – מוֹרָה עַל עֲנִינּוֹ
10 וְתוֹכְנוֹ, מוֹכֵן דְּזֶה שֶׁכָּל הַפְּרוֹת נִקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ
11 שֶׁל מֹשֶׁה, הוּא לְפִי שֶׁזֶה (הַשִּׁיכּוֹת לְמִשְׁהָ) הוּא

12 עֲנִינָם וְתוֹכְנָם. וְעַל-פִּי-זֶה צָרִיף לְהַבִּין עוֹד יוֹתֵר זֶה שֶׁהַפְּרוֹת נִקְרָאוֹת עַל שְׁמֵ
13 מֹשֶׁה, הֲרִי עֲשִׂיתָ הַפְּרוֹת הֵיטָה עַל-יְדֵי הַכְּהֲנִים⁴ [וְגַם פָּרָה הָרֵאשׁוֹנָה נִעֲשְׂתָה
14 עַל-יְדֵי אֱלֻעָזָר הַכֹּהֵן⁵, וּפְרוּשׁ "פָּרָה שֶׁעֲשֵׂה מִשְׁהָ" הוּא לְכֹאזְרָה רַק שֶׁנֶּעֱשְׂתָה
15 עַל-פִּי הוֹרְאָתוֹ וְצִוּוּיָּו⁶], וּמֵהִי שִׁיכּוֹתֶנָּה לְמִשְׁהָ, וְעַד שֶׁנִּקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ.
16 (ב) וְהֶעֱנִין הוּא, דְּאִיתָא בְּלִקְוִטֵי תוֹרָה⁷, דְּהִטְעַם עַל זֶה שֶׁבְּפָרָה אֲדוּמָה
17 נֶאֱמָר "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה" הוּא, לְפִי שֶׁמִּצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא
18 כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה. וְלִכְּנַם, כְּמוֹ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרָאתָ עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב⁸
19 וְזָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי⁹, כֵּן גַּם פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁהִיא כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה, נִקְרָאתָ
20 עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה¹⁰. וְלִכֹּאזְרָה יֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּמָה שֶׁכְּתוּב בְּלִקְוִטֵי תוֹרָה
21 הַבְּאוֹת נִקְרָאוֹת עַל שְׁמוֹ שֶׁל
22 מֹשֶׁה, הוּא לְפִי שֶׁזֶה (הַשִּׁיכּוֹת
23 לְמִשְׁהָ) הוּא עֲנִינָם וְתוֹכְנָם שֶׁל
24 כָּל הַפְּרוֹת הָאֲדוּמוֹת לְלֹא יוּצֵא מִן הַכֹּלֵל.
25 וְעַל-פִּי-זֶה צָרִיף לְהַבִּין עוֹד
26 יוֹתֵר זֶה שֶׁהַפְּרוֹת נִקְרָאוֹת עַל
27 שְׁמֵ מֹשֶׁה, הֲרִי עֲשִׂיתָ הַפְּרוֹת
28 הֵיטָה עַל-יְדֵי הַכְּהֲנִים⁴ כַּמְּפֻרָשׁ
29 בְּתוֹרָה [וְגַם פָּרָה הָרֵאשׁוֹנָה
30 נִעֲשְׂתָה עַל-יְדֵי אֱלֻעָזָר
31 הַכֹּהֵן⁵, כַּכְּתוּב בְּפֻרְשׁ הַשְּׁבֻעַ
32 וּפְרוּשׁ "פָּרָה שֶׁעֲשֵׂה מִשְׁהָ"

(* המאמר הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ויצא לאור בקונטרס חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז – תנש"א* . 1) פרשתנו (חוקת) יט, א-ב. 2) רמב"ם הל' פרה אדומה ספ"ג. 3) שעשהיה"א פ"א. וראה בארוכה תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) סימן א (נדפס באג"ק ח"א ס"ע רפח ואילך). 4) רמב"ם הל' פרה אדומה פ"א הי"א. 5) פרשתנו יט, ג. 6) ע"ד פרה העשירית שיעשה מלך המשיח, שהפירוש (בפשטות) הוא לא שמישיח עצמו יעשה (כי עשיית הפרה צריכה להיות ע"י כהן), אלא שתיעשה ע"פ הציווי שלו. 7) ריש פרשתנו (נו, א). 8) מלאכי ג, כב. 9) שבת פט, א. 10) ראה ער"ז כלי יקר כאן.

(* ולהעיר, שמאמר זה שייך במיוחד לשנה זו (תנש"א [בה"ל המאמר]) – שנת הצדיק להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א – כי בו מבואר המזמור תפלה למשה, מזמור צדי"ק שבתהלים.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 וְלִכְאוּרָהּ יֵשׁ לְהוֹסִיף, דְּמָה שֶׁפְּתוּב בְּלִקוּטֵי תוֹרָה שֶׁמִּצְוֹת
2 פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה, כְּנוֹכַח לְעֵיל הַכְּפִינָה הִיא
3 בְּעֵיקָר לְמִצְוֹת הַתּוֹרָה הֵינּוּ שִׁמְצוּת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא עֵינֵן כְּלָלִי
4 הַכּוֹלֵל בְּתוֹכָהּ אֶת הַתּוֹכֵן וְהַעֵינֵן שֶׁל כָּל הַמִּצְוֹת [כְּמוֹכֵן מִהַבְּאוּר
5 בְּלִקוּטֵי תוֹרָה שֶׁם¹¹, דְּזֶה
6 שֶׁמִּצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא 1 שֶׁמִּצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה הִיא כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה, הַכְּפִינָה
7 כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה הוּא, כִּי יִסּוּד 2 הִיא בְּעֵיקָר לְמִצְוֹת הַתּוֹרָה [כְּמוֹכֵן מִהַבְּאוּר
8 כָּל הַמִּצְוֹת הוּא רְצוּא 3 בְּלִקוּטֵי תוֹרָה שֶׁם¹¹, דְּזֶה שֶׁמִּצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה
9 וְשׁוּב, וּפְרָה אֲדוּמָה הוּא 4 הוּא כְּלָלוֹת הַתּוֹרָה הוּא, כִּי יִסּוּד כָּל הַמִּצְוֹת
10 עֵינֵן רְצוּא וְשׁוּב על היות 5 הוּא רְצוּא וְשׁוּב, וּפְרָה אֲדוּמָה הוּא עֵינֵן רְצוּא
11 הַקּוֹדֵשׁ (מִלֵּאכִים) שֶׁל הַמֵּרְכָבָה 6 וְעַל-פִּי-זֶה כְּלָלוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה שֶׁיִּכּוֹת
12 הָעֵלְיוֹנָה נֹאמַר שֶׁהֵן רִצוֹת רְצוּא 7 וְשׁוּב, וְגַם בְּעִבְרוֹת ה' שֶׁל כָּל יְהוּדֵי
13 צִרְיָן לְהִיטֵל שִׁלּוּב בֵּין ה"רְצוּא", 8 וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל-פִּי מָה שֶׁפְּתוּב בַּתְּנִיָּא¹²
14 הַתְּשׁוּבָה וְהַשְׁאִיפָה לְדַבּוּק בַּה' בְּתַכְלִית 9 דְּהַטְעַם עַל זֶה שֶׁצִּוְהָ מֹשֶׁה רַבְּנּוּ לְדוֹר
15 הַדְּרִיבִיקוֹת עַד כִּדִּי כְלוֹת הַנֶּפֶשׁ, וּבֵין 10 שֶׁנִּכְנָסוּ לְאֶרֶץ לְקָרוֹת קְרִיאַת-שְׁמַע פְּעַמִּים בְּכָל
16 הַשׁוּב שֶׁל חֵי הַנֶּשְׁמָה בְּגוֹף כִּדִּי 11 יוֹם לְקַבֵּל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּמִסְרַת-נַפְשׁ (אֶף
17 שֶׁהַבְּטִיחַ לָהֶם פְּחָדְכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגו'¹³) 12 שֶׁהַבְּטִיחַ לָהֶם פְּחָדְכֶם וּמוֹרָאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגו'¹³
13 הוּא מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוֹם הַתּוֹרָה-וּמִצְוֹת תְּלוּי בְּזִכְרֵת 13 הוּא מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוֹם הַתּוֹרָה-וּמִצְוֹת תְּלוּי בְּזִכְרֵת
14 עֵינֵן הַמִּסְרַת-נַפְשׁ. וְיֵשׁ לּוֹמַר, דְּזֶה שֶׁמִּשְׁשָׁה 14 עֵינֵן הַמִּסְרַת-נַפְשׁ יְהִיָּה אֲצִלוֹ
15 דְּוָקָא צִוְהָ זֶה לְדוֹר שֶׁנִּכְנָסוּ לְאֶרֶץ הוּא, כִּי 15 דְּוָקָא צִוְהָ זֶה לְדוֹר שֶׁנִּכְנָסוּ לְאֶרֶץ הוּא, כִּי
16 מִסְרַת-נַפְשׁ הוּא עֵינֵן הַבְּטִיּוֹל, וְכִינֵן שֶׁהָאֲדָם 16 מִסְרַת-נַפְשׁ הוּא עֵינֵן הַבְּטִיּוֹל, וְכִינֵן שֶׁהָאֲדָם
17 הוּא מְצִיאוֹת (הַיִּפְּךָ עֵינֵן הַבְּטִיּוֹל), לְכֵן בְּכִדִּי 17 הוּא מְצִיאוֹת (הַיִּפְּךָ עֵינֵן הַבְּטִיּוֹל), לְכֵן בְּכִדִּי
18 שֶׁעֵינֵן הַמִּסְרַת-נַפְשׁ יְהִיָּה אֲצִלוֹ בְּגִילּוּי וּבְאִפּוֹן 18 שֶׁעֵינֵן הַמִּסְרַת-נַפְשׁ יְהִיָּה אֲצִלוֹ בְּגִילּוּי וּבְאִפּוֹן
19 שִׁיְהִיָּה קְבוּעַ בְּלָבוֹ תְּמִיד מִמֶּשׁ יוֹמָם וְלַיְלָה, לֹא 19 שִׁיְהִיָּה קְבוּעַ בְּלָבוֹ תְּמִיד מִמֶּשׁ יוֹמָם וְלַיְלָה, לֹא
20 יְמִישׁ מְזַכְרוֹנוֹ¹⁴, צִרְיָן לְזֶה נְתִינַת כַּח מִיּוֹתְדָת. 20 יְמִישׁ מְזַכְרוֹנוֹ¹⁴, צִרְיָן לְזֶה נְתִינַת כַּח מִיּוֹתְדָת.
21 וְהַנְּתִינַת כַּח הוּא עַל-יְדֵי מִשְׁשָׁה, כִּי מִשְׁשָׁה הוּא 21 וְהַנְּתִינַת כַּח הוּא עַל-יְדֵי מִשְׁשָׁה, כִּי מִשְׁשָׁה הוּא
22 עֵינֵן הַבְּטִיּוֹל, וְנִחְנּוּ מָה¹⁵. וְלְכֵן עַל-יְדֵי שֶׁמִּשְׁשָׁה 22 עֵינֵן הַבְּטִיּוֹל, וְנִחְנּוּ מָה¹⁵. וְלְכֵן עַל-יְדֵי שֶׁמִּשְׁשָׁה
23 צִוְהָ¹⁶ לְדוֹר שֶׁנִּכְנָסוּ לְאֶרֶץ לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם (פְּעַמִּים 23 צִוְהָ¹⁶ לְדוֹר שֶׁנִּכְנָסוּ לְאֶרֶץ לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם (פְּעַמִּים
24 בְּכָל יוֹם) מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּמִסְרַת-נַפְשׁ, עַל-יְדֵי- 24 בְּכָל יוֹם) מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּמִסְרַת-נַפְשׁ, עַל-יְדֵי-

11) נו, ב ואילך. 12) ספכ"ה. 13) עקב יא, כה. 14) לשון אדה"ז בתניא שם. 15) בשלח טז, ח. 16) ע"פ מ"ש בפנים יומתק לשון אדה"ז בתניא שם "למה ציוה משה רבינו ע"ה במשנה תורה לדור שנכנסו לארץ כו" – ולכאורה הול"ל "למה נצטוה הדור שנכנסו לארץ כו", ומה נוגע בזה שהציווי הי' ע"י משה רבינו ושהציווי נאמר במשנה תורה? וע"פ מ"ש בפנים יש לומר שבזה מרמז שהכח על זכירת המס"נ הוא ממש. ובכדי להדגיש זה עוד יותר מוסיף "במשנה תורה" – שמשנה תורה אמר משה לא רק בתור שליח אלא מפי עצמו (מגילה לא, ב וראה פירש"י שם), היינו שזה נתעצם בהשגתו (ראה לקו"ת שה"ש כ, ג).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 על-ידי נשיא הדור בכל דור, כפי שיובא להלן) הפנח לזכור תמיד ענני
 2 המסירת-נפש שלהם.
 3 וזהו גם פירוש מאמר חכמינו ד"ל לגבי פרה אדומה "לעולם היא
 4 נקראת על שמך", על שם משה, כי קיום התורה ומצותיה
 5 [דפירה אדומה היא פללות
 6 התורה-ומצות כנוכר לעיל, ולכן
 7 נאמר בה "זאת חוקת התורה"] תלוי
 8 בזכירת ענני המסירת-נפש,
 9 כמובא לעיל מספר התניא והפנח
 10 לזכור תמיד ענני המסירת-
 11 נפש הוא על-ידי משה, ועל-
 12 ידי האתפשטותא דמשה
 13 שבבבל דור¹⁷, כמובא בזהר שבעל
 14 דור ודור יש ראשי בני ישראל
 15 שהנשמה שלהם היא התפשטות
 16 מנשמתו של משה רבינו עד לכ"ק
 17 מו"ח אדמו"ר הרבי הרי"צ,
 18 חתנו של הרבי נשיא דורנו בעל
 19 השמחה והגאולה שיצא
 20 ממאסרו ברוסיה הסובייטית בימים
 21 י"ב-י"ג תמוז (בשנת תרפ"ז) שבדורנו
 22 הוא הנותן את הכוח לכך.
 23 ויש לומר, דעל-ידי שעבודתו
 24 של נשיא דורנו הרבי הרי"צ
 25 עצמו בכל משה שלוש שנות
 26 נשיאותו¹⁸ בין השנים תר"פ-תש"י
 27 היתה במסירת-נפש בגילוי,
 28 לכן ה'נתינת פנח' שהוא משפיע
 29 על כל אנשי הדור על זכירת
 30 המסירת-נפש מאתפשטותא
 31 דמשה שבדורנו - הוא בגילוי
 32 עוד יותר.

1 זה נתן להם הכח לזכור תמיד ענני המסירת-
 2 נפש שלהם. וזהו "לעולם היא נקראת על
 3 שמך", כי קיום התורה ומצותיה [דפירה אדומה
 4 היא פללות התורה-ומצות] תלוי בזכירת ענני
 5 המסירת-נפש, והכח לזכור תמיד ענני המסירת-
 6 נפש הוא על-ידי משה, ועל-ידי האתפשטותא
 7 דמשה שבבבל דור¹⁷, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר
 8 נשיא דורנו בעל השמחה והגאולה. ויש לומר,
 9 דעל-ידי שעבודתו של נשיא דורנו בכל משה
 10 שלושים שנות נשיאותו¹⁸ היתה במסירת-נפש
 11 בגילוי, לכן ה'נתינת פנח' על זכירת המסירת-
 12 נפש מאתפשטותא דמשה שבדורנו - הוא
 13 בגילוי עוד יותר.

14 ולהוסיף, דמהבאורים בזה שמצות פרה
 15 אדומה היא פללות כל התורה
 16 [שלא כן נאמר בה זאת חקת התורה] הוא¹⁹, כי
 17 היסוד דכל המצות הוא שהם חוקה. הינו
 18 שהמצות הם רצון העליון שלמעלה מהשכל,
 19 ולכן גם קיומם צריך להיות בדרך קבלת עול,
 20 חוקה²⁰ חקקתי גזרה גזרתי. ועל-פי-זה יובן
 21 עוד יותר²¹ זה שפירה אדומה נקראת על שמו
 22 של משה, כי בכדי שקיום כל המצות (הגם
 23 שיש עליהם טעם²²) יהיה באופן ד'זאת חקת התורה" הוא על-ידי שהתורה

(17) תקו"ז תס"ט (קיב א. קיד, א. 18) ב' ניסן תר"פ - יו"ד שבט ה'ש"ת. וראה לקו"ש ח"ח ע' 303 ואילך. (19) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1056. ובכ"מ. (20) תנחומא פרשתנו ג. שם ח. במדב"ר ריש פרשתנו. ועוד. (21) היתרון בהביאור דלקמן הוא, כי מזה שפירה אדומה (שהוא כללות התורה) נקראת על שמו של משה, משמע, שהמצוות עצמם שייכים למשה, ולפי הביאור דלעיל שהשייכות למשה הוא מצד ענין המס"נ, אין זה נוגע להמצוות עצמם, כי זה שקיום התומ"צ תלוי בזכירת ענין המס"נ הוא "כי בזה יוכל לעמוד נגד יצרו" (תניא ספכ"ה), משא"כ זה שקיום המצוות צ"ל (בקב"ע) מפני הציווי הו"ע שנוגע לקיום המצוות עצמם. ויתירה מזה יש לומר להביאור דלקמן, שהשייכות דמצוות למשה היא לא רק בנוגע לקיום המצוות אלא גם בנוגע המצוות עצמם. דזה שגם לאחרי שהמצוות (רצונו ית') נמשכו בתורה (חכמה) נרגש שהם רצון שלמעלה מהחכמה הוא, כי החכמה (תורה) שבה נמשך הרצון דמצוות היא תורת משה עבדי. (22) גם המצוות דחוקים. שהרי אינם היפך השכל לגמרי כפרה אדומה (ראה סה"מ תרכ"ט ע' רלו [בהוצאת תשנ"ב ע' רנח] ובכ"מ), ובערך החוקה דפרה אדומה - גם המצוות דחוקים הם מובנים קצת.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 שְׁהַתּוֹרָה (וּמִצְוֹתֶיהָ), גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּחֻמָּה וְשָׂכַל,
2 נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁעֲנִינוּ הוּא בִּיטוּל, כְּמוֹבָא לְעִיל,
3 כְּלִשׁוֹן הַפְּסוּק הַאוֹמֵר עַל כָּל הַתּוֹרָה (וְהַמְצוֹת) תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי,
4 וְעַל-יְדֵי-יָדָה שֶׁגַּם כִּפִּי הַשְׁתוֹרָה נִתְלַבְּשָׁה בִּשְׂכָל עֵדִינן הִיא 'תּוֹרַת מֹשֶׁה'
5 שְׁעִנִּינוּ בִּיטוּל יִשְׁנָה הַנְּתִינַת
6 כְּחִי לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (עַל- 1 (וּמִצְוֹתֶיהָ), גַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּחֻמָּה
7 יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שָׁבוּ 23 2 וְשָׂכַל, נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁעֲנִינוּ הוּא
8 כְּמוֹבָא בִּסְפַר הַתְּנִי"א שֶׁכָּל נֶפֶשׁ וּנְפֶשׁ 3 בִּיטוּל, תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי, וְעַל-יְדֵי-יָדָה יִשְׁנָה
9 מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת מֹשֶׁה 4 הַנְּתִינַת כְּחִי לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (עַל-יְדֵי בְּחִינַת
10 רִבְנֵינוּ עַל-יִרְהוּסָה, כִּי הוּא מִשְׁבַּעַה 5 מֹשֶׁה שָׁבוּ 23) שֶׁקְּיוּם הַמְצוֹת שָׁלוּ יִהְיֶה בְּבִיטוּל
11 רוּעִים הַמְּשִׁיכִים חַיִּית וְאִלוֹהוֹת 6 דְּקַבְּלַת-עוֹל, קְקִיּוּם מְצוֹת פְּרָה אֲדוּמָה, זֹאת
12 לְכַלּוֹת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שְׁלֹכֵן נִקְרָאִים 7 חֻקַּת הַתּוֹרָה.
13 בְּשֵׁם "רוּעִים". וּמֹשֶׁה רִבְנֵנוּ עַל-יִרְ 8
14 הַשְּׁלוֹם הוּא כְּלָלוֹת כּוֹלֵם, וְנִקְרָא רַעִיא 9
15 מִהֵימָנָא... וְעוֹד זֹאת יִתֵּר עַל כֵּן, כְּכֹל 10
16 דוֹר וְדוֹר יוֹרְדִין נִיצוּצִין מִנִּשְׁמַת מֹשֶׁה 11
17 רִבְנֵנוּ עַל-יִרְהוּסָה וּמִתְלַבְּשִׁין בְּגוּף 12
18 וּנְפֶשׁ שֶׁל חֻמֵי הַדּוֹר עֵינֵי הַעֲדָה, לְלַמֵּד 13
19 דַּעַת אֶת הָעַם וְלִידַע גְּדוּלַת ה' וְלַעֲבֹדוּ 14
20 (בְּלֹב וּנְפֶשׁ) שֶׁקְּיוּם הַמְצוֹת שָׁלוּ 15 אִיךְ נִמְשָׁף עַל-יְדוֹ הַנְּתִינַת כְּחִי לְקִיּוּם הַמְצוֹת
21 שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יִהְיֶה 16 בְּאוֹפֶן ד' חֻקָּה חֻקְתֵּי גְזֵרָה גְזֵרַתִּי". וְלִכְאוּרָה
22 בְּבִיטוּל דְּקַבְּלַת-עוֹל, קְקִיּוּם 17 הִיָּה אֶפְשָׁר לְבָאָר עַל-פִּי מָה שֶׁכְּתוּב בְּמִקּוֹם
23 מְצוֹת פְּרָה אֲדוּמָה, שְׁבִיחֹתָה 18 אַחֲרָי 25, שֶׁבְּכָל מְצוּהָ יִשְׁנֵם שְׁנֵי הָעֲנִינִים דְּחֻקִּים
24 "חוק" שֶׁלֹּמַעֲלָה הַמַּדַּעַת קִיּוּמָה הוּא 19 וּמִשְׁפָּטִים. כִּי כָּל הַמְצוֹת (גַּם הַמְצוֹת דְּעֵדוֹת
25 מִתּוֹךְ בִּיטוּל הַמְצִיאוֹת הַאִישִׁית וְקַבְּלַת 20 שֶׁבְּחֻמָּתוֹ יִתְבַּרְךָ, וְלִאֲחֲרֵי שֶׁהֲרָצוֹן דְּמְצוֹת (גַּם
26 עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, כְּמוֹכֵן מִכָּךְ שֶׁעַל 21 הַמְצוֹת דְּחֻקִּים, וְאֶפִּילוֹ מְצוֹת פְּרָה אֲדוּמָה)
27 פְּרָה אֲדוּמָה נִאֵמַר זֹאת חֻקַּת 22 נִמְשָׁף וְנִתְלַבֵּשׁ בְּחֻמָּה (דְּתוֹרָה), נִתְּוֹסַף בְּהֵם
28 הַתּוֹרָה. 23 טַעַם. וְהַחִילוּק שֶׁבֵּין הַמְצוֹת דְּעֵדוֹת וּמִשְׁפָּטִים
29 (ג) וְהִנֵּה אֵימָה מוֹבָא בְּמִדְרָשׁ 24 הַמְצוֹת דְּחֻקִּים, וְאֶמְרוּ לוֹ
30 עַל הַפְּסוּק וְיִקְחוּ אֲלֵיךְ אֵל 31 מֹשֶׁה רִבְנֵנוּ פְּרָה אֲדוּמָה, אֶמְרוּ לוֹ
32 הַקְּב"ה לְמֹשֶׁה, לָךְ אֲנִי מְגַלֶּה 32 טַעַם פְּרָה, אֶת הַטַּעַם הַכְּמוּס
33 וְהַנְּסֹתָר שֶׁל מְצוֹת פְּרָה אֲדוּמָה אֶבֶל 33
34 לְאַחֲרֵי - חֻקָּה בִּיחֹס לְכָל שֶׁאֵר בְּנֵי 34 וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּשָׂכָל הַנְּבָרָאִים, וְעַד בְּשָׂכָל אֲנוּשֵׁי.
35 יִשְׂרָאֵל זֹו מְצוּוֹה שֶׁל 'חוק' וְגִזְרֵה' 35
36 לְמַעֲלָה מִטַּעַם וְדַעַת. וְצָרִיךְ 36 וּבְמִצְוֹת ד' חֻקִּים', הַטַּעַמִּים שֶׁלָּהֶם לֹא נִתְלַבְּשׁוּ
37 לְהַבִּינֵן, דְּבִינּוֹן שֶׁמֹּשֶׁה רִבְנֵנוּ 37 (כָּל-כָּךְ) בְּשָׂכָל הַנְּבָרָאִים. וְהַטַּעַם דְּמְצוֹת פְּרָה
38 עֲצֻמוֹ הַשִּׁיג הַטַּעַם דְּכָל 38
39 הַמְצוֹת, גַּם הַטַּעַם דְּמְצוֹת פְּרָה אֲדוּמָה וּלְבִינּוֹ גַם פְּרָה אֲדוּמָה 39
40 הִיא מְצוּוֹה שִׁישׁ לֵה טַעַם הַמּוֹכֵן בְּשָׂכָל, אִיךְ נִמְשָׁף עַל-יְדוֹ הַנְּתִינַת 40
41 שֶׁלָּהֶם לֹא נִתְלַבְּשׁוּ (כָּל-כָּךְ) בְּשָׂכָל הַנְּבָרָאִים. וְהַטַּעַם 41

(23) תניא רפ"ב. (24) במדב"ר פרשתנו פי"ט, ו. תנחומא פרשתנו ח. (25) ראה תוי"מ סה"מ תמוז ס"ע יד ואילך (וראה גם שם כסלו ס"ע קסד ואילך). שם ניסן ע' קמג ואילך.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 דְּמִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה הוּא בְּחֻקְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ (חֻקְמָה דְּאֲצִילוֹת
- 2 החכמה העליונה כפי שהיא מאירה בעולם האצילות) וְלֹא נִמְשָׁךְ כָּלֵל
- 3 בְּשֹׁכֵל הַנְּבִרָאִים אבל גם במצוות של 'חוקים' יש טעם בחכמה העליונה.
- 4 וְזֶה שְׂמֹשֶׁה יְדַע טַעַם פָּרָה, הוּא לְפִי שְׁגָם בְּהִיּוֹתוֹ לְמִטָּה
- 5 כנשמה בגוף בעולם הזה הֲיָה
- 6 בְּחִינַת חֻקְמָה דְּאֲצִילוֹת 1 אֲדוּמָה הוּא בְּחֻקְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ (חֻקְמָה דְּאֲצִילוֹת)
- 7 בְּגִילּוּי²⁶]. 2 וְלֹא נִמְשָׁךְ כָּלֵל בְּשֹׁכֵל הַנְּבִרָאִים. [וְזֶה שְׂמֹשֶׁה
- 8 וְזֶהוּ הַמְשַׁמְעוֹת שֶׁל הָאִמּוֹר לְעִיל 3 הַשֵּׁיג טַעַם פָּרָה, הוּא לְפִי שְׁגָם בְּהִיּוֹתוֹ לְמִטָּה
- 9 שְׂבֻכָל הַמִּצְוֹת מְכַל הַסּוּגִים, הֵן 4 הֵיךְ בְּחִינַת חֻקְמָה דְּאֲצִילוֹת בְּגִילּוּי²⁶].
- 10 'עדות', הן 'חוקים' והן 'משפטים' 5 וְזֶהוּ שְׂבֻכָל הַמִּצְוֹת יִשְׁגָם שְׁנֵי הָעֲנִינִים
- 11 יִשְׁגָם שְׁנֵי הָעֲנִינִים דְּ'חֻקִּים' 6 דְּ'חֻקִּים' וּמִשְׁפָּטִים, שְׂמֹצֵד הַרְצוֹן דְּמִצְוֹת
- 12 שֶׁלמַעַל מִטַּעַם וְדַעַת וּמִשְׁפָּטִים 7 — כָּל הַמִּצְוֹת הֵם חֻקִּים, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לְהִיּוֹת
- 13 הַמּוֹבְנִים בְּשֻׁכָל, שְׂמֹצֵד הַרְצוֹן 8 בְּדַרְךְ קְבָלַת עוֹל, חוֹקָה חֻקְמָתִי גְזֵרָה גְזֵרָתִי.
- 14 דְּמִצְוֹת כְּפִי שֶׁהַמִּצְוֹת הֵן מִצַּד הַרְצוֹן 9 וּמִצַּד הָעֲנִינִי דְּטַעַמֵי הַמִּצְוֹת — כָּל הַמִּצְוֹת הֵם
- 15 הַעֲלִיּוֹן - כָּל הַמִּצְוֹת הֵם 10 מִשְׁפָּטִים, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לְהִיּוֹת (גַּם) מִצַּד הַטַּעַם.
- 16 חֻקִּים, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ לְהִיּוֹת 11 וְעַל-יָדֵי שְׂמֹשֶׁה יָדַע הַטַּעַם דְּמִצְוֹת פָּרָה, קִיָּם גַּם
- 17 בְּדַרְךְ קְבָלַת עוֹל, מִתּוֹךְ בִּיטוּל 12 מִצְוָה זֹו מִצַּד הַטַּעַם [מֵה-שְׂאִיזֵן-כֵּן בְּכָל אֶחָד,
- 18 לְרֹצוֹן הַעֲלִיּוֹן, כְּפִי שֶׁמִּקְיָמִים צִוּוּי 13 קִיּוּם מִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה מִצַּד הַטַּעַם הוּא²⁷ זֶה
- 19 שְׁהוּא בְּגֵד חוֹק, וּבִלְשׁוֹן חֻקִּים ז"ל 14 שְׂמֹתְבוֹגֵן שְׁגָם מִצְוָה זֹו יֵשׁ לָהּ טַעַם]. וְעַל-פִּי-זֶה
- 20 חוֹקָה חֻקְמָתִי גְזֵרָה גְזֵרָתִי. 15 יוֹכֵן בְּפִשְׁטוֹת שְׁגָם אֲצֵל מֹשֶׁה לֹא הֵיךְ חֶסֶר
- 21 וּמִצַּד הָעֲנִינִי דְּטַעַמֵי הַמִּצְוֹת 16 חֶסֶת-וְשִׁלּוּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאוֹפֵן דְּ"חֻקָה חֻקְמָתִי
- 22 כְּפִי שִׁירְדוּ וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּשֻׁכָל אֲנוּשֵׁי - 17 גְזֵרָה גְזֵרָתִי", כִּי עֲנִינֵן זֶה שְׂבֻכָל הַמִּצְוֹת הוּא
- 23 כָּל הַמִּצְוֹת הֵם מִשְׁפָּטִים 18 מִצַּד הַרְצוֹן דְּמִצְוֹת. אֲבָל בְּאוּר זֶה צָרִיךְ לְבִאוּר
- 24 הַמּוֹבְנִים בְּשֻׁכָל, וְקִיּוּמָם צָרִיךְ 19 נוֹסָף, כִּי הִתְרוֹן דְּמִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה לְגַבֵּי כָּל
- 25 לְהִיּוֹת (לֹא רַק מִתּוֹךְ קְבָלַת עוֹל אִלָּא 20 הַמִּצְוֹת הוּא, שְׂבֻכָל הַמִּצְוֹת הַטַּעַם שְׂבֻכָּהֶם מְעִלִּים
- 26 גַּם) מִצַּד הַטַּעַם. וְעַל-יָדֵי 21 עַל הַרְצוֹן, וּבְמִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה שְׂאִינֵן עֲלֶיהָ טַעַם
- 27 שְׂמֹשֶׁה יָדַע הַטַּעַם דְּמִצְוֹת 22 (בְּשֻׁכָל הָאֲדָם) הַרְצוֹן הוּא בְּגִילּוּי. [וּפְרוּשׁ "זֹאת
- 28 פָּרָה, כֹּאמּוֹר שֶׁ' אִמֵּר לוֹ "לֵךְ אֲנִי 23 חֻקַּת הַתּוֹרָה" הוּא, שְׂכָל מִצְוֹת הַתּוֹרָה הֵם חוֹקָה
- 29 מְגַלֶּה טַעַם פָּרָה", קִיָּם גַּם מִצְוָה 24 כְּמוֹ פָּרָה אֲדוּמָה]. וּמִזֶּה שְׂנֵאָמַר וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ,
- 30 זֹו שֶׁל פָּרָה אֲדוּמָה מִצַּד הַטַּעַם 25 דִּהְפָּרָה נִקְרָאת עַל שְׂמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מִשְׁמַע, דְּעֲנִינֵן
- 31 [מֵה-שְׂאִיזֵן-כֵּן בְּכָל אֶחָד 26 הַמִּיּוֹתָד שְׂבֻכָּהֶם מְעִלִּים פָּרָה אֲדוּמָה, שֶׁחֻקָה שְׂבֻכָּה
- 32 מִיִּשְׂרָאֵל, מִלְּבַד מֹשֶׁה עֲצֻמוֹ, קִיּוּם 27 (רְצוֹן לְמַעַלָּה מִטַּעַם) הוּא בְּגִילּוּי, הוּא גַּם לְגַבֵּי
- 33 מִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה מִצַּד 28 מֹשֶׁה, וְלִכְאוּרָה, כִּיּוֹן שְׂמֹשֶׁה יָדַע טַעַם פָּרָה, מֵהוּ
- 34 הַטַּעַם הוּא²⁷ לֹא בְּהִבְנָה וְהַשְׁגָּה 29 הַחִילּוּק לְגַבֵּי מֹשֶׁה בֵּין מִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה לְכָל
- 35 שֶׁל הַטַּעַם בְּאוֹפֵן הַמּוֹבֵן בְּשֻׁכָל שֶׁהִי 30 הַמִּצְוֹת.
- 36 לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִין הַטַּעַם מוֹבֵן וּמוֹשָׁג 31 הַמִּצְוֹת.
- 37 אִלָּא עַל-יָדֵי זֶה שְׂמֹתְבוֹגֵן שְׁגָם 32 מִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה יֵשׁ
- 38 מִצְוָה זֹו מִצְוֹת פָּרָה אֲדוּמָה יֵשׁ 33 לָהּ טַעַם עַל פִּי שֻׁכָל, הַטַּעַם
- 39 שֶׁנִּתְגַּלָּה לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ]. 34 שֶׁנִּתְגַּלָּה לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ].

(26 ראה לקו"ת נצבים מט, ב. ובכ"מ. 27 ראה ער"ז תו"מ סה"מ ניסן שם.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 (ד) וַיִּבְרַח זֶה בְּהַקְדִּים מֶה שִׁפְתוֹב²⁸ תְּפִלָּה
 2 לְמִשְׁהָ. וְאֵיתָא מוֹבָא עַל כַּךְ בְּדִהָר²⁹ שְׁתִּפְלָה לְמִשְׁהָ הִיא
 3 תְּפִלַּת עֲשִׂיר³⁰ בְּשׁוּנָה מִתְּפִלָּה לַעֲנִי הָאִמּוּרָה בִּפְסוּק אַחַר (וּמְבֹאֵר
 4 בְּחִסְדוֹת שִׁתְּפִלָּה לַעֲנִי הִיא מֵתוּךְ מְרִירוֹת עַל הַרְחֹק מֵאֲלוֹקוֹת, וּתְפִילַת
 5 עֲשִׂיר מֵתוּךְ קִירְבָּה לֵאלֹקוֹת).
 6 וְלִהְיֵיר מִמֶּה שְׁאָמַר כִּ"ק (ד) וַיִּבְרַח זֶה בְּהַקְדִּים מֶה שִׁפְתוֹב²⁸ תְּפִלָּה
 7 מוֹ"ח אֲדַמּוֹר בְּעַל הַגְּאוּלָּה
 8 יִצְאָ מֵאִסָּר בַּיּוֹם י"ב בִּי"ג תְּמוֹ
 9 (בְּשֵׁנָת תִּרְפ"ז)
 10 הַיְדוּעָה³¹, שֶׁהִמְזַמֵּר תְּפִלָּה
 11 לְמִשְׁהָ שֶׁנֶּפֶךְ לְהַגְּאוּלָּה שֶׁל
 12 דִּי"ט כְּסָלוֹ הַיּוֹם שְׁבוּ (בְּשֵׁנָת
 13 תִּקְנ"ט) אֲדַמּוֹר הֶזְקֵן יִצְאָ מֵאִסָּר
 14 [כִּפְדוּעַ שְׁאֲדַמּוֹר הֶזְקֵן הָיָה
 15 אֲמָר תְּמוֹד וְכֵן בַּעַת מֵאִסָּרוֹ כְּכָל
 16 יוֹם שִׁיעוֹר תְּהִלִּים כְּמוֹ
 17 שְׁנַחֲלֵק לִימֵי הַחֹדֶשׁ³²,
 18 וְכִינֵן שֶׁהִמְזַמֵּר תְּפִלָּה
 19 לְמִשְׁהָ הַתְּחִלַּת פֶּרֶק צ' בְּתַהֲלִים
 20 הִיא הַתְּחִלַּת שִׁיעוֹר תְּהִלִּים
 21 הַחֲדָשִׁי דְיוֹם הִי"ט לְחֹדֶשׁ,
 22 הַרִי אָמַר בְּיוֹם גְּאוּלָּתוֹ
 23 (י"ט כְּסָלוֹ) מְזַמֵּר זֶה].
 24 דְּמִזָּה מְדַבְּרֵי הַרְבִּי הַרִי"צ עַל
 25 הַקֶּשֶׁר שֶׁל "תְּפִילָּה לְמִשְׁהָ" לִי"ט
 26 כְּסָלוֹ מוֹבָן, שֶׁמְזַמֵּר זֶה שֶׁנֶּפֶךְ
 27 גַּם לְהַגְּאוּלָּה דִּי"ב וְי"ג
 28 תְּמוֹד, הַגְּאוּלָּה דְּנִשְׂאֵי דְרַנּוֹ
 29 הַרְבִּי הַרִי"צ שְׁהוּא מְמַלְא־
 30 מְקוֹמוֹ שֶׁל אֲדַמּוֹר הֶזְקֵן בְּעַל
 31 הַגְּאוּלָּה דִּי"ט כְּסָלוֹ.
 32 [וּבִפְרָט בְּשָׁנָה ז'ו³³, שְׁבִי"ב
 33 תְּמוֹד, יוֹם הַהוֹלָדָת דְּבַעַל
 34 הַגְּאוּלָּה, הִיא הַתְּחִלַּת שְׁנַת
 35 הַצְּדִיק הַשְּׁנָה הַתְּשׁוּעִים דְּבַעַל
 36 הַגְּאוּלָּה, שְׁנוֹלֵד בִּי"ב תְּמוֹד בְּשֵׁנָת
 37 תִּרְמ' וְכוּ מֵתַחֲלִילִים לֹמַר

38 מְזַמֵּר צְדִיק שִׁבְתֵּהֲלִים לְפִי הַמְנַהֵג לֹמַר בְּכָל יוֹם אֵת הַפֶּרֶק
 39 הַמֵּתָאִים לְמִסְפַּר הַשָּׁנִים (לְמִשְׁל, מִי שְׁמַלְאוּ לוֹ י"ג שָׁנִים וְנִכְנַס לְשִׁנּוֹתוֹ
 40 הָאֲרַבְעֵ-עֶשְׂרֵה אֲמַר פֶּרֶק י"ד) - הוּא הַמְזַמֵּר תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ].
 41 וְהִנֵּה עֲנִינוּ וְתוֹכְנוּ דְּמְזַמֵּר זֶה הוּא תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ
 42 [דְּהַעֲנִינִים הַבָּאִים בְּהַמְשָׁךְ
 43 הַמְזַמֵּר (לְאַחֲרֵי הַתְּבוֹת
 44 הַמִּילִים תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ אִישׁ
 45 הָאֲלָקִים) הֵם הַעֲנִינִים
 46 שֶׁמִּשְׁהָ אֲמָרָם בְּתְּפִלָּתוֹ
 47 (עֲנִינִים פְּרֻטִיִּים), אֲכָל
 48 עֲנִינוּ וְהַתּוֹכֵן הַכְּלָלִי דְּהַמְזַמֵּר
 49 כּוֹלוֹ [שְׁהוּא גַּם שְׁמוֹ
 50 דְּהַמְזַמֵּר וְהִרִי יְדוּעַ שְׁמוֹ שֶׁל
 51 כָּל דָּבָר מְלַמֵּד עַל תּוֹכְנוֹ] הוּא
 52 תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ]. דְּתְּפִלָּה
 53 לְמִשְׁהָ הִיא תְּפִלַּת עֲשִׂיר
 54 (כְּפִנ"ל) שִׁישׁ לֵה יִתְרוֹן וּמַעֲלָה עַל
 55 "תְּפִלָּה לַעֲנִי". וּמִזָּה מוֹבָן,
 56 שֶׁהַשִּׁבְכוֹת דְּהַמְזַמֵּר "תְּפִלָּה
 57 לְמִשְׁהָ" לְהַגְּאוּלָּה דִּי"ט כְּסָלוֹ
 58 וְדִי"ב תְּמוֹד הִיא בְּעֵיקָר
 59 מִצַּד עֲנִינוּ דְּכִלְלוֹת הַמְזַמֵּר
 60 - תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ, תְּפִלַּת
 61 עֲשִׂיר, כְּדִלְקַמֵּן סְעִיף יג
 62 (וְלֹא כִלְכֵךְ בְּגַלְל פֶּרֶט מְסוּיִם
 63 בְּמִזְמוֹר זֶה).
 64 (ה) וַיִּבְרַח זֶה בְּהַקְדִּים הַדִּיק
 65 דְּאֲדַמּוֹר (מַהוֹרֶשׁ"ב)
 66 נִשְׁמַתוֹ-עֲדָן הַמְדִיק בִּפְסוּק וְשׁוֹאֵל
 67 בְּמִאֲמָרוֹ דְּבוֹרֵי-הַמְּתַחֵיל

23 [שְׁהוּא גַּם שְׁמוֹ דְּהַמְזַמֵּר] הוּא תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ], דְּתְּפִלָּה לְמִשְׁהָ הִיא תְּפִלַּת
 24 עֲשִׂיר (כְּפִנ"ל). וּמִזָּה מוֹבָן, שֶׁהַשִּׁבְכוֹת דְּהַמְזַמֵּר לְהַגְּאוּלָּה דִּי"ט כְּסָלוֹ וְדִי"ב
 25 תְּמוֹד הִיא בְּעֵיקָר מִצַּד עֲנִינוּ דְּכִלְלוֹת הַמְזַמֵּר - תְּפִלָּה לְמִשְׁהָ, תְּפִלַּת עֲשִׂיר,
 26 כְּדִלְקַמֵּן סְעִיף יג.
 27 (ה) וַיִּבְרַח זֶה בְּהַקְדִּים הַדִּיק דְּאֲדַמּוֹר (מַהוֹרֶשׁ"ב) נִשְׁמַתוֹ-עֲדָן בְּמִאֲמָרוֹ

(28) תהלים צד"ק, א* (29) ראה זח"א קסח, ב. (30) ראה גם נדרים לח, א שמישה הי' עשיר. (31) דליל כ' כסלו תרצ"ד (לקו"ד כרך א צז, א ואילך). (32) לקו"ד שם. וכן נהגו הנשיאים שלאחריו, ממלאי מקומו - מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר, נדפס ב"קובץ מכתבים" שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק (ע' 200). אג"ק שלו ח"ג ע' תעג ואילך. (33) תשכ"ט, שנת אמירת מאמר זה.

(* ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 תַּפְּלָה לְמֹשֶׁה³⁴, הָרִי עֲנִין הַתַּפְּלָה הוּא שְׁמֵתַפְּלָל לְהַקְבִּי"ה
 2 שְׁיִמְלֵא אֶת מַחְסוּרוֹ³⁵ ויספק לאדם המתפלל את מה שחסר לו, וְכִינֹן
 3 שְׁהַעֲשִׂיר אֵינוֹ חֶסֶר שׁוֹם דָּבָר, מָהוּ עֲנִין תַּפְּלָת עֲשִׂיר, כְּלוּמַר
 4 עַל מָה הוּא מִתְפַּלֵּל וּמִבְקֵשׁ וְהִרִי יֵשׁ לוֹ הַכּוֹל?
 5 וַיֵּשׁ לוֹמַר, שְׁדִיּוּק זֶה הוּא
 6 (בְּעִיקָר) בְּנוּגַע לְתַפְּלַת מֹשֶׁה. 1 דְּבוּר-הַמִּתְחִיל תַּפְּלָה לְמֹשֶׁה³⁴, הָרִי עֲנִין הַתַּפְּלָה
 7 דְּבַעֲשִׂיר בְּכָלֵל, עֲשִׂיר בְּאוֹפֵן 2 הוּא שְׁמֵתַפְּלָל לְהַקְבִּי"ה שְׁיִמְלֵא אֶת מַחְסוּרוֹ³⁵,
 8 כְּלָלִי, הֵינּוּ עֲשִׂיר בְּשִׁמּוּת, יֵשׁ 3 וְכִינֹן שְׁהַעֲשִׂיר אֵינוֹ חֶסֶר שׁוֹם דָּבָר, מָהוּ עֲנִין
 9 לוֹמַר שֶׁהַתַּפְּלָה שְׁלוֹ הִיא 4 תַּפְּלַת עֲשִׂיר. וַיֵּשׁ לוֹמַר, שְׁדִיּוּק זֶה הוּא (בְּעִיקָר)
 10 שְׁהַקְבִּי"ה יִמְלֵא אֶת מַחְסוּרוֹ 5 בְּנוּגַע לְתַפְּלַת מֹשֶׁה. דְּבַעֲשִׂיר בְּכָלֵל, יֵשׁ לוֹמַר
 11 הַרוֹחֲנִי שֶׁהִי עֲנִינִים וְרוּחִינִים הֵם 6 שֶׁהַתַּפְּלָה שְׁלוֹ הִיא שְׁהַקְבִּי"ה יִמְלֵא אֶת מַחְסוּרוֹ
 12 לְלֵא הַבְּלָה וְגַם מִי שֶׁכָּבַד עֲשִׂיר יִכּוֹל 7 הַרוֹחֲנִי. מֵה-שְׁאִינֵ-פֶן בְּמֹשֶׁה שְׁגַם בְּהִיּוֹתוֹ
 13 לְהַתְעַלּוֹת עַד אֵין שִׁיעוּר. מֵה- 8 לְמֹטָה הָאִיר בּוֹ בְּגִילוֹי הַמְקוֹר שְׁלוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא
 14 שְׁאִינֵ-פֶן בְּמֹשֶׁה שְׁגַם בְּהִיּוֹתוֹ 9 בְּאֲצִילוֹת, וְעַד שְׁאִין מְחִיצָה וְהַפְּסֵק בֵּינֵיהֶם,
 15 לְמֹטָה הַזֶּה הוּא הָאִיר בּוֹ 10 מֹשֶׁה מֹשֶׁה לֹא פָּסִיק טַעְמָא³⁶, הָרִי מוּבָן, דְּזֶה
 16 בְּגִילוֹי הַמְקוֹר שְׁלוֹ שׁוֹרֵשׁ 11 שְׁמֹשֶׁה הָיָה עֲשִׂיר בְּגִשְׁמִיּוֹת הוּא לְפִי שֶׁהָיָה
 17 נִשְׁמַתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּאֲצִילוֹת, 12 עֲשִׂיר בְּרוּחֲנִיּוֹת, הֵינּוּ שְׁגַם בְּרוּחֲנִיּוֹת לֹא הָיָה
 18 שֶׁהוּא עוֹלֵם וְרוּחִי נַעֲלָה מֵאֵד וְעַד 13 חֶסֶר שׁוֹם דָּבָר, גַּם לֹא חֶסְרוֹן שְׁבִדוּגְמַת 'סוּס
 19 שְׁאִין מְחִיצָה וְהַפְּסֵק בֵּינֵיהֶם, 14 לְרֹכּוֹב עָלָיו, וְעַבְד לְרוּץ לְפָנָיו, וְלָכֵן מְדִיָּק
 20 בֵּין עֲנִינֵי שֶׁל מֹשֶׁה כִּפִּי שֶׁהוּא בְּעוֹלֵם 15 בְּהַמְאָמַר מָהוּ עֲנִין תַּפְּלַת עֲשִׂיר.
 21 הָאֲצִילוֹת לְעִינֵינוּ כִּפִּי שֶׁהוּא לְמַטָּה 16 וּמִמְשִׁיךְ בְּהַמְאָמַר³⁷, דְּעֲנִין הַעֲשִׂיר הוּא לֹא
 22 בְּעוֹלֵם הַזֶּה, כְּמֵאמַר הַזֶּה מֹשֶׁה 17 רַק שְׁאִינוֹ חֶסֶר שׁוֹם דָּבָר, אֲלֵא
 23 מֹשֶׁה לֹא פָּסִיק טַעְמָא³⁶, 18 שֶׁהוּא מוֹשְׁפַע בְּרַבּוּי הַשְּׁפַע. וּכְמֵאמַר רַבּוּתֵינוּ
 24 (מוֹבָא בְּוֵהוּרָא שְׁבַאבְרַהֵם, בֵּיעֻקֵּב 19 לְעֲשִׂרוֹ כְּלוּמַר שֶׁמִּצּוֹת צְדָקָה
 25 וּבְשִׁמּוּאָל, כֹּל מִקּוּם שֶׁשֶׁמֶם מוֹפִיעַ 20 דִּי מַחְסוּרוֹ וְאִי אֲתָה מְצֻה לְעֲשִׂרוֹ. וְכִינֹן שְׁבִדֵּי
 26 פְּעִמִּים יֵשׁ סִימָן מִפְּסִיק בֵּין שְׁנֵי 21 מַחְסוּרוֹ אֲשֶׁר יְחַסֵּר לוֹ גַּם הַחֶסְרוֹן דִּי'סוּס
 27 הַשְּׁמוּת, לְהוֹרוֹת שְׁכַל אַחַד הוּא 22 לְרֹכּוֹב עָלָיו וְעַבְד לְרוּץ לְפָנָיו, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן
 28 בְּמִדְרֵיגָה אַחֶרֶת – אַבְרָהָם הָאֲחֵרוֹן 23 אֲמָרוּ וְאִי אֲתָה מְצֻה לְעֲשִׂרוֹ, הָרִי מוּבָן, שְׁגַם
 29 יוֹתֵר מוֹשֶׁלֶם מֵאֲבְרָהָם הָרֵאשׁוֹן, לְאַחַר 24 פְּשִׁישׁ לוֹ כָּל צָרְכָיו (כּוֹלֵל גַּם 'סוּס לְרֹכּוֹב עָלָיו
 30 שֶׁנִּתְּנָה בַעֲשִׂיר הַנִּיּוֹנוֹת, יַעֲקֹב 25 וְעַבְד לְרוּץ לְפָנָיו), אֵינוֹ (עַדִּין) עֲשִׂיר, כִּי עֲנִין
 31 הָאֲחֵרוֹן יוֹתֵר מוֹשֶׁלֶם מֵיעֻקֵּב הָרֵאשׁוֹן
 32 לְאַחַר שֶׁנִּתְּבַשֵּׁר עַל יוֹסֵף, שְׁמוּאֵל
 33 הָאֲחֵרוֹן מוֹשֶׁלֶם מִשְׁמוּאֵל הָרֵאשׁוֹן
 34 לְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה נְבִיא, אֲבָל 'מֹשֶׁה מֹשֶׁה'
 35 אֵין טַעַם מִפְּסִיק בֵּין שְׁנֵי שְׁמוֹתָיו כִּי
 36 מִיּוֹם לִידְתוֹ הִיָּה מוֹשֶׁלֶם שְׁמִיד שְׁנוּלָד נֵאמַר בּוֹ 'וְתָרָא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא'
 37 הָרִי מוּבָן, דְּזֶה שְׁמֹשֶׁה הָיָה עֲשִׂיר בְּגִשְׁמִיּוֹת הוּא לְפִי

(34) דשנת תר"ס – נדפס בסה"מ תר"ס ע' מט ואילך. וראה בארוכה ד"ה זה דיי"ג תמוז שנה זו (תשכ"ט) – תו"מ סה"מ תמוז ס"ע רסט ואילך. (35) ראה רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ב. (36) זח"ג (באדר) קלה, א. וראה תו"א משפטים עה, ג. המשך תרס"ו ע' רטז. ובכ"מ. נדפס ב"קובץ מכתבים" שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק (ע' 214). אג"ק שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא. סה"מ י"א ניסן ע' 1 ואילך) – התחילו ביי"א ניסן שנה זו (תנשא"א – שנת הדפסת המאמר) אמירת מזמור צדי"ק שבתהלים. המו"ל. (37) סה"מ תר"ס ס"ע נג ואילך. (38) כתובות סז, ב. (39) ראה טו, ח.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 (עדין) עשיר, פי ענין העשיר הוא (דלא רק שיש לו כל
 2 צרכיו, אלא) שהוא מושפע ברבוי השפע הרבה מעבר למה
 3 שהוא זקוק לו. ועל-פי מה שנתבאר לעיל דזה שמשה היה
 4 עשיר בגשמיות הוא לפי שהיה עשיר ברוחניות, מוכן,
 5 דנוסף לזה שבמשה לא היה
 6 שום חסרון חסוֹשֶׁלֹם (גם)
 7 לא חסרון של דבר לא כליך נחון
 8 שדוגמת סוס לרכוב עליו
 9 (וכו'), כי האירו בו בגילוי כל
 10 הגילויים של האורות האלוקים
 11 השכימים לעולמות, הנקללים
 12 האורות האלוקים שיש להם שייכות
 13 לעולמות ומאירים גם למטה באים
 14 לגילוי באופן כללי בשני הענינים
 15 ד'ממלא כל עלמין' אור
 16 שמותאם לפי ענינם וערכם של
 17 העולמות ומתלבש בהם בפנימיות
 18 ר'ממלא' אותם (כשם שאור הנשמה
 19 מתלבש בגוף ר'ממלא' אותו) בכל
 20 עולם לפי ענינו ו'סובב כל
 21 עלמין', אור בלתי מוגבל שמאיר
 22 בדרך 'סובב' ר'מקיף' מלמעלה ומאיר
 23 בכל העולמות בשווה שהגילוי
 24 דענינים אלוקים אלה למטה
 25 הוא מילוי החסרון שהעולם
 26 זקוק לו ו'ד'אור הממלא', בין
 27 שהוא מקור לעולמות, בהיותו
 28 אור מוגבל ומצומצם המותאם
 29 לעולמות לכן פשאוֹר זה אינו
 30 בגילוי בעולם, העולם הוא
 31 חסר ממש כי חסרה לו השפעה
 32 ממקור חיותו. ו'אור הסובב',
 33 שהוא למעלה ממקור
 34 לעולמות ואינו מהווה מקור ישיר
 35 לעולמות ורק שיקף לעולמות,
 36 ומטעם זה נקרא "סובב כל עלמין" אף
 37 שהוא למעלה מהעולמות לכן
 38 פשאנוֹ מתגלה בעולם אור
 39 זה, החסרון דעולם הוא לא
 40 חסרון כמו עני חסר לו דבר חיוני
 41 לקיומו אלא חסרון דוגמת

החסרון ד'סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. וכמאמר
 רבותינו ז"ל⁴⁰ על הפסוק⁴¹ ויכל אלקים ביום השביעי,
 שבמשך ששת ימי הבריאה הקדוש ברוך הוא כילה, סיים והשלים, את מלאכת
 הבריאה לגמרי מה היה העולם חסר - מנוחה, בא שבת - בא
 מנוחה, והמשמעות הפנימית של
 הדברים היא מנוחה היא פחיתת
 'סובב' שלמעלה מהאור
 ה'ממלא' המתלבש בעולם,
 ואף-על-פי-כן פשלא היה
 גילוי זה בעולם, היה העולם
 חסר, אלא שחסרון זה העדר
 הגילוי של אור ה'סובב' הוא לא
 שהיה חסר איזה פרט בעולם
 עצמו, כי כל הפרטים
 ד'העולם נתהוו על-ידי
 מלאכת הבריאה (אור ה'ממלא'
 המתלבש בעולם) שגשלה
 לפני שבת, וזה שהעולם היה
 חסר מנוחה - הוא דוגמת
 החסרון ד'סוס לרכוב עליו'
 (שאין זה דבר הכרחי לצורך
 קיום חיותו), וכשבא שבת
 ונמשך ונתגלה 'אור הסובב'
 שלמעלה מהעולם, נתמלא גם
 חסרון זה והעולם הפך להיות
 מושלם ללא כל חסרון. וענין
 העשירות הרוחנית הגדולה
 דמשה הוא, דנוסף על זה
 שהאירו בו בגילוי הגילויים
 ד'ממלא' ו'סובב', האיר
 אצלו בגילוי גם הגילוי
 ד'אור-אין-סוף שלמעלה
 משכיכות לעולמות הנעלה מאור
 ה'סובב' שאינו מתלבש בעולמות אבל
 יש לו שייכות לעולמות. וכמבאר
 בהמאמר⁴², הנזכר של הרבי
 הרש"ב דזה שמשה נקרא
 נתמלא גם חסרון זה. וענין העשירות דמשה הוא, דנוסף על זה שהאירו בו
 בגילוי הגילויים ד'ממלא' ו'סובב', האיר אצלו בגילוי גם הגילוי ד'אור-אין-
 סוף שלמעלה משכיכות לעולמות. וכמבאר בהמאמר⁴², דזה שמשה נקרא

(40) פירש"י עה"פ בראשית ב, ב. פירש"י ד"ה ויכל - מגילה ט, א (וראה ב"ר פ"י, ט). תוד"ה חצבה - סנהדרין לח, א.
 (41) בראשית שם. (42) סה"מ תר"ס ע' נח. וראה שם ע' נג.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 עֲשִׂיר הוּא לְפִי שְׁמֹשֶׁה הוּא בְּחִינַת 'דַּעַת עֲלִיּוֹן' כמבואר
 2 בתורת החסידות על הפסוק "א-ל דעות ה'" שיש שתי 'דעות' (גישות,
 3 הפיסות) 'דעת עליון', - כפי שהדברים הם מצד האלוקות העליונה, והיא
 4 התפיסה שהאלוקות היא המציאות האמיתית, והעולם בטל לאלוקות. ו'דעת
 5 תחתון' - כפי שהדברים הם מצד
 6 הנבראים התחתונים הרואים עצמם
 7 למציאות. ומהמעלות היתרונות
 8 שְׁבִדַעַת עֲלִיּוֹן עַל 'דַּעַת
 9 תַּחְתּוֹן' הוּא, שְׁבִדַעַת תַּחְתּוֹן'
 10 מְקַבֵּל אור ושפע אלוקי
 11 מְחִיצוֹנִיּוֹת הַפֶּתַר הַבְּחִינָה
 12 הַחִיצוֹנִית והנמוכה שבבחינת 'כתר'
 13 עליון" (שלמעלה מעשר הספירות),
 14 הנקראת אַרְיָה (בחינת "אריך אנפין")
 15 - והיא הבחינה של סוֹבֵב (האור
 16 האלוקי ה"סובב כל עלמין"). ו'דַּעַת
 17 עֲלִיּוֹן' מְקַבֵּל מַפְנִימִיּוֹת
 18 הַפֶּתַר, הַבְּחִינָה הַפְּנִימִית והנעלית
 19 שבבחינת 'כתר עליון' הנקראת עֲתִיק
 20 (בחינת "עתיק יומין") - אור-אֵין'
 21 סוֹף שְׁלֹמְעֵלָה מְגִדֵר עוֹלָמוֹת
 22 ואינו שייך לעולמות כלל.
 23 וְעַל-פִּי-זָה שִׁלְמָה רַבִּינוּ הִיחָה
 24 עֲשִׂירוֹת רוֹחֵנִית גדולה ביותר עד כדי
 25 כך שהאירה בו 'דעת עליון, אור אין
 26 סוף שלמעלה משייכות לעולמות,
 27 צָרִיף לְהִבִּין עוֹד יוֹתֵר הַעֲנֵן
 28 ד'תַּפְּלָה לְמֹשֶׁה', תַּפְּלָת
 29 עֲשִׂיר, הָרִי עֲנֵן הַתַּפְּלָה הוּא
 30 בַּקְּשָׁה וְחִינָה שְׁהַקְבִּ"ה יִמְלָא
 31 אֶת מַחְסוֹרוֹ, וְכִיּוֹן שְׁמֹשֶׁה
 32 הָיָה עֲשִׂיר הֵן בְּגִשְׁמִיּוֹת וְהֵן
 33 בְּרוּחָנִיּוֹת, הָרִי לֹא רַק שְׁלֹא
 34 הָיָה חֶסֶד (בְּפוּעֵל) שׁוֹם דָּבָר,
 35 אֶלָּא שְׁלֹא הָיָה שֵׁף וּאִפְשָׁר
 36 אֶצְלוֹ עֲנֵן הַחֶסֶד וְהַחֶסֶד,⁴³ וְהוּא
 37 עֲנֵן הַתַּפְּלָה שְׁלוֹ?
 38 (ו) וְנִקְוֵת הַבְּאוּר בְּזָה
 39 (בְּהַמְאָמֵר⁴⁴ הַנּוֹכַח שֶׁל הַרְבֵּי הַרְשָׁב), דַּתַּפְּלָת עֲשִׂיר הִיא לֹא
 40 בְּשִׁבִיל עֲצֻמוֹ כִּי לֹו עֲצֻמוֹ אֲכַן לֹא חֶסֶד שׁוֹם דָּבָר לֹא בַּגְּשְׁמִיּוֹת וְלֹא
 41 בְּרוּחָנִיּוֹת אֶלָּא בְּשִׁבִיל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. כְּדֹאִיתָא כְּפִי שְׁמוּבָא

(43) ראה בארוכה ד"ה תפלה למשה שבעה ערה 34. (44) שם ע' נת. (45) שוחר טוב ויל"ש עה"פ. מדרש תהלים באבער שם.
 (46) בדוגמת תפלת עני, שהתפלה שלו היא מפני שהוא עני.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 והיא שייכת לעשירות שלו עצמו ולכן הביאור על השאלה צריך להיות ביאור
 2 עניין התפילה כפי שהיא באה כתוצאה מהעשירות, וכפי שיתבאר להלן.
 3 ויובן זה ההסבר כיצד הביאור שתפלת משה היתה על כנסת ישראל מבאר
 4 מה הענין והתוכן של "תפלה לעשיר" על-פי המבאר בהמאמר⁴⁴
 5 דכנסת ישראל היא בחינת
 6 ספירת מלכות העליונה, ובקשת
 7 משה עבור פנסת ישראל
 8 היתה (בשביל בני ישראל
 9 בפשוטם, וגם) בשביל
 10 ספירת המלכות האלונית.
 11 ולכן⁴⁷ אומר במדרש
 12 שבקשת משה עבור פנסת
 13 ישראל היא על-דרך הבקשה
 14 של האדם מהמלך מדינה פלונית
 15 כו' שלך חרבה, גזור עליה שתיבנה,
 16 היינו בקשה עבור המלך עצמו וטובתו,
 17 ותוכן העניין למעלה, בנמשל, הוא
 18 דמדינה היא מלכות, והיא
 19 חרבה הוא החסרון שנעשה
 20 במלכות (ענין מיעוט הירח
 21 כמבואר בקבלה וחסידות, ספירת
 22 המלכות אין לה תוכן וענין משל
 23 עצמה ("לית לה מגרמא כלום") והיא
 24 מקבלת אור ושפע מהספירות שלמעלה
 25 ממנה, וענין זה של בחינת 'מקבל' הוא
 26 ענינו של הירח שאין לו אור משלו
 27 והוא מקבל את אורו מה'משפיע',
 28 השמש. ומיעוט הירח, שבתחילת
 29 הבריאה היה מאור גדול כמו השמש
 30 ואחר-כך נתמעט ממסמל את החסרון
 31 שבספירת המלכות), והבקשה
 32 מהמלך גזור שתבנה היא
 33 שספירת המלכות לא תהיה 'חריבה'
 34 ו'חסרה' אלא שיומשך גילוי
 35 עצמות אור-אין-סוף התגלות
 36 מהעצמות של האור האלוקי האינסופי
 37 במלכות שעל-ידי-ה' לא תהיה
 38 המלכות 'חריבה' ו'חסרה' אלא תבנה
 39 בבחינת בנן עדי עד בנין
 40 שבנוי לנצח. דכשנתמלא
 41 החסרון דמלכות על-ידי

שנמשך בה הגילוי של האור האלוקי ששני למלכות, שאז היא
 מתעלית להדרגא כמו שהיתה קודם שנסתלק ונחסר ממנה
 האור, אזי אמנם החסרון נשלם ונעשה 'בנין' של המלכות אבל
 מכל-מקום אפשר יתכן שהאור שנמשך בה יסתלק עוד פעם.
 ובכדי שהבנין שלה יהיה
 בבחינת בנן עדי עד בנין נצחי
 (שאין שני לא יתכן שתחרב
 חס-ושלום) הוא על-ידי
 שנמשך בה גילוי עצמות
 אור-אין-סוף שלמעלה
 מהאור השני לעולמות
 (מלכות), דבאור זה אין שני
 צמצום וסילוק והעולמות לא
 יכולים להעלים ולהסתיר עליו, ולא
 ייתכן שלאחר שנמשך יחזור ויסתלק.
 וזהו שתפלת משה נקראת
 תפלת עשיר, דפרוש תפלת
 עשיר הוא לא רק שמדובר בעשיר
 שמחפלא אלא גם שהתפלה שלו
 היא מפני שהוא עשיר
 (פנ"ל), כי זה שמשה
 התפלל שיומשך במלכות
 גילוי עצמות אור-אין-סוף
 (שעל-ידי-ה' דוקא תבנה
 ספירת המלכות בבחינת בנן עדי
 עד) הוא מפני שהיה במעלה
 ומדרגה רוחנית של עשיר, בחינת
 'דעת עליון' שמקבל
 מ'עתיק', עצמות אור-אין-
 סוף שלמעלה מגדר עולמות
 וכיון שהוא עצמו קיבל ממדרגה זו וזו
 היתה מעלתו ומדרגתו, יש בכוחו
 לפעול המשכת וגילוי אור זה ולכן
 התפלל שאור נעלה זה יומשך למטה.
 ז) וצריך להבין, דלפי הנ"ל
 [שתפלתו של משה שיומשך
 עצמות אור-אין-סוף במלכות
 הוא מפני שמשה הוא 'דעת
 עליון', בחינה ומדרגה שבה מאיר
 אור של עצמותו ולכן ביכלתו
 להמשיך אור זה במלכות],

ויובן זה על-פי המבאר בהמאמר⁴⁴ דכנסת
 ישראל היא בחינת מלכות, ובקשת משה
 עבור פנסת ישראל (בשביל ישראל
 בפשוטם, וגם) בשביל ספירת המלכות. ולכן⁴⁷
 אומר במדרש שבקשת משה עבור פנסת ישראל
 היא על-דרך הבקשה מדינה פלונית כו',
 דמדינה היא מלכות, והיא חרבה הוא החסרון
 שנעשה במלכות (ענין מיעוט הירח), והבקשה
 גזור שתבנה היא שיומשך גילוי עצמות אור-
 אין-סוף במלכות שעל-ידי-ה' תבנה בבחינת
 בנן עדי עד. דכשנתמלא החסרון דמלכות
 על-ידי שנמשך בה הגילוי ששני למלכות, שאז
 היא מתעלית להדרגא כמו שהיתה קודם
 שנסתלק ונחסר ממנה האור, אזי אפשר שהאור
 שנמשך בה יסתלק עוד פעם. ובכדי שהבנין
 שלה יהיה בבחינת בנן עדי עד (שאין שני
 שתחרב חס-ושלום) הוא על-ידי שנמשך בה
 גילוי עצמות אור-אין-סוף שלמעלה מהאור
 השני לעולמות (מלכות), דבאור זה אין שני
 צמצום וסילוק. וזהו שתפלת משה נקראת
 תפלת עשיר, דפרוש תפלת עשיר הוא שהתפלה
 שלו היא מפני שהוא עשיר (פנ"ל), כי זה
 שמשה התפלל שיומשך במלכות גילוי עצמות
 אור-אין-סוף (שעל-ידי-ה' דוקא תבנה בבחינת
 בנן עדי עד) הוא מפני שהיה עשיר, בחינת
 'דעת עליון' שמקבל מ'עתיק', עצמות אור-אין-
 סוף שלמעלה מגדר עולמות.
 ז) וצריך להבין, דלפי הנ"ל [שתפלתו של
 משה שיומשך עצמות אור-אין-סוף
 במלכות הוא מפני שמשה הוא 'דעת עליון',
 ולכן ביכלתו להמשיך אור זה במלכות],

(47) סה"מ תר"ס שם ע' סב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 **הַמְשַׁכֶּת הַגִּילוי הַנַּעֲלָה** של עצמות אור אין-סוף **בַּמְלָכוֹת עַל-יְדֵי**
 2 **מֹשֶׁה הוּא (לְכַאוּרָה) בְּדֶרֶךְ מְלַמְעָלָה לְמִטָּה**⁴⁸ שהאור הנעלה
 3 יורד ונמשך ממקורו העליון לספירת המלכות שהיא הספירה הנמוכה ביותר
 4 מעשר הספירות וזו המשכה מלמעלה שיוורת למטה. **וַמְהוּ עֲנֵן תְּפִלָּה**
 5 **לְמֹשֶׁה (תְּפִלַּת עֲשִׂיר), וּמֵאָחַר**
 6 שמדובר בגילוי אלוקות בדרך המשכה
 7 מלמעלה למטה, מדוע הדבר נקרא
 8 בשם 'תפילה' דתְּפִלָּה הִיא
 9 התקרבות אלוקות **לְמִלְמָטָה**
 10 **לְמַעְלָה** היינו שהתחלה היא מצד
 11 האדם, מלמטה, הנמשך להתקרב
 12 לאלוקות, למעלה, ולא המשכה
 13 מלמעלה למטה?
 14 **וַיֹּשֶׁ לֹמְרֵי הַבְּאוּר בְּזָה,** מדוע
 15 לא די בהמשכת עצמות אור אין-סוף
 16 במלכות מלמעלה למטה אלא הדבר
 17 מחייב גם תפילה שעניינה מלמטה
 18 למעלה **דְּכִשְׁהַהֲמִשְׁכָּה** של אור-
 19 אין סוף **בַּמְלָכוֹת הִיא בְּדֶרֶךְ**
 20 **מְלַמְעָלָה לְמִטָּה, אָזִי גַם**
 21 **כְּשֶׁהַגִּילוי הוּא** מהבחינה ומדרגה
 22 הכי נעלית **עֲצָמוֹת אֹר-אֵין-סוֹף**
 23 **שְׁלַמְעָלָה מַעֲנֵן הַעֲצָמוֹם**
 24 ושום דבר לא מעלים ומסתיר עליה,
 25 **דְּכִבְלָלוֹת הוּא** המדרגה של
 26 **בְּחִינַת עֲצָם הָאֹר שְׁלֹא נִגַע**
 27 **בּו הַעֲצָמוֹם,** וגם בצמצום הראשון
 28 שהיה באור אין-סוף (לצורך התהוות
 29 עולמות מוגבלים), היה רק צמצום של
 30 החלק המאיר ומתגלה ומתפשט מחוץ
 31 לעצם אבל ב'עצם האור' לא היה
 32 צמצום מלכתחילה וכאשר יש המשכה
 33 מ'עצם האור' לא יתכן שאחרי
 34 ההמשכה, האור יחזור ויתעלם, **מִקְדָּ-**
 35 **מְקוֹם** אם ההמשכה היא מלמעלה
 36 למטה בלבד עדיין לא די בכך **פִּינּוּן**
 37 **דְּזָה שְׂאִין שִׁיף שְׁיִסְתַּלַּק**
 38 **הָאֹר** של עצמות אור אין-סוף **מֵהַמְלָכוֹת הוּא מְפָנִי שְׁהָאֹר** מצד
 39 **עֲצָמוֹ** ומצד העניין שלו **הוּא לְמַעְלָה מַעֲנֵן הַעֲצָמוֹם, הָרִי בְּנוֹגַע**
 40 **לְמַלְכוֹת, אֵין זֶה אֲמַתִּית הַעֲנֵן דְּבִנְיָן עַדִּי עַד,** ואין זה נחשב
- 1 **הַמְשַׁכֶּת הַגִּילוי בַּמְלָכוֹת עַל-יְדֵי מֹשֶׁה הוּא**
 2 **(לְכַאוּרָה) בְּדֶרֶךְ מְלַמְעָלָה לְמִטָּה**⁴⁸. **וַמְהוּ עֲנֵן**
 3 **תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה (תְּפִלַּת עֲשִׂיר), דְּתְּפִלָּה הִיא**
 4 **מְלַמְטָה לְמַעְלָה. וַיֹּשֶׁ לֹמְרֵי הַבְּאוּר בְּזָה,**
 5 **דְּכִשְׁהַהֲמִשְׁכָּה בַּמְלָכוֹת הִיא בְּדֶרֶךְ מְלַמְעָלָה**
 6 **לְמִטָּה, אָזִי גַם כְּשֶׁהַגִּילוי הוּא עֲצָמוֹת אֹר-אֵין-**
 7 **סוֹף שְׁלַמְעָלָה מַעֲנֵן הַעֲצָמוֹם, דְּכִבְלָלוֹת הוּא**
 8 **בְּחִינַת עֲצָם הָאֹר שְׁלֹא נִגַע בּו הַעֲצָמוֹם,**
 9 **מְפָל-מְקוֹם פִּינּוּן דְּזָה שְׂאִין שִׁיף שְׁיִסְתַּלַּק הָאֹר**
 10 **מֵהַמְלָכוֹת הוּא מְפָנִי שְׁהָאֹר הוּא לְמַעְלָה מַעֲנֵן**
 11 **הַעֲצָמוֹם, הָרִי בְּנוֹגַע לְמַלְכוֹת, אֵין זֶה אֲמַתִּית**
 12 **הַעֲנֵן דְּבִנְיָן עַדִּי עַד, מְכִינּוּן שְׁמִצַּד הַמְלָכוֹת**
 13 **אֶפְשָׁר שְׁיִסְתַּלַּק מִמֶּנָּה הָאֹר. וְאֲמַתִּית הַעֲנֵן**
 14 **דְּבִנְיָן עַדִּי עַד הוּא כְּשֶׁהַמְשַׁכֶּת גִּילוי זֶה בַּמְלָכוֹת**
 15 **הוּא (לֹא רַק מִצַּד לְמַעְלָה, אֲלֵא גַם) מִצַּד**
 16 **הַמְלָכוֹת**⁴⁹. **וַזְּהוּ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, דְּתְּפִלָּה הִיא**
 17 **עֲבוּדַת הַנְּבָרָאִים, וְלִכְּן הַהֲמִשְׁכָּה שְׁעַל-יְדֵי**
 18 **תְּפִלָּה הִיא בְּאוֹפֵן שְׁשִׁיכַת לְהַ'מִּטָּה' עֲצָמוֹ,**
 19 **לְהַנְּבָרָאִים וְכֵן לְסַפִּירַת הַמְלָכוֹת** שהיא
 20 **הַסַּפִּירָה הִכִּי תַחְתּוּנָה** ולכן היא **שְׂרָשׁ**
 21 **וּמְקוֹר יִשְׂרָאֵל** להתהוות **הַנְּבָרָאִים**.
 22 **אֲלֵא שְׁהַהֲמִשְׁכָּה שְׁעַל-יְדֵי**
 23 **תְּפִלָּה בְּכָלֵל,** על-דרך הרגיל, **פִּינּוּן**
 24 **שְׁתְּפִלָּה הִיא עֲבוּדַת**
 25 **הַנְּבָרָאִים, לִכְּן הַהֲמִשְׁכָּה**
 26 **שְׁעַל-יְדֵי-זֶה הִיא הַמְשַׁכָּה**
 27 **שְׁשִׁיכַת לְעוֹלָמוֹת**⁵⁰, **וּבְדֶרֶךְ כָּלֵל**
 28 **אֵין בְּכוּחָה** של תפילה לגלות ולהמשיך
 29 **אֹר** אלוקי שלא שייך לעולמות
 30 **וּבְהִמְשַׁכָּה שְׁעַל-יְדֵי תְּפִלָּה**
 31 **לְמֹשֶׁה, שְׁתִּי הַמַּעְלָלוֹת** גם יחד.
 32 **הַמַּעְלָה** האחת שהיא **הַמְשַׁכֶּת**
 33 **עֲצָמוֹת אֹר-אֵין-סוֹף**
 34 **שְׁלַמְעָלָה מַשְׁיִכוֹת לְעוֹלָמוֹת,**
 35 **הַמְשַׁכָּה** שבוֹדֵךְ כָּלֵל לא יכולה להיות
 36 **עַל יְדֵי תְּפִלָּה** מלמטה למעלה כי
 37 **עֲבוּדַת** האדם אינה מגעת למדרגה
 38 **נַעֲלִית** זו **וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן** במקרה
 39 **זֶה הַהֲמִשְׁכָּה** הנעלית הזו **הִיא**
 40 **נְמִשְׁכַת בַּמְלָכוֹת,** כי היא באה גם
- 1 **בְּדֶרֶךְ מְלַמְעָלָה לְמִטָּה** ולא רק על ידי תפילה מלמטה למעלה ויש בה גם את
 2 **הַמַּעְלָה** השנייה שהיא **וּבְאוֹפֵן שְׁהִיא שִׁיכַת לְמַלְכוֹת עֲצָמָה** בגלל
 3 **שְׁהִיא נִמְשַׁכַת גַם עַל יְדֵי תְּפִלָּה** שהיא מלמטה למעלה.

(48) וראה בסה"מ תר"ס שם ע' סב – דתפלה למשה היא ע"ד תורה. (49) ועפ"ז יומתק שההקדמה להבקשה "גזור שתיבנה" היא "והיא שלך", "היינו שבשרשה היא בבחינת פנימיות ועצמות א"ס" (סה"מ תר"ס שם) – די"ל, דכיון ש"היא שלך" לכן ההמשכה במלכות (גזור שתיבנה) תהי' מצד ענינה דהמלכות. (50) דהגם שע"י התפלה נמשך רצון חדש (שלמעלה

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 (ח) וּבְעוֹמֵק יוֹתֵר יֵשׁ לֹמֵר, שְׁהִיתְרוֹן בְּהַמְשָׁכָה שְׁעַל-יָדֵי
 2 תְּפִלַּת מִשָּׁה לְגַבֵּי הַהַמְשָׁכָה בְּדֶרֶךְ מְלַמְעֵלָה לְמִטָּה, הוּא
 3 לֹא רַק בְּאוֹפֵן הַהַמְשָׁכָה (שְׁהַהַמְשָׁכָה שְׁעַל-יָדֵי תְּפִלַּת מִשָּׁה
 4 שְׂיִכַּת יוֹתֵר לְהַמְשָׁה, וְלֹכֵן הִיא נִמְשַׁכַּת בַּסְפִּירַת הַמַּלְכוּת לֹא רַק מִצַּד
 5 הַמִּקְוֵה הַמִּמְשִׁיךְ אֲלֵא גַם מִצַּד הַמַּלְכוּת
 6 עֲצֵמָה כַּנִּל) אֶלֶּא גַם
 7 בְּהַמְשָׁכָה עֲצֵמָה בְּאוֹר הָאֱלוּקֵי
 8 הַנִּמְשָׁךְ עֲצֵמוֹ יֵשׁ מַעֲלָה וִיתְרוֹן כְּאִשֶׁר
 9 הוּא נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי תְּפִילָה, כְּעֹבֹדַת
 10 הָאָדָם מִלְּמִטָּה לְמַעֲלָה, כְּפִי שֶׁמִּמְשִׁיךְ
 11 וּמְבֹרָא. וְהַעֲנִינָן הוּא, דְּהִטְעַם
 12 עַל זֶה שְׁכָּל מָה שְׁנֹבְרָא
 13 בְּשִׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית צִרְיָן
 14 תְּקוּן⁵¹ כְּרַבְרֵי הַמְדֻרָשׁ "כֹּל מָה
 15 שֶׁנִּבְרָא בְּשֶׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית צִרְיָן
 16 עֲשִׂיָה, כְּגוֹן הַחֲדָרֵל צִרְיָן לְמִיתוּק,
 17 הַתּוֹרֵמוֹסִים צִרְיָן לְהִיטְחוֹן, אֶפִּילוֹ
 18 אֲדָם צִרְיָן תְּקוּן" (עַל-יְדֵי בְּרִית מִלָּה)
 19 הוּא, כִּי פִּנְנַת הַמְטָרָה וְהַתְּכִלִּית
 20 שֶׁל הַבְּרִיאָה הִיא בְּשִׁבְלֵי
 21 עֲבֹדַת הָאָדָם, וְלֹכֵן נִבְרָא
 22 הָעוֹלָם בְּאוֹפֵן שֶׁתְּקוּנוֹ הָיָה
 23 עַל-יְדֵי עֲבֹדַת הָאָדָם, שְׁעַל-
 24 יְדֵי-זֶה נִעְשָׂה הָאָדָם שׁוֹתֵף
 25 לְהַקְבֵּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית⁵²
 26 וּמְשִׁלִּים אֶת כּוֹנֵן הַבְּרִיאָה.
 27 וְזֶה גַם הִטְעַם עַל זֶה
 28 שְׁהִתְהוּוּת הָעוֹלָמוֹת
 29 מִהַמְּלָכוֹת הַיְתָה עַל-יְדֵי
 30 הַצְּמִצּוּם וְהַעֲלָם וְהַסְתָּר שֶׁל הָאוֹר
 31 הָאֱלוּקֵי שְׁנֹחֶסֶר הָאוֹר מִבְּחִינַת
 32 הַמְּלָכוֹת וְנִכְמוֹ שְׁפָתוֹב⁵³ אֶת
 33 עֲשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם גּו', אֶת
 34 חֶסֶר ה', דְּזֶה שְׁהַמְּלָכוֹת
 35 נִעְשִׂית מְקוֹר לְהוּוֹת אֶת
 36 הָעוֹלָמוֹת (עֲשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם
 37 גּו') הוּא עַל-יְדֵי שְׁנֹחֶסֶר
 38 מְנַגָּה ה' פְּרָצוּפִים, אֶת חֶסֶר
 39 ה' ⁵⁴. מְבֹרָא בְּקַבְלָה וְחֲסִידוֹת שֶׁעֲשָׂר
- 1 (ח) וּבְעוֹמֵק יוֹתֵר יֵשׁ לֹמֵר, שְׁהִיתְרוֹן
 2 בְּהַמְשָׁכָה שְׁעַל-יָדֵי תְּפִלַּת מִשָּׁה
 3 לְגַבֵּי הַהַמְשָׁכָה בְּדֶרֶךְ מְלַמְעֵלָה לְמִטָּה, הוּא לֹא
 4 רַק בְּאוֹפֵן הַהַמְשָׁכָה (שְׁהַהַמְשָׁכָה שְׁעַל-יָדֵי
 5 תְּפִלַּת מִשָּׁה שְׂיִכַּת יוֹתֵר לְהַמְשָׁה, כַּנִּל) אֶלֶּא
 6 גַם בְּהַמְשָׁכָה עֲצֵמָה. וְהַעֲנִינָן הוּא, דְּהִטְעַם עַל זֶה
 7 שְׁכָּל מָה שְׁנֹבְרָא בְּשִׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית צִרְיָן
 8 תְּקוּן⁵¹ הוּא, כִּי פִּנְנַת הַבְּרִיאָה הִיא בְּשִׁבְלֵי
 9 עֲבֹדַת הָאָדָם, וְלֹכֵן נִבְרָא הָעוֹלָם בְּאוֹפֵן שֶׁתְּקוּנוֹ
 10 הָיָה עַל-יְדֵי עֲבֹדַת הָאָדָם, שְׁעַל-יְדֵי-זֶה נִעְשָׂה
 11 הָאָדָם שׁוֹתֵף לְהַקְבֵּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית⁵². וְזֶהוּ
 12 גַם הִטְעַם עַל זֶה שְׁהִתְהוּוֹת הָעוֹלָמוֹת מִהַמְּלָכוֹת
 13 הַיְתָה עַל-יְדֵי הַצְּמִצּוּם שְׁנֹחֶסֶר הָאוֹר מִבְּחִינַת
 14 הַמְּלָכוֹת וְנִכְמוֹ שְׁפָתוֹב⁵³ אֶת עֲשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם
 15 גּו', אֶת חֶסֶר ה', דְּזֶה שְׁהַמְּלָכוֹת נִעְשִׂית מְקוֹר
 16 לְהוּוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת (עֲשִׂית אֶת הַשָּׁמַיִם גּו')
 17 הוּא עַל-יְדֵי שְׁנֹחֶסֶר מְנַגָּה ה' פְּרָצוּפִים, אֶת
 18 חֶסֶר ה' ⁵⁴. וְיֵשׁ לֹמֵר דְּהַחֲסָרוֹן שְׁהָיָה בְּמַלְכוּת
 19 שְׁמִנְגָה נִבְרָא הָעוֹלָם, הוּא הַשְּׂרָשׁ וְהַסִּיפָה
 20 לְהַחֲסָרוֹן דְּהָעוֹלָם, דְּכָל מָה שְׁנֹבְרָא בְּשִׁשֶׁת יָמֵי
 21 בְּרֵאשִׁית צִרְיָן תְּקוּן], הוּא בְּכַדֵּי שְׁמִילוּי
 22 הַחֲסָרוֹן דְּהַמְּלָכוֹת הָיָה עַל-יְדֵי עֲבֹדַת הָאָדָם.
 23 וְלַהוֹסִיף, דְּהַגַּם שְׁהַצְּמִצּוּם הָיָה רַק בְּהָאוֹר
 24 הַשְּׂרָשׁ לְעוֹלָמוֹת, בְּאוֹר הַגְּבוּל (שְׂרָשׁ ה' מְמַלֵּא)
 25 וְגַם בְּאוֹר הַבְּלִי-גְבוּל (שְׂרָשׁ ה' סוֹבֵב), [אֶלֶּא
 26 שְׁפָעוּלַת הַצְּמִצּוּם בְּאוֹר הַגְּבוּל הוּא ⁵⁵ בְּהָאוֹר
 27 עֲצֵמוֹ, שְׁנִעְשָׂה בּוֹ יְרִידָה וְהַגְּבֻלָה, וְעַד שְׁנִעְשָׂה
 28 מְקוֹר לְהוּוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת, וּפְעוּלַת הַצְּמִצּוּם
 29 בְּאוֹר הַבְּלִי-גְבוּל הוּא רַק ⁵⁵ שְׂלֵא יֵאִיר בְּמִקוֹם
- הספירות שבעולם האצילות נחלקות לשלוש מדרגות: מוחין (הספירות 40
 חכמה-בינה-דעת), מידות (הספירות חסד-גבורה-תפארת-נצח-הוד-יסוד)
 וספירת המלכות, ובפרטיות יותר הפרצופים נחלקים לחמש: "אריך אפנין"
 (כתר), "אבא" (חכמה), "אימא" (בינה), "זעיר אפנין" (המידות) ו"נוקבא"
 (מלכות), ולצורך בריאת והתהוות
 העולמות נהיה צמצום וחסרון בה'
 הפרצופים כפי שהם בספירת המלכות
 ויש לומר דהחסרון והצמצום
 באור האלוקי שהיה במלכות
 שממנה נברא העולם, הוא
 השרש והסיבה להחסרון
 דהעולם, ולכן העולם נברא באופן
 שהוא זקוק לתיקון דכל מה
 שנברא בששת ימי בראשית
 צריך תיקון], הוא בכדי
 שמילוי החסרון דהמלכות
 יהיה על-ידי עבודת האדם.
 ולהוסיף, דהגם שהצמצום
 שפעל את החסרון שבגללו העולם
 צריך תיקון היה רק בהאור
 השרש לעולמות, באור הגבול
 (שרש ה' ממלא' אור ה' ממלא כל
 עלמין' שמתלבש בעולמות) וגם
 באור הבלי-גבול (שרש
 ה' סובב' אור הסובב כל עלמין'
 שמאיר בעולמות בדרך מקיף'
 מלמעלה), [אלא שיש הבדל בין
 הצמצום באור ה' ממלא' לצמצום באור
 ה' סובב' שפעולת הצמצום
 באור הגבול השרש של אור
 ה' ממלא' הוא ⁵⁵ בהאור עצמו,
 שנעשה בו ירידה והגבלה,
 ולאחר הצמצום אור ה' ממלא' הוא אור
 מוגבל ועד שנעשה מקור
 להוות את העולמות והנבראים
 המוגבלים, ופעולת הצמצום
 באור הבלי-גבול לא פעלה שינוי
 בעניינו ומהותו של האור אלא הצמצום
 הוא רק ⁵⁵ שלא יאיר האור

מהשתלשלות) – הרי גם הרצון חדש הוא בנוגע ענין השייך לעולם, למלאות בקשת המתפלל. (51 ב"ר פ"א, ו. 52) ראה שבת קיט, ריש ע"ב. (53 נחמ"ט, ו. 54) המאמר ד"ה תפלה למשה תר"ס בא בהמשך להמאמר ד"ה הקול קול יעקב תר"ס ושם (ע' נה ואילך) מבואר ענין את חסר ה'. וראה גם תו"מ סה"מ תמוז ע' קד, ובהנסמן שם. (55) ואולי יש לומר שבי"א עשית את השמים" דוגמת שני ענינים אלה: חסר ה', שנחסרו מהמלכות ה' פרצופים – הוא שנסתלקו מהמלכות (אבל לא

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 הבליגבול במקום החלל 56 כמבואר בקבלה וחסידות שקודם הבריאה
 2 היה אור אין סוף ממלא את כל החלל ולא הייתה נתינת מקום ('מקום') במובן
 3 הרוחני – (אפשרות) לבריאת העולמות ולאחר הצמצום שבו הקדוש ברוך הוא
 4 סילק את אורו הגדול הצידה, כביכול, נעשה חלל, היינו נתינת מקום ואפשרות
 5 לעולמות. דָּהוּ שֶׁבְּעִיגוּל הַגְּדוֹל
 6 (אור הבליגבול, האור שהוא
 7 שורש ליסובב כל עלמין ומכונה
 8 'עגול' להורות שאין קצוות או התחלה
 9 וסוף כי הוא אין-סוף) נָגַע בו
 10 הַצְּמִצּוּם והשפיע עליו, דְּעִנְיָן
 11 נְגִיעַת הַצְּמִצּוּם הוא שֶׁהָאֹר
 12 יִהְיֶה רַק שֵׁם (בְּעִיגוּל) וְלֹא
 13 יִתְגַּלֶּה [לחויץ 57] אָבֵל בְּעֵצִים
 14 הָאֹר שהוא למעלה מכל שייכות
 15 לעולמות לֹא הִיָּה הַצְּמִצּוּם
 16 כָּלָּל, כמבואר לעיל הִינּוּ
 17 שֶׁהַצְּמִצּוּם גַּם לֹא נָגַע בוּ וְלֹא
 18 פִּעַל בוּ שׁוּם שִׁינּוּ [שִׁלְכָן, מִצַּד
 19 אֹר זֶה אֶפְשָׁר לְהִיּוֹת הַגִּילּוּי
 20 גַּם בְּעוֹלָמוֹת והעולמות לא יכולים
 21 להעלים ולהסתיר עליו], מְקַל־
 22 מְקוֹם פִּיּוֹן שֶׁהַפְּנִיָּה המטרה
 23 והתכלית בְּכָל הַגִּילּוּיִים (גַּם)
 24 בְּגִילּוּי דְּעֵצִים הָאֹר שֶׁלְמַעַלָּה
 25 מְגֵדֵר עוֹלָמוֹת, לְמַעַלָּה גַּם
 26 (מִהַשְׁרָשׁ דְּ) סוֹבֵב פֶּלַעַלְמִין
 27 הוא בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי בִּנְי
 28 יִשְׂרָאֵל הֵם תְּכִילֵת כֹּל הַבְּרִיאָה לְכָן
 29 גַּם הַמְּשַׁכֵּת אֹר זֶה הִיא עַל-
 30 יָדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם וְגַם כִּשְׁהָאֹר
 31 נִמְשָׁךְ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה יֵשׁ עֵינָיִן
 32 ב'תפילה' שפועלת את ההמשכה.
 33 (ט) וְעַל-פִּי-זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מֵה
 34 שְׁתּוֹבֵב כְּהַמְאָמֵר 58
 35 דְּבַגִּילּוּיִים שֶׁלְמַעַלָּה יֵשׁ ג'
 36 מְדַרְגוֹת בְּכָל-לְוֹת. מְמַלְא-פֶּלַעַלְמִין,
 37 סוֹבֵב-פֶּלַעַלְמִין
 38 וְעִצְמוֹת אֹר-אֵין-סוֹף
 39 שֶׁלְמַעַלָּה מ'ממלא' ו'סובב',
 40 כפי שנתבאר לעיל באריכות. וְגַב' 56

מְדַרְגוֹת אֵלֶּה הֵם ג' הָאֵהָבוֹת שֶׁבְּפִסְסוּק 59 וְאֵהָבָה, המדרגה
 הראשונה בְּכָל לְבָבָךְ, השנייה בְּכָל נַפְשֶׁךָ והשלישית וּבְכָל מַאֲדָךְ.
 הָאֵהָבָה ד'בְּכָל לְבָבָךְ' היא אהבת ה' בְּכַחְיִנַת מְמַלְא-פֶּלַעַלְמִין
 עֲלֵמִין, דְּכִיּוֹן שֶׁהַחַיּוֹת דְּכַחְיִנַת מְמַלְא-פֶּלַעַלְמִין הוּא
 מְלוּבָשׁ בְּנִבְרָאִים בְּפִנְיֵימֵיהֶם,
 בהתאם למהותו של כל נברא וכל
 עולם בפרט, לְכָן עַל-יָדֵי
 הַהִתְבַּנְּנוּת בעניינו של אור זה
 נִרְגָּשׁ חַיּוֹת זֶה גַּם בְּנַפְשׁ
 הַבְּהֵמָיִת, וְהָאֵהָבָה לה'
 שבעקבות התבוננות זו היא בְּכָל
 לְבָבָךְ - בְּשָׁנֵי יִצְרִיךָ 60 היצר
 הטוב (הנפש האלוקית) והיצר הרע
 (הנפש הבהמית), כדרשת חכמינו ז"ל
 על פסוק זה שנאמר בו "בכל לבבך"
 ולא "בכל לבך" להורות שהכוונה
 לאהבת ה' "בשני יצריך". הָאֵהָבָה
 ד'בְּכָל נַפְשֶׁךָ' שהיא אהבה נעלית
 יותר ושייכת רק לנפש האלוקית היא
 בְּכַחְיִנַת סוֹבֵב-פֶּלַעַלְמִין,
 דְּכִיּוֹן שֶׁ'אֹר הַסּוֹבֵב' הוּא
 לְמַעַלָּה מֵהַתְּלַבְּשׁוֹת
 בְּעוֹלָמוֹת, לְכָן עַל-יָדֵי
 שְׁנִרְגָּשׁ בוּ באדם המתבונן במעלתו
 של אור הסובב הַהִתְפַּלְאָה דְּאֹר-
 אֵין-סוֹף (סוֹבֵב), אֵהָבָתוֹ אֵת
 הַנּוֹי' היא באוֹפֵן דְּמִסִּירַת-
 נַפְשׁ [כפי שדרשו חכמינו ז"ל על
 הכתוב בְּכָל נַפְשֶׁךָ, שהכוונה
 לאהבת ה' אֶפִּילוּ נוֹטֵל אֵת
 נַפְשֶׁךָ 60], וְיָמִי שֶׁמֵתְעוֹרֵר בִּאֵהָבַת ה'
 כמדריגה זו מגיע למצב שְׁרוּצָה
 לְצַאת מְמַצִּיאֹתוֹ היינו לא להיות
 מוגבל בתוך הגדרים המגבילים את
 מציאותו ולבטל את מציאותו לגמרי
 וְלִיפְלָל בְּאֹר-אֵין-סוֹף.
 וְאֵהָבָה זֶה שֶׁל "בכל נפשך" עד
 מסירות נפש היא רַק בְּנַפְשׁ
 הָאֱלֹקִית. פִּי הַהִשְׁגָּה [בְּאֹפֵן
 דְּהִסְרָה וְהִרְגָּשָׁה, שבאה מתוך

נעשה שינויים בהם (עצמם); ועי' ירדה המלכות ונעשית מקור להוות העולמות, "עשית את השמים גו" (56) ראה בארוכה המשך תע"ב ח"ב ע' תתקצו ואילך. ובכ"מ. (57) ראה סה"מ תרמ"ג ע' פ. המשך תרס"ו ע' קצדה. ובכ"מ. (58) סה"מ תר"ס שם ע' נד ואילך. (59) ואתחנן ו, ה. (60) ברכות נד, א במשנה. ספרי (הובא בפירש"י) ע'ה"פ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 התבוננת בצורה פנימית ועמוקה **שָׂאז דְּוָקא מְבִיאָה הַהֲשָׁגָה**
 2 **לְאַהֲבָה** ואילו השגה ללא הכרה והרגשה לא מעוררת רגש בלב ונשארת
 3 דבר מופשט ממצייאות האדם] **בְּהַפְלָאָה דְּאוּר־אִין־סוּף** עד כמה הוא
 4 נעלה ומרוםם מהבריאה **יְכוּלָה לְהִיּוֹת רַק בְּנַפְשׁ הָאֱלֵקִית,**
 5 **שְׂשֵׁרְשָׁה הוּא בְּשֵׁם הַיְיָ⁶¹,**
 6 השם שקשור באור הבל־גבול
 7 **'סוֹבְב'** רמקיף' שלמעלה מגדרי
 8 העולמות. **וְהָאֲהָבָה ד'בְּכָל**
 9 **מְאֲדָךְ** שהיא אהבה למעלה מכל
 10 מדידה והגבלה, עוד יותר מאשר "בכל
 11 נפשך", היא **בְּעֶצְמוֹת־אוּר־אִין־**
 12 **סוּף שְׁלִמְעֵלָה גַם מ'סוֹבְב'.**
 13 **כִּי אֲמַתִּית הַבְּלִי־גְבוּל הוּא**
 14 **בְּעֶצְמוֹת אוּר־אִין־סוּף** שרק
 15 הוא אין־סוף ובלוי גבול באמת למעלה
 16 מכל מדידה והגבלה (**מֵה־שְׂאִין־כֵּן**
 17 **'אוּר הַסּוֹבְב', יֵשׁ בּוֹ אֵיזָה**
 18 **צִיּוּר וְהַגְּבֵלָה** כמבואר בחסידות
 19 שלכן נקרא אור זה 'סובב כל עלמין'
 20 כי עם היותו בלוי גבול יש לו איזה
 21 ערך, יחס ושייכות לעולמות), **וְלִכֵּן**
 22 **הָאֲהָבָה שְׂעֵל־יְדֵי גִילּוּי**
 23 **עֶצְמוֹת אוּר־אִין־סוּף הִיא**
 24 **בְּכָל מְאֲדָךְ, בְּלִי גְבוּל.**
 25 **וְלֹאֲחֲרֵי שְׂמִבְּאָר הַרְבִּי הַרְשִׁיב⁶²**
 26 במאמרו **הַשִּׁיכּוֹת דְּג' הָאֲהָבוֹת**
 27 **לְג' מְדַרְגּוֹת הַנִּלְמָסִים,**
 28 **דְּמִזָּה** מתוך ההבנה לאיזו דרגה
 29 באלוקות קשורה כל אחת משלוש
 30 האהבות **מוֹכֵן עֲנִינָם שְׁל ג' מְדַרְגּוֹת**
 31 **הַמְדַרְגּוֹת** האמורות באלוקות,
 32 **ד'מְמַלְא' הוּא** אור אלוקי
 33 **מְתַלַּבֵּשׁ בְּעוֹלְמוֹת, ו'סוֹבְב'**
 34 **הוּא לְמַעְלָה מִהַתְּלַבְּשׁוֹת אֲבָל**
 35 **שִׁיף לְעוֹלְמוֹת** ולכן כאמור אינו
 36 בלי גבול אמיתי, **וְעֶצְמוֹת אוּר־**
 37 **אִין־סוּף אֵינּוּ בְּגֵדֵר עוֹלְמוֹת**
 38 **כֻּלָּל הוּא** בלי גבול באמת, ללא כל
 39 הגבלה והגדרה.
 40 **וְצִרִיף לְהִבִּין** מה משמעות הדברים
 41 שעניינם ותוכם של שלושת המדרגות
 42 מובנים מתוך ההסבר על שייכותם

(61) אגה"ת פ"ד (צד, א). (62) ראה זהר ח"ב נה, ב. ח"ג רסז, א. וראה לקו"ת שלח מב, ג.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 מיסודו וְשָׂרוּ, מעיקרו, ולא מהתוצאות וההסתעפויות שלו לְכֹן
 2 הַתְּחִלַּת הַבְּאוּר (בְּהַמְאָמֵר) שֶׁל ג' הַמְּדַרְגּוֹת דְּלִמְעַלָּה
 3 הַכּוֹלְלוֹת אֶת כָּל הַגִּילויִים מִלְּמַעְלָה כַּאֲמוּר לְעֵיל הוּא אֵיךְ שֶׁבָּהֶם הֵם
 4 ג' הָאֲהָבוֹת, כִּי זֶהוּ הַשֶּׁרֵשׁ וְהַסִּיפָה לְזֶה שֶׁנִּמְשָׁכוּ ג'
 5 הַמְּדַרְגּוֹת וְרַק אַחֲרֵי בִּיאור זֶה נִתֵּן
 6 לְהַגִּיעַ לַהֲבִנָּה טוֹבָה יוֹתֵר וְעִמּוּקָה יוֹתֵר
 7 בְּשִׁלוֹשַׁת הַדְּרָגוֹת עֲצָמָן.
 8 (י"ד) וַיֵּשׁ לִזְמַר, דְּהַטַּעַם
 9 בְּפִנְיֵימִיּוֹת הָעֲנִינִים עַל זֶה
 10 שֶׁהַמְּשַׁכֵּת וְגִילוי ג' הָעֲנִינִים
 11 דְּמִמְלֵא' וְסוֹבֵב' וְעֲצָמוֹת
 12 אֹרֶאֱיִן-סוֹף הוּא עַל-יְדֵי ג'
 13 הָאֲהָבוֹת דְּבָכָל לְבָכָךְ וּבָכָל
 14 נִפְשָׁךְ וּבָכָל מְאֹדָךְ וְשִׁלוֹשַׁת
 15 הָאֲהָבוֹת הַלְלוּ הֵן, כַּאֲמוּר, "הַשּׁוֹרֵשׁ
 16 וְהַסִּיפָה" גִּילויִים הַלְלוּ - הוּא, כִּי
 17 הַפְּנוּיָה הַמְטֵרָה וְהַתְּכִלִּית בָּכָל
 18 הַגִּילויִים שֶׁל הָאוֹר הָאֱלוֹקִי בְּכָל
 19 הַמְּדִירוֹת הֵיא בְּכַדֵּי שְׁעַל-יָדָם
 20 תְּהִיָּה אַחֲרֶיךָ בְּרִיאַת
 21 הָעוֹלָם, וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁבְּרִיאַת
 22 הָעוֹלָם הִיְתָה מִלְּכַתְּחִילָה בְּאוֹפֵן
 23 שֶׁכָּל הָעֲנִינִים שְׁבוּ63 יְתַתְּקֵנוּ
 24 וַיְבוֹאוּ לְיַדֵּי שְׁלִימוֹת עַל-יְדֵי
 25 עֲבוֹדַת הָאָדָם, בְּכַדֵּי שְׁעַל-
 26 יְדֵי זֶה יְהִיָּה הָאָדָם שׁוֹתֵף
 27 לְהַקְבֵּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית,
 28 עַל-דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ
 29 לְהַגִּילויִים דְּלִמְעַלָּה,
 30 שֶׁהַתְּהוֹוֹתָם (הַמְשַׁכְּתָם)
 31 הִיְתָה בְּאוֹפֵן שֶׁהַגִּילוי
 32 שְׁלָהֶם64 מִהַקְּרוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
 33 בְּעֲצָמוֹ, הַתְּגִלוֹת וְלִבְרוּא עוֹלְמוֹת
 34 יְהִיָּה עַל-יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם,
 35 בְּכַדֵּי שֶׁהַשׁוֹתֵפוֹת שֶׁל הָאָדָם
 36 לְהַקְבֵּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית
 37 תְּהִיָּה לֹא רַק בְּעוֹלָם עֲצָמוֹ עַל
 38 יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְתַקֵּן וּמְשַׁלֵּם אֶת

63) וכלשון המדרש שבהערה 51 כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריך תיקון. 64) שהוא ה"תיקון" שלהם. 65) ראה עד"ז לקו"ד כרך ב שג, א-ב, שע"י מחשבת האדם בהענינים דלמעלה, נעשה בהם עלי' בדוגמת העלי' שנעשית בדברים גשמיים ע"י שמביאים תועלת לעבודת ה' (ומכש"כ כשמקיימים בהם מצוה). ויש לומר, דהעלי' בהענינים דלמעלה ע"י שנמשכים ע"י עבודת האדם היא באופן נעלה יותר, מכיון שעבודת האדם היא בנוגע להמשכת הענינים עצמם (ולא רק שהאדם משתמש בהם לעבודת ה').

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 בְּדֶרֶךְ מְלֻמְעָה לְמִטָּה, ומצד כוחו ומעלתו של משה היה אפשר
 2 לפעול את ההמשכה הזו גם ללא תפילה, ובכל זאת ההמשכה היתה דרוקא
 3 על ידי "תפלה למשה" כי על-ידי שְׁהִמְשַׁכְתָּ הָאוֹר היא על-ידי
 4 תְּפִלָּה, עֲבוֹדַת הָאֲדָם (בְּדֶרֶךְ מְלֻמְעָה), נְשַׁלְמַת
 5 הַפְּנֵה שֶׁבְשִׁבִילָה נֶאֱצַל הָאוֹר
 6 מלכתחילה, ועל-ידי-זה כאשר
 7 הכוונה אכן נשלמת נְעֻשָׂה בו
 8 עֲלִיָּה וּמְתוּסָף בְּכַל־גְּבוּל
 9 שְׁלוֹ והוא נהיה עור יותר בלי גבול,
 10 כביכול. ומשמעות הדברים היא
 11 שֶׁהַכְּלִי-גְּבוּל שָׁבוּ הוּא לֹא
 12 רק כְּמוֹ שֶׁהוּא הָאוֹר הַכְּלִי-גְּבוּל
 13 מִצַּד-עֲצָמוֹ, בתור אור שהוא
 14 עֲצָם הָאוֹר שֶׁאֵין שִׁיף בו
 15 עֲצָמוֹם וְסִילוֹק, אֲלֵא (ג)
 16 כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הָעֲצָמוֹת,
 17 המאור, מקורו של האור והרי בעצמותו
 18 עניין הַכְּלִי-גְּבוּל הוא באופן יותר נעלה
 19 מאשר באור המתגלה ומתפשט ממנו.
 20 וְלִכֵּן, בְּנִיַן הַמְּלֻכּוֹת שֶׁנֶּעֱשֶׂה
 21 על-ידי הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁנִּמְשָׁף
 22 על-ידי תְּפִלַּת מִשָּׁה - הוּא
 23 בְּנִיַן עַדִי עַד ועל-ידו המלכות
 24 נבנית באופן נצחי, בגלל המעלה
 25 המיוחדת שיש בעבודת האדם מלמטה
 26 למעלה לגבי ההמשכה מלמעלה למטה
 27 כמבואר לעיל באריכות.
 28 (יא) וְצִרְיָן בְּאוֹר, באמור לעיל
 29 שכאשר המשכת האור היא על ידי
 30 עבודת האדם (תפילה) נעשה עילוי
 31 באור עצמו דְּהֵעִילוּי שֶׁנֶּעֱשֶׂה
 32 בְּגִילּוּיִים דְּלֻמְעָה על-ידי
 33 עֲבוֹדַת הָאֲדָם הוּא (בְּעִיקָר⁶⁶)
 34 כְּשֶׁהִמְשַׁכְתָּ וְהִגִּילוּי שְׁלָהֶם
 35 היא על-ידי עֲבוֹדַת הָאֲדָם,
 36 וְכִיּוֹן שֶׁבִעֲנִינוּ אֵין זֶה כִּךְ כִּיּוֹן דְּזֶה
 37 שֶׁעַל-יְדֵי תְּפִלַּת מִשָּׁה הִיְתָה
 38 הִמְשַׁכְתָּ וְהִגִּילוּי הוּא רַק
 39 בְּנוֹגַע כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל (כְּנִסַּת
 40 יִשְׂרָאֵל כְּפִשּׁוּטוֹ, בני ישראל
 41 וגם סְפִירַת הַמְּלֻכּוֹת הַשּׁוֹרֵשׁ שֶׁ

42 כנסת ישראל), אֲבָל בְּנוֹגַע לְמִשָּׁה עצמו אֵין שִׁיף לְכַאוֹרָה לומר
 43 שֶׁהִמְשַׁכְתָּ וְהִגִּילוּי הִיְתָה על-ידי תְּפִלָּתוֹ, אלא הגילוי האיר
 44 אצלו גם ללא התפילה שֶׁהִרִי מִשָּׁה הוּא עֲשִׂיר שלא חסר לו מאומה,
 45 דְּעֲנָן הָעֲשִׂיר הוּא שְׁמַאֲרִים אֲצִלוֹ בְּגִילּוּי כָּל הַגִּילּוּיִים בכל
 46 הדרגות, וְאֲפִילוֹ הַגִּילּוּי
 47 דְּעֲצָמוֹת אור-אֵין-סוֹף
 48 שֶׁלְמַעַל מְשִׁיכּוֹת לְעוֹלָמוֹת,
 49 ועל-פִּי-זֶה הֵעִלָּה וְהַחֲסָפָה
 50 שֶׁנֶּעֱשִׂית בְּהָאוֹר על-ידי
 51 תְּפִלַּת מִשָּׁה היא לְכַאוֹרָה רַק
 52 לְגַבֵּי אַחֲרִים שלגביהם ההמשכות
 53 והגילויים הם על ידי התפילה וְלֹא
 54 לְגַבֵּי מִשָּׁה עֲצָמוֹ.
 55 וַיֵּשׁ לומר הַבְּאוֹר בְּזֶה, שמכל-
 56 מקום לאמיתו של דבר גם לגבי משה
 57 ההמשכה היא באופן כזה שכן פועל
 58 עילוי באור הנמשך דְּכִיּוֹן שֶׁמִּשָּׁה
 59 הוּא רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
 60 והשייכות של משה לבני ישראל היא
 61 עמוקה ופנימית ביותר לְכֵן כְּשֶׁחֲסַר
 62 אִיזָה עֲנָן בְּכִנְסַת יִשְׂרָאֵל,
 63 הוּא כְּמוֹ שֶׁחֲסַר הָעֲנָן גַּם
 64 אֲצִלוֹ, דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁהַצַּעַר
 65 שְׁלוֹ על זֶה שֶׁחֲסַר לְיִשְׂרָאֵל
 66 הִיָּה צַעַר גְּדוֹל בִּיתָר כְּאִילוֹ
 67 שֶׁהוּא עֲצָמוֹ הִיָּה הַחֲסַר, וכיון
 68 שיש לו צער גדול הרי גם הוא, למרות
 69 היותו עשיר, נמצא במצב שיש בו
 70 חיסרון מסויים הִנֵּה גַם הַחֲסָרוֹן
 71 דִּישְׂרָאֵל הִיָּה הַחֲסָרוֹן שְׁלוֹ⁶⁷
 72 וכאלו כל הענין חסר גם לו עצמו. כִּי
 73 מִשָּׁה וְיִשְׂרָאֵל הֵם 'חד', אחר
 74 ממש וּבְלִשׁוֹן רַש"י⁶⁸ שֶׁמִּשָּׁה
 75 הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הֵם
 76 מִשָּׁה היינו מציאות אחת ואי אפשר
 77 לחלק ולהפריד ביניהם. וְלִכֵּן, הַגַּם

(66) ראה הערה הקודמת. (67) וזה שתפילת משה נקראת תפילת עשיר – אף שהחסרון דכנס"י (שעל זה התפלל) הוא (כמו) החסרון שלו – ראה ד"ה תפילה למשה תשכ"ט הנ"ל סעיף ט (תו"מ סה"מ תמוז ע' רפ ואילך). (68) פרשתנו (חוקת) כא, כא.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 שְׁמֹשֶׁה מצד עצמו הָיָה עֲשִׂיר וְהָאִירוּ בּוֹ כָּל הַגִּילויִים, גם ללא
 2 תפילה ובקשה מצידו, מִכָּל-מְקוֹם בֵּין שֵׁשְׁרָאֵל הָיוּ חֲסָרִים
 3 הַגִּילוי, וְרַק עַל-יְדֵי עֲבוּדָה (תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה) נִתְחַדֵּשׁ
 4 הַגִּילוי לְגַבֵּם - גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוי עַל-יְדֵי
 5 תְּפִלָּתוֹ ואינו דומה הגילוי שהאיר לו
 6 קודם העבודה ד"תפלה למשה" לגילוי
 7 שהאיר בו אחר-כך.
 8 וְנִלְוֵהוּסִיף, דָּוָה שְׁמֹשֶׁה הוּא
 9 רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ עֲנִינוּ
 10 הָעֵיקָרִי. וְכָל הַמַּעֲלוֹת שָׁלוּ,
 11 כּוֹלָל זֶה שֶׁהָיָה עֲשִׂיר גַּם
 12 בְּרוּחָנִיּוֹת, והאירה בו בְּחִינַת
 13 יְדַעַת עֲלִיּוֹן שְׁמִקְבֵּל
 14 מִ'עֵתִיק' כמבואר לעיל באריכות -
 15 הֵם טְפִלִּים, בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת,
 16 לְגַבֵּי זֶה שֶׁהָיָה רוֹעֵן שֶׁל
 17 יִשְׂרָאֵל⁶⁹ ולכן מעמדם ומצבם של
 18 בני ישראל, צאן מרעינתו, נוגע לו מאד
 19 ומשפיע גם האופן שבו הוא עצמו
 20 מקבל את הגילויים וההמשכות
 21 העליונות. וְעַל-פִּי-זֶה יוֹכֵן יוֹתֵר
 22 שְׁגָם לְגַבֵּי מֹשֶׁה שֶׁמִּצַּד מַעֲמָדוֹ
 23 ומצבו אכן לא היה זקוק לתפילה,
 24 מכל-מקום גם לגביו נִתְחַדֵּשׁ
 25 הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּה, הֵגַם
 26 שְׁמִצַּד הָעֲשִׂירוֹת שָׁלוּ (בְּחִינַת
 27 יְדַעַת עֲלִיּוֹן) הָאִירוּ אֲצִלוֹ
 28 גַּם לְפָנֵי-זֶה לפני העבודה של
 29 "תפלה למשה" כָּל הַגִּילויִים, כִּי
 30 זֶה שֶׁהָאִירוּ אֲצִלוֹ כָּל
 31 הַגִּילויִים גַּם לְפָנֵי-זֶה מִצַּד
 32 הָעֲשִׂירוֹת שָׁלוּ, הוּא בְּחִינַת
 33 הַחִיצוֹנִיּוֹת שָׁבוּ. אֲבָל בְּנוֹגַע
 34 לְהַפְנִימִיּוֹת שָׁלוּ, זֶה שֶׁהוּא
 35 רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, נִתְחַדֵּשׁ
 36 הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּה].
 37 וְלִכֵּן לאמיתו של דבר הָעֵילִי
 38 שֶׁנַּעֲשָׂה בְּגִילויִים דְּלִמְעָלָה
 39 עַל-יְדֵי שְׁנַמְשָׁכוּ עַל-יְדֵי
 40 עֲבוּדָה (תְּפִלָּה), הוּא גַּם

1 וְלִכֵּן, הֵגַם שְׁמֹשֶׁה הָיָה עֲשִׂיר וְהָאִירוּ בּוֹ כָּל
 2 הַגִּילויִים, מִכָּל-מְקוֹם בֵּין שֵׁשְׁרָאֵל הָיוּ חֲסָרִים
 3 הַגִּילוי, וְרַק עַל-יְדֵי עֲבוּדָה (תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה)
 4 נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוי לְגַבֵּם - גַּם לְגַבֵּי מֹשֶׁה נִתְחַדֵּשׁ
 5 הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּתוֹ. וְנִלְוֵהוּסִיף, דָּוָה שְׁמֹשֶׁה
 6 הוּא רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, זֶהוּ עֲנִינוּ הָעֵיקָרִי. וְכָל
 7 הַמַּעֲלוֹת שָׁלוּ, כּוֹלָל זֶה שֶׁהָיָה עֲשִׂיר גַּם
 8 בְּרוּחָנִיּוֹת, והאירה בו בְּחִינַת יְדַעַת עֲלִיּוֹן שְׁמִקְבֵּל
 9 מִ'עֵתִיק' כמבואר לעיל באריכות - הֵם טְפִלִּים, בְּחִינַת
 10 חִיצוֹנִיּוֹת, לְגַבֵּי זֶה שֶׁהָיָה רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל⁶⁹. וְעַל-פִּי-זֶה יוֹכֵן יוֹתֵר
 11 שְׁגָם לְגַבֵּי מֹשֶׁה נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּה, הֵגַם
 12 שְׁמִצַּד הָעֲשִׂירוֹת שָׁלוּ (בְּחִינַת יְדַעַת עֲלִיּוֹן)
 13 הָאִירוּ אֲצִלוֹ גַּם לְפָנֵי-זֶה כָּל הַגִּילויִים, כִּי זֶה
 14 שֶׁהָאִירוּ אֲצִלוֹ כָּל הַגִּילויִים גַּם לְפָנֵי-זֶה מִצַּד
 15 הָעֲשִׂירוֹת שָׁלוּ, הוּא בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוֹת שָׁבוּ.
 16 אֲבָל בְּנוֹגַע לְהַפְנִימִיּוֹת שָׁלוּ, זֶה שֶׁהוּא רוֹעֵן שֶׁל
 17 יִשְׂרָאֵל, נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּה]. וְלִכֵּן
 18 הָעֵילִי שֶׁנַּעֲשָׂה בְּגִילויִים דְּלִמְעָלָה עַל-יְדֵי
 19 שְׁנַמְשָׁכוּ עַל-יְדֵי עֲבוּדָה (תְּפִלָּה), הוּא גַּם בְּנוֹגַע
 20 מִ'עֵתִיק' מִ'עֵתִיק' כמבואר לעיל באריכות - הֵם טְפִלִּים, בְּחִינַת
 21 חִיצוֹנִיּוֹת, לְגַבֵּי זֶה שֶׁהָיָה רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל⁶⁹. וְעַל-פִּי-זֶה יוֹכֵן יוֹתֵר
 22 שְׁגָם לְגַבֵּי מֹשֶׁה שֶׁמִּצַּד מַעֲמָדוֹ ומצבו אכן לא היה זקוק לתפילה,
 23 מכל-מקום גם לגביו נִתְחַדֵּשׁ הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּה, הֵגַם
 24 שְׁמִצַּד הָעֲשִׂירוֹת שָׁלוּ (בְּחִינַת יְדַעַת עֲלִיּוֹן) הָאִירוּ אֲצִלוֹ
 25 גַּם לְפָנֵי-זֶה לפני העבודה של "תפלה למשה" כָּל הַגִּילויִים, כִּי
 26 זֶה שֶׁהָאִירוּ אֲצִלוֹ כָּל הַגִּילויִים גַּם לְפָנֵי-זֶה מִצַּד
 27 הָעֲשִׂירוֹת שָׁלוּ, הוּא בְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוֹת שָׁבוּ. אֲבָל בְּנוֹגַע
 28 לְהַפְנִימִיּוֹת שָׁלוּ, זֶה שֶׁהוּא רוֹעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, נִתְחַדֵּשׁ
 29 הַגִּילוי עַל-יְדֵי תְּפִלָּה]. וְלִכֵּן לאמיתו של דבר הָעֵילִי
 30 שֶׁנַּעֲשָׂה בְּגִילויִים דְּלִמְעָלָה עַל-יְדֵי שְׁנַמְשָׁכוּ עַל-יְדֵי
 31 עֲבוּדָה (תְּפִלָּה), הוּא גַּם

(69) ולכן אמר "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת - מכל התורה כולה" (תשא לב, לב. פירש"י שם) - כי אפילו תורה, אף שמשה נתן נפשו על התורה (מכילתא לבשלח טז, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ), אינה הפנימיות דמשה, כישראל. וראה בארוכה לקו"ש חכ"א ע' 175 ואילך. (70) לקו"ד ח"א לו, סע"ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 המאסר מתקיים, איך נעשה על-ידי-זה יתרון האור והרי לכאורה
2 לגביהם לא היה כלל חושך?
3 ויש לומר מהבאורים אחד ההסברים בזה, דכיון שעיקר ענינם
4 של הנשיאים הוא זה שהם רועי ישראל ונשיאי ישראל,
5 לכן ההעלם וההסתר
6 דהמאסר שהיה בנוגע
7 ישראל שלגביהם אכן היה העלם
8 והסתר (שהרי אינם במעלתם
9 ומדריגתם של הנשיאים) הוא
10 העלם והסתר ו"חושך" גם
11 לגבי הנשיאים. ולכן,
12 בגאולה מהמאסר,
13 כשהחושף וההעלם וההסתר של
14 המאסר נהפך לאור, נעשה
15 יתרון האור באופן הנעלה של
16 "יתרון האור מתוך החושך".
17 (ג) והנה נתבאר לעיל (סעיף
18 ד) שהשיכות דהגאולה די"ט
19 כסלו ודי"ב תמוז להמזמור
20 תפלה למשה' הוא (הן
21 להענינים הפרטיים שנקארו
22 במזמור, ומכל-שכן שעניני
23 הגאולה של י"ט כסלו וי"ב תמוז
24 קשורים) להענינו ותוכנו
25 דקלות המזמור שהוא המזמור
26 הפותח את השיעור בתהילים של יום
27 י"ט בחודש - תפלה למשה,
28 תפלת עשירי. ועל-פי המובא
29 לעיל מהמאמר דענין
30 העשירות הוא גילוי עצמות
31 אור-אין-סוף שלמעלה
32 מ'סובב' ונהשיכות דתפלת
33 עשירי (שאינו מתפלל על עצמו כיון
34 שלא חסר לו מאומה אלא לטובת
35 המלך, כלשון המדרש המובא לעיל
36 מדינה פלונית כו' גזור
37 שתפנה) לעשירות שהיא גילוי
38 עצמות אור-אין-סוף היא כי בכדי
39 שבנין המלכות (המדינה של
40 המלך) יהיה בבחינת בנין עדי
41 עדי, וההמשכה והגילוי יאירו בה
42 באופן נצחי הוא על-ידי שנמשך
43 בה גילוי עצמות אור-אין-
44 סוף]. יש לומר, דיתרון האור
45 שנעשה בגאולה די"ט כסלו

1 ודי"ב תמוז בהיותו אור שהאיר מתוך החושך (הרוחני) של המאסר הוא
2 המשכת גילוי עצמות אור-אין-סוף שלמעלה ממלא'
3 ו'סובב' הענין הכי נעלה משלושת הענינים הכוללים את כללות ההמשכות
4 והגילויים של אור אלוך.
5 ויש לומר, דזהו שהגאולה
6 (די"ט כסלו ודי"ב תמוז)
7 היתה גם גילוי שלמעלה
8 מהטבע, ואף-על-פי-כן היה
9 הגם מלובש בטבע היינו שילוב
10 של נס וטבע ביחד. והגם שהגם
11 נתלבש בטבע, ולכאורה יש לכל
12 האירועים של הגאולה ממאסרים אלה
13 הסבר ו'לבוש' טבעי היה זה
14 באופן שהטבע לא העלים
15 והסתיר על הגם שלמעלה מן
16 הטבע, ועד שראו כל אפסי
17 ארץ אפילו אומות העולם שזהו גם
18 גילוי, כי שרש הטבע הוא
19 משם אלקים - ממלא השם
20 שקשור באור האלוך הממלא כל
21 עלמין שמתלבש בגרדי הנבראים
22 וטבע העולם, ושרש הנסים
23 שלמעלה מהטבע הוא משם הנו'
24 - סובב השם שקשור באור ה'סובב
25 כל עלמין שלמעלה מגרדי הבריאה.
26 וכיון שבגאולה של י"ט כסלו
27 וי"ב תמוז היה הגילוי דעצמות
28 אור-אין-סוף שלמעלה
29 מ'סובב' וממלא', אור נעלה
30 משיהם הפולל ומחבר את
31 שניהם, לכן היתה הגאולה
32 באופן שהגם והטבע נתחברו
33 יחד, יחד שילוב ואיחוד השמות
34 הנו' ואלקים שיאירו יחד ולכן
35 הגאולה היתה מצד אחד בנס על-טבעי
36 ומצד שני מלובשת בטבע באופן
37 שההתלבשות לא מסתירה על כך
38 שבעצם מדובר בנס.
39 ויש לומר, שהגילוי דאור-
40 אין-סוף שלמעלה מ'סובב'
41 וממלא', בחיבור דגם
42 הפולל ומחבר את שניהם, לכן היתה הגאולה באופן שהגם והטבע נתחברו
43 יחד, יחד הנו' ואלקים.
44 ויש לומר, שהגילוי דאור-אין-סוף שלמעלה מ'סובב' וממלא', בחיבור דגם

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 (שִׁשְׁרִשׁוּ מִסּוֹכְבִי) וְטַבַּע (שִׁשְׁרִשׁוּ מִמְּמַלְאֵא), הוּא רַק
 2 שִׁנְרָגֶשׁ בְּהֶם בִּנְס ("ממלא") ובטבע ("סוכב") עֲנִין שְׁלֹמְעֵלָה
 3 מְשִׁינֵיהֶם, שְׁעַל־יְדֵי־זֶה הֵם מִתְחַבְּרִים. אָבֵל זֶה שֶׁהִטְבַּע
 4 עֲצָמוֹ הִיָּה אִזְּ בַּעַת הַגְּאוּלָּה שֶׁל י"ב כִּסְלוֹ וּבַעַת הַגְּאוּלָּה שֶׁל י"ב תַּמוּז
 5 בְּאוֹפֵן שְׁלֵא הָעֲלִים וְהַסְתִּיר
 6 עַל הַנֶּס, וְעַד שֶׁגַם הַמְּנַגְדִים
 7 [שִׁנְשָׂאָרוּ אִזְּ בַּעַת הַגְּאוּלוֹת
 8 הָאִמּוֹרוֹת בְּתִקְפָם וְהַמְשִׁיכוּ
 9 לְהַתְנַגֵּר] וּמְכַל־מְקוֹם הוֹכְרָחוּ
 10 לְסִיעַ [וְעַל־יְדֵי הַתּוֹקֶף
 11 שְׁלָהֶם] בְּשִׁחְרוּרוֹ וּבְגְאוּלָּה,
 12 הוּא עַל־יְדֵי גִלְיוֹ עוֹד יוֹתֵר נַעֲלָה
 13 מִגִּלְיוֹ הָאוּר שֶׁלֹּמְעֵלָה מִמְּמַלְאֵא
 14 וּמִסּוֹכְבִי גַם יַחַד וְהוּא שְׁבַמְלֻכוֹת
 15 עֲצָמָה (שֶׁרֶשׁ הַנְּבָרָאִים)
 16 נִתְגַּלָּה וְהָאִיר בְּגִלּוֹ לֵאל שֶׁהִטְבַּע
 17 הָעֲלִים שֶׁרֶשֶׁה הָאֲמַתִּי בְּאֵין־סוֹף.
 18 וְעַל־פִּי־זֶה יוֹכֵן עוֹד יוֹתֵר
 19 הַקָּשֶׁר וְהַשְׂכִּיחַ דְּהַגְּאוּלָּה
 20 לְהַמְזַמּוֹר תְּפִלָּה לְמִשְׁה',
 21 שֶׁתּוֹכְנוּ הוּא תְּפִלַּת עֲשִׂיר, דְּעֲנִין
 22 תְּפִלַּת עֲשִׂיר הוּא שְׁאוּנוֹ מִבְּקַשׁ
 23 דְּבַר לְעֲצֻמוֹ אֵלָּא מִבְּקַשׁ מִהַמֶּלֶךְ
 24 לְטוֹבַת הַמֶּלֶךְ כְּלִשׁוֹן הַמְּדֻרֶשׁ שֶׁהוּבָא
 25 וְנִתְבָּאָר לְעִיל מְדִינָה פְּלוּנִית כּו'.
 26 גְּזוֹר שְׁתַּבְּנָה, וְהַמְשַׁמְעוֹת הַפְּנִימִית
 27 שֶׁל הַרְבִּיּוֹת הִיא בְּקַשָּׁה מִהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
 28 הוּא (הַמֶּלֶךְ) עַל הַמְּשַׁכְּת גִּלְיוֹ
 29 עֲצָמוֹת אוֹר־אֵין־סוֹף בְּמַלְכוּת
 30 שֶׁעַל יְדֵי זֶה סְפִירַת הַמַּלְכוּת (מְדִינָה
 31 שֶׁל הַמֶּלֶךְ) תִּהְיֶה 'בְּנוּיָה' בְּבִינֵן נֹצְחִי,
 32 כְּמִבּוֹאֵר לְעִיל בְּאֵרִיכוֹת.
 33 וְלַהּוֹסִיף, שְׁעַל־יְדֵי הַחִיבוּר
 34 דְּנֶס וְטַבַּע שְׁהִיָּה בְּגְאוּלָּה, שֶׁל
 35 י"ט כִּסְלוֹ וְי"ב תַּמוּז נִתְּן הַכַּח לְכָל
 36 הַהוֹלְכִים בְּאֵרְחוֹתָיו שֶׁל בַּעַל
 37 הַגְּאוּלָּה, שֶׁגַם בַּעֲבוּרָה הַרוּחָנִית
 38 שֶׁלָּהֶם יִהְיֶה חִיבוּר מֵעֵין זֶה, הֵינּוּ
 39 שְׁהֶאֱמִינָה שְׁלֹמְעֵלָה מִהַשְּׁכָל
 40 (נֶס) תּוֹמְשָׁף וְתֵאֵר בְּגִלְיוֹ גַם
 41 בְּשִׁכָּל (טַבַּע), וְשֶׁהַשְּׁכָל לֹא
 42 יַעֲלִים וְיִסְתִּיר עַל הָאֲמוּנָה.

1 (שִׁשְׁרִשׁוּ מִסּוֹכְבִי) וְטַבַּע (שִׁשְׁרִשׁוּ מִמְּמַלְאֵא),
 2 הוּא רַק שִׁנְרָגֶשׁ בְּהֶם עֲנִין שְׁלֹמְעֵלָה מְשִׁינֵיהֶם,
 3 שְׁעַל־יְדֵי־זֶה הֵם מִתְחַבְּרִים. אָבֵל זֶה שֶׁהִטְבַּע
 4 עֲצָמוֹ הִיָּה אִזְּ בְּאוֹפֵן שְׁלֵא הָעֲלִים וְהַסְתִּיר עַל
 5 הַנֶּס, וְעַד שֶׁגַם הַמְּנַגְדִים [שִׁנְשָׂאָרוּ אִזְּ בְּתִקְפָם]
 6 וּמְכַל־מְקוֹם הוֹכְרָחוּ לְסִיעַ [וְעַל־יְדֵי הַתּוֹקֶף
 7 שְׁלָהֶם] בְּשִׁחְרוּרוֹ וּבְגְאוּלָּה, הוּא עַל־יְדֵי
 8 שְׁבַמְלֻכוֹת עֲצָמָה (שֶׁרֶשׁ הַנְּבָרָאִים) נִתְגַּלָּה
 9 שֶׁרֶשֶׁה הָאֲמַתִּי. וְעַל־פִּי־זֶה יוֹכֵן עוֹד יוֹתֵר הַקָּשֶׁר
 10 וְהַשְׂכִּיחַ דְּהַגְּאוּלָּה לְהַמְזַמּוֹר תְּפִלָּה לְמִשְׁה',
 11 תְּפִלַּת עֲשִׂיר, דְּעֲנִין תְּפִלַּת עֲשִׂיר הוּא מְדִינָה
 12 פְּלוּנִית כּו' גְּזוֹר שְׁתַּבְּנָה, הַמְּשַׁכְּת גִּלְיוֹ עֲצָמוֹת
 13 אוֹר־אֵין־סוֹף בְּמַלְכוּת.

14 וְלַהּוֹסִיף, שְׁעַל־יְדֵי הַחִיבוּר דְּנֶס וְטַבַּע שְׁהִיָּה
 15 בְּגְאוּלָּה, נִתְּן הַכַּח לְכָל הַהוֹלְכִים
 16 בְּאֵרְחוֹתָיו שֶׁל בַּעַל הַגְּאוּלָּה, שְׁהֶאֱמִינָה
 17 שְׁלֹמְעֵלָה מִהַשְּׁכָל (נֶס) תּוֹמְשָׁף גַם בְּשִׁכָּל
 18 (טַבַּע), וְשֶׁהַשְּׁכָל לֹא יַעֲלִים וְיִסְתִּיר עַל הָאֲמוּנָה.
 19 וְעַל־דְּרָף־זֶה הוּא בְּנוֹגַע לְהַעֲנִין דִּיפּוּצוֹ
 20 מְעִינּוֹתֶיךָ חוּצָה [שֶׁהוֹתַחֵל בְּגְאוּלָּה דִּי"ט
 21 כְּסִלּוֹ⁷¹, וְנִתּוֹסַף עוֹד יוֹתֵר בְּגְאוּלָּה דִּי"ב תַּמוּז]
 22 שְׁעַל־יְדֵי הַחִיבוּר דְּנֶס וְטַבַּע שְׁהִיָּה בְּגְאוּלָּה, נִתְּן
 23 הַכַּח לְהַפְּיץ הַמְּעִינּוֹת דְּפְנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה
 24 (שְׁלֹמְעֵלָה מִהַעוֹלָם, נֶס) חוּצָה, וּבְאוֹפֵן שֶׁגַם
 25 כְּשֶׁהֶם נִמְצָאִים חוּצָה נִרְאָה בְּגִלְיוֹ שֶׁהֶם
 26 הַמְּעִינּוֹת דְּפְנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה. וְזֶה שֶׁגַם כְּשֶׁהֶם
 27 נִמְצָאִים חוּצָה, הֵם בְּאוֹפֵן שְׁרוּאִים בְּגִלְיוֹ שֶׁהֶם
 28 מְעִינּוֹת, הוּא לֹא רַק מְפַנֵּי שְׁהַמְעִינּוֹת הֵם בְּגִלְיוֹ
 29 אֵלָּא גַם מְפַנֵּי שְׁהַחוּצָה נַעֲשֶׂה בְּאוֹפֵן שְׁאוּנוֹ
 30 מְעִלִים וּמְסַתִּיר עַל הַמְּעִינּוֹת, וְיִתְרָה מְזוֹ, שְׁהוּא כְּלִי לְמְעִינּוֹת. וְזֶה נַעֲשֶׂה
 31 הַכְּנָה קְרוּבָה לְקִיּוֹם הַיַּעֲזוֹר וְנִגְלָה כְּבוֹד הַיְוָי וְרָאוּ כָּל בְּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי הַיְוָי

(71) ספר השיחות תורת שלום ס"ע 112 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 יִרְאֶה אֱלֹקִים (לֹא רַק מִצַּד הַגִּילּוּי דְכַבּוּד הַוַּי', אֲלֵא גַם) 1
 2 מִצַּד הַבְּשָׁר עֲצָמוֹ על-דרך האמור לעיל שהפצת המעיינות חוצה באופן 2
 3 היותר נעלה היא כאשר החוצה עצמו הופך להיות כלי ראוי להפצת המעיינות. 3
 4 (יד) וְזֶהוּ וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה גו' דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ 4
 5 אֲלֵיךְ פָּרָה אֲדֹמָה גו', דְּזֶה 5
 6 שֶׁהַפָּרָה נִקְרָאת על שְׁמוֹ שֶׁל 6
 7 מֹשֶׁה - הַגַּם שֶׁהַעֲנָן הַמֵּיוֹחֵד 7
 8 שֶׁבְּמִצְוֹת פָּרָה אֲדֹמָה הוּא 8
 9 שֶׁהַחֻקָּה שֶׁבָּהּ (רִצּוֹן 9
 10 שֶׁלְּמַעֲלָה מִחֻקְמָה) הוּא 10
 11 בְּגִילּוּי, כַּמְבוּאָר לְעִיל שֶׁכֵּל 11
 12 הַמִּצְוֹת, הֵן הַחֻקִּים וְהֵן הַמִּצְוֹת 12
 13 הַמּוּבְנֹת בִּשְׂכָל, יֵשׁ גַּם עֲנִיַן שֶׁל 13
 14 "חֻכְמָה" וְגַם עֲנִיַן שֶׁל "רִצּוֹן שֶׁלְּמַעֲלָה 14
 15 מֵהַשְּׂכָל וְכִיּוֹן שֶׁמֹּשֶׁה יָדַע טַעַם 15
 16 פָּרָה, הָרִי לְגַבִּיּה אֵין חִילּוֹק 16
 17 בֵּין מִצְוֹת פָּרָה אֲדֹמָה לְכָל 17
 18 הַמִּצְוֹת וְאֵם כֵּן מְדוּעַ הַמִּצְוָה נִקְרָאת 18
 19 על שְׁמוֹ - כִּי עַל-יְדֵי שֶׁמִּצְוֹת 19
 20 פָּרָה אֲדֹמָה הִיא חֻקְהָ לְגַבִּי 20
 21 יִשְׂרָאֵל, הִיא חֻקְהָ גַם לְגַבִּי 21
 22 מֹשֶׁה כִּי הוּא מִצְטַעֵר כִּשְׁבֵנֵי יִשְׂרָאֵל 22
 23 מִצְטַעֵרִים, וְעֲנִיּוֹ כְרוּעָה נֶאֱמַר שֶׁל 23
 24 יִשְׂרָאֵל הוּא עֲנִיּוֹ הַעִיקָרִי (כַּמְבוּאָר 24
 25 לְעִיל בְּאִרְכּוֹת). 25
 26 וְזֶהוּ דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 26
 27 וַיִּקְחוּ אֲלֵיךְ גו', וְשֵׁנִי חֻקְהָ 27
 28 הַפְּסוּקָה קְשׁוּרִים זֶה בּוֹה דְּעַל-יְדֵי 28
 29 דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - בְּגַלְל 29
 30 שֶׁהִיכּוֹת שֶׁל מֹשֶׁה לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל עַל- 30
 31 יְדֵי-זֶה הוּא וַיִּקְחוּ אֲלֵיךְ, 31
 32 הַעֲנָן דְּיֹאֵת חֻקְתָּ הַתּוֹרָה' 32
 33 בְּנוֹגַע לְמֹשֶׁה שֶׁגַם אֲצִלוּ פָּרָה 33
 34 אֲדוּמָה הִיא 'חֻקְהָ' (הַגַּם שֶׁטַעֲמָה יָדוּעַ 34
 35 לו). אֲלֵא שֶׁעֲנָן זֶה 35
 36 (שֶׁמִּישְׂרָאֵל נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה) 36
 37 הוּא בְּנוֹגַע לְמִצְוָה עֲצָמָה, 37
 38 הֵינּוּ הַעֲנָן וְהַתּוֹכָן שֶׁל הַמִּצְוָה, דְּזֶה 38
 39 שֶׁהִיא חֻקְהָ (בְּלִי טַעַם) הוּא 39
 40 בְּעִיקָר בְּיִשְׂרָאֵל וְהֵם הַמְּמַשִּׁיכִים 40
 41 אֶת הַעֲנָן לְמֹשֶׁה. אֲבָל בְּנוֹגַע 41
 42 לְקִיּוּם הַמִּצְוָה, אֹפֵן קִיּוּמָה 42

72) ישעיה' מ, ה. וראה תו"מ סה"מ ניסן ע' קצג ובהערות שם. 73) פירש"י ריש פרשתנו, מיומא סז, ב. 74) יל"ש פרשתנו רמז תשנט.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

1 רִמְזָתָה עַל אַרְבַּעַת הַגְּלוּיּוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֵּין הָאוֹמוֹת, פָּרְהָ - זֹו
 2 מְצַרִּים, אָדוּמָה - זֹו בְּבָל, תְּמִימָה - זֹו מְדִי, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ
 3 מוֹם - זֶה יוֹן, כִּי עַל-יַדֵּי־זֶה שֶׁהַשֶּׁכֶל הוּא בְּאוֹפֶן שְׁמוֹנָה
 4 אֲצָלוֹ בִּשְׂכַל עֲצֻמוֹ הֶעֱנִין דְּקִבְלַת עוֹלָם שְׁלֹמְעֵלָה מִהַשֶּׁכֶל,
 5 הוּא הִכְנָה קְרוֹבָה לְגֵאוּלָּה
 6 הַעֲתִידָה, שֶׁהַגְּלוּיִי אֶלְקוֹת 1
 7 בְּעוֹלָם יִהְיֶה גַם מִצַּד הָעוֹלָם 2
 8 כַּמּוּר לְעִיל בְּפִירוּשׁ הַפְּנִימִי שֶׁל
 9 הַפְּסוּק "וַיִּגְדַּל כְּבוֹד ה' וַיֵּרָא כָל
 10 בִּשְׂרָר..." שֶׁגַם הַבִּשְׂרָר מִצַּד עֲצֻמוֹ יִהְיֶה
 11 כְּלִי לְגִילּוֹי אֶלְקוֹת.
 12 וְזוֹהִי הַשְּׂכִיכוֹת דְּזֹאת חֲקַת
 13 הַתּוֹרָה לְשָׂרִיפַת הַפָּרָה,
 14 דְּעַל-יַדֵּי שֶׁהַקְּבָלָת עוֹלָם הוּא
 15 בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא זֹו בְּלִבָּד שֶׁמְקִיִּים בְּפוּעַל
 אלא שְׂאִינוּ מְהַרְהֵר, כִּי גַם בְּשִׂכְלוֹ מוֹנַח הֶעֱנִין דְּקִבְלַת
 עוֹלָם, נַעֲשֶׂה שְׂרִיפַת (הַפָּרָה שְׂרוּמְזָת עַל) הַגְּלוּת, כְּפִתְגָם
 הַיְדוּעַ דְּבַעַל הַגְּאוּלָּה⁷⁵, הַרְבִּי הַרִּי"צ שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא "שִׁרְוֶף
 אַת כְּתָלִי הַגְּלוּת" וְהוֹלְכִים כּוֹלְנוּ יַחַד עִם נְשִׂאֵינוּ בְּעַל
 הַגְּאוּלָּה בְּרֵאשֵׁנוּ לְגֵאוּלָּה
 הַאֲמַתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּבִיאַת
 מְשִׁיחַ צְדָקְנוּ, בְּקְרוֹב מְמֹשׁ.
 זֹו מְצַד הַגְּלוּיּוֹת, פָּרְהָ - זֹו מְצַרִּים, אָדוּמָה - זֹו
 בְּבָל, תְּמִימָה - זֹו מְדִי, אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם - זֶה
 כִּי עַל-יַדֵּי־זֶה שֶׁהַשֶּׁכֶל הוּא בְּאוֹפֶן שְׁמוֹנָה אֲצָלוֹ הֶעֱנִין דְּקִבְלַת עוֹלָם
 הוּא הִכְנָה קְרוֹבָה לְגֵאוּלָּה הַעֲתִידָה, שֶׁהַגְּלוּיִי אֶלְקוֹת
 בְּעוֹלָם יִהְיֶה גַם מִצַּד הָעוֹלָם. וְזוֹהִי הַשְּׂכִיכוֹת דְּזֹאת חֲקַת הַתּוֹרָה לְשָׂרִיפַת
 הַפָּרָה, דְּעַל-יַדֵּי שֶׁהַקְּבָלָת עוֹלָם הוּא בְּאוֹפֶן שְׂאִינוּ מְהַרְהֵר, כִּי גַם בְּשִׂכְלוֹ
 מוֹנַח הֶעֱנִין דְּקִבְלַת עוֹלָם, נַעֲשֶׂה שְׂרִיפַת (הַפָּרָה שְׂרוּמְזָת עַל) הַגְּלוּת, כְּפִתְגָם
 הַיְדוּעַ דְּבַעַל הַגְּאוּלָּה⁷⁵, וְהוֹלְכִים כּוֹלְנוּ יַחַד עִם נְשִׂאֵינוּ בְּעַל הַגְּאוּלָּה
 בְּרֵאשֵׁנוּ לְגֵאוּלָּה הַאֲמַתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צְדָקְנוּ, בְּקְרוֹב מְמֹשׁ.

(75) אג"ק שלו ח"ו ע' שעב. "היום יום" בתחלתו.

המשך ביאור למס' גיטין ליום שני עמ' ב

1 מי אמרה, רבי היא, הסובר שאפשר לשחרר חצי עבד בין בכסף,
 2 ובין בשטר, ולא חכמים, הסוברים שאין לשחרר חצי עבד כלל.
 3 אלא לרבה שאמר שבכסף הכל מודים שאפשר לשחרר חצי עבד,
 4 ובשטר נחלקו, הלא קשה, שאם כן הרישא של הברייתא שנאמר
 5 בה שאפשר לשחרר בכסף לחצאין, דברי רב הלא היא, בין לרבי ובין
 6 לחכמים, והסיפא של הברייתא שאמרה שאפשר לשחרר חצי
 7 עבד גם בשטר, כרבי היא ולא חכמים.
 8 הגמרא מיישבת, אמר לך רבה - יכול רבה לומר לך, אין - אכן כן
 9 הוא, שהרישא של הברייתא דברי רב הלא היא, ואילו הסיפא אינה
 10 אלא לרבי, ואין כל תימה בכך. יישבו נוסף, רב אשי אמר, כל

הברייתא רבי היא, וחכמים חולקים עליו בשטר ומודים לו בכסף,
 אבל ברייתא זו רבי אמרה.
 שואלת הגמרא, אלא פתניתין דקתני מי שקצין עבד וקצין בן
 חורין, ויש לשאול איך נשתחרר לחציו, בשלמא - מובן הדבר
 לדעת רבה, שהכל מודים שבכסף אפשר לשחרר עבד לחציו,
 מוקים לה - יעמיד את משנתנו ששחררו בכסף ודברי רב הלא היא,
 אלא לרב יוסף, הסובר שלדעת חכמים אי אפשר לשחרר חצי עבד
 כלל, האם לרבה - נאמר שמשנתנו לפי רבי היא בלבד, הסובר
 שבכסף אפשר לשחרר חצי עבד, ולא לפי רבנן.
 עונה הגמרא, אמר רבינא,

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' ב

1 הגיע זמן פרעון החוב והישראל לא שילם את חובו, ולכך עבר
 2 העבד לרשות הנכרי וכופים את הרב לשחררו, אך הא - הברייתא
 3 שעוסקת בדיון השדה שהנכרי שעבד לישראל, שנויה באופן דלא
 4 קמא ומניה, ונמצא שהשדה עדיין ברשות הנכרי ולכך היא פטורה
 5 ממעשר. אך הגמרא חוזרת ושואלת, אלא - אם כן, שהברייתא
 6 שעוסקת לנפי דין עבד שנויה דקמא ומניה, האם באופן זה צריכא
 7 למימר - צריכה הברייתא לחדש שהרב מחויב לפדותו ולשחררו,
 8 הרי העבד נקנה לנכרי לגמרי, וכבר שנינו במשנה שכאשר העבד
 9 נכנס לרשות נכרי בהסכמת הרב חייבו חכמים את הרב לפדותו
 10 ולהוציאו לחירות. מיישבת הגמרא את סתירת הברייתא באופן
 11 אחר, אלא אידי ואידי - שתי הברייתות שנויות באופן דלא קמא

ומניה - שלא הגיע זמן הפרעון, והמשכון אינו שייך למלוה לגמרי,
 ולא קמא מדין עבד על דין שדה, שכן לכך כיון שזולל בתקנת
 חכמים שלא למכור עבד לעובד כוכבים, קנסוהו ואף שלא הגיע
 הזמן, הא - הברייתא העוסקת בדיון עבד שנויה באופן שהרב
 שיעבד את העבד לנוסא - לגופו, שגוף העבד יהא שייך לנכרי
 לגמרי אם לא יפרע את החוב עד זמנו, ואף לפני הזמן כבר מסר
 את העבד ביד הנכרי שישעבד בו, והא - הברייתא העוסקת בדיון
 שדה שנויה באופן שהנכרי משכן אותה לפירא - לפירות,
 שהישראל יאכל פירותיה לאחר זמן הפרעון, אך לא התנה שיגבה
 את גופה שתיעשה שלו לגמרי לאחר הזמן, ולכך הפירות פטורים
 ממעשר.

התוועדויות

בס"ד. יום ה' פ' חוקת-בלק, יו"ד תמוז, ה'תשי"ב.

– בעת גזיזת השערות ("אָפּשערעניש") * –

בלתי מוגה

1 כיבדו את כ"ק אדמו"ר שליט"א בגזיזת השערות, ואח"כ אמר שיכבדו גם את שאר הנוכחים, ולכל
2 לראש – את הכהנים, כיון שגזיזת השערות הוא בדוגמת "ראשית הגז"¹, א' מכ"ד מתנות כהונה².

בס"ד. שיחת ש"פ חוקת-בלק, י"ב תמוז, ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

3 א. כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין, והורה לכל המסובים לומר לחיים, ואח"כ צוה לנגן ואמר
4 מאמר ד"ה מי מנה עפר יעקב.

* * *

5
6 ב. בנוגע לחג הפורים מצינו מעלה מיוחדת לגבי שאר ימים טובים (אע"פ שאינו אלא מדרבנן) –
7 ששמחת פורים היא בלי הגבלות, כמאמר חז"ל¹ "חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו" (משא"כ
8 בשאר הימים טובים)².

9 ומעלה נוספת בפורים לגבי שאר הימים טובים – ש"כל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן
10 בטלין לעולם"³.

11 וטעם הדבר⁴ – לפי שחג הפורים נתחדש בזמן הגלות, זמן של חושך והעלם, ובא ע"י מסירת-נפשם
12 של בני"י, ומצד מס"נ אין הגבלות.

13 ומזה מובן גם בנוגע לעניננו – חג הגאולה י"ב תמוז – שלהיותו יו"ט שנתחדש בזמן הגלות, זמן
14 של חושך כפול ומכופל, ובא ע"י מסירת-נפש, צריכה להיות השמחה ללא הגבלות.

15 ויש להוסיף, שמצד ההתקשרות של הרבי (בעל הגאולה) עם חסידים, שהיא למעלה מההתקשרות
16 דאב ובן, רב ותלמיד, מאור ואור⁵ – נחשבת הגאולה די"ב תמוז לגאולה של כאו"א מאתנו⁶, וכיון שכן,
17 הרי בודאי שהשמחה צריכה להיות בלי הגבלות.

18 – אין צריכים לחשוב "וואָס וועט זאָגן די בעל-הבית/טע" ... או שההנהגה באופן זה אינה מתאימה
19 בפני פלוני ופלוני ("עס איז ניט שייך פאַר דעם און פאַר יענעם") ... או שאין זה מתאים מצד נפשו

(3) יל"ש משלי רמז תקמד. מדרש משלי פ"ט. וראה גם רמב"ם הל' מגילה ספ"ב.

(4) ראה תו"א מג"א צט, ג ואילך. ובכ"מ.

(5) ראה לקו"ד ח"א נ, א.

(6) ראה גם שיחת י"ב תמוז ה'שי"ת בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות ח"א ע' 127 ואילך. לקו"ש ח"ד ע' 1321 ואילך).

(* אצל בנו של הרה"ת ר' שלום דובער גורדון.

(1) ראה סידור מהרי"ד ח"א קסט, ב – הובא במכתב כ"ף מרחשון שנה זו (אג"ק ח"ה ע' כב).

(2) פ' שופטים יח, ד. ב"ק קי, ב. וש"נ.

(1) מגילה ז, ב.

(2) ראה רמב"ם הל' יו"ט פ"ו ה"כ"כא. טוש"ע ואדה"ז או"ח סו"ס תקטט.

1 הבהמית ("עס פאָסט ניט פאָר דעם אייגענעם נה"ב")... כיון שהשמחה של י"ב תמוז צריכה להיות ללא
2 הגבלות!

3 (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א): "זאָגט לחיים! זאָגט אַ פריילעכן ניגון"!⁷

4 * * *

5 ג. ישנם יהודים המכונים בשם "ראש-השנה אידן" או "יום-כיפור אידן", כלומר, יהודים הבאים
6 לבית-הכנסת בר"ה ויוהכ"פ; ישנם "יום-טוב אידן" – יהודים הבאים לביהכ"נ ביו"ט; ישנם "שבת אידן"
7 – יהודים הבאים לביהכ"נ ביום השבת; וישנם יהודים סתם (סתם אידן), ללא שם לוואי – יהודים
8 שפוגשים אותם בביהכ"נ שלש פעמים ביום...

9 וכך גם אצל הרבי – היו "ראש-השנה חסידים", שנהגו לבוא אל הרבי בר"ה; היו "יום-טוב חסידים",
10 שנהגו לבוא אל הרבי ביו"ט; והיו סתם חסידים, שהיו באים אל הרבי בכל עת, ללא סיבה מיוחדת
11 ("סתם אָזוי"),

12 – (כ"ק אדמו"ר שליט"א חייך ואמר): סימפסאָהן⁸ הי' מסרב להכניסם אל הרבי, לפי שהי' רואה
13 את פניהם של אלה לעתים תכופות יותר מדי ("די פנימער פלעגט ער זען צו אָפּט")... –

14 ובודאי – לאו דוקא כאשר אירע איזה חולי ח"ו, שאז באים אל הרבי לבקש ברכת רפואה [בידעם
15 שזהו "בית-הרפואה" הטוב ביותר ("דאָס איז דער בעסטער שפּיטאַל")...], אלא היו באים אל הרבי גם
16 בזמנים טובים ("אין אַ גוטן אָפּן")!⁹

17 כלפי מה הדברים אמורים?

18 ישנם כאלה שבדרך-כלל אינם נוהגים לבוא לכאן, אלא, כשחל י"ב תמוז ביום השבת (כבקיעות
19 שנה זו), שלמחרתו הוא יום הראשון בשבוע, שאז יש להם חופש ("זיי זיינען אויף וואַקיישאַן"), אזי
20 יש להם "מסירת-נפש" לבוא לכאן... ועד"ז כשחל י"ט כסלו ביום השבת – גם אז באים לכאן, לכבודו
21 של רבינו הזקן (בעל הגאולה) שחיבר הרבה ספרים וכו'...

22 (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א): אלה שהדברים מכוונים אליהם – בודאי יודעים למי הכוונה ("וועמען
23 מען מיינט")... ובכן, שיאמרו עתה "לחיים"¹⁰, ודבר זה יתקן גם את העבר, שכן, כאשר מתעלים לדרגא
24 נעלית יותר, מתעלים גם מהגבלות הזמן, ובמילא אפשר לתקן גם את העבר¹¹.

25 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון ג' התנועות של הבעש"ט, המגיד ואדמו"ר הזקן].

26 * * *

27 ד. בנוגע¹² למצות פרה אדומה שנתפרשה בהתחלת פרשת השבוע (פרשת חוקת) – נאמר¹³: "זאת
28 חוקת התורה".

29 לכאורה אינו מובן: כיון שהמדובר הוא אודות מצוה פרטית – מדוע נאמר בה הלשון "זאת חוקת
30 התורה", ולא "זאת חוקת הפרה" וכיו"ב?

מהררי"צ נ"ע בארה"ב (המו"2).

(9) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 173 ואילך.

(10) חסר קצת (המו"2).

(11) ראה תורת מנחם סה"מ חשון ע' רצב.

(12) כמה ענינים הבאים לקמן (עד סוס"ח) – נדפסו בתוספת

ביאור וכו' בלקו"ש ח"ד ע' 1056 ואילך (בשילוב שיחת ש"פ

חוקת השי"ת). – בהוצאה זו נדפסה השיחה כצורתה בהנחה

בלתי מוגה (המו"2).

(13) יט, ב.

(7) יש לציין, שע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א (להש"ק ר' מ.ד. טעלעשעווסקי, בליל ועש"ק יא תמוז, ב"יחידות"), אמרו בקבלת שבת: "בשמחה ובצחלה, כביו"ט שחל בשבת.

בצאת כ"ק אדמו"ר שליט"א מביהכ"נ (לאחרי קבלת שבת ותפלת ערבית), פנה לאחדים מאנ"ש והתמימים שעמדו

בפרוודור, באמרו: "וואָס שטייט מען דאָ אָזוי?... זאָל מען גיין אַ ריקוד!" ובעמדו משך זמן ליד דלת חדרו הק', רמוז בידיו הק' לרקוד בשמחה גדולה יותר (המו"2).

(8) הרה"ח ר' אלי' ייאכל סימפסאָהן – ממזכירי כ"ק אדמו"ר

- 1 וההסברה בזה¹⁴ – לפי שמצות פרה אדומה הו"ע כללי, שנוגע לכללות ענין התורה, כדלקמן.
- 2 ה. מצות פרה אדומה באה לטהר את האדם מטומאת מת:
- 3 טומאת מת היא טומאה חמורה ביותר, כדאיתא במדרש¹⁵ שדוקא בנוגע לטומאת מת שאל משה רבינו
- 4 להקב"ה "אם נטמא זה במה תהא טהרתו", ועד ש"נתכרכמו פניו של משה". וטעם הדבר, כי, קדושה
- 5 היא חיות, ואילו מיתה (רח"ל) שהיא היפך החיות, היא היפך הקדושה לגמרי.
- 6 וזוהי מעלתה של פרה אדומה – שמטהרת גם מטומאה חמורה זו.
- 7 ועז"נ¹³ "ויקחו אליך פרה אדומה" – שהטהרה דטומאה חמורה זו ע"י פרה אדומה היא בכחו של
- 8 משה רבינו דוקא, שכן, אף ששחיטת הפרה וכו' היתה ע"י אלעזר הכהן (מצותה בסגן)¹⁶, מ"מ, מדגישה
- 9 התורה "ויקחו אליך פרה אדומה גו'", "אליך" דייקא, "לעולם היא נקראת על שמתך פרה שעשה משה
- 10 במדבר"¹⁷.
- 11 ועד"ז בנוגע לכל הדורות שלאח"ז – שבכל שמונת הפרות שנעשו בזמן בית שני¹⁸, וכן בפרה
- 12 העשירית ש"יעשה המלך המשיח"¹⁹, השתמשו (לקדש הכהנים העושים את הפרה) באפר הפרה שעשה
- 13 משה במדבר²⁰.
- 14 ו. וענין נוסף מצינו בפרה אדומה – ש"מטמאה את הטהורים ומטהרת את הטמאים"²¹:
- 15 והענין בזה – שבכדי לטהר יהודי שנטמא (רח"ל) בטומאה הכי חמורה, יש צורך בענין המסירות נפש,
- 16 כמודגש בכך שהכהן המטהר נעשה טמא כדי לפעול ענין הטהרה.
- 17 ומסירות נפש זו מודגשת אצל משה רבינו:
- 18 התעסקותו של משה רבינו בפרה אדומה שמטהרת מטומאת מת, מהוה ירידה עבורו, שהרי, משה
- 19 רבינו עצמו הי' למעלה מענין זה לגמרי, ועד כדי כך, שתמה "במה תהא טהרתו", ועד ש"נתכרכמו פניו",
- 20 – והביאור בזה, שבכדי לתקן ענין בלתי-רצוי, צריך להיות איזו שייכות לכך (כידוע הסיפור אודות
- 21 אדמו"ר האמצעי²²), וכיון שלא היתה לו שום שייכות לטומאת מת, אפילו לא בדקות דדקות, לכך תמה
- 22 ואמר "במה תהא טהרתו", עד ש"נתכרכמו פניו" –
- 23 ואעפ"כ, כדי לטהר יהודי שנטמא בטומאה חמורה, כולל גם להבטיח ("צו פאָרזיכערן") גם את
- 24 טהרתו של יהודי שיהי' לאחרי כו"כ דורות (כאמור, שבאפר הפרה שעשה משה השתמשו בשביל כל
- 25 הפרות שנעשו במשך כל הדורות לאח"ז) – לא התחשב משה רבינו בירידה שלו, והשתדל ("ער האָט
- 26 זיך אַריינגעלייגט") מתוך מס"נ בהענין דפרה אדומה.
- 27 ז. ולכן נאמר בפרה אדומה "זאת חוקת התורה" – כיון שזהו ענין כללי שנוגע לכללות התורה:
- 28 כאשר יהודי מרגיש בעצמו ענין של טומאת מת ברוחניות, כלומר, שחסרה לו חיות בעניני תומ"צ,
- 29 [ולהעיר, שבזמננו זה "כולנו טמאי מתים"²³] – יכול הוא לבוא, ח"ו, לידי מצב של יאוש כו'.
- 30 ובכן, עליו לדעת, שאין לו להתיימש, כיון שמשה רבינו הבטיח את טהרתו!

ובפי' משנה אחרונה שם. ולהעיר ג"כ במדבר"ר שם, ו (בפירוש ידי משה ומהר"ו שם). גור ארי' ושפתי חכמים (לפרש"י עה"פ שם). של"ה חלק תושב"כ דרוש לפ' פרה (שנט, ב) (וראה גם סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 347 הערה 49; ע' 350 הערה 60).

(21) חינוך מצוה שצו. וראה תנחומא שם ז. במדבר"ר שם, ה.

(22) ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ג ע' שעט ואילך.

(23) לשון היראים ששכ"ה (בהשלם – סרע"ז). רדב"ז הל' ביכורים פ"ה ה"ט. ב"ח יו"ד סשכ"ב. מג"א או"ח סתקס"א סק"ב. ובכ"מ.

(14) ראה לקו"ת ריש פרשתנו (חוקת) נו, א. ועייג"כ במפרשים עה"ת.

(15) תנחומא פרשתנו (חוקת) ו. במדבר"ר שם פ"ט, ד.

(16) שם, ג (ובפרש"י).

(17) פרש"י עה"פ.

(18) ראה פרה פ"ג מ"ה. רמב"ם הל' פרה אדומה ספ"ג.

(19) רמב"ם שם (נתבאר בארוכה בלקו"ש חכ"ח ע' 131 ואילך).

(20) ראה פרה שם "ומאחת" (ועד"ז ברמב"ם שם פ"ב ה"ו)

1 — משה רבינו הי' אמנם למעלה לגמרי מענין זה, אבל אעפ"כ, מסר את נפשו לעשות פרה אדומה,
 2 כדי להבטיח את טהרתם של בני"י שבדורו ובני"י שבכל הדורות שלאח"ז, שגם אם יטמאו בטומאה הכי
 3 חמורה, יהיו יכולים להטהר מטומאה זו.

4 ולכן, בכל הזמנים כולם, גם כאשר משה רבינו לא נמצא ("ווען משה איז ניטאָ"), אין ליפול ביאוש
 5 בגלל חומר הענין דטומאת מת, כיון ש"אפר פרה של משה לא נלה"24, "שלך קיימת"25.

6 ואע"פ שאין אנו יודעים היכן נמצא אפר זה — הרי הוא קיים, וכשיבוא משיח ימצאו אותו וישתמשו
 7 בו בשביל פרה העשירית, ובמילא, "מחוסר זמן לאו כמחוסר מעשה"26.

8 ח. וכן הוא גם בנוגע לבעל הגאולה, כ"ק מו"ח אדמו"ר, משה שבדורנו,

9 — כמאמר חז"ל27 "אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא", ולא רק "אתפשטותא דמשה", אלא משה
 10 בשלימותו ("דער גאַנצער משה"), כי, בכל דור ודור ה"ז אותו משה ("דער זעלבער משה"), אלא שהגופים
 11 מחולקים28 בהתאם ולפי אנשי הדור —

12 שהתעסק בעצמו בכל הענינים — אפילו בענינים פשוטים — כדי לטהר את בני"י, ועד לטהרה מענינים
 13 כאלה שהם בדוגמת טומאת מת!

14 — כ"ק מו"ח אדמו"ר מצד עצמו הי' למעלה לגמרי ולא היתה לו שום שייכות לענינים אלה, אפילו
 15 בדקות דדקות, ואעפ"כ, השפיל את עצמו ("ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט") בענינים פשוטים ביותר, דבר
 16 שהי' כרוך אצלו במסירת נפש ממש... וכל כך למה? — כדי לטהר יהודי מטומאת מת!...

17 ולכן, גם עכשיו אין להתיימש ולפחד משום דבר, אפילו לא מטומאת מת, כיון שגם עכשיו אפרו
 18 (של משה שבדורנו) קיים!

19 ולהוסיף, שענין זה שייך במיוחד לימים אלה — שבשבוע הבא מתחילים ג' השבועות (מי"ז תמוז עד
 20 תשעה באב), ובמילא יש צורך להדגיש שאין מה לפחד מהענינים הבלתי-רצויים הקשורים בזה, כיון
 21 שאפרו של משה קיים.

22 ט. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א):

23 אלה שהולכים לדבר בהבתי-כנסיות — כדאי ונכון ביותר שימסרו להבעלי-בתים דברים הנ"ל,
 24 ובהדגשה, שהרבי דאג גם עבורם ("דער רבי האָט באַוואָרנט אויך זיי"), וכו' וכו'. — וכיון שבעלי-בתים
 25 אוהבים ("האָבן דאָן האַלט") כאשר מדברים אודות פרשת השבוע, יקשרו את הדברים עם תוכן הענין
 26 דפרה אדומה, כמדובר לעיל.

27 וכן מן הראוי לספר להבעלי-בתים (בקצרה) סיפור חג הגאולה של י"ב תמוז, לדבר אודות הרבי
 28 ("ריידן וועגן רבי'ן"), ולספר להם29, שהרבי הי' יהודי צדיק... לא הי' חסר מאומה בעבודתו... לא בעלמא
 29 דין ולא בעלמא דאתי... ואעפ"כ, מסר את נפשו בשביל יהודים ובשביל יהדות...

30 ועוד ועיקר — להזכיר ולעורר אודות התקנות של לימוד חומש, תהלים ותנאי.

31 * * *

32 י. [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון רבינו הזקן, ואת הבבא הרביעית לכפול ד' פעמים.

(27) תקו"ז תס"ט (קייב, רע"א. קיד, רע"א).

(28) ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 7.

(29) כ"ק אדמו"ר שליט"א דיבר בקול חנוק מהתרגשות, ובכה הרבה (המור"2).

(24) רש"י יומא ד, רע"א (ד"ה מכל).

(25) תנחומא שם ח. במדב"ר שם, ו.

(26) ראה יומא סב, סע"ב. וש"נ. הנסמן בשד"ח קונטרס הכללים (כרך ג) מערכת המ"ם כלל קסא.

טרם צאתו אמר:]

- 1 צריכים להשתדל שלא יהי' הפסק גדול מדי מהתוועדות זו עד להתוועדות שתתקיים מחר בערב.
 2 ולכן, ימשיכו להתוועד היום בערב, ב"מלוה מלכה", וכן מחר ביום, כשיחזרו מה"אוהל",
 3 – באמת היו צריכים להמשיך להתוועד בבוקר, אבל, כנראה יהי' זה רק באמצע היום, כפתגם
 4 החסידיים: "וישכם אברהם בבוקר"³⁰, "ער האָט זיך געפעדערט און געפעדערט, און עס איז אויסגעקומען
 5 נאָך האַלבן טאָג"....
 6 והעיקר – כאמור – שלא יהי' הפסק גדול מדי עד להתוועדות של מחר בערב.
 7 [לתפלת מנחה הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח "אָ פריילעכן חזן", ובחזרת הש"ץ רמז בידו הק'
 8 שיסייעו להש"ץ בשירה וניגון].
 9

(30) וירא כב, ג.

המשך ביאור למס' גיטין ליום שישי עמ' 1

- 1 **אִינִי מְנַרְשֵׁף** באופן שלא יהא בינינו נישואין לעולם, וְנִרְשָׁה, ואחר
 2 כך נשאל לחכם על נדרו והתיר לו את הנדר, וְהִתִּירוּ לוֹ תַּקְמִים
 3 שִׁחְזִירָנָה אחר כך, מִפְּנֵי תִיקוֹן הַעוֹלָם:
 4 **גמרא**
 5 שנינו במשנה, שהמוציא את אשתו משום נדר או שם רע אסור

המשך ביאור למס' גיטין ליום שבת קודש עמ' 1

- 1 **גמרא**
 2 שנינו במשנה, שהמוכר עצמו ובניו לעובדי כוכבים, אין פודים
 3 אותו, הגמרא מבארת באיזה אופן מדובר: **אָמַר רַב אָסִי**, מה
 4 שאמרו שלא לפדות את המוכר עצמו לעובדי כוכבים, והוא – זה
 5 רק באופן שִׁמְכַר פֶּעַם אַחַת, וְשָׁנָה – ואחר שפדוהו מכר שנית,
 6 וְשָׁלַשׁ – ואחר שפדוהו שוב, מכר בשלישית, ועתה אין פודים
 7 אותו, אך בפעם הראשונה והשניה שמכר את עצמו ובניו לעובדי
 8 כוכבים, צריך לפדותם.
 9 הגמרא מביאה אופן נוסף שנחשב למוכר עצמו: מספרת הגמרא,
 10 הִנְהוּ כְּנֵי בֵי מִיכְסֵי – אותם אנשים שגרו במקום ששמו בי מיכסי,
 11 הַיִּזְפֵי זוּזֵי – שהיו לווים מעות מְעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים, וְלֹא תָהָּ לָהּ
 12 לְמַפְרֵעֵיהֶּוּ – ולא היה להם לפרוע, אֲתוּ וְקָא גְרָבֵי לָהּ – הגיעו
 13 העובדי כוכבים, ושבּוּ אותם לעבדים בפרעון חובם. אֲתוּ לְקַמֵּיהּ –
 14 הגיעו השבויים האלו לפני דִּבְרֵי הוֹנָא כּדִּי שִׁפְדֵם, אָמַר לָהּ רַב
- 15 הונא, **מֵאֵי אֵיכְבִּיד לָבוּ** – מה אעשה לכם, אסור לי לפדותכם, הִתְנַן,
 16 הַמוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בְּנָיו לְעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים, אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ.
 17 **אָמַר לִיה רַבִּי אָבָא** לרב הונא, לִימְדַתְנִי רַבִּינוּ שְׁהַדִּין שְׁאִין פּוֹדִים,
 18 וְהוּא – זה רק באופן שִׁמְכַר פֶּעַם אַחַת, וּפְדוּהוּ, וְשָׁנָה – ומכר שנית,
 19 וּפְדוּהוּ שׁוֹב, וְשָׁלַשׁ – ומכר בשלישית, ומדוע אינך פודה את בני
 20 בי מיכסי. **אָמַר לִיה רַב הוֹנָא**, תְּנֵי מִרְגְּלֵי הַיִּזְפֵי הַעֲבָדֵי הָבֵי – אנשים
 21 אלו רגילים הם לעשות כך, ללוות ואין להם מה לשלם, והגויים
 22 שובים אותם לעבדים, וסומכים הם על כך שיפרו אותם, ועליהם
 23 אמרה המשנה שאין פודים אותם.
 24 על אף ששנינו שאין פודים את הרגיל למכור עצמו לעובדי
 25 כוכבים, הגמרא מביאה שיש אופן שצריך לפדותו: מספרת
 26 הגמרא, הוּא נְבָרָא דְזִבְזִין נְפִשִׁיה לְלוֹדָאֵי – היה אדם שמכר עצמו
 27 ללוודאי, והם אומה שאוכלים בני אדם, אֲתָא לְקַמֵּיהּ – הגיע אותו
 28 אדם לפני דִּבְרֵי אָמֵי, אָמַר לִיה לְרַבִּי אַמֵּי,

בס"ד. שיחת ש"פ חוקת-בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה וידבר גו' זאת חוקת התורה וגו' (הוגה על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א).¹

2 * * *

ב. הביאור במאמר המדרש¹ "אמר לו הקב"ה למשה (לאחרי שאלתו בנוגע לטומאת מת: "כמה תהא טהרתו", ועד ש"נתכרכמו פניו") לך אני מגלה טעם פרה" – דלכאורה, כיון שפרה היא "חוקת התורה", היינו, שענין ה"חוקה" הוא הנקודה הכללית של כל התורה כולה, ולכן צ"ל ענין היגיעה בתורה², שעי"ז מגיעים למדרגת התורה כפי שהיא בעצם למעלה מגדר השגה – הרי כשהקב"ה גילה למשה טעם פרה, נחסר אצל משה³ כללות ענין ה"חוקה"⁴ (מס"נ) ושלמות היגיעה בתורה (שעי"ז באים לענין המציאה – "ומצאת"⁵ – שבאה בהיסח הדעת⁶)? והביאור בזה, שטעם פרה שנתגלה למשה אינו טעם שכלי, אלא נתגלה לו רצון העליון דעצמות א"ס באופן שנעשה גם המציאות של שכלו, וע"ד ש"פנימיות אבא (דרגתו של משה) הוא פנימיות עתיק מממש⁷, ולכן לא שייך לומר שאצל משה רבינו הי' חסר ח"ו בשלימות הביטול והמס"נ, כיון שאינו מציאות בפ"ע שצריך למסור נפשו, אלא כל מהותו הו"ע המס"נ – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס⁸ בלקו"ש ח"י"ח ע' 229 ואילך.

ג. ויש להוסיף, שכן הוא בנוגע למשנ"ת במאמר⁹ ש"תפלה למשה"¹⁰ היא תפלת עשיר¹¹ – אף שזהו ענין בפ"ע שקובע ברכה לעצמו:

לכאורה אינו מובן: אם הוא עשיר, היינו שאין לו חסרון, א"כ, מה שייך אצלו ענין התפלה?

שכל גדול ממנו. ולכן ישנם יחידי סגולה שזומן לזמן הולכים ומשיגים עוד ענינים של חוקים, שבאים אצלם בהבנה והשגה (לא כמו רוב ישראל – שהתורה על הרוב תדבר (ראה מו"צ ח"ג פל"ד) – שנשארים אצלם באופן של חוקים). אבל אפ"כ, גם אצלם צ"ל ענין מסויים שנשאר באופן של "חוקה". וכמו שלמה, שעמד על כל חוקי התורה, מלבד פרה אדומה (במדב"ר שם, ג. תנחומא שם, ו), ועי"ז השתתף עם כל בני" בענין החוקים.

5 מגילה ו, ריש ע"ב.
6 סנהדרין זז, א. – ולהעיר שכל ענינו של משה הו"ע הדעת (וכמבואר בהמאמר (ספ"ה (תורת מנחם חנ"ז ע' 10)) ש"משה הוא בחי" דעת עליון, והרי גם דעת עליון נקרא בשם דעת), וא"כ, איך יכולים להיות אצלו הענינים שבאים בהיטח הדעת.

7 נסמן בלקו"ש שבפנים הערה 65. – ולהעיר, שגם בנוגע להגילוי דפנימיות עתיק (שהו"ע עצמי שאין בו שינוי) יש חילוקי מדרגות [נוסף על החילוק בין פנימיות עתיק כמו שהיא במקומה לגבי אופן המשכתה בפנימיות אבא (ראה המשך תרס"ו ריש ע' קב) גם] מצד המוקבל, ולכן, אצל משה גופא היו חילוקי מדרגות במשך ימי חייו (ראה גם לקו"ש שבפנים הערה 70), וכמו"כ לעתיד לבוא, כשמשיח ילמד תורה את כל בני" כמ"ש (שה"ש א, ב) "ישקני מנשיקות פיהו" – בודאי יהיו שינויים כו' (ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א – ע"פ רשימת א' המזכירים).

8 בשילוב שיחת ש"פ פרה תשכ"ח.

9 פ"ד ואילך (תורת מנחם חנ"ז ס"ע 7 ואילך).

10 תהלים ז, א.

11 ראה זח"א קסח, ב.

1 במדב"ר פ"ט, ד.ו. תנחומא פרשתנו (חוקת) ו.ח.
2 וכידוע הסיפור (לקו"ד ח"ד תשעה, א) אודות אחד שנכנס להצ"צ ליחידות ושאל מה עליו לעשות כשאין לו רצון ("אים ווילט זיך ניט") ללמוד, וענה לו הצ"צ: אדרבה, מה עלי לעשות שיש לי רצון ללמוד!...

והביאור בזה, שמעלת היגיעה היא שצריך לשבור את עצמו – שזוהי העבודה דאתכפיא, שלמעלה אפילו מאתהפכא, כמבואר בזה, שאתהפכא היא מדרגת "עבד", משא"כ באתכפיא הרי הוא "עובד", "לשון הוה, שהוא כאמצע העבודה" (ראה תניא פט"ו), ולכן, כאשר הלימוד הוא מצד הרצון והחשק (להיותו בעל שכל, באופן שכל מעיינו בחכמה), חסרה אצלו מעלת העבודה, ובגלל זה הנה גם ההשגה שלו אינה בתכלית העילוי, כיון שלא יכול להיות הענין ד"ענני במרחב" ללא הענין ד"מן המיצר קראתי" (תהלים קיח, ה), ודוקא ע"י המיצר באים למרחב העצמי.

3 וכן יוקשה בנוגע לכל אחד מישראל – בשעה שמתעורר בו בחי' משה, כמבואר בתניא (רפמ"ב) ש"כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחי' משרע"ה" (שלכן נאמר (עקב יו"ד, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה גו'", שיראה היא "מילתא זוטרתית", כמו ש"לגבי משה מילתא זוטרתית היא" (ברכות לג, סע"ב)).

4 ובהקדמה – שענין החוקים הוא ע"ד "בכל מאדך" (ואתחנן ו, ה), מאד שלך (ראה תו"א מקץ לט, רע"ד. ובכ"מ), והיינו, שגם ענין שאצלו הוא באופן של בלי גבול, הנה לגבי מי שלמעלה הימנו, הרי זה עדיין בהגבלה, וכן הוא בענין השכל, שגם ענין שבעל שכל קטן אינו יכול להבין, יכול להבין זאת בעל

1 ואפילו לאחרי הביאור שהתפלה היא על החסרון של אחרים (מדינה חריבה¹²), אין זו התפלה שלו;
 2 והרי בודאי שענין התפלה – מלשון "נפתולי גו" נפתלתי¹³, היינו, שמתחבר עם זה שממנו מבקש ואליו
 3 מתפלל – צ"ל באופן שזוהי התפלה שלו.

4 וביותר יוקשה ע"פ סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁴ (וכאן רואים שסיפורי רבותינו נשיאינו אינם סיפורים
 5 סתם¹⁵, אלא נוגעים¹⁶ לכמה ענינים ועד להלכה בפועל), שכאשר איש אחד נכנס ליחידות לאדמו"ר
 6 האמצעי וביקש תיקון על ענין כזה שאדמו"ר האמצעי לא הי' יכול למצוא בעצמו אפילו בדקות דקות,
 7 לא רצה להשיב לו (ועד"ז אירע גם אצל הצ"צ) – דלכאורה אינו מובן: למה לא הי' יכול להשיב לו
 8 באופן שהוא ע"ד הענין ד"תפלת עשיר", שאף שאצלו אין חסרון, הרי הוא מתפלל בשביל אחרים?
 9 ועכצ"ל, שענין התפלה צריך להיות על עצמו. וא"כ, נשאלת השאלה מהו הענין ד"תפלה למשה" שהיא
 10 תפלת עשיר?!

11 ונקודת הענין בזה – שגם כאשר משה מתפלל אודות "מדינה חריבה", הרי זו תפלת עשיר, כי, מצד
 12 העצמות (פנימיות עתיק), הנה בכל מקום שנמשך הרי זה באופן שנשאר מהות העצמות, ולכן לא שייך
 13 לומר שיש ענין של חסרון ח"ו, שיהי' צורך להשיבו אל העצמות, להיותו מהות העצמות.

14 ולהעיר שמצינו זאת גם בדרגא נמוכה – כידוע¹⁷ הקושיא איך שייך לומר "נהורא תתאה קארי תדיר
 15 לנהורא עילאה ולא שכ"ך¹⁸, בה בשעה ש"נהורא תתאה" גופא היא ספירה, שזהו"ע של אלקות.

16 ד. וה"בכ"ן" מכל האמור לעיל בנוגע לעבודת כל אחד מישראל:

17 ובהקדם מארז"ל¹⁹ "חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אילימא כו', לא נצרכה אלא
 18 לקבולינהו בשמחה", והיינו, שהתחלת העבודה צריכה להיות באופן של אתכפיא ומס"נ, אבל לאח"ז
 19 צ"ל ענין זה גופא באופן של שמחה (אף שלכאורה הרי זו סתירה, כי, אם הוא בשמחה, אין זו אתכפיא,
 20 שהרי אתכפיא פירושה שכופה ושובר את עצמו, ואם הוא שמח מזה, אין זו כפי' ושכירה),

21 – כמו שהי' אצל משה רבינו, שבתחילה הי' גם אצלו הענין ד"חוקת התורה", ולאח"ז אמר לו
 22 הקב"ה "לך אני מגלה כו"²⁰ –

23 כיון שנתרגל בזה ועד שנעשה טבעו, וכהפירוש במארו"ל²¹ "עשה רצונו כרצונך כו' בטל רצונך מפני
 24 רצונו", כמבואר בלקו"ת²² פרטי הדרגות בזה.

25 וענין זה שהעבודה צ"ל בשמחה, מודגש גם בפתגם הידוע שאמר בעל השמחה והגאולה²³, שכל ענין
 26 המאסר והיסורים שבזה, לקח לעצמו, ולנו השאיר את ענין השמחה שבזה.

27 ועי"ז באים לגאולה האמיתית והשלימה, והולכים קוממיות לארצנו הקדושה, בביאת משיח צדקנו.

28 * * *

29 ה. המדובר לעיל במאמר⁹ אודות מ"ש במדרש תהלים על הפסוק "תפלה למשה", קשור במיוחד עם
 30 יום י"ב תמוז, יום ההולדת של בעל השמחה והגאולה – ע"פ המנהג²⁴ לומר הקאפיטל תהלים המתאים

18) ראה זהר ח"ב קמ, א. ח"א קעח, ב. עז, ב. פו, ב.

19) ברכות ס, סע"ב.

20) ראה גם לקו"ש שם הערה 70.

21) אבות פ"ב מ"ד.

22) במדבר א, ב. נשא כה, א.

23) ראה גם שיחת י"ג תמוז תשט"ו ס"ב (תורת מנחם ח"ד

ע' 182). שם חכ"ה ע' 24.

24) סה"ש תש"ד ע' 162. אג"ק אדמו"ר מהור"צ ח"י ע' נג.

12) מדרש שוחר טוב ויל"ש עה"פ. מדרש תהלים באבער
 שם.

13) ויצא ל, ח ובפרש"י.

14) ראה אג"ק שלו ח"ג ס"ע שעט ואילך. וש"נ.

15) ראה גם תורת מנחם חמ"ה ע' 141. וש"נ.

16) מ'קען מיט זיי דורכגיין כו'.

17) ראה אוה"ת סידור ע' רלח. סה"מ תרל"ט ח"א ע' רנד.

הגהות לר"ה פתח אליהו תרנ"ח ע' כג. סה"מ תרס"ח ע' צה.
 ועוד.

1 למספר ימי שנותיו, והרי ב"ב תמוז דשנה זו מסתיימים פ"ט שנה ומתחילה שנת הצדי"ק, ומזמור צדי"ק
 2 בתהלים מתחיל בפסוק "תפלה למשה".

3 [וכמדובר כמ"פ²⁵ שהשייכות לקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו היא גם לאחרי ההסתלקות,
 4 כי, אע"פ שעלה למעלה כו', ולא שייכים אצלו כל ההגבלות של עוה"ז הגשמי, ועאכו"כ עוה"ז החומרי,
 5 הנה כיון שרועי ישראל אינם עוזבים צאן מרעיתם²⁶, ואדרבה, כיון שאין כל ההגבלות כו', אזי נקל יותר
 6 להתקשר עמהם (כמבואר באגה"ק סי' ז"ך וביאורו), הרי מובן, שגם עכשיו ישנו הענין של הקאפיטל
 7 תהלים השייך למספר שנותיו.

8 וכידוע מ"ש ברשימת בעל השמחה והגאולה²⁷, שכמה שנים לאחר הסתלקות אביו, כ"ק אדמו"ר
 9 (מהורש"ב) נ"ע, ראה בחלום שאביו אמר מאמר חסידות ביום הולדתו על קאפיטל תהלים שהי' מתאים
 10 למספר שנותיו אז].

11 ובכן: בהמשך למשנ"ת במאמר הענין דתפלה למשה בשייכות לפרשת חוקת, יש להוסיף ולבאר גם
 12 השייכות עם פרשת בלק.

13 ו. בנוגע לפרשת בלק – מבואר במאמר דפ' בלק משנת תרכ"ט²⁸, ש"בלק ובלעם הם בחי' זלע"ז
 14 דקליפה שכנגד משה ואהרן":

15 בלעם הוא המנגד דקליפה שכנגד משה – "כמארו"ל עה"פ²⁹ ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל
 16 לא קם, אבל באוה"ע קם ומנו בלעם",

17 ו"בלק הי' בחי' מנגד דקליפה שכנגד אהרן .. (כי) בלק בא ללוק דמן של ישראל, פי' דמן היינו
 18 תוקפם וחזקם, והיינו מה שישראל מתקיפין את עצמם להיות בבחי' רצוא ותשוקה ליכלל לאלקות, שז"ע
 19 הקרבת הדם בעבודה .. ובלק בא ללוק דמן, שלא יהי' בבחי' רצוא ותשוקה, כי אם בבחי' רתיחת הדמים
 20 להבלי העולם .. והרי זה היפך אהרן כהנא רבא, שושבינא דמטרוניתא³⁰, המעלה נש"י למעלה כו".

21 ועל זה נאמר במדרש תהלים על הפסוק¹⁰ "תפלה למשה": "תפלה למשה איש האלקים, זהו שאמר
 22 הכתוב³¹ זבח רשעים תועבת ה', זה בלעם ובלק. אימתי, בשעה שאמר לו בלעם לבלק בנה לי בזה שבעה
 23 מזבחות³², אמר לו הקב"ה, רשע, ממך אני מקבל קרבנות (בתמי'). .. תועבה הם לפני, שנאמר זבח
 24 רשעים תועבת ה'. ובמה אני חפץ, בתפלת הצדיקים .. תפלה למשה".

25 ז. והענין בזה:

26 כאשר יהודי רואה שאומות העולם "מרקדין בהיכלו"³³, ויש להם הצלחה, כולל גם הצלחה ברוחניות
 27 [ולדוגמא: יהודי הולך ברחוב ורואה "פרופסור", שהתורה סומכת עליו בנוגע לפקו"נ ביוהכ"פ, בגלל
 28 היותו מלומד כו'], וכיון שמאמין שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, הרי בודאי שהכח שלהם בא מלמעלה,
 29 וזהו כח נעלה, כמובן מזה שנפל למטה ביותר – יכול לחשוב שצריך להתפעל מזה.

30 [ולהעיר, שמצינו שאפילו משה רבינו התיירא מפרעה שנקרא "התנין הגדול"³⁴, שהו"ע תוקף הקליפה
 31 כו', ועד שהוצרך לציווי מיוחד מהקב"ה "בא אל פרעה"³⁵. ובגלל זה יכולה להיות אצל יהודי מחשבה
 32 שצריך להתפעל ולהתיירא מפני הגוים].

(25) ראה גם שיחת ש"פ בלק תשכ"ד בתחלתה (תורת מנחם ח"מ ע' 251 ואילך). וש"נ.

(26) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' קמא.

(27) נעתקה בתורת מנחם ח"ב ע' 207 הערה 16.

(28) סה"מ תרכ"ט ע' רסו ואילך.

(29) ברכה לד, יו"ד ובספרי.

(30) זהר ח"א רסו, ב. ח"ב מט, ב. ח"ג כ, א (ברע"מ). נג, ב.

ערה, ב.

(31) משלי טו, ח.

(32) פרשתנו (בלק) כג, א-כט.

(33) יומא טט, ב (לגירסת הע"י).

(34) יחזקאל כט, ג. וראה זח"ב לד, א.

(35) ר"פ בא. וראה זח"ב שם.

- 1 ועל זה אומרים לו, שצריך לידע ש"זבח רשעים תועבת ה'":
- 2 זהו אמנם ענין שנקרא בשם "זבח", והיינו, שעם היותו "תועבה", הרי זה עדיין "זבח"³⁶, ולא עוד
- 3 אלא שזהו זבח שהקריב בלעם (ובלק), וכמבואר בקבלה³⁷ אודות הכוונות שכיון בלעם כדי להמשיך את
- 4 הענינים שרצה לפעול ע"י קרבנותיו,
- 5 — ועד שהמשיך את הענין היותר נעלה שישנו בעולם, שזהו ענין הנבואה [אמנם באופן של "נופל",
- 6 אבל אעפ"כ הי' זה באופן של "גלוי עינים"³⁸, וכמ"ש³⁹ "ויקר אלקים אל בלעם" (אף שהי' זה רק באופן
- 7 ד"ויקר"⁴⁰, ללא אל"ף)], ועד לנבואה אודות ענינים שיהיו בימות המשיח: "דרך כוכב מיעקב וקם שבט
- 8 מישראל וגו' וישראל עושה חיל"⁴¹ —
- 9 אבל אעפ"כ אומר הקב"ה ש"זבח רשעים — תועבת ה'"; "ובמה אני חפץ — בתפלת הצדיקים .. תפלה
- 10 למשה".
- 11 מצינו אמנם ש"מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים ..
- 12 והארץ היתה תהו ובהו⁴², אלו מעשיהן של רשעים, ויאמר אלקים יהי אור⁴³, אלו מעשיהן של צדיקים,
- 13 אבל איני יודע באיזה מהם חפץ כו", אבל המסקנא היא ש"במעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ
- 14 במעשיהן של רשעים"⁴⁴.
- 15 ח. וכוונת לפועל:
- 16 אע"פ שנמצאים בגלות, ו"דינא דמלכותא דינא"⁴⁵, וכמ"ש⁴⁶ "ודרשו את שלום העיר אשר הגלית
- 17 אתכם שמה והתפללו בעדה גו" — צריך לדעת שכל זה הוא מהקב"ה; הסיבה לכך ש"דינא דמלכותא
- 18 דינא" היא בגלל ש"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא"⁴⁷, והקב"ה הוא "הממליך מלכים" כיון ש"לו
- 19 המלוכה"⁴⁸; וכיון שכן, הרי כשמדובר אודות ענין של יהדות, אין מה להתפעל מפני הגוים.
- 20 וכידוע⁴⁹ שכל הענין של "דינא דמלכותא דינא" הוא רק כאשר אין זה פוגע בענין של יהדות, אבל
- 21 אם זה פוגע בענין של יהדות, אין להתפעל מפני הגוים.
- 22 וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁰, שרק גופותינו נמצאים בגלות, אבל לא נשמותינו, ולכן, בענין שנוגע
- 23 לנשמה ויהדות, אין להתפעל מהגוים, למרות החוזק שלהם, לא רק בגשמיות, אלא גם ברוחניות.
- 24 וכללות הענין בזה — שהכח שניתן להם הוא רק "כמאן דשדי בתר כתפי"⁵¹, וכמו העורף שהו"ע
- 25 של חיצוניות בלבד [ולא כמו המצח, שאע"פ שאינו כמו עינים ואזנים ואף, שיש בהם חילוקים, אלא
- 26 הוא עצם חלק, שלכן קשור עם ענין הנצח (מצח אותיות נצח)⁵²], הרי הוא קשור עם ענין הרצון⁵³, משא"כ
- 27 העורף], ועאכו"כ הכתפיים שהם למטה מהעורף; ולכן אין להתיירא ולהתפעל מפני הגוים.
- 28 ועי"ז שלא מתייראים ומתפעלים מהם, שוכרים את התוקף שלהם — שזהו ענינו של י"ב תמוז⁵⁴ שבו

(45) גיטין יו"ד, ב. וש"נ. וראה אנציק' תלמודית בערכו (כרך ז ע' רצה ואילך). וש"נ.

(46) ירמ' כט, ז.

(47) ברכות נח, א.

(48) פיוט "וכל מאמינים" בתפלת מוסף דימים הנוראים.

(49) ראה אנציק' תלמודית שם ס"ג (שם ע' ש). וש"נ.

(50) סה"ש תרפ"ז ע' 170. וש"נ.

(51) ראה תניא פכ"ב.

(52) ראה זח"ג קלו, ב.

(53) ראה תו"א תצוה פג, ג ואילך. לקו"ת שלח מת, סע"ב.

שה"ש כג, ג ואילך. המשך תער"ב ח"ג ע' א'רלז. וש"נ.

(54) נזכר גם שהנס ד"יב תמוז הי' מלוכש בטבע, שזהו למעלה מכל המועדים שבהם היו נסים גלויים, ולכן נקרא י"ב

(36) וכפי שמצינו להלכה גם בנוגע לקרבנות שאין מקבלין מן הגוים (ראה רמב"ם הל' מעה"ק פ"ג ה"ב-ג). וכמו בכללות עבודת הקרבנות, שיש כמה ענינים שלכתחילה הם פסולים, ואעפ"כ, אם נעשו בפועל, יש בהם תועלת כו'.

(37) ראה זח"ב רכד, א (הובא באוה"ת תצא ס"ע תקפ), ובאוה"ח שם (מהרח"ו).

(38) פרשתנו (בלק) כד, ד-טז.

(39) שם כג, ד.

(40) ראה פרש"י עה"פ.

(41) שם כד, יז-יח.

(42) בראשית א, ב.

(43) שם, ג.

(44) ב"ר ספ"ב.

נעשה שבירת התוקף והחוזק שלהם כו', ועד שזוכים לקיום היעוד⁵⁵ "והיו מלכים אומניך"⁵⁶, בביאת משיח צדקנו.

* * *

ט. בנוגע לפירוש רש"י, ידובר אודות פירוש רש"י בנוגע לסיפור התורה שהי' ענין של שריפה⁵⁷ ע"י הנחש – "נחשים השרפים"⁵⁸, ולאח"ז נאמר למשה "עשה לך שרף גו' והי' כל הנשוך וראה אותו וחי"⁵⁹, והיינו, שלא זו בלבד שלא הי' ענין של היפך החיים, אלא אדרבה: "וראה אותו וחי", וכפירוש רש"י: "אמרו רבותינו⁶⁰, וכי נחש ממית או מחי, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתרפאים", והיינו, שע"י ההסתכלות כלפי מעלה, שזהו"ע ד"והביט" (כפי שיתבאר לקמן), אזי נעשה ענין החיים ("וחי").

וענין זה מתאים גם עם פתגם אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי והצמח צדק (כפי שנדפס בהחבורת⁶¹): "שמעתי מפי קדושי עליון . . שאחר השריפה מתעשרים, יען כי השתלשלות מדות העליונות הקדושות וסדרן כך: חסד דין רחמים, ולזאת, אחר מדת הדין בשריפה מתעוררת מדת הרחמים שהיא גדולה ממדת החסד שבתחלה, כנודע שהיא מדתו של יעקב נחלה בלי מצרים כו"⁶², שע"ז יוצאים מאפילה לאורה ומצרה לרווחה.

ויש להעיר על דבר פלא שרואים בענין זה – ש"שרף" בגימטריא "עשיר"⁶³.

ומזה מובן גם בנוגע לענינו – שלאחר השריפה צריך להיות ענין של עשירות גם בהענין ד"מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים", שענין זה יהי' באופן נעלה יותר, באופן של עשירות, והיינו, שאף שאין זה באופן שצריך לפעול ענין חדש, שהרי ענין זה הי' גם מקודם לכן, הרי עניני קדושה אין להם גבול, כך שיכולים להוסיף ולהתעלות למעלה יותר.

וכן הוא בנוגע לענין החיים ("וחי"), שלאחרי השריפה מגיעים לדרגא נעלית יותר בענין החיים – בחי' "מחי' חיים"⁶⁴ (כמובא בהמאמר⁶⁵), ויתירה מזה, שלא מסתפקים אפילו בדרגא ד"מחי' חיים", שזוהי בחי' הסובב⁶⁵, כיון שבחי' זו שייכת כבר לעולמות, שלכן אומרים⁶⁴ "מחי' חיים יתן לך חיים", והיינו, שבחי' "מחי' חיים" שייכת כבר להמשכת ענין החיים, אלא מגיעים לדרגא נעלית יותר – "מנוחה לחיי העולמים"⁶⁶ ("מנוחה גם מבחי' חי העולמים שהוא בחי' סוכ"ע"⁶⁵), שזהו ענין שבאין ערוך.

61) קונטרס* "קטע משיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ט"***
 (ג' תמוז, ה'תשכ"ט) ע' 11 ואילך. וראה גם מכתב מחרת ימי הגאולה יב"ג תמוז שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' קסה). וש"נ.
 62) אג"ק אדה"ז ע' תל. וש"נ.
 63) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר: אמנם לא ראיתי זאת בפירוש בשום מקום, אבל, אי אפשר להתעלם מהגימטריא!...
 64) יומא ע"א, א.
 65) ד"ה תפלה למשה תר"ס (סה"מ תר"ס ע' נו) – שעליו הי' מיוסד המאמר שנאמר בהתוועדות (וסיים: אלא שחלק זה לא נזכר במאמר דלעיל).
 66) תמיד בסופה.

תמוז "מועד המועדים" (ראה גם שיחת י"ב תמוז ה'שי"ת ס"ג (תורת מנחם ח"א ע' 129). וש"ג).
 55) ישע"י מט, כג. וראה זבחים יט, רע"א.
 56) בלשון הברכה נזכר גם הענין ד"מה יפו פעמיך בנעלים" (שה"ש ז, ב), "והדריך בנעלים" (ישע"י יא, טו).
 57) כנראה בקשר לתאונה שגרמה לשריפת מכונת שבה נסעו כמה מתלמידי התמימים בחזרתם משמחת נישואין דא' התלמידים, ובחסדי השם נשאר בחיים (וראה לקמן בשוה"ג להערה 61). – המו"ל.
 58) פרשתנו (חוקת) כא, ו.
 59) שם, ח.
 60) ר"ה כט, א (במשנה).

(* יש לציין שקונטרס זה מסר כ"ק אדמו"ר שליט"א להדפסה באותו זמן שבו אירעה התאונה הנ"ל, ולאחר זמן ארוך, שכנראה, בגלל מאורע זה ניתוספו בקונטרס הנ"ל אגרות אלו שבהם מדובר בענין השריפה (המו"ל).
 (** נדפס לאח"ז בתורת מנחם חנ"ו ע' 132 ואילך. וש"נ.)

1 ועוד זאת: "וראה אותו וחי" – שענין החיים נעשה באופן של ראי', והיינו, שאע"פ שבדרך כלל לא
 2 שייך עכשיו ענין הראי' [וכידוע⁶⁷ שמשה רצה לפעול על כל בניי שיהי' אצלם ענין הראי', אבל לא הי'
 3 יכול לפעול זאת, ולכן אמר "הסכת ושמע ישראל"⁶⁸, שלכל-הפחות תהי' אצלם העבודה באופן של
 4 שמיעה], מ"מ, לאחר ענין הנחש כו', נעשה הענין ד"וראה גו' וחי", באופן של ראי'.

5 אבל אעפ"כ, הרי זה ענין שצריך לברך עליו ברכת הגומל, ואין זה סדר העבודה של יהודי, אלא ענין
 6 שיכול לבוא רק מלמעלה; מצד המטה – צריכה להיות העבודה באופן ד"עזוב תעזוב עמו"⁶⁹, לברר
 7 ולזכך את חומר הגוף ולהעלותו לקדושה, שענין זה יכול להיות דוקא מתוך בריאות הגוף כפשוטו;
 8 ואילו כל האמור לעיל במעלת הדבר, הרי זה רק לאחר שכבר אירע בפועל.

9 וע"ד דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר⁷⁰, שאילו היו שואלים אותו אם רצונו לילך למאסר, אינו יודע אם הי'
 10 מסכים, אבל לאחר שאירע המאסר, אינו מוכן לוותר אפילו על רגע אחד מהמאסר.

11 ועד"ז בעניננו: הסיבה שאירע מאורע זה⁵⁷ – "אין גו' אתנו יודע עד מה"⁷¹; זהו א' מפליאות תמים
 12 דעים (ע"ד לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחת י"ט כסלו הידועה⁷²); אבל לאחר שאירע בפועל – צריכה
 13 להיות התוצאה ד"וראה אותו וחי", בחיות מחודשת, שלכן צריכים להוסיף התמדה ושקידה בלימוד
 14 התורה, ובאופן שהלימוד מביא לידי מעשה – קיום המצוות בהידור, ומתוך בריאות נכונה, באופן
 15 ד"וחי", אמן כן יהי' רצון.

16 י. ובנוגע לפירוש רש"י – מפרש רש"י מ"ש "כל הנשון"⁵⁹: "אפילו כלב או חמור נושכו הי' נזוק
 17 ומתנוונה והולך, אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית, [ועפ"ז מבאר רש"י כאילו בדרך-אגב:] לכך נאמר
 18 כאן וראה אותו, ראי' בעלמא, ובנשיכת הנחש נאמר והביט. והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו'⁷³,
 19 שלא הי' ממהר נשון הנחש להתרפאות אלא א"כ מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו⁶⁰, וכי נחש ממית או
 20 מחי', אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתרפאים,
 21 ואם לאו היו נמוקים" (נ"א ניזוקים).

22 וצריך להבין:

23 (א) מדוע אומר רש"י "אפילו כלב או חמור נושכו" – אם רצונו להביא דוגמאות, הרי אין לדבר סוף,
 24 וא"כ, הול"ל "כל בהמה וחי", ולמה נקט "כלב או חמור"?

25 וביותר יוקשה – שבמדרשים שמהם הביא רש"י את פירושו, יש מקומות שבהם נזכר רק "כלב"⁷⁴,
 26 ויש מקומות שבהם נזכר "כלב" בין שאר דברים: "פתן ועקרב וחי' רעה וכלב"⁷⁵, ואילו "חמור" לא
 27 נזכר כלל.

28 (ב) מדוע אומר רש"י ש"נשיכת הנחש ממהרת להמית" – הרי בפסוק נאמר רק "וימת גו'?"

(67) ראה לקו"ת ואתחנן ב, ד ואילך. ובארוכה – שע"ת
 לאדהאמ"צ ח"ב חינוך פ"ח ואילך.
 (68) תבוא כז, ט.
 (69) משפטים כג, ה. וראה כתר שם טוב בהוספות סכ"א.
 וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
 (70) ראה אג"ק שלו ח"ג ע' כא. וש"נ.
 (71) תהלים עד, ט.

(72) תרצ"ב (לקו"ד ח"ב תשנ"ג, א).
 (73) הביאור בפיסקא זו, ש"והי' אם נשך .. והביט וגו'" הוא
 ד"ה חדש* – נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א,
 ונדפסה בלקו"ש ח"ג ע' 72-3 הערות 5-16.
 (74) ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ט.
 (75) במדב"ר פי"ט, כג. תחומא פרשתנו (חוקת) יט.

(* כלומר: בתיבות אלו מתחיל פירוש רש"י על פסוק ט'. אלא שהוקשה לה"בחור-העצער" מדוע הקדים רש"י לפרש התיבות "והי' אם נשך
 הנחש את איש", לפני פירוש התיבות "נחש נחושתי" שלפנ"ז, ולכן השמיט את הנקודה שריתה בפירוש רש"י אחרי תיבת "והביט", ועי"ז נעשה
 ד"ה אחד ארוך; אבל לא הוקשה לו אריכות וכפל הדברים בפרש"י – ובנשיכת הנחש נאמר והביט, והי' אם נשך גו' והביט", שהרי הוא רק
 "בחור", ולא יהודי בעל זקן שיבה!..)

- 1 ג) מהי אריכות הלשון בפרש"י: "ובנשיכת הנחש נאמר והביט, והי' אם נשך הנחש את איש והביט
2 וגו'" – הרי מעצמו מובן שהכוונה היא לפסוק זה?⁷⁶
- 3 ד) שאלת רבותינו "וכי נחש ממית" – הי' רש"י צריך להביא בפסוק "וימת עם רב מישראל" שלפנ"ז⁵⁸,
4 שהרי אי אפשר לומר שרש"י סומך על מה שיפרש בפסוקים שלאח"ז?
- 5 ואין לומר שרש"י המתין לפרש זאת בפסוק "וראה אותו וחיי" כדי שיוכל לכלול בשאלה "וכי נחש
6 ממית או מחי" – שהרי רש"י מתרץ רק את השאלה "וכי נחש מחי" (ש"בזמן שהיו מסתכלין כלפי
7 מעלה כו' היו מתרפאים), ואינו מתרץ את השאלה "וכי נחש ממית", שמתעוררת בפסוק "וימת עם רב
8 מישראל"?
- 9 ה) מדוע כותב רש"י "וכי נחש ממית או מחי" – הרי הנחש שהמית אינו אותו הנחש שהי' מחי',
10 אלא הם שני סוגי נחשים: נחש ממית – "הנחשים השרפים", ונחש מחי' – "נחש הנחושת" שעשה
11 משה⁷⁷. וא"כ הי' רש"י צריך לומר "וכי נחש ממית או נחש מחי"?
- 12 ולהעיר, שבמשנה במסכת ר"ה⁶⁰ – ששם הוא המקור דפרש"י זה – אכן נאמר "וכי נחש ממית או
13 נחש מחי"!
- 14 ולכאורה הי' מסתבר להיפך – שבמשנה שנאמרת (לפעמים) בלשון קצרה, מספיק לכתוב "וכי נחש
15 (פ"א) ממית או מחי", ואילו רש"י שמפרש פש"מ לבן חמש, צריך לכתוב ברור – "וכי נחש ממית או
16 נחש מחי" (ב"פ); אבל בפועל, הנה במשנה נאמר "וכי נחש ממית או נחש מחי" (ב"פ), ודוקא בפרש"י
17 נאמר "וכי נחש (פ"א) ממית או מחי"⁷⁸!
- 18 ו) מהי בכלל הקושיא "וכי נחש ממית" – הרי כבר פירש רש"י לעיל בפסוק⁵⁸ "וינשכו את העם",
19 "יבוא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה", כך, שהשאלה "וכי נחש ממית" היא בסתירה
20 לדברי רש"י לעיל מיני' "יבוא נחש .. ויפרע"?!
- 21 ומה גם שבנוגע לנחש ישנה גזירה מלמעלה "אתה תשופנו עקב"⁷⁹, וכמדובר פעם⁸⁰ שרש"י חוזר
22 ומפרש זאת בפרשת בשלח⁸¹: "כשר שבמצרים הרוג, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו", והיינו, שנשיכת
23 הנחש הוא טבעו של נחש שאי אפשר לשנותו; וא"כ מהי הקושיא "וכי נחש ממית"?
- 24 ז) רש"י מתחיל "וכי נחש ממית", ומסיים "ואם לאו היו נימוקים" (ניזוקים); ולכאורה, לאו רישא
25 סיפא ולאו סיפא רישא?
- 26 ח) ונוסף על השאלות הנ"ל בפרש"י על אתר – יש גם קלאץ-קושיא ממקום אחר:
- 27 במסכת ר"ה – ששם "אמרו רבותינו וכי נחש ממית וכו'" – נאמר עד"ז גם בנוגע למלחמת עמלק:
28 "וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין
29 כלפי מעלה וכו'".
- 30 אבל רש"י בפ' בשלח⁸² מזכיר רק את השאלה: "וכי ידיו של משה נוצחות היו המלחמה כו'", ומסיים

(80) שיחות פורים ס"ט; וש"פ תשא ס"ח שנה זו (תורת
מנחם חנ"ה ע' 332; ס"ע 387 ואילך). וש"נ.
(81) יד, ז.
(82) יז, יא.

(76) התירוף על שאלה זו – נכלל בביאור שבערה 73.
(77) פרשתנו שם, ט.
(78) הביאור שהגירסא הנכונה בפרש"י היא: "וכי נחש ממית
או נחש מחי" – נכלל בלקו"ש הנ"ל בשוה"ג הא' להערה 16.
(79) בראשית ג, טו.

(* וגם כאן טעה ה"בחור-הזעזער", שבראותו שבפיסקא זו נאמרה תיבת נחש ב"פ. החליט שמספיק לכתוב תיבת נחש פעם אחת! ...)

- 1 "כדאיתא בר"ה", ואינו מביא את התירוץ; רש"י אומר שהבן חמש למקרא יכול להמתין עד שיהי' בן
2 עשר למשנה, ואז ילמד את התירוץ במשנה במסכת ר"ה.
- 3 ולכאורה: אם זוהי קושיא בפשוטו של מקרא, שלכן מזכירה רש"י, הי' צריך להביא את התירוץ גם
4 בפרשת בשלח; ואם אין זו קושיא בפשוטו של מקרא, לא הי' רש"י צריך להביא את התירוץ גם
5 בפרשתנו?
- 6 בשלמא אילו היו הדברים בסדר הפוך, שבפ' בשלח הי' רש"י מביא את כל אריכות הדברים,
7 ובפרשתנו הי' כותב רק "כדאיתא בר"ה", הי' אפשר לומר שבפעם השני' סומך על מ"ש כבר לפני"ז;
8 משא"כ כאשר בפ' בשלח כותב רק "כדאיתא בר"ה", ואילו לאח"ז, בפרשתנו, כותב את כל אריכות
9 הדברים.
- 10 וכמדובר כמ"פ שהביאור בכל הדיוקים הנ"ל צ"ל מוכרח בפשוטו של מקרא, וכפי שיתבאר לקמן.
- 11 *
- 12 יא. בהמשך להמדובר אודות הנחש – יש להבהיר ענין הקשור עם מ"ש⁸³ "והנחש הי' ערום", דקאי
13 על היצה"ר, הנקרא "דער קלוגינקער"⁸⁴, לפי ש"כך אומנתו... (ש)היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר
14 לו עשה כך עד שאומר לו עבוד כו"⁸⁵ – איסור מדרבנן ועד לאיסור מדאורייתא.
- 15 ובהקדמה:
- 16 יש בחורים שאינם רוצים להתפאר בכך שהם יודעים בעל-פה ריבוי דפי גמרא וריבוי מאמרים וכו'
17 (ולכן לא מודיעים לי על זה⁸⁶), באמרו, שבליובאוויטש תבעו ענין הביטול, והזהירו שלא יהי' ענין של
18 ישות; הנהגה כזו מתאימה ל"מתנגד", אבל לא ל"חסיד".
- 19 אבל האמת היא, שמצד המעמד ומצב בימינו אלו (שאינו כמו בליובאוויטש שלא היו "עיתונים"
20 וכו'⁸⁷), צריך ללמוד תורה אפילו באופן שיבוא מזה ישות. וכהפס"ד בשו"ע של רבינו הזקן⁸⁸ – שהי'
21 חסיד... – "לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה", ומדיוק הלשון "לעולם", משמע, שאין
22 אפשרות להגיע ללימוד לשמה אלא ע"י ההקדמה ד"שלא לשמה".
- 23 וכאשר חסר הענין ד"שלא לשמה", כך, שהבחור לא שומע "אָ גוט וואָרט" שהי' יכול להוסיף לו
24 עידוד וחיות בלימוד, הנה מי שהוא בעל מרה-שחורה, ימשיך להתמיד בלימודו, אבל אם אינו בעל
25 מרה-שחורה, אזי יתכן שיתחיל לחפש דברים אחרים במה לבטא את מדת החסידות שלו, ולדוגמא:
26 לגנוב מאמרים, או להאזין מאחורי הדלת וכו', כמדובר כבר פעם בארוכה⁸⁹.
- 27 ועכשיו ניתוסף ענין חדש – בנוגע לעריכת "טייפ" מהתוועדות (בימות החול, כמובן, שאז מותר
28 לעסוק ב"ט מלאכות) ע"י אנשים פרטיים, באופן של הפקרות, ללא סדר וללא אחריות, תוך כדי פגיעה
29 בחוטי החשמל כו', מבלי להתחשב עם האיסור שבדבר – בל תשחית וגזל הרבים⁹⁰ וכו'⁹¹.

שבליובאוויטש, ראש-הישיבה לא לבש עניבה... ועד"ז בנוגע
למשפיע וכו'.

(88) הל' ת"ת פ"ד ה"ג. וש"נ.

(89) שיחת ש"פ במדבר סי"ט (תורת מנחם חנ"ו ע' 206).
(90) ולהעיר, שבנוגע לגזל הרבים, יש שקו"ט בפוסקים
באיזה אופן יכולה להיות ההשבה כו' (ראה שו"ע אדה"ז חו"מ
הל' גזלה וגנבה סי"ח. אנציק' תלמודית (כרך ה) ערך גזל הרבים
(ס"ע תקט ואילך). וש"נ).

(91) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שלאמיתו של דבר אין ענינו

(83) בראשית ג, א.

(84) ראה לקו"ד ח"ג תקטז, א. ועוד.

(85) שבת קה, ב.

(86) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שזה כבר תשע-עשרה שנה
(משנת תש"י) שלא מודיעים לו מי מהבחורים יודעים ריבוי דפי
גמרא ומאמרים בע"פ (ואיננו חושד שאין כאלו...). והוסיף, שמה
שהי' בזמנים שלפנ"ז – אינו באחריותו, אבל עכשיו – הרי זה
באחריותו!

(87) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף (בבת-שחוק) עוד דוגמא –

וגם מי שיש לו עצה איך לעשות זאת באופן שלא יפריע ויזיק לאף אחד – הרי בגלל זה אינו יכול
 להקשיב לדברים הנאמרים בהתוועדות⁹², כיון שהוא טרוד⁹³ להבטיח שה"טייפ" שלו עובד כראוי, שלא
 תחסר ב"טייפ" שלו שורה שתהי' ב"טייפ" של חבריו!...
 ואז יוכל להתפאר בכך שיש ברשותו הקלטה טובה יותר, ויוכל לשלוח העתק ממנה (בחתימת שמו
 ושם אביו⁹⁴) לירושלים, לברינוא ולמלבורן...
 ומה שטוען שזהו ענין שממש נוגע בנפשו, ולכן, אף שלכאורה יש בזה איסור של בל תשחית, הרי
 ע"פ דין "בל תשחית דגופא עדיף"⁹⁵ – הנה אם הי' עוסק בלימוד התורה אפילו שלא לשמה, אזי לא
 הי' נוגע בנפשו שכולם ידעו שיש ברשותו הקלטה טובה יותר!
 ובכן: בחור צריך לדעת שאין זה ענינו להתעסק עם ה"טייפ" בעת ההתוועדות! אלא מאי, מה יהי'
 עם ה"טייפ" שצריכים לשלוח למקומות שונים – ישנם אלו שעוסקים בכך, ואין זה ענינו של בחור. די
 בכך שהתירו את כללות הענין של הקלטה ב"טייפ", אבל האם אמנם יש צורך שכל בחור יהי' לו
 "טייפ"? ...! ענינו של בחור הוא – לעסוק בלימוד התורה⁹⁶. ובפרט הבחורים שהגיעו לכאן מארץ ישראל
 – הרי בודאי לא הגיעו בשביל ענינים הנ"ל, כי אם בשביל ללמוד תורה⁹⁷, ועד שלימודם יהי' באופן
 כזה שבחזרתם לשם יהיו "כתרי מינייהו"⁹⁸.
 והמורם מכל האמור לעיל: אם בקולי תשמעו – הנה מכאן ולהבא לא יעמידו עוד "טייפ'ס" אפילו
 באופן שאינו מזיק לאף אחד. ואלו שעשו זאת, יחזרו בע"פ מאה דפי גמרא, וכל אגרת התשובה. וכולי
 האי ואולי יפעלו הדברים כו'.

*

יב. המשך הביאור בפירוש רש"י⁹⁹ בפ' שלח על הפסוק¹⁰⁰ "וכי תשגו וגו'" – נכלל בשיחת ש"פ
 שלח ס"כ ואילך¹⁰¹.

ובכן: גם אם בנוגע להם עצמם אי אפשר לבוא בטענות, כיון
 שכבר מזמן יצאו מ"תומכי תמימים" ומתנועה של "קבלת עול"
 שהי' עליהם בעה"ב – מה יהי' עם הצעירים שמסתכלים
 עליהם? ...!

94 שגם הוא מרוצה ממעשיו של בנו... – במקום שהאב
 ידגיש שחפצו ורצונו שהבן יעסוק בלימוד התורה, שלכן, בבוא
 הבן הביתה, יבחן אותו אביו על מה שלמד בשיבה וכו' (א"כ
 האב עצמו נמצא במעמד ומצב שיש צורך שיבחנו אותו...).

95 שבת קטט, א. וש"נ.
 96 ומי שטוען שאינו יכול ללמוד – אין האמת כן; הוא לא
 רוצה, ולא שאינו יכול.

97 כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שלא יקפיד (וגם הקב"ה לא
 יקפיד...), אם במקום לבוא להתוועדות, ישב בחדרו במנוחה
 ("רואיק'ערהייט") ויעסוק בלימוד גמרא או מאמרי חסידות וכו'.

98 ראה כתובות עה, סע"א.

99 כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שנשאר באמצע הענין, ומאז
 המתין שמישהו ישאל ויעורר על זה, וכרגיל, אין קול ואין עונה.
 ועד"ו בנוגע לענינים שנאמרים מלכתחילה לחידודי (שבשביל זה
 מותר ע"פ דין לומר דבר שאינו מדוייק כו' (ראה תורת מנחם
 חנ"ה ע' 153. וש"נ)), ואעפ"כ אין זה מועיל שיעירו וישאלו כו'.
 והסיבה לכך שממשיך לעשות זאת, אף שיש כבר "חזקה" שאין
 זה מועיל – הרי זה בגלל שכל פעם יש בהתוועדות "פנים
 חדשות", שביחס אליהם אין "חזקה" הנ"ל; אבל בנוגע לאלו
 שנמצאים כאן קביעות – הנה כשם שלא הועיל עד עתה, לא
 יועיל גם מכאן ולהבא.

לדבר על זה (ענין שהוא היפך הטוב והחסד, היפך טבעו), ואין
 זה תפקידו (וכידוע בענין "ימים יוצרו ולו אחד בהם" (תהלים
 קלט, טז), שנותנים לכל אחד זמן וכחות כדי למלא את התפקיד
 שלו, וכאשר עוסק בענינים אחרים, אזי נחסר במילוי תפקידו);
 בשביל זה יש "ועד המסדר", ראשי-שיבה, משפיעים ומדריכים
 או התלמידים הקשישים ("עלטרע בחורים"), שהיו צריכים לומר
 זאת פעם אחת, פעם שני' ושלישית, ו"אפילו מאה פעמים"
 (כדברי רבינו הזקן באגה"ק (ק"א בסופו)). אבל כיון שהגיעה
 אליו ידיעה זו, הנה מצד "והייתם נקיים מה' ומישראל" (מטות
 לב, כב), מוכרח להזכיר זאת בעצמו.

92 אף שיש לו "תירוץ" – שבלאה"כ אינו יכול להתרכז
 בשעת ההתוועדות בגלל הדוחק כו', ולכן, כשיהי' ברשותו טייפ,
 יוכל לשמוע את הדברים לאח"ז כשיהי' בביתו ובחדרו במצב של
 מנוחה ("רואיק'ערהייט")...

93 כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר גם שיש כאלו שמסתכלים
 לראות את תגובתו של גוי שנוכח בהתוועדות, אם הוא מחייך
 וכו' – כפי שאירע בהתוועדות של חג השבועות, בסיומם של שני
 מעת-לעת של יו"ט שענינו הוא "אתה בחרתנו מכל העמים", הנה
 בשעה שחורים תורת הבעש"ט בנוגע לאמירת אמן יהא שמי'
 רבא, יושבים זקני אנ"ש ("אלטע תמימים") ומסתכלים מה נעשה
 עם הגוי! ...! – תורת הבעש"ט לא נוגע לו שישמע אותה, ומה גם
 שיוכל לקרותה אח"כ ב"רשימה"; ונוגע לו מה נעשה עם ה"גוי"!
 – ומה שנוגע לו הענין ד"ברוך תהי' מכל העמים" (עקב ז, יד),
 הרי זה אמנם ענין חשוב, אבל, מה שייך ענין זה באמצע
 ההתוועדות?! ...!

*

1

2 יג. בנוגע לאגרת התשובה – אוחזים עתה בפרק ד':

3 לאחרי שמביא רבינו הזקן מאמר אליהו¹⁰² "אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין כו' אנת הוא חכים ולא
4 בחכמה ידיעא וכו'", ממשיך לבאר ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה", ומבאר ענינה
5 של אות יו"ד ואות ה"א, עד לביאור ענינם של אותיות ו"ה – ש"הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה
6 למטה, וגם המשכה זו היא ע"י מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות הנכללות בדרך כלל במספר
7 שש שבפסוק¹⁰³ לך ה' הגדולה וכו' עד לך ה' הממלכה וכו', ולא עד בכלל, כי מדת מלכותו ית' נק'
8 בשם דבר ה', כמ"ש¹⁰⁴ באשר דבר מלך שלטון, ונכללת ונרמזת באות ה' אחרונה של שם הוי"ו."

9 ובפיסקא זו יש כמה ענינים הדורשים ביאור¹⁰⁵:

10 (א) מה נוגע לבאר שהמדות "נכללות" .. במספר שש שבפסוק לך ה' הגדולה וכו'; גם ללא פיסקא
11 זו מובן תוכן הדברים?

12 (ב) מדוע אומר "עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד בכלל" – כיון שבפסוק לא נאמרה תיבת "עד",
13 א"כ, למה הוצרך לומר "עד כו'", שאז צריך לפרש שכוונתו בתיבת "עד" היא "ולא עד בכלל", הרי הי'
14 יכול לומר "לך ה' הגדולה וכו'" מלבד לך ה' הממלכה?

15 (ג) מדוע צריך להביא ראי' שמדת המלכות שנקראת בשם דבר ה' ממ"ש "באשר דבר מלך שלטון"
16 – הרי מצינו שבכ"מ נאמר בפשטות שמלכות הו"ע הדיבור, "בדבר ה' שמים נעשו"¹⁰⁶, ולמה כאן צריך
17 להביא ראי' ממ"ש "באשר דבר מלך שלטון"?

18 אלא שזהו מצד המשך הדברים – דכיון שאמר ש"עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד בכלל, כי מדת
19 מלכותו ית' נק' בשם דבר ה'" (שלכן אינה בכלל שאר המדות), לכן צריך להביא ראי' ממ"ש "באשר
20 דבר מלך שלטון".

21 וכפי שיתבאר לקמן¹⁰⁷.

*

22

23 יד. הביאור בפרש"י:

24 התיבות "כל הנשוך" – שהם ריבוי אחר ריבוי (כיון שגם תיבת "הנשוך" מיותרת) – באים לרבות

(100) טו, כב.

(101) תורת מנחם חנ"ו ע' 367 ואילך.

(102) תקו"ז בהקדמה (יז, א"ב).

(103) דברי הימים א כט, יא.

(104) קהלת ח, ד.

(105) בנוגע לדיוק במ"ש ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות
בשם הוי' ב"ה", ובהמשך הענין אומר רק ש"הוי"ו .. מרמזת
לחכמתו ית'" – ראה לקמן סי"ז.

(106) תהלים לג, ו.

(107) לשלימות הענין – ראה שיחת ש"פ מטו"מ סט"ז (תורת
מנחם חנ"ו ע' 142 ואילך).

וסמוכין לזה מדברי רבותינו נשיאינו* – כידוע סיפור
החסידים אודות הבעש"ט קודם התגלותו, בתקופה שרדפו אותו
ורצו להוכיח שאינו יודע ללמוד וכו', אירע פעם שהגיע לעיירה
בערב ר"ח, וכשפנה לרב לקבל רשיון לפעול בעיירה, שאל אותו
הרב שאלה פשוטה באורח-חיים (כדי להוכיח שאינו יודע אפילו
דבר פשוט שהכל יודעים, כפי שהי' אז, שכולם היו בקיאים
בשור"ע או"ח): מה דינו של השוכח ברי"ח לומר "יעלה ויבוא"?
והשיב הבעש"ט – למי זה נוגע? לי אין זה נוגע – כיון
שמלכתחילה לא אשכח; ולך אין זה נוגע – כי, כשם שתשכח
בפעם הראשונה, כך תשכח גם בפעם השני'! ... וכך הוה,
שלמחרת בשחרית** שכח יעלה ויבוא, וכאשר חזר והתפלל
שמו"ע, שכח גם בפעם השני'.

(* כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר בבתשוחזק, שיש כאלו שרק כאשר שומעים דבר בשם רבותינו נשיאינו אזי נחה דעתם! ...
**) שהרי השוכח "יעלה ויבוא" במעריב – אינו חוזר (ראה שר"ע אדה"ז או"ח סת"צ ס"ג. וש"נ).

1 לא רק נשוך ע"י נחש, אלא גם נשוך ע"י שאר בעלי-חיים, וגם נשוך ע"י בעלי-חיים שבדרך כלל אינם
2 נושכים – בהמות וחיות בייתיות, בני תרבות (כלשון הגמרא במסכת ב"ק¹⁰⁸).

3 והנה, הבע"ח היותר רגיל אצל בני אדם הוא – חמור [יש אמנם גם סוסים וגמלים, אבל הם בעיקר
4 בשדה, ואילו עיקר ההשתמשות של האדם היא בחמור], כפי שמצינו באברהם: "ויחבוש את חמורו"¹⁰⁹,
5 וכן במשה: "וירכיבם על החמור"¹¹⁰, וכפי שאמר בשעת מחלוקת קרח: "לא חמור אחד מהם נשאתי"¹¹¹,
6 "אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור, והי' לי ליטול אותו החמור
7 משלהם, לא נטלתי אלא משלי"¹¹², וכן מצינו ביצי"מ "שאינ לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו
8 תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים"¹¹³. וכיון שכן, הרי מובן, שבנוגע לחמור לא
9 שייך כלל ענין של נשיכה.

10 ויש עוד בע"ח שנגזר עליו שלא יפגע בבני – כלב, כמ"ש¹¹⁴ "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב
11 לשונו", ולכן ניתן לו שכר – כפי שמפרש רש"י על הפסוק¹¹⁵ "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב
12 תשליכון אותו", "למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי", שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ
13 כלב לשונו, אמר הקב"ה, תנו לו שכרו" (שלכן מוטב ליתנו לכלב מאשר ליתנו לגוי), כך, שאין זה ענין
14 שהי' רק בשעתו, אלא נוגע גם לזמנים שלאח"ז.

15 אמנם, כיון שכאן נאמר "והי' כל הנשוך", מפרש רש"י כוונת הריבוי – "אפילו כלב או חמור נושכו",
16 אף שבדרך כלל אינם נושכים.

17 כלומר: מ"ש רש"י "אפילו כלב או חמור נושכו" הוא (לא מצד הלשון במדרשי חז"ל, אלא) פירוש
18 הריבוי שבכתוב "כל הנשוך", שבא לרבות גם בע"ח שבדרך כלל אינם נושכים.

19 טו. ולאחרי שידועים שהכתוב מרבה "אפילו כלב או חמור נושכו" – אזי מתעוררת השאלה "וכי
20 נחש ממית":

21 בפסוק⁵⁸ "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל", אין מקום
22 להקשות "וכי נחש ממית" – כדברי רש"י כאן: "יבוא נחש .. ויפרע ממוציאי דבה"; וכאמור שיש
23 ביכלתו של הנחש ליפרע, מצד הגזירה "ואתה תשופנו עקב".

24 אבל כשרואים שנשכו והמיתו גם שאר בע"ח שאין דרכם לנשוך ולהמית – נשאלת השאלה: "וכי
25 נחש – כולל גם "אפילו כלב או חמור" – ממית"?

26 והתירוץ על זה – "אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם
27 שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו כו", שבזה מתורצת גם הקושיא "וכי נחש ממית", שאין זו פעולת
28 הנחש, אלא כאשר לא היו משעבדין את לבם כו', לא הי' הענין ד"וחי".

29 ומ"ש רש"י "ואם לאו היו ניזוקין" – הרי זה בגלל שהקב"ה הוא "ארך אפים"¹¹⁶, וממתין שישוכו
30 בתשובה, שהרי סוכ"ס "לא ידח ממנו נדח"¹¹⁷, ולכן לא כתב רש"י שהיו מתים, אלא ניזוקין.

31 טז. המשך הביאור בפרש"י – שמקדים פירושו על התיבות "והי' אם נשך גו' והביט וגו'", "שלא הי'
32 ממחר נשוך הנחש להתרפאות אא"כ מביט בו בכוונה .. בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה
33 ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים כו'", ולאח"ז מפרש התיבות "נחש נחושת", ש"לא נאמר
34 לו לעשותו של נחושת, אלא אמר משה, הקב"ה קוראו נחש, ואני אעשנו של נחושת, לשון נופל על

113) בכורות ה, ב. הובא בפרש"י עה"ת בא יג, יג.

114) בא יא, ז.

115) משפטים כב, ל.

116) תשא לד, ו. שלח יד, יח.

117) ע"פ שמואל"ב יד, יד.

108) טו, ב. טז, ב.

109) וירא כב, ג.

110) שמות ד, כ.

111) קרח טז, טו.

112) פרש"י עה"פ.

1 לשון" – שלאחרי שיודעים שעשיית נחש הנחושת היתה רק כדי לעורר את בני" שיסתכלו כלפי מעלה
2 וישעבדו את לבם לאביהם שבשמים שירפאם, אזי מוכן שנאמר למשה רק "עשה לך נחש שרף" (אלא
3 שנכתב בתורה רק עיקר האמירה: "עשה לך שרף"), אבל "לא נאמר לו לעשותו של נחושת", שהרי לצורך
4 ההתעוררות של בני" אין נפק"מ מאיזה חומר יעשהו; ולכן צריך לפרש שהסיבה שמשה עשאו נחושת
5 היא מצד הענין ד"לשון נופל על לשון" – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס¹¹⁸ בלקו"ש ח"ג ע'
6 71 ואילך.

* * *

7 יז. הביאור במ"ש באגרת התשובה ש"כל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה", ובהמשך הענין
8 אומר רק ש"היוד" . . מרמזת לחכמתו ית" – ש"נכללות" קאי על הכלים, ו"נרמזות" קאי על האורות
9 (שדוגמתם הו"ע מעשה המצוות – כלים, וכוונת המצוות – אורות), וכיון שבחכמה גם הכלי היא בבחי'
10 אור, נאמר רק "מרמזת"; ומ"מ, לגבי "אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין", שלמעלה מעשר ספירות (שממש
11 נמשך הכח לתקן הפגמים בד' אותיות שם הוי'), הרי כיון שגם בחכמה יש אורות וכלים, לכן נאמר ש"כל
12 הי' ספירות (גם החכמה) נכללות ונרמזות" – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס¹¹⁹ בלקו"ש ח"ט
13 ע' 416 ואילך, ובלה"ק בהוספות ללקו"ש חל"ט ע' 143 ואילך.

*

14 יח. בפירוש רש"י הנ"ל "אמרו רבותינו וכי נחש ממית וכו'" – יש גם "יינה של תורה"¹²⁰:
15 רבותינו – הרביים של כל בני" שהם תלמידיהם – שואלים: וכי נשיכת נחש צריכה לגרום ענין של
16 מיתה ("וכי נחש ממית") – הרי מצינו בגמרא¹²¹ בנוגע לרבי חנינא בן דוסא ש"נתן עקבו על פי החור
17 (של ערוך, ו) יצא ונשכו, ומת אותו ערוך . . באותה שעה אמרו . . אוי לו לערוך שפגע בו רבי חנינא בן
18 דוסא", וכך הי' צ"ל אצל כל אחד מישראל! !

19 וכמו"כ שואלים רבותינו "וכי נחש מחי" – וכי יהודי זקוק לנחש בשביל ענין החיות? !
20 והתירוץ היחידי על זה הוא – שזהו מצד היצה"ר שנברא ע"י הקב"ה (אף שהקב"ה מתחרט שבראו,
21 דכתיב¹²² ואשר הרעתי¹²³), וטוען להקב"ה, שכיון שבראו לבלבל את האדם כו' (אף שהכוונה בזה
22 היא לטובת האדם שיתגבר עליו כו', "כמשל הזונה שבזה"ק¹²⁴), צריך ליתן לו כח שיוכל לעמוד נגד
23 היהודי; ואכן הקב"ה נותן לו כח על זה.

24 והעצה לזה – שיהיו "ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים", שע"ז
25 מהפכים את היצה"ר, כמ"ש¹²⁵ "גם אויביו ישרים אתו", "זה הנחש"¹²⁶, וע"ד מ"ש באברהם אבינו
26 "ומצאת את לבבו נאמן לפניך"¹²⁷, כמבואר בירושלמי¹²⁸ הפירוש בזה שהפך גם את היצה"ר, שזהו ענין
27 נעלה יותר ממ"ש בדוד "ולבי חלל בקרבי"¹²⁹, "כי הרגו בתענית"¹³⁰.

28 וענין זה מצינו גם בנוגע לגאולה די"ב-י"ג תמוז – שהם עצמם סייעו בענין הגאולה¹³¹.

(127) נחמי' ט, ח.
(128) ברכות פ"ט ה"ה. – כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שהציון לירושלמי נמצא בהגהה לא נודע למי על גליון התניא (לקוטי הגהות לספר התניא ס"ע ו).
(129) תהלים קט, כב.
(130) תניא פ"א (ה, ב). וראה תניא עם מ"מ, לקו"פ מרבתינו נשיאנו ע' כז.
(131) ראה גם במאמר פ"ג (תורת מנחם חנ"ז ס"ע 16).

(118) בשילוב שיחת ש"פ מטו"מ שנה זו.
(119) בשילוב שיחת ש"פ נצו"י תשל.
(120) ראה גם לקו"ש ח"ג הנ"ל ע' 75 ואילך.
(121) ברכות לג, א.
(122) מיכה ד, ו.
(123) סוכה נב, ב.
(124) תניא ספ"ט. ספכ"ט.
(125) משלי טז, ז.
(126) ב"ר רפנ"ד.

1 אלא שבשביל זה יש צורך בענין המס"נ, וכפי שהי' אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר, שתחילה הי' אצלו ענין
2 המס"נ, ולאחרי כן הי' יכול להפך אותם כו'.
3 וכמו"כ עתה, הנה ע"י העבודה במס"נ – מתוך עושר והרחבה – פועלים את ענין הגאולה, הן הגאולה
4 הפרטית והן הגאולה הכללית, ובאופן ד"כספם וזהבם אתם"¹³², כפי שהי' בגאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר,
5 שהם וויתרו על הכל והניחו ליקח הכל כו'¹³³; ומזה לוקחים את הכח בנוגע לגאולה העתידה.
6 [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "אנא עבדא".
7 לאחרי ברכה אחרונה אמר:]
8 מסתמא יערכו התועדות רבתי ב"סעודה שלישית", וכן ב"מלוה מלכה", עד למחר בערב... ובאופן
9 שיפעל על כל השנה כולה.

(132) ישעי' ס, ט.

(133) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד סי"ט (תורת מנחם חנ"ג ע' 214). וש"נ.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

הווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

מוה"ר שמואל צבי שי

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מיי"ז תמוז (יהפך במהרה לששון ולשמחה) בו כותב אשר בהשתדלות
הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר יונה שי' איידעלקאפ, הנה נתיסדה תלמוד תורה בעירו
ההולכת וגדלה, ולפי ידיעתו בתור תושב המקום הנה יש סיכויים רבים להתפתחות הת"ת לשם
ולתפארת כי ישנם די הורים ועסקנים מעוניינים בחינוך דיראת שמים וכן גם כסף לא יחסר.

והנה כנראה ממכתבו הנה כל הני"ל במדה ידועה נמצא רק בכח וצריך להוציא מן הכח אל
הפועל וכמרז"ל קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא בטח ישתדל במרץ היותר גדול וכן ימשך
לזה את ידידיו ומכיריו אשר יבוא כל הני"ל מהכח אל הפועל, אשר בטח לא יחסרו אז ג"כ מלמדים
יראי שמים שיקחו עליהם עיקר העבודה היינו חינוך הבנים והבנות ברוח ישראל סבא, ופשיטא
אשר ת"ח מראש אם יכתוב ע"ד הגשמת כל הני"ל בפרטות המתאימה.

מה שמסיים במכתבו שדרוש להם מלמד כו'. הנה לכל לראש יסדרו את המלמד שנמצא
כבר באופן המתאים שזה גופא ישמש כח המושך לעוד מלמדים.

בתחלת מכתבו כותב אשר אביו הי' בשחרית ימיו דבוק בחב"ד וגם אחד מהרא"י בשיבת
חב"ד בחברון, ולכן לפלא שאינו מפרט אודות קביעות עתים שלו בתורת חב"ד, שאם בימינו אלה
חובת מצוה וחובת חובה על כל ישראל הוא זה הרי עאכ"כ לברא כרעא דאבואה שהי' מחסיד
חב"ד, והאריכות בזה אך למותר.

בברכה.

לקוטי שיחות

פרשת בלק

כרך כג שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

בלק, ששנא את ישראל וחפץ להרע להם? הוא לא היה יותר מאשר גורם חיצוני שהוביל את בלעם לענין זה.

ב.

קריאת השם "בלק" – חשיבות והנצחה

לכאורה, ניתן היה להשיב על השאלה הראשונה, שזהו בדומה לדין לגבי איסור הזכרת שם עבודה זרה – "ושם אלקים אחרים לא תזכירו..."⁹ – ש"כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה"¹⁰. וכך בענינינו, שהאיסור "דלא מסקינן בשמיהו (של רשעים)" אינו חל על שם שכתוב בתורה¹¹.

אך בכל זאת יש להבין: הסבר זה שולל רק את האיסור, שלגבי שם רשע הכתוב בתורה אין חל איסור להזכירו. אך אין זה הסבר המחייב להשתמש בשם זה, ומדוע, אפוא, נבחר דוקא שמו של הרשע "בלק"¹²?

קשה יותר להבין זאת לפי דעת בעלי התוספות, אשר על הפסוק¹³ "דבר אל בני ישראל... ויחנו... לפני בעל צפון" הם שואלים "האיך אמר לו שיחנו על היס לפני בעל צפון, והא אמרינן¹⁰ אסור לאדם לומר לחבירו המתן לי בצד עבודה זרה פלונית" – והם משיבים, שהאיסור חל דוקא לאדם, אך לא לקדוש-ברוך-הוא¹⁴.

ולכאורה, תמוה, כשאלת¹⁵ ה"אחרונים": הרי ההלכה היא שאת שמה של עבודה זרה הכתוב בתורה מותר להזכיר¹⁶, ואף "אדם", כדלעיל¹⁷?

הכרחי, אפוא, להבחין ולומר, שההיתר להזכיר שם

א.

שמה של הפרשה – בלק

כבר דובר פעמים רבות¹ אודות שמות הפרשות, אשר משום שנקבעו לפי מנהג ישראל, ומנהג ישראל תורה הוא, הרי הם שמות תורניים.

לפי זה קשה בפרשתנו: נאמר בגמרא² שאל לאדם לקרוא לבנו בשמו של רשע ("שם רשעים ירקב"³.. דלא מסקינן בשמיהו") ואם כן, כיצד נקראת פרשה בתורה בשם "בלק"⁴, אשר היה רשע, עד כדי כך, שכדברי חז"ל⁵, הוא שנא את ישראל "יותר מכל שונאים"?

אין לתרץ שקביעת שם זה הוא מחוסר ברירה, כביכול, משום ששם הפרשה נקבע לפי תחילתה, שהרי, להיפך, לפי זה מתגברת התמיהה, מדוע אין הפרשה נקראת במילה הראשונה שבה – "וירא", כשמות הפרשות "וירא" (ר' קמוצה), "ויצא", וכדומה.

כן יש להבין: שמה של הפרשה, כשמו של כל דבר בלשון הקודש⁶, מבטא את תוכנה⁴. ובענינינו, רוב הפרשה עוסקת בעניני בלעם ונבואותיו, וכן תופסות את המקום מבחינת החשיבות בתוכן – ברכות בלעם לישראל, שהן נעלות מאוד, ויותר מכך: נבואותיו כוללות גם את הנבואה על "אחרית הימים"⁷, ובמיוחד, כפי שהרמב"ם מרחיב ומפרט בספרו "היד החזקה"⁸, ש"נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד.. ובמשיח האחרון" –

ואם כן, מהו הקשר בין הברכות והנבואות הללו לבין

מע' הרי"ש כלל מא. ושם הביא מס' נחמד למראה דמתוספות (יומא שם.

כתובות קד, ב) לא משמע כן, ע"ש). וראה לקמן הערה 47.

(12) ראה ער"ו לק"ש שם ע' 8-337 (לענין שם "תמוד").

(13) בשלח יד, ב.

(14) כ"ה בדעת זקנים (בתי' הא'). ובתוס' הדר זקנים נשאר בצ"ע.

(15) אור שמח הלי' ע"ז פ"ה הי"א. הגהות הרי"פ פערלא לתוס' הדר

זקנים (נדפסו בחומשים "מקראות גדולות" הוצאת שולדינגער, כרך ששי).

(16) וביותר תמוה, שהרי דין זה (דאם כתובה בתורה מותר) בסנהדרין

שם, הוא בהמשך להדין שהובא בבעה"ט שם דאסור לאדם לומר לחבירו

המתן לי כו'.

(17) עפמ"ש בשאלתות (נעתק לקמן הערה 24) דכל ההיתר הוא

לאחורי שהזכרה בתורה (דהתורה הוציאתה מכלל האיסור) – אפ"ל

(1) ראה לק"ש [המתורגם] ח"ה ע' 58 ואילך, וש"נ.

(2) יומא לה, ב ובפרש"י שם.

(3) משלי י, ז.

(4) ראה בארוכה ע"ד שם "קרח" – לק"ש [המתורגם] ח"ה ע' 118

ואילך. לק"ש [המתורגם] ח"ה ע' 203 ואילך. שיחת ש"פ קורח תש"מ.

(5) תנחומא פרשתנו ב.

(6) שער היחוד והאמונה פ"א.

(7) פרשתנו כד, יד.

(8) הלי' מלכים פ"א ה"א.

(9) משפטים כג, יג. מכילתא (ופרש"י) שם. סנהדרין סג, ב.

(10) סנהדרין שם.

(11) כ"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' יא (הובא בשד"ח כללים

שלישראל אסור" – אך הדבר אינו ברור כלל, כי על הפסוק²¹ "מגיד דבריו ליעקב..." אומרים חז"ל²², ש"מה שהוא עושה אומר לישראל לעשות ולשמור".

והכרחי להסביר לגבי דברי ה"תוספות" שלגבי הקדוש-ברוך-הוא אין מתאים הטעם לאיסור²³ של הזכרת שם עבודה זרה.

ד.

הזכרת שם עבודה זרה בתורה – הבעת אפסותה

ניתן להסביר זאת לפי דברי ה"יראים"²⁴ אודות הסיבה לכך ש"עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה" – "כיון שהתורה הזכירה ודאי נתבטלה". ולכן אין סיבה לאסור את הזכרת שמה.

אבל כשלומדים הסבר זה בפשטות אין מובן: הא מנא לן – מניין ההוכחה לכך שמשום ש"התורה הזכירה" הרי "ודאי" ש"נתבטלה"²⁵?

יותר מכך: אנו מוצאים אלילים מסויימים המוזכרים בתורה ולא נתבטלו²⁶. לדוגמא: "בעל פעור" המוזכר בפרשתנו²⁷, אך למרות זאת לא נתבטל²⁸.

ויש לומר, שמשמעות דברי ה"יראים" היא, שהעבודה הזרה "ודאי נתבטלה" אצל היהודי שהזכיר אותה, שרצונו האמיתי של כל יהודי²⁹, הוא לקיים את כל ציווי התורה:

כשם שהתורה מזכירה את שמות האלילים ועניניהם כדי להראות את אפסותם והיותם הבל ואין בהם מועיל³⁰ וממש, וכדי להוכיח את הטעות של עובדי העבודה זרה –

1 עבודה זרה שכתוב בתורה קיים דוקא כאשר ההזכרה היא
2 סתמית, ללא צורך וחשיבות, אבל הזכרה שהיא לצורך
3 כלשהו, כגון "המתן לי בצד עבודה זרה פלונית", אשר
4 על-ידי כך הוא "נותן בה ממשות"¹⁸ אסורה אפילו לגבי
5 עבודה זרה הכתובה בתורה¹⁹.

6 ולפי זה קשה יותר: כיצד נקבע השם "בלק" כשמה
7 של פרשה בתורה, שזהו בודאי ענין של חשיבות, ובמיוחד
8 כאשר על-ידי כך מונצח השם לתמיד, כי התורה היא
9 נצחית?

ג.

הטעם לאיסור הזכרת שם ע"ז אינו חל לגבי הקב"ה כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את התירוץ של בעלי התוספות שהוזכר לעיל, שאיסור הזכרת שם עבודה זרה הוא "דוקא לאדם אבל לא לקדוש-ברוך-הוא". והרי, לכאורה, תמוה הדבר:

הרי הסיבה לאיסור היא כדי לא לקבוע בכך ממשות לעבודה זרה, ואם כך מהו ההבדל אם השם מוזכר על-ידי בשר-ודם או על-ידי הקדוש-ברוך-הוא? ואדרבה, דיבורו של הקדוש-ברוך-הוא נותן יותר תוקף לדבר מאשר דיבורו של אדם, כמאמר חז"ל²⁰ – דיבורו של הקב"ה חשיב מעשה.

במבט ראשון נראה, שכונת בעלי התוספות היא, שלגבי הקדוש-ברוך-הוא בלתי אפשרי איסור כלל, כפי שמביאים בעלי התוספות דוגמא מכך ש"הקדוש-ברוך-הוא יושב ודן את כל העולם אפילו בשבת... אף-על-פי

שקושייתם היא משום שעדיין לא נאמר "בעל צפון" בתורה, וזה גופא היא שאלתם – איך אמר כן הקב"ה (ובמילא נכתב כן התורה)? וע"ז מתרצים אצל הקב"ה לא שייך מלכתחילה האיסור.

אבל לפי טעם היראים (שהובא לקמן סעיף ד) דע"ז הכתובה בתורה "ודאי נתבטלה", וכש"כ לטעם הזהר (שהובא ביערות דבש ח"ב דרוש שני) שע"ז הכתובה בתורה יש להם צד קדושה (ע"ש), לכאורה אין מקום לקושייתם.

18 עיין הקס"ד דהרא"ש, ל' הטור י"ד סקמ"ז וכפי' הדרישה ובט"ז שם שכתב: ורבותא זו יותר פשיטא. ולהעיר ממנ"ח (מצוה פו) דהא דלוקין רק בנודר ומקיים כי זו הזכרה שהיא כבוד להע"ז ולכן הוא לאו גמור.

19 דהאם בשביל שהוזכר שם ע"ז בתורה מותר ליתן בה ממשות?! והא שלא נמצא חילוק זה בפוסקים, י"ל משום דס"ל הטעם דכבר נתבטלה, או ע"ד לקמן הערה 48.

20 ב"ר פמ"ד, כב. ועוד.

21 שמו"ר פ"ל, ט.

22 תהלים קמו, יט.

23 ראה שמו"ר שם גבי איסור שבת. וראה לקו"ש ח"א ע' 68 ואילך. וש"נ.

24 (24 ס' עה (בהשלם – ס' רמה. ובשינוי לשון). בשאילתות יתרו (סוף שאילתא נב) כתב "הואיל ומשתרי למקרי בתורה אשתרי", היינו שהתורה הוציאתה מכלל האיסור. וראה גם המשך לשון היראים שם ובתועפת ראם שם (אבל ראה לקמן בפנים). לבוש י"ד סקמ"ז ס"ד. ולהעיר שמתוד"ה שלא (סנהדרין שם) משמע דלא כהיראים, שהרי כתבו דגם ע"ז הכתובה בתורה "לנודר ולקיים אסור" (אבל עפמ"ש לקמן בפנים י"ל דכ"ה גם להיראים, כי באופן זה מוכח שהע"ז לא נתבטלה אצלו).

25 אלא שבזה י"ל שהוא מכיון ד"מה שהוא עושה אומר לישראל לעשות ולשמור" (כנ"ל).

26 כמו שהקשה בשו"ת חות יאיר ס' א (השגה ו"א ו"ב).

27 כה, ג. שם, ה.

28 ראה משנה סנהדרין (ס, ב) "הפוער עצמו לבעל פעור". ושם (סד, א) מנעשה בפועל.

ולהעיר מיהושע כב, יז. תוד"ה מפני סוטה יד, א. ספרי פינחס כה, יג. סנהדרין פב, ב. וראה אוה"ת משפטים ע' א'רטו ואילך. לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 309. לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 4-323. וש"נ.

29 רמב"ם הל' גרושין ספ"ב.

30 ירמ"י טז, יט.

להזכירה, ובמיוחד כאשר הזכרה זו היא לצורך כלשהו³⁹, ובכך ניתנת חשיבות לעבודה הזרה, אך מצד הקדוש-ברוך הוא אין מקום חסוֹשֵׁלִים לטעות של עבודה זרה.

ואדברה, בעצם העובדה שהקדוש-ברוך הוא – אלקים אמת, ואמר את שם העבודה הזרה, או על-ידי כך שהשם מוזכר בתורת אמת, על ידי זאת מתבטלת העבודה הזרה, כי דיבור וגילוי האמת מבטל ושולל אפילו אפשרות כלשהי של שקר של עבודה זרה.

ויש לומר, שמסיבה זו נבחר דוקא הסימן של "לפני בעל צפון". שהרי, לכאורה: אמנם, "ודאי נתבטלה", אך בכל זאת אין זו לשון נקיה? אלא בעצם הזכרה זו מתגלה ומתבטל השקר של בעל צפון, וכך מתבטל גם מה שהשקר של העבודה הזרה הטעה לפני כן בעולם⁴⁰.

ובדומה לכך גם אצל יהודי: כאשר הוא מזכיר שם של עבודה זרה הכתובה בתורה, באופן שבו היא כתובה בתורה⁴¹, הוא מזכיר ומדגיש בכך את ביטול העבודה הזרה.

בכך ניתן להסביר את הסיפור המובא⁴² אודות אמורא אשר הזכיר שם של עבודה זרה ויחד עם זאת הסביר שמותר לו לעשות זאת משום ששם זה כתוב בתורה. והרי, לכאורה: לשם מה יש להזכיר שם של עבודה זרה, אף אם מותר לעשות זאת, אם ההזכרה היא ללא שום תועלת ותכלית?

אך ההסבר לכך הוא, כדלעיל: האמורא, שכל מהותו היא תורה, ראה מצב⁴³ בעולם⁴⁴ (בקעה מצא⁴⁴) הדורש ביטול של עבודה זרה. ולכן, אין זה היתר בלבד – "מותר

1 בהזכירה כיצד האלילים לא הועילו לעובדיהם, כגון
2 "אבדת עם כמוש"³¹; או על-ידי תיאור מצב שכאשר עבדו
3 ישראל עבודה זרה הם נעשו, כמסופר בסוף פרשתנו,
4 שהמעשה של "ויצמד ישראל לבעל פעור"³² גרם למגיפה
5 בישראל³³, וכדומה³⁴ –

6 ויוצא, שהזכרת שם עבודה זרה בתורה גורמת לביטול
7 החשיבות של העבודה הזרה, ולהיפך – הזכרה זו מדגישה
8 את השקירות של העבודה הזרה.

9 – כך גם אצל ישראל: כאשר יהודי מזכיר שם של
10 עבודה זרה הכתוב בתורה – הוא מזכיר זאת בתוכן
11 ובהקשר ששם זה כתוב בתורה – ההיפך ממתן חשיבות
12 וממשות לעבודה זרה, ולכן אליל זה, שהתורה הביעה את
13 אפסותו באופן ברור, "ודאי נתבטלה" אצלו³⁵, ולכן
14 ממשיך בעל ה"יראים" ואומר – "מאותה טעם שהתורה
15 מזכרת אותה (כדי להביע את אפסותה) אנו רשאין
16 להזכירה"³⁶.

17 ויש לומר, שזאת בדומה להלכה³⁷, ש"מותר להתלוצץ
18 בעבודה זרה"³⁸, כי הזכרת שם עבודה זרה באופן זה
19 גורמת להיפך ממתן חשיבות לעבודה זרה, ועל ידי כך
20 מביים את העבודה הזרה.

ה.

הזכרת שם ע"ז על-ידי הקב"ה מבטלת אותה

לפי זה מובן מדוע אומרים בעלי התוספות שאיסור הזכרת שם עבודה זרה הוא "דוקא לאדם אבל לא לקדוש-ברוך-הוא":

כאשר אדם מזכיר שם של עבודה זרה הרי זהו רצונו

(31) חוקת כא, כט.

(32) כה, ג.

(33) ראה פינחס כה, יח: המגפה על דבר פעור.

(34) וראה גם הדוגמאות שהובאו בגמרא (סנהדרין שם. טושו"ע יו"ד

(שם) – "כרע בל קודם נבו (ישעי' נו, א), "העורכים לגד שולחן" (שם סה, יא. וממשיך (שם יב) "ומניתי אתכם לחורב גוי").

(35) ולהעיר מלבוש יו"ד שם (ס"ה) ד"מותר לומר לגוי אלקיך יהי בעורך .. שאין זה אלא דרך התלוצצות בעלמא". וראה לקמן בפנים ובהערה 37.

(36) עפ"ז יומתק הא שבטושו"ע יו"ד שם לא כתבו (רק) "כמו בל נבו גד" (ע"ד לשון הרמב"ם הל' ע"ז ספ"ה), כ"א העתיקו הכתובים שבהם נזכרו שמות אלה – לרמז, שההיתר להזכירם הוא מפני שאופן הזכרתם הוא כמו שנוכרו בתורה (ששם מודגש ביטולם, כנ"ל הערה 34).

(37) סנהדרין שם. טושו"ע שם ס"ה. – וע"פ המבואר בפנים יומתק הא שב' הדינים (דמותר להזכיר ע"ז הכתובה בתורה, ומותר להתלוצץ

בע"ז) באים בהמשך ול"ז.

(38) כ"ה בכמה דפוסים ראשונים דהטור שלא שלטה בהם הבקורת. ובדפוסים מאוחרים (דפוסים שו"ע) ששלטה בהם הביקורת "באלילים" (ובטור: כאלילים האלו).

(39) שנותן בה ממשות, כנ"ל סעיף ב.

(40) כמו שהוא (גם) בפשטות, דהא שציוה "ויחגו גוי' לפני בעל צפון" הי' "כדי להטעות .. משגיא לגוים ויאבדם" (פרש"י בשלח שם).

(41) היינו שמודגש באמירתו שהו"ע הכתוב בתורה; משא"כ הזכרת שם ע"ז סתם כשהיא לצורך, הרי אדרבה, נותן בה ממשות ואסור גם אם כתובה בתורה (לדעת בעה"ת, כנ"ל סעיף ב).

(42) וכן הי' כשבאו לפני בעל צפון שטעו המצרים שיעכב וכו' – ולכן הוצרך להזכירו כדי לבטלו.

(43) ע"ד שלפני פורים צ"ל זכירת ענוק בכדי להזכיר נוחה מתחה את זכר עמלק. וראה לקמן הערה 48.

(44) עירובין ו, א. וש"נ.

כאשר מבטלים עבודה זרה, שהעבודה הזרה עצמה היא "כפירה באחדותו"⁴⁹, היא חייבת להתבטל לחלוטין⁵⁰.

ואילו במעשה בלק הביאה רשעותו ושנאתו לישראל, אשר משום כך שכר את בלעם לצורך "לך נא ארה לי...", לירי טיוע ותוספת ברכה⁵¹ לישראל, בברכות נעלות ביותר⁵².

ולכן נקראת הפרשה בשם "בלק", כי באמצעותו ועל-ידי שכירתו את בלעם נגרמה התעלות לישראל.

ה.

נבואת בלעם ואחרית הימים

יש לומר שזהו גם אחד מן ההסברים לכך שנבואת בלעם היא אחת מהנבואות בחומש⁵³ המדברות באופן גלוי אודות "אחרית הימים", ונבואה זו אודות המשיח מובאת להלכה ברמב"ם⁵⁴, כדלעיל סעיף א.

משום שאחד החידושים העיקריים של "אחרית הימים" הוא שכל אומות העולם יתוקנו באופן שבמקום לנצל את עוצמתם כדי לשלוט על ישראל, תנוצל עוצמה זו כדי לסייע לישראל, כנאמר⁵⁵ "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך".

ולפיכך מוזכר הדבר בנבואת בלעם, שחל בה אותו ענין – שבכח הנבואה עצמו שבאמצעותו חפץ בלק לבצע את "לך נא ארה לי..." הוכרח בלעם להשתמש כדי לברך את ישראל⁵⁶.

ולכן זהו חלק מפרשת "בלק"⁵⁷.

1 להזכיר – אלא יש בכך תועלת וצורך. הזכרת העבודה
2 הזרה על-ידי האמורא היא כהזכרה על-ידי התורה⁴⁵
3 המבטלת את העבודה הזרה, כדלעיל.

ו.

"בלק" בתורה – לגנאי

ויש להסביר באופן דומה את קריאת הפרשה בשם "בלק", למרות ש"לא מסקינן בשמייהו":

כשם שכאשר התורה מספרת אודות בלק הרי זה כדי להדגיש כיצד התבטלה מחשבתו הרעה "לך נא ארה לי את העם הזה... אולי אוכל נכה בו..."⁴⁶, ולכן אין זו סתירה ל"שם רשעים ירקב", כי להיפך – הזכרה כזו רק מוסיפה לגנאי⁴⁷ ולרקב של שם הרשע.

כך גם לגבי קריאת שם הפרשה בשמו של בלק: כאשר ישראל משתמשים בשם "בלק" כשם של פרשה בתורה, הם מתכוונים לשם "בלק" כפי שהתורה מדברת אודותיו, שזוהי הזכרה שאינה לשם זכרון, אלא להיפך, הזכרה המבטאת את הגנאי של בלק⁴⁸.

ז.

מעשה בלק – ברכה לישראל

ביתר עמקות:

אצל בלק אנו מוצאים, שלא זו בלבד שמחשבתו הרעה בוטלה, בדומה לביטול של עבודה זרה, אלא יותר מכך: בשכירתו את בלעם הוא הביא לידי תוספות לישראל, שהיהודים יבורכו בברכות נעלות ביותר, שזהו חידוש נעלה יותר ממה שנגרם באמצעות ביטול עבודה זרה:

הוא האלקים (מ"א יח, לט. וראה אה"ת שם שב"פ ה' הוא האלקים הו"ע התשובה. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 174.

52 ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 126 (בפי' ענין הנסיון). ע"ד הנס דג' (ו"ב) תמוז*, שגם המנגדים גופא (וע"י התוקף שלהם) הוכרחו לסייע בהשחרור והגאולה.

53 ראה יחי מט, א. ת"א ורש"י שם, י. ועוד.

54 כי זה שהביא שם מש"נ (נצבים ל, ג) "ושב ה"א גוי", וכן (שם הלכה ב) "אף בערי מקלט הוא אומר כו" – הרי הוא ע"ד כללות ענין הגאולה, משא"כ בנבואת בלעם אומר כו"כ פרטים, כמפורט ברמב"ם שם. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 294 ואילך.

55 ישע"י מט, כג.

56 ע"פ המבואר בפנים יובן הא שהרמב"ם (הל' מלכים שם) מדגיש "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא כו" (וראה לקו"ש הנ"ל הערה 23, 74). ולהעיר מברכות (יב, ב): בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש.

57 הטעם שהסדרה נקראת ע"ש בלק דוקא, ולא ע"ש בלעם (ויתחיל

45 ובפרט שהשם ע"ז שהזכיר ה' ע"ש הכתוב "כרע בל קורס נבו", שבוה "שב לצחוק על הפסילים" (רד"ק ומצוד' ישע"י שם).

46 פרשתנו כב, ו.

47 ראה יומא שם (ושם ע"א במשנה). וראה מגילה ספ"ג (כה, סע"ב) "האי מאן דסנאי שומעני שרי לי לבזויי". ולהעיר שדין זה בא בהמשך להדין דליצנותא דע"ז שריא.

48 ע"ד משנת' (לקו"ש ח"ד ע' 91) ד"זכור את אשר עשה לך עמלק" אינו סתירה ל"תמחה את זכר עמלק", כי ענינה זכירה לשם מחיית זכרו, ע"ש.

49 תניא פכ"ב. פכ"ד.

50 כי גם הניצוצות קדושה המלוכשים בגק"ט הם בתכלית ההעלם, עד שנחשך אורם (המשך תער"ב פרק שעד. סה"מ עת"ר ע' קג), ע"ד חתיכה נעשה נבילה (ד"ה ויגדלו הנערים תרס"ה).

51 וי"ל שהוא ע"ד שע"י השור שהקריבו נבאי הבעל לבעל – בטלה עבודת הבעל ויתירה מזה שעובדי הבעל אמרו אח"כ ב' פנמי' ה'

(* ולהעיר שבשנה זו חל ג' תמוז בשבוע דפ' בלק, וי"ב"ג תמוז מתברכים מש"פ בלק.

3 נעשית על-ידי אחרים⁵⁹ – תהיה בגאולה האמיתית
4 והשלימה על-ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש.
(משיחת ש"פ בלק תשכ"ד)

1 והשלימות בכך – "ועמדו⁵⁸ זרים ורעו צאנכם ובני נכר
2 אכריכם וכורמיכם ואתם כוהני ה' תקראו..." "מלאכתם

58) ישע"י סא, ה"ו. ברכות (לה, ב). וראה רמב"ם הל' תשובה ספ"ט וסוף הל' מלכים (ורס' הרמב"ם בכלל) שאז יהיו בני פנוין בתורה כו' ומלאה הארץ דעה גר'.
59) קרוב לומר שזהו שינוי הביקורת וצ"ל: או"ה. וכן לקמן שם. וראה זכרי' ה, כג: מכל לשונות הגויים. שבת לב, ב ופרש"י שם.

הסדרה: ויקרא בלעם ע"י בלק כי ראה בלק בן גור – או כיו"ב – נת' בשיחת ש"פ בלק תשל"ג (עפ"מש"ג בהפטורה (מיכה ו, ה) "מה עיני בלק .. (ורק) ענה אותו בלעם").
לכאורה הי' אפ"ל – כיון שבלעם אין לו חלק לעוה"ב (סנה' פי"א מ"ב) לא רצו לאסוקי בשמו – אבל אינו, כי הפי' שם דאפילו בלעם אין לו חלק לעוה"ב ומכש"כ בלק (ראה פיה"ש שם וכו').

המשך ביאור למס' גיטין ליום שישי עמ' א

1 יום אחד בעודו בשבי, ישב ליד רב עיליש גוי שהבין שפת העופות,
2 **אָתָּא עוֹרְבָא וְקָא קָרִי לִיה** – הגיע עורב, וקרא ליד רב עיליש, **אָמַר לִיה** – שאל רב עיליש את הגוי שמבין שפת העופות, **מַאי קָאָמַר** – מה אומר העורב, **אָמַר רב עיליש**, העורב אומר עיליש **בְּרַח, עִילִיש בְּרַח, אָמַר רב עיליש**, עוֹרְבָא שִׁיקְרָא הוּא, וְלֹא סְמִיכְנָא עִילִיש – העורב שקרן הוא, ואיני סומך עליו לברוח מחמת מה שאומר. **אֲדַהֲכִי** – בעודם יושבים שם **אָתָּא** [–הגיע] יוֹנָה וְקָא קָרִיא – וקראה ליד רב עיליש, **אָמַר לִיה** – שאל רב עיליש את אותו הגוי, **מַאי קָאָמַרְהּ** – מה אומרת היונה, **אָמַר לִיה** הגוי, היונה אומרת עיליש **בְּרַח, עִילִיש בְּרַח, אָמַר רב עיליש**, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹנָה מְתִילָא – משולה ליונה, ואפשר לסמוך על דברי היונה, שִׁמְעַ מִיָּה מְדַבְרֵי הַיּוֹנָה, מְתַרְחִישׁ לִי נִפְסָא – יקרה לי נס, ואוכל לברוח מהשבי. **אָמַר רב עיליש בלבו**, אֲזִיל אֲחִזִּי אֲלֶךְ וְאֶרְאֶה אֶת בְּנֵיהֶּי דְרַב נְחֻמַּן אִי קְרִימְנֵינֵיהוּ, אֲתַדְרִינְהוּ – אם עדיין עומדות באמונתן, אחזירן עמי, וכשם שיקרה לי נס, אף להן יקרה הנס, **אָמַר רב עיליש, נְשִׁי, כֹּל מִלֵּי דְאִתְּ לָהּ, קְרָדְן לְתַדְרֵי בְּבֵית תְּכַסָּא** – נשים, כל דבר שיש להן, מספרות זו לזו בבית הכסא, אֲלֶךְ וְאֶשְׁמַע מַה מְדַבְּרֵת שָׁם, ואדע אם עומדות באמונתן, שִׁמְעִינְהוּ דְקָאָמַרְן – שמע רב עיליש, שאומרות זו לזו בבית הכסא, עָרִי גּוֹבְרִין – אנשים אלו [–השבוים], בעלינו הם, וְנַהֲרִיעַ גּוֹבְרִין – ואף הישראלים שבנהרדעא היו בעלינו, כלומר, כשם שאלו הנמצאים בנהרדעא היו בעלינו, אף השבאים בעלינו הם, ושוב איננו צריכות לבעלינו שבנהרדעא, לִיטָא לָהּ לְשִׁבּוּיָהּ דְלִידְרִיקְנֵיהּ מִתְּכַסָּא – נאמר לשבוים שירחיקונו מכאן, דְלֹא לִיתוּ אִינְשֵׁין וְלִישְׁמַעִי, וְלִישְׁרָקִינֵן – כדי שלא יבואו אנשים וישמעו שאנו כאן בשבי, ויפדו אותנו והבין רב עיליש שאינן צדיקות, והניחן שם.
66 **קָם עֲרִב** – קם רב עיליש וברח, **אָתָּא אִיהוּ וְהוּא נְבָרָא** – ובא הוא ביחד עם אותו הגוי שהבין שפת העופות, אך לְדִידֵיהּ אִיתְרְחִישׁ לִיה **נִפְסָא וְעָבַר מִבְּרַח** – לרב עיליש קרה נס, והצליח לעבור את הנהר, ושוב לא יכלו שוביו לתופסו, וְהוּא נְבָרָא – אותו הגוי שברח עמו, אֲשִׁכְחִיהּ וְקָטְלוּהּ – מצאו אותו השבוים, והרגוהו. **כִּי הֲרָדְן וְאֲתָן** – כשחזרו והגיעו בנותיו של רב נחמן מהשבי, **אָמַר רב עיליש**, הוּוּ קָא בְּחֵשֶׁן קִידְרָא בְּכַשְׂפִּים – מה שבוחשות את הקדירה בידיהן, אינו מחמת צדקותן, אלא שמכשפות הן.

משנה

74 המשנה מבארת תקנה נוספת שתיקנו חכמים מפני תיקון העולם:
75 וְאִין לֹזְקִינֵן [–קונים] סְפָרִים – ספרי תורה תְּפִילִין וְמוֹזוֹת מִן הָעוֹבְדֵי
76 בּוֹכְבִים יוֹתֵר עַל כְּרִי דְמִתְּהוּ,

1 השבאים על השבויים שנשארו ליסרם בייסורים, ובגמרא יתבאר
2 במה נחלקו.

גמרא

3 שנינו במשנה, שאין פודים את השבויים ביותר מכדי דמיהם מפני
4 תיקון העולם, הגמרא מבארת מהו תיקון העולם בזה: **אִיבְעִינָא לָהּ**
5 – הסתפקו בני הישיבה, הָא – הדין שאין פודים את השבויים יותר
6 מכדי דמיהם מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם, האם משום דוֹחֵק דְצַבּוּרָא הוּא
7 – שלא לדחוק את הציבור ולהביאו לידי עניות כדי לפדותם, או
8 דִילְמָא תִיקוֹן הָעוֹלָם בכך הוא משום דְלֹא לְנָרְכוּ וְלִיְהִי טַפִּי – כדי
9 שלא יסרו נפשם לשבות עוד יהודים, כיון שמשלמים כדי
10 לפדותם ממון רב. הגמרא מביאה ראייה ממעשה שהיה: **תָּא שְׁמַע, לְיוֹי בַר דִּינָא פִּרְקָא לְבַרְתֵּיהּ** – פדה את בתו מהשבי בְּתַלְמִיךְ אֶלְפִי
11 – בלשונה שגרה אלף דינרי וְהָב, שזה יותר משויה כשפחה
12 הנמכרת בשוק, הרי שהטעם הוא משום דוחק הציבור, וכיון שהיה
13 לו ממון, רשאי היה לפדותה. דוחה הגמרא את הראייה, **אָמַר אַבְי, וְמָאן לִיטָא לֵן** [–מי אומר לנו] דְבְּרַצוֹן חֲכָמִים עָבַד – עשה, בפדותו
14 את בתו בסכום כזה, דִילְמָא [–שמא] שְׁלָא בְּרַצוֹן חֲכָמִים עָבַד.
15 שנינו במשנה, וְאִין מְקַרְבִּינֵן אֶת הַשְּׁבִיּוֹת מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם, רַבֵּן
16 שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר, מִפְּנֵי תְּקַנְתָּ שְׁבִיּוֹן, שואלת הגמרא, מַאי
17 בְּיַיְהוּהוּ – מה ההבדל בין העומים להלכה. משיבה הגמרא, אִכְפָּא
18 בְּיַיְהוּהוּ – ההבדל ביניהם הוא, במקרה דְלִיכָא אֶלָּא תָד – שאין
19 בשבי כעת אלא שבו אחד, לתנא קמא שהטעם הוא משום שמא
20 יתרגזו השבוים על השבויים העתידים ליפול בידם, אף כשיש רק
21 שבו אחד יש לחוש לכך, אך לרבן שמעון בן גמליאל שהטעם
22 הוא משום תקנת שבויים, שמא ייסרו השבוים את אלו שנשארו
23 בשבי, לא שייך חשש זה אלא אם יש עוד שבויים שם, אך אם יש
24 רק שבו אחד, מותר להבריח אותו.
25 הגמרא מביאה מעשה ברב עיליש שברח מהשבי: בְּנֵיהֶּי [–בנותיו]
26 דְרַב נְחֻמַּן, בְּחֵשֶׁן קִידְרָא בְּיַיְהוּהוּ – היו בוחשות בקדירה חמה
27 בידיהם, ולא היו ידיהן נכוות, והרואה סבור שמחמת צדקותן אין
28 האור שולטת בהן, קְשִׁיָּא לִיה [–הוקשה לו] לְרַב עִילִישׁ, איך יתכן
29 שאין נכוות ידיהן, הרי כְּתִיב (קהלת ז) **אֲדָם אֲחִד מְאֹלָה מְצִאתִי,**
30 'שהוא צדיק, וְאֶשְׁה כְּכֹל אֱלֹהֵי לֹא מְצִאתִי' צדקנית, שכולן דעתן
31 קלה, וְהָא אִיכָּא בְּנֵיהֶּי דְרַב נְחֻמַּן – הרי ישנן בנותיו של רב נחמן
32 שצדקניות הן, עד שאין האור שולטת בהן.
33 נְרָמָא לָהּ מִלְתָּא – גרם להם הדבר, וְאֶשְׁתַּבְּיִין – נפלו בנותיו של
34 רב נחמן בשבי, וְאִישְׁתַּבְּאֵי אֵלֶּה נְמִי בְּתַרְיֵיהוּ – אף רב עיליש נפל
35 אתם בשבי בידי אותם שבוים.
36 וְיֹמָא הַר, הָיָה יְהִיב גְּבִיהּ הָהוּא נְבָרָא דְהָהּ יַדַּע בְּלִישְׁנָא דְצִיפּוּרֵי –

ילקוט לוי יצחק על התורה

האי גוונא אמרי' לקמן (שם ק"י ע"א) וישמרך לרעה אינו מצטרף.

מצוה באנפי נפשיה היא. ואין מצטרפין זה לזה.

רשב"ם

בסך הכל² יש ג' תירוצים, דרב נחמן, דרבא, דרבינא, צורך כל הג' תירוצים וההפרש ביניהם,

היינו, כי הקושיא היכי מתקני רבנן כו' משום זוגות, זה שייך מהכוס הב' והלאה, שאז אפשר להיות זוגות ב' ד', ולא זוגות ג' ה', וכדומה, ועל הכוס הא' לא שייך הקושיא, כי הוא הא' היחיד, קודם שיש עדיין גדר זוגות ולא זוגות. והיינו, הכוס הא' הוא לנגד מוח דחכ' (דאימא³) שחכ'

שמות יב, יט - שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל-אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ

פא

ביאור השלשה תירוצים בגמרא (פסחים קט, ב), דבד' כוסות אין בו משום זוגות וכו'

ולא' יפחתו לו מארבעה: היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה, והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי ולא יקנח תרי וכו', אמר רב נחמן אמר קרא (בא יב, מב) ליל שמונים, ליל המשומר ובא מן המזיקין, רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה, רבינא אמר ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא.

ספחיים קט, ב

מי מתקני. ארבעה כוסות שהן זוגות דאתי בהו לידי סכנה, דאפילו למ"ד לקמן דארבעה אין בו משום זוגות אלא בתרי, לענין כשפים מיהא חיישינן לקמן בשמעתין. תרי. זוגות וה"ה לארבעה.

רבא אמר כוס של בהמ"ז. שהוא שלישי לרעה אינו מצטרף להשלים זוגות לסכנה אם שותה רביעי אחריו, וכי

2) בסמך זה מבאר כמה שאלות על הגמרא, והם: א) כל דבר בתורה הוא בדיוק, למה יש "שלשה" תירוצים דוקא, ולא אחד או שנים?

ב) למה "רב נחמן" מתרין דוקא מ"ליל שיומרים"?

ג) למה "רבא" דוקא מתרין מכוס של ברכה דמצטרף לטובה?

ד) למה "רבינא" דוקא מתרין מדרך חירות, מהו השייכות התירוצים לכל אחד מהם?

ה) מהו "סדר" תירוצים של הגמרא, א) ליל שיומרים, ב) מצטרף לטובה, ג) דרך חירות?

ו) גם יתורין שאלות הצל"ח בפסחים (קט, ב) ד"ה לא יפחתו, דמקשה בדברי רבא "כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה", וז"ל: לכאורה לא הי' צריך כלל שברכת המזון מצטרף לטובה ע"ש, והיינו דכיון דשאלת הגמ' הי' בנוגע זוגות דהוא לרעה, הי' רבא צריך לתרין רק "כוס של ברכה אינו מצטרף לרעה", למה מוסיף גם המילים "מצטרף לטובה"?

ויבואר בפנים.

3) "הכוס הא' הוא לנגד מוח דחכמה דאימא": פירוש, ידוע החילוק בין מצה שהוא בחי' אבא-חכמה, וד' כוסות יין בחי' אמא-בינה (כדלקמן).

והד' כוסות הוא כנגד ד' בחי' בבינה, והם:

א) כוס ראשון הוא בחי' "חכמה" דבינה, היינו ה"ביטול" וה"אמונה" שיש בשכל - בינה.

ב) כוס שני הוא מוח דאימא, היינו ההשכלה והשכל עצמו, דממנו יכול להשתלשל בחי' גבורות ודינין (ראה הערה 6).

ג) כוס שלישי הוא בחי' דז"א, היינו ה"מדות" של השכל, האיך השכל

1) אמר רב נחמן, אמר קרא (הפסוק אומר על ליל פסח, בא יב, מב) "ליל שמונים" (הוא לה' וגו'), והכוונה בכינוי הלילה "שמונים", ליל שמונים ובא מן המזיקין (ליל פסח משומר מהקב"ה מחשש מזיקין, ואין צריך לזהר מושתית זוגות).

רבא אמר כוס של ברכה (היינו הכוס שלישי, אשר עליו מברכים ברכת המזון) מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה (מצטרף עם שאר הכוסות לטובה, שאם שתה שני כוסות יין ואח"כ בירך ברכת המזון על כוס שלישי, הכוס של ברכת המזון מצטרף עם השניים שקדמו לו לטובה, ואינו מצטרף לרעה כלומר הוא נידון כאילו שתה ג' כוסות ואין חשש לזוגות).

רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן (ארבעה כוסות תיקנו חכמים לשתות בליל הסדר) דרך חירות (כי כך מנהג בני חורין בסעודתם), כל חד וחד מצוה באפי נפשי' הוא (כל כוס וכוס הוא מצוה בפני עצמה).

הוה. והיינו מבינה ז"א ומלכות, שהם הג' מוחין, מוח בינה, ומוח עטרא⁸ דחסד, ומוח עיטרא דגבורה, שלנגדם הוא הג' כוסות שאחר הכוס הא'. ועיקר היניקה הוא ממלכות, מעטרא דגבורה, כמובן.

זהו הג' תירוצים:

דרב נחמן הוא על הכוס הד' מלכות עיטרא דגבורה, וזהו שתירוצו הוא מליל שימורים, ליל הוא מלכות⁹ מדת לילה, (ובפרט ליל בלא ה', כידוע¹⁰) עטרא דגבורה, מדת חשך, וזהו שהוא נצרך עכ"פ שימורים. והמתרץ הוא רב נחמן דוקא, שהוא שייך לגבורות, כי הילכתא¹¹ כרב נחמן בדיני.

התירוצו דרבא הוא על הכוס הג' עיטרא דחסד, ז"א. וזהו¹² שלטובה מצטרף ולא לרעה, כי הרי הוא עיטרא דחסד, מדה¹³ טובה, והמתרץ הוא רבא, בחי¹⁴ ז"א, עיין

8) עטרא דחסד... עטרא דגבורה. ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים סוף עמוד קסה, טעם דנק' עטרין (כתרים) דחסד וגבורה וז"ל: "חסד וגבורה שבדעת הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן, וזהו מה שחסד וגבורה נקראים עטרין, עטרא דחסד, עטרא דגבורה, שעטרא הוא בחי' מקיף, כי הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן" עכ"ל.

9) ראה אור התורה לך לך עג, א וז"ל: בתורה אור [דף לו, א] בד"ה רני ושמחי (השני) פי' לילה הוא בחי' מדת מלכותו ית' מלכות כל עולמי' מלשון העלם כו' וע' מזה בלק"ת בד"ה תקעו בחדש שופר (הראשון) פ"א עולמים לשון העלם כו' צמצום והעלם אוא"ס כו' ע"ש. ולכן הוא בחי' לילה שהוא חושך היינו צמצום והעלם האור א"ס וכו' ותכלית המכוון כי אין מלך בלא עם עוממות והיינו בשביל שיתהפך החשך לאור ויהי יתרון האור הבא מן החשך כמ"ש בד"ה תקעו הנ"ל. ע"ש.

10) ראה אור התורה וארא ע' רלה. לך לך עה, א. דרושים לפסח ע' תשמה. ועוד.

11) ראה כתובות ג, א.

12) מתרץ בזה שאלה ו' לעיל, דזהו הדיוק "מצטרף לטובה" – בחי' חסד.

13) כידוע דז"א בחי' המדות ענינם להשפיע וכו', וזהו"ע בחי' חסד וטוב.

14) ז"א היינו המדות, ו"עיקר" המדות הם בחי' חסד וגבורה המרומז במספר "רבא", שהוא בגי' ע"ב-ק"ל עם הכולל, ראה הביאור בהערה 15.

הוא אחד האמת שהוא לבדו⁴ הוא, ואין משם כלל יניקה ללעו"ז, והוא לנגד⁵ י' של שם, שאין משם יניקה ללעו"ז. ומה שיש יניקה ללעו"ז מגדר זוגות, הוא מבינה⁶ ולמטה אותיות הו"ה, שפירושים הוא מלשון שבירה⁷ הוה על

נוטה לבחי' חסד (אהבה) או לגבורה (יראה).

ד) כוס רביעי הוא בחי' מלכות, דאין מלך בלא עם, היינו בחי' יש ומציאות.

וזהו שמבאר דכשיש ה"גילוי" של בחי' חכמה (ביטול) בהשכל ומדות ומעשה או אין יניקה מחיצונים, משא"כ בבחי' בינה (השכל), ז"א (מדות), מלכות (דיבור ומעשה) עצמה, יכול להיות יניקה לחיצונים. וראה תורת מנחם התועודיות ה'תשד"מ חלק ד ע' 2415 (הובא לעיל סי' עט הערה 4).

4) ראה תניא פרק לה בהגהה וז"ל: אור א"ס ב"ה אינו מתייחד אפי' בעולם האצילות אלא ע"י התלבשותו תחלה בספי' חכמה והיינו משום שא"ס ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא מדרגת החכמה וכו'.

5) פירוש: מבואר בחסידות (ראה תניא – אגרת התשובה פרק ד'. לקוטי תורה פ' ראה יח, א-ב), דאותיות שם הוי' הם רמו, אות י' בחי' חכמה, אות ה' ראשונה בחי' בינה (השכל), אות ו' ז"א המדות, ואת ה' אחרונה בחי' מלכות (דיבור ומעשה), וקיים וחיות המדות ומעשה – בחי' ז"ו, הוא ע"י אב ואם – בחי' חכמה ובינה. (תניא פ"ג ופ"ד).

6) פירוש: מבואר בחסידות, דבחי' חכמה (אמונה) "היא בחי' אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו" (כנ"ל הערה 4), דבדרגא זו מאיר אלקות בפשיטות, בחי' ביטול בתכלית. (ראה ילקוט לוי יצחק על התורה חלק א' סימן רטו הערה 7. סימן קצו הערה 5. קצו הערה 11). וזהו שכתוב (איוב ד, כא) ימותו ולא בחכמה, דבחי' דין וגבורה מסתעף מבחי' בינה דוקא. והטעם בזה מבואר, דמבחי' בינה מתחיל בחי' "אותיות", ויכול להעלים על ה"אור" דחכמה, ומבינה גופא רק דינין מתערין (פי' נשתלשל) מיני' בחי' אחוריים דבינה. וזהו ד"עיקר" היניקה הוא ממלכות, דאין מלך בלא עם מלשון עוממות וכו'.

וראה בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס סוף עמוד רצט וז"ל: בחי' חכמה הוא בחי' אור בכלל, שאין שם בחי' כלי ולבוש לכסות. וכידוע שחכמה הוא בחי' חיוהי בכלל כמ"ש והחכמה תחי', שהוא בחי' אור בכלל, וגרמוהי בחי' כלים ולבושים מתחיל מבינה ולמטה, ועיין בלקו"ת בהביאור דשבת שבתן [לקוטי תורה דרושים ליום הכיפורים] ע, ג. ע"ש. ובינה היא בחי' כלי ולבוש לכסות על אור דחכמה, כי בבינה יש בחי' אותיות (ועיין בלקו"ת בד"ה ושאתם מים בששון שם [דרושים לסוכות פ, א] ע"ש) שאותיות הם מכסים על האור שבתוכן. ע"ש.

7) יחזקאל ז, כו. ה'נה על ה'נה תבא". ופי' במצודת ציון. הוה ענין שבר כמו עד יעבר הוות (תהלים נו, ב). וכמצודת דוד. הוה על הוה תבוא. זה אחר זה וסמוכה לה.

במאורי אור מעי¹⁵ רב, ובע"ה¹⁶ שער אנ"ך פ"ג.

וכמובן, ודו"ק.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד 108

* * *

הכוס של ברכה⁹ נוטלו בשתי ידיו ונותנו אח"כ בימין שהוא בחי' חסדים, ועיין בזה"ק פ' תרומה דקס"ט ע"א, ולכן כוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה, כדאיתא בפרק ערבי פסחים לענין הד' כוסות ע"ש, הוא מפני שהוא בבחי' חסדים לכן מצטרף לטובה דוקא, ומה גם הכוס של ברכה דהד' כוסות דפסח שהוא השלישי שלנגד חסד, כי הד' כוסות הם לנגד חו"ב חו"ג (דאימא) כידוע, ומה שהוא על כוס יין²⁰ שרומז על הגבורות, הוא מפני שהוא חסד דאימא, גם ע"ד אלקים ברב חסד²¹ שברב חסד נמתק גם שם אלקים דגבורות.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים עמוד רעג

והתירוץ דרבינא הוא על הכוס הב', מוח בינה, ורבינא, שמו מורה על בחי' בינה כי שמו הוא אבינא וכמארוז"ל בפ' השוכר את הפועלים¹⁷ שנרמז שמו בפסוק אבינא לאחירתם, אבינא מלשון בינה, הוא דוקא המתרץ כך, שתקינם דרך חירות שחירות הוא מבינה עלמא דחירו¹⁸,

(15) מאורי אור ערך אות ר' סעיה ז' וז"ל: רבי ורב ורבא כולם בז"א בסוד ע"ב ק"ל שבו אלא שכאן נמנים ג"כ ה' אותיות והכולל.

פירושי: ע"ב הוא בגי' אותיות הוי' במילוי (וי"ד ה"י וי"ו ה"י), ומספר ע"ב בגי' חס"ד, ק"ל הוא שם הוי' במילוי אלפי"ן באחוריים כוה: יו"ד (20) + יו"ד ה"א (26) + יו"ד ה"א וא"ו (39) + יו"ד ה"א וא"ו ה"א (45) = 130, ק"ל. וכל בחי' אחוריים הוא בחי' גבורה (ראה ע"ח המצויין כאן), וזהו ע"ב-קל" הוא חסד וגבורה שהם עיקר בחי' המדות – ז"א.

וע"ב + ק"ל בגי' ר"ב (72 + 130 = 202), ועם הכולל "רבא" (וכשמצטרפים גם היו"ד אותיות של מילוי השם הוא בגימ' רבי). ראה תורת מנחם – ספר המאמרים באתי לגני חלק א ע' ריא. רכב.

(16) שער יט.

(17) בבא מציעא פו, א. "רב אשי ורבינא סוף הוראה, וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה אחריתם." ופירש"י עד אבא אל מקדשי אל, מקדשי סימנא דרב אשי, אבינה סימנא דרבינא, לאחירתם סימן לסוף הוראה.

(18) ראה לעיל סי' ס חודש אייר (א) הערה 6. לקוטי תורה דרושים

המשך ביאור למס' גיטין ליום ראשון עמ' א

6 דַּעֲתִיחַ לְגַבֵּי זֵוִי – שהוא מאד מחבב מטבעות כסף, מוֹקְמִינָן לֵיהּ
7 אַפְסוּרָיוּפּוּס – נעמיד לו אפוטרופוס כדי שידקדק היטב בשומת
8 העבד ויקבל עבורו מחיר טוב בשוק, לפי שהעבד צריך לכתוב
9 שטר חוב על חצי דמיו,

1 שְׁלֵקָה – שלח שאלה זו רב יוסף גריה דרבא לְקַמִּיחַ דְּרַב פַּפְא,
2 כיצד לנהוג. שְׁלַח לֵיהּ רב פפא תשובה, פֶּאֶשֶׁר עֲשֶׂה – כשם שהוא
3 עשה שלא כדון ומנע מעבדו לישא בת חורין, כֵּן יַעֲשֶׂה לוֹ, גְּמולו
4 יָשִׁיב לוֹ בְּרֵאשׁוֹ – כך אנו נשיב לו כגמולו ונפעל בדרך כזו שהעבד
5 ישתחרר. אֲנִן קִים לֹן בִּינְיוּקָא – אנו מכירים את הקטן דְּמִקְרָא

המשך ביאור למס' גיטין ליום שלישי עמ' א

12 חורין יִשָּׂא בַת חוֹרִין. מתרצת הגמרא, בְּאִיפּוּרָא לֹא קָאֲמַרְיָן –
13 בענינים של איסור, כמו לשאת שפחה או בת חורין, אין לחלקן
14 לחצאין ולומר שיום אחד יחשב עבד וביום השני יחשב בן חורין,
15 אבל לגבי זכיית ממון, כמו שמלאכתו תלויה בימים, הוא הדין
16 זכיית ממון תלוי בימים.
17 מקשה הגמרא, הָא שְׂמַע, נאמר בברייתא שאם שור נגח והמית מִי
18 שְׁחָצִי עֶבֶד וְחָצִי בֶן חוֹרִין, והדין הוא שמי ששורו הרג עבד משלם
19 לאדונו קנס שלוששים שקלים, ומי ששורו הרג בן חורין משלם
20 לירושיו כופר שהוא שווי דמיו, אך כאן שנגח השור חציו עבד
21 וחציו בן חורין, נותן בעל השור חָצִי קָנָם לְרַבּוֹ משום שנגח חציו
22 עבד,

1 התכוון לעבד עצמו, הָא לֹא אָמַר קָבִי אלא רק 'כל נכסי תנונים
2 לפלוני עבדי, קְנִי העבד ומשתחרר, וקשה אָמַר – למה הועיל
3 שחרורו, וְהָא עֶבֶד קָבִי לֵיהּ – הרי קראו עבד, אֲלָא על כרחך
4 שכונתו לומר עֶבֶד שְׁחָצִי קָבִי, הָא נִמִי בברייתא כוונתו עֶבְדֵי
5 שְׁחָצִי קָבִי, ונדחו דבריו של רב אשי.
6 שנינו במשנה שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד
7 ואת עצמו יום אחד. הגמרא דנה על פרטים נוספים במצב זה: אם
8 נָגַח שוֹר לעבד זה, ביום שעבודתו שָׁל רַבּוֹ, תשלומי הנזק שפחתו
9 דמי העבד משלם השור לְרַבּוֹ, ואם נגחו ביום שעבודתו שָׁל עֲצָמוֹ,
10 התשלומים לְעֲצָמוֹ. מקשה הגמרא, אֲלָא מַעֲתָה ביום שעבודתו שָׁל
11 רַבּוֹ שנחשב עבד יִשָּׂא שְׂפָהָה, וביום שעבודתו שָׁל עֲצָמוֹ שנחשב בן

ילקוט גאולה ומשיח

כד, ט – כרע שכב כארי וכלביא מי יקימונו
מברכיך ברוך ואורריך ארוך²

ביאור המדרש "כרע שכב כארי וגו'" מצדקי' עד מלך
המשיח, דבנ"י תקופים כארי וכלביא גם בזמן הגלות,
"מי יקימונו" קאי על הקב"ה דיוציאנו מהגלות

א. על הפסוק בפרשתנו, כרע שכב כארי וכלביא מי יקימונו, איתא במדרש³ יש אומרים דקאי על הזמן שמאז המלך צדקי' עד מלך המשיח, כיון שבזמן צדקי', החל זמן החורבן והגלות, ואפילו לאחר השבעים שנה, בזמן בית שני, עדיין הי' זה ענין של גלות, שהרי המשה דברים חסרו בבית שני⁴, כיון שעדיין לא היתה זו גאולה שלימה.

על הזמן שמצדקי' עד מלך המשיח, נאמר שזהו ענין של כרע שכב. לפירוש היש אומרים – כותב הצמח צדק⁵ – הוא מלשון וישכב וירדם, על משכבי בלילות, ולא ימות ונפל למשכב, שזה מורה – על הענין של גלות.

הרי אפשר לחשוב שהגלות אינה רק על הגוף אלא גם על הנשמה חס ושלום, כולל עניני תורה ומצות הקשורים עם הנשמה,

אך באותו פסוק נאמר, שהגם שכרע שכב, אך אין זו שכיבה של מי שאין לו כח, אלא זוהי מדידה והגבלה של מי שרק הוא עצמו מודד, מגביל ומצמצם את עצמו, שהרי הוא כארי וכלביא, שארי הוא בתוקף ולביא הוא בתוקף עוד יותר, וכדאיתא בזה"ק⁶ שלביא הוא בתקיפא יתיר.

כלומר: אפילו בזמן של כרע שכב, אין פירוש הדבר שחס ושלום יד האומות שליטה על ישראל. עם ישראל הוא תמיד כארי וכלביא, ורק שמי – יקימונו. על דרך הענין דמי גלה לבני רז זה⁷, הקשור עם מי יתן והי' לבכם זה להם ליראה אותי⁸, שקאי על הקב"ה⁹, ועד"ז בנדו"ד הפירוש הוא שמי – היינו הקב"ה – יקימונו, הוא יוציאנו

מהגלות, וכמו שנאמר מי יתן מציון ישועת ישראל¹⁰.
ועד לזמן שמי יקימונו, גם אז אין זו שליטה אמיתית חס ושלום, כיון שהוא ארי ולביא, שלאף אחד אין שליטה עליו.

– על דרך הפסק בשלחן ערוך¹¹ שעל ארי ולביא אין לאף אחד שליטה, ועד שישנה שאלה האם אפשר לחנכם ע"י תרבות. –

כל הגלות אין לה מקום על פי שכל, ואין זאת אלא כאנוס על פי הדבור, שהארי ולביא יכרע וישכב.

ובמילא מובן, שבנוגע לתורה ומצות, שוידבר אלקים את כל הדברים האלה – אין לכל הגלות שום שייכות.

ב. אמנם מצד ההרגל, שמתרגלים אל הגלות ואותותינו לא ראינו¹²,

– נסים ישנם גם עכשיו, אלא שלא ראינו, אין בעל הנס מכיר בניסו¹³ –

הנה מצד חושך הגלות אפשר שיהי' נדמה שעולם כמנהגו נוהג, עולם מלשון העלם והסתר¹⁴, היינו שלעולם יש שליטה על הארי ולביא. ולכן מוזמן לזמן מראים מלמעלה נסים גלויים גם בזמן הגלות (שאחד הנסים הגלויים והכלליים בדרונו הוא הנס די"ב וי"ג תמוז), ועי"ז נזכרים שגם בזמן הגלות אין עוד מלבדו.

וזהו תוכן מאמר רז"ל¹⁵, בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים שיתף בו מדת הרחמים, ונאמר ע"ז בשער היחוד והאמונה בתניא¹⁶, שהכוונה היא לגילוי אלקות על ידי צדיקים ואותות ומופתים שבתורה.

המופתים שוברים את המדידה וההגבלה של העולם, כך שרואים גם בעיני בשר, שיש מנהיג לבירה זו.

וכאשר זוכרים זאת – יודעים במילא שעם ישראל הוא תמיד ארי ולביא, ואשר בנוגע לנשמה ותורה ומצוות לא נמסרנו לשיעבוד הגלות.

לקוטי שיחות חלק ב עמוד 337

(1) פסוק כד, ט – כרע שכב כארי וגו': עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן קעו, ובהנסמך שם. ועיין שם סימן קפו. רלח.

(2) פסוק כד, ט – מברכיך ברוך ואורריך ארוך: עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת תולדות סימן תסה, כה. קלא. תעג. תעד.

(3) בראשית רבה פרשה צה, ז. (עיין בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן קעו, ובהנסמך שם). בכללות הסימן: עיין גם לעיל סימן שלב.

(4) יומא כא, ב. וירושלמי מכות פרק ב הלכה ו. הרויות פרק ג הלכה ב. במדבר רבה פרשה טו, י.

(5) בד"ה כרע שכב שנת ה'תרה"ה בסעודה שלישית (אוה"ת בלק ע' א'מח ואילך).

(6) ויחי רלו, ב.

(7) שבת פח, א.

(8) דברים ה, כו.

(9) ראה לקוטי תורה במדבר טו, א-ב.

(10) תהלים יד, ז. נג, ז.

(11) חושן משפט, הלכות נזיקין סימן שפ"ט סעיף ח.

(12) תהלים עד, ט.

(13) נדה לא, א (בשינוי לשון קצת).

(14) לקוטי תורה במדבר לו, ד. ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 116.

(15) פירוש רש"י ריש בראשית. ספר הלקוטים להאריז"ל בתחילתו ובכמה מקומות. וראה מדרש ילמדנו הובא בספר תלמוד תורה*.

(16) פרק ה.

* נדפס בס' בתי מדרשות ה"א עמוד קמא. המו"ל.

חומש יומי

פרשת בלק

~ יום ראשון ו' תמוז ~

ב וַחֲזָא בַּלַק בַּר צְפּוֹר יֵת כָּל דֵּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לְאֱמֹרָאִי :

כב (ב) וַיֵּרָא בַּלַק בֶּן־צְפּוֹר אֶת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֱמֹרִי :

בטוחים עליהם – לא עמדו בפניהם, אנו על־אחת־פמה־וכמה! לפיכך: "ויגד מואב".

כט"א וַיֵּרָא בַּלַק בֶּן־צְפּוֹר אֶת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֱמֹרִי • אָמַר : אֵלֹהֵי שְׁנֵי מַלְכִים שֶׁהֵינּוּ

ג וַיִּדְחַל מוֹאָבָה מִן קִדְּם עֲמַא לְחֵדָא אַרְי סְגִי הוּא וְעַקַּת לְמוֹאָבָה מִן קִדְּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

(ג) וַיִּגְדַּר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעַם מֵאֵד כִּי רַב־הוּא וַיִּקְצֵן מוֹאָב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל :

כט"ב וַיִּגְדַּר לְשׁוֹן מוֹרָא, כְּמוֹ (אִיב כ"ט) : "גורו לכם". וַיִּקְצֵן מוֹאָב • קָצַו בְּחַיִּיָּהֶם (כְּמוֹ "קִצְּתִי בְּחַיִּי", וְהוּא מִקְרָא קָצַר) •

ד וְאָמַר מוֹאָב לְסָבִי מִדְּוֵן פְּעֹן יִשְׁיַצִּיֹן קְהֵלָא יֵת כָּל סַחְרֵינָא פְּמַא דְּמַלְחִיָּה תוֹרָא יֵת יוֹרְקָא דְּחַקְלָא וּבַלַק בַּר צְפּוֹר מְלַכְפָּא לְמוֹאָב בְּעַדְנָא הֵהוּא :

(ד) וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זַקְנֵי מִדְּוֵן עִתָּה יִלְחָכוּ הַקְּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֵיתֵינוּ כַּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבַלַק בֶּן־צְפּוֹר מְלִיךָ לְמוֹאָב בַּעַת הַהוּא :

במדן נתגדל, נשאל מהם מה מדתו? אמרו להם: אין כחו אלא בפיו; אמרו: אף אנו נבוא עליהם באדם שפחו בפיו. כַּלְחֹךְ הַשּׁוֹר • (במדבר רבה) כָּל מַה שֶׁהַשּׁוֹר מְלַחֵף, אֵין בּוֹ סִימֵן בְּרָכָה • בַּעַת הַהוּא • לֹא הָיָה רְאוּי לְמַלְכוּת; מְנַסִּיכֵי מִדְּוֵן הָיָה, וְכִינּוּן שְׁמַת סִיחוֹן, מְנוּהוּ עֲלֵיהֶם לְצַרְףּ שְׁעָה •

כט"ג אֶל־זַקְנֵי מִדְּוֵן • וְהֵלֵא מַעוֹלָם הָיוּ שׁוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה, שְׁנֹאֲמַר (בְּרַאשִׁית לו') : "הַמַּכָּה אֶת־מִדְּוֵן בְּשֵׂדֶה מוֹאָב", שְׁבֹאוּ מִדְּוֵן עַל מוֹאָב לְמַלְחָמָה? אֵלֵא מִיִּרְאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שְׁלוֹם בְּיַנְיָהֶם. וְמָה רָאָה מוֹאָב לְטַל עֲצָה מִמִּדְּוֵן? בְּיֻזְן שָׂרְאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִים שְׁלֹא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ : מְנַהִיגִים שֶׁל אֱלֹהֵי

ה וַיִּשְׁלַח מִלְאָכִים אֶל־בַּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר לְפָתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנֶּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לְקַרְאֵל לֵאמֹר הִנֵּה עָם יֵצֵא מִמִּצְרָיִם הִנֵּה כֹּסֵף אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמְּלִי :

(ה) וַיִּשְׁלַח מִלְאָכִים אֶל־בַּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר לְפָתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנֶּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לְקַרְאֵל לֵאמֹר הִנֵּה עָם יֵצֵא מִמִּצְרָיִם הִנֵּה כֹּסֵף אֶת־עֵינֵי הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמְּלִי :

אבן עזרא על התורה - מהדרות בלום, אברמוביץ

מלכים זקנים: ילחכו כַּלְחֹךְ. שְׁנֵים בְּנֵינִים: תורה ה
(ה) פְּתוֹרָה. כְּמוֹ מִצְרַיִמָה אֵל פְּתוֹר: אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ. וְהֵם אֲרָמִים וְכֵן מִפְּתוֹר

(ג) וַיִּגְדַּר מוֹאָב. כְּמוֹ וַיֵּרָא וְכֵן גּוֹרֵי לָכֶם: וַיִּקְצֵן. כְּמוֹ הַפּוֹף וְכִמּוּהוּ נַעֲלָה בִּיהוּדָה וַיִּנְקִיצָנָה: תורה ד
(ד) אֵל זַקְנֵי מִדְּוֵן. יִתְכַּן שֶׁהֵיוּ הַחֲמֹשֶׁה

לְאֱמֹרִי. בְּקִמְצוֹת הַלַּמָּד וְהַשֶּׁעַם לְפָדוּעַ שֶׁהוּא סִיחוֹן וְעוֹג וְלֹא הָיָה בְּמַלְכֵי כְּנָעַן גְּדוֹלִים כְּאֵלֶּה וְהָעַד אֲשֶׁר כְּגֹבְהֵי אֲרָזִים גְּבָהוּ: תורה ג

פָּרְצוּ גֵדֵר הָעוֹלָם, שְׁבַתְחַלְהָ הָיוּ גְדוּרִים בְּעֲרִיזוֹת, וְזֶה נִתֵּן לָהֶם עֲצָה לְהַפְקִיר עֲצָמֵן לְזָנוּת. לְקָרָא-לוֹ • (ש) הַקְרִיאָה שָׁלוּ הִיָּתָה וְלִהְיָנָאָתוּ, שֶׁהִיָּה פּוֹסֵק לוֹ מְמוֹן הַרְבֵּה. עִם יִצְאָ מִמִּצְרַיִם • וְאִם תֹּאמַר: מֵה מִזִּיקָךְ? • הִנֵּה כִסֵּה אֶת-עֵינֵי הָאָרֶץ • סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתָנוּ, עֲמְדוּ עֲלֵיהֶם וְהַרְגוּם. וְהוּא יֵשֵׁב מִמְּלִי • חֶסֶר כְּתִיב, קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתָנִי, כְּמוֹ (תהילים קיח) : "כִּי אֲמִילִם" •

כִּי-יִפְתּוּרָה • כִּשְׁלַחְנִי הִזָּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מְעוֹת, כִּף כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אֲגוּרֹתֵיהֶם. וְלִפִּי פְּשׁוּטוֹ שָׁל מִקְרָא, כִּף שֵׁם הַמְּקוֹם (ש) • אָרֶץ בְּנֵי-עַמּוֹ • (ש) שָׁל בְּלֶק. מִשֵּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְּנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ: עֲתִיד אֲתָה לְמַלְךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מֵה הִשְׁרָה הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שְׁכִינָתוֹ עַל עוֹבְדֵי-כּוֹכָבִים רָשָׁע? כְּדֵי שְׁלֹא יִהְיֶה פִתְחוֹן פֶּה לְאֲמוֹת לׁמֶר: אֵלֹהֵי הָיָה לָנוּ נְבִיאִים תּוֹרְנוּ לְמוֹטָב! הַעֲמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם

וּיִקְעֵן אִתָּא כְּעַן לוֹט לִי יָת עֲמָא הָדִין אָרִי תְקִיף הוּא מְנִי מְאִים אִפְל לְאִגְחָא בַּה קָרַב וְאַתְרַכְנַה מִן אֲרַעָא אָרִי יִדְעָנָא יָת דִּי תְכַרְךְ מְכַרְךְ וְדִי תְלוּט לִיט :

(ו) וְעַתָּה לִכְהֵנָּה אֲרַהֲלִי אֶת-הָעַם הַזֶּה פִּי-עֲצוּם הוּא מִמְּנֵי אוֹלֵי אוֹכַל נִפְה־בּוֹ וְאֲגַרְשֵׁנוּ מִן-הָאָרֶץ כִּי יִדְעָתִי אֵת אֲשֶׁר-תְּכַרְךְ מְכַרְךְ וְאֲשֶׁר תֹּאֵר יוֹאֵר:

מְעַט • כִּי יִדְעָתִי וְגו' • עַל-יְדֵי מְלַחֶמֶת סִיחוֹן, שְׁעוֹרְתוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב.

כִּי-יִנְפֵה-בּוֹ • אֲנִי וְעַמִּי נִכְּה בְּהֵם. דְּבַר אַחַר: לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (כ"ב ק"ה ב), מְנַכְּה לוֹ מִן הַדְּמִים, לְחֶסֶר מֵהֶם

וְאֲזַלוּ סְבִי מוֹאָב וְסְבִי מִדִּין וְקִסְמִיא בִּידֵיהוֹן וְאֲתוּ לָוֶת בְּלַעַם וּמְלִילוֹ עֲמָה פִתְגָמֵי בְּלַק :

(ז) וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדִּין וְקִסְמִים בִּידֵם וַיָּבֹאוּ אֶל-בְּלַעַם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דְּבַרֵי בְּלַק:

תּוֹעֲלַת. לְפִיכָף, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם "לִינוּ פֶה הַלִּילָה", אָמְרוּ: אֵינן בּוֹ תִקְנָה! הַנִּיחוּהוּ וְהִלְכוּ לָהֶם, שְׁנֹאָמַר: "וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי-מוֹאָב עִם-בְּלַעַם", אָבַל זִקְנֵי מִדִּין הִלְכוּ לָהֶם.

כִּי-יִקְסְמִים בִּידֵם • (ש) כָּל מִינֵי קִסְמִים, שְׁלֹא יֹאמַר: אֵינן כְּלִי תִשְׁמִישֵׁי עַמִּי. דְּבַר אַחַר: (ש) קִסְם זֶה נִטְלוּ בִּידֵם זִקְנֵי מִדִּין; אָמְרוּ: אִם יָבֵא עֲמָנוּ בְּפַעַם הַזֹּאת, יֵשׁ בּוֹ מִמֶּשׁ, וְאִם יִדְחֵנוּ – אֵינן בּוֹ

ח וְאָמַר לְהוֹן בֵּיתוֹ הַכָּא בְּלִילָא וְאֲתָב יִתְכוֹן פִּתְגָמָא כְּמָא דִּי מְלִיל יִי עַמִּי וְאוֹרִיכוֹ רַבְרָבֵי מוֹאָב עִם בְּלַעַם:

(ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֶה הַלִּילָה וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְכֶם דְּבַר כְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שְׂרֵי-מוֹאָב עִם-בְּלַעַם:

פִּילְגְּשׁוּ בְּהַחֲבָא. כְּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֵלַי • אִם יִמְלִיכֵנִי לְלַכֵּת עִם בְּנֵי אָדָם כְּמוֹתְכֶם אֲלֶךְ עִמָּכֶם, שְׁמָא אֵינן כְּבוֹדוֹ לְתַתִּי לְהִלָּךְ אֲלֵא עִם שְׂרִים גְּדוֹלִים מְכֹם. וַיֵּשְׁבוּ • לְשׁוֹן עֲכָבָה.

כִּי-יִלְנוּ פֶה הַלִּילָה • אֵינן רוּחַ הַקְדוּשׁ שׁוֹרָה עֲלָיו אֲלֵא בְּלִילָה. וְכֵן לְכָל נְבִיאֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם; וְכֵן לְכֵן בְּחִלוֹם הַלִּילָה, שְׁנֹאָמַר (בְּרֵאשִׁית לא) : "וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶל-לֶכְן הָאֲרָמִי בְּחִלוֹם הַלִּילָה". כְּאֲדָם הַהוּלָךְ אֶל

אָבֵן עוֹרָא עַל הַתּוֹרָה - מַהוֹרֹת בְּלוּם, אֲבֵרְמוֹבִין

וְרֵאִיתִי מִבְּיָדָם וְלֹא אָמַר כְּלוֹם רַק הוּא כְּמִשְׁמַעוֹ וְסִפְרָ הַכְּתוּב שֶׁשָּׁלַח אֶל קוֹסֵם קוֹסְמִים כְּמוֹהוּ וְעוֹד שְׁלֹא יוֹכֵל לְהִתְעַבֵּב לֵאמֹר לֹא אֲמַצָּא יוֹם נִבְחָר וְשֶׁעָה נִבְחָרְתִּי לְלַכֵּת וְלִקְוֵב כִּי הֵם אֲנָשֵׁי אוֹמְנוֹתוֹ וְהָעֵד שֶׁפִּירוּשׁוֹ כְּאֲשֶׁר הוּא שְׁאֵמַר הַכְּתוּב בְּיַמֵּינוּ הָיָה הַקִּסְם: תּוֹרָה ח

נִכְּה בּוֹ. שֵׁם הַפּוֹעֵל וְאֵינן טְעָנָה בְּעִבּוֹר הָיִיתוּ בְּה"א כִּי הִנֵּה כְּמוֹהוּ לְכֹלָה הַפְּשָׁע: יוֹאֵר. הִנֵּי"ו הִנַּח הַנְּעֻלָּם תַּחַת הַדָּגֶשׁ שֶׁהוּא תַּחַת אוֹת הַכֶּפֶל כְּמוֹ עַל כְּמוֹן יוֹסֵב וְלֹא הָיָה כְּמוֹהוּ מֵאוֹתוֹ בְּנִיָּן בְּעִבּוֹר אוֹת הַגְּרוֹן כְּמִשְׁפָּט: תּוֹרָה ז

ח) וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְכֶם דְּבַר. אַחַר שֶׁתְּלִינוּ: תּוֹרָה ט

(ז) זִקְנֵי מוֹאָב. חֲכָמִים: וְקִסְמִים בְּיָדָם. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל הַנַּגִּיד הַסְּפָרְדִי ו"ל שֶׁטְעָמוֹ וְדָמֵי הַקִּסְמִים

(ט) וַיִּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בַּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים ט וַאֲמַתַּא מִימַר מִן קָדָם יִי לֹת בַּלְעָם וַאֲמַר מִן גְּבַרְיָא הָאֲלִין דְּעַמְדָּא: הָאֵלֶּה עַמְדָּא:

בְּרֵאשִׁית בְּתַבַּת "אֵיפָה", אֵף בָּא לְבַלְעָם לְטַעוֹת, כִּי הוּא טַעָה) אָמַר: פְּעָמִים שְׁאִין הַכֹּל גְּלוּי לְפָנָיו, אִין דְּעַתוֹ שְׁוָה עָלָיו, אֵף אָנִי אָרְאָה עַת שְׁאוּכַל לִקְלַל וְלֹא יִכְיִן.

כִּי־מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עַמְדָּא • לְהַטְעוֹתוֹ בָּא; (ר"ל יִשְׂרָאֵל דְּרַכִּי ה', צַדִּיקִים יִלְכוּ בָּם וּפּוֹשְׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם. כְּפִנְתָּ ה' יִתְבַּרְךָ, שְׁאֵמַר "מִי הָאֲנָשִׁים" הִיִּתָּה לְטוֹבָה, לְכַנְס עַמּוֹ בְּדַבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁפָּרַשׁ רַש"י בְּפִרְשַׁת

(י) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בִּלְקָ בְּנֵי־צַפּוֹר מִלְּךָ מוֹאָב שְׁלַח אֵלָי: מוֹאָב בְּנֵי־צַפּוֹר וְגו' • אֵף־עַל־פִּי שְׁאִינִי חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ, חָשׁוּב אָנִי בְּעֵינֵי הַמַּלְאָכִים.

יֵא הָא עַמְדָּא דִּי נִפְק מִמְצָרִים וְחָפָא יָת עֵין שְׁמִשָּׁא דְאַרְעָא כְּעַן אֵיחָא לוֹט לִי יִתָּה מְאִים אֶפְל לְאַגְחָא בַּה קָרַב וְאַתְרַכְנָה:

(יא) הִנֵּה הָעַם הֵיִצָּא מִמְצָרִים וַיְכַסּוּ אֶת־עֵין הָאָרֶץ עִתָּה לְכַה קָבְה־לִּי אֲתוּ אוּלֵי אוּכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ וְגַרְשָׁתִּיו:

~ נקודות משיחות קודש ~

החלוק בשנאה בין בלעם לבלק

בנוגע למואב (ובלק) י"ל בפשטות, שלא ידעו את הצווי ד"אל תצר את מואב", וחסבו שהסבה לכך שבגוי ישראל אינם לוחמים עמהם הוא מפני סיחון ועוג ש"היו בטוחים עליהם", ולכן לאחר ששמעו "את אשר עשה ישראל לאמורי" שנצחו אותם, נתייראו מאד. אולם עדין צריך עיון, הרי בלעם נביא היה וידע שהטעם שבגוי ישראל לא נלחמו עמהם הוא מפני הצווי, ואם כן מדוע לא ענה לבלק שאין לו ממה לפחד?

ולכן כתב רש"י ש"בלעם היה שנאם יותר מבלק", היינו ששנאתו היתה מסוג אחר: שנאתו של בלק היתה תוצאה מיראתו שבגוי ישראל ילחמו עמו ויכבשו את ארצו, מה שאין כן שנאתו של בלעם לבגוי ישראל היתה שנאה עצמית בלי טעם, ולכן לא גלה בלעם לבלק שאין לו ממה לפחד, כי חפש הוודמנות להזיק לישראל ולקלם.

(ע"פ לקו"ש חלק ל"ח עמ' 85 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

הנה העם היצא ממצרים . . . אוּלֵי אוּכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ וְגַרְשָׁתִּיו: וְגַרְשָׁתִּיו - מִן הָעוֹלָם, וּבִלְק לֹא אָמַר אֵלָּא וַאֲגַרְשְׁנוּ מִן הָאָרֶץ, אִינִי מִבְּקֵשׁ אֵלָּא לְהִסְיַעַם מְעָלִי, וּבַלְעָם הִיָּה שׁוֹנֵאֵם יוֹתֵר מִבִּלְק (כב, יא. ובפרש"י). כְּמָה מִמְּפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה הַסְּבִירוֹ לְהִיפֹךְ, שְׁבִאֲמִירַת "וְגַרְשָׁתִּיו" הַתְּכַנֵּן בַּלְעָם לְמַעַט בְּקָלְלָהּ - רַק מִמְּקוֹם זֶה, וּבִלְק שְׁאֵמַר "וַאֲגַרְשְׁנוּ מִן הָאָרֶץ" הַתְּכַנֵּן לְגַרְשָׁם מִכָּל הָעוֹלָם. וַיֵּשׁ לְבָאֵר הַכְּרַחוּ שֶׁל רַש"י לִזְוָה שֶׁבַּלְעָם שׁוֹנֵאֵם יוֹתֵר מִבִּלְק, דְּהִנֵּה פָּחַדוּ שֶׁל בִּלְק הִיָּה מִכָּף שֶׁבְּגִי יִשְׂרָאֵל יִלְחָמוּ בּוֹ, וּכְפִירוֹשׁ רַש"י עַל הַפְּסוּק "וְהוּא יוֹשֵׁב מִמּוֹלֵי" - "קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתָנִי", וְצָרִיךְ לְהִבִּין, מִדּוּעַ נִתְיָרָא בִּלְק מִבְּגִי יִשְׂרָאֵל, וְהִלָּא נִצְטוּוּ "אֵל תְּצַר אֶת מוֹאָב" וְגו' וּכְפִי שְׁרָאָה בִּלְק בְּעַצְמוֹ שֶׁחָקִפוּ אֶת אָרֶץ מוֹאָב וְלֹא בָּאוּ לְגִבּוֹלָם, וְכֹאֲשֶׁר לֹא נִתַּן לְבְּגִי יִשְׂרָאֵל רְשׁוֹת לְעַבֵּר בְּאַרְצָם, לֹא עָשׂוּ עִמָּהֶם מִלְחָמָה?

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ
ט) וַיִּבֹא אֱלֹהִים. לְכַבּוֹד יִשְׂרָאֵל כִּי הָשֵׁם יָדַע דְּבַר בַּעַל פְּעוֹר וְאֵילוֹ הִיָּה בַּלְעָם מְקַלֵּל אוֹתָם הָיוּ כֹּל הָעוֹלָם
אומרים כי בעבור קללת בלעם באה המגפה: מי האנשים האלה. פתחון ויתחלת דבור כמו אי הקבל אחיך והנה

כש"י קָבַה־לִי • (במדבר רבה) זו קָשָה מִ"אָרְה־לִי" שֶהוּא נֹקֵב וּמְפָרֵשׁ. וְגִרְשָׁתִיו • (שם) מִן הָעוֹלָם. וּבָלַק לֹא

יב וְאָמַר יִי לְבַלְעֵם לֹא תִזַל עִמָּהוּן לֹא תִלוּט יָת עַמָּא אַרִי בְרִיךְ הוּא:

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בַּלְעָם לֹא תִלְדָּךְ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת־הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא:

כש"י לֹא תִלְדָּךְ עִמָּהֶם • (שם) אָמַר לוֹ: אִם בֵּן, אֶקְלָלִים בְּמִקוּמִי. אָמַר לוֹ: "לֹא תֵאָר אֶת־הָעָם!". אָמַר לוֹ: אִם בֵּן, אֶבְרַכֶּם. אָמַר לוֹ: אֵינֶם צְרִיכִים לְבְרַכְתָּךְ,

"כִּי בְרוּךְ הוּא". מִשָּׁל אוֹמְרִים לַצִּרְעָה (ס"א) לְדַבְּרוּהָ: "לֹא מִדְּבַשְׁךָ וְלֹא מִזַּעֲמָךְ".

~ יום שני ז' תמוז ~

יג וַיִּקָּם בַּלְעָם בִּבְקָר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלַק לְכוּ אֶל־אֲרֻצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתַתִּי לְהִלְדָּךְ עִמָּכֶם:

כש"י לְהִלְדָּךְ עִמָּכֶם • אֵלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם; לְמַדְּנֵנו שְׂרוּחֵו גְבוּהָה, וְלֹא רָצָה לְגַלוֹת שֶׁהוּא בְּרִשְׁתּוֹ שֶׁל מְקוֹם, אֵלָּא בַלְשׁוֹן גְּסוּת, לְפִיכָף "וַיִּסֹּף עוֹד בָּלַק".

יד וַיִּקְוֹמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלַק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בַּלְעָם הִלְדָּךְ עִמָּנוּ:

יד וַיִּקְמוּ בְּרַבֵּי מוֹאָב וַאֲתוּ לְנֹת בָּלַק וַיֹּאמְרוּ סָרֵב בַּלְעָם לְמַתִּי עִמָּנָא:

טו וַיִּסֹּף עוֹד בָּלַק לְמַשְׁלַח בְּרַבְרִין סִגְיָאִין מֵאֵלָּה:

טו וַיִּסֹּף עוֹד בָּלַק לְמַשְׁלַח בְּרַבְרִין סִגְיָאִין וַיִּקְרִינן מֵאֵלָּיִן:

טז וַיָּבֹאוּ אֶל־בַּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלַק בֶּן־צְפּוֹר אֶל־נָא תִמְנַע מִהִלְדָּךְ אֵלָּי:

טז וַאֲתוּ לְנֹת בַּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לָהּ בְּדַבְּרֵי אָמַר בָּלַק בֶּר צְפּוֹר לֹא קָעַן תִּתְמַנַּע מִלְּמַתִּי לְנֹתִי:

יז כִּי־כַבֵּד אֶכְבְּדָךְ מְאֹד וְכָל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלָּי אֶעֱשֶׂה וְלִכְהֵנָּה קָבַה־לִי אֶת הָעָם הַזֶּה:

יז אַרִי וְקָרָא אֶיקְרַנְךָ לְחֵדָא וְכָל דִּי תִימַר לִי אֶעֱבֵד וַאֲיֵתָא קָעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הַדִּין:

כש"י כִּי־כַבֵּד אֶכְבְּדָךְ מְאֹד • (במדבר רבה) יוֹתֵר מִמָּה שֶׁיֵּיט נוֹטֵל לְשַׁעֲבֵר (ר"ל בְּמִלְחָמַת סִיחוּן) אֲנִי נוֹתֵן לָךְ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברטוביץ

(יב) כִּי בְרוּךְ הוּא. הַשַּׁעַם כִּי לֹא תוּכַל לְקַלֵּל אוֹתוֹ כִּי אֲנִי בְּרַכְתִּיו: תורה יג

(יג) שָׂרֵי בָלַק. וְלֹא הִזְכִּיר זִקְנֵי מִדְּבָר כִּי בָלַק הוּא הָעֵיקָר וְהוּא הַשּׁוֹלֵחַ אֵלָּיו אָמַר ר' מִשָּׁה הִכְהֵן הַסְּפָרְדִי וְל' כִּי אָף עַל כִּי שְׂסִימֵן הַפּוֹעֵל

כִּי־יִד לא יִתְכַּן לְהִיּוֹתוֹ כִּי אִם בְּנִי"ן כְּמוֹ הַלְהַרְגֵי לא יֹאמַר הַלְהַרְגֵי וְהִגָּה שְׂכַח לְתַתִּי לְהִלְדָּךְ עִמָּכֶם לֹא אָכָה יְבִמִי וְר' יוֹנָה הַמְּדַבֵּק אָמַר כִּי הִי"ד נוֹסֵף וַאֲיַנְנוּ נִכּוֹן: תורה יד

(יד) וְטַעַם הַלּוֹךְ עִמָּנוּ. מִמְּקוּמוֹ: תורה טו

(טו) רַבִּים. כְּמִשְׁמַעוֹ אוֹ גְּדוֹלִים כְּמוֹ עַל כָּל רַב בֵּיתוֹ קָרִית מְלָךְ רַב וְהוּא דוֹר כִּי בֵּן תִּקְרָא קָרִית חֲנָה דוֹר: תורה טז

(יז) כִּי כַבֵּד אֶכְבְּדָךְ. בְּמִמּוֹן: וְכָל אֲשֶׁר תֹּאמַר. שְׂיֵשׁ צוּרְךָ כְּדִי שְׂתַקְלָלִם וְהַעֵד כִּי כַבֵּד אֶכְבְּדָךְ כֵּן שְׂאֵמַר בַּלְעָם

יח וַיֵּעַן בַּלַּעַם וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדֵי בַלָּק אִם יִתֶּן לִי בַלָּק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לַעֲבֹר אֶת-פִּי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קַטְנָה אוֹ גְדוֹלָה:

יח) וַיֵּעַן בַּלַּעַם וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדֵי בַלָּק אִם יִתֶּן לִי בַלָּק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לַעֲבֹר אֶת-פִּי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קַטְנָה אוֹ גְדוֹלָה:

לַעֲבֹר • על-פְּרָחוּ גְלָה שֶׁהוּא בְּרִשׁוֹת אַחֲרִים, וְנִתְנַבֵּא כָּאן, שְׁאִינוּ יְכוּל לְבַטֵּל הַבְּרִכוֹת שֶׁנִּתְבְּרָכוּ הָאֲבוֹת מִפִּי הַשְּׂכִינָה.

כ"ט) מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב • לְמַדְנוּ, שֶׁנִּפְשׁוּ רַחֲבָה וּמְחַמֵּד מְמוֹן אַחֲרִים. אָמַר: רֵאוי לוֹ לִתֵּן לִי כֹל כֶּסֶף וְזָהָב שְׁלוֹ, שֶׁהָרִי צָרִיף לְשֹׁכֵר חִילוֹת רַבּוֹת, סִפֵּק נוֹצֵחַ סִפֵּק אֵינוֹ נוֹצֵחַ, וְאֵנִי וְדַאי נוֹצֵחַ. לֹא אוֹכַל

יט וַיִּסַּף יְהוָה אֶת-בְּלִילֵי מַה-יִּסַּף יְהוָה דְּבַר עַמִּי:

יט) וַיִּסַּף יְהוָה אֶת-בְּלִילֵי מַה-יִּסַּף יְהוָה דְּבַר עַמִּי:

מִבְּרַכָּה לְקַלְלָהּ; הַלּוֹאֵי שְׁלֵא יוֹסִיף לְבַרְךָ! כָּאן נִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרִכוֹת עַל-יְדוֹ.

כ"ט) גַּם-אֲתֶם • פִּיּוֹ הִכְשִׁילוֹ: גַּם אֲתֶם סוֹפְכֶם לִילֶךְ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ פְּרָאשׁוּנִים. מַה-יִּסַּף • לֹא יִשְׁנֶה דְּבַרְיוֹ

כ) וַיִּבֵּא אֱלֹהִים אֶל-בַּלַּעַם לֵימֹר לֹא אִם-לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לֶךְ אִתָּם וְאָדַבְרָתָם אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר-אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה:

כ) וַיִּבֵּא אֱלֹהִים אֶל-בַּלַּעַם לֵימֹר לֹא אִם-לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לֶךְ אִתָּם וְאָדַבְרָתָם אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר-אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה:

אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תַעֲשֶׂה, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן "וַיִּלֶּךְ בַּלַּעַם", אָמַר: שְׂמָא אֶפְתָּנוּ וַיִּתְרַצָּה.

כ"ט) אִם-לִקְרֹא לְךָ • אִם הִקְרִיאָה שְׁלֶךְ וְסִבּוֹר אֲתָה לְטַל עֲלֶיךָ שְׂכָר, "קוֹם לֶךְ אִתָּם". וְאֶף • עַל-פְּרֻחֶךָ

~ יום שלישי ח' תמוז ~

כא וַיִּקָּם בַּלַּעַם בְּבִקְרֹת וַיִּחַבֵּשׁ אֶת-אָתָנּוּ וַיִּלְךָ עִם-שָׂרֵי מוֹאָב:

כא) וַיִּקָּם בַּלַּעַם בְּבִקְרֹת וַיִּחַבֵּשׁ אֶת-אָתָנּוּ וַיִּלְךָ עִם-שָׂרֵי מוֹאָב:

כב) : "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבִקְרֹת וַיִּחַבֵּשׁ אֶת-חֲמֹר". עִם-שָׂרֵי מוֹאָב • (במדבר רבה) לְבוֹ כָּלְכֶם שׁוּה.

כ"ט) וַיִּחַבֵּשׁ אֶת אָתָנּוּ • מִכָּאן, שֶׁהַשְּׂנֵאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשׁוּנָה, שֶׁחִבֵּשׁ הוּא בְּעֵצָמוֹ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: רָשָׁע, כְּכֹר קְדָמָךְ אַבְרָהָם אֲבִיָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית

אבן עזרא על התורה - מהדרות בלום, אברמוביץ

וְאָמַר לוֹ שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְאַחַר שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְבַלַּעַם לֹא תֵאָוֵר אֶת הָעַם מֵהַ צוּרָךְ הִנֵּה לוֹ לֹאֲדַעַה מֵהַ יוֹסֵף ה' דְּבַר רַק חֲשַׁב בְּלִבּוֹ מִחֲשָׁבֶה רָעָה וְהַשֵּׁם אָמַר לוֹ לֶךְ עִם הָאֲנָשִׁים רַק הַשֵּׁם לְךָ שְׁלֵא תְדַבֵּר רַק מֵהַ שְׂאוֹמֵר לְךָ וְהַעֲדַע עַל פְּרוּשֵׁי וַיִּחַר אֶף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא: תוֹרָה כ

ו"ל אִם יִטְעוֹן טוֹעֵן וַיֹּאמֶר אַחַר שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם אֵיךְ אָמַר קוֹם לְךָ אֲתֶם יֵשׁ לְהַשִּׁיב כִּי הַשֵּׁם לֹא רָצָה שִׁילֶךְ עִם הָאֲנָשִׁים הָרֵאשׁוֹנִים עַד שֶׁיִּבְאוּ שָׂרִים נִכְבָּדִים מֵהֶם וּלְפִי דַעְתִּי אֵין צוּרָךְ רַק טַעְמוֹ כְּטַעַם שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים כִּי הַשֵּׁם אָמַר לְיִשְׂרָאֵל עֲלֶה רֵשׁ וְהֵם לֹא הֶאֱמִינוּ רַק אָמְרוּ נִשְׁלַחְהָ אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ אֲזַ שְׂאֵל מִשָּׁה אֶת הַשֵּׁם

אִם יִתֶּן לִי בַלָּק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב: תוֹרָה יח

יח) מְלֵא בֵיתוֹ • בֵּיתוֹ מְלֵא וְכֵן מְלֵא כֹל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ כִּי רַבִּים טַעְנוּ שֶׁחֲשָׁבוּ כִּי כְבוֹד הַשֵּׁם הוּא מְלֵא הָעוֹלָם כְּטַעַם לֵה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ: קַטְנָה אוֹ גְדוֹלָה. תֵּאָדַר הַשֵּׁם וַיִּחַסֵּר מִקוֹם הַשֵּׁם וְכֵן וַעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת וּמֵאֲכִלוּ בְּרִיאָה: תוֹרָה יט

יט) בְּזָהָב • בְּמִקוֹם הִנֵּה אָמַר הַגָּאוֹן

~ נקודות משיחות קודש ~

אהבה מקלקלת את השוה

תחול".

ועל-דרך-זה בפעולת חבישת האתון בעצמו, היה בזה טעם נסתר (פי בלעם קוסם היה), לקטרג על עם ישראל, כי הנהגתו הבלתי מתאימה – "קלקול השוה" תזכיר את כל הנהגות בני ישראל במדבר שהיו שלא כראוי – "קלקול השוה", ועל-ידי-זה יגרם להפך האהבה חס-ושלום דהקב"ה לישראל.

ועל זה ענה לו הקב"ה "כבר קדמך אברהם אביהם" שהקטרוג על הנהגתם הבלתי רצויה דבני ישראל, אינו יכול לחול, כי הזכות של אברהם שחבש האתון בעצמו – שלא כדרך הרגיל, מצד גדל אהבתו לה" (אהבה מקלקלת השוה), מונעת את פעלת הקטרוג שעל-ידי מעשה בלעם.

(ע"פ לקו"ש ח"כ עמ' 157 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

ויקם בלעם בבקר ויחבש את-אתנו

"ויחבש את אתנו" – מכאן שהשנאה מקלקלת את השוה, שחבש הוא בעצמו, אמר הקב"ה: רשע, כבר קדמך אברהם אביהם, שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו (כב, כא. ובפרש"י)

לכאורה תמוה: בלעם חבש בעצמו מצד השנאה לבני ישראל, וילעמתו אברהם אבינו עשה זאת מצד רצונו לקיים את צויו ה', ומהו שמשנה ביניהם, "כבר קדמך אברהם אביהם"?

ויש לומר הבאור בזה: בלעם נשפר על ידי בלק לקלל את ישראל, וגם בפאשר ראה שהקב"ה אינו מניחו לקללם, אף-על-פי-כן "וילך בלעם" – כי חשב בלבו "שמא אפתנו ויתרצה" לקלל חס-ושלום את ישראל, או לקטרג על בני ישראל, ועל-דרך פרש"י להלן (כד, א) שאמר בלעם "אזכיר צוונותיהם, והקללה על הנזרת צוונותיהם

כב ויתקף רגזא דיי ארי אזל הוא ואתעמד מלאכא דיי בארחא לשטן לה והוא רכב על אתנה ותרין עולמוהי עמה:

(כב) ויתראף אלהים כיהולף הוא ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על-אתנו ושני נערו עמו:

ושני נערו עמו • מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך, יוליף עמו שני אנשים לשמשו, וחוזרים ומשמשים זה את זה.

כ"י • כיהולף הוא • ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאזה לילך. לשטן לו • (שם) מלאך של רחמים היה, והיה רוצה למנעו מלחטא, שלא יחטא ויאבד.

כג וחזת אתנא ית מלאכא דיי מעמד בארחא וחרבה שליפא בידה וסטת אתנא מן ארחא ואזלת בתקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטייתה לארחא:

(כג) ותררא האתון את-מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ותט האתון מן-הדרך ותלך בשדה ויך בלעם את-האתון להטתה הדרך:

אמנותו, שכלי זינן של אמות העולם בחרב, והוא בא עליהם בפיו, שהוא אמנות שלקהם, אף אני אתפש את שלו ואבא עליו באמנותו. וכן היה סופו (במדבר לז): "ואת בלעם בן-בעור הרגו בתרב".

כ"י • ותררא האתון • והוא לא ראה; שנתן הקדוש-ברוך-הוא רשות לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך שיש בו דעת, תטרף דעתו בשיראה מזיקין. וחרבו שלופה בידו • אמר: רשע זה הניח כלי

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברטוביץ

(כב) לשטן לו. כבר פירשתי בספר איוב כי השטן היה המלאך ודברי הגאון שהוא בן אדם לא מעלין ולא מורידין:

תורה כג

(כג) מן הדרך. הדרך והלכה בשדה שאין שם דרך: להטותה הדרך. דרך קצרה והטעם אל הדרך: תורה כד

(כד) ויעמוד מלאך יהוה במשעול הכרמים גדר מזה
 כד וקם מלאכא דיי בשביל פרמיא אתרא
 דגדרא מפא וגדרא מפא :
וגדר מזה:

כ"ד « במשעול • כתרגומו: "בשביל". וכן (מ"א כ):
 "אם ישפק עפר שומרון לשעלים" – עפר הנדבק
 בכפות הרגלים בהלוכן. וכן (ישעיה ט): "מי מדד בשעלו
 מים" – ברגליו ובהליכו. גדר מזה וגדר מזה •
 סתם "גדר" של אבנים הוא.

(כה) ותרא האתון את מלאך יהוה ותלחץ אל הקיר
 ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף להפתח:
 כ"ה « ותלחץ • היא עצמה. ותלחץ • את אחרים, את רגל בלעם.

(כו) ויוסף מלאך יהוה עבור ויעמוד במקום צר אשר
 אין דרך לנשות ימין ושמואל:
 כו ויוסף מלאכא דיי למעבר וקם פאתר עק
 די לית ארח למסטי למינא ולסמאלא :

כ"ו « ויוסף מלאך ה' עבור • לעבר עוד לפניו להלך,
 להיות לפניו במקום אחר, כמו (בראשית לב): "והוא עבר
 לפניך" • ופניהם. ומדרש אגדה יש בתנחומא: מה ראה לעמוד
 בשלשה מקומות? סימני אבות הראהו.

(כז) ותרא האתון את מלאך יהוה ותרביץ תחת
 בלעם ויחראף בלעם ויך את האתון במקל:
 כז וחתת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת תחות
 בלעם וחקף רגזא דבלעם ומחא ית אתנא
 בחטרא :

(כח) ויפתח יהוה את פני האתון ותאמר לבלעם
 מה עשיתי לך כי הפיתני זה שלש רגלים:
 כח ופתח יי ית פוימא דאתנא ואמרת לבלעם
 מה עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת זמנין :

כ"ח « זה שלש רגלים • רמז לו: אתה מבקש לעקר אמה החוגגת שלש רגלים בשנה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

הוצרכו להוציא הדברים ממשמעים כי
 אמרו שהשם לא יחדש אות בעולם
 לשנות המנהג שבפרא רק להצדיק
 נביאו ולא אמרו אמת כי הנה חננייה
 מישאל ועזריה נעשה להם אות ולא
 היו נביאים ויש מהם אומרים כי בלעם
 נביא היה והאמת כי נבואתו היתה
 בעבור כבוד ישראל כי קוסם היה וכן
 קראו הפתוי ויש אומרים כי היה יודע
 דעת עליונים לקבל כחם למטה
 בצורות וזה טעם ואשר תאור יואר
 והנכון בעיני כי היה יודע מזלות ובעת
 ראותו במזל של שום אדם שהגיע עת
 רעתו היה מקלל אותו וקבא הרעה
 הוצרכו להוציא הדברים ממשמעים כי
 אמרו שהשם לא יחדש אות בעולם
 לשנות המנהג שבפרא רק להצדיק
 נביאו ולא אמרו אמת כי הנה חננייה
 מישאל ועזריה נעשה להם אות ולא
 היו נביאים ויש מהם אומרים כי בלעם
 נביא היה והאמת כי נבואתו היתה
 בעבור כבוד ישראל כי קוסם היה וכן
 קראו הפתוי ויש אומרים כי היה יודע
 דעת עליונים לקבל כחם למטה
 בצורות וזה טעם ואשר תאור יואר
 והנכון בעיני כי היה יודע מזלות ובעת
 ראותו במזל של שום אדם שהגיע עת
 רעתו היה מקלל אותו וקבא הרעה
 כד) במשעול הכרמים. פירושו כפי
 מקומו כדברי המתרגם ארמית כי אין
 ריע לו: תורה כה
 כה) ותלחץ אל הקיר. היא לתחצה
 עצמה: אל הקיר. הוא הגדר: ויוסף
 להפתח. כי כבר הפה אותה בנטותה
 אל השדה: תורה כו
 כח) ויפתח ה'. אחז"ל ש' דברים
 נכראו בערב שבת בין השמשות ולפי
 דעתי שהטעם שגזר השם לחדש
 באותות האלה שהם חוץ לתולדות
 ויאמר הגאון כי לא דברה האתון ורב
 שמואל בן חפני תפסו ורב שמואל
 הספרדי בעל השירים חשב להציל
 הנתפס ודע כי אנשי שקול הדעת

(כט) וַיֹּאמֶר בְּלָעַם לְאֶתּוֹן בִּי הִתְעַלְלֶתָּ בִּי לֹא יֵשׁ-חֶרֶב בְּיָדֵי בִּי עִתָּה הֲרֵגְתִּיךָ:

כט וַיֹּאמֶר בְּלָעַם לְאֶתּוֹן אַרְי חִיַּקְתָּ בִּי אֵלּוּ פֹּה אֵית חֶרְבָּא בְּיַדִּי אַרְי כְּעֹן קִטְלִיתִיךָ:

כ"י «התעללת. פתרגומו: לשון גנאי ובזיון. לו יש-חרב בידי. גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים: זה הולך להרג אמה שלמה בפיו – ולאתון זה צריך לכלי זין.»

(ל) וַתֹּאמֶר הָאֶתּוֹן אֶל-בְּלָעַם הֲלוֹא אָנֹכִי אֶתְנֶךָ אֲשֶׁר-רַכַּבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד-הַיּוֹם הַזֶּה הֵחֵסְפָן הַסִּפְנָתִי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא:

ל וַתֹּאמֶר אֶתְנָא לְבְלָעַם הֲלֵא אָנָּא אֶתְנֶךָ דִּי רַכַּבְתָּ עָלַי מִדְּאִיתְךָ עַד יוֹמָא הַדִּין הַמִּילָךְ אֶלִּיכְנָא לְמַעַבְד לְךָ כְּדִין וַיֹּאמֶר לֹא:

כ"ג «הספן הספנתי. פתרגומו, וכן (איוב כב): "הלאל? ספן-גבר". ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא: אמרו ליה: מאי טעמא לא רכבת אסוסיא? אמר להון: ברטיבא שדאי ליה כו' כדאיתא במסכת עבודה זרה (דף טז).»

(לא) וַיִּגַּל יְהוָה אֶת-עֵינֵי בְלָעַם וַיֵּרָא אֶת-מְלֶאכֶךָ יְהוָה נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וְחֶרְבוֹ שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְאֶפְרָי:

לא וַיִּגַּל יְיָ יְת עֵינֵי בְלָעַם וַחֲזָא יְת מְלֶאכְכָּא דִּי מַעַבְד בְּאַרְחָא וְחֶרְבָּה שְׁלִיפָא בְּיַדָּהּ וַיִּקְרַע וַסְגִיד לְאַפְוָהִי:

(לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מְלֶאכֶךָ יְהוָה עַל-מָה הִבִּיתָ אֶת-אֶתְנֶךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רִגְלִים הִגָּה אָנֹכִי וַצֵּאתִי לְשִׁטְן כִּי-יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי:

לב וַיֹּאמֶר לֵה מְלֶאכְכָּא דִּי עַל מָה מַחַתָּא יְת אֶתְנֶךָ דִּינָן תַּלְת זְמַנִּין הָא אָנָּא נִפְקִית לְמַסְטָן אַרְי גְּלִי קְדָמִי דְאַתְּ רַעִי לְמַזְל בְּאַרְחָא לְקַבְּלִי:

כ"ד «כי-יֵרֵט הדרך לנגדי. רבותינו חכמי המשנה (שבת קח) דרשוהו נוטריקון: קראה, ראטה, נטטה, בשביל שהדרך לנגדי, כלומר: לקנאתי ולהקניטני. ולפי משמעו: כי חדר הדרך לנגדי – לשון "רַטט" – כי ראיתי בעל הדרך שחבר ומהר הדרך, שהוא לבעסי ולהמרותי, ומקרא קצר הוא, כמו (ש"ב יא): "ותכל דוד". לישנא אחריא: "ירט" לשון רצון, וכן (איוב טו) "ועל-ידי רשעים ירטני" – מפני ומנחם אותו על-ידי רשעים, שאינן אלא מקניטים.»

(לג) וַתִּרְאֵנִי הָאֶתּוֹן וַתֵּט לִפְנֵי זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלִים אוֹלֵי נִטְתָּה מִפְּנֵי בִּי עִתָּה גַם-אֶתְכָּה הֲרֵגְתִּי וְאוֹתָהּ הַחַיִּיתִי:

לג וַחֲזָתִינִי אֶתְנָא וַסְטַת מִן קְדָמִי דִּינָן תַּלְת זְמַנִּין אֵלּוּ פֹּה לֹא סְטַת מִן קְדָמִי אַרְי כְּעֹן אַף יְתֶךָ קִטְלִית וַיְתֵה קְמִית:

כ"ה «אולי נטטה. כמו "לולא", פעמים ש"אולי" משמש בלשון "לולא". גם-אתכה הרגתי. הרי זה מקרא מסרס, והוא כמו: "גם הרגתי אותך", כלומר, לא העפכה בלבד קראתך על-ידי, כי גם הקריגה.»

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

במאור עיניו או הפהו תחלה בסגורים: וישתחו ל'אפיו. פירשתי: תורה לב (ב) פי ירט. הטעם צוות וכן על ידי רשעים ירטני שהוא מן רטה שאילו היה מן ירט היה ראוי להיות כמו יעטני ואם הם שני שרשים

כ"ה (כט) התעללת. פירשתי: תורה ל (ל) מעודך. הטעם מיום שרכבת: ההספן הספנתי. הסגל הרגלתי והטעם הפך היה חקי הספן נא עמו ושלם: תורה לא (לא) ויגל ה'. כנצר אלישע שהוסף

שיעור יומי ליום שלישי ח' תמוז ושנים מקרא ואחד תרגום - כב - פרשת בלק סא

וְאוֹתָהּ הִחַיִּיתִי • (במ"ד) וְעַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְרָה וְהוֹכִיחַתָּךְ וְלֹא יִכְלֹת לַעֲמֹד בְּתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיֹּאמֶר לֹא" – הַרְגַתִּיהָ, שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ: זֶה הִיא שֶׁסָּלְקָה אֶת

לִדְ וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל-מִלְאָךְ יְהוָה חֲטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נֹצֵב לִקְרֹאתִי בְּדֶרֶךְ וְעַתָּה אִם-רַע בְּעֵינֶיךָ אֲשׁוּבָה לִי:

כש"כ • כִּי לֹא יָדַעְתִּי • גַם זֶה גְּנוּתוֹ, וְעַל-כֵּן הוֹדָה; שֶׁהוּא הֵיזָה מִשֶּׁתַּבַּח שִׁיּוּדָע דַּעַת עֲלִיּוֹן, וּפְּנִי הַעִיד "לֹא יָדַעְתִּי". אִם-רַע בְּעֵינֶיךָ אֲשׁוּבָה לִי • לְהַתְרִים נֶגֶד הַמָּקוֹם, הִיא תְּשׁוּבָה זֹה. אָמַר לוֹ: הוּא בַּעֲצָמוֹ

לִה וַיֹּאמֶר מִלְאָךְ יְהוָה אֶל-בְּלָעַם אֲנִי עִם גְּבֻרָתִי וְלִחֹד יֵת פְּתֻמָּא דִּי אֲמַלְל עִמָּךְ יְתָה תְּמַלְל וְאֲנִי בְּלָעַם עִם בְּרַבְרֵי בְּלָק:

(לח) וַיֹּאמֶר מִלְאָךְ יְהוָה אֶל-בְּלָעַם לֵךְ עִם-הָאֲנָשִׁים וְאַפְּסֵם אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר-אָדָּבֶר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תִּדְבֹר וַיֵּלֶךְ בְּלָעַם עִם-שְׂרֵי בְּלָק:

כש"כ • לֵךְ עִם-הָאֲנָשִׁים • בְּדֶרֶךְ שְׂאֲדָם רוּצָה לֵילֵךְ, בַּה מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. וְאַפְּסֵם • עַל-כֵּן אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּבֶר וְגו'. לֵךְ עִם-הָאֲנָשִׁים • כִּי חִלַּקְךָ

עִמָּהֶם וְסוּפֵךְ לְהַאֲבֹד מִן הָעוֹלָם. עִם-שְׂרֵי בְּלָק • שְׂמַח לְקַלְלֵם כְּמוֹתָם.

לִו וַיִּשְׁמַע בְּלָק כִּי בָא בְּלָעַם וַיֵּצֵא לִקְרֹאתוֹ אֶל-עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל-גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בְּקִצְהָ הַגְּבוּל:

כש"כ • וַיִּשְׁמַע בְּלָק • שֶׁלַח שְׁלוּחִים לְבַשְׂרוֹ. אֶל-עִיר מוֹאָב • (במדבר רבה) אֵל מְטָרוֹפוֹלִין שְׁלוֹ, עִיר הַחֲשׁוּבָה שְׁלוֹ, לוֹמַר: רָאָה מָה אֵלַי מִבְּקָשִׁים לַעֲקֹר! •

לִו וַיֹּאמֶר בְּלָק לְבָלָעַם הֲלֹא שֶׁלַח שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְוֹתֶךָ לְמַקְרֵי לֵךְ לְמָא לֹא אֶתִּיתָ לְוֹתִי הַבְּקוּשְׁטָא הוֹיָתָא אָמַר לִית אָנָּא יָכִיל לְיַקְרוּיָךְ:

(לו) וַיֹּאמֶר בְּלָק אֶל-בְּלָעַם הֲלֹא שֶׁלַח שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְקֹרֵא לֵךְ לְמָה לֹא-הִלַּכְתָּ אֵלַי הָאֲמַנְם לֹא אוֹכַל כְּבָרְךָ:

כש"כ • הָאֲמַנְם לֹא אוֹכַל כְּבָרְךָ • נִתְנַבֵּא, שֶׁסוּפוֹ לְצִאת מַעֲמוֹ בְּקָלוֹן.

(לח) וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל-בְּלָק הֲנִגַּה-בָּאתִי אֵלֶיךָ עִתָּה הֵיכַל אוֹכַל דִּבְרַי מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יֵשִׁים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

לח וַיֹּאמֶר בְּלָעַם לְבָלָק הֲאֵתִיתִי לְוֹתֶךָ פְּעֵן הַמִּיכַל יְכַלְנָא לְמַלְלָא מְדַעַם פְּתֻמָּא דִּישׁוּי יְיָ כְּפּוּמֵי יְתָה אֲמַלְל:

אָבִן עוֹרָא עַל הַתּוֹרָה - מַהֲדוּרַת בְּלוֹם, אֲבִרְמוּבִין

הוּא כְּמוֹ לוֹלִי וּמִלַּת גַּם לַעַד שְׂמַתָּה הָאֶתוֹן אַחַר שֶׁדִּבְרָה: וְאוֹתָהּ הִחַיִּיתִי. דֶּרֶךְ קִצְרָה וְכֵן הַטַּעַם כְּאֲשֶׁר הַרְגַתִּיהָ הַרְגַתִּיךָ אוֹ הַרְגַתִּיךָ לְבָרְךָ וְאוֹתָהּ הִחַיִּיתִי: וְטַעַם וְאוֹתָהּ הִחַיִּיתִי. כִּי

כְּמוֹ רַק וְכֵן אָפְסֵם כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן אָפְסֵם כִּי עַז הָעַם: תּוֹרָה לוֹ (לו) לְמָה לֹא הִלַּכְתָּ. כְּמוֹ בָּאתָ בְּעֵבֹר מִלַּת אֵלַי וְכֵן מִלַּת וְיִסַּר כְּאֲשֶׁר פִּירְשֵׁתִיו: תּוֹרָה לוֹ

כֵּן אָדָם בְּרֵאוֹתוֹ הַמִּלְאָךְ יְמוֹת וְהַעֲד וְתַנְצַל נַפְשִׁי וְדָבַר מְנוּחַ לַעַד אֵף כִּי הַבְּהֵמָה שָׂאִין לָהּ שׁוֹם שׁוֹתְפוֹת עִם רֵיחַ הַמִּלְאָךְ כְּכֵן אָדָם: תּוֹרָה לוֹ (לה) עִם הָאֲנָשִׁים. הָאֵלָה: וְאַפְּסֵם.

~ יום רביעי ט' תמוז ~

(לט) וַיִּלְךָ בַלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קַרְיַת חֲצוֹת: לט ואזל בלעם עם בלק ואתו לקרית מחזוזהי:

כט"א קרית חצות • עיר מלאה שוקים, אנשים, נשים וטרף בחוצותיה, לומר: ראה ורחם שלא יעקרו אלנו.

(מ) וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וַצֹּאן וַיִּשְׁלַח לְבַלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: מ ובנס בלק תורין וען ושלח לבלעם ולרברביא די עמה:

כט"ב בָּקָר וַצֹּאן • (סו) דָּבָר מַעֲט, בָּקָר אֶחָד וַצֹּאן אֶחָד בְּלִבָּד.

(מא) וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בַּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹת בַּעַל וַיֵּרָא מִשָּׁם קִצְהַ הָעָם: מא והנה בצפרא ודבר בלק ית בלעם ואסקה לרמת דחלתה וזוא מתמן קצת מן עמא:

כט"ג בְּמֹת בַּעַל • פְּתַרְגוּמוֹ: "לְרֵמַת דְּחַלְתָּה" – שָׁם עֲבוּדַת אֱלִילִים.

כג (א) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בֹזֶה שְׂבַעַה מִזְבְּחֹת וְהִכֵּן לִי בֹזֶה שְׂבַעַה פְּרִים וְשְׂבַעַה אֵילִים: א ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבועא מדבחינ ואחקן לי הכא שבועא תורין ושבועא דכרין:

(ב) וַיַּעַשׂ בָּלָק פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר בַּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבַלְעָם פֶּר וָאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ: ב ובעבד בלק כמא די מליל בלעם ואסק בלק ובלעם תור ודבר על כל מדבחה:

(ג) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְבָלָק הֲתִיַצֵּב עַל־עַלְתֶּךָ וְאַלְכָּה אוֹלֵי יַקְרָה יְהוָה לַקְּרָאתִי וּדְבַר מַה־יֵּרָאֵנִי וְהַגְּדֵתִי לָךְ וַיִּלְךְ שָׁפִי: ג ואמר בלעם לבלק אתעתד על עלתך ואיהך מאים יערע מימר מן קדם יי לקדמותי ופתגמא דחזונוני ואחתי לך ואזל יחידי:

כט"ד אוֹלֵי יַקְרָה ה' לַקְּרָאתִי • אינו רגיל לדבר עמי ביום. וַיִּלְךְ שָׁפִי • פְּתַרְגוּמוֹ: יַחֲדִי, לְשׁוֹן שָׁפִי וְשָׁקֵט, שְׂאִין עֲמוּ אֶלָּא שְׁתִּיקָה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(לט) קרית חצות. שם מדינה: תורה מ (מא) בְּמֹת בַּעַל. הוא בעלי בְּמֹת ארנון: וַיֵּרָא מִשָּׁם קִצְהַ הָעָם. כי הם חוננים לאַרְבַּע רוחות השמים: תורה א (א) שְׂבַעַה מִזְבְּחֹת. יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר ושבועי בגמים ובחדשים ובשנים ושְׂבַעַה כְּבָשִׁי הַעוֹלָה ושְׂבַעַה הַזָּאוֹת גם אמר השם לאיוב קחו לכם שְׂבַעַה פְּרִים ושְׂבַעַה אֵילִים ובחת שלם לשלם (לט) קרית חצות. שם מדינה: תורה מ (מא) בְּמֹת בַּעַל. הוא בעלי בְּמֹת ארנון: וַיֵּרָא מִשָּׁם קִצְהַ הָעָם. כי הם חוננים לאַרְבַּע רוחות השמים: תורה א (א) שְׂבַעַה מִזְבְּחֹת. יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר ושבועי בגמים ובחדשים ובשנים ושְׂבַעַה כְּבָשִׁי הַעוֹלָה ושְׂבַעַה הַזָּאוֹת גם אמר השם לאיוב קחו לכם שְׂבַעַה פְּרִים ושְׂבַעַה אֵילִים ובחת שלם לשלם

ד ויערע מימר מן קדם יי לנת בלעם ואמר לה ית שבועא מדבחין סדריית ואסקית תור ודבר על כל מדבחה :

(ד) ויקר אלהים אל-בלעם ויאמר אליו את-שבועת המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח:

"ויבן שם מזבח לה הנראה אליו" (שם) : "ויעתק משם ההרה וגו'" (שם א) : "ויאהל אכרם וגו'", ואחד בחר המורה (שם כב). ויצחק בנה אחד (שם כז) : "ויבן שם מזבח וגו', ויקרו שם עברי יצחק באר". ויעקב בנה שתיים: אחד בשכם (שם לג) ואחד בבית אל (שם לה). ואעל פר ואיל במזבח. ואברהם לא העלה אלא איל אחד.

כ"ט ויקר. לשון עראי, לשון גנאי, לשון טמאת קרי, כלומר בקשי ובכזיון, ולא היה נגלה אליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל. את-שבועת המזבחת. "שבועה מזבחת ערכתי" אין קתיב כאן, אלא "את-שבועת המזבחת". אמר לפניו: אבותיהם של אלו בנו לפניך שבועה מזבחות, ואני ערכתי כנגד בלן. אברהם בנה ארבעה (בראשית יב) :

ה וישוי יי פתגמא בפומא דבלעם ואמר טוב לנת בלק וקדין תמלל :

(ה) וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל-בלק וכה תדבר:

ו ונתב לנתה וקא מעמד על עלתה הוא וכל רבירבי מואב :

(ו) וישב אליו והנה נצב על-עלתו הוא וכל-שרי מואב :

ז ונטל מתלה ואמר מן ארם דברני בלק מלקא דמואב מטורי מדינחא איתא לוט לי יעקב ואיתא תרף לי ישראל :

(ז) וישא משלו ויאמר מן-ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי-קדם לכה ארה-לי יעקב ולכה זעמה ישראל :

ח מא אלוטה דלא לטיה אל ומא אתרבה דלא תרבה יי :

כ"ט ארה-לי יעקב ולכה זעמה ישראל. בשני שמותיהם אמר לו לקללם - שמה אחד מהם אינו מבהק.

ח מא אלוטה דלא לטיה אל ומא אתרבה דלא תרבה יי :

(ח) מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה :

כ"ט : "גם-ברוך יהיה". במברכים נאמר (דברים כז) : "אלה יעמדו לברך את-העם". במקללים לא נאמר "ואלה יעמדו לקלל את העם", אלא (שם) "ואלה יעמדו על הקללה" - לא רצה להזכיר עליהם שם קללה. לא זעם ה' (ברכות ו) אני אין פחי אלא שאני יודע לכונן

כ"ט מה אקב לא קבה אל. (כמ"ד) כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו, כשהזכיר אביהם את עונם: "כי באפם הרגו איש", לא קלל אלא אפם, שנאמר (בראשית מט) : "ארור אפם". כשזכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל, מה נאמר שם? (שם)

אכן עורא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ח מה אקב לא קבה אל. כטעם קללה והה"א פחת וי"ו כה"א אהלה וכן ה"א כי פרעה אהרן והמלה מפעלי הכפל והשלמה קבכו כמו סבכו ואם היא מלה זרה: ומה אזעם לא זעם ה'. מגזרת זעם והטעם כפול: תורה ט

ישראל. הטעם כפול כמשפט שהוא דרך לדבר טעם אחד במלות משונו' וישנוהו לחזק והיתה ראיה מלת זועמה להיותה על משקל זכרה לי אלהי רק כאשר נפתח העי"ן בעבור היותו מן הגרון היה בינו ובין העי"ן חול"ם פחת קמץ חטף: תורה ח

ד ואעל פר ואיל במזבח. בצווי: תורה ה ז וישא משלו ויאמר. המשל הוא פי מראש צורים אראנו: מהררי קדם. מזרח: לכה ארה לי יעקב. תחסר מלת ואמר ובשיר השירים כמוהו רבים והיא דרך קצרה: זועמה

”עמי זכרנא מה-יעץ וגו’ ומה-ענה אותו בלעם וגו’ למען דעת צדקות ה”.

השעה שהקדוש-ברוך-הוא כועס בה, והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך. וזהו שגאמר (מכה ו):

(ט) כִּי־מֵרָאשׁ צָרִים אֲרָאנוּ וּמִגְבָּעוֹת אֲשׁוּרָנוּ הַיַּעַם לְבָדָד יִשְׁכַּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב:

ט ארי מריש טוריאי חזיתה ומרמקתא סכיתה הא עמא בלחודיהון עתידין דיקסנון עלמא ובקעממיא לא יתדנון גמירא:

האמות עובדי גילולים, שגאמר (ירמיה ל): ”כי אעשה כלה בכל הגוים וגו’ – אינן נמנין עם השאר. דבר אחר: פשהן שמחין אין אמה שמחה עמהם, שגאמר (דברים לב): ”ה’ בַּדָּד יִנְחֵנוּ”. וכשהאמות עובדי גילולים בטובה, הם אוכלין עם כל אֶחָד וְאֶחָד ואין עולה להם מן החשבון, וזהו ”ובגוים לא יתחשב”.

כ”י◀ כִּי־מֵרָאשׁ צָרִים אֲרָאנוּ. אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיסדים וחקקים כצורים וגבעות הללו, על-ידי אבות ואמהות. הַיַּעַם לְבָדָד יִשְׁכַּן. הוא אשר זכו לו אבותיו – לשכן בַּדָּד, כתרגומו. ובגוים לא יתחשב. כתרגומו: לא יהיו נעשין כלה עם שאר

~ נקודות משיחות קודש ~

מצינו בדבריו משל. לכן מפרש, שהמשל הוא במלים הללו: ”צורים” ו”גבעות” משל הם לחזק ותקף של ישראל.

אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם (רש”י כג, ט) יש לשאל, מדוע מוציא את הכתוב מפשוטו – בלעם עמד אז על הר גבוה ומשם ראה את ישראל. ויש לומר, שהקשה לו: גאמר לעיל ”וישא משלו ויאמר”, ולא

(לקוטי שיחות כח עמ' 170)

ימן ייכול למגני דעדיקאי דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריטתא דישראל תמות נפשי מותא דקשיטתיה ויהי סופי פנתהון:

(י) מִי מָנָה עֵפֶר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֵבַע יִשְׂרָאֵל תְּמַת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל וְתֵהִי אַחֲרֵיתִי כְּמֹהוּ:

(ויקרא יט): ”לא תזרע פלאים”, אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם. ומספר את רבע ישראל, רביעותיהן, זרע היוצא מן התשמיש שלהם. תמות נפשי מות ישרים • שבהם.

כ”י◀ מִי מָנָה עֵפֶר יַעֲקֹב וגו’ • כתרגומו: דעדיקאי דבית יעקב וכו’ מארבע משריטתא, ארבעה דגלים. דבר אחר: ”עפר יעקב” – אין חשבון במצות שהם מקימין בעפר (דברים כב): ”לא תחרוש בשור ובחמור”,

~ נקודות משיחות קודש ~

מעלתם של ישראל לעמת אמות העולם: לבני נח יש רק שבע מצות, ולישראל יש לפחות שמונה בעפר בלבד.

וכיוצא בהם (רש”י כג, י) יש לומר, שבתיבות אלו מתפנון רש”י לארבע מצות נוספות: אסור חרישה בשבת ובשמטה, אסור זריעה בשבת ובשמטה, כסוי דם בעפר, ו”עפר אחר יקח וטח את הבית”. ובלעם מתאר בכך את

(לקוטי שיחות לח עמ' 96)

שלא יתחשב המעט: עפר יעקב. הטעם שהוא רב בעפר הארץ: ומספר את רבע ישראל. דגל אחד כטעם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה. ויפה פרש המתרגם ארמית מלת ישרים וטעם לפי דעתי שהתאנה למות ותהיה אחריתו פאחרית ישראל

זאת האומה לבד' ולא תתערב עם אחרות מתגברת עליה לעזוב תורתה כאשר עשו כל האומות: ובגוים לא יתחשב. אפרשנו בפסוק יצב גבולות עמים: תורה י מי מנה. והתימה שלא יתחשב עם הגוים והם עם רב פחול שיתכן

ט) כי מראש צורים אראנו. כי על השפי היה והוא גבוה והעד על השפי שהוא כפוישי ולא הלך בפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו ולא אל שפי גם יתכן להיות מראש צורים משל לגזרות היורדות מהעליונים כי ראה בחקמתו שתעמוד

יא) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בַּלְעָם מַה עָשִׂיתָ לִּי לָקַב אִיבִי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בִּרְכַת בְּרַךְ:
יא וַאֲמַר בָּלָק לְבַלְעָם מַה עַבַּדְתָּ לִּי לְמִילַט סְנָאִי דְבִרְתִּיךָ וְהִיא בִּרְכָא מְבֻרַכַת לְהוֹן:

יב) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יְשִׁים יְהוָה בְּפִי אֶתוֹ אֲשַׁמְרֵ לְדַבָּר:
יב וְאַתָּב וַאֲמַר הֲלֹא ית דִּישׁוּי יי בְּפוּמֵי יְתָה אֲטַר לְמַלְלָא:

~ יום חמישי י' תמוז ~

יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לִדְנָא אֲתִי אֶל־מְקוֹם אַחַר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אַפְסֵ קִצְחוֹ תִרְאֶה וְכֹלֹ לֹא תִרְאֶה וְקַבְנֹ-לִי מִשָּׁם:
יג וַאֲמַר לֵה בָלָק אֵימָא כַעַן עָמִי לְאַתַר אֲחַרְוֹ דְתַחְזוּגָה מִתַּמְנִן לְחוּד קִצְתָה תַחְזוּ וְכֹלְהָ לֹא תַחְזוּ וְתַלוּטָה לִי מִתַּמְנִן:

ג"י - וְקַבְנֹ-לִי • לְשׁוֹן צוּוִי: קַלְלָהוּ לִי.

יד) וַיִּקְחָהּוּ שְׂדֵה צַפִּים אֶל־רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ:
יד וְדַבְרָהּ לְחַקֵּל סְכוּתָא לְרִישׁ רַמְתָּא וּבָנָא שִׁבְעָא מִדְּבַחִין וְאַסַּק תוֹר וְדַכַר עַל פֶּל מִדְּבַחָא:

טו) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲתִיַצֵּב כֹּה עַל־עַלְתֶּךָ וְאֲנֹכִי אֲקַרְהָ כֹּה:
טו וְדַבְרָהּ לְחַקֵּל סְכוּתָא לְרִישׁ רַמְתָּא וּבָנָא שִׁבְעָא מִדְּבַחִין וְאַסַּק תוֹר וְדַכַר עַל פֶּל מִדְּבַחָא:

ג"י - שְׂדֵה צַפִּים • מְקוֹם גְּבֵה הָיָה, שָׁשׁ הַצּוּפָה עוֹמֵד לְשֹׁמֵר אִם גָּבַח לְעַל הָעִיר. רֹאשׁ הַפְּסָגָה • בַּלְעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּבָלָק; רָאָה בָלָק שֶׁעֲתִידָה

טז) וַיַּעַרְעֵ מִימֵר מִן קָדָם יי לְבַלְעָם וְשׁוּי פִתְגָמָא בְּפוּמָה וַאֲמַר תוֹב לָנוּ בָלָק וַיְכַדִּין תְּמַלֵּל:
טז וַאֲמַר לְבָלָק אֲתַעֲתֵד הֲכָא עַל עַלְתֶּךָ וְאַנָּא אֲתַמְטִי עַד פָּא:

ג"י - אֲקַרְהָ כֹּה • מֵאֵת הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. אֲקַרְהָ • לְשׁוֹן אֲתַפְעַל.

יז) וַיִּקַּר יְהוָה אֶל־בַּלְעָם וַיִּשֶׁם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תִדְבָר:
יז וַיַּעַרְעֵ מִימֵר מִן קָדָם יי לְבַלְעָם וְשׁוּי פִתְגָמָא בְּפוּמָה וַאֲמַר תוֹב לָנוּ בָלָק וַיְכַדִּין תְּמַלֵּל:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

שָׁהם חָלַק הַשָּׁם וְלֹא חָלַק כּוֹכָבִים כִּי הוּא הָיָה קוֹסֵם וַיֵּשׁ אֲוִמְרִים שְׁמֵלֵת וְתָהִי אַחֲרֵיתִי כְּפוּלָה בְּשַׁעַם וְהוּא הָיָה מִתְאַנֶּה שְׁיִמּוֹת מוֹת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּעִבּוֹר דַּעְתּוֹ כִּי בַחֲרִב גְּמוֹת וְהַגָּאוֹן אָמַר כִּי מִי מִנֵּה הוּא הַשָּׁם וְהַשַּׁעַם אֲתָה שְׁתּוּכַל לְמִנּוֹת עֶפְרַיִם יַעֲקֹב הַמֵּת נִפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל אִם כֵּן מַה טַעַם וּמִסְפָּר אֵת רוּבַע שָׁהם חָלַק הַשָּׁם וְלֹא חָלַק כּוֹכָבִים כִּי הוּא הָיָה קוֹסֵם וַיֵּשׁ אֲוִמְרִים שְׁמֵלֵת וְתָהִי אַחֲרֵיתִי כְּפוּלָה בְּשַׁעַם וְהוּא הָיָה מִתְאַנֶּה שְׁיִמּוֹת מוֹת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּעִבּוֹר דַּעְתּוֹ כִּי בַחֲרִב גְּמוֹת וְהַגָּאוֹן אָמַר כִּי מִי מִנֵּה הוּא הַשָּׁם וְהַשַּׁעַם אֲתָה שְׁתּוּכַל לְמִנּוֹת עֶפְרַיִם יַעֲקֹב הַמֵּת נִפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל אִם כֵּן מַה טַעַם וּמִסְפָּר אֵת רוּבַע

לו הקדוש־ברוך־הוא רסן ותפה בפיו, כַּאֲדָם הפּוֹקֵס
בְּהִמָּה בְּתַפָּה לְהוֹלִיכָהּ אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה, אָמַר לוֹ:
עַל־כִּרְחֻף תִּשׁוּב אֶל בָּלָק.

כִּי־יִשָּׁם דָּבָר בְּפִיו־יִמָּה הִיא הַשִּׁמְיָה הַזֹּאת?
יִמָּה חֶסֶד הַמִּקְרָא בְּאִמְרוֹ: "שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה
תְּדַבֵּר"? אֵלָּא כְּשֶׁהִיָּה שׁוֹמֵעַ שְׂאִינוּ נִרְשָׁה לְקַלֵּל,
אָמַר: מָה אֲנִי חוֹזֵר אֶצֶל בָּלָק לְצַעְרוֹ? (סנהדרין ק"ה) וְנִמְנָן

יִוָּאָתָּא לְוַתָּה וְהוּא מְעַתֵּד עַל עֲלֻתָּה
וּבְרַבְרֵי מוֹאָב עֲמָה וְאָמַר לָהּ בָּלָק מָה מְלִיל
יְיָ:

(י) וַיָּבֵא אֱלֹוֹי וְהִנֵּנוּ נִצָּב עַל־עֲלֻתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אֹתוֹ
וַיֹּאמְרוּ לוֹ בָּלָק מַה־דִּבַּר יְהוָה:

מִקְצָתָם וְלֹא נִשְׂאָרוּ אֵלָּא מִקְצָתָם. מַה־דִּבַּר ה'־
(בב"ר) לְשׁוֹן צְחֻק הוּא זֶה, כְּלוֹמַר: אֵינְךָ בְּרִשׁוֹתְךָ.

כִּי־יִשָּׁרֵי מוֹאָב אֹתוֹ־וְלִמְעֻלָּה הוּא אוֹמֵר: "וְכָל־
שָׂרֵי מוֹאָב"? בִּינּוֹן שְׂרָאוּ שְׂאִין בּוֹ תִקְוָה, הִלְכּוּ לְהֵם

יֵח וְנִטְל מִתְּלָה וְאָמַר קוֹם בָּלָק וּשְׁמַע אֲצִית
לְמִימְרֵי בַר צַפֵּר:

(יח) וַיִּשְׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוֹם בָּלָק וּשְׁמַע
עַדִּי בְּנֹו צַפֵּר:

מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ (תהלים קד): "חִיָּתוֹ יַעֲר", (בראשית א)
וְחִיָּתוֹ־אֲרָץ", (תהלים קיד): "לְמַעַיְנוּ מִיָּם".

כִּי־יִקוֹם בָּלָק־פִּינּוֹן שְׂרָאָהוּ מִצְחַק בּוֹ, נִתְפַּנֵּן
לְצַעְרוֹ: עֲמַד עַל רִגְלֶיךָ, אֵינְךָ רִשָּׁאֵי לִישָׁב, וְאֲנִי
שְׁלוֹחַ אֲלֶיךָ בְּשִׁלְיַחֲוֹתוֹ שֶׁל מְקוֹם. בְּנֹו צַפֵּר־לְשׁוֹן

יֵט לֹא כְּמִלֵּי בְּנֵי אֲנָשָׁא מִימַר אֱלֹהָא בְּנֵי
אֲנָשָׁא אֲמַרִּין וּמְכַדְבִּין וְאִף לֹא כְּעוֹבְדֵי בְּנֵי
בִּשְׂרָא דֵי אַנּוּן גְּזָרִין לְמַעַבְד וְחִיבִין
וּמִתְמַלְכִין דְּהוּא אָמַר וְעַבְד וְכָל מִימְרָה
מִתְקַזֵּם:

(יט) לֹא אִישׁ אֶל וַיְכֻזַּב וּבִן־אָדָם וַיִּתְנַחֵם הֵהוּא
אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבַּר וְלֹא יְקִימָנָה:

בְּמַדְבַּר? הֵהוּא אָמַר וְגו'־בְּלִשׁוֹן תְּמָה, וְתַרְגוּמוֹ:
"וְחִיבִין וּמִתְמַלְכִין" - חוֹזְרִים וְנִמְלְכִין לְחֹזֵר בְּהֵם.

כִּי־יִלֹא אִישׁ אֶל וְגו'־כְּכֹר נִשְׁבַּע לְהֵם לְהִבְיָאֵם
וְלִהְיוּרִישֵׁם אֲרָץ שְׂבַעָה אַמּוֹת, וְאַתָּה סְבוּר לְהַמִּיתֵם
(כ) הִנֵּה בָרַךְ לְקַחְתִּי וּבְרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבָנָה:

כִּי הָא בְּרַכּוֹן קַבְלִית וְאֲכַרְכְּנָה לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא
אָתָּב בְּרַבְתִּי מִנָּה:

כִּי־יִהְיֶה בָרַךְ לְקַחְתִּי־אֵתָּה שׁוֹאֲלֵנִי "מַה־דִּבַּר
ה'?" קַבְלִיתִי מִמֶּנּוּ לְבָרַךְ אוֹתָם. (ס"א: "בָּרַךְ" כְּמוֹ
"לְבָרַךְ"). וּבְרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבָנָה־הוּא בָּרַךְ אוֹתָם,
וְאֲנִי לֹא אֲשִׁיב אֶת בְּרַכְתּוֹ. וּבְרַךְ־כְּמוֹ וּבְרַךְ, וְכֵן
הוּא גְזַרְת רַי"ש, כְּמוֹ (תהלים עד): "אוֹיֵב חֲרַף", כְּמוֹ
חֲרַף־וְכֵן (שם ע): "וּבּוֹצֵעַ בָּרַךְ", הַמְהַלֵּל וּמְבָרַךְ אֶת

הַגּוֹזֵל וְאוֹמֵר: אֵל תִּירָא כִּי לֹא תַעֲנֶשׁ, שְׁלוֹם יִהְיֶה
לְךָ - מְרַגְזֵי הוּא לְהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא. וְאֵינִי לוֹמֵר
בָּרַךְ שֵׁם דָּבָר, שְׂאֵם־כֵּן הִיָּה נְקוּד בְּפִתַח קֶטֶן (ר"ל:
סְגוּל תַּחַת הַרִי"ש) וְטַעְמוֹ לְמַעֲלָה, אֲבָל לְפִי שֶׁהוּא
פֶּעַל, הוּא נְקוּד קֶמֶץ קֶטֶן (צִירִי) וְטַעְמוֹ לְמַטָּה.

(כא) לֹא־הִבִּיט אָנוּן בִּיעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עֲמַל בִּישְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵיו עֲמָו וְתִרְוַעַת מְלֹךְ בּוֹ:

כֹּא אֲסַתְּפִלִּית לִית פְּלַחֵי גְלוּלִין בְּדְבִית יַעֲקֹב
וְאִף לֹא עֲבָדֵי לְאוֹת שְׂקַר בִּישְׂרָאֵל מִימְרָא
דִּי אֱלֹהֵהוֹן בְּסַעֲדָהוֹן וּשְׂכִינַת מְלַכְהוֹן
בִּיגִיָּהוֹן:

אָבֹן עוֹרָא עַל הַתּוֹרָה - מַהֲדוּרַת בְּלוֹם, אַבְרַמִּיבִּין

כְּמוֹ שֵׁם: וּבְרַךְ. פּוֹעֵל עֶבֶר וְהַשְׁעַם
וְהַשֵּׁם בָּרַךְ בְּרַכָּה וְלֹא אֲשִׁיבָנָה:
תּוֹרָה כֹּא
כֹּא) לֹא הִבִּיט אָנוּן. לְפִי דַעֲתֵי כִּי
מִזֹּאת הַמְלָה לְמַד בָּלָק לְשִׁלּוֹחַ נְשִׁי

וְקַבְנֵנוּ לִי מִשֵּׁם וּכְבָר אָמַר לֹא קַבָּה
אֵל: תּוֹרָה יֵט
(יט) אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אָמַרוּ: וְדַבַּר.
דְּבָרָה: תּוֹרָה כ
(כ) הִנֵּה בָרַךְ לְקַחְתִּי. שֵׁם הַפּוֹעֵל

עָמַל וְכַעַס תְּבִיט", לְפִי שֶׁהֵעֲבֵרָה הִיא עָמַל לְפָנֶי
הַמָּקוֹם. ה' אֱלֹהֵיו עִמּוֹ • אֶפְלוּ מִכְּעִסִּין וּמִמָּרִים
לְפָנָיו, אֵינּוּ זֶה מִתּוֹכָן. וְתִרְוַעַת מְלֶךְ בּוֹ • לְשׁוֹן חֲבֵה
וְרַעוּת, כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל ב טו) : "רַעַה דְּדוֹד" אוֹהֵב דְּדוֹד, (שׁוֹפְטִים
ט) : "וַיִּתְּנָה לְמַרְעֵהוּ". וְכֵן תִּרְגַּם אוֹנְקֵלוֹס : וּשְׂכִינַת
מְלָכְהוֹן בְּיַגְיָהוֹן.

כַּאֲשֶׁר אָמַר אֱוֹן בְּיַעֲקֹב וְגו' • כְּתַרְגוּמוֹ. דְּבַר
אַחַר : אַחֲרֵי פְּשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְּרָשׁ נְאֻה. לֹא
הִבִּיט • הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא "אֱוֹן" שֶׁבְּיַעֲקֹב, שֶׁשָּׁשְׁהֵן
עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינּוּ מִדְּקָדֵק אַחֲרֵיהֶם לְהִתְבּוֹנֵן
בְּאֻנוּיּוֹת שְׁלֵהֶם וּבְעִמְלָן, שֶׁהֵן עוֹבְרִים עַל דֵּתוֹ. עָמַל •
לְשׁוֹן עֲבָרָה, כְּמוֹ (שׁ ט) : "הִרָה עָמַל", (שׁ ט) : "כִּי אִתָּה

(כב) אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפַת רָאֵם לוֹ :

כב אֵלֶּה דְּאַפְקֵינוּן מִמִּצְרַיִם תְּקַפָּא וְרִימָא
דִּילָה :

וְאוֹמֵר אָנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן (כְּרַאשִׁית א) : "וְעוֹף יְעוֹפֵף",
הַמְּעוֹפֵף בְּרוּם וּגְבוּהָ, וְתִקְףָּ רַב הוּא זֶה. תוּעַפַת
רָאֵם • עֲפִיפַת גְּבוּהָ. דְּבַר אַחַר : "תוּעַפַת רָאֵם". תִּקְףָּ
רָאֵמִים. וְאָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ : (גִּישׁוֹן טו) אֵלּוֹ הַשְּׂדִים.

כַּאֲשֶׁר אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם • אִתָּה אֲמַרְתָּ : "הִנֵּה עַם
יָצָא מִמִּצְרַיִם", לֹא יָצָא מֵעֲצָמוֹ, אֲלֹא הֶאֱלֵהִים
הוֹצִיאֵם. כְּתוּעַפַת רָאֵם לוֹ • כְּתִקְףָּ רוּם וּגְבוּהָ שְׁלוֹ.
וְכֵן (אִיּוֹב כב) : "וְכִסְף תוּעַפוֹת" – לְשׁוֹן מַעוֹז הַמָּה.

**(כג) כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קָסַם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעַת
וַיֹּאמֶר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל :**

כג אַרְי לֹא נַחְשִׁיא צָבֹן דִּיטִיב לְדְבִית יַעֲקֹב
וְאַף לֹא קִסְמִיא רַעַן בְּרַבּוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל
כַּעֲדֹן יִתְאַמֵּר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה עֲבַד
אַלְהָא :

כַּאֲשֶׁר אָמַר אֱוֹן בְּיַעֲקֹב • כִּי רִאיוּיִם הֵם לְכַרְכָּה,
שְׂאִין בְּהֵם מְנַחְשִׁים וְקוֹסְמִים. כָּעַת יֹאמֵר לְיַעֲקֹב
וְגו' • עוֹד עֲתִיד לְהִיּוֹת עַת כָּעַת הַזֹּאת, אֲשֶׁר תִּגְלַה
חֲבַתָּן לְעֵין כָּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבֵינָן לְפָנָיו וְלוֹמְדִים תּוֹרָה
מִפִּיו וּמְחִיצָתָן לְפָנָיו מִמְּלֶאכֵי הַשָּׁרָת, וְהֵם יִשְׁאָלוּ
לָהֶם : מַה פָּעַל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיָּה ל) : "וְהָיוּ עֵינֶיךָ
רְאוּת אֶת־מוֹרֶיךָ". דְּבַר אַחַר : "וַיֹּאמֶר לְיַעֲקֹב" – אֵינּוּ

לְשׁוֹן עֲתִיד, אֲלֹא לְשׁוֹן הִנֵּה : אֵינּוּ צְרִיכִים לְמַנְחַשׁ
וְקוֹסֵם, כִּי בְּכָל עַת שְׂצָרֶיךָ לְהֹאמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל
מַה פָּעַל הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא וּמַה גְּזוּרֹתָיו בְּמִרוּם,
אֵינּוּ מְנַחְשִׁים וְקוֹסְמִים, אֲלֹא נִמְסָר לָהֶם עַל־פִּי
נְבִיאֵיהֶם מַה הִיא גְּזוּרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְחַמִּים
מְגִידִים לָהֶם. וְאוֹנְקֵלוֹס לֹא תִרְגַּם בּוֹ.

כַּאֲשֶׁר אָמַר אֱוֹן בְּיַעֲקֹב • כִּי רִאיוּיִם הֵם לְכַרְכָּה,
שְׂאִין בְּהֵם מְנַחְשִׁים וְקוֹסְמִים. כָּעַת יֹאמֵר לְיַעֲקֹב
וְגו' • עוֹד עֲתִיד לְהִיּוֹת עַת כָּעַת הַזֹּאת, אֲשֶׁר תִּגְלַה
חֲבַתָּן לְעֵין כָּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבֵינָן לְפָנָיו וְלוֹמְדִים תּוֹרָה
מִפִּיו וּמְחִיצָתָן לְפָנָיו מִמְּלֶאכֵי הַשָּׁרָת, וְהֵם יִשְׁאָלוּ
לָהֶם : מַה פָּעַל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיָּה ל) : "וְהָיוּ עֵינֶיךָ
רְאוּת אֶת־מוֹרֶיךָ". דְּבַר אַחַר : "וַיֹּאמֶר לְיַעֲקֹב" – אֵינּוּ

~ נְקוּדוֹת מְשִׁיחוֹת קוּדֵשׁ ~

מוֹכֵן אֶפּוּא, שֶׁמְבַחֲנֵינוּ יִשְׁנֵה חֲשִׁיבוֹת מִיְחַדָּת בְּכָף
שִׁישְׂרָאֵל הֵם לְמַעֲלָה מִמְּלֶאכֵי הַשָּׁרָת.

(לְקוּטֵי שִׁיחוֹת יח עמ' 266)

וּמְחִיצָתָן לְפָנָיו מִמְּחִיצַת מְלֶאכֵי הַשָּׁרָת (רש"י כג, רש"י
פֶּרֶשׁ לְעֵיל (וּיקרא א, א) שֶׁמְלֶאכֵי הַשָּׁרָת מִשְׁתַּמְשִׁין בְּלְשׁוֹן
"וַיִּקְרָא", וְאֵלּוֹ בְּנְבִיאֵי הָאֱמוּנוֹת נֹאמֵר לְשׁוֹן "וַיִּקְרָא", לְשׁוֹן
אַרְעֵי וְשִׁמְעוֹנָה. וְהֵינּוּ, שֶׁבְּלַעַם הָיָה לְמִשְׁהָ מִמְּלֶאכֵי הַשָּׁרָת.

תוּעַפַת הַרִים וְאָמַר לוֹ כְּמוֹ וְתִרְוַעַת
מְלֶךְ בּוֹ וְהִטְעַם שֶׁזֶה הָאֵל שֵׁם תוֹקְףָּ
לְיִשְׂרָאֵל וְכָל זֶה בְּעִבּוּר שֶׁהוּא דְּבוּק
בְּשֵׁם וְלֹא יִבְקֹשׁ כִּי אִם מֵאִתּוֹ כִּי אֵין
לָהֶם צוּרָף לְמַנְחַשׁ וְקוֹסֵם : תּוֹרָה כג
(כג) כָּעַת יֹאמֵר לְיַעֲקֹב. כָּעַת הַזֹּאת
וְהִטְעַם בְּכָל עַת יֹאמֵר לָהֶם בְּלִי דַעַת
נְחוּשׁ : מַה פָּעַל אֵל. מַה יִּפְעַל אֵל
וּמִלַּת עֲבָר בְּעִבּוּר הָיִיתָ כָּל דְּבַר נִגְזָר

שֶׁלֹּא הִבִּיט אֱוֹן בְּיַעֲקֹב הַשֵּׁם עִמּוֹ :
וְתִרְוַעַת מְלֶךְ בּוֹ. בְּמַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וְזֶה
וְתִקְעָתָם תִּרְוַעָה : תּוֹרָה כב
(כב) אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם. וְזֶה הַשֵּׁם
שֶׁהָיָה עִמּוֹ הוּא תִקְיָף וְהִרָאָה אוֹתוֹת
בְּמִצְרַיִם : כְּתוּעַפַת. כְּמוֹ קְרָנֵי רָאֵם
וּפִירוּשׁ תוּעַפַת תוֹקְףָּ וְכֵן תוּעַפַת
הַרִים לוֹ גַּם יִתְכַּן הָיִיתָ פִירוּשׁוֹ וְקְרָנֵי
הַרִים וְכִסְף תוּעַפַת לָף פִירוּשׁוֹ וְכִסְף

(כד) הַן־עַם פְּלִבְיָא יְקוּם וּכְאָרֵי יִתְנַשֵּׂא לָא יִשְׁכַּב עַד־יֵאכַל מִרְרָה וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה:
 כד הָא עָמָא פְּלִיתָא שְׂרִי וּכְאָרֵי יִתְנַשֵּׂא לָא יִשְׂרִי בְּאַרְעָה עַד דִּיקְטוּל קְטוּל וְנִכְסֵי עַמְמֵיָא זִירַת:

הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא שׁוֹמְרָם וְנִלְחָם מִלַּחְמוֹתֵיהֶם וּמְפִילֵם חֲלָלִים. דְּבַר אַחֵר: הַן־עַם פְּלִבְיָא יְקוּם וְגו', כְּתַרְגוּמוֹ. וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה • (במ"ד) נִתְנַבֵּא שְׂאִין מְשֶׁה מֵת עַד שִׁפִּיל מַלְכֵי מִדְּיָן חֲלָלִים, וְיִהְיֶה הוּא עִמָּהֶם, שְׁנַאֲמַר (יחזעי י'): "וְאַתְּ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֶס הִרְגוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב אֶל־חֲלָלֵיהֶם".

כ"ד • הַן־עַם פְּלִבְיָא יְקוּם וְגו' • כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מְשִׁינְתָם שְׁחִרְיָת, הֵן מִתְנַבְּרִים פְּלִבְיָא וּכְאָרֵי לַחֲטָף אֶת הַמְצוֹת: לְלִבְשׁ צִיצִית, לְקַרְא אֶת שְׁמַע וּלְהִנִּיחַ תְּפִלִּין. לָא יִשְׁכַּב • בְּלִילָה עַל מִטְתּוֹ עַד שֶׁהוּא אוֹכֵל וּמְחַבֵּל כֹּל מִזִּיק הַבָּא לְטָרְפוֹ. כִּיצַד? קוֹרָא אֶת שְׁמַע עַל מִטְתּוֹ וּמִפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַמָּקוֹם. בָּא מַחְנֶה וְגַיִס לְהַזִּיקֶם –

(כה) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בְּלָעָם גַּם־קֹב לָא תִקְבְּנוּ גַם־בְּרַךְ לָא תִבְרַכְנוּ:
 כה וַאֲמַר בָּלָק לְבְלָעָם אַף מִילֵט לָא תְלוֹטְנוּן אַף בְּרָכָא לָא תִבְרַכְנוּן:

גַּם־לִי גַם־לָךְ לָא יִהְיֶה, וְכֵן (דברים לב): "גַּם בְּחוֹר גַּם בְּתוֹלָה".

כ"ה • גַּם־קֹב לָא תִקְבְּנוּ • גַּם" רֵאשׁוֹן מוֹסַף עַל "גַּם" הַשְּׁנִי, וְ"גַם" שְׁנֵי עַל "גַּם" רֵאשׁוֹן. וְכֵן (מ"א ג):

(כו) וַיַּעַן בְּלָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יִדְבַר יְהוָה אֵתוֹ אֶעֱשֶׂה:
 כו וַאֲתַב בְּלָעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלֹא מִלִּית עִמָּךְ לְמִימַר כֹּל דִּי יִמְלַל יְיָ יִתֵּה אֶעֱבֹד:

~ יום שישי י"א תמוז ~

(כז) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בְּלָעָם לְכֹה־נָא אֶקְחֶיךָ אֶל־מְקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקִבַּתוּ לִי מִשָּׁם:
 כז וַאֲמַר בָּלָק לְבְלָעָם אֵיתָא כְּעַן אֲדַבְּרֶנּוּ לְאַסַר אַחֲרָן מְאִים זְהִי וְעֲנֵא מִן קְדָם יְיָ וְתִלְוִיטָה לִי מִמִּסָּךְ:

כ"ז • וְקִבַּתוּ לִי • אֵינן זֶה לְשׁוֹן צְרוּי וְכַמוֹ "וְקִבְנוּ", אֶלָּא לְשׁוֹן עֲתִיד: אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי וְתִקְבְּנוּ לִי מִשָּׁם, מִלְדִיר"ש בְּלַעַז (דוּא זֵאלֶסֶט שַׁעֲלֻטְעֵן).

(כח) וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בְּלָעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשׁוּמוֹן:
 כח וַיִּדְבֵר בָּלָק יְת בְּלָעָם רִישׁ רְמַתָּא דְמִסְתַּפְּנֵי עַל אִפֵּי בֵית יִשְׁיִמּוֹן:

כ"ח • רֹאשׁ הַפְּעוֹר • קוֹסֶס גְּדוֹל הָיָה בָּלָק, וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לְלַקוֹת עַל־יַדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בְּמָה. אָמַר: שְׁמָא הַקְּלָלָה תְּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם? וְכֵן

כ"ח • רֹאשׁ הַפְּעוֹר • קוֹסֶס גְּדוֹל הָיָה בָּלָק, וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לְלַקוֹת עַל־יַדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בְּמָה. אָמַר: שְׁמָא הַקְּלָלָה תְּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם? וְכֵן

אכן עורא על התורה - מהדורת בלום, אברטוביץ

כֵּן כְּתוּב אַחֵר תַּאֲסַף אֶל עַמָּךְ: תוֹרָה כ"ה (כז) וְקִבַּתוּ לִי. מִפְּעֻלֵי הַכֶּפֶל כְּמוֹ וְסִבּוֹתֵי אֲנִי: תוֹרָה כ"ח (כח) רֹאשׁ הַפְּעוֹר. וְלֹא הָלַךְ לְקִרְאָת נְחֻשִׁים עַל כֵּן הָיָה עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים וְזֶה עֲשֶׂה בְּעִבּוֹר שְׂרָאָה כִּי לֹא נִחַשׁ בְּעַקֵּב: תוֹרָה כ"ט

הַדְּבַר הַקְּרוּב כְּמוֹ מִלְחָמָה מִדְּיָן שְׁלָא נִשְׁמַע מִלְחָמָה כְּמוֹהָ שְׁלָא נִפְקַד מִזְרַע יִשְׂרָאֵל אַחַד וּמִתּוֹ חֲמִשָּׁה מְלָכִים וְנִפְשׁ אֲדָם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכַר הָיוּ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אֲלֶיךָ: וְדַם חֲלָלִים. הַמְּלָקוֹת וְאַתְּ כֹּל חֵילֶם וְעַל דְּרָךְ הַדְּרָשׁ לֹא יִשְׁכַּב מְשֶׁה עַד יֵאכַל טָרֶף

וְאִם הוּא לְעִתִּיד כְּבָר נִגְזַר בְּתַחֲלָה וְזֶה יֹאמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּדִרְךָ נִבְּוָאָה שֶׁהוּא הֶאֱמַת: לִי־עַקֵּב וְלִישְׂרָאֵל. דְּבַר כְּפוּל בְּנִבְּוָאָה וְכֵן מִרֹאשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן: תוֹרָה כ"ד הֵן עַם פְּלִבְיָא יְקוּם. רְמוֹז כִּי יִנְצַח מַלְכֵי כְּנַעַן וְהַקְּרוּב אֶל הַדַּעַת

כט ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבועא מדבחינן ואחקון לי הכא שבועא תורין ושבעא דכרין:

(כט) ויאמר בלעם אל-בלק בנה-לי בזה שבועה מזבחת והבן לי בזה שבועה פרים ושבועה אילים:

לועבד בלק כמא די אמר בלעם ואסק תור ודכר על כל מדבחה:

(ל) ויעש בלק כאשר אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבחה:

א וחזא בלעם ארי תקינן קדם יי לברכא ת ישראל ולא הלך בזמן בזמן אלהן לקדמות נחשיא ושוי לקבל עגלא דעבדו ישראל למדברא אפוהי:

כד (א) וירא בלעם כי טוב בעיני יהוה לברך את-ישראל ולא-הלך בפעם-בפעם לקראת נחשים וישת אל-המדבר פניו:

כרצונו. אמר: רוצה ולא רוצה לקללם. אזכיר עוונותיהם, והקללה על הנזפרת עונותיהם תחול. וישת אל-המדבר פניו. כתרגומו.

כט"א וירא בלעם פי טוב וגו'. אמר: איני צריך לכדק עוד בהקדוש-ברוך-הוא, כי לא יחפץ לקללם. ולא-הלך בפעם-בפעם. כאשר עשה שתי פעמים. לקראת נחשים. לנחש אולי יקרה ה' לקראתו

ב ויזקף בלעם ת ענהי וחזא ת ישראל שרן לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי:

(ב) וישא בלעם את-עיניו וירא את-ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים:

מערבין, ראה שאין פתחיהם מכוננין זה כנגד זה, שלא יציץ לתוף אהל חברו. ותהי עליו רוח אלהים. עלה בלבו שלא יקללם.

כט"ב וישא בלעם את-עיניו. בקש להכניס בהם עין רעה, והרי יש לה שלש מדותיו: עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה (אבות פ"ה). שכן לשבטיו. ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן

~ נקודות משיחות קודש ~

צניעות בקיץ, ובמיוחד כשנמצאים בדירת עראי מחוץ לעיר, באמרו: "אחטא ואשוב", כשאשוב העירה. (לקוטי שיחות יג עמ' 84)

שאין פתחי אהליהם מכוננים זה כנגד זה (רש"י כד, ב) גם בשעה שאדם מצוי בדירת עראי, אהל, עליו להקפיד על כללי הצניעות במילואים. לאפקי מן המקלים בענייני

ג ונטל מתלה ואמר אמר בלעם ברה בעור ואמר גברא דשפיר חזי:

(ג) וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:

העין. עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח, ולשון משנה הוא, כדי שישתם ויסתם ויגב. (ע"ז טס) ורבותינו אמרו: לפי שאמר: ומספר את רבע ישראל, שהקדוש-ברוך-הוא יושב ומונה רביעותיהן

כט"ג בנו בער. כמו (תהילים קיד): "למעניו מים". ומדרש אגדה: (סנהדרין ק"ה) שניהם היו גדולים מאבותיהם; "בלק בנו צפור", אביו – בנו הוא במלכות, ובלעם גדול מאביו בנביאות – מנה בן פרס היה. שתם

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

דבר כמו וינאמו נאם י"א כי טעם שומע גם יחזה דבר הנחוש והקרוב אל הדעת שהוא דרך הנבואה בתלום כדברי אליפז תמונה לנגד עיני דממה

מרע וברעת עינו היה עושה רעות וכבר הודעתוך דעתי: תורה ג הטעם שנשא קול במשלו והמשל כנחלים נטויו: נאם.

(א) וישת אל המדבר פניו. ששם ישראל בערבות מואב: תורה ב (ב) שכן לשבטיו. ראה כל הדגלים י"א כי בלעם היה רע עין הנקרא

הָעֵינַן, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגַּם אוֹנְקֵלוֹס, וְעַל שְׁאָמַר "שֶׁתָּם הָעֵינַן" וְלֹא אָמַר "שֶׁתָּם הָעֵינַיִם", לְמַדְּנוּ שְׁסוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו הָיְהָה.

שָׁל יִשְׂרָאֵל, מִתִּי תְּבוֹא טָפָה שֶׁנּוֹלַד הִצְדִּיק מִמֶּנָּה. אָמַר בְּלָבוֹ: מִי שֶׁהוּא קְדוֹשׁ וּמְשֻׁרְתִּיו קְדוֹשִׁים, יִסְתַּפֵּל בְּדַבְרִים הַלְלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה נִסְמֵית עֵינָיו שֶׁל בְּלָעָם (נדה לא). וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים: "שֶׁתָּם הָעֵינַן" - פְּתוּחַ

ד אַמַר דְּשָׁמַע מִימַר מִן קָדָם אֵל וַחֲזוּ מִן קָדָם שְׂדֵי חֲזוּי שְׂכִיב וּמִתְגַּלִּי לָהּ:

(ד) נָאִם שָׁמַע אִמְרֵי-אֵל אֲשֶׁר מִחֲזָה שְׂדֵי יַחֲזֶה נָפֶל וּגְלוּ עֵינָיִם:

וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שֶׁהָיָה עָרַל וּמְאוּס לִהְיוֹת נִגְלָה עֲלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו.

כִּי-נָפֶל וּגְלוּ עֵינָיִם • פְּשוּטוֹ פְּתַרְגוּמוֹ, שְׁאֵינָן נִרְאָה עֲלָיו אֶלָּא בְּלִילָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב. וּמִדְּרָשׁוֹ: כְּשֶׁהָיָה נִגְלָה עֲלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כַח לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו,

הָמָא טָבָא אַרְעָךָ יַעֲקֹב בֵּית מִישְׁרָיִךָ יִשְׂרָאֵל:

(ה) מַה-טָּבוּ אֲהֲלִיךָ יַעֲקֹב מִשְׁפַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל:

עֲלֵיכֶם. מִשְׁפַּנְתֶּיךָ • אַף כְּשֶׁהָיוּ חֲרִבִין, לְפִי שֶׁהָיוּ מְשֻׁכָּזִין עֲלֵיהֶם, וְחֲרָבְנָן כְּפָרָה עַל הַנִּפְשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד): "כִּלְהָ ה' אֶת-חֲמַתּוֹ", וּבְכַמָּה כִּלְהָ? "וַיַּצֵּת-אֱשׁוּרָה בְּצִיּוֹן".

כִּי-מַה-טָּבוּ אֲהֲלִיךָ • עַל שֶׁרָאָה פְּתִיחָהּ שְׁאֵינָן מְכֻנָּוִין זֶה מוֹל זֶה. מִשְׁפַּנְתֶּיךָ • חֲנִיּוּתֶיךָ, כְּתַרְגוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מַה-טָּבוּ אֲהֲלִיךָ", מַה טָּבוּ - אֲהֵל שִׁילָה וּבֵית עוֹלָמִים בְּיִשׁוּבָן, שְׁמִקְרִיבִין בְּהֵן קָרְבָנוֹת לְכַפֵּר

וּכְנַחֲלִין דְּמִדְּבָרִין כְּגַנְתָּ שְׁקִינָא דְעַל פְּרַת כְּבוֹסְמִינָא דְנִצְיָב יִי כְּאַרְזִין דְּנִצְיָבִין עַל מִינָא:

(ו) כְּנַחֲלִים נִפְּטוּ כְּגַנְתָּ עָלֵי נַהֲרַ כְּאַהֲלִים נָטַע יַחֲזֶה בְּאַרְזִים עֲלֵי-מַיִם:

וְאַהֲלוֹת". נָטַע ה' • בְּגִן-עֲדָן. לְשׁוֹן אַחֵר: כְּאַהֲלִים נָטַע ה' - כְּשָׁמִים הַמְתוּחִין כְּאַהֲלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ט): "וַיִּמְתַּחֵם כְּאַהֲלִים לְשִׁבְתָּהּ". וְלְשׁוֹן זֶה אֵינוֹ, דְּאִם-כֵּן הָיָה לוֹ לְנֶקֶד "כְּאַהֲלִים" הָא' בְּחֻטָּף קִמְצָה. נָטַע ה' • לְשׁוֹן "נְטִיעָה" מְצִינּוּ בְּאַהֲלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יא): "וַיִּטַּע אֲהֲלֵי אֶפְרָיִם".

כִּי-כְנַחֲלִים נִטְעוּ • שֶׁנֶּאֱרָכוּ וְנִמְשָׁכוּ לְנִטּוֹת לְמִרְחֹק. אָמַרו רַבּוּתֵינוּ: מְבַרְכֹתֵינוּ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אֲנוּ לְמִדִּים מַה הָיָה בְּלָבוֹ לְקַלְלֵם, כְּשֶׁאָמַר לְהַשִּׁית אֵל הַמִּדְבָּר פָּנָיו. וּכְשֶׁהִפָּךְ הַמָּקוֹם אֶת פָּיו, בְּרָכָם מְצִין אוֹתָם קְלוֹת שֶׁבִקֵּשׁ לוֹמַר כּוֹ, כְּדֹאִיתָא בְּ"חֻלְק" (סנהדרין קח). כְּאַהֲלִים • כְּתַרְגוּמוֹ: לְשׁוֹן (תהלים מה): "מִרְ

זִיִּסְגִי מִלְפָּא דִּיתְרַבָּא מִבְּנוּהִי וַיִּשְׁלוֹט בְּעַמְּמִין סְגִיִּין וַיִּתְקוּף מֵאַגַּג מִלְפָּא וַתִּתְנַטֵּל מִלְכוּתָהּ:

(ז) וַיִּזְלִמִים מִדְּלִיּוֹ וַזְרַעוּ בְּמַיִם רַבִּים וַיָּרֶם מֵאַגַּג מִלְכּוֹ וַתִּנְשְׂא מִלְכּוֹתוֹ:

רִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם יִכְבַּשׁ אֶת אַגַּג מִלְכָּךְ עַמְּלֶךָ. וַתִּנְשְׂא מִלְכּוֹתוֹ • שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וַיּוֹתֵר, שֶׁיִּבְא אַחֲרָיו דָּוִד וַיִּשְׁלַמָּה.

כִּי-מִדְּלִיּוֹ • מִבְּאֲרוֹתָיו. וּפְרוּשׁוֹ כְּתַרְגוּמוֹ. וַזְרַעוּ בְּמַיִם רַבִּים • לְשׁוֹן הַצִּלְחָה הוּא זֶה - זָרַעוּ בְּזֵרַע הַזְרוּעַ עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וַיָּרֶם מֵאַגַּג מִלְכּוֹ • מִלְכָּךְ

אָבן עוֹרָא עַל הַתּוֹרָה - מַהֲדוּת כְּלוּם, אֲבִירִיבִין

(ז) וַיִּזְלִמִים מִמַּיִם. הִנֵּה מַיִם לְשׁוֹן יַחֲזִיד כְּמוֹ מִי נִגְדָה לֹא זוֹרֵק עֲלָיו: מִדְּלִיּוֹ. כְּמוֹ מִדְּלִיּוֹתָיו: וַזְרַעוּ בְּמַיִם רַבִּים. כְּזֵרַע שְׁרָרָה בְּמַיִם וְהַטַּעַם שֶׁכָּל יוֹם יַצְמַח וַיִּגְדַּל: וַיָּרֶם מֵאַגַּג מִלְכּוֹ. נְבוּאָה עַל שְׁאוּל שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן כִּי קוֹדֵם שְׁאוּל הָיָה שׁוֹפֵטִים וְלֹא מְלָכִים: תורה ח

(ה) מַה טָּבוּ. פֶּעַל עֲבָר כְּמוֹ כִּי אִירוּ עֵינָיו: תורה ו
(ו) נִטְעוּ. דְּגִשׁוֹת הַטִּי"ת לְהַתְּבַלַּע נו"ן נִטָּה כִּי יֵשׁ נִחְלִים שֶׁיִּנְטוּ כֹה וְכֹה וְעֲלֵיהֶם אֵילָנִים: כְּמוֹ מִרְ וְאַהֲלוֹת וְהִנֵּה דְמָה הָאֲהֲלִים כְּנַחֲלִים נִטְעוּ: בְּאַרְזִים. כְּפּוֹל בְּטַעַם וְהַזְכִּיר הָאֲרָזִים כְּאַרְזֵי בְּלָבָנוֹן יִשְׁגָּה: תורה ז

יְקוֹל אֲשָׁמַע: שֶׁתָּם הָעֵינַן. אֵינן לוֹ אַחַר רַק פִּירוּשׁוֹ כְּפִי מְקוּמוֹ הִפָּךְ סְתוּם וַי"א כִּי עֵין אַחַד הִיָּתֵה לְבַלְעָם וְזֶה דְרָךְ דְּרָשׁ: תורה ד
(ד) נָפֶל. כְּמוֹ תַרְגּוּמָה נְפִלָה עַל אֲבָרָם: וּגְלוּ עֵינָיִם. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שָׁן הוּא רוּאָה בְּעֵינָיו כְּטַעַם וְלִבִּי עַר: תורה ה

ח אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּבָה רַאִם לֹא יֵאָכֵל
דִּילָהּ יִיכָלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמִינָא
סְנַאִיהוֹן יִכְבְּזַת מְלִכְהוֹן יִתְפַּנְקוּן
וְאַרְעָתְהוֹן יִחְסוּן :

(ח) אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּבָה רַאִם לֹא יֵאָכֵל
גוֹיִם צְרִיּוֹ וְעַצְמוֹתֵיהֶם יִגְרַם וְחֲצִיּוֹ יִמְחֵץ :

שֶׁל צָרִים, חֲלָקָה שְׁלֵהֶם כְּמוֹ "בְּעֲלֵי חֲצִים", מְרִי
פְּלוּגָתָא. (ס"א לְשׁוֹן חֲלָקָה וְחֲצִיָּה) וְכֵן יִמְחֵץ לְשׁוֹן
(שׁוּפְטִים ה) : "וּמְחַצָּה וְחֲלָפָה רִקְתוּ". שְׂיִחְצוּ אֶת אֲרָצָם.
וְיֵשׁ לְפָתוֹר לְשׁוֹן חֲצִים מִמֶּשׁ – חֲצִיּוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ־
בְּרוּךְ־הוּא יִמְחֵץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֵּל וְיִצְטַבַּע
בְּדָמָם, כְּמוֹ (תהלים סח) : "לְמַעַן תִּמְחֵץ רִגְלֶךָ בְּדָם" וְאִינוּ
זוּ מִלְשׁוֹן מִכָּה, כְּמוֹ : "מְחַצְתִּי", שֶׁשָּׂבַע בְּדָם נִרְאָה
כְּאֵלוֹ מְחִיץ וְנִגְוַע.

כ"ט אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם • מִי גִוְרָם לָהֶם הַגְּדֻלָּה
הַזֹּאת? אֵל הַמוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם בְּתַקְפָּה וְרוּם שְׁלוֹ,
יֵאָכֵל אֶת הַגּוֹיִים שֶׁהֵם צְרִיּוֹ. וְעַצְמוֹתֵיהֶם • שֶׁל
צָרִים. יִגְרַם • מִנְחָם פָּתוֹר בּוֹ לְשׁוֹן שְׂבִיבָה, וְכֵן (צפניה
ג) : "לֹא גִרְמוּ לְבַקֵּר", וְכֵן (יחזקאל כב) : "וְאֶת־חַרְשִׁיקָה
תִּגְרַמִּי". וְאִנִּי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֵצִים הוּא, שֶׁמִּגְרַר הַבֶּשֶׂר
בְּשִׁנּוֹי מְסַבֵּב וְהַמַּחַ שְׂבִפְנִים, וּמַעְמִיד הַעֵצִים עַל
עַרְמִימוֹתוֹ. וְחֲצִיּוֹ יִמְחֵץ • אוֹנְקָלוּס תַּרְגָּם: חֲצִיּוֹ

ט יְנוּחַ יִשְׂרָי בְּתַקְוָה פְּאָרְיָא וְכִלְתָּא לִית
דִּיקְוִמְגָה בְּרִיכִיךָ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטִיךָ יְהוֹן
לִיטִין :

(ט) פְּרַע שָׁכַב פְּאָרִי וְכִלְבִּיא מִי יְקִימְנוּ מְבַרְכִיךָ
בְּרוּךְ וְאַרְרִיךָ אַרְוֹר :

כ"ט פְּרַע שָׁכַב פְּאָרִי • כְּתַרְגוּמוֹ: יִתְיַשְׁבוּ בְּאֲרָצָם בְּכַח וּבְגִבּוּרָה.

י וְיַחַרְאֵף בְּלֶק אֶל־בַּלְעָם וַיִּסְפַּק אֶת־כַּפּוֹי וַיֹּאמֶר
בְּלֶק אֶל־בַּלְעָם לָקַב אוֹבִי קְרִאתִיךָ וְהִנֵּה בִּרְכַת
בְּרַכָּא מְבַרְכַת לְהוֹן דְּנִן תַּלַּת זְמַנִּין :

(י) וַיַּחַרְאֵף בְּלֶק אֶל־בַּלְעָם וַיִּסְפַּק אֶת־כַּפּוֹי וַיֹּאמֶר
בְּלֶק אֶל־בַּלְעָם לָקַב אוֹבִי קְרִאתִיךָ וְהִנֵּה בִּרְכַת
בְּרַךְ זֶה שְׁלֵשׁ פְּעָמִים :

כ"ט וַיִּסְפַּק • הִפָּה זוּ עַל זוּ.

יא וַיִּכְעַן זִיל לָךְ לְאַתְרֵךְ אַמְרִית יִקְרָא
אַיְקָרְנֵךְ וְהָא מְנַעֵךְ יִי מִן יִקְרָא :

(יא) וְעַתָּה בְּרַח־לָךְ אֶל־מְקוֹמְךָ אַמְרִיתִי כִּי־כַּבְדֵּךְ
וְהִנֵּה מְנַעֵךְ יְהוָה מִכְּבוֹד :

יב וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְבֶלֶק הֲלֹא גַם אֶל־מְלֹאכֵיךָ
אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר :

(יב) וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל־בֶּלַק הֲלֹא גַם אֶל־מְלֹאכֵיךָ
אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר :

יג אִם יִתֵּן לִי בֶלַק מְלִי בֵיתָה כֶּסֶף וְדָהָב לִית
לִי רְשׁוֹ לְמַעַבְרָה עַל גְּזֵרַת מִימְרָא דִּי
לְמַעַבְדַּ טְבַתָּא אוֹ בִישְׁתָּא מְרַעוּתִי דִּימְלַל
יִי יְתָה אֲמַלֵּל :

(יג) אִם־יִתֵּן־לִי בֶלַק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְדָהָב לֹא אוֹכֵל
לְעַבְרָ אֶת־פִּי יְהוָה לְעֵשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רַעָה מִלִּפְּי
אֲשֶׁר־דִּבַּר יְהוָה אֶתוֹ אֲדַבֵּר :

אבן עזרא על התורה - מהדורות בלום, אברמוביץ

וכן אַרְרִיךָ : תורה ט
(ט) פְּרַע שָׁכַב. הטעם שִׁירַשׁ יִשְׂרָאֵל
אַרְרִיךָ כֵּנֵן וְאַחַר כֵּן תִּשְׁקַט הָאֲרִיץ :
יְקִימְנוּ. פִּירֶשְׁתִּינוּ : תורה י
(י) וַיִּסְפַּק אֶת כַּפּוֹי. כְּמוֹ סָפְקוּ עֲלֶיךָ
כַּפַּיִם : תורה יא

כְּנַעַן : וְעַצְמוֹתֵיהֶם יִגְרַם. יִשְׁבַּר הַגְּרָם
שֶׁהוּא הַעֵצִים וְכֵן מֵלֵת עֲצָמוֹ וְכַכָּה
מְסַעֵף פְּאָרָה לֹא תִפְאָר : וְחֲצִיּוֹ יִמְחֵץ.
כָּל חֵץ מְחַצֵּי יִמְחֵץ וְכֵן וְצַדִּיקִים
כְּכַפִּיר יִבְטַח בְּנוֹת צַעֲדָה וְכֵן מְבַרְכִיךָ
בְּרוּךְ כָּל אֶחָד מִמְּבַרְכִיךָ הִנֵּה בְּרוּךְ

ח) אֵל מוֹצִיאֵם. וְהַטַּעַם כִּי הָאֵל
הַמוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם שֶׁם כַּח לֹא כְּתוּבָה
רַאִם וְאֵל יִטְעוֹן טוֹעֵן בְּעַבּוּר מ"ם אֵל
מוֹצִיאֵם וְיִחַשְׁבֵּב כִּי מֵלֵת לוֹ סִימָן לְשֵׁם
כִּי כֵן מִשְׁפַּט הַלְשׁוֹן כְּמוֹ תְכוּ לְרִגְלִיךָ
יִשָּׂא מִדְּבָרוֹתֶיךָ עַד אֲנָה יִנְאַצוּנִי הַעֵם
הַזֶּה וְרַבִּים כֵּן : יֵאָכֵל גּוֹיִם צְרִיּוֹ. מְלִכֵי

כש"י «לעבר את-פי ה' • פאן לא נאמר "אלהי" כמו שאמר בראשונה, לפי שי'דע שנבאש בהקדוש-ברוך הוא ונטרד •

~ שבת קודש י"ב תמוז ~

(י) ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים: יד ויכעז הא אנה אזל לעמי איתא אמלפינך מא דמעבד ואחוי לך מא די'עבד עמא הדין לעמך בסוף יומיא:

(במדבר לא): "הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם". אשר יעשה העם הזה לעמך • מקרא קצר הוא זה: איעצך להכשילם, ואמר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים, וימחץ פאתי מואב". התרגום מפרש קצור העברי, ויקטול וכו'.

כש"י «הולך לעמי • מעתה הריני כשאר עמי, שנסתלק הקדוש-ברוך-הוא מעלי. לכה איעצך • מה לך לעשות. ומה היא העצה? אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו', כדאיתא ב"חלק" (סנהדרין קה). תדע שבבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה, שחרי נאמר

(טו) וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הנבר שתם העין: טו ונטל מתלה ואמר אמר בלעם ברה בעור ואמר גברא דשפיר חזי:

טז אמר דשמע מימר מן קדם אל וידע מדע מן קדם עלאה חזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי לה:

(טז) נאם שמע אמרי-אל וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:

כש"י «וידע דעת עליון • (סנהדרין ק"ה ב) לכוון השעה שכווץ בה •

(יז) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם ישבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל-בני-שת: יז חזיתה ולא כעז סכיתה ולא איתוהי קריב כד קום מלכא מי'עקב ויתרבא משיחא מישראל ויקטול רבירבי מואב וישלוט בכל בני אנשא:

שני-חבלים להמית וגו'". וקרקר • לשון קורה, כמו (מ"ב יט) "אני קרתי", (ישעיה נא) "ומקבת בור גקרתי", (משלי ה) "יקרוה עורכי נחל". פוריי"ר בלע"ז. כל-בני-שת • כל האמות, שכלם יצאו מן שת, בנו של אדם הראשון.

כש"י «אראנו • רואה אני שכחו של יעקב וגדלתו, אף לא עתה הוא אלא לאחר זמן. דרך כוכב • כתרוממו, לשון (איכה ב): "דרך קשתו", שהכוכב עובר כחץ. ובלע"ז דישטינ"ט, כלומר, יקום מזל. וקם ישבט • מלך רודה ומושל. ומחץ פאתי מואב • זה דוד, שנאמר בו (שמואל ב ח): "השכב אותם ארצה וימדד

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) לכה איעצך. י"א הטעם על בנות מואב וזה דבר רחוק בעבור שאמר באחרית הימים והנכון בעיני שהוא כמשמעו אתן לך עצה שתדע מה תעשה כי זה העם כן יעשה לעמך: תורה טו (טז) וידע דעת עליון. בדרך נבואה לא בקסם: תורה יז (יז) אראנו ולא עתה. הקרוב אלי פי זאת הנבואה על דוד אמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה: אשורנו ולא קרוב. הטעם כפול

יח) וְהָיָה אֲדוֹם יְרֻשָׁה וְהָיָה יְרֻשָׁה שְׁעִיר אֵיבֹו יח ויהי אדום ירמא ויהי ירמא שעיר לבעלי דבבוהי וישראל יצלה בנכסין: וְיִשְׂרָאֵל עֵשָׂה חַיִּל:

כ"ט) וְהָיָה יְרֻשָׁה שְׁעִיר אֵיבֹו • לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל.

יט) וַיִּרְדּוּ מֵעֵקֶב וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מַעִיר: יט ונחות חד מדבית יעקב ויבד משזב מקרנית עממא:

כ"ט) וַיִּרְדּוּ מֵעֵקֶב • וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחַר מֵעֵקֶב. וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מַעִיר • מַעִיר הַחֲשׂוּבָה שֶׁל אֲדוֹם וְהָיָה רוֹמִי. וְעַל מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ אוֹמֵר בֶּן, שְׁנָאֲמַר בּוֹ

~ נקודות משיחות קודש ~

בית יד ויקצצו בו את היער). ואף כאן: בלעם, נביא אמות העולם, מתנבא על מפלת האמות ושליטת מלך המשיח עליהם.

(לקוטי שיחות יח עמ' 283)

ועל מלך המשיח אומר בן (רש"י כד, יט) ר"ל אמרו, שעובדיה הנביא, שהיה גר אדומי, התנבא על מפלת אדום באחרית הימים, "ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשור", כי "מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא" (אבא = יער - מעצמו של יער פגס בתוך הגרזן להיות

כ) וַיִּרְא אֶת-עַמְלֹק וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֹאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֹק וְאַחֲרֵיתוֹ עַדֵי אַבְרָם: כ) וירא את-עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבר:

כ"ט) וַיִּרְא אֶת-עַמְלֹק • נִסְתַּפֵּל בַּפְּרָעוּתוֹ שֶׁל עַמְלֹק. רֹאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֹק • הוּא קֹדֶם אֶת כָּלֶם לְהִלָּחֵם

אכן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

המשיחית והקדמונים אמרו סנחריב בלבל הגוים והנה מואב ועמלק ואשור ועוד למה השלים וענו עבר רק היה ראוי להיות דרוך כוכב בסוף משלו וחסירי דעת יחשבו כי המפרש דרוך כוכב על דוד הוא מכחש ביאת המשיח חלילה חלילה כי המשיח מבואר היטב בנבואת דניאל כפאשר פירשתי שהקביר עמידת מלכי נון וקום החשמונים ועמידת בית שני ושני המצור והגליות והישועה זה אחר זה ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר אם יהיה נדחך בקצה השמים ושב ה' אליהיך את שבויתך: ומחץ פאתי מואב. בן

עשה דוד: וקרקר. כמו מקרקר קיר והטעם הורס הקיר כמו מסעף: בגי שות. כמו בגי אדם כי הוא העיקר כי נח מבגי בניו היה ויאמר היצחקי כי פירשו על בני עמון גם מואב והטעם כפול גם אמר שהוא מגזרת וחספי שות רמוז לבנות לוט והוא רחוק בעיני כי השת הוא האחור שהוא כמו היסוד כמו כי השתות יתרוסון ורבים פירשו כל בני שות מגזרת כי השתות והטעם כי יתרוס המדינות ואיננו רחוק:

תורה יח

תורה כ) וַיִּרְא אֶת עַמְלֹק. בדרוך נבואה והמשל ראשית גוים ופירושו כי הוא הגוי הנלקח עם ישראל כראשונה ואחריתו עד שיהיה אובד וכן היה בימי שאול שהמית מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וזקן ורבים פירשו ראשית גוים כי הם יחשבו בראש הגוים ולא היה בן: תורה כא

יח) וְהָיָה אֲדוֹם יְרֻשָׁה. מגזרת ואם לא תורישו והוא שם במשקל קח לך לבנה והוא פחת תאר השם כמו

(כא) וַיֵּרָא אֶת־הַקִּינִי וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשֶׁבֶךְ וְשֵׁים בְּפֹלַע קִנְיָ:
 כא וַיֵּרָא ית שלמאה ונטל מתלה ואמר
 תקיף בית מושבך ושיי בכרך תקיף מדוך:
 מושבך ושיים בפלע קני:

שמעתים שוכתים". איתן מושבך • תמה אני מהיכן זכית לכך? הלא אתה עמי היית בעצת (שמות א): "הבה נתחכמה לו", ועתה נתישבך באיתן ומעוז של ישראל.

כ"י וַיֵּרָא אֶת־הַקִּינִי • לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק, פגענו שנאמר (שמואל א טו): "ויאמר שאול אל־הקיני וגו'" - הזכירו אחר עמלק. נסתפל בגדלתם של בני יתרו, שנאמר בהם (דה"א ב): "תרעתים

(כב) כִּי אִם־יְהִיֶה לְבַעַר קִין עַד־מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ:
 כב ארי אם יהי לשצאה שלמאה עד מא אתוראה לשבך:

תשבך • עד היכן הוא מגלה אותך? שמא לחלח ויחבור? אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום, ותשוב עם שאר הגליות.

כ"י כִּי אִם־יְהִיֶה לְבַעַר קִין וְגו' • אשריך שנתקעת לתקף זה, שאינך נטרד עוד מן העולם, כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם, מה בכך? • עד־מה אשור

(כג) וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אוֹי מִי יְחִיָּה מִשְׁמוֹ אֵל:
 כג ונטל מתלה ואמר וי לחיבא דחון פד יעבד אלהא ית אלין:

הגוזר את אלה; שיעמד סנחריב ויבלבל את כל האמות, ועוד יבואו צים מיד פתים - ויעברו פתיים שיהן רומיים בכיניו גדולות על אשור.

כ"י וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וְגו' • כיון שהזכיר את שבית אשור, אמר. אוי מי יחיה משמו אל • מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה, שלא ישים עליו

(כד) וְצִים מִיַּד פְּתִים וְעַנּוֹ אֲשׁוּר וְעַנּוֹ־עֶבֶר וְגַם־הוּא עַדִּי אֶבֶר:
 כד וסיען יצטרחן מרומאי ויענון לאתור וישמעבדון לעבר פרת ואף אנון לעלמא ייבדון:

גדולות, כדכתיב (ישעיה לג) "וצי אדיר" - תרגומו: "ויבורני רבתא".

כ"י וְעַנּוֹ אֲשׁוּר וְעַנּוֹ־עֶבֶר • וענו אותם שבעבר הנקה. וגם־הוא עדי אבד • וכן פירש (דניאל ט): "עד די קטילת חיותא והוכר גשמה". וצים • ספינות

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ששם אל בעולם על ידי אשור כי מלך אשור נצח את כל הגוים כי כן כתוב: תורה כד
 (כד) וכתים. מבני יון כי כן כתוב ויתכן להיות רמז למלכות יון וכבר ביארתי בספר דניאל כי מלכות יון וכתים אחת היא והיא החיה השלישית בראיות: מיד פתים. ממקום כמו על יד הירדן ויד תהיה לך: וגם הוא. פתים שהוא שם יחיד ואם הוא על משפט לשון רבים והעד ויבני יון אלישה ותשיש פתים: תורה כה

מיד כאשר הזכיר שאשור ישבה הקיני אמר גם יבא עת שיעונה אשור ועבר עמו והטעם העברים שישבה אשור כי הקינים היו דרים עם ישראל ופירוש המתרגם ארמית ידוע רק אין מנהג הכתוב להזכיר עבר בלא נהר. יש מפרשים וצים לשון רבים מגזרת וצי אדיר ויא שפירושו כמו ופגשו צים את אים כי דמם לצים שישום אדם מראותם: וטעם אוי מי יחיה משמו אל. הטעם על מלך אשור ששם נפשו כמו אל וכן כתיב בספר ישעיה או טעמו מי יחיה מהגזרות

(כא) וַיֵּרָא אֶת הַקִּינִי. משפחת יתרו וכתוב המה הקינים ויחבר הקיני והמשל ושיים בפלע קני. והטעם כפול כי אילו היה מושבך גבוה כקן העוף לא יצילך: תורה כב
(כב) לְבַעַר קִין. כמו ושבה והיתה לבער וכן פאשר ובער הגלל ובערת הרע וקין הוא הקיני: וטעם עד מה אשור תשבך. כאומר עד מתי תשבך אשור לא יעובך כי אם היתה לבער ואשור לשון נקבה והטעם מחנה וכן ותפול שבא ותקחם ותערוף ישראל: תורה כג
(כג) וַיֵּשֶׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר. הוא וצים

כה) וַיִּקַּם בַּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְמִקְוֵאוֹ וְגַם-בָּלַק הָלַךְ
כַּה וְקָם בַּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרָהּ וְאַף בָּלַק
אֲזַל לְאַרְחָה:
לְדַרְפוֹ:

כה) (א) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעָם לְזַנּוֹת
א ויתב ישראל בשטין ושרי עמא למטעי
בְּתַר פְּנֵת מוֹאָב:
אֶל-בְּנוֹת מוֹאָב:

כז"י"א בְּשֵׁטִים • כַּף שְׁמָה • לְזַנּוֹת אֶל-בְּנוֹת מוֹאָב • עַל-יְדֵי עֲצַת בַּלְעָם, כַּדְאִיתָא ב"חֲלָק" •

ב) וַתִּקְרָאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכְל הָעָם
ב וקרא לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן:
וסגידו לטעותהון:

כז"י"ב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן • כְּשִׁתְּקַף יִצְרוּ עָלָיו וְאוֹמֵר לָהּ הַשְּׁמַעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיָּאָה לוֹ דְמוֹת פְּעוֹר מִחִיקָה
וְאוֹמְרַת לוֹ: הַשְּׁתַּחֲוֶה לְזֶה! (סנהדרין קו א) •

ג) וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה
ג ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקף רגזו
בְּיִשְׂרָאֵל:
דָּוָן בְּיִשְׂרָאֵל:

כז"י"ג פְּעוֹר • עַל שֵׁם שְׁפוֹעְרִין לְפָנָיו פִּי הַטְּבַעַת וּמוֹצִיָּאִין רְעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדַתוֹ • וַיַּחֲרֹאֲף ה' בְּיִשְׂרָאֵל •
שְׁלַח בָּהֶם מִגַּפָּה •

ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה קַח אֶת-כָּל-רְאֵשֵׁי הָעָם
ד ויאמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא
וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נִגְדַּד הַשָּׁמַשׁ וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן
וְדוֹן וְקָטוֹל דְּחִיב קָטוֹל קָדָם יי לְקַבֵּל
אֶף-יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל:
שְׁמָשׁ וְיִתִּיב תְּקוּף רְגָזוֹ דָּוָן מִיִּשְׂרָאֵל:

כז"י"ד קַח אֶת-כָּל רְאֵשֵׁי הָעָם • (שם א) לְשִׁפְטֵי אֶת
הַעוֹבְדִים לְפַעוֹר. וְהוֹקַע אוֹתָם • אֶת הַעוֹבְדִים,
"וְהוֹקַע" — הִיא תְּלִיָּה, כְּמוֹ שְׁמַצִּינּוּ בְּכַנֵּי שְׂאוֹל
הַעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, בְּסִקְלָהּ. (סנהדרין מה ב) וְכָל
הַנִּסְקָלִים נִתְלִין. נִגְדַּד הַשָּׁמַשׁ • לְעִין כָּל. וּמִדְרָשׁ
אֲגָדָה: הַשָּׁמַשׁ מוֹדִיעַ אֶת הַחוּטָאִים: הָעֵנָן נִקְפַּל
מִכְּנַגְדּוֹ וְהַחֲמָה זוֹרַחַת עָלָיו.

ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו
ה ויאמר משה לדיני ישראל קטולו גבר
הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:
גְּבוּרָהּ דְּאַתְחַבְרוּ לְבַעְלָא פְּעוֹר:

אבן עזרא על התורה - מהדורות כלום, אברמוביץ

כה) וַיִּקַּם בַּלְעָם. כִּי שׁוֹכֵב הָיָה
וְתַרְדְּמָה נִפְלָה עָלָיו וְכֵן אָמַר נּוֹפֵל
וַיִּגְלוּ עֵינָיו: תורה א
א) בְּשֵׁטִים. כִּי בֵן פְּתוּב וַיַּחֲנוּ עַל
הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁימוֹת עַד הַשֵּׁטִים
וְהַכָּל בְּעַרְבוֹת מוֹאָב כִּי לֹא זָוּוּ מִשֵּׁם
גַּם יְהוֹשֻׁעַ מִשֵּׁם שְׁלַח מְרַגְלִים וּלְפִי
דַעֲתִי כִּי וַיַּחַל מִהַבְּנִין הַכָּבֵד הַנוֹסֵף:

כ"י «הֲרַגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁי-י. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדָבָר יִשְׂרָאֵל [ח'] (ז) רְבוּא

• (ח')

וְהָא גְבַרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָא וְקָרַב לְוַת אַחוּהִי יָת מְדִינִיתָא לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל כְּנַשְׁתָּא דְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַנּוּן פְּכָן בְּהִרַע מִשְׁפָּן זְמַנָּא :

(ו) וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל-אָחִיו אֶת-הַמְדִּינִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל-עַדְת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בָכִים פָּתַח אֶהֱל מוֹעֵד:

כְּדִאיִתָּא הֶתֶם. וְהֵמָּה בָכִים. נִתְעַלְמָה מִמֶּנּוּ הִלְכָה (כָּל הַבּוֹעֵל אַרְמִית, קִנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ). גָּעוּ כָּלֶם בְּבִכְיָה. כְּעַגְל עַמֵּד מֹשֶׁה כְּנִגְד שְׁשִׁים רְבוּא, שְׁנֵאֲמַר (שְׁמוֹת ל"ב) : "וַיִּטְחֶן עַד אֲשֶׁר-דָּק וְגו'", וְכֵאן רַכּוּ יָדָיו? אֵלָא כְּדִי שְׂיִבֵּא פִינְחָס וְיִטַּל אֶת הַרְאוּי לּוֹ. (סנהדרין

• (ש)

כ"י «וְהִנֵּה אִישׁ וְגו' • נִתְקַבְּצוּ שְׂבִטוֹ שֶׁל שְׁמַעוֹן אֶצֶל זְמָרִי, שֶׁהָיָה נָשִׂיא שְׁלֹהֶם, וְאָמְרוּ לוֹ: אָנוּ נְדוּנִין בְּמִיתָה וְאִתָּה יוֹשֵׁב וְכוּ'» כְּדִאיִתָּא בְּאֵלוֹ הֵן הַנְּשָׂרְפִין' (סנהדרין פ"ב) • אֶת-הַמְדִּינִית • כְּזָבִי בַת צוּר • לְעֵינֵי מֹשֶׁה • אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זֶה אֲסוּרָה אוֹ מִתְרַת? אִם תֹּאמַר: אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הַתִּירָה לָךְ? וְכוּ',

~ נקודות משיחות קודש ~

בת יתרו מי התירה לך

וַיִּשׁ לומר בְּנֵה, דְּהִנֵּה תִנֵּן בִּיבְמוֹת (סא, א) "אֲרַס אֶת הָאֲלֻמְנָה וְנִתְמַנְנָה לְהִיּוֹת כֶּהֵן גְּדוֹל, יִכְנַס". דְּלִפְנֵינוּ מִהַפְּסוּק "וַיִּקַּח אִשָּׁה" (אמור כא, יד) דָּאִם לְקִיחַת הָאִשָּׁה הָיְתָה בְּהִתְרָה, מִתְרָ לּוֹ לְכַנּוּס, גַּם אִם אַחֲרֵיכֶן נֶאֱסְרָה עָלָיו.

וְכִ'תּוֹסְפוֹת' (יבמות כ, ב ד"ה אטו) כְּתִבּוּ עוֹד יוֹתֵר, "וְנִשְׂאָה קֹדֶם שְׁנִתְמַנְנָה, מִשְׁמַע דְּלֹא צְרִיף קָרָא שְׂיִכּוּל לְקִימָה מִשּׁוּם דְּנִשְׂאָה בְּהִתְרָה".

וְעַל-פִּי כָּל זֶה, מוֹכֵן הֵיטֵב, אִיף הַתְּרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה, שְׁהִרִי לֹא רַק הָאֲרוּסִין הֵיוּ בְּהִתְרָה, אֵלָא גַּם הַנְּשׂוּאִין בְּהִתְרָה הֵיוּ, שְׁהִרִי כְּשֶׁנִּשְׂאָה מֹשֶׁה עֲדִין לֹא נִתְפַּקֵּן, וְשִׁפּוּר הָיָה יְכוּל לְקִימָה, גַּם אִם גִּירַת הָיְתָה.

(יעוין בארוכה לקו"ש ח"ח עמ' 285 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

וַיִּקְרַב אֶל-אָחִיו אֶת-הַמְדִּינִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זֶה אֲסוּרָה אוֹ מִתְרַת, אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הַתִּירָה לָךְ וְכוּ'. (כה, ו. ובפרש"י)

נִחְלָקוּ בְּזִבְחִים (קב, א) אִי מֹשֶׁה רִבְּנוּ כֶּהֵן הָיָה אִי לֹא, וְדַעַת הַ"יִּשׁ אוֹמְרִים" הִיא ש"לֹא פִּסְקָה כְּהוֹנָה אֵלָא מִזְרַעוֹ שֶׁל מֹשֶׁה" אִף מֹשֶׁה עֲצָמוֹ "כָּל יָמָיו כֶּהֵן הָיָה" (לשון רש"י שם).

וְעַל-פִּי זֶה יְדוּעָה הַקְּשָׁא, דָּאִף שְׁלֹא נֶאֱסְרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה מִדִּין נְכִרִית, כִּי נִתְגַּבְּרָה (ראה רש"י סנהדרין פב, א ד"ה בת יתרו), הִרִי עֲדִין קִשָּׁה לְמֵאן דְּאָמַר הַ"ל, אִיף הַתְּרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה, וְהִרִי גִירַת אֲסוּרָה לְכַהֵן מִן הַתְּוֹרָה (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פ"ח ה"ג). וּבְמִפְרָשֵׁים תִּרְצוּ בְּאוֹפְנֵים שׁוֹנִים.

(ז) וַיִּרְא פִּינְחָס בֶּן-אֱלֵעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמַח בְּיָדוֹ:

כ"י «וַיִּרְא פִּינְחָס • (שם) רָאָה מַעֲשֵׂה וְנִזְכַּר הִלְכָה. אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: מְקַבְּלֵנִי מִמֶּךָ: הַבּוֹעֵל אַרְמִית, קִנְאִין

(ו) וַיִּקְרַב אֶל אָחִיו. נִתְנַהַּ לְמִשְׁפַּחְתּוֹ: וְהֵמָּה בּוֹכִים. מִתְפַּלְלִים לְשֵׁם: תּוֹרַה ז (ז) וַיִּרְא פִּינְחָס. כְּאֲשֶׁר רָאָה פִּינְחָס

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברטוביץ

ח וְעַל פֶּתַח גְּבֵרָא בְּרִי יִשְׂרָאֵל לְקַבְּלָא וּבְנֵי יְתִתְרֵיהוֹן יְתִי גְּבֵרָא בְּרִי יִשְׂרָאֵל וְיִתְּ אֶתְתָּא לְמַעְהָא וְאֶתְפְּלִי מוֹתְנָא מַעַל בְּגֵי יִשְׂרָאֵל :
(ח) וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּהֵן וַיְדַקֵּר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קַבְּתָהּ וַתַּעֲצֹר הַמִּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

ש"י אֶל־הַקֹּהֵן • אֶל הָאֵהָל • אֶל־קַבְּתָהּ • כְּמוֹ "הִלְחִיזוּ וְהַקְבֵּה", כְּגוֹן בְּתוֹךְ זְכוּרוֹת שֶׁל זְמָרֵי וְנִקְבוֹת שְׁלֹה, וְרָאוּ כָּל־שָׂא לְחִנּוּם הַרְגָם, וְהַרְבֵּה נְסִים נַעֲשׂוּ לוֹ כו', כְּדֹאִיתָא הֶתֶם (סנהדרין שם):

ט וַהֲוֹו דְּמִיתוּ כְּמוֹתְנָא עֲשָׂרִין וְאַרְבָּעָא אֶלְפִין : פ פ פ
(ט) וַיְהִי־וַיְהִי הַמַּתִּים בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלְפֵי :

ק"ד פסוקים, מנ"ח סימן. חסלת פרשת בלק

הפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רמט - רנא

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ח אֶל הַקֹּהֵן. כְּמוֹ אֶל הָאֵהָל וְכֵן וְדַקְרֵינִי כֹה: אֶל קַבְּתָהּ. בְּקוּבָה וְגַם יֵשׁ דְּרָךְ דְּרָשׁ שְׁנַעֲשׂוּ י' נְסִים קְרוֹב בְּלִשׁוֹן קָדֹר וְאֵם יֵשׁ מַעַט הַפֶּרֶשׁ שֶׁהִיָּתָה שָׁם עִם אַחֵי זְמָרֵי. וַי"א כִּי בֵּין צוּרַת הָאֵהָל וְהַקֹּהֵן: וַיְדַקֵּר. כְּמוֹ קַבְּתָהּ מַגְזֵרַת הַזְרוּעַ וְהִלְחִיזוּ וְהַקְבֵּה חֶסְלַת פֶּרֶשׁת בִּלְק

האם הוא מוכר ואם יגחנו שור יהא הקנס לקונה, או אינו מוכר משום שאין אדם מוכר דבר שלא בא לעולם, ולא יקבל את הקנס אלא יהא לאדון. תיבני - יש להסתפק כן לרבי מאיר, תיבני - וכן יש להסתפק כן לרבינן, שנחלקו אם אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. תיבני לרבי מאיר שסובר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, שאולי עד כאן לא קאמר רבי מאיר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם אלא כגון שמקנה לו פירות דקל שעדיין לא צמחו, דעבידי דארתו - שעומדים פירות אלו לבוא לעולם וסופם לצמות, אכל הא - כאן במוכר קנס עבדו, מי ימר דמיננה - מי יאמר שאכן יגנח העבד, ואם תמצא לומר דמיננה - ואפילו יארע כן שיגנח, ממיא - מהיכן יש לנו לבטוח דמשלם בעל השור,

המשך ביאור למס' גיטין ליום חמישי עמ' א

לעובד פוזבכים קונסין אותו לפדותה עד מאה פעמים בדימיה. ואם כן גם עבד צריך לפדות עד מאה. דוחה הגמרא, שאני - אינו דומה עבד שצריך לפדותו רק עד עשרה, משום דלא הדר ליה - שאינו חוזר לרשות הרב אלא יוצא לחירות. ושאלת הגמרא, אלא בהמה שצמח מאי - מה הטעם שקנסו לפדות עד מאה, משום דהדר ליה - שכן בהמה חוזרת לבעליה. והרי מטעם זה אין להוסיף על הקנס כל כך ולהפסידו הרבה, אלא היו צריכים לקנסיה טפי חד - לקונסו קצת יותר ממה שקנסו בעבד. אלא מבארת הגמרא טעם אחר, שאין ללמוד מקנס בהמה לקנס בעבד, שכן מכירת עבד לנכרי היא מילתא דלא שכיחא - דבר שאינו מצוי, ומלתא דלא שכיחא לא גזרי בה רבנן - ובדבר לא מצוי חייבוהו רק עשרה בדמיו, אולם מכירת

לוח תהלים

יום ראשון, ו' תמוז < מפרק לה עד סוף פרק לח

יום שני, ז' תמוז < מפרק לט עד סוף פרק מג

יום שלישי, ח' תמוז < מפרק מד עד סוף פרק מה

יום רביעי, ט' תמוז < מפרק מט עד סוף פרק נד

יום חמישי, י' תמוז < מפרק נה עד סוף פרק נט

יום שישי, י"א תמוז < מפרק ס עד סוף פרק סה

שבת קודש, י"ב תמוז < פרק כ. מפרק סו עד סוף פרק סח

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם
היה המנהג שכל אחד היה
אומר בכל יום את הקאפיטל
[פרק] תהלים לפי שנות חייו.
למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס
לשנת הכ"א היה אומר פרק
כ"א בתהילים וכן היו אומרים
גם את התהילים לפי שנות בניו
ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו
לתרבות רעה....

(תמוז תרס"ו)

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה
לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-
הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין
מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו
שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש
כנהוג. ובקשתי זאת בתקפה עומדת, לזכות
הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת,
כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו
בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות
בכל מיילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

תניא יומי

~ יום ראשון ו' תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 178, כי הן ד"מ דוגמת... עד עמ' צ, יתברך ויתעלה.

(מהאותיות) והמשיך והוריד הארה דהארה דהארה – לעיל דובר, שזה כמשל אור הלבנה המאיר על הארץ, אור שהוא הארה מהארה מהשמש, ואילו כאן מדובר שזה יורד למדריגה ולצמצומים נמוכים עוד יותר, והוא הארה דהארה דהארה –

הארה שלישית, מהארות האותיות. – מהאור המאיר מהאותיות – זהו הארה דהארה דהארה. וכן המשיך עוד, - את ההארה מההארה וכו' והוריד עד למטה מטה בפינת השתלשלות, - כשלשלת, שכל טבעת נמוכה מקודמתה, עד שנברא הדומם ממש – הדברים הדומים שלא נראה בהם כל חיות, כאבנים ועפר, ושמותיהן "אבן" ו"עפר" – שהשם הוא חיותו של החפץ, כנזכר בפרק הראשון, הם חלופים דחלופים כו' ותמורות דתמורות כו', - כלומר, שהאותיות מתחלפות פעם שניה

כי הן דרד-משל, דוגמת אור המאיר בלילה בארץ מן הירח, ואור הירח הוא מהשמש, ונמצא אור שעל הארץ – המאיר מן הלבנה, הוא אור האור של השמש. – לא האור של השמש עצמה, אלא אור המתנוצץ מדבר שמקבל

אורו מהשמש. וככה ממש דרד-משל, האותיות שבמאמרות הן כללות המשכת החיות והאור והכח ממדותיו של הקדוש ברוך הוא, לברוא העולמות מאין לאש, ולהחיותן ולקיימן כל זמן משך רצונו ותפודה. – שהם יחיו ויתקיימו. חיות כללית זו באה מה"מאמרות" עצמם. ומכללות המשכה והארה גדולה הזו, - שמה"מאמרות" עצמם, האיר ה' והמשיך מנה תולדותיה ביוצא בה, - של המשכה זו, וענפיה, - של ההמשכה הכללית, שהן תולדות המשכת האור מהאותיות, - שב"מאמרות", והן הן – ההארות שבכחית תולדות, חלופי אותיות ותמורותיהן, וברא בהן – ב"תולדות", שהם החילופים והתמורות של האותיות, ברואים פרטים שבכל עולם. – ובאופן נוסף

שער היחוד והאמונה

כי הן ד"מ דוגמת אור המאיר בלילה בארץ מן הירח ואור הירח הוא מהשמש ונמצא אור שעל הארץ הוא אור האור של השמש וככה ממש ד"מ האותיות שבמאמרות הן כללות המשכת החיות והאור והכח ממדותיו של הקב"ה לברוא העולמו' מאין ליש ולהחיותן ולקיימן כ"ז משך רצונו ית' ומכללות המשכה והארה גדולה הו האיר ה' והמשיך ממנה תולדותיה כיוצא בה וענפיה שהן תולדות המשכת האור מהאותיות והן הן חילופי אותיות ותמורותיהן וברא בהן ברואים פרטים שבכל עולם וכן האיר ה' עוד והמשיך והוריד הארה דהארה דהארה מהארות האותיות וכן המשיך עוד והוריד עד למטה מטה בבחי' השתלשלות עד שנברא הדומם ממש כאבנים ועפר ושמותיהן אבן ועפר הם חילופים דחילופים כו' ותמורות דתמורות כו' כנ"ל:

נשלם חלק שני בעז"ה יתברך ויתעלה

ויותר, בנזכר לעיל: - הרי, שחיותו ומציאותו של כל נברא, הן האותיות של "דבר ה'", והנברא בטל במציאות ל"דבר הרי", כך שכל הבריאה בטלה ומאוחדת אתו יתברך. נשלם חלק שני פעורת ה' ותפודה ויתעלה

ש"ב"מאמרות", והן הן – ההארות שבכחית תולדות, חלופי אותיות ותמורותיהן, וברא בהן – ב"תולדות", שהם החילופים והתמורות של האותיות, ברואים פרטים שבכל עולם. – ובאופן נוסף

~ יום שני ז' תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 180, אגרת התשובה... עד עמ' צא, עכ"ל הברייתא:

והשולחן-ערוך, והרבי שליט"א מפרש: "בעל התניא" - פוסק בפנימיות התורה, ו"בעל השולחן-ערוך" - פוסק בנגלה תורה.

לקוטי אמרים חלק שלישי הנקרא בשם אגרת התשובה בתור הקדמה קצרה לחלק השלישי, של ספר ה"תניא", הוא "אגרת התשובה", ראוי לציין: רבנו הזקן נקרא "בעל התניא"

עוד, ואת זנית רעים רבים ושובי אלי" - ואומר הקדוש-ברוך-הוא. כלומר, שענין התשובה דוחה הענין של "לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה". הרי ברור מהגמרא, שענין התשובה הוא ענין הקידושין שאחרי גירושין. אס-כן מכאן ברורה שייכות החלק השלישי של ספר ה"תניא", - "אגרת התשובה", לחלק השלישי של ה"שולחן ערוך" - "אבן העזר" - הענינים של "נשים".

פָּרָק א. תְּנִיָּא - למדנו בכרייתא, **בְּסוּף** - מסכת **יומא**: **שְׁלֹשָׁה חֻלּוּקֵי**

כְּפָרָה הֵם, - באופן הכפרה הניתנת לאדם על חטא שחטא, ישנן שלש דרכים שונות: אם עבר עבירה מסוג מסויים, קיים אופן מסויים של כפרה, ואם העבירה היא מסוג אחר, גם אופן הכפרה הוא אחר, **וְתִשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָד**: - בשלושת אופני הכפרה. יחד עם כל אופן של כפרה, נדרש ענין התשובה: **עָבַר עַל מִצְוַת-עֲשֵׂה** - לא קיים מצות-עשה שהיה מחוייב לקיימה, **וְשָׁב** - וחזר בתשובה **אֵינּוּ זֶה מִשֵּׁם עַד שְׂמוּחֲלִין לוֹ**; - כלומר, מוחלים לו מיד, **עָבַר עַל מִצְוַת-לֹא-תַעֲשֶׂה** - עשה דבר שהתורה מצווה שלא לעשותו, **וְשָׁב** - תִּשׁוּבָה תּוֹלָה, **וְיוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר** - התשובה עצמה אינה מספיקה ביחס למדה המרובה של כפרה הנדרשת לגבי אותה עבירה, התשובה משפיעה שלא יענישו אותו - עד לזמנה של הכפרה, והוא יום הכיפורים, בו הוא מתכפר על העבירה שעבר. (**פְּרוּשׁ, דְּאִתְּ-עַל-גַּב דְּלַעֲנִין** - למרות שלגבי קיום, **מִצְוַת-עֲשֵׂה גְדוּלָה, שְׂדוּחָה אֵת לֹא-תַעֲשֶׂה** - : כשמזדמן ענין שיש בו הניגודים של "עשה" ו"לא-תעשה", כלומר, על-ידי שיעבור על לא-תעשה יקיים מצות-עשה - דוחה אז ה"עשה" את ה"לא-תעשה", ומותר לו לקיים את הדבר כדי לקיים את ה"עשה". לדוגמה: כלאים בציצית; הרי שקיום מצות-עשה הוא למעלה מקיום לא-תעשה, ואילו כאן אנו אומרים, שעל עבירת מצות-עשה מספיקה תשובה בלבד כדי לכפר על כך. ועל עבירת לא-תעשה אין תשובה בלבד מספיקה, אלא מן ההכרח להזדקק ליום-כיפור לשם כפרה? - שאלה זו עומד רבנו הזקן לפתור. ומהפתרון נבין גם את פנימיות הענינים המתעוררים על-ידי קיום מצות-עשה והפגם המתחולל על-ידי עבירה חס-ושלום על לא-תעשה, ובהתאם לפנימיות הענינים בא פסק ההלכה בנוגע לקיום מצות-עשה כיצד עליה לדחות לא-תעשה, ואופן הכפרה הנדרשת על עבירת לא-תעשה. תוכן התירוץ בקצרה הוא: בקיום מצות-עשה, הרי נוסף על כך שהוא מקיים ציווי הקב"ה לעשות את הדבר, גם נמשך על-ידיזוה אור ושפע בעולמות העליונים ובנפשו, כי כל מצוה

ישנה אימרה בשיחותיו הקדושות של הרבי הקודם נשמתו-ערך (ספר השיחות ה'תש"א עמוד 142 ואילך), שארבעה חלקי ה"תניא" הם כנגד ארבעה חלקי ה"שולחן ערוך".

את שייכותו של החלק השלישי, "אגרת התשובה", לחלק השלישי שב"שולחן ערוך" ("אבן העזר"), מסביר הרבי שליט"א גם על פי חסידות וגם על פי נגלה:

על-פי חסידות, הרי זה לפי מה שאנו רואים להלן בפרק ד' שב"אגרת התשובה", ששני

האופנים בתשובה, תשובה-תתאה ותשובה-עילאה (תשובה תחתונה ותשובה עליונה), הכוללות בתוכן כל ענין התשובה, הן שתי האותיות "ה" שבשם הוי', ה' תתאה, ה' האחרונה, וה' עילאה, ה' הראשונה, ואם כן - הרי זה הסדר "נשים", "מלכות" ו"בינה".

וכשם שהסדר בש"ס הוא, שבתחילה בא מסכת גיטין, ולאחריה - מסכת קידושין, שזהו (כפי שהרמב"ם אומר בהקדמתו לפירוש המשניות) מפני שבפסוק נאמר "ויצאה והיתה" ("ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר"), בתחילה "ויצאה" - גירושין, גיטין, ואחר כך "והיתה", קידושין; ועל-דרך-זה בסדר דברי הימים, שבתחילה היה "ויגרש את האדם", ובמדרש רבה בראשית פרשה כ"א פסקא ח' כתוב ש"ויגרש" מלשון גירושין "כבת ישראל שנתגרשה", שיכולה עדיין להתחתן. ולאחר מכן, בשעת מתן תורה, היה "קדשנו במצותיו", מלשון "קידושין", כפי שכתוב ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ו, שזה כמו קידושין שהמקדש אומר "הרי את מקודשת לי" (וכפי שהוא אומר להלן בפרק י" - כך הרי גם הסדר בנוגע ל"נשים" ברוחניות - שענין ה"קידושין" בא אחרי "גיטין", וממילא מובנת השייכות ל"תשובה". שכן, כיצד יכול היה להיות קידושין אחרי גירושין - אלא שמן ההכרח שיהיה בינתיים ענין התשובה, כפי שאומר בפרק י"ז ב"תניא", שאי אפשר שיהיה ענין עבודת ה' מבלי שיהיה לפני זה ענין התשובה.

זאת ועוד : על-ידי חטא - "שולחה אמכם" (ככתוב : "ובפשעכם שולחה אמכם"), "שולחה" - ענין הגירושין, "ושלחה מביתו", ועל-ידי תשובה, הרי "כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם", שספר הכריתות, ענין הגירושין, שהיה לפני זה - מתבטל. ובנגלה ממש: גם מהגמרא ראייה מפורשת על שייכות ענין התשובה לקידושין שאחרי גירושין, כפי שהגמרא (יומא פו, ב) אומרת שרבי יוחנן אומר, שתשובה דוחה לא-תעשה שבתורה, ומביא מהפסוק (ירמיה ג, א) "לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו לאיש אחר, הישוב אליה

1. פו, א. 2. יבמות ג, ב. ובכ"מ.

על הלא-תעשה, נגרם פגם בנפשו וגם למעלה, לכן אין די בתשובה בלבד לתקן את הדבר, אלא מן ההכרח להזדקק לכפרה של יום כיפור, שדוקא הוא בכוחו לתקן ולהסיר את הפגם שנגרם בנפשו ולמעלה. וזאת אומר רבנו הזקן: הִינְנו - לכן בענין של קיום -

גדולה מצות-עשה מלא-תעשה, והיא דוחה את הלא-תעשה, משום שְׁעַל־יְדֵי קִיּוֹם מִצְוֹת עֲשֵׂה מִמְשִׁיךְ אֹרֶךְ וְשִׁפְעַת בְּעוֹלָמוֹת עֲלִיּוֹנִים מֵהָאֲרֶת אֹרֶךְ אֵינְסוֹף בְּרוּךְ-הוּא (כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּהַרְפֵּי, דְרָמ"ח פְּקוּדֵינ - 248 מצוות העשה, אֲנֹן רָמ"ח אֲבָרִין דְּמִלְכָא -

הן 248 אברי "מלכא") - מדות של עולם האצילות הנקראות "מלכא", כלומר, כשם שאבר כלי לכוח הנפש וממשיך בתוכו הכוח מהנפש אליו הוא משמש כלי, כך כל מצוה היא אבר וכלי להמשכה מיוחדת מהמדות שלמעלה, הנמשכת על-ידי קיום אותה מצוה. הרי, שעל-ידי קיום מצוה, ממשיכים אור ושפע בעולמות העליונים, וְגַם עַל נַפְשׁוֹ הַאֲלֵקוּת, - הוא ממשיך אור ושפע מהארת אין-סוף ברוך-הוא - על-ידי קיום המצוה, כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים: - כמו שאנו אומרים בברכה שאנו מברכים על קיום מצוה: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו"; - שעל-ידי מצוות, נמשכת קדושה על הנפש. ומפני טעם זה, שעל-ידי מצות-עשה נמשך אור ושפע, - ישנה העליונות של מצות-עשה לגבי לא-תעשה, ו"עשה" דוחה "לא תעשה", אֲבָל לְעֵינֵי הַתְּשׁוּבָה, - לגבי ענין התשובה, כדי לתקן כשעבר על מצות-עשה, אָף - למרות שהתשובה עצמה מספיקה על כך שְׁמוֹחֲלִין לוֹ הַעֲנֵשׂ עַל שֶׁמָּרַד בְּמִלְכוּתוֹ וַיִּתְּבַרַךְ וְלֹא עָשָׂה מֵאֲמַר הַמֶּלֶךְ, - הקב"ה. את זאת מתקנת תשובה בלבד, אך, בכל זאת, אין היא מתקנת כליל את העבירה על מצות-עשה, שהרי מְבַלְמִקוֹם הָאֹרֶךְ - שהיה ממשיך על-ידי קיום מצות-העשה, נֶעְדָּר - גם אחרי שחזר בתשובה, וְכוּ', וְכַמֵּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוּנָם לְבִרְכָה, עַל פְּסוּק: "מַעֲוֹת לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן" - "זֶה שֶׁבִטַּל קְרִיאַת-שְׁמַע שֶׁל עֲרֵבִית אוֹ וְכוּ'", - לא ניתן לתקן זאת, גם כשעושים תשובה, דָּאֵף שְׁנוֹהַר מַעֲתָה לְקִרּוֹת קְרִיאַת-שְׁמַע שֶׁל עֲרֵבִית וְשַׁחְרִית לְעוֹלָם - היינו, שהוא חוזר בתשובה על מה שהסיר מקודם לקרוא קריאת שמע, אֵינן תְּשׁוּבָתוֹ מוֹעֵלֶת לְתַקֵּן מֵה שֶׁבִטַּל פְּעַם אֶחָת; - קריאת-שמע. שכן, המשכת האור והשפע שהיה ממשיך על-ידי אותה קריאת-שמע - חסרה. על-כל-פנים, הרי

היא כמו אבר (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכל' רו"ל³ רמ"ח איברין כנגד רמ"ח מ"ע"), כלומר, כשם שאבר הוא כלי וממשיך חיות מהנפש, כך כל מצות-עשה היא כלי וממשיכה שפע חיות מאור אין-סוף ברוך-הוא, וכמו שבאבר מתלבשת

החיות מהנפש - כך מתלבשת (כלומר, נמשכת בפנימיות) החיות הנמשכת על-ידי קיום מצות-עשה - בעולמות; ואילו בלא-תעשה הרי למרות שבשעה שהוא מקיים לא-תעשה - על-ידי שאינו עובר עליה - שבענין קיום ציווי הקב"ה הוא גם כאן מקיים את הציווי שלא לעשות, כמאמר חכמינו

ז"ל: "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: אבל רק) כאלו עשה מצוה", היות שאין זה דרך פעולה ועשיה, כמו שהדבר במצות-עשה, אלא על-ידי שלילה - על-ידי אי-עשיה - הוא מקיים ציווי ה', ותורה ומצוות הן הרי כדי להמשיך אור על-ידי רמ"ח מצוות-עשה, ולהעביר את "רוח הטומאה" על-ידי שס"ה מצוות לא-תעשה (כפי שאמר בחלק הראשון פרק ל"ז, דף מח, א), וכאן בענינו, כשנפגשים יחד 'עשה' ולא-תעשה, ומתעוררת שאלה איזו מהן לדחות, הרי שלא שייך כאן לומר שעל-ידי שיעשה את הדבר תישאר "רוח הטומאה", שהרי הוא עושה בהתאם לציווי התורה, שהתורה מצוה עליו לדחות את מצות הלא-תעשה. ואילו גם אם התורה תצווה עליו לדחות מצות-עשה - הרי סוף סוף אין כאן מעשה שימשיך את האור, והאור הרי יחסר אז. לכן דוחה ה'עשה' את הלא-תעשה: החסרון שישנו באופן רגיל כשמקיימים לא-תעשה - אין כאן, והריווח של עשיית מצות-עשה - המשכת האור - ישנו. בהתאם לכך, הרי לכאורה, שגם בנוגע לעבירה על מצות-עשה, שאז חסרה המשכת האור והשפע בעולמות ובנפשו - תהיה הכפרה הנדרשת גדולה יותר, כפי שהדבר בעבירה על לא-תעשה, ולפי דברי הגמרא ב"יומא", כאמור, הרי להיפך - שעל עבירה על לא-תעשה, נדרשת כפרה גדולה יותר? - אלא, ההסבר הוא שהעליונות שישנה בקיום מצות-עשה, בהמשכת אור בנפש האלקית - לא ניתנת לתיקון על-ידי הכפרה, כי האור שהסיר להמשיך, אין הכפרה משלימה. הכפרה באה רק כדי לכפר על שעבר על ציווי ה' ולא קיים את המצוה - ועל כך מספיקה תשובה בלבד. ואילו, בעבירה על לא-תעשה, באה הכפרה כדי לתקן את כל מה שהעבירה קלקלה, וכיוון שעל-ידי העבירה - בפעולה -

3. מכות כג, סוף ע"ב. 4. משנה מכות פ"ג מט"ו. 5. תיקוני זהר תיקון ל'. 6. ברכות כו, א. 7. קהלת א, ה.

הכפרה על עבירה זו. על-כל-פנים יוצא, שבעבירה על מצות-עשה ישנו דבר חמור יותר מאשר בעבירה על לא-תעשה. וְלִבְנֵי אִין לְלַמֵּד מִכָּאן – מהברייתא האומרת שבמצות-עשה – כשעושים תשובה מוחלין לו במקום, ואילו בלא-תעשה באה הכפרה רק ביום כיפור –

אי אפשר ללמוד שָׁוִים קָלָא חֲסִי וְשָׁלוֹם בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּבְפִרְטָא – שאסור ללמוד שום קולא בְּתִלְמוּד תּוֹרָה, – במצות העשה של לימוד תורה, וְאִדְרָבָּה אֲמַרוּ רַבּוּתֵינוּ וְזָרוּתֵנוּ לְבִרְבָּהּ: וְתַר קְדוּשָׁתָא בְּרִידָהּ – בנסיבות מסוימות, על – עבירות חמורות כמו עֲבֻדְהָ זָרָה וְכוּ', אִף שָׁתָן – אף שעונשן עבירות ומיתות בִּיתֵי דִין, וְלֹא וְתַר עַל בְּטוּל תִּלְמוּד

תּוֹרָה). – להלן אומר בברייתא: עֲבַר עַל פְּרִיטוֹת וּמִיתוֹת בִּיתֵי דִין – על עבירות שעונשן כרת או מיתה על-ידי בית-דין – תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, – שלא להיענש מלמעלה על עבירות אלו, וְיִסּוּרֵין מְקַרְקֵין (פְּרוּשׁ, – "ממרקין" הוא, גְּמִרְיֵין – את הַכִּפּוּרָה, וְהוּא מְלִשׁוֹן מְרִיקָה וּשְׂמִיפָה לְצַחְצַח הַנֶּפֶשׁ, כִּי 'כִּפּוּרָה' הוּא לְשׁוֹן קְנוּתָה, שְׂמִקְנָתָה לְבִלְוֵד הַחֲטָא), – הרי שבעבירות של כריתות ומיתות בית-דין, לא מספיק הניקוי שנעשה על-ידי ענינים של תשובה ויום כיפור, אלא נדרש גם הניקוי והמירוק על-ידי יסורים רחמנא-ליצלן, שְׁנֵאמַר: "וּפְקַדְתִּי בְּשִׁבְטִי פְּשָׁעִים וּבִנְגָעִים עֲוֹנִים." – הרי שישנן עבירות כאלו שעליהן נדרש הניקוי על-ידי יסורים ר"ל – והן, העבירות שעונשן כריתות ומיתות בית-דין. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַכִּפּוּרָה – שבסוף מסכת יומא.

מה שאפשר לו לתקן – הוא מתקן בתשובה בלבד, ולכן מספיקה תשובה בלבד לשם כפרתו, ואין דבר נוסף כדי לסיים את הכפרה. וְהַעֲוֵבָר עַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֵׂה, עַל־יְדֵי שְׁנֵדְבַק הָרַע בְּנַפְשׁוֹ – כשעושה פעולה של רע על-ידי מעשה או על-ידי דיבור או על-ידי

מחשבה, הנה על-ידי זה, עוֹשֵׂה פְּגָם לְמַעַלָּה בְּשִׂרְשָׁהּ וּמְקוֹר חֲצֵבָה – של הנשמה, (בְּלְבוּשִׁים דְּעֵשֶׂר סְפִירוֹת דְּעֵשֶׂה, – בלבושי עשר ספירות שבעולם העשה, כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב בְּתִקּוּנֵי זְהַר: "לְבוּשֵׁין תְּקִינַת לִוְן, דְּמַנְיָה פְּרָחִין נְשִׁמְתֵין לְבָנֵי נְשָׂא וְכוּ'") – לבושים התקנת להן, ל"ספירות", שמהם פורחות נשמות לבני אדם). רואים אנו

מ"תיקוני זוהר" זה, שישנו ענין של לבושים ל"ספירות" שמהם באות הנפשות, וכשעל-ידי עבירה נעשה פגם בנפש – נעשה על-ידי-זה פגם גם בשורש הנפש, לְכַךְ – לכן, אִין בְּפִרְה לְנַפְשׁוֹ וְלֹא לְמַעַלָּה – כפי שיאמר להלן, משמעותה של "כפרה" היא הסרת וניקוי הפגם, הנה תשובה בלבד אין בכוחה לנקות את הפגם בנפש ולמעלה, עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, – שהיום עצמו מכפר. כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב: – בנוגע ליום כיפור: "וְכִפּוּר עַל הַקִּדְשׁ מִמִּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם וְגו'", "לְפָנֵי ה' הַמְתַּהַר"ו¹⁰ – "לְפָנֵי ה' דְּיָקָא. – לפני ה' דוקא. "לפני" היינו למעלה, למעלה משם הוי', משם תבוא טהרתכם. הרי שהטהרה של יום כיפור, באה ממקום וממדריגה שלמעלה משם הוי', אשר לכן הוא למעלה מהמקום והמדריגה בהם פוגע הפגם המתהווה על-ידי שעוברים על לא-תעשה – ולכן ישנה אז

אגרת התשובה

על מל"ת ע"י שנדבק הרע בנפשו עושה פגם למעלה בשרשה ומקור חוצבה (בלבושי' די"ם דעשי' כמ"ש בת"ז לבושי' תקינת לון דמנייהו פרחין נשמתין לב"ג וכו') לכך אין כפרה לנפשו ולא למעלה עד יוה"כ כמ"ש וכפר על הקדש מטומאות בני' ומפשעיהם וכו' לפני ה' תטהרו לפני ה' דייקא ולכן אין ללמוד מכאן שום קולא ח"ו כמ"ע ובפרט בת"ת. ואדרבה ארז"ל ויתר הקב"ה על ע"ז וכו' אף שהן כריתות ומיתות ב"ד ולא ויתר על ביטול ת"ת). עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין (פי' גומרין הכפרה והוא מלשון מריקה ושטיפה לצחצח הנפש. כי כפרה היא לשון קינוח שמקנה לכלוך החטא) שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. עכ"ל הברייתא:

~ יום שלישי ח' תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צא, והנה מצות התשובה... עד עמ' 182, כ"א מיראה.

אגרת התשובה

החטא בלבד, היא ענין התשובה מן התורה, (בְּרִיאָתָא – כפי שכתוב

והנה מצות התשובה מן התורה היא עויבת החטא בלבד (כראי' בגמ' פ"ג דסנהדרין

וְהִנֵּה, מִצְוֹת הַתְּשׁוּבָה¹³ מִן הַתּוֹרָה הִיא עֲוִיבַת הַחֲטָא בְּלְבַד – עויבת

8. בהקדמה. 9. אחרי מות טז, טז. 10. שם, טז, ל. 11. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. 12. תהלים פט, כג. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כותב 'מצווה' (ולא 'ענין') או 'והנה התשובה' וכיו"ב. ועד' ל' הרמב"ם הלי' תשובה פ"ב ה"ב) – דפשטות הלי' מורה דס"ל דתשובה

מְשַׁבְּתוֹ, וְיֹשֵׁב אֶל ה' וְגו'"; - הפסוק אומר: במה מתבטא שובו אל הקב"ה - במה שהרשע עוזב את דרכו הקודמת, והחוטא עוזב את מחשבות החטא שלו. וּבְפָרְשַׁת נְצֻבִים²² כְּתִיב: - "וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וּשְׁמַעַתָּ בְּקוֹל וְגו', בְּכָל לְבָבְךָ וְגו'²⁴". - הר"י²⁵ שענין התשובה הוא, לשוב אל ה', על-ידי השמיעה בקולו, דבר שצריך להיעשות בכל הלב. וכך גם כתוב²⁶: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו'"; - וכן כתוב²⁷: "הִשְׁיבֵנו ה' אֱלֹהֵיךָ וְגו'²⁸". - מכל הפסוקים האמורים, ברור שענין התשובה הוא לשוב אל ה', לקיים את מצוותיו ולא לעשות שום עבירות.

בְּנִמְרָא פֶּרֶק ג' דְּסִנְהֶדְרִין¹⁴ וּב'חֲשֵׁן מִשְׁפָּט' סוּף סִימָן לר"י¹⁵ לְעֵינֵי עֲדוּת¹⁶, - שאם הוא עוזב את החטא בלבד ואינו חוזר על אותו חטא שעשה אותו פסול לעדות - הריהו כשר לעדות¹⁷, דְּהֵינּוּ שְׁיִנְמַר בְּלָבוּ בְּלֵב שְׁלָם, לְבַל יִשׁוּב עוֹד לְבִסְלָה, לְמַרְד בְּמַלְכוּתוֹ יתְפַרְדָּךְ¹⁸, וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד - על מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ - מלכו של עולם, הקב"ה חס' וְשְׁלוֹם, הֵן בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה¹⁹ הֵן בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה²⁰. וְזוּהוּ עֵפָר פְּרוֹשׁ לְשׁוֹן "תְּשׁוּבָה", - כְּלוּמַר, לְשׁוּב אֶל ה' בְּכָל לָבוּ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, לְעִבְדוֹ וּלְשׁוּמַר בְּל מִצְוֹתָיו, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב²¹: "יַעֲזֹב רִשְׁעֵי דְרַבּוֹ וְאִישׁ אֶזְנוֹ

אגרת התשובה

ובח"מ סס' ל"ד לענין עדות) דהיינו שיוגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ה"ו הן בכ"ע הן במל"ת. וזהו עיקר פי' לשון תשובה לשוב אל ה' בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצותיו כמ"ש יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וכו'. ובפ' נצבים כתיב ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו וכו' בכל לבבך וכו' שובה ישראל עד ה' אלקיך וכו' השיבנו ה' אליך וכו'. ולא כדעת יעזוב רשע דרבנו ואיש און

בתוכן דעויבת החטא מצוה מה"ת וגם להרמב"ם והסמ"ג שהרי אליב"י קאי כאן (וראה סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה בתחלתה) - ולא רק להרמב"ן (נצבים ל, יא. הובא בלקו"ת עה"פ שם). ובס' היד לפני ה' תשובה, (שכנראה גם "הקדמות" אלו להרמב"ם הם): מ"ע א' והוא שישוּב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. ואולי ג"ז מקור דברי הצ"צ שם. ובסהמ"צ להרמב"ם: "מצוה ע"ג היא שצונו להתוודות כו' ולומר אותם עם התשובה". ראה במפורט להלן עמוד 1118 ואילך. 14. כה, ב. 15. סעיף כט ואילך. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא הביא מקדושין (מט, ב) וש"ע אה"ע סל"ח סל"א לענין קדושין ובפרט דקדמו לסנה' וחז"מ (וראה מנ"ח מצוה סס"ד) - וי"ל דעדיפא ל' הוכחה מדיני ממונות דלא אזלינן בתר רובא, ז.א. שלא רק ע"ד הרוב מספיקה עויבת החטא". 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיקר הכוונה כאן - דלא התענית וכמשל"ק. אבל מהל' מובן דגם בלא וידוי דברים - תשובה היא (וכדמוכח גם מהראיות מש"ע מחז"מ שלא הזכירו שם וידוי דברים), אלא שוידוי ובקשת מחילה - כשעושים - הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה - ולכן הזכירו הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין בפ"ע, וכמשנ"ת בסוף הפרק ורפ"ב - "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תעניות כלל". ועיין זח"ג קכב, א. סמה"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה שסד". 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כל המשך הדברים - להקל עשיית התשובה, לבד ענין זה, דבכל תשובה צ"ל ענין כללי "דלא ישוב למרוד במל' ית'". ולכאורה הוא חידוש גדול. וצ"ע המקור ע"ז בפוסקים [והוא בדוגמא שבקיום המצות ג"כ צ"ל הקדמת ענין הכללי בתחלה יקבל עליו עומ"ש ואח"כ עול מצות - ברכות רפ"ב] - וכ"ה גם בהכתובים שמביא לראי': יעזוב רשע דרכו (ל' יחיד - דרכו בכלל, שהוא רשע ואח"כ) מחשבותיו (ל' רבים, ענינים ועבירות פרטיות); ושבת (בכלל), בקולו וגו' ("פרט") (ציווי - פרטי המצות). וכן צ"ל ב' החלטות "הן במ"ע הן במל"ת". 19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבוה צ"ל קום ועשה - ובכ"ז מקבל עליו". 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבעבירה על מל"ת - ניכרת המרידה, משא"כ בהעדר עשיית מ"ע". 21. ישעיה נה, ז. 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מפרש הסדרה ולא כדלקמן "בתורה" לשלול ואתחנן ד, ל - דשם הוא רק סיפור דברים, וכהתחלתה העידותי בכסם גו'. ועוד ועיקר (כי לכאורה גם מסיפור יש ללמוד מהו ענין התשובה) - כי שם אינו מפרט דצ"ל 'בכל לבבך'. 23. נצבים ל, ב. 24. הטעם מדוע מביא רבנו הזקן בתחילה פסוק מנביא (ישעיה) ולאחר מכן פסוק מן התורה, כותב הרבי שליט"א, ש"יש לומר" שזה מפני שבנביא מפורש שהתשובה היא עויבת החטא. והרבי שליט"א מוסיף: "וראה הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב". 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ואף דכנ"ל כאן קאי (גם) להרמב"ם, ולדידי' פ' זה הבטחה היא (הל' תשובה פ"ז ה"ה) - עיין רמב"ן (שם) דתרווייהו איתנהו ב'. ומר חפץ אלוף בסהמ"צ שלו מנה במנין העשין עשה ושבת עד ה' אלקיך (הובא בפ' הרי"פ לסהמ"צ להרס"ג פרשה מ"ב) וכ"ה בסמ"ק במצוה נג "לשוב דכתיב ושבת עד ה"א ושמעת בקולו". 26. הושע יד, ב. 27. איכה ה, כב. 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הכרח כל ד' הפסוקים ודייק סדרם (הקדים נביא לתורה וכו'): לקמן רפ"ג דע"י החטא מוריד השפעת שם הוי" ב"ה (דחלק הוי' עמו גו' חבל גו' - כמשל החבל כו') - שמוזה מובן שהתיקון (התשובה) צ"ל העלאת כהנ"ל. ובפ"ד מבוארים פרטי שם הוי' - ה' (אחרונה) מעשה - ועז"נ יעזוב רשע דרכו גו' וישוב גו'. ו' - קול ושהה מדות (שבלב) כו' - ועז"נ ושבת גו' בקולו גו' לבבך גו'. ה' (ראשונה) התבוננות (רק בזה חסרוננו) - ועז"נ שובה ישראל (שם המעלה). י' - שכל הנעלם שבכחו כו' שרש ועיקר חכ' שבה מלוכש ה' (ח"א פ"ט ושם, אשר כשנוגע לשם - פונה בכל הכחות כו'). - ועז"נ השיבנו ה' גו'. וזהו ג"כ הענין והסדר, שנאמר: סור מרע (יעזוב רשע - מל"ת) ועשה טוב (ושמעת גו' בכל לבבך - דפליג לרמ"ח איברין, רמ"ח מ"ע) בקש שלום (לאחרי סומ"ר וע"ט - שלכן נק' ישראל - ויכול להיות שלום ושלמות כו') - מתחלה מלמטלמ"ע, ואח"כ מלמעלמ"ט - שובה ישראל, השיבנו ה' וכמוכן כ"ז מלקו"ת ס"פ בלק ד"ה מה טובו בכי' ד' תשובות - אלא ששם מבארם כאו"א בפ"ע - וכאן - כמו שכאו"א מהן (אפילו תשו"ת)

השיסורים האמורים אינם מכוונים לתעניות, רק הַיְדוּי – שמתוודים ומפרטים כדיבור את החטאים שחטאו, וּבְקִשְׁתָּ מְחִילָה, - על העבירות, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה³¹: "וְהִתְדוּ אֶת חַטָּאתָם וְגו'³²". - את הוידוי ובקשת מחילה כן מזכירים הרמב"ם והסמ"ג במצות התשובה, כי זהו חלק מהתשובה. טעמו של דבר (כתוב) הוא, כי בעבירה ישנו "גוף" ו"נשמה". מעשה העבירה הוא ה"גוף", והרצון והתאוה לעשות את העבירה, הוא ה"נשמה". בשעה שהוא עושה תשובה, עליו הרי לבטל גם את ה"גוף" וגם את ה"נשמה" של העבירה. הנה את ה"נשמה" - את הרצון והתאוה - מבטלים על-ידי החרטה על העבר, שחורה לו והוא מצטער על שעשה את העבירה. צער הוא הרי ההיפך

מתענוג, והצער על העבירה מבטל את התענוג שבסיבתו היו בו הרצון והתאוה באותה עבירה. אבל הרי צריכים לבטל גם את ה"גוף" של העבירה, ובכך להימנע להבא מלעשות עבירה זו - והרי אין כאן מעשה שיבטל את מעשה העבירה, שהוא "גוף" העבירה. הנה הוידוי שהוא מוציא בפיו, ו"עקימת שפתיו הוי מעשה" - זה מבטל את "גוף" העבירה. על כל פנים, זהו ענין הוידוי שהוא חלק מהתשובה. ואילו תעניות אינן חלק מהתשובה. ומה שֶׁכָּתוּב בַּיּוֹאֵל³³: "שׁוּבוּ עֲדֵי כָּל לִבְבְּכֶם בְּצוּם וּבִבְכֵי גו'³⁴", - כתוב הרי כאן ענין התענית כחלק מ"שובו אלי", הַיְדוּי - הרי זה כדי לְבַטֵּל - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ענין של עתיד (ותשובה - עזיבת העבר), הַגְזָרָה שֶׁנִּגְזְרָה - אז, לְמַרְק עֵזוֹן הַדּוֹר עַל-יְדֵי יְסוּרִים בְּאַרְבָּה. - שכדי לבטל את הגזירה, נדרש ענין התענית. אך אין התענית חלק מתשובה. וְזֶהוּ הַטַּעַם כָּל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁמִּתְעַנִּין עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבֵא עָלֶיךָ

וְלֹא כִדְעַת הַהֲמוֹן, שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא הַתַּעֲנִיּוֹת. - על העבירות שעבר. וְאִפְלוּ מִי שֶׁעָבַר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית-דִין, שֶׁנִּגְמַר בְּפָרְתוֹ הִיא עַל-יְדֵי יְסוּרִים, - כנוכר לעיל מהברייתא במסכת יומא, הַיְדוּי שֶׁהַקְדוּשָׁה בְּרוּךְ-הוּא מְבִיא עָלָיו יְסוּרִים - ויסורים אלה הם גמר כפרתו, (וכמו) שֶׁכָּתוּב³⁵: "וּפְקַדְתִּי בְשִׁבְטִי וְגו'" - "וּפְקַדְתִּי" הִיָּא, - שהקב"ה מביא את היסורים, וְהַיְדוּי³⁶ - מתי מביא הקב"ה יסורים לגמר הכפרה, הרי זה כְּשֶׁתְּשׁוּבָתוֹ רְצוּיָה לְפָנָיו וְתִפְרָה, בְּשׁוּבוֹ אֵל ה' כָּל לְבוֹ וּנְפִשׁוֹ מֵאֲהָבָה, בְּאַתְעֵרוּתָא דְלִתְתָא וְכַמִּים הַפְּנִים וְכו'" - אַתְעֵרוּתָא דְלַעֲלִיא, לְעוֹרֵר הָאֲהָבָה וְחֶסֶד ה' לְמַרְק עֵזוֹנוֹ בְּיְסוּרִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, - על-ידי

התעוררות מלמטה, ו"כמים הפנים", כפי שהאדם מבטא את רצונו העז לשוב אל ה' מצד אהבתו אל ה' - דבר זה פועל התעוררות מקבילה למעלה, שגם אליו יתייחסו באהבה וחסד, למרק אותו כליל מעוונותיו על-ידי יסורים בעולם הזה, וְכַמִּי שֶׁכָּתוּב³⁷: "כִּי אֵת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ וְגו'". - כדי למרק אותו מעוונותיו - בעולם הזה. יסורים אלה, שהקב"ה מביא, מצד אהבתו, למי ששב אל ה' מתוך אהבה - אלה הם היסורים המסיימים כפרת הנפש, בעבירות שגמר כפרתן הוא על-ידי יסורים. אך, אין הכוונה לתעניות ויסורים שאדם מקבל על עצמו. וְלִבְנֵי לֹא הוֹפְרִירוּ הַרְמַב"ם וְהַסְמ"ג - מ"ע טז, שו"ם תַּעֲנִיּוֹת כָּל לְבָבָא בְּמִצְוֹת הַתְּשׁוּבָה, אָף - לא, בְּכְרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית-דִין, - גם בתשובה על עבירות שעונשן הוא כרת או מיתת בית דין, שגמר כפרת עבירות אלו הוא הרי ענין היסורים - כפי שהגמרא אומרת - אף על פי כן, אין הרמב"ם והסמ"ג מזכירים גם בעבירות אלו את ענין התענית - מפני

כלולה מכולן, וק"ל. ע"ד הקבלה - ראה ש' הגלגולים הקדמה כא [ולהעיר דשם מפרש ד' חלקי כפרה - וכפרה ה' חילול ה', וראה חדא"ג יומא (פו, א)], 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוסיף בזה בי' - דבכ"ז כל מצות התשובה גם על כריתות תלוי' באדם. ויכול למלאותה ולגמרה כי כששב מאהבה כו' מעורר כו'". 30. משלי כו, יט. 31. נשא ה, ז. 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה הי' צ"ל זה בתחילת הבי' - מהו תשובה מה"ת - אלא עיקר הכוונה כאן - דלא התענית וכמשל"ק. אבל מהל' מוכן דגם בלא וידוי דברים - תשובה היא (וכדמוכח גם מהראיות משו"ע מחו"מ שלא הוזכרו שם וידוי דברים), אלא שוידוי ובקשת מחילה - כשעושים - הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה - ולכן הזכירם הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין בפ"ע, וכמשנת' בסוף הפרק ורפ"ב - "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תעניות כלל". ועיין זח"ג קכב, א. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה שסד". - ראה לעיל הערה 17. 33. ב, יב.

האדם מלמעלה, ולא התעניות שהוא מקבל על עצמו בתור יסורים? – מסביר רבנו הזקן: הַיְיָנוּ, כְּדִי לִנְצֹל מֵעֲנֹשׁ יְסוּרִים שֶׁל מַעְלָה חֲסִידֵי שְׁלֹמֹה; - (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ענין דלעתיד (כנ"ל) – ולא תשובה – שהוא על העבר), שמא נגזר עליו חס־ושלום מלמעלה עונש של יסורים, יינצל מכך על-ידי התעניות, וְגַם כְּדִי לִזְרוֹ וּלְמַהֵר גַּמְר כְּפָרַת נַפְשׁוֹ; - שבזה יש בכח התעניות לעזור, וְגַם אוֹלֵי אֵינוֹ שָׁב אֶל ה' פָּכַל לְפִי וְנַפְשׁוֹ מֵאַהֲבָה, כִּי־אֵם

אגרת התשובה

וּמ"ש בַּסְּפָרִי הַמוֹסֵר וּבְרֵאשֵׁם סֵפֶר הַרוֹקַח וּס' חֲסִידִים הַרְבֵּה תַעֲנִיּוֹת וְסִיגוּפִים לְעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת ב"ד וְכֵן לְמוֹצִיא זֶרַע לְבַטְלָה שְׁחִיב מִיתָה בִּיְדֵי שָׁמַיִם כַּמ"ש בַּתּוֹרָה גְבִי עַר וְאוֹנֵן וְדִינוֹ כַּחֲיִיבֵי כְרִיתוֹת לְעֵנִין זֶה. הַיְיָנוּ כְּדִי לִנְצֹל מֵעוֹנֵשׁ יְסוּרֵי שֶׁל מַעְלָה ח"ו. וְגַם כְּדִי לִזְרוֹ וּלְמַהֵר גַּמְר כְּפָרַת נַפְשׁוֹ. וְגַם אוֹלֵי אֵינוֹ שָׁב אֶל ה' בְּכָל לְבוֹ וּנְפִשׁוֹ מֵאַהֲבָה כ"א מִירָאָה:

מִיְרָאָה: - שאז אין ה"כמים הפנים" שלמעלה, עוזר לגמור כפרתו על-ידי יסורים, ולכן הוא מקבל על עצמו יסורים בענין התעניות³⁷. אך בעצם, ענין היסורים הגומרים את הכפרה (בחיובי כריתות ומיתות בית-דין) אין הכוונה ליסורי תעניות, אלא ליסורים שמביאים על האדם רחמנא-ליצלן מלמעלה, כדי לגמור את כפרתו.

הַצְּבֹר, - שהתענית באה כדי לבטל את צרת הגזירה. וְכַמּוֹ שְׁפָתוֹב בְּמַגְלַת אֶסְתֵּר³⁴ – שאסתר ביקשה להטיל תענית כדי לבטל את גזירת המן. וְזֶה שְׁפָתוֹב בְּסִפְרֵי הַמוֹסֵר, וּבְרֵאשֵׁם 'סֵפֶר הַרוֹקַח' וְ'סֵפֶר חֲסִידִים', הַרְבֵּה תַעֲנִיּוֹת וְסִיגוּפִים לְעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בִּית־דִּין³⁵, וְכֵן – הם מביאים הרבה תעניות, לְמוֹצִיא זֶרַע לְבַטְלָה, שְׁחִיב מִיתָה בִּיְדֵי שָׁמַיִם, כַּמּוֹ שְׁפָתוֹב בַּתּוֹרָה³⁶ גְבִי עַר וְאוֹנֵן, - בהם היה חטא זה, וזה אשר הביא את העונש של מיתת בידי שמים, וְדִינוֹ – של המוציא זרע לבטלה, כְּחִיבֵי כְרִיתוֹת לְעֵנִין זֶה – ולכן מביאים ספרי המוסר האמורים הרבה תעניות למי שעבר על חטא זה. הרי לכאורה, שהתעניות באות בתור יסורים לגמור הכפרה, שבחיובי כריתות נדרש ענין היסורים דוקא, ואילו לעיל, נאמר הרי שהיסורים הגומרים כפרתם של חיובי כריתות, הם דוקא היסורים שמביאים על

~ יום רביעי ט' תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 182, פרק ב אך כל זה... עד עמ' צב, יום רצון:

כך שום תעניות, שְׁנַמְחַל לוֹ לְגַמְרֵי מַה שְׁעָבֵר עַל מִצְוֹת הַמִּלְכָּה – מלכו של עולם, בְּשַׁעֲשֵׁה תְּשׁוּבָה שְׁלֹמָה, וְאֵין מְזַכְרִין לוֹ דְבָר וְחֲצֵי דְבָר בְּיוֹם הַדִּין לְעֵנִשׁוֹ עַל זֶה – על חטאו, חֲסִידֵי שְׁלֹמֹה בְּעוֹלָם הַבָּא, וְנַפְטָר לְגַמְרֵי מִן הַדִּין בְּעוֹלָם הַבָּא. אֲמַנֵם – כדי שִׁיְהִיָּה לְרַצּוֹן לְפָנָי ה' וּמְרַצָּה וְחִיבֵי לְפָנָי יִתְכַרֵּךְ בְּקִדְּשׁ הַחֲטָא, לְחַיּוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנֵנוּ מְעַבְדָּתוֹ – לשם כך, הִיָּה צְרִיךְ לְהִבְיֵא קִרְבָּן עוֹלָה אֶפְלוֹ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה קִלָּה שְׂאִין בָּהּ כְּרַת וּמִיתַת בִּית־דִּין, -

אגרת התשובה

פֶּרֶק ב אֵךְ כָּל זֶה לְעֵנִין כְּפָרָה וּמַחִילַת הָעוֹן שְׁנַמְחַל לוֹ לְגַמְרֵי מַה שְׁעָבֵר עַל מִצְוֹת הַמִּלְכָּה כְּשַׁעֲשֵׁה תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה וְאֵין מְזַכְרִין לוֹ דְבָר וְחֲצֵי דְבָר בְּיוֹם הַדִּין לְעֵנִשׁוֹ ע"ז ח"ו בְּעוֹה"ב וְנַפְטָר לְגַמְרֵי מִן הַדִּין בְּעוֹה"ב. אֲמַנֵם שִׁיְהִי לְרַצּוֹן לְפָנָי ה' וּמְרוּצָה וְחִיבֵי לְפָנָי ית' כְּקוֹדֵם הַחֲטָא לְחַיּוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנֵנוּ מְעַבְדוֹתוֹ. הִיָּה צְרִיךְ לְהִבְיֵא קִרְבָּן עוֹלָה אֶפְי' עַל מ"ע קִלָּה שְׂאִין בָּהּ כְּרַת וּמִיתַת ב"ד

פֶּרֶק ב. בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם, פֶּרֶק א', הַסְּבִיר רַבְּנוּ הַזְּקֵן, שֶׁתְּשׁוּבָה אֵינָה עֵנִין תַעֲנִיּוֹת, צוּם עַל עֲבִירוֹת שְׁנַעֲשׂוּ, אֲלֵא תְּשׁוּבָה הִיא "עֲזִיבַת הַחֲטָא", לְעֻזּוֹב אֶת הַחֲטָא וְלֹא לְעִשׂוֹתוֹ עוֹד. וְאֶפְלוֹ בְּעִבְרוֹת שְׁגַמְר כְּפָרַתָּן הוּא עַל-יְדֵי יְסוּרִים (וְהֵן הַעֲבִירוֹת שְׁעוֹנֵשׁן כְּרַת אוֹ מִיתַת בִּית־דִּין) – אֵין הַכוּוּנָה לְיִסוּרֵי תַעֲנִיּוֹת שֶׁהָאֵדָם גּוֹזֵר עַל עֲצֻמוֹ, אֲלֵא הַכוּוּנָה הִיא, לְיִסוּרִים שְׁמַבִּיאִים עֲלָיו מִלְּמַעְלָה, כְּדִי לְגַמּוֹר כְּפָרַת נַפְשׁוֹ. אֵךְ כָּל זֶה לְעֵנִין בְּפָרָה וּמַחִילַת הָעוֹן, - פּוֹעֵלַת הַתְּשׁוּבָה וְלֹא נִדְרָשׁוֹת עַל

34. ד, טז. 35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וביותר תגדל הקושיא מ"סיגופים" דלכטל גזירה לא מצינו רק תענית, כנ"ל ביזאל ואסתר כו. ועכצ"ל שכאן הכוונה אחרת. 36. וישב לח, ז-ו. 37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז קשה למה לא הזכירו הרמב"ם (שהרי מדבר גם בעושה תשובה מיראה)? ! ואולי כוננת ב' אדה"ז – שתעניות וסיגופים הנ"ל (מיעוט חלב ודב) הם ענין (קרבן-) תפלה על העתיד: לינצל מעונש וגם – שתמהר כפרתו וגם אולי – להגיע לתשו' מעולה ויותר. אלא שעפ"ז ג"כ ק"ק – חילוקי מספר התעניות כו' לכאו"א בפ"ע. אבל ראה פ"ב כיו"ב. ועיין ח"א פכ"ט ע"ד ביטוש הגוף (אלא ששם נת' ענין הביטוש דסיבת חומריות הגוף – הקליפה וע"י התבוננות)".

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנִמְרָא⁴ - שתפילת המתענה היא: "שִׁיחָא מְעוּט חֲלָבִי וְדַמִּי שְׁנַתְמַעֵט - על-ידי הצום, כְּאֵלּוּ הַקְּרָבָתִי לְפָנֶיךָ וְכוּ"⁵ - הרי, שענין התענית הוא ענין של קרבן, להיות מרוצה לפני הקב"ה כמו לפני החטא. וְלִכְּנֵן

מְצִינּוּ בְּכַמָּה תַּנְאִים וְאִמּוּרָאִים, שְׁעַל דְּכָר קָל - על חטא קל, הוּוּ מִתְעַנִּים תְּעִנִּיּוֹת הַרְבֵּה מְאֹד, כְּמוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁהָיָה מְתִיר שְׂתֵּיחָא פְּרָה יוֹצֵאָה בְּרִצּוֹעָה שְׁבִין קַרְנֵיהּ בְּשִׁבְתָּהּ, וְחֲכָמִים אוֹסְרִים, וּפְעַם אַחַת יוֹצֵאָה בֶּן פֶּרְתוֹ שֶׁל שְׁכֵנְתּוֹ וְלֹא מִחָה בָּהּ - שְׂתִימְנַע מִכֶּן, וְהִשְׁחֵרוּ שְׁנֵי מִפְּנֵי הַצּוּמוֹת, - שְׁצַם, עַל שְׁלֹא קָנִים דְּבָרֵי חֲבָרִיּוֹן; - הַחֲכָמִים שֶׁאִסְרוּ דָּבָר זֶה. וְכֵן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׂאֵמֵר⁶: "בּוֹשְׁנֵי מַדְבְּרֵיכֶם בֵּית שְׂמַאי", וְהִשְׁחֵרוּ שְׁנֵי מִפְּנֵי הַצּוּמוֹת; - שְׁצַם עַל שֶׁהִתְבַּטָּא כֶּן עַל בֵּית שְׂמַאי. וְרַב הוֹנָא, פְּעַם אַחַת נִתְהַפְּכָה לֹו רִצּוֹעָה שֶׁל תְּפִלּוֹן, וְהִתְעַנָּה מֵ צוּמוֹת; וְכַהֲנֵה רְבוֹת - בְּתַנְאִים שׁוּנִים. - תְּעִנִּיּוֹת אֵלּוּ לֹא

היו ענין של תשובה, וגם לא ענין של יסורים כדי לגמור את הכפרה - שהרי לא היו אלה חטאים כאלו הדורשים גמר כפרה על-ידי יסורים, אלא התעניות באו במקום קרבן, כדי להיות מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו לפני החטא. וְעַל יִסוּד זֶה - שיש ענין של תעניות גם על חטאים קלים שאינם דורשים גמר כפרה על-ידי יסורים, אלא התעניות הן במקום קרבן, הנה על יסוד זה, לְמִדַּת הָאֲרִיזוֹן לְתַלְמִידוֹ עַל-פִּי חֲכָמֵי הָאֲמֵת, - כפי שנקראת תורת הקבלה, מִסְפֵּר הַצּוּמוֹת לְכַמָּה עֲנוֹת וְחֲמָאִים, אִף שְׂאִין בְּהֵן פֶּרְתָּהּ וְלֹא מִיִּתָּה בִּידֵי שְׂמִיָּם, - שבהם נדרש גמר כפרה על-ידי יסורים, כְּמוֹ עַל הַכַּעַס קִנְיָא - מאה חמישים ואחת, תְּעִנִּיּוֹת וְכוּ; וְאִפְּלוּ עַל אִיסוּר דְּרַבְּנָן כְּמוֹ 'סִתָּם יִינָם' - יין של גוי,

גם כשמישהו עבר על מצות-עשה כזו, היה עליו להביא קרבן עולה - כשהיו יכולים להקריב קרבנות - בנוסף לתשובתו, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרְזִים לְהַרְבֵּה בְּתוֹרַת בְּהֵנִים עַל פְּסוּקֵי "וְנִרְצָה לֹו"; - שהעולה מרצה על מי שעבר על

מצות-עשה, וְכִדְאִיתָא בְּנִמְרָא פְּרִקְלִיטָא דְּזִבְחִים, - וכמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים⁷ דְּעוֹלָה מִכְּפָרַת עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהִיא דוֹרוֹן לְאַחַר שֶׁעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לֹו הַעֲנֵשׂ, וְכִאֲדָם שְׂפָרָה בְּמִלָּךְ וּפִיָּסוּ עַל-יְדֵי פְּרִקְלִיטָין - שתדלנים, וְנִמְחַל לֹו, - הַמֶּלֶךְ, אִף-עַל-פִּי-בֶּן שׁוֹלֵחַ - זה שסרה במלך, דוֹרוֹן וְנִמְחָה לְפָנָיו - לפני המלך, כְּדִי שִׁיתְרַצָּה לֹו לְרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ - כך גם ענינו של קרבן עולה, שאחרי שעשה תשובה ומחלו לו על חטאו - מהווה הקרבן מתנה כדי שיהיה מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו שהיה לפני שחטא. (וְלִשְׁוֹן - הגמרא שאומרת על ה"עולה" שהיא "מִכְּפָרַת", וְכֵן מַה שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרָה

"וְנִרְצָה לֹו לְכַפֵּר עָלָיו" - אִין זֶה בְּפָרַת נִפְשׁוֹ, - אִין הַכוּוּנָה לְכַפֵּר נִפְשׁוֹ הַבָּאָה עַל-יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, אֶלְא - הַכוּוּנָה הִיא: לְכַפֵּר לְפָנָיו ה' לְהִיּוֹת נִתַּת רוּחַ לְקוּנּוֹ, - שְׂתִימְחָה לְפָנֵי הַקַּב"ה כֹּל הַשְּׁפָעָה עַקֵּב חֲטָא, וְהַחֲטָא יִהְיֶה שׁוֹב אַהוּב עַל הַקַּב"ה כְּמוֹ לְפָנֵי שְׂחֲטָא, בְּדִאִיתָא שָׁם בְּנִמְרָא, - כפי שהגמרא אומרת שם, שאחרי שהיתה כבר הכפרה, באה ה"עולה" בתור דוֹרוֹן, וְכְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "תָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן"). - כֹּל עֲנִינוּ שֶׁל קָרְבָן ה"עולה" הוא לרצות, שֶׁכֵּן הַכַּפְרָה כְּבֵר הִיתָה לְפָנֵי זֶה. כֹּל זֶה הִיָּה כְּשֶׁהָיוּ יְכוּלִים לְהַקְרִיב קָרְבָנוֹת, שֶׁאִחֲרֵי שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, הָיוּ צָרִיכִים לְהִבְיָא קָרְבָן כְּדִי לְהִיּוֹת מְרוּצָה וְחָבִיב כְּמוֹ לְפָנֵי חֲטָא, וְעַכְשָׁו שְׂאִין לְנֹו קָרְבָן לְהַפִּיק רִצּוֹן מֵה' - הַתְּעִנִּיּוֹת הוּא בְּמָקוֹם קָרְבָן,

אגרת התשובה

כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רז"ל בַּת"כ ע"פ וְנִרְצָה לֹו וְכִדְאִיתָא בְּגַמ' פ"ק דְּזִבְחִים דְּעוֹלָה מִכְּפָרַת עַל מ"ע וְהִיא דוֹרוֹן לְאַחַר שֶׁעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לֹו הַעֲנֵשׂ. וְכִאֲדָם שֶׁסָּרַח בְּמִלָּךְ וּפִיָּסוּ ע"י פְּרִקְלִיטָין וְנִמְחַל לֹו. אֵעִי"כ שׁוֹלַח דוֹרוֹן וְנִמְחָה לְפָנָיו שִׁיתְרַצָּה לֹו לְרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ (וְלִשְׁוֹן מִכְּפָרַת וְכֵן מ"ש בְּתוֹרָה וְנִרְצָה לֹו לְכַפֵּר עָלָיו אִין זֶה כְּפָרַת נִפְשׁוֹ אֵלּא לְכַפֵּר לְפָנֵי ה' לְהִיּוֹת נִתַּת רוּחַ לְקוּנּוֹ כְּדִאִי' שֶׁם בְּגַמ' וְכְּמוֹ שֶׁתָּמִים יִהְיֶה לְרִצּוֹן). וְעַכְשָׁו שְׂאִין לְנֹו קָרְבָן לְהַפִּיק רִצּוֹן מֵה' הַתְּעִנִּיּוֹת הוּא בְּמָקוֹם קָרְבָן כְּמוֹ שֶׁבְּנִמְרָא שִׂיחָא מְעוּט חֲלָבִי וְדַמִּי שְׂנַתְמַעֵט כְּאֵלּוּ הַקְּרָבָתִי לְפָנֶיךָ וְכוּ. וְלִכְּנֵן מְצִינּוּ בְּכַמָּה תַּנְאִים וְאִמּוּרָאִים שְׁעַל דְּכָר קָל הוּוּ מִתְעַנִּים תְּעִנִּיּוֹת הַרְבֵּה מְאֹד כְּמוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהָיָה מְתִיר שְׂתֵּיחָא פְּרָה יוֹצֵאָה בְּרִצּוֹעָה שְׁבִין קַרְנֵיהּ בְּשִׁבְתָּהּ, וְחֲכָמִים אוֹסְרִים, וּפְעַם אַחַת יוֹצֵאָה בֶּן פֶּרְתוֹ שֶׁל שְׁכֵנְתּוֹ וְלֹא מִחָה בָּהּ - שְׂתִימְנַע מִכֶּן, וְהִשְׁחֵרוּ שְׁנֵי מִפְּנֵי הַצּוּמוֹת, - שְׁצַם, עַל שְׁלֹא קָנִים דְּבָרֵי חֲבָרִיּוֹן; - הַחֲכָמִים שֶׁאִסְרוּ דָּבָר זֶה. וְכֵן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שְׂאֵמֵר⁶: "בּוֹשְׁנֵי מַדְבְּרֵיכֶם בֵּית שְׂמַאי", וְהִשְׁחֵרוּ שְׁנֵי מִפְּנֵי הַצּוּמוֹת; - שְׁצַם עַל שֶׁהִתְבַּטָּא כֶּן עַל בֵּית שְׂמַאי. וְרַב הוֹנָא, פְּעַם אַחַת נִתְהַפְּכָה לֹו רִצּוֹעָה שֶׁל תְּפִלּוֹן, וְהִתְעַנָּה מֵ צוּמוֹת. וְכַהֲנֵה רְבוֹת. וְעַל יִסוּד זֶה לְמִדַּת הָאֲרִיזוֹן לְתַלְמִידוֹ עַל-פִּי חֲכָמֵי הָאֲמֵת, מִסְפֵּר הַצּוּמוֹת לְכַמָּה עֲנוֹת וְחֲמָאִים אִף שְׂאִין בְּהֵן כְּרַת וְלֹא מִיִּתָּה בִּידֵי שְׂמִיָּם כְּמוֹ עַל הַכַּעַס קִנְיָא תְּעִנִּיּוֹת וְכוּ. וְאִפְּלוּ עַל אִיסוּר דְּרַבְּנָן כְּמוֹ סִתָּם יִינָם יִתְעַנָּה ע"ג תְּעִנִּיּוֹת וְכוּ וְכֵן עַל

1. ויקרא א, ד. 2. ב. 3. אמור כב, כא. 4. ברכות יז, א. 5. ירושלמי ביצה פ"ב ה"ח. 6. חגיגה כב, ב. 7. מועד קטן כה, א.

הַעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ
הַקָּרְבָן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ:
"רִיחַ נִחוּחַ לַה'", - נחת
רוח לַקִּב"ה. וְכֵמוֹ
שֶׁכְּתוּב בִּישְׁעֵיהֶם:
"הַלֹּחַת תִּקְרָא צוּם וַיּוֹם
רְצוֹן לַה'", מִכֻּל־
הָרִי, שֶׁהַצּוּם הַנִּרְצָה
הוּא יוֹם רְצוֹן:

אגרת התשובה

ביטול מ"ע דרבנן כמו תפלה יתענה ס"א תעניות וכו'
ודרך כלל סוד התענית היא סגולה נפלאה להתגלות
רצון העליון ב"ה כמו הקרבן שנא' בו ריח ניחוח לה'.
וכמו"ש בישעי' הלזה תקרא צום ויום רצון לה' מכלל
שהצום הנרצה הוא יום רצון:

יתענה ע"ג – שבעים
ושלש תעניות וכו'; וכן
על בטול מצות-עשה
דרבנן כמו תפלה –
יתענה ס"א – ששים
ואחת תעניות וכו'.
ודרך כלל, סוד
התענית היא סגולה
נפלאה להתגלות רצון

~ יום חמישי י' תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צב, פרק ג והנה חכמי... עד עמ' 184, ג"פ וכו'.

וְאִם חָטָא בְּזֶה עֶשֶׂר אִו עֶשְׂרִים פְּעָמִים עַל־דֶּרֶךְ־מִשְׁלַ,
צָרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת עֶשֶׂר אִו עֶשְׂרִים פְּעָמִים פ"ד, וְכֵן
לְעוֹלָם, - שְׂתִמֵּיד מִסְפַּר הַתְעַנּוּת לְכָל חָטָא, הוּא לְפִי מִסְפַּר
הַפְּעָמִים שֶׁעָבַר עַל אוֹתוֹ חָטָא, דּוּמְיָא – כְּמוֹ, דְּקָרְבָן חָטָאת
– הֵעֵרַת כ"ק אֲדַמּוּר

שְׁלִיט"א: כֹּל הַחֲטָאוֹת,
שְׁחֵיב לְהִבְיָא עַל כָּל
פְּעָם וּפְעָם; - שְׁחָטָא.
וַיֵּשׁ – בֵּין חֲכָמֵי הַמוֹסֵר,
מְדַמֵּין – מִשְׁוִיִּם, עֲגִינָן
זֶה לְקָרְבָן עוֹלָה הַבָּאָה
עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂהי,
דְּאִפְלוּ עָבַר עַל כְּפֹה
מִצְוֹת־עֲשֵׂה - מִתְכַּפֵּר
– וּמִתְרַצָּה לְפָנֵי הַקִּב"ה,
בְּעוֹלָה אַחַת, בְּדֹאֲתָא
בְּגִמְרָא פְּרָק־קִמְיָא
דְּיִבְחִים; - כְּמוֹ שֶׁהִגְמָרָא
אוֹמַרַת בְּפֶרֶק רֵאשׁוֹן שֶׁל
מִסְכַּת זְבָחִים. וְהַכְרֵעָה
הַמְקַבֵּלַת בְּנֵה, - בֵּין

שְׁתֵּי הַדִּיעוֹת שֶׁל חֲכָמֵי הַמוֹסֵר, הִיא לְהַתְעַנּוֹת ג' פְּעָמִים
כְּפִי מִסְפַּר הַצּוּמוֹת דְּחָטָא זֶה, דְּתִינּוּ – כְּגוֹן: רִנ"ב –
מֵאֵתִים חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם, שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים שְׁמוֹנִים וָאַרְבַּע צוּמוֹת
עַל הוֹצָאת שְׁכַבַת זֶרַע לְכַמְלָה, וְכֵן בְּשֶׁאֵר חָטָאִים
וְעֻנּוֹת – שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶם הִרְבֵּה פְּעָמִים, יְצוּם שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים
כְּמִסְפַּר הַצּוּמוֹת הַקְּבוּעַ לְאוֹתוֹ חָטָא. וְהַפְּעָם – מְדוּעַ שֶׁלֶשׁ

פְּרָק ג. בְּפֶרֶק הַקּוֹדֵם, פֶּרֶק ב', הַסְבִּיר רַבְּנּוּ הֶזְקֵן, שֶׁלְמִרוֹת
שֶׁלְעֵצֶם עֲנִין הַתְּשׁוּבָה לֹא נִדְרָשׁוֹת שׁוּם תְּעַנּוּת, הָרִי כֶּשֶׁם
שֶׁבִשְׁעָה שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קִיִּים הָיוּ צָרִיכִים, אַחֲרֵי הַחֲזוּרָה
בַתְּשׁוּבָה, לְהַקְרִיב קָרְבָן עוֹלָה עַל הַחָטָא, גַּם בְּעִבְרִיהַ עַל
מִצְוֹת־עֲשֵׂה קֵלָה, וְעֵינֵינוּ

אגרת התשובה

פֶּרֶק ג וְהֵנָּה חֲכָמֵי הַמוֹסֵר הָאֲחֵרוֹנִים נִחְלְקוּ בְּמִי
שְׁחָטָא חָטָא א' פְּעָמִים רַבּוֹת. דִּישׁ
אוֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוּמוֹת לְאוֹתוֹ חָטָא
פְּעָמִים רַבּוֹת כְּפִי הַמִּסְפַּר אֲשֶׁר חָטָא. כְּגוֹן הַמוֹצִיא
זֶרַע לְכַמְלָה שֶׁמִּסְפַּר הַצּוּמוֹת הַמְּפֹרָשׁ בְּתִיקוּנֵי תְּשׁוּבָה
מֵהָאֲרִיז"ל הֵן פ"ד תְּעַנּוּת וְאִם חָטָא בְּזֶה עֶשֶׂר אִו
עֶשְׂרִים פְּעָמִים עַד"מ צָרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת עֶשֶׂר אִו עֶשְׂרִים
פְּעָמִים פ"ד וְכֵן לְעוֹלָם. דּוּמְיָא דְּקָרְבָן חָטָאת שְׁחֵיב
לְהִבְיָא עַל כָּל פְּעָם וּפְעָם. וַיֵּשׁ מְדַמֵּין עֲנִין זֶה לְקָרְבָן
עוֹלָה הַבָּאָה עַל מ"ע דֹּאפִי עָבַר עַל כְּמֹה מ"ע
מִתְכַּפֵּר בְּעוֹלָה אַחַת כְּדֹא' נִגְמ' פ"ק דְּזִבְחִים. וְהַכְרֵעָה
הַמְקוּבֵלַת בְּזֶה לְהַתְעַנּוֹת ג"פ כְּפִי מִסְפַּר הַצּוּמוֹת
דְּחָטָא זֶה. דְּהֵיִינוּ רִנ"ב צוּמוֹת עַל הוֹצָאוֹת שׁו"ל וְכֵן
בְּשֶׁאֵר חָטָאִים וְעוֹנוֹת. וְהַטַּעַם הוּא עַפ"י מ"ש בּוֹדֵה"ק

מִצְוֹת־עֲשֵׂה קֵלָה, וְעֵינֵינוּ
שֶׁל הַקָּרְבָן הָיָה כְּדִי
שִׁיחִיה "וְנִרְצָה לו",
שִׁיחִיה הַחֲזוּר בַתְּשׁוּבָה
רְצוֹי וְחֵיבִיב לְפָנֵי הַקִּב"ה
כְּמוֹ לְפָנֵי הַחָטָא, הָרִי
כַּעַת, שֶׁאֵינן לָנו קָרְבָנוֹת
לְהִבְיָא עַל־יְדֵים אַת
הַיִּנְרַצָּה לו" – בֹּא
הַתְעַנּוּת בְּמָקוֹם הַקָּרְבָן.
עַל יִסוּד זֶה לִימַד
הָאֲרִיז"ל, בְּהַתָּאם לְחַכְמַת
הַקְּבֵלָה, אַת מִסְפַּר
הַצּוּמוֹת עַל מִסְפַּר רַב שֶׁל
עוֹנוֹת וְחָטָאִים, גַּם כֹּאֵלָה
שֶׁאֵינן עֲלֵיהֶם עוֹנֵשׁ כַּרַת
וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

וְהֵנָּה, חֲכָמֵי הַמוֹסֵר הָאֲחֵרוֹנִים – שֶׁאַחֲרֵי הָאֲרִיז"ל, נִחְלְקוּ
– בְּדִיעוֹתֵיהֶם, כְּמִי שְׁחָטָא חָטָא אֶחָד פְּעָמִים רַבּוֹת: דִּישׁ
אוֹמְרִים, שֶׁצָּרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוּמוֹת לְאוֹתוֹ חָטָא
פְּעָמִים רַבּוֹת כְּפִי הַמִּסְפַּר אֲשֶׁר חָטָא; כְּגוֹן הַמוֹצִיא זֶרַע
לְכַמְלָה, שֶׁמִּסְפַּר הַצּוּמוֹת הַמְּפֹרָשׁ – עַל חָטָא זֶה, בְּתִיקוּנֵי
תְּשׁוּבָה מֵהָאֲרִיז"ל הֵן פ"ד – שְׁמוֹנִים וָאַרְבַּע, תְּעַנּוּת,

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אין להוכיח מכאן דאדה"ז ס"ל דתפלה מדרבנן [ראה שו"ע דאדה"ז סק"ו, תניא רפ"ח, לקו"ת בלק (ע, ג). ובמכ" אדה"ז הידוע (בית רבי ח"א כ, א) בפשיטות דתפלה מה"ת וראה משנת יואל שק"ט וביאורו], כי לכ"ע זמני התפילה הם דרבנן וכשביטל זה ציווה האריז"ל להתענות ס"א כו". 9. ויקרא א, ג. 10. נח, ה. 1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ עולות אחרות – ראה סוגי הקרבנות בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ קדשים". 2. ה, ב. ו, א, ז, ב.

ההוא פתמא מסטרא דא לסטרא דא כו", - מתפשט הכתם והפגם בעקבות החטא מצד אל צד, כלומר: אין זה רושם בלבד, או רושם חזק בלבד, אלא פגם החודר מצד אל צד, לכך צריך מספר הצומות גס"כנ ג' פעמים וכו'. - כיוון שעל-ידי חטאו בפעם השלישית אותו חטא, מתהווה ההתפשטות הגדולה ביותר של הפגם למעלה.

פעמים דוקא, הוא על-פי מה שכתב בזהר הקדוש, סוף פ'שת נחי: "כיון דחב בר נש קמי קדשא ברין-הוא, - כשארם חוטא לפני הקב"ה, זמנא חדא - בפעם הראשונה שחוטא אותו חטא, עביר רשימו כו', - זה עושה רושם למעלה. אם חטא פעם שניה אותו חטא - אומר שם בזהר - מתחזק הרושם, זמנא תליתאה - אם חטא פעם שלישית אותו חטא, אתפשט

אגרת התשובה

ס"פ נח כיון דחב ב"נ קמי קודב"ה זמנא חדא עביר רשימו כו' זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא דא לסטרא דא כו'. לכך צריך מספר הצומות ג"כ ג"פ וכו'.

~ יום שישי י"א תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 184, אכן כל זה... עד עמ' 184, תענית:

את נפשו, ומתענה - נקרא "חומא", בנמרא פרק קמא - ראשון, דתענית, ואפלו מתענה על עבירות שבידו, כדפרש רש"י שם, - שאפילו באותו אופן שלפי ה"מאן דאמר" השני הוא נקרא קדוש, שזה כפי שרש"י אומר שם מפני שעל-ידי-זה עוונותיו מתמרקים, הרי גם באופן כזה אומר אותו "מאן דאמר" שנקרא חוטא אם הוא מתענה בשעה שאין הוא יכול לצער את עצמו, וכדאיתא - כפי שמוצאים בנמרא פרק קמא - ראשון, דזבחים, שאין לך אדם מישראל שאינו מחיב עשה' וכו'. - הרי שתמיד ישנו ענין של עוונות בתענית, ובכל זאת אומרים, שאם אין בכוחו לצער את עצמו וצם - נקרא חוטא. ומכל-שכן מי שהוא בעל תורה, - וצם למרות שאין בכוחו לצער את עצמו, שחומא - במה שהוא צם, ונענש בכפלים, כי מחמת חלישות התענית לא יוכל לעסוק בה - בתורה, בראוי - ויש לו עונש כפול, (א על הצום, ב) על ביטול תורה. אלא מאי תקנתיה? -

אכן - ברם, כל זה באדם חזק ובריא, שאין רבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו, וכמו בדורות הראשונים - כשהגופים היו חזקים ובראים, וריבוי תעניות לא הזיק, הם היו צריכים לצום כל הצומות האמורים, אבל מי שרבויו הצומות מזיק לו, שאפשר שיוכל לבא לידי חלי או מיוחש חס'ושלום, - על-ידי הצומות, כמו בדורותינו אלה - שהאנשים חלשים, וריבוי תעניות עלול להזיק להם, אסור לו להרבות בתעניות אפלו על - חטאים שעונשם בריתות ומיתות בית-דין, ומכל-שכן - שאסור לו להרבות בתעניות, על מצות-עשה ומצות לא-תעשה שאין בהן ברית, אלא כפי אשר ישער בנפשו שבודאי לא יזיק לו כלל. כי אפלו בדורות הראשונים, היו מתענין בכהאי גוונא, - באופן כזה, על חטאים, אלא הבראים, דמצו לצעורי נפשיהו; - שבכוחם לצער את עצמם, ודלא מצוי לצעורי נפשיהו - מי שאין בכוחו לצער

אגרת התשובה

אכן כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו וכמו בדורות הראשונים. אבל מי שריבוי הצומות מזיק לו שאפשר שיוכל לבא לידי חולי או מיוחש ח"ו כמו בדורותינו אלה. אסור לו להרבות בתעניות אפי' על כריתות ומיתות ב"ד ומכ"ש על מ"ע ומל"ת שאין בהן כרת. אלא כפי אשר ישער בנפשו שבודאי לא יזיק לו כלל. כי אפי' בדורות הראשונים בימי תנאים ואמוראים לא היו מתענין בכה"ג אלא הבראים דמצו לצעורי נפשיהו ודלא מצוי לצעורי נפשיהו ומתענה נקרא חוטא בגמ' פ"ק דתענית. ואפי' מתענה על עבירות שבידו כדפרש"י שם וכדאיתא בגמ' פ"ק דזבחים שאין לך אדם מישראל שאינו מחוייב עשה וכו'. ומכ"ש מי שהוא בעל תורה שחוטא ונענש בכפלים כי מחמת חלישות התענית לא יוכל לעסוק בה כראוי. אלא מאי תקנתיה?

3. עג, ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל הדינים דלקמן - עיין שו"ע או"ח סתקע"א ובנ"כ שם. שו"ע אדה"ז הל' נקי גו"נ סי' ד'. 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יא, סע"א. ועיין רמב"ם הל' דעות רפ"ג ובנ"כ שם". 6. ז, א. ראה רש"י שם.

שְׁפָתָבוּ הַפּוֹסְקִים, לְתֵן – לתת, כְּעַד כָּל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁל תְּשׁוּבָה עֲרָךְ ח"י גְּדוּלִים פּוֹלִישׁ וְכו', וְהַעֲשִׂיר יוֹסִיף לְפִי עֲשָׂרוֹ וְכו', - ויתן סכומים גדולים יותר עבור כל יום של תענית-תשובה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּגֵּן אֲבָרְהָם הַלְכוֹת תַּעֲנִית⁷:

מהי תקנתו של אותו אדם? – כיצד יהיה לו ענין הכפרה כדי להיות "נרצה" לפני הקב"ה כמו לפני החטא? – הרי זה, כְּדַכְּתִיב: - כמו שכתוב⁸: "וְחַמְאָךְ בְּצַדִּיקָה פֶּרֶק"; - כלומר, שיתן צדקה כתמורה על התעניות שהיה עליו לצום על חטאיו, וְכָמוֹ

אגרת התשובה

כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק. וכמ"ש הפוסקים ליתן בעד כל יום תענית של תשובה ערך ח"י ג"פ וכו' והעשיר יוסיף לפי עשרו וכו' כמ"ש המ"א הלכות תענית:

~ שבת קודש י"ב תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 184, ומ"מ כל בעל... עד עמ' 186, לא תמוז):

לעשות זאת בתקופה קצרה יותר, ואם כוחו חלוש – בתקופה ארוכה יותר, (וְגַם יָכוֹל לֵאבֹל מַעֲט כְּגוֹ שְׁעוֹת לְפָנָי נֵץ הַחֲמָה, וְאַף-עַל-פִּי־כֵן נֶחְשָׁב לְתַעֲנִית אִם הִתְנַה בֵּן). – למרות שאכל שלוש שעות לפני נץ החמה, נחשב לו אותו יום לתענית שלם, כפי שהתנה שכך יהיה הצום שלו¹¹. וְלִתְשֻׁלוֹם – וכדי להשלים, רנ"ב – מאתיים חמשים ושנים צומות כְּנֶזְכָּר לְעִיל – שהם שלש פעמים שמונים וארבע, כפי ההכרעה המקובלת בין אלה הסבורים שדי לצום פעם אחת מספר הצומות על כל חטא, גם אם חטא אותו חטא הרבה פעמים, לבין אלה הסבורים שעל כל פעם שחטא, יש לצום אותו מספר צומות - וְתַעֲנִית עוֹד ד' פְּעָמִים פ"ד עַד אַחַר הַצּוֹת

וּמְכַל־מְקוֹם, - למרות שאמרנו שבדורותינו, שאין כוח לאדם לצער את עצמו, יש להמיר את תעניות התשובה במתן צדקה, ככל זאת כָּל בַּעַל-נֶפֶשׁ הַחַפֵּץ קִרְבַת ה', לְתֵקֵן נַפְשׁוֹ לְהַשִּׁיבָה – את הנפש, אֵל ה' בְּתְשׁוּבָה מְעֻלָּה מִן הַמְּבַחֵר

אגרת התשובה

וּמ"מ כל בעל נפש החפץ קרבת ה' לתקן נפשו להשיבה אל ה' בתשובה מעולה מן המובהר. יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כל ימי חייו מספר הצומות לכל עון ועון מעונות החמורים שחייבין עליהם מיתה עכ"פ ואפי' בידי שמים בלבד כגון להוצאות ז"ל פ"ד צומות פ"א בימי חייו. ויכול לדחות לימים הקצרים בחורף ויתענה כעשר תעניות ער"מ בחורף א' או פחות ויגמור מספר הפ"ד צומות במ' שנים או יותר כפי כחו (וגם יכול לאכול מעט כגו' שעות לפני נ"ה ואעפ"כ נחשב לתענית אם התנה כן) ולתשלום רנ"ב צומות כנ"ל יתענה עוד ד' פעמים פ"ד עד אחר הצות היום בלבד דמיוחשב ג"כ תענית בירושלמי. וב' חצאי יום נחשבים לו ליום א' לענין זה. וכן לשאר עונות כיוצא בהן אשר כל לב יודע מרת נפשו וחפץ בהצדקה:

- יחמיר על עצמו להשלים על-כָּל-פְּנִיִם פְּעַם אַחַת כָּל יְמֵי חַיָּיו מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְכָל עוֹן וְעוֹן מְעֻנוֹת הַחֲמוּרִים שֶׁחַיִּיבִין עֲלֵיהֶם מִיְתָה עַל-כָּל-פְּנִיִם, - על-כָּל-פְּנִיִם, על העונות שחייבים עליהם מיתה – ישלים את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון, וְאִפְלוּ – אם חיוב המיתה על אותו עוון, הוא בְּיַד שָׁמַיִם בְּלִבָּב, - ולא מיתה בידי אדם – ישלים על אותם עוונות – על כל פנים – את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון. כְּגוֹן לְהוֹצֵאת זֶרַע לְכַמְלָה –

הַיּוֹם בְּלִבָּב, דְּמִיחֲשָׁב גַּם-כֵּן תַּעֲנִית בְּירוּשָׁלַיִם, - בתלמוד ירושלמי נחשב צום של עד אחר הצות היום, לתענית, וב' – ושני חצאי יום נחשבים לו ליום אחד לענין זה. – של מספר הימים שעליו לצום לתיקון חטאו, וְכֵן לְשֵׂאֵר עוֹנוֹת כְּיוֹצֵא בְהֵן, - לעיל דיבר אודות עוונות שחייבים עליהם מיתה בידי שמים (על-כָּל-פְּנִיִם), שיחמיר בהם על

ישלים, פ"ד – שמונים וארבעה צומות פְּעַם אַחַת בְּיַמֵּי חַיָּיו. ויכול לדחותן את הצומות, לַיָּמִים הַקְּצָרִים בַּחֲרֹף, וְיִתְעַנֶּה כְּעֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת עַל-דֶּרֶךְ-מִשַׁל בַּחֲרֹף אַחַד, או פחות, - מעשרה תעניות, וְיִגְמֹר מִסְפַּר הַפ"ד צוֹמוֹת בְּמֵ' שָׁנִים, או יותר כְּפִי כָחוֹ – אם יש לו יותר כוח, הוא יכול

7. דניאל ד, כד. 8. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1168 ואילך. 9. אר"ח סתקס"ח סק"ב ובהנסמן שם. 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכ"מ בכיו"ב מובא השם "נפש" דוקא – וי"ל שהוא ע"פ זח"ג (כד, ב) עה"פ ובס' הגלגולים ובכ"מ "שדוקא הנפש היא החוטאת". 11. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1174 ואילך. 12. נדרים פ"ח ה"א.

"גדולים פוליש" תמורת כל יום של צום, **אִי לֹא מְצִי לְצַעֲרֵי נַפְשִׁיהָ** – אם קשה לו לצער את נפשו – יפדה את הצומות בצדקה, **בְּנִזְכָּר לְעִיל**. – שבדורותינו החלושים האלה, אי אפשר לאדם לצער את עצמו, ועליו לפדות תעניות אלו בצדקה. **וְאִם שִׁיעָלָה** –

פדיית ימי הצום, **לְסָף מְסִים** – לסכומים גדולים, **אִין לְחוּשׁ מְשׁוּם** – אל לו לחשוש למה שאמרו רבותינו ז"ל¹⁴: **"אֵל יִבְזֹבוּ יוֹתֵר מִחֻמְשׁ"**, - ואילו כאן יכול הסכום להגיע ליותר מחומש, אף-על-פי-כן לא יחשוש, מפני - **דְּלֹא מְקַרֵי בְּזָבוּ בְּהֵאֵי גֻנָּא**, - אין זה נקרא בזבוז במקרה זה, כשהוא נותן את הכסף כפדיון הצומות שהיה עליו לצום, **מֵאַחַר שִׁעוּשָׁה לְפִדוּת נַפְשׁוֹ מִתְעַנְיּוֹת וְסִגּוּפִים, וְלֹא גֻרְעָא** – ואין זה גרוע, מִרְפּוּאֵת הַגּוֹף וּשְׂאָר צָרְכָיו. – בהן מבזבו האדם יותר

מחומש של רכשו. ולפי שמשפך הצומות המזכרים בתקוני תשובה – של האריז"ל, הנזכרים לעיל, רבו במאד מאד, לכן נהגו עקשו כל החרדים לדבר ה', להרבות מאד בצדקה, - כדי לפדות הצומות שהם חושבים שמוטל עליהם לצום, וזאת - מחמת חלישות הדור, דלא מצו לצעורי נפשם כלי האי – שאינם יכולים לצער את נפשם כל כך ולצום – לכן הם מרבים בצדקה כתמורה לריבוי הצומות, (וכמו שנתבאר במקום אחר על פסוקים: "חֲסֵדֵי ה' כִּי לֹא תִמְנֹו"): - מפרש להלן ב'אגרת הקודש' סימן י', מפני ש"לא תמנו", מפני שאין אנו שלמים, אלא יש לנו חטאים ועוונות לתקן, עלינו להזדקק לא לסתם צדקה וחסד מוגבלים, אלא ל"חסד ה'", לצדקה וחסד בלתי מוגבלים, כמדת החסד והצדקה של הקב"ה שאינם מוגבלים.

עצמו להשלים את מספר הצומות האמורים. וכעת אומר רבנו הזקן, שגם עוונות שאין עליהם חיוב מיתה, אלא שיש בהם ה"חומר" של עוונות שחייבים עליהם מיתה (בכך הם "כיוצא בהן", דומים לעוונות שיש עליהם חיוב מיתה), כפי שהוא

מזכיר למשל להלן בפרק ז' הדברים שהם ממש כמו עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים, והם העלמת עין מן הצדקה, לשון הרע, כעס וכדומה, גם עליהם יחמיר על עצמו לצום על-כל-פנים פעם אחת את מספר הצומות הנדרש על אותו חטא, **אֲשֶׁר כָּל "לֵב יוֹדֵעַ מֵרַת נַפְשׁוֹ, וְחָפִין בְּהַצְדָּקָה: -**

שתתקן ותהיה צודקת. **אֲכֹן, מְסַפֵּר הַצּוּמּוֹת הַעוֹדְפִים עַל רנ"ב** – לגבי החטא של הוצאת זרע לבטלה, ובהאי גֻנָּא, - מספר הצומות שמעל לשלש פעמים של מספר הצומות לגבי חטאים אחרים, שְׁהִיהָ צָרִיךְ לְהַתְעַנּוֹת, כִּדִּי לְחוּשׁ לְדַעַת הַמְחַמְרִים לְהַתְעַנּוֹת

מספר הצומות שעל כל חטא וחטא כפי מספר הפעמים שחטא בנזכר לעיל – הנה, יתרת צומות אלה, יפדה בלן בצדקה ערך ח"י – שמונה עשר, גדולים פוליש בעד כל יום. – שהיה עליו לצום, וכן שאר כל תעניות שצריך להתענות על עברות שאין בהן מיתה, ואפלו על בטול מצות-עשה דאורייתא ודרבנן, - מצות-עשה מן התורה או מצות-עשה שמדרבנן, ותלמוד תורה בנגד פלם, - ועל בטול מצות-עשה של תלמוד תורה השקולה כנגד כל שאר המצוות, מספר הצומות שעליו לצום, הוא - **כְּפִי הַמְסַפֵּר הַמְפָּרֵשׁ ב'תקוני התשובה' מהאריז"ל (ורבם נזכרים ב'משנת חסידים' ב'מסכת התשובה') - הכל באשר לכל יפדה בצדקה בנזכר לעיל, - בערך של שמונה עשר**

אגרת התשובה

אֲכֹן מספר הצומות העודפי על רנ"ב וכה"ג שהיה צריך להתענות לחוש לדעת המחמירי להתענות מספר הצומות שעל כל חטא וחטא כפי מספר הפעמים שחטא כנ"ל. יפדה כולן בצדקה ערך ח"י ג"פ בעד כל יום. וכן שאר כל תעניות שצריך להתענות על עבירות שאין בהן מיתה ואפי' על ביטול מ"ע דאורייתא ודרבנן ות"ת כנגד כולם כפי המספר המפורש בתיקוני התשובה מהאריז"ל (ורובם נזכרים במשנת חסידים במס' התשובה) הכל כאשר לכל יפדה בצדקה כנ"ל אי לא מצו לצעורי נפש' כנ"ל. ואף שיעלה לסך מסויים אין לחוש משום אל יבזבו יותר מחומש. דלא מקרי בזבוז ככה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים. ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר צרכיו. ולפי שמספר הצומות המוזכרי בתקוני תשובה הנ"ל רבו במאד מאד לכן נהגו עקשו כל החרדים לדבר ה' להרבות מאד בצדקה. מחמת חלישות הדור דלא מצו לצעורי נפשם כולי האי (וכמו"ש במ"א ע"פ חסדי ה' כי לא תמנו):

14. כתובות נ, א. 15. איכה ג, כב.

לוח היום יום...

ה'תש"ג

ו תמוז

יום שישי

יום ראשון

שיעורים. חומש: חוקת, ששי עם פירש"י.
תהלים: לה"ח.
תניא: עד"מ . . . מדות כלל.

המצות נמשכות על ידי המקיף שבמצות עצמם. מצות צדקה, על דרך משל, היא מצוה כוללת, אשר כל המצות נקראות בשם צדקה. ומהאי טעמא [=מסיבה זו] נכון במאד לתת קדם כל מצוה פרוטה לצדקה, שהוא המשכת המקיף בפנימי. ומכל מקום הוי [ה] מקיף הקרוב, מה שאין כן תורה שהיא מקיף הרחוק ופעלתו נעלה יותר.

ה'תש"ג

ז תמוז

שבת

יום שני

שיעורים. חומש: חוקת, שביעי עם פירש"י.
תהלים: לט"ג.
תניא: פרק יא. והנה . . . 176 בלבו.

אאמו"ר אמר: חסידות איז נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחילתן, די דרגא פון עיגולים מבלי אשר ימצא ראש וסוף, אבער אחר כל זה איז דער עיקר איז סדר. דער בעש"ט איז געווען א מסודר, דער מעזריטשער האט מדקדק געווען אויף סדר, און דער עלטער זיידע – רבינו הזקן – האט געלערענט חסידים זיי זאלען זיין מסודרים, דאס זעהט מען אין זיינע מאמרים, בריף, ניגונים. די חסידים וואס האבען געהאט א זמן קבוע אויף קומען אין ליאזנא – דערנאך אין ליאדי – האבען ניט געהאט קיין רשות בייטען דעם זמן אן א רשיון פון רבי'ן, אויף באקומען א רשיון האט מען געדארפט זאגען א טעם.
באם רבי'ן איז געווען א ועד מיוחד אויף פיהרען סדר החסידים ובראשו מהרי"ל אחי רבינו, און א באזונדער ועד אויף אָנפירען מיט חסידישע יונגעלייט ובראשו אדמו"ר האמצעי.

תרגום

אָדני אָבי מורי ורבי [הרש"ב] אָמר: חסידות היא בבחינת נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן, דרגת העגולים, מבלי אשר ימצא ראש וסוף – אָבל אחר כל זה העיקר הוא סדר.

הבעל-שם-טוב היה מסדר, המגיד ממעזריטש דקדק בסדר, והסבא רבא – רבינו הזקן – למד את החסידים שהם יהיו מסדרים. זאת רואים במאמריו, מכתביו, ניגוניו. החסידים שהיה להם זמן קבוע לבא לליאזנא – אחר-כך לליאדי – לא היתה להם רשות לשנות את הזמן ללא רשיון [=התר] מהרבי. כדי לקבל רשיון היה צריך לנמק.

אצל הרבי היה ועד מיוחד להנהגת סדר החסידים, ובראשו מהרי"ל [=מורנו הרב יהודה לייב] אחי רבינו, וועד מיוחד להנהגת האברכים החסידים, ובראשו אדמו"ר האמצעי.

יום שלישי

יום ראשון

ח תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: מד"מח.
תניא: אבל האמת . . . כמ"ש במ"א.

מְצִינּוּ דְעַקֵּר חֲבֵתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ עַל-יַד-הַשְּׁלוֹם הִיא
"לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה" – כְּפִרוּשׁוֹ יַחְבֵּר – "אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ". הֵינּוּ, דְכָל גְּדוּל
עֲבוֹדָתוֹ בְּהִנְסִינּוֹת, אֵינוֹ בְּעֶרְךָ לְגַבֵּי הָא [–הָ] דִּי־צִוָּה וַיַּחְבֵּר אַחֲרֵיהֶם, מֵה שִׁיזְכֶּה
אַחֲרֵיהֶם.

יום רביעי

יום שני

ט תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שני עם פירש"י.
תהלים: מט"נד.
תניא: פרק יב. רק . . . "178" עצמן.

אלע אידישע עלטערן וועלכע באדארפען האבען א ספעציעלע ישועה און הצלה
פאר זייערע קינדער, איז דער זיכערסטער מיטעל צו שטיצען תורה לערנער.

תרגום

כָּל הַהוֹרִים בְּיִשְׂרָאֵל הַזְּקוּקִים לְיִשׁוּעָה וְהַצְּלָה מִיַּחַדָּת לְיַלְדֵיהֶם, הָאֲמֻצְעִי
הַבְּטוּחַ בְּיִתְרֵךְ לְכַךְ הוּא לְתַמְךָ בְּלוֹמְדֵי תוֹרָה.

יום חמישי

יום שלישי

י תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שלישי עם פירש"י.
תהלים: נה"נט.
תניא: כי הן ד"מ . . . כו' כנ"ל.

רבינו הזקן בתחילת נשיאותו אמר תורה: מה מצעדי גבר כוננו, אז א איד
קומט אין א ארט, איז עס צוליב א כוונה טאן א מצוה, הן א מצוה שבין אדם
למקום והן א מצוה שבין אדם לחבירו. א איד איז א שליח של מעלה, א שליח
וואו ער איז, איז ער דער כח המשלח, דער יתרון המעלה אין נשמות לגבי
מלאכים – וואס בא נשמות איז דאס על פי התורה.

תרגום

רְבִּנּוּ הַזְּקֵן בְּתַחֲלַת נְשִׂאוֹתָו אָמַר "תוֹרָה": "מֵה' מַצְעְדֵי גֵבֶר כּוֹנְנוּ". כְּאֲשֶׁר
יְהוּדֵי מְגִיעַ לְמָקוֹם, הָרִי זֶה בְּשֵׁל כּוֹנֵה לְעֲשׂוֹת מִצְוָה, הֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לְמָקוֹם
וְהֵן מִצְוָה שֶׁבֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ. יְהוּדֵי הוּא שְׁלִיחַ שֶׁל מַעְלָה. שְׁלִיחַ הֵיכֵן שְׁנַמְצָא,
הוּא כְחוֹ שֶׁל הַמְשַׁלַּח. יְתְרוֹן הַמַּעְלָה בְּנִשְׁמוֹת לְעַמַּת מְלָאכִים – שֶׁבְּנִשְׁמוֹת זֶהוּ
עַל פִּי הַתּוֹרָה.

יום שישי

יום רביעי

יא תמוז

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, רביעי עם פירש"י.
תהלים: ס"סה.

תניא: פרק א. תניא בסוף . . . הברייתא.

בַּתְּנִיָּא דְּפּוּס וְזַלְקוּוּי שְׁנַת מְבִשְׁר טו"ב [=תקנ"ט], נִדְפְּסָה אַגְרַת הַתְּשׁוּבָה מִהֶדוּרָא קַמָּא, וְלֹא נַחֲלָקָה לְפָרְקִים, גַּם יֵשׁ כַּמָּה שְׁנוּיִים בְּתַכְּן הָאֲגְרָת.

שבת קודש

יום חמישי

יב תמוז, חג הגאולה

ה'תש"ג

אין אומרים תחנון.

שיעורים. חומש: בלק, חמישי עם פירש"י.
תהלים: ס"סח.

תניא: והנה מצות . . . 182- מראה.

יום הַלְדַת אֶת כְּבוֹד קִדְשַׁת אֲדָמוֹר שְׁלִיט"א [אֲדָמוֹר מְהוֹרִי"צ נִשְׁמָתוֹ-עֲדָן] בְּשַׁנַּת תר"ם. יום בו נִתְבַּשֵּׁר – בְּשַׁנַּת תרפ"ז – שֶׁהוּא חֲפָשִׁי מַגְלֹתוֹ אֲשֶׁר הִגְלָה – אַחֲרֵי שֶׁהָיָה תְּפּוּס בְּמֵאָסָר – עַל עֲבוּדָתוֹ בְּחֻזֶּק הַתּוֹרָה וְהִיָּהֲדוּת.

מִמְכַּתֵּב כְּבוֹד קִדְשַׁת אֲדָמוֹר שְׁלִיט"א [הֲרִי"צ נִשְׁמָתוֹ-עֲדָן]: בְּשָׁנֵי יָמֵי הַגְּאֻלָּה י"ב וי"ג תְּמוּז הַבָּאִים עָלֵינוּ לְטוֹבָה יִתְעַדוּ אַנְ"שׁ, לְטוֹבָה וּלְבִרְכָה בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחָנִיּוֹת, כְּאֲשֶׁר הִקְבַּע מֵאֵת אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן הוּד כ"ק אֲדָנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי רַבְּנֵנוּ הַזֶּקֶן וְצוֹקְלָלָה"ה נִבְגַּ"ם זי"ע [=זכר צדיק וקדוש לברכה, לחיי העולם הבא, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים, וְכוּתוֹ יִגַּן עָלֵינוּ]. בְּהַתְעַדוּת זוּ יִדְבְּרוּ אַנְ"שׁ שִׁיחִיו אִישׁ אֶת רַעְוֵהוּ בְּשַׁבַּת אַחִים בְּחֻזֶּק קְבִיעוֹת שְׁעוּרֵי הַלְמוּד, וְהִנְנִי שׁוֹלֵחַ לָהֶם אֶת בְּרַכְתִּי כִּי יֵשׂא ה' פָּנָיו אֲלֵיהֶם בְּגִשְׁמִיּוֹת וּרוּחָנִיּוֹת.

המשך ביאור למס' גיטין ליום חמישי עמ' 1

14 באיזה מקרה המכירה בטלה למפרע, ובאיזה מקרה בטלה מכאן
15 ולהבא. אמר רב יוסף, נִחְוֵי אֲנִי – נראה אנו ונפשוט את ספיקו של
16 רב ענן, מִדְּתַנִּי – ממה ששנינו בְּבְרִייתָא, הַפּוֹכֵר עָבְדוּ לְיִשְׂרָאֵל
17 הִדְר בְּחֻזְקָה לְאָרְיָן, וְצָא הַעֲבֵד לְחֵירוֹת, וְצָרִיךְ נָשׂ שְׁחֵרוֹר מִרְבּוֹ שְׁנֵי
18 כְּדֵי לְהַתִּירוֹ לְיִשְׂאֵל בְּתֵי יִשְׂרָאֵל. וְכִיּוֹן שָׂרְבוּ הַשְּׁנֵי צָרִיךְ לַתַּח לֹא גַט
19 שְׁחֵרוֹר, שְׁמַע מִיָּנָה שְׁקִינִיָּה רַבּוֹ שְׁנֵי – שָׂרְבוּ הַשְּׁנֵי קִנְיָה אֶת גּוֹפוֹ,
20 וְלֹא הִדְרֵי זְבִינֵי – וְהַמְכִירָה אֵינָה בְּטֹלָה לַמְּפָרַע, וּמִמִּילָא אֵין הַקּוֹנָה
21 יִכּוֹל לְחַבּוֹעַ אֶת מַעֲוִיתוֹ. וְכִיּוֹן שְׁמוּכָח מִהַבְּרִייתָא שְׁמִכִּירַת הַעֲבֵד
22 אֵינָה בְּטֹלָה לַמְּפָרַע, עֲלֵינוּ לֹאמַר בְּשִׁמְכִירַת שְׁדָה בְּיוֹבֵל הַמְכִירָה
23 בְּטֹלָה לַמְּפָרַע, וְכִי אִמְרַ שְׁמוּאֵל הִתְּם – בְּמוֹכֵר שְׁדָה בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל
24 אֵינָה מְכֹוֶרֶת, כּוּוֹנְתוֹ הִיתָה שֶׁהַמְכִירָה בְּטֹלָה לַמְּפָרַע, וְקָעוֹת הַמִּקְח
25 חוֹרְיוֹן לְקוֹנָה.

1 לחוץ לארץ יצא לחירות. וְאִיִּךְ – הַשְּׁנֵי, דְּאִיִּתְּרַ, הַפּוֹכֵר שְׁדָהוּ
2 בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל עֲצָמָה, שְׁבַשְׁנָה זוֹ חֲחֵרוֹת הַשְּׁדוֹת לְבַעֲלֵיהֶן
3 הָרִאשׁוֹנִים, וְנִמְצָא שְׁאֵף שְׁדָה זוֹ צָרִיכָה לְחֻזּוֹר לְבַעֲלֵיהָ
4 הָרִאשׁוֹנִים, נַחֲלָקוּ רַב וְשְׁמוּאֵל בְּמִכִּירָה זוֹ, רַב אִמְרַ, הַשְּׁדָה מְכֹוֶרֶת
5 לְקוֹנָה וְיִוְצָאָה מִיָּדוּ מִיָּד לְאַחַר הַמְכִירָה, וְהַקּוֹנָה אֵיבַד מַעֲוִיתוֹ.
6 וְשְׁמוּאֵל אִמְרַ, הַשְּׁדָה אֵינָה מְכֹוֶרֶת כָּל עֵינָר (כִּלְלָה), וְקַל וְחֹמֵר
7 הוּא, אִם שְׁדָה שְׁכַבְר נִמְכְרָה הַיּוֹבֵל מְחֻזְרָה לְבַעֲלֵיהָ הָרִאשׁוֹנִים,
8 כֹּל שְׁכֵן שֶׁהַיּוֹבֵל מַעֲכַב שְׁלֹא תִצָּא הַשְּׁדָה מִרְשׁוֹת בַּעֲלִיהָ
9 הָרִאשׁוֹנִים. אִלֵּא שְׁאִמְרַ שְׁמוּאֵל שְׁדִין דְּמֵי הַמִּקְח בְּשַׁנֵּי הַנִּידוּנִים
10 אֵינוֹ שוֹה, פְּתָדָא – בְּאַחַד מֵהֶם הִדְרֵי זְבִינֵי – הַמְכִירָה מִתְּבַטֵּלַת
11 לַמְּפָרַע, וְהַמַּעֲוֹת חוֹזְרוֹת לְקוֹנָה, וְכִתְרָא – בְּאַחַד מֵהֶם לֹא הִדְרֵי
12 זְבִינֵי – הַמְכִירָה אֵינָה בְּטֹלָה לַמְּפָרַע, וּמִתְּבַטֵּלַת רַק מִכָּאן וְלֵהֲבֵא,
13 וְהַקּוֹנָה הַפְּסִיד אֶת מַעֲוִיתוֹ, וְלֹא יִדְעָנָא הֵי מִיָּנִיָּהוּ – וְאֵינִי יוֹדַע

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון ו' תמוז ~

ראש חודש – ההוראה בעבודת התשובה

יותר – מולד וחידוש הלבנה, בדוגמת מעלת בעלי-תשובה לגבי צדיקים.

ויש כאן הוראה בעבודת התשובה, שיש בה שתי דרגות: א. תשובה מיראה, שעיקרה מכאן ולהבא, וכלשון רש"י (יומא פו, א ד"ה וכתוב) "כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו". ב. תשובה מאהבה שפועלת גם למפרע – "נעקר עוונו מתחילתו" (רש"י שם ד"ה כאן).

וזה גם החלוקה של החישוב לשניים: חישוב ה'תקופות הבאות' הוא דוגמת התשובה מכאן ולהבא – תשובה מיראה, והחישוב של 'תקופות שעברו' הוא דוגמת התשובה הפועלת גם למפרע – תשובה מאהבה.

וסדר הדברים (בדברי הרמב"ם) הוא מן הקל אל הכבד: תחילה 'תקופות הבאות', מכאן ולהבא, תשובה מיראה. ואחר כך עבודת התשובה בשלימותה, תשובה מאהבה שהיא גם למפרע – 'תקופות שעברו'.

(יין מלכות, זמנים ט' נד)

הלכות קידוש החודש פרק יג, הלכה יא: ומאחר שנתרע מקום השמש בכל עת שתראה, תרע יום התקופה האמתי כל תקופה שתראה, בין תקופות הנאות אחר עקר זה שממנו התחלנו, בין תקופות שעברו משנים קדמוניות. יש לעיין:

א. בדברי הרמב"ם "תדע יום התקופה האמיתי כל תקופה שתראה" נכללות הן 'תקופות הבאות' והן 'תקופות שעברו' ואם כן, מה מוסיף הרמב"ם באמרו שהכוונה ל'תקופות הבאות' ול'תקופות שעברו'?

ב. חישוב ה'תקופות שעברו' הוא אותו חישוב של ה'תקופות הבאות', ומדוע יש צורך להגיש שמדובר בשני דברים: ה'תקופות הבאות' וה'תקופות שעברו'?

והביאור (בפנימיות הענינים):

מולד הלבנה בראש חודש מורה על עבודת התשובה, כמאמר חז"ל (חולין ס, ב) "הביאו כפרה עלי על שמיעטתי את הירח". כלומר, מיעוט הירח מורה על ענין בלתי רצוי כתוצאה מקטרוג הירח, ומכאן מתעלים ובאים למצב נעלה

~ יום שני ז' תמוז ~

בירור חכמת יון

בדוגמת אכילת מאכל גשמי הנותן כח ללימוד התורה שהמאכל מתעלה (ראה תניא ספ"ז), אך אינו אלא הכשר המסייע ללימוד התורה עצמה.

ב. יתירה מזו, שהחכמה הופכת להיות חלק מהתורה עצמה. וכפי שהוא ב'חכמת התקופות והגימטריות' בהלכות אלו שנלקחו מספרי חכמי יון אך התבררו והפכו להיות חלק מהלכות קידוש החודש, כך שהלומד בפרקים אלו ברמב"ם נחשב לו לימוד חכמות אלו ללימוד תורה ממש, בדיוק כמו הלימוד בפרקים אחרים בספר היד החזקה. וזהו שכתב הרמב"ם להלן (בסיום הלכות קידוש החודש): "הרי ביארנו חשבונות כל הדרכים שצריכין להם... כדי שיהיה הכל ידוע למבינים... ולא ישוטטו לבקש אחריה בספרים אחרים. דרשו מעל ספר ה", כי החשבונות שנלקחו מחכמי יון נהפכו להיות חלק מ'ספר ה'".

(ע"פ ספר הנאמרים מולקס, ג, עמ' ס רנ"ג 30)

הלכות קידוש החודש פרק יז, הלכה כד: ומעם כל אלו החשבונות... היא חכמת התקופות והגימטריות, שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה.

מבואר בספרי חסידות, כי כאשר לומדים בחכמות חיצוניות כדי להוסיף על ידי זה ידיעה בהלכות התורה – כמו לימוד חכמת התכונה כדי להבין את הלכות קידוש החודש – חכמות אלו מתבררות ונכללות בקדושה.

אלא שביורור זה יכול להיות רק על ידי מי ששייך לזה, כמו "הרמב"ם ורמב"ן ז"ל וסיעתן שעסקו בהן" (תניא ספ"ח) אבל "מי שאין ביכולתו לברר, הרי אדרבא נמשך אחריהם ח"ו" (ס"ה תש"ט עמ' 56, וראה תניא שם).

ובאופן הבירור והעליה של חכמות החיצוניות – יש שני אופנים:

א. כאשר לימוד החכמה מוסיף בהבנת התורה, הרי חכמה זו מתבררת ונכללת בתורה, אולם אין החכמה נחשבת כחלק מן התורה עצמה אלא בתור 'אמצעי' התורם להבנת התורה.

~ יום שלישי ח' תמוז ~

קידוש החודש כרמז לעבודת ה'

"ביארנו חשבונות כל הדרכים שצריכין להם בידיעת הראיה". ועניינם בעבודת ה': ראיה מורה על הגילוי מלמעלה, וחשבון מורה על עבודת האדם בהבנה והשגה. ולכן במצות קידוש החודש ("מצוה ראשונה שנצטוו ישראל", רש"י ר"פ בראשית) מודגשים שני העניינים גם יחד, ללמדנו שהגילוי הבא מלמעלה (ראיה) צריך לחדור לשכל האדם ולהבנתו (חשבון). וביותר מודגש בקידוש החודש העילוי שבעבודת התחתונים, שהרי קביעות החודש נעשית על ידי בית דין שלמטה, כפי שדרשו חז"ל "אשר תקבעו אתם" (אתם – כלי וא"ת) – "אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין".

(ספר השיחות התשי"ג עמ' 252)

הלכות קידוש החודש פרק יט, הלכה טז: הרי פארנו חשבונות כל הדרכים שצריכין להם בידיעת הראיה, ובחקירת הערים, כרי שיהיה הכל ידוע למבינים, ולא יחסרו דרך מדרכי התורה.

שלימות ענין התורה היא תורתו של הקב"ה שניתנה מלמעלה נקלטת וחודרת לשכלו והבנתו של האדם על ידי עבודתו.

ומרמז הדבר במצות קידוש החודש שהוא הן על ידי ראיות הלבנה, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק "החודש הזה לכם" (שמות יב, ב) – "כזה ראה וקדש" (לעיל פ"א ה"א) והן על ידי החשבון, כמו שכתב הרמב"ם (שם ה"ח) "בית דין מחשבין בחשבונות... וחוקרים ומדקדקים עד שידעו..." וכן כתב כאן,

~ יום רביעי ט' תמוז ~

האם האב אשם בחטאי הילדים?

השליח ציבור בגלל עבירות של בני ביתו אפילו כשאין בידו להוכיח אותם (ראה שית שמואל – דיני שליח ציבור עמ' כח), ויש שדייקן מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (תענית ב, ב) בטעם המעלות הנדרשות משליח הציבור "כדי שיתרצו אליו לבות בני אדם ויקבלו כולם דבריו ברצון", כי יתכן שעצם העובדה שיש במשפחתו בעלי עבירה מהווה חיסרון מבחינת הציבור, ואף אם אין לכך הצדקה, מאחר ולמעשה אין מתרצים אליו, הרי הוא פסול (פני יוסף, תענית סי' נא).

וב'שלחן ערוך' (אור"ח סי' תקעט ס"א) נפסק כדברי הרמב"ם שאין ראוי לשמש כש"ץ בתעניות אלו אלא מי שאין בבניו וכל הנלווים עליו בעל עבירה, אולם לגבי ש"ץ בכל ימות השנה (סי' נג ס"ד) הובאו התנאים המנויים כאן וביניהם שיהיה "ריקן מעבירות", אך לא נזכר התנאי לגבי בני ביתו, ונראה כי הקפידו על כך רק לגבי תפילה על עצירת גשמים, כאשר יש צורך לעורר רחמי שמיים באופן מיוחד, אך לא בשאר התפילות. והרי אף אצל גדולי הדורות מצאנו לפעמים שבניהם לא הלכו בדרכם, ומי לנו גדול מאברהם אבינו שיצא ממנו ישמעאל, ויצחק שיצא ממנו עשיו (שלחן גבוה אור"ח סי' נגס"ז).

הלכות תעניות פרק ד, הלכה ד: ואיזה הוא הראוי להתפלל בענינות אלו? איש שהוא רגיל בתפילה... ולא יהיה בכניו ובבני ביתו וכל קרוביו והנלווים עליו בעל עברה – אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות.

בגמרא (תענית טז, א"ב) נמנה בין התנאים הנדרשים משליח הציבור – שיהא "ביתו ריקן מן העבירה". ופירש רש"י: "שאינו חמס וגזל בביתו". אולם מדברי הרמב"ם נראה שהביטוי "ביתו ריקן" מתייחס לבני הבית, היינו שלא רק הוא עצמו יהא נקי מעבירות אלא אף בני ביתו, כפי שכתב: "ולא יהיה בכניו ובבני ביתו... בעל עבירה אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות".

וה'גבורות ארי' (תענית שם) תמה על דברי הרמב"ם: מדוע שעוונות ביתו יעכבו אותו לשמש כשליח ציבור, ואם הם חטאו – הוא במה חטא?

וכתב האבני נזר' (אור"ח סי' ל) שכוונת הרמב"ם היא כאשר היה יכול להוכיחם ולהחזירם בתשובה, אולם אם לא היה הדבר בידו אכן אין בו אשמה ואין להרחיקו בגללם, בפרט שלא מדובר רק על "בניו ובני ביתו" אלא אף על "כנ קרוביו".

אך יש מהפוסקים שנראה מדבריהם כי הרמב"ם פוסל את

~ יום חמישי י' תמוז ~

זכירת מלחמת עמלק ב'נביאים' ובמגילת אסתר

והקשה ה'מראה פנים' (ירושלמי שם):

אם ספרי נביאים וכתובים עתידיים להיבטל, גם ספר שמואל בכלל זה – והרי זכירת מלחמת עמלק בספר שמואל נלמדת מ"כתב זאת זכרון בספר", היינו שגם ההזכרה בספר שמואל (בנביאים) "מצוות התורה לכותבו", ואיך תבטל? והביאור:

מלשון הגמרא עצמו ניתן להבין שיש הבדל בין זכירת מלחמת עמלק ב'נביאים' (שמואל) והזכירה במגילת אסתר: בנוגע ל'נביאים' הרי הוא נלמד מהמילה 'זכרון' ואילו בנוגע למגילת אסתר לומדים זאת מהמילה 'בספר'. ומכאן שב'נביאים' הציווי הוא רק 'זכרון' ללא כתיבה (אף שבפועל נעשה ע"י כתיבה) ואילו במגילת אסתר מודגש שהציווי הוא 'בספר', שצריכה להיות דוקא כתיבה בספר, ואם זהו מה שציוותה התורה – "אם אין התורה מתבטלת", גם מגילת אסתר לא תבטל.

(לקוטי שיחות כו, עמ' 221)

הלכות מגילה פרק ב הלכה יח: **כָּל סְפָרֵי הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים, עֲתִידִין לְבָטֵל לַיּוֹמֵת הַמְּשִׁית, חוּץ מִמְּגִילַת אֶסְתֵּר – וְהָרִי הִיא קִנְיַת כְּתוּבַת הַמְּשִׁי תוֹרָה, וְכַתְּלֵבּוֹת שֶׁל תוֹרָה שֶׁבְעַל פִּהּ, שְׂאִינָן בְּמִלִּין לְעוֹלָם.**

כתב בהגהות מיימוניות שמקור ההלכה הוא בירושלמי (מגילה פ"א ה"ה).

וה'אלשיך' (משנת משה למגילת אסתר ט, כח) הביא את דברי הבבלי (מגילה ז, א) על האמור בהזכרת מלחמת עמלק "כתוב זאת זכרון בספר" ש'מ'כתוב זאת' למדו שיש להזכיר את מלחמת עמלק שנכתבה בספר שמות ובספר דברים, מהמילה 'זכרון' – שיש לכותבו בנביאים (מלחמת שאול בעמלק בספר שמואל), ומהמילה 'בספר' – שיש לכותבו במגילת אסתר. ומכאן 'ראו' רז"ל לומר שלא יתבטל הספר הזה כי מצוות התורה היא לכותבו, ועל כן כאשר אין התורה מתבטלת גם מה שציוותה לכתוב (מגילת אסתר) לא יתבטל, מה שאין כן בכל ספרי נביאים וכתובים שלא ציוותה התורה לכותבם."

~ יום שישי י"א תמוז ~

המהות של נס חנוכה

ועל הניסים "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", היינו קיום תורה ומצוות בגלל ציווי הקב"ה, המתבטא בקיום מצוות שאין עליהם הסבר שכלי, וקיומם הוא משום רצון הבורא.

והנה, יש מצוות שלגביהן יש מקום לדון האם הם 'חוקים' או שאפשר להסבירם על פי השכל, אבל בנוגע לטומאה וטהרה כתב הרמב"ם (מקוואות פ"א ה"ב) "דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירת הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעת אותן, והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים היא..."

וכדי להדגיש שעיקר הגזירה והנס של חנוכה היו בענין 'חוקי רצונך', קבעו את הזיכרון על נס השמן הקשור עם טומאה וטהרה ש"הן מכלל החוקים".

וזה שאלת הגמרא: "מאי חנוכה" – מהי המהות של חנוכה? והתשובה: "טמאו כל השמנים שבהיכל...", וזה מודגש שהנס הוא בענין 'חוקי רצונך', כי טומאת וטהרת השמן הן מכלל החוקים'.

(תורת מנחם, יין מלכות זמנים סי' ג)

הלכות חנוכה פרק ג, הלכה א: **כְּבִית שְׁנֵי, כְּשֶׁמְלִבּוֹ יוֹן – גִּזְרוּ גִזְרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וּבְמִלּוֹ דָתָם, וְלֹא הִנְיָחוּ אוֹתָם לְעַסֵּק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וּפְשָׁטוּ יָדָם בְּמִמּוֹנָם וּבַבְּנוֹתֵיהֶם; וְנִכְנְסוּ לְהִיכָל, וּפְרָצוּ כּוּ פְרָצוֹת, וּמִמָּאוּ הַתְּהַרּוֹת. וְצַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוֹם לְחִין גְּדוֹל, עַד שֶׁרָחַם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם.**

בגמרא (שבת כא, ב) שאלו: "מאי חנוכה (על איזה נס קבעוה, רש"י)? ותירצו: "כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל... ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול...". כלומר, חנוכה נקבע על נס פך השמן.

וצריך ביאור: הטהרות שטימאו היוונים היתה רק אחת מהפעולות שנעשה בהן נס חנוכה, שהרי "פשוט ידם בממונם ובבנותיהם" ואף "בטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות" – "עד שריחם עליהם אלוקי אבותינו והושיעם מידם", ומדוע נקבע זיכרון דווקא לנס פך השמן? והביאור:

גזירת היוונים לא היתה על עצם לימוד התורה וקיום המצוות, אלא לעקור את ההרגש האלוקי שבמצוות, וכנוסח

~ שבת קודש י"ב תמוז ~

מעמדו ההלכתי של חרש-אילם

קבעו חז"ל שחרש-אילם נחשב כשוטה, "וכי חכמי הש"ס טעו חס-וחלילה בדין חרש משום שלא ידעו שאפשר ללמדו לדבר?" אלא בוודאי נמסר להם מהלכה למשה מסיני שהחרש נחשב כשוטה אף אם למראה עיניו הוא נראה בר דעת.

וב'אגרות משה' (אהע"ז ח"ג סי' לג) ביאר כי מדברי הרמב"ם עולה שהאילמות אינה נובעת מפגם שכלי אלא מבעיה חיצונית של חוסר אפשרות למידה (מחמת העדר השמיעה), ובהכרח שהגדרתו של החרש-אילם כשוטה אינה משום האילמות אלא משום החרשות, המורה על פגם במוח הגורם לחוסר השמיעה. וכל חרש (שאינו אילם) אינו מוגדר כשוטה משום שיכולת הדיבור עם בני אדם מתקנת את הפגם המסויים בדעתו, אולם כאשר בפועל אינו מדבר, אפילו מחמת סיבה חיצונית, הרי הוא נשאר פגום בדעתו ואינו בר דעת.

ולפי זה, בימי קדם, כאשר לא התפתחה האפשרות ליצור קשר עם חרשים-אילמים, העדר התקשורת גרם לכך שלא היו בני דעת, אולם בימינו כאשר נמצאה הדרך להתקשר עמם וללמדם לדבר, חרש כזה נחשב פיקח (ראה עוד מנחת שלמה ח"א סי' לה).

הלכות אישות פרק ב, הלכה כו: חרש וחרשת האמורים בכל מקום – הן האלמים שאין שומעין ולא מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע, או שומע ואינו מדבר – הרי הוא בכל אדם.

יש להבין: אם כוונת חז"ל ב'חרש' היא לאדם שאינו שומע וגם אינו מדבר – מדוע כינוהו בתואר 'חרש' המציין דווקא את העדר השמיעה?

מבאר על כך הרמב"ם בפירושו המשניות (תרומות פ"א מ"ב) כי החרשות היא גם הסיבה לאילמות, כי מאחר ואינו שומע מה שמדברים אליו אינו לומד לדבר, ואילו היה שומע היה גם מדבר, ולכן הוא מכוונה על שם החרשות.

אמנם בשנים האחרונות חל שינוי בתקשורת עם חרשים-אילמים, ורבים מהם לומדים להפיק הברות ולדבר באופן הניתן להבנה, והפוסקים דנו האם בהתאם לכך משתנה ההתייחסות לגביהם להלכה והם נחשבים כבני דעת.

וכתב ה'דברי חיים' (ח"ב, אבהע"ז סי' עב) כי לפי דברי הרמב"ם שחוסר הדיבור נובע מהחרשות, הרי אם ביכולתו לדבר קצת מוכח מכך שהוא שומע לפחות מעט, שאם לא כן לא היה יכול לדבר כלל, ואם כן דינו כפיקח ולא כשוטה. וב'דברי מלכיאלי' (ח"ו סי' לה) תמה על כך, אם כן מדוע

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' א

8 עקיבא מאי מאורסת שהיא מיוחדת לו בלבד, אבל לא שתפסו בה
9 קידושין.
10 עוד על קידושי חציה שפחה וחציה בת חורין: אמר רב חסדא,
11 חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן, ונשתחררה וחררה
12 ונתקדשה לשמעון אחיו ללא שנתגרשה מראובן, ומתו שניהם,
13 מתיבמת לגוי אחיהם.

1 ממנו, פלג – לך אצל רבי ישמעאל, החולק על רבי עקיבא
2 בברייתא, שהוא אומר ששפחה חרופה שחייבה תורה בשפחה
3 כנענית המאורסת לעבד עברי הכתוב מדבר, וקשה, ושפחה כנענית
4 בת אירוסין היא – האם בת אירוסין היא להתקדש, אלא מאי את
5 לך למימר – מה תאמר ליישב, מאי מאורסת, הכוונה היא רק
6 שמיוחדת ומזומנת לעבד עברי, וגזירת הכתוב הוא שבייחוד זה
7 בלבד יש קרבן אם זינתה עם אחר, הלא נמי – כך גם לדעת רבי

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

ל"ה א'. ומהלכה לשנה סדורה - שלש מאות
ושמונה וארבעים מעלות, ותמשה ותמשים חלקים,
ותמש עשרה שניות. סימנן: שמ"ח נ"ה ט"ו.

(2) המהלך הממוצע של השמש בחודש לבנה ובשנת לבנה.
(3) ידיעת המהלך הממוצע תקל עליך את ראיית הירח בליל
שלושים. (4) בליל שלושים, משום שבליל כ"ט בוודאי
עדיין לא נראה, מכיוון שאין החודש פחות מכ"ט יום,
ובליל ל"א בוודאי כבר נראה, מאחר שהאורך הממוצע של
חודש לבנה הוא כ"ט יום, י"ב שעות, תשצ"ג חלקים. משום
כך מועיל חשבון המהלך האמצעי של השמש ל-כ"ט יום.
(5) משום כך מועילה ידיעת המהלך האמצעי של השמש
לשנ"ד יום. (6) כשחדשה מלאים.

ב. נקדה אחת יש בגלגל השמש, וכן בשאר גלגלי
השבעה פוככים. בעת שיהיה הפוככ בה, יהיה
גבוה מעל הארץ כל מאורו. ואותה הנקדה של
גלגל השמש ישאר הפוככים, חוץ מן הירח, סוככת
בשנה¹. ומהלכה בכל שבועים שנה בקרוב מעלה
אחת. ונקדה זו היא הנקראת גבה השמש. מהלכו
בכל עשרה ימים - שניה אחת וחצי שניה, שהיא
שליש שלישיות. נמצא מהלכו במאה יום - חמש
עשרה שניות, ומהלכו באלף יום - שני חלקים
ושלשים שניות, ומהלכו בעשרת אלפים יום -
חמשה ועשרים חלקים. ונמצא מהלכו לתשעה
ועשרים יום - ארבע שניות ועוד, ומהלכו בשנה
סדורה - שלש ותמשים שניות. כבר אמרנו,
שהעקר שממנו התחלת חשבון זה הוא² מתחלת
ליל חמישי, שיומו שלישי לחדש ניסן, משנת
שמונה ושלישים ותשע מאות וארבעת אלפים
ליצירה. ומקום השמש במהלכה האמצעי היה
בעקר הזה בשבע מעלות ושלושה חלקים ושתיים
ושלשים שניות ממזל טלה. סימנן: ז"ג ל"ב.
ומקום גבה השמש היה בעקר זה בשש ועשרים
מעלות ותמשה וארבעים חלקים ושמונה שניות
ממזל תאומים. סימנן: כ"ו מ"ה ח'. פשתרצה
לידע מקום השמש במהלכה האמצעי בכל זמן
שתרצה - תקח מגן הימים שמתחלת יום העקר עד
היום שתרצה, ותוציא מהלכה האמצעי באותן
הימים מן הסימנין שהודענו, ותוסיף הפל על
העקר, ותקבץ כל מין עם מינו, והיוצא הוא מקום
השמש במהלכה האמצעי לאותו היום. כיצד? הרי
שרצינו לידע מקום השמש האמצעי בתחלת ליל
השבת, שיומו ארבעה עשר לחדש תמוז, משנה זו

~ יום ראשון ו' תמוז ~

הלכות קדוש החדש

פרק שנים עשרי

(1) מהלך השמש.

א. מהלך השמש האמצעי ביום אחד, שהוא ארבע
ועשרים שעות - תשעה ותמשים חלקים, ושמונה
שניות. סימנן: כ"ד נט"ח. נמצא מהלכה בעשרה
ימים: תשע מעלות, ואחד ותמשים חלקים, ושלוש
ועשרים שניות. סימנן: טנ"א כ"ג. ונמצא מהלכה
במאה יום: שמונה ותשעים מעלות, ושלושה
ושלשים חלקים, ושלוש ותמשים שניות. סימנן:
צ"ח ל"ג נ"ג. ונמצא שארית מהלכה באלף יום,
אחר שתשליך כל שלש מאות וששים מעלות, כמו
שבארנו: מאתיים וחמש וששים מעלות, ושמונה
ושלשים חלקים, ותמשים שניות. סימנן: רס"ה
לח"ן. ונמצא שארית מהלכה בעשרת אלפים יום:
מאה שש ושלושים מעלות, ושמונה ועשרים
חלקים, ועשרים שניות. סימנן: קל"ו כ"ח כ'. ועל
הדרך הזה תכפל ותוציא מהלכה לכל מגן שתרצה.
וכן אם תרצה לעשות סימנין ידועים אצלך
למהלכה לשני ימים ולשלושה ולארבעה עד עשרה
- תעשה. וכן אם תרצה להיות לך סימנין ידועים
מוכנין למהלכה לעשרים יום ולשלושים ולארבעים
עד מאה - תעשה. ודבר גלוי הוא וידוע, מאחר
שידעת מהלך יום אחד. וראוי הוא להיות מוכן
וידוע אצלך מהלך אמצע השמש לתשעה ועשרים
יום ולשלוש מאות ארבעה ותמשים יום, שהן ימי
שנת הלבנה בזמן שחדשה פסדון, והיא הנקראת
שנה סדורה. שבזמן שהיו לך אמצעיות אלו³
מוכנין, יהיה החשבון הזה קל עליך לראות החדש⁴.
לפי שתשעה ועשרים יום גמורים מליל הראיה עד
ליל הראיה של חדש הבא, וכן בכל חדש וחדש אין
פחות מתשעה ועשרים יום לא יותר. שאין חפצנו
בכל אלו החשבונות אלא לדעת הראיה בלבד. וכן
מליל הראיה של חדש זה עד ליל הראיה לאותו
החדש לשנה הבאה - שנה סדורה⁵ או שנה ויום
אחד⁶, וכן בכל שנה ושנה. ומהלך השמש האמצעי
לתשעה ועשרים יום - שמונה ועשרים מעלות,
ותמשה ושלושים חלקים, ושניה אחת. סימנן: כ"ח

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אֹתוֹ אֲמַצֵּעַ הָעֶקֶר. וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּאֲמַצֵּעַ הַיָּרֵחַ וּשְׂאֵר הַכּוֹכָבִים, אִם יִהְיוּ יְדוּעִים לָךְ. וְכִכֵּר נִתְבְּאֵר לָךְ מִכָּל דְּבָרֵינוּ, שֶׁכָּשֶׁם שֶׁתִּדְעַ אֲמַצֵּעַ הַשָּׁמֶשׁ לְכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִיָּמִים הַבָּאִים, כִּךָ תִּדְעַ אֲמַצֵּעַה לְכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִיָּמִים שֶׁעָבְרוּ.

7) כי מהירות הכוכבים במסלולם קצובה ואינה משתנית.
8) כדי לחשב את מקום השמש בגלגלה (במהלכה האמצעי) באיזה זמן שהוא, יש צורך לדעת את מקומה בנקודת זמן מסוימת, המשמש נקודת מוצא לכל החישובים.
9) המקום במהלך האמצעי. (10) בדיק בתחילת הלילה, כשם "שהעיקר שממנו התחלת החשבון" הוא מתחילת הלילה (ליל ג' בניסן). (11) לפי שכל החשבונות הם לפי חשבון "בקירוב" של מהלך השמש האמצעי, ולא של מהלכה האמיתי בגלגל המזלות. במהלכה האמיתי אין תנועת השמש סדירה וקצובה. פעם היא מהירה ופעם איטית. (12) של הירח החדש. (13) מקום הירח במהלכו האמצעי. (14) אחר שנת העיקר של הרמב"ם. (15) כוונתו לאמצע. (16) לפני שנת העיקר של הרמב"ם.

פָּרָק שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִי

1) מקום השמש ויום התקופה.

א. אם תרצה לידע מקום השמש האמיתי בכל יום שתירצה - תוציא תחלה מקומה האמצעי לאותו היום על הדרך שבארנו, ותוציא מקום גבה השמש, ותגרע מקום גבה השמש ממקום השמש האמצעי, והנשאר הוא הנקרא מסלול השמש.

2) מקום השמש בגלגל המזלות כשנסתכלים בשמש מנקודת ראות הארץ. מקום זה נקבע על-ידי הקו הישר היוצא ממרכז הארץ עד השמש, והמגיע על גלגל המזלות (עי' ציור 1). מדת אורכו נמדדת על ידי הזוית שיוצרים שני הקווים היוצאים ממרכז הארץ: האחד לצד מקומה האמצעי של השמש, והשני לצד מזל טלה, לנקודת האביב (*0).
3) המקום שאליו מגיעה השמש בגלגלה במהלכה השוה (עי' למעלה פי"א, ה"ט). מדת אורכו נמדדת על-ידי הזוית שיוצרים שני הקווים היוצאים ממרכז גלגל השמש (גלגל היוצא), האחד למקום האמצע והאחד לנקודת האביב.
4) למעלה פי"ב, ה"ב. 5) שם, שם. 6) דרך השמש ומרחקה ממקום גובה השמש. כדי לדעת את ההפרש בין האורך האמיתי של הדרך שעברה השמש לבין האורך האמצעי, עלינו לדעת את מרחק השמש מגובה השמש (הנקודה הרחוקה ביותר של השמש מן הארץ - אפוגיאום) או מרחקה מן השפל (הנקודה הקרובה ביותר אל הארץ - פריגיאום). כאשר השמש נמצאת באחת משתי נקודות אלה (אפוגיאום או פריגיאום) אין הפרש בין האורך האמיתי ובין האורך האמצעי, והמקום האמצעי הוא המקום האמיתי, משום ששני הקווים היוצאים למרכז השמש, האחד ממרכז הארץ והאחד ממרכז הגלגל היוצא (גלגל השמש) חופפים זה את זה. בכל יתר הנקודות נחתכים שני הקווים הנ"ל

שהיא שנת העקר - מצאנו מנין הימים, מיום העקר עד תחלת היום זה שאנו רוצים לידע מקום השמש בו, מאה יום; לקחנו אמצע מהלכה למאה יום, שהוא צ"ח ל"ג נ"ג, והוספנו על העקר, שהוא ז"ג ל"ב, יצא מן החשבון: מאה וחמש מעלות, ושבעה ושלשים חלקים, וחמש ועשרים שניות. סימן: ק"ה ל"ז כ"ה. ונמצא מקומה במהלך אמצעי בתחלת ליל זה - במזל סרטן, בחמש עשרה מעלות בו, ושבעה ושלשים חלקים ממעלה שש עשרה. והאמצעי⁹ שיצא בחשבון זה - פעמים יהיה בתחלת הלילה בשוה¹⁰, או קדם שקיעת החמה בשעה, או אחר שקיעת החמה בשעה¹¹. ודבר זה לא תחוש לו בשמש בחשבון הראיה¹², שהרי אנו משלימים קרוב זה כשנחשב לאמצע הירח. ועל הדרך הזאת תעשה תמיד לכל עת שתירצה, ואפלו אחר אלה שנים: שתקבץ כל השארית ותוסיף על העקר - יצא לך המקום האמצעי. וכן תעשה באמצע הירח¹³ ובאמצע כל כוכב וכוכב: מאחר שתדע מהלכו ביום אחד פמה הוא, ותדע העקר שממנו תתחיל, ותקבץ מהלכו לכל השנים והימים שתירצה, ותוסיף על העקר - ויצא לך מקומו במהלך אמצעי. וכן תעשה בגובה השמש: תוסיף מהלכו באותם הימים או השנים על העקר - יצא לך מקום גבה השמש לאותו היום שתירצה. וכן אם תרצה לעשות עקר אחר שתתחיל ממנו, חוץ מעקר זה שהתחלנו ממנו בשנה זו, פדי שיהיה אותו עקר בתחלת שנת מחזור ידוע או בתחלת מאה מן המאות - הרשות בידך. ואם תרצה להיות העקר שתתחיל ממנו משנים שעברו קדם עקר זה או לאחר פמה שנים מעקר זה - הדרך ידועה. כיצד היא הדרך? כבר ידעת מהלך השמש לשנה סדורה, ומהלכה לתשעה ועשרים יום, ומהלכה ליום אחד. ודבר ידוע, שהשנה שחדשיה שלמים היא יתרה על הסדורה יום אחד, והשנה שחדשיה חסרין היא חסרה מן הסדורה יום אחד. והשנה המעברת: אם יהיו חדשיה כסדרן - תהיה יתרה על השנה הסדורה שלשים יום, ואם יהיו חדשיה שלמים - היא יתרה על הסדורה אחד ושלשים יום, ואם יהיו חדשיה חסרין - היא יתרה על הסדורה תשעה ועשרים יום. ומאחר שכל הדברים האלו ידועים, תוציא מהלך אמצע השמש לכל השנים והימים שתירצה, ותוסיף על העקר שעשינו - יצא לך אמצעה ליום שתירצה משנים הבאות¹⁴, ותעשה אותו היום עקר; או תגרע האמצע שהוצאת מן העקר שעשינו, ויצא לך העקר¹⁵ ליום שתירצה משנים שעברו¹⁶, ותעשה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

גִּלְגַּל הַקֶּטֶן בְּאוֹתוֹ הַגִּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמְקִיף אֶת הָעוֹלָם - הוא הַנְּקָרָא אֲמַצַּע הַיָּרֵחַ⁴. מִהֲלֵךְ אֲמַצַּע הַיָּרֵחַ בְּיוֹם אָחָד: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת, וְעֶשְׂרֵה חֲלָקִים, וְחֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ג יל"ה⁵.

2) במהלך הירח חלות הפרעות, המשפיעות על מהירותו, פעם היא גדלה ופעם היא פוחתת. "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו" - פי"ו הכ"ג (במהירות ובפיגור גם-כן ישנם שינויים: פעם ממחר יותר, ופעם - פחות; פעם מפגר יותר, ופעם - פחות). מכאן הקושי הרב בקביעת מקום הירח בתאריך מסוים. האסטרונומיה העתיקה (פטולומיאוס) נזקקה להנחה של ארבעה גלגלים, כדי להסביר את השינויים במהלך הירח. הרמב"ם הסתפק בשני גלגלים. אחד הוא הגלגל היוצא, כלומר מעגל שמרכזו איננו מרכז הארץ, והמקיף את העולם. תנועתו בכל יום היא "18", 37' 12" * 11 ממזרח למערב בכיוון הפוך לסדר המזלות שהוא ממערב למזרח. גלגל שני הוא הגלגל הקטן (אפיציקל), שאינו מקיף את העולם, והירח נע במסלולו במהירות של "53", 3' 13" * 13 ליום. מרכז גלגל זה הוא בהיקפו של הגלגל הגדול. מהלך הגלגל הקטן מסביב לגלגל הגדול בכל יום הוא "53", 4' 22" * 24 ממערב למזרח לפי סדר המזלות. 3) בדפוס קושטא - אמצע המסלול, דוגמת אמצע הירח בהלכה זו, והשווה להלן פט"ו, ה"א. 4) כי מקום הירח נקבע לא על-ידי תנועתו מסביב לגלגל הקטן, אלא על-ידי תנועת הגלגל הקטן, שבו הירח, מסביב לגלגל הגדול. 5) אם ננכה את מהלך הגלגל הגדול בכיוון ההפוך לסדר המזלות בשיעור הנ"ל "18", 37' 12" * 11 ממהלך הגלגל הקטן, מתקדם בכל יום על סדר המזלות בשיעור "3", 35' 10" * 13. המשפט "מהלך אמצע הירח ביום אחד..." שבסוף הלכה א', שייך לפי הענין, לתחילת הלכה ב', וכך הוא בדפוס קושטא. וכן בכת"י תימן ת"א (ספריית מוסד הרב קוק).

ב. נִמְצָא מִהֲלָכוֹ בְּעֶשְׂרֵה יָמִים: מֵאָה וְאַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעְלוֹת, וְחֲמֵשָׁה וָאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְחֲמֵשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קל"א מה"נ. וְנִמְצָא שְׂאֲרִית⁶ מִהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: מְאֵתִים וְשִׁבְעֵי וּשְׁלֹשִׁים מַעְלוֹת, וְשִׁמּוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשֹׁלֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת⁷. סִימָנָם: רל"ז ל"ח כ"ג. וְנִמְצָא שְׂאֲרִית מִהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: מְאֵתִים וְשֹׁשׁ עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְחֲמֵשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: רי"ו כג"ן. וְנִמְצָא שְׂאֲרִית מִהֲלָכוֹ בְּעֶשְׂרֵת אֲלָפִים יוֹם: שְׁלֹשׁ מַעְלוֹת, וְשִׁמּוֹנָה וְחֲמֵשִׁים חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ג' נ"ח כ'. וְנִמְצָא שְׂאֲרִית מִהֲלָכוֹ בְּתֵשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם⁸: שְׁתֵּים וְעֶשְׂרִים מַעְלוֹת, וְשֵׁשׁ חֲלָקִים, וְשֹׁשׁ וְחֲמֵשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: כ"ב ונ"ו. וְנִמְצָא שְׂאֲרִית מִהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סְדוּרָה⁹: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאַרְבַּע וָאַרְבָּעִים מַעְלוֹת, וְשֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֹׁלֵשׁ וָאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת.

מְקוֹם גְּבִיחַ הַשֶּׁמֶשׁ לַעֲת הַזֹּאת¹⁸ - יֵצֵא לָךְ סִימָנָו: פ"ו מ"ה כ"ג; וְתִגְרַע מְקוֹם הַגְּבִיחַ מִן הָאֲמַצְעִי - יֵצֵא לָךְ הַמְסֻלּוֹל: שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת, וְשָׁנִים וְחֲמֵשִׁים חֲלָקִים, וְשֵׁשֶׁתִּי שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח נ"ב ב'. וְאֵל תִּקְפִּיד בְּכָל מְסֻלּוֹל עַל הַחֲלָקִים, אֲלֵא: אִם יִהְיֶה פְּחוֹת מְשֻׁלְשִׁים - אֵל תִּפְנֶה אֲלֵיהֶם; וְאִם הִיּוּ שְׁלֹשִׁים אוֹ יוֹתֵר - תִּחְשָׁב אוֹתָם מַעְלָה אַחַת, וְתוֹסִיף אוֹתָהּ עַל מִנְיַן מַעְלוֹת הַמְסֻלּוֹל. לְפִיכָף יִהְיֶה מְסֻלּוֹל זֶה תִּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת, וְתִהְיֶה מְנָתוֹ עַל הַדֶּרֶךְ שְׁבָאֲרָנֹה שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים¹⁹.

17) למעלה פי"ב, ה"ב. 18) ע"י שם. 19) משום שבעשר מעלות ובעשרים מעלות, מנת כל מעלה היא שני חלקים.

י. וְלִפִּי שֶׁהַמְסֻלּוֹל הַזֶּה הִיָּה פְּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע הַמְּנָה, שֶׁהִיא שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, מֵאֲמַצְעַ הַשֶּׁמֶשׁ, וְשֵׁשֶׁתִּי מֵאָה וָאַרְבַּע מַעְלוֹת, וְתִשַׁע וְחֲמֵשִׁים חֲלָקִים, וְחֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ד נ"ט כ"ה. וְנִמְצָא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בְּתַחֲלַת לַיִל זֶה בְּמִזַּל סַרְטָן²⁰ בְּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת בּוֹ פְּחוֹת חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. וְאֵל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת²¹ כָּלֵל, לֹא בְּמִקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא בְּמִקוֹם הַיָּרֵחַ וְלֹא בְּשָׂאֵר חֲשֻׁבוֹנוֹת הָרָאִיָּה, אֲלֵא חֶקֶר עַל הַחֲלָקִים בְּלִבָּר. וְאִם יִהְיֶה הַשְּׁנִיּוֹת קְרוֹב לְשְׁלֹשִׁים - עֲשֵׂה אוֹתָם חֶלֶק אָחָד, וְהוֹסִיפוֹ עַל הַחֲלָקִים.

20) את המעלות אנו מתחילים לספור ממזל טלה = 0*. 21) בהלכה זו לא הקפיד הרמב"ם על השניות, אלא על החלקים בלבד. בהלכה הקודמת, לא הקפיד על החלקים, אלא על המעלות בלבד, משום שידיעת המסלול דרושה לשם חישוב מנת המסלול, בה קובעות בעיקר המעלות. אבל בידיעת מקום השמש, יש ערך גם לחלקים.

יא. וּמֵאֲחֵר שֶׁתִּדַּע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, תִּדַּע יוֹם הַתְּקוּפָה הָאֲמִתִּי כָּל תְּקוּפָה שֶׁתִּרְצֶה²² - בֵּין תְּקוּפוֹת הַבָּאוֹת אַחֵר עֶקֶר זֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ הֵתְחַלְנוּ²³, בֵּין תְּקוּפוֹת שֶׁעָבְרוּ מִשָּׁנִים קְדָמוֹנֵינוּ.

22) תקופת ניסן בהיות השמש בתחילת מזל טלה במהלכה האמיתי; תקופת תמוז - בתחילת מזל סרטן; תקופת תשרי - בתחילת מזל מאזניים; תקופת טבת - בתחילת מזל גדי. 23) ע"י למעלה פי"ב, ה"ב.

פָּרֶק אַרְבָּעָה עֶשְׂרִי

1) שני מהלכים אמצעיים של הירח.

א. הַיָּרֵחַ - שְׁנֵי מִהֲלָכִים אֲמַצְעִים יֵשׁ לוֹ²⁴. הַיָּרֵחַ עֲצָמוֹ מִסְבָּב בְּגִלְגַּל קֶטָן, שְׂאִינוֹ מְקִיף אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וּמִהֲלָכוֹ הָאֲמַצְעִי בְּאוֹתוֹ הַגִּלְגַּל הַקֶּטֶן נִקְרָא אֲמַצַּע הַמְסֻלּוֹל³. וְהַגִּלְגַּל הַקֶּטָן עֲצָמוֹ מִסְבָּב בְּגִלְגַּל גָּדוֹל, הַמְקִיף אֶת הָעוֹלָם, וּבְמִהֲלָךְ אֲמַצְעִי זֶה שֶׁל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

13) משפט זה: "ונמצא שארית... ש"ה י"ג" שיך לסוף ה"ג, באופן מקביל לסוף ה"ב. עי' כתי"ת ת"א. 14) עי' למעלה פ"א, ה"ט"ו. 15) עי' למעלה פ"ב, ה"ב, ה"ג. על-ידי הנוסחה (מהלך אמצע הירח ביום אחד = $35' 03'' 10'$ * 13) (מקום אמצע הירח ביום העיקר) $43' 14'' 31'$ שבה $n +$ מסמן מספר הימים מיום העיקר.

ה. אם היתה השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה - תניח אמצע הירח כמות שהיא¹⁶. ואם תהיה השמש מחצי מזל טלה עד תחלת מזל תאומים - תוסיף על אמצע הירח חמשה עשר חלקים¹⁷. ואם תהיה השמש מתחלת מזל תאומים עד תחלת מזל אריה - תוסיף על אמצע הירח חמשה עשר חלקים¹⁸. ואם תהיה השמש מתחלת מזל אריה עד חצי מזל בתולה - תוסיף על אמצע הירח חמשה עשר חלקים¹⁹. ואם תהיה השמש מחצי מזל בתולה עד חצי מזל מאזנים - הנח אמצע הירח כמות שהיא. ואם תהיה השמש מחצי מזל מאזנים עד תחלת מזל קשת - תגרע מאמצע הירח חמשה עשר חלקים²⁰. ואם תהיה השמש מתחלת מזל קשת עד תחלת מזל דלי - תגרע מאמצע הירח שלשים חלקים²¹. ואם תהיה השמש מתחלת מזל דלי עד חצי מזל דגים - תגרע מאמצע הירח חמשה עשר חלקים.

16) מטרת כל החשבונות האלה היא ידיעת ראיית הירח (עי' פ"א, ה"ט"ו) בא"י (שם ה"ז). מקום השמש האמצעי היוצא לפי החשבון, יהיה לפעמים בתחילת הלילה בדיוק, כגון במזל טלה, ולפעמים שעה אחת לפני השקיעה או אחריה (פ"ב ה"ג), כי אורך היום משתנה ותלוי במקום השמש במזלות. 17) העיקר שממנו מתחיל החשבון לראיית הירח הוא ג' בניסן, שאז השמש עומדת בראש טלה, ויום ולילה שווים. שקיעת השמש היא אז בשעה שש, מקום אמצע הירח, לפי החשבון, פירושו תחילת הלילה באופק המשוה (שעה שש), ואנו - לחשבון ראייה - מעוניינים בידיעת מקום הירח באופק ירושלים. בחצי מזל דגים - חצי אדר - שקיעת השמש באופק ירושלים היא כרבע שעה לפני השקיעה באופק המשוה (כלומר, רבע שעה לפני שעה שש), בחצי מזל טלה - כרבע שעה אחרי השקיעה באופק המשוה. מהלך הירח בשעה הוא בערך $33'$ (עי' ה"א). כשנגרע ממנו תנועת השמש לשעה, מכיון שגם היא נעה ממערב למזרח, ישארו $30'$ בערך. לרבע שעה - פחות משמונה חלקים. להפרשים קטנים, למטה משמונה חלקים, אין הרמב"ם שם לב. משום כך, כאשר השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה, אין הרמב"ם מוסיף מאומה לאמצע הירח. בהפרשים שלמעלה משמונה חלקים, הוא נוקט $15'$ (כדין חצי שעה) או $30'$ (כדין שעה). 18) מחצי ניסן עד תחילת סיון, מוסיף הרמב"ם $15'$, מכיון שהיום הולך וגדל והשקיעה מתאחרת, אולם אין הפרש מגיע לשעה, משום כך דינו כהפרש של חצי שעה. 19) בכתי"א אוקספורד -

סימן להם: שד"ם¹⁰ כ"ו מ"ג. ועל דרך זו תכפל לכל מנין ימים או שנים שתמצא.

6) אחר ניכוי מספר מהלכים שלמים, 360 * כל אחד. 7) בחשבון מהלך אמצע הירח ביום אחד, השמיט הרמב"ם $0'' 03'$, אולם בחשבון מאה ימים צירף אותו, מכיון שזה עולה לסך $3'' 03'$. 8) כי חשבון כ"ט יום חשוב לראיית החודש, עי' למעלה פ"ב, ה"א. 9) שנה שחדשה כסדרן, שיש לה שני"ד יום, עי' למעלה פ"ב, ה"א. 10) בדפוס קושטא - שמו"ד. בגלל מוכן המילה "שמד", שינו אח"כ את הסימן לשד"ם.

ג. ומהלך אמצע המסלול ביום אחד: שלש עשרה מעלות, ושלשה חלקים, וארבע וחמשים שניות¹¹. סימנם: י"ג גנ"ד. נמצא מהלכו בעשרה ימים: מאה ושלשים מעלות, תשעה ושלשים חלקים, בלא שניות. סימנם: ק"ל ל"ט. ונמצא שארית מהלכו במאה יום: מאתיים ושלש ועשרים מעלות, ותשעה ועשרים חלקים, ושלש וחמשים שניות¹². סימנם: רכ"ו כ"ט ג"ג. ונמצא שארית מהלכו בארבע יום: מאה וארבע מעלות, ושמונה וחמשים חלקים, וחמשים שניות. סימנם: ק"ד נח"ן. ונמצא שארית מהלכו בעשרת אלפים יום: שלש מאות ותשע ועשרים מעלות, ושמונה וארבעים חלקים, ועשרים שניות. סימנם: שכ"ט מח"כ. ונמצא שארית מהלכו בתשעה ועשרים יום: שמונה עשרה מעלות, ושלשה וחמשים חלקים, וארבע שניות. סימנם: י"ח גנ"ד.

11) כלומר, מהלך הירח האמצעי בגלגל הקטן הוא $54' 3'' 13$ *. ביתר דיוק: $53' 93'' 13$ *. 12) במהלך אמצע המסלול ביום אחד, נקט הרמב"ם מספר עגול $54''$, כלומר $0'' 07$ יותר. במאה ימים עולה ההפרש לשבע שניות, על כן הוא מנכה אותן ויוצא $53'$.

ד. ונמצא שארית מהלכו בשנה סדורה: שלש מאות וחמש מעלות, ושלש עשרה שניות, בלא חלקים. סימנם: ש"ה י"ג¹³. מקום אמצע הירח היה בתחלת ליל חמישי, שהוא העקר לחשבונות אלו, במזל שור, מעלה אחת, וארבעה עשר חלקים, ארבעים ושלש שניות. סימנם: א' י"ד מ"ג. ואמצע המסלול היה בעקר זה: ארבע ושמונים מעלות, ושמונה ועשרים חלקים, ושתיים וארבעים שניות. סימנם: פ"ד כ"ח מ"ב. מאחר שתדע מהלך אמצע הירח והאמצע שהוא העקר שעליו תוסיף, תדע מקום אמצע הירח בכל יום שתמצא, על דרך שעשית באמצע השמש¹⁴. ואחר שתוציא אמצע הירח לתחלת הלילה שתמצא, תבונן בשמש ודע באי זה מזל הוא¹⁵.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

"כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו". והשניה, תשובה מאהבה שפעולתה גם למפרע - "נעקר עונו מתחילתו". ענין זה מרומז בתקופות הבאות, היינו מכאן ולהבא - תשובה מיראה, והתקופות שעברו מרמזות על תשובה מאהבה שפועלת גם למפרע. עפ"ז מובן מדוע הקדים תקופות הבאות לתקופות שעברו, כי הלך מן הקל אל הכבד תשובה מיראה ואח"כ תשובה מאהבה. ויש להוסיף שעבודת התשובה מרומזת גם בנוגע לחשבון התקופות כפשוטו, כי חשבון התקופות שעברו דורש יגיעה גדולה בהרבה מחשבון התקופות הבאות, כי בתקופות הבאות, אפשר לברר אם חשבוננו נכון אם לאו ולכן מקפיד לעשות חשבון מדוייק, אבל בתקופות שעברו צריך השתדלות גדולה בהרבה מכיון שאין להם "אבן בוחן" לדעת אם חישב נכון אם לאו, ולכן נדרשת השתדלות גדולה כ"כ.

(יין מלכות ספר זמנים סימן מ"ג
מתוך רמב"ם "פרס המלך")

(2) בגלגל המזלות. (3) מהלכו האמצעי של הירח בגלגל הקטן. (4) כי שניהם נעים בכיוון אחד, ממערב למזרח. לאחר שתגרע תקבל מרחק השמש מן הירח.

ב. וכבר הודענו, שלא באנו בכל אלו החשבונות, שעשינו בפרקים אלו, אלא לדעת ראית הירח. ולעולם אי אפשר שיהיה מרחק זה הפפול בליל הראיה שיראה בה הירח אלא מחמש מעלות עד שתיים וששים מעלות, ואי אפשר שיוסיף על זה ולא יגרע ממנו.⁵

(5) מחמש מעלות.

ג. והואיל והדבר נז, התבונן במרחק זה הפפול: אם יהיה המרחק הפפול חמש מעלות או קרוב לחמש - אין הווששין לתוספת, ולא תוסיף פלוס. ואם יהיה המרחק הפפול חמש מעלות עד אחת עשרה מעלות - תוסיף על אמצע המסלול מעלה אחת. ואם יהיה המרחק הפפול משתים עשרה מעלות עד שמונה עשרה מעלות - תוסיף על אמצע המסלול שתי מעלות. ואם יהיה המרחק הפפול מתשע עשרה מעלות עד ארבע ועשרים מעלות - תוסיף על אמצע המסלול שלש מעלות. ואם יהיה המרחק הפפול חמש מעלות עד אחת ושלשים מעלות - תוסיף על אמצע המסלול ארבע מעלות. ואם יהיה המרחק הפפול משתים עשרה מעלות עד ארבעים מעלות עד שמונה ושלשים מעלות - תוסיף על אמצע המסלול חמש מעלות. ואם יהיה המרחק הפפול מתשע עשרה מעלות עד חמש וארבעים מעלות - תוסיף על אמצע המסלול שש מעלות.

שלשים, כך גם בפירוש רבי עובדיה בן דוד - סוף פי"ב, וכן בכת"י ת"א ות"ב (מ'מיון). (20) כי היום פוחת והולך. (21) כאן גורעים ט"ו חלקים, כי השקיעה מקדימה לבוא לפני שעה שש באותו שיעור שהיא מאחרת מחצי מזל טלה עד תחילת מזל תאומים.

ו. ומה שיהיה האמצע אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו או תניח אותו קמות שהוא - הוא אמצע הירח לאחר שקיעת החמה בכמו²² שליש שעה באותו הזמן שתוציא האמצע לו, וזה הוא הנקרא אמצע הירח לשעת הראיה²³.

(22) לפעמים שליש, ולפעמים פחות. (23) בליל שלשים.

~ יום שני ז' תמוז ~

פרק חמשה עשר

(1) מקום הירח.

א. אם תרצה לידע מקום הירח האמתי בכל יום שתראה - תוציא תחלה אמצע הירח לשעת הראיה לאותו הילילה שתראה, וכן תוציא אמצע המסלול ואמצע השמש³ לאותו העת, ותגרע אמצע השמש מאמצע הירח⁴, והנשאר תכפל אותו. וזהו הנקרא מרחק הפפול.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אם תרצה לידע מקום הירח האמתי . . ."

בהלכות אלו מבאר את פרטי החשבונות של מהלך השמש והירח שעל פיהם קובעים בית דין את ראשי החודשים. ובפנימיות הענינים יש לומר: מולד הלבנה מרמז על עבודת התשובה, שכן יש בו חיסרון ומולד, אבל השמש מרמזת על עבודת הצדיקים שאין בה שינוי.

ענינו של ראש חודש הוא "יחוד שמשא וסיהרא" כי אז לראשונה מאירה השמש בלבנה, ובעבודת האדם הוא חיבור שני אופני העבודה; צדיקים, ובעלי תשובה, וחיבורם הוא בענין "לכתחילה אריבער" שאף שברוך הרגיל הוא ענין לבעלי תשובה הקופצים ומדלגים על סדר העבודה, מכל מקום נפעל עליו זה גם בעבודת הצדיקים שגם הם שייכים לעבודה ד"לכתחילה אריבער".

הגדרתו של ר"ח כמסמל את עבודת התשובה מתבטא גם בפרטי החשבונות בפרקים אלו, בסוף פי"ג כתב "ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתראה, תדע יום התקופה האמתי כל תקופה שתראה, בין תקופות הבאות אחר עיקר זה שממנו התחלנו, בין תקופות שעברו משנים קדמוניות", כי בעבודת התשובה שתי דרגות: האחת היא תשובה מיראה שעיקרה מכאן ולהבא -

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מָאָה וְעֶשְׂרִי, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ אַרְבַּע מַעְלוֹת וְתִשְׁעָה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ אַרְבַּע מַעְלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְשָׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ אַרְבַּע מַעְלוֹת וְאֶחָד עֶשְׂרִי חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ שְׁלֹשׁ מַעְלוֹת וְשָׁלֹשָׁה וְשָׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ שְׁלֹשׁ מַעְלוֹת וְשָׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ מַעְלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ מַעְלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה וְשָׁמוֹנִים בְּשׂוּה - אֵין לוֹ מְנָה כְּמוֹ שְׁאַמְרֵנוּ, אֲלָא מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמֻצְעִי הוּא מְקוֹם הָאֲמִתִּי.

ז. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן יוֹתֵר עַל מָאָה וְשָׁמוֹנִים מַעְלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְׁלֹשׁ מְאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתִדַּע מִנְתּוֹ, כְּדֶרֶךְ שְׁעִשִּׁית בְּמַסְלוּל הַשָּׁמֶשׁ. וְכֵן אִם יִהְיֶה בְּמִנְיֵן הַמַּסְלוּל אַחַדִּים עִם הַעֲשָׂרוֹת, תִּקַּח מִן הַיּוֹתֵר שְׁבִין שְׁתֵּי הַמְּנוֹת הָאֲחָדִים; כְּדֶרֶךְ שְׁבַאֲרֵנוּ בְּמַסְלוּל הַשָּׁמֶשׁ בְּמְנוֹת שְׁלוֹ, כְּךָ תַעֲשֶׂה בְּמַסְלוּל הַנִּכְוֵן בְּמְנוֹת שְׁלוֹ.

ח. בִּיצֵד? הֲרֵי שָׂרְצֵינוּ לִידַע מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמִתִּי בְּתַחֲלֵת לַיִל עֶרֶב שַׁבָּת, שְׂיוֹמוֹ שְׁנֵי לְחֹדֶשׁ אֵיךְ מִשְׁנֵה זו, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעֶקֶר, וּמִנְיֵן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתַּחֲלַת לַיִל הָעֶקֶר עַד תַּחֲלַת לַיִל זֶה, שְׂאֵנוּ רוֹצִים לִידַע מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמִתִּי בוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם - תּוֹצִיא אֲמֻצְעֵי הַשָּׁמֶשׁ תַּחֲלַת לַיִל זֶה, וְיֵצֵא לָךְ אֲמֻצְעוֹ: חֲמֵשׁ וְשָׁלֹשִׁים מַעְלוֹת, וְשָׁמוֹנֶה וְשָׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְשָׁלֹשִׁים שְׁנֵיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה ל"ח ל"ג. וְתּוֹצִיא אֲמֻצְעֵי הַיְרִיחַ לְשַׁעַת הָרְאִיָּה לְעַת זו, וְיֵצֵא לָךְ אֲמֻצְעוֹ: שְׁלֹשׁ וְחֲמִשִּׁים מַעְלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְשָׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתִשְׁעָה וְשָׁלֹשִׁים שְׁנֵיּוֹת. סִימָנָם: נ"ג ל"ו ל"ט. וְתּוֹצִיא אֲמֻצְעֵי הַמַּסְלוּל לְעַת זו, וְיֵצֵא לָךְ אֲמֻצְעוֹ: מָאָה וְשָׁלֹשׁ מַעְלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשִׁשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנֵיּוֹת. סִימָנָם: ק"ג כ"א מ"ו. תִּגְרַע אֲמֻצְעֵי הַשָּׁמֶשׁ מֵאֲמֻצְעֵי הַיְרִיחַ, וְיִשָּׂאֵר: שְׁבַע עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת, וְשָׁמוֹנֶה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשִׁשׁ שְׁנֵיּוֹת. וְזֶה הוּא הַמְּרַחֵק. תִּכְפַּל אוֹתוֹ, וְיֵצֵא לָךְ הַמְּרַחֵק הַכְּפוּל: חֲמֵשׁ וְשָׁלֹשִׁים מַעְלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשִׁשִּׁים עֶשְׂרֵה שְׁנֵיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה נ"ו י"ב. לְפִיכָךְ תּוֹסִיף עַל אֲמֻצְעֵי הַמַּסְלוּל חֲמֵשׁ מַעְלוֹת, כְּמוֹ שְׁהוֹדַעְנוּ, וְיֵצֵא לָךְ הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן: מָאָה וְשָׁמוֹנִים¹⁰ מַעְלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאֵין מְקַפְּדִין עַל הַחֲלָקִים בְּמַסְלוּל, כְּדֶרֶךְ שְׁבַאֲרֵנוּ בְּשָׁמֶשׁ.

וְאִם יִהְיֶה הַמְּרַחֵק הַכְּפוּל מִשְׁשׁ וְאַרְבָּעִים מַעְלוֹת עַד אַחַת וְחֲמִשִּׁים מַעְלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֲמֻצְעֵי הַמַּסְלוּל שְׁבַע מַעְלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמְּרַחֵק הַכְּפוּל מִשְׁתֵּים וְחֲמִשִּׁים מַעְלוֹת עַד תִּשְׁעָה וְחֲמִשִּׁים מַעְלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֲמֻצְעֵי הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנֶה מַעְלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמְּרַחֵק הַכְּפוּל מִשְׁשִׁים מַעְלוֹת עַד שְׁלֹשׁ וְשִׁשִּׁים מַעְלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֲמֻצְעֵי הַמַּסְלוּל תִּשְׁעָה מַעְלוֹת.¹⁰ וְיִמָּה שִׁיחִיָּה אֲמֻצְעֵי הַמַּסְלוּל אַחַר שְׁתּוֹסִיף עֲלָיו מַעְלוֹת אֵלוֹ - הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הַנִּכְוֵן.

(6) בְּמַרְחָק כְּפוּל גְּדוֹל יוֹתֵר אֵין הַרְמַב"ם עוֹסֵק, כִּי הוּא מַעֲנוֹיִן בְּלִיל הָרְאִיָּה בְּלַבָּד.

ד. וְאַחַר כֶּךָ תִּרְאֶה כְּמָה מַעְלוֹת הוּא הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן: אִם הִיָּה פְּחוֹת מִמָּאָה וְשָׁמוֹנִים מַעְלוֹת - תִּגְרַע מִנְתּוֹ הַמַּסְלוּל הַזֶּה הַנִּכְוֵן מֵאֲמֻצְעֵי הַיְרִיחַ לְשַׁעַת הָרְאִיָּה; וְאִם הִיָּה הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן יוֹתֵר עַל מָאָה וְשָׁמוֹנִים מַעְלוֹת, עַד שְׁלֹשׁ מְאוֹת וְשִׁשִּׁים - תּוֹסִיף⁸ מִנְתּוֹ זֶה הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן עַל אֲמֻצְעֵי הַיְרִיחַ לְשַׁעַת הָרְאִיָּה. וְיִמָּה שִׁיחִיָּה הָאֲמֻצְעֵי אַחַר שְׁתּוֹסִיף עֲלָיו אוֹ תִגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמִתִּי לְשַׁעַת הָרְאִיָּה.

(7) כִּי כֵּאֵן מֵהִירוֹת הַיְרִיחַ אֲטִית יוֹתֵר וְאֲמֻצְעֵי הַיְרִיחַ גְּדוֹל מִמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן. שְׁעוֹר הַהַפְּרָשׁ נִקְרָא מִנְתּוֹ הַמַּסְלוּל. (8) כִּי כֵּאֵן מֵהִירוֹת הַיְרִיחַ גְּדוֹלָה יוֹתֵר וְאֲמֻצְעֵי הַיְרִיחַ קֹטֵן מִמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן.

ה. וְדַע, שְׂאֵם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן מָאָה וְשָׁמוֹנִים בְּשׂוּה אוֹ שְׁלֹשׁ מְאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשׂוּה - אֵין לוֹ מְנָה, אֲלָא יִהְיֶה מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמֻצְעִי לְשַׁעַת הָרְאִיָּה הוּא מְקוֹם הָאֲמִתִּי.

(9) כִּי נִקְוֶת מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמִתִּי וְנִקְוֶת מְקוֹם הַיְרִיחַ הָאֲמֻצְעִי הֵן בְּקוֹ אַחַד.

ו. וְכִמָּה הוּא מִנְתּוֹ הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן עֶשְׂרִי מַעְלוֹת, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנִּכְוֵן עֶשְׂרִים מַעְלוֹת, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ מַעְלָה אַחַת וְשָׁמוֹנֶה וְשָׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ שְׁתֵּי מַעְלוֹת וְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ שְׁלֹשׁ מַעְלוֹת וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ שְׁלֹשׁ מַעְלוֹת וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ אַרְבַּע מַעְלוֹת וְשִׁשָּׁה עֶשְׂרִי חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁבָעִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ אַרְבַּע מַעְלוֹת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ חֲמֵשׁ מַעְלוֹת. וְאִם יִהְיֶה תִשְׁעִים, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ חֲמֵשׁ מַעְלוֹת וְחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מָאָה, תִּהְיֶה מִנְתּוֹ חֲמֵשׁ מַעְלוֹת וְשָׁמוֹנֶה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יָמִים: אַחַד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשִׁבְעַת וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. וְנִמְצָא מֵהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: חֲמֵשׁ מַעְלוֹת, שִׁבְעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְשֹׁלֵשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ה'י"ז מ"ג. וְנִמְצָא מֵהֲלָכוֹ בְּאַלְף יוֹם: שְׁתַּיִם וְחֲמִשִּׁים מַעְלוֹת, וְשִׁבְעָה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְעָשָׂר שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ב נז"י. וְנִמְצָא שְׁאֲרִית מֵהֲלָכוֹ בְּעֶשְׂרֵת אֲלָפִים יוֹם: מֵאָה וְתִשְׁעָה וְשֹׁשִׁים מַעְלוֹת, וְאַחַד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קס"ט לא"מ. וְנִמְצָא מֵהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם: מַעְלָה אַחַת, וְשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתִשְׁעָה שְׁנִיּוֹת. וְסִימָנָם: א' לב"ט. וְנִמְצָא מֵהֲלָכוֹ לְשָׁנָה סְדוּרָה: שְׁמוֹנֶה עָשָׂר מַעְלוֹת, וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח מ"ד מ"ב. וְאַמְצָע הָרֹאשׁ בְּתַחֲלַת לַיִל חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא הָעֶקֶר, הִיָּה: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעְלוֹת, וְשִׁבְעָה וְחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"פ נ"ז כ"ח.

10) במקום ק"פ מעלות או מאה ושמונים צריך להיות: מאה ושמונה, כי הוספנו חמש מעלות על אמצע המסלול, שהיה ק"ג מעלות.

ט. וּבִאֲנוּ לְחַקֵּר עַל מִנַּת זֶה הַמַּסְלוּל הַנִּכּוֹן, שֶׁהוּא מֵאָה וּשְׁמוֹנֶה, נִמְצָאת מִנָּה שְׁלוֹ חֲמֵשׁ מַעְלוֹת וְחֲלָק אַחַד. וְלִפִּי שֶׁהַמַּסְלוּל הַנִּכּוֹן הִיָּה פְּחוּת מֵמֵאָה וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע הַמִּנָּה, שֶׁהוּא חֲמֵשׁ מַעְלוֹת וְחֲלָק אַחַד, מִן אֲמִצַּע הַיָּרֵחַ, יִשְׁאָר: שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים מַעְלוֹת, וְשֹׁלֵשׁ וְשִׁבְעָה חֲלָקִים¹¹, וְתִשְׁעָה וְשֹׁשִׁים שְׁנִיּוֹת. תִּשְׁעָה הַשְּׁנִיּוֹת חֲלָק, וְתוֹסִיף עַל הַחֲלָקִים. וְנִמְצָא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּשָׁעָה זוּ בְּמִזַּל שׁוֹר, בְּשְׁמוֹנֶה עָשָׂר מַעְלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְשֹׁשִׁים חֲלָקִים מִמַּעַלְתַּת תִּשְׁעָה עָשָׂרָה. סִימָנָם: י"ח ל"ו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּדַּע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּכָל עֵת רֵאִיָּה שְׁתִּרְצָה, מִתַּחֲלַת שָׁנָה זוּ, שֶׁהִיא הָעֶקֶר, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

11) בעצם - ל"ה חלקים.

פָּרָק שִׁישָׁה עֶשְׂרִי

1) העגולה של הירח ושל השמש.

א. הַעֲגוּלָה שְׁסוֹכְבַת בַּהַיָּרֵחַ תְּמִיד², הִיא נוֹטָה מֵעַל הַעֲגוּלָה שְׁסוֹכְבַת בַּהַשֶּׁמֶשׁ תְּמִיד. חֲצִיָּה נוֹטָה לְצַפּוֹן, וְחֲצִיָּה נוֹטָה לְדָרוֹם³. וְשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת לֹשׁ בַּהַזוּ פִּנְגֵּד⁴, שְׁבִיחַ פּוֹגְעוֹת שְׁתֵּי הָעֲגוּלוֹת זוּ בְּזוּ. לְפִיכָף, כְּשִׁיְהִיָּה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְׁתִּיחָן, נִמְצָא סוֹכֵב בַּעֲגוּלָה שֶׁל שֶׁמֶשׁ פִּנְגֵּד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשׁוֹרָה. וְאִם יֵצֵא הַיָּרֵחַ מֵאַחַת מִשְׁתֵּי הַנְּקֻדּוֹת, נִמְצָא מֵהַלֵּךְ לְצַפּוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לְדָרוֹמָה. הַנְּקֻדָּה שְׁמִמְנָה יִתְחַלֵּל הַיָּרֵחַ לְנֻטוֹת לְצַפּוֹן הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנְּקֻדָּאת רֹאשׁ, וְהַנְּקֻדָּה שְׁמִמְנָה יִתְחַלֵּל הַיָּרֵחַ לְנֻטוֹת לְדָרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנְּקֻדָּאת זָנָב⁵. וּמֵהַלֵּךְ שׁוֹרָה יֵשׁ לְזֶה הָרֹאשׁ, שְׁאִין בּוֹ לֹא תוֹסֶפֶת וְלֹא גִרְעוּן. וְהוּא הוֹלֵךְ בְּמַעְלוֹת אַחֲרֵינִית⁶: מִטְּלָה לְדָגִים, וּמִדָּגִים לְדָלִי, וְכֵן הוּא סוֹכֵב תְּמִיד.

7) "אמצעי" בניגוד ל"אמיתי", כדי להבחין בין המהלכים שבהם סופרים את המעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, ובין מהלך הראש שהוא אחורנית שלא כסדר המזלות. ועי' ציור 3. 8) ביתר דיוק - 10', 36, כפי שיוצא בחשבון עשרת אלפים יום בהלכה זו.

ג. אִם תִּרְצָה לִידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ בְּכָל עֵת שְׁתִּרְצָה - תּוֹצִיא אֲמִצָּעִם לְאוֹתוֹ הַעֵת, בְּדֶרֶךְ שְׁתּוֹצִיא אֲמִצָּע הַשֶּׁמֶשׁ⁹ וְאַמְצָע הַיָּרֵחַ¹⁰, וְתִגְרַע הָאֲמִצָּע מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעְלוֹת, וְהַנְּשָׂאָר הוּא מְקוֹם הָרֹאשׁ בְּאוֹתוֹ הַעֵת¹¹. וּכְנֻגְדוֹ לְעוֹלָם יְהִיָּה מְקוֹם הַזָּנָב¹².

9) ע"י פ"ב, ה"ב. 10) ע"י פ"ד, ה"ד. 11) גורעים את האמצע מש"ס מעלות, כדי להתאים את חישוב מקום הראש לחישוב מקום השמש ומקום הירח, שנקבע במעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, בזמן שמהלך הראש הוא מספר אחורנית. מה שנשאר אחר הגירעון מסמן את מספר המעלות שהראש התרחק מטלה לפי סדר המזלות, וזהו מקום הראש האמיתי. 12) במרחק *180 ממקום הראש.

ד. כִּיצַד? הֲרֵי שְׂרָצִינוּ לִידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ לְתַחֲלַת לַיִל עֵרֵב שַׁבָּת, שִׁיּוֹמוֹ שְׁנֵי לְחֹדֶשׁ אֶיֶר מִשְׁנָה זוּ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעֶקֶר, וּמִנֵּן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתַּחֲלַת לַיִל הָעֶקֶר עַד תַּחֲלַת לַיִל זוּ, שְׁאֲנוּ רוֹצִים לִידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.

2) הכוונה לעגולת הגלגל הגדול, ע"י למעלה פ"ד, ה"א. 3) ע"י ציור 2. 4) במרחק של *180. 5) האסטרונומיה העתיקה קראה לקו המחבר את שתי נקודות הפגיעה, דרקון. מכאן המונחים: ראש (הדרקון) וזנב (הדרקון), ועי' 'פירוש המשניות' עבודה זרה, פ"ג מ"ג. 6) כלומר ממזרח למערב. האסטרונומים חשבו ומצאו, שהזמן הדרוש לירח לשוב לנקודת הראש שממנה יצא, הוא בלמעלה משעתים וחצי פחות מן הזמן הדרוש לאמצע הירח להגיע בדיק לנקודה שממנה יצא (לעשות סיבוב של *360). מכאן הסיקו, שהראש נסוג אחורנית. משום כך מספיק פחות זמן, כדי לשוב אליו.

ב. מֵהַלֵּךְ הָרֹאשׁ הָאֲמִצָּעִי⁷ בְּיוֹם אַחַד: שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְאַחַת עָשָׂר שְׁנִיּוֹת⁸. נִמְצָא מֵהֲלָכוֹ בְּעֶשְׂרָה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

י. אם תרצה לידע רחב הירח פמה הוא בכל עת שתראה, ואם צפוני הוא או דרומי - תוציא מקום הראש ומקום הירח האמתי לאותה העת, ותגרע מקום הראש ממקום הירח האמתי, והנשאר הוא הנקרא מסלול הרחב²¹. ואם יהיה מסלול הרחב ממעלה אחת עד מאה ושמונים - תדע שרחב הירח צפוני²²; ואם יהיה המסלול יתר על מאה ושמונים - תדע שרחב הירח דרומי²³; ואם יהיה מאה ושמונים פשוה או שלש מאות וששים פשוה - אין לירח רחב כלל²⁴. ותחזור ותראה מנת מסלול הרחב פמה היא, והוא שעור נטייתו לצפון או לדרום, והוא הנקרא רחב הירח הדרומי או הצפוני, כמו שבארנו.

(21) הנשאר הוא מרחק הירח ממקום הראש. מרחק זה נקרא "מסלול הרוחב", כי בו תלוי שיעור הרוחב. (22) בין הראש לזנב. (23) בין הזנב לראש, ועי' ה"א. (24) כי זוהי נקודת הזנב או נקודת הראש.

יא. וכמה היא מנת מסלול הרחב? אם יהיה מסלול הרחב עשור מעלות, תהיה מנתו שנים וחמשים חלקים. ואם יהיה המסלול הזה עשורים מעלות, תהיה מנתו מעלה אחת ושלושה וארבעים חלקים. ואם יהיה המסלול שלשים, תהיה מנתו שתי מעלות ושלושים חלקים. ואם יהיה המסלול ארבעים, תהיה מנתו שלש מעלות ועשור חלקים. ואם יהיה המסלול חמשים מעלות, תהיה מנתו שלש מעלות וחמשים חלקים. ואם יהיה המסלול ששים, תהיה מנתו ארבע מעלות ועשורים חלקים. ואם יהיה המסלול שבעים, תהיה מנתו ארבע מעלות ושנים וארבעים חלקים. ואם יהיה המסלול שמונים, תהיה מנתו ארבע מעלות וחמשה וחמשים חלקים. ואם יהיה המסלול תשעים, תהיה מנתו חמש מעלות²⁵.

(25) כל החישובים האלה מבוססים על תצפיות, ומתאימים לחישובים של היום.

יב. ואם יהיו אחרים עם העשרות - תקח הראוי להם לפי היתר שבין שתי המנות, כמו שעשית במסלול השמש²⁶ ובמסלול הירח²⁷. כיצד? הרי שהיה מסלול הרחב שלש וחמשים מעלות, וכבר ידעת, שאלו היה המסלול חמשים - היתה מנתו שלש מעלות וחמשים חלקים, ואלו היה המסלול ששים - היתה מנתו ארבע מעלות ועשורים חלקים, נמצא היתר בין שתי המנות - שלשים חלקים, שלשה חלקים לכל מעלה, ונמצא לפי חשבון מסלול זה, שהוא שלש וחמשים²⁸: שלש מעלות,

משלש מאות וששים, ישאר לה: מאה ושבע ושבעים מעלות, ושלושים חלקים, ושלש ועשרים שניות. סימנים: קע"ז לכ"ג. וזה הוא מקום הראש. ואל תפנה אל השניות. נמצא מקום הראש - במזל בתולה, שבע ועשרים מעלות ושלושים חלקים; ומקום הזנב פנגדו - במזל דגים, בשבע ועשרים מעלות ושלושים חלקים.

ו. לעולם יהיה בין הראש ובין הזנב חצי הגלגל פשוה¹³. לפיכך, כל מזל שתמצא בו מקום הראש - יהיה הזנב במזל שביעי ממנו, בכמו מנין המעלות והחלקים פשוה. אם יהיה הראש בעשור מעלות במזל פלוני, יהיה הזנב בעשור מעלות ממזל שביעי ממנו.

(13) כלומר, ששה מזלות = 180*.

ז. ומאחר שתדע מקום הראש ומקום הזנב ומקום הירח האמתי, התבונן בשלשמן: אם מצאת הירח עם הראש או עם הזנב במעלה אחת בחלק אחר¹⁴ - תדע שאין הירח נוטה לא לצפון השמש ולא לדרומה; ואם ראית מקום הירח לפני מקום הראש, והוא הולך פנגד הזנב - תדע שהירח נוטה לצפון השמש; ואם היה הירח לפני מקום הזנב, והרי הוא הולך פנגד הראש - תדע שהירח נוטה לדרום השמש¹⁵.

(14) כלומר, במקום שעגולת הירח ועגולת השמש פוגעות זו בזו. (15) השווה ה"א, וראה ציור 2.

ח. הנטיה שנוטה הירח לצפון השמש או לדרומה - היא הנקראת רחב הירח¹⁶. אם היה נוטה לצפון - נקרא רחב צפוני, ואם היה נוטה לדרום - נקרא רחב דרומי, ואם היה הירח באחת משתי הנקודות - לא יהיה לו רחב, כמו שבארנו.

(16) משום שהוא שיעור קטן בניגוד למהלך מזרח-מערב שנקרא אורך, שמגיע לסיבוב של 360*.

ט. לעולם לא יהיה רחב הירח יתר על חמש מעלות, בין בצפון בין בדרום¹⁷. אלא פך הוא דרפו: יתחיל מן הראש ויתרחק מעט מעט, והמרחק הולך ונוסף, עד שגיע לחמש מעלות¹⁸, ויחזור ויתקרב מעט מעט, עד שלא יהיה לו רחב פשיגיע לזנבו, ויחזור ויתרחק מעט מעט, והמרחק נוסף, עד שגיע לחמש מעלות¹⁹, ויחזור ויתקרב, עד שלא יהיה לו רחב²⁰.

(17) השיעור נקבע ע"י תצפיות. כיום נחשב השיעור - 9* (18) כאשר הירח במרחק 90* מן הראש. (19) כאשר הירח במרחק 90* מן הזנב. (20) כאשר ישוב לראש.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יט. הרי שרצינו לידע רחב הירח כמה הוא ובאיזו רוח הוא, אם צפוני ואם דרומי, בתחלת ליל ערב שבת, שני לחדש איך משנה זו, וכבר ידעת, שמקום הירח האמתי היה כליל זה בשמונה עשרה מעלות ושש ושלושים חלקים ממזל שור - סימנו: י"ח ל"ו, ומקום הראש היה באותה העת בשבע ועשרים מעלות ושלושים חלקים ממזל בתולה - סימנו: כז"ל, תגרע מקום הראש ממקום הירח, יצא לך מסלול הרחב: מאתים אחת ושלושים מעלות ששה חלקים - סימנו: רל"א ו', לפי שאין משגיחין על החלקים בכל המסלול³³, ונמצאת המנה של מסלול זה בדרכים שבארנו בפרק זה: שלש מעלות ושלושה וחמשים חלקים. וזהו רחב הירח בתחלת ליל זה. והוא דרומי, שהרי המסלול יתר על מאה ושמונים.

(33) ע"י פט"ו, ה"ח.

פרק שבעה עשר:

(1) ידיעת ראיית הירח, מעגל הירח. פעמים בא הארוכה ופעמים בקצרה.

א. כל הדברים שהקדמנו - כדי שיהיו עתידים ומוכנים לידעת הראיה. וכשתרצה לדעת זאת - תתחיל ותחשב ותוציא מקום השמש האמתי ומקום הירח האמתי³ ומקום הראש⁴ לשעת הראיה, ותגרע מקום השמש האמתי ממקום הירח האמתי⁵, והנשאר הוא הנקרא ארץ ראשון.

(2) ע"י פי"ג. (3) ע"י פט"ו. (4) ע"י פט"ז, ה"ג. (5) כדי לדעת את מרחק הירח מן השמש (מוזמן הקיבוץ).

ב. ומאחר שתדע מקום הראש ומקום הירח - תדע מקום הירח כמה הוא, ואם הוא רחב צפוני או דרומי⁷. והוא הנקרא רחב ראשון. והנהר בארץ הזה ראשון וברחב הראשון, ויהיו שניהם מוכנים לך.

(6) צ"ל רחב הירח, וכן הוא בכת"י תימן א' ובכת"י ת"ב. (7) צפוני - אם מסלול הרוחב הוא פחות מן 180* ; דרומי - יותר מן 180*, וע"י פט"ז, ה"י.

ג. והתבונן בארץ הזה הראשון וברחב הזה הראשון⁸: אם יצא לך תשע מעלות בשורה או פחות - תדע בודאי, שאי אפשר לעולם שיראה הירח באותו הלילה בכל ארץ ישראל⁹, ואין אתה צריך חשבון אחר; ואם יהיה הארץ הראשון יתר על חמש עשרה מעלות - תדע בודאי, שהירח יראה בכל ארץ ישראל, ואין אתה צריך לחשבון אחר¹⁰; ואם יהיה הארץ הראשון תשע וארבעים¹¹ מעלות ועד חמש עשרה - תצטרף לדרש ולחקר בחשבונות הראיה, עד שתדע אם יראה או לא יראה.

ותשעה וחמשים חלקים. ועל דרך זו תעשה בכל מנין ומנין.

(26) ע"י פי"ג, ה"ז. (27) ע"י פט"ו, ה"ז. (28) צריך להוסיף כאן מלת "מנתו", וכן הוא בכת"י תימן א, וכת"י ת"ב.

יג. מאחר שתדע מנתו של מסלול הרחב עד תשעים, כמו שהודענוך, תדע מנות של כל מנינות המסלול; שאם יהיה המסלול יתר על תשעים עד מאה ושמונים - תגרע המסלול ממאה ושמונים, והנשאר תדע בו המנה²⁹.

(29) אם מסלול הרוחב למשל *100, כלומר שהירח מרוחק מן הראש *100 או מן הזנב *30 = *100 - *180. רוחב הירח במרחק *80 מן הזנב הוא כרוחב הירח במרחק *80 מן הראש.

יד. וזה הוא רחב הירח בתחלת ליל זה. והוא דרומי, שהרי המסלול יתר על מאה ושמונים. וכן אם היה המסלול יתר ממאה ושמונים³⁰ עד מאתים ושבעים - תגרע ממנו מאה ושמונים³¹, והנשאר תדע בו המנה.

(30) כל המשפט הזה מקומו בסוף הפרק, ולא כאן. וכן אין בכת"י תימן. (31) כי בק"פ אין לו רוחב.

טו. ואם היה המסלול יתר על מאתים ושבעים עד שלש מאות וששים - תגרע אותו משלש מאות וששים³², והנשאר תדע בו המנה.

(32) גורעים אותו מש"ס, ואין גורעים ממנו ק"פ, כמו בהלכה הקודמת, כי אז ישאר יותר מתשעים מעלות, וכל החשבון מבוסס על מספר מעלות עד תשעים.

טז. כיצד? הרי שהיה המסלול מאה וחמשים - תגרע אותו ממאה ושמונים, נשאר שלשים; וכבר ידעת שמנת שלשים - שתי מעלות ושלושים חלקים, וכך תהיה מנת מאה וחמשים: שתי מעלות ושלושים חלקים.

יז. הרי שהיה המסלול מאתים - תגרע ממנו מאה ושמונים, ישאר עשרים; וכבר ידעת שמנת עשרים היא מעלה אחת ושלושה וארבעים חלקים, וכן אם תהיה מנת מאתים, תהיה מעלה אחת ושלושה וארבעים חלקים.

יח. הרי שהיה המסלול שלש מאות - תגרע אותו משלש מאות וששים, נשאר ששים; וכבר ידעת שמנת ששים - ארבע מעלות ועשרים חלקים, וכך היא מנת שלש מאות: ארבע מעלות ועשרים חלקים. ועל דרך זו בכל המנינות.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

וְאַרְבָּעִים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל דְּלִי, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז שְׁלֹשָׁה וְחֲמִשִּׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל דְּגִים, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז שְׁמוֹנֶה וְחֲמִשִּׁים חֻלְקִים. וְהַנְּשָׂאָר מִן הָאֲרֶז אַחַר שֶׁתִּגְרַע מִמֶּנּוּ אֵלּוּ הַחֻלְקִים - הוּא הַנְּקָרָא אֲרֶז שְׁנִי¹⁷.

15) יסודם בטריגונומטריה. 16) אם יודעים באיזה מקום הוא - מספר המעלות - יודעים באיזה מזל הוא, ע"י למעלה פי"א, ה"ח"ט. 17) בדרך כלל רואה העין את הירח בשמים במקום אחר, קרוב יותר לאופק, מאשר הוא באמת. את המקום האמיתי במזלות, קובע קו ישר מדומה, היוצא ממרכז הארץ והעובר את מרכז הירח ומגיע עד לגלגל המזלות. הקו, המראה לנו את מקום הירח במזלות, הוא הקו היוצא מעין המסתכל במקומו הוא, והעובר דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות. ההפרש בין המקום האמיתי לבין המקום הנראה לעין, נקרא שינוי המראה (ע"י להלן ה"ו). האורך השני הוא המרחק בין מקום השמש לבין מקום הירח, שבו הוא נראה לעין (האורך המדומה). ע"י ציור 5.

ו. וְלָמָּה גּוֹרְעִין חֻלְקִים אֵלָיו? לְפִי שֶׁמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי אֵינוֹ הַמְקוֹם שֶׁנִּרְאָה בּוֹ, אֲלֵא שְׁנִי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם בְּאֲרֶז וּבְרַחֲב, וְהוּא הַנְּקָרָא שְׁנִי הַמְרָאָה. וְשְׁנִי מִרְאֵה הָאֲרֶז בְּשַׁעַת הַרְאִיָּה¹⁸, לְעוֹלָם גּוֹרְעִין אוֹתוֹ מִן הָאֲרֶז, כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ.

18) כי אז הירח במערב, והוא נראה קרוב יותר לאופק ולמקום שקיעת השמש מאשר הוא באמת. המרחק המדומה בין הירח לשמש (האורך השני) קטן איפוא יותר מן המרחק האמיתי (האורך הראשון). משום כך גורעים את שינוי המראה מן האורך הראשון.

ז. אֲבָל שְׁנִי מִרְאֵה הַרְחֵב: אִם הָיָה רַחֲב הַיָּרֵחַ צְפוּנִי - גּוֹרְעִין חֻלְקִים שֶׁל שְׁנִי מִרְאֵה הַרְחֵב מִן הַרְחֵב הַרְאִיָּה, וְאִם הָיָה רַחֲב הַיָּרֵחַ הַדְּרוּמִי - מוֹסִיפִין¹⁹ הַחֻלְקִים שֶׁל שְׁנִי מִרְאֵה הַרְחֵב עַל הַרְחֵב הַרְאִיָּה. וְכֵּן שִׁיִּיָּהּ הַרְחֵב הַרְאִיָּה אַחַר שֶׁמוֹסִיפִין עָלָיו אוֹ גּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ אוֹתָם הַחֻלְקִים - הוּא הַנְּקָרָא רַחֲב שְׁנִי²⁰.

19) הירח נראה נוטה יותר לדרום מאשר הוא באמת. משום כך כאשר הרוחב צפוני גורעים את החלקים של שינוי מראה הרוחב, כדי לדעת את רוחב הירח, כפי שהוא נראה לעין. מאותה סיבה, כאשר הרוחב דרומי, מוסיפים את החלקים של שינוי מראה הרוחב. 20) הוא הרוחב המדומה.

ח. וְכֵּן הֵם הַחֻלְקִים שֶׁמוֹסִיפִין אוֹ גּוֹרְעִין אוֹתָן? אִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּמִזְל טְלָה - תִּשְׁעָה חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל שׁוּר - עֶשְׂרֵה חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל תְּאֹמִים - שֵׁשָׁה עֶשֶׂר חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל סְרָטָן - שְׁבַע וְעֶשְׂרִים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל אַרְיָה - שְׁמוֹנֶה וְשָׁלְשִׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל בְּתוּלָה -

8) את המילים "וברוחב הזה הראשון", יש למחוק (עברו לכאן כנראה בטעות מסוף ההלכה הקודמת), וכן אינן בכת"י תימן א' ובכת"י ת.ב. 9) מפני קרבת הירח אל השמש. אורו הקלוש של חומש הירח הקטן אינו נראה בגלל אורן החזק של קרני השמש. 10) משום שהוא מיותר. גבולות המינימום והמקסימום מבוססים על הנסיון. 11) צ"ל - מט', וכן גם בדפוס ויניציאה 1524, ובכת"י תימן, כתוב מפורש: "מתשע".

ד. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי מִתְחַלֵּת מִזְל גְּדִי עַד סוּף מִזְל תְּאֹמִים¹²; אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְחַלֵּת מִזְל סְרָטָן עַד סוּף מִזְל קֶשֶׁת¹³, וְיִהְיֶה אֲרֶז הַרְאִיָּה עֶשֶׂר מְעָלוֹת אוֹ פְּחוֹת - תִּדַּע, שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נִרְאָה כְּלָל בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֲרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם הָיָה¹⁴ הַרְאִיָּה יָתֵר עַל אֲרָבַע וְעֶשְׂרִים מְעָלוֹת - וְדַאי יִרְאָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל; וְאִם יִהְיֶה הָאֲרֶז הַרְאִיָּה מְעָשֶׂר מְעָלוֹת וְעַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע - תִּצְטָרֵף לְדַרְשׁ וְלַחְקוֹר בְּחֻשְׁבוֹנוֹת הַרְאִיָּה אִם יִרְאָה אוֹ לֹא יִרְאָה.

12) כלומר, במזלות העולים, מ-270* עד 90* בעונת החורף והאביב. אז יראה הירח באורך קטן יותר. וע"י ציור 3. 13) כלומר, במזלות היורדים, מ-90* עד 270*, בעונת הקיץ והסתיו. אז דרוש אורך גדול יותר, כדי שיוכלו לראות את הירח החדש. ההבדל בגבולות הראייה בעונות השונות, תלוי בגובה האקליפטיקה מן האופק. ברבע הרביעי והראשון, כלומר בחורף ובאביב, גובה האקליפטיקה מן האופק גדול מגובה קו המשווה מן האופק; ברבע השני והשלישי, דהיינו בקיץ ובסתיו, גובה האקליפטיקה קטן מגובה קו המשווה. במדה שגובה האקליפטיקה גדול יותר, מספיק אורך קטן יותר כדי לראות את הירח החדש, שגם הוא גבוה יותר בשמים, ואין ערפילי האופק מפריעים מלראותו. 14) צ"ל האורך הראשון, וכן הוא בכת"י תימן ת.א ות.ב.

ה. וְאֵילּוּ הֵן חֻשְׁבוֹנוֹת הַרְאִיָּה¹⁵? הַתְּבוּנָה וְרִאֵה הַיָּרֵחַ בְּאִיזָה מִזְל הוּא¹⁶: אִם יִהְיֶה בְּמִזְל טְלָה, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז הַרְאִיָּה שְׁלֹשָׁה וְחֲמִשִּׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל שׁוּר, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז מְעָלָה אַחַת. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל תְּאֹמִים, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז שְׁמוֹנֶה וְחֲמִשִּׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל סְרָטָן, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל אַרְיָה, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל בְּתוּלָה, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז שְׁבַע וְשָׁלְשִׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל מֵאֲזֹנִים, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז אֲרָבַע וְשָׁלְשִׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל עֶקְרָב, תִּגְרַע מִן הָאֲרֶז אֲרָבַע וְשָׁלְשִׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל אַרְיָה - שְׁבַע וְעֶשְׂרִים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל אַרְיָה - שְׁמוֹנֶה וְשָׁלְשִׁים חֻלְקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמִזְל בְּתוּלָה -

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- תקח מן הרחב השני חצי שתותו. ואם יהיה מקום הירח מעשרים ממזל סרטן עד סופו, או מעשרים ממזל גדי עד סופו - תקח מן הרחב השני שתותו. ואם יהיה הירח מתחלת מזל אריה עד עשר מעלות ממנו, או מתחלת מזל דלי עד עשר מעלות ממנו - תקח ממנו הרחב השני חמישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל אריה עד עשרים ממנו, או מעשר ממזל דלי עד עשרים ממנו - תקח מן הרחב השני רביעיתו. ואם יהיה הירח מעשרים ממזל אריה עד עשר ממזל בתולה, או מעשרים ממזל דלי עד עשר ממזל דגים - תקח מן הרחב השני שלישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל בתולה עד סופו, או מעשר מעלות ממזל דגים עד סופו - תקח מן הרחב השני שני חמישיו. וזאת המקצת שתקח מן הרחב השני - היא הנקראת מעגל הירח.²⁴

(23) מלשון "ונלוזים במעגלותם" (משלי ב, טו).
(24) תיקון הרוחב השני בא בגלל ההפרעות במהלך הירח, "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו", להלן הכ"ג.

יא. ואחר כך תחזר ותבונן ברחב הירח, ותראה אם הוא צפוני או דרומי: אם הוא צפוני - תגרע מעגל הירח הזה מן הארץ השני, ואם יהיה רחב הירח דרומי - תוסיף²⁵ המעגל הזה על הארץ השני. במה דברים אמורים? כשהיה מקום הירח מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים²⁶; אבל אם היה הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף קשת - יהיה הדבר הפוך²⁷: שאם יהיה רחב הירח צפוני - תוסיף המעגל על הארץ השני, ואם היה רחב הירח דרומי - תגרע המעגל מן הארץ השני. ומה שיהיה הארץ השני אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו - הוא הנקרא ארץ השלישי. ודע, שאם לא יהיה שם גליזת מעגל, ולא נמן החשבון לקחת מן הרחב השני כלום - יהיה הארץ השני עצמו הוא הארץ השלישית²⁸ בלא פחות ובלא יתר.

(25) כי הרוחב הדרומי הוא שלילי, ביחס לצפוני שהוא חיובי. מכאן שכל המספרים שברוחב הצפוני, הם עם סימן +, ברוחב הדרומי הם עם סימן -. כלומר, ברבע הרביעי וברבע הראשון (ע"י ציור 3). הפונקציה הטריגונומטרית חיובית, כי $\cos 270^{\circ} = 0$ וכן $\cos 90^{\circ} = 0$ חיוביים. (27) ברבע השני והשלישי יהיה להיפך, כי בגבולות $0^{\circ} - 270^{\circ} = \cos$ שלילי. זה הכלל, שברוחב הצפוני אנו תמיד גורעים את מעגל הירח. ברבע השני והשלישי, מתחילת מזל סרטן עד סוף קשת, מעגל הירח הוא עם סימן - (הפונקציה הטריגונומטרית שלילית), וכשמחסרים אותו מן האורך הראשון, אנו למעשה מוסיפים

ארבעה וארבעים חלקים. ואם יהיה ממזל מאזניים - ששה וארבעים חלקים. ואם יהיה ממזל עקרב - חמשה וארבעים חלקים. ואם יהיה ממזל קשת - ארבעה וארבעים חלקים. ואם יהיה ממזל גדי - ששה ושלושים חלקים. ואם יהיה ממזל דלי - עשרים וארבעה חלקים. ואם יהיה ממזל דגים - שנים עשר חלקים.

ט. מאחר שתדע חלקים אלו, תגרע אותן מן הרחב הראשון או תוסיף אותן עליו כמו שהודענו²¹, ויצא לך הרחב השני, וכבר ידעת אם הוא צפוני או דרומי²², ותדע כמה מעלות וכמה חלקים נעשה זה הרחב השני, ותכין אותו לפניך ויהיה עתיד.

(21) למעלה ה"ז. (22) ע"י פט"ז, ה"י. ובפרק הזה ה"ב.

י. ואחר כך תחזר ותקח מן הרחב השני הזה מקצתו, מפני שהירח נלוז מעט במעגלו²³. וכמה הוא המקצת שתקח ממנו? אם יהיה מקום הירח מתחלת מזל טלה עד עשרים מעלות ממנו, או מתחלת מזל מאזניים עד עשרים מעלות ממנו - תקח מן הרחב השני שני חמישיו. ואם יהיה הירח מעשרים ממזל טלה עד עשר מעלות ממזל שור, או מעשרים ממזל מאזניים עד עשר מעלות ממזל עקרב - תקח מן הרחב השני שלישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל שור עד עשרים ממנו, או מעשר מעלות ממזל עקרב עד עשרים ממנו - תקח מן הרחב השני רביעיתו. ואם יהיה הירח מעשרים מעלות ממזל שור עד סופו, או מעשרים ממזל עקרב עד סופו - תקח מן הרחב השני חמישיתו. ואם יהיה הירח מתחלת מזל תאומים עד עשר מעלות ממנו, או מתחלת מזל קשת עד עשר מעלות ממנו - תקח מן הרחב השני שתותו. ואם יהיה מעשר מעלות ממזל תאומים ועד עשרים ממנו, או מעשר ממזל קשת עד עשרים ממנו - תקח מן הרחב השני חצי שתותו. ואם יהיה מקום הירח מעשרים ממזל קשת עד חמש ועשרים ממנו, או מעשרים ממזל קשת עד חמש ועשרים ממנו - תקח מן הרחב השני רביע שתותו. ואם יהיה מקום הירח מחמש ועשרים ממזל תאומים עד חמש מעלות ממזל סרטן, או מחמש ועשרים ממזל קשת עד חמש מעלות ממזל גדי - לא תקח כלום, לפי שאין פאן גליזת מעגל. ואם יהיה הירח מחמש ממזל סרטן עד עשר ממנו, או מחמש ממזל גדי עד עשר ממנו - תקח מן הרחב השני רביע שתותו. ואם יהיה מקום הירח מעשר ממזל סרטן עד עשרים ממנו, או מעשר ממזל גדי עד עשרים ממנו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הראשון. ותגרע מקום השמש ממקום הירח, ישאר: אחת עשרה מעלות, ושבעה ועשרים חלקים. סימנו: י"א כ"ז. וזה הוא הארץ הראשון. ולפי שהיה הירח במזל שור, יהיה שנוי מראה הארץ מעלה אחת, וראוי לגרע אותה מן הארץ הראשון, יצא לך הארץ השני: עשר מעלות, ושבעה ועשרים חלקים. סימנו: יכ"ז. וכן יהיה שנוי מראה הרחב - עשרה חלקים. ולפי שרחב הירח היה דרומי, ראוי להוסיף עליו שנוי המראה, שהוא עשרה חלקים, יצא לך הרחב השני: ארבע מעלות, ושלושה חלקים. סימנו: ד"ג. ולפי שהיה הירח בשמונה עשרה מעלות ממזל שור, ראוי לקח מן הרחב השני רביעיתו, והוא הנקרא מעגל הירח, יצא לך מעגל הירח לעת זו: מעלה אחת וחלק אחד, לפי שאין מדקדקין בשניות.

(30) צ"ל לשעה זו, וכן בכת"א ובכת"י תב.

יד. ולפי שרחב הירח דרומי ומקום הירח האמתי בין ראש גדי וראש סרטן, ראוי להוסיף המעגל על הארץ השני, יצא לך הארץ השלישי: אחת עשרה מעלות, ושמונה ועשרים חלקים. סימנו: י"א כ"ח. ולפי שהארץ הזו במזל שור, ראוי להוסיף על הארץ השלישי חמישיתו, שהוא שתי מעלות ושמונה עשר חלקים, ויצא לך הארץ הרביעי: שלש עשרה מעלות, וששה וארבעים חלקים. סימנו: י"ג מ"ו. וחרבנו אצל הרחב הראשון, ולקחנו שני שלישי, ויצא מנת גבה המדינה, והוא: שתי מעלות, וחמשה ושלושים חלקים. ולפי שהיה הרחב דרומי, ראוי לגרע ממנו מנת גבה המדינה מן הארץ הרביעי, ישאר לך: אחת עשרה מעלות ואחד עשר חלקים. סימנו: י"א י"א. וזו היא קשת הראיה בלילה הזו. ועל הדרך הזו תעשה ותדע קשת הראיה, כמה מעלות וכמה חלקים יש בה, בכל ליל ראיה שתראה לעולם.

טו. ואחר שתצא קשת זו, תבין בה. ודע, שאם תהיה קשת הראיה תשע מעלות או פחות - אזי³¹ אפשר שיראה בכל ארץ ישראל; ואם תהיה קשת הראיה יתר על ארבע עשרה מעלות - אי אפשר שלא יראה ויהיה גלוי לכל ארץ ישראל³².

(31) במקום "אז" צ"ל "אי", וכך הוא בדפוס קושטא, וכן בכת"י תימן. (32) גבולות אלו מבוססים על הנסיון. בקשת ראיה קטנה (תשע מעלות או פחות) ממהר הירח לשקוע. על כן אי אפשר שיראה בכל א"י. בקשת ראיה גדולה (יתר על י"ד מעלות) עובר זמן ניכר עד שהירח שקוע. על כן אי אפשר שלא יראה בכל א"י. (חשבונות הראיה בא"י

אותו (לפי הכלל של חיסורי מספרים שליליים). על כן אם יהיה רוחב הירח צפוני, אנו מוסיפים את המעגל. ברוחב דרומי הוספנו קודם את המעגל, אבל ברבע השני והשלישי אנו מוסיפים מעגל שסימנו -, כלומר שלמעשה אנו מחסרים אותו. (28) גם כשאין נליות המעגל, נשאר השם "אורך שלישי", כי אחריו בא חשבון אורך אחר, שיקרא "אורך רביעי". אם במקרה ידון ישאירו את השם "אורך שני", אז יצטרכו לאורך הבא לקרוא "אורך שלישי", וזה עלול להטעות, כי בשם זה קראנו לאורך המתוקן בהתחשב בנליות המעגל. המטרה בכל החשבונות הללו, היא ידיעת הקשת בקו המשווה בין שקיעת השמש ובין שקיעת הירח באופק ירושלים, שבה תלויה ראיית הירח החדש.

יב. ואחר כך תחזר ותראה הארץ השלישי הזו, והוא המעלות שבין הירח והשמש, באיזה מזל הוא: אם יהיה במזל דגים או במזל טלה - תוסיף על הארץ השלישי שתותו. ואם יהיה הארץ במזל דלי או במזל שור - תוסיף על הארץ השלישי חמישיתו. ואם יהיה הארץ במזל גדי או במזל תאומים - תוסיף על הארץ השלישי שתותו. ואם יהיה הארץ במזל קשת או במזל סרטן - תניח הארץ השלישי כמות שהוא, ולא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. ואם היה הארץ במזל עקרב או במזל אריה - תגרע מן הארץ השלישי חמישיתו. ואם יהיה הארץ במזל מאזניים או במזל בתולה - תגרע מן הארץ השלישי שלישיתו. ומה שיהיה הארץ השלישי אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו או תניח אותו כמות שהוא - הוא הנקרא ארץ רביעי. ואחר כך תחזר אצל רחב הירח הראשון, ותקח שני שלישי לעולם; וזה הוא הנקרא מנת גבה המדינה. ותתבונן ותראה: אם יהיה רחב הירח צפוני - תוסיף מנת גבה המדינה על הארץ הרביעי, ואם יהיה רחב הירח דרומי - תגרע מנת גבה המדינה מן הארץ הרביעי. ומה שיהיה הארץ הרביעי אחר שגורעין ממנו או שמוסיפין עליו - הוא הנקרא קשת הראיה²⁹.

(29) ובמדה זו, מאחר הירח לשקוע אחר השמש.

יג. כיצד? הרי שבאנו לחקר אם יראה הירח בליל ערב שבת, שני להודש איר משנה זו, או לא יראה - תוציא מקום השמש האמתי ומקום הירח האמתי ורחב הירח לשנה³⁰ זו, כמו שהודענו. יצא לך מקום השמש האמתי - בשבע מעלות ותשעה חלקים ממזל שור. סימנו: ז"ט. ויצא לך מקום הירח האמתי - בשמונה עשרה מעלות וששה ושלושים חלקים ממזל שור. סימנו: י"ח ל"ו. ויצא לך רחב הירח - ברוח דרום, שלש מעלות ושלושה וחמשים חלקים. סימנו: ג' נ"ג. וזה הוא הרחב

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כא. וְאִם תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה מִיָּתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעְלֹת עַד סוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן תִּשְׁעֵ מַעְלֹת³⁶ אוֹ יוֹתֵר - וְיֵדָא יִרְאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקִּשְׁת פְּחוֹת מִזֶּה אוֹ יִהְיֶה הָאֲרֶז פְּחוֹת מִזֶּה - לֹא יִרְאֶה. וְעַד פְּאֵן סוֹף הַקִּצִּין.

(36) כאן חסרה המילה "קשת", וצ"ל קשת הראיה, וכן בכת"י תימן. (37) כאן כתב רבינו, שבאורך ראשון של תשע מעלות - ודאי יראה, ולמעלה ה"ג כתב "ובוודאי שאי אפשר שיראה". שם מדובר על תשע מעלות בשווה, וכאן כתוב "תשע מעלות", וזה כולל גם תשע מעלות עם מספר חלקים, שאין רבינו מדקדק בהם. ועוד, שם מדובר על ראייה "בכל ארץ ישראל", על זה נאמר "אי אפשר", אבל כאן כתוב "ודאי יראה", אולם אין כוונתו שיראה "בכל ארץ ישראל".

כב. פִּיצֵד? פְּאֵנוּ לְהַתְּבוֹנֵן בְּקִשְׁת הָרֵאָה שֶׁל לִילֵי³⁸ עֶרֶב שַׁבָּת, שְׁנֵי לַחֲדָשׁ אֵינִי מְשַׁנֵּה זוֹ, יֵצֵא לָנוּ בְּחֻשְׁבוֹן קִשְׁת הָרֵאָה: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעְלֹת וְאַחַד עֶשְׂרֵה חֲלָקִים, כְּמוֹ שִׁדְעָתָ³⁹. וּלְפִי שְׁהִיְתָה קִשְׁת הָרֵאָה בֵּין עֶשֶׂר עַד אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עֲרַכְנוּ אוֹתָהּ אֶל הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן. וְכִבֵּר יַדְעָתָ⁴⁰, שְׁהָאֲרֶז הַזֶּה בְּלִיל זֶה - אַחַת עֶשְׂרֵה מַעְלֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וּלְפִי שְׁהִיְתָה קִשְׁת הָרֵאָה יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה מַעְלֹת, וְהָיָה הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן יָתֵר עַל [אַחַת] עֶשְׂרֵה - יִנְדַע שְׁוֹדָאֵי יִרְאֶה בְּלִיל זֶה לְפִי הַקִּצִּין הַקְּצוּבוֹת. וְכֵן תִּשְׁעֵר בְּכָל קִשְׁת וְקִשְׁת עִם הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן שְׁלֵה⁴¹.

(38) צ"ל "ליל", השווה פט"ו ה"ח; פט"ז ה"ד ועוד. (39) ע"י למעלה הי"ד. (40) ע"י למעלה הי"ג. (41) צ"ל אחת עשרה, וכך הוא בדפוס קושטא ובכת"י תימן.

כג. וְכִבֵּר רְאִיתָ מִן הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּוּ פְּמָה הַשְּׁבוֹנוֹת יֵשׁ בּוֹ, וְכִמָּה תוֹסְפוֹת וְכִמָּה גְרוּעִין, אַחַר שִׁגְעֵנוּ הַרְבֵּה, עַד שֶׁהִמְצֵאנוּ דְרָכִים קְרוּבִים שְׂאִין בְּחֻשְׁבוֹנָם עֵמֶק גָּדוֹל. שֶׁהִירַח עֲקָלְקֹלוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ בְּמַעְגְלוֹתָיו, וּלְפִיכָף אָמְרוּ חֲכָמִים⁴²: שְׁמַשׁ יַדַּע מְבוֹאוֹ, יִרְחַ לֹא יַדַּע מְבוֹאוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים⁴³: פְּעָמִים בָּא בְּאַרְכָּה, פְּעָמִים בָּא בְּקִצְרָה; כְּמוֹ שֶׁתִּרְאֶה מִחֻשְׁבוֹנוֹת אֵלֶּוּ, שְׁפָעָמִים תוֹסִיף וּפְעָמִים תִּגְרַע, עַד שֶׁתִּתְּחַל קִשְׁת הָרֵאָה, וּפְעָמִים תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה אַרְכָּה וּפְעָמִים קִצְרָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

(42) רבי יוחנן ראש השנה כה, א. (43) רבן גמליאל, שם.

כד. וְטַעַם כָּל אֵלֶּוּ הַחֻשְׁבוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִגֵּן זֶה וּמִפְּנֵי מָה גּוֹרְעִין, וְהִיאֵף נוֹדַע כָּל דְּבָר וְדָבָר מֵאֵלֶּוּ הַדְּבָרִים, וְהִיאֵף עַל כָּל דְּבָר וְדָבָר - הִיא חֲכָמַת הַתְּקוּפוֹת⁴⁴ וְהַגִּימְטְרִיאוֹת⁴⁵, שֶׁחִבְרוּ בָּהּ חֲכָמֵי יוֹן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַנְּמַצְאִים עֲכָשׁוּ בְּיַד הַחֲכָמִים; אֲבָל הַסְּפָרִים שֶׁחִבְרוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיוּ

בנויים על ירושלים, שהרוחב שלה הוא בקירוב לב' מעלות, ועל המקומות סביבה במרחק ג' מעלות צפונה ודרומה. ע"י למעלה פ"א, ה"ז).

טז. וְאִם תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה מִתְּחִלַּת מַעְלָה עֶשְׂרִית עַד סוֹף מַעְלָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - תִּעָרֵף קִשְׁת הָרֵאָה אֶל הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן, וְתִדַּע אִם יִרְאֶה אוֹ לֹא יִרְאֶה מִן הַקִּצִּין שְׁיֵשׁ לוֹ; וְהֵן הַנְּקָרְאִין קִצֵּי הָרֵאָה³³.

(33) שני גורמים קובעים אפשרות הראיה בתנאים אקלימיים נוחים (ע"י לקמן פ"ח: 1) קשת הראיה, שממנה תלוי שיעור הזמן שהירח גלוי לעין עד שקיעתו, (2) האורך הראשון, כלומר המרחק בין הירח לבין השמש, שממנו תלוי גודל החלק המואר של הירח. בה במידה שהירח התרחק יותר מן השמש, בה במידה החלק המואר שבו גדול יותר. בה במידה שקשת הראיה קטנה יותר, בה במידה מוכרח האורך הראשון להיות גדול יותר, כדי שיראה הירח. ובה במידה שהאורך הראשון קטן יותר, מוכרחת קשת הראיה להיות גדולה יותר. אם החלק המואר של הירח גדול, אפשר לראותו אפילו הוא ממהר לשקוע. אם הוא נשאר זמן רב גלוי עד השקיעה, אפשר לראותו אפילו כשהחלק המואר קטן, כלומר האורך הראשון קטן. על זה בנויים קיצי (גבולות) הראיה.

יז. וְאֵלֶּוּ הֵן קִצֵּי הָרֵאָה? אִם תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה מִיָּתֵר עַל תִּשְׁעֵ מַעְלֹת עַד סוֹף עֶשֶׂר מַעְלֹת אוֹ יָתֵר עַל עֶשֶׂר, וְיִהְיֶה הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעְלֹת אוֹ יוֹתֵר - וְיֵדָא יִרְאֶה³⁵; וְאִם תִּהְיֶה הַקִּשְׁת פְּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֲרֶז פְּחוֹת מִזֶּה - לֹא יִרְאֶה.

(34) בדפוס קושטא - "מותר", וכן גם בהלכות י"ח, י"ט, כ', כ"א. (35) כשקשת הראיה עולה במעט על המינימום, יכול האורך הראשון להיות פחות מעט מן המקסימום.

יח. וְאִם תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה מִיָּתֵר עַל עֶשֶׂר מַעְלֹת עַד סוֹף אַחַת עֶשְׂרֵה מַעְלֹת אוֹ יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן שְׁתִּים עֶשְׂרֵה מַעְלֹת אוֹ יוֹתֵר - וְיֵדָא יִרְאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקִּשְׁת פְּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֲרֶז פְּחוֹת מִזֶּה - לֹא יִרְאֶה.

יט. וְאִם תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה מִיָּתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה עַד סוֹף שְׁתִּים עֶשְׂרֵה מַעְלֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה מַעְלֹת אוֹ יוֹתֵר - וְיֵדָא יִרְאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקִּשְׁת פְּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֲרֶז פְּחוֹת מִזֶּה - לֹא יִרְאֶה.

כ. וְאִם תִּהְיֶה קִשְׁת הָרֵאָה מִיָּתֵר עַל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה מַעְלֹת עַד סוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעְלֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֲרֶז הָרֵאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעְלֹת אוֹ יוֹתֵר - וְיֵדָא יִרְאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקִּשְׁת פְּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֲרֶז פְּחוֹת מִזֶּה - לֹא יִרְאֶה.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ד. לפיכך ראוי לבית דין לשום שני דברים אלו בלבם, שהן: זמן הראיה³ ומקומה, ושואלין את העדים באי זה מקום ראיתם. שאם היתה קשת הראיה קצרה, ויתן החשבון שראיה בצמצום, כגון שהיתה קשת הראיה תשע מעלות ותמשה חלקים, והיה הארך הראשון שלש עשרה מעלות בשנה, ובאו עדים שראוהו: אם היה בימות החמה, או שהיו במקום נמוך - חוששין להן, ובודקין אותן הרבה; ואם היה בימות הגשמים, או במקום גבוה ביותר - ודאי יראה, אם לא יהיו שם עבים המבדילין.

(3) כלומר, עונת השנה, ימות החמה או ימות הגשמים.

ה. עדים שראו החדש בזמנו, ובאו והעידו, וקבלום בית דין, וקדשו את החדש הזה הראשון, ומנו תשעה ועשרים יום מן היום המקדש, וליל שלשים לא נראה הירח, מפני שאי אפשר לו להראות או מפני שפסוהו עבים, והרי בית דין מצפין לו כל יום שלשים, כמו שבארנו, ולא באו עדים, ועברו את החדש, ונמצא יום ראש חדש השני יום אחד ושלשים, כמו שבארנו;

(4) לפי חשבון הראייה.

ו. והתחילו למנות תשעה ועשרים יום מן יום ראש החדש השני, וליל שלשים לא נראה הירח, אם תאמר שכן מעברין את זה ועושין אותו שלשים, וקובעין ראש החדש השלישי יום אחד ושלשים - כך אפשר שלא יראה הירח בליל שלשים גם מחדש זה, ונמצאו מעברין והולכין, ועושין חדשים אחר שלשים כל השנה כלה, ונמצא בחדש אחרון אפשר שיראה הירח בליל תמשה ועשרים בו או בליל ששה ועשרים⁵, ואין לה דבר שחוק והפסד יותר מזה.

(5) כי הזמן שבין מולד למולד הוא כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים.

ז. ואל תאמר שהדבר הזה דבר שאינו מצוי הוא, שלא יראה הירח בכל השנה, אלא דבר קרוב הוא הרבה, ופעמים רבות יאירע זה וכיוצא בו במדינות שזמן הגשמים שם ארך והעבים רבים; שאין אנו אומרים שלא יראה הירח בכל השנה, אלא שלא יראה בתחלת החדשים ויראה אחר כך. ופעמים לא יראה מפני שאי אפשר לו שיראה בהם, וחדשים שאפשר שיראה בהם לא יראה מפני העבים או מפני שהיה קטן ביותר ולא נתפגן אדם לראותו.

ח. אלא הקבלה שהיה ביד חכמים איש מפי איש

בימי הנביאים מבני יששכר⁶, לא הגיעו אלינו. ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם, שאין בהם דפי, ואי אפשר לאדם להרהר אתריהם - אין חוששין למחבר, בין שחברו אותם נביאים בין שחברו אותם האמות⁷; שכל דבר שנתגלה טעמו, ונדעה אמתו בראיות שאין בהם דפי, אנו סומכין על זה האיש שאמר או שלמדו על הראיה שנתגלה והטעם שנודע.

(44) אסטרונומיה. (45) הנדסה. (46) הכוונה לכתוב "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דה"א, יב, לב). את המילה "לעתים", דרשו חז"ל לחשבון העיבור. ע"י בראשית רבה פרשה עב. ועי' רד"ק לפסוק שם. (47) "ושמע האמת ממי שאמרה" (מתוך ההקדמה ל'שמונה פרקים').

~ יום שלישי ח' תמוז ~

פרק שמונה עשר

(1) אפשרות התגלות הירח ואפשרות העלמותה ונמשך לעיבור החודש. ונסתיים הפרק בדין אין סומכין על קידוש בית דין שבארין ישראל.

א. דבר ידוע וברור, שאם יוציא לה החשבון שהירח יראה בלילה, אפשר שיראה ואפשר שלא יראה, מפני העבים שמכסין אותו, או מפני המקום שהוא גיא, או שהיה הר גבוה פנגד רוח מערב לאנשי אותו המקום², שנמצאו פאלו הן יושבין בגיא. שהירח לא יראה למי שהוא במקום נמוך, אפלו היה גדול, ויראה למי שהוא עומד בראש הר גבוה ותלול, אף על פי שהירח קטן ביותר; וכן יראה למי ששוכן על שפת הים או למי שמהלך בספינה בים הגדול, אף על פי שהוא קטן ביותר.

(2) שאינו גיא.

ב. וכן בימות הגשמים, אם יהיה יום צח, יראה הירח יותר ממה שיראה בימות החמה. לפי שבימות הגשמים, אם יהיה יום צח - יהיה האויר זך הרבה, ויראה הקיץ בטהר יותר, מפני שאין שם אבק שיתערב באויר; אבל בימות החמה יהיה האויר פאלו הוא מעשן, מפני האבק, ויראה הירח קטן.

ג. וכל זמן שתמצא קשת הראיה והארץ הראשון שתערף לה עם שני הקצין שלהם בצמצום - יהיה הירח קטן ביותר, ולא יראה אלא במקום גבוה ביותר; ואם תמצא קשת הראיה והארץ הראשון ארפין הרבה, והוסיפו עד סוף הקצים שלהן ממעלות - יראה הירח גדול; לפי ארך הקשת והארץ הראשון יהיה גדול וגליתו לכל.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

וסומכין על הראיה; אבל בזמנים אלו - אין סומכין אלא על הקביעה, בזה החשבון האמצעי הפשוט בכל ישראל, כמו שבארנו בהלכות אלו.

יג. יתבאר בספרי חשבון התקופות והגיטריאות, שאם יראה הירח בארץ ישראל - יראה בכל מדינות העולם שהן למערב ארץ ישראל ומכונות פנגדה¹³; ואם יתן החשבון, שלא יראה בארץ ישראל - אפשר שיראה במדינות אחרות שהן למערב ארץ ישראל ומכונות פנגדה. לפיכך: אם יראה הירח במדינה שהיא למערב ארץ ישראל - אין בזה ראיה שלא יראה בארץ ישראל; אלא אפשר שגראה הירח בארץ ישראל.

13) באותו רוחב גיאוגרפי. במדינות שהן למערב ארץ ישראל שוקעת השמש יותר מאוחר, ובינתיים גדל האורך הראשון (המרחק שבין הירח לשמש). מכאן שאם יראה הירח בארץ ישראל, יראה בכל המדינות שהן למערב ארץ ישראל.

יד. אבל אם לא יראה הירח בראש ההרים¹⁴ במדינה המערבית המכונת פנגד ארץ ישראל - בידוע שלא נראה בארץ ישראל.

14) ולא היו עננים.

טו. וכן אם לא יראה הירח בארץ ישראל - בידוע שלא נראה בכל מדינות העולם שהן למזרח ארץ ישראל ומכונות פנגדה¹⁵; ואם יראה בארץ ישראל - אפשר שיראה במדינות מזרחיות ואפשר שלא יראה. לפיכך: אם יראה במדינה שהיא למזרח ארץ ישראל ומכונות פנגדה - בידוע שגראה בארץ ישראל; ואם לא נראה במדינה המזרחית - אין בזה ראיה, אלא אפשר שיראה בארץ ישראל.

15) כי שם מקדימה השמש לשקוע.

טז. וכל אלו הדברים - קשהו המדינות שבמערב ושבמזרח מכונות¹⁶, פגון שהיו נוטות לצפון העולם משלשים מעלות עד חמש ושלשים מעלות; אבל אם היו נוטות לצפון יותר מזוה או פחות - משפטים אחרים יש להן¹⁷, שהרי אינן מכונות פנגד ארץ ישראל. ודברים אלו שבארנו בערי מזרח ומערב, אינן אלא להגיד פל משפטי הראיה, להגדיל תורה ולהאדירה, לא שהיו בני מזרח או בני מערב סומכין על ראית הירח או תועיל להם כלום, אלא לעולם אין סומכין אלא על קדוש בית דין שבארץ ישראל, כמו שבארנו כמה פעמים.

16) ברוחב הגיאוגרפי. 17) בזריחה ובשקיעה.

מפי משה רבנו כף היא: שבזמן שלא יראה הירח בתחלת החדשים חדש אחר חדש - בית דין קובעין חדש מעבר משלשים יום, וחדש חסר מתשעה ועשרים יום; וכן מחשבין¹⁶ וקובעין חדש מעבר וחדש חסר, בקביעה לא בקדושה, שאין מקדשין אלא על הראיה. ופעמים עושין מלא אחר מלא או חסר אחר חסר, כמו שיראה להם מן החשבון.

6) לפי חשבונות הראייה ולא לפי החשבון האמצעי. 7) אין אומרים "מקודש".

ט. ומתפונין לעולם בחשבונם, שאם יראה הירח בחדש הבא - יראה בזמנו או כליל עבורו, לא שיראה קדם זמנו, שהוא ליל שמונה ועשרים. ובחשבונות הראיה האלו שבארנו, יתבאר לה ותדע מתי אפשר שיראה ומתי אפשר שלא יראה, ועל זה סומכין ומעברין חדש אחר חדש, או עושין חדש חסר אחר חדש חסר. ולעולם אין פוחתין מארבעה חדשים המעברין בשנה, ולא מוסיפין על שמונה חדשים המעברין⁸. וגם לעבור חדשים אלו, שמעברין לפי חשבון⁹, עושין סעדת עבור החדש, כמו שאמרנו בפרק שלישי.

8) דין זה הוא בזמן שקדשו על פי הראייה, או קבעו על פי חשבונות הראייה, אבל כיום שקובעים את החודש על פי החשבון האמצעי, אין פוחתים מחמשה חדשים מעוברים (בשנה שחודשה חסרים), ואין מוסיפים על שבעה חדשים מעוברים (בשנה שחודשה שלמים). 9) ולא רק במקרה שציפו בית דין כל יום השלושים לעדי הראייה שלא באו.

י. וכל שתמצא בגמרא מדברים שמראין שבית דין סומכין על החשבון, ומפי משה מסיני שהדבר מסור להם והרשות בידם לחסר או לעבר, וכן זה שחסר תשעה חדשים בשנה, וכל פיוצא בזה - הפל על עקר זה הוא בנוי, בזמן שלא נראה החדש בזמנו¹⁰.

10) ליל שלושים.

יא. וכן זה שאמרו חכמים, שמעברין את החדש לצורך¹¹ - הוא בחדשים אלו, שמעברין אותן לפי חשבון ועושין אחד מלא ואחד חסר, ויש להם לעבר חדש אחר חדש או לחסר - בזה הוא שמעברין לצורך, מפני שלא נראה הירח בזמנו; אלא¹² בעת שיראה הירח בזמנו, שהוא תחלת היותו נראה אחר שנתקבץ עם השמש - מקדשין לעולם.

11) כדי למנוע ששבת ויום הכפורים יבואו רצופים. 12) - אבל.

יב. וכל הדברים האלו - בזמן שיש שם בית דין,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

פֶּרֶק הַתְּשֻׁעָה עֲשָׂרִי

(1) נטיותיו של הירח וחקירות העדים.

א. לפי שאמרו חכמים, שבכלל דברים שהיו בודקין בהן את העדים אומרים להן: להיכן היה הירח נוטה? - כִּשְׁרֵי בְּעֵינֵי הַהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ חֲשׁוֹבֵן דְּבַר זֶה. ואין אני מדקדק בו, לפי שאינו מועיל בראיה כלל. ותחלת חשבון זה - לדעת נטית המזלות תחלה.

(2) לצפון או לדרום, ע"י ראש השנה כג, ב.

ב. העגולה שהיא עוברת במחצית המזלות, שבה מהלך השמש, אינה עוברת באמצע העולם מחצי המזרח לחצי המערב, אלא נוטה היא מעל הקו השווה, המסבב באמצע העולם, כנגד צפון ודרום, חצינה נוטה לצפון וחצינה נוטה לדרום.³

(3) ע"י בעיור 4.

ג. ושתי נקודות יש בה, שפוגעת בהן בעגולת הקו השווה, המסבב באמצע העולם: הנקודה האחת - ראש מזל טלה, והנקודה השנייה שכנגדה - ראש מזל מאזניים. ונמצאו ששה מזלות נוטות לצפון - מתחלת טלה עד סוף בתולה, וששה נוטות לדרום - מתחלת מזל מאזניים עד סוף מזל דגים.

ד. ומראש מזל טלה יתחילו המזלות לנטות מעט מעט ולהתרחק מעל הקו השווה כנגד הצפון, עד ראש סרטן, ויהיה ראש סרטן רחוק מעל הקו השווה לרוח הצפון שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה בקרוב. ויתחזרו המזלות להתקרב לקו השווה מעט מעט, עד ראש מאזניים, שהוא על הקו השווה. ומראש מאזניים יתחילו לנטות ולהתרחק כנגד רוח דרום, עד ראש גדי, ויהיה ראש גדי רחוק מעל הקו השווה לרוח דרום שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה. ויתחזרו המזלות להתקרב מעט מעט כנגד הקו השווה, עד ראש טלה.

ה. נמצא ראש טלה וראש מאזניים מסבב על הקו השווה, ולפיכך, כשתהיה השמש בשני ראשים אלו, לא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום, ותזרח בחצי מזרח ותשקע בחצי מערב, ויהיה היום והלילה שוין בכל הישוב.⁵

(4) יחד עם השמש בסיבוב היומי. (5) בראש טלה (אביב) ובראש מאזניים (סתיו), השמש בדיוק בקו המשווה, ואז אורך היום שווה לאורך הלילה.

ו. הרי נתברר לך, שכל מעלה ומעלה ממעלות

המזלות נוטה לצפון או לדרום, ויש לנטיתה שיעור, ורב הנטיה לא תהיה יותר על שלש ועשרים מעלות וחצי בקרוב.

(6) הגדולה ביותר.

ז. ואלו הם השעורים של נטיות, לפי מנין המעלות של מזלות. וההתחלה מתחלת מזל טלה. עשר מעלות - נטיתם ארבע מעלות. עשרים מעלות - נטיתם שמונה מעלות. שלשים מעלות - נטיתם אחת עשרה מעלות ומחצה. וארבעים מעלות - נטיתם חמש עשרה מעלות. חמשים מעלות - נטיתם שמונה עשרה מעלות. ששים מעלות - נטיתם עשרים מעלות. שבעים מעלות - נטיתם שנים ועשרים מעלות. שמונים מעלות - נטיתם שלש ועשרים מעלות. תשעים מעלות - נטיתם שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה.

ח. ואם יהיו אחדים במנין - תקח להם מנתם מבין שתי הנטיות, כמו שבארנו בשמש' ובירח.⁸ כיצד? חמש מעלות - נטיתם שתי מעלות. ואם היה מנין המעלות שלש ועשרים - נטיתם תשע מעלות. ועל דרך זו בכל האחדים שהן עם העשרות.

(7) למעלה פי"ג, ה"ז. (8) למעלה פט"ו, ה"ז.

ט. ומאחר שתדע הנטיה של מעלות מאחד עד תשעים - תדע נטיתם כלן, כדרך שהודענום ברחב הירח.⁹ שאם היה המנין יותר על תשעים עד מאה ושמונים - תגרע אותו ממאה ושמונים, ואם היה יותר על מאה ושמונים עד מאתיים ושבעים - תגרע ממנו מאה ושמונים¹⁰, ואם היה יותר על מאתיים ושבעים עד שלש מאות וששים - תגרע אותו משלש מאות וששים, והנשאר תדע נטיתו, והוא נטית אותו המנין שבדרך בלא גרעון ולא תוספת.

(9) למעלה פט"ז, ה"ג. (10) כי בק"פ מעלות (מזל מאזניים) אין כל נטיה מקו המשווה.

י. אם תרצה לידע כמה מעלות הוא הירח נוטה מעל הקו השווה כנגד צפון העולם או כנגד דרום העולם - תדע תחלה כמה נטית המעלה שהיא מקום הירח האמתי, ולא י זה רוח היא נוטה, לצפון או לדרום.¹¹ ותחזר ותחשב ותוציא רחב הירח הראשון, ותראה אם הוא צפוני או דרומי. אם נמצאו רחב הירח ונטית מעלתו¹² ברוח אחת, כגון שהיו שניהם צפוניים או דרומיים - תקבץ שניהם¹³; ואם נמצאו בשתי רוחות, כגון שהיה האחד דרומי והאחד צפוני - תגרע המעט משניהם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

צפון או לצד דרום, בה במידה גדולה יותר נטיית החלק הפגום מן המזרח לצד דרום או לצד צפון.

טו. ומתקירת העדים - שאומרים להם: כמה היה גבוה? ²² ודבר זה יודע מקשת הראיה ²³: שבזמן שתהיה קשת הראיה קצרה - יראה הירח פאלו הוא קרוב מן הארץ, ובזמן שתהיה ארפה - יראה גבוה מעל הארץ. ולפי ארף קשת הראיה, לפי גבהו מעל הארץ בראית העינים.

22 ע"י ראש השנה כג, ב. 23 ע"י למעלה פי"ז, הי"ד.

טז. הרי בארנו השפונות כל הדרכים שצריכים להם בדיעת הראיה ובחקירת העדים, כדי שיהיה הכל יודע למבינים, ולא יחסרו דרך מדרכי התורה, ולא ישוטטו לבקש אחריה בספרים אחרים. דרשו מעל ספר ה' וקראו, אחת מהנה לא נעדרה ²⁴.

24 בדפוס קושטא ובדפוס רומי ר"מ מסתיים הענין במילים: בריך רחמנא דסייען.

הלכות תעניות

מצות עשה אחת. והיא: לצעק לפני השם בכל עת צרה גדולה שלא תבוא על הצבור. ובאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

1) נתבאר בו ענין התענית מהו, וכיצד אדם מקבלו, ואי זה דבר אסור בכל תענית, ומה עושים צבור בכל תענית. וסוף דבר נתבאר בו מה שהוא ביאור כללי לנמשך אחר מצות התורה, והוא לזעוק בעת צרה כמבואר שם.

א. מצות עשה מן התורה לזעוק? ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור. שנאמר: על הצר הצר אתכם - והרעתם בחצוצרות. פלומר: כל דבר שיצא לכם, בגון בצרת ודבר וארפה וכיוצא בהן, יצקו עליהן והריעו ⁵.

2) להתפלל בקול רם. 3) החצוצרות היו עשויות מעשת של כסף (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה). 4) ב'ספרי' לבמדבר י, ט: "רבי עקיבא אומר... שדפון, וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מנין? תלמוד-לומר על הצר הצורר אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור - והרעותם בחצוצרות". 5) וכתב ה'מגן אברהם' (או"ח תחילת סי' תקעו): "ואני תמה, למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, ואף-על-פי שאין תענית ציבור בבבל, מכל-מקום הלא מצוה מדאורייתא לתקוע בלא תענית?" [וכבר עמדו על זה הרמב"ן בדרשתו לראש-השנה (הצופה מארץ הגר שנה א' וב'), וכתב שמה שאין תוקעין בצרפת בתענית הוא מפני שהם סבורים שמה שאמרו "אין תענית ציבור בבבל" - היינו אפילו לתפילה ולתקיעות].

ב. ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא

מן הרב, והנשאך הוא מרחק הירח מעל קו השוה באותה הרוח שהיה בה הרב בשניהם ¹⁴.

11 ע"י ה"ג. 12) של מקום הירח האמיתי. 13) תחבר את המספרים, כי נטיית המעלה ממעלות המזלות, מראה על נטיית השמש מן קו המשווה, ורוחב הירח מראה על נטיית הירח מן השמש. 14) צ"ל "משניהם", דוגמת המעט "משנים", וכן הוא בדפוס קושטא. גורעים, מכיון שהמספרים השווים בכיוונים מנוגדים מבטלים זה את זה.

יא. כיצד? באנו לידע כמה הירח נוטה מעל הקו השוה בליל הראיה, שהוא שני להדש ארץ משנה זו, וכבר ידעת ¹⁵ שמעלת הירח היתה תשע עשרה ממזל שור, נטייתה בצפון כמזל ¹⁶ שמונה עשרה מעלות, ורחב הירח היה בדרום כמזל ¹⁷ ארבע מעלות, תגרע המעט מן הרב - ישאר ארבע עשרה מעלות, נמצא הירח רחוק מעל הקו השוה ארבע עשרה מעלות לרוח צפון; שהרי המנן הרב, שהוא שמונה עשרה מעלות, היה צפוני. וכל השבון זה - בקרוב בלא דקדוק, לפי שאינו מועיל בראיה ¹⁸.

15) ע"י למעלה פי"ז, הי"ג. 16) ולא בדיוק, כי י"ח מעלות עולה הנטייה בכ' מעלות ממזל שור, ע"י למעלה ה"ז. 17) בעצם שלוש מעלות ונ"ג חלקים. אין הרמב"ם מדקדק, כפי שהוא מבאר זאת בסוף הלכה זו. 18) אלא מועיל כתחילת חשבון למתן תשובה לשאלה: להיכן היה הירח נוטה, וע"י ה"א.

יב. אם תרצה לידע לאי זו רוח מרוחות העולם יראה הירח נוטה - תחשב ותדע מרחקו מעל הקו השוה: אם יהיה על הקו השוה, או קרוב ממנו בשמים או שלש מעלות בצפון או בדרום ¹⁹ - יראה מכון פנגד אמצע מערב ²⁰, ותראה פגימתו מכונת פנגד מזרח העולם בשוה.

19) לשמים או שלוש מעלות אין ערך רב בחשבון בלתי-מדויק זה. 20) אם בשעת השקיעה הירח על קו המשווה, הרי רואים אותו שוקע בדיוק במערב. אם הירח נע במרחק מסויים מן קו המשווה, לצפון או לדרום, הרי גם שקיעתו תהיה במרחק מן קו המשווה.

יג. ואם יהיה רחוק מעל הקו השוה לצפון העולם - יראה בין מערב העולם ובין צפונו, ותראה פגימתו נוטה ממזרח העולם פנגד דרום העולם.

יד. ואם היה רחוק מעל הקו השוה לדרום העולם - יראה בין מערב העולם ובין דרומו, ותראה פגימתו נוטה מפנגד מזרח העולם פנגד צפון העולם. ולפי רב המרחק, ולפי רב הנטייה ²¹.

21) בה במידה שהמרחק מן קו המשווה גדול יותר, לצד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

המשנה שם ('מעשה רוקח'). ומלשון "בתחילה" שכתב, גם כן נראה כנוסחא זו.

ו. אין גוזרין תעניות על הצבור לא בשבתות ולא בימים טובים¹⁷. וכן אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בתצוצרות, ולא זועקים ומתחננים בהם בתפלה¹⁸. אלא אם כן היתה עיר שהקיפוה עכו"ם, או נהר¹⁹, או ספינה המטרפת בהם²⁰. אפלו יחיד²¹ הנרדף מפני עכו"ם, מפני לסטים ומפני רוח רעה - (מתעניין²² עליהם בשבת ו) זועקין ומתחננים עליהם בתפלה. אכל אין תוקעין²³, אלא אם כן תקעו לקבץ את העם לעזרה²⁴ אותם ולהצילן.

(17) משנה, תענית טו, ב: "אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים כו" וכל-שכן בשבתות וימים טובים. וכן מפורש ב'ירושלמי' נדרים פ"ח ה"א. (18) משנה, שם יט, א. וראה להלן פ"ב ה"ב, שזועקים על המזונות אפילו בשבת. (19) סכנת שטפון. (20) שפגעה בה סערה בים, והיא קרובה להשבר. (21) תענית כב, ב. (22) רבינו מפרש מה שאמרו מתריעין ב'עננו' (תענית יד.), היינו תפלת עננו בתענית (מגיד-משנה). וכן כתב בפירושו המשנה (תענית יט.) שמתענין. אבל למעלה בפ"ב דהל' שבת הכ"ד, ובפרק ל' שם ה"ב, לא הביא שמתענים (כסף-משנה). ואמנם ב'טור' (או"ח סי' תקעו) לא העתיק "מתענין עליהם בשבת". (23) בתענית יד, א: "שופרות בשבת, מי שרי?" (= וכי מותר לתקוע בשופר בשבת?). (24) כרבי יוסי, שאמר (תענית יט.) "לעזרה ולא לצעקה", ופירשה רבינו (ב'פירוש המשניות') בין בתפילה ובין בתקיעה, אלא שאין הלכה כדבריו לענין מניעת הצעקה בשבת, אבל לענין תקיעה לעזרה - הלכה כדבריו. [וכן יש לפרש בדברי רבינו למעלה פ"ל מהל' שבת ה"ב "שמתריעין עליהן בשבת לעזרה" - דהיינו בתקיעה].

ז. וכן אין גוזרין תענית בתחלה בראשי חדשים, או בתנפה ופורים²⁵, או בחלו של מועד²⁶. ואם התחילו להתענות על הצרה אפלו יום אחד, ופגע בהן יום מאלו - מתענין ומשלימין היום בתענית.

(25) משנה, תענית טו, ב. (26) במשנה שם לא נזכר חולו של מועד.

ח. תעניות אלו²⁷, שמתענין על הצרות²⁸, אין מתענין בהן לא עברות ולא מניקות ולא קטנים²⁹. ומתירין לאכל בלילה³⁰ אף על פי שמתענין למחר, חוץ מתעניות המטר³¹, כמו שיתבאר³². וכל תענית שאוכלין בה בלילה, בין צבור בין יחיד, הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר³³. והוא שלא ישן, אכל אם ישן - אינו חוזר ואוכל³⁴.

(27) תענית יד, א. ו'תוספתא' פ"ב דתענית. (28) אבל בשבע תעניות אחרונות שגוזרים על צעירת הגשמים - גם אלה מתענים (להלן פ"ג ה"ה). (29) קטנים לא נזכרו לא

צרה וזועקו עליה ויריעו, ידעו הפל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן. פכתוב: עונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרם להסיר הצרה מעליהם.

ג. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו: דבר זה ממנהג העולם ארע לנו, וצרה זו נקרה נקרת - הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה: והלכתם עמי בקרי, והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי. כלומר: פשאביא עליכם צרה פדי שתשובו, אם תאמרו שהיא קרי, אוסיף לכם חמת אותו קרי.

ד. ומדברי סופרים⁶, להתענות על כל צרה⁸ שתבוא על הצבור עד שירחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות⁹ ומתחננים ומריעין בתצוצרות בלבד. ואם היו במקדש, מריעין בתצוצרות ובשופר¹⁰. השופר מקצר והתצוצרות מאריכות, שמצות היום¹¹ בתצוצרות. ואין תוקעין בתצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש, שנאמר: בתצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך¹².

(6) חכמים. שהרי לא נזכר עינוי בתורה (מגיד-משנה). (7) לגזור צום על הציבור (משנה, תענית יט.). (8) המבוארות להלן בפרק שני. (9) המבוארות להלן בפרק רביעי. (10) משנה, ראש השנה כו, ב. (11) של תענית. (12) בית המקדש ששם גילוי שכינה, הוא "לפני המלך ה"."

ה. תעניות אלו, שגוזרין על הצבור מפני הצרות, אינן יום אחד יום, שאין רב הצבור יכולים לעמוד בדבר זה¹³. ואין גוזרין בתחלה¹⁴ תענית אלא בשני בשבת ובחמישי שלאחריו¹⁵ ובשני שלאחריו. וכן על הסדר הזה: שני וחמישי ושני¹⁶. עד שירחמו.

(13) ולעולם אין גוזרים זירה על הציבור אלא-אם-כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה (פ"ב מהל' ממרים ה"ה). (14) התחלת סדרת התעניות (משנה, תענית טו:). (15) "ואין גוזרין תענית על הציבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים", כשרואין בעלי חנויות שקונים למוצאי חמישי שתי סעודות גדולות, אחת לליל תענית ואחת לשבת, יהיו סבורין שבא רעב לעולם ומיירקין ומפקיעין השער (רש"י). והרמב"ם בפירושו למשניות, כתב: שלא יאמרו אם לא שראו בית-דין שהרעב בא, לא היו דוחקים לגזור התענית עתה סמוך לשבת, ומפני כן ייקרו ויפקיעו השער. (16) בכתב-יד קדמון כתוב, שמצא נוסחא אחרת מכתב-ידו של הרמב"ם: "וכן על הסדר חמישי ושני וחמישי" (וכ"ה להלן פ"ג ה"ה וה"ט). ולפי גירסא זו יוצא, שאת המשך התעניות אפשר לקבוע ולהתחיל בחמישי, כדעת התנא-קמא שם במשנה, ולא כרבי יוסי שאמר "כשם שאין הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות". וכן פסק בפירוש

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שאומר "עננו ה' עננו ביום צום תענית, כי למחר אשב בתענית" (הגהות אשר"י פ"א דתענית סי' יג), ועי' רא"ש שם, ותשובות רבינו בסוף הספר. (40) תענית יא, ב. (41) מבעוד יום שלו.

יא. קבל עליו⁴² מבעוד יום להתענות למחר - בלבד והתענה, ובלילה נמלך⁴³ להתענות ביום שני⁴⁴, אף על שלן בתעניתו - אינה תענית, מפני שלא קבלה עליו מבעוד יום; ואין צריך לומר שהיה אוכל ושותה בלילה והשפים בפקר ונמלך להתענות, שאין זו תענית כלל⁴⁵.

(42) תענית, שם. (43) התחרט. (44) כלומר, גם ביום שני. (45) מכיון שצם בלא קבלת תענית. ויש לו דין תענית שעות, המבואר להלן בהלכה יג.

יב. הרוצה⁴⁶ חלום רע, צריך להתענות למחר⁴⁷, כדי שישוב ויעור⁴⁸ במעשיו ויחפש בהן ויחזר בתשובה. ומתענה ואפלו בשבת. ומתפלל "עננו"⁴⁹ בכל תפלה, אף על פי שלא קבלה מבעוד יום. והמתענה בשבת, מתענה יום אחר, מפני שבטל ענג שבת⁵⁰.

(46) תענית יב, ב. (47) "יש אומרים, שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע, והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים, שעל שלשה חלומות מתענים בשבת: הרואה ספר-תורה שנשרף, או יום הכיפורים בשעת נעילה, או קורות ביתו או שינוי שנפלו, ונראה לי שהחלומות שאמרו במסכת ברכות פרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת" (שולחן ערוך' או"ח סי' רפח). (48) ויתעורר. (49) כן כתבו 'הלכות גדולות' (מגיד-משנה). (50) תענית, שם: "מאי תקנתיה (מה תקנתו של זה שמתענה תענית חלום בשבת)? ליתבי תעניתא לתעניתא" (ישב בתענית אחר, ויכפר על זה שהתענה בשבת).

יג. מתענה אדם שעות⁵¹, והוא שלא יאכל כלום שאר היום⁵². פיצד? הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו, ולא אכל עד חצות או עד תשע שעות⁵³, ונמלך להתענות בשעות ששאריו מן היום - הרי זה מתענה אותן שעות⁵⁴, ומתפלל בהן "עננו". שהרי קבל עליו התענית קדם שעות התענית. וכן אם אכל ושתה, ואחר כך התחיל להתענות שאר היום - הרי זה תענית שעות⁵⁵.

(51) שם, יא, ב. (52) שם, יב, א. (53) כלומר, לא קיבל עליו תענית, אלא מפני טרדתו לא טעם. (54) שנשאר מן היום. (55) "ירושלמי" נדרים פ"ח ה"א: "מילתיה דרבי יונה אמר מתענין שעות, רבי יונה הוה בצור, ושמע דמך (נפט) בריה דרבי יוסי, אף-על-גב דאכיל גובנה (גבינה) ושתה מיא (ושתה מים באותו יום) - צם כל ההוא יומא" (ונחשב לו לתענית). אבל הראב"ד וכל הראשונים חולקים עליו וסוברים, שכיון שהבכילי אומר בפירוש (תענית יב).

בגמרא שם, ולא בתוספתא שם. ואמנם צריך עיון, שהרי קטנים אינם מתענים לעולם? ואפשר שהמדובר באלה שהם בני י"ג שנה, כל זמן שלא הגיעו לגבורת אנשים. וכן המנהג שאין גוזרין תענית על פחותים מ"ח לזכר וט"ו לנקבה ('מגן אברהם' או"ח סי' תקעו). ויש אומרים שהכוונה שאין צריך אפילו לחנכם, ואין התעניות האלו דומות ליום הכיפורים שמחנכים הקטנים בתענית שעות, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' שביתת עשור ה"י (האדר"ת בהגהותיו). (30) תענית יב, א. (31) שלש תעניות שניות. (32) להלן פ"ג ה"ג. (33) כרבי, בתענית שם. (34) שהרי הפסיק והסתלק מן האכילה. ויש אומרים שדווקא אם לא התנה לאכול, אבל אם התנה - מותר (מגיד-משנה בשם 'ירושלמי' תענית פ"א ה"ד).

ט. פשם שהצבור מתענים על צרתן, כף היחיד מתענה על צרתו³⁵. פיצד? הרי שהיה לו חולה, או תועה במדבר, או אסור בבית האסורין - יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפלתו. ואומר "עננו" וכו'³⁶ בכל תפלה שמתפלל. ולא תענה בשבתות ולא במועדות ולא בראשי חודשים ולא בהנקה ופורים³⁷.

(35) כתנא-קמא של רבי יוסי (תענית כב): שאמר "על כולן (על כל הצרות שנזכרו שם) יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית". וכן מפורש בשמואל-ב יב, ט-טז: "ויגוף ה' את הילד כו' ויאנש. ויבקש דוד את האלקים בעד הנער ויצום דוד צום" (האדר"ת בהגהותיו). (36) תענית יג, ב: "יחיד שקיבל עליו תענית, מתפלל של תענית (=עננו) - בשומע תפלה". (37) שם, י, א.

י. כל תענית שלא קבלה עליו היחיד מבעוד יום, אינו תענית³⁸. פיצד מקבלה? כשינתפלל תפלת מנחה, אומר אחר התפלה: מחר אהא בתענית. וגומר בלבו³⁹ להתענות למחר. ואף על פי שהוא אוכל בלילה, לא הפסיד כלום⁴⁰. וכן אם גמר בלבו וקבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים זה אחר זה, אף על פי שהוא אוכל כל לילה ולילה, לא הפסיד תעניתו. ואינו צריך פונה לכל יום ויום מבעודו⁴¹.

(38) שם, יד, א: "ואי יתיב (אם יושב בתענית בלי קבלה מבערב), מאי? אמר רבה בר שילא: דמיא למפוחא דמליא זיקא (הוא דומה למפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח, אף זה נתמלא רוח, שלא אכל בחינם - רש"י)", כלומר אין זה תענית כלל וכלל, אבל הוא כתענית שעות (להלן הלכה יג). (39) בנוסחת המגיד-משנה, היה כתוב: "כשינתפלל תפילת מנחה או אחר התפילה, אומר עננו וגומר בלבו". ופירשה: כשינתפלל - היינו בשומע תפילה (וכפירוש ר"ח), או אחר התפילה - אחר שסיים תפילתו (וכפירוש רש"י) קודם שיעקור רגליו. ומה שכתב "אומר עננו", כן הוא גם בשאילתות ויקהל סי' סו. והיינו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אוֹכְלֵינּוּ וְשׁוֹתֵינּוּ, וּמִתְפַּנְסִין וְקוֹרְאִין הַלֵּל הַגְּדוֹל⁶⁶; שְׂאִין אוֹמְרִין הַלֵּל הַגְּדוֹל אֲלֵא בְּנֶפֶשׁ שְׁבַעָה וְכֹרֵס מְלֵאָה⁶⁷. וְאִם אַחַר חֲצוֹת - הוֹאִיל וְעֵבֶר רֹב הַיּוֹם בְּקִדְשָׁהּ, יִשְׁלִמוּ תַעֲנִיתָן. וְכֵן אִם הָיִי מִתְעַנֵּין עַל צָרָה וְעֵבֶרָה, אוֹ עַל גְּזֵרָה וּבִטְלָה: אִם קִדְּם חֲצוֹת - לֹא יִשְׁלִמוּ⁶⁸, וְאִם אַחַר חֲצוֹת - יִשְׁלִמוּ.

65) משנה, תענית יט, א. כרבי אליעזר ורבי טרפון. 66) מזמור קלו בתהלים, שכתוב בו "נותן לחם לכל בשר", נקרא הלל הגדול "מפני שהקדוש-ברוך-הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה" (פסחים קח.). 67) תענית כה, ב ודף כו, א. ש"מתוך שכתוב בו: "נותן לחם לכל בשר", נראה להאמר על השובע" (רש"י). 68) נלמד מדין גשמים שלמעלה. שלא הטריחו על הציבור להשלים התענית. אבל הראב"ד סובר שדין זה נאמר רק בצרת גשמים, אבל בשאר צרות – דין ציבור כדין יחיד, המבואר בהלכה הקודמת, שכיון שקיבלו עליהם התענית – צריכים להשלים אותו אף אם עברה הצרה.

יז. בְּכָל יוֹם תַעֲנִית שְׁגוֹזְרִין עַל הַצָּבוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, בֵּית דִּין וְהַזְקֵנִים יוֹשְׁבֵי בֵּית הַפְּנִסָּה וּבּוֹדְקִים עַל מַעֲשֵׂי אֲנָשֵׁי הָעִיר מֵאַחַר תְּפִלַּת שְׁחִירַת עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וּמְסִירֵי הַמְּכַשׁוֹלוֹת שֶׁל עֲבָרוֹת; וּמְזַהֲרֵי וְדוֹרְשֵׁי וְחוֹקְרֵי עַל פְּעֵלֵי חֲמָס וְעֲבָרוֹת, וּמְפָרְשֵׁי אוֹתָן; וְעַל פְּעֵלֵי זְרוּעַ, וּמְשִׁפְּלִין אוֹתָן; וְכַיּוֹצֵא בְּדָבָרִים אֲלוּ⁶⁹. וּמְחַצֵּי הַיּוֹם וְלַעֲרָב: רְבִיעַ הַיּוֹם קוֹרְאִין בְּכָרְכוֹת וּקְלוֹת שְׁבַת־וְרָה⁷⁰, שְׁנָאֲמֹר: מוֹסֵר ה' בְּנֵי אֵל תִּמְאָס, וְאֵל תִּקֶּץ בְּתוֹכָהֶן. וּמְפָטְרֵינּוּ בְּבִיבֵי בְּתוֹכָהֶן מִעֲנַן הַצָּרָה. וְרְבִיעַ הַיּוֹם הַאֲחֵרוֹן מִתְּפַלְּלִים מְנַחֵה וּמְתַחַנְּנִים זְזוּעִים וּמְתוּדִים כְּפִי כְּחֵם.

69) תענית יב, ב. מימרא של אביי. [ואף-על-פי שסוגיית הגמרא שם עוסקת בשלוש תעניות שניות (המבוארות להלן פ"ג ה"ג-ה"ד) – מכיון שהביא הפסוק (נחמיה ט, ג) "ויקראו בספר תורת ה' אלקים רביעית היום, ורביעית מתוודים ומשתחוים לה' אלקיהם", נראה שבכל תענית נוהגים כן. וראה להלן בפ"ג ה"ב, ובלחם-משנה כאן]. 70) משנה, מגילה ל, ב. ומימרא של אביי, תענית שם. וזהו דוקא בתעניות שגוזרין אותן הציבור מפני הצרות, כגון: בצרות ודבר וכיוצא בהן, קוראים ברכות וקללות, כדי שישובו העם ויכנעו לבבם כשישמעו אותם, אבל בשאר התעניות, שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו, קורין בשחירות ובמנחה "ויחל", ראה ברמב"ם הלכות תפילה פרק יג ה"ח ('צפנת פנח').

~ יום רביעי ט' תמוז ~

פָּרָק שְׁנִי

1) נתבאר בו, על אלו צרות מתענין. ונזכרו בו פרטי הצרות

"והוא שלא טעם כלום עד הערב", הוא חולק על הירושלמי. וכתב המגיד-משנה שדעת הרמב"ם לפרש "והוא שלא טעם כלום עד הערב", היינו משעה שחושב להתענות. והיינו מה שאמרו: "כל תענית שלא שקעה עליו החמה – אינו תענית" וכגירסת רבינו חננאל (תענית, שם) "אמר רב חסדא: הא דאמרת מתענין לשעות כו' והוא שלא טעם כלום עד הערב כו' רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה – לאו שמיה תענית". ולא כהראב"ד שכתב, שהן שתי מימרות נפרדות, והראשונה באה למעט מי שאכל לפני חצות היום ואחר-כך קיבל עליו התענית עד הערב]. והרשב"א בתשובה מביא, ששמע שהרמב"ם חזר בו מדין זה, ותיקן כך: "עיניו שעות אינו עיניו אלא אם לא טעם באותו יום כלום".

יד. כָּל הַשְּׂרוּי בְּתַעֲנִית - בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ אוֹ עַל חֲלוּמוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עִם הַצָּבוּר עַל צָרָתָם - הָרַי זֶה לֹא יִנְהַג עֲדוּנִין בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יִקַּל רִאשׁוֹ, וְלֹא יִהְיֶה שֶׁמֶח וְטוֹב לֵב; אֲלֵא דוֹאֵג וְאוֹנֵן, כְּעֵנִין שְׁנָאֲמֹר: מַה יִּתְאוּגֵן אָדָם חַי, גָּבֵר עַל חֲטָאֵיו⁶¹. וּמִתָּר לוֹ לְטַעַם אֶת הַתְּכַשִּׁיל, וְאֶפְלוּ בְּכַרְי רְבִיעִית⁶²; וְהוּא שְׂלֵא יִכְלַע, אֲלֵא טוּעַם וּפּוֹלֵט. שִׁכְחָה⁶³ וְאָכַל⁶⁴, מְשָׁלִים תַעֲנִית⁶⁵.

56) תענית יא, א. 57) ולא יותר (ברכות יד.). 58) 'ירושלמי' נדרים, שם. 59) כזית. 60) בכת"י הגירסא: "משלים תפילתו ותעניתו", היינו שיתפלל 'עננו' (מעשה רוקח). ודוקא אם קיבל עליו לצום ביום הזה, אבל אם קיבל עליו תענית באיזה יום שהוא ושכח ואכל, אבד תעניתו וחיוב לצום יום אחר (רבינו בפ"ד מהל' נדרים הלכה טז, וכ"כ הראב"ד כאן).

טו. יְחִיד שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל הַחֹלָה, וְנִתְרַפָּא; עַל צָרָה, וְעֵבֶרָה - הָרַי זֶה מְשָׁלִים תַעֲנִיתוֹ⁶¹. הַהוֹלֵךְ⁶² מִמְּקוֹם שֶׁמִּתְעַנֵּין לְמִקוֹם שְׂאִין מִתְעַנֵּין, הָרַי זֶה מִתְעַנֶּה וּמְשָׁלִים תַעֲנִיתוֹ⁶³. הַלֵּךְ מִמְּקוֹם שְׂאִין מִתְעַנֵּין לְמִקוֹם שֶׁמִּתְעַנֵּין, הָרַי זֶה מִתְעַנֶּה עִמָּהֶן. שִׁכְחָה וְאָכַל וְשָׁתָה, אֵל יִתְרָאָה בְּפִנְיָהֶם וְאֵל יִנְהַג עֲדוּנִין בְּעַצְמוֹ⁶⁴.

61) תענית י, ב. ואפילו אם נתרפא (או עברה הצרה) קודם חצות היום, שהרי קיבל עליו התענית. ואם אינו משלים – נראה כמתנה עם קונו, אם תעבור לא אתענה ואם לא תעבור אתענה (רש"י). ובציבור לא הטריחו עליהם להשלים (כשעברה הצרה קודם חצות היום), מפני טורח הציבור (מגיד-משנה להלן הלכה טז). 62) תענית, שם. 63) וברש"י שם: כל התעניות שקיבלו בני עירו, שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. 64) תענית, שם. וכן אלה שפטורים להתענות, כגון מעוברות ומניקות, לא ינהגו עידונים בעצמם ('ירושלמי' תענית פ"א ה"ה).

טז. צָבוּר שֶׁהָיִי מִתְעַנֵּין עַל הַגְּשָׁמִים, וְיָרְדוּ לְהֵן גְּשָׁמִים: אִם קִדְּם חֲצוֹת יָרְדוּ - לֹא יִשְׁלִמוּ⁶⁵; אֲלֵא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מאות רגלי⁸, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה - הרי זה דבר. יצאו ביום אחד, או בארבעה ימים - אין זה דבר. היה בה אלה, ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה - דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה - אין זה דבר. וכן לפי השבון זה. ואין הנשים והקטנים והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנזן אנשי המדינה לענן זה⁹.

(8) "הגברים לבד מטף". (9) ששלושה סוגים אלה, הם חלושים בטבעם, ועלולים להיפגע יותר.

ו. היה דבר בארץ ישראל, מתענין שאר גליות ישראל עליהן¹⁰. היה דבר במדינה¹¹, ושירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת - שתייהן מתענות, אף על פי שהן רחוקות זו מזו¹².

(10) "שאם גבירה (שהיא ארץ ישראל) לוקה - שפחה (חוצה לארץ) לא כל שכן". (11) בחוצה לארץ. (12) והיום לא גוזרים תענית על מכת דבר, מפני שנשתנה טבע בני האדם, ונתברר כי המחלה מסוכנת יותר כשאינו אוכל ושותה. ואפילו בצומות הרגילים מקילים בזמן הדבר מפני ספק פקוח נפש.

ז. אין מתענין על חנה רעה אלא בזמן שהיא משלחת¹³. פיצד? נראתה בעיר פיום, הרי זו משלחת. נראתה בשדה פיום - אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם, הרי זו משלחת. ואם היה שדה הסמוכה לאגם¹⁴, וראתה שני בני אדם ורדפה אתריהם - הרי זו משלחת; לא רדפה אתריהם - אינה משלחת. ואם היה באגם, אפילו רדפה אתריהם אינה משלחת, אלא אם פן טרפה שניהם ואכלה אחד מהן¹⁵. אכל אם אכלה שניהם באגם, אינה משלחת; מפני שזה הוא מקומה, ומפני הרעבון טרפה, לא מפני שהיא משלחת.

(13) נשלחה מן השמים, ואינה תופעה טבעית. (14) מקום משכנם הקבוע של חיתו טרף. (15) וכל שכן אם לא אכלה אף אחד מהם הרי זו משולחת, שזו אינה תופעה טבעית.

ח. פתים הבנויים במדברות ובארצות הנשמות, הואיל והן מקום גדודי חיה - אם עלתה לגג ונטלה תינוק מצריסה, הרי זו משלחת; ואם לא הגיעה למדה זו, אינה משלחת. שאילו בני אדם הם שספנו בעצמם ובאו למקום החיות.

ט. שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששלחו והזיקו¹⁶, כגון שלוח נחשים ועקרבים, ואין צריך לומר צרעין¹⁷ ויתושין ונדומה להן - אין מתענין עליהם ולא מתריעין, אכל זועקין בלא תרועה.

אחת לאחת, ודיניהן כפרט. ואחת מהן צרת מניעת הגשמים, ויש לה סדר ארוך ותעניות משונים בעיניהם. ולזה נתיחדו לה שני פרקים אחרים.

א. אלו הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם²: על הצרת שונאי ישראל לישראל, ועל החרב, ועל הדבר, ועל חנה רעה, ועל הארפה, ועל החסיל, ועל השדפון, ועל הירקון, ועל המפלת, ועל החלאים, ועל המזונות, ועל המטר.

(2) "על הצר הצורך אתכם והרעותם בחוצרות - רבי עקיבא אומר, אין לי אלא מלחמה, - שדפון וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מניין? תלמוד לומר: על הצר הצורך אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור - והרעותם בחוצרות".

ב. כל עיר שיש בה צרה מפל אלו - אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבר הצרה, וכל סביבותיה³ מתענות ולא מתריעות, אכל מבקשים עליהם רחמים⁴. ובכל מקום אין צועקין ולא מתריעין בשבת, כמו שאמרנו; חוץ מצרת המזונות, שצועקין עליה אפלו בשבת⁵, אכל אין מתריעין עליה בחוצרות בשבת.

(3) אותו האיזור. אבל במקומות הרחוקים לא מתענים, שאם כן היינו צריכים לצום לעולם, שהרי אין זמן בעולם שלא תהיה בו חרב כאחד מן המקומות. (4) מתפללים בלא תקיעה בחוצרות. (5) "תנו רבנן: מתריעין על פרקמטיא ואפילו בשבת", וכאן הפירוש "מתריעים", הוא בקשת רחמים בתפילה הלא תקיעה בחוצרות.

ג. על הצרת שונאי ישראל לישראל פיצד? עפוי"ם שפאו לערף מלחמה עם ישראל, או לטל מהם מס, או לקח מידם ארץ, או לגזר עליהם גזרה⁶, אפלו במצוה קלה - הרי אלו מתענין ומתריעין עד שירחמו. וכל הערים שסביבותיהם מתענין, אכל אין מתריעין, אלא אם פן תקעו להתקבץ לעזרתן.

(6) "אמרו ליה לרבא אתו חברי (=גויים רשעים שגזרו גזרות על ישראל להעבירם על דתם) לבבל, גזר תעניתא".

ד. על החרב פיצד? אפלו חרב של שלום, כגון שערכו מלחמה עפוי"ם עם עפוי"ם ועברו במקום ישראל, אף על פי שאין ביניהם ובין ישראל מלחמה - הרי זו צרה ומתענין עליה. שנאמר: וחרב לא תעבר בארצכם - מפלל שראית המלחמה - צרה⁷.

(7) "חרב שאמרו אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום, אלא אפילו חרב של שלום, שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה, ואף על פי כן נכשל בה המלך יאשיהו".

ה. ועל הדבר. אי זו היא דבר? עיר שיש בה חמש

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שִׁיבְרָאֵי לְהֵן, הָרִי אֱלוֹ מִתְפַּלְלִין עֲלֵיהֶן. שְׂאִין לְךָ צָרָה יִתְרָה מְזוֹ, שְׁהַבְתִּים נוֹפְלִין, וְנִמְצְאוּ בְּתִיהֶן קִבְרֵיהֶן. וּבְאַרְצָן יִשְׂרָאֵל אֵין מִתְפַּלְלִין עַל רַב הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲרֶץ הָרִים, וּבְתִיהֶם בְּנוּיִים בְּאַבְנֵים, וְרַב הַגְּשָׁמִים טוֹבָה לְהֵן, וְאֵין מִתְעַנִּין לְהַעֲבִיר הַטּוֹבָה.

31) שנצמח מהם צרה לצבור.

טז. תבואה שצמחה, ונמנע המטר, והתחילו צמחין ליבש - הרי אלו מתעניין וזועקין עד שיירדו גשמים, או עד שייבשו³² הצמחים. וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו בארץ ישראל, שהוא זמן פריחת האילנות שם, ולא ירדו גשמים - הרי אלו מתעניין וזועקין עד שיירדו גשמים הראויין לאילנות, או עד שיעבר זמנם.

32) שמאז לא יועילו עוד הגשמים, והיא תפילת שוא.

יז. וכן אם הגיע זמן חג הספות ולא ירדו גשמים הרבה כדרי למלאת מהם הבורות השיחין והמערות³³ - הרי אלו מתעניין עד שיירד גשם הראוי לבורות. ואם אין להם מים לשותות, מתענים על הגשמים בכל עת שלא יהיה להם מים לשותות, ואפלו בימות החמה.

33) שאוגרים בהם מים להשקות את הזרעים והבהמות.

יח. פסקו הגשמים, בין גשם לגשם ארבעים יום, בימות הגשמים - הרי זו מפת בצרת³⁴, ומתענים וזועקים עד שיירדו הגשמים, או עד שיעבר זמנם.

34) מכה המביאה לידי בצורת, שכבר השרישו הזרעים, ומתקלקלים מפני חוסר גשמים.

פרק שלישי

1) נתבאר בו חלוקי תעניות הגשמים, והזמן הקבוע לצבור וליחידים להתענות, ופרטי הדברים האסורין בזמן העצירה ומניעת הגשמים.

א. הרי שלא ירדו להם גשמים כל עקר מתחלת ימות הגשמים: אם הגיע י"ז במרחשון² ולא ירדו גשמים, מתחילין תלמידי חכמים בלבד להתענות שני וחמישי ושני; וכל התלמידים ראויין לקב⁴.

2) תענית ו, א: "איזוהי רביעה (עונת גשמים) ראשונה? הבכירה (ראשית עונת גשמים) בשלשה במרחשון, בינונית בשבעה בו, אפילה (גשם מאוחר) בשבעה עשר בו". משנה, שם י, א: "הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים (תלמידי חכמים המיוחדים במעשיהם - הרא"ש) מתענין ג' תעניות". 4) שם י, ב: "תנו רבנן: אל יאמר אדם תלמיד אני, איני ראוי להיות יחיד

16) הזיקו ולא המיתו. שאם המיתו, מתענים עליהם כמו על חיתו טרף. 17) כעין דבורים העוקצים ומזיקים.

י. על הארבה ועל החסיל, אפלו לא נראה מהן אלא כנה אחד בכל ארץ ישראל, מתעניין ומתריעין עליהן¹⁸. ועל הגובאי¹⁹ - בכל שהוא. אבל על החגב²⁰ אין מתעניין עליו ולא מתריעין, אלא זועקין בלבד.

18) שהארבה מתפשט במהירות רבה, וכל ארץ ישראל נחשבת לנדון זה לאיזור אחד. 19) מין ארבה המסכן את התבואות. 20) מין ארבה שאינו מסכן את התבואות.

יא. על השדפון ועל הירקון - משניתחיל בתבואה. ואפלו לא התחיל אלא ממקום קטן כמלוא פי תנור²¹, גוזרין עליו תענית ומתריעין.

21) שאפשר לאפות ממנה לחם הממלא פי תנור.

יב. על המפלת כיצד? הרי שרבתה בעיר מפלת כתלים²² בריאים, שאינן עומדים בצד הנהר - הרי זו צרה, ומתעניין ומתריעין עליה. וכן על הרעש²³ ועל הרוחות²⁴, שהן מפילין את הבגין והורגין, מתעניין ומתריעין עליהן.

22) לא ביאר רבינו ריבוי זה כמה הוא. והריטב"א כתב ששיעורו שלושה בתים. 23) היא רעידת אדמה. 24) סערות.

יג. על החללים כיצד? הרי שיירד חלי אחד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אספריה²⁵ או תרחור²⁶ וכיוצא בהן, והיו מתים באותו החלי - הרי זו צרת צביר, וגוזרין לה תענית ומתריעין. וכן חפוף²⁷, הרי הוא פשחין פורח; ואם פשט רב הצביר, מתעניין ומתריעין עליו. אבל חפוף רב, צועקים עליו בלבד.

25) מחלת גרון מסוכנת. 26) מחלת חום מסוכנת. 27) קשה לרפא.

יד. על המזונות כיצד? הרי שהוזלו דברים של סחורה שרב חיי אנשי אותה העיר מהן²⁸, כגון פלי פשתן בכבל וזין ושמן בארץ ישראל, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרף התגר למכר שנה עשרה בשש²⁹ ואחר כך ימצא לוקח - הרי זו צרת צביר, ומתריעין³⁰ עליה וזועקין עליה בשפת.

28) שמתפרנסים מהמסחר בהם. 29) אין הכוונה שהצרה היא בהזולת המצרך, אלא שהם זקוקים למכור בהפסד כזה, דבר שקנה בעשרה - למכור בשישה, ומערער את יסודות הפרנסה. 30) מבקשים רחמים בתפילה, אבל לא מתריעים בחוצרה.

טו. על המטר כיצד? הרי שרבו עליהן גשמים עד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כָּל הַגּוֹף בְּחַמִּין, אֲבָל פְּנֵי יָדָיו וְרַגְלָיו מְתָרִין.¹⁹ לְפִיכָף נוֹעְלִין אֶת הַמְּרֻחָצוֹת.²⁰ וְאִסּוּרֵין בְּסִיכָה.²¹ וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזָּהָמָא, מְתָרִין.²² וְאִסּוּרֵין בְּתַשְׁמִישׁ הַמְּטָה, וּבְנוֹעִילַת הַפְּנֵדָל בְּעֵיר, אֲבָל בְּדֶרֶךְ מְתָרֵין לְנוֹעַל.²³ וּמִתְפַּלְלִין בְּבֵית כְּנִסְיֹת וְזוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִין בְּשַׁאֲרַת תַּעֲנִיּוֹת.²⁴

(17) משנה, בתענית יב, ב. (18) בגמרא (תענית שם): "אמר קרא (יואל ג, יד): 'קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים' - מה עצרת אסור בעשיית מלאכה, אף תענית אסור בעשיית מלאכה. אי מה עצרת מאורתא (מבערב), אף תענית מאורתא? אמר רבי זירא, לידי מיפרשא לי - אמר קרא: אספו זקנים - מה אסיפת זקנים ביום (שבליילה כל אחד בביתו ואינם נאספים - רש"י), אף צום נמי ביום (אינו אסור במלאכה אלא ביום)". (19) שם יג, א. (20) משנה, שם יב, ב. (21) שם. (22) שלא אסרו אלא סיכה של תענוג, אבל להעביר את הזוהמא (= הליכלוך) אין זו סיכה של תענוג. וכן אמרו בדין אבילות (תענית יג, ב. וכן פסק רבינו פ"ה מהל' אבל ה"ד) וברין תשעה באב (להלן פ"ה ה"י, עיי"ש). וראה בפ"ג מהל' שביבת עשור ה"ט, שלענין יום הכיפורים החמירו לאסור, אפילו סיכה שאינה של תענוג. (23) תענית יג, א. (24) ראה למעלה הלכה ב והערה ז, ופ"א סוף ה"י.".

ה. עֲבָרוּ אֵלָיו וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אַחֲרוֹת עַל הַצְּבוּרָה:²⁵ שְׁנֵי וַחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי, וַחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי, וַחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי, וּבְאֵלָיו הַשָּׁבַע בְּלֶבֶד עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתַּעֲנוֹת, אֲבָל בְּשַׁאֲרַת תַּעֲנִיּוֹת אֵין עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתַּעֲנוֹת.²⁶ וְאֵף עַל פִּי שְׂאִינָן מִתַּעֲנוֹת, אֵין מַעֲנָנוֹת עֲצָמוֹן בְּתַפְנוּקִים, אֲלֵא אוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת כְּדֵי קְיוּם הַיָּלָד.²⁷

(25) משנה, שם יב, ב. (26) שאינן מתענות לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. וראה למעלה הלכה ג והערה י. ודעת רבינו לפסוק כהברייתא האמצעית בתענית יד, א: "מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות", ומפרש "אחרונות" - שבע אחרונות. ומה שאמרו שם "נקוט אמצעייתא", היינו נקוט בברייתא האמצעית כנ"ל. (27) "ירושלמי" תענית פ"א ה"ה.

ו. וּבְשָׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אֵלָיו, אֲנָשֵׁי מִשְׁמַר מִתַּעֲנִין וּמְשָׁלִימִין. וְאֲנָשֵׁי בֵּית אָב מִתַּעֲנִין מִקְצַת הַיּוֹם, וְלֹא מִשְׁלִימִין.²⁸ וְכָל דְּבָר שֶׁהוּא אִסּוּר בְּשָׁלֹשׁ אֲמָצְעִיּוֹת, אִסּוּר בְּאֵלָיו הַשָּׁבַע הָאֲחֲרוֹנוֹת.²⁹

(28) משנה, שם טו, ב. (29) תענית יג, ב.

ז. וּיְתָרוֹת אֵלָיו: שֶׁבֶהן בְּלֶבֶד מְתָרְעִין,³⁰ וּמִתְפַּלְלִין בְּרְחוֹב הָעִיר; וּמְוָרִידִין זֶקֶן לְהוֹכִיחַ לְעַם, כְּדֵי שְׁיָשׁוּבוּ מִדְּרָקָם;³¹ וּמוֹסִיפִין שֵׁשׁ בְּרֻכּוֹת³² בְּתַפְלַת שַׁתְּרִית וּבְתַפְלַת מִנְחָה, וְנִמְצְאוּ מִתְפַּלְלִין אֲרֻבַּע וְעֶשְׂרִים בְּרֻכּוֹת; וְנוֹעְלִין אֶת הַתְּנִיּוֹת.³³ וּבִשְׁנֵי

(איני חשוב כל-כך להיות נחשב בין רבנן) אלא כל תלמידי חכמים יחידים (לענין תענית זו).

ב. הַגֵּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּסָלוֹ וְלֹא יָרְדוּ גְשָׁמִים, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצְּבוּרָה: שְׁנֵי, וַחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי. וּמְתָרִין בֵּהֶן לְאָכַל וּלְשַׁתּוֹת בְּלֵילָה.³⁴ וְאֲנָשֵׁי מִשְׁמַר³⁵ אֵין מִתַּעֲנִין עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בְּעַבּוּדָה.³⁶ וְכָל הָעָם נִכְנָסִים לְבֵית כְּנִסְיֹת, וּמִתְפַּלְלִין וְזוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִין, כְּדֶרֶךְ שְׁעוּשֵׁין בְּכָל הַתַּעֲנִיּוֹת.³⁷

(5) משנה, שם י, א. כי הצום מתחיל משיעלה עמוד השחר (למעלה פ"א ה"ח). (6) משמרות כהונה, קבוצת כהנים שנפל בחלקם לעבוד עבודת המקדש באותו שבוע (עי' הל' כלי המקדש פ"ו). (7) משנה, שם טו, ב. (8) ברביע היום האחרון, למעלה סוף פ"א וראה בתענית טו: "שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה".

ג. עֲבָרוּ אֵלָיו וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אַחֲרוֹת עַל הַצְּבוּרָה:⁹ שְׁנֵי וַחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי, וּבְשָׁלֹשׁ אֵלֵי אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִבְּעוֹד יוֹם,¹⁰ כְּמוֹ שְׁעוּשֵׁין בְּצוּם כְּפּוּר.¹¹ וְאֲנָשֵׁי מִשְׁמַר¹² מִתַּעֲנִין מִקְצַת הַיּוֹם, וְלֹא מִשְׁלִימִין.¹³ וְאֲנָשֵׁי בֵּית אָב¹⁴, וְהֵם הַעוֹסְקִין בְּעַבּוּדָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, לֹא יְהִיוּ מִתַּעֲנִים כָּל עֶקְרָא.¹⁵ וְכָל תַּעֲנִיָּה שְׂאוּכְלִין בָּהּ מִבְּעוֹד יוֹם, אִם אֲבָל וּפְסַק וְגַמַּר שְׁלֹא לְאָכַל, אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכְלֵא¹⁶ אֲף עַל פִּי שֵׁישׁ שֶׁהוּא בַּיּוֹם.

(9) משנה, שם יב, ב. והן חמורות מן הראשונות כפי שיבואר. (10) ומפסיקים אז מאכילה. (11) [שבין השמשות שלו אסור. וכן כתב רבינו להלן פ"ה ה"ז לענין תשעה באב, שאף הוא כיום הכיפורים. אבל להוסיף ולהתענות מבעוד יום, כמו ביום כיפור (פ"א מהל' שביבת עשור ה"ו), אין צריך לא בתשעה באב ולא בתענית ציבור, ראה ב'מגן אברהם' ס' תקעה סק"ב, ובמגיד-משנה להלן ה"ג]. ובכת"י נוסף כאן: "ועוברות ומניקות מתענות באלו בלבד" ('מעשה רוקח'), וראה להלן הלכה ה והערה כח. (12) שעושים עבודתם באותו שבוע. (13) משנה, שם טו, ב. שיוכלו לעזור לאנשי בית אב בעבודתם, במקרה שתכבד עליהם העבודה ולא יספיקו לגומרה לבדם. (14) קבוצת כהנים מאותו משמר. (15) משנה, שם. שלא תהיה להם הפרעה בעבודה מסיבת חולשת התענית. (16) שהי קיבל עליו התענית (ר"ף פ"א דתענית, דפוס ווילנא ג ע"ב). וכן אמרו (עירובין מ:): לענין יום הכיפורים, שכיון שברוך ברכת שהחיינו מבעוד יום, כבר קיבל עליו התענית (ר"ף). ויש מחלקים בין תענית ציבור, שאין בו מצוה להוסיף מבעוד יום, שאז לא מועילה קבלתו, לבין יום הכיפורים שמצוה להוסיף בו מן החול על הקודש, ולכן מועילה בו קבלתו מבעוד יום (הרמב"ן במלחמות ה' שם, לדעת הגאון).

ד. בְּשָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֵלָיו, כָּל הָעָם אִסּוּרֵין בְּעֲשִׂיַת מְלָאכָה¹⁷ בַּיּוֹם, וּמְתָרִין בְּלֵילָה.¹⁸ וְאִסּוּרֵין בְּרַחֲיִצָה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אין מתענים; שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן קלה⁵⁴, הואיל ולא ירדו כל עקר מתחלת השנה⁵⁵.

(48) משנה, שם יב, ב. וגמרא שם י, א. (49) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ח, וראה להלן בסמוך. (50) תענית יד, ב. (51) משנה, שם י, א. (52) שם י, א. [והשמיט "חנוכה" שהרי כבר עבר זמנה. וצ"ע בשו"ע או"ח סי' תקעב ס"ז]. (53) והוא שלשים יום אחרי תקופת ניסן ('פני משה'). (54) שנאמר (שמואל-א יב, יז): "הלא קציר חטים היום, אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר, ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה'...". (55) 'ירושלמי' שם: "הדא דתימר בשלא ירדו להן גשמים מכבר, אבל אם ירדו להן גשמים מכבר, סימן ברכה הן".

י. במה דברים אמורים? בארץ ישראל וכל הדומה לה. אבל מקומות שעונת הגשמים שלהן קדם י"ז במרחשון או אחר זמן זה - פשיגוע זמנם ולא ירדו גשמים, יחידים מתענים שני וחמישי ושני ומפסיקין בראשי חדשים ובחנכה ובפורים. ושוהין אחרי כן כמו שבעה⁵⁶ ימים. אם לא ירדו גשמים, בית דין גוזרין על הצבור שלש עשרה תעניות על הסדר שאמרנו⁵⁷.

(56) הכסף-משנה הגיה: "ששה ימים", שכן הוא החשבון בארץ ישראל מיום גמר התעניות הראשונות של היחידים ביום כה חשון עד ב' כסלו. (57) תענית יד, ב. "אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן".

יא. כל תעניות שגוזרין הצבור בחוצה לארץ, אוכלים בהם בלילה, ודיניהם קדין שאר התעניות; שאין גוזרין על הצבור תענית כגון צום פפור⁵⁸ אלא בארץ ישראל בלבד⁵⁹ ובגלל המטר⁶⁰, ובאותן עשר תעניות, שהן שלש אמצעיות ושבע אחרונות.

(58) להפסיק מבעוד יום, לאסור בחמשה עינויים, ולהבטל ממלאכה. (59) בתענית יא, ב: "אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד", לפי שאין נשיא בחוץ לארץ (רמב"ן). ואין סמוכין בחוץ לארץ (הרשב"א), ואין בכוחם לגזור תענית ציבור. (60) אבל התעניות שגוזרים על שאר הצרות (כמבואר בריש הל' תעניות) כגון: בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן, אין להן חומרות אלו.

פָּרָק רְבִיעִי

(1) נתבאר בו הסדר שעושין במקצת תעניות, מתעניות הגשמים, מענין התפילה, ותוספת הברכות וטכסיס זה בזמננו, וכיצד היה נוהג בהר הבית, בזמן שהיה בית המקדש קיים. ונסתיים הפרק בבאור כמה גשמים ירדו ולא יצטרכו להתענות.

א. בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר²

מטיין³⁴ לעת ערב ופותחין את התעניות³⁵, אבל בחמישי פותחין כל היום מפני כבוד השבת. ואם יש לחנות שני פתחים, פותח אחד ונוצל אחד³⁶. ואם יש לחנות אצטבה³⁷, פותח פדרפו בחמישי ואינו חושש³⁸.

(30) בשופר. משנה, שם יב, ב. (31) משנה, שם טו, א. (32) המבוארות להלן בפ"ד ה"ז. (33) משנה, שם יב, ב. כלומר החנויות המוכרות דברים אחרים, לא צרכי אכילה ושתייה ('בית יוסף' סי' תקעה). וראה להלן הערה לה. (34) פותחין מקצת הדלת. (35) לקנות מזון לערב. אבל חנויות אחרות אין פותחים כלל ('בית יוסף' שם). (36) תענית יד, ב. והיינו ביום חמישי ('בית יוסף' שם). (37) בכת"י: "אצטבה לפנייה". ואצטבת היא ספסלים ולוחות, שעליהם מונחות הסחורות לדוגמא. (38) כיון שאין החנות פתוחה ישר לרשות הרבים, שהרי האצטבה לפנייה (רש"י בתענית שם).

ח. עברו אלו ולא נענו³⁹ - ממעטין במשא ומתן, ובכנין של שמחה⁴⁰, כגון ציור וכיור⁴¹, ובנטיעה של שמחה, כגון מיני הדס ומיני אהלים. וממעטין בארוסין⁴² ונשוואין⁴³, אלא אם פן לא קים מצות פריה ורביה⁴⁴. וכל מי שקים מצות פריה ורביה, אסור לו לשמש מטתו בשני רעבון⁴⁵. וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחברו⁴⁶. ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום, אלא פנופין וכמנדין למקום. ועם הארץ שנתן להם שלום, מתזירין לו בשפה רפה וכבד ראש⁴⁷.

(39) לא ירדו גשמים. (40) משנה, שם יב, ב. ובגמרא שם יד, ב. (41) קישוט הקירות על ידי צורות. (42) לקדש אשה (במשנה, שם). (43) לכנוס אשה על-ידי חופה (שם). (44) שאין לו עדיין בן ובת (ראה בפט"ו מהל' אישות ה"ד). ודין זה אינו מפורש, אבל הוא נלמד ממה שבסמוך, שחסוכי בני משמשים מיטותיהם בשני רעבון. (45) תענית יא, א. שנאמר (בראשית מא, נ): "וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב", כדי שישתתף בצער הציבור ולא יעג את עצמו. אבל לחסוכי בני אדם אין איסור (שם). (46) משנה, שם יב, ב. (47) שלא יבוא לידי איבה (תענית יד:).

ט. תלמידי חכמים חוזרין לבדם ומתענים שני וחמישי ושני⁴⁸ עד שיעצא ניסן של תקופה⁴⁹, אבל לא הצבור; שאין גוזרין על הצבור בשביל גשמים שלא ירדו יתר משלש עשרה תעניות אלו⁵⁰. וכשמתענין היחידים עד שיעצא ניסן, מתרין לאכל בלילה, ומתירין בעשית מלאכה ובחריצה ובסיכה ותשמיש המטה ונעילת הסנדל, כשאר כל התעניות⁵¹. ומפסיקין לראשי חדשים ופורים⁵². יצא ניסן של תקופה, והוא פשהגיע השמש לתחלת מזל שור⁵³,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שְׁהוּא רְגִיל בְּתַפְלָה²⁰. וְרָגִיל לְקָרוֹת בְּתוֹרָה נְבִיאִים וְכַתוּבִים²¹. וּמִטְפֵּל²² וְאֵין לוֹ²³. וְיֵשׁ לוֹ יְגִיעָה בְּשָׂדֶה²⁴. וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנָיו וּבְכַנְיָ בֵיתוֹ וְכָל קְרוֹבָיו הַנְּלוּיִם עָלָיו בְּעַל עֲבָרָה, אֲלֵא יִהְיֶה בֵיתוֹ רִיקָן מִן הָעֲבָרוֹת. וְלֹא יֵצֵא עָלָיו שֵׁם רַע בְּיִלְדוֹתוֹ. שְׂפֵל בְּרֶךְ²⁵. וּמְרַצָּה לְעַם²⁶. וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה²⁷ וְקוֹלוֹ עָרֵב. וְאִם הִיָּה זָקֵן עִם כָּל הַמְדוּת הָאֵלוֹ, הֲרִי זֶה מִפְּאָרָם²⁸; וְאִם אִינוֹ זָקֵן - הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ כָּל הַמְדוּת הָאֵלוֹ, יִתְפַּלֵּל²⁹.

(19) שם טז, א כברייא. (20) שלא יטעה בתפילתו, "שכל המתפלל וטעה סימן רע לו" (ברכות לה:). (21) שיהיו פסוקי התפילה, שרובם מן התורה וכו' - שגורים בפיו. (22) שיש לו טף וילדים. (23) במה לפרנסם, שלבו דואג עליו, ומתפלל מקירות לבו. (24) על-ידי-זה מכוון יותר בתפילה על הגשמים. (25) עניו. (26) נוח לבריות ומסכימים לתפילתו. (27) מושך את הלב. (28) כן הוא במשנה, שם: "מורידין לפני התיבה זקן ורגיל כו'", הרי שלכתחילה מהדרים אחרי זקן. (29) שהרי כברייא תענית שם לא נזכר "זקן".

ה. וְשָׁלַיִךְ צְבוּר³⁰ מִתְחִיל³¹ וּמִתְפַּלֵּל עַד בְּרֶפֶת "גוֹאֵל יִשְׂרָאֵל". וְאוֹמֵר זְכָרוֹנוֹת וְשׁוֹפְרוֹת³² מֵעֵין הַצָּרָה. וְאוֹמֵר: אֵל ה' בְּצָרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי. אֲשָׂא עֵינַי אֶל הַהַרִים וְגו'. מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיךָ ה'. תְּפִלָּה לְעַנִּי כִי יַעֲטֶף וְגו'.

(30) כל הסדר, במשנה שם. (31) תפילת שמונה-עשרה. (32) כמו בראש השנה (משנה שם, כתנא קמא).

ו. וְאוֹמֵר דְּבָרֵי תַחֲנוּנִים כְּפִי פָחוּ. וְאוֹמֵר: רָאָה נָא בְּעֵנֶיךָ וְרִיבָה רִיבָנוּ וַיִּמְהַר לְגַאֲלָנוּ. וּמִתְחַנֵּן. וְאוֹמֵר בְּסוֹף תַּחֲנוּנָיו: מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֵה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

ז. וּמִתְחִיל לְהוֹסִיף שֵׁשׁ בְּרֻכּוֹת³³ שֶׁהוּא מוֹסִיף זו אַחַר זו. וּמִתְחַנֵּן בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּדְבָרֵי תַחֲנוּנִים וּפְסוּקִים מְדַבְּרֵי קְבָלָה וּמִבְּתָבֵי הַקֶּדֶשׁ, כְּפִי שֶׁהוּא רְגִיל. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּחַתִּימוֹת אֵלוֹ:

(33) מיוחדות לתפילת תענית.

ח. בְּרֵאשׁוֹנָה הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וְאַבְרָהָם עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֵה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנְּשָׁפְחוֹת³⁴.

(34) לפי שהיו ישראל בשעבוד מצרים כנשכחים ומיואשים, והקב"ה זכר אותם וגאלם.

ט. בְּשִׁנְיָה הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל, הוּא יַעֲנֵה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה³⁵.

מִתְפַּלְלִין עַל סֶדֶר זֶה³: מוֹצִיאִין אֶת הַתְּבָרָה⁴ לְרַחוּבָה שֶׁל עִיר⁵, וְכָל הָעַם מִתְקַבְּצִים וּמִתְפַּסְּיִם בְּשִׂקִים⁶. וְנוֹתְנִין אַפֶּר מִקְלָה⁷ עַל גְּבֵי הַתְּבָרָה⁸ וְעַל גְּבֵי סֶפֶר תוֹרָה⁹, כְּדִי לְהַגְדִּיל אֶת הַכְּבִיד וְלִהְיוֹנֵעַ לָפָם. וְאֶחָד מִן הָעַם נוֹטֵל מִן הָאֶפֶר וְנוֹתֵן בְּרֵאשׁ הַנְּשִׂא וּבְרֵאשׁ אֵב בֵּית דִּין¹⁰ בְּמָקוֹם הַנְּחַת תְּפִלִּין¹¹, כְּדִי שִׂיפְלָמוּ וַיִּשְׁבוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֵאשׁוֹ.

(2) דוקא של מטר, אבל בתעניות על שאר צרות - אין עושים כסדר הזה (לחם-משנה). (3) כל הסדר, במשנה תענית טו, א 4) שבה ספר תורה. (5) אנו יוצאים לרחובה של עיר, לומר: צעקנו בצנעא ולא נענינו - נבזה את עצמנו בפרהסיא (תענית טז). ומוציאים ספר-תורה לרחוב, לומר: כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעווננו (שם). (6) לומר: הרי אנו חשובים כבהמה (שם). (7) אפר משריפה. (8) כן הוא במשנה (שם, טו). והטעם הוא משום "עמו אנכי בצרה" ו"בכל צרתם לו צר" (שם טז). (9) כן הוא שם טז, א לפי נוסחת כתי"מ מניכן: "ונותנין אפר מקלה על ספר-תורה", וכן הוא בתרגום שני לאסתר (ד, א) - וראה ב'כסף משנה'. (10) ש"אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים" (תענית טו:). (11) לשים אפר תחת פאר (הם התפילין).

ב. וְאַחַר כֵּךְ¹² מַעֲמִידִין בִּיגִיחָן זָקֵן חָכָם, וְהֵן יוֹשְׁבֵי. לֹא הָיָה שָׁם¹³ זָקֵן חָכָם, מַעֲמִידִין חָכָם. לֹא הָיָה שָׁם לֹא זָקֵן וְלֹא חָכָם, מַעֲמִידִין אָדָם שֶׁל צוּרָה¹⁴. וְאוֹמֵר לְפָנֵיהֶם דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין¹⁵: אַחִינוּ, לֹא שָׂק וְלֹא תַעֲנִית גּוֹרְמִין, אֲלֵא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. שִׁפְן מַצִּינוּ בְּנִינָה. שְׂלֵא נֶאֱמַר בְּאֲנָשֵׁי נִינְוָה: וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת שָׂקָם וְאֶת תַּעֲנִיתָם, אֲלֵא: וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם. וּבִקְבָלָה¹⁶ הוּא אוֹמֵר: קָרְעוּ לְבַבְכֶם וְאֵל בְּגִדְכֶם. וּמוֹסִיף בְּעֵנִינּוֹת אֵלוֹ כְּפִי פָחוּ, עַד שִׂיכְנִיעַ לָפָם וַיִּשְׁבוּ תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה.

(12) משנה, שם טו, א. (13) שם טז, א כברייא. (14) "בעל קומה, כדי שישמעו דבריו" (רש"י). והראש"ש פירש ת"ח שראוי למנות אותו פרנס על הציבור. (15) דברי תוכחה חזקים וקשים הכובשים את הלב ומעוררים לתשובה. (16) שקיבלנו בציווי מפי הנביאים בניגוד לפסוק הקודם, ביונה, שאינו אלא סיפור דברים ולא ציווי (רש"י במשנה, שם).

ג. וְאַחַר שְׁגוֹמֵר זֶה דְּבָרֵי כְבוֹשִׁין, עוֹמְדִין בְּתַפְלָה¹⁷. וּמַעֲמִידִין שְׁלִיחַ צְבוּר הָרְאוּי לְהַתְפַּלֵּל בְּתַעֲנִיּוֹת אֵלוֹ. וְאִם הָיָה אוֹתוֹ שְׁאוֹמֵר דְּבָרֵי הַכְּבוֹשִׁין רְאוּי לְהַתְפַּלֵּל - מִתְפַּלְל¹⁸, וְאִם לֹא - מוֹרִידִין אַחֵר.

(17) משנה, שם. (18) שמכיון שהוא גדול הציבור בחכמה ובמעשים טובים, ראוי לו להתפלל.

ד. וְאִי זֶה הוּא הָרְאוּי לְהַתְפַּלֵּל בְּתַעֲנִיּוֹת אֵלוֹ¹⁹? אִישׁ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שבמדינה ענו אמן ולא תקעו, ובמקדש ענו ברוך שם כבוד מלכותו, ותקעו, ועי' 'מגיד משנה'.

טז. וכן בברכה השניה לזו, שהיא ראשונה מן השש שמוסיף, חותם בה: ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך אתה ה' זוכר הנשקחות. והן ענין: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הפנסת אומר להן: הריעו, בני אהרן, הריעו. וחזן שליח צבור ואומר: מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ואחר כך מריעין ותוקעין ומריעין.

יז. וכן על כל ברכה וברכה. באחת אומר: תקעו, ובאחת אומר: הריעו. עד שיגמור כל שבע הברכות. ונמצאו הפהנים: פעם תוקעין ומריעין ותוקעין, ופעם מריעין ותוקעין ומריעין שבע פעמים. ואין עושים הסדר זה אלא בהר הבית בלבד. וכשהן תוקעין ומריעין שם, תוקעין פחצוצרות ובשופר באחת, כמו שאמרנו⁴⁵.

(45) למעלה פ"א ה"ד.

יח. שבע תעניות האלו - כל מקום שגוזרין אותם שם - אחר שמתפללין, יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכין ומתחננים שם. כלומר: הרי אתם מתים פאלו אם לא תשובו מדרךכם⁴⁶. ובכל תענית מתעניות הצרות שגוזרין על הצבור, מתפללין תפלת נעילה⁴⁷ בכל מקום.

(46) תענית טז, א. (47) משנה, שם כו, א.

יט. ירדו להם גשמים - עד מתי יהיו יורדין ויפסקו הצבור מן התענית? משירדו בעמק הארץ התרבה⁴⁸ טפת. ובבנינונית - טפחים. ובעבודה, עד שירדו בעמק שלשה טפחים⁴⁹.

(48) שאינה מעובדת. (49) תענית כה, ב. כחכמים החולקים על רבי מאיר.

~ יום חמישי 'י תמוז ~

פָּרָק חֲמִישִׁי

(1) נתבאר בו עניני הארבעה צומות, שהם מדברי קבלה, וממנהג, כמבואר שם. והיה רוב הביאור בענין צום תשעה באב, לפי שהוא חמור מן השאר, בהרבה דברים. ונמשך לזה ביאור מה שאסור לעשותו בזמן הזה מפני חורבן הבית. והרואה ירושלים ובית המקדש וערי יהודה, מה הוא חייב לעשות מפני אבלות. ונסתים זה הפרק האחרון בביאור שהצומות האלו עתידין להיות ימי ששון ושמחה בימות המשיח.

(35) שיהושע נענה ביריחו על-ידי השופרות, שעל-ידם נפלה חומת יריחו.

י. בשלישית הוא חותם: מי שענה את שמואל במצפה, הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע צעקה³⁶.

(36) לפי שבשמואל כתוב: "ויזעק שמואל אל ה'" (שמואל-א ז, ט).

יא. ברכיעית הוא חותם: מי שענה את אליהו בהר הפרמל, הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע תפלה³⁷.

(37) לפי שאלהו התפלל לה: "עניי ה' ענני" (מלכים-א יח, לז).

יב. בתחמישית הוא חותם: מי שענה את יונה במעי הדגה, הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' העונה בעת צרה³⁸.

(38) לפי שיונה התפלל: "קראתי מצרה לי" (יונה ב, ג).

יג. בששית הוא חותם: מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים, הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' המרחם על הארץ³⁹. וכל העם עונין אמן אחר כל ברכה וברכה, בדרך שעונין אחר כל ברכות.

(39) ששניהם התפללו על הארץ ('תוספות' תענית טז: ד"ה ברוך). [וראה ברכות מח:].

יד. בשביעית אומר⁴⁰: רפאנו ה' ונרפא וכו'. וגומר התפלה על הסדר, ותוקעין פחצוצרות. וכסדר הזה עושין בכל מקום.

(40) כלומר, בהמשך התפילה הרגילה של שמונה-עשרה.

טו. כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלים, היו מתפנסין להר הבית כנגד שער המזרח⁴¹ ומתפללין בסדר הזה. וכשמגיע שליח צבור לומר "מי שענה את אברהם", אומר: ברוך אתה ה' אלהינו אלהי ישראל מן העולם ועד העולם⁴², ברוך אתה ה' גואל ישראל. והן עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הפנסת⁴³ אומר לתוקעים: תקעו, בני אהרן, תקעו. וחזן המתפלל ואומר: מי שענה את אברהם בהר המורי, הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ואחר כך תוקעין הפהנים ומריעין ותוקעין⁴⁴.

(41) משנה, תענית טו, ב. (42) לפי שכל חותמי ברכות שבמקדש אמרו בנוסח זה, כמבואר במשנה ברכות סג, א.

(43) שמש הממונה על בית הכנסת. (44) לפי זה, ישנם שני חילוקים בין התפילות במקדש לבין התפילות במדינה,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים", וכתוב: "ובחודש החמישי בעשור לחודש... בא נבזוראדן רב טבחים... וישרוף את בית ה'..." הא כיצד? בשבעה באב נכנסו גויים להיכל ואכלו וקלקלו בו, ובתשעה סמוך לחשיכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו. (11) "מגלגלין זכות ליום זכאי וחוב ליום חייב". (12) בן כוזיבא המלך. (13) "תני רבי שמעון בן יוחי, עקיבא רבי היה דורש: "דרך כוכב מיעקב" - דרך כוזבא מיעקב, רבי עקיבא כד הוה חמי בר כוזבא הוה אמר: דין הוא מלכא משיחא". (14) וקבלה בידינו כי זה היה בתשעה באב. (15) אף זו קבלה ביד חכמים.

ד. וארבעה ימי הצומות האלו, הרי הן מפרשין בקבלה: צום הרביעי וצום החמישי וגו'. צום הרביעי - זה שבועה עשור בתמוז, שהוא בחדש הרביעי¹⁶; וצום החמישי - זה תשעה באב, שהוא בחדש החמישי; וצום השביעי - זה שלשה בתשרי, שהוא בחדש השביעי; וצום העשירי - זה עשרה בטבת, שהוא בחדש העשירי.

(16) שניסן הוא ראש השנה לחדשים, שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה".

ה. ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות¹⁷, ובשלישה עשור באדר¹⁸, וזכר לתענית שהתענו בימי המן, שנאמר: דברי הצמות וזעקתם. ואם חל שלשה עשור באדר להיות בשבת, מקדימין¹⁹ ומתעניין בחמישי²⁰, שהוא אחד עשור. אבל אחד מארבעה ימי הצומות שקל להיות בשבת, דוחין אותו לאחד השבת²¹. חל להיות בערב שבת²², מתעניין בערב שבת. ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה, אבל קורין בתורה שחרית ומנחה ב' ויחל משה". ובבבלין אוכלים ושותין פלילה²³, חוץ מתשעה באב²⁴.

(17) "קרי להו צום (צום הרביעי...) וקרי להו ששון ושמחה (יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה)? - אמר רב פפא הכי קאמר, בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש גזרת המלכות צום, אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענים רצו אין מתענים", ובא הרמב"ם לקבוע שבזמן הזה, שאין שלום ואין גזירת המלכות, נהגו כל ישראל להתענות, וכבר קבלו עליהם את הצומות לחובה. (18) בשאלתות דרב אחאי גאון (פקודי): "בין כרכים בין כפרים בין עיירות כולן מתעניין בשלושה עשר באדר, דאמר רבי שמואל בר יצחק שלושה עשר זמן קהילה לכל הוא, שנאמר: נקהלו ועמוד על נפשם בשלושה עשר בו מאי קהילה? יום תענית". (19) ולמדו זאת מהמשנה במגילה ה. "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין", שכשם שמקדימים מקרא מגילה - מקדימים את צום י"ג אדר, שאינו לפרוענות אלא זכר לנס. (20) שבערב שבת אין להתענות מפני כבוד השבת. (21) כי בערב שבת אין להתענות מפני כבוד השבת. (22) עשרה

א. יש שם ימים שפלו ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהן, פדי לעזר הלכות לפתח דרכי התשובה. ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים, ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגורם להם ולנו אותן הצרות. שפזכרון דברים אלו נשוב להיטיב. שנאמר: והתודו את עונם ואת עון אבתם וגו'.

ב. ואלו הן: יום שלישי בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם, ונכתת גחלת ישראל הנשארת, וסבב להתם גלותן². ועשירי בטבת, שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים, והביאה במצור ובמצוק. ושבעה עשר בתמוז חמשה דברים ארעו בו: נשתברו הלוחות³, ובטל התמיד מבית ראשון⁴, והבקעה ירושלים פחרן שני⁵, ושרף אפוסטמוס הרשע⁶ את התורה⁷, והעמיד צלם בהיכל.

(2) שמינוהו לראש לאחר החורבן על הפליטה הנשארה, ועל ידי שנהרג, גלו כולם. וכתב רבנו ירוחם: "אמרו כי בראש השנה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול". (3) בששה בסיוון ניתנו עשרת הדברות, בשבעה בסיוון בהשכמה עלה משה לקבל שאר התורה ושהה שם ארבעים יום, נמצאו כלים בשבעה עשר בתמוז וכשירד ראה שעשו ישראל את העגל וישבר את הלוחות לעיניהם. (4) כשצר נבוכדנאצר על ירושלים. וקבלה בידינו כי זה התחיל ב"ז בתמוז. (5) כי בבית הראשון כתוב "בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בתשעה לחודש הובקעה העיר". כן הוא לפי התלמוד הבבלי בתענית כח: אבל היירושלמי סובר כי "קלקול חשבונות יש כאן", מרוב צרות של החורבן נשכח מישראל התאריך, שבו הובקעה העיר ונרשם בטעות לתשעה בתמוז, אבל לאמיתו של דבר היה גם בבית ראשון בשבעה עשר בתמוז. (6) שר יוני בימי חורבן בית שני. (7) וקבלה בידינו כי זה היה ב"ז בתמוז.

ג. ותשעה באב חמשה דברים ארעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יבנסו לארץ⁸. וחרב הבית⁹ בראשונה¹⁰ ובשניה¹¹. ונלפדה עיר גדולה, וניתר שמה. והיו בה אלפים ורובבות מישראל. והיה להם מלך גדול¹², ודמו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח¹³, ונפל ביד הרומיים, ונהרגו פלם, והיתה צרה גדולה כמו חרבן בית המקדש¹⁴. ובו פיוס¹⁵ המוכן לפרענות חרש טורןסורפוס הרשע את ההיכל ואת סביביו, לקיים מה שנאמר: ציון שדה תהרש.

(8) בפרשת מרגלים נאמר: "ויבכו העם כלילה ההוא" - ו"אמר רבה אמר רבי יוחנן, אותו לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אתם בכיתם בכייה של חנינם, ואני קובע לכם בכייה לדורות". (9) בית המקדש. (10) שכתוב: "ובחודש החמישי בשבעה לחודש... בא נבזוראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים, וישרוף את

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לְחַכְמִים לַעֲשׂוֹת, או קְרוֹב מְזָה. וּמִיָּמִינוּ לֹא אֶכְלְנוּ
עֲרֵב תִּשְׁעָה בָּאֵב תִּבְשִׁיל, אֶפְלוּ שֶׁל עֲדָשִׁים, אֶלָּא
אִם כֵּן הָיָה בְּשֶׁבֶת.

(36) "ישב ברד וידום".

י. עֲבֹרֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת וּמְשַׁלְּמוֹת בְּתִשְׁעָה
בָּאֵב.³⁷ וְאָסוּר בְּרַחֲצָה, בֵּין בְּחִמִּין בֵּין בְּצוּנָן,
וְאֶפְלוּ לְהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בְּמַיִם. וְאָסוּר בְּסִיכָה שֶׁל
תְּעַנּוּגָה,³⁸ וּבְנִעִילַת הַסַּנְדֵּל, וּבְתִשְׁמִישׁ הַמָּטָה - כִּיּוֹם
הַכַּפּוּרִים. וּמְקוּם שְׁנֵהֲגוּ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלֶאכֶה -
עוֹשִׁין, וּמְקוּם שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת - אֵין עוֹשִׁין.
וּבְכָל מְקוּם תְּלַמִּידֵי חַכְמִים בְּטָלִין. וְאָמְרוּ חַכְמִים,
שֶׁהַעוֹשֶׂה בּוֹ מְלֶאכֶה אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרַכָּה
לְעוֹלָם.

(37) אבל בשלושת הצומות האחרים אינן מתענות. שחולה
אף על פי שאין בו סכנה אינו מתענה אפילו בתשעה באב.
(38) אבל להעביר הזוהמא מותר.

יא. תְּלַמִּידֵי חַכְמִים אֵין נוֹתְנִין זֶה לְזֶה שְׁלוֹם
בְּתִשְׁעָה בָּאֵב, אֶלָּא יוֹשְׁבֵים דְּיוֹם³⁹ וְנִאֲנָחִים
בְּאֲבָלִים. וְאִם נָתַן לָהֶם עִם הָאֲרִיץ שְׁלוֹם, מְחִזִּירִים
לוֹ בְּשִׁפְהָ רַפָּה וְכַבֵּד רֵאשׁוֹ.⁴⁰ וְאָסוּר לְקָרוֹת בְּתִשְׁעָה
בָּאֵב בְּתוֹרָה אוּ בְּנִבְיָאִים אוּ בְּפְתוּכִים, וּבְמִשְׁנֵה
וּבְהִלְכוֹת וּבְגִמְרָא וּבְהַגְדוֹת⁴¹. וְאֵינוֹ קוֹרָא אֶלָּא
בְּאִיּוֹב וּבְקִינּוֹת וּבְדַבְרֵים הָרַעִים שְׁבִירְמֵהוּ.
וְתִינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּין בְּטָלִין בְּיוֹם⁴². וּמְקַצֵּת הַחַכְמִים
נוֹהֲגִין שְׁלֹא לְהִנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין שֶׁל רֵאשׁוֹ.⁴³

(39) עֲצָבִים מְכַאֵב וְצַעַר עַל הַחֻרְבָּן. (40) מְשׁוּם דְּרַכִּי
שְׁלוֹם. (41) שְׁנֵאמַר: "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב".
(42) שֶׁהַתְּקַדְמוֹת בְּלִימוֹד גּוֹרְמַת לָהֶם שְׁמַחָה.
(43) שְׁנִקְרָאִים פֶּאֶר, וּבְחֻרְבָּן כְּתוּב: "הַשְּׁלִיךְ מִשְׁמַיִם אֲרִיץ
תְּפִאֶרֶת יִשְׂרָאֵל". וְסוֹבְרִים חַכְמִים אֵלוּ, שְׁדִין תִּשְׁעָה בָּאֵב
כְּדִין אֶבֶל בְּיוֹם רֵאשׁוֹן, שְׁאָסוּר בְּתִפְלִין.

יב. מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תִּקְנּוּ חַכְמִים שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ
הַדּוֹר, שְׁאֵין בּוֹנִין לְעוֹלָם בְּנֵן מְסִיד וּמְכִיר⁴⁴ כְּבִנְיָן
הַמְּלָכִים; אֶלָּא טָח בֵּיתוֹ⁴⁵ בְּטִיט וְסָד בְּסִיד וּמְשִׁיר
מְקוּם אֲמָה עַל אֲמָה כְּנִגְדַּת הַפֶּתַח⁴⁶ בְּלֹא סִיד.
וְהַלּוֹקֵת חֲצַר מְסִידָתָהּ וּמְכִירָתָהּ, הָרִי זֶה בְּחֻזְקָתָהּ⁴⁷,
וְאֵין מְחַיְבִים אוֹתוֹ לְקַלֵּף הַכֶּתֶלִים.

(44) צִיּוּרִים נְאִים עַל הַקִּיר. (45) יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי בֵּית הַכְּנֶסֶת
וּבֵּית הַמִּדְרָשׁ אֵינֶם כְּכֹלל זֶה. (46) שִׁירְאוּהוּ בְּכִנְסָה לְבֵית.
(47) שִׁעֲשֵׂה זֹאת אֵינוֹ יְהוּדִי.

יג. וְכֵן הַתְּקִינּוּ, שֶׁהַעוֹרָף שֶׁלְחָן לַעֲשׂוֹת סַעֲדָה
לְאוֹרְחִים, מְחַסֵּר מִמֶּנּוּ מְעַט⁴⁸, וּמְנִיחַ מְקוּם פְּנוּי
בְּלֹא קְעָרָה מִן הַקְּעָרוֹת הָרְאוּיוֹת לְתַת שָׁם.

בטבת, כי שאר הצומות אינן חלים ביום שישי לפי קביעות
החדשים שלנו. (23) ליל יום התענית. (24) שכיון שעל
פי הדין אין חיוב להתענות בהם, שהרי אין שלום ואין
גזירה, אלא שכך נהגו, לא נהגו ביתר הצומות, חוץ מתשעה
באב, אלא כתענית יחידים.

ו. מְשִׁיכְנֵס אֵב מְמַעֲטִין בְּשִׁמְחָה. וְשֶׁבֶת²⁵ שְׁחָל
תִּשְׁעָה בָּאֵב לְהִיּוֹת בְּתוֹכָהּ, אָסוּר לְסַפֵּר²⁶ וּלְכַבֵּס²⁷
וְלִלְבַּשׁ כְּלֵי מְגִהָץ²⁸, אֶפְלוּ כְּלֵי פִשְׁתָּן²⁹, עַד שֶׁיַּעֲבֹר
הַתְּעַנִּית. וְאֶפְלוּ לְכַבֵּס וּלְהִנִּיחַ לְאַחַר הַתְּעַנִּית אָסוּר.
וּכְבָּר נִהְגוּ יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא לְאָכַל בְּשֶׁר בְּשֶׁבֶת זֶה, וְלֹא
יִכְנָסוּ לְמִרְחֵץ, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַתְּעַנִּית. וְיֵשׁ מְקוּמוֹת
שְׁנֵהֲגוּ לְבַטֵּל הַשְּׁחִיטָה מִרֵּאשׁ הַחֲדָשׁ עַד הַתְּעַנִּית.

(25) שבוע. (26) להסתפר. (27) בגדים. (28) בגד מגוהץ.
אבל ללבוש בגד מכובס, שאינו מגוהץ, שכבסוהו לפני שבת
זו - מותר. (29) אף על פי שאין הגיהוץ ניכר בו כל כך.

ז. תִּשְׁעָה בָּאֵב לִילוֹ כִּיּוֹמוֹ לְכָל דְּבָר. וְאֵין אוֹכְלִין
אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם. וּבֵין הַשְּׁמִשׁוֹת שֶׁל אָסוּר, כִּיּוֹם
הַכַּפּוּרִים. וְלֹא יֹאכַל בְּשֶׁר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן בְּסַעֲדָה
הַמְּפָסִיק בָּהּ³⁰; אֲבָל שׁוֹתָהּ הוּא יַיִן מִגְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ
שְׁלִשָׁה יָמִים אוּ פְּחוֹת³¹, וְאוֹכַל בְּשֶׁר מְלִיחַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ
שְׁלִשָׁה יָמִים אוּ יִתְרָה³². וְלֹא יֹאכַל שְׁנֵי תִבְשִׁילִין.

(30) שְׁמִיּוֹם שְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבְטָלוּ הַקְּרַבְנוֹת וְהַנְּסִיכִים,
הֵינּוּ צְרִיכִים לְהִינּוֹר מְבֹשֵׁר וַיִּינ כְּכֹל יְמֹת הַשָּׁנָה, אֵלָּא שְׁאֵין
לְגַזּוֹר עַל הַצִּיּוּר דְּבַר שְׁאֵינוֹ יְכוּל לְעַמּוֹד בּוֹ וּלְכַן הַחֻמְרוֹ
לְפָחוֹת, בְּסַעֲדָה הַמְּפָסִיקָה. (31) שְׁאֵינוֹ כֹּשֶׁר לְכַתְחִילָה
לְנִסְכִים. (32) בְּגִמְרָא אֲמָרוּ: "כֹּל זֶמֶן שֶׁהוּא כְּשִׁלְמִים",
כְּלוּמַר לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיו יוֹם וּלְיֵלָה וְיוֹם, שֶׁשׁוּב אֵין בּוֹ
שְׁמַחָה.

ח. בְּמָה דְּבָרִים אָמְרוּ³³? שְׁאֶכַל עֲרֵב תִּשְׁעָה בָּאֵב
אַחַר חֲצוֹת. אֲבָל אִם סָעַד קֶדֶם חֲצוֹת, אִף עַל פִּי
שֶׁהוּא מְפָסִיק בָּהּ, אוֹכַל כֹּל מַה שְׁיִרְצָה. וְעֲרֵב
תִּשְׁעָה בָּאֵב שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת - אוֹכַל וְשׁוֹתָה כֹּל
צְרָפוֹ, וּמַעֲלָה עַל שְׁלַחְנוּ אֶפְלוּ בְּסַעֲדַת שְׁלֵמָה³⁴. וְכֵן
תִּשְׁעָה בָּאֵב עֲצָמוֹ שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת, אֵינוֹ מְחַסֵּר
כְּלוּם³⁵.

(33) שֵׁלֹא יֹאכַל בְּסַעֲדָה שְׁנֵי תִבְשִׁילִין. (34) "שֶׁהִיא אוֹכַל
הוּא וְשְׁרִי כוֹר סוּלַת" (רש"י שם). (35) וְנִדְחָה הַצּוּם לְיוֹם
רֵאשׁוֹן.

ט. זֶה הִיא מִדַּת כֹּל הָעָם, שְׁאֵינֶן יְכוּלִין לְסַבֵּל יוֹתֵר
מִדָּאִי; אֲבָל חֲסִידִים הָרְאוּשׁוּנִים, כִּפֵּן הִיְתָה מִדַּתָּן:
עֲרֵב תִּשְׁעָה בָּאֵב הָיוּ מְבִיאִין לוֹ לְאֲדָם לְכַדוּ³⁶ פֶּתַח
חֲרָבָה בְּמַלְחָה, וְשׁוֹרָה בְּמַיִם, וְיוֹשֵׁב בֵּין תַּנּוּר וְכִירִים,
וְאוֹכְלָהּ, וְשׁוֹתָה עֲלֶיהָ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם בְּדִאָגָה
וּבְשִׁמּוֹן וּבְכִיָּה, כְּמִי שְׁמַתוֹ מִטָּל לְפָנָיו. כִּפֵּן רְאוּי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

57) ולא על ידי כלי. (58) שעושה הקרע בצד שמאלו כנגד ליבו. וסובר רבינו, שקריעות אלו דינן כקריעה על אב ואם, כשם שהשוו אותן בגמרא לעניין איהוי הקריעה. והראב"ד חולק על זה. (59) תפירה מיושרת שמחברת את הקרעים כבראשונה. (60) תפירות שאינן מיושרות שהיכר הקרע נשאר.

יח. הִיָּה הוֹלֵךְ וְכָא לִירוּשָׁלַיִם, הוֹלֵךְ וְכָא, תוֹף שְׁלִשִׁים יוֹם - אֵינּוּ קוֹרְעֵ קָרַע אַחַר; וְאֵם לְאַחַר שְׁלִשִׁים יוֹם - חוֹזֵר וְקוֹרְעֵ.⁶¹

(61) וכן הדין בערי יהודה ומקום המקדש.

יט. כָּל הַצּוּמוֹת הָאֵלוּ עֲתִידִים לְבָטֵל לַיָּמֹת הַמְּשִׁיחִי. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שְׁהֵם עֲתִידִים לְהִיּוֹת יוֹם טוֹב וַיָּמִי שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה. שְׁנֵאמַר: כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, צוּם הַרְבִּיעִי וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשׁוֹן וְלְשִׁמְחָה וְלַמְּעַדִים טוֹבִים, וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ.⁶²

(62) "אותם ימים עתידים להיות ימים טובים לישראל, שנאמר כה אמר ה' צום הרביעי וגו', וכל המתאבלים עליה בעולם הזה, שמחים הם עימה לעולם הבא, שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'".

סליק הלכות תעניות

הלכות מגלה וְחִנּוּכָה

יג. בְּכֻלָּן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינָן מִן הַמִּצְוֹת.²

ובאור שתי מצוות אלו בפרקים אלו:

פָּרֵךְ רֵאשׁוֹן³

1) נתבאר בו המחוייבים בקריאה, וזמן קריאת המגילה, וחילופו לפי חילוף המקומות.

א. קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בְּזִמְנָהּ מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים. וְהַדְּבָרִים יְדוּעִים שֶׁהִיא תִּקְנַת הַנְּבִיאִים⁴. וְהַפֶּל חֲכִיבִים בְּקִרְיָאָתָהּ⁵: אֲנָשִׁים וְנָשִׁים⁶, וְגָרִים וְעֹבְדִים מִשְׁחֻרְרִים⁷. וּמְחַנְכִין אֶת הַקְּטָנִים לְקִרְוֹתָהּ⁸. וְאֶפְלוּ כְּהֻנִים בְּעֹבְדוֹתָן מִבְּטָלִין עֲבוֹדָתָן וְכִאִין לְשִׁמְעַ מִקְרָא מְגִלָּה⁹. וְכֵן מִבְּטָלִים תִּלְמוּד תוֹרָה לְשִׁמְעַ מִקְרָא מְגִלָּה¹⁰; קַל וְחֹמֶר לְשִׁאֵר מִצְוֹת שֶׁל תוֹרָה¹¹, שֶׁכֵּלֶן נִדְחִין מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה. וְאֵינָן לָךְ דָּבָר שֶׁנִּדְחָה מִקְרָא מְגִלָּה מִפְּנֵי, חוּץ מִמַּת מִצְוֵה¹² שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין; שֶׁהַפּוֹגֵעַ בּוֹ - קוֹבְרוֹ תַּחְלָה וְאַחַר כֵּן קוֹרְא¹³.

2) חכמים הראשונים נקראו סופרים (קידושין ל.). 3) אינן נכללות במנין תרי"ג מצוות. ולא כדעת 'בעל הלכות גדולות', שמצוות קריאת מגילה וחנוכה הן בכלל תרי"ג

וְכִשְׁהָאִשָּׁה עוֹשֶׂה תְּכַשִּׁיטִי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, מְשִׁירַת מִיָּן מִמִּינֵי הַתְּכַשִּׁיט שְׁנוֹהֶגֶת בְּהֵן, כְּדִי שְׁלֵא יִהְיֶה תְּכַשִּׁיט שְׁלֹם. וְכִשְׁהֶחֱתַן נוֹשֵׂא אִשָּׁה, לוֹקֵחַ⁴⁹ אֶפֶר מִקְלָה וְנוֹתֵן בְּרֵאשׁוֹ מְקוֹם הַנְּחִת הַתְּפִלִּין. וְכָל אֵלוּ הַדְּבָרִים - כְּדִי לְזַכֵּר יְרוּשָׁלַיִם, שְׁנֵאמַר: אִם אֲשַׁכְּחֶךָ יְרוּשָׁלַיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַק לְשׁוֹנֵי לְחִפֵּי אֵם לֹא אֲזַכְּרֶכִי, אִם לֹא אֲעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׁמְחָתִי.

(48) אבל לסעודת שבת ויום טוב אינו צריך לחסר חבשיל. (49) החתן בעצמו, כמו שעושים כל העם בעת תענית צבור, שהרי נאמר "על ראש שמחתי".

יד. וְכֵן גָּזְרוּ שְׁלֵא לְנַגֵּן בְּכָלֵי שִׁיר. וְכָל מִינֵי זִמְרָה וְכָל מְשִׁמְעֵי קוֹל שֶׁל שִׁיר אֲסוּר לְשִׁמְחַת בְּהֵן וְאֲסוּר לְשִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי הַחֻרְבָן. וְאֶפְלוּ שִׁירָה בְּפֶה עַל הַיַּיִן אֲסוּרָה, שְׁנֵאמַר: בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן. וְכִבְרַ נְהָגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לומר דְּבָרֵי תְּשַׁבְּחוֹת אוֹ שִׁיר שֶׁל הוֹדָאוֹת לְאֵל וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן⁵⁰ עַל הַיַּיִן.

(50) כגון: בבית חתן וכלה.

טו. וְאַחַר כֵּן⁵¹ גָּזְרוּ עַל עֲטוּרוֹת חֲתָנִים, שְׁלֵא לְהַנְחִיחֵם כְּלָל. וְשְׁלֵא נִיחַ הַחֲתָן בְּרֵאשׁוֹ שׁוּם כְּלִיל, שְׁנֵאמַר: הִסֵּר הַמְּצַנְפֵת וְהִרֵם הַעֲטָרָה. וְכֵן גָּזְרוּ⁵² עַל עֲטוּרוֹת כְּלוֹת⁵³, אִם הָיָה שֶׁל כֶּסֶף אוֹ זָהָב, אֲבָל שֶׁל גְּדִיל מִתָּר לְכָלָה.

(51) בפולמוס (= חיל מלחמה) של אספסיינוס, שצר על ירושלים בעת החורבן. (52) בפולמוס של טיטוס, שנחרב הבית על ידו והצרה הייתה יותר גדולה. (53) דווקא בחתנים וכלות גזרו אבל אחרים מותרים.

טז. מִי שֶׁרָאָה עָרִי יְהוּדָה בְּחֻרְבָנָהּ⁵⁴, אֹמֵר: עָרִי קִדְּשָׁךְ הָיָה מִדְּבָר, וְקוֹרְעֵ. רָאָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֻרְבָנָהּ, אֹמֵר: יְרוּשָׁלַיִם מִדְּבָר וְגו'⁵⁵. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֻרְבָנּוֹ, אֹמֵר: בֵּית קִדְּשֵׁנוּ וְתַפְאֶרְתֵּנוּ וְגו', וְקוֹרְעֵ. וּמֵהֵיכָן חִיב לְקַרְעֵ? מִן הַצּוּפִים⁵⁶. וְכִשְׁפִּיגֵעַ לְמִקְדָּשׁ, קוֹרְעֵ קָרַע אַחַר. וְאֵם פִּגְעַ בְּמִקְדָּשׁ תַּחְלָה, כְּשִׁבּוֹא מִדְּרֹךְ הַמִּדְּבָר - קוֹרְעֵ עַל הַמִּקְדָּשׁ, וּמוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם.

(54) וכתבו הבית יוסף והב"ח ש"חורבנן" היינו, שיד גויים ערדנה שלטת עליהן. (55) בנוסח אחר נוסף כאן: "וקורע". ואף על פי שכבר קרע על ערי יהודה, חוזר וקורע על ירושלים עיר הקודש. (56) מקום מסביב לירושלים שאפשר לראות משם את מקום המקדש.

יז. כָּל הַקְּרָעִים הָאֵלוּ כָּלֵם קוֹרְעֵ בְּיַד⁵⁷ מַעֲמַד. וְקוֹרְעֵ כָּל כְּסוֹת שֶׁעָלְיוֹ, עַד שֶׁיִּגְלֶה אֶת לְבוֹ⁵⁸. וְאֵינּוּ מֵאַחַה⁵⁹ קְרָעִים אֵלוּ לְעוֹלָם. אֲבָל רִשְׁאֵי הוּא לְשַׁלְּלוֹ, לְמַלְלוֹ, לְלַקְטֵן וְלִתְפֹּרֵן כְּמִין סְלֵמוֹת⁶⁰.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת²⁰. וְאֵלּוּ הֵן: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ
הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים
לְאַבְוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם וּבְזִמְנֵן הַזֶּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהִחִיֵנוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵן
הַזֶּה. וּבַיּוֹם אֵינוּ חוֹזְרִים וּמְבָרְךְ "שֶׁהִחִיֵנוּ"²¹. וּמְקוֹם
שֶׁנֶּהְגִינוּ לְבָרְךְ אַחֲרֶיךָ, מְבָרְךְ²²: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הַרֵב אֶת רִיבֵנוּ, וְהִדָּן אֶת דֵּינֵנוּ,
וְהַנּוֹקֵם אֶת נַקְמָתֵנוּ, וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ, וְהַמְשַׁלֵּם
גְּמוּלָה לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשָׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַנִּפְרָע²³
לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֶיךָ, הָאֵל הַמוֹשִׁיעַ.

(17) משנה, מגילה יט, א. כרבי מאיר. (18) מגילה ד, א:
"אמר רבי יהושע בן לוי, חייב אדם לקרות את המגילה
בלילה ולשנותה ביום, שנאמר (תהלים כב, ג) אלקי אקרא
יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי" (מזמור זה נאמר על
אסתר – רש"י). (19) משנה, מגילה כ, ב: "זה הכלל, דבר
שמצותו ביום – כשר כל היום, ודבר שמצותו בלילה –
כשר כל הלילה". (20) משנה, שם כא, א. וגמרא כא, ב:
"מאי מברך? רב ששת מקטרויא אקלע לקמיה דרב אשי,
ובריך: "מנ"ח" (= על מקרא מגילה, שעשה נסים ושהחיינו,
רש"י). (21) שכבר בירך בלילה. ויש אומרים, שצריך
לברך שהחינו גם ביום, שעיקר מצות הקריאה היא ביום,
שנאמר (אסתר ט, כח): "והימים האלה נזכרים ונעשים"
(ראה במגיד-משנה). (22) משנה, מגילה כא, א. ונוסח
הברכה שם כא: (23) בכת"ג הגירסא: "האל הנפרע", כדי
להזכיר שלש פעמים "האל" בברכה זו, כי שלש פעמים נפל
עמלק בידי ישראל: בימי יהושע, שאול ומרדכי (מעשה
רוקח).

ד. אֵיזוֹהוּ זִמְנֵן קְרִיאַתָּה?²⁴ זְמַנִּים הַרְבֵּה תִקְנוּ לָהּ
חֻבְתוֹת¹⁴. וְהוּא, שֶׁיִשְׁמַע מִפִּי מִי שֶׁהוּא חַיֵב
בְּקְרִיאַתָּה¹⁵. לְפִיכָף אִם הָיָה הַקּוֹרֵא קָטָן¹⁶ אוֹ שׁוֹטֵה,
הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ לֹא יֵצֵא.

יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן²⁶, בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ²⁷, אָף
עַל פִּי שְׂאֵיִן לָהּ עֲכָשׁוּ חוּמָה, קוֹרִיִן בְּחֻמְשָׁה עֶשְׂרִי
בְּאֶדְרָס²⁸. וּמְדִינָה זוֹ הִיא הַנִּקְרָאת²⁹ פְּרָךְ. וְכָל מְדִינָה
שֶׁלֹּא הִיְתָה מְקַפֶּת חוּמָה בַּיּוֹם הַזֶּה, וְאָף עַל פִּי
שֶׁהִיא מְקַפֶּת עֵתָה, קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עֶשְׂרִי. וּמְדִינָה
זוֹ הִיא הַנִּקְרָאת³⁰ עֵיר.

(24) מגילה ב, א. (25) אנשי כנסת הגדולה (מגילה, שם).
(26) משנה, שם. ודלא כרבי יהושע בן קרחה, שאמר (שם
ב:) מימי אשורוש. (27) כן נראה ממה שאמרו (מגילה
ה, ב): "רב אסי קרי מגילה בהוצל בארביסר ובחמיסר"
משום ספק מוקף חומה. והרי הוצל בחו"ל היא (כתובות
קיא. ולא גרסינן שם "הוצל דבנימין") – ר"ן למגילה פ"א
(דפוס ווילנא ב ע"א). וכן מפורש בירושלמי בתחילת פ"א
דמגילה "וחרב הכרך... בחו"ל (כן גרס הרמב"ן) קורין (=)
בחמשה עשר" (לקוטות הרמב"ן ור"ן שם). (28) מגילה
ג, ב. (29) משנה, שם ב, א. (30) מגילה ב, ב.

המצוות, מאחר שאנו מברכים עליה: "אשר קדשנו
במצותיו וצונו", וכבר ביאר רבינו את הענין הזה היטב
בספר המצוות (שורש הראשון), שמאחר שאמרו (מכות
כג.): "דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלש עשרה מצות
נאמרו למשה בסיני" (וכן היא גרסת רבינו שם ב'ספר
המצוות), לא יתכן לכלול בהן מצוות שנתחדשו אחר כך,
אף-על-פי שהן בכלל "לא תסור" (שבת כג.). (4) במגילה
יד, א: "תנו רבנן, ארבעים ושמנה נביאים ושבע נביאות,
עמדו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב
בתורה, חוץ ממקרא מגילה". וכן אמרו (שם ב.): "מכרי
כולהו אנשי כנסת הגדולה תקניהו" (הלא כל ימי מקרא
מגילה בפורים תקנום אנשי כנ"ג) ובהם היו כמה נביאים
(מגילה יז:). (5) ערכין ב, ב. (6) מגילה ד, א: "אמר רבי
יהושע בן לוי, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו
באותו הנס" – "שעל-ידי אסתר נאלו" (לשון רב האי,
אוצה"ג לפסחים קח. עמוד 151) וראה להלן. (7) אבל
עבדים שאינם משוחררים, שפטורים ממצוות-עשה שהזמן
גרמן כמו בנשים, פטורים ממקרא מגילה. ודוקא נשים
חייבות, שעל-ידן נעשה הנס, כנ"ל. ועי' לחם-משנה. [וראה
להלן פ"ג מהל' חנוכה ה"א הערה ב]. (8) "ירושלמי"
מגילה פ"ב ה"ה: "רבי יהושע בן לוי, מכנש בנוי ובני
ביתיה וקרי לה קומהיון". (9) מגילה ג, א. (10) "כהנים
בעבודתן לויים בדוכנם וישראל במעמדם, כולן מבטלין
עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן שמכו של בית
רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה"
(מגילה שם). (11) שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות,
שהרי שינוי (פאה פ"א מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם".
(12) מת עזוב ואין מי שיטפל בו, שמצוה עליו לקברו.
(13) מגילה ג, ב.

ב. אֶחָד הַקּוֹרֵא וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַקּוֹרֵא יֵצֵא יְדֵי
חֻבְתוֹת¹⁴. וְהוּא, שֶׁיִשְׁמַע מִפִּי מִי שֶׁהוּא חַיֵב
בְּקְרִיאַתָּה¹⁵. לְפִיכָף אִם הָיָה הַקּוֹרֵא קָטָן¹⁶ אוֹ שׁוֹטֵה,
הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ לֹא יֵצֵא.

(14) שהשומע כעונה. (15) משנה, שם יט, ב. (16) בקצת
נוסחאות (וכן בגירסת הכסף-משנה) כתוב: "אם היה הקורא
חרש או קטן או שוטה", אבל ב'מעשה רוקח' מביא
נוסחאות של כת"י משנת קי"א וקס"ב, ושם לא נזכר
"חרש". וכן נכון, שהרי חרש גמור אינו שומע ואינו מדבר.
ובחרש שמדבר ואינו שומע, אמרו (מגילה שם): "מאן תנא,
חרש דיעבד נמי לא? (שאינו מוציא) רבי יוסי היא, דתנן
הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו – יצא, רבי יוסי אומר
– לא יצא", ומכיון שפסק רבינו בפ"ב מהל' קריאת שמע
ה"ח, שהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, על כרחו
שבטל דין חרש במקרא מגילה. וכן הוא בירושלמי (מגילה
פ"ב ה"ה): "אין כאן חרש, שגרת לשון היא במשנה"
(כסף-משנה).

ג. מְצוּהָ לְקָרוֹת אֶת בְּלִילָה¹⁷. וּמְצוּהָ לְקָרוֹתָהּ בְּלִילָה
וּבַיּוֹם¹⁸. וְכָל הַלִּילָה פֶּשֶׁר לְקְרִיאַת הַלִּילָה, וְכָל הַיּוֹם
פֶּשֶׁר לְקְרִיאַת הַיּוֹם¹⁹. וּמְבָרְךְ קֹדֶם קְרִיאַתָּה בְּלִילָה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

קלקלתו, וגורם שדינו יהיה כמו עיר, כמבואר להלן. (38) "ירושלמי" מגילה פ"א ה"ד. שהרי מגילה שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה, כמבואר בהלכה הקודמת ('מעשה רוקח').

ט. במה דברים אמורים שמקדימין וקוראין ביום הכניסה? בזמן שיש להם לישראל מלכות; אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה, שהוא יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר³⁹: בני הכפרים ובני עירות קוראין בארבעה עשר, ובני כפרין קוראין בחמשה עשר.

(39) [מגילה ב, א: "אמר רבי יהודה, אימתי? בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הואיל ומסתכנין (כגירסת הרי"ף) בה, אין קורין אותה אלא בזמנה", שדווקא באותה העת שהיו ישראל מעמידים דתיהם (= עומדים ברשות עצמם) ואין באים לידי סכנה, היו קוראים אותה ב"א ב"ב ב"ג, אבל בזמן הזה שמתכנים ישראל בדתיהם - אין קוראים אותה אלא בזמנה (רי"ף). וכן כוונת רבינו שתלה הדבר במלכות].

י. בן עיר⁴⁰ שהלף לכרף⁴¹, או בן כרף שהלף לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה⁴², ונתעכב ולא חזר - קורא במקומו; ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה - קורא עם אנשי המקום שהוא שם⁴³. וכרף⁴⁴ וכל הסמוך לו⁴⁵ וכל הנראה עמו⁴⁶, אם אין ביניהם יתר על אלפים אמה⁴⁷, הרי זה ככרף וקוראין בחמשה עשר.

(40) שזמן קריאתו ב"ד. (41) שזמן קריאתו בט"ו. (42) של אותו המקום שאליו הלך (מגיד-משנה וכסף-משנה). (43) מגילה יט, א. במשנה ובגמרא. (44) שם ג, ב. (45) אף-על-פי שאינו נראה עמו, כגון שהוא בעמק. (46) אף-על-פי שאינו סמוך לו, כגון שהוא בהר. (47) פשטות הלשון מורה שזה מוסב גם על סמוך וגם על נראה, ואם כן מה תועלת בנראה עמו? - הבדל רב יש ביניהם: "סמוך", נמדד במידת ההליכה. ואילו "נראה", נמדד בקו אווירי, שאע"פ שבהליכה יש יותר מאלפים אמה, כיון שבקו האוויר אין יותר מאלפים אמה - הרי הוא ככרף (כסף-משנה).

יא. עיר⁴⁸ שהיא ספק ואין ידוע אם היתה מקפת חומה בימות יהושע בן נון או אחר בן הקפה, קוראין בשני הימים, שהן ארבעה עשר וחמשה עשר, ובבליהם. ובכרפין על קריאתה בארבעה עשר בלבד, הואיל והיא זמן קריאתה לרב העולם⁴⁹.

(48) מגילה ה, ב. (49) כן הביא ה"רן בשם הגאונים (משנה-למלך).

יב. קראו את המגלה בארד ראשון, ואחר כך עברו בית דין את השנה - חזורים וקוראים אותה בארד השני בזמנה⁵⁰.

ה. שושן הפירה, אף על פי שלא היתה מקפת חומה בימי יהושע בן נון, קוראין בחמשה עשר, שבה היה הנס, שנאמר: ונזח בחמשה עשר בו. ולמה תלו הדבר בימי יהושע? כדי לחלק כבוד לארץ ישראל, שהיתה חרבה באותו הזמן. כדי שיהיו קוראין בבני שושן, ויחשבו כאלו הן כרפין המקפין חומה, אף על פי שהן עתה חרבין, הואיל והיו מקפין בימי יהושע קורין בחמשה עשר, ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה³¹.

(31) "ירושלמי" מגילה פ"א ה"א.

ו. בני הכפרים, שאינם מתקבצים בבתי כנסיות אלא בשני ובחמישי, תקנו להם שיהיו מקדימין וקוראים ביום הכניסה³². כיצד? אם חל יום ארבעה עשר להיות בשני או בחמישי, קוראין בו ביום. ואם חל ביום אחר חוץ משני ובחמישי, מקדימין וקוראין בשני או בחמישי הסמוך לארבעה עשר.

(32) משנה, מגילה ב, א: "חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימים ליום הכניסה, מפני שמספקין מים ומזון לאחיהם שבכרכים" (שם ד:).

ז. כיצד? חל ארבעה עשר להיות באחד בשבת - מקדימין וקוראין בחמישי, שהוא יום אחד עשר. חל להיות בשלישי - קוראין בשני, שהוא יום שלשה עשר. חל להיות ברביעי - קוראין בשני, שהוא יום שנים עשר³³. וכל אלו שמקדימין וקוראין קדם ארבעה עשר, אין קוראין אותה בפחות מעשרה³⁴.

(33) משנה, שם ב, א. "מגילה נקראת ב"א ב"ב ב"ג ב"ד ובט"ו, לא פחות ולא יותר". (34) מגילה ה, א. כרב. שכיון שקוראים אותה שלא בזמנה - צריכה פרסום (רש"י שם).

ח. כפר שמקדימין וקוראין ביום הכניסה, בזמן שאין נכנסין בו בשני ובחמישי אין קוראין אותה אלא בארבעה עשר³⁵. וכל עיר שאין בה עשרה בטלגין קבועין בבית הכנסת לצרכי הצבור - הרי היא ככפר, ומקדימין וקוראין ביום הכניסה³⁶. ואם אין שם עשרה בני אדם - תקנתו לקללתו³⁷, ויהי הם פאנשי עיר גדולה ואין קוראין אלא בארבעה עשר³⁸.

(35) משנה, מגילה ה, א: "אמר רבי יהודה, אימתי? מקום שנכנסין בשני ובחמישי, אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי - אין קורין אותה אלא בזמנה", שכיון שאין נכנסים בשני ובחמישי - אין זאת הקלה בשבילם (רש"י שם ד:). (36) משנה, שם. (37) דבר זה עצמו, שנראה בעינינו כתקנה וכקולא למקום זה, שיוכלו לקרוא ביום הכניסה, שהרי אין שם בני אדם וצריך להיות ככפר, היא גופה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הסדר⁵. קָרָא וְשָׁהָה מְעַט וְחָזַר וְקָרָא - אָף עַל פִּי שְׁשָׁה פְּדֵי לְגַמְרָא אֶת פְּלֵהָ, הוֹאִיל וְקָרָא עַל הַסֵּדֶר - יִצְאָא.⁸

5) שם. 6) משנה, שם יז, א: "קראה סירוגין - יצא". 7) ששה כל-כך עד שהיה יכול לגמור בינתיים כל המגילה מראש עד סופה. 8) כן פסק בקריאת שמע (פ"ב מהל' ק"ש הי"ב) ובהלל (פ"ג מהל' חנוכה ה"ט), ורק בתפילה פסק (פ"ד מהל' תפילה הי"ג) שחזור לראש התפילה.

ג. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל פֶּה, לֹא יִצְא יְדֵי חוֹבְתוֹ הַלּוֹעִזִּים¹⁰ שְׁשֹׁמֵעַ אֶת הַמְּגִלָּה הַפְּתוּבָה בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבִכְתָּב הַקֹּדֶשׁ - אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי מַה הֵן אוֹמְרִין, יִצְא יְדֵי חוֹבְתוֹ¹¹. וְכֵן אִם הֵיטָה פְּתוּבָה יוֹנִית וְשֹׁמֵעָה - יִצְא, אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ מְפִירִים¹². וְאִפְלוּ הֵיטָה הַשּׁוֹמֵעַ עֲבָרִים¹³.

9) משנה, שם. 10) המדבר בשפה זרה, ואינו מבין לשון הקודש. 11) משנה, שם. ובגמרא (יח.): "אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים, מי ידעינן? אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא". 12) מגילה יח, א. שגם בספרי-תורה התיירו לכתוב יונית (משנה מגילה ח:), ודרשו מהכתוב (בראשית ט, כז) "יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם" - "דבריו של יפת יון שהוא מבני יפת) יהיו באהלי שם" (מגילה ט:). וכן פסק רבינו בפ"א מהל' תפילין הלכה יט, עיי"ש. 13) [הכתב העברי הוא כתב ליבנא (סנהדרין כא:). אבל הלשון (=השפה) היא לשון הקודש. וכן נראה בויקרא רבה (פרשה לב) שאמרו שם: "לא שינו את לשונם, להלן כתיב - לאברם העברי - אלקי העברים, וכתיב כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש".]

ד. הֵיטָה פְּתוּבָה תְּרַגּוּם אוּ בְּלִשׁוֹן אַחֶרֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם - לֹא יִצְא יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּקִרְיַתָּהּ אֲלֵא הַמְּפִיר אוֹתוֹ הַלִּשׁוֹן בְּלִבְדוֹ¹⁴. והוא, שְׁתֵּהִי פְּתוּבָה בְּכֶתֶב אוֹתוֹ הַלִּשׁוֹן. אֲבָל אִם הֵיטָה פְּתוּבָה בְּכֶתֶב עֲבָרִי וְקָרָא אֶרְמִית לְאֶרְמִי - לֹא יִצְא; שְׁנִמְצָא זֶה קוֹרֵא עַל פֶּה¹⁵, וְכִיּוֹן שְׁלֹא יִצְא יְדֵי חוֹבְתוֹ הַקּוֹרֵא - לֹא יִצְא הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ.

14) משנה, מגילה יז, א. 15) מגילה יח, א.

ה. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה בְּלֹא פִּנְיָה - לֹא יִצְא. פִּינְיָה? הֵיטָה פְּתוּבָה¹⁶ אוּ דוֹרְשָׁה¹⁷ אוּ מְגִיחָה, אִם פִּנְיָה אֶת לְבֹו לְצֵאת בְּקִרְיַתָּהּ זוּ - יִצְא, וְאִם לֹא פִּנְיָה לְבֹו - לֹא יִצְא¹⁸. קָרָא וְהוּא מְתַנַּמְנֵם¹⁹, הוֹאִיל וְלֹא נִרְדַּם בְּשָׁנָה - יִצְא²⁰.

16) שקורא פסוק במגילה שלימה שהוא מעתיק ממנה וכותבה. 17) שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשה. 18) משנה, שם יז, א. 19) "דקרי ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא, וכי אדכרי ליה - מדכר" (שקוראים אותו

50) משנה, מגילה ו, ב. כי מקרא מגילה ומצות פורים נקבעו לאדר השני, כדי לסמוך גאולה לגאולה, גאולת פורים לגאולת מצרים בפסח (שם בגמרא).

יג. אִין קוֹרְאִין אֶת הַמְּגִלָּה בְּשַׁבָּת⁵¹. גְּזַרְה שְׁמָא יִטַּל אוֹתָהּ בְּיָדוֹ וְיִלְךָ אֲצֵל מִי שֶׁהוּא בְּקִי לְקְרוֹתָהּ, וְיַעֲבִירָנָה אַרְבַּע אַמּוֹת בְּרִשׁוֹת הַרְבִּים. שֶׁהַכֹּל חֲכִים בְּקִרְיַתָּהּ, וְאִין הַכֹּל בְּקִיאִין בְּקִרְיַתָּהּ⁵². לְפִיכָךְ אִם חָל זְמַן קִרְיַתָּהּ בְּשַׁבָּת, מְקַדִּימִין וְקוֹרְאִין אוֹתָהּ קִדְם הַשַּׁבָּת⁵³. וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פּוּרִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, פְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהוּא פּוּרִים⁵⁴.

51) משנה, מגילה ב, א. לפי קביעות החדשים שלנו, אי אפשר לחול בשבת אלא פורים של מוקפין. 52) מגילה ד, ב. 53) משנה, מגילה ב, א. ושם ה, א: "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין - מאי טעמא? אמר רבי אבא אמר שמואל: אמר קרא (אסתר ט, כז) ולא יעבור" (כלומר: ולא יאחר). 54) מגילה ד, א.

יד. פִּינְיָה? יוֹם אַרְבַּעָה עָשָׂר שָׁחַל לְהִיֹּת בְּשַׁבָּת⁵⁶ - בְּנֵי עִירוֹת⁵⁷ מְקַדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרְבַּ שַׁבָּת, וּבְנֵי כְּרִים קוֹרְאִים בְּזִמְנָם בְּאַחַד בְּשַׁבָּת. חָל יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְהִיֹּת בְּשַׁבָּת - בְּנֵי כְּרִים מְקַדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרְבַּ שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבַּעָה עָשָׂר; וּבְנֵי עִירוֹת קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁהוּא זְמַנָּם; וְנִמְצָאוּ הַכֹּל קוֹרְאִין בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר.

55) משנה, שם ב, א. 56) בזמן שקידשו את החדש על-פי הראייה, וראה למעלה הערה נ. 57) בכת"י הגירסא: "ובני עיירות ובני הכפרים". לפי שבזמן הזה אין הכפרים קוראים ביום הכניסה (למעלה ה"ט).

פָּרָק שְׁנַיִם

1) נתבארו בו איכות המגילה, והכשרה ופסולה, והאסור מן העיניו והאבל בימים אלו, והמחוייב לעשות בהם מהשמחה, ומשלוח מנות, ומתנות לאביונים. ונסתיים הפרק בכיבור שמגילה זו תתקיים לעד וזכרה לא יסוף מזרענו.

א. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה לְמַפְרַע - לֹא יִצְא². קָרָא וְשָׁכַח פְּסוּק אֶחָד, וְקָרָא פְּסוּק שְׁנַיִם לוֹ, וְחָזַר וְקָרָא פְּסוּק שְׁשָׁכַח, וְחָזַר וְקָרָא פְּסוּק שְׁלִישִׁי - לֹא יִצְא, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא פְּסוּק אֶחָד לְמַפְרַע³. אֲלֵא פִּינְיָה עוֹשָׂה? מִתְחִיל מִפְּסוּק שְׁנַיִם שְׁשָׁכַח וְקוֹרֵא עַל הַסֵּדֶר⁴.

2) משנה, מגילה יז, א. והיינו שקרא הפסוקים האחרונים ואחר-כך הפסוקים הראשונים. והוא-הדין אם קרא הפרקים האחרונים לפני שקרא הראשונים (וראה בפ"ב מהל' ק"ש הי"א). 3) "ירושלמי מגילה פ"ב ה"ב. 4) מגילה יח, ב.

ב. מִצָּא צַבּוֹר שֶׁקָּרְאוּ חֲצִיָּה, לֹא יֵאמַר: אֲקָרָא חֲצִיָּה הָאֲחֵרִין עִם הַצַּבּוֹר וְאֲחֵזִיר וְאֲקָרָא חֲצִיָּה רִאשׁוֹן, שֶׁזֶה קוֹרֵא לְמַפְרַע; אֲלֵא קוֹרֵא מִתְחִלָּה וְעַד סוּף עַל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

קורין בכתובים בפחות מעשרה, וכיוון שקוראים ביחד - ניכר הדבר שאין זו קריאה בתורה נביאים וכתובים אלא במגילה, ויש כאן פרסום הנס, ועי' ב'טורי אבן' שם].

ט. אין כותבין³¹ המגלה אלא בדיו על הגויל³² או על הקלף³³, כספר תורה³⁴. ואם כתבה במי עפצא ונקנתום³⁵ - פשרה. כתבה בשאר מיני צבעונין - פסולה³⁶. וצריכה שרטוט פתורה עצמה³⁷. ואין העור שלה צריך לעבד לשמה³⁸. היתה פתובה על הניר או על עור שאינו מעבד³⁹, או שכתבה עפוי"ם או אפיקורוס - פסולה⁴⁰.

(31) משנה, מגילה יז, א. (32) "לוקחין עור בהמה או חיה, ומעבירין השער ממנו תחילה, ואחר-כך מולחין אותו במלח, ואחר-כך מעבדין אותו בקמת, ואחר-כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים את העור ומחזיקין אותו, זהו הנקרא גויל" (רבינו בפ"א מהל' תפילין ה"ו). (33) עור שחילקו אותו בעביו לשנים ועיבדו אותו, החלק שממול השער נקרא קלף (שם ה"ז). (34) כמו שכתב רבינו שם ה"ח וה"ט, שספר-תורה נכתב גם על גויל וגם על קלף. (35) חומצת הנחושת. ונלמד מדין כתיבת ספר-תורה (שם פ"א ה"ד) - 'מגיד משנה'. (36) משנה, מגילה יז, א. שאנו צריכים בה דיו דוקא (מגילה יט). (37) שם טז, ב. (38) [כן כתב רבינו (פ"א מהל' תפילין ה"א) לענין מוזהר שאינה צריכה עיבוד לשמה, והסביר בתשובה שם (בכסף-משנה), שלא שמענו שצריך עיבוד אלא לספר-תורה ולתפילין]. (39) משנה, מגילה יז, א. (40) ראה בפ"א מהל' תפילין ה"ג.

י. היו בה אותיות מטשטשות או מקרעות: אם רשומן נפר, אפלו היו רבה - פשרה; ואם אין רשומן נפר, אם היה רבה שלם - פשרה, ואם לאו - פסולה, והקורא בה לא יצא⁴¹. השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים, וקראן הקורא את המגלה על פה - יצא⁴².

(41) מגילה יח, ב. (42) שם.

יא. המגלה צריכה שתהא תפורה פלה עד שיהיו כל עורותיה מגלה אחת. ואינה נתפרת אלא בגדין, כספר תורה. ואם תפרה שלא בגדין - פסולה. ואינו צריך לתפר את כל היריעה בגדין כספר תורה, אלא אפלו תפר בגדין שלש תפירות בקצה היריעה ושלש באמצעה ושלש בקצה השני - פשרה, מפני שנקראת אגרת⁴³.

(43) במגילה יט, א: "אמר רב חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, מגילה נקראת ספר (ונכתב בספר - אסתר ט, לב) ונקראת אגרת (אגרת הפורים - שם כט), ספר - שאם תפרה בחוטי פשתן - פסולה, אגרת - שאם הטיל בה שלשה חוטי גדין - כשרה, אמר רב נחמן - ובלבד שיהיו משולשין".

יב. וצריך הקורא לקרות עשרת בני הקן ו'עשרת"

ועונה, ואינו יודע להשיב בהבנת הלב, וכשמזכירים לו - (זכור) - מגילה יח: (20) משנה, שם יז, א. ודוקא הקורא שקרה מתמנמם, כיון שרואים אנו שקרא כולה, אבל השומע ששמעה מתמנמם לא יצא, שוודאי לא שמע כראוי ('ירושלמי' פ"ב דמגילה ה"ב).

ו. במה דברים אמורים שהמכון לבו בכתובה יצא? בשנתפון לצאת בקריאה שקורא בספר שמועתיק ממנו²¹ בשעה שהוא פותב; אבל אם לא²² נתפון לצאת בקריאה זו שפכת - לא יצא. שאינו יצא ידי חובתו אלא בקריאתה מספר שפלה פתובה בו בשעת קריאה²³.

(21) שהיתה לפניו מגילה שלימה עשויה כתיקונה (לחם-משנה, ממגילה יח:). (22) [בנוסח אחר, חסירה מילה זו ('מעשה רוקח'), ולפי זה מתפרשים דברי רבינו היטב: שאינו יוצא אלא-אם-כן מכיין לצאת בקריאה שקורא מהספר השלם שלפניו, אבל אם מכיין לצאת בקריאה שקורא בספר שכותב בו עכשיו - לא יצא]. (23) מגילה, שם.

ז. הקורא את המגלה וטעה בקריאתה וקרא קריאה משבשבת²⁴ - יצא²⁵, לפי שאין מדקדקין בקריאתה. קראה עומד או יושב - יצא, ואפלו בצבור. אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה, מפני כבוד הצבור²⁶. קראוה שנים, אפלו עשרה באחד - יצאו הקוראין והשומעים מן הקוראין²⁷. וקורא אותה גדול עם הקטן²⁸ ואפלו בצבור.

(24) רק הקריאה משובשת, אבל הבנת הענין לא שובשה, שאם גם הבנת הענין משובשת - לא יצא ('מעשה רוקח'). (25) 'ירושלמי' שם: "תני: אין מדקדקין בטעויותיה". (26) כן נראה ב'ירושלמי' (שם פ"ד ה"א), אבל ביחיד קורא יושב אפילו לכתחילה, וכן הוא ב'ירושלמי' (שם) על המשנה "הקורא את המגילה": "מה לשעבר, הא בתחילה לא...? כיני מתנייתא מותר לקרותה עומד, מותר לקרותה יושב" (לחם-משנה). (27) משנה, מגילה כא, א. "מאי טעמא? כיון דחביבא, יהבי דעתייהו ושמעיה" (גמרא שם כא:). (28) 'ירושלמי' (מגילה פ"ב ה"ה): "מיכן והילך, נהגו הרובים לקרותה בבית הכנסת" (ופירש ב'קרבן העדה' בפירוש השני: נער מתרגמין רביא, מכאן ואילך נהגו הנערים לקרותה בבית הכנסת. 'בני בנימין').

ח. אין קוראין בצבור במגלה הפתובה בין הפתובים. ואם קרא - לא יצא²⁹. אלא אם בן היתה תרה על שאר היריעות או חסרה, בדי שיהא לה הפך. אבל היחיד קורא בה ואפלו אינה חסרה ולא תרה, יוצא בה ידי חובתו³⁰.

(29) מגילה יט, א. שנראה כאילו קורא במקרא, ואין כאן פרסום הנס (רש"י שם). (30) [שכשם שאין קוראים בתורה ואין מפטירים בנביא אלא בעשרה (מגילה כג:)] כן ודאי אין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מותרין בהספד ותענית ומתנות לאביונים" – כלומר מותרים במתנות לאביונים, אע"פ שעיקר מצוותן ב"ד. (57) שם ה, א: "שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה". (58) לילה שבו קוראים המגילה (מגיד-משנה). (59) שכתוב "ימי משה ושמחה" (מגילה ז:).

טו. פיצד חובת סעדה זו? ש'אכל ב'ש'ר⁶⁰ ויתקן סעדה נאה פפי אשר תמצא ידו. ושותה יין עד שישתפר⁶¹ וירדם בשכרותו. וכן חיב אדם לשלח שתי מנות ב'ש'ר או שני מיני תבשיל או שני מיני אכלין לחברו, ש'נאמר: ומשלוח מנות איש לרעהו - שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלח לרעים - משבח. ואם אין לו - מחליף עם חברו⁶²: זה שולח לזה סעדו, וזה שולח לזה סעדו. פדי לקום: ומשלוח מנות איש לרעהו.

60) שהרי נאמר (אסתר שם): "ימי משה ושמחה", ואין שמחה אלא בבשר (פסחים קט.), ולמדו זאת ממה שנאמר (דברים כז, ז): "וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת" (מגיד-משנה). (61) במגילה ז, ב אמרו: "אמר רבא, חייב אינו לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", שעל-ידי שתיית היין – ישתכר וירדם בשכרותו, ולא ידע. (62) מגילה ז, ב.

טז. וחיב לחלק לעניים ביום הפורים. אין פוחתין משני עניים. נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות⁶³ או מיני תבשיל או מיני אכלין. ש'נאמר: ומתנות לאביונים - שתי מתנות לשני עניים⁶⁴. ואין מדקדקין במעות פורים, אלא כל הפושט ידו לטל נותנין לו⁶⁵. ואין משניין מעות פורים לצדקה אחרת⁶⁶.

63) בדפוסים ישנים, אין המילים האלו "או מעות". (64) מגילה ז, א. (65) תוספתא מגילה פ"א, וירושלמי' שם פ"א ה"ד. (66) בבא-מציעא עח, ב. וירושלמי' שם).

יז. מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעדו ובשלוח מנות לרעיו. שאין שם⁶⁷ שמחה גדולה ומפארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים. שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה, ש'נאמר: להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדפאים.

67) ביטוי זה שגור בדברי רבינו, וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א.

יח. כל ספרי⁶⁸ הנביאים וכל הכתובים⁶⁹ עתידין לבטל לימות המשיח⁷⁰, חוץ ממגלת אסתר⁷¹. והרי היא קנימת פחמשה חמשי תורה⁷² וקבלכות של תורה שבעל פה⁷³, שאינן בטלין לעולם. ואף על פי שכל זכרון הצרות יבטל, ש'נאמר: פי נשפחו הצרות

בנשימה אחת, פדי להודיע לכל העם שפלים נתלו ונהרגו כאחד⁴⁴. ומנהג כל ישראל, שהקורא המגלה קורא ופושט כאגרת⁴⁵, להראות הגס; וכשיגמר, חוזר וכורכה⁴⁶ בלה ומברך.

(44) שם, טז, ב. (45) כן כתב רב האי גאון (מגיד-משנה). (46) בכת"י: "ופושטה וכורכה".

יג. שני הימים האלו, שהן ארבעה עשר וחמשה עשר, אסורין בהספד⁴⁷ ותענית⁴⁸ לכל אדם בכל מקום. בין לבני פרפין שהן עושין חמשה עשר בלבד, בין לבני עירות שהן עושין ארבעה עשר בלבד⁴⁹. ושני הימים אסורין בהספד ותענית באדר הראשון ובאדר השני⁵⁰. אנשי פפרים שהקדימו לקראו בשני או בחמישי הסמוך לפורים - מתרים בהספד ותענית ביום קריאתה⁵¹, ואסורין בהספד ותענית בשני הימים האלו⁵², ואף על פי שאין קוראין בהן.

47) ממה שכתוב במגילה "שמחה", נלמד שאסור בהספד (מגילה ה:). (48) נלמד ממה שכתוב במגילה "ומשתה" (מגילה, שם). (49) מגילה, שם. (50) במגילה ו, ב: "אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים". "הא לענין הספד ותענית – זה וזה שוין". (51) משנה, מגילה ה, א. (52) גמרא, שם. ש"שמחה אינה נוהגת (בכפרים) אלא בזמנה".

יד. מצות יום ארבעה עשר לבני פפרים ועירות יום חמשה עשר לבני פרפים להיותן יום שמחה ומשתה, ומשלוח מנות לרעים ומתנות לאביונים⁵³. ומתן בעשית מלאכה⁵⁴. ואף על פי כן אין ראוי לעשות בו מלאכה. אמרו חכמים: כל העושה מלאכה ביום פורים, אינו רואה סימן ברכה לעולם⁵⁵. בני פפרים, שקדמו וקראו בשני או בחמישי, אם חלקו מעות לאביונים ביום קריאתן - יצאו⁵⁶. אבל השמחה והמשתה אין עושין אותם אלא ביום ארבעה עשר, ואם הקדימו - לא יצאו⁵⁷. וסעדת פורים שעשאה בלילה⁵⁸ - לא יצא ירי חובתו⁵⁹.

53) שכתוב (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". (54) במגילה ה, ב: "איסור עשיית מלאכה לא קבילו עליהו, דמעיקרא כתיב (שם שם, יט) שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משה ושמחה, ואילו יום-טוב לא כתיב". (55) במגילה, שם: "רב חזייה לההוא גברא דהוה שדי כתנא בפוריא, ולטייה דלא צמח כתנא". (56) [נראה שמצוה לכתחילה לחלק מעות לאביונים ביום י"ד, אלא שאם חילק ביום הקריאה יצא כדיעבד. ויתכן כי זהו פירוש המשנה (מגילה ה) "אע"פ שאמרו מקדימין,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ג. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת ימים האלו, שתחלתן כ"ה בכסלו, ימי שמחה והלל. ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין חנכה. והן אסורין בהספד ותענית בימי הפורים. והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים, בקריאת המגלה.

4) ומשום כך אין להדליק ביום, כמו שהדליקו במנורה שבמקדש, כי "שרגא בטיהרא מאי מהני" (אין אור הנר נראה ביום).

ד. כל שחייב בקריאת המגלה, חייב בהדלקת נר חנכה. והמדליק אותה בלילה הראשון, מקברף שלש ברכות, ואלו הן: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנכה. ו"שעשה נסים לאבותינו" וכו'. ו"שהחנינו וקמנו" וכו'. וכל הרוצה אותה ולא ברוך, מקברף שפטים: "שעשה נסים לאבותינו" ו"שהחנינו".⁷ ובשאר הלילות - המדליק מקברף שפטים,⁸ והרוצה מקברף אחת. שאין מקריין "שהחנינו" אלא בלילה הראשון.

5) ואף הנשים בכלל זה, שאף על פי שהן פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא - חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס וכמו כן חייבות בנר חנוכה מאותו הטעם. 6) אף על פי שהדליקו עליו בביתו - כיוון שהוא עצמו לא הדליק. 7) ואינו מברך "להדליק", שהרי כבר הדליקו עליו בביתו. 8) "להדליק" ו"שעשה נסים".

ה. בכל יום ויום משמונת הימים אלו גומריין את ההלל.⁹ ומקברף לפניו: אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור.¹⁰ את ההלל; בין יחיד בין צבור. אף על פי שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים,¹¹ מקברף עליו "אשר קדשנו במצותיו וצונו"¹², כדרך שמקברף על המגלה ועל העירוב. שכל ודאי של דבריהם¹³ מקריין עליו. אבל דבר שהוא מדבריהם ועקר עשייתו לו מפני הספק, כגון מעשר דמאי,¹⁴ אין מקריין עליו. ולמה מקריין על יום טוב שני,¹⁵ והם לא תקנוהו אלא מפני הספק? כדי שלא יזלזלו.¹⁶

9) קורין את כל ההלל בלי דילוגים. 10) ורבי מאיר מרוטנברג נהג לומר "לקרוא את ההלל". 11) "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהם תקנו להם ישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה ושלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן". 12) "והיכן ציונו? רב אויא אמר מלא תסור". 13) מהפרשתו אינו אלא מספק שמא לא

הראשונות וכי נסתרו מעיני - ימי הפורים לא יבטלו⁷⁴, שנאמר: וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, וזכרם לא יסוף מזרעם.

68) "ירושלמי" שם ה"ה. 69) אבל חמשה ספרי תורה אינם בטלים לעולם ("ירושלמי" שם). 70) שהרי "ליכא מידי דכתיבי בנביאים וכתובים ולא רמיזי באורייתא" (תענית ט). ודרשו (שבת קד.) על הכתוב (ויקרא כז, לד) "אלה המצוות" - "שאינ הנביא רשאי לחדש בה דבר מעתה", אלא שאין בנו בינה יתירה להבין את כל הרמזים בתורה, ולמות המשיח תמלא הארץ דעה את ה' וכולם יבינו את התורה, ולא יצטרכו לקרוא בנביאים וכתובים ('מראה הפנים' שם). 71) "ירושלמי" שם. 72) "שנאמר (דברים ה, ט): "קול גדול ולא יסף". ומתרגמינן "ולא פסק" ("ירושלמי" שם). 73) "שנאמר (חבקוק ג, ו): "הליכות עולם לו" (אל תקרי הליכות אלא הלכות) - "ירושלמי" שם. 74) "ירושלמי" שם.

~ יום שישי י"א תמוז ~

פרק שלישי - הלכות חנכה:

1) נבאר בו ענין הנס שארע בזמן חנוכה, בימי בית שני וחייב ההדלקה בשמונת הלילות. וקריאת ההלל בשמונת הימים. ונמשך לזה ביאור קריאת ההלל, וענינו בכל הימים הנקרא בהם, שהוא מדברי סופרים. ונתבאר בו גם כן כיצד היו קוראין אותו בזמן חכמי המשנה והתלמוד.

א. בבית שני, כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל², ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסק בתורה ובמצוות, ופשוטו ידם בממונם ובבנותיהם,³ ונכנסו להיכל ופרצו בו פרוצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצוים לחץ גדול; עד שרחם עליהם אלהי אבותינו, והושיעם מידם והצילם. וגברו בני חשמונאי, הפהנים הגדולים, והתגורם, והושיעו ישראל מידם. והעמידו מלך מן הפהנים, וחרזה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה, עד החרבן השני.

2) "וחושך על פני תהום - זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגירותיהם, שהייתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". 3) "אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס".

ב. וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחרמשה ועשרים בהדש פסלו ה'ה. ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד. ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המצרכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ט. כָּל הַיּוֹם כָּשֶׁר לְקִרְיַת הַהֵלֶל. וְהִקְרָא אֶת הַהֵלֶל לְמַפְרָע²⁶ - לֹא יֵצֵא²⁷. קָרָא וְשָׁהָה וְחִזַּר וְקָרָא - אָף עַל פִּי שְׂשֻׁהָה כְּדִי לְגַמֵּר אֶת כְּלוּ, יֵצֵא. יָמִים שְׂגוּמְרִין בֵּהֶן אֶת הַהֵלֶל, יֵשׁ לוֹ לְהַפְסִיק בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, אָבָל בְּאֲמֻצָּע הַפֶּרֶק לֹא יַפְסִיק. וְיָמִים שְׂקוּרָאִין בֵּהֶן בְּדִלּוּג, אִפְלוּ בְּאֲמֻצָּע הַפֶּרֶק פּוֹסֵק.

(26) מהסוף להתחלה [=והרבי מסביר בשם הבעל שם טוב: "למפרע" שהוא סובר שכל זה קרה פעם בעבר ואין לזה כל קשר לזמננו]. (27) למדו זאת ממה שנאמר בהלל "ממזרח שמש עד מבואו", כשם ששקיעת השמש וזריחתה לא ייהפכו, כך מהולל שם ה' ולא למפרע.

י. כָּל יוֹם שְׂגוּמְרִין בּוֹ אֶת הַהֵלֶל, מְבַרְךְ לְפָנָיו. וּמְקוֹם שְׂנֵהָגוֹ לְבִרְךְ אַחֲרָיו - מְבַרְךְ. פִּיֵּצֵד מְבַרְךְ? יְהַלְלוּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְצַדִּיקִים וְחַסִּידִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ, וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ לְשִׁמְךָ. כִּי אַתָּה ה', לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת, וְנֹעִים לְשִׁמְךָ לְזַמֵּר, וּמַעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה הָאֵל. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַמְלַךְ הַמְהַלְלֵל הַמְשַׁבַּח הַמְפָאֵר חַי וְקַיִם תָּמִיד יְמַלֵּךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

יא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׂנֵהָגוֹ לְכַפֵּל. מ"א וְדָרְךָ כִּי עֲנִיתָנִי²⁸ עַד סוֹף הַהֵלֶל כּוֹפְלִין כָּל דָּבָר וְדָבָר שְׁתֵּי פַעַמִּים. וּמְקוֹם שְׂנֵהָגוֹ לְכַפֵּל - יְכַפֵּל, וּמְקוֹם שְׂנֵהָגוֹ שְׁלֹא לְכַפֵּל - אִין כּוֹפְלִין.

(28) לפי שכל הפרק כפול ומ"א ודך" ולמטה אינו כפול ולפיכך נהגו לכפול הפסוקים.

יב. מְנַהֵג קִרְיַת הַהֵלֶל בִּימֵי חַכְמִים הָרֵאשׁוֹנִים כֶּף הָיָה: אַחֵר שְׂמִבְרָךְ הַגְּדוֹל שְׂמִקְרָא אֶת הַהֵלֶל, מִתְחִיל וְאוֹמֵר "הַלְלוּיָהּ", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". וְחִזְרוּ וְאוֹמֵר "הַלְלוּ עִבְדֵי ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". וְחִזְרוּ וְאוֹמֵר "הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". וְחִזְרוּ וְאוֹמֵר "יְהִי שֵׁם ה' מְבַרְךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". וְכֵן עַל כָּל דָּבָר. עַד שְׂנִמְצָאוּ עוֹנִין בְּכָל הַהֵלֶל "הַלְלוּיָהּ" מֵאָה וְשִׁלֵּשׁ וְעֶשְׂרִים פַּעַמִּים. סִימָן לָהֶם: שְׁנוּתָיו שֶׁל אֲהָרֹן²⁹.

(29) "מאה ועשרים וג' פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן, הללויה הללו אל-ל בקדשו, לאהרן קדושו, לאהרן קדש ה'".

יג. וְכֵן כָּשֶׁהֱקוּרָא מְגִיעַ לְרֵאשׁ כָּל פֶּרֶק וּפְרָק³⁰, הֵן חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין מֵה שְׂאֵמֵר. פִּיֵּצֵד? כָּשֶׁהוּא אוֹמֵר "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם", כָּל הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם". וְהִקְרָא אוֹמֵר "בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵעַם לְעֹז", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". עַד

הפריש עם-הארץ. (15) של גלויות. (16) אם יראו שלא מברכין על יום טוב שני, יקילו לעצמם לעשות בו מלאכה.

ו. וְלֹא הֵלֶל שֶׁל חֲנֻכָּה הוּא שְׂמִדְבְּרֵי סוּפְרִים, אֲלֵא קִרְיַת הַהֵלֶל לְעוֹלָם מְדַבְּרֵי סוּפְרִים בְּכָל הַיָּמִים שְׂגוּמְרִין בֵּהֶן אֶת הַהֵלֶל¹⁷. וּשְׂמוּנָה עֶשְׂרִים יוֹם¹⁸ בְּשָׁנָה מְצוּהָ לְגַמֵּר בֵּהֶן אֶת הַהֵלֶל, וְאֵלוּ הֵן: שְׂמוּנַת יְמֵי הַחֹג, וּשְׂמוּנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, וְרֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְיוֹם עֲצֵרַת. אָבָל רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכַּפּוּרִים אִין בֵּהֶן הֵלֶל, לְפִי שֶׁהֵן יְמֵי תְשׁוּבָה וְיִרְאָה וְפַחַד, לֹא יְמֵי שְׂמִחָה יְתֵרָה¹⁹. וְלֹא תִקְנוּ הֵלֶל בְּפוּרִים, שְׂקִירַת הַמְּגִלָּה הִיא הַהֵלֶל²⁰.

(17) וכן מפורש בתלמוד: "קריאת שמע דאורייתא - הלל דרבנן". (18) בארץ ישראל. אבל בחוץ לארץ נוספו על אלה שלושה ימים. (19) "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא, רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה לפניך?". (20) ולפי זה חידש המאירי שאם אין לו מגילה, חייב לקרוא הלל.

ז. מְקוֹמוֹת שְׁעוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי יָמִים, גּוּמְרִין אֶת הַהֵלֶל אַחַד וְעֶשְׂרִים יוֹם: תְּשַׁעֲהָ יְמֵי הַחֹג, וּשְׂמוּנָה יְמֵי חֲנֻכָּה, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל פֶּסַח, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל עֲצֵרַת. אָבָל בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים קִרְיַת הַהֵלֶל מְנַהֵג וְאִינוּ מְצוּהָ²¹. וּמְנַהֵג זֶה - בְּצַבּוּר, לְפִיכֶךָ קוּרְאִין בְּדִלּוּג²². וְאִין מְבַרְכִין עָלָיו, שְׂאִין מְבַרְכִין עַל הַמְּנַהֵג. וְיַחֲדֵי לֹא יִקְרָא כָּלֵל. וְאִם הִתְחִיל - שְׁלִים²³, וְיִקְרָא בְּדִלּוּג כְּדֶרֶךְ שְׂקוּרָאִין הַצַּבּוּר. וְכֵן בְּשֵׂאֵר יְמֵי הַפֶּסַח קוּרְאִין בְּדִלּוּג²⁴, כְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים.

(21) "רב אקלע לבבל, חזינהו דקא קרי הלילא בריש ירחא, סבר לאפסקינהו, כיוון שחזו דקא מדלגי דלוגי, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בדיהם" [=רב הגיע לבבל, וראה שקוראים שם הלל בראש חודש, סבר להפסיק אותם, אך כאשר ראה שהם אומרים את ההלל בדילוגים אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בדיהם]. (22) להראות שאינו אלא מנהג, כנ"ל. (23) "תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר". (24) רק בימי הסוכות גומרים את ההלל לפי שכל יום חלוק מחבירו בקרבנותיו אבל ימי הפסח שווים בקרבנותיהם.

ח. פִּיֵּצֵד מְדַלְגִין? מִתְחִילִין מִתְחַלַּת הַהֵלֶל עַד "חֲלָמִישׁ לְמַעֲנֵנוּ מִיָּם", וּמְדַלְג, וְאוֹמֵר "ה' זְכַרְנוּ יְבָרְךָ" וְכוּ' עַד "הַלְלוּיָהּ", וּמְדַלְג, וְאוֹמֵר "מָה אָשִׁיב לָה'" עַד "הַלְלוּיָהּ", וּמְדַלְג, וְאוֹמֵר "מִן הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה" עַד סוֹף הַהֵלֶל. זֶה הוּא הַמְּנַהֵג הַפְּשוּט. וְיֵשׁ מְדַלְגִין דְּלוּג אַחֲרָיו²⁵.

(25) ואנו נוהגים לדלג "לא לנו" ו"אהבתי".

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שישי י"א תמוז - ספר זמנים - הל' מגילה וחנוכה קלה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

וְכָל הַיָּעַם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵי תַחֲנוּנָי", וְכָל הַיָּעַם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "אֲהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' וְכֹו'. וְכֵן כְּשֵׁיִאמַר הַקּוֹרֵא "הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם", כָּל הַיָּעַם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "הִלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם".

(30) "שמצוה לענות ראשי פרקים".

יד. הַקּוֹרֵא אוֹמֵר "אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא", וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו "אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא", אָף עַל פִּי שְׂאִינֵנו רֹאשׁ פֶּרֶק. הוּא אוֹמֵר "אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא", וְהֵם עוֹנִים "אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא". הוּא אוֹמֵר "בְּרוּךְ הַבָּא", וְכָל הַיָּעַם אוֹמְרִים "בְּרוּךְ הַבָּא". וְאִם הָיָה הַמְקַרֵּא אֶת הַהִלָּל קָטָן אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה, עוֹנֵה אַחֲרֵיהֶם מִה שֶׁהוּא אוֹמְרִין מְלָה מְלָה בְּכָל הַהִלָּל. זֶהוּ הַמְנַהֵג הַרְאֵשׁוֹן, וְכוּ רְאוּי לִילֵף. אַבְּל בְּזַמְנֵים אֵלוֹ רְאִיתִי בְּכָל הַמְקוֹמוֹת מְנַהֵגוֹת מִשְׁנוֹת בְּקִרְיָאָתוֹ וּבְעֵנִית הַיָּעַם, וְאִין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֵה לְאַחַד.

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1) נתבארו בו משפטי ההדלקה בשלמות, כמה נרות הם מדליקין, ובאי זה זמן, ושיעור השמן, ובאי זה שמן, ואם אסור ליהנות ממנו, ובאי זה מקום מניחין אותו ומדליקין אותו, ומי הם הראויים להדליקו, ואם אדם נפטר מפני שמדליקים בשבילו. ונסתיים הפרק בביאור מעלת המצוה, ושהיא קודמת לקידוש היום, ואחר כן נתבאר שני ביתו קודם לנו חנוכה מפני השלום. ונכנס רבינו בספרו זה בשביתה ויצא בשלום.

א. פֶּמָה גֵּרוֹת הוּא מְדַלֵּק בַּחֲנֻכָּה? מִצְוַתָּה שְׂהִיָּה כָּל בֵּית וּבֵית מְדַלֵּק גַּר אֶחָד, בֵּין שְׂהִיֵּו אֲנָשִׁי הַבַּיִת מְרַבִּין בֵּין שְׂלֹא הָיָה בּוֹ אֵלֶּא אָדָם אֶחָד. וְהַמְהַדֵּר אֶת הַמְצֻוָּה, מְדַלֵּק גֵּרוֹת כְּמִנְזֵן אֲנָשִׁי הַבַּיִת, גַּר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, בֵּין אֲנָשִׁים בֵּין נַשִּׁים. וְהַמְהַדֵּר יוֹתֵר עַל זֶה וְעוֹשֶׂה מְצֻוָּה מִן הַמְבַּחֲרֵי, מְדַלֵּק גַּר לְכָל אֶחָד בְּלִילָה הַרְאֵשׁוֹן וּמוֹסִיף וְהוֹלֵף בְּכָל לִילָה וְלִילָה גַּר אֶחָד.

(2) "מצות חנוכה, גר איש וביתו" (שבת כא:). (3) בכתיב: "המצוות". (4) "והמהדרין, גר לכל אחד ואחד" (שבת, שם). (5) שהרי אף הנשים חייבות בנר חנוכה (ראה למעלה פ"ג ה"ד). (6) "המהדרין מן המהדרין: בית שמאי אומרים, ביום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים, ביום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" (שבת שם). והלכה כבית הלל. ודעת רבינו שהמהדרין מן המהדרין מקיימים גם את ההידור של המהדרין, להדליק לכל אחד ואחד, ויש חולקים על זה ('תוספות' שבת שם ד"ה והמהדרין) וראה להלן ה"ג.

ב. פִּיצֵד? הַרִי שְׂהִיֵּו אֲנָשִׁי הַבַּיִת עֲשֶׂרָה - בְּלִילָה הַרְאֵשׁוֹן מְדַלֵּק עֲשֶׂרָה גֵּרוֹת, וּבְלִיל שְׁנֵי עֲשָׂרִים,

~ נקודות משיחות קודש ~

"פיצד? הרי שהיו אנשי הבית עשרה - בלילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובלי שני עשרים..."

אבל בהלכה ג' כתב "מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה". ויש לומר שמכל-מקום שניהם כשיטת המהדרין מן המהדרין, ובפרט מנהג הרמ"א שהיה דור אחרון לגבי הרמב"ם שהוא בהוספה על מנהג ספרד, אבל לא הונהג כך אע"פ שהרמב"ם הביאו להלכה.

(על פי לקו"ש חלק כ' עמוד 634 מתוך רמב"ם "פרס המלך")

ג. מְנַהֵג פְּשוֹט בְּכָל עֲרֵינוּ בַּסְפָּרָד, שְׂהִיֵּו כָּל אֲנָשִׁי הַבַּיִת מְדַלֵּקִין גַּר אֶחָד בְּלִילָה הַרְאֵשׁוֹן וּמוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין גַּר בְּכָל לִילָה, עַד שְׁנַמְצָא מְדַלֵּק בְּלִיל שְׁמִינֵי שְׁמוֹנֵה גֵּרוֹת, בֵּין שְׂהִיֵּו אֲנָשִׁי הַבַּיִת מְרַבִּים בֵּין שְׂהִיָּה אָדָם אֶחָד.⁷

(7) שמצות הדלקת נר חנוכה היא משום פרסום הנס, וצריך שיהיה היכר בהדלקת הנרות כמה יום בחנוכה הוא. ואם כל אחד ואחד ידליק, לא יהיה כל-כך היכר לתוספת הנס, שיחשבו שכך מספר בני הבית ('תוספות' שם).

ד. גַּר שֵׁישׁ לוֹ שְׁתֵּי פִּיתוֹת,⁸ עוֹלָה לְשֵׁנֵי בְּנֵי אָדָם.⁹ מְלֹא קְעֵרָה שְׁמֵן וְהַקִּיפָה פְּתִילוֹת, אִם כְּפָה עֲלִיָּה כְּלִי¹⁰ - כָּל פְּתִילָה וּפְתִילָה נַחֲשֶׁבֶת¹¹ כְּגַר אֶחָד; לֹא כְּפָה עֲלִיָּה כְּלִי - נַעֲשִׂית כְּמְדוּרָה, וְאֶפְלוּ כְּגַר אֶחָד אֵינָה נַחֲשֶׁבֶת.

(8) והכניס לתוכם שתי פתילות. (9) שבת כג, ב. והיינו למהדרין שמדליקים נר לכל אחד ואחד (רש"י שם). (10) לפני ההדלקה. שעל-ידי-זה אין הפתילות מתחברות יחד. (11) שבת, שם. שמצות חנוכה היא להדליק נר ולא מדורה.

ה. אִין מְדַלֵּקִין גֵּרוֹת חֲנֻכָּה קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחֶמֶה, אֵלֶּא עִם שְׁקִיעֻתָּהּ¹²; לֹא מְאַחֲרִין וְלֹא מְקַדְמִין¹³. שְׂכַח אוֹ הִזִּיד וְלֹא הִדְלִיק עִם שְׁקִיעֻת הַחֶמֶה, מְדַלֵּק וְהוֹלֵף עַד שֶׁתִּכְלֶה רִגְל מִן הַשּׁוּק¹⁴. וְכַמָּה הוּא זְמַן זֶה? פְּמוֹ חֲצֵי שָׁעָה אוֹ יִתְרָה¹⁵. עֶבֶר זְמַן זֶה, אֵינוֹ מְדַלֵּק¹⁶. וְצָרִיף שִׁיתָן שְׁמֵן בְּגַר כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה דוֹלְקַת וְהוֹלְקַת עַד שֶׁתִּכְלֶה רִגְל מִן הַשּׁוּק¹⁷. הַדְּלִיקָה וְכַבְתָּהּ, אֵינוֹ זְקוּק לְהִדְלִיקָה פְּעַם אַחֲרָת¹⁸. נִשְׁאַרָה דוֹלְקַת אַחַר שֶׁכִּלְתָּה רִגְל מִן הַשּׁוּק - אִם רָצָה לְכַבּוֹתָהּ אוֹ לְסַלְקָהּ, עוֹשֶׂה¹⁹.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

חָשׁוּב הוּא, שְׂאִין דְּרָפּוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ לְמִדּוּרָה - צָרִיף גַּר אַחֲרָיִךְ.³⁶

32) שאסור להוציא אור בחוץ. (33) שם כא, ב. 34) להיכר שהדליק נר חנוכה לשם מצוה. (35) שמשמש לאור המדורה, ויש היכר לנר חנוכה. (36) שבת, שם.

ט. גַּר חֲנֻכָּה שֶׁהִדְלִיקוּ חֲרַשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן אוֹ עַפְוִים - לֹא עֲשֵׂה פְלוֹם, עַד שֶׁיִּדְלִיקֵנוּ מִי שֶׁהוּא חֲבִיב בְּהַדְלָקָה.³⁷ הַדְלִיקוּ מִבְּפָנַיִם וְהוֹצִיאוּ דְלוֹק וְהִנִּיחוּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ - לֹא עֲשֵׂה פְלוֹם, עַד שֶׁיִּדְלִיקֵנוּ בְּמִקוֹמוֹ.³⁸ אֲחִזּוּ הַנֵּר בְּיָדוֹ וְעָמַד - לֹא עֲשֵׂה פְלוֹם, שֶׁהָרוּאָה אוֹמֵר: לְצָרְפוֹ הוּא עוֹמֵד.³⁹ עֲשִׂשִׁית⁴⁰ שֶׁהִיְתָה דוֹלָקֶת כָּל הַיּוֹם פְּלוֹ, לְמוֹצָאֵי שְׁבֵת מִכַּפָּה וּמִבְּרִיף וּמִדְלִיקָה. שֶׁהַהִדְלָקָה הִיא הַמְצוּהָ, וְלֹא הַהֲנַחָה.⁴¹ וּמִתָּר לְהַדְלִיק גַּר חֲנֻכָּה מִגַּר חֲנֻכָּה.⁴²

37) ולא מועיל אם אלו ידליקו והחייב במצוה יניח הנר במקומו, כי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה (שם כג.). 38) שם, כב, ב. (39) שם. ואף-על-פי שעמד בחוץ. 40) פנס. (41) שם, כג, א. שהרי כך מברכים: "להדליק נר חנוכה". (42) ואין כאן ביזוי מצוה, שהרי הדלקה עושה מצוה, ואם כן בעת שמדליק - עוסק הוא במצוה (שם כב:). אבל להדליק קיסם או גפרור מנר חנוכה כדי להדליק בזה נר חנוכה אחר - אסור, משום ביזוי מצוה, ועי' ראב"ד.

י. חָצַר שֵׁשׁ לָהּ שְׁנֵי פִתְחִים בְּשֵׁתֵי רוּחוֹת, צָרִיכָה שְׁתֵּי נְרוֹת; שְׂמָא יֵאמְרוּ הַעוֹבְרִים בְּרוּחַ זֶה: לֹא הִנִּיחַ גַּר חֲנֻכָּה. אָבָל אִם הָיוּ בְרוּחַ אַחַת, מְדֻלֵּק בְּאֶחָד מֵהֶן.⁴³

(43) שם כג, א.

יא. אוֹרַח שֶׁמְדֻלֵּקִין עָלָיו בְּתוֹף בֵּיתוֹ, אֵינּוּ צָרִיף לְהַדְלִיק עָלָיו בְּמִקוֹם שְׁנֵתְאָרַח בּוֹ.⁴⁴ אֵין לוֹ בֵּית לְהַדְלִיק עָלָיו בּוֹ, צָרִיף לְהַדְלִיק בְּמִקוֹם שְׁנֵתְאָרַח בּוֹ, וּמִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן בְּשִׁמּוֹן.⁴⁵ וְאִם הָיָה לוֹ בֵּית בְּפָנָי עֲצָמוֹ - אֵף עַל פִּי שֶׁמְדֻלֵּקִין עָלָיו בְּתוֹף בֵּיתוֹ, צָרִיף לְהַדְלִיק בְּבֵית שֶׁהוּא בּוֹ, מִפְּנֵי הַעוֹבְרִין.⁴⁶

44) שבת, שם. וראה למעלה פ"ג ה"ד והערה טז. 45) שם. (46) שלא יאמרו העוברים: לא הדליק נר חנוכה (רב אלפס, שם).

יב. מְצוֹת גַּר חֲנֻכָּה - מְצוּהָ חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד, וְצָרִיף אָדָם לְהִזְהֵר בָּהּ כְּדִי לְהוֹדִיעַ הַנֵּס וּלְהוֹסִיף בְּשִׁבְחָה הָאֵל וְהוֹדִיעָה לוֹ עַל הַנֵּסִים שֶׁעֲשָׂה לָנוּ. אֶפְלוּ אֵין לוֹ מָה יֵאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה, שׁוֹאֵל אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ וְלוֹקֵחַ שְׁמֵן וְגִירוֹת וּמְדֻלֵּקִין.⁴⁷

47) שהרי אמרו (מגילה כז:): "שאלו תלמידיו את רבי זכאי: במה הארכת ימים? אמר להם, אמא זקנה היתה לי,

(12) שבת כא, ב. (13) בשבת כג, ב: "אמר לה ההוא סבא: ובלבד שלא יקדים ושלא יאחד" ונמפרשה רבינו בנר חנוכה (וכן הוא שם בתחילת הענין "דהוה רגיל בשרגי נר חנוכה ונר שבת", לפי הגירסא בספר העתים - דק"ס עמ' 44 הערה ג) שהרי אמרו שם "הוה מאחרה ומדלקת", ובשבת קשה לומר כן, כי איך תאחז? ועי' רש"י שם ומגיד-משנה כאן]. (14) שבת, שם. (15) רב אלפס (שבת פ"ב). (16) שם: "דאי לא אדליק - מדליק" שאם לא הדליק משתשקע החמה, מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, אבל אחר זמן זה אינו מדליק. (17) "ואי נמי לשיעורה", היינו שצריך לתת בה שמן שתדלק כשיעור זה (רב אלפס שם בפירוש השני). (18) שם. (19) רב אלפס שם בפירוש הראשון, למה שאמרו "ואי נמי לשיעורה".

ו. כָּל הַשְּׂמָנִים וְכָל הַפְּתִילוֹת פְּשׁוּרוֹת לְגַר חֲנֻכָּה,²⁰ וְאֵף עַל פִּי שְׂאִין הַשְּׂמָנִים נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה, וְאֵין הָאוֹר נִתְּלִית זָפָה בְּאוֹתָן הַפְּתִילוֹת.²¹ וְאֶפְלוּ בְּלִילֵי שְׁבֵת שְׁבֵתוֹף זְמִי חֲנֻכָּה מִתָּר לְהַדְלִיק הַשְּׂמָנִים וְהַפְּתִילוֹת שֶׁאֶסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן גַּר שְׁבֵת,²² לְפִי שֶׁאֶסוּר²³ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ לְגַר חֲנֻכָּה²⁴ בֵּין בְּשְׁבֵת בֵּין בְּחֹל. וְאֶפְלוּ לְבָדֵק מְעוֹת²⁵ אוֹ לְמַנּוֹתָן לְאוֹרָה אֶסוּר.²⁶

20) שבת כא, ב: "פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה, בין בחול בין בשבת". (21) מפני שהלכה היא: "כבתה - אינו זקוק לה" (שם) וכמו שפסק רבינו למעלה ה"ה. (22) שאסור להדליק נר שבת באותם השמנים הגרועים שאין נמשכים אחר הפתילה, ובאותן הפתילות הגרועות שאין האור נתלית בהן, "גזירה שמא יהיה אור הנר אפל, ויטה אותה בשעה שישתמש לאורה" (פ"ה מהל' שבת ה"ה). (23) שבת, שם. (24) לפי שנעשה זכר לנס שקרה במנורה בבית המקדש, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל (ר"ן בשבת שם). ואם כן אין לחשוש שמא יטה את הנר. (25) שהוא תשיש קל, ואינו צריך עיון גדול. (26) שבת כב, א.

ז. גַּר חֲנֻכָּה מְצוּהָ לְהִנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבְּחוּץ²⁷ בְּטַפַּח הַסְּמוּךְ לְפֶתַח עַל שְׂמָאל הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ, כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה מְזוּזָה בֵּימִין וְגַר חֲנֻכָּה מְשָׂמָאל.²⁸ וְאִם הָיָה דָר בְּעִלְיָה²⁹, מְנִיחוֹ בְּחִלוֹן הַסְּמוּכָה לְרִשּׁוֹת הַרְבִּיבִים.³⁰ וְגַר חֲנֻכָּה שֶׁהִנִּיחוֹ לְמַעְלָה מְעַשְׂרִים אַמָּה - לֹא עֲשֵׂה פְלוֹם, לְפִי שְׂאִינוּ נִכְרִין.³¹

27) שם כא, ב. לפרסם את הנס לעוברים ושבים. (28) ויהיה מוקף במצוות (שבת כב.). (29) שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים. (30) שם כא, ב. (31) שם כב, א. שעד עשרים אמה שולטת עינו של אדם, אבל לא יותר.

ח. בֵּימֵי הַסְּכָנָה³² מְנִיחַ אָדָם גַּר חֲנֻכָּה בְּתוֹף בֵּיתוֹ מִבְּפָנַיִם. וְאֶפְלוּ הִנִּיחוֹ עַל שְׁלֻחָנוּ - דִּי³³ וְצָרִיף לְהִיּוֹת בְּתוֹף הַבֵּית גַּר אַחַר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרוֹ.³⁴ וְאִם הָיְתָה שֵׁם מִדּוּרָה, אֵינּוּ צָרִיף גַּר אַחֲרָיִךְ. וְאִם אָדָם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בַּתְּחֵבָה וְקִדּוּשֵׁין. (ב) שְׁלֹא תַפְעֵל אִשָּׁה בְּלֹא כְתָבָה, וּבְלֹא קִדּוּשֵׁין. (ג) שְׁלֹא יִמְנַע שָׂאֵר פְּסוּת וְעוֹנָה. (ד) לַפְּרוֹת וְלַרְבּוֹת מִמֶּנָּה. וּבִאֹר מְצוֹת אֵלוּ בַּפְּרָקִים אֵלוּ:

פָּרָק רֵאשׁוֹן

(1) ביאר בו רבינו שקודם מתן תורה לא היו מקדשין האשה, כיצד האשה מתקדשת, קדשה, עריות, שניות, איסורי לאווין ואיסורי עשה.

א. קָדַם מִתֵּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בְּשׂוֹק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא לְשֹׂא אוֹתָהּ - מִכְּנִיסָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וּבוֹעֲלָה בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ, וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה.² פִּינִין שְׁנֹתָנָה תּוֹרָה נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל, שָׂאֵם יִרְצָה הָאִישׁ לְשֹׂא אִשָּׁה - יִקְנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בְּפָנֵי עֲדִים, וְאַחַר כֵּן תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה; שְׁנֹאֲמַר: פִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבֹאֵ אֵלֶיהָ.

(2) וחבירו חייב עליה משום אשת איש, וכן אמרו בסנהדרין נז: על מה שנאמר בתורה: "והיא בעולת בעל" (בראשית כ, ג) - "בעולת בעל יש להם (לבני נח), נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם". והשווה הל' מלכים ט, ז. ד. (3) כלומר, אם ירצה איש ליקח לו אשה, יקנה אותה תחילה בביאה ובקידושין ט: מובא הפסוק: "כי יקח איש אשה ובעלה" (דברים כד, א). וכן הוא ב'ספר המצוות' לרבינו, עשה ריג.

ב. וְלִקְוֹחִין אֵלוּ - מְצוֹת עֲשֵׂה⁴ שֶׁל תּוֹרָה הֵם. וּבְאֶחָד מִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלוּ הָאִשָּׁה נִקְנִית: בְּכֶסֶף⁵, אוּ בְשֹׁטֶר⁶, אוּ בְבִיאָה⁷. בְּבִיאָה וּבְשֹׁטֶר - מִהִתּוֹרָה⁸, וּבְכֶסֶף - מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים⁹. וְלִקְוֹחִין אֵלוּ, הֵן הַנְּקָרָאִין קִדּוּשֵׁין אוּ אַרְוִסִין בְּכָל מָקוֹם. וְאִשָּׁה שְׁנֹקְנִית בְּאֶחָד מִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלוּ¹⁰, הִיא הַנְּקָרָאת מְקַדְּשֶׁת אוּ מְאָרְסֶת¹¹.

(4) עיקר המצוה הם הנישואין, וכמו שכתב למעלה במנין המצוות "לישא אשה בכתובה וקידושין" (וכן נראה במסכת מועד קטן יח: שהאירוסין אינם עיקר המצוה) אלא שהליקוחין (= האירוסין) הם תחילת המצוה (כסף-משנה בשם ר"א בן רבינו). (5) נותן לה פרוטה ואומר לה: הרי את מקודשת לי, כמבואר להלן פ"ג, ה"א. (6) כותב לה על הנייר, הרי את מקודשת לי, כמבואר להלן פ"ג, ה"ג. (7) אומר לה הרי את מקודשת לי בבעילה זו, ומתייחד עמה בפני שני עדים ובעולה, לקמן פ"ג, ה"ח. (8) וכן אמרו (קידושין ט:) על מה שנאמר בתורה "כי יקח איש אשה ובעלה" - "ובעלה, מלמד שנקנית בביאה". "ובשטר - הואיל וגומר ומוציא (מגרשים בו) גומר ומכניס (מקדשים בו)". וכן אמרו (קידושין ה.) "אמר קרא: ויצאה והיתה - מקיש הויה (קידושין) ליציאה (גירושין), מה יציאה בשטר, אף הויה בשטר". (9) מדברי חכמים. כי אע"פ שקנין כסף נלמד בגזירה-שוה, קיחה קיחה משדה עפרון (ראה קידושין ב.) הואיל ואינו מפורש בתורה, נקרא: מדברי סופרים.

פעם אחת מכרה כיפה שבראשה, והביאה לי קידוש היום", אם כן כל-שכן שלמצוות נר חנוכה שואל או מוכר כסותו, שהרי מצות נר חנוכה קודמת לקידוש היום, כדלהלן בהלכה הבאה ('צפנת פענח').

יג. הָרִי"ג⁴⁸ שָׁאִין לוֹ אֶלֶּא פְרוּטָה אַחַת, וּלְפָנָיו קִדּוּשׁ הַיּוֹם⁴⁹ וְהַדְּלִקַת נֵר חֲנֻכָּה - מְקַדִּים לְקִנּוּת שְׁמֵן לְהַדְּלִיק נֵר חֲנֻכָּה עַל הַיַּיִן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם; הוּאִיל וּשְׁנֵיהֶם מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים⁵⁰, מוּטָב לְהַקְדִּים נֵר חֲנֻכָּה שֵׁשׁ בּוֹ זְכוּרֹן הַיָּסוּד⁵¹.

(48) שבת כג, ב. (49) לקנות יין לקידוש של שבת. (50) שאף-על-פי ש"מצות-עשה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו" (פכ"ט מהל' שבת ה"א) - לקדש על היין אינו אלא מדברי סופרים, כמו שכתב שם רבינו (ה"ו). (51) וקידוש היום יקיים על הפת.

יד. הָיָה לְפָנָיו נֵר בֵּיתוֹ⁵² וְנֵר חֲנֻכָּה, אוּ נֵר בֵּיתוֹ וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם - נֵר בֵּיתוֹ קוֹדֵם, מִשּׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ⁵³; שְׁהָרִי הַשֵּׁם נִמְחַק לְעֵשׂוֹת שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ⁵⁴. גְּדוּל הַשְּׁלוֹם, שְׁפָל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לְעֵשׂוֹת שְׁלוֹם בְּעוֹלָם⁵⁵. שְׁנֹאֲמַר: הִרְכִּיָה דְרָכֵי נַעַם, וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם.

(52) נר שבת, שמצוה להדליק נר לשבת, משום שלום בית (פ"ה מהל' שבת ה"א). (53) שבת כג, ב. (54) סוכה נג, ב. (55) גיטין נט, ב. - 'אור שמח'.

נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִישִׁי, וְהוּא סֵפֶר זְמַנִּים. הַלְכוֹתָיו עֲשׂוּר, וּפְרָקָיו שְׁבַעַה וְתִשְׁעִים: הַלְכוֹת שַׁבָּת - שְׁלֹשִׁים פְּרָקִים. הַלְכוֹת עֲרוּבִין - שְׁמוֹנֶה פְּרָקִים. הַלְכוֹת שְׁבִיתַת עֲשׂוּר - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים. הַלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב - שְׁמוֹנֶה פְּרָקִים. הַלְכוֹת חֲמִין וּמִצָּה - שְׁמוֹנֶה פְּרָקִים. הַלְכוֹת שׁוֹפָר וְסִפָּה וְלוּלָב - שְׁמוֹנֶה פְּרָקִים. הַלְכוֹת שְׁקָלִים - אַרְבַּעַה פְּרָקִים. הַלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ - תִּשְׁעָה עֲשָׂר פְּרָקִים. הַלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת - חֲמֵשֶׁה פְּרָקִים. הַלְכוֹת מְגִלָּה וְחֲנֻכָּה - אַרְבַּעַה פְּרָקִים.

תּוֹרַת חֲכָם מְקוֹר חַיִּים, לְסוּר מִמֶּקְשֵׁי מִן

סֵפֶר רְבִיעִי וְהוּא סֵפֶר נָשִׁים

הַלְכוֹתָיו חֲמֵשׁ. וְזֶהוּ סְדוּרָן: א. הַלְכוֹת אִישׁוֹת. ב. הַלְכוֹת גְּרוּשִׁין. ג. הַלְכוֹת בְּיָוֵם וְחֻלְיָצָה. ד. הַלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה. ה. הַלְכוֹת סוּטָה. וְהַמְצוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפָרְשִׁים בְּשֵׁמוֹתֶם בְּמְקוֹמוֹתֶם.

הַלְכוֹת אִישׁוֹת

יֵשׁ בְּכָלֶלָן אַרְבַּע מְצוֹת. שְׁתֵּי מְצוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מְצוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְשֹׂא אִשָּׁה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אלוהים, אילולא קיבלו חכמים פירושו, לא היינו מבינים אותו כך (כסף-משנה). וכן יסד רבינו בספר המצוות שורש שני, כי לא כל מה שהוציאו חכמים באחת מי"ג מידות הוא נקרא דאורייתא, אלא-אם-כן יאמרו בו בפירוש שהוא מדאורייתא. וכבר ביאר רבינו בתשובתו שאע"פ שגם קידושי שטר נלמדים בהיקש של "ויצאה והיתה" ואינם מפורשים בתורה, אולם חכמינו ז"ל בקידושין ט: אמרו בפירוש שהם מדאורייתא, לפיכך פסק בשטר שהוא מן התורה. ראה במוספנו "תשובות רבינו". וראוי לציין, שרבינו אברהם בנו של הרמב"ם יאמר בספרו "ברכת אברהם" סימן מד: לא הגיהו הספרים שלכם בטוב . . . ומכל-מקום נוסח דבריו המתוקנים בכתב-ידו כן: "בכסף או בשטר או בביאה, ושלשתם דין תורה" [וכן הוא ב'מאירי' לקידושין עמ' 3 שגדולי הדורות העידו על רבינו שחזר בו ממה שכתב שכסף מדברי סופרים. וכן כתב רמ"ך בהגהותיו (כתב-יד אוקספורד), שחזר הרב והגיה בספרו "ושלשתן דבר תורה"]. ובעצם דברי רבנו שכתב: "ובכסף מדברי סופרים", אין כוונתו לומר שהוא מתקנת חכמים בלבד, ואינו גומר באשה כמו קידושי שטר וביאה, שהרי בפירוש כתב כאן: "כיון שנקנית האשה . . . הרי היא אשת איש, והבא עליה . . . חייב מיתת בית-דין". וכן כתב בהל' תרומות פ"ו ה"ג שארוסה בת ישראל שנתארסה לכהן, אוכלת בתרומה מדין תורה, ולא חילק בין נתארסה בכסף או נתארסה בשטר, אלא כוונתו לומר שזה בכלל תורה שבעל-פה, הואיל ולא נכתב בפירוש בתורה. והשווה דברי רבינו בפירושו כלים פ"ז ה"ב, שכתב: "כל מה שלא התבאר בלשון התורה, יקרא מדברי סופרים, ואע"פ שהדברים הם הלכה למשה מסיני" (10) אע"פ שעדיין לא נכנסה לבית בעלה. (11) בניגוד לנכנסה לבית בעלה, הנקראת: נשואה. כמבואר לקמן פ"י, ה"ב.

ג. וְכִיּוֹן שֶׁנִּקְנְיַת הָאִשָּׁה וְנִעֲשִׂית מִקְדָּשָׁתָא, אֶף-עַל-פִּי שְׂלֵא נִבְעֵלָה וְלֹא נִכְנְסָה לְבֵית בַּעְלָהּ - הֲרִי הִיא אִשָּׁת אִישׁ, וְהַבָּא עָלֶיהָ חוּץ מִבַּעְלָהּ - חֵיב מִיתַת בֵּית דִּין¹². וְאִם רָצָה לְגַרֵּשׁ - צְרִיכָה גִט¹³.

ד. קָדָם מִתֵּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בְּשׂוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא - נֹתֵן לָהּ שְׂכָרָה וּבֹעֵל אֹתָהּ עַל אִם הִדְרָף וְהוֹלֵף¹⁴. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרָאת קְדָשָׁה¹⁵. מִשְׁנַתְּנָה הַתּוֹרָה נֶאֱסְרָה הַקְדָּשָׁה, שְׁנֵאמַר: לֹא תִהְיֶה קְדָשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, כָּל הַבּוֹעֵל אִשָּׁה לְאִשׁ זְנוּת בְּלֹא קִדּוּשֵׁין - לּוֹקֵה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁבִעַל קְדָשָׁה¹⁶.

(12) סקילה או חנק, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ג. (13) ספר כריתות.

(14) כמו שנאמר בכראשית לח, טז. (15) כלשון הכתוב שם, כא: "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", וכפירוש רש"י שם: קדשה - מקודשת ומזומנת לזנות. (16) ולדעת הראב"ד, אין איסור קדשה אלא במי שמפקירה עצמה לכל אדם, אבל במיוחדת עצמה לאיש (בלא קידושין) אין בה

ה. כָּל שְׂאֵסֵר¹⁷ בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה, וְחֵיב עַל בִּיאָתוֹ פְּרַת¹⁸ - וְהֵם הָאֲמֹרוֹת בְּפָרְשַׁת אֶחָד מֵאֵלֶּיךָ מוֹתֵר¹⁹ - הֵן הַנִּקְרָאוֹת עֲרִיּוֹת. וְכָל אַחַת מֵהֵן נִקְרָאת עֲרוּהָ²⁰. כְּגוֹן אִם וְאֶחָת וּבֵת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן²¹.

(17) הכתוב. (18) עונש כרת, שלא יזכה לחיי עולם הבא אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה (לשון רבינו הל' תשובה פ"ח, א). (19) פרק יח. ובסופו נאמר: כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. (20) רש"י בפירושו לתורה (ויקרא כ, יח) אומר: ערוה - לשון גילוי הוא, משורש ערה. והוא"ו יורדת בתיבה לשם דבר, כמו זעה מגזרת זע, וכן אחוה מגזרת אח. והראב"ע בפירושו לויקרא (יח, ו) יאמר: ערוה - דבר מגונה נחשף צריך להתכסות. ובעל ה'כתב והקבלה' שם, אמר: ערוה - אבר הזיווג והדיבוק, כי שורש "ערה" הוראתו ענין דיבוק וחיבור כמו "ערות על יאור" (ישעיה יט, ז). וכן: "ומתערה כאזרח רענן" (תהלים לז, לה). ואותו מקום שהזיווג והדיבוק בו, יקרא ערוה. (21) ופרטי דיניהן מבוארים בהל' איסורי ביאה.

ו. וַיֵּשׁ נָשִׁים אַחֲרוֹת, שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת מִפִּי הַקְּבָלָה²², וְאֲסוּרֵן מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים²³. וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לְעֲרִיּוֹת²⁴. וְכָל אַחַת מֵהֵן נִקְרָאת שְׁנִיָּה. וְעֲשָׂרִים נָשִׁים הֵן, וְאֵלֶּי הֵן: (א) אִם אִמּוֹ. וְזוֹ אֵין לָהּ הַפֶּסֶק, אֶלָּא אֶפְלוֹ אִם אִם אִם אִמּוֹ עַד מַעְלָה מַעְלָה - אֲסוּרָה. (ב) אִם אֶבִי אִמּוֹ בְּלִבְד²⁵. (ג) אִם

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בסברה אלא גזירה היא, ואין להרהר בפרטיו (מגיד-משנה).
 (34) ובת בן אשתו או בת בת אשתו אסורות עליו מן התורה,
 כמפורש בויקרא יח, יז. (35) כי אם אבי אשתו אסורה
 עליו מן התורה, משום: בת בנה לא תקח. (36) כי אם אם
 אשתו אסורה מן התורה, משום: את בת בתה לא תקח,
 כנ"ל. (37) כל זה מבואר ביבמות כב, א. (38) שם כא,
 א. ומדברי רבינו נראה שאשת חמיו (חותנו) מותרת לו,
 שהרי לא מנאה בין השניות. ואמנם כן מבואר בתלמוד
 יבמות כא. שאמרו בפירושו: "ומותר אדם באשת חמיו",
 אולם ב"ירושלמי" יבמות פ"ב, ה"ד אמרו: אשת חמיו
 אסורה מפני מראית עין (שנראית כחמותו. וב'תוספות'
 ליבמות כא. הביאו מעשה בפירובינציא באחד שהיה טבחו
 טבוח ויינו מזוג לישא אשת חמיו, והפסיד רבינר-תם
 לסעודתו. וראה בשו"ע אה"ע"ז סי' טז סכ"ד. ובנוגע לחורגת
 (בת אשת האב, מבעל אחר) הגדילה בין האחים, אמרו שם
 ב"ירושלמי" שאסורה להנשא לאחד האחים משום מראית
 עין, שנראית כאחותם. אולם בבבלי סוטה מג, ב התירוה,
 משום שיש לדבר קול, והכל יודעים שאינה אחותם. וראה
 בשו"ע אה"ע"ז סי' טו, סעיף יא.

ז. כל שפסד ביאתו בתורה, ולא חיב עליו פרת
 - הן הנקראים אסורי לאוין.³⁹ ועוד נקראין
 אסורי קדושה.⁴⁰ ותשעה⁴¹ הן, ואלו הן: אלקנה
 לכהן גדול.⁴² גרושה או זונה⁴³ או חללה⁴⁴ בין
 לכהן גדול בין לכהן הדיוט.⁴⁵ וממזרת⁴⁶ לכן
 ישראל. ובת ישראל לממזר.⁴⁷ ובת ישראל
 לעמוני ומואבי.⁴⁸ ובת ישראל לפצוע הפא⁴⁹
 וקרית שפכה.⁵⁰ וגרושתו אחר שנשא לאחרי.⁵¹
 ויבמה שנשא לזר ועדין רשות היבם עליה.⁵²
 החלוצה.⁵³ - הרי היא כגרושה, והיא אסורה
 לפניה מדברי סופרים.⁵⁴ והנתינים.⁵⁵ - הרי הם
 כממזרים, אחד זכרים ואחד נקבות, ואסורים
 מדברי סופרים.⁵⁶ ובהלכות אסורי ביאה.⁵⁷ והבאר
 להם הנהגות.

(39) שאין בביאתן אלא איסור לאו (=לא תעשה) גרידא.
 (40) יבמות כ, א במשנה. ונקראו כן על פי הכתוב "קדושים
 יהיו לאלהיהם" (ויקרא כא, ו) הנאמר באלמנה לכהן גדול
 (יבמות, שם בגמרא). (41) סדר מנין תשעת אסורי לאוין
 הוא כדלקמן: (א) אלמנה לכהן גדול, (ב) גרושה, (ג) זונה, (ד)
 חללה, כי נשים אלו נמנות במצוות נפרדות במנין תרי"ג
 המצוות לרבינו ב'ספר המצוות' שלו (מצות לא-תעשה קנה
 - קס). ואע"פ שזונה וחללה נכללו בלאו אחד, כבר תירץ
 רבינו שם בסוף שורש ט, שהן כלאוין נפרדים כי לפיכך
 נפרדה הגרושה בלאו, ככתוב: "ואשה גרושה מאישה לא
 יקחו", ללמד: כשם שלוקין על הגרושה בפני עצמה, כך
 לוקין על זונה וחללה בפני עצמן, וכמבואר בקידושין עז:
 (השווה לא-תעשה קסא שם). (ה) איסור ממזרות הנכלל
 בפסוק אחד ונמנה למצוה אחת (ל"ת שנד). (ו) עמוני ומואבי
 הנכללים בפסוק אחד ונמנים למצוה אחת (ל"ת נג). (ז) פצוע

אביו. וזו אין לה הפסק, אלא אפלו אם אם אם
 אביו עד למעלה - אסורה. (ד) אם אבי אביו
 בלבד.²⁶ (ה) אשת אבי אביו. וזו אין לה הפסק,
 אפלו אשת יעקב אבינו אסורה על אחד ממנו. (ו)
 אשת אבי אמו בלבד.²⁷ (ז) אשת אחי האב מן
 האם.²⁸ (ח) אשת אחי האם, בין מן האם בין מן
 האב.²⁹ (ט) פלת בנו.³⁰ וזו אין לה הפסק, אפלו
 פלת בן בן בנו עד סוף כל העולם - אסורה,
 עד שתהיה אשת אחד ממנו שניה על יעקב אבינו.
 (י) פלת בתו בלבד.³¹ (יא) בת בת בנו בלבד.³² (יב)
 בת בן בנו בלבד.³³ (יג) בת בת בתו בלבד. (יד) בת
 בן בתו בלבד. (טו) בת בן בן אשתו בלבד. (טז) בת
 בת בת אשתו.³⁴ בלבד. (יז) אם אם אבי אשתו.³⁵
 בלבד. (יח) אם אב אם אשתו בלבד. (יט) אם אם
 אם.³⁶ אשתו בלבד. (כ) אם אב אבי אשתו בלבד.³⁷
 נמצאו השניות שאין להן הפסק - ארבע: אם האם
 עד למעלה, ואם האב עד למעלה, ואשת אבי האב
 עד למעלה, ואשת בן בנו עד למטה.³⁸

(22) שקיבלו החכמים איש מפי איש. ובתלמוד בבלי קורא
 לדברים הנמצאים בנביאים ובכתובים: דברי קבלה, בניגוד
 למה שכתוב בתורת משה הנקרא: 'דברי תורה'. ראה:
 חגיגה י:, בבא קמא ב: וכן במועד קטן יז: "דבר זה מתורת
 משה לא למדנו, ומדברי קבלה למדנו". השווה דברי רבינו
 הל' תלמוד תורה פ"א, ה"ב. ורש"י בחולין קלז, אומר:
 "דברי נביאים נקראים קבלה מפני שקיבלו ברוח הקודש כל
 נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה". וראה
 הערה הבאה. (23) יבמות כא. ושם אמרו, שאיסור שניות
 מקורו מתקנת שלמה המלך, וסמכו על הפסוק (קהלת יב,
 ט): ואיזן וחקר תיקן משלים הרבה, "קודם שבא שלמה,
 היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה
 ועשה לה אזנים", כשם שהכפיפה נאחזת ומשמרת ע"י
 אזניה, כך ע"י איסור שניות מתרחקין מן העריות.
 (24) והתורה אמרה (ויקרא יח, ל): ושמרתם את משמרת
 - עשו משמרת למשמרת (יבמות שם). כי ע"י איסור
 השניות, לא יכשל באיסור ערוה. (25) ולא אם אם אבי
 אמו. (26) פרט לאם אבי אבי אמו שמתרת. (27) פרט
 לאשת אבי אבי אמו שמתרת. (28) אולם אשת אחי אביו
 מן האב אסורה עליו מן התורה, ככתוב (ויקרא יח, יד) ערות
 אחי אביך לא תגלה, וביבמות נד: הוכיחו שבאשת אחי
 אביו מן האב הכתוב מדבר. (29) יבמות כא, ב.
 (30) אשת בן בנו נקראת כלת בנו, כי אשת בנו נקראת
 "כלתו" ואסורה עליו מן התורה (ויקרא יח, טו). (31) פרט
 לכלת בת בן בנו שמתרת (יבמות כא:). (32) שם, כב. אולם
 בשולחן ערוך אבן-העזר סי' טו ס"ב פסק שאין לה הפסק.
 וכן בשאר השניות המנויות מכאן עד הסוף, כולן אין להן
 הפסק, לדעת השולחן ערוך שם. (33) ואל תתמה איך
 אפשר שכלת בן בן בנו תהיה אסורה עד סוף כל הדורות,
 ובת בן בן בנו תהיה מותרת? כי איסור עריות אינו תלוי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הם, וכן האדומים שבשדה אדום, והואיל ונתערבו ארבע אומות האסורות בכל אומות העולם שהן מתורות - הותר הכל, שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב, לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום בין אדומי בין מצרי בין עמוני . . . אחד הזכרים ואחד הנקבות - מותרים לבוא בקהל מיד". (64) ואפילו בוגרת ומוכת עץ, כי גם אלה אינן בתולות ואע"פ שלא נבעלו, וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג-יד. (65) יבמות נד, ב.

~ שבת קודש י"ב תמוז ~

פָּרָק שְׁנִי

(1) ביאר בו מה הן קטנה, נערה ובוגרת ואילונית וסימניהן, קטן וגדול, וסריס וסימניהם, בדיקת הסימנים ועל פי מי בודקין, אנדרוגינוס וטומטום ודיניהם, חרש וחרשת, פקח ופקחת.

א. הַבַּת מִיּוֹם לְדֹתָהּ עַד שֶׁתְּהִיָּה בַּת שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה גְּמוּרוֹת - הִיא הַנְּקָרָת קִטְנָה,² וְנְקָרָת תִּינָקָת. וְאֶפְלוּ הַבִּיָּאָה בְּמָה שְׁעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה - אֵינָם אֶלָּא פְּשׁוּמָא.³ אָכֵל אִם הַבִּיָּאָה שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת לְמִטָּה בְּגוֹף בְּמִקְוֵמוֹת הַיְדוּעוֹת לְהַבְּאֵת שְׁעָר, וְהִיא מִבַּת שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה יוֹם אֶחָד וְנִמְעָלָה - נְקָרָת נְעָרָה.⁴

(2) ואינה בת עונשים. (3) מין יבלת ודרכה לגדל שיער. (4) והרי היא גדולה לכל עונשים שבתורה.

ב. וְהַבְּאֵת שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת בְּזְמַן הַזֶּה⁵ נְקָרָא סִימָן הַתַּחְתּוֹן. וְמֵאַחַר שֶׁתְּבִיא סִימָן הַתַּחְתּוֹן תִּקְרָא נְעָרָה עַד שֶׁשָּׂה חֲדָשִׁים גְּמוּרִים.⁶ וּמִתְחַלֵּל יוֹם תְּשֻׁלוֹם הַשְּׂשָׁה חֲדָשִׁים וְנִמְעָלָה תִּקְרָא בּוֹגֶרֶת.⁷ וְאֵין בֵּין נְעָרוֹת לְבָגְרוֹת אֶלָּא שְׂשָׁה חֲדָשִׁים בְּלִבְדָּ.⁸

(5) מגיל שתיים עשרה שנה ומעלה. (6) מיום ליום. (7) כלומר, מלאה שער, כי תרגום ירושלמי של איש שער - גבר בגר. ומשבגרה הבת אין לאביה רשות בה, והרי היא מקבלת קידושה לדעתה, בעוד שהנערה היא ברשות אביה ואינה מתקדשת שלא לדעת אביה. וכן האב זכאי במציאתה ובמעשה ידיה של בתו הנערה עד שתיבגר. (8) משעה שהביאה סימני נערות אינה שוהה להיות בוגרת אלא שישה חדשים.

ג. הַגֵּיעָה לְשְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה יוֹם אֶחָד וְלֹא הַבִּיָּאָה שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת, אֶף-עַל-פִּי שֶׁנִּרְאוּ בָּהּ סִימְנֵי אֵילוֹנִית⁹ - עֲדִין קִטְנָה הִיא, עַד עֲשָׂרִים שָׁנָה. וְכִשְׁתְּבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת, אֶפְלוּ בְּשֵׁנַת עֲשָׂרִים¹⁰ - תְּהִיָּה נְעָרָה שְׂשָׁה חֲדָשִׁים, וְאַחַר כֵּן תִּקְרָא בּוֹגֶרֶת.¹¹

(9) אשה עקרה מטבעה ודמות גבר לה במקצת, איילונית - הרי היא כאל שאינו יולד. (10) ואף על פי שנראו בה סימני אילונית. (11) כי כל שאין לה דין איילונית אינה יוצאת לבגרות אלא אחרי שישה חדשי ימי נערות.

דכא וכרות שפכה, גם הם נכללים בפסוק אחד ונמנים למצוה אחת (ל"ת סו), ח) מחזיר גרושתו משנשאת, הנמנית למצוה מיוחדת (ל"ת שנו), ט) יבמה לזר (ל"ת שנו), וכל אלה הם תשעה גופי נשים האסורים לאישים שונים. ומזרות ישראל ובת ישראל למזור - נחשבות לגוף אחד, כי איסורם בא בתורה כדיבור אחד: לא יבוא ממזר בקהל ה' (ע"פ לחם-משנה, ונמוקי מהרא"י). (42) ואיסורה מפורש בתורה (ויקרא כא, יד). (43) כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה בכל, או שנבעלה לחלל, כמבואר בהל' איסורי ביאה (פי"ח, ה"א). (44) זו שנולדה מאיסור כהונה (כגון בת כהן מאשה גרושה). וכן אחת מהנשים האסורות לכהן שנבעלה לכהן - נתחללה (הל' איסורי ביאה פי"ט, ה"א). (45) כמפורש בתורה ויקרא כא, ז. (46) שנולדה מאיסור ערוה, כמבואר בהל' איסורי ביאה, פי"ו ה"א. (47) כמפורש בתורה (דברים כג, ג). (48) ואפילו נתגיירו, ואיסורם מפורש בתורה (שם ד). (49) שנפצעו ביציו. (50) שנכרת גידו (האבר). ואיסורם מפורש בתורה (שם ב). (51) שנאמר (שם, כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה . . . אחרי אשר הוטמאה". (52) שעדיין לא ייבמה ולא חלץ לה, והתורה אומרת (שם כה, ה): "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". (53) שחלץ לה יבמה. (54) מדברי חכמים (קידושין עח). (55) הם הגבעונים שנתגיירו בערמה בימי יהושע, ונקראו נתינים על שם שנתנם יהושע לעבודת המקדש ככתוב (יהושע ט, כז): "וינתנם יהושע . . . חוטבי עצים ושואבי מים . . . ולמזבח ה'". (56) מדברי חכמים. כי יהושע ודוד גזרו עליהם שלא יבואו בקהל לעולם, כדלהלן פי"ב מהל' איסורי ביאה הכ"ב-כג-כד. (57) שם.

ח. וַיֵּשׁ שְׂאִסוּר בִּיאָתָן בְּעֵשָׂה⁵⁸, וְאֵינוּ מְחִיבֵי לְאֵוִין. וְשִׁלְשָׁה הֵם: מִצְרֵי וְאֶדוּמִי⁵⁹, דוֹר רֵאשׁוֹן וְדוֹר שְׁנִי⁶⁰, אֶחָד זָכָרִים וְאֶחָד נְקִיבוֹת⁶¹. וּבְעוֹלָה לְכַהֵן גְּדוֹל. לְפִי שֶׁלֹּא נִאָּמַר בְּאֵלוּ 'לֹא יָבוּא' או 'לֹא יִקַּח', אֶלָּא מְפָלֵל שֶׁנִּאָּמַר 'דוֹר שְׁלִישִׁי⁶² יָבֵא לָהֶם בְּקֹהֶל ה' אֶתָּה לְמַד, שְׁדוֹר רֵאשׁוֹן וְשְׁנִי לֹא יָבוּא⁶³; וּמְפָלֵל שֶׁנִּאָּמַר 'וְהוּא אִשָּׁה בְּתוּלִיָּה יִקַּח' אֶתָּה לְמַד, שֶׁאֵינָה בְּתוּלָה⁶⁴ לֹא יִקַּח. וְלֹאוּ הֵבֵא מְפָלֵל עֲשָׂה - הָרִי הוּא בְּעֵשָׂה⁶⁵.

(58) שאזהרתן באה בתורה בצורת לא-תעשה הבא מכלל עשה, שדינו כמצות-עשה, כדלהלן. (59) אפילו כשנתגיירו. (60) מצרי ומצרית שנולד להם בן אחר שנתגיירו - נקרא הבן 'מצרי שני', וכן מצרית מעוברת שנתגיירה נקרא בנה 'מצרי שני', וכן באדומי (יבמות עח). (61) שם עז, ב. (62) מצרי שני שנשא מצרית שניה, הבן הנולד להם נקרא דור שלישי כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ב ה"כ, ובמגיד-משנה שם. (63) וכדאי לציין שרבינו בהל' איסורי ביאה פי"ב ה"ה, כותב: "כשעלה סנחריב מלך אשור בבל כל האומות ועירבן זו בזו והגלה אותן ממקומן, ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

גְּדוּלָה וְדֹאֵית²³; שְׂאֵי אֶפְשָׁר שְׂיִכְוֹאוּ פְּלִין²⁴, אֶלָּא
כְּבָר בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן וְנִשְׂר²⁵.

21) והרי היא נערה, למרות שאין בה סימן העליון.
22) אינה ממאנת שמא נערה היא ואינה חולצת שמא עדיין
קטנה היא. 23) אף על פי שלא נראה בה הסימן התחתון.
24) וסימן התחתון עדיין לא בא. 25) ונפל.

ט. הַבַּת שְׂיִלְדָה אַחַר שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה, אֶף-עַל-פִּי
שְׂלֵא הִבִּיאה סִימָנִים, לֹא תַחְתּוֹן וְלֹא עֲלִיוֹן - הָרִי
זו גְּדוּלָה. בָּנִים הָרִי הֵם כְּסִימָנִין.

י. הַבֵּן מְשִׁינֵלד עַד שִׁיהִיה בֶּן שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה -
נִקְרָא קָטָן, וְנִקְרָא תֵינּוּק²⁶. וְאֶפְלוּ הִבִּיא בְּמָה
שְׁעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה - אִינוּ סִימָן, אֶלָּא שׁוּמָא.
הִבִּיא שְׁתַּי שְׁעָרוֹת לְמִטָּה בְּמִקּוּמוֹת הַיְדוּעוֹת לְשַׁעַר,
וְהוּא מִבֵּן שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וּמְעַלָּה -
נִקְרָא גְּדוּל, וְנִקְרָא אִישׁ²⁷.

26) ואינו בר עונשים. היוצא מזה שהבת מקדימה להיות
גדולה יותר מהבן - בשנה שלמה. וחכמינו זכרונום לברכה
מצאו לזה סמך בתורה: "ויבן ה' את הצלע - מלמד שנתן
הקדוש-ברוך-הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש". ורשו
"ויבן" מלשון בינה. 27) איש כי יפליא לנדור נדר - מה
תלמוד לומר "איש" לרבות בן י"ג שנה ויום אחד שאף על
פי שאינו יודע להפליא (לפרש לשם מי נדר) נדריו קיימים.
וכן הכתוב אומר: איש או אשה כי יעשו מכל חטאות
האדם.

יא. הַגִּיעַ לְזִמְן הַזֶּה²⁸ וְלֹא הִבִּיא שְׁתַּי שְׁעָרוֹת,
אֶף-עַל-פִּי שְׂנָרְאוּ בוּ סִימָנֵי סְרִיס - הָרִי הוּא קָטָן,
עַד שִׁיהִיה בֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה פְּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם. הַגִּיעַ
לְזִמְן הַזֶּה וְלֹא הִבִּיא שְׁתַּי שְׁעָרוֹת לְמִטָּה, וְלֹא הִבִּיא
שְׁתַּי שְׁעָרוֹת בְּזִקְן, אִם נִרְאָה בוּ אֶחָד מִסִּימָנֵי סְרִיס²⁹
- הָרִי הוּא סְרִיס³⁰, וְדִינוּ דִין הַגְּדוּל לְכָל דְּבָר; וְאִם
לֹא נִרְאָה בוּ סִימָן מִסִּימָנֵי סְרִיס - עַדִּין קָטָן הוּא,
עַד שְׂיִכְבִּיא שְׁתַּי שְׁעָרוֹת לְמִטָּה בְּמִקּוּם הָרְאוּי לָהֶן,
אוּ עַד שִׁיהִיה בֶּן חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד³¹.

28) י"ג שנה ויום אחד. 29) סריס הוא זה שאין לו כוח
ההולדה. 30) כל מי שלא הביא שתי שערות בוקן אפילו
אם לא נראה בו אלא אחד מסימני סריס, הרי הוא סריס.
31) כי כבר נכנס לרוב שנותיו, שהן שבעים שנה.

יב. הַגִּיעַ לְזִמְן הַזֶּה וְלֹא הִבִּיא - הָרִי זֶה סְרִיס,
אֶף-עַל-פִּי שְׂלֵא נִרְאָה בוּ אֶחָד מִסִּימָנֵי סְרִיס. הַגִּיעַ
לְשִׁנַּת עֲשָׂרִים פְּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הִבִּיא שְׁתַּי
שְׁעָרוֹת לְמִטָּה, וְהִבִּיא שְׁתַּי שְׁעָרוֹת בְּזִקְן, אֶף-עַל-פִּי
שְׂנוּלד לוּ אֶחָד מִסִּימָנֵי סְרִיס - אִינוּ סְרִיס; אֶלָּא הָרִי
הוּא בְּקַטְנוֹתוֹ, עַד שְׂיִלְדוּ לוּ כָּל סִימָנֵי סְרִיס, אוּ עַד
שִׁיהִיה בֶּן חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

ד. הִיתָה בַּת עֲשָׂרִים שָׁנָה פְּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא
הִבִּיאה שְׁתַּי שְׁעָרוֹת, וְנִרְאוּ בָּהּ כָּל סִימָנֵי אֵילוּנִית -
הָרִי הִיא אֵילוּנִית¹². וְאִם לֹא נִרְאוּ בָּהּ כָּל סִימָנֵי
אֵילוּנִית - עַדִּין קָטָנָה הִיא, עַד שְׂתִכְבִּיא שְׁתַּי
שְׁעָרוֹת¹³ אוּ עַד שִׁתְּהִיה בַּת חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְיוֹם אֶחָד¹⁴.

12) אין לה ימי נערות, אלא מקטנותה תצא לבגרות.
13) ואז תהיה נערה. 14) ואז היא איילונית, כי גיל זה הוא
רוב שנותיו של אדם, כי ימי שנותינו הם שבעים שנה.

ה. הַגִּיעַ לְזִמְן הַזֶּה וְלֹא הִבִּיאה שְׁתַּי שְׁעָרוֹת - הָרִי
זו נִקְרָאת אֵילוּנִית, אֶף-עַל-פִּי שְׂלֵא נִרְאָה בָּהּ סִימָן
מִסִּימָנֵי אֵילוּנִית. נִמְצְאָת אַתָּה לְמַד, שֶׁהֵאֵילוּנִית אֵין
לָּהּ יְמֵי נְעוּרוֹת¹⁵, אֶלָּא מִקְטְנוּתָהּ תִּצָּא לְבִגְרוּת¹⁶.

15) כי הרי עד שהוקבעה לאיילונית הייתה קטנה,
ומשנקראה איילונית הרי היא כבוגרת. 16) שהנערות
בסימנים (שתי שערות) תלויה, וזו אין לה סימנים.

ו. וְאֵלוּ הֵן סִימָנֵי אֵילוּנִית: כָּל שְׂאֵין לָּהּ דְּדִין,
וּמִתְקַשָּׁה בְּשַׁעַת תְּשׁוּמִישׁ¹⁷, וְאֵין לָּהּ שְׁפוּלֵי מַעִים
בְּנָשִׁים¹⁸, וְקוֹלָה עָבָה וְאִינָה נִפְרַת בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה.
וְהַנְּעָרָה וְהַבּוֹגֶרֶת וְהָאֵילוּנִית - כָּל אַחַת מִשְׁלֹשֶׁתָן
נִקְרָאת גְּדוּלָה¹⁹.

17) התשמיש קשה לה. 18) כמין כף (מקום תפוח) למעלה
מן הערוה לעומת הבטן. 19) לכל עונשים שבתורה. וכן
לענין מיאון, שאינן ממאנות.

ז. וְיֵשׁ בַּבַּת סִימָנִין מִלְּמַעְלָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין סִימָן
הָעֲלִיוֹן. וְאֵלוּ הֵן: מִשְׁתַּחֲזִיר יָדֶיהָ לְאַחֲרָה וְיַעֲשֶׂה
קָמָט בְּמִקּוּם הַדִּין. וּמִשְׁיַשְׁחִיר רֹאשׁ הַדֶּד²⁰.
וּמִשְׁתִּיתָן אֲדָם יָדוּ עַל עַקְוֵי הַדֶּד, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוּהָה
לְחִזּוֹ. וּמִשְׁיַפְצֵל רֹאשׁ הַטֶּם הַדֶּד וְיַעֲשֶׂה בְּרֹאשׁוֹ
כְּדוּר קָטָן. וְרַבּוּתֵי פִּרְשׁוֹ, מִשְׁיַפְצֵל הַחֶטֶם עֲצָמוֹ.
וְכֵן מִשְׁיִטּוֹ הַדִּין. וּמִשְׁתִּתְקַשְׁקֶשׁוּ הַדִּין. וּמִשְׁתַּקִּיף
הָעֵטְרָה, שֶׁהוּא מִקּוּם הַבֶּשֶׂר הַתְּפוּיחַ שְׁלִמְעָלָה מִן
הָעֵרוּה לְעַמַּת הַבֶּטֶן. וּמִשְׁתִּתְמַעֵף הַבֶּשֶׂר הַזֶּה וְלֹא
יִהְיֶה קָשָׁה.

20) הפטמה.

ח. כָּל אֵלוּ הַסִּימָנִין שְׂמוּנָה. נִרְאָה בַּבַּת סִימָן אֶחָד
מִכָּל אֵלוֹ אוּ כָּלָן, וְהִיא בַּת שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה אוּ
פְּחוֹת - אֵין מִשְׁגִּיחִין בוּ, וְהָרִי הִיא קָטָנָה. נַעֲשִׂית
בַּת שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְנִרְאָה בָּהּ סִימָן
הַתַּחְתּוֹן - אֵין מִשְׁגִּיחִין בְּאֶחָד מִכָּל אֵלוֹ²¹. וְאִם לֹא
נִרְאָה הַתַּחְתּוֹן, וְנִרְאָה בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלוֹ - הָרִי הִיא
סְפֵק בֵּין נְעָרָה לְקָטָנָה, וְדָנִים בָּהּ לְהַחְמִיר²². וְאִם
נִרְאוּ כָּלָן, [וְלֹא נִרְאָה סִימָן הַתַּחְתּוֹן] - הָרִי זֶה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יח. הפת שהביאה שתי שערות בתוך שתיים עשרה שנה, והבן שהביא בתוך שלש עשרה - שניהם שומא, כמו שבארנו. אף-על-פי שאותן שערות במקומן הם עומדות אחר שלש עשרה לזכר ואחר שתיים עשרה לגמבה - אינן סימן.

יט. במה דברים אמורים? כשנבדקו בתוך הזמן ונודע שהן שומא; אבל אם לא נבדקו אלא אחר זמן, ונמצאו שם שתי שערות - הרי הן בחזקת סימנין, ואין אומריין: שמא קדם זמן צמחו, כדי שיהיו שומא.

כ. כשבודקין הפת - בין בתוך הזמן, שהוא כל שנת שתיים עשרה, בין קדם זמן זה, בין לאחר הזמן - בודקין על פי נשים פשרות ונאמנות. ואפלו אשה אחת בודקת, ושומעין לה אם הביאה ואם לא הביאה.

כא. כל השנים האמורות בן ובבת ובצרכין⁴⁹ ובכל מקום, אינן לא שני הלבנה ולא שני החמה, אלא שנים של סדר העבור, שהן פשוטות ומעברות, על פי בית דין, כמו שהם קובעין אותן, כמו שבארנו בהלכות קדוש החודש. ובאותן השנים מוגין לכל דברי הדת.

(49) שהערך משתנה לפי גיל הנערך.

כב. אין סומכין על הנשים במנין השנים, ולא על הקרובים, אלא על פי שנים אנשים פשרים להעיד.

כג. האב שאמר: בני זה בן תשע שנים ויום אחד, בתי זו בת שלש שנים ויום אחד - נאמן לקרבן, אבל לא למפלות⁵⁰ ולא לענשים. בני זה בן שלש עשרה שנה ויום אחד, בתי זו בת שתיים עשרה שנה ויום אחד - נאמן לגדרים ולצרכין ולחזמות ולהקדשות, אבל לא למפלות ולא לענשים.

(50) אם חטא האשם בשוגג.

כד. מי שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות - הוא הנקרא אנדרוגינוס, והוא ספק אם זכר ספק אם נקבה. ואין לו סימן שידוע בו אם הוא זכר ודאי אם היא נקבה ודאית לעולם.

כה. וכל מי שאין לו לא זכרות ולא נקבות, אלא אטום⁵¹ - הוא הנקרא טמטום, וגם הוא ספק. ואם נקבע⁵² הטמטום ונמצא זכר - הרי הוא כזכר ודאי; ואם נמצא נקבה - הרי הוא נקבה. וטמטום ואנדרוגינוס שהיו בן שתיים עשרה שנה ויום אחד

יג. ואלו הן סימני סריס: כל שאין לו זקן³², ושערו לקוי³³, ובשרו מחליק³⁴, ואין מימי רגליו מעלים רתיחה³⁵, וכשמטיל מים אינו עושה פפה³⁶, ושקבת זרעו ידה, ואין מימי רגליו מחמיצין³⁷, ורוחץ בימות הגשמים ואינו מעלה בשרו הבל³⁸, וקולו לקוי³⁹ ואינו נבר בין איש לאשה.

(32) שלא נתמלא זקנו. (33) רך. (34) חלק כבשר אשה בלי שער. (35) קצף. (36) שאין קלוח השתן הולך ועושה כיפה (=קשת) כשמטיל מים כלפי מעלה אלא יורדים מיד. (37) מסריחים כאשר שוהים בכלי. (38) אדים וחמימות כעין עשן. (39) וקולו דק עד שאינו ניכר בין קולו לקול הנשים.

יד. וסריס זה הוא הנקרא סריס חמה⁴⁰ בכל מקום. אבל הבן שחתכו⁴¹ או נתקו⁴² או מעכו גידיו או ביציו, כמו שהעכו"ם עושין - הוא הנקרא סריס אדם⁴³. וכשהיה בן שלש עשרה שנה ויום אחד נקרא גדול, שאין זה מביא סימן לעולם⁴⁴.

(40) שמש. כלומר שנולד סריס מבטן אמו. שלא ראה שעה אחת בכשרותו. (41) בכלי. (42) ביד. (43) שנסרתס בידי אדם לאחר שנולד. (44) של שתי שערות.

טו. בן שלש עשרה שנה ויום אחד שלא הביא סימן שלמטה, ונראו בו כל הסימנין של מעלה⁴⁵ - הרי זה ספק בין גדול לקטן. ואם לא נבדק מלמטה - פיון שונאה בו סימני בגרות מלמעלה, הרי זה בחזקת גדול.

(45) שערות הזקן, ושערות בית השחי.

טז. שתי שערות האמורות בן ובבת בכל מקום, שעורן כדי לכף ראשן לעקרון. ומשיצמחו ויהיו יכולות להנטל פפי הזוג⁴⁶ עד שנגיעו לכף ראשן לעקרון, דינן בהן להחמיר בכל מקום. לפיכך, בן ובבת נחשב אותם גדולים להחמיר, הואיל וצמחו כדי להנטל פפי הזוג; ונחשב אותם קטנים להחמיר, הואיל ולא הגיעו לכף ראשן לעקרון.

(46) של מספריים. שהוא שיעור קטן משיעור של לכוף ראשן לעקרון.

יז. שתי שערות אלו צריכות שיהיו במקום העורה. ובית העורה פלו מקום סימנין - בין למעלה, בין למטה, בין על איברי הזרע עצמן. וצריכות להיות במקום אחד⁴⁷. ושהיה בעקרון⁴⁸ גמות. ואפלו שתיהן בגמא אחת - הרי אלו סימן. נמצאו שתי גמות זו בצד זו, ואין בהן שער - הרי אלו סימן; חזקה אין גמא בלא שער, ושערות היו בהן ונשרו.

(47) שתיהן למעלה או למטה. (48) בשרשם.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

4) לשון חכמים היא שהבעל אוסר את אשתו לכל העולם כהקדש (קידושין ב:). 5) בשבילי, כלומר ע"י שתיי אשתי תאסרי לכל העולם כהקדש ('תוספות' שם). פירוש אחר: "מקודשת לי" - מיוחדת לי, מזומנת לי (שם). 6) מקור דבר זה, שצריך לומר "בזה", הוא במשנה קידושין מו. "התקדשי לי בתמרה זו". וה'מאירי' (עמ' 4) כתב שאין הכרח בזה אלא שהלשון יותר שלם בכך. 7) בכתי"י התימנים "שני עדים". 8) שנאמר "כי יקח איש אשה" (דברים כב, יג, וכד, א) ודרשו חז"ל (קידושין ד:): "כי יקח - ולא כי תקח".

ב. נתנה היא ואמרה לו: הרי אני מקדשת לך, הריני מארסת לך, הריני לך לאנתי, או ככל לשון הקנאה - אינה מקדשת¹⁰. וכן אם נתנה היא לו ואמר הוא - אינה מקדשת¹¹. ואם נתן הוא ואמרה היא - הרי זו מקדשת מספק¹².

9) לאשה. "לי לאשה" (בראשית יב, יט), מתרגם יונתן "לי לאנתי". 10) קידושין ה, ב. שהאיש לוקח את האשה ולא האשה את האיש, כמו שכתבנו למעלה. 11) שם. ואם המקדש חשוב, שיש לה הנאה בהסכימו לקבל וליהנות ממנה, הרי זו מקודשת (לקמן פ"ה, הכ"ב). 12) קידושין ה, ב: "ספיקא הוא, וחיישינן מדרבנן". שאם בא אחר וקידשה - צריכה גט משניהם, שמא לא היו של הראשון ולא קידושין וחלו קדושי שני או שמא של ראשון קידושין ולא של שני (רש"י שם). מלשון הגמרא הנ"ל, משמע שאין זה אלא ספק מדרבנן, אבל מן התורה אין כאן קידושין כלל ואינה צריכה גט ממנו. אולם מדברי רבינו שכתב: "מקודשת מספק", נראה שהיא מקודשת מן התורה קידושי ספק, וצריכה ממנו גט מדאורייתא, אם תרצה להנשא לאחר. ראה ר"ן לקידושין ה: ויבית הבחירה" להרב המאירי שם.

ג. ואם קדש בשטר - פותב על הנזיר או על התרס¹³ או על העלה או על כל דבר שירצה: הרי את מקדשת לי, או: הרי את מארסת לי, וכל פיוצא בדברים אלו, ונותנו לה בפני עדים¹⁴.

13) אע"פ שאינו שוה פרוטה (שם ט). 14) ואין השטר צריך חתימת עדים מבפנים, הואיל ומוסרו לה בפני עדים.

ד. וצריף¹⁵ שכתב אותו לשם האשה המתקדשת¹⁶, כגט¹⁷. ואינו פותבו אלא מדעתה¹⁸. פתבו שלא לשמה¹⁹, או לשמה שלא מדעתה²⁰, אף-על-פי שנתנו לה לדעתה בפני עדים - אינה מקדשת²¹.

15) קידושין ט. בעייתו של רבי שמעון בן לקיש, ששוב פשטה. 16) פרט לנכתב לשם אשה אחרת ונמלך לקדש בו אשה זו ששמה כשמה. 17) שצריך לכתבו לשם האשה המתגרשת, שנאמר: "וכתב לה ספר כריתות" - "לה - לשמה" (גיטין כו). והוקשה הויה ליציאה (קדושין ט:). שהרי כל עיקר קידושי שטר נלמד מהיקש זה של "ויצאה והיתה" (ראה למעלה פ"א הערה ז). וכתב הרשב"א (הובא

- הרי הן פחזקת גדולים. והם שנדבר בהן ככל מקום.

51) סתום. 52) שהסירו ממנו את הקרום המכסה את ערוותו.

כו. חרש וחרשת האמורים ככל מקום⁵³, הן האלמים שאין שומעין ולא מדברים⁵⁴; אכל מי שמדבר ואינו שומע⁵⁵, או שומע ואינו מדבר⁵⁶ - הרי הוא ככל אדם. ואיש ואשה שהן שלמים בדעתן, ואינן לא חרשים ולא שוטים⁵⁷ - נקראין פקח ופקחת.

53) השוו אותם לשוטה. לפוטרים מכל דבר, מפני שאינם בני דעת. 54) שנולד חרש ממעי אמו, וכיוון שלא שמע מעולם מה שמדברים עימו אי אפשר שידבר. 55) תחילתו היה פיקח עד שלמד לדבר ואחרי כן נתחרש. 56) שנשתתק וניטל דיבורו. 57) ואיזהו שוטה? המקרע את כסותו, והמאבד כל מה שנותנים לו. ולשון רבינו הלכות עדות ט, ט: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים. . . אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד דבר מן הדברים".

כז. נמצאו כל השמות⁵⁸ שבארנו ענינם בשני פרקים אלו - עשרים שמות. ואלו הן: קדושין. ערונה. שניה. אסורי לאוין. אסורי עשה. קטנה. נערה. בוגרת. אילונית. גדולה. סימן התחתון. סימן העליון. קטן. סריס חמה. סריס אדם. גדול. אנדרוגינוס. טמטום. חרשים. פקחים. שים כל השמות האלו לעמתך תמיד, ואל ילוזו מעיניך כל עניניהם, כדי שלא נהיה צריכין לבאר כל שם מהן ככל מקום שצריך אותו.

58) מושגים, מונחים.

פרק שלישי

1) נתבאר בו דיני קידושי כסף ומי הוא הנותן, קידושי שטר וביאה. הקנה עצמו לה. קידש ולא פירש, קידשה לחצאין. קידש בחצי פרוטה, שהאב זכאי בכתו עד שתבגר או עד שתנשא, שליחות בקידושין, שלא לקדש בביאה, בלא שידוכין, ובשוק, ברכת אירוסין.

א. פיצד² האשה מתקדשת? אם בכסף הוא מקדש - אין פחות מפרוטה³ כסף או שוה פרוטה. אומר לה: הרי את מקדשת⁴ לי⁵, או: הרי את מארסת לי, או: הרי את לי לאשה בזה⁶, ונותן לה בפני עדים⁷. והאיש הוא שאומר דברים שמשמען שקונה אותה לו לאשה, והוא שיתן לה הכסף⁸.

2) קידושין ב, א. 3) ככית-הלל שם. וכן הוא במשנה בכבא-מציעא נה. ושיעור הפרוטה הוא משקל חצי גרעין שעורה מכסף (פירוש המשנה לרבינו, קידושין א, א).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אשה, ולא שיקח את עצמו לה. (32) בכת"י התימנים, כל הקטע הזה אינו. (33) מלשון הכתוב: כי יקח איש אשה. (34) קידושין ו. "שכן ביהודה קוראים לארוסה חרופה", וכניסת רבינו חננאל שם (הובאה ברשב"א) בניגוד לגירסתנו בגמרא שרק ביהודה היא מקודשת. ובשו"ע אהע"ז סי' כז ס"ג פסק שהרי זו מקודשת בספק. (35) ובלבד שתבין שהיא לשון קידושין, אבל אם אינה מכרת באותה לשון - אינה מקודשת, אלא אם-כן דיבר עמה תחילה על עסקי קידושין ונתרצתה לו, כמבואר בסמוך ה"ח.

ז. אָמַר לָהּ, או פָּתַב לָהּ: הָרִי אֶת מִיחַדָּת לִי, הָרִי אֶת מִיחַדָּת לִי, הָרִי אֶת עֲזָרְתִי, הָרִי אֶת נִגְדָתִי, הָרִי אֶת צִלְעִתִי, הָרִי אֶת סְגוּרְתִי, הָרִי אֶת תַּחְתִּי, הָרִי אֶת עֲצוּרְתִי, הָרִי אֶת תְּפוסִתִי - הָרִי זוּ מִקְדָּשְׁתָּ בְּסִפְקִי³⁶. וְהוּא, שְׁיִהְיֶה מְדַבֵּר עִמָּה תַּחֲלָה עַל עֲסָקֵי קִדּוּשֵׁי³⁷; אֲבָל אִם אֵינוּ מְדַבֵּר עִמָּה תַּחֲלָה עַל עֲסָקֵי קִדּוּשֵׁי - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִלּוֹת אֲלוֹ³⁸.

(36) קידושין ו, א. כי כל הלשונות האלו, ספק אם משמען לשון קידושין: מיוחדת, כמו "מאוחדת" - מלשון "והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). מיוחדת - מלשון "אשר לא יעדה" (שמות כא, ח) שהיא לשון קידושין באמה עבריה. עזרתי, נגדתי - לשון "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). צלעתי, סגורתי, תחתי - מלשון: "ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה" (שם כא). עצורתי - לשון עצרת שתהא נאספת עמי לבית, וכן תפושתי - נתפסת עמי בבית (רש"י ו'תוספות ר"י הזקן שם). ואפשר שאין משמען לשון קידושין אלא שתבוא לעשות מלאכתו. (37) אז היא ספק מקודשת. (38) מפני שאינה יודעת מה אמר לה, ולפיכך אינה מקודשת כלל (שם). ואפילו אם אמרו שניהם שלקידושין נתכוונו אינה מקודשת, שהרי לא נתבררה אמיתת הלשון לעדים, שגם הם צריכים להבין את לשונו ('תוספות ר"י שם).

ח. וַיֵּשׁ לְאִישׁ לְקַדֵּשׁ הָאִשָּׁה בְּכָל לְשׁוֹן שֶׁהִיא מְפָרֵת בּוֹ³⁹, וַיְהִי מְשַׁמֵּעַ הַדְּבָרִים בְּאוֹתָהּ הַלְשׁוֹן שֶׁקָּנְאָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ⁴⁰. הִיָּה מְדַבֵּר עִם הָאִשָּׁה עַל עֲסָקֵי הַקִּדּוּשִׁין וְרִצְתָהּ⁴¹, וְעָמַד וְקָדַשׁ, וְלֹא פָּרַשׁ וְלֹא אָמַר לָהּ כְּלוּם, אֲלֵא נִתְּן בִּידָהּ אוּ בְּעַל - הוּאִיל וְהֵן עֲסוּקִין בְּעִנְיָן - דִּי, וְאֵינוּ צָרִיף לְפָרְשׁ⁴². וְכֵן עָרִי הַקִּדּוּשִׁין וְהַגְּרוּשִׁין אֵינוּ צָרִיף לֹאמַר לָהֶם: אַתֶּם עָרִי, אֲלֵא בִּינּוֹן שֶׁגֵּרַשׁ אוּ קָדַשׁ בְּפִנְיָהֶם - הָרִי זוּ מִקְדָּשְׁתָּ אוּ מְגֻרְשֶׁת⁴³.

(39) נוסף על הלשונות המנויות לעיל ה"ו. (40) והאומר לאשה הריני נתן לך בשביל אהבה וחיבה - חוששין לקידושי, כי שמה נתכוין שתהיה אהבה וחיבה ביניהם, והרי זה כאילו אמר: הרי את מיוחדת או מיוחדת לי ('תשובות מיימוניות', וכן בשו"ע אהע"ז סי' כז, ס"ג). (41) שאמרה הן (כסף-משנה). (42) משנה, מעשר שני פ"ד מ"ו. וכן בקידושין ו, א. (43) ואף-על-פי שלא הזמינים ולא

כאן בפירוש ה'מגיד משנה') שבנוסח שטר הקידושין צריך להזכיר בו שמות האיש והאשה כגט. והדברים מפורשים בירושלמי (קידושין פ"א, ה"ב) "סדר קידושין כך הוא: אני פלוני קידשתי בתו של פלוני" (הגר"א לאהע"ז סי' לב ס"ק ו). (18) בידיעתה ובהסכמתה. (19) שנכתב לשם אשה אחרת ששמה כשם אשה זו, ונמלך בדעתו לקדש את זו בשטר זה. (20) קודם הכתיבה לא נמלך בה. (21) מקיש הויה ליציאה, מה יציאה צריכים דעת מקנה (הבעל) אף הויה צריכים לדעת מקנה - זו האשה, המקנה את עצמה לבעל (קידושין ט: כרב פפא ורב שרביא).

ה. וְאִם קָדַשׁ בְּבִיָּאָה - אוֹמַר לָהּ²²: הָרִי אֶת מִקְדָּשְׁתָּ לִי, או: הָרִי אֶת מֵאֲרֶסֶת לִי, או: הָרִי אֶת לִי לְאִשָּׁה בְּבִיָּלָהּ זוּ²³, וְכָל פִּיּוּצָא בְּיָדָהּ²⁴, וּמִתִּיחַד עִמָּה בְּפִנְיָ שְׁנֵי עֲדִים וּבוֹעֵלָהּ²⁵. וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיָּאָה - מִסְתַּמָּא²⁶ דַּעְתּוֹ עַל גְּמַר בִּיָּאָה²⁷, וְכִשְׁיִגְמַר בִּיָּאָה תִּהְיֶה מִקְדָּשְׁתָּ²⁸. (וְכֵן שָׂבָא עָלֶיהָ בְּדִרְכָּהּ וְכֵן שָׂבָא עָלֶיהָ שְׂלֵא בְּדִרְכָּהּ - הָרִי זוּ מִקְדָּשְׁתָּ)²⁹.

(22) בפני שני עדים, בעת שנכנס להתייחד עמה. (23) שאבוא אליך כשאתיחד עמך. (24) שאר לשונות קידושין המפורשות לקמן ה"ו. ובכת"י התימנים, הנוסח: או הרי את מאורסת לי וכל כיוצא או הרי את לי לאשה בבעילה זו. (25) ומאחר שהעדים ראו מתייחדים, אינם צריכים להעיד על הבעילה, לפי ש'הן הן עדי ייחוד, הן הן עדי ביאה' (קידושין סה:). (26) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וראה להלן הערה כז. (27) קידושין י, א. (28) ואם קידשה בה (=התחיל ביאתו ולא גמרה) לשם קידושין ופשוטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, הרי זו מקודשת לשני, הואיל ועדיין לא היתה מקודשת (שם). ומלשון רבינו 'מסתמא', נראה שדעתו לומר שאם פירש ואמר התקדשי לי בתחילת ביאתי, הרי זו מקודשת בתחילת ביאה (מגיד משנה). (29) קידושין ט, ב. ומבואר יותר ב'ירושלמי' קידושין פ"א, ה"א. ובסנהדרין נד, א - אמרו: נאמר בתורה (ויקרא כ, יג) "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה. וכל קטע זה מוקף בסוגריים, הואיל ובדפוסים ישנים כגון קושטא רס"ט; ווניציה של"ד - אינו. אבל בדפוס רומא משנת ר"מ, ישנו כלפנינו.

ו. הַדְּבָרִים שֶׁיֵּאמַר הָאִישׁ כְּשִׁיקַדֵּשׁ, צָרִיף שְׁיִהְיֶה מְשַׁמֵּעַ שֶׁהוּא קוֹנֶה³⁰ הָאִשָּׁה, וְלֹא שֶׁיֵּהָא מְשַׁמֵּעַ שֶׁהִקְנָה עִצְמוֹ לָהּ. מִיָּצֵד? הָרִי שֶׁאָמַר לָהּ, או שֶׁכָּתַב בְּשֵׁטֶר שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ: הָרִינִי בְּעָלֶיךָ, הָרִינִי אַרוּסִיךָ, הָרִינִי אִשְׁיךָ, וְכָל פִּיּוּצָא בְּזָה - אֵין פָּאן קִדּוּשִׁין כְּלָל³¹. אָמַר לָהּ³², או פָּתַב לָהּ: הָרִי אֶת אִשְׁתִּי, הָרִי אֶת אַרוּסְתִי, או: הָרִי אֶת קְנוּיָהּ לִי, הָרִי אֶת שְׂלִי, הָרִי אֶת לְקוּחְתִּי³³, הָרִי אֶת חְרוּפְתִּי³⁴, הָרִי אֶת בְּרִשׁוּתִי, הָרִי אֶת זְקוּקָהּ לִי, וְכָל פִּיּוּצָא בְּהֵן³⁵ - הָרִי זוּ מִקְדָּשְׁתָּ.

(30) ורכש. (31) קידושין ה, ב. שנאמר בתורה: כי יקח איש

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הבנות, או ודאי שאין הבנות מקודשות, שהרי כל אחת קיבלה רק חצי פרוטה (תוספות' שם). (52) והם גדולים, ועשאוהו שליח לקדש. (53) הספק הוא: אם התכוין לכלול בפרוטה זו את הפרה והאשה כאחד, נמצא שהוא קידש האשה רק בחצי פרוטה ואינה מקודשת, או מתוך שאדם יודע שאין אשה מתקדשת בפחות מפרוטה, ואין הפרה נקנית בכסף (קידושין כה:), ודאי התכוין לומר בתך - בפרוטה, ופרתו תיקנה לו כשימשכנה. (54) קרקע נקנית גם בכסף, וגם בחזקה. ובכל זאת יש ספק, אולי נתכוין לומר בתך בפרוטה, וקרקעך - כשאחזיק בה. (55) בקידושין ז, ב - העלו את כל הבעיות האלו ב"תיקון". ואע"פ שגם שני הדינים הראשונים שבהלכה זו הוזכרו שם בין הבעיות ולא נפתרו, סובר רבינו שהואיל והגמרא אמרה שם: "אם תמציי-לומר מונה והולך הוא" ביחס לשני דינים אלו, הרי זה כאילו התלמוד הסכים להגיון הזה והוציאן מכלל ספק. כי כלל מקובל הוא מהגאונים, כל מקום שהתלמוד אומר "אם תמציי-לומר" הרי זה כמו פשיטות ופתרון (רא"ש ש' לקידושין שם).

יא. הָאֵב מְקַדֵּשׁ אֶת בְּתוּלָהּ שְׁלֵא לְדַעְתָּהּ⁵⁶ כָּל זְמַן שֶׁהִיא קְטַנָּה, וְכֵן כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה רְשׁוּתָהּ בְּיָדוֹ,⁵⁷ שְׁנֵאמַר: אֶת בְּתוּלָתִי לְאִישׁ הִזָּה לְאִשָּׁה. וְקִדּוּשֶׁיהָ לְאִבֶּיהָ⁵⁸. וְכֵן הוּא זָכָאי בְּמַצִּיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ⁵⁹ וּבְכַתְּבָתָהּ⁶⁰. אִם נִתְגַּרְשָׁה אוּ נִתְאַלְמְנָה מִן הָאָרוּסִין⁶¹, הוּא זָכָאי כָּל עַד שֶׁתִּבְגְּרָה⁶². לְפִיכָךְ מְקַבֵּל הָאֵב קִדּוּשֵׁי בְּתוּלָהּ מִיּוֹם שֶׁתִּגְדָּל עַד שֶׁתִּבְגְּרָה⁶⁴. וְאִפְלוּ הִיָּתָה חֲרֻשָׁת אוּ שׁוֹטָה⁶⁵ וְקִדְּשָׁהּ הָאֵב - הָרִי הִיא אִשָּׁת אִישׁ גְּמוּרָה⁶⁶. וְאִם הִיָּתָה בַּת שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְיָוִם אֶחָד, מִתְקַדְּשֶׁת בְּבִיאָהּ מִדַּעַת אִבֶּיהָ; פְּחָת מִכֵּן, אִם קִדְּשָׁהּ אִבֶּיהָ בְּבִיאָהּ⁶⁷ - אִינָה מְקַדְּשֶׁת⁶⁸.

(56) מבלי להמלך בה ולקבל הסכמתה. (57) קידושין מא, א. וכתובות מו, א. (58) כסף קידושיה לאביה. - כתובות שם. אמרה תורה (במדבר ל, יז) בנעוריה בית אביה - כל שבח נעוריה לאביה. (59) במציאתה - שם, מז. משום איבה, כי הואיל ואין האב חייב במזונות בתו מצד הדין, אם תעכב המציאה לעצמה, יטור לה איבה וימנע מלזונה. ובמעשה ידיה - שם, מז: שנאמר (שמות כא, ז) "וכי ימכור איש את בתו לאמה" - "מה אמה - מעשה ידיה לרבה, אף בת - מעשה ידיה לאביה". (60) שתיקנו חכמים שהבעל יכתוב כתובה לאשתו, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לקמן פ"י. (61) כתובות מג, ב. (62) זמן הבגרות מפורש למעלה פ"ב ה"ב. (63) הואיל ואין אנו צריכים לדעתה של הקטנה או הנערה המתקדשת. (64) שהרי קידושיה בידו. (65) ראה לעיל פ"ה הכ"ו, מה היא חרשת ושוטה. (66) יבמות קיב, ב. אבל חרשת גדולה אינה מקודשת קידושין גמורים מן התורה כמבואר לקמן פ"ד, ה"ט. וכן השוטה כשהיא גדולה - אינה מתקדשת כלל, כמבואר שם. (67) שבא עליה המקדש. (68) נדה מד, ב. שפחות מג' שנים אין ביאתה ביאה, והרי זה כנותן אצבע

ייחדם לכך (קידושין מג.). ורק בהודאת ממון צריך שיאמר אתם עדי, שאם לא כן יכול לומר לו: משטה אני בך (תוספות' שם). ודוקא שקידשה בפני שנים והם אצלה, שראתה והרגישה בהם. אבל אם הטמין לה עדים אחורי הגדר, אינה מקודשת, כי אילו היתה מרגישה בהם, יתכן ולא קיבלה הקידושין, רק עכשיו בקדשה שאין עדים אצלה - קבלתם, בחשבה כי משחקת היא בו הואיל ואין כאן עדים (מגיד-משנה).

ט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲתִקְדָּשִׁי לְחַצְיִי - הָרִי זוּ מְקַדְּשֶׁת. הֲאֵלֶּה זֶה דוּמָה? לְאוֹמֵר לָהּ: תְּהִי אִשְׁתִּי אִתָּה וְאַחֲרָתָה⁴⁴, שְׁנֵאמַר שְׁאִין לָהּ אֶלָּא חַצְיֵי אִישׁ. אֲבָל אִם אָמַר: חַצְיִיךְ מְקַדְּשֶׁת לִי - אִינָה מְקַדְּשֶׁת, שְׁאִין אִשָּׁה אַחַת רְאוּיָה לְשָׁנִים⁴⁵. וְכֵן אִם אוֹמֵר: הָרִי אִתָּה מְקַדְּשֶׁת לִי וְלִזְהָה - אִינָה מְקַדְּשֶׁת⁴⁶.

(44) שאם ארצה לישא אחרת עליך - אשא (קידושין ז). וראה לקמן פ"ד, ה"ג: "נושא אדם כמה נשים". (45) שם. (46) ואין אומרים: תפוס לשון ראשון עיקר, וברגע שאמר הרי את מקודשת לי, כבר נתקדשה לו ואין הדיבור האחרון "ולזה" יכול לחול, וממילא היא מקודשת לו קידושין גמורים, אלא לשונו מורה שתהא מקודשת לשניהם כאחד, ולפיכך אינה מקודשת אף לאחד מהם ('מעשה רוקח').

י. אָמַר לָהּ: הָרִי חַצְיִיךְ מְקַדְּשֶׁת לִי בְּפִרוּטָה, וְחַצְיִיךְ בְּפִרוּטָה⁴⁷; אוּ שְׁאֵמַר לָהּ: חַצְיִיךְ מְקַדְּשֶׁת לִי בְּחַצְיֵי פְּרוּטָה, וְחַצְיִיךְ הָאַחֲרָת מְקַדְּשֶׁת בְּחַצְיֵי פְּרוּטָה - הָרִי זוּ מְקַדְּשֶׁת⁴⁸. אָמַר לָהּ: חַצְיִיךְ מְקַדְּשֶׁת לִי בְּפִרוּטָה הַיּוֹם, וְחַצְיִיךְ בְּפִרוּטָה לְמָחָר⁴⁹; שְׁתִּי חַצְיִיךְ בְּפִרוּטָה⁵⁰; שְׁתִּי בְּנוֹתֶיךָ⁵¹ לְשָׁנֵי בְּנֵי⁵² בְּפִרוּטָה; בְּתָךְ מְקַדְּשֶׁת לִי וּפְרִתְךָ מְכֻרָה לִי בְּפִרוּטָה⁵³; אוּ: בְּתָךְ וְקַרְעֶתְךָ לִי בְּפִרוּטָה⁵⁴ - בְּכָל אֵלּוּ מְקַדְּשֶׁת בְּסִפְקָא⁵⁵.

(47) קידושין ז, ב. ואע"פ שהזכיר "חצייך" - אין זה מקדש אשה לחצאין, אלא מונה והולך הוא, וראש דיבורו מתייחס גם לסופו, ואין כאן הפסק בקידושו. והרי זה כמקדש בשתי פרוטות, ואומר: נמצא חצייך עולה לי בפרוטה, וחצייך השני בפרוטה (לחס-משנה). (48) קידושין שם. וגם כאן הוא "מונה והולך" ולא טעה לומר שמקדשים לחצאין (רש"י שם). ומובן שכל זה אמר לה בכדי דיבור אחד, אבל אם הפסיק באמצע דיבורו בין חצי לחצי, אינה מקודשת (ר"ן שם). (49) כאן יש לדרון שהפסיק בקידושו, שהרי דחה את קידושי החצי השני למחר. (50) כאן אין לתלות ולומר: "מונה והולך הוא", שהרי לא מנה את הכסף אלא הפסיק בקידושי גוף האשה, ואולי טעה לומר שאשה מתקדשת לחצאין. (51) המקדש אומר כן לאביהן. ובקטנות מדובר, שכסף קידושיהן שלו. והספק הוא, אם אחרי המקבל נלך והרי קיבל פרוטה שלימה ותהיינה מקודשות. או אולי עלינו להשגיח באשה המתקדשת ואז יוצא לכל אשה חצי פרוטה ואינן מתקדשות. אבל אילו היו הבנות גדולות שהאב קיבל את כסף הקידושין בתורת שליח

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ואח"כ הביאה שתי שערות ועברו ששה חדשים מיום שהביאה הסימן הראשון, ויש ספק אולי הוא סימן גמור, וממילא היא כיום בוגרת, או שמא לא נעשתה נערה אלא עם הבאת הסימן התחתון, ומשם ואילך עדיין לא עברו ששה חדשים ועדיין היא נערה (לחם-משנה). (80) קידושין עט, א. לענין קידושי אביה אנו חוששים שמא עדיין נערה היא, ולענין קידושי עצמה אנו חוששים שמא בוגרת היא. (81) קידושין מא, א. שכלל הוא בידינו "שלוחו של אדם כמותו", שנאמר (שמות יב, ו) "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", וכי כל הקהל כולו שוחט, והלא אינו שוחט אלא אחד? אלא, מכאן ששלוחו של אדם כמותו (שם, עמוד ב). (82) שלא פירש לו: קדש לי אשה זו או זו, אלא אמר לו סתם "קדש לי אשה" - רוצה לומר איזו שהיא. ומקור הדברים ממסכת נזיר יב, א. (83) הבוגרת. (84) קידושין מא, א. (85) שם. (86) שם יט, א. הבת מקבלת בעצמה כסף הקידושין, ואחרי שזכתה בכסף זכה בו אביה כי כל שבח נעוריה לאביה. ואע"פ שמן התורה אין זכיה לקטן (גיטין סא.) - כשיש דעת אחרת מקנה לו, יש לו זכיה (ר"ן לקידושין פ"א).

טו. כל העושה שליח לקבל הקדושין, צריך לעשותו בפני עדים.⁸⁷ אבל האיש שעשה שליח לקדש לו אשה, אינו צריך לעשותו בעדים. שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמתת הדבר,⁸⁸ לפיכך אם הודו השליח והמשלח - אינן צריכין עדים.⁸⁹ כמו שליח הגט,⁹⁰ וכמו שליח שהרשהו⁹¹ להפריש לו תרומה, וכיוצא בהן בכל מקום.⁹² - ששלוחו של אדם כמותו, ואינו צריך עדים.

(87) כדין שליח לקבלה בגט, המבואר בסמוך. (88) בניגוד לעצם מעשה הקידושין שאינו חל כלל בלא עדים, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. (89) וכן נראה בירושלמי קידושין פ"ג, ה"א: "לא הוחזק השליח בעדים". (90) להולכה, שאין הבעל צריך למנותו בעדים. וכמבואר לקמן הל' גירושין פ"ו, ה"ד. אבל בשליח הגט לקבלה, משנה מפורשת היא בגיטין סג, ב שצריך שני עדים במינויו. והראב"ד חולק, ולדעתו גם בשליח קידושין להולכה צריך לעשות בפני שנים. ואין להשוות שליח קידושין (בקידושי כסף) לשליח הגט שתופס הגט בידו, ולפיכך אינו זקוק לעדים. אולם כדברי רבינו מוכח מסוגיית הש"ס קידושין מה, ב - שאמרו שם: "ודילמא שליח שויה", ומשמע שאין עדים שעשאו שליח, ובכל זאת סבר התלמוד שאם הבן עשה את אביו שליח לקדש, הרי הוא שליח גמור וקידושו קידושין (כסף-משנה). (91) בעל התבואה. (92) כגון בקרבן פסח שהשליח מתמנה לשחוט פסח לשולחו בלא עדים. וכן לענין קרבן מעילה. ראה הל' מעילה פ"ז, ה"א. וגם בעניני שליחות במכירה, כגון "האומר לשולחו צא ומכור לי קרקע זו . . . או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח וכל מעשיו קיימים, ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים אלא באמירה בלבד בינו לבין חבריו" (הל' שלוחין פ"א, ה"א).

בעין, מה עין מדמעת וחוזרת ומדמעת, אף היא בתוליה חוזרים (שם מה.). וכל זה מצד הדין, אבל מצות חכמים היא, שלא יקדש אדם בתו כשהיא קטנה, כמבואר לקמן ה"ט.

יב. בגרה הבת - אין לאביה בה רשות, והרי היא פשאר כל הנשים שאינם מתקדשות אלא לדעתן.⁶⁹ וכן אם השיאה אביה, ונתאלמנה או נתגרשה בחיי אביה - הרי היא פרשות עצמה, ואף-על-פי שעדיין היא קטנה. פ"ן שנושאת,⁷⁰ אין לאביה בה רשות לעולם.⁷¹

(69) קידושין עט, א. (70) משתכנס לחופה נקראת נשואה, ראה לקמן פ"י, ה"ב. (71) כתובות מג, ב. וכן בקידושין מד, ב. וראה במוספנו: "תשובות רבינו".

יג. נתקדשה קדם שתבגר שלא לדעת אביה - אינה מקדשת,⁷² ואפילו אם נתרצה⁷³ האב אחר שנתקדשה.⁷⁴ ואפילו אם נתאלמנה או נתגרשה מן אותן הקדושין - אינה אסורה לכהן.⁷⁵ ובין היא ובין אביה יכולין לעכב.⁷⁶ בין אם נתקדשה בפניו⁷⁷ בין שנתקדשה שלא בפניו⁷⁸ - אינה מקדשת.

(72) קידושין מה, ב - כדעת רבינא שם. וכן פסק האלפסי בהלכותיו לקידושין שם. (73) הסכים. (74) כי מה יועיל ריצוי שלאחר מעשה קידושין. אבל אם נתרצה האב בשעת הקידושין, הרי היא מקודשת. ואע"פ שלא קיבל אביה קידושיה (ר"ן שם בפירוש דעת רבינו). (75) ואינה כגורשה שאסורה לכהן הדיוט, וכאלמנה שאסורה לכהן גדול. (76) אפילו אם נתרצה האב בשעת הקידושין ואח"כ הבת ממאנת במקדש, יכולה לעכב ואין הקידושין קידושין, שאין אביה יכול לכופה אלא כשהוא בעצמו מקדשה, כמבואר לעיל יא, א. וכן אביה יכול לעכב אח"כ אפילו כשנתקדשה בפניו ושתק באותה שעה (כסף-משנה ומהר"י קולון בדעת רבינו). (77) ושתק, ואח"כ עיכב. (78) אפילו אם נתרצה אח"כ, וגם הבת לא עיכבה, אינה מקודשת הואיל ולא נתרצה בשעת הקידושין.

יד. היתה הבת ספק בוגרת,⁷⁹ בין שקדשה אביה שלא לדעתה בין שקדשה היא עצמה שלא לדעת אביה - הרי זו מקדשת בספק,⁸⁰ לפיכך צריכה גט מספק. יש לאיש לעשות שליח לקדש לו אשה,⁸¹ בין אשה פלונית בין אשה משאר הנשים.⁸² וכן האשה הגדולה⁸³ עושה שליח לקבל קדושיה,⁸⁴ בין מאיש פלוני בין מאיש משאר אנשים. וכן האב עושה שליח לקבל קדושי בתו פשהיא ברשותו.⁸⁵ ואומר האב לבתו הקטנה: צאי וקבלי קדושיך.⁸⁶

(79) כגון שיש ספק אם עברו כבר ששה חדשים מיום הבאת סימני נערוּתה או לא (ראה לעיל פ"ב, ה"ב). או כגון שנראה בה אחד מסימני העליון ועדיין לא הביאה שתי שערות, נמצא כי היא ספק נערה, ספק קטנה (לעיל פ"ב, ה"ח)

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מִדַּעַת הָאֵב אוּ מִדַּעַת הַשְּׁלִיחַ¹⁰⁵. וְכֵן בְּכָל הַדְּבָרִים
בְּלֶזֶן שֶׁל קְדוּשָׁיו, דִּין הָאִישׁ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין שְׁלִיחַ
עִם שְׁלִיחַ¹⁰⁶ אוּ עִם הָאֵב.

101) ראה למעלה ה"א, הערה ה. (102) המקדש - לשליח.
103) בכת"י התימנים, אין זה. ולפי נוסחתנו, כן הוא
פירושה: אפילו אם שתק השליח או האב, ולא אמרו דבר
- הרי היא מקודשת, שכל האמירה אינה אלא חומרא
בעלמא (דרישה), ט"ז, 'חלקת מחוקק' והגר"א באהע"ז סי'
לו ס"א). וה'טור' הביא 'אפילו שתק אם היו עסוקים'. ולפי
זה, ביאר הב"ח שזה נמשך למה שכתוב אחר-כך, ומוסב
על המקדש - אבל השליח צריך לומר, על-כל-פנים "הן",
שאם לא כן אפשר שחזרו בו ומקבל את הכסף לשם פקדון
(ועיי"ש גם ב'דרישה'). (104) הואיל ועסוקים בענין
הקידושין, וכדין האיש עם האשה המפורש לעיל ה"ח.
105) כמבואר לעיל ה"ד. ולדעת הרמב"ן אינה מספיקה דעת
האב או שלוחה אלא צריכים דעתה של האשה עצמה, כי
היא המקנה את עצמה לבעלה. וכשם שבגט שהבעל הוא
המקנה - צריכים דעתו ולא שלוחו, ראה לקמן הל' גירושין
פ"ב, ה"ו, כך בקידושין - דעתה, ולא דעת שלוחה.
106) בכת"י התימנים, הנוסח: "כדין האיש עם האשה, כך
דין שליח". וה'טור' אהע"ז סימן לו, הביא: "וכן בכל
הדברים של קידושין, דין האיש עם השליח כדין האיש עם
האשה".

יט. מִצָּוָה שֶׁיִּקְדַּשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ בְּעֶצְמוֹ¹⁰⁷ יוֹתֵר
מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחָו¹⁰⁸. וְכֵן מִצָּוָה לְאִשָּׁה שֶׁתִּקְדַּשׁ עִצְמָהּ
בְּיָדָהּ יוֹתֵר מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחָהּ¹⁰⁹. וְאִף-עַל-פִּי שְׁנֵי
רְשׁוּת לְאָב לְקַדֵּשׁ בְּתוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וְכֶשֶׁהִיא נְעִרָה
לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה - אֵין רְאוּי לְעִשׂוֹת בָּן. אֲלֵא מִצְוַת
חֻקִּים שְׁלֵא יִקְדַּשׁ אָדָם בְּתוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד
שֶׁתִּגְדִּיל וְתֵאמֶר: לְפָלוּנִי אֲנִי רוּצָה¹¹⁰. וְכֵן הָאִישׁ אֵין
רְאוּי לְקַדֵּשׁ קְטַנָּה¹¹¹. וְלֵא יִקְדַּשׁ אִשָּׁה עַד שֶׁיִּרְאָנָה
וְתִהְיֶה כְּשֶׁרָה בְּעֵינָיו; שְׁמָא לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו,
וְנִמְצָא מְגִרְשָׁה אוּ שׁוֹכֵב עָמָה וְהוּא שׁוֹנְאָה¹¹².

107) אפילו מכירה (ראה להלן הערה קי). (108) שכשגופו
עוסק במצוה, מקבל שכר יותר (רש"י לקידושין מא.).
109) אע"פ שאינה מצווה בפריה ורביה, בכל זאת יש לה
מצוה שמסייעת לבעל לקיים מצותו (ר"ן לקידושין שם).
110) ולא יכוף את רצונו עליה, וב'תוספות' קידושין מא, א
- כתבו: "ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו
קטנות, משום שבכל יום ויום הגלות מתגברת עלינו, ואם
יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא, שמא לאחר
זמן לא יהא סיפק בידו ותשב עגונה לעולם". וכן מסכם
הרמ"א בשו"ע אהע"ז סי' לז, ס"ח. (111) שמא שכשתגדל
לא תרצה בו. (112) והתורה אמרה: ואהבת לרעך כמוך
(קידושין מא.).

כ. הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיָּאָה - הָרִי אֵלּוּ קְדוּשֵׁי תוֹרָה. וְכֵן
מִתְקַדְּשֵׁת בְּשִׁטָּר מִן הַתּוֹרָה. כְּשֶׁם שְׁגוּמָר וּמְגִרָשׁ,

טז. הַשְּׁלִיחַ נֶעֱשֶׂה עֵד⁹³. לְפִיכָּה, אִם עָשָׂה שְׁנֵי
שְׁלוּחִין לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהִלְכוּ וְקִדְּשׁוּ אוֹתָהּ - הֵן
הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֲדֵי הַקְּדוּשָׁיו⁹⁴, וְאֵינֶן צְרִיכִין
לְקַדְּשָׁהּ לוֹ בְּפָנֵי שְׁנַיִם אַחֲרִים.

93) קידושין מג, א. ואין אומרים: כיון ששלוחו של אדם
כמותו, הרי זה כגופו של המקדש עצמו ואינו יכול לקדש
בלא עדים, אלא אדרבא בזה שעדין נעשו שלוחיו - עוד
חיוק את מעשה הקידושין (שם). (94) יש אומרים,
שהמרובר בקידושי שטר אבל בקידושי כסף הרי הם נוגעים
בעדותם (כמו שכתב רבינו בפ"א מהל' שלוחין ה"ז) ואינם
נעשים עדים (ועי' מגיד-משנה).

יז. הַכָּל כְּשֶׁרִין לְשְׁלִיחוֹת, חוּץ מִחֲרַשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן -
לְפִי שְׁאֵינֶן בְּנֵי דַעַת⁹⁵, וְהַעֲכוּ"ם - לְפִי שְׁאֵינֶן בְּן
בְּרִית⁹⁶, וְנֵאמַר: בֵּן תְּרִימוֹ גַם אִתָּם⁹⁷ - לְבִבּוֹת
הַשְּׁלִיחַ; וְיָמָה אִתָּם בְּנֵי בְרִית, אִף שְׁלוּחָכֶם בְּנֵי בְרִית,
לְהוֹצִיא אֶת הַעֲכוּ"ם. אֲבָל הַעֲבָד⁹⁸, אִף-עַל-פִּי שֶׁהוּא
נֶעֱשֶׂה שְׁלִיחַ לְדָבָר שֶׁבְּמִמּוֹ⁹⁹, הָרִי הוּא פְּסוּל
לְשְׁלִיחוֹת הַקְּדוּשָׁיו וְהַגְּטִין, לְפִי שְׁאֵינֶן בְּתוֹרַת גְּטִין
וְקְדוּשָׁיו¹⁰⁰.

95) ובשליחות, "איש" כתוב: "ויקחו להם איש שה לבית
אבות" (שמות יב, ג) אחד לוקח לכולם. איש - ולא קטן
ולא מי שאינו בן דעת (רש"י לגיטין כג). וראה הל' שלוחין
פ"ב ה"ב. (96) מהול ובא בברית מצוות. (97) תיבת "גם"
מיותרת בפסוק זה, ובאה לרבות את השליח. (98) עבד
כנעני - גוי שנמכר לישראל לעבד, ומל וטבל לשם עבדות
- חייב במצוות כנשים. (99) שכן ברית הוא. שהרי נאמר
(דברים כט, י) "מחוטב עציך עד שואב מימך - לעבדך
בברית ה' אלהיך" (רש"י לגיטין כג, ב). והשווה דברי רבינו
בהל' שלוחין פ"ב ה"ב). (100) שעבד שקידש, אין
קידושו תופסים כלל. וסברא היא: כל דבר שאינו שייך בו,
אינו נעשה עליו שליח (רש"י קידושין מא.). וכל הלכה זו
מקורה בגיטין כג, ב. ושם הדברים שנויים לענין גט, אולם
רבינו משה דיני קידושין לגיטין, על-פי ההיקש הידוע:
"ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה" (קידושין ה.) -
מגיד-משנה.

יח. שְׁלִיחַ הָאִישׁ שֶׁמְקַדֵּשׁ אוֹמֵר לָהּ: הָרִי אִתָּךְ
מְקַדְּשֵׁת לְפָלוּנִי בְּכֶסֶף זֶה אוּ בְּשִׁטָּר זֶה¹⁰¹. אִם שְׁלִיחַ
הָאִשָּׁה הוּא שֶׁמְקַבֵּל הַקְּדוּשָׁיו, אוֹמֵר לָהּ¹⁰²: הָרִי
פְּלוּנִית שֶׁשְּׁלַחָה אוֹתָךְ מְקַדְּשֵׁת לִי. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ:
קְדַשְׁתִּיךְ לָךְ, אוּ: אֶרְסַתִּיךְ לָךְ, אוּ: גְּתִיתִיךְ לָךְ
לְאִשָּׁה, וְכָל פְּיוּצָא בְּזָה. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ עַל יְדֵי הָאֵב
אוֹמֵר לוֹ: הָרִי בְּתָךְ פְּלוּנִית מְקַדְּשֵׁת לִי. וְהוּא אוֹמֵר
לוֹ: קְדַשְׁתִּיךְ לָךְ. אִם אָמַר הָאֵב אוּ הַשְּׁלִיחַ: הֵן -
דִּיּוּ. וְאִפְלוּ שֶׁתִּקְדַּשׁ¹⁰³. וְאִם הָיוּ עֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ עֲנָן,
וְנָתַן לְאָב אוּ לְשְׁלִיחַ וְלֹא פָּרַשׁ וְלֹא אָמַר דְּבָר - דִּיּוּ,
וְהִיא מְקַדְּשֵׁת¹⁰⁴. וְאִם קִדְּשׁ בְּשִׁטָּר, אֵינוּ כּוֹתְבוּ אֲלֵא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(122) פסחים ז, ב. ובירושלמי ברכות פ"ט, ה"ג. (123) כך נוהגים בארץ מערב, אבל במלכויות אלו אין המקדש מברך אלא אחר ('הגהות מיימוניות') וכן נוהגים היום (רמ"א אהע"ז סי' לד) כדי שלא לבייש מי שאינו יודע לברך (רש"ל). (124) וכן מצינו ברבקה, שנאמר בה "ויברכו את רבקה" (בראשית כד, ס) ושם אליעזר השליח קידש אותה ('תוספות' לכתובות ז:). (125) עובר לעשייתן (=לפני עשייתן) - פסחים שם. (126) השווה דברי רבינו בהלכות ברכות פ"א, ה"ו.

כד. פיצד מברך? ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו, והבדילנו מן העריות¹²⁷, ואסר לנו את הארוסות¹²⁸, והתיר לנו את הנשואות על ידי חפה¹²⁹ וקדושין. ברוך אתה יי, מקדש ישראל. זו היא ברפת ארוסין¹³⁰. ונהגו העם להסדיר ברכה זו על פוס של יין¹³¹ או של שקר¹³². ואם יש שם יין - מברך על היין תחלה, ואחר כך מברך ברפת ארוסין, ואחר כך מקדשה. ואם אין לו יין או שלק - מברך אותה בפני עצמה¹³³.

(127) כתובות ז, ב. ושם הגירסה: וצונו על העירות. כלומר, צונו לפרוש מן העריות, ודומה לזה: "ועשיתם לכם פסל תמונת כל, אשר צוך ה' אלקיך" (דברים ד, כג) כלומר, צוך שלא לעשות. ראה תשובות רבינו הוצ' פריימן סימן קכא. (128) כתובות שם, מדרבנן. שלא התירו ארוסה עד שתיכנס לחופה ובברכה (רש"י שם). ויש מפרשים, שעל-ידי ארוסין נאסרה הארוסה לאחרים. בניגוד לבני נח שאין להם איסור אשת-איש אלא ע"י בעילת בעל, כלשון הכתוב (בראשית כ, ג) "והיא בעולת בעל". וראה למעלה פ"א ה"א (רבי בצלאל הכהן מוילנא בהגהותיו). (129) חופה הוא יחוד בביתו של המקדש, כמו שכתב רבינו להלן פ"י ה"א. (130) ועדיין היא אסורה לו עד שתיכנס לחופה, ושם מברכים "ברכת חתנים" הסדורה לקמן פ"י, ה"ג. (131) "ירושלמי" סוטה פ"ח, ה"ה. "שהיין מנתו מערבין בו . . . ומקדשין בו את הכלה". (132) משקה הבא מן התמרים או ממשרת שעורים. (133) רב נסים גאון (הובא ברא"ש לכתובות פ"א, אות טז).

פרק רביעי

1) כלל בו רבינו דין קידושין שלא ברצון, קידושין בעד אחד או בפסולי עדות, קידושין חרש או שוטה, חרשת או שוטה, סריס, טומטום, אנדרוגינוס, אילונית, עריות, שניות, יבמה לשוק, גויה או שפחה, גוי, עבד וישראל מומר, חצייה שפחה וחצייה בת חורין, חציו עבד וחציו בן חורין, ושיכור, פחות משוה פרוטה או קטן ושלח סבלונות.

א. אין האשה מתקדשת אלא לרצונה². והמקדש אשה בעל פרהה - אינה מקדשת³. אבל האיש שאנסוהו עד שקדש בעל פרהו - הרי זו מקדשת⁴. ויש לאיש לקדש נשים רבות פאחת⁵. והוא, שיהיה בפסוף - אם קדש בפסוף - פרוטה לכל אחת ואחת⁶.

שנאמר: וכתב לה ספר כריתות¹¹³, פך גומר ומכניס¹¹⁴. אבל הכסף מדברי סופרים¹¹⁵ (וכן דין הכסף דין תורה, ופרושו מדברי סופרים)¹¹⁶, שנאמר: פי יקח איש אשה, ואמרו חכמים: לקוחים אלו יהיו בכסף, שנאמר: נתתי כסף השדה קח ממני.

(113) והשטר הוא הספר שגומר לחלוטין את גירושה. (114) גומר בקנין קידושה לעשותה אשת איש (קידושין ט:). (115) מבואר לעיל פ"א, ה"ב. (116) פיסקא זו אינה בכת"י בריטיש מוזיאום, בכת"י אוקספורד, ובכת"י ששון ובכמה כת"י תימניים. ועי' ב'כסף משנה' שכתב כי נוסחתנו אינה מכוונת, שהרי בתחילה כתב שהכסף חלוק מביאה ושטר, שאלו מן התורה וכסף מדברי סופרים. [ניתכן כי זוהי הגהה על-פי מה שהגיה רבינו הרמב"ם למעלה פ"א ה"ב, "ושלשתם דין תורה" (עיי"ש הערה ח) וגם הנוסחא הראשונה לא זזה ממקומה. ובכת"י תימני אחד שבידי הרב י.ל. מיימון ישנה רק הפיסקא הזאת, ואילו הפיסקא הקודמת: "אבל הכסף מדברי סופרים" - איננה].

כא. אף-על-פי שעקר הדבר פך הוא, פכר נהגו כל ישראל לקדש בכסף או בשוה פסוף. וכן אם רצה לקדש בשטר - מקדש. אבל אין מקדשין בביאה לבתחלה. ואם קדש בביאה - מפין אותו מפת מרדות¹¹⁷, כדי שלא יהיו ישראל פרוצים בדבר זה¹¹⁸, אף-על-פי שקדושיו קדושין גמורין.

(117) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני הדיין. ורש"י בחולין קמא, ב - פירש, מרדות - רצוי בתוכחה שלא יהא רגיל בכך ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו. (118) קידושין יב, ב.

כב. וכן המקדש בלא שדוכין¹¹⁹ או המקדש בשוק - אף-על-פי שקדושיו קדושין גמורין, מפין אותו מפת מרדות¹²⁰, כדי שלא יהא דבר זה הרגל לזנות, וידמה לקדשה שהיתה קדם מתן תורה¹²¹.

(119) שלא דיבר בה קודם לכן, שתתרה להתקדש לו (רש"י לקידושין יג). שידוך - לשון השקטה "והארץ שקטה" (יהושע יא, כג) מתורגם "וארעא שדוכת", שע"י הדיבור על לב הפנויה להתקשר בקשר נישואין, נחה שקטה דעת הצדדים המתחתנים ('ערוך השלם', ערך שדך ד). (120) קידושין יב, ב. והרמ"א בשו"ע סי' כו כתב: "ולא ראיתי מימי שהכו מי שקידש בלא שדוכין". (121) ראה לעיל פ"א, ה"ד.

כג. כל המקדש אשה - בין על ידי עצמו בין על ידי שליח - צריך לברך קדם הקדושין¹²², או הוא¹²³ או שולחו¹²⁴, בדרך שמברכין על כל המצות¹²⁵, ואחר כך מקדש. ואם קדש ולא ברך - לא יברך אחר הקדושין, שיש ברכה לבטלה. מה שנעשה - פכר נעשה¹²⁶.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לנסותו אם רגזן הוא. אלא בכלום אני אומר שהיא מסרבת להתקדש לו, ולפיכך זרקה את כסף הקידושין (קידושין ח:). (18) שם. כי משטה היא בו, כלומר, תן מעותיך לאחרים. (19) בשבילי, בתורת שליח. (20) ואמר לו: זכה בכסף זה לפלונית. (21) שם. אפילו לא חזר ואמר התקדשי לי בדנינו שנתתי לו (שו"ע אהע"ז סי' ל, ס"ח).

ד. אַמְרָה: הַנִּיחָהּ עַל הַסְּלַע²² - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת²³. וְאִם הָיָה סְלַע שְׁלָהּ - מְקַדְּשֶׁת²⁴. הָיָה סְלַע שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת בְּסֶפֶק²⁵. אָמַר לָהּ: הַתְּקַדְּשִׁי לִי בְּכֶפֶר זֶה, אַמְרָה לֹא: תִּגְדַּח לְעֵנִי - אֶפְלוּ הָיָה עֵנִי הַסְּמוּךְ עָלֶיהָ²⁶, אֵינָה מְקַדְּשֶׁת²⁷. תִּגְדַּח לְכָלֵב - הָרִי זֶה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְאִם הָיָה הַכָּלֵב שְׁלָהּ - מְקַדְּשֶׁת. וְאִם הָיָה רִצָּן אַחֲרֶיהָ לְנִשְׁכָּהּ, וְאַמְרָה לֹא: תִּגְדַּח לְכָלֵב זֶה - הָרִי זֶה סֶפֶק מְקַדְּשֶׁת²⁸.

(22) אבן קשה. (23) שאינו שלה, והרי זה כאמרה: זרקהו לים. (24) שחצרו של אדם קונה לו, הרי הוא כאילו קבלתו בידה (קידושין ח: וברש"י שם). (25) כי אע"פ שאין קונים בחצר השותפים זה מזה (ראה בבא-בתרא פד:) - הואיל והוא מחזר אחריה לקדשה, יש להניח שהשאלה לה מקומו וקנתה. ויש מקום לספק, אולי כוונתה לומר לו: תנהו על סלע שלך שאיני רוצה בכסף קידושין (קידושין שם, וברשב"א שם). וראה להלן הלכה כא. (26) לפרנסו. (27) קידושין שם, כי כשם שהיא חייבת לפרנסו, כך גם הוא מצווה להחיותו ולא נתן לה כלום. (28) קידושין שם. כי אע"פ שהוא מחוייב בהצלתה, אולי מתוך שהציל את גופה מסכנה, גמרה בלבה להתקדש לו (ר"ן שם).

ה. הָיָה מֹזְכֵר פְּרוּת או פְּלִים וְכִיּוּצָא בְּהֵן, בָּאָה אִשָּׁה וְאָמְרָה לֹא: תֵּן לִי מַעֲט מְאֵלִי, וְאָמַר לָהּ: אִם אֶתֵּן לָךְ תְּהִי מְקַדְּשֶׁת לִי - אִם אַמְרָה: הֵן, וְנָתַן לָהּ - הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת; אֲבָל אִם אַמְרָה לֹא: תֵּן לִי מֵהֵן, או: הַשְּׁלֵךְ לִי, או דְּבָרִים שְׁעֵנִינִים: לֹא תִשְׁחַק עִמִּי בְּדָבָרִים אֵלֶּיךָ, אֲלֵא תֵּן לִי בְּלֶבֶד, וְנָתַן - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת²⁹. וְכֵן אִם הָיָה שׁוֹתֵה יַיִן, וְאָמְרָה לֹא: תֵּן לִי פֹס אֶחָד, וְאָמַר לָהּ: אִם אֶתֵּן לָךְ הָרִי אֶת מְקַדְּשֶׁת לִי בֹו, וְאָמְרָה: הַשְּׁקֵנִי הַשְּׁקוּת, או: תֵּן, הַשְּׁקָה³⁰, הַשְּׁלֵךְ - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת; שְׁאִין הַדְּבָרִים נִרְאִין אֲלֵא: הַשְּׁקֵנִי בְּלֶבֶד, וְלֹא תִשְׁחַק עִמִּי בְּדָבָר אֶחָד.

(29) קידושין ט. (30) או השקה, או השלך. לשון "השלך" במשליך פירות מאילן, כמבואר בקידושין שם.

ו. הַמְּקַדֵּשׁ בְּעַד אֶחָד - אֵין חוֹשֵׁשׁ לְקַדְּוֹשִׁיו³¹, וְאִם עַל-פִּי שְׁשֻׁנֵיהֶם מוֹדִין. קָל וְחָמֵר לְמְקַדֵּשׁ בְּלֹא עֵדִים³². הַמְּקַדֵּשׁ בְּפִסּוּלֵי עֲדוּת שֶׁל תּוֹרָה³³ - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת³⁴; בְּפִסּוּלֵי עֲדוּת שֶׁל דְּבָרֵי סוֹפְרִים³⁵, או בְּעֵדִים שֶׁהֵן סֶפֶק פְּסוּלֵי תּוֹרָה³⁶, אִם רָצָה לְכַנֵּס - חוּזֵר וּמְקַדֵּשׁ בְּכֻשָׁרִים, וְאִם לֹא רָצָה לְכַנֵּס - צְרִיכָה

וְיֵשׁ לְאַחַת מֵהֶן או לְאַחַר לְקַבֵּל הַקְּדוּשִׁין עַל יְדֵי כָּלֵן מִדַּעְתָּן⁷.

(2) קידושין ב, ב. שנאמר בתורה (דברים כד, ב) "והלכה והיתה לאיש אחר" - מדעתה משמע (רש"י ליבמות יט:) וגם מפני שצריכים דעת המקנה, והאשה היא המקנה עצמה לבעל (רש"י לקידושין מד.). (3) בבא-בתרא מח, ב. ואע"פ שבמקח וממכר, מכירה בעל כרחו מועילה (ראה ה' מכירה פ"י, ה"א) - בקידושי אשה, קנסוהו חכמים והקפיעו את קידושי, הואיל "והוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו עמו שלא כהוגן" (שם), ואפילו אמרה רוצה אני - אין רצונה הבא מתוך כפיה מועיל לו, וכתקנת חכמים הנ"ל (י"ד איתן). (4) בבא-בתרא, שם. ואפילו לא אמר בסוף: רוצה אני, שמעשה קידושו מעיד עליו, וכאילו אמר: רוצה אני. וכאן לא תיקנו חכמים להפקיע קידושין, הואיל ובירו לגרשה בעל כרחו (לפני תקנת רבינו גרשום). אבל כשהוא קידש בעל כרחו, אינה יכולה להפקיע עצמה ממנו אלא ברצונה, לפיכך תיקנו חכמים להפקיע קידושין למפרע ואינה מקודשת כלל, וממילא אינה צריכה גט (מגיד-משנה). (5) בבת אחת. (6) קידושין נ, א. אבל אם מקדש הרבה נשים בשטר אחד, אינו צריך אלא לפרט בכתיבתו שמיחד כל אחת ואחת לו לאשה (מעשה רוקח). (7) בהסכמתן (קידושין נ, ב. ובגמרא שם נב.).

ב. הַמְּקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְנָתַן הַקְּדוּשִׁין מִדַּעְתָּהּ בְּיַד חֲבֵרְתָּהּ⁸, וְאָמַר לְחֲבֵרְתָּהּ כְּשֶׁנָּתַן הַקְּדוּשִׁין בְּיָדָהּ: וְאֵת נְמִי⁹, או: וְכֵן גַּם אֶת, וְכִיּוּצָא בְּזֶה - הָרִי שְׁתִּיחֶן מְקַדְּשֶׁת¹⁰. אֲבָל אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְאָמַר לָהּ: וְאֵת - הָרִי זֶה שְׁקַבְּלָהּ הַקְּדוּשִׁין מְקַדְּשֶׁת בְּסֶפֶק; שְׁמָא לֹא נִתְּנָה אֲלֵא לְרֵאוּת מַה בְּלֶבֶהּ, וְכֵן אָמַר לָהּ: וְאֵת מַה תִּאמְרֵי בְּדָבָר זֶה? וְלִפְיֵךְ קַבְּלָהּ הַקְּדוּשִׁין הִיא¹², שֶׁהִרִי זֶה עֲדִין שׁוֹאֵלָה לְרֵאוּת מַה בְּלֶבֶהּ¹³, וּמִפְּנֵי זֶה הִיא סֶפֶק מְקַדְּשֶׁת¹⁴.

(8) שתקבל בשבילה כסף הקידושין בתור שליח. (9) וגם את. (10) וכגון שנתן לה שתי פרוטות לפחות, כדי כסף קידושין לשתייהן. (11) אחרי שאמר לה: הרי אשה פלונית שולחתך מקודשת לי. (12) ולא החזירתם תיכף לקבלתה. (13) אם מסכימה להתקדש לו, וגם היא עדיין לא החליטה בזה. (14) והרי היא ספק אשת איש, ודינה כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב בבאורנו. ומהות הספק: אם יש יד' לקידושין אם לא (גדרים ו:). והשווה דברי רבינו ה' מתנות עניים פ"ב, יג; ושם פ"ח, ב.

ג. אָמַר לָהּ: הַתְּקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָךְ זֶה, נְטַלְתוּ וּזְרַקְתוּ לְפָנָי¹⁵ או לִים או לְאוֹר או לְדָבָר הָאֶבֶד¹⁶ - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת¹⁷. אַמְרָה לֹא: תִּגְדַּח לְאָבָא, או לְאָבִיךָ, או לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת¹⁸. וְאִם אַמְרָה לֹא: תִּגְדַּח לֹו שְׁיִקְבְּלָהּ לִי¹⁹, וְנָתַן²⁰ - הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת²¹.

(15) למקום שאינו אבד. (16) ואע"פ שהיא חייבת לשלם. (17) ואין אומרים שקבלתו לשם קידושין, ולא נתכוונה אלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אותן כדרך שמשמרת האגוז והתמרה". (48 גיטין סה, א: א: "הפעוטות מקחן מקח . . . וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון" (כגירסת הר"ף שם). וזמן הפעוטות הוא מגיל שש ועד עשר שנים, כל אחד לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. וראה דברי רבינו הל' מכירה פכ"ט, ה"ח.

ח. כיצד מקדשת לִמְאוּן? שְׁאֵם נִתְקַדְּשָׁה וְלֹא רָצְתָה לִישָׁב עִם בַּעֲלָהּ, צְרִיכָה לְמֵאֵן בְּפָנֵי שְׁנַיִם⁴⁹ וְלוֹמַר: אֵינִי רוֹצֵה בּוֹ, וְיוֹצֵאָה בְּלֹא גִט, כְּמוֹ שְׁתֵּיבְאָר בְּהַלְכוֹת גְּרוּשִׁין⁵⁰. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרָאת מִמְאֲנָתָ⁵¹. וְלִמְאָה יוֹצֵאָה בְּלֹא גִט? מְפָנֵי שְׁאֵין קְדוּשֵׁיהָ קְדוּשִׁין גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה⁵², אֶלֶּא מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים⁵³, וְהֵן תְּלוּיִין: שְׁאֵם וְשִׁבָּה עִם בַּעֲלָהּ עַד שְׁגָדְלָהּ⁵⁴ - גְּמָרוּ קְדוּשֵׁיהָ, וְנַעֲשִׂית אֶשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה⁵⁵, וְאֵינוֹ צְרִיךְ לְחַזֵּר לְקְדוּשָׁה אַחֵר שְׁגָדְלָהּ⁵⁶; וְאֵם לֹא רָצְתָה לִישָׁב - צְרִיכָה לְמֵאֵן⁵⁷, וְתֵצֵא בְּלֹא גִט.

(49 יבמות קא, ב. 50 פ"א, ה"ח. 51 בכל מקום. כגון במשנה, כתובות פ"א, מ"ו. וכן לקמן פ"ט הי"ד. 52 שהרי יתומה היא, ולא קיבל אביה קידושה. 53 שלא ינהגו בה מנהג הפקר (יבמות קיב, ב. ולקמן פ"א, ה"ו). 54 ונבעלה לו בגדלותה. 55 ואין קידושי אחר תופסים בה. 56 שהבעילה היא גמר קידושין הראשונים (יבמות קט:). 57 בעודה קטנה, אבל משתגדיל אע"פ שלא נבעלה אינה ממאנת וצריכה גט מדברי סופרים, כמבואר בפרוטרוט לקמן הל' גירושין פ"א, ה"ו.

ט. חרש⁵⁸ שְׁנָשָׂא פְּקָחָה, וְכֵן חֲרַשְׁת שְׁנָשָׂאת לְפָקָח⁵⁹ - אֵין קְדוּשֵׁיהֶן גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה, אֶלֶּא מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים⁶⁰. לְפִיכָף, אֵם בָּא פְּקָח וְקָדַשׁ אֶשֶׁת חֲרַשׁ הַפְּקָחָה - הָרִי זֶה מְקַדְּשֵׁת לְשִׁנִּי⁶¹ קְדוּשִׁין גְּמוּרִין⁶². וְנוֹתֵן גִּט, וְהִיא מִתְּרַת לְבַעֲלָהּ הַחֲרַשׁ⁶³. אֶבֶל הַשּׁוֹטָה שְׁקַדַּשׁ פְּקָחָה, אוּ פְּקָח שְׁקַדַּשׁ שׁוֹטָה - אֵין בָּאן קְדוּשִׁין כָּלֵל, לֹא מְדַבְּרֵי תּוֹרָה וְלֹא מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים⁶⁴.

(58 מפורש לעיל פ"ב, הכ"ו. 59) איש ואשה שהם שלמים בדעתם, ואינם לא חרשים ולא שוטים, נקראים פקח ופקחת (לעיל שם). 60 יבמות קיב, ב. 61 כלל הוא: כל שהקידושין הראשונים הם מדברי סופרים, קידושי תורה חלים אחריהם, דוגמא לכך דברי רבינו לקמן הל' גירושין פ"א, ה"ו. 62) מן התורה. 63) הואיל והפקח לא נשאה עדיין, אבל אם נשאה הפקח - אסורה לשניהם, כמבואר לקמן הל' גירושין פ"א, ה"ה. ומקור דברי רבינו ב"ירושלמי" יבמות יד, א. 64) יבמות קיב, ב. חרש וחרשת שקיימת בהם תקנת חכמים (שדרכם להיות שלום ביניהם) תיקנו להם קידושין, שוטה ושוטה שאין תקנת חכמים קיימת בהם (אין שלום ביניהם, כי אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת) לא תיקנו להם קידושין.

י. סְרִיס שְׁקַדַּשׁ, בֵּין סְרִיס חֲמָה בֵּין סְרִיס⁶⁵ אָדָם,

גִּט מִמְּנוּ מְסַפֵּק. וְאֶפְלִי בְּפָרָה הָאִשָּׁה וְהַכְחִישָׁה אֶת הַעֲדִים וְאָמְרָה: לֹא קְדַשְׁתַּנִּי - כּוֹפֵין אוֹתָהּ לְקַח גִּט³⁷. וְכֵן דִּין בְּל קְדוּשֵׁי סַפֵּק: אֵם רָצָה לְכַנֵּס - חוֹזֵר וּמְקַדַּשׁ וְדַאי, וְאֵם לֹא רָצָה לְכַנֵּס - צְרִיכָה גִּט מִמְּנוּ מְסַפֵּק.

(31) ואינם אפילו קידושי ספק. 32) שאין חוששין לקידושי (קידושין סה.), וזה נלמד מ'גזירה שוה': נאמר בעריות: "ערות דבר", ונאמר בממון: "על פי שנים עדים יקום דבר", מה להלן בשני עדים, אף כאן בשנים (רש"י שם). 33) כגון שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה. 34) סנהדרין כה, ב. 35) שעבר עבירה שאינה אלא מדבריהם, כגון שחילל יום-טוב שני של גלויות (הל' עדות פ"י, ה"ג). 36) כגון שהעידו שנים על אחד שעבר עבירה, ובאו שנים אחרים והכחישום ואמרו לא עבר ולא נפסל, הרי זה ספק פסול (הל' עדות פ"ב, ה"ג). 37) אם תרצה להנשא לאחר. אבל הלשון "כופין אותה" תמוה: אם תרצה תנשא, ואם לא תרצה לא תנשא, ולמה כופין אותה? וב'טור' אה"ע"ז ס"ו מב, מביא בדברי רבינו: "כופין אותה ליתן גט", והיא הגירסא הנכונה בדברי רבינו (כסף-משנה).

ז. קָטָן³⁸ שְׁקַדַּשׁ - אֵין קְדוּשֵׁיו קְדוּשִׁין³⁹. אֶבֶל גְּדוֹל שְׁקַדַּשׁ אֶת הַקְּטָנָה⁴⁰ הִיתוּמָה, אוּ קְטָנָה שְׁיִצְאָה מְרֻשׁוֹת אָבִיהָ⁴¹, אֵם הִיָּתָה פְּחוּתָה מִבֵּת שֵׁשׁ, אָף-עַל-פִּי שְׁהִיא נְבוֹנַת לַחֲשֵׁי⁴² בְּיוֹתֵר וּמְכַחֶנֶת⁴³ - אֵין בָּאן שֵׁם⁴⁴ קְדוּשִׁין, וְאֵינָה צְרִיכָה לְמֵאֵן⁴⁵; וְאֵם הִיָּתָה מִבֵּת עֶשְׂרֵי שָׁנִים וְלִמְעֻלָּהּ, אָף-עַל-פִּי שְׁהִיא סְכֻלָּה בְּיוֹתֵר⁴⁶ - הוֹאִיל וְנִתְקַדְּשָׁה לְדַעְתָּהּ, הָרִי זֶה מְקַדְּשֵׁת לְמֵאֵן. הִיָּתָה מִבֵּת שֵׁשׁ וְעַד סוֹף עֶשְׂרֵי - בּוֹדְקִין אֶת יָפִי וְדַעְתָּהּ, אֵם מְכַחֶנֶת וּמְכַחֶנֶת עֲסָקִי הַנְּשׂוּאִין וְהַקְּדוּשִׁין⁴⁷ - צְרִיכָה לְמֵאֵן, וְאֵם לֹא - אֵינָה מְקַדְּשֵׁת לְמֵאֵן, וְאֵינָה צְרִיכָה לְמֵאֵן⁴⁸.

(38) פחות משלש-עשרה שנה, כמבואר לעיל פ"ב, י. 39) קידושין נ, ב. וראה לקמן ה"כ. 40) הפחותה משתיים-עשרה שנה, כמבואר לעיל פ"ב, א. 41) שהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה בחיי אביה (לעיל פ"ג, יב). 42) מלשון הכתוב, ישעיה ג, ג. 43) עסקי הקידושין והנישואין. 44) בכת"י התימנים, יתא. ולפי זה, יש לקרוא: "אין כאן קידושין". 45) "אלא הולכת לבית אמה, כאילו לא נתקדשה מעולם" (לשון רבינו הל' גירושין פ"ג, ה"ז). ומקור דברי רבינו ביבמות קז, ב - שרבי חנינא בן אנטונינוס אומר שם: כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושה אינה צריכה למאן, ופירש שם רבינו: שפחות מבת שש, אינה יודעת לשמור קידושה, וזה בהסתמך על דברי רבא בגיטין סה, א. 46) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל. ומתוך שהיא בת עשר, חזקה עליה שהיא יודעת לשמור קידושה. 47) ולשון רבינו לקמן הל' גירושין פ"א, ה"ז: "בודקין אותה לפי יופי דעתה, אם יודעת לשמור (כסף) קידושה ושהן קידושין, לא שתשמור

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שְׁאֲמָרָה לְבַעֲלָהּ בְּפָנָיו: גְּרָשְׁתָּנִי - נֶאֱמַנְתָּ. 76. חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעַזָּה פְּנֵיהָ בְּפָנָיו בְּעֵלָהּ. אֲבָל אִם קִדְּשָׁה אַחַר שְׁלֵא בְּפָנָיו בְּעֵלָה - אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, עַד שֶׁתִּבְיָא רְאֵיהָ שְׁנֵתְגַרְשָׁה קִדְּם שֶׁתִּקְבַּל הַקִּדּוּשִׁין. כָּל שְׁלֵא בְּפָנָיו - מְעַזָּה. 77.

75) כי בוודאי נתגרשה מבעלה הראשון. 76) אפילו להנשא לכתחילה ואפילו הוא מכחישה, כמבואר לקמן הל' גירושין פי"ב, ה"ד. ויש אומרים, כי בזמן הזה שמרובה החוצפה והפריצות אינה נאמנת אלא לחומרא (שו"ע אה"ע"ז סי' יז, ס"ב). 77) גיטין פט, ב.

י.ד. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הַשְּׁנַיִת אוּ מֵאֶסְרֵי לְאוּיִן אוּ מֵאֶסְרֵי עֲשָׂה, 78, וְכֵן יָכֵם שֶׁקִּדְּשׁ צֶרֶת יָבָמָה 79 - הָרִי זוּ מִקִּדְּשֵׁת קִדּוּשִׁין גְּמֻרִין 80; חוּץ מִיָּבָמָה שְׁנֵתְגַרְשָׁה לְזָרִי, 81, שְׁהִיא מִקִּדְּשֵׁת בְּסַפְקָ. נִסְתַּפַּק לְחֻכְמִים, אִם הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיָּבָמָה כְּשֶׁאָר חֲזָקָה לְאוּיִן, אוּ אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ כְּעֶרְוָה 82. וְאִף-עַל-פִּי שֶׁאֶסּוּר לוֹ לְכַנְסֵם 83 אַחַת מִכָּל אֵלֹהִים 84, הָרִי זֶה מְגַרֵּשׁ בְּגִטָּה 85.

78) כולן מפורשות לעיל פ"א, הלכות ו-ח. 79) לאחיו המת היו שתי נשים, ואחת מהן נתייבמה, והשניה - הנקראת צרה - אסורה להנשא לאחים, שנאמר: יבמה יבוא עליה - עליה ולא על צרתה. ולאו הבא מכלל עשה - עשה (יבמות יא. והשווה דברי רבינו הל' יבום פ"א, הי"ב). 80) כי הלכה היא, קידושין תופסין בחייבי לאוין ועשה, שנאמר: "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה", וכי יש אהובה לפני המקום או שנואה לפני המקום? אלא אהובה - אהובה בנישואיה, שנואה - שנואה בנישואיה (שנשאה באיסור), ובכל זאת אומר הכתוב: "כי תהיין" - לשון הויה, מכאן שקידושין תופסין בהן (קידושין סח.). 81) לפני שחלצה יבמה, והתורה אמרה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (דברים כד, ה). 82) משום שנאמר בה: "לא תהיה" לשון הויה ותפיסת קידושין, כלומר, לא יתפסו בה קידושין לזר (יבמות צב:). 83) לחופה. 84) שהרי אסורות עליו איסור לאו. 85) הואיל וקידושין תופסין בהם ואסור לו לקיימן, על כרחו מוציאן בגט. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

טו. הַמְקַדֵּשׁ פּוֹתִית אוּ שִׁפְחָה 86 - אֵינָן קִדּוּשִׁין, אֵלָא הָרִי הִיא אַחַר הַקִּדּוּשִׁין כְּמוֹ שֶׁהִיָּתָה קִדְּם הַקִּדּוּשִׁין 87. וְכֵן עֲפוּרִים וְעֶבֶד שֶׁקִּדְּשׁוּ בֵּת יִשְׂרָאֵל - אֵין קִדּוּשִׁיהֶן קִדּוּשִׁין 88. יִשְׂרָאֵל מוֹמָר שֶׁקִּדְּשׁ, אִף-עַל-פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדַת פּוֹכְבִים וּמִזְלֹת בְּרִצּוֹנוֹ - הָרִי אֵלֹהִי קִדּוּשִׁין גְּמֻרִים 89, וְצָרִיכָה גִט מְגֻנּוּ 90.

86) כנענית. 87) קידושין סח, א. שפחה, אמר קרא: שבו לכם פה עם החמור (בראשית כב, ה), עם הדומה לחמור (ואליעזר עבד היה). נכרית, אמר קרא: לא תתחתן עם (דברים ז, ג), לא תהא לך עם תורת חיתון. 88) יבמות

וְכֵן אֵילֻנִית 66 שְׁנֵתְגַרְשָׁה - הָרִי אֵלֹהִי קִדּוּשִׁין גְּמֻרִין 67.

65) מפורש לעיל פ"ב, הלכות יא"ד. 66) לעיל פ"ב, הלכות ד"ו. 67) אע"פ שסריס אדם אסור לו לבוא בקהל - מכל-מקום קידושין תופסין, שהלכה היא: קידושין תופסין בחייבי לאוין, ואין צורך לומר שסריס אדם קידושיו תופסין, שהרי מותר לו לבוא בקהל (ראה יבמות עה: ובדף עט:). והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה פט"ז. וכן האילונית אע"פ שאם אין לו בנים מאשה אחרת, כופים אותו להוציאה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"א, בכל זאת צריכה גט ממנו ואפילו לא הכיר בה ונמצאת אח"כ אילונית (כתובות ק:). ובשו"ע אה"ע"ז סי' מד ס"ד, יש חולקים וסוברים שאילונית אם לא הכיר בה מקודם אינה מקודשת, שאין אדם מותר על מום גדול כזה, ואינה צריכה גט.

יא. טְטֻמוֹם וְאַנְדְּרוּגִינוֹס 68 שֶׁקִּדְּשׁוּ אִשָּׁה, אוּ שֶׁקִּדְּשׁוּ אִישׁ - הָרִי אֵלֹהִי קִדּוּשִׁי סַפְקָ, וְצָרִיכִין גִּט מִסַּפְקָ 69.

68) מפורשים לעיל פ"ב הלכות כד-כה. 69) קידושיו טומטום - מבוארים ביבמות עב, א - שהם קידושי ספק, שמא זכר או שמא נקבה היא, ואע"פ שאין הטומטום ראוי להנשא, צריך הוא גט לענין תרומה, כגון אם הוא כהן ונתקדש לישראל שאסור בתרומה אם יקבל גט הוא חוזר לתרומת בית אביו. וכן תפסו קידושיו לענין שהמקדש נאסר באחות הטומטום ובאמו (רש"י שם). ואשר לאנדרוגינוס, אמרו (יבמות פג.) אנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה. והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ט"ו: "אנדרוגינוס מותר לישא אשה". ומקורו מיבמות פא, א.

יב. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הָעֵרְוֹת 70 - לֹא עֲשֵׂה כְּלוֹם, שְׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לְעֶרְוָה 71; חוּץ מִן הַנְּדָה 72, שֶׁהַמְקַדֵּשׁ אֶת הַנְּדָה - הָרִי זוּ מִקִּדְּשֵׁת קִדּוּשִׁין גְּמֻרִין 73. וְאֵין רְאוּי לְעֲשׂוֹת כֵּן 74.

70) שחייב על ביאתן כרת, והן האמורות בויקרא פרק יח, ראה לעיל פ"ב ה"ה. 71) קידושין סז, ב: "אמר קרא: כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו", הוקשו כל העריות לאחות אשה, מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין (שנאמר: ואשה אל אחותה לא תקח - לא תוכל לקדשה), אף כל עריות לא תפסי בהן קידושין". 72) פנויה בימי נדתה. 73) קידושין סה, א. שנאמר (ויקרא טו, כד) "ותהי נדתה עליו", - אפילו בשעת נדתה, תהא בה הויה (תפיסת קידושין). 74) כיון שאינה ראויה לביאה, אין לקדשה. וגם יש לחוש שמא יגע בה. וראה לקמן פי"י, ה"ו. ומה שאין אנו נזהרין בזה הוא משום שאנו מקדשים בשעת נישואין, וכבר הוכנו כל צרכי החופה וטבחו טבחם ואייאפשר לדחותם בגלל ההפסד ('פרישה' ל"טור' אה"ע"ז סי' מד).

יג. אִשֶּׁת אִישׁ שֶׁשִּׁפְטָה יָדָה וְקִבְּלָהּ קִדּוּשִׁין מֵאַחַר בְּפָנָיו בְּעֵלָה - הָרִי זוּ מִקִּדְּשֵׁת לְשָׁנִי 75; שֶׁהָאִשָּׁה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בשפחה כנענית), ולפיכך יש לו גם בה קידושין גמורים בחצי הבן-חורין. מה-שאינ-כן בן-חורין המקדש אותה שאסורה עליו מצד חצי השפחה שבה. וראה בפירוש המשניות להרמב"ם בכריתות (פ"א, י), ועי' 'פני יהושע' גיטין מג, א. 99) כגון שהיה משועבד לשני שותפים, ושחרר אחד את חלקו. 100) כי אולי הוא דומה לאומר לאשה התקדש לחצי, שמקודשת, כמבואר לעיל פ"ג ה"ט, או שמא יש לחלק, ששם היא ראויה לכולו, שהרי הוא בן חורין, ונעשה כאומר: תהי אשתי את ועוד אחרת, אבל בנידון שלפנינו הרי אינה ראויה לכולו מחמת חלק עבודתו שאינו בר קידושין, וגם אסור בה כדין כל עבד האסור בבת חורין (גיטין מג. והשווה דברי רבינו הל' עבדים פ"ד, ה"ז).

יח. שפור שקדש - קדושו קדושו, ואף-על-פי שנשתפר הרבה¹⁰¹. ואם הגיע לשכרותו של לוט¹⁰² - אין קדושו קדושו¹⁰³. ומתישבין בדבר זה¹⁰⁴.

(101) עירובין סה. "שיכור מקחו מקחו וממכרו ממכר . . . כללו של דבר, הרי הוא כפקח לכל דבריו." (102) "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה" (לשון רבינו הל' מכירה פכ"ט, ה"ח). (103) עירובין שם, והרי הוא כשוטה לכל דבריו. (104) חוקרים היטב אם באמת הגיע לשכרות של לוט, כי יש להזהר באיסור ערוה החמור מאד.

יט. המקדש בפחות מפרוטה - אינה מקדשת¹⁰⁵. קדשה באכל או בכלי וכיצא בו ששורה פחות מפרוטה - הרי זו מקדשת בספק, וצריכה גט מספק; שמא דבר זה שורה פרוטה במקום אחר. הא למדת, שכל המקדש בשורה פסוף: אם היה באותה המדינה שורה פרוטה - הרי אלו קדושי ודאי, ואם אינו שורה פרוטה - הרי אלו קדושי ספק¹⁰⁶. יראה לי, שאם קדש בתבשיל או פירק שאינו מתקיים¹⁰⁷ וכיצא בהם, אם לא היו שורה פרוטה באותו המקום - אינה מקדשת כלל; שהרי דבר זה אינו מגיע למקום אחר עד שיפסד ויאבד, ולא יהא שורה פרוטה. ודבר של טעם הוא זה, וראוי לסמך עליו.

(105) קידושין מו, א. ושיעור פרוטה, משקל חצי שעורה מכסף צרוף (רבינו בפירושו למשנה קידושין פ"א מ"א, וכן בשו"ע אה"ע"ז סי' כו, ועי' הל' עירובין פ"א ה"ב, וכן בשו"ע יו"ד סי' רצד ס"ו). (106) קידושין יב. ותופסים בה קידושי שני, וצריכה גט משניהם אם רוצה להנשא לאחר, וכן אם לא נתקדשה לאחר, והמקדש הראשון רוצה לקיימה - צריכה קידושין אחרים, כדי שתהא מקודשת קידושי ודאי (רש"י לקידושין יב. וב"טור' אה"ע"ז סי' לא). (107) זמן מרובה. ואם יכול להתקיים ע"י כיבוש בחומץ או במלח וכיוצא בהם, וראוי הוא להגיע למקום אחר שישוה פרוטה - הרי אלו קידושי ספק (מהרי"ק שורש פד, כספ-משנה ומעשה-רוקח).

כ. המקדש אשה בפחות מפרוטה, או שקדש שתי נשים בפרוטה, אף-על-פי ששלת סבלונות¹⁰⁸ לאחר

מה, א מהטעם הנ"ל. ובשאלות (וישלח סי' כה) למד בגוי מהפסוק: "והיא בעולת בעל" (בראשית כ, ג) - בעולת בעל יש להם (לגויים), נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם, וכל-שכן קידושי אירוסין אין להם (רש"י ביבמות שם). (89) יבמות מז, ב. וכן בבכורות ל, ב. וכבר אמרו (סנהדרין מד.) על הפסוק: "חטא ישראל" (יהושע ז, יא) - "אע"פ שחטא - ישראל הוא". ורבינו ב'אגרת תימן' כותב: "שהתורה הזאת לא יוכל להמלט . . . ממנה אפילו אחד מזרע יעקב . . . לא הוא ולא זרעו . . . בין ברצונו בין שלא ברצונו". וגם אם הוליד מומר זה בן (מאשה ישראלית) הרי הבן ישראל גמור וקידושי קידושין (מגיד-משנה). וראה בתשובת רס"ג אוצה"ג ליבמות סי' תעד. 90) רבי דוד כהן בתשובותיו בית ט' חדר א', מבאר דברי רבינו שכונתו לומר שכופים אותו לגרשה שלא תעמוד עמו, כי ישכילה בכמה מכשולים. וזהו שהוסף: "וצריכה גט ממנו".

טז. המקדש אשה שחציה שפחה וחציה בת חורין⁹¹ - אינה מקדשת קדושין גמורין⁹² עד שתשתחרר, וכיון שנשתחררה - גמרו קדושיה⁹³, קדושי קטנה⁹⁴ שגדלה, ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים⁹⁵. בא אחר וקדשה אחר שנשתחררה - הרי זו ספק קדושין לשניהם⁹⁶.

(91) כגון שהיתה משועבדת לשני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. (92) שהרי חצי שפחה שבה אינו ראוי לקידושין, כמבואר לעיל ה"טו. ואם כן, הרי הוא כאומר לאשה חציין מקודשת לי שאינה מקודשת כמבואר לעיל (פ"ג ה"ט), ויתכן כי דין זה עדיף ממקדש חצי אשה, כי שם השאיר בקניינו, וכאן לא השאיר בקניינו כי כל מה שהיה ראוי ממנה להתקדש - קידש. ולפיכך הרי זו מקודשת קידושי ספק (גיטין מג. וכביאור הב"ח אה"ע"ז מד, וה'מרכבת המשנה'). וראה להלן הערה זה. (93) ונתפשטו קידושי בכולה. שמעתה - כולה ראויה לקידושין. (94) יתומה. (95) כמבואר לעיל ה"ח. שאין זו, המקודשת קידושי ספק מדין תורה, גרועה מקטנה המקודשת קידושי ודאי מדברי סופרים שאינה צריכה קידושין אחרים משגדלה. (96) כי שמא לא חלו כלל קידושיה לפני שחרורה, הואיל ודומה למקדש חצי אשה, וממילא חלו בה קידושי שני. או אולי חלו בה קידושי ראשון כי לא השאיר כלום בקניינו, וממילא לא חלו בה קידושי שני (ב"ח ו'מרכבת משנה' כפי הבנתם בסוגיא דגיטין מג, א. ועמוד ב שם).

יז. ואי זו היא שפחה חרופה האמורה בתורה?⁹⁷ זו מי שחציה שפחה וחציה בת חורין שקדשה עבד עברי⁹⁸. ומי שחציו עבד וחציו בן חורין⁹⁹ שקדש בת חורין - הרי זו ספק קדושין¹⁰⁰.

(97) שהבא עליה חייב להביא אשם (ויקרא יט, כ) - מאחר שאמרנו למעלה (ה"טז) שהמקדש חצי שפחה וחצי בת חורין - אין קידושיה גמורים עד שתשתחרר. (98) שהרי היא מותרת לו גם בחצי השפחה שבה (שעבד עברי מותר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עז, א לענין גירושין. ושם דף עת. אמרו: "כן לענין קידושין". ואין צורך שתעמוד בצד חצרה כמו בגירושין (ראה הל' גירושין פ"ה ה"ב) כי הקידושין זכות הן לה, וזכין לאדם אפילו שלא בפניו (מגיד-משנה). (112) שם עז, א. (113) שניהם שותפים בחצר. (114) קידושין ח, ב: "בעי רב ביבי, סלע (אבן) של שניהם מהו - תיקו". כי אע"פ שהלכה היא שבמקח וממכר אין קונים מזה לזה בחצר של שניהם, כמבואר בבבא-בבא-בבא פד, ב ובהל' מכירה פ"ד, אבל בקידושין יש לחוש שמא השאיל לה זכותו כיון שכבר יש לה חלק בה (מגיד-משנה). (115) קידושין שם. וראה למעלה ה"ד.

כב. היו עומדים בְּרִשׁוֹת הַרְבֵּים¹¹⁶ או בְּרִשׁוֹת שְׂאֵינֵי שֶׁל שְׁנֵיהֶם¹¹⁷, וְזָרֵק לָהּ קִדּוּשִׁיהָ: קָרוֹב לוֹ - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת; קָרוֹב לָהּ - הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת; מִחְצָה עַל מִחְצָה, או שֶׁהָיָה סִפֵּק קָרוֹב לוֹ סִפֵּק קָרוֹב לָהּ, וְאָבְדוּ קִדְּם שְׁנֵיגֵעוּ לִיְדָה¹¹⁸ - הָרִי זֶה סִפֵּק מְקַדְּשֶׁת. פִּיּוּצָד הוּא קָרוֹב לוֹ וְקָרוֹב לָהּ? פֶּל שֶׁהוּא יָכוֹל לְשַׁמֵּר אוֹתָן¹¹⁹, וְהִיא אֵינָה יְכוּלָה - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ. הִיא יְכוּלָה לְשַׁמֵּר אוֹתָן, וְהוּא אֵינֵי יְכוּל - זֶהוּ קָרוֹב לָהּ. שְׁנֵיהֶן יְכוּלִין לְשַׁמֵּר אוֹתָן, או שְׁנֵיהֶן אֵין יְכוּלִים לְשַׁמֵּר אוֹתָן - זֶה הוּא מִחְצָה עַל מִחְצָה¹²⁰.

(116) אף-על-פי שברשות הרבים לא תיקנו חכמים שיקנו לו לאדם ארבע אמות (פ"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ט) - כאן נקנים לה קידושה מטעם שיכולה לשמור אותם, ואפילו הם רחוקים ממנה מאה אמה (גיטין שם, לדעת רבי יוחנן). ועי' כספ-משנה ולחם-משנה. (117) השייכות לאדם אחר. (118) ואי אפשר לברר את מצב קרבתם. (119) ואפילו רחוק מאה אמה, כמו שכתוב למעלה. (120) גיטין עת, ב. לענין גירושין, והוא-הדין לענין קידושין, שנאמר "ויצאה והיתה" השווה הויה ליציאה (שם).

מִכֵּן - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְכֵן קָטָן שֶׁקִּדְּשׁ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁשָּׁלַח סְבֻלוֹנוֹת לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל - אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. שְׁמַחַמַת קִדּוּשִׁין הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁלָּחַן, שֶׁהָיָה קִדּוּשִׁין פְּסוּלִין¹⁰⁹.

(108) מתנות, שדרך ארוס לשלוח לארוסתו, סבלונות - מלשון סבל והוא נושא המשא, שנושאים אותו מיד זה ליד זה (רבינו בפירושו למשנה, קידושין פ"ב מ"ו, ובבבא-בבא פ"ט מ"ה) ומצאנו מתנה בלשון משא: "וישא משאות" (בראשית מג, לד) - ויתן מתנות (תוספות יו"ט, קידושין שם). (109) קידושין נ, ב. ואין אומרים: אדם יודע שאין קידושי קטן כלום, ושלח הסבלונות לאחר שהגדיל לשם קידושין, אלא - מחמת הקידושין הראשונים שלהם.

כא. המְקַדְּשֶׁת אֶת הָאִשָּׁה בְּכֶסֶף או בְּשֵׁטֶר, אֵינֵי צָרִיךְ שְׂיִתֵן הַקִּדּוּשִׁין לְתוֹךְ יְדָה; אֲלֵא בֵּין שְׁרֻצָּתָה לְזָרֵק לָהּ קִדּוּשִׁיהָ, וְזָרֵק¹¹⁰ - בֵּין לְתוֹךְ יְדָה בֵּין לְתוֹךְ חִיקָה, או לְתוֹךְ חֲצָרָה או לְתוֹךְ שְׂדֵה שְׁלָה - הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת¹¹¹. הֵיטָה עוֹמֵדֵת בְּרִשׁוֹת הַפֶּעַל, צָרִיךְ שְׂיִתֵן לְתוֹךְ יְדָה או לְתוֹךְ חִיקָה¹¹². הֵיטָה עוֹמֵדֵת בְּרִשׁוֹת שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן¹¹³, וְזָרֵק לָהּ קִדּוּשִׁיהָ מִדְּעָתָה, וְלֹא הִגִּיעוּ לִיְדָה או לְחִיקָה הָרִי זֶה מְקַדְּשֶׁת קִדּוּשִׁי סִפֵּק¹¹⁴. וְאִפְלוּ אֶמְרָה לוֹ: הַנַּח קִדּוּשִׁין עַל מְקוֹם זֶה, וְאוֹתוֹ הַמְּקוֹם שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הָרִי אֵלוֹ קִדּוּשִׁי סִפֵּק¹¹⁵.

(110) משמע שהסכימה שיזרוק לה הקידושין, אבל אם אמרה תנם בידי, והוא שינה וזרקם - אינה מקדשת, שהרי אינה מרצונה (ב"ח אהע"ז סי' ל'). וראה 'חלקת מחוקק' (שם). ומעשה רוקח' הביא כאן נוסחה אחרת בדברי רבינו: "כיון שרצה לזרוק", ולפי זה אין צורך בהסכמתה. אבל עצם הלשון מגומגם לפי נוסחא זו. (111) כן היא בגיטין

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון ו' תמוז ~

הַלְבוֹת תְּפִלָּה וּבְרִכַת כְּהֻנִים

פְּרָק שְׁנִי

(1) ברכת המינים למה תקנוה; תפילה קצרה (הבינונו) מתי יוצאים בה; סדר תפילות שבתות וימים טובים, וכל מאורעות השנה.

א. בִּימֵי רַבֵּן גַּמְלִיאֵל² רַבּוּ הָאֶפִיקוֹרוֹסִין³ בְּיִשְׂרָאֵל,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

עלינו". (21) כנפות הארץ, כנגד "תקע בשופר גדול לחרותינו". (22) הם ישראל התועים בין הגויים ונשפטים על ידי מלכיהם במשפטים אשר לא כתורתך. (23) יהי רצון שיישפטו על דעתך, שהם משפטי התורה ("בית יוסף" סימן ק"י), והיא כנגד ברכת "השיבה שופטנו כבראשונה". (24) לייסרם כרשעתם, מלשון: הנני מניף את ידי עליהם (זכריה ב, יג). והוא כנגד ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה". (25) כנגד הברכות: "על הצדיקים", ולירושלים עירך". (26) כלשון הכתוב: שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי (תהילים קלב, יז), קרן - סמל השילטון והחזוק; ונר - סמל המלכות, כי המלך מאיר לעמו. ראה פירוש הרד"ק (תהילים שם), והיא כנגד "את צמח דוד". (27) כנגד "שמע קולנו".

ד. **בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים?** ²⁸ **בִּימֹת הַחֲמָה; אֲבָל בִּימֹת הַגְּשָׁמִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הַבִּינְנו', מִפְּנֵי שְׁפָרִיף לֹאֲמַר שְׁאֵלָה** ²⁹ **בְּבִרְכַת הַשְּׁנַיִם** ³⁰. **וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שְׁבָתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הַבִּינְנו', מִפְּנֵי שְׁפָרִיף לֹאֲמַר הַבְּדֵלָה** ³¹ **ב'חֹזֶן הַדְּעַת'.**

(28) שיוצאים ידי חובת תפילה בתפילת "הביננו". (29) היא הבקשה על הגשם: "ותן טל ומטר לברכה". (30) היא ברכת "ברך עלינו". (31) היא תפילת "אתה חוננתנו", המדברת בהבדלת ה' בין קודש לחול וכו'. ולכלול את שתי אלה: את "השאלה" וה"הבדלה" בתפילת "הביננו" אמרו חז"ל (ברכות כט). שאי אפשר, מפני שהיא תפילה בלתי רגילה שמתפללים רק בשעת הדחק - שמא יתבלבל המתפלל על ידי הכללה זו ויטעה.

ה. **וּבְשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים** ³², **מִתְפַּלֵּל שְׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וְתַפְלָה מְאַרְבַּע תְּפִלוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם** ³³: **שְׁלֹשׁ רֵאשׁוֹנוֹת, וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרִכָּה אֲמִצְעִית מְעִין אוֹתוֹ הַיּוֹם** ³⁴. **בְּשִׁבְתוֹת חוֹתְמִין בְּבִרְכָה אֲמִצְעִית 'מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֵת', וּבְרִגְלִים חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַיִם** ³⁵. **וְאִם הָיָה שִׁבְתָּ וְיוֹם-טוֹב - חוֹתְמִים בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֵת וְיִשְׂרָאֵל** ³⁶ **וְהַזְּמַיִם'. בְּרֵאשִׁי-הַשְּׁנָה חוֹתְמִין בָּהּ: 'מְלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזְּבָרוֹן** ³⁷. **וְאִם הָיָה שִׁבְתָּ, חוֹתֵם בָּהּ: 'מְלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֵת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזְּבָרוֹן'.**

(32) שאינם ימי תחינה ובקשה, באשר ימי מנוחה ושמחה הם. (33) כמבואר לעיל (פרק א, הלכה ח). (34) מעניין היום. (35) הם המועדים, ונקראים: זמנים - מפני שכל המועדים שבתורה תלויים בזמנים ידועים: חג הפסח - בזמן האביב; חג השבועות - בזמן קציר חיטים; חג הסוכות - בזמן האסיף (רבינו בחיי, סוף פרשת בא). והקדים קדושת ישראל לשל זמנים - מפני שקדושת הזמנים תלוייה בקדושתם של ישראל: שבת דין מקדש אותם. כמו ששינוי (ראש השנה פרק ב, משנה ט) כתוב: אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם (חסר ו') - "אין לי מועדות אלא אלו" אשר אתם תקראו, ובקריאת בית דין תלה הכתוב (ברטנורא). וזה לשון רבינו

החורבן, והיה נכדו של רבן גמליאל הזקן. (3) כנוסח הדפוסים האחרונים; ונוסח הראשונים "המינים". וה"מינים" - הם "בני כת ידועה שנטו מדרך האמת והדת וקראו לעצמם: מאמינים, וחז"ל קטעו המלה וקראום: מינים, כי יש ביניהם מינים ממינים שונים (הערות). וכן כתוב בספר ("תולדות התפילה והעבודה" עמוד 31): "השמות 'מין' ו'מינות' כוללים כל מיני כפירה ואפיקורסות: 'צדוקים', 'בייתוסים' וכיוצא בהם". והמדקדק רבי אליהו בחור בספרו ("תשבי", ערך פקר) יאמר: מין ואפיקורס היו שני אנשים שלא היו בעלי אמונה ודת, ותלמידיהם נקראים על שמם: מינים ואפיקורסים. ויש אומרים: מינים, כמו: מאנים (ירמיה יג, י) הממאנים באמונה ("עבודת ישראל"). על המינים למיניהם ראה (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ז). (4) על ידי מלשינות ודילטוריא אצל השלטון הרומי. (5) הרחקת הצרה הזאת. (6) חכמי ישראל שביבנה. (7) היא ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה", הברכה השתים עשרה שבתפילת שמונה עשרה ונקראת: "ברכת המינים" (ברכות כח:). (8) ואנו קוראים אותה: "שמונה עשרה" על שם תחילתה.

ב. **בְּכָל תְּפִלָּה שְׁבָכַל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם תְּשַׁע-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלוֹ עַל הַסֵּדֶר. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים?** ⁹ **כְּשִׁמְצָא דַעְתוֹ מְכוֹנֵת** ¹⁰ **וְלִשְׁנוֹ תִּמְהַר לְקָרוֹת. אֲבָל אִם הָיָה טָרוּד וְדַחוּק** ¹¹, **אוֹ שְׁקָצְרָה לְשׁוֹנוֹ מִהַתְפַּלֵּל - יִתְפַּלֵּל שְׁלֹשׁ רֵאשׁוֹנוֹת, וּבְרִכָּה אַחַת מְעִין כָּל הָאֲמִצְעִיּוֹת** ¹², **וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְיֹצֵא יָדָיו חוֹבְתוֹ** ¹³.

(9) שיתפלל אדם אותן כולן כמו שהן. (10) שהיא צלולה והוא יכול להתרכז ולכוון. (11) שרוחו קצרה ואינו יכול לכוון. (12) שהיא דומה להן בתכנה, כלומר: הכוללת תמציתן של כל שלוש עשרה הברכות האמצעיות. (13) (ברכות כט).

ג. **זוֹהֵי הַבְּרָכָה שֶׁתִּקְנֶה מְעִין כָּל הָאֲמִצְעִיּוֹת: 'הַבִּינְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְדַעַת אֵת דְּרִיבֵיךָ** ¹⁴, **וּמֹל אֵת לְבַבְנוּ לִירְאָתְךָ** ¹⁵, **לְסִלַּח** ¹⁶. **הָיָה לָנוּ לְהִיּוֹת גְּאוּלִּים** ¹⁷, **רַחֲמֵנוּ מִמְּכֹאֲבוֹב** ¹⁸, **וְדַשְּׁנֵנוּ** ¹⁹ **וְשִׁפְנֵנוּ בְּנְאוֹת** ²⁰ **אֲרִצָּךְ, וְנַפְוִצִים מְאַרְבַּע** ²¹ **תְּקִבָּן, וְהַתּוֹעִים** ²² **בְּדַעְתְּךָ יִשְׁפְּטוּ** ²³, **וְעַל הַרְשָׁעִים תִּנְיֵף יָדְךָ** ²⁴, **וְיִשְׁמַחוּ צַדִּיקִים בְּכִנְיֵן עֵירֶךְ וּבִתְקוּן הַיְכָלְךָ** ²⁵ **וּבְצִמְיַתת קֶרֶן לְדוֹד עַבְדְּךָ וּבְעִרְכַת גֵּר** ²⁶ **לְבֵן יִשִׁי מְשִׁיחֶךָ. טָרָם נִקְרָא אֹתָהּ תַעֲנָה, בְּדַבָּר שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהִיָּה טָרָם יִקְרָאוּ וְאָנִי אֲעֲנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאָנִי אֲשַׁמְעֵה'. כִּי אֹתָהּ הוּא עוֹנָה בְּכָל עֵת, פּוֹדֶה וּמְצִיל מִכָּל צוּקָה** ²⁷. **בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'.**

(14) מכוונת כנגד ברכת "אתה חונן לאדם דעת". (15) כנגד "השיבנו אבינו לתורתך". (16) כנגד "סלח לנו". (17) כנגד ברכת "גואל ישראל". (18) כנגד "רפאנו". (19) מלשון: דישנת בשמן ראשי (תהילים כג, ה). (20) לשון נווה, כמו: בנאות דשא יריבצני (שם כג, ב), כנגד ברכת "ברך

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ולברכות" (ראש השנה כו:). נאמר ביובל: והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכיפורים (ויקרא כה, ט) שאין תלמוד לומר בחודש השביעי, שהרי נאמר כבר שיום הכיפורים בחודש השביעי – לומר לך: כל מה שאתה עושה בראש השנה שהוא בחודש השביעי, הוי עושה בעשור לחודש: מה כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות – אף כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות (ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ה). (47) והוא – כשכל שבטי ישראל יושבים בארץ, כגון: בימי בית ראשון לפני גלות ראובן, גד וחצי שבט מנשה (דברי הימים א ה, כו) שאז פסק היובל, שנאמר: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה, י), ואמרו חז"ל (ערכין לב:): בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתם. ראה (משנה תורה, הלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה ח).

ט. כָּכֵל תִּפְלֶה מִהַתְּפִלוֹת פּוֹתַח קָדָם לְבִרְכָה רִאשׁוֹנָה: "וְיִשְׁפָּתִי תִפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ"⁴⁸. וְכִשְׁהוּא חוֹתֵם בְּסוֹף הַתְּפִלָּה אוֹמֵר: "יְהִי לְרִצּוֹן"⁴⁹ אֲמַרְי פִּי יִגּוֹ, וְאַחֲרֵיכֶּן צוּעֵד לְאַחֲרֵי יוֹם.

(48) (תהילים נא, יח), והמקרא שלאחריו "כי לא תחפוץ זבח ואתנה". תפילת דוד היא על עוון שעשה במיד שאין קרבן מכפר עליו – עוון בת שבע. והוא התפלל לה' שיהא עם פיו להורותו מה שידבר, כדי שתפלתו תעלה לרצון לפניו ויכופר עונו. וגם אנו שאין לנו מזבח וקרבנות שיכפרו בעדינו, פותחים את תפילתנו בדברי דוד אלה לבקש ממנו סיוע ככוונת התפילה (על פי רבינו יונה לברכות פרק א). ואין זה הפסק בין ברכת "גאל ישראל" לתפילת שמונה עשרה, כיוון שחכמינו קבועוהו לאמרו בתפילה הרי הוא נידון כתפילה ארוכה (ברכות ט:). (49) (תהילים יט, טו), ומתוך שדוד אמרו אחר שמונה עשר פרקים – כי שני הפרקים הראשונים: "אשרי האיש" ו"למה רגשו גויים" המסיים ב"אשרי כל חוסי בו" לאחד נחשבים – תיקוהו חכמינו לאמרו אחרי שמונה עשרה ברכות התפילה (ברכות, שם). (50) שלוש פסיעות (יומא ג:).

י. בְּרִאשֵׁי־חֲדָשִׁים וּבְחֻלוֹ-שָׁל־מוֹעֵד מִתְּפִלַּל עֲרֻבִית, שְׁחֲרִית וּמִנְחָה, תִּשְׁעֵ-עֶשְׂרֵה בְּרֻכּוֹת בְּשָׂאֵר הַיָּמִים, וְאוֹמֵר בְּעִבּוּדָה⁵¹: 'אֲלֵהִינוּ וְאֵלֵהִי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹוא'. בְּמוֹסָף, בְּחֻלוֹ-שָׁל־מוֹעֵד, מִתְּפִלַּל תְּפִלַּת הַמוֹסָף⁵² כְּמוֹ שֶׁמִּתְּפִלַּל בְּיוֹם-טוֹב. וּבְרִאשֵׁי־חֲדָשִׁים מִתְּפִלַּל שְׁבַע בְּרֻכּוֹת: שְׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאַמְצָעִית מֵעֵין⁵³ קָרְבָן רִאש־חֲדָשׁ, וְחוֹתֵם בָּהּ 'מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרִאשֵׁי חֲדָשִׁים'⁵⁴.

(51) בברכת רצה. (52) כנגד קרבן מוסף שהקריבו בחול המועד (שבת כד:). (53) מעניין. (54) (ברכות מט:).

יא. שֶׁבֶת שְׁחֵלָה בְּחֻלוֹ-שָׁל־מוֹעֵד, וְכֵן רִאש־חֲדָשׁ שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת - מִתְּפִלַּל עֲרֻבִית וְשְׁחֲרִית וּמִנְחָה שְׁבַע בְּרֻכּוֹת בְּשָׂאֵר הַשְּׁבֻתוֹת, וְאוֹמֵר 'יעֲלֶה וְיָבֹוא' בְּעִבּוּדָה. בְּמוֹסָף מִתְּחִיל בְּבִרְכָה אֲמָצָעִית⁵⁵ בְּעֵנִין

הלכות קידוש החודש פרק ב, הלכה י): "שאיין הדבר מסור אלא להם; ומי שציווה לשמור המועדות הוא ציווה לסמוך עליהם". (36) ומקדימין כאן קדושת השבת לקדושת ישראל – מפני שקדושת השבת עומדת מקיימת מאז מששת ימי בראשית ואיננה תלויה בקדושתם של ישראל, שהם יקדשוה על ידי קביעות בית דין (ביצה יז). (37) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ה), כי ביום הזה אנו מתפללים שיעלה זיכרונו לפני הקדוש-ברוך-הוא לטובה (ראש השנה טז:).

ו. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים³⁸? בְּתִפְלַת עֲרֻבִית וְשְׁחֲרִית וּמִנְחָה, אֲבָל תְּפִלַּת הַמוֹסָפִין שֶׁל רִאש־הַשָּׁנָה מִתְּפִלַּל תִּשְׁעֵ בְּרֻכּוֹת: שְׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל פֶּל יוֹם, וְשְׁלֹשׁ אֲמָצָעִיּוֹת. רִאשׁוֹנָה מִן הָאֲמָצָעִיּוֹת, עֵנִינָה מְלָכִיּוֹת³⁹; שְׁנִינָה - זְכָרוֹנוֹת⁴⁰; שְׁלִישִׁית - שׁוֹפְרוֹת⁴¹. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֵן מֵעֵנִינָה⁴².

(38) שמתפללים בראש השנה שבע ברכות בלבד. (39) שמתפללים על תיקון עולם במלכות שדי: שכל באי עולם יקבלו עליהם את עול מלכותו. (40) שניזכר בזיכרון טוב לפניו. (41) שיתקע בשופר גדול לחירותינו. וממקראות דרשו זאת, כתוב: אני ה' אלוהיכם (ויקרא כג, כב), וסמוך לזה: בחודש השביעי..., זיכרון תרועה וגו' (שם, כד) והעברת שופר תרועה (שם כה, ט), "אני ה' אלוהיכם" – אלו: מלכויות; "זיכרון תרועה" – אלו: זיכרונות; "שופר תרועה" – אלו: שופרות (ראש השנה לב, ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ח). (42) חתימת מלכויות – ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ וכו'; חתימת זיכרונות – ברוך אתה ה' זוכר הברית; חתימת שופרות – ברוך אתה ה' שומע תרועה. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה").

ז. בְּיוֹם־הַכַּפּוּרִים מִתְּפִלַּל בְּכָל תְּפִלָּה מִחֲמַשׁ⁴³ תְּפִלוֹת שְׁבַע בְּרֻכּוֹת⁴⁴: שְׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשְׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאַמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַיּוֹם; וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֵן: 'מִלֶּךְ עַל פֶּל הָאָרֶץ, מִקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכַּפּוּרִים'⁴⁵. וְאֵם חָל לְהִיּוֹת בְּשֶׁבֶת - חוֹתֵם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֵן: 'מִלֶּךְ עַל פֶּל הָאָרֶץ, מִקְדָּשׁ הַשְּׁבֻת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכַּפּוּרִים'.

(43) והן תפילת ערבית בליל יום כיפורים, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה. (44) (יומא פז:). (45) מסכת סופרים (פרק י"ט, הלכה ו).

ח. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיוֹם צוּם שֶׁל פֶּל שָׁנָה וְשָׁנָה, אֲבָל בְּיוֹם צוּם שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִתְּפִלַּל תְּפִלַּת הַמוֹסָפִים תִּשְׁעֵ בְּרֻכּוֹת, כְּמוֹ שֶׁהַתְּפִלַּל בְּמוֹסָף רִאש־הַשָּׁנָה; וְהֵם אוֹתֵן הַבְּרֻכּוֹת עֲצָמָן⁴⁶, לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאֵין מִתְּפִלִּין אוֹתֵן אֶלָּא בְּזִמְן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג⁴⁷.

(46) כמו ששנינו: "שווה היובל לראש השנה לתקיעה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(שבת כד.) (67) אף על פי שאין מוסף לחנוכה, ואלמלא יום השבת לא היה בא לידי תפילה זו, בכל זאת מחוייבים להזכיר של חנוכה גם במוסף, שלא לשנות מכל שאר תפילות היום (שם).

יד. בימי התענית, אפלו יחיד שהתענה⁶⁸, מוסיף ב'שומע תפלה'⁶⁹; 'עגנו' וכו'. ושל יח-צבור אומרה ברכה בפני עצמה בין גואל ל'רופא', וחותרם בה: 'העונה בעת צרה'⁷⁰ (ומושיע); ונמצא מתפלל עשרים ברכות. פתשעה פאב מוסיפין ב'כונה ירושלים': 'רחם'⁷¹ יי אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל העיר האבלה' וכו'.

(68) שקיבל עליו להתענות תענית חלום וכדומה. (69) היא תפילת "שמע קולנו" שחותרם בה ב'שומע תפילה". ואין היחיד חשוב שיקבעו לו ברכה מיוחדת נוספת כמו לשליח ציבור (תענית יג.). (70) ירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ב.) (71) ירושלמי (שם), ובנוסח התפילה שלפנינו "נחם", והיינו הך. ראה (ברכות מח: ברש"י דיבור המתחיל: "ובשבת"). והריטב"א (הובא ב"בית יוסף" אורח חיים סימן תקנ"ז) כותב: "דעתי, כיוון דמשום המאורע אומרים אותה על פי הירושלמי, צריך לאומרה בכל תפילות היום: ערבית שחרית ומנחה, אלא שבערבית ושחרית שהוא כמי שמתו מוטל לפניו ואינו בנחמה אומרים: 'רחם': ולמנחה אומרים: 'נחם', שדומה למי שנקבר מתו". ואנו נוהגים לומר תפילה זו בט' באב בתפילת מנחה בלבד. וכבר תמה הרא"ש (תענית פרק ד, אות ל"ד) למה אין אנו מזכירים אותה בכל התפילות של תשעה באב, כשם שמזכירים "יעלה ויבוא" בכל תפילות ראש חודש (חוץ ממוסף)? ורבינו יוסף קארו ז"ל מצדיק המנהג על פי מה ששינוי בברייתא (תענית כט.): שבתשיעי סמוך לחשיכה הציתו האויבים את בית המקדש וכו' הלכך באותה שעה מזכירין במנחה שפלות ירושלים ואבליה ומתפללים על תנחומיה (בית יוסף אורח חיים סימן תקנ"ז).

טו. פל ימות הגשמים אומר בברכה שגיה⁷² מוריד הגשם, ובימות החמה⁷³ - 'מוריד הטל'⁷⁴. מאימתי אומר 'מוריד הגשם'? מתפלת המוספין של יום טוב האחרון של חג⁷⁵, עד תפלת שחרית של יום טוב הראשון של פסח⁷⁶, ומתפלת המוספין של יום טוב הראשון של פסח אומר 'מוריד הטל'⁷⁷.

(72) היא ברכת "גבורות", הנקראת גם: ברכת "תחיית המתים". ומתוך שהגשמים שקולים כתחיית המתים (שאם אין גשמים אין יכול), קבעו בתחיית המתים (ברכות לג.). (73) שאין גשמים יורדים בארץ ישראל ואין צורך בהם. (74) שהטל הוא דבר המתבקש לעולם: בין בימות הגשמים בין בימות החמה (תענית ד.). ומפני שאין מטבעו להיעצר - שאלמלא הוא אין העולם מתקיים - לא חייבוהו להזכיר אף בימות הגשמים שיעקר בקשתינו או לגשם העלול להיעצר. וראה לקמן (פרק י הלכה ח). (75) הוא שמיני העצרת. אבל בכל ימי חג הסוכות - אף על פי שנידונים בו

שבת, ומשלים⁵⁶ בענין שבת, ואומר קדשת היום באמצע ברכה, וחותרם בה בראשי חדשים: 'מקדש השבת וישראל וראשי חדשים'⁵⁷, ובחלו-של-מועד חותרם בה, כמו שהוא חותרם ביום טוב שחל להיות בשבת.

(55) כגון, בשבת ראש-חודש, שמתחיל: "אתה יצרת... כילית מלאכתך ביום השביעי". (56) לא שהוא חותרם בשל שבת, אלא שאומר בסוף הברכה איזה עניין של שבת כגון "שמחו במלכותך" וכדומה. וכן הוא אומר בסוף הברכה לפני החתימה: "ושבת קדשך להם הודעת" (ביצה יז, וכפירוש הכסף-משנה). (57) (ברכות מט.).

יב. ויום טוב שחל להיות באחד בשבת, מתפלל בברכה רביעית בליה: "ותודיענו⁵⁸ משפטי צדקה ותלמדנו לעשות חקי רצונך. ותתן לנו יי אלהינו קדשת שבת וכבוד מועד⁵⁹ וחיגת הרגל⁶⁰. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב הבדלת⁶¹, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת⁶² (והבדלת והקדשת את עמך ישראל בקדשתך⁶³). ותתן לנו יי אלהינו מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון וכו'". ובמוצאי-שבת ובמוצאי-יום טוב של פל השנה מבדיל ב'אתה חונן⁶⁴, אף-על-פי שהוא מבדיל על הפוסט⁶⁵.

(58) (ברכות לג:). (59) שאסור בעשיית מלאכה, ומצוה לכבדו בכסות נקייה וכיוצא בזה. (60) היא הקרבת שלמי חגיגה בימי החג. (61) שביום טוב מותרת מלאכת צרכי "אוכל נפש", כגון: אפייה ובישול, ובשבת כל מלאכה אסורה, ואף מלאכת "אוכל נפש". (62) ככתוב: על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשוהו (שמות כ, יא). ולדעת הרא"ש (פסחים פרק י, אות י"א). הכוונה בזה לחג "שמיני עצרת", שהוא היום השביעי לששת ימי חול המועד של סוכות. וקדוש הוא מהם בזה: שבהם מותרת מלאכת "דבר האבד" ובו כל מלאכת עבודה אסורה. גם "דבר האבד". (63) שהכהנים מובדלים מהלוויים, והלוויים מובדלים מישראל. הרי שבישראל עצמם יש הבדל בין קדושת שבט לשבט (פסחים קד. ובחוספות שם). (64) שבתפילת י"ח. ומפני שהבדלה תלויה בחכמה - שהחכם יודע להבחין בין קודש לחול ובין טמא לטהור - קבעו בברכת חכמה, היא "חונן העת" (ברכות לג.). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ה, הלכה ב) "אם אין דעת - הבדלה מניין?" (65) שיעקר התקנה בימי אנשי כנסת הגדולה הייתה לאמרה בשעת תפילה; ולא תיקנוה על הכוס מפני שעניים היו, ולא היה בידם לקנות יין; וכשהעשירו - תיקנוה לומר גם על הכוס, כדי לזכות בה התינוקות ואנשי הבית שישמעהו ויענו אמן אחריה (ירושלמי, שם).

יג. בתננה ובפורים מוסיפין ב'הודאה': 'על הנסים'⁶⁶. שבת שחלה להיות בתננה - מזכיר 'על הנסים' במוסף, כמו שמזכיר בשאר תפילות⁶⁷.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

על הגשמים, ומן הראוי היה להזכירו מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הסוכות. כמו שמזכירים "מוריד הטל" מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הפסח - בכל זאת אין מזכירין בהם את הגשם, מפני שהוא סימן קללה בימי החג, שהרי צריכים לשבת בסוכה ולאכול בה. והכמינו ז"ל מְשָׁלוּ: "משל למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו" (סוכה כט.), כלומר: צא מלפני, אי אפשר בשימושך - ולפיכך התחלת זמן הזכרת הגשמים אינה אלא משמיני העצרת שאינו זמן סוכה. (76) שמאז והלאה אין הגשמים אלא סימן קללה (תענית ב.). (77) והטעם מפורש בירושלמי (תענית פ"ק א, הלכה ב): "כדי שיצאו כל המועדות בטל", כלומר: מפני שהטל הוא סימן יפה לעולם, התקינו שיזכרוהו מיום הראשון של פסח שהוא ראש כל מועדות, עד תפילת מוספין של שמיני עצרת שהוא אחרון המועדות, ואז יצאו כל החגים בטל.

83) ולא בוד' במרחשוון כמנהג ארץ ישראל - "שהרי הגשמים בארצות ההן אינם טובים להם, אלא ממיתים ומאבדים; ואיך ישאלו אנשי זה המקום במרחשוון, הלא זה מן השקר והאיולת? (פירוש המשנה לרבינו תענית פ"ק א, משנה ג.) 84) ככל יחיד השואל את צרכיו ב"שומע תפילה" לפני חתימת הברכה (עבודה-זרה ח.). ולא שואלים אותה ב"ברכת השנים", הואיל והמטר מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז - אין זה זמן שאילת ציבור, ולכן הם נידונים כיחידים שאין מבקשים את צרכיהם אלא ב"שומע תפילה" (תענית יד.). 85) המקומות שבחוץ לארץ, ששלוחי בית דין לתשרי (המודיעים על יום קביעת החודש) לא היו מגיעים אליהם, שם היו עושים יום טוב שני ימים מפני הספק, והוא: יום טוב שני של גלויות. ואפילו כיום שבקיימים בקביעות החודש על פי חשבון ידוע, אינם משנים מנהגם ממנהג אבותיהם (ביצה ד.). 86) שהוא ספק שביעי ספק שמיני. ומכיוון שהתחיל בבוקר בתפילת המוסף שוב אינו פוסק גם במנחה ובערבית, אף על פי שיש לחוש שמא שביעי הוא (תענית ה.).

87) (ברכות יב:) לפי שבימים אלו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. 88) שהוא שופט את העולם; ואין זה דומה למובן החתימה של "מלך אוהב צדקה ומשפט", שפירושה: שהוא אוהב שברואיו יתנהגו בצדק ובמשפט. המלך המשפט: וכן נושאי ארון הברית (יהושע ג, יד) שהוא כמו "ארון הברית" (ראה רד"ק, שם). וראוי להעיר: שרבינו בתשובתו (בלשון ערבית) יאמר, שנוסח החתימה בכל השנה הוא: ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט "ואינו צריך להזכיר "מלך" אלא בעשרת ימי תשובה בלבד (ראה קובץ "תשובות הרמב"ם" סימן צ"ז, וכן ב"מעשה רוקח" דף א עמוד ב).

89) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ח) אלא ששם אמרו זה רק לענין ראש השנה ויום הכיפורים ולא לעשרת ימי תשובה. ואף על פי שאמרו: "אל ישאל אדם צרכיו בשלוש ראשונות ואחרונות" - אין זה אלא בצרכי יחיד, אבל צרכי רבים שואלים (ברכות לד., ובתוספות שם דיבור המתחיל: "אל ישאל"), וראה לקמן (פרק ו, הלכה ג ובביאורנו).

טז. מְשַׁבְּעָה יָמִים בְּמִרְחֶשְׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים⁷⁸ בְּבִרְכַת שְׁנָיִם⁷⁹, כֹּל זְמַן שֶׁמְזַכְּרִין הַגְּשָׁמִים⁸⁰. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּשִׁנְעָר⁸¹ וּבְסוּרְיָא וּבְמִצְרַיִם וּבְמִקְוֹמוֹת הַסְּמוּכוֹת לְאֵלוּ וְהַדּוּמִין לָהֶן, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּיוֹם שְׁשִׁים אַחַר הַתְּקִיפָה תְּשַׁרְי⁸².

78) מתפללים לה' שיריד גשמי ברכה, והיא הבקשה: "ותן טל ומטר"; ובשמיני עצרת מתחילים רק להזכיר גבורות גשמים, דרך ריזוי - שכל המבקש מקדים ומרצה. ובתענית (פרק א, משנה ג) אמרו: "כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת", כלומר: לפיכך אין שואלים את הגשמים לפני ד' במרחשוון, מפני עולי הרגל שעוד לא הספיקו לשוב לבתיהם, שלא יטרידם הגשם, אבל משבעה במרחשוון, שהוא חמישה עשר יום אחר החג, כבר הספיקו כולם לשוב עד לנהר פרת שהוא המקום הרחוק ביותר מירושלים עיר הקודש. 79) (ברכות לג.) היא ברכת "ברך עלינו", מתוך שהגשמים פונסה, קבעום בברכת פונסה. 80) היינו: עד יום הראשון של חג הפסח, כאמור לעיל. 81) היא בבל, "בארץ שנער" (בראשית יא, יב) מתרגם אונקלוס: "בארעא דבבל". 82) (תענית י.), מתוך שהמקומות האלה נמוכים ואינם צריכים כל כך מהר למטר - לפיכך שואלים את הגשמים בתאריך מאוחר זה שהוא יום השישים לתקופת תשרי. שנת החמה שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות, מתחלקת לארבע תקופות: תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת. ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום, ושבע שעות וחצי (עירובין נו.); הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ב).

יז. מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לְגַשְׁמִים בְּיָמֵי הַחֲמָה, כְּגוֹן אֵי הַיָּם הַרְחֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּעַת שֶׁהֵן צְרִיכִין לָהֶן⁸³ בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה⁸⁴. וּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין יוֹם-טוֹב שְׁנֵי יָמִים⁸⁵, אֹמֵר מוֹרִיד הַגְּשָׁמִים בְּתְּפִלַּת מוֹסֵף שֶׁל יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי-עֶצְרָת⁸⁶, וּמְתְּפִלֵּל וְהוֹלֵךְ כֹּל יָמֵי הַגְּשָׁמִים.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

~ יום שני ז' תמוז ~

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

1) מאימתי זמן תפילת השחר; זמן מנחה גדולה וקטנה, ומי שעבר זמן התפילה ולא התפלל מה דינו.

א. תפילת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה². וזמנה עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום³. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפילה⁴ אבל לא יצא ידי חובת תפילה בזמנה. שפ"ש שתפילה מצוה מן התורה כן מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים⁵.

2) משעה שהחמה מתחילה לזרוח בראשי ההרים. וראה בבאורנו הלכות קריאת שמע (פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות ט:) סמכו זה על הפסוק (תהלים עב, ה) "יראוך עם שמש וגו'. כלומר: מתי מקבלים מוראך עליהם?" עם שמש, כששמש יוצאת – וזה עם הנץ החמה (רש"י שם). בזמן שהיום שתיים עשרה שעות. וכל שעות האמורות בענינים אלו, הן "שעות זמניות", כמו שביארנו (הלכות קריאת שמע פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות כו:): אמרו: "מפני מה תפילת השחר עד ארבע שעות? – שהי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות, וכן העיד רבי יהודה בן בבא (עדות פ"ו, מ"א) "על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות". שפעם אחת לא היו להם כבשים לתמידים ונשתהו (נתעכבו) להקריב התמיד, עד שהאיר להם הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת התמיד, והקריבום בארבע שעות ביום, ועל אותה שעה העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א). (4) ברכות כו, ע"א. ולדעת הכסף-משנה, מתפלל והולך עד שש שעות וחצי, שהוא זמן תפילת המנחה. שכל עוד שלא הגיע זמן מנחה אין לו להמנע מלהתפלל תפילת שחרית, ויצא ידי חובתו; ו"חצות" האמורה כאן, היא לאו דוקא. (5) תוספתא (ברכות, פ"ב).

ב. כבר אמרנו⁶ שתפילת המנחה פגוד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה⁷ תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה. והיא הנקראת 'מנחה קטנה'⁸. ולפי שבפערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה⁹ אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא. ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיוביה. וזו היא הנקראת 'מנחה גדולה'¹⁰.

6) לעיל (פ"א, ה"ה). (7) פסחים (פ"ה, מ"א). אף-על-פי שזמן שחיתתו הוא משינוי צללי ערב כשש שעות וחצי, היו מאחרים את זמן שחיתתו לשמונה וחצי – כדי שיספיקו להקריב לפניו כל הנדרים והנדבות שהיו היחידים

מביאים, שאסור להקריבם אחרי תמיד של בין הערבים. ועד שהכינו אותו להקריבה על המזבח, כבר הגיעה שעה תשע וחצי (פסחים נח.). (8) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה אינו אלא שעה ורבע בלבד. (9) כדי שיספיקו לשחוט אחריו את קרבן הפסח ולצלוחו מבעוד יום, שאין צלייתו דוחה את השבת (פסחים נח.). (10) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה משש שעות וחצי עד תשע שעות וחצי. וגדול יותר זמנה של מנחה קטנה (מפירוש רבינו חננאל לברכות כו: הובא ב"אוצר הגאונים" עמוד 31).

ג. נהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת רשות. והורו מקצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה. וכן הדין נותן. מפני שהיא פגוד דבר שאינו תדיר בכל יום¹¹. ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל קטנה אלא רשות¹².

11) שרק כשחל ערב פסח בערב שבת, שחטו את התמיד בשש שעות וחצי. (12) וצריך לחדש בה דבר, באחת מברכותיה, כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. כמבואר לעיל (פרק א, ה"ט).

ד. הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה. וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע¹³. ויש לו¹⁴ להתפלל אותה עד שתשקע החמה¹⁵.

13) שהוא בעשר שעות ושלשה רבעים, כדעת רבי יהודה (ברכות כו:). וזמן זה מכוון כנגד הקטרת הקטורת של בין הערבים שהיתה מתשע שעות וחצי עד עשר ושלשה רבעים. וכן הכתוב אומר (תהלים קמא, ב): תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב – הרי שתפילת מנחה מכוונת כנגד הקטורת ('תוספות' ברכות כו, ע"ב; לחם-משנה). (14) כלומר: אין בזה הלכה פסוקה, שהרי החכמים (שם) סוברים שזמנה עד הערב; והואיל ולא הכריעו בגמרא שם הלכה כדברי מי, ואמרו (שם, כז): "העושה כזה – עושה; והעושה כזה – עושה", לפיכך מי שרוצה לתפוס כדעת החכמים – יכול להתפלל עד שקיעת החמה. (15) כזמן הקרבת התמיד וזריקת דמו; אבל משקיעת החמה ומעלה, אע"פ שעדיין לא יצאו הכוכבים – אסור להתפלל מנחה, שגם זריקת הדם נפסלת משקיעת החמה ומעלה, כמבואר (זבחים נו). וכן דעת רבינו יונה לברכות (פ"ד, מ"א).

ה. תפילת המוספין זמנה אחר תפילת השחר עד שבע שעות ביום¹⁶. והמתפלל אותה אחר שבע שעות אף-על-פי שפ"ש¹⁷ יצא ידי חובתו. מפני שזמנה כל היום¹⁸.

16) שכן זמן הקרבת קרבן מוסף היה בשש שעות, שנאמר במוסף (ויקרא כו, לו): דבר יום ביומו, ולא נאמר "בבוקר" – וכל "יום" משמע איחור, כשם ש"בוקר" משמע הקדמה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

"הקורא קודם לכן (לפני צאת הכוכבים) - לא יצא ידי חובתו".

ח. פל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל - במזיד, אין לו תקנה²⁹, ואינו משלם. בשוגג³⁰, או שהיה אנוס או טרוד - משלם³¹ אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה; ומקדים תפלה שבזמנה, ואחריה מתפלל את התשלומין³².

29 ועליו אמרו חכמינו ז"ל: מעוות לא יוכל לתקן (קהלת א, טו) - זה שביטל (במזיד) תפילה של ערבית, או תפילה של שחרית (ברכות כו.). 30 ששכח להתפלל. 31 כאחד הפורע מה שחייב. 32 שם.

ט. ביצד? טעה ולא התפלל שחרית, ועבר חצי היום - יתפלל מנחה שתיים: ראשונה - תפלת מנחה, והשנייה - תשלומי שחרית. טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה החמה - יתפלל ערבית שתיים³⁴: ראשונה - ערבית, ושנייה - תשלומי מנחה. טעה ולא התפלל ערבית עד ששעה עמוד השחר, מתפלל שחרית שתיים: ראשונה - שחרית, והשנייה - תשלומי ערבית³⁵.

33 לאו דוקא, אלא חצי היום ועוד חצי שעה שאז הגיע כבר זמן מנחה; שאם לא כן, כיון שלא הגיע עדיין זמן מנחה, אין יתפלל ראשונה תפילת מנחה? (כסף-משנה). 34 שתי פעמים תפילת 'שמונה-עשרה'. ואין אנו אומרים "עבר יומו בטל קרבינו", כי תפילה - רחמים הוא, וכל אימת שהוא מתפלל זמנו הוא (ברכות כו.). 35 אבל אם טעה ולא התפלל מוסף ביומו - אינו חוזר בערב להתפלל שתיים, שהרי מוסף אינו אלא הזכרת קרבינות היום, ואיך יזכור בערב את קרבינות היום שכבר עבר זמנם? (הגהות מיימוניות' בשם ה'תוספות', ברכות שם).

י. טעה ולא התפלל, לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה - אינו משלם אלא אחרונה בלבד. ביצד? טעה ולא התפלל, לא שחרית ולא מנחה - מתפלל ערבית שתיים: ראשונה - ערבית, והאחרונה - תשלומי מנחה. אבל שחרית אין לה תשלומין, ששכר עבר זמנה³⁶. וכן בשאר תפלות.

36 שלא מצינו בתלמוד שיעילו תשלומים לשהיה ארוכה כזו, וכן דעת ה'תוספות' (ברכות שם), והוא-הדין אם טעה ולא התפלל שחרית, והתפלל תפילת מנחה בזמנה; ובשלישית נזכר שלא התפלל שחרית - אין לה תשלומין, כיון ששהה כל-כך; שלא תיקנו תשלומין אלא בתפילה הסמוכה (לחם-משנה). וראוי להעיר: שבכל המקרים ההם, אם רוצה להתפלל ב"תורת נדבה" ושיחדש בה דבר, כפי המבואר לעיל (פ"א, ה"א) - הרשות בידו, ונכון לעשות כן (כסף-משנה).

יא. היו לפניו שתי תפלות, של מנחה ושל מוספין³⁷

(מלשון רש"י פסחים נח.). 17 על שהתעצל ואיחר זמן התפילה לפי עיקר מצותה (ברכות כח). וראוי להעיר: שהמונח "פושע" משמעותו בתלמוד גם במובן "עצל", ראה (ברכות מג:): "אל יכנס לבית-המדרש באחרונה - שלא יקראו לו: פושע", כלומר: מתעצל (כפירוש רש"י שם); וכן בחגיגה (ז:): "מי מהם תעשם פושעים ומי מהם תעשם זריזים", (הגהות אדר"ת). כי כשם שה'זריזות' היא היסוד והשורש לכל מדה טובה ונכונה, כדברי רבי פנחס בן יאיר (סוטה פ"ט, משנה ט"ו): "זריזות מביאה לידי נקיות" וכו' עד לרוח הקודש - כך העצלות היא אם כל חטא ופשע. 18 שכן מוסף הולך וקרב כל היום, אלא זורזים מקדימים למצוות (מגילה כ, ע"ב; וראה הלכות מעשה הקרבינות פ"ד, ה"ו).

ו. תפלת הערב, אף-על-פי שאינה חובה - המתפלל אותה, זמנה מתחלת הלילה עד ששעה עמוד השחר¹⁹. ותפלת נעילה זמנה - כפי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה²⁰.

19 שכן אברי תמיד של בין הערבים מתעכלים והולכים כל הלילה, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ו). 20 ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א. ומבואר לעיל בכיארנו (פרק א, ה"ו).

ז. המתפלל תפלה קדם זמנה - לא יצא ידי חובתו, וחוזר ומתפלל אותה בזמנה. ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק²¹ אחר ששעה עמוד השחר²² - יצא²³. ויש-לו²⁴ להתפלל תפלת ערבית של לילי-שבת בערב-שבת, קדם שתשקע החמה²⁵. וכן יתפלל ערבית של מוצאי-שבת בשבת²⁶, לפי שתפלת ערבית רשות²⁷, אין מדקדקין בזמנה; ובלבד שיקרא קריאת-שמע בזמנה אחר צאת הכוכבים²⁸.

21 כגון שהיה צריך לצאת לדרך. 22 אף-על-פי ששיקר מצוותה משעת הנץ החמה. 23 ברכות ל, ע"א. 24 יכול הוא, אבל אינו מחוייב. 25 מסוף זמן מנחה קטנה שהוא בעשר שעות ושלושה רבעי שעה, הואיל ולרבי יהודה זה הוא סוף זמן מנחה - מותר לו להתחיל מכאן והלאה תפילת מעריב (ברכות כז:). וצריך שיקבל עליו קדושת שבת שלא יעשה מלאכה מאותה שעה ואילך (שם). 26 אף-על-פי שנראה כמקצר בקודש ועושהו חול. ואין הדברים אמורים, אלא במי שהוא אנוס לדבר מצוה, כגון: שצריך להחשיך על התחום על עסקי המת, או על עסקי חתן וכלה. והוא מבדיל ואינו מברך על הנו; וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים. אבל שלא לדבר מצוה - אינו מתפלל של חול עד יציאת הכוכבים (רב האי גאון, הובא בטור' או"ח, סימן רצ"ג; וכן ב'תוספות' לברכות שם). 27 זה מוסב רק על תפילת מוצאי שבת בשבת, אבל לתפילת שבת בערב שבת, אין צורך בטעם זה - שהרי מצוה היא להוסיף מחול על הקודש, ומכיון ששעה זו היא סוף מנחה קטנה לרבי יהודה, ראוי לו להתפלל בה תפילת מעריב של שבת. 28 ירושלמי ברכות פרק א, ה"א:

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הראוי לתפילה ועד"ז "כוונת הלב" בגדרה הכללי שהלב יהיה ראוי לתפילה כפי שממשיך בהלכה שלאח"ז "כיצד היא כוונת הלב שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה" וכוונה זו צריכה להיות במשך כל התפילה.

ומה שכתב ש"אם כיוון לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך" היינו כוונה בתפילה פרטית ("ברכה ראשונה") שצריכה להיות כוונה בתוכן תפילה זו.

(י"ן מלכות, ספר אהבה סימן ר')

מתוך רמב"ם "פרס המלך")

(2) המביאים אתו להיות נחפו ונמהר בתפילתו, כגון: שהוא צריך לנקביו, כמבואר בסמוך (הלכה י').

ב. טְהַרְתָּ יְדִים בְּיַדְיָ, רוּחֶיךָ יְדִיו בְּמִים עַד הַפְּרָקָה וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל.⁴ הֲיָה מְהֵרָה בְּדַרְךָ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם - אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם אַרְבָּעָה מֵילִין, שֶׁהֵם שְׁמוֹנֵת אֲלָפִים אַמָּה, הוֹלֵךְ עַד מְקוֹם הַמַּיִם וְרוּחֶיךָ, וְאַחֲרֵי כֵן יִתְפַּלֵּל.⁵ הֲיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר עַל כֵּן - מְקַנְנֵת יְדָיו בְּצִרּוֹר אוֹ בְּעֶפֶר אוֹ בְּקוֹרָה⁶ וּמִתְפַּלֵּל.

(3) מקום חיבור כף היד והזרוע, (וראה מס' ידים פ"ב, מ"ג; חולין קו:). (4) ברכות טו, ע"א. שנאמר (תהלים כו, ו): ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה'. וכתב רבינו (הלכות ברכות פ"ק, ו, הלכה ב): "כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לתפילה - מברך תחילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים". ונטילה זו חובה היא - אף כשאין ידיו מלוכלכות, כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכילת פת - אף שידי נקיות (כסף-משנה). (5) ברכות שם; וכן בפסחים מו, ע"א. (6) ובגמרא (ברכות טו.) הגירסא: "בעפר, ובצרוור ובקסמית".

ג. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? לְפָנָיו⁸; אָבֵל אִם הָיָה מְקוֹם הַמַּיִם לְאַחֲרָיו - אֵין מְחַיְבִין אוֹתוֹ לְחַזֵּר לְאַחֲרָיו, אֲלֵא עַד מֵיל. אָבֵל אִם עָבַר מִן הַמַּיִם יוֹתֵר - אֵינוֹ חַיֵּב לְחַזֵּר, אֲלֵא מְקַנְנֵת יְדָיו וּמִתְפַּלֵּל. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים, שְׂאִינוֹ מְטַהֵר לְתַפְלָה אֲלֵא יְדָיו בְּלִבָּד? בְּשֶׁאֵר תְּפִלוֹת חוּץ מִתְפִּילַת שְׁחֵרִית; אָבֵל שְׁחֵרִית, רוּחֶיךָ פָּנָיו יְדָיו וְרַגְלָיו¹⁰ וְאַחֲרֵי כֵן יִתְפַּלֵּל. וְאִם הָיָה רְחוּק מִן הַמַּיִם - מְקַנְנֵת יְדָיו בְּלִבָּד וְאַחֲרֵי כֵן יִתְפַּלֵּל.

(7) שמחוייב ללכת ד' מילין עד מקום המים. (8) שהמים נמצאים בדרך שלפניו. (9) ברכות טו, ע"א. וגירסת הגמרא שלפניו היא: "מיל - אינו חוזר, פחות ממיל - חוזר"; ורבינו גירסא אחרת היתה לו: "יותר ממיל אינו חוזר, אבל מיל חוזר" (ב"י או"ח, סי' צ"ב). מיל - בלשון רומית: מדת ארץ של אלף פסיעות. והפסיעה - שתי אמות, ואלפים אמה - המיל, ונזכר במשנה (יומא פ"ו, מ"ח), על-פי הערוך.

- מִתְפַּלֵּל שֶׁל מְנַחָה, וְאַחֲרֵי כֵן מִתְפַּלֵּל שֶׁל מוֹסְפִין³⁸. וְיֵשׁ מִי שְׁמוֹרָה, שְׂאֵין עוֹשִׂין בְּצַבּוּר כֵּן, בְּדֵי שְׂלֵא יִטְעוּ³⁹.

(37) כגון שהגיע זמן תפילת מנחה, ועדיין לא התפלל תפילת מוסף. (38) ברכות כח, ע"א. שתפלת מנחה היא תדירה (נוהגת בכל יום), ותפילת מוסף אינה תדירה, והלכה היא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם". (39) ויבואו להקדים ביום אחר, אפילו קודם שגיע זמן מנחה, תפילת מנחה לתפילת מוסף. ונתכוין רבינו לתרוץ את המנהג שאנו נוהגים ביום הכיפורים להקדים תפילת מוסף למנחה אפילו כשכבר הגיע זמן מנחה - שזה כדי "שלא יטעו". והעיר הכסף-משנה: שמהראוי לקצר ביום הכיפורים בפיוטים שבתפילת שחרית, כדי להתחיל מוסף קודם שגיע זמן תפלת מנחה.

~ יום שלישי ח' תמוז ~

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1) חמישה דברים המעכבים את התפילה; המהלך במקום סכנה מה יתפלל.

א. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְעַכְבִּין אֶת הַתְּפִלָּה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּה: טְהַרְתָּ יְדִים, וְכִסּוֹי הָעֲרֹה, וְטְהַרְתָּ מְקוֹם תְּפִלָּה, וְדְבָרִים הַחוּפְזִים² אוֹתוֹ, וּבְנִיחַת הַלֵּב.

~ נקודות משיחות קודש ~

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְעַכְבִּין אֶת הַתְּפִלָּה . . טְהַרְתָּ יְדִים, וְכִסּוֹי הָעֲרֹה, וְטְהַרְתָּ מְקוֹם הַתְּפִלָּה, וְדְבָרִים הַחוּפְזִים אוֹתוֹ, וּבְנִיחַת הַלֵּב.

ירועה השקו"ט בזה שמכאן משמע שהעיכוב בכוונת הלב נוגע לכל התפילה כולה, וא"כ הוא בסתירה למה שכתב בהלכות שלאח"ז "מי שהתפלל ולא כיוון את לבו, יחזור ויתפלל בכוונה, ואם כיוון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך" היינו שכוונת התפילה אינה מעכבת אלא בברכה ראשונה.

והביאור בזה: בכוונת הלב ישנם שני גדרים: הגדר הכללי של תפילה וגדרה הפרטי של תפילה זו. על דרך שישנם שני גדרים בקבלת עול מלכות שמים שמצד הגדר הכללי הוא תנאי בכל המצוות שנעשות בגלל קבלת עול ציווי ה', אבל גדרה הפרטי של מצות קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים (בפרשה ראשונה) וקבלת עול מצוות (בפרשה שניה). ומובן שרגש הקבלת עול בק"ש הוא באופן אחר מאשר רגש הקב"ע בקיום כל המצוות.

כמו"כ הוא בעניין כוונת הלב בתפילה: זה ש"כוונת הלב" היא אחד מהדברים המעכבים את התפילה הוא בגדרה הכללי של התפילה, כשאר הדברים שנמנו כאן כגון "טהרת מקום התפילה" שצריך להתפלל במקום

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הגזרה, שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד²³. וכבר בטלה גם תקנה זו של תפילה, לפי שלא פשטה ככל ישראל, ולא היה לה כח בצבור לעמוד בה²⁴.

18) שאין טבילתו לקרוי מטהרתו מזובו, שהרי טמא הוא שבעת ימים מחמת זובו. 19) בתוך שלשה ימים לתשמישה, שפליטתה מטמאת כטומאת קרי. 20) אחרי התשמיש. 21) שגם אחרי טבילתם לקרין - עדיין טמאים הם שבעת ימים מחמת טומאתם האחרת. 22) שלמרות טומאתם הנשאת, יטבלו לקרין. 23) ולא חילקו חכמים בין קרי לקרי. 24) ברכות כב, ע"א. וראה בביאורנו לעיל הלכות קריאת שמע (פ"ד, ה"ח). מלשון רבינו כאן: "וכבר בטלה גם תקנה זו" משמע כדברי ה'טורי אבן' שבהלכה הקודמת, שמקודם ביטלו תקנת עזרא לתורה, ואחר-כך ביטלו גם הטבילה לתפילה.

ו. מנהג פשוט בשנער ובספרד, שאין פעל-קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים²⁵, משום הכוון לקראת אלהיך ישראל²⁶. במה דברים אמורים? בכריא או בחולה שפעל; אבל חולה שראה קרי לאנסו²⁷, פטור מן הרחיצה²⁸, ואין בזה מנהג²⁹. וכן זב שראה קרי ונדה שפלטתה שכבת-זרע - אין בהן מנהג³⁰, אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין.

25) בתשעה קבים, כמבואר בברכות (כב.). 26) כלומר: אף-על-פי שכבר בטלה תקנה של טבילה לתפילה. בכל זאת מחמירים הם על עצמם לרחוץ את כל גופם משום כבוד התפילה, הדורשת הכנת הגוף וטהרתו בעמדנו לפני ה'. (וראה ברכות כג.). 27) נגד רצונו, כגון מקרה לילה. 28) כי גם לפני ביטול התקנה היה פטור מכלום, לפיכך גם אחרי ביטול התקנה לא החמירו בו (כסף-משנה). 29) כלומר: אפילו כשנהגו באיזה מקום שהוא, שהחולה שראה קרי לאנסו ירחץ - אין תוקף למנהג זה והוא בטל, כי מנהג שטות הוא, הואיל וגם בזמן התקנה היה פטור מטבילה ומרחיצה. אבל הבריא שראה לאנסו - ודאי שרוחץ הוא, לפי מנהג שנער וספרד. והמקור שיש לחלק בין בריא לחולה וכו', הוא במס' ברכות כב, ע"ב. 30) כלומר: אינם נוהגים לרחוץ. הואיל וגם אחרי הרחיצה ישארו בטומאתם, לא נהגו לרחוץ אלא מקנחין וכו'. אבל אם נהגו באיזה מקום לרחוץ - אין זה מנהג בטל ויש לו תוקף, שהרי בזמן התקנה היו מחוייבים בטבילה. (לחם-משנה).

ז. כסוי הערוה פיצד? אף-על-פי שפסה ערוותו בדרך שמכסין לקריאת-שמע³¹ - לא תפיל עד שיכסה את לבו³². ואם לא כסה לבו, או שנאנס ואין לו במה יכסה - הואיל וכסה ערוותו ותפיל, יצא. ולכתחלה לא יעשה.

31) שטלית של בגד או של עור חגורה על מתניו, כמבואר

10) שבת נ, ע"ב: "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר: כל פעל ה' למענהו" (כלומר, הכל ברא לכבודו), וסובר רבינו: שאין לך "כבוד קונו" יותר מבשעת התפילה (מעשה רוקח). ותיקנו רחיצה זו בתפילת שחרית בלבד - לפי שבשחר אנו נעשים ככריה חדשה, ככתוב (איכה ג, כח): חדשים לבקרים רבה אמונתך, וצריכים אנו להודות לה' שבראנו מחדש לכבודו, לשרתו ולברך בשמו (מלשון הרשב"א תשובה סימן קצ"א). והראב"ד משיג ושואל: רגליו למה? כלומר: למה לו לרחוץ את רגליו? אולם רבינו מדבר במקום שהולכים בו יחפים, וכמבואר לקמן (פ"ה, הלכה ה), אבל במקום שאין רגליו מגולות - אין צורך ברחיצתן (טורי אבן).

ד. כל הטמאין, ורוחצין ידיהן בלבד פטהורין ומתפללים¹¹ - אף-על-פי שאפשר להם לטבל ולעלות מטמאתן, אין הטבילה מעפפת. וכבר בארנו¹², שעזרא תקן שלא יקרא פעל-קרי בלבד בדברי-תורה עד שישטבל¹³; ובית-דין שעמדו אחר-כך התקינו אף לתפילה¹⁴, שלא תפיל פעל-קרי בלבד עד שישטבל. ולא מפני טמאה וטהרה נגעו בה¹⁵, אלא פדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם¹⁶ פתרנגולים¹⁷, ומפני זה תקנו טבילה לבעל-קרי לבדו, והוציאוהו מכלל הטמאין.

11) ברכות פ"ג, מ"ו: "זב שראה קרי וכו' צריכים טבילה, ורבי יהודה פוטר", משמע משם, שאילו לא ראה קרי - הכל מודים שאינו צריך טבילה, למרות טומאתו מחמת זובו (הרי"ף, שם). 12) הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ח. 13) מפני שטומאה זו באה לו מחמת קלות ראש, החמיר בה (ברכות כב. וברש"י שם). 14) כי עזרא לא גזר לתפילה, משום שהיא רחמים ותחנונים, ושמה לא ימצא מים לטבילה ונמצא נמנע מלהתפלל. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"ג, ה"ד): "אמר רבי חייא, כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד תורה. שאם אתה אומר לו שהוא מותר (ללמוד בלא טבילה) אף הוא אומר: אלך ואעשה צרכי וכו'. וראה (ב'מראה פנים' שם). ובעל 'טורי אבן' מגיה כאן תיבת "אף", וגורס "אך לתפילה", כלומר: עזרא תיקן לתורה ולתפילה, ובית-דין שאחריו בטלוה לתורה - שאין דברי תורה מקבלים טומאה - והעמידה אך לתפילה. וכן סובר הרי"ף לברכות (פ"ג). והיא גם דעת הכסף-משנה כאן. ויש סמוכין לדבריו מדברי רבינו עצמו בסמוך (ה"ה), כמו שנבאר. 15) שהרי אין דברי תורה מקבלים טומאה, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"ח). 16) ומשום טורח טבילה, ימנעו. 17) וכתוב בספרי אריסטו, שהתרגול לא ישיע תאוותו לעולם.

ה. לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו, שאפילו זב שראה קרי¹⁸, ונדה שפלטתה שכבת-זרע, ומשמשת שראתה דם-נדה²⁰, צריכין טבילה לקריאת-שמע וכן לתפילה מפני הקרי, אף-על-פי שהם טמאין²¹; וכן הדין נותן²², שאין טבילה זו מפני טהרה, אלא מפני

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(46) ברכות כג, ע"א. והוא-הדין שאסור להוציא גם שאר דברי תורה מפיו, כל זמן שגופו משוקץ מחמת שיהיו נקביו (הגהות מיימוניות). (47) שם. פרסה - מרחק של ארבעה מילין, כמבואר בפסחים (צד). (48) ורבותינו בברכות (שם) דרשו את הפסוק (קהלת ד, יז): שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, לומר: "שמור נקיבך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני". (49) הוא הרוק העבה היוצא מן הגרון בכח. ניעו - הוא היוצא מן הפה על-ידי נענוע כל שהוא ('תוספות' בבא-קמא ג: ד"ה "כיוונו וניעו") ונוכרים בברייתא (גדה נה:). (50) ומפריע אותו בתפילתו.

יא. מי שגהק⁵¹ ופהק⁵² ונתעטש⁵³ בתפלתו - אם לרצונו, הרי זה מגנה; ואם בדין גופו קדם שיתפלל וקא לאנסו - אין בכך פלוס⁵⁴. נזדמן לו רק בתפלתו - מבליעו בטליתו או בכגדו. ואם היה מצטער בכך⁵⁵ - זורקו בידו⁵⁶ לאחוריו, כדי שלא יצטער בתפילה ונמצא טרוד⁵⁷. יצא ממנו רוח מלמטה, כשהוא עומד בתפילה, שלא לרעתו - שוהה עד שתכלה הרוח, וחזור לתפלתו⁵⁸.

(51) שהוציא רוח מהקיבה דרך הפה בקול. (52) שפתח פיו בהרחבה גדולה כאדם שרוצה לישון, או אחרי שעמד משנתו. ויש דורשין נוטריקון: גיהוק - גו הקים, כלומר: מקים ופושט גופו למעלה. פיהוק - פה הקים, שפוחת פיו הרבה (רש"י, ברכות כד.). (53) הוא הזורחה: התפרצות הרוח המנחירים, ונזכר במקרא (איוב מא, י) עשיותי תהל אור. וכן אמרו (ברכות נו, ע"ב): "עישוש יפה לחולה". (54) ברכות כד, ע"ב. אלא שישים ידו על פיו שלא תראה פתיחתו המלאה ('טור' או"ח סימן צ"ז). (55) שהוא אין הדעת, וקשה לו להבליע רוקו בטליתו. (56) אבל לא בפיו, משום קלות ראש. (57) שאינו יכול לכוין בתפילתו. (58) הכל במסכת ברכות, דף כד, ע"א.

יב. בקש להוציא רוח מלמטה, ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו⁵⁹ - מהלך לאחוריו⁶⁰ ארבע אמות וממתין עד שתכלה הרוח, ואומר: "רבון כל העולמים, יצרתנו נקבים⁶¹ נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו; חרפה וכלמה בתינו, תולעה ורמה במיתתנו". וחזור למקומו ומתפלל.

(59) להתאפק. (60) אבל אינו מהלך לפניו, מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל. ואם היה מהלך לפניו, היה מניח לאחוריו ודומה כמי שפוסק לגמרי, שאין כוונתו לחזור לתפילתו (רבינו יונה). (61) ברכות כד, ע"ב. נקבים - כגון: הפה, החוטם והאזניים. חלולים - כגון: הלב, הכרס והמעיים (ראה ברכות ס: וברש"י שם).

יג. היה עומד בתפילה ונטפו מירגליו על ברפיו - ממתיין עד שיכלו המים⁶² וחזור למקום שפסק. ואם שעה כדי לגמור את התפילה - חזור לראש.

לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ג, הלכה י"ז). (32) ברכות כה, ע"א. כי בתפילה "צריך הוא להראות עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל בקריאת-שמע אינו מדבר לפני המלך" (לשון רש"י, שם).

ח. טהרת מקום התפילה ביצד? לא יתפלל במקום הטנפת³³, ולא במרחץ, ולא בבית-הכסא, ולא באשפה, ולא במקום שאינו בחזקת טהרה³⁴, עד שיבדקונו. קללו של דבר: כל מקום שאין קורין בו קריאת-שמע, אין מתפללין בו. וכשם שמרחיקין מצוואה וממירגלים³⁵ וריח רע ומן המת ומראית הערוה³⁶ לקריאת-שמע, כך מרחיקין לתפילה³⁷.

(33) הוא המקום שיש בו צואה, כלשון רבינו הלכות קריאת שמע (פ"ג, ה"ד). (34) שיש להסתפק ולתלות שיש צואה. (35) ד' אמות בזמן שהם מלאחוריו, ומלפניו - כמלוא עיניו. (36) שצריך להחזיר פניו ולא לקרות כנגד הערוה, כמבואר הכל לעיל הלכות ק"ש (פ"ג, ה"ט). (37) ברכות כו, ע"א. אמרו שם - "וכן לתפילה".

ט. המתפלל ומצא צוואה במקומו - הואיל וקטא, מפני שלא בדיק³⁸ עד שלא התפלל, חוזר ומתפלל במקום³⁹ טהור. היה עומד בתפילה ומצא צוואה כנגדו: אם יכול להלך לפניו כדי שיזרקנה⁴⁰ לאחוריו ארבע אמות - יהלך; ואם לאו⁴¹ - יסלקנה לצדדין⁴²; ואם אינו יכול - יפסיק. גדולי החכמים לא היו מתפללים בבית שיש בו שכר⁴³ ולא בבית שיש בו מוריס⁴⁴ בעת עפוש⁴⁵, מפני שריחו רע, אף-על-פי שהמקום טהור.

(38) במקום "שאינו בחזקת טהרה" ידובר כאן (כסף-משנה). (39) ברכות כב, ע"ב. שכן אמרו שם: "אע"פ שהתפלל - תפילתו תועבה". וקראו תפילה כזו: "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, נז). (40) כלומר, שישאירנה. (41) כגון שנהר מושך לפניו, או שיש צוואה בכל הכיוון שלפניו. (42) ברכות, שם. כלומר: ילך לצדדים עד שיתרחק ממנה ד' אמות; אבל לאחוריו אל יחזיר פניו, הואיל ומתפלל כנגד מזרח, אסור לו להפוך פניו נגד מערב ('פרישה', בשם רבינו יונה לברכות, שם). (43) עירובין סה, ע"א. כי ריח השכר משכרו וטורדו. (44) שם. מוריס - מלה רומית. ופירושה: מלח ניתן במים לכבוש בהם דבר מאכל; וביחוד נקרא כן הציר היוצא מדג כבוש ('הערוך'). (45) כשהוא מעלה עיפוש לבנוני על גבו וריחו רע.

י. דברים החופזים אותו ביצד? אם היה צריך לנקביו - לא יתפלל; וכל הצריך לנקביו והתפלל - תפלתו תועבה⁴⁶, וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו. ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה⁴⁷ - תפלתו תפלה; ואף-על-פי-כן, לכתחלה לא יתפלל עד שיבדק עצמו יפה יפה. ויבדק נקביו⁴⁸, ויסיר פיתו⁴⁹ וניעו וכל דבר הטורדו⁵⁰, ואחר-כך יתפלל.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

מַעַט אַחַר הַתְּפִלָּה, וְאַחֲרֵיכֶן יִפְטֹר. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהֵינן שְׁעָה אַחַת קִדְּם תְּפִלָּה וְשְׁעָה אַחַת לְאַחַר הַתְּפִלָּה, וּמֵאַרְיֵכִין בְּתְּפִלָּה שְׁעָה⁷³.

70) סנהדרין כב, ע"א, שנאמר: שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח). 71) ברכות כט, ע"ב. 72) כדי שלא יהא נראה כאילו תפילתו דומה עליו למשוי. 73) שם לב, ע"ב.

יז. שְׁפֹר - אַל יִתְּפַלֵּל, מִפְּנֵי שְׂאִין לִזְוִי⁷⁴ בְּנֹנָה. וְאִם הִתְּפַלֵּל, תְּפִלְתּוֹ תוֹעֵבָה⁷⁵. לְפִיכֶן חֲזֹר וּמִתְּפַלֵּל בְּשִׁיתְרוֹקֶן⁷⁶ מְשֻׁכְרוֹתוֹ. שְׁתוּי⁷⁷ - אַל יִתְּפַלֵּל. וְאִם הִתְּפַלֵּל - תְּפִלְתּוֹ תְּפִלָּה⁷⁸. אִי־זֶה שְׁפֹר? זֶה שְׂאִינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לְפָנַי הַמְּלֶךְ. שְׁתוּי? - יָכוֹל לְדַבֵּר בְּפָנַי הַמְּלֶךְ וְאִינוֹ מְשֻׁכְשָׁשׁ⁷⁹; אֶף-עַל-פִּי־כֶן, הוֹאִיל וְשָׂתָה רְבִיעִית יֵין לֹא יִתְּפַלֵּל עַד שְׁיַסִּיר יֵינוֹ מִעֲלֵיוֹ⁸⁰.

74) שאין דעתו מיושבת עליו. 75) עירובין סד, ע"א. 76) ובדפוסים ראשונים (שונצינו, קושטא, "מעשה רוקח") הנוסח: "כשיתרונו מיינו", כלשון הכתוב: כגבור מתרונו מיינו (תהלים עח, סה), ופירושו: שהוא מסיר שכרון יינו ונעשה פקח כמו שהיה בטרם ששתה, וכתרגום יונתן: כגבור דמתפקח מן חמרא. ורש"י פירש שם: שהוא "מתעורר ומתגבר בדיבור להקיץ מיינו". 77) ששתה יין ושכר, אבל לא לשכרה. 78) עירובין, שם. 79) מתבלבל וטועה. 80) שם, סד, ע"ב. ואמרו שם: "דרך מיל, ושינה כל שהיא - מפגיגים את היין. במה דברים אמורים? כששתה רביעית; אבל שתה יותר מרביעית, כל-שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו". וכתב ה'טור' (או"ח סימן צ"ט): 'רש"י כ'ר' א'ל 'ת'ש'ת (ויקרא י, ט), ראשי תיבות: "ואם שתה כדי רביעית - אסור להתפלל: תפילת שיכור תועבה".

יח. וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְּפַלֵּל, לֹא מִתּוֹךְ שְׁחֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קְלוּת-רֵאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׁיחָה⁸¹, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ פֶּעַס, אֶלֶּא מִתּוֹךְ דְּבִרֵי-תוֹרָה⁸². וְלֹא מִתּוֹךְ דִּין⁸³ וְהִלְכָה⁸⁴, אֶף-עַל-פִּי שְׁהֵם דְּבִרֵי-תוֹרָה, כְּדֵי שְׂלֵא יְהֵא לְבוֹ טְרוּד בְּהִלְכָה; אֶלֶּא מִתּוֹךְ דְּבִרֵי-תוֹרָה שְׂאִין בְּה עֵיוֹן, כְּגוֹן הִלְכוֹת פְּסוּקוֹת⁸⁵.

81) ליצנות. 82) ברכות לא, ע"א. 83) ישיבה בדין, כגון: הדיינים שיושבים בדין. 84) משא ומתן הלכתי, הדורש עיון, ויבוא להרהר בהם בעת תפילתו ולא יוכל לכיין. ונוסח אחר: דין הלכה. 85) שאין בהן מחלוקת ואינן צריכות עיון והרהור (שם).

יט. תְּפִלוֹת הַפְּרָקִים⁸⁶, כְּגוֹן תְּפִלַּת מוֹסֵף רֵאשׁ-הַדָּשׁ⁸⁷ וְתְּפִלַּת מוֹעֲדוֹת, צְרִיף לְהַסְדִּיר תְּפִלְתּוֹ וְאַחֲרֵי-כֵן עוֹמֵד וּמִתְּפַלֵּל, כְּדֵי שְׂלֵא יִפְשַׁל בְּה⁸⁸. הֵיךְ מְהֵלֵךְ בְּמָקוֹם סַכְנָה, כְּגוֹן מָקוֹם גְּדוּדֵי⁸⁹ חֵיזוֹת וְלִטְסִים, וְהַגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - מִתְּפַלֵּל בְּרִכָּה אַחַת, וְזוֹ הִיא:

62) ברכות כג, ע"א. וכתשובות הרמ"א (סימן צ"ח הובאה במגן-אברהם או"ח סימן ע"ח) כתב: "מי שיש לו חולי האבן, שמי רגליו מטפטפים תמיד לאנסו, מה יעשה כדי שיוכל להתפלל? יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו, והבגדים העליונים יהיו נקיים, ויכנס לבית הכנסת ויתפלל; ובשעת הטפת מי רגלים - יפסיק".

יד. וְכֵן הַמְּשִׁתִּין מַיִם, שׁוֹהֵה כְּדֵי הַלּוֹף אַרְבַּע אַמּוֹת⁶³, וְאַחֲרֵיכֶן יִתְּפַלֵּל. וּמִשְׁהִתְּפַלֵּל - שׁוֹהֵה אַחַר תְּפִלְתּוֹ כְּדֵי הַלּוֹף אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחֲרֵיכֶן מְשִׁתִּין, כְּדֵי שְׁיִפְסַק דְּבִרֵי הַתְּפִלָּה מִפְּנֵיו⁶⁴.

63) מגילה כז, ע"ב. משום ניצוצות מי רגליו שלא יטנפו בגדיו. 64) שם: "שכל ארבע אמות, (כדי הילוך ארבע אמות אחר התפילה). תפילתו סדורה (שגורה) בפיו, ועדיין שפתיו מרחשות.

טו. פִּנְתַּת הַלֵּב כִּי־עַד? כָּל תְּפִלָּה שְׂאִינָה בְּכֹנָה, אִינָה תְּפִלָּה⁶⁵; וְאִם הִתְּפַלֵּל בְּלֹא כְּנָה - חֲזֹר וּמִתְּפַלֵּל⁶⁶ בְּכֹנָה. מִצָּא דַעְתּוֹ מְשֻׁכְשָׁשׁ⁶⁷ וְלְבוֹ טְרוּד - אֲסוּר לוֹ לְהִתְּפַלֵּל עַד שְׁתִּתְּיָשֵׁב דַעְתּוֹ. לְפִיכֶן הֵבֵא מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עָנַף אוֹ מִצָּר⁶⁸, אֲסוּר לוֹ לְהִתְּפַלֵּל עַד שְׁתִּתְּיָשֵׁב דַעְתּוֹ. אֲמָרוּ חֲכָמִים⁶⁹: יִשְׁהָה שְׂלֵשָׁה יָמִים עַד שְׁיָנִיחַ וְתִתְקַרֵּר דַעְתּוֹ, וְאַחֲרֵיכֶן יִתְּפַלֵּל.

65) וזה לשון רבינו בחיי בספרו "חובת הלבבות" שער חשבון הנפש (פרק ג, חשבון תשיעי) "ודע כי המילות התיינה בלשון - כקליפה, והעיון במילות - כלב. ותפילה - כגוף; והעיון (הכוונה) - כרוח. וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת עיון התפילה, תהיה תפילתו גוף בלא רוח, וקליפה בלא לב. וכן אמר הכתוב (ישעיה כט, יג): 'יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' וכו'. ורבינו בספר ה"מורה" (חלק ג, פרק נא) יאמר: "אבל אם תתפלל בהנעת שפתיך ופניך אל הכותל, ואתה חושב במקחך וממכרך... לא תחשוב שהגעת לתכלית, אבל תהיה אז קרוב למי שנאמר בהם (ירמיה יב, ב) קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם וכו'. 66) ברכות ל, ע"ב. וראה דברי רבינו לקמן (פרק י, הלכה א). 67) בלתי מיושבת. 68) מצטער. 69) עירובין סה, ע"א. שנאמר (עזרא ה, טו): 'ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוה ונחנה שם שלשה ימים, ואבינה בעם וגו' - הרי שגם עזרא לא התחיל להתבונן כשבא מן הדרך רק אחרי שלשה ימים, שאז נתישבה דעתו. ואין אנו נזהרים בכל אלה בזמן הזה, כי בין כך אין אנו מכוונים כ"כ בתפילה (הגהות מיימוניות).

טז. כִּי־עַד הִיא הַכְּנָה? שְׁיִפְנָה אֶת לְבוֹ מִכָּל הַמְּחֻשְׁבוֹת, וְיִרְאָה עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא עוֹמֵד לְפָנַי הַשְּׂכִינָה⁷⁰. לְפִיכֶן צְרִיף לִישֵׁב מַעַט קִדְּם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְבַנֵּן אֶת לְבוֹ, וְאַחֲרֵיכֶן יִתְּפַלֵּל בְּנִחַת וּבְתַחֲנוּנִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלְתּוֹ כְּמִי שְׁהִיָּה נוֹשֵׂא מִשְׂאוֹ⁷¹ וּמְשָׁלְכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. לְפִיכֶן⁷² צְרִיף לִישֵׁב

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אָף-על-פּי שְׁיֵשׁ לוֹ מִי שְׂיֵאָחֵז בְּהֶמְתּוֹ - לֹא יֵרֵד¹¹,
אֲלֵא יֵשֵׁב בְּמִקְוֵמוֹ וַיִּתְפַּלֵּל, כְּדֵי שְׂתֵהֵא דַעְתּוֹ מִיִּשְׁבַּת
עָלָיו.

(7) (ברכות ל.) כי התפילה היא עבודת ה', כמו שכתוב:
"ולעבדו בכל לבבכם" – ועבודת ה' צריכה להיות בעמידה,
שנאמר (דברים י, ח): לעמוד לפני ה' לשרתו (טור אורח
חיים סימן צ"ח). ולפיכך נקראת תפילת "שמונה עשרה"
בפי החכמים גם בשם: "עמידה" (מסכת סופרים פרק טז,
הלכה ב"ב). (8) שהעגלה מתנועעת וכן הספינה (בית יוסף
אורח חיים צד). (9) ורש"י היה נהוג שלא להתפלל בשעת
חליו, וקרא רק קריאת שמע (הגהות מיימוניות). ואמרו
חז"ל: אמר הקדוש-ברוך הוא: אני אמרתי להתפלל בבית
הכנסת שבעירך; ואם אין אתה יכול לילך – התפלל על
מיטתך; ואם אין אתה יכול – הרהר בלבבך, ובלבד שתדום
מעבירה שבך, שנאמר (תהילים ד, ה): אימרו בלבבכם על
משכבכם ודומו סלה (פסיקתא, הובאת בילקוט שמעוני).
(10) (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א) "המיצר – אסור
להתפלל", מפני שאין דעתו מיושבת עליו. (11) כי אם
ירד, קשה עליו עיכוב הדרך ותיטרד דעתו.

ג. נכח המקדש פיצד? הִיָּה עוֹמֵד בְּחוּצָה לְאַרְץ -
מִחֲזִיר פָּנָיו נִכַּח אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל¹². הִיָּה עוֹמֵד
בְּאַרְץ - מִכּוֹן אֶת פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם¹³. הִיָּה עוֹמֵד
בִּירוּשָׁלַיִם - מִכּוֹן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ¹⁴. הִיָּה עוֹמֵד
בְּמִקְדָּשׁ - מִכּוֹן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים¹⁵.
סוּמָא, וּמִי שְׁלֹא יָכוֹל לִכְוֹן אֶת הַרוּחוֹת¹⁶, וְהִמְהִילָךְ
בְּסִפְיָה¹⁷ - יִכּוֹן אֶת לְבוּ¹⁸ כְּנֶגֶד הַשְּׂכִינָה וַיִּתְפַּלֵּל.

(12) (ברכות ל.), שנאמר (מלכים א, ח, מח): והתפללו אליך
דרך ארצם אשר נתת לאבותם. (13) (שם), שנאמר (שם,
מד): והתפלל אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה.
(14) שנאמר (דברי הימים ב, ו, לב): והתפללו אל הבית הזה.
(15) שנאמר (שם, כו): והתפללו אל המקום הזה, הוא בית
קודש הקדשים מקום משכן השכינה. (16) שאין הוא
מבחין באיזה צד נמצאת ארץ ישראל או ירושלים.
(17) בסירה ידובר כאן שאי אפשר לו להחזיר פניו לירושלים
מפני פחד המים הזורמים בכיוון אחר. (18) "יפנה ליבו
ורעיניו ויחשוב שפניו כנגד קודש הקדשים. רבינו בפרוש
המשנה (ברכות פרק ד, משנה ה).

ד. תִּקְוֵן הַגּוֹף פִּיצֵד? פְּשָׂהוּ עוֹמֵד בְּתַפְלָה, צָרִיךְ
לִכְוֹן אֶת רַגְלָיו זו כְּצֵד זו¹⁹, וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה,
כְּאִלוֹ הוּא מְבִיט לְאַרְץ; וַיְהִיָּה לְבוֹ פְּנֵי לְמַעְלָה,
כְּאִלוֹ הוּא עוֹמֵד בְּשָׁמַיִם²⁰. וּמְנִיחַ יָדָיו עַל לְבוֹ
כְּפּוֹתֵיץ²¹, הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמָאלִית²², וְעוֹמֵד כְּעֹבֵד
לְפָנָיו רַבּוֹ, בְּאִימָה, כְּיִרְאָה וּפְחַד²³. וְלֹא יִנָּח יָדָיו עַל
חֻלְצָיו²⁴.

(19) (ברכות י,): שנאמר: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז)
נראין כרגל אחת, כי מכיוון שעומד לדבר עם השכינה, צריך

"צָרִיכֵי עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל מְרַבִּים וְדַעְתָּם קְצָרָה⁹⁰. יְהִי רְצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שְׂתַתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי
פְּרָנְסוֹתוֹ וּלְכָל גּוֹיָה וְגוֹיָה דֵי מַחְסוּרָה, וְהַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ⁹¹ עֲשֵׂה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה⁹².
וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בְּדֶרֶךְ פְּשָׂהוּ מְהֵלָךְ; וְאִם יָכוֹל
לְעֹמֵד - עוֹמֵד. וּכְשֵׂהוּ מְגִיעַ לְיָשׁוּב וְתִתְקַרֵּר דַּעְתּוֹ
- חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה כְּתַנְתָּהּ, תְּשַׁעֲהָ-עֶשֶׂר
בְּבְרָכוֹת⁹³.

(86) שהן לזמנים ידועים ולא תדירות. (87) שהיא פעם
לשלושים יום. (88) מתוך שאינו רגיל בהן (ר"ה לה.).
(89) קבוצות. (90) שאינם יודעים לפרש צרכיהם.
(91) "לא תתן לנו מה טוב בעינינו. אולי לא תהיה התכלית
טובה; אלא הטוב בעיניך, שהוא הטוב הגמור, עשה לנו"
(כסף-משנה בשם רבינו מנוח), וכן מצינו במקרא: עשה
אתה לנו ככל הטוב בעיניך (שופטים י, טו). (92) ברכות
כט, ע"ב. (93) שם ל, ע"א. וזה בין תפילת "הביננו"
לתפילה קצרה: תפילת "הביננו" צריכה שלוש ברכות
הראשונות ושלוש ברכות האחרונות, ומתפלל אותה
מעומד; וכשדעתו מתיישבת עליו – אינו חוזר ומתפלל.
ותפילה קצרה שאין מתפללים אותה אלא במקום סכנה –
אינה צריכה שלש ברכות ראשונות והאחרונות, ומתפלל
אותה בין מהלך ובין מעומד; וכשהוא בא לביתו – הוא
חוזר ומתפלל.

~ יום רביעי ט' תמוז ~

פְּרָק חַמִּישִׁי

(1) שמונה דברים שהמתפלל צריך להיזהר בהם;
השתחווייה, כריעה וקידה ודיניהן; נפילת אפיים ומנהגיה.

א. שְׂמוֹנֵה דְבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן
וְלַעֲשׂוֹתָן, וְאִם הָיָה דְחוּק² אוּ נֶאֱנָס³, אוּ שְׂעִבָר⁴ וְלֹא
עָשָׂה אוֹתָן, אֵין מְעַכְבִּין⁵. וְאִלוֹ הֵן: עֲמִידָה, וְנִכַּח
הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקְוֵן הַגּוֹף, וְתִקְוֵן הַמְּלַבּוּשִׁים, וְתִקְוֵן
הַמָּקוֹם, וְהַשְּׂוֹת הַקּוֹל, וְהַפְּרִיעָה, וְהַשְּׂתַחֲוִיָּה⁶.

(2) שנמצא במצב דחוק וקשה לו להיזהר בהם, כמבואר
בסמוך (הלכה ב). (3) מחמת חולי וכיוצא בו. (4) בלי
שום סיבה, במזיד. (5) לא כחמשת הדברים המנויים בפרק
הקודם המעכבין את התפילה, ועל המתפלל לחזור לפעמים
ולהתפלל. (6) כל שמונת הדברים האלה יבארם רבינו
בהלכות הבאות.

ב. עֲמִידָה פִּיצֵד? אֵין מִתְפַּלֵּל אֲלֵא מְעֹמֵד⁷. הִיָּה
יוֹשֵׁב בְּסִפְיָה אוּ בְעֵגְלָה - אִם יָכוֹל לְעֹמֵד, יַעֲמֵד;
וְאִם לֹא⁸, יֵשֵׁב בְּמִקְוֵמוֹ וַיִּתְפַּלֵּל. חוֹלָה מִתְפַּלֵּל
אֶפְלוֹ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ; וְהוּא שְׂיִכּוֹל לִכְוֹן אֶת דַּעְתּוֹ⁹.
וְכֵן הַצְּמָה וְהָרַעֵב, הָרִי הֵן בְּכָלֵל חוֹלִים; אִם יֵשׁ בּוֹ
יְכָלֵת לִכְוֹן אֶת דַּעְתּוֹ - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לֹא - אֵל
תְּפַלֵּל¹⁰ עַד שְׂיֵאֲכַל וַיִּשְׂתֵּה. הִיָּה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

זה דומה ללולב (רבינו יונה; ובשולחן ערוך אורח חיים סימן צ"ו, סעיף ב). (33) שאז אין כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו, לא כן בעודו על ראשו (בבא מציעא קה:), אלא ששם הנוסחא "הנושא משאו על כתיפו" ורבינו גורס "על ראשו" (בית יוסף, אורח חיים סימן צ"ז). (34) (שם) כי כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו. (35) בטליתם (שבת י.). ואלה דברי רבינו לקמן (הלכות ציצית פרק ג, הלכה י"א): "גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים. וכתב הב"ח (אורח חיים סימן צ"א) שלא נכון להתפלל וכסיות על ידיו, שזה דרך גאווה. ועליו הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני (תהלים לו, יב).

ו. תקון המקום פיצד? יעמד במקום נמוך³⁶, ויחזיר פניו לפתל³⁷. וצריך לפתח חלונות או פתחים פגגד ירושלים, פדי להתפלל פגגדן, שנאמר: וכוין³⁸ פתיחן לה פעליתה נגד ירושלים³⁹ וגו'. וקובע מקום לתפלתו תמיד⁴⁰. ואין מתפלל בחרבה⁴¹, ולא אחורי⁴² בית הפנסת, אלא אם כן החזיר פניו לבית הפנסת. ואסור לישוב בצד העומד בתפלה⁴³ או לעבר לפניו, עד שיירחק ממנו ארבע אמות.

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וצריך לפתח חלונות או פתחים פגגד ירושלים, פדי להתפלל פגגדן".

הצורך בחלונות אינו רק משום ש"גורמין לו שיכוון לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע" אלא כדי שיעברו תפילותיו דרך ירושלים, כדמוכח מזה שהחלונות צריכים להיות "כנגד ירושלים" כי העליה ברוחניות קשורה עם העליה בגשמיות.

דוגמא לדבר מצינו בהקטרת הקטורת ביוה"כ שלדעת הרמב"ם אם לא נתן בקטורת את העשב ששמו (וענינו) "מעלה עשן" חייב מיתה משא"כ בקטורת של כל השנה. ובספרי על הפסוק "ישימו קטורה באפך" מפרש "ישימו קטורה זו קטורת שהיו מכניסים ביוה"כ לפני ולפנים" היינו עליית הקטורת "באפך", ועליית עשן הקטורת נעשית על ידי ה"מעלה עשן" שעיקרו ביוה"כ שאז הוא לעיכובא ובחיוב מיתה. שגם בזה קשורה העליה ברוחניות (ישימו קטורה באפך") עם העליה בגשמיות ("מעלה עשן").

¹ לקו"ש חלק י"ד עמוד 128 הערה 1
מתוך רמב"ם "פרס המלך")

לסלק כל מחשבות החוץ מליבו ולדמות כאילו הוא מלאך השרת. וטעם אחר: רמז שנסתלקה ממנו התנועה לברוח, ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (בית יוסף אורח חיים סימן צה). (20) כתוב אחד אומר (מלכים-א ט, ג): והיו עיני וליבי שם (בבית המקדש) כל הימים; וכתוב אחד אומר (איכה ג, מא): נישא לבבנו אל כפיים - הא כיצד? מלמד: "שהמתפלל צריך שייתן עיניו למטה (כלפי ארץ ישראל, רש"י) וליבו למעלה, כדי שיתקיימו שני המקראות הללו" (יבמות קה:). (21) חבוקות אחת ברעותה כאילו הן קשורות. (22) רמז להכנעת יצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל (בית יוסף סימן צ"ה). (23) כמו שמצינו: "רבא פכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמיה מריה" (שבת י.). (24) שנראה כעומד לפני ה' בקלות ראש. וכן לא יהא נשען ונסמך לשום דבר ("הגהות מיימוניות"). רבינו נמשך אחר גירסת הרי"ף הגורס בברכות (כד:): "ולא היה מניח ידו על סנטרו" (בשעת התפילה) ופירוש הערוך סנטרו - צידו, כמו: "סטרו, והנו"ן נוספת (בית יוסף, סימן צ"ה).

ה. תקון המלבושים פיצד? מתקן מלבושיו תחלה, ומצנין²⁵ עצמו ומהדר, שנאמר: והשתחוה לה' בהדרת קדש'. ולא יעמד בתפלה באפנתו²⁶, ולא בראש מגלה²⁷ ולא בגדלים מגלוח²⁸, אם דרך אנשי המקום, שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בכתי הרגלים²⁹. ובכל מקום, לא יאחז תפלין בידו וספר-תורה פזרועו ויתפלל, מפני שלבו טרוד בהן³⁰. ולא יאחז פלים ומעות בידו³¹. אכל מתפלל הוא ולולב בידו בימות החג, מפני שהוא מצות היום³². היה משוי על ראשו, והגיע זמן תפלה - אם היה פחות מארבעה קבין, מפשילו לאחוריו³³ ומתפלל בו. היה ארבעה קבין - מניחו על-גבי קרקע, ³⁴ ואחר-כך יתפלל. דרך כל החכמים ותלמידיהם, שלא יתפללו אלא פשהן עטופים³⁵.

(25) ומקשט עצמו בבגדי, וכן אמרו (ברכות ל:): "רב יהודה הווה מציין נפשיה, והדר מצלי". (26) בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו, שלא יטנף בגדיו החמודים בזיעה; ואין מנהג האדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר. (פירוש המשנה לרבינו, ברכות פרק ט, משנה ה). (27) "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). (28) (חגיגה יג:): "לאו דרך ארץ הוא לגלות רגליו לפני רבו. (29) נתכוון רבינו בזה להוציא כל בני מדינות ערב העומדים לפני גדוליהם ברגליים מגולות - שלהם מותר להתפלל ברגליים מגולות (כסף משנה). (30) שלא יפלו על הארץ ויתבזו (ברכות כג:). (31) כי ליבו טרוד, שמא יפלו מידו; הכלים יישרו והמעות יתפורו ויאבדו (שם). (32) ומתוך שחביבה עליו המצוה, אין משאה כבד עליו ואינו נטרד (סוכה מא: וברש"י שם) ומטעם זה מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל. הואיל והוא תופסו לצורך תפילה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיקוק, אין משאו כבד ואינו נטרד, והרי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הוא נידון כגוף הקרקע ומותר. (45) אפילו פחותים מגובה שלושה טפחים - אסור להתפלל כשהוא עומד עליהם, משום חציצה; שהרי בעבודת המקדש אסור לו לעבוד על גבי כלי משום חציצה - ותפילה במקום עבודה היא (פרישה לאורח חיים סימן צ). וכן מבואר בטור (שם, סימן צ"ח). "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). (46) והרי זה נידון כרשות נפרדת לעצמה. ומטעם זה מותר לשליח ציבור לעמוד ולהתפלל על הבימה שבבית הכנסת, אף על פי שהיא גבוהה יותר משלושה טפחים, הואיל והיא רשות חלוקה לעצמה ("מגדל עז").

ח. הָאֲמֵנִין שְׁהִיוּ עוֹשִׂין מְלֵאכָה⁴⁷ בְּרֹאשׁ הָאֵילָן אוּ בְּרֹאשׁ הַנֶּדְבָךְ⁴⁸ אוּ בְּרֹאשׁ הַתְּפֵלָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - יוֹרְדִין לְמִטָּה וּמִתְפַּלְלִין⁴⁹, וְחֹזְרִין לְמְלֵאכָתָן. וְאִם הָיָה בְּרֹאשׁ הַיָּתֵד אוּ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְלִין בְּמִקְוֵאָן, מִפְּנֵי שְׁטָרְחָן⁵⁰ מְרֵבָה. וְיָמָּה הֵן מִתְפַּלְלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין בְּסֻעָוֶתָן בְּלִבָּד⁵¹ - מִתְפַּלְלִין שְׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תְּשַׁעֲהָ-עֶשֶׂר בְּרִכּוֹת⁵². הָיוּ עוֹשִׂין בְּשִׁכְרָן - מִתְפַּלְלִין 'הִבִּינְנוּ'⁵³. וְכִי כָּף וְכִי כָּף, אֵין יוֹרְדִין לְפָנֵי הַתְּבָרָה⁵⁴ וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן⁵⁵.

(47) לא במלאכת עצמן, אלא במלאכת נותן עבודה. (48) שורת בניין החומה ונוכרת בתנ"ך (עזרא ו, ד): נדבכין די אבן גלל. וכן אבן על אבן (חגי ב, טו) תירגם יונתן: "נדבך על נדבך" (הערוך). ורבינו בפירושו המשנה (ברכות פרק ב, משנה ד) יאמר: "מנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות, ומשליכים העפר באמצע וירקעו אותם בכלי עץ יד עד יאחו תבנית הקיר ויקשר, ואחר כך מסירים הלוחות ההם מן הבניין אשר בנו (כמו שעושים הבונים כיום ליציקת מלט). והלוח האחד מאלו השניים אשר בס יבנה ויכוון הקיר קוראים אותו: "נדבך", וזה פירוש המלה על אמיתתה". (49) כי אי אפשר להם לכוון בתפילתם בעמדם למעלה, מפני הפחד שמא יפלו (ברכות דף ט"ז עמוד א). (50) ירושלמי שם פרק ב, הלכה ה). מפני שאלה האילנות מרובי ענפים הם יותר משאר האילנות, ויש טורח בעלייתם ובירידתם, לפיכך אמרו: יתפללו במקומם ולא יבטלו ממלאכת בעל הבית (רבינו יונה לברכות שם). (51) שהיו מקבלים רק מזונות בשכר עבודתם. (52) כי אין אנו חוששים לביטול מלאכת בעל הבית. הואיל ושכרם מועט (ברכות, שם). (53) ראה לעיל (פרק ב, הלכה ג). (54) אין מעמידים שליח ציבור (חזון) לפני התיבה, כלומר: אין מתפללים בציבור, מפני שיש בזה ביטול מלאכה יותר מדי. (55) לברכת כהנים (שם).

ט. הַשְּׁוֹנֵת הַקּוֹל כִּיצַד? לֹא יִגְבִּיהָ קוֹלוֹ בַּתְּפִלָּתוֹ וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ⁵⁶, אֲלֵא מִחֲתָךְ הַדְּבָרִים בְּשִׁפְתָיו וּמִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ בְּלִחְשׁוֹ⁵⁷. וְלֹא יִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ⁵⁸, אֲלֵא-אִם-כֵּן הָיָה חוֹלָה, אוּ שְׂאִינוֹ יְכוֹל לִכְוֹן אֶת לִבּוֹ עַד שְׁיִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הָרִי זֶה מֵתָר; וּבְלִבָּד שְׁלֵא יְהֵא בְּצַבּוֹר, כִּדִּי שְׁלֵא תִשְׁרַף דְּעֵתָן מִקּוֹלוֹ⁵⁹.

הקיר בעת התפילה, כדי שלא יהא לפניו דבר המבטל כוונתו. (38) חלונות בלשון ערבית (אבן עזרא, שם). (39) כדי שתהא תפילתו מכוונת נגד בית-המקדש, שעליו אמר שלמה (מלכים-א ט, ג): והיו עיני וליבי שם כל הימים (רבינו סעדיה גאון בפירושו לדניאל, שם). ורש"י (ברכות לד:) כתב: "חלונות גורמים לו שיכוון ליבו: שהוא מסתכל כלפי שמים ונכנע ליבו". וראה במוספיו "תשובות רבינו". ובזוהר פרשת פקודי (עמוד רנ"א) מצריך שנים עשר חלונות לבית הכנסת על פי סוד כמוס, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ, סעיף ד). (40) כמאמרם (ברכות ו:): כל הקובע מקום לתפילתו - אלוך אברהם בעזרו, שכן נאמר בו (בראשית יט, כז): וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם (שכבר התפלל שם). ולא רק שיתפלל בבית כנסת קבוע, אלא גם בבית הכנסת עצמו יקבע מקום קבוע לתפילתו (הגהות מיימוניות). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ד, הלכה ד) כתוב (שמואל-ב טו, לב): ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוהו שם לאלוקים. "השתחוהו" לא נאמר אלא "שתחוהו" - מכאן שצריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. (41) כמאמרם (ברכות דף ג, עמוד א): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה: מפני החשד, מפני המפולת, ומפני המזויקין - ובא רבינו להשמיענו רבותא: שאפילו לתפילה, כשהוא בדרך ומתיירא שמה יפסיקוהו עוברי דרכים - גם כן לא ייכנס לחורבה (לחם משנה). (42) (ברכות ו:): פתחי בתי הכנסת היו במזרח, כמו במקדש ובמשכן: פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו, (רש"י שם). והכמינו ז"ל (שם) קראו עליו את הפסוק: סביב רשעים יתהלכון (תהילים יב, ט). (43) (שם דף לא עמוד ב) מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים, והוא אינו מקבל. וכתב רבינו האי גאון שאין הדברים אמורים אלא כשיושב בטל, אבל אם עוסק בתפילה, או שאר דברי שיר ושבח - מותר, שאין זה נראה כפורק מעליו מלכות שמים (הגהות מיימוניות). ורבינו ז"ל למדוה (שם) מחנה שאמרה לעלי הכהן: אני האשה הניצבת עימכה בזה להתפלל אל ה' (שמואל-א א, כו) שמשמע שהיא עמדה וגם הוא עמד בתוך ארבע אמותיה, מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה, ולא אסור אלא הישיבה, ולא העמידה (רבינו יונה לברכות, שם).

ז. לֹא יַעֲמֵד בְּמִקּוֹם גְּבוּהָ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוּ יוֹתֵר וְיִתְפַּלֵּל⁴⁴; וְלֹא עַל-גְּבִי מִטָּה, וְלֹא עַל-גְּבִי סִפְסָל, וְלֹא עַל-גְּבִי כִסֵּא⁴⁵. הָיָה בְּנֵן גְּבוּהָ - אִם יֵשׁ בוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שְׁעוֹר הַיְּבִית, הָרִי הוּא כְּעֵלְיָהּ וּמֵתָר לְהַתְּפַלֵּל בוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מִקָּף מִחֻצוֹת מְכַל רוּחוֹתָיו, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִין בוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַ (רְבַע אַמּוֹת - מֵתָר לְהַתְּפַלֵּל בוֹ, מִפְּנֵי שְׂאִין גְּבוּהָ נָכַר, שֶׁהָרִי חִלַּק רְשׁוֹת לְעַצְמוֹ⁴⁶.

(44) (ברכות דף י' עמוד ב') "לפי שאין גבהות לפני המקום"; אבל אם אין המקום גבוה שלושה טפחים, הרי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שכינה ממול פניו, שנאמר (תהילים פרק ט"ז פסוק ח):
שיויתי ה' לנגדי תמיד (יומא דף נ"ג עמוד ב וברש"י שם).

יב. כָּל הַכְרִיעוֹת הָאֵלוּ, צָרִיף שְׂיִכְרַע בְּהֵן עַד שְׂיִתְפַקְקוּ⁶⁹ כָּל חֲלִיּוֹת שְׂבַשְׂדָּרָה, וְיַעֲשֶׂה עֲצָמוֹ בְּקִשָּׁת⁷⁰. וְאִם שָׁחָה מְעַט וְצָרַע עֲצָמוֹ, וְנִרְאָה כְּכוֹרַע בְּכָל כַּחוֹ⁷¹ - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ⁷².

69) שיראו הפקקים, הם הקשרים שבפרקי חוליותיו (רש"י ברכות דף כ"ח עמוד ב). מלשון "ובגפנים מן הפקק ולמעלה" (בבא בתרא דף פ' עמוד ב). 70) וכדאי להעיר שבתלמוד שם, לא נזכר "כקשת", אלא "עד שיראה איסר כנגד ליבו". וראה ברש"י שם ביאורו. ואמר הרב האדר"ת שלפי דעתו הייתה נוסחת רבינו בתלמוד שם: עד שיראה יתר כנגד ליבו, ועל כן כתב: "שיעשה עצמו כקשת" ואז יראה נגד ליבו כיתר המתוח על גבי הקשת. 71) כלומר: שהכריעה קשה עליו ומצטער בה, כגון: זקן או חולה. 72) כי כבר יצא ידי חובתו, כאמרו: "כיוון שנענע בראשו - שוב אינו צריך" (ברכות, שם).

יג. הַשְּׂתַחֲוִיָּה מֵצִד? אַחַר שְׂמַגְבִּיָּה רְאִישׁוֹ מְכִרְיעָה חֲמִישִׁית, יֵשֵׁב לְאַרְצוֹ, וְנוֹפֵל עַל פְּנָיו⁷³ אֲרֻצָּה וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחְנוּנִים שְׂרִצָּה⁷⁴. פְּרִיעָה הָאֲמֹרָה בְּכָל מְקוֹם - עַל בְּרַפְּיָם⁷⁵; קִידָה - עַל אֲפִים⁷⁶; הַשְּׂתַחֲוִיָּה - זֶה פְּשׁוּט יָדַים וְרַגְלַיִם, עַד שְׂנַמְצָא מוּטָל עַל פְּנָיו אֲרֻצָּה⁷⁷.

73) כמו שעשה משה, שנאמר בו: ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט, כה); וכן מצינו ביהושע: ויפול על פניו ארצה וגו' (יהושע פרק ז, ו); וכן מצינו בתלמוד (מגילה דף כ"ב עמוד ב): "רב הגיע לבבל לבית הכנסת... וכל הציבור נפל על פניו", והטעם: כדי שיסדר תפילתו בשלושה סדרים: תחילה מתפלל מיושב בפסוקי דזמרה וקריאת שמע, ואחר כך מתפלל "שמונה עשרה" מעומד, ואחר כך מתפלל בפנילה - כסדר תפילת משה רבינו שכתוב בו: ואשב בהר (דברים פרק ט פסוק ט); ואנוכי עמדתי בהר (שם פרק י פסוק י); ואתנפל לפני ה', (שם פרק ט פסוק יח) טור אורח חיים (סימן קל"א). 74) בימי רבינו ואפילו בימי ה"טור" (ראה טור שם) עוד לא הייתה נוסחה קבועה לתפילת "תחנון" וכל אחד התחנן כרצונו. ואחר כך קבעה בנוסח ידוע שאנו אומרים אותו כיום: "רחום וחנון חטאתי לפניך" וכו'. 75) (ברכות דף לד עמוד ב), שנאמר: מכרוע על ברכיו (מלכים"א פרק ח, פסוק נ"ד) - הרי שלשון כריעה נופלת על כריעת ברכיים. 76) על הפנים, אינו אלא מטה פנים כלפי הארץ ואינו כורע על ברכיו. שנאמר (מלכים"א פרק א פסוק ל"א): ותיקוד בת שבע אפיים ארץ. 77) כמו שנאמר (בראשית פרק לז, פסוק י'): הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (משמע כולו שטוח ארצה).

יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פְּנִים אַחַר תְּפִלָּה - יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הַשְּׂתַחֲוִיָּה. וְאִסּוּר לַעֲשׂוֹת הַשְּׂתַחֲוִיָּה עַל הָאֲבָנִים⁷⁸, אֲלֵא

56) בלי הנעת שפתיים וחיתוך דיבור. 57) (ברכות דף ל"א עמוד א) שנאמר בחנה אשת אלקנה (שמואל"א פרק א, פסוק יג): רק שתיה נעות - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו; וקולה לא יישמע (שם) - מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו. וכן אמרו (סוטה דף ל"ב עמוד ב): "מפני מה תיקנו תפילה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה" (המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם). 58) אמרו חז"ל (ברכות דף כ"ד עמוד ב): "המשמיע קולו בתפילתו - הרי זה מקטני אמונה (כאילו אין הקדוש-ברוך-הוא שומע תפילת לחש); והמגביה קולו בתפילתו (בקול רם יותר) - הרי זה מנביאי השקר" שנאמר בהם (מלכים"א יח, כח): ויקראו בקול גדול. 59) (ברכות שם) והמנהג להשמיע קול בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים עורר תימהון רב בין הפוסקים, ויש שקראו תגר על זה. וה"בית יוסף" (אורח חיים סימן ק"א) ממליץ עליו ואומר: הואיל ואין אנו רגילים בברכות אלו; וגם שהימים האלה ימי תשובה הם, אנו משמיעים קולנו כדי לכוון יותר. ואין לחוש לטירדת הציבור, כי מתוך שחביבה להם התפילה נותנים דעתם, ולא יטעו למרות שמיעת הקול. וגם מצויים בידם מחזורים ולא יתבלבלו.

ל. פְּרִיעָה מֵצִד? הַמִּתְפַּלֵּל פּוֹרַע חֲמֵשׁ פְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה: בְּכַרְכָּה רְאִשׁוֹנָה, בְּתַחֲלָה וּבְסוּף⁶⁰; וּבִ'הוֹדְיָה' - בְּתַחֲלָה וּבְסוּף; וּבְשִׁגְמוֹר הַתְּפִלָּה - פּוֹרַע וּפּוֹסַע שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לְאַחֲרֵיוֹ⁶¹. וּכְשֶׁהוּא פּוֹרַע⁶² - נוֹתֵן שְׁלוֹם מִשְׂמָאל עֲצָמוֹ, וְאַחֲרֵי-כֵן מִיָּמִין עֲצָמוֹ⁶³, וְאַחֲרֵי-כֵן מַגְבִּיָּה רְאִישׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא פּוֹרַע בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת - פּוֹרַע בְּ'כְרוּף'⁶⁴; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בְּ'שֵׁם'⁶⁵. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּהִדְיוּט; אֲבָל בְּהֵן גְּדוֹל פּוֹרַע בְּתַחֲלַת כָּל בְּרַכָּה וּבְסוּף כָּל בְּרַכָּה. וְהַמְלִךְ - בִּיּוֹן שֶׁשָּׂחָה בְּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיָּה רְאִישׁוֹ עַד שֶׁגִּמְרָה כָּל תְּפִלָּתוֹ⁶⁶.

60) (ברכות דף ל"ד עמוד א). 61) (יומא דף נ"ג עמוד ב) כתלמיד הנפטר מרבו. 62) בנוסח שונצינו וכן בכתב יד התימנים: "כשהוא כורע ונותן שלום וכו'". 63) מבואר בסמוך (הלכה י"א). 64) כשהוא אומר: "ברוך אתה". 65) כשהוא אומר: ה' (ברכות דף י"ב עמוד א), שנאמר: ה' זוקף כפופים (תהילים פרק קמ"ו, פסוק ח). 66) (ברכות לד:) "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו" (לשון רש"י, שם).

יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שְׁלוֹם לְשְׂמָאלוֹ תַּחֲלָה? מִפְּנֵי שֶׁשְׂמָאלוֹ הוּא יָמִין שְׂכַנְגָּד פְּנָיו; כְּלוֹמֵר - כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לְפָנֵי הַמְּלִךְ, נוֹתֵן שְׁלוֹם לְיָמִין⁶⁷ הַמְּלִךְ, וְאַחֲרֵי-כֵן לְשְׂמָאל הַמְּלִךְ; וְקָבַעוּ, שְׂפִיטָר מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שְׂנַפְטָרִין מִלְּפָנֵי הַמְּלִךְ⁶⁸.

67) שהימין היא חשוכה יותר (ראה יומא נג:), וכן הוא אומר (דברים לג, ב): מימינו אש דת למו. 68) שנותנים לו שלום כשנפטרים ממנו. וגם המתפלל רואה עצמו כאילו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

איך יתנהג; אם מותר לטעום קודם התפילה, המלאכות שאסור לעשות לפני זמן התפילה; מי הם הפטורים מתפילה.

א. אסור לו לאדם לעבור אחריו² בית הכנסת בשעה שהצבור מתפלל³, אלא-אם-פן היה נושא משאו⁴, או שהיה לבית הכנסת שני פתחים בשני רוחות; שהרואה אומר, שמא ילך ויכנס מפתח האחר. וכן אם היה בעיר שני בתי-כנסיות, לאמר הרואה: שמא ילך לבית הכנסת הרגיל בו. ואם יש לו תפילין בראשו, מתר לו לעבור, ואף-על-פי שאין שם אהד מקל אלו; שהתפילין מוכיחין עליו שהוא רודף אחר מצות ואינו ממבטלי תפילה⁵.

(2) באותו הצד שבו הפתח. (3) ברכות סא ע"א, שכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (רש"י). (4) כי אז ניכר שמפני משאו נמנע מלהכניס. (5) שם.

ב. המתפלל עם הצבור, לא יאריך את תפלתו יותר מדאי; אכל בינו לבין עצמו - הרשות בידו⁶. ואם בא לומר אחר תפלתו⁷ אפלו פסדר ודוי יום-הכפורים⁸ - אומר. וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין⁹ הברכה - מוסיף¹⁰.

(6) ברכות לא. "כך היה מנהגו של רבי עקיבא: כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור; וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת - מפני כריעות והשתחויות". (7) אחרי גמר תפילת "שמונה-עשרה". (8) שהוא ארוך מאד (שם). (9) מענין. (10) ע"ז ח, ע"א.

ג. כיצד? היה לו חולה, מבקש עליו רחמים בברכת חולים¹¹ כפי צחות לשונו¹². היה צריך לפרנסה - מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים¹³, ועל דרך זה בקל אחת מהן¹⁴. ואם רצה לשאל כל צרכיו בשומע תפילה¹⁵ - שואל; אכל לא ישאל, לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות¹⁶.

(11) היא ברכת "רפאנו". (12) לפי ידיעתו ויכלתו. (13) היא ברכת "ברך עלינו" המדברת בתבואת השנה וביבולה (עבודה-זרה ח). (14) כגון: אם היה שוכח תלמודו - מאריך ב"חונן הדעת"; אם בעל תשובה הוא - מאריך ב"השיבנו" (רש"י, שם). (15) שהיא כוללת כל הבקשות (שם). (16) ברכות לד. "ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו; אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו; אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו", שמשבחו והולך לו ('טור') או"ח סימן קיב). וראה לעיל (פ"א, ה"ד). ודוקא "צרכי יחיד" אין שואלים בהן, אבל "צרכי רבים" שואלים, שהרי תוכן כל שלש האחרונות, בקשת צרכי רבים הוא, ומטעם זה אנו אומרים: "יעלה ויבוא" "בעבודה". וכן בראשונות, שמסדר בהן שבח רבו, יכול לשאול "צרכי רבים" שזה שבח וכבוד לרב שרבים

במקדש⁷⁹, כמו שבארנו בהלכות עבודת פוכבים⁸⁰. ואין אדם חשוב ושאוי לפל על פניו, אלא-אם-פן הוא יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע⁸¹. אכל מטה פניו מעט, ואינו כובש אותן בקרקע⁸². ומתר לאדם להתפלל במקום זה ולפל על פניו במקום אחר⁸³.

(78) שנאמר (ויקרא פרק כ"ו פסוק א): ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה - מכאן שאסור להשתחוות על רצפה של אבנים (מגילה דף כ"ב עמוד ב). (79) (שם) שנאמר: "בארצכם" - (בגבולין) אי אתה משתחוה, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש". (80) (פרק ו הלכה ז). (81) שמוכטח הוא שיענה בתפילתו בזכות מעשיו כיהושע, שנאמר בו (יהושע פרק ז, פסוק י): ויאמר ה' אל יהושע: קום לך, למה זה אתה נופל על פניך. שאם אינו מוכטח בצדיקותו לא ייפול - שמא לא ייענה ויחרפוהו (תענית דף י"ד עמוד ב). ובירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ו) אמרו: שאין זה אלא כשמתפלל עם הציבור, שבושה היא לו שהקהל יהרהר אחריו שאינו ראוי להיענות, אבל בינו לבין עצמו - מותר. (82) אלא כמו שאנו עושים כיום (ברכות דף ל"ד עמוד ב). (83) מקורו במגילה (דף כ"ב עמוד ב), שמשופר שם על רב שלא נפל על פניו להתחנן תפילת "תחנון" וכל הקהל שבבית הכנסת נפל, ואמרו שם הטעם: מפני שבמקומו הייתה ריצפה של אבנים ואסור להשתחוות עליה, ושואלת הגמרא שם: היה לו לילך למקום שהציבור עומד וייפול על פניו עימהם? וכו' וכו' הרי שאפשר להתפלל במקום אחד וליפול על פניו במקום אחר (לחם משנה).

טו. מנהג פשוט⁸⁴ בכל ישראל, שאין נפילת אפים בשבתות ובמוצאים, ולא בראש-השנה ולא בראשי-החדשים ובחגגה ובפורים, ולא במנחה של ערבי שבתות וימים טובים⁸⁵, ולא בערבית⁸⁶ שפכל יום. ויש יחידים שנופלים על פניהם בערבית. וביום-הכפורים בלבד נופלים על פניהם בקל תפלה ותפלה⁸⁷, מפני שהוא יום תחנה ובקשה ותענית.

(84) שנתקבל בכל ישראל. (85) כי כל אלה ימי חג ומועד, ואין מרבים בהם בתחנונים. (86) כי נפילת אפיים רומזת למידת לילה, שהיא סמל לדינים קשים השוררים בלילה לפי תורת הקבלה, ואין ראוי לעורר דינים קשים בלילה שהיא כולה אומרת דין (בית יוסף סימן קל"א בשם "ספר צרורות"). ובשולחן ערוך אורח חיים (סימן קל"א) הוסיפו עוד שאין אומרים "תחנון" בבית האבל, ובבית חתן ועוד, ראה שם. (87) ומנהגנו: שאין אנו נופלים על פנינו בשום תפילה, חוץ מתפילת מוסף בחזרת השליח ציבור, כשאומר: הכהנים והעם וכו' (מעשה רוקח).

~ יום חמישי י' תמוז ~

פּרָק שְׁשִׁי

(1) העובר אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפלל בו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

26) יחלש מרוב הזיעה (שבת ט:). 27) ויבטל מן התפילה. 28) על-ידי טענות חדשות של בעלי הדין, בית-דין יחזור בו מהחלטתו הקודמת ויתחיל לעיין בדין מחדש, כאילו הוא בהתחלת דין. 29) רגילה, שאינה אמנותית כתספורת של כהן-גדול שהיא תספורת מיוחדת ודורשת זמן רב: ש"ראשו של שער זה בצד עיקרו של זה" (נדרים נא.), כלומר: שלא היה מספר כל ראשו לגמרי, אלא מניח כל השערות קצת, כדי שיהיה ראשו של שער אחד בצד עיקרו של השני הסמוך לו. (ראה הלכות כלי המקדש פרק ה, ה"ו). 30) של המספרים, ויצטרך לחזור אחר זוג אחר. 31) בית עיבוד עורות. 32) אפילו כשהתחיל באיסור שהוא בזמן מנחה. 33) הואיל ויש לו עוד שהות להתפלל עד הערב (שבת, שם), אבל כשאין לו עוד שהות להתפלל - יפסיק ויתפלל.

ו. מאימתי התחלת תספרת? 34) משנייח מעפרת³⁵ של ספרין על ברפיו. ומאימתי התחלת מרחץ? משפישט הבגד הסמוך לבשרו. ומאימתי התחלת הברסקי? משיקשר בגד בין כתפיו, כמו שהאמנין עושין. ומאימתי התחלת אכילה? לבני ארץ-ישׂראל³⁶ - משישטל ידיו, ולבני בבבל³⁷ - משיתיר תגורו. ומאימתי התחלת הדין? משיתעטפו³⁸ הדיינים וישבו. ואם היו יושבין³⁹ - משיתחילו בפעלי-דינין לטעון.

34) שאם התחיל בה אינו מפסיק לתפילת מנחה. 35) הוא הסדין שהספרים מכסים את המספרים, שלא יפול השער הגזוז על בגדיהם, ובעל "הערוך" מפרש: מעפורת - "סודר שמעטף ראשו; וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו". ויחפש באפר על עיניו (מלכים א, כ, לח) מתרגם יונתן: וכריך במעפרא עינוהי. 36) שאינם רגילים לחגור עצמם בחוץ. 37) שהיו חוגרים את עצמם באזור, וכן מעיד עליהם הכתוב (יחזקאל כג, טו): חגורי אזור במתניהם, וכשהם אוכלים צריכים להתירו. 38) בטליהם. כי כן דרכם של הדיינים להתעטף בטליהם מאימת השכינה, ושלא להפנות ראשם לכאן ולכאן, למען תהא דעתם מיושבת עליהם (מלשון רש"י שבת י.). 39) כבר, ועסקו בדינים שונים זה אחר זה, והיו מעוטפים ממושב הדין הראשון.

ז. אף-על-פי שתפלת ערבית רשות⁴⁰ - לא יבוא אדם ממלאכתו ויאמר: אבל מעט, ואישן מעט⁴¹, ואחר-כך אתפלל; שמא תאנס⁴² אותו שנה, ונמצא ישן פל הלילה. אלא מתפלל ערבית, ואחר-כך אוכל ושותה או ישן⁴³. ומתן להסתפר ולפגס למרחץ סמוך לשחרית, מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה, שהוא דבר המצוי⁴⁴, שרוב העם נכנסין שם ביום; אבל בשחר, דבר שאינו מצוי, לא גזרו בו⁴⁵.

40) ראה לעיל (פרק א, הלכה ו). 41) מעט. 42) תתקפהו. 43) ברכות ד, ע"ב. 44) רגיל. 45) על-

צריכים לו. ולפיכך אנו אומרים בהן: "זכרנו לחיים", "מי כמוך אב הרהמים" - בעשרת ימי תשובה. וכן מותר לומר בהן שאר דברי שבח וכבוד היום, ולפיכך אנו אומרים בהן "קרויבך", דברי פיוט ("הגהות מיימוניות" על-פי דברי הגאונים ועוד).

ד. אסור לו לאדם שיטעם כלום¹⁷ או שיעשה מלאכה¹⁸, מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל תפלת שחרית. וכן לא ישפים לפתח חדרו לשאל בשלומו קדם שיתפלל תפלת שחרית¹⁹. ולא יצא בדרך קדם שיתפלל; אבל טועם²⁰ ועושה מלאכה קדם שיתפלל מוסף וקדם מנחה²¹; אבל אינו סועד²² סמוך למנחה²³.

17) ברכות י, ע"ב: "כל האוכל ושותה קודם שיתפלל, עליו הכתוב אומר: ואותי השלכת אחרי גוך (מלכים א יד, ט), אל תקרא גוך - אלא "גאיך", אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה (שהאכילה גורמת לידי גאווה, ככתוב (דברים ח, יב-יד): פן תאכל ושבעת... ורם לבבך וגו') קיבל עליו מלכות שמים". ומותר לשתות מים לפני התפילה. כי אין בשתייתם משום גאות (כסף-משנה). וכן התיר ה'פרי חדש' (או"ח סימן פ"ט) לשתות קפה, כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל, וביחוד בארצות המזרח שאין הדעת מתיישבת בלי קפה; ורק הדברים המשכרים הם אסורים. 18) ברכות יד: שנאמר (תהלים פה, יד): צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו - יתפלל קודם התפילה המצדיקה אותו לברואו, ואחר-כך יפנה לחפציו. 19) שם. שנאמר (ישעיה ב, כב): חדלו לכם מן האדם (אל תתעסקו בכבוד האדם, כשיש לכם לעסוק בכבוד ה') אשר נשמה באפו - כי במה נחשב הוא? במה חשבתו לזה (האדם) ולא לאלוה שהקדמת כבודו לכבוד ה'? אבל כשמצאו בדרך - שואל. 20) כגון אכילת פירות, או אפילו פת מועטת, שיש בו כדי לסעוד את הלב, כמבואר בשו"ע (סימן רפ"ו, סעיף ג). 21) ברכות כח, ע"ב. 22) סעודה קבועה. 23) חצי שעה קודם למנחה (שבת ט: ובר"ן שם).

ה. גיזין שהגיע זמן מנחה גדולה²⁴, לא יפגס למרחץ, אפילו להזיע²⁵, עד שיתפלל, שמא יתעלה²⁶ ויבטל מן התפלה. ולא לאכל, אפילו אכילת עראי, שמא ימשך באכילה²⁷. ולא לדון, אפילו בגמר-דין, שמא יסתר²⁸ הדין וימשך, ויבטל מן התפלה. וכן לא ישב לפני הספר לספר, אפילו תספרת הדייט²⁹, עד שיתפלל, שמא ישבר הזוג³⁰. ולא לפגס לברסקי³¹ סמוך למנחה עד שיתפלל, שמא יראה הפסד במלאכתו ויתעסק בה, ויתעכב מן התפלה. ואם התחיל באחת מאלו³² - לא יפסיק, אלא גומר, ואחר-כך מתפלל תפלת מנחה³³.

24) שהוא בשש שעות וחצי (כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב). 25) בלבד, מבלי שיתרחץ וישתף בחמים ובצוננים.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שמצות-עשה שהזמן גרמא היא - חייבים הם בתפילה, מפני שהתפילה "רחמים" היא, ותיקנו חכמינו שאף אלה יהיו בכלל מבקשי רחמים (ברכות כ:). ולדעת רבינו לעיל (פ"א, ה"ב) חייבים הם בתפילה מן התורה - משום שתפילה מ"ע שלא הזמן גרמא היא. (59) כגון אונן, או שומר המת, ונושאי המטה המנויים לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ג-ו). (60) ברכות יז, ע"ב. (61) וחייבים בקריאת-שמע, כמבואר לעיל (שם). (62) מפני טרדת לבם. וכבר אמרנו, שכל שאין דעתו מיושבת עליו - אל יתפלל (ברכות, שם). ויש מפרשים: מפני שתפילה צריכה עמידה, והמלוים אינם יכולים לשהות ולעמוד; אבל קריאת-שמע יכולים לאמרה בלכתם בדרך. ודי להם לקרות פסוק ראשון בעמידה. ואינם מתעכבים כ"כ (רבינו יונה, שם).

~ יום שישי י"א תמוז ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

(1) כמה ברכות חייב אדם לברך בכל יום, סדרן ודיניהן.

א. כְּשֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים דְּבָרֵי תְּפִלּוֹת אֱלֹהֵי, תִּקְנוּ בְּרִכּוֹת אַחֲרוֹת לְבִרְךָ אוֹתָן בְּכָל יוֹם. אֱלֹהֵי הַן: כְּשֶׁיִּפְנֶס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישׁוֹן בְּלַיְלָה, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, הַמְּפִיל חֲבַלֵי שָׁנָה עַל עֵינַי, וְהַמְּשַׁקֵּיעַ שְׁנַת תְּרַדְמָה, וְהַמְּאִיר לְאִישׁוֹן בַּתְּעֵינִי. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי שְׁתַּצִּילֵנִי מִיָּצָר רַע וּמִפְּגַע רַע, וְאֵל יִבְהַלְּנֵי חַלּוּמוֹת רָעִים וְלֹא הִרְהוּרִים רָעִים, וְהִתְהַאֵפַתִּי מִשְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמְּנָה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְהַאִירָה עֵינַי פֶּן אִישָׁן הַמּוֹת". בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּאִיר לְעוֹלָם פְּלוֹ בְּכָבוֹדוֹ.⁷¹

(2) מלשון חבלי יולדה (הושע יג, יג), כי הער יותר מדי יאחזוהו צירים וחבלים עד שיישן, ולפ"ז ניקודו: חבלי. ויש מפרשים, מענין חבלי בוץ (אסתר א, ו), כי ע"י השינה תאסרנה העינים כביתרים חזקים, ולפ"ז יהיה ניקודו: חבלי (מתוך "עיון תפילה" לסדור "אוצר התפילות"). (3) מלשון הכתוב (תהלים יז, ח). והוא השחור שבעין שהאור תלוי בו; וע"ש שחרוריתו קרוי: אישון, לשון חושך כמו: אישון לילה ואפלה (משלי ז, ט) (רש"י, שם). (4) מחשבות, מלשון הכתוב (דניאל ד, ב). (5) שלא יהא פסול בזרע. (6) מלשון הכתוב (תהלים יג, ד) שלא אמות בשנתי לישון שנת המות, כי המיתה נקראת גם היא שינה: וישנו שנת עולם (ירמיה נא, נז). (7) על שם הכתוב: והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מג, ב). שאחרי השינה מעמיד הבריות לאור היום ללכת לעסקיהם (אבודרהם). ונוסח ברכה זו נמצא בשינויים קלים במסכת ברכות (ז:).

ב. וְקוֹרֵא פְּרָשָׁה רְאוּנָה מִקְרִיאַת-שְׁמַע⁷² וְיִשָּׁן, וְאֶפְלוֹ אֶשְׁתּוֹ יִשְׁנָה עִמּוֹ⁷³ (קוֹרֵא פְּסוּק רְאוּנָה אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחֲרֵיכֶּן יִישָׁן); וְאִם אֲנִסְתּוֹ שְׁנָה - קוֹרֵא אֶפְלוֹ פְּסוּק רְאוּנָה אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים⁷⁴, וְאַחֲרֵיכֶּן יִישָׁן.

פי הכלל הידוע: "דבר שאינו שכית - לא גזרו בו החכמים" (עירובין ג:).

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד-תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמְתַפְּלֵל⁷⁵. וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֲמֵנוֹתוֹ⁷⁶ וְאִינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה פְּלֵל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַת תְּפִלָּתוֹ - אִינוֹ פּוֹסֵק⁷⁷, שְׁמַצוֹת תְּלַמּוּד-תּוֹרָה גְּדוּלָה מִמַּצוֹת תְּפִלָּה⁷⁸. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצַרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדַבְרֵי-תּוֹרָה⁷⁹.

(46) כי אם אנו מפסיקים תורתנו למלאכתנו, כל-שכן שנפסיק לתפילה. (47) כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו. (48) שבת יא, ע"א. (49) ורבינו בהל' ת"ת (פרק ג, ה"ג) אומר: "אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה... שהתלמוד מביא לידי מעשה - לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום". (50) שתורתו אומנותו, ואינו מפסיק לתפילה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א).

ט. אִין הַמְּתַפְּלֵל מִפְּסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סְכַנַּת נַפְשׁוֹ בַּלְבָּד. וְאֶפְלוֹ מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל⁸⁰ שׁוֹאֵל בְּשָׁלוֹמוֹ - לֹא יִשְׁכַּחוּ⁸¹; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא לְמִלְךְ עוֹבֵד פּוֹכְבִּים, שְׁמָא יִהְיֶנּוּ. הִיָּה עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, וְרָאָה מִלֶּךְ עוֹבֵד פּוֹכְבִּים אוֹ אֲנָסִי⁸² בָּא כְּנַגְדּוֹ - יִקְצָרֵדוּ⁸³; וְאִם אִינוֹ יְכוֹלֵם⁸⁴ - יִפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נַחְשִׁים וְעַקְרָבִים בְּאִים כְּנַגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דְרָפֵן בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵן מְמִיתִין - פּוֹסֵק⁸⁵ וּבּוֹרֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה דְרָפֵן לְהִמִּית - אִינוֹ פּוֹסֵק.

(51) שגדול כבודו וחייב לכבודו. (52) כי בשעה שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין לו להפסיק לכבוד מלך בשר-ודם, שהיום כאן ומחר בקבר (ברכות לג). (53) איש מציק, ובעל זרוע. (54) שיאמר רק פתיחות הברכות וחתימתן. (55) שלא יספיק לגמור תפילתו למרות קיצורו (שם). (56) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א. וראוי להעיר, שבתלמוד בבלי (ברכות לג) מצינו: אמר רב ששת: עקרב - פוסק, נחש - אינו פוסק (שארין הנחש מוכן כ"כ לישון כעקרב). א"כ אין להשוות נחש לעקרב. אולם דברי רבינו מיוסדים ע"ז שאמרו (שבת קז:). "הצד נחש בשבת... שלא ישכנו - פטור ומותר. מניין? דתנן: כופין קערה על עקרב שלא תישוך" - הרי שאין לחלק בין נחש לעקרב ושוים הם (קרבן נתנאל על הרא"ש למסכת שבת פ"ג, אות א).

י. נָשִׁים וְעַבְדִּים וְקַטְנִים⁸⁶ חֵיבִין בַּתְּפִלָּה⁸⁷. וְכָל אִישׁ שְׁפִטוֹר מִקְרִיאַת-שְׁמַע⁸⁸, פְּטוֹר מִן הַתְּפִלָּה⁸⁹. וְכָל הַמְּלִוִּין אֶת הַמֵּת - אַף-עַל-פִּי שְׁאִין לְמִטָּה צָרָךְ בְּהֵן⁹⁰, פְּטוֹרִין מִן הַתְּפִלָּה⁹¹.

(57) שהגיעו לכלל חינוך. וקטן - אביו מחוייב לחנכו בתפילה. (58) ואף-על-פי שנשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"א), משום

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אֶלְהִינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה¹⁸.
 כְּשֶׁמַּעְבִּיר יָדָיו עַל עֵינָיו¹⁹, מְבָרֵךְ "פּוֹקֵחַ עוֹרִים"²⁰.
 כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים"²¹.
 כְּשֶׁמוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמְנַיְחֵם עַל-גַּבֵּי קַרְקַע,
 מְבָרֵךְ "רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם"²². כְּשֶׁעוֹמֵד, מְבָרֵךְ
 "זוֹקֵף כְּפוּפִים"²³. כְּשֶׁנוֹטֵל יָדָיו, מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר
 קָדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצָוְנוּ עַל נְטִילַת יָדֵינוּ". כְּשֶׁרוֹחֵץ
 פָּנָיו, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם,
 הַמַּעְבִּיר חַבְלֵי שָׁנָה מְעִינֵי וְתוֹנְמָה מְעַפְעֵפִי. יְהִי
 רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתְּרַגְלֵנִי
 לְדַבֵּר מִצְוָה וְאֵל תְּרַגְלֵנִי לְדַבֵּר עֲבָרָה וְעוֹן. וְתִשְׁלַט
 בִּי יְצָר טוֹב, וְאֵל יִשְׁלַט בִּי יְצָר רָע"²⁴. וְתַתְּזַקְנֵי
 בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֲלָקִי בְּתוֹרָתְךָ, וְתַתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד
 וּלְחַמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינָי כָּל רוּאֵי, וְתַגְּמֵלְנִי חֲסִדִים
 טוֹבִים"²⁵. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹמֵל חֲסִדִים טוֹבִים."

17) תרנגול. שכן קוראים במקומות ידועים לתרנגול – שכוי (ראש השנה כו.). והראש לברכות (פ"ט אות כ"ג) אומר: "הלב נקרא: שכוי בלשון המקרא (איוב לח, לו): מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המבין. ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ללילה. ומפני שהתרנגול מבין גם כן להבחין בין יום ללילה (שבאשמורת הבוקר הוא קורא בקול), התקינו לומר ברכה זו בשמיעת קול התרנגול. אולם אף אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו, שאינה אלא הודאה לה' שנתן לנו בינה, וברא לנו כל צרכינו: שאף אם יישן אדם בבית אפל – יבחין בביאת היום על ידי קול התרנגול".
 18) מלשון הכתוב (ישעיה סב, ג): והיית עטרת תפארת ביד ה'. ומעם ברכה זו: לפי שאסור לילך בגלוי ראש, כמבואר בשבת (ק"ח): ואפילו לדעת המפרשים שאין זה אלא משום מדת חסידות, אבל הכל מודים שמן הנכון הוא לכסות הראש כדי שיהיה עלינו מורא שמים. ומכיון שישראל נצטוו על כך, אנו מברכים עוטור ישראל וכו' (בית יוסף או"ח סימן מו). ובזהר פרשת נשא דף קכ"ב (הובא בבית יוסף שם) נאמר: "מתוך שהשכינה היא מעל לראשו של האדם, אסור לו ללכת ארבע אמות בגלוי ראש. (19) בעוד שהענינים עצומות דרך הבריות להעביר ידיהם עליהן, שעל-ידי-זה כאלו הם מעבירים חבלי שינה מעניהם ('פרישה', או"ח סימן מ"ו). וכבר תמזה מפרשי הרמב"ם: איך אפשר לו ליגע בעינו טרם שנטל ידיו, הלא בפירוש אמרו (שבת קח:): "יד לעין – תיקצץ" שאסור לנגוע בעין קודם נטילת היד? וה"מגן אברהם" באו"ח (סימן מ"ו ס"א) אומר שנוגע בעינו על-ידי מפת, וזה מותר. (20) מלשון הכתוב (תהלים קמו, יח). וכדאי להעיר, שבתלמוד שלנו (ברכות ס: כתוב כך: "כשפותח עיניו יאמר... פוקח עורים", אלא שגירסת רבינו היא כגירסת הרי"ף (שם). (21) בגלל הנעת אבריו שהיו אסורים במשך הלילה. (22) מלשון הכתוב (תהלים קלו, ו), והיא הבעת שבח לה' ששטח הארץ על פני המים, היפך הטבע, שהרי לפי טבע היסודות המים מקיפים את הארץ; אבל ה' רצה שהבריות יהלכו בארץ, הפך את

8) ברכות ד, ע"ב: "אף-על-פי שקרא אדם קריאת-שמע בבית הכנסת – מצוה לקרותה על מיטתו". וראוי להעיר, שבנוסח התלמוד (ברכות ס:) הקדימו קריאת-שמע לברכת "המפיל", ורבינו מקדים ברכת "המפיל" לקריאת-שמע – מפני שהוא סומך על הירושלמי (ברכות פ"א, ה"א) האומר: "רבי זעירא היה קורא את שמע, וחוזר וקורא עד שהיה משתקע בשינה". מכאן משמע: שקריאת-שמע צריכה להיות סמוכה לשנתו ("הגהות מיימוניות" בשם רב נסים גאון). (9) כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ג, הלכה יח). ובכתי" התמינים אין המשפט הזה. (10) כגון: "בירך אפקיד רוחי וגו' (תהלים לא, ו) וכך נאמר בברכות (ה). ובשבועות (טו): הוסיפו עוד פסוקים של רחמים, כגון: ה' מה רבו צרי וגו' (תהלים ג, ב), שרבי יהושע בן לוי היה קוראם לפני שנתו.

ג. כְּשֶׁעָה שְׁיִיקֵן בְּסוֹף שְׁנָתוֹ¹¹, מְבָרֵךְ הוּא עַל מִטָּתוֹ כֶּף: "אֱלֹהֵי, נִשְׁמָה שְׁנַתְּךָ בִּי טְהוֹרָה"¹². אַתָּה בְּרַאתָה וְאַתָּה יִצְרַתָּה וְאַתָּה נִפְחַתָּה¹³ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְרָה בְּקִרְבִּי¹⁴, וְאַתָּה עֲתִיד לְטַלֵּה מִמֶּנִּי, וְאַתָּה עֲתִיד לְהַחְזִירָה בִּי לְעֵתִיד¹⁵ לְבוֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה תְלוּיָה בְּקִרְבִּי, מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי, רְבוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחְזִיר נְשָׁמוֹת לְפָגְרֵים¹⁶ מְתִים."

11) שאין בדעתו לישון עוד, פרט למתעורר באמצע שנתו. 12) וכמאמרם ז"ל (שבת קנב:): והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז): – "נתנה לו, כמו שנתנה לך מה הוא נתנה לך בטהרה, אף אתה החזירה לו בטהרה". ונוסח רבינו הוא כגירסת התלמוד (ברכות ס:). והנוסח הרווח: "טהורה היא", מוטעה, כי איך יאמר אדם חוטא על נשמתו שהיא טהורה? וכן החליט החיד"א (קשר גודל ס"ה): אין אומרים "טהורה היא" – אלא: טהורה. (13) כנגד ג' לשונות שבכריאת האדם: ויברא אלהים את האדם (בראשית א, כז); וייצר ה' אלהים את האדם (שם ב, ז); ויפח באפיו נשמת חיים (שם). (14) שלא תצא לפני זמנה. (15) בעת תחיית המתים, ככתוב: ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל ל, יד). (16) גופות בני אדם או בעלי-חיים כשהם מתים (מלכים-ב יט, לה). וכאן כינוי לישנים, כמאמרם ז"ל: "שינה – אחד ממששים למיתה" (ברכות נז:). וסיום ברכה זה סובל ב' פירושים: האחד – הודאה על היקיצה מן השינה; והב' – על תחיית המתים לעתיד-לבוא. כי כמו שמחזיר הקב"ה הנשמות לאדם בכל בוקר, כן יחזיר הנשמות לישני עפר לעתיד-לבוא, ולקוחה היא ממליצת חכמינו ז"ל (סנהדרין קח:). "אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים" ("עבודת ישראל").

ד. כְּשֶׁשׂוֹמֵעַ קוֹל הַתְּרַנְגוּלִים, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, הַנוֹתֵן לְשִׁכּוּי¹⁷ בִּינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם, מְלַבֵּישׁ עֲרוּמִים". כְּשֶׁמְנִיחַ סְדִינוֹ עַל רֵאשׁוֹ, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ו. פִּשְׁחוּגֵר חֲגוּרוֹ, מִבְּרַךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל" ³⁵ בְּגִבּוֹרָה".
כְּשֶׁלֹּבֶשׁ נַעֲלִיו, מִבְּרַךְ "שְׁעֵשִׂיתָ" ³⁶ לִי כָּל צְרָכֵי" ³⁷.
כְּשֶׁמְהַלֵּךְ לְצֵאת לְדֶרֶךְ, מִבְּרַךְ "הַמְכִין מִצְעָדֵי
גְבֻרָה" ³⁸. וּמִבְּרַךְ אֲדָם בְּכָל יוֹם: "בְּרוּךְ אַתָּה יי
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁלֹא עָשִׂי גוֹי" ³⁹; "בְּרוּךְ
אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁלֹא עָשִׂי אִשָּׁה" ⁴⁰;
"בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁלֹא עָשִׂי
עֶבֶד" ⁴¹.

35) כי על ידי האזור החגור במתניו, יוכל האדם להתנועע
ביותר כח וגבורה, ככתוב (איוב לז, ג): אור נא כגבר
חלציך. (36) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח בתלמוד
(ברכות ס:): ששם המקור לברכות אלו. ונוסח אחר:
"שעשית". (37) שכל זמן שהוא יחף אינו יכול לצאת
ולעשות צרכיו ועסקיו (אבודרהם). (38) ע"פ הכתוב
(תהלים לז, כג). (39) שאינו מחוייב אלא בשבע מצוות
של בני נח בלבד. (40) שאינה מחוייבת במצוות-עשה
שהזמן גרמן. "והטעם שנפטרו הנשים ממצוות-עשה שהזמן
גרמן - יאמר אבודרהם - לפי שהאשה משועבדת לבעלה
לעשות צרכיו ומצותיו; ואם היתה מחוייבת במצוות-עשה
שהזמן גרמא, אפשר שבשעה שהיא עושה את המצוה, יצוה
עליה בעלה לעשות מצותו - ומה עליה לעשות אז? לפיכך
פטרה הבורא ממצותיו, כדי להיות לה שלום עם בעלה.
שכן מצינו, שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה
על המים, כדי להטיל שלום בין אשה לבעלה". (41) שגם
הוא פטור מכל מצוות-עשה שהזמן גורם אותן, ומזולזל
הוא ביותר: שאין לו זכות אבות, וגם אסור לו לבוא בקהל.
ואלה שלש ברכות האחרונות מקורן במסכת מנחות (מג:).
ונתקנו ברכות אלו בדרך שלילה ולא בדרך חיוב כגון:
"שעשני ישראל", "שעשני איש" וכיוצא בהם - לפי שאמרו
חכמינו ז"ל: "נמנו וגמרנו: שנוח לו לאדם שלא נברא
משנברא" (עירובין יג:). אם כן תהיה הכוונה בברכות אלו:
מי יתן שלא עשני כל עיקר, ועכשיו שעשני - אברך את ה'
שלא עשני גוי וכו' ("לבוש"). וראה בב"ח (סימן מז, סעיף
ז). וראוי להעיר, שסדר ברכות אלו ב'טור' (סימן מו) הוא:
גוי, עבד, אשה; וכן השכל מחייב שבתחילה הוא מברך על
הגרוע יותר, ואחר-כך על העבד שהוא עדיף מגוי, ולבסוף
הוא מברך "שלא עשני אשה" מפני שהיא חשובה מהעבד.
ורבינו נמשך אחר גירסת התלמוד במנחות (מג:). ואולי:
מפני שהאשה לא תבוא לתרי"ג מצוות לעולם, בעוד
שהעבד אם רק ישתחרר ויהא לבן חורין יושלם להיות כבן
ישראל לכל דבריו ("מעשה רוקח"). ומעניין שבכת"י
התימנים נזכר עבד לפני אשה.

ז. שְׁמוֹנֵה-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ אֵינן לָהֶם סֵדֵר, ⁴² אֶלָּא
מִבְּרַךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בְּשִׁבְלֵיו
בְּשַׁעֲתוֹ. בְּיַצֵּד? הֲרֵי שֶׁחֲגֵר חֲגוּרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ,
מִבְּרַךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוֹרָה"; שְׁמַע קוֹל
הַתְּרַנְּגוּל, ⁴³ מִבְּרַךְ "הַנּוֹתֵן לְשִׁכּוֹי בִּינָה". וְכָל בְּרָכָה
מֵהֶן שְׁלֹא נִתְחַיֵּב בָּהּ - אֵינּוּ מִבְּרַךְ אוֹתָהּ.

הטבע והשקיע את הארץ (לבוש). (23) (תהלים קמו, ח)
כי בהיות האדם במיטתו קומתו כפופה. (24) אף-על-פי
שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות לג:): "הכל בידי שמים חוץ
מיראת שמים" ואין אפוא מקום לתפילה: "ואל ישלט בי
יצר הרע", שהרי אין זה תלוי אלא בו בעצמו? בכל זאת
ראוי לו לאדם לבקש מה' שיסיר ממנו כל המונעים
המעכבים אותו לעבוד אותו ("עבודת ישראל"). (25) על-
פי לשון הכתוב (ישעיה סג, ז): חסדי ה'... רוב טוב. ואחד
מאלה החסדים הוא: שהקב"ה העביר שנתו מעיניו וחיידש
כוחותיו, וכמו שדרשו במדרש תהלים פרק כ"ה על הפסוק
חדשים לבקרים (איכה ג, כג): "אדם מפקיד בכל ערב
נשמתו ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום, והקב"ה
מחזירה לו חדשה ורגועה".

ה. וְכָל זְמַן שִׁיפְנֵס לְבֵית-הַכֶּסֶף, אוֹמֵר קִדְּם שִׁיפְנֵס:
"הַתְּכַפְּדוּ מִכְּבָדִים" ²⁶, קְדוּשִׁים, מִשְׁרְתֵי עֲלִיוֹן. עֲזוּרֵנוּ
עֲזוּרֵנוּ, שְׁמֵרוֹנֵי שְׁמֵרוֹנֵינוּ, ²⁷ הַמְתִּינוּ לִי עַד שְׁאֲפָנֵס
וְאֶצֵּא, שְׁזֵה דְרָכְךָ שֶׁל בְּנֵי-אָדָם" ²⁸. וְאַחַר שִׁיפְנֵס
מִבְּרַךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר
יִצֵּר אֶת הָאָדָם בְּחֻמָּה, וַיְבָרָא בּוֹ נְקִיבִים נְקִיבִים" ²⁹
חֲלוּלִים חֲלוּלִים" ³⁰. גְּלוּי וַיְדוּעַ לְפָנַי כְּסֵא כְבוֹדְךָ,
שְׂאֵם יִפְתֵּם אֶחָד מֵהֶם" ³¹ אוֹ אִם יִפְתַּח אֶחָד מֵהֶם" ³²,
אִי אֶפְשָׁר לְהַתְקִים אֶפְלוֹ שְׁעָה אַחַת. בְּרוּךְ אַתָּה יי,
רוֹפֵא כָּל בְּשָׂר" ³³ וּמְפַלֵּא לַעֲשׂוֹת" ³⁴.

(26) למלאכים המלוים אותו, כמו שכתוב (תהלים צא, יב):
כי מלאכיו יצוה לך וגו' - הוא אומר כן (רש"י ברכות ס:).
ואומר להם: התכבדו - שאל יתבזו ויכנסו אתו לבית הכסא
אלא ישמרו על כבודם וישארו מבחוץ (פרישה לאר"ח סימן
ג). (27) מן המזיקים המצויים במקום הטינופת (שם).
(28) כלומר תחכו בחוץ ואל יהי זה לכם לטורח, כי כן דרך
בני האדם ואין אני פושע בהליכתי (שם), וכל נוסח בקשה
זו במסכת ברכות (ס:). וכבר העיר הרב דוד אבודרהם, שאין
לומר זה אלא לירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו,
אבל איש אחר לא, מפני שזה נראה כיהירות. ומטעם זה,
אומר ה"בית יוסף" (או"ח סימן ג), נתבטלה אמירתו בדרות
הללו. (29) כגון הפה החוטם וכו' וכפל אותם להורות על
רביים. (30) כגון הלב והמעיים שהם אברים חלולים,
ולשון "בריאה" נופלת על האברים שהם חלולים, לא על
החללים עצמם שבהם לא תיצדק לשון בריאה, שהרי אין
בהם ממש. ואף-על-פי שגירסת התלמוד שלפנינו: חללים,
(ראה ברכות ס:), נמשך רבינו אחרי הרי"ף שם הגורס:
חלולים. וכן הגירסא בברכות כד: (ב"י לאו"ח סימן ו).
וחלולים - שם מספר רבים מן היחיד חלול על משקל כרוב,
זָבול ("עבודת ישראל"). (31) מן הנקבים הפתוחים.
(32) מן האברים החלולים. (33) הכוונה ליציאה שהיא
רפואת כל הגוף (רש"י לברכות ס:). (34) כשאדם עושה
נאד, אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט, הרוח יוצאת מתוכו
ואין היין נשמר בתוכו; והקב"ה ברא באדם נקבים רבים,
ואף-על-פי-כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזוהי פליאה
וחכמה (על-פי מדרש ב"ר פ"א).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בברכות המצוות, כגון: תקיעת שופר, או נטילת לולב וכדומה, שיש לברכן קודם לעשייתן; אבל בברכות הודאה ושבח יכול לברך אפילו אחר עבור זמן - כי תמיד ראוי להודות לו.

י. **הַמְשָׁפִים לְקִרְאָ בְּתוֹרָה קִדְּם שִׁיקְרָא קְרִיאַת־שְׁמֵעָ 46 - בֵּין קְרִיאַת בְּתוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב, בֵּין קְרִיאַת בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה וּמְבַרֵךְ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וְאַחֲרֵי־כֵן קוֹרֵא. וְאֵלּוּ הֵן: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה"; "וְהֶעֱרַב נָא 47 יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֹאצְאֵינוּ 48 וְצֹאצְאֵי עַמְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ 49 וְעוֹסְקֵי תוֹרָתְךָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל" 50. "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלַךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה."**

46) אבל אחרי שקרא קריאת-שמע עם ברכותיה - אינו צריך לברך, שכבר נפטר בברכת "אהבה רבה", שיש בה מעין ברכות התורה: "ותן בלבנו... ללמוד... ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך" (ברכות יא:). 47) כגירסת דפוס ונציה ש"י ("מעשה רוקח"). ובדפוסים אחרים: "והערב", ואין זה מדוייק, שברכה זו נפרדת היא ואינה שייכת לשלפניה, ורק אלה שסוברים שזו המשכה של הברכה שלפניה גורסים "והערב" (ראה 'תוספות' לברכות מו:). הערב - המתקן. 48) יוצאי חלצינו, ככתוב (ישעיה מח, ט): וצאצאי מעין. 49) על שם הכתוב: כי כולם ידעו אותי (ירמיה לא, לג). כלומר: שנכיר גדולתך בכל פעולותיך. 50) כנוסח דפוס וונציה ש"י, וכן היה הנוסח לפני "הגהות מיימוניות", כמבואר לפנינו. ונוסח אחר: "המלמד תורה לעמו ישראל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואנו נוהגים לחתום המלמד תורה וכו' כגירסת התלמוד (ברכות יא: ו) וברי"ף שם.

יא. **בְּכָל יוֹם חַיֵּב אָדָם לְבָרֵךְ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְאַחֲרֵי־כֵן קוֹרֵא מְעַט מִדְּבָרֵי־תוֹרָה 51. וְנִהְגוּ הָעָם לְקִרְאָ בְּרִפְת פְּהִינָם 52; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקוֹרִין: "צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" 53; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקוֹרִין שְׁתִּיחָן. וְקוֹרִין פְּרָקִים 54 או הַלְכוֹת 55 מִן הַמְשָׁנָה וּמִן הַבְּרִיתוֹת 56.**

51) כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה): "והוא ששנה על אתר" (מיד). 52) שגם אנשי משמר היו נוהגים לקרותה בכל בוקר, כמבואר ב'תוספות' למסכת ברכות (שם). 53) (במדבר כח, א-ט) המדברת בקרבן התמיד. כמו שאמרו (תענית כז:): שאל אברהם אבינו את הקב"ה, בזמן שאין בית-המקדש קיים, מה תהא עליהם? א"ל: כבר תקנתי להם סדר קרבינות. בזמן שקוראים בהם לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם. 54) שלמים. כגון: איזהו מקומן של זבחים. ובחרו פרק זה,

42) שיתחייב לאמרן בהמשך אחד על פי הסדר. 43) ודעת ה'תוספות' (ברכות ס:) שאפילו לא שמע קריאת התרנגול - מברך, שאין ברכה זו אלא על הנאת האורה שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה. ולא הוזכרה בתלמוד "שמיעת קול התרנגול", אלא להוציא מי שנמצא במדבר שאין שם תרנגול כלל, או את החרש שאינו שומע כלל ("הגהות מיימוניות"). ומנין שמונה-עשרה ברכות אלו, הוא בצירוף "ברכת המפיל" שאדם מברך לפני שנתו בלילה שנתבארה לעיל (ה"א). כן ראוי להעיר, שברכת יהי רצון וכו' המבוארת לעיל (הלכה ד) אינה ברכה מיוחדת לעצמה, אלא המשכה של הברכה הקודמת - ברכת המעביר חבלי שינה - והיא נחתמת ב"גומל חסדים טובים". ואנו נוהגים לומר "ויהי רצון" להורות שזה המשך הברכה הקודמת. וכן היא נוסחת הגמרא (ברכות ס:), אשר על כן אין לענות אמן אחר "המעביר שינה" וכו' שאינה סוף ברכה. וכן נפסק להלכה ב'טור' אורח-חיים (סימן מו).

ח. **בַּיַּצַד? לֵן בְּכִסּוֹתוֹ - אֵינוּ מְבַרֵךְ פְּשְׁעוֹמֵד מְלַבֵּשׁ עֵרוּמִים"; הַלֵךְ יַחֵף - אֵינוּ מְבַרֵךְ "שְׁעִשִׁית לִי כָּל צָרְפִי". בְּיוֹם־הַכַּפּוּרִים וּבַתְּשַׁעָּה בָּאָב, שְׁאִין שֶׁם רְחִיצָה - אֵינוּ מְבַרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדָיִם", וְלֹא "הַמְעַבֵּיר חֶבְלֵי שְׁנָה" 44; אִם לֹא נִכְנס לְבֵית־הַכֶּפֶס - אֵינוּ מְבַרֵךְ "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם"; וְכֵן שְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ.**

44) שאינו אומרה אלא אחרי שרחץ פניו, כמבואר לעיל (הלכה ד). רבינו נאמן לשיטתו בהלכות "שביתת עשור" (פרק ג, ה"ב) שאין נטילת ידים ביום הכיפורים בבוקר, אלא-אם-כן נתלכלכו ידיו בטיט וכדומה. אבל שאר הפוסקים והראב"ד בראשם סוברים: שנטל אדם ידיו ביום הכיפורים בבוקר, משום רוח רעה השורה עליהן והרי הן כמלוכלכות בטיט; ולדבריהם יש מקום לברכות אלו אף ביום הכיפורים (הגהות מיימוניות).

ט. **נִהְגוּ הָעָם כִּרְבַּב עֲרִינוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ זו אַחַר זו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, בֵּין נְתַחֲבוּ בְּהָן, בֵּין לֹא נְתַחֲבוּ בְּהָן - וְטָעוּת הוּא, וְאִין רְאוּי לְעֲשׂוֹת כֵּן, וְלֹא יְבַרֵךְ בְּרִכָּה אֶלֶּא־אִם־כֵּן נְתַחֲבוּ בְּהָ 45.**

45) לפי פירוש הכסף-משנה בדעת רבינו, שתי טעויות טועה העם: אחד - שמברך אחר זמן עשייתם (שהרי רוחץ פניו בביתו, ולאחר זמן הוא מברך בבית-הכנסת על נטילת ידים); שנית - שאין לברך ברכה אלא-אם-כן נתחייב בה. אבל כבר פשט המנהג לסדר כל הברכות זו אחר זו בבית הכנסת, מפני שרבים מעמי הארצות אינם יודעים לברך כראוי, תקנו שיסדרון בבית-הכנסת, ויענו אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן ('טור' אור"ח סימן מו). והגאונים: רב נטרונאי ורב עמרם (הובאו דבריהם ב'בית יוסף' שם) נימקו שיש לברך אפילו כשלא נתחייב בעצמו - כי לא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם הוא מברך את ה' שעשה כל הטובות והחסדים תמיד לכל. וכן אין להקפיד על זה שמברך אחר זמן עשייתן, כי כלל זה לא נאמר אלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תְּפִלִּין; וְשָׁלַשׁ תְּפִלוֹת, שֶׁבְּכָל תְּפִלָּה מֵהֵן שְׁמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - הֲרֵי שְׁמוֹנִים וְשֵׁשׁ בְּרָכוֹת; וְכִשְׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל יוֹם וְהִלְלָה, מְבָרֵךְ אַרְבַּע-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - שֶׁבַע בְּכָל סְעוּדָה: אַחַת כְּשֵׁיטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וְעַל הַמְּזוֹן אַחַת בְּתַחֲלָה⁶⁶ וְשָׁלַשׁ בְּסוּף⁶⁷, וְעַל הַיַּיִן⁶⁸ לְפָנָיו וְלְאַחֲרָיו⁶⁹ - הֲרֵי שֶׁבַע בְּרָכוֹת. הֲרֵי מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַכֹּל.

(64) מנחות מג, ע"ב: "היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכו' ופירש רש"י: אל תקרא "מה" אלא "מאה". וראה ב'תוספות' שם. וב'טור' או"ח (סימן מו) מובא בשם רב נטרונאי גאון, שדוד המלך תיקן מאה ברכות, דכתיב (שמואל-ב כג, א): הוקם על - "על" בגימטריא מאה (על פי מדרש במדבר רבה פרשת קרח). (65) שבשחר - מברך שתיים לפניה ואחת לאחריה; ובערב - מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ה). (66) ברכת המוציא. (67) בברכת המזון שהן: הזן את הכל, על הארץ ועל המזון, בונה ירושלים. (68) שאם יש לו יין מברך ברכת המזון על הכוס. (69) ברכה אחרונה שהיא מעין שלש, ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ח, הלכה ט"ו).

טו. בְּזִמְן הַזֶּה, שֶׁתְּקַנּוּ בְּרִפְתְּ הָאֲפִיקוֹרוֹסִין בְּתְּפִלָּה⁷⁰, וְהוֹסִיפוּ 'הַטּוֹב וְהַמְּטִיב' בְּבְרִכַּת-הַמְּזוֹן⁷¹ - נִמְצְאוּ חֻמְשֵׁי⁷² בְּרָכוֹת יְתוֹרוֹת. בְּשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בְּשֶׁאֵר הַיָּמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלוּ, כְּגוֹן שְׁלֹא יִשֵּׁן כָּל הַלַּיְלָה, וְלֹא הִתִּיר חֲגוּרוֹ, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית-הַפֶּסֶס וְכִיּוֹצֵא בָּאֵלוּ - צְרִיף לְהִשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת מִן הַפְּרוֹת⁷³.

(70) ראה לעיל (פ"ב, ה"א). (71) ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ב, ה"א). (72) שתיים בברכת המזון, לשתי סעודות היום, ושלש בשלש תפילות היום. (73) מנחות מג, ע"ב. וב'הגהות מיימוניות' כתוב: שהברכות שמברכים העולים לתורה כל אחד, שתי ברכות בקריאת שחרית, וכן בקריאת מנחה, וכן ברכות המפטיר שהן ז' ברכות - עולות לחשבון לשומעיהם, לפיכך נכון הוא לברך בקול רם, כדי שישמעו ויכוונו לצאת. כן ראוי להוסיף שבע ברכות שבתפלת מוסף לשבת. וגם ברכת "מגן אבות" שבליל שבת. וב'בית יוסף' או"ח (סימן מו) הוסיף עוד שבע ברכות שבסעודה שלישית לשבת, באופן שיש כבר יותר ממאה אפילו בשבת.

טז. פִּיּוֹצֵד? אוֹכֵל מֵעֵט יָרֵךְ, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וְלְאַחֲרָיו; וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מִפְּרֵי זֶה וּמְבָרֵךְ⁷⁴ לְפָנָיו וְלְאַחֲרָיו⁷⁵; וּמוֹנֶה כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁמְשַׁלֵּם מֵאָה בְּכָל יוֹם.

(74) כשלא היה בדעתו לאכול עוד ידובר כאן. כי אם בתחילה היה בדעתו לאכול בשעה זו מאותו הפרי - אסור לו לברך ברכה בשניה, שהרי זו ברכה לבטלה (לחם-משנה).

שאינ בכל הפרק מחלוקת, והכל משנה ברורה למשה מסיני (בית יוסף 'או"ח סימן נ). (55) חלק מן פרק שלם, כגון: "אלו דברים שאין להם שיעור" וכו', שהוא המשנה הראשונה למסכת פאה. (56) כגון: "תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום" וכו', ועוד ברייתות כאלה, המובאות בסוף ספר זה ב"סדר תפילות כל השנה" לרבינו.

יב. וְשִׁבְחוּ חֻמְמִים⁵⁷ לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסְפָּר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם יוֹם, מִתְּחִלָּה לְדוּד⁵⁸ עַד סוּף הַסְּפָר⁵⁹. וְכִבֵּר נִהְגוּ לְקִרּוֹת פְּסוּקִים לְפָנֵיהֶם⁶⁰ וְלְאַחֲרֵיהֶם⁶¹. וְתִקְנּוּ בְּרִכָּה לְפָנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא 'בְּרוּךְ שְׁאֲמַר', וְכִרְבָּה לְאַחֲרֵיהֶם, וְהוּא 'יִשְׁתַּבַּח'⁶². וְאַחֲרֵיכֶן מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת-שְׁמַע וְקוֹרֵא קְרִיאַת-שְׁמַע.

(57) שבת קיח, ע"ב: אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום... והסיקו שם של"פסוקי דזמרה" התכוין. (58) פרק קמח. (59) ע"פ הרי"ף (ברכות פ"ה). (60) כגון: יהי כבוד ה' לעולם וכו'. (61) כגון: ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכו'. (62) ברכות אלו הוזכרו ברי"ף (שם). ולדעת בעל "אור זרוע" ועוד - ברכה זו אנשי כנסת הגדולה תקנוה. וב'הגהות מיימוניות' מובא בשם הירושלמי: "המספר בין 'ישתבח' ל'יוצר אור' - עבירה היא בידו, וחוזר עליה ממערכי המלחמה". ורבינו יונה בברכות (פ"ה) מעיד שראה במדרש כן. ובספר "אבודרהם" מביא בברכת "ישתבח" מדרש האומר על הפסוק: מי האיש הירא ורך הלבב וגו': זה המפסיק בין ברוך שאמר עד סוף התפילה - הרי מבואר שחכמי התלמוד הזכירו ברכות אלו, וברי"ף לברכות (שם) מפורש: ותקינו רבנן לומר ברכה לפניהם וכו'. וכן נזכרת ברכה זו בזוהר (פרשת ויקהל רסו): בתקונא תניינא וכו' (מעשה רוקח).

יג. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְגוּ בָהֶן לְקִרּוֹת בְּכָל יוֹם, אַחַר שֶׁמְבָרְכִין 'יִשְׁתַּבַּח'⁶³, שִׁירַת הַיָּם, וְאַחֲרֵיכֶן מְבָרְכִין עַל 'שְׁמַע'. וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת 'הָאֲזִינוּ'. וַיֵּשׁ יַחֲדָיִם שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי הַמְּנַהֵג.

(63) ובזמננו אין נוהגין כן. אלא אומרים שירת הים לפני ישתבח. ובתשעה באב נוהגים הספרדים לומר במקום שירת הים - שירת האזינו (המדברת בכל מיני פורעניות). אבל הכל לפני ישתבח (מעשה רוקח).

יד. חֵיב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה⁶⁴. וַיְמַה הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת אֵלוּ? עֶשְׂרִים-וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שֶׁמְנִינּוּ בְּפָרֵק זֶה; וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת-שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית וְעֶרְבִית, לְפָנֵיהָ וְלְאַחֲרֵיהָ⁶⁵; וְכִשְׁמַתְעַטֵּף בְּצִיצֵת, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצֵת"; וְכִשְׁלוֹכֵשׁ תְּפִלִּין, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

75) ברכת "בורא נפשות רבות". ראה לקמן הלכות ברכות (פ"ח, ה"א).

82) כמפורש לעיל (פרק ד' הלכה טז) שצריך לישב מעט אחר התפילה, כדי שלא תעשה תפילתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. (83) שאף-על-פי שהיא רשות, הוא מאריך בה בדברי תחנונים, לפיכך הוא ראוי לשבח (מעשה רוקח). (84) ברכות ד, ע"ב: "כגאולה אריכתא דמיא". והטעם: מפני ש"השכיבנו" מעין הגאולה היא, שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים, היו אבותינו מפתחים ומתפללים לבורא עולם לקיים דברו, שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם, שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמה יגרום החטא, וכנגד אותה התפילה התקינו לומר "השכיבנו", שיצילנו ה' מכל דבר רע, וכיון שהתקינו לאמרה כנגד מה שהיה בשעת הגאולה - הרי היא מעין הגאולה (רבינו יונה לברכות שם).

יז. סדר תפלות כן הוא: בשחר משפם אדם ומברך ברכות אלו, וקורא הזמירות⁷⁶ ומברך לפניהם ולאחריהם; וקורא אחר-כך 'שמע' ומברך לפניה ולאחריה, ומדלג קדשה מן הברכה ראשונה שלפניה, שאין היחיד אומר קדשה⁷⁷; וכשהוא חותם 'גאל ישראל', מיד יעמד, כדי שישמך גאלה⁷⁸ לתפלה, ומתפלל מעמד, כמו שאמרנו⁷⁹; וכשישלים, ישוב ויפל על פניו, ומתחנן, ומגביה ראשו ומתחנן מעט, והוא יושב, בדברי תחנונים⁸⁰; ואחר-כך יקרא 'תהלה לדוד'⁸¹ (מלישב); ויתחנן כפי כחו, ויפטר למעשיו.

~ שבת קודש י"ב תמוז ~

פְּרָק שְׁמִינִי

1) שצריך אדם לשתף עצמו עם הציבור בתפילתו; בית המדרש ובית הכנסת מי מהם גדול יותר; את מי מוציא השליח-ציבור ידי חובתו, את מי ממנים להיות שליח ציבור.

א. תפלת הציבור נשמעת תמיד; ונאפלו היו בהן חוטיאם², אין הקדוש-ברוך-הוא מואס בתפלתן של רבים³. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור; ולא יתפלל ביחיד⁴, פל-זמן שיכול להתפלל עם הציבור. ולעולם ישכים אדם⁵ ויעריב לבית-הכנסת⁷, שאין תפלתו נשמעת בכל עת⁸ אלא בבית-הכנסת. וכל מי שישלו בית-הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור, נקרא שכן רע⁹.

2) (תענית דף ח עמוד א). 3) (ברכות ח). שנאמר (איוב פרק לו פסוק ה): הן אל-כביר לא ימאס (תפילת רבים לא ימאס, רש"י). 4) אפילו כשהוא מתפלל בביתו ביחידות, יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, שנאמר: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - הרי שיש עת שהיא של רצון, וזוהי עת תפילת הציבור (ברכות, שם). 5) לפי רמב"ם כתב התימנים "ולא יתפלל יחידי". 6) אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נותנים לו שכו כנגד כולם (ברכות דף מ"ז עמוד ב). 7) אפילו כשאין הציבור מתפללים בבית-הכנסת, מצוה ליחיד להתפלל בבית הכנסת ששם התפילה נשמעת ביותר (ברכות דף ו עמוד א). 8) שאם אמנם יש עת שתפילתו נשמעת אפילו בביתו - וזוהי עת שהציבור מתפללים - אבל "בכל עת" איננה נשמעת אלא בבית הכנסת. 9) (שם, דף ח עמוד א).

ב. ומצוה לרזין¹⁰ לבית-הכנסת, שנאמר: "ונדעה נרדפה לדעת את יי". וכשיצא מבית-הכנסת, אל

76) פסוקי דזמרה. (77) כמו ששינוי (מגילה כג:): "ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה", ולפיכך כשמגיע ל"בשפה ברורה ובנעימה" מדלג ומתחיל: לאל ברוך נעימות יתנו. וכדברי רבינו מפורש ב'זוהר' שמות (דף קל"ב:): הובא ב'בית יוסף' לאו"ח סימן נ"ט. וראוי להעיר, שביארחות חיים מובא בשם רבי אברהם בנו של הרמב"ם, שחזר בו אביו מזה, והורה למעשה שהיחיד אומר קדושה זו (כסף-משנה). ורבינו בתשובתו (הובאת בחידושי הרמב"ם ל"מעשה רוקח" עמוד א) מנמק: שקדושת יוצר רק דרך סיפור: איך המלאכים מקדישים את השם, ומכיון שאין אנחנו המקדישים, אין זה בכלל: "דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה". (78) ודוד רמזה בספר תהלים שנאמר (שם יט): ה' צורי וגואלי, וסמוך לזה: יענך ה' ביום צרה (שם כ, א) ובירושלמי ברכות (פרק א, הלכה א) אמרו: "מי שאינו סומך גאולה לתפלה, למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג (נתרחק) אף הוא הפליג" אלא יהיה אדם מתקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסים של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו (על-פי רש"י ברכות ד:). (79) לעיל (פ"ה, הלכה ב). (80) כגון: "ואנחנו לא נדע מה נעשה" וכו'. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה"). (81) ברכות ד, ע"ב: "כל האומר תהלה לדוד (תהלים, פרק קמה) בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

יח. ובתפלת המנחה, מתחיל לקרא 'תהלה לדוד' מלישב; ואחר-כך עומד ומתפלל תפלת המנחה; וכשישלים, נופל על פניו ומתחנן, ומגביה ראשו ויתחנן כפי כחו, ויפטר למעשיו. ובתפלת הערב קורא קריאת-שמע ומברך לפניה ולאחריה, וסומך גאלה לתפלה, ומתפלל מעמד; וכשישלים, ישוב מעט ויפטר. והמתחנן אחר תפלת ערבית - הרי זה משבח⁸³. ואף-על-פי שמברך 'השכיבנו' אחר גאל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הדין: שרובו - ככולו, כמקובל בהרבה מקומות בתלמוד (כסף משנה). (23) (מגילה דף כג עמוד ב).

ה. וכן לא יהיה אחד מברך ברפת שמעו²⁴ והכל שומעים²⁵ ועונין אחריו אמנו, אלא בעשרה. וזה הוא הנקרא פורס על שמעו²⁶. ואין אומרים קדיש אלא בעשרה. ואין הפהנים נושאים ידיהם²⁷ אלא בעשרה, והפהנים מן המונין²⁸. שכל עשרה מישראל הם הנקראים עדה, שנאמר: "עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו', והיו עשרה, שהרי יצאו יהושע וכלב²⁹."

(24) הברכות שלפני שמעו. (25) והיודע לקרות עימו - קורא, כמבואר בסמוך (פרק ט, הלכה א). (26) האמור במסכת מגילה (פרק ד, משנה ג). פורס - הוא הפריסה וההצעה, מעין פריסת מפה, שהיא קודם קריאת שמע והן ברכות "יוצר, ואהבה" (מלשון רבינו בפירושו למשנה שם). והטעם שצריך עשרה, מפני שאלה היוצאים בקריאת החזן, ואינם אומרים עימו, אלא שומעים ועונין אחריו אמנו, אין עניית אמנו מועלת להם, אלא ששמברכים בעשרה. ורבינו יונה (לברכות פרק ג) מפרש: פורס - מברך, כי הוא יברך הזבח (שמואל-א, פרק ט פסוק יג) מתרגם יונתן: ארי הוא יפורס על נכסתא. (27) לברכת כהנים. (28) שהרי בית הכנסת שכולו כהנים - כולם עולים לדוכן ומברכים לאחיהם שבשדות (סוטה דף לח עמוד ב); ואם הם לברם - מניין, כל שכן שמצטרפים למניין (כסף משנה). (29) שלא הוציאו דיבת הארץ רעה (מגילה דף כג עמוד ב). ושם ביארו יותר, נאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא פרק כב פסוק לב) ונאמר: היבדלו מתוך העדה הזאת (במדבר פרק טז פסוק כא) אנו דנים גזירה שווה "תוך תוך": מה להלן עשרה, שהרי אין עדה פחותה מעשרה, כמבואר - אף כאן עשרה. מכאן לכל דבר שבקדושה שלא יהא פחות מעשרה.

ו. וכל דבר קדשה³⁰ לא יהא אלא בתוך העדה מישראל, שנאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל". וכל אלו הדברים, אם התחילו בהם בעשרה והלכו מקצתם - אף על-פי שאין רשאיין³¹ - יגמרו השאר³².

(30) כגון: ברכת הזימון בשם (שהמברך אומר "נברך אלוקיננו"). ראה ברכות (פרק ז, משנה ג). (31) ועליהם נאמר (ישעיה פרק א פסוק כח): ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ד). (32) כגון: שהתחילו לקרוא בתורה בעשרה ויצאו מקצתם - גומרים, והעולה לתורה מברך כאילו היו שם עשרה (ירושלמי, שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ז. וצריך להיות פלם במקום אחד, ושליח-צבור עמהם במקום אחד. חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה³³, והיו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה - מצטרפין³⁴; תשעה בקטנה ויחיד בגדולה - אין מצטרפין³⁵; צבור בגדולה ושליח-צבור בקטנה -

פסייע פסיעה¹¹ גסה, אלא ילף מעט מעט. וכשיפנס בבית-הכנסת, יפנס שעור שני פתחים¹² ואחר-כך תפלל, לקיים מה שנאמר: "לשמר מזוזות פתחיו"¹³.

(10) (שם, דף ו עמוד ב). (11) לפי שמראה בעצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשא (רש"י, שם). (12) רוחב שני פתחים שלא ישב סמוך לפתח, שנראה עליו עיכוב בית הכנסת כמשא ויושב מזומן סמוך לפתח לצאת (שם דף ח עמוד א), אבל אם יש לו מקום קבוע אצל הפתח - אין בכך כלום, שהדבר ידוע שזה מקומו הקבוע (רבינו יונה, שם). (13) מזוזות ולא מזוזות; פתחי ולא פתחי - לימד על כניסה לפני בית הכנסת כשיעור שני פתחים (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א).

ג. בית-המדרש¹⁴ גדול מבית-הכנסת¹⁵. וחקמים גדולים, אף על-פי שהיו להם פערים פתי-כנסיות הרבה, לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם בתורה¹⁶; והוא, שיתפלל שם תפלת הצבור¹⁷.

(14) שמרביצים בו תורה ברבים. (15) שמייוחד לתפילה בלבד (מגילה דף כז עמוד א). (16) (ברכות דף ח עמוד א) "רב אמי ורב אסי אף על גב שהיו להם שלושה עשר בתי כנסת בטבריה לא היו מתפללים אלא בבית מדרשם שהיו עוסקים שם בתורה, הוא שאמר הכתוב (תהילים פרק פז, פסוק ב): אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה, יותר מבתי כנסיות". (17) אבל אם אין בבית המדרש מניין עשרה, ילך לבית הכנסת להתפלל בציבור ואל יחוש לביטול תורתו - כי "זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד" (שבת דף י עמוד א). וכן כתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "שתלמיד חכם צריך לחוש שלא ילמדו אחרים ממנו ולא יחושו על התפילה כלל, ונמצא בתי כנסיות בטלים; כי לא ידונו אותו לכף זכות ולומר שאינו בא בשביל לימודו.

ד. וכיצד היא תפלת הצבור? יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים¹⁸. ואין עושין בן פפחות מעשרה גדולים¹⁹ ובני-חורין²⁰, ושליח-צבור אחד מהם²¹. ואפלו היו מקצתן שפבר התפללו ויצאו ידי חובתן, משלימין להם לעשרה; והוא, שהיה רב²² העשרה שלא התפללו. וכן אין אומרים קדשה, ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה, ולא מפטירין בנביאים, אלא בעשרה²³.

(18) ראה בסמוך (הלכה ט"ז). (19) בני שלוש עשרה שהביאו שתי שערות (מגילה דף כג עמוד ב). (20) פרט לעבדים כנענים שאף על פי שחייבים במצוות כנשים, אינם מצטרפים למניין (גיטין דף לח עמוד ב). (21) שגם הוא מן המניין, הואיל וגם הוא בכלל תפילה. (22) שישא אנשים, וכן אמרו במסכת סופרים (פרק י, הלכה ז): נאמר (שופטים פרק ה פסוק ב) ברוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', מכאן שאפילו שישא שלא התפללו משלימים עליהם לעשרה, שהרי יש כאן שש מלים עד ברכו, וכן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

וְאֵין רַב הַיּוֹדְעִים אוֹתָן יְכוּלִין לְכַנֵּן דַּעְתָּן בְּשִׁלְיַח-צְבוּר⁴⁵. לְפִיכָף אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ לְסַמְךָ בְּשָׁנֵי יָמִים אֵלוֹ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ-צְבוּר לְהוֹצִיאָו יְדֵי חוֹבְתוֹ - הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ.

43) שהיודע, אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפילת עצמו.
44) שיש בו תשע ברכות בתפילת מוסף כבמוסף ראש השנה כמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח). 45) (ראש השנה דף לה עמוד א).

יא. אֵין מְמַנֵּן שְׁלִיחַ-צְבוּר, אֲלֵא גְדוֹל שְׁבַע-צְבוּר בְּחֻכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו⁴⁶. וְאִם הָיָה זָקֵן - הָרִי זֶה מְשַׁבַּח בְּיוֹתֵר. וּמְשַׁתְּדֵלִין לְהֵיחֹת שְׁלִיחַ-צְבוּר אֲדָם שְׁקוּלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לְקָרוֹת⁴⁷. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זָקֵנוֹ⁴⁸ - אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא חָכֵם גְּדוֹל, לֹא יֵהָא שְׁלִיחַ-צְבוּר, מְפַנֵּי כְבוֹד הַצְּבוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע, מְשַׁבְּיָא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת אַחַר שְׁלֹש-עֶשְׂרֵה שָׁנִים⁴⁹.

46) (תענית דף טז עמוד א). ושם אמרו: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה פרק יב, פסוק ח) זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה". 47) בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן בקי בכל הברכות, שיהו הפסוקים של תפילה סדורים בפיו (תענית דף טז עמוד א). הדברים אמורים שם בעיקר לעניין שליח-ציבור בתפילת תענית ציבור, ומשם למד רבינו לתפילות יום-יום. 48) שהוא צעיר לימים (חולין דף כד עמוד ב). וכבר נשאל רבינו על אדם אחד שהגיע לגיל הארבעים ולא צמח לו זקן כלל, היכול להיות שליח-ציבור, אם לא? והשיב: לא נצריך צמיחת השער אלא למי שאפשר זה, אמנם זה הנזכר יהיה דינו כ"סריס חמה", או מי שאירע לו חולי שהפיל שערו, שאין כוונתם בדין זה מציאות השער והיעדרו, כי אילו כן היה להם לומר: "מי שאין לו זקן..." אבל הכוונה על השלימות של הדעת אשר יגיע לה בעת עליית הזקן וצמיחתו, ולכן ראוי לו להיות שליח-ציבור בלי ספק ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן טו, עם קצת שינוי לשון לפי מקורות אחרים). 49) (מגילה דף כד עמוד א). וכדאי להעיר, שכל התנאים שמונה רבינו במינוי שליח-ציבור, אינם אלא בשליח-ציבור קבוע, כלשון התחלת ההלכה: אין מְמַנֵּן, במינוי שליח-ציבור קבוע ידובר כאן, אבל לעבור לפני התיבה דרך ארעי, אפילו רק הביא שתי שערות אחר י"ג שנה, הואיל ואינו קטן, יכול הוא (לחם משנה).

יב. וְכֵן הָעֵלֶג, פְּגוֹן מִי שְׁקוּרָא לְאֶלֶף עִי"ן או לְעִי"ן אֶלֶף, וְכָל מִי שְׁאִינוֹ יְכוּל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתֻקוֹנָן - אֵין מְמַנֵּן אוֹתוֹ שְׁלִיחַ-צְבוּר⁵⁰. וְהָרַב מְמַנֵּה אֶחָד מִתְלַמְּדָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצְבוּר⁵¹. הַסּוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע⁵² וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ-צְבוּר⁵³. אֲבָל מִי שֶׁכִּתְפוֹ מְגֻלּוֹת - אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע⁵⁴, אִינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ-צְבוּר לְתַפְלָה, עַד שִׁיְהִי עָטוּף⁵⁵.

וְיוֹצֵאִין יְדֵי חוֹבְתָן³⁶; צְבוּר בְּקִטְנָה וּשְׁלִיחַ-צְבוּר בְּגְדוּלָה - אֵין יוֹצֵאִין יְדֵי חוֹבְתָן, שֶׁהָרִי הוּא מְפַלֵּג מֵהֶם וְאִינוֹ עֲמָהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מְפַנֵּי שְׂיֵשׁ בְּגְדוּלָה פְּסִין³⁷ מְכַאֵן וּמְכַאֵן³⁸, הָרִי הֵיא כְּמוֹ מְפַלְגָתָן³⁹ מִן הַקִּטְנָה, וְאֵין הַקִּטְנָה מְפַלְגָתָן מִן הַגְּדוּלָה, אֲלֵא הָרִי הֵיא בְּקָרְן-זוּיַת שְׁלָה.

33) והרי היא פתוחה כולה לחצר הגדולה, אבל אין החצר הגדולה פרוצה במלואה לקטנה מפני שחלקי קיר הגדולה העודפים מכאן ומכאן חוצים ביניהן. 34) כי הקטנה נגרת אחרי הגדולה - והרי היא כזוית ממנה. 35) כי אין הרוב שבקטנה נמשך אחרי המיעוט שבגדולה למרות פריצת זו לזו (עירובין דף צב עמוד ב). 36) כי השליח ציבור יחיד הוא ונמשך אחרי הציבור. 37) מחיצות, קירות. 38) אבל אילו לא נשתיירו בקיר הגדולה פסים מכאן ומכאן - כגון שהקטנה והגדולה שוות ברוחבן - אז היו נידונות כחצר אחת ממש. 39) מורחקת ומבודדת. ואין הדברים אמורים אלא לעניין צירוף עשרה, אבל לעניין עניית קדושה וברכו יכול כל יחיד הנמצא מחוץ לבית הכנסת לענות, אף על פי שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, והרי הוא בכלל ציבור שבפנים, כדברי רבי יהושע בן לוי (פסחים דף פה עמוד ב): "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". וראה בתוספות לעירובין (דף צב עמוד ב) דיבור המתחיל: "תשעה בגדולה".

ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוּאָה בְּגְדוּלָה, אֲסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלְקָרוֹת קְרִיאַת-שְׁמַע בְּקִטְנָה⁴⁰; הָיְתָה צוּאָה בְּקִטְנָה, מִתֵּר לְהִתְפַּלֵּל וְלְקָרוֹת קְרִיאַת-שְׁמַע בְּגְדוּלָה, אִם לֹא הָיָה שָׁם רִיחַ רַע, מְפַנֵּי שֶׁהֵיא מְפַלְגָתָן מְמַנֵּה⁴¹.

40) שאין הקטנה מופלגת מהגדולה, ואנו רואים הצואה כאילו היא בקטנה. 41) (עירובין, שם) ואף על פי שאנשי הגדולה רואים את הצואה שבחצר הקטנה אין היא אוסרת עליהם, הואיל וברשות אחרת היא, הרי היא כצואה המונחת מאחורי מחיצה של זכוכית, שאף על פי שרואה אותה, מותר לקרות כנגדה כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה י) מפני שהרשויות חלוקות (כסף משנה).

ט. שְׁלִיחַ-צְבוּר מוֹצִיא אֶת הַרְבִּים יְדֵי חוֹבְתָן. יִצְדָּד? בְּשַׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר פֶּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הָרִי הֵן כְּמִתְפַּלְלִין. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁאִינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ אִינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, אֲלֵא בְּתַפְלַת עֲצָמוֹ⁴².

42) (ראש השנה דף לד עמוד ב) והש"ץ אינו חוזר על התפילה בקול, אלא כדי שיענו קדושה אחריו (טור אורח חיים סימן קכד). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

י. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁴³? בְּשִׁאֵר יְמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ מִרֵּאשֵׁי-הַשָּׁנָה וְיוֹם-הַכְּפוּרִים שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל⁴⁴; אֲבָל בְּשָׁנֵי יָמִים אֵלוֹ שְׁלִיחַ-צְבוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ, כְּשֵׁם שְׁמוֹצִיא מִי שְׁאִינוֹ יוֹדֵעַ, מְפַנֵּי שֶׁהֶם בְּרָכוֹת אֲרַפּוֹת,

מתוך מהדורת חזק

עד שבה מעשה לידי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך? אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם רואים אותי ומצילים אותי מן הפתחים ומן הקוצים". (53) לתפילה, אמנם במשנה שם (מגילה פרק ד, משנה ו) אינו נזכר אלא שפורס על שמע; אבל שובר לפני התיבה אין שם, אלא שדברי רבינו מיוסדים על דברי הגאונים הובאו ב"אוצר הגאונים" למגילה כד, (סימן קנ"ט) האומרים: "סומא, או שכהו עיניו מרוב זיקנה, יורדים לפני התיבה ומוציאים את הרבים ידי חובתם. (54) כמו ששנינו (מגילה פרק ג, משנה ו): "פוחח פורס את שמע" ופירש שם רבינו אלפס: פוחח – מי שבגדיו קרועים וכתפיו וזרועותיו ערומות, "כאשר הלך עבדי ישעיה ערום ויחף" (ישעיה פרק כ, ג) מתרגם יונתן: פְּחִיחַ ויחף. (55) משום כבוד הציבור (מסכת סופרים פרק י"ד הלכה טו).

(שם, דף כד עמוד ב) אין מורדין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה... מפני שקוראין לאלפיי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפיי"ן (וכשמגיעים לברכת כהנים הם אומרים: יַעַר ה' פניו (במקום יאר) ולשון קלה הוא, כי יש "פנים" המתפרשים לשון כעס, (רש"י שם). (51) אף על פי שבדרך כלל אין ממנין שליח-ציבור אלא גדול שבציבור וכו' כמבואר (לעיל הלכה י"א) בכל זאת יכול הרב למנות אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור, אף על פי שאין בו כל התנאים האמורים (כסף משנה). וכן יש להוכיח ממסכת ברכות (דף לג עמוד ב). (52) ומברך ברכת "יוצר המאורות" אף על פי שאינו רואה את אור השמש, כי סוף סוף נהנה גם הוא מהאור, כמאמרו של רבי יוסי (מגילה דף כד עמוד ב): "כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: והיית ממשש בצהריים, כאשר ימשש העיוור באפלה (דברים פרק כח, פסוק כט) וכי מה איכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה?

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון ו' תמוז ~

מצות עשה קנ"ג.

ובְּהַעֲדָר חֲכָמִים מְאָרְץ יִשְׂרָאֵל, אֲזַ מִתָּר לְבֵית דִּין הַסְּמוּךְ (הסמוך לכהן) בְּאָרְץ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד שְׁנַיִם וְלִקְבֹּעַ הַדָּשִׁים בְּחוּצָה לְאָרְץ, כְּדָרְךָ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שְׁנִתְבָּאָר בְּתַלְמוּד (ברכות סג.) — וּבְנָה יֵשׁ קָשִׁי גְדוֹל, וְהִדְוֵעַ (ש)כְּמַעַט תְּמִיד בֵּית דִּין הַגְּדוֹל אֲמַנָּם הִנֵּה בְּאָרְץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם שִׁקְבְּעוּ הַדָּשִׁים וַיַּעֲבְרוּ שְׁנַיִם בְּדַרְכֵי הַמְּקַבְּלוֹת אֲצֵלָם וּבְהַתְקַבְּצָם יחד.

וְיֵשׁ כָּאֵן יוֹסֵד גְּדוֹל מְאֹד מִיּוֹסְדוֹת הָאֲמוּנָה, שְׁלֵא יַדְעוּהוּ וְלֹא יִרְגִּישוּ בוֹ אֲלֵא הַמַּעֲמִיקִים חֲקָר. הִנְנוּ: זֶה שְׁאֲנוּ מִחֻשְׁבִּים הַיּוֹם בְּחוּצָה לְאָרְץ בְּסִדְר הַעֲבוּר שְׁבִינְיָנוּ וְאוֹמְרִים שְׁיֹם זֶה רֹאשׁ חֲדָשׁ וְיֹם זֶה חַג — לֹא בְּגִלְל חֻשְׁבוֹנָנוּ אֲנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אִפְן, אֲלֵא מִפְּנֵי שְׁבִית דִּין הַגְּדוֹל שֶׁבְּאָרְץ יִשְׂרָאֵל כָּכָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חַג אוֹ רֹאשׁ חֲדָשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אֲמָרוּ שְׁיֹם רֹאשׁ חֲדָשׁ אוֹ הַיּוֹם חַג, הוּא נֶעֱשָׂה חַג אוֹ רֹאשׁ חֲדָשׁ, בֵּין שְׁהִיָּתָה פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֻשְׁבוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שְׁנִמְסַר לָנוּ בְּקִבְלָה (ראש השנה כה): "אֲשֶׁר-תִּקְרָאוּ אֹתָם (ויקרא כג, ב) — אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֲלֵא אֵלוֹ", כְּלוֹמֵר: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הֵם שְׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפֵלוּ שְׁוֹגְגִין אֲפֵלוּ אֲנוֹסִין אֲפֵלוּ מִטְּעִין, כְּמוֹ שְׁבָא לָנוּ בְּקִבְלָה. וְאֵין אֲנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם חֻשְׁבוֹן אֲלֵא כְּדִי שְׁנַדַּע אֶת-הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בוֹ בְּנֵי אָרְץ-יִשְׂרָאֵל, בֵּין שֶׁבְּסִדְר זֶה עֲצֻמוֹ מִחֻשְׁבִּים וְקוֹבְעִים הַיּוֹם — לֹא בְּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אֲנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֻשְׁבוֹנָנוּ. וְאֵין חֻשְׁבוֹנָנוּ אֲלֵא לְגִלּוּי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהֵבֵן זֶה הֵיטָב.

הַמְצָה הַקְּנִ"ג — הַצּוּי שְׁצִנּוּ יַחְעֵלָה לְקַדֵּשׁ הַדָּשִׁים וְלַחֲשֹׁב הַדָּשִׁים וְשְׁנַיִם, וְזוֹ הִיא מִצְוֹת קְדוּשׁ הַחֲדָשׁ (קביעת יום ראש-חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אֲמָרוּ יַחְעֵלָה: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֹאשׁ הַדָּשִׁים" (שמות יב, ב) וּבְפִרְוֵי נֶאֱמָר (ראש השנה כב): "עֲדוֹת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לְכֶם", כְּלוֹמֵר: מִצְוָה זוֹ אֵינָה מְסוּרָה לְכָל-אֶחָד וְאֶחָד כְּשֶׁבֶת בְּרֹאשִׁית (השבת). עַל-שֵׁם שֶׁבֶת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמַּעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית) — שְׁכָל-אֶחָד מוֹנֶה שֶׁשָּׂה יָמִים וְשׁוֹכֵת בְּשָׁבִיעִי — כִּף שֶׁגַם כָּל-אֶדָם הָרוּאָה אֶת-הַלְּבָנָה יַעֲשֶׂנוּ רֹאשׁ חֲדָשׁ, אוֹ יַחֲשֹׁב בְּחֻשְׁבוֹן הַתּוֹרְנִי (חישובי הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וַיַּעֲשֶׂה רֹאשׁ חֲדָשׁ, אוֹ יִרְאֶה שְׁהָאֵבִיב אַחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלְתוֹ (אוֹ סִיבָה אַחֲרָת) מִמָּה שְׁרֹאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בוֹ וְיוֹסִיף חֲדָשׁ — אֲלֵא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂה לְעוֹלָם אֲלֵא בֵּית דִּין הַגְּדוֹל דוֹקָא וּבְאָרְץ יִשְׂרָאֵל דוֹקָא. לְפִיכֵף בְּטֻלָּה אֲצֵלִינוּ הַיּוֹם הָרְאִיָּה מִחֻמַּת הַעֲדָר בֵּית דִּין הַגְּדוֹל, כְּמוֹ שְׁבִטְלָה הַקְּרִבַת הַקְּרִבּוֹת מִחֻמַּת הַעֲדָר הַמְּקַדֵּשׁ. וּבְנָה טַעֲוֵ הַמֵּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאֵן בְּמִזְרַח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיּוֹסֵד שֶׁגַם לֹא כָּל-הַרְבָּנִים עֲמָדוּ עֲלָיו, וְהַחֲלוּ מְגַשְׁשִׁים עִמָּהֶם בְּחֻשְׁכַת הָאֶפְלָה. דַּע, שֶׁהַחֻשְׁבוֹן הַזֶּה שְׁאֲנוּ מִחֻשְׁבִּים הַיּוֹם יוֹדְעִים בוֹ רְאִשֵׁי הַחֲדָשִׁים וְהַמוֹעֲדִים, אֵין מִתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ אֲלֵא בְּאָרְץ יִשְׂרָאֵל בְּלִבְד; אֲבָל בְּשַׁעַת הַדְּחַק

מתוך מהדורת חזק

ותעניית (טו) וכן אנו מצוים לתקע בתצורות בזמן הצרות והרעות כשנצטק אליו תעלה כמו שאמר: "וכי־תבאו מלחמה בארצכם וגו'" (שם, ט).

והנני מוסיף לך באור: אלו הנחנו, למשל, שבגי ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל — חלילה לאל מלעשות זאת, לפי שכבר הבטיח שלא ימחה ולא ישרש את־שארית האמה לגמרי — ולא יהיה שם בית דין בנמצא, ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ ישראל — הרי אז לא היה חשבוננו זה מועיל לנו כלל בשום אופן, לפי שאין לנו לחשב בחוצה לארץ ולעבר שנים ולקבוע חדשים אלא באותם התנאים הנזכרים, כמו שבארנו כי מצוין תצא תורה ודבר־ה' מירושלם" (ישעיה ב, ג). ואם תבונן מי שיש לו דעה שלמה בדברי התלמוד שבענין זה, ותבאר לו כל־מה־שאמרנו ברור שאין בו שום ספק. והנה יש רמזים בלשון התורה, המורות על יסודות הסדר שאנו סומכים עליו בדיעת ראשי חדשים ועבור שנים, מאלה אמרו: "ושמרת את־החקה הזאת למועדה מימים מימה" (שמות יג, י). אמרו (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מלמד שאין מעברין את־השנה אלא בפך הסמוך למועד" (בחדש אדר — הסמוך למועד פסח) ואמרו (שם): "מנין שאין מעברין את־החדש אלא ביום ואין מקדשין את־החדש אלא ביום? תלמוד לומר: מימים מימה". ואמר תעלה: "לחדשי השנה" (שם יב, ב), אמרו (מגילה ה): "חדשים אתה מחשב לשנה, ואי אתה מחשב ימים" — משמע שההוספה בה לא תהא אלא חדש שלם. ואמר: "חדש ימים" (במדבר יא, כא) — אמרו: "ימים אתה מחשב לחדש ואין אתה מחשב שעות". ואמרו: "שמור את־החדש האביב" (דברים טו, א) — משמע שבשנים שלנו חובה שנשמור בהן תקופת השנה, ולפיכך יהיו שנות חמה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וכבר נתבאר כל־דיני מצוה זו בשלמות בפרק א' מסנהדרין (יא) ובמסכת ראש השנה (ב). וגם בכרכות (גט).

~ יום רביעי ט' תמוז ~

מצות עשה נט.

המצוה הנ"ט — הצווי שנצטוינו לתקע בתצורות במקדש בעת הקרבת כל־קרבן מקרבנות המועדות, והוא אמרו תעלה: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בתצורת" (במדבר י, י). ובפרוש אמרו (ראש השנה כו), שמצות היום בתצורות. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בספרי (פרשת בהעלותך) וראש השנה (כו): ותעניית (טו) וכן אנו מצוים לתקע בתצורות בזמן הצרות והרעות כשנצטק אליו תעלה כמו שאמר: "וכי־תבאו מלחמה בארצכם וגו'" (שם, ט).

~ יום חמישי י' תמוז ~

מצות עשה נט.

הלכות מגילה וחנוכה פרק א"ב.

המצוה הנ"ט — הצווי שנצטוינו לתקע בתצורות במקדש בעת הקרבת כל־קרבן מקרבנות המועדות, והוא אמרו תעלה: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בתצורת" (במדבר י, י). ובפרוש אמרו (ראש השנה כו), שמצות היום בתצורות. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בספרי (פרשת בהעלותך) וראש השנה (כו): ותעניית (טו) וכן אנו מצוים לתקע בתצורות בזמן הצרות והרעות כשנצטק אליו תעלה כמו שאמר: "וכי־תבאו מלחמה בארצכם וגו'" (שם, ט).

הלכות מגילה וחנוכה פרק א"ב נדפס לעיל מעמוד קכו (127) עד עמוד קלג (133) בשיעור לג' פרקים ליום.

~ יום שישי י"א תמוז ~

הלכות מגילה וחנוכה פרק ג"ד. נדפס לעיל מעמוד קלג (133) עד עמוד קלז (137) בשיעור לג' פרקים ליום.

מצות עשה ריג.

המצוה הרי"ג — הצווי שנצטוינו לבעול בקדושין ובמתן דבר ביד האשה, או בשטר, או בכיאה — וזוהי מצות קדושין. והרמז על כך אמרו: "כייקח איש אשה ובעלה" (דברים כד, א), — משמע שקונה בכיאה. ואמר "ויצאה והיתה" (שם, ב) — כשם שציאתה בשטר (גט)

~ יום שני ז' תמוז ~

מצות עשה קנג.

המצוה הקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

~ יום שלישי ח' תמוז ~

מצות עשה קנג. נט.

המצוה הקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

המצוה הנ"ט — הצווי שנצטוינו לתקע בתצורות במקדש בעת הקרבת כל־קרבן מקרבנות המועדות, והוא אמרו תעלה: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בתצורת" (במדבר י, י). ובפרוש אמרו (ראש השנה כו), שמצות היום בתצורות. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בספרי (פרשת בהעלותך) וראש השנה (כו):

מתוך מהדורת חזק

ובמתן דְּבַר בְּיַד הָאִשָּׁה, או בְּשֵׁטֶר, או בְּבִיָּאָה — וְזוּהִי מִצְוֹת קְדוּשִׁין. וְהִרְמֹז עַל כֵּן אָמְרוּ: "כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעֵלָהּ" (דברים כד, א), — מִשְׁמַע שְׁקוּנָה בְּבִיָּאָה. וְאָמַר "וְיִצְאָה וְהִיָּתָה" (שם, ב) — כִּשְׁם שְׂיִצְיָאָתָה בְּשֵׁטֶר (גט) כֵּן הִתְנַיָּה (הנשואין) בְּשֵׁטֶר. וְכֵן לְמַדְנוּ שֶׁהִיא נִקְנִית בְּכֶסֶף מִמֶּה־שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֲמָה עֲבָרְיָה: "אֵין כֶּסֶף" (שמות כא, יא), אָמְרוּ: אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה אָבֵל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמִנּוּ? (מִיָּהוּ?) אָב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אָבֵל קְדוּשִׁין דְּאֻרְיָתָא הֵם בְּבִיָּאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּתְבָּאָר בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת בְּכַתְּבוֹת (ג. וְקְדוּשִׁין (פּרָק א מִשְׁנָה א) וְנִדְּהָ (פּרָק ה מִשְׁנָה ד). וְכִבְרֵי נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּשִׁלְמוֹת בְּמִסְכָּתָא הַמִּיְחַדֵּת לְכֶף, כְּלוּמַר: מִסְכָּת קְדוּשִׁין. וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ עַל קְדוּשִׁין בְּבִיָּאָה שֶׁהֵם דְּאֻרְיָתָא הֵנָּה נִתְבָּאָר שְׁמִצְוֹת קְדוּשִׁין דְּאֻרְיָתָא.

כֵּן הִתְנַיָּה (הנשואין) בְּשֵׁטֶר. וְכֵן לְמַדְנוּ שֶׁהִיא נִקְנִית בְּכֶסֶף מִמֶּה־שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֲמָה עֲבָרְיָה: "אֵין כֶּסֶף" (שמות כא, יא), אָמְרוּ: אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה אָבֵל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמִנּוּ? (מִיָּהוּ?) אָב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אָבֵל קְדוּשִׁין דְּאֻרְיָתָא הֵם בְּבִיָּאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּתְבָּאָר בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת בְּכַתְּבוֹת (ג. וְקְדוּשִׁין (פּרָק א מִשְׁנָה א) וְנִדְּהָ (פּרָק ה מִשְׁנָה ד). וְכִבְרֵי נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּשִׁלְמוֹת בְּמִסְכָּתָא הַמִּיְחַדֵּת לְכֶף, כְּלוּמַר: מִסְכָּת קְדוּשִׁין. וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ עַל קְדוּשִׁין בְּבִיָּאָה שֶׁהֵם דְּאֻרְיָתָא הֵנָּה נִתְבָּאָר שְׁמִצְוֹת קְדוּשִׁין דְּאֻרְיָתָא.

~ שבת קודש י"ב תמוז ~

מצות עשה ריג.

המצוה הרי"ג — הצווי שנוצטוינוונו לבעול בקדושיין

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ח הו"ח אי"א נו"נ כו' מוה"ר אברהם סענדער שי

וזוגתו מרת שיינא שרה תח"ו

שלום וברכה!

...הנה יה"ר מהשי"ת שכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נב"מ זי"ע, זאלט איר

האבען א געזונטען פרייליכען זומער.

ועי"פ מרז"ל בסוטה דף יו"ד ע"א שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאי כי שמש ומגן ה"א - שזהו ג"כ הרמז שלע"ל הקב"ה מוציא חמה מנרתקה, - והשמש בגבורתה בגשמיות ה"ה בימי הקיץ, שזהו ג"כ הוראה שכן הוא ברוחניות שדברים הגשמיים משתלשלים מהם ולכן מבואר בחסידות אשר עבודת ה' בימי הקיץ קלה יותר מאשר בימות החורף.

הנה יהי' להם א געזונטער פרייליכער זומער בגשמיות וברוחניות גם יחד ומטובו לפרוש בשלום בנס וב"ב שיחיו וכן לחתנם וב"ב שיחיו.

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות עם כל הפירושים.

נ"ב. נהנתי ממה שמשתדל לעורר אודות הנחיצות בקו העבודה, ואף שע"פ מכתבו לא קבל מענה בכתב, אבל בטח כל ענין של קדושה ובודאי דברי התעוררות בכלל זה, חזקה שפועלים בין אם נראה לעיני בשר או שלמשך זמן נשאר בהעלם, ועויין בקונטרס עץ חיים מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע הוספה ג' אשר בזמננו זה עיקר השתדלותו של היצה"ר הוא למנוע בני ישראל מקו העבודה, ומזה גופא מובן גודל הנחיצות בזה.

מוסג"פ הקונטרס והרשימה שהו"ל בקשר חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל וכן העתק מכתבי כללי לאגודת נשי ובנות חב"ד, אשר באמת תוכנו שייך לכל בנות ישראל, ובודאי ינצל את הני"ל בהמקומות שם יקבר באופן המתאים.

נביאים

יחזקאל פרק לז יא-יט

יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בְּנֵי־אֲדָם הַעֲצֻמֹת הָאֵלֶּה פְּלִבֵּית יִשְׂרָאֵל הִמָּה הִנֵּה אֲמֹרִים יִבְשׂוּ עֲצֻמוֹתֵינוּ וְאִבְדָּה תִקְוַתְנוּ נִגְוְרְנוּ לָנוּ: יב לִכֵּן הִנְבֵּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה אֲנִי פָתַח אֶת־קַבְרוֹתֵיכֶם וְהֵעֵלִיתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־אֲדַמַת יִשְׂרָאֵל: יג וַיִּדְעַתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּפְתַחְתִּי אֶת־קַבְרוֹתֵיכֶם וּבִהֲעֵלֹתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עִמִּי: יד וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל־אֲדַמַתְכֶם וַיִּדְעֹתֶם כִּי־אֲנִי יְהוָה דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: טו וְאַתָּה בְּנֵי־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וְכָתַב עָלָיו לִיהוּדָה וּלְבְנֵי יִשְׂרָאֵל (חברו) חֲבַרְיוּ וּלְקָח עֵץ אֶחָד וְכָתוּב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל (חברו) חֲבַרְיוּ: יז וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאֲחָדִים בְּיַדְךָ: יח וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֶלְיָךְ בְּנֵי עַמֶּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תִגִּיד לָנוּ מִה־אֵלֶּה לָךְ: יט דַּבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶתְעֵץ יוֹסֵף אֶשְׂרֵר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל (חברו) חֲבַרְיוּ וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וְעֵשִׂיתֶם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיַדְי:

רש"י

וגו'. וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו. ארבע תיבות הללו כתוב עליו לאמר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו: ולקח עץ אחד וכתוב עליו זה ליוסף עץ אפרים ושאר תשעה שבטים שהיו אחרי ירבע' שהיו משבט אפרים: (יז) והיו לאחדים. אני אחבר' לשני העצים שיהא עץ אחד בידך: (יט) הנה אני לוקח את עץ וגו'. שלא יהיו עוד לשתי ממלכות:

(יא) העצמות האלה כל בית ישראל המה. רמז ודוגמא לכל בית ישראל בצורתם המה שהרי הם אומרי' יבשו עצמותינו בצרות אבדה תקותינו ומה נוחיל לתשועה עוד. דבר אחר, כולם אלו משל ישראל היו ומפני שהחיתם עכשיו הם אומרים אבדה תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו המתים: (יב) לכן הנבא. שעתיד אני להחיותם שנית: (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד

מצודת ציון

(יא) נגזרנו. ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג):
(יד) והנחתי. מלשון מנוחה: (יט) עץ. ר"ל שבט מלוכה ולפי שעשה משל עץ אחז לשון עץ: עליו. ר"ל עמו בסמוך לו: את. עם:

הרואים את הגאולה וכאלו יאמרו ומה א"כ תועלת לנו עם הגאולה: (יב) הנה אני פותח וגו'. בזמן הגאולה אפתח קברותיכם ואעלה אתכם משם חיים וקיימים אתם עמי וכאומר הנה התחיה בעצמות הבקעה היא לאות על התחיה העתידה: והבאתי וגו'. וא"כ גם אתם תראו הגאולה: (יג) וידעתם וכו'. בפתחי וכו'. ר"ל בעת אפתח את קברותיכם ואעלה אתכם משם אתם עמי אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי: (יד) ונתתי רוחי בכם. אתן בכם רוח החייוני ותשארו חיים וקיימים ואושיב אתכם במנוחה על אדמתכם ואז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי אני דברתי ואני עשיתי כאשר דברתי: (טז) עץ אחד. חתיכת עץ אחד: ליהודה ולבני ישראל חבריו. המלות האלה כתוב עליו כאומר העץ ההוא מרמז על יהודה ועל בני ישראל חבריו הם בני בנימין שהתחברו עליו להיות ממלכות אחת: ולקח עץ אחד. ועוד לקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עד אפרים וכו' כאומר על יוסף מרמז העץ ההוא והוא אפרים הבא מיוסף שמלכות ישראל נקראת על שמו לפי שמלך הראשון היה עליהם ירבעם הבא מאפרים ומרמז העץ ההוא עליו ועל שאר השבטים שהתחברו עמו להיות תחת ממשלתו: (יז) וקרוב אותם. תקרב העצים זה אל זה להיות נראים לך כאילו המה חתיכת עץ אחד: והיו לאחדים בידך. כשיהיו עדיין בידך יתחברו יחד ע"פ נס ויהיו חתיכה אחת באמת: (יח) הלא תגיד. ר"ל הלא מהראוי שתגיד לנו למה אלה לך על מה תרמזו בזה: (יט) את עץ יוסף. ר"ל שבט מלכות יוסף אשר הוא ביד אפרים: ושבטי ישראל חבריו. ר"ל וגם אקח שבטי ישראל שהתחברו עמו ואתן אותם עליו ר"ל עם אפרים אתנם להיות שבט מלכות יהודה ואעשה אותם לשבט מלכות אחד וכן תקום הדבר בידי החזקה:

כתובים

דברי הימים א פרק כו כד-לא

כד יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על-ישראל ולא עלה המספר במספר דברי-הימים למלך דוד: (ס) כה ועל אצרות המלך עזמות בן עדיאל (ס) ועל האצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלות והנתן בן עזיהו: (ס) כו ועל עשי מלאכת השדה לעבדת האדמה עזרי בן קלוב: (ס) כז ועל הכרמים שמעי הרמתי (ס) ועל שבכרמים לאצרות היין זבדי השפמי: (ס) כח ועל הזיתים והשקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי (ס) ועל אצרות השמן יועש: (ס) כט ועל הבקר הרעים בשרון (שמרי) שרטי השרוני (ס) ועל הבקר בעמקים שפט בן עדלי: (ס) ל ועל הגמלים אוכל הישמעלי (ס) ועל האתנות יחדיהו המרנתי: (ס) לא ועל-הצאן יזו ההגרי כל-אלה שרי הרכוש אשר למלך דוד: (ס)

רש"י

שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו לעבדים כאיש אחד: (כה) ועל אוצרות המלך. אוצרות כסף וזהב, כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האתונות שלו: ועל האוצרות בשדה. ועל מה שגדל בשדה, תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין: בערים. לחמש הערים ולחמש ערי המלך ומגדלותיו: (כז) ועל עשי מלאכת השדה לעבודת האדמה. לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב. היה ממונה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם בקר וכל כלי המחרשה: (כז) ועל הכרמים. לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים. הוא אוצרות היין: (כח) ועל הזיתים. לנוטעין ולמסוק: (כט) ועל הבקר הרועים בשרון. שרטי השרוני. הבקי בענינם: (ל) הישמעלי. היודע בטוב עסקן של גמלים: (לא) ועל הצאן יזו ההגרי. כי ההגרים יושבי אהל בשדה לכן מנהו על צאנו:

מצודת ציון

(כד) החל. התחיל: ולא כלה. לא השלים:

שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו לעבדים כאיש אחד: (כה) ועל אוצרות המלך. אוצרות כסף וזהב, כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האתונות שלו: ועל האוצרות בשדה. ועל מה שגדל בשדה, תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין: בערים. לחמש הערים ולחמש ערי המלך ומגדלותיו: (כז) ועל עשי מלאכת השדה לעבודת האדמה. לחרוש האדמה: עזרי בן כלוב. היה ממונה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם בקר וכל כלי המחרשה: (כז) ועל הכרמים. לעדור ולזמור הכרמים: ועל שבכרמים. הוא אוצרות היין: (כח) ועל הזיתים. לנוטעין ולמסוק: (כט) ועל הבקר הרועים בשרון. שרטי השרוני. הבקי בענינם: (ל) הישמעלי. היודע בטוב עסקן של גמלים: (לא) ועל הצאן יזו ההגרי. כי ההגרים יושבי אהל בשדה לכן מנהו על צאנו:

מצודת דוד

(כד) החל למנות. את היתירים מבין עשרים: לא כלה. לספור את כולם כי לא מנה אז שבט לוי ובנימין כמ"ש למעלה ועם כל זה היה בזאת קצף על ישראל ובא בהם הדבר כמ"ש למעלה: ולא עלה המספר. ר"ל לכן חדל מלמנות את הפחותים מעשרים ולא עלה המספר שלהם כמספר האמור בדברי הימים וכו' כי המספר האמור שם הלא המה מן היתירים מבין כ': (כה) ועל אוצרות המלך. הממונה על אוצרות המלך היה עזמות: בשדה בערים וכו'. אוצרות התבואה וכלי מלחמה וכדומה: (כו) לעבודת האדמה. לחרוש ולזרוע ולקצור: (כז) ועל הכרמים. על העבודה אשר יעשה בהם עד אחר הבציר: ועל שבכרמים. על העבודה אשר יעבוד בהענבים עד להביא היין אל האוצרות והוא דריכת הענבים בגת וכדומה: (כח) והשקמים אשר בשפלה. מין אילני תאנים הגדלים בעמק וכן כשקמים אשר בשפלה לרוב (דה"ב ט'): (כט) בשרון. בארץ מישור ומקום שמן: השרוני. הרגיל לרעות בשרון וכן כל הממונים העמיד על כל דבר אדם הרגיל בה: (לא) שרי הרכוש. מלת רכוש כולל כסף וזהב ומקנה וכל המטלטלין ושדות: אשר למלך. אשר הופקדו למלך דוד:

משניות מסכת סוכה

ג פֶּרֶס עֲלֶיהָ סְדִין מִפְּנֵי הַחֲמָה, או תַּחְתֵּיהָ מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, או שְׁפִירָם עַל גְּבֵי הַקִּינוּף – פְּסוּלָה. אֲבָל פֹּרֶס הוּא עַל גְּבֵי נִקְלִיטֵי הַמַּטָּה.
 ד הֲדֵלָה עֲלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן וְאֶת הַדְּלָעַת וְאֶת הַקֶּסֶסִם, וְסִפְּךָ עַל גְּבֵהָ – פְּסוּלָה. וְאִם תִּהְיֶה סִפְּךָ הֶרְבֵּה מִהֵן, או שְׁקֶצֶץ – בְּשֶׁרֶה. זֶה הַפְּלִל: כָּל שֶׁהוּא מִקְבֵּל טְמֵאָה וְאִין גְּדוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ – אִין מִסְכְּבִים בּוֹ, וְכָל דְּבָר שְׂאִינוּ מִקְבֵּל טְמֵאָה וְגִדּוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ – מִסְכְּבִין בּוֹ.

פירוש ברטנורא

ג נשר. שלא יהו עליו וקסמין וירדין על השלחן. פ"א שלא ינשרו העלין לאחר שיכשו ותשאר הסוכה חמה מרובה מצלתה. וסדין דבר המקבל טומאה הוא ופסול לסכך. ודוקא מפני הנשר, אבל לצאותה כשרה: או שפירם על גבי הקינוף. כלומר או אפילו לא פרסו מפני הנשר, אלא לנוי על מנתו ע"ג הקינוף שהו ד' קונדסין לד' גרלי מנתו שהן גבוהין ומניח כלונסות מוה לזה על גבוהן ופירם סדין עליהם והרחיקו מן הסכך והשתא לא מסכך בדבר המקבל טומאה דהא לאו לסוכי שמחיה התם: פסולה. משום דאינו יושב בסוכה דאהל מפסיק ביניהם: אבל פורם הוא ע"ג מטה שיש לה נקליטין. שאינו אלא שנים והן יוצאין באמצע המטה אחד למראשותיה ואחד לרגליה ונותנין מו לזו [כלונסא ופורם עליו סדין] ומשום דאין לה גג טפה רחב מלמעלה לא מקרי אוהל:

ד הדלה עליה. הגביה על גבה: קיסום. אירא בלע"ו, והיא גדלה כגפן וכדלעת: פסולה. לפי שאין מסככין במחובר: ואם היה הסכך הרבה מהם. שהיה שם סכך כשר הרבה יותר מהגפן והדלעת, כשרה. והוא שחבטמן וערבן עם הסכך כשר ואין נראין בעין, דסכך כשר רבה עליהן ומבטלן כשהן מעורבין: או שקצצן. אף לאחר שסכך בהן, כשרה. והוא שינענעם לאחר קציצתם, דאי לאו הכי פסולה, דאמרה תורה (דברים ט"ז) חג הסוכות תעשה, ולא מן העשוי, כלומר כשתעשה תהא ראי למוכה, ולא מן העשוי בפסול, שאין ראי למוכה ואתה מתקנה, כי הא דמכשר לה בקציצה ולא הדר סתר לה. אבל כשמנענע הוי כסותר וחוזר ומסכך, שמנביח כל אחד לבד ומניחו וחוזר ומגביה את חבירו ומניחו: כל דבר שאינו בו. לאפוקי כלי עץ ובגדי פשתן ומחצלאות, שאע"פ שגדוליהם מן הארץ אין מסככין בהן הואיל ומקבלין טומאה: וגידוליו מן הארץ וכו'. דכתיב חג הסוכות [תעשה לך באספך] מוגרן ומיקבך, בפסולת גרן ויקב הכתוב מדבר, כלומר מן הנשאר אחר שאספת הגרן והיקב כנון קשין ומזרות, מהם עשה סוכה:

משניות מבוארות – קהתי

הקיסום; ויש מפרשים: וסיכך על גבה – או סיכך על גבה, כלומר: סיכך תחילה את סוכתו בסכך כשר והדלה עליה את הגפן או את הדלעת וכו', או שהדלה תחילה את הגפן וכו' על הסוכה, וסיכך על גבה סכך כשר (הרי"ו), פְּסוּלָה – הסוכה, מפני שסיככה גם בדבר המחובר לקרקע, שהוא סכך פסול. וְאִם הָיָה סִפְּךָ – הסכך הכשר, הֶרְבֵּה מִהֵן – הרבה יותר מזמורות הגפן או מעלי הדלעת, וערבבם יחד עם הסכך הכשר עד שאינם נראים בעין (ברטנורא), או שְׁקֶצֶץ – שקצץ את הענפים לאחר שסיכך בהם, בְּשֶׁרֶה – הסוכה. בגמרא מבואר, שאפילו קצצן, אין הסוכה כשרה אלא אם כן נענע את הענפים לאחר קציצתם, היינו שהרים כל ענף וענף והניחו, שכנגון זה דומה כאילו הניחם מחדש על הסוכה, שנאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכות תעשה" ודרשו: "תעשה" ולא מן העשוי, כלומר שבשעת עשיית הסוכה תהיה כשרה וראויה לסוכה ולא שבשעת עשייתה היא פסולה ואחר כך אתה מתקנה; הלכך כשסיכך בענפים מחוברים וקצצם אחר כך, צריך לנענע אותם, כמו שבארנו לעיל, שהיא דומה כאילו סותר את הסוכה (שהרי עיקר הסוכה הוא הסכך) וחוזר ומסכך מתחילה בסכך כשר. ויש מפרשים, שאפילו היה הסיכך הרבה מהן, צריך מכל מקום לקצצם, או שקצצן – היינו שרוב הסכך הוא מן הגפן המורלית או מן הדלעת, ואם קצצם ונענעם, הסוכה כשרה (דמ"ט). זֶה הַפְּלִל – בענין הסכך: כָּל שֶׁהוּא מִקְבֵּל טְמֵאָה – כגון כלים, בגדים וכיוצא בהם, וְאִין גְּדוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ – או כל שאין גידולו מן הארץ, אף על פי שאינו מקבל טומאה, כגון עורות בהמה שאינם מעובדים (שהואיל ולא נגמרה מלאכתם אינם מקבליים טומאה). אִין מִסְכְּבִים בּוֹ – את הסוכה, וְכָל דְּבָר שְׂאִינוּ מִקְבֵּל טְמֵאָה וְגִדּוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ – שמתקיימים בו שני התנאים הללו כאחד, מִסְכְּבִין בּוֹ – בגמרא דורשים כלל זה ממה שנאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכות תעשה לך..." באספך מוגרן ומיקבך" – בפסולת גרן ויקב הכתוב מדבר, כלומר

~ יום ראשון ~

ב אור משנה ג

פֶּרֶס עֲלֶיהָ – על הסוכה, היינו על הסכך, סְדִין מִפְּנֵי הַחֲמָה – כדי להגן על היושבים בסוכה, או תַּחְתֵּיהָ – או שפירם סדין תחת הסוכה, היינו תחת הסכך, מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר – מפני העלים הנושרים מן הסכך, כדי שלא יהיו נופלים על השולחן; ויש מפרשים: מפני החמה – כדי להגן על הסכך שלא יתייבש, ומפני הנשר – שלא ינשרו העלים, כלומר שבשני הדברים בא הוא למנוע שלא תישאר הסוכה חמה מרובה מצילתה (תוספות); וסדין הרי הוא דבר המקבל טומאה, וכל דבר המקבל טומאה פסול לסכך (מבואר להלן משנה ד). או שְׁפִירָם עַל גְּבֵי הַקִּינוּף – קינוף הוא ארבעה עמודים קצות המיטה, ועליהם מוטות או חבלים, ופרס על גבי הקינוף סדין והכניסו לתוך הסוכה, פְּסוּלָה – הסוכה מלישב בה כשפירם סדין עליה או תחתיה, לפי שהוא סכך פסול; וכן פסול הקינוף מלאכול בו או מלישון בו מתחת לסדין, לפי שהסדין נחשב כאוהל המפסיק בינו לבין הסכך ונמצא שאינו יושב בסוכה. אֲבָל פֹּרֶס הוּא – סדין, עַל גְּבֵי נִקְלִיטֵי הַמַּטָּה – שני עמודים זקופים באמצע המטה, אחד למראשותיה ואחד למרגלותיה, ועליהם מוט או חבל, וכשפורסים עליו סדין נעשה גג משופע, שאין ברחבו טפה מלמעלה, הלכך אין הסדין נחשב כאוהל לבטל את הסכך שעל גביו.

ב אור משנה ד

הֲדֵלָה עֲלֶיהָ – הגביה והמשך על הסוכה, אֶת הַגֶּפֶן – שיש לה זמורות ארוכות, וְאֶת הַדְּלָעַת – שיש לה עלים ארוכים, וְאֶת הַקֶּסֶסִם – מין עשב הנודל כגפן, וְסִפְּךָ עַל גְּבֵהָ – ויש גורסים: על גבן. היינו שסיכך בסכך כשר על הגפן או על הדלעת או על

ה חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין – אין מסככין בהן. וכלן שהתירין פשרות. וכלן פשרות לדרפנות. ו מסככין בנפרים; דברי רבי יהודה. ורבי מאיר אוסר. נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים – פשרה, ובלבד שלא יישן תחתיו.

ז תקרה שאין עליה מעויבה, רבי יהודה אומר: בית שמאי אומרים: מפפיק ונוטל אחת מבנותים; ובית הלל אומרים: מפפיק או נוטל אחת מבנותים. רבי מאיר אומר: נוטל אחת מבנותים, ואינו מפפיק.

פירוש ברטנורא

ה וחבילי זרדין. מין קנים, ובעודן לחים בהמה אוכלתן, וכשיבושו עומדין להסקן: אין מסככין. כשהן קשורים. ולא מפני שהן פסולים אלא פעמים שאדם בא וחבילתו על כתפו ומעלה ומניחה על גבי סוכה ליבשה ונמלך עליה לסכך, והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי בפסול, וזה לא נעשה אפילו לצל אלא ליבש והיו עשוי בפסול: וכלן, הפסולים ששינונו בסכך: בשמים לדרפנות. דסוכה סכך משמע ולא דפנות. הילכך סוכות תעשה לך מנרנך, אסכך משמע ולא אדפנות:

ו מסככין בנפרים דברי ר' יהודה. בנפרים שיש בהם ארבעה שהוא שעור מקום חשוב דברי הכל פסולה. פחות משלשה דברי הכל כשרה דחשיבי קנים. כי פליגי משלשה ועד ארבעה, רבי יהודה סבר כיון דלית בהו שעור מקום חשוב לא גזרינן שמא ישב תחת תקרת הבית. ורבי מאיר סבר כיון דנפקי מתורת לבוד גזרינן שמא יאמר מה לי לסכך באלו מה לי ליבש תחת תקרת ביתי. והלכה כר' יהודה:

ז תקרה. נג העשוי מקורות או נסרים: מעויבה. הטיט או הסיד שרגילין ליתן על גבי הקורות והנסרים קרוי מעויבה: מפפיק. סותר ומנענע כולן: או נוטל אחת מבנותים. ונותן סכך כשר במקומה. ורבי יהודה למעשה דמכשיר לסכך בנפרים, הלכך בפפוק סגי. ובלא פפוק אי אפשר משום תעשה ולא מן העשוי: ר"מ אומר. לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, שכולן מודים שצריך ליתול אחד מבנותים ופפוק אינו מועיל. ור"מ למעשה דאמר אין

משניות מבוארות – קהתי

הבית, ובנסרים הרחבים פחות משלשה טפחים, הכל מודים שכשרים לסכך, שדינם קנים; לא נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר אלא בנסרים שרחבם משלשה ועד ארבעה טפחים, שרבי יהודה סובר, הואיל ואין בהם שיעור מקום חשוב (4 טפחים), אינם דומים לתקרה, ולפיכך אין גוזרים שמא ישב תחת תקרת הבית, וכשרים לסיכך; ורבי מאיר סובר, הואיל ויצא מתורת לבוד (שאם היה אורז במקום אחד מהם, אין אומרים "לבד", שרק פחות משלשה כלבוד הוא), לפיכך גוזרים, שמא יאמר אדם, מה לי לסכך בנסרים אלו מה לי ליבש תחת תקרת ביתי, שהרי סכך זה של הנסרים דומה הוא לתקרה, הלכך אסור לסכך בהם. והלכה כרבי יהודה. **נתן עליה – על הסוכה, נסר שהוא רחב ארבעה טפחים** – כגון שנתנו בצד דופן הסוכה, פשרה – הסוכה, שסכך פסול אינו פוסל מן הצד אלא כשהוא רחב ארבע אמות, שכן עד ארבע אמות רואים את הסכך הפסול כאילו הוא המשך הדופן ("דופן עקומה"), **ובלבד שלא יישן תחתיו** – תחת הנסר. משנתנו נקטה שינה, שאפילו שינת עראי אסורה, שכן בענין אכילה ושתיה שנו (להלן ב, ד): "אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה", ואילו בענין שינה שנו בברייתא, שאין ישינים עראי חוץ לסוכה, משום שאין קבע לשינה, שאין אדם קובע עצמו לשינה, שפעמים אינו אלא מנמנם מעט, ודיו בכך (תוספות יום טוב).

בארנו משנתנו לדעת שמואל בגמרא, שכן רוב הפוסקים סוברים שהלכה כמותו. אבל דעתו של רב היא, שמחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר בנסרים שיש בהם ארבעה טפחים, שרבי מאיר גוזר משום תקרה, ורבי יהודה אינו גוזר, אבל בנסרים שאין בה ארבעה, דברי הכל כשרה.

~ יום שלישי ~

באור משנה ז

תקרה שאין עליה מעויבה – טיח של טיט, אלא נסרים בלבד, וכגון שהנסרים אינם רחבים ארבעה טפחים (ומב"ם), ששינונו לעיל (במשנה הקודמת), שנחלקו רבי יהודה ורבי מאיר אם מסככים בהם, אלא שכאן אף לרבי יהודה התקרה פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי", שהרי הנסרים לא נעשו לשם סוכה אלא לשם בית; **רב רבי יהודה אומר** – שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל כיצד להכשירה, **בית שמאי אומרים: מפפיק** – סותר ומנענע את כל הנסרים, **ונוטל אחת מבנותים** – ואף נוטל נסר אחד מבין כל שני נסרים ונותן במקומו סכך כשר, שלדעת בית שמאי אין מועיל הפפוק אלא

ממה שנשאר לאחר שאספת גרנך ויקבך, כגון קשים וזמורות, מהם תעשה סוכה.

"זה הכלל" שבמשנתנו שונה מ"זה הכלל" שבמקומות אחרים, שכן במקומות אחרים הכלל הוא מעין הפרט שקדם לו, ואילו כאן אין הכלל מעין הפרט שנישנה לפני כן במשנתנו בענין מחובר לקרקע שהוא פסול, אלא הואיל ומשנתנו עוסקת בסכך פסול נקטה "זה הכלל" להשמיענו, שנוסף על מה ששינונו לעיל שאין מסככים בדבר המחובר לקרקע, יש עוד שני נתיים בהכשר הסכך, שהיא דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, ואם היה חסר בו אחד מהנתיים הללו, הסוכה פסולה (הרי"ב"א. ועיין "תפארת ישראל").

~ יום שני ~

באור משנה ה

חבילי קש וחבילי עצים – חבילות של קש או של עצים, וחבילי זרדין – או חבילות של ענפי אילן רכים, אין מסככין בהן – כשהן קשורות. בגמרא מבואר הטעם, לפי שפעמים אדם בא מן השדה בערב וחבילתו על כתפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו כדי לייבשה, ואחר כך נמלך עליה לעשותה סכך, והתורה אמרה: "תעשה" ולא מן העשוי, כלומר הואיל וחבילה זו לא הונחה מתחילה לשם סכך, לפיכך כשנמלך עליה אחר כך להשאירה כסכך, הרי זה "מן העשוי" והוא פסול; ומטעם זה גזרו חכמים, שאף לכתחילה אין מסככים בחבילות של קש או של עצים או של זרדים, אף כשמניחין אותן לשם סכך ולא כדי לייבש (דמ"א). **וכלן** – כל אותן החבילות, שהתירין – אפילו לאחר שהניחן על הסוכה, שעל ידי כך עשה בהן מעשה לשם סכך, **פשרות** – במפרשים מבואר, שאפילו לא התכוון לשם מצוות סוכה, אלא לשם סוכה סתם, כלומר שהתיר את החבילות לשם צל, הסוכה כשרה לחג, כדעת בית הלל (לעיל משנה א). **וכלן** – כל הדברים ששינונו לעיל שהם פסולים לסכך, בין דברים המחוברים לקרקע, בין דברים שאין גידולם מן הארץ, בין דברים המקבלים טומאה, בין חבילות, **פשרות לדרפנות** – שעיקר ה"סוכה" הוא הסכך ולא הדרפנות, הלכך כל מה שדורשים מן המקראות בענין הכשר סוכה, הכוונה היא לסכך בלבד ולא לדרפנות.

באור משנה ו

מסככין בנפרים – בלוחות עץ; **דברי רבי יהודה. ורבי מאיר אוסר** – בגמרא מבואר (לדעת שמואל), שבנסרים הרחבים ארבעה טפחים הכל מודים שאין מסככים בהם, לפי שדומים הם לתקרת

ח המקרה ספתו בשפודין או בארוכות המטה, אם יש רוח ביניהן כמותן – פשרה. החוטט בגדיש לעשות בו סכה – אינה סכה.

ט המשלשל דפנות מלמעלה למטה, אם גבוהה מן הארץ שלשה טפחים – פסולה; מלמעלה למעלה, אם גבוהה מן הארץ עשרה טפחים – פשרה. רבי יוסי אומר: כשם שמלמעלה למעלה עשרה טפחים, כך מלמעלה למטה עשרה טפחים. הרחיק את הספוד מן הדפנות שלשה טפחים – פסולה.

י בית שנפחת וספד על גביו, אם יש מן הכתל לספוד ארבע אמות – פסולה. וכן חצר שהיא מקפת אכסדרה.

פירוש ברטנורא

מסכתין בנסרים. והלכה כר' יהודה שאמר משום בית הלל:

ח שפודין. אין ראוי לסכך, לפי שאינו גדול קרקע: [בארוכות] המטה. כלים המקבלים טומאה: אם יש ריוח ביניהן כמותן. לאו דוקא כמותן ממש ולא יותר, דהא מקום שפוד כפרוך הוא נחשב, וכשנותן סכך כשר בין שפוד לשפוד אם אין ביניהן אלא כמותן הוי פרוץ כעומד ופסול. אלא על כרחיך הריח שבניהן משהו יותר ככמותן; החוטט בגדיש. נטל מן העומרים למטה סמוך לארץ ועשה חלל כשעור סוכה והסכך נמצא עשוי ועומד מאליו. והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי. אבל אם היה בו חלל טפח במשך שבעה, עשוי לשם סכך, וחטט בו עד שהגביה את החלל לשעור גובה עשרה [אין] זו היא עשייתו, שהרי אינו מתקן אלא הדפנות ובדפנות לא אמרין תעשה ולא מן העשוי, והרי היא כסוכה פחותה מעשרה וחקק בה להשלימה לעשרה:

ט המשלשל. מוריד. שהתחיל לארוג הדפנות סמוך לסכך ואורג וכו' כלפי מטה: שלשה טפחים פסולה. היינו שיעור שיודקך הגדי בבת אחת ויכנס, דאמרן דכחאי גוונא אינה מחיצה: כיון שהגיע לעשרה כשרה. ואפי' אינן מניעות לסכך ומפלות ממנו הרבה: רבי יוסי אומר כשם שמלמעלה למעלה. דיו בארית עשרה: כך מלמעלה למטה. ואפילו גבוהות מן הארץ הרבה. דסבר מחיצה תלויה מתרת. ואין הלכה כר' יוסי: הרחיק את הספוד. לאו בגובה קאמר, אלא ברוחב, שהניח אויר בין דופן לסכך, באורך הסוכה או ברוחבה:

י בית שנפחת. גגו באמצעו, והדפנות רחוקות מן הסכך כשר: אם יש מן הכותל לסכך כשר ארבע אמות פסולה. פחות מכאן כשרה. דהלכה למשה

משניות מבוארות – קהתי

אלא כוונת המשנה היא שהריוח שביניהם הוא משהו יותר מכמותן ונמצא העומד מרובה על הפרוץ, כלומר שהסכך הכשר מרובה על הפסול, לפיכך הסוכה כשרה (עיין גמרא טו, א). החוטט בגדיש לעשות בו סכה – שהוציא את העומרים שבגדיש מלמטה, ועשה חלל כשיעור סוכה, אינה סכה – לפי שנמצא הסכך עשוי מאליו, והתורה אמרה "תעשה" ולא מן העשוי.

לקיים "תעשה ולא מן העשוי", אבל לא לבטל את התקרה, ולכן צריך גם ליטול אחת מבינתיים. ובית הלל אומרים: מקפלק או נוטל אחת מבינתיים – אין צורך לעשות שני הדברים גם יחד, אלא די אם יסתור וינענע ממקומם את כל הנסרים, או שלא ינענעם כי אם יטול נסר אחד מבין כל שני נסרים ויתן סכך כשר במקומו; שלדעת בית הלל צריך רק לעשות מעשה, כדי לקיים "תעשה ולא מן העשוי", ואותו מעשה מועיל גם כדי לבטל את התקרה (עיין "חוטפות יום טוב"). רבי מאיר אומר: נוטל אחת מבינתיים – כלומר שלדעת רבי מאיר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה, אלא הכל מודים, שצריך ליטול נסר אחד מבין כל שני נסרים וליתן סכך כשר במקומו, ואינו מקפלק – כלומר שפקוק בלבד אף לדעת בית הלל אינו מועיל, אלא צריך ליטול אחת מבינתיים כדי לבטל את התקרה, וכיון שעל ידי כך כבר קיים "תעשה ולא מן העשוי" אין צורך עוד בפקוק. רבי מאיר הולך לשיטתו (במשנה הקודמת), שאין מסככים בנסרים משום גזירת תקרה. והלכה כרבי יהודה שאמר משום בית הלל.

בארנו משנתנו בנסרים הרחבים פחות מארבעה טפחים כפירושו של הרמב"ם (הל' סוכה ה, ח), וכן מפרש הר"ף. אבל רש"י כותב שסתם תקרה יש בנסרים שבה ארבעה טפחים. ומכאן מפרש הוא את המשנה בדרך אחרת (עיין סוכה טו, א. ועיין הר"ן והרא"ש "חוטפות יום טוב").

באור משנה ח

המקרה ספתו בשפודין – המסדר "תקרה" בסוכתו משפודין של מתכת, ונותן עליהם את ה"סכך", או בארוכות המטה – או המקרה במוטות הארוכות של המיטה הנתונות לארכה משני צדדיה; והיו השפודין וארוכות המיטה פסולים לסכך, השפודין – לפי שאינם גידולי קרקע; וארוכות המיטה – שדינן כמיטה עצמה, שאין מסככים בה, לפי שאין מסככים בכלים המקבלים טומאה; אם יש רוח ביניהן – בין שפוד לשפוד או בין ארוכה לארוכה, כמותן – כרוחבו של שפוד או כרוחבה של ארוכה, ומילא את הרווחים בסכך כשר, פשרה – הסוכה. יש מפרשים, שמה שנישנה כאן "כמותן" אין הכוונה כמותן ממש, לפי שמקום השפוד או הארוכה נחשב כפרוץ, ואם הסכך הכשר הוא כשיעור רוחב השפודין או הארוכות, הרי זה פרוץ כעומד ופסול,

~ יום רביעי ~

באור משנה ט

משנה זו דנה בדפנות הסוכה שאינן מגיעות למטה עד לארץ או למעלה עד לסכך. המשלשל דפנות מלמעלה למטה – כלומר שהתחיל לעשות את הדפנות למעלה סמוך לסכך, והמשיך בעשיית הדפנות מלמעלה למטה, ולא הגיע עד לארץ, אם גבוהה מן הארץ שלשה טפחים – אם הדפנות גבוהות מן הארץ שלשה טפחים, פסולה – הסוכה, שכל מחיצה כזו שהגדיים בוקעים בה, אינה מחיצה. ברם, אם אינן גבוהות מן הארץ שלשה טפחים הסוכה כשרה, שכל פחות משלשה הרי הוא כלבוד (כמחובר לארץ). מלמעלה למעלה – העושה את הדפנות מלמעלה למעלה, אם גבוהה מן הארץ עשרה טפחים – אם גובה הדפנות הוא עשרה טפחים, אף על פי שלא הגיעו עד לסכך, פשרה – הסוכה. רבי יוסי אומר: כשם שמלמעלה למעלה עשרה טפחים, די שיהא גובה הדפנות עשרה טפחים, כך מלמעלה למטה עשרה טפחים – אם גובה הדפנות עשרה טפחים, הסוכה כשרה, אפילו הן גבוהות מהארץ שלשה טפחים או יותר, שלדעת רבי יוסי מחיצה תלויה מתרת בסוכה. ואין הלכה כרבי יוסי. הרחיק את הספוד מן הדפנות שלשה טפחים – כלומר אפילו עשה דפנות שלמות מן הארץ עד גובה הסיכוך אלא שיש ריוח של שלשה טפחים בין הדופן לסכך באורך הסוכה או ברוחבה, פסולה – הסוכה, שאויר פוסל מן הצד אפילו בשלשה טפחים.

באור משנה י

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שאם בין הסכך לדפנות מפסיק אוויר של שלשה טפחים, הסוכה פסולה, באה משנתנו ללמד שאם מפסיק ביניהם סכך פסול, אין הוא פוסל אלא בארבע אמות, אבל בפחות מארבע אמות הסוכה כשרה, שרואים

סֶכֶה גְדוֹלָה, שֶׁהִקְפִּינָהּ בְּדָבָר שְׁאִין מְסַכְכִּים בּוֹ, אִם יֵשׁ תַּחְתּוּהָ אַרְבַּע אַמּוֹת – פְּסוּלָה. יֵאָדָר הָעוֹשֶׂה סֶכֶתוֹ כְּמִין צִרְיָה, אוֹ שֶׁמְסַכְכָּה לְכַתֵּל – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל, מִפְּנֵי שְׁאִין לָהּ גַּג; וְחֻכְמִים מְכַשְׂרִין. מִחֲצֵלֶת קָנִים גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָה – מְקַבְּלַת טְמֵאָה וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ; לְסַפּוּךְ – מְסַכְכִין בָּהּ וְאִינָה מְקַבְּלַת טְמֵאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר: אַחַת קִטְנָה וְאַחַת גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָה – מְקַבְּלַת טְמֵאָה וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ; לְסַפּוּךְ – מְסַכְכִין בָּהּ וְאִינָה מְקַבְּלַת טְמֵאָה.

פ ר ק ש נ י

א הִישָׁן תַּחַת הַמָּטָה בְּסֶכֶה לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: נוֹהֲגִין הֵיינּוּ, שֶׁהֵינּוּ יִשְׁנִים תַּחַת הַמָּטָה

פירוש ברטנורא

מסיני דאמרינן דופן עקומה עד ד' אמות, ורואים תקרת הבית כאילו נעקם ראש הדופן ובה עד הסך הכשר. ולא יישן תחתיה: וכן בחצר שהיא מוקפת אכסדרה. וסיכך באוירה של חצר, רחוק מכותלי האכסדרה. ואכסדרה הוא מקום מוקף מן' מחיצות: סוכה גדולה. כל שאילו יגמל הסך פסול, ישאר בה שבעה טפחים על שבעה טפחים סך כשר. זו היא סוכה גדולה: שהקיפיה בדבר שאין מסככין בו. דוקא מן הצד אמרינן שאין סך פסול פוסל אלא בארבע אמות, משום טעמא דדופן עקומה. אבל באמצע הסוכה פוסל בארבעה טפחים. ואויר שאין שם סך כלל בין באמצע בין מן הצד, פוסל בג' טפחים: לא כמין צריף. שאין לה גג, וראשי הדפנות נוגעות זו בזו מלמעלה (כהן) ומתרחבים והולכים מלמטה: או שפסגה. שהמה ראשי הקנים על הכותל והולכים בשפוע למטה לארץ: מפני שאין לה גג. אינו ניכר מהו גג ומהו כותל. דאהל משופע לאו שמה אהל אלא א"כ יש לו גג טפח. והלכה כר' אליעזר: מחצלת של קנים וכו'. במחצלת קטנה כולי עלמא לא פליגי דסתמא לשכיבה ואין מסככין בה. כי פליגי בגדולה, תנא קמא סבר סתם גדולה לסיכך עבדא וסתם קטנה לשכיבה. והכי קאמר מחצלת גדולה סתמא לסיכך, ואם פירש עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה. ולסיכך מסככים בה, הכי קאמר, ומחצלת קטנה סתמא לשכיבה, ואם פירש שיהא לסיכך מסככין בה: רבי אליעזר אומר אחת גדולה ואחת קטנה. סתמן לשכיבה. ועשאה לשכיבה דקאמר, כלומר עשויות הן מתחתן סתמא לשכיבה, הלכך אף הגדולה מקבלת טומאה ואין מסככין בה. ואם פירש שהיא לסיכך מסככין בה. ואין הלכה כרבי אליעזר:

ב א הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו. ובלבד שתהא המטה גבוה עשרה טפחים, דאו היא חשובה אהל ונמצא אהל מפסיק בינו לבין הסוכה. ועיקר מצות

משניות מבוארות – קהתי

~ יום חמישי ~

ב א ו ר מ ש נ ה י א

הַעוֹשֶׂה סֶכֶתוֹ כְּמִין צִרְיָה – שִׁשְׁתֵּי דַפְנוֹת הַסוּכָה נוֹגְעוֹת זוּ בְּזוֹ מִלְמַעְלָה, בְּצוּרַת מְשׁוּלֵשׁ, כּוּחַ: Λ וְנִמְצָא שְׁאִין לָהּ גַּג, וְהַדְפְנוֹת (כּוֹלֵן אוֹ חֲחֻלְקֵן הָעֲלִיּוֹן) מְשֻׁמְשׁוֹת גַּם כִּסְכָךְ, אוֹ שֶׁמְסַכְכָּה לְכַתֵּל – שְׁהִיטָה אֶת הַסֶּכֶךְ עַל הַכּוֹתֵל, וְהוּא יוֹרֵד בְּשִׁפּוּעַ עַד לָאָרֶץ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל, מִפְּנֵי שְׁאִין לָהּ גַּג – שְׁלֹא נִיכַר מִהוּ גַּג וְמִהוּ כּוֹתֵל, וְאוּהֵל מְשׁוּפָע אֵין שְׁמוֹ אוּהֵל אֵלֹא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ גַּג טַפַּח (דְּשׁ"י: בְּרִשְׁוֹנָא), וְחֻכְמִים מְכַשְׂרִין – בְּגִמְרָא מוּבָאֵת בְּרִייתָא, שְׁבֵה נִישְׁנָה לְהִיפֵךְ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְנַשֵּׂיז וְחֻכְמִים פּוֹסְלִין. וְאִמְנָם הַהֲלָכָה הִיא שֶׁסוּכָה שְׁאִין לָהּ גַּג פְּסוּלָה (רַמְבַּ"ם הַל' סוּכָה ד. ז. ח). מִחֲצֵלֶת קָנִים גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָה – אִם עֲשָׂאָה בְּפִירוּשׁ לְשִׁכְיָה, מְקַבְּלַת טְמֵאָה – שְׁכֵלִי הַמִּיּוּחָד לְשִׁכְיָה הוּא, וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ – כְּמוֹ שֶׁשְׁנִינּוּ לְעִיל (מִשְׁנָה ד), שְׁאִין מְסַכְכִין בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טוּמָא, לְסַפּוּךְ – בְּגִמְרָא מְבוּאֵר, שְׁכָאן מְדוּבָר בְּמִחְצֵלַת קָנִים קִטְנָה, שִׁסְתַּמָּה עֲשׂוּיָה הִיא לְשִׁכְיָה, וְלִכֵּן דִּין כְּלֵי עֲלִיָה וּמְקַבְּלַת טוּמָא וְאִין מְסַכְכִים בָּהּ; וְבֵאֵר הַתָּנָא לְהַשְׁמִיעֵנוּ, שְׁאֵם עֲשָׂאָה בְּפִירוּשׁ לְסִיכּוֹן, מְסַכְכִין בָּהּ וְאִינָה מְקַבְּלַת טְמֵאָה – אֲבָל מִחְצֵלַת קָנִים גְּדוֹלָה הִיא וְסִתְמָה לְסִיכּוֹן עֲשׂוּיָה, הַלֵּכֵךְ אֵינָה מְקַבְּלַת טוּמָא וּמְסַכְכִים בָּהּ. וְזֵהוּ שֶׁשְׁנִינּוּ לְעִיל, שְׁדוּוּקָא אִם עֲשָׂאָה בְּפִירוּשׁ לְשִׁכְיָה, הִרְיָה מְקַבְּלַת טוּמָא וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר: אַחַת קִטְנָה וְאַחַת גְּדוֹלָה – בֵּין מִחְצֵלַת קִטְנָה בֵּין מִחְצֵלַת גְּדוֹלָה, עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָה – כְּלוֹמֵר אִם עֲשָׂאָה סִתְמָה, עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָה (גִּמְרָא), וְלִכֵּן הִיא מְקַבְּלַת טְמֵאָה וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ – דַּעַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא שְׁאֵף מִחְצֵלַת גְּדוֹלָה סִתְמָה לְשִׁכְיָה עֲשׂוּיָה; בְּרַם, אִם עֲשָׂאָה בְּפִירוּשׁ לְסַפּוּךְ, מְסַכְכִין בָּהּ וְאִינָה מְקַבְּלַת טְמֵאָה – שְׁהוּאִיל וְלֹא נַעֲשֵׂתָה לְשִׁכְיָה אֵלֹא לְסִיכּוֹן, אֵין עֲלֵיהָ דִין כְּלֵי, וְלִכֵּן אֵינָה מְקַבְּלַת טוּמָא וּמְסַכְכִין בָּהּ.

ב א ו ר מ ש נ ה י א

עיקר המצווה של ישיבה בסוכה – אכילה ושתייה ושינה. משנתנו דנה בישן תחת

את הדופן כאילו היא עקומה, כלומר שהסך הפסול הוא כאילו המשכה של הדופן. וזהו המכה למשה מסיני, שמכשירים על סך "דופן עקומה" עד ארבע אמות. ברם, אם יש סך פסול באמצע הסיכוך, הרי הוא פוסל את הסוכה בארבעה טפחים בלבד (גמרא).

בַּת שֶׁנִּפְתַּח – גַּגוֹ בְּאִמְצָעוֹ וְנִפְלָה שֶׁם תַּקְרָתוֹ, וְסַפֵּךְ עַל גְּבִיּוֹ – עַל הַמְקוֹם שֶׁנִּפְתַּח, וְנִמְצָא מַה שֶׁנִּשְׁאָר מִן הַתַּקְרָה מְפַסֵּיק בֵּין הַסֶּכֶךְ לְבֵין כְּתֵלֵי הַבַּיִת, שֶׁהֵם עֲכָשׂוּי דַפְנוֹת הַסוּכָה, וְכַגוֹן שֶׁהַתַּקְרָה פְּסוּלָה מְשׁוּם "תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי"; אִם יֵשׁ מִן הַכַּתֵּל לְסַפּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת – תַּקְרָה בְּרוּחָב שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת מְפַסֵּיקָה בֵּין הַכּוֹתֵל לְסֶכֶךְ, פְּסוּלָה – הַסוּכָה. אֲבָל אִם יֵשׁ פַּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, הַסוּכָה כְּשֶׁרָה, שְׂרוּאִים אֵת מַה שֶׁנִּשְׁאָר מִן הַתַּקְרָה כְּאִילוֹ הוּא הַמִּשְׁךְ לְדוֹפֵן שֶׁנִּתְעַקְמָה, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ לְעִיל. וְכֵן חֲצֵר שְׁהִיא מְקַפֵּת אַכְסְדְרָה – בִּנְיִין עֲמוּדִים הַמְקוּרָה בַּתַּקְרָה, הַבְּנוּי לְפָנֵי הַבָּתִּים שֶׁבְּשִׁלְשֵׁת הַצַּדִּים שֶׁל הַחֲצֵר; הַמְסַכֵּךְ בְּאוּוִיר הַחֲצֵר, וְנִמְצָא כְּתֵלֵי הַבָּתִּים הֵם דַּפְנוֹת הַסוּכָה, אֵלֹא שֶׁתַּקְרָת הַאֲכַסְדְרָה מְפַסֵּיקָה בֵּין הַכְּתֵלִים וּבֵין הַסֶּכֶךְ, אִם תַּקְרָת הַאֲכַסְדְרָה רַחְבָּה פַּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, הַסוּכָה כְּשֶׁרָה מְטַעַם "דוֹפֵן עֲקוּמָה", אֲבָל אִם הִיא רַחְבָּה אַרְבַּע אַמּוֹת, הַסוּכָה פְּסוּלָה. סֶכֶה גְּדוֹלָה – שִׁישׁ בָּהּ לְכָל הַפַּחוֹת שֶׁבָּעָה עַל שֶׁבָּעָה טַפְחִים סֶכֶךְ כְּשֶׁר בְּאִמְצָע, שֶׁהִקְפִּינָהּ בְּדָבָר שְׁאִין מְסַכְכִים בּוֹ – שְׁבִין הַסֶּכֶךְ הַכְּשֶׁר לְבִין הַדַּפְנוֹת תִּנְתּוּ דָבָר שֶׁפְּסוּל לְסֶכֶךְ בּוֹ, אִם יֵשׁ תַּחְתּוּהָ – תַּחַת הַסֶּכֶךְ הַפְּסוּל, הֵינּוּ מִן הַדוֹפֵן עַד הַסֶּכֶךְ הַכְּשֶׁר – אַרְבַּע אַמּוֹת, הַסוּכָה פְּסוּלָה – כְּרִין הַבַּיִת שֶׁנִּפְתַּח. בְּגִמְרָא מְבוּאֵר, שֶׁהַמְשָׁנָה בָּאָה לְהַשְׁמִיעֵנוּ אֹתוֹ דִּין בְּדֶרֶךְ שֶׁל "לֹא זֹא אֵף זֹו" בְּשִׁלְשׁ דוּגְמָאוֹת שׁוֹנוֹת: א. בַּבֵּית פְּסוּלָה. שֶׁהַכְּתֵלִים הַבָּתִּים מְשַׁמְשִׁים כַּדַּפְנוֹת הַסוּכָה, וְאֵילוֹ הַתַּקְרָה הַמְפַסֵּיקָה בֵּין הַסֶּכֶךְ לְדַפְנוֹת מִשֵּׁל הַאֲכַסְדְרָה הִיא; בְּשִׁנֵּי הַדְּבָרִים הַלְלוּ הַפְּסוּל בְּדָבָר הַמְפַסֵּיק הוּא מְשׁוּם "תַּעֲשֶׂה" וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי וְלֹא מְשׁוּם סֶכֶךְ פְּסוּל. ג. בְּסוּכָה גְּדוֹלָה, שֶׁהִקְפִּינָהּ בְּסֶכֶךְ פְּסוּל. – בְּכָל אֵלוֹ אֵין הַסוּכָה פְּסוּלָה אֵלֹא כִּשִׁישׁ בְּדָבָר הַמְפַסֵּיק בֵּין הַסֶּכֶךְ לְדַפְנוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל בַּפַּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, הַסוּכָה כְּשֶׁרָה מְטַעַם "דוֹפֵן עֲקוּמָה".

בפני הַקָּנִים, וְלֹא אָמְרוּ לָנוּ דָּבָר. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: מַעֲשֵׂה בְטָבִי עָבְדוּ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה יוֹשֵׁן תַּחַת הַמַּטָּה, וְאָמַר לָהֶן רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לְקָנִים: רְאִיתֶם טָבִי עָבְדִי, שֶׁהוּא תִלְמִיד חָכֵם וְיֹדֵעַ שְׁעָבָדִים פְּטוּרִין מִן הַסֶּפֶדָּה; לְפִיכָף יוֹשֵׁן הוּא תַּחַת הַמַּטָּה. וְלִפֵּי דַרְכֵנוּ לְמַדְנֹה, שֶׁהֵישֵׁן תַּחַת הַמַּטָּה לֹא יֵצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ.

ב הַסּוּמָךְ סִפְתוֹ בְּכַרְעֵי הַמַּטָּה – בְּשֵׁרָה. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: אִם אֵינָה יוֹכֵלָה לְעֹמֵד בְּפָנֶי עֲצָמָה – פְּסוּלָה. סֶפֶד הַמְדוּבְלָלָה, וְשִׁצְלָתָה מֵרַבָּה מַחְמָתָה – בְּשֵׁרָה. הַמַּעֲבָה כְּמִין בֵּית, אָף עַל פִּי שְׁאִין הַכּוֹכְבִים נִרְאִים מֵתוֹכָה – בְּשֵׁרָה.

ג הַעוֹשֶׂה סִפְתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגֻלָּה אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה – בְּשֵׁרָה, וְעוֹלֵין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. בְּרֹאשׁ הָאֵילָן אוֹ עַל גְּבִי

פירוש ברטנורא

סוכה, אכילה, שתיה, שניה: נזוגים היינו כו'. דקסבר לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. ואין הלכה כרבי יהודה: עבדים פטורים מן הסוכה. דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, וכל מצוה שהיא חייבת בה עבר חייב בה: ולפי דרכנו למדנו. אע"פ שלא אמר אלא לשיחת חולין בעלמא, שהיה משתבח בעבדו, למדנו שהישן תחת המטה כו'.

ב רבי יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה. רבי יהודה למעמיה דאמר סוכה דירת קבע בעינן, ואין הלכה כר' יהודה: מדובללת. שלא השכיב הקנא יחד זה אצל זה, אלא קנה עולה וקנה יורד ומתוך כך חמתה מרובה מצלתה, ואשמעינן מתניתין דאמרינן רואים כאלו היו מושכבים בשוה ואם או צלתה מרובה כשרה:

ג בראש העגולה, אע"פ דמלמלה ולא קביעין: בראש הספינה. שבים, שהרוח שולמת שם ועוקרתה: כשרה. דדירה קרינא ביה. והוא שתהא יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה: ועוֹלֵין לה ביום טוב. אידי דבעי למתני סיפא אין עולין, תנא רישא עולין: בראש האילן. תיקן מושבו בראשו ועשה שם מחיצות

משניות מבוארות – קהתי

המיטה בסוכה, כגון שאין מקום לכל בני הבית לישון בסוכה. **הֵישֵׁן תַּחַת הַמַּטָּה בְּסֶפֶדָּה לֹא יֵצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ** – בגמרא מבואר, שמדובר כאן במיטה שהיא גבוהה עשרה טפחים, והרי היא כאוהל המפסיק בין הישן תחתיו לבין הסוכה, הלכך לא יצא ידי חובתו. ויש מבארים הטעם, שהואיל והמיטה גבוהה עשרה טפחים שהוא שיעור סוכה, הרי זה כסוכה בתוך סוכה, ולפיכך הישן תחתיה לא יצא ידי חובתו (הרי"ף; ה"א"ש; ה"רמב"ם). **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: נִהְיִין הַיְיִנו, שְׁהֵינֵנו וְיִשְׁנִים תַּחַת הַמַּטָּה בְּפָנֵי הַקָּנִים** – החכמים, **וְלֹא אָמְרוּ לָנוּ דָּבָר** – כלומר שלדעת רבי יהודה מותר לישון תחת המיטה בסוכה, שהולך הוא לשיטתו, שהסוכה דירת קבע היא, וכיון שהמיטה אוהל עראי הוא, שהרי מטלטלים אותה ממקום למקום אין אוהל עראי בא ומבטל אוהל קבע. ואין הלכה כרבי יהודה. **אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: מַעֲשֵׂה בְטָבִי עָבְדוּ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל** – שהיה מדקדק במצוות (עיין ברכות א, ז), **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁן תַּחַת הַמַּטָּה** – בסוכה, **וְאָמַר לָהֶן רַבֵּן גַּמְלִיאֵל לְקָנִים: רְאִיתֶם טָבִי עָבְדִי, שֶׁהוּא תִלְמִיד חָכֵם וְיֹדֵעַ שְׁעָבָדִים פְּטוּרִין מִן הַסֶּפֶדָּה** – כדין הנשים, שפטורות הן ממצוות עשה שהזמן גרמא, שאין עבדים כנענים חייבים אלא במצוות שהנשים חייבות בהן, **לְפִיכָף יוֹשֵׁן הוּא תַּחַת הַמַּטָּה** – ומבואר בגמרא, שנהג כך כדי לשמוע דברי חכמים. **וְלִפֵּי דַרְכֵנוּ לְמַדְנֹה** – אף על פי שלא אמר דברים אלו לשם לימוד אלא כשיחת חולין סתם, שבא לשבח את עבדו טבי שתלמיד חכם הוא, מכל מקום למדנו דרך אגב משיחתו זו, **שֶׁהֵישֵׁן תַּחַת הַמַּטָּה לֹא יֵצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ** – בגמרא מבואר, שאף רבי שמעון סובר כרבי יהודה שסוכה דירת קבע היא, אלא שלדעתו אף אוהל עראי בא ומבטל אוהל קבע, הלכך הביא ראייה משיחתו של רבן גמליאל, שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו. אגב ראייה זו אמרו בגמרא: מניין שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לייסוד? שנאמר (תהילים א, ג): "ועלתה לא יבול".

~ יום ששי ~

ב א ו ר מ ש נ ה ב

הַסּוּמָךְ סִפְתוֹ בְּכַרְעֵי הַמַּטָּה – אף על פי שאם מזיזים את המיטה וזה עמה כל הסוכה, או (לפי פירוש הרמב"ם) כשזיזים את כרעי המיטה ממקומם נופל הסכך, מכל מקום **בְּשֵׁרָה** – הסוכה. **רַבִּי**

גַּמְלָה – בְּשֶׁרָה, וְאִין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. שְׁתֵּים בְּאִילָן וְאַחַת בְּיַדֵּי אָדָם, או שְׁתֵּים בְּיַדֵּי אָדָם וְאַחַת בְּאִילָן – בְּשֶׁרָה, וְאִין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. שְׁלֹשׁ בְּיַדֵּי אָדָם וְאַחַת בְּאִילָן – בְּשֶׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. זֶה הַכֶּלֶל: כָּל שֶׁנִּטְלָה הָאִילָן וְיִכּוֹלָה לַעֲמוֹד בְּפָנֵי עֲצֻמָּה – בְּשֶׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב. ד' הַעוֹשָׂה סִפְתּוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ – בְּשֶׁרָה. שְׁלוּחֵי מִצְוָה פְּטוּרִין מִן הַסֶּפֶה. חוֹלִין וּמְשֻׁמְשֵׁיהֶן פְּטוּרִין מִן הַסֶּפֶה. אוֹכְלֵין וְשׁוֹתֵין עֲרָאֵי חוּץ לַסֶּפֶה. ה' מַעֲשֶׂה וְהִבְיָאוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְבַאִי לְטַעֵם אֶת הַתְּבַשִּׁיל, וְלְרַבֵּן גַּמְלִיאֵל שְׁתֵּי כוֹתְבוֹת וְדָלֵי שֶׁל מַיִם,

פירוש ברטנורא

וסכך: בשרה. בחולו של מועד: ואין עולין לה ביום טוב. דגור רבנן דאין עולין באילן ואין משתמשין בו שמא יתלוש: שתיים באילן. סמך קרקע הסוכה רובה באילן, ועשה סכיבה בראש האילן שתי דפנות ואחת עשה בידי אדם בארץ וסמך קרקעית הסוכה באמצע הדופן שעשה בארץ, והגביה הדופן ממנה ומעלה עשרה: או שתיים בידי אדם ואחת באילן. הואיל ואם ינמל תפול דמשמשת הסוכה, שאין יכולה לעמוד בסמיכת שתיים שבארץ, אין עולין לה ביום טוב, במשתמש באילן:

ד והאילנות דפנות לה כשירה. והוא שהאילנות עבים וחזקים ולא אולי ואתו ברוח מצווה. וצריך נמי למלאות בין הענפים בתבן וקש שלא תזיז הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצווה אינה מחיצה: שלוחי מצווה פטורים. שהעוסק במצווה פטור מן המצווה. ולא בלבד בשעה שעוסקין במצווה פטורים, אלא אפילו בשעה שאין עוסקים בה, כגון הולך להקביל פני רבו או לפדיון שביום פטור אף בשעת חנייתו: חולין ומשמשיהן פטורים. ואפילו בחולי כל דהו. והוא דשרי לבטל מצות עשה של תורה מפני חולי כל דהו, ומצטער מפני ריח רע או מפני פשפשים ופרעושים שהוא פטור, וכן הולכי דרכים ושומרי גנות ופדרסים דפטורי להו רבנן מן הסוכה, מעמא הוי משום דכתוב (ויקרא כ"ג) בסכות תשבון, כעין תדורו, וכל היכא דאית ליה מידי שמפני אותו דבר היה יוצא מדירתו יכול נמי לצאת מסוכתו. אבל העושה סוכתו מתחלה במקום הראוי להצטער באכילה או בשנית, כגון במקום שמתירא בו מפני לסטים בשנית ואין מתירא מפני הגנבים או ליסטים באכילה, אפילו באכילה לא יצא ידי חובתו באותה סוכה, הואיל ואינה ראויה לעשות בו כל צרכו אכילה ושנית ושנית, דהא כעין תדורו בעינן והא לא הוי כעין דירה: אוכלים ושותים עראי. דבר מועט להסיר רעבונו, ודעתו לסעוד אחר כן:

משניות מבוארות – קהתי

סמך את הסכך עליהן, אלא על מוטות, בְּשֶׁרָה – ואין חוששים שמא יבוא להשתמש ביום טוב באילנות להניח עליהן חפציו (גמרא). בגמרא מבואר, שאין סוכה זו כשרה אלא אם כן האילנות היו חזקים, או שקשרם וחזקם, עד שלא תהא הרוח המצויה מנידה אותם, ואף בין האמירים מילא בתבן ובקש וקשר אותם, כדי שלא תניד אותם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצווה אינה מחיצה. שְׁלוּחֵי מִצְוָה – כגון ההולכים בדרך להקביל פני רבם או לפדות שבויים וכיצא בהם, פְּטוּרִין מִן הַסֶּפֶה – שהעוסק במצווה פטור מן המצווה האחרת; ואפילו בשעת חנייתם בלילה או ביום פטורים מלטרוח אחר סוכה (רש"י); וכותב ה"מרדכי", לפי שכשנחם וישנים בלילה בהנאה יכולים לעסוק למחר יותר, והרי זה בכלל העוסק במצווה. ויש כותבים: כל העוסק במצווה פטור ממצווה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח, יעשה שתיהן (הר"ן; הרמ"א). חוֹלִין – אפילו חולים שאין בהם סכנה, כמבואר בברייתא בגמרא: "אפילו חש בעיניו ואפילו חש בראשו", וּמְשֻׁמְשֵׁיהֶן – והמשמשים את החולים, פְּטוּרִין מִן הַסֶּפֶה – שנאמר (ויקרא כג, ז): "בסוכות תשבון", ודרשו: תשבו כעין תדורו; וכשם שאדם נוהג בדירתו, שאינו יושב במקום שמזיק לו או מצטער בו, אף לגבי הסוכה כך, שאם מחמת מיתושו אינו יכול לישוב בסוכה הרי הוא פטור מן הסוכה. אוֹכְלֵין וְשׁוֹתֵין עֲרָאֵי חוּץ לַסֶּפֶה – היינו דבר מועט להסיר רעבונו, ובגמרא מבואר: כשיעור ביצה, שהוא אוכל הנאכל בבליעה אחת. וכותב הרמב"ם: "מותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה, ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח" (הלי סוכה ו, א). ויש סוברים, שגם יין ושאר משקאות מותר לשתות חוץ לסוכה (עיין אורח חיים הל' סוכה, טימן תרל"ט, עט"ף ב).

באור משנה ה

משנתנו מביאה מעשה, כדי להשמיענו, שהרצה להחמיר על עצמו שלא לאכול ולא לשתות אפילו עראי חוץ לסוכה רשאי הוא להחמיר, ואין בזה משום יוהרה; וכבר הבאנו לעיל דברי הרמב"ם, שמי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח.

מַעֲשֶׂה וְהִבְיָאוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְבַאִי לְטַעֵם אֶת הַתְּבַשִּׁיל

עַל גַּבֵּי גַמְלָה, בְּשֶׁרָה – בחולו של מועד, וְאִין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב – לפי שאסור לעלות באילן ביום טוב, ולא על גבי בהמה (עיין ביצה ה, ב). שְׁתֵּים בְּאִילָן – היו שתי דפנות באילן, כגון שהסכך נסמך בשני צדדים על האילן, וְאַחַת בְּיַדֵּי אָדָם – ודופן אחת עשויה בידי אדם על הארץ, או שְׁתֵּים בְּיַדֵּי אָדָם – שתי דפנות עשויות בידי אדם, וְאַחַת בְּאִילָן – ודופן אחת באילן, והסכך נסמך עליה, בְּשֶׁרָה, וְאִין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב – כלומר אין נכנסים לסוכה זו ביום טוב, מפני שרגילים היו להניח חפציהם על הסכך, ונמצאו משתמשים באילן ביום טוב (רש"י שבת קנד, ב). שְׁלֹשׁ בְּיַדֵּי אָדָם – היו שלש דפנות עשויות בידי אדם, וְאַחַת בְּאִילָן – ודופן רביעית עשויה באילן, בְּשֶׁרָה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב – לפי שהסוכה עומדת בפני עצמה בשלש הדפנות העשויות בידי אדם ואין צורך בדופן שבאילן. זֶה הַכֶּלֶל: כָּל שֶׁנִּטְלָה הָאִילָן וְיִכּוֹלָה הַסוכה לַעֲמוֹד בְּפָנֵי עֲצֻמָּה – על ידי הדפנות העשויות בידי אדם, בְּשֶׁרָה – הסוכה, וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם טוֹב – יש מפרשים ש"זה הכלל" בא לרבות, שאם אפילו שתי דפנות עשויות בידי אדם, אלא שהן מקבילות ואף כשיניטל האילן יכולה הסוכה לעמוד, עולין לה ביום טוב (הר"ן).

בארנו את הסיפא – "שתיים באילן" וכו' – שהכוונה היא לדפנות, וכן פירשו רש"י והרמב"ם. ומה שנקט התנא לשון "עליה" ("ואין עולין לה ביום טוב"), אף על פי שאין כאן עליה, לפי שרגילים היו לעשות את הסוכות על גנותיהם, ולכן קורא התנא את הכניסה לסוכה בלשון "עליה" (רש"י שבת קנד, ב). ויש מפרשים, שמדובר במשנתנו בקרקעית הסוכה, שבחלקה היא על האילן ובחלקה היא נסמכת על מוטות הקבועים בארץ בידי אדם, וזה ששנינו "שתיים בידי אדם ואחת באילן, או שתיים באילן ואחת בידי אדם", היינו שמשני צדדיה הסמוכים נסמכת קרקעית הסוכה על מוטות בארץ שנעשו בידי אדם, ומצד אחד נסמכת היא על האילן, או להיפך, שהואיל ואילו יניטל האילן לא תהא יכולה לעמוד, אין עולין לה ביום טוב, שהרי הסוכה נסמכת על האילן, ואין עולים באילן ביום טוב (הר"ן; רש"י סוכה כב, ב).

דעת יש מפרשים שהבאנו בד"ה ועולין לה היא לשיטת הר"ן בפירוש משנתנו.

~ שבת קודש ~

באור משנה ד

הַעוֹשָׂה סִפְתּוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ – אבל לא

וְאָמְרוּ: הָעֵלֹם לְסֻכָּה. וּבְשִׁנְתָּנוּ לוֹ לְרַבִּי צְדוֹק אֶכֶל פְּחוֹת מִכְּבִיצָה, נִטְלוּ בְּמִפְּהָ וְאָכְלוּ חוּץ לְסֻכָּה וְלֹא בְּרֶךְ אַחֲרָיו.

פירוש ברטנורא

ה ואמרו העולם לסוכה. ולא מן הרין, אלא שהחמירו על עצמן. ושמעין מונה שהחמירו על עצמו שלא לאכול אפילו אכילת עראי חוץ לסוכה, הרי זה משובח: אוכל פחות מכביצה [נטלו במפה]. משום נטילת ידים, ומשום ברוכי נטל פחות מכביצה. דאילו משום סוכה הא אמרין אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה ואפילו יותר מכביצה:

משניות מבוארות – קהתי

המזון, שסובר הוא כרבי יהודה (ברכות ז, ב), שאין חייבים בברכת המזון אלא כשאוכלים כשיעור ביצה (אכילה שיש בה כדי שביעה). ברם, לפני האכילה צריך לברך אפילו בכל שהוא, שהרי מכל מקום נהנה, ואסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. בגמרא מבואר, שמה שנקטה המשנה במעשה של רבי צדוק "אוכל פחות מכביצה" הוא משום נטילת ידים וברכת המזון, שאילו נתנו לו אוכל כביצה היה חייב בנטילת ידים ובברכת המזון, אבל משום סוכה, הרי שנינו במשנה הקודמת: אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה, ואמרו בגמרא: אפילו כביצה. מכל מקום נמצאנו למדים מרבי צדוק, שאכילת עראי מותרת חוץ לסוכה בלא שום פקפוק ונדנוד עבירה, וכל שאינו רוצה להחמיר על עצמו, רשאי הוא, ואינו נחשב כמי שאינו מדקדק במצוות (הר"ן; המאירי).

– בחג הסוכות, וּלְרֶכֶן גְּמִלְיָאֵל – הביאו בחג הסוכות, שְׁתֵּי כוֹתְבוֹת – תמרות, וְדָלִי שֶׁל מַיִם – שמן הרין לא היו צריכים לסוכה, שהרי אכילת עראי היא, אלא שהם החמירו על עצמם, וְאָמְרוּ: הָעֵלֹם לְסֻכָּה – ומכאן, שכל המחמיר על עצמו שלא לאכול אפילו אכילת עראי חוץ לסוכה, הרי זה משובח. וּבְשִׁנְתָּנוּ לוֹ לְרַבִּי צְדוֹק אֶכֶל פְּחוֹת מִכְּבִיצָה – מאכל שהיה פחות מכביצה, נִטְלוּ בְּמִפְּהָ – נטל את המאכל במפה, כדי לאכול בלא נטילת ידים; יש מפרשים, שאמנם חולין פחות מכביצה אינם צריכים נטילת ידים, אלא שרבי צדוק כהן היה, והיה אוכל חולין על טהרת התרומה, וידיים שניות הן ופוסלות את התרומה, הלכך נטל את האוכל במפה, וְאָכְלוּ חוּץ לְסֻכָּה – כדין אכילת עראי, ולא החמיר על עצמו, וְלֹא בְּרֶךְ אַחֲרָיו – ברכת

אגרות קודש

ב"ה, כי תמוז, תשי"ג

ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם ובעתם קבלתי מכתביו... וראשון ראשון עיקר בברכת מזל טוב לקשוח"ת של בתו מרת... תחי' עם ב"ג שי' ויתן השי"ת שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ולבנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור תורת החסידות.

וכיון שכנראה ממכתבו החתן אינו מורגל כ"כ בהדרכת תורת החסידות ובתורת החסידות עצמה, הנה בודאי תומ"י - נגש הוא וכן בתו תחי' למלאות ולהשלים ענין זה אשר כמובן יסוד הוא בחיים לחיים מאושרים באמת, צו א ווארימע לעבעדיקע פרייליכע הויז, ובטח יכתוב לי מהנעשה בזה, אף שכנראה מבין שורות מכתבו עדיין לא שם לבו להתעסק בזה כראוי בה בשעה שטרוד ביותר בהכנות הגשמיות של החתונה, ואולי דבר אחד מתורץ בחבירו, כי מפני העלם והסתר הגשמיות אינה נראה הרחוניות עד שגם שוכחים ע"ז. והגע בעצמך אם טרוד כ"כ בהוצאות החופה ואבזורייהו שאין זה אלא ענין של יום אחד ורוב ההוצאות הוא מפני הרצון לנשיאות חן בעיני אדם, הרי עד כמה צריך להיות טרוד בהכנות הרחוניות שזה נוגע להזוג הצעיר למשך כל חייהם והאריכות בזה אך למותר...

עין יעקב - מסכת ברכות

רש"י

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

לצדיק לא טוב. לענוש את הבריות: מרדות אחת. לשון רדוי והכנעה שאדם שם על לבו מאליו: ורדפה את מאהביה וגו'. וכשתראה שאין עוזר תשים על לבה לאמר אשובה אל אישי הראשון: תחת גערה במבין. תחת גערה באדם מבין טובה מהכות כסיל מאה. תחת הטעם למעלה תחת התי"ו ולא כמו אל תירא ואל תחת (דברים א) שטעמו בחי"ת אלא למעלה תחת התי"ו ראשון לומר שהוא שם דבר שאי אפשר לפותרו לשון תפעל לומר תכניע את האדם אלא תכנע היא בעצמה. ולכך שינה את נקודתה לומר שהוא שם דבר: ג' דברים בקש משה ונתן לו. שהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה: להודיעו דרכיו. מנהג מדת משפטיו כגון מפני מה צדיק וטוב לו רשע ורע לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו:

דף ו עמוד ב. הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **תהוא צדוקי דתהו בשכבותיה** - מעשה בצדוקי שהיה גר בשכנותו דרבי יהושע בן לוי, תהו קא מצער ליה מוכא בקראי - והיה מצער הרבה בויכוחים על פירוש הפסוקים. **יומא חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין פרעיה דערסא** - יום אחד לקח רבי יהושע בן לוי תרנגול והעמידו בין רגלי מיטתו, ועיין ביה - והסתכל בו, סבר פי מטא ההיא שעתא אלטייה - כאשר יגיע הזמן שבו הכרבלת מלבינה, אקלל את הצדוקי, ומכיון שברגע זה הקב"ה כועס, תחול קללתו. לבסוף, **פי מטא ההיא שעתא** - כשהגיעה שעה זו, ניים - נמנם רבי יהושע בן לוי, וכשהתעורר והבחין בכך, אמר, שמע מנה לאו אורח ארעא למעבד הכי - יש ללמוד מכך שאין ממדת דרך ארץ לעשות כן, לכיון לשעת ועמו של הקב"ה, שהרי 'ורחמיו על כל מעשיו' (תהלים קמה ט) פתיב, וכתוב (משלי יז כו) 'גם ענוש לצדיק לא טוב' - אין נכון לצדיק להעניש בני אדם.

הגמרא מביאה ברייתא בענין כעסו של הקב"ה: **תנא משמיה דרבי מאיר, בשעה שהחמה זורחת וכל מלבי מזרח ומערב מניחים בתריהם בראשיהם ומשתתחים לחמה, מיד בועס הקדוש ברוך הוא. ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, טובה מרדות אחת בלבד של**

אדם - טובה הכנעה שאדם שם אל ליבו ומתעורר לתשובה מאליו, יותר מכל מלקיות - יותר מכמה עונשים שיקבל מאחרים. **שנאמר** על כנסת ישראל (הושע ב ט) 'ורדפה את מאהביה וגו' ולא תשיג אתם, ובקשתם ולא תמצא, ואמרה, אלכה ואשובה אל אישי הראשון, כי טוב לי אז מעתה'. כלומר, שבתחילה תרדוף אחר המזלות ומערכות השמים שחשבה שהם המטיבים לה, וכשתראה שאינם עוזרים לה, תשים אל לבה לשוב אל הקב"ה, ותבין שהיה לה טוב יותר כאשר עבדה לה'. ואף שכנסת ישראל לקתה על מעשיה הרעים כמה עונשים, לא שבה אל הקב"ה עד שהכניעה עצמה ואמרה, 'אלכה ואשובה וגו'. וריש לקיש אמר, מרדות אחת בלבד של אדם, טובה יותר ממה מלקיות שיקבל מאחרים, שנאמר (משלי יז י) 'תחת גערה במבין מהפנות בסיל מאה' - הכנעה מחמת גערה שגוער אדם בעצמו, טובה ומועילה לאדם מבין, יותר ממאה מכות שמכים את הכסיל.

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, שלשה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא, ונתן לו הקב"ה. ואלו הם שלושת הדברים שביקש. **בקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו, שנאמר** (שמות לג טז) 'במה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך, הלא בלבבך עמנו, שביקש משה שתהיה ניכרת מציאת החן של ישראל בעיני הקב"ה, על ידי שתלך השכינה עמם. עוד בקש שלא תשרה שכינה על עובדי פוכבים, ונתן לו שנאמר (שם) 'ונפלנו אני ועמך', כלומר, ונהיה מובדלים אני ועמך משאר האומות, שעלינו תשרה שכינה ולא עליהם. ועוד בקש להודיעו דרכיו של הקדוש ברוך הוא - שיוודיעו הקב"ה את הנהגתו במשפטים של בריותיו, ונתן לו, שנאמר (שם לג יג) 'ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך, הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך וגו', אמר משה לפניו - לפני הקב"ה, רבוננו של עולם, מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו הקב"ה, משה, התשובה לשאלתך היא, צדיק

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

רש"י

וְמוֹזֵב לֹא הוּא צְדִיק בְּן צְדִיק. צְדִיק וְרַע לֹא הוּא צְדִיק בְּן רָשָׁע, וְסוּבַל הוּא מַחֲמַת חֲטָאֵי אָבִיו. רָשָׁע וְמוֹזֵב לֹא הוּא רָשָׁע בְּן צְדִיק. רָשָׁע וְרַע לֹא הוּא רָשָׁע בְּן רָשָׁע.

את אשר אחון. את אשר יכמרו רחמי עליו לשעה ואע"פ שאינו כדאי: כשרציתי. בסנה:

אָמַר מֵר - הוּבְאוּ לְעִיל דְּבְרֵי רַבִּי יוֹסִי שְׁפִירֵשׁ שֶׁתְּשׁוּבַת הַקַּב"ה הִיטָה שֶׁצְדִיק וְמוֹזֵב לֹא צְדִיק בְּן צְדִיק, צְדִיק וְרַע לֹא צְדִיק בְּן רָשָׁע. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: אֵינִי - הָאֵם נִיתָן לְפָרֵשׁ כֵּךְ, וְהָאֵם כְּתִיב (שם ל"ד ז) 'פֶּקֶד עֲזוֹן אַבּוֹת עַל בָּנִים', וְלִמְדֵנוּ מִכֵּךְ שֶׁהַקַּב"ה מַעֲנִישׁ אֶת הַבָּנִים עַל עוֹנוֹת אַבּוֹתֵיהֶם, וְאֵילּוּ בְּפִסּוּק אַחַר כְּתִיב (דְּבָרִים כ"ד ט"ז) 'וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אַבּוֹת', וְרַמְבַּיִן קָרָא אֶהְדְּרִי - וְהַקְשִׁינוּ שֶׁהַפְּסוּקִים סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה. וְיִמְשְׁנִינֵנוּ, לֹא קָשְׁיָא - וַיִּשְׁבְּנוּ שְׁאִין כֵּאֵן קוֹשְׁיָא, אֲלֵא הָאֵם - הַפְּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ שֶׁהַבָּנִים נַעֲנָשִׁים בְּחֲטָאֵי הָאֲבוֹת, נֶאֱמַר בְּשִׂאֵי חֲזוֹן מַעֲשֵׂה אַבּוֹתֵיהֶם בְּיַדֵיהֶם, וְהָאֵם - הַפְּסוּק 'לֹא יוֹמְתוּ אַבּוֹת עַל בָּנִים', נֶאֱמַר בְּשִׂאֵי חֲזוֹן מַעֲשֵׂה אַבּוֹתֵיהֶם בְּיַדֵיהֶם. וּמִכֵּיוֵן שֶׁלִּמְדֵנוּ שֶׁבֶן צְדִיק שְׁאִינוֹ אוֹחוֹ בְּמַעֲשֵׂה אַבּוֹתָיו אֵינוֹ נַעֲנָשׁ עַל חֲטָאֵיהֶם, אִם כֵּן לֹא נִיתָן לִדְבַר שֶׁהַקַּב"ה לְמַשֵּׁה שֶׁצְדִיק וְרַע לֹא הוּא צְדִיק בְּן רָשָׁע, שֶׁהִרִי אֵין הוּא נַעֲנָשׁ עַל חֲטָאֵי אַבּוֹתָיו.

מתרצת הגמרא: אֵלֵא הַבִּי קָאָמַר לֵיהּ - אֲלֵא כֵךְ אָמַר לֹא הַקַּב"ה לְמַשֵּׁה רַבִּינוּ, צְדִיק וְמוֹזֵב לֹא הוּא צְדִיק גְּמוּרָה, וְאֵילּוּ צְדִיק וְרַע לֹא הוּא צְדִיק שְׁאִינוֹ גְּמוּרָה, וְלִפִּי שִׁישׁ לֹא מִיעוּט עוֹנוֹת, רַע לֹא בְּעוֹלָם הוּא, כְּדִי לְטַהֲרוֹ וְלִזְכוּתוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. רָשָׁע וְמוֹזֵב לֹא הוּא רָשָׁע שְׁאִינוֹ גְּמוּרָה, שְׁטוֹב לֹא בְּעוֹלָם הוּא כְּדִי שִׁקְבַל שְׂכָרוֹ עַל מִיעוּט זְכוּיוֹתָיו וְלִטְרֵדוֹ בְּעוֹלָם הַבָּא, רָשָׁע וְרַע לֹא הוּא רָשָׁע גְּמוּרָה.

וּפְלִיגָא דְּרַבִּי מֵאִיר - רַבִּי יוֹסִי שְׁאִמַר שֶׁהַקַּב"ה נִתֵּן לְמַשֵּׁה אֶת כָּל בְּקִשּׁוֹתָיו חוֹלֵק עַל רַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר, 'שְׁתִּים [שְׁתֵּי בְּקִשּׁוֹת] נִתְּנּוּ לֹא לְמַשֵּׁה, וְאַחַת לֹא נִתְּנָה לֹא, שְׁלֵא הוֹדִיעוּ הַקַּב"ה אֶת הַנְּהַגְתּוֹ בְּמִדַּת הַמִּשְׁפָּט, אֲלֵא הַשִּׁיב לֹא שְׁפַעֲמִים שֶׁהוּא מֵרַחֵם וְחוֹנֵן אֶף אֶת מִי שְׁאִינוֹ רָאוּי לִכֵּךְ, שְׁנֵאָמַר (שְׁמוֹת ל"ג יט) 'וְחֲנַנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲחֻן' - אֲחֻן אֶת כָּל מִי שֶׁאֲחַפֹּץ לְחַוֵּן אוֹתוֹ אֶף עַל פִּי שְׁאִינוֹ הַגּוֹן, וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם' אֶף עַל פִּי שְׁאִינוֹ הַגּוֹן, אֲלֵא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמֵי עַלְיוֹ לְפִי שְׁעָה, וְאֶף עַל פִּי שְׁאִינוֹ רָאוּי לְרַחֲמִים עַל פִּי דִין.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז תמוז, תשי"ג
ברוקלין.
שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום ט' תמוז, בו כותב שקבל קבלה על שחיטת עופות (ובטח ישנו אצלו גם הודעה) ושואל אם יתעסק בזה.

הנה נכון הדבר והי' ג"כ מהראוי שיחפש דרך איך להשתלם גם בשחיטת גסות, והשי"ת יצליחו לקיים מרז"ל אין ושחט אלא ומשך לקיים גם ברוחניות היינו להמשיך את נה"ב שלו וגם בסביבתו לרשות היחיד יחידו של עולם שתוכל להתהפך לדם ובשר כבשר האדם אתם קרויים אדם על שם אדמה לעליון אדם העליון שעל הכסא.

במענה על שאלתו - אם נזהר בטבילת עזרא ויש לו שיעורים קבועים בתורת החסידות יתחיל, בלי"ג, להניח תפלין דר"ת.

בברכה.

1 מן הסתם שחררו ויצא לחירות, שהרי הוא אסור בבת חורין. אמר
2 ליה רבי יוחנן לרב זירא חידוש כל כך גדול יש בך בשם רבי,
3 ואילו אני שונה בברייתא, האדון הפותח בשמר אירוסין הרי את
4 מקודשת לי, ונתן אותו לשפחה וקידשה לעצמו ואחר כך נשאה,
5 רבי מאיר אומר מקודשת, שבודאי שחררה קודם לכן, שהרי אסור
6 לשאת שפחה. והכמנים ורבי ביניהם אומרים אינה מקודשת, ומזה
7 שקידשה לעצמו אין הוכחה ששחרר אותה.
8 מתרצת הגמרא, שאין כוונת רבי שרבו של העבד היה נוכח בשעה
9 שהעבד נשא בת חורין, אלא בראמר - כמו שפירש רבה בר רב
10 שילא בעבד שהניח תפילין בפני רבו, שהכוונה בשרבו הניח לו
11 תפילין, הלא נמי - גם כאן כוונת רבי היא בשרבו השיא אשה בת
12 חורין, שמהו יש הוכחה ששחררו מקודם.
13 מקשה הגמרא, ומי אפא מידי, האם יתכן להעבירה לא מעבד ליה
14 איסורא - שלהכשיל את עבדו באיסור אין רבו נחשב, וברור לנו
15 ששחררו, ואהו עבד איסורא - ואילו כשהוא נושא את שפחתו
16 אתה חושדו שעובר איסור ואין מכר ראייה על שחרורה.
17 חוזרת בה הגמרא, אמר רב נחמן בר יצחק, אמת שגם האדון אינו
18 חשוד שיעבור על איסור ובודאי שחררה קודם לכן, והלא במאי
19 עסקין - והתנאים נחלקו במקרה דאמר לה בשעה שנתן לה את
20 שטר האירוסין, גאי בז - בשטר הזה לחירות, וגם התקדשי לי בז,
21 שברבו שהוא לא שחררה קודם לכן. רבי מאיר סבר יש בלשון הזה
22 שכתוב בשטר אירוסין הרי את מקודשת לי גם לשון שחרור,
23 והכוונה, שתיהא ראייה להתקדש לו ותצא לחירות, וגם תתקדש
24 לו. ודנן סברי אין בלשון הזה הרי את מקודשת לי, לשון שחרור,
25 ולכן אינה מקודשת.
26 אמר רבי יהושע בן לוי, עבד שהניח תפילין בפני רבו ולא מיחה בו
27 רבו, מן הסתם כבר שחררו ויצא לחירות, מפני שאין דרכם של
28 עבדים להניח תפילין.
29 מקשה הגמרא מיתבי עד שלוח הימנו רבו כסף, או שעשאו רבו
30 אפוייפוס על נכסיו, או שהניח תפילין בפני רבו או שקרא בתורה
31 שלשה פסוקים בציבור כבית הכנסת בפני רבו, ורבו לא מיחה
32 בידו, הרי זה לא יצא לחירות, ואין בכל אלו ראייה ששחררו, וקשה
33 על רבי יהושע בן לוי.
34 מתרצת הגמרא, אמר רבה בר רב שילא, רבי יהושע בן לוי דיבר
35 בשרבו הניח לו תפילין, וזה נחשב לראייה ששחררו.
36 בי אהא - כאשר בא רב דימי לבבל אמר בשם רבי יוחנן, מי שאמר
37 בשעת מיתתו, פלונית שפחתי אל שפתעבדו בה לאחר מותי, פקע
38 שיעבודה וכופין את היוצאים וכותבין לה גט שחרור.
39 אמרו לנניו - לפני רבי יוחנן רבי אמי ורבי אסי, רבי מדוע כופים
40 היוצאים לשחררה, אי אהא מודה שנגייה שתלד לאחר אמירה זו
41 הם עבדים, שהרי אל ישתעבדו בה' אינו אלא פטור מעבודה ולא
42 לשון הפקר, ולמה יפסידו היוצאים את הולדות.
43 בי אהא - כאשר בא רב שמואל בר יהודה לבבל אמר של כך
44 אמר רבי יוחנן כמו שאמר רב דימי בשמו, אלא כך אמר רבי יוחנן,
45 מי שאמר בשעת מיתתו, פלונית שפחתי קורת רוח - נחת עשתה לי
46 בחיי, ובתגמול יעשה לה קורת רוח אחרי מותי, כופין את היוצאים
47 ועושין לה קורת רוח, ואם אין לה קורת רוח רק על ידי שחרור,
48 כופים את היוצאים לשחררה. מאי מעמא, מצוה על הבנים לנכים
49 את דברי אביהם המת.
50 אמר אממר, הרב המפקיר את עבדו הכנעני, אותו עבד אין לו
51 תקנה - השטר לא יועיל להתירו בבת חורין. מאי מעמא, גופיה לא
52 קני ליה - קנין הממון של האדון בעבד, פקע שהרי הפקירו,
53 איסורא הוא דאיכא נביה - נשאר לרבו רק קנין האיסור שבגללו
54 העבד אסור בבת חורין, ואיסורא לא מצי מקני ליה - ואת קנין
55 האיסור לחוד אי אפשר להפקיע באמצעות שטר.

56 אמר ליה רב אשי לאמימר, והאמר עולא אמר רבי יוחנן המפקיר
57 עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור, וכן אמר רב חייא בר אבין
58 אמר רב אהד זה ואחר זה - בין מפקיר עבדו ובין מקדיש עבדו, ויצא
59 לחירות וצריך גט שחרור, ואתה אמרת שאין לו תקנה.
60 אמר ליה אממר, הכוונה היא שהעבד צריך - הוא אמנם זקוק
61 לשטר שחרור, ואין לו תקנה - אבל השטר לא יועיל.
62 איכא דאמרי - יש שאמרו שאמר אממר הרב המפקיר עבדו ונת
63 הרב, אותו העבד אין לו תקנה - השטר שיתנו לו היוצאים לא
64 יועיל להתירו בבת חורין. מאי מעמא, גופיה לא קני ליה - קנין
65 הממון כבר פקע שהרי הפקירו, איסורא הוא דאיכא נביה - נשאר
66 אצל האדון רק קנין איסור, ואיסורא לבריה לא מותר - וקנין
67 איסור אין אדם מוריש לבנו.
68 אמר ליה רב אשי לאמימר, והא בי אהא רב דימי אמר בשם רבי
69 יוחנן, מי שאמר בשעת מיתתו, פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה,
70 כופים את היוצאים לכתוב לה גט שחרור, הרי שאפשר להוריש
71 קנין איסור.
72 ענה אממר דרב דימי - דברי רב דימי בשם רבי יוחנן מעותא היא,
73 וכמו שרבי אמי ורבי אסי הקשו לרבי יוחנן.
74 חור ואמר ליה רב אשי לאמימר, מאי מעותא - מה היתה קושייתם
75 על רבי יוחנן דלא אמר - שאביהם לא אמר בלשון שחרור, משמע
76 הא אמרה בלשון שחרור כגון הרי את בת חורין, קני ליה - שכופים
77 את היוצאים לכתוב לה שטר שחרור וחוזרת הקושיא על אממר.
78 אמר ליה אממר לרב אשי, אהא כרב שמואל בר יהודה סברי לי
79 - אני סובר כרב שמואל בר יהודה שרבי יוחנן לא אמר מימרא זו
80 כלל ואין לדייק מדבריו שאדם מוריש לבניו קנין איסור.
81 מעשה בההוא דסקתא דעבדי - קרית עבדים של ישראלים,
82 דאדנן לעובדי כוכבים - שמכרו את העבדים לעובדי כוכבים,
83 ובכך פקע שיעבודם מבעליהם, והיה חסר להם שטר שחרור. כלו
84 מרוותא בתראי - מתו אדוניהם והאחרונים, כלומר הגויים שקנו
85 אותם וגם בעליהם הראשונים שמכרו אותם לגויים, אתו לקמיה
86 דרבינא - באו העבדים לפני רבינא שיתירם בבת ישראל, אמר להו
87 - רבינא לעבדים, וילו אהדרו אפני מרוותא קמאי - לכו וחפשו את
88 בני האדונים הראשונים, וכתבו להו גטא דחרותא - ובקשו מהם
89 שיכתבו ויתנו להם שטר שחרור.
90 אמרו ליה רבנן דרבינא, והאמר אממר המפקיר עבדו ונת אותו
91 העבד אין לו תקנה, כיון שאין אדם מוריש לבניו את קנין האיסור,
92 ואיך יוכלו בני האדונים לכתוב שטר שחרור. אמר להו רבינא, אהא
93 עבד דימי סברי לי - אני סובר כמו רב דימי שאמר בשם רבי יוחנן
94 שאדם מוריש קנין איסור לבניו.
95 אמרו ליה החכמים לרבינא, הלא דרב דימי - דברי רב דימי בשם
96 רבי יוחנן מעותא היא, וכמו שהקשו לו רבי אמי ורבי אסי. אמר
97 להו רבינא, מאי מעותא - מה היתה קושייתם, דלא אמרה בלשון
98 שחרור, כי הוא רק אמר אל ישתעבדו בה, ואין זה לשון שחרור,
99 הא אמרה בלשון שחרור כגון הרי את בת חורין קני נמי שיכולים
100 הבנים לכתוב לו שטר שחרור. והלכתא - ונפסקה הלכה כרבינא
101 שקנין איסור עובר בירושה ולא כאמימר. מעשה בההוא עבדא רבי
102 תרי - עבד כנעני של שני שותפים, קם חד מיניהו ושחררה לפלגיה
103 - קם אחד השותפים ושחרר את חלקו, ועתה העבד חציו בן חורין.
104 במקרה זה כופים את רבו וכותב לו שטר שחרור כדי שיוכל לשאת
105 בת ישראל, והעבד צריך לכתוב לאדון שטר חוב על חצי דמיו,
106 וכאשר ישתחרר ויהיה לו כסף, ישלם לו את החוב.
107 אמר ארדך - אמר השותף השני, השתא שמעי בי רבנן - עכשיו
108 ישמעו חכמים ויכריחו אותי לשחררו, ומפסדי ליה מינאי - ויפסידו
109 לי את עבדי. אול אקנייה לבני קמין - הלך והקנה את העבד לבני
110 הקטן, מתוך הנחה שבית דין אינם יכולים לכוף קטן לשחרר עבד.

1 לאפוקי מרבי יוסי דאמר: זמנו של שטר מוכיח עליו, אף על גב דרבי גופיה פסיק בותיה
2 בהדיא פירקא. והתם לשופרא דשטרא אתקין, אבל הכא, למאן דאמר בכליו של מקנה -
3 לא מתינו בכליו של קונה. ובקונטרס פירש ב"הזהב" (בבא מציעא מ"א) דלוי דאמר בכליו
4 של מקנה - כל שכן בכליו של קונה. ואין נראה, כיון דאמר דגואל נתן לבוע - לא מתינו אלא

5 בענין זה. כמו לרב נחמן דאמר: פירי לא עבד
6 חליפין משום דבענין דומיא דנעלו, ולא אמרינן
7 דהואיל דכלי שוה פרוטה קני - כל שכן פירות
8 שוים אלף זה, דאיכא הנאה טפי, דגמר ומקני.
9 ועוד: אמרינן בגדרים ב"השופות" (מ"ב) דסודרא
10 קני על מנת להקנות הוא.

11 **בשרבו** - אף על תפילין - ולא משום דלא
12 מיעבדי ליה איסורא, ומבשר עליהן
13 ואיכא ברכה לבטלה - דהא סוכה לולב ושופר
14 וכמה מצות עשה שהנשים מברכות. אלא משום
15 דאין עבדים רגילים בתפילין, ואי לאו דשחרריה
16 - לא היה מנהג ליה.

17 **אותו** העבד אין לו תקנה - פירושו: לא בבת
18 חורין ולא בשפחה, כדפירש בקונטרס
19 לעיל. ואין נראה, מדאמר לעיל (לח"א). עבד
20 שברח מבית האסורין כו' ולא עוד אלא שכופין
21 את רבו ועושה אותו כן חורין. ומאי קא משמע לך?
22 פשיטא דכופין אותו, כיון דאסור בשפחה ובבת
23 חורין, כמו חצוי עבד וחצוי כן חורין וכן דאמר
24 בירושלמי, דהיכא דאמר "שחרר" - כופין את
25 החורשים משום מצוה לקיים דברי המת. תיפוק
26 ליה משום דאסור בשפחה ובבת חורין; ובפרק
27 בתרא דכריתות (כ"ב) אמרינן דסבר רבן שמעון
28 כן גמלא:ל. המפקד עבדו יצא לחירות, וצריך גט
29 שחרור, ומעובד גט שחרור אוכל בתרומה,
30 ומסתברא, כיון דאוכל בתרומה - דשרי נמי
31 בשפחה. ולכך נראה דאין לו תקנה - בבת חורין
32 קאמר, אבל בשפחה - שרי. **צריך** ואין לו
33 תקנה - תימא: דתיקש ליה מאידך דרבי יוחנן,
34 דאמר לעיל (לח"א): עבד שברח מבית האסור
35 כו', ולא עוד אלא כופין את רבו, אלמא: יש לו
36 תקנה!

37 **הא** אמרה בלשון שחרורו הכי נמי - תימא,
38 דלעיל קאמר אדרבי יוחנן. אי הכי המפקד
39 עבדו ומת נמי היא משתלח בלתי גט, דעבדו
40 כאשור. והבא משמע דבעי גטו שבוטל לעיל איתא
41 כרב שמואל בר רב יהודה דהכא. אי נמי: הכא
42 בעי גט מרבנן, שלא יאמר לו "עבדי אתה"
43 כדאמר לקמן לחד תנא ביוצא בראשי אברים.
וכתב

- **לבריה לא מורית**. אמר ליה רב אשי לאמרימר: והא פי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן! -
דרב דימי טעותא היא. אמר ליה: מאי טעותא - דלא אמרה בלשון שחרור, הא אמרה
בלשון שחרור הכי נמי! אמר ליה: אגא פדרב שמואל בר יהודה סבירא לי. תהוא דפקרתא
דעבדי דאודבן לגוי, פלו מרוותא בתראי, אתו לקמיה דרבינא, אמר להו: זלו אהדרו אבני
מרוותא קמאי, ויכתבו לכו גיטא דחרותא. אמרו ליה רבנן לרבינא, והאמר אמרימר: המפקד
עבדו ומת, אותו העבד אין לו תקנה! אמר להו: אגא פרב דימי סבירא לי. אמרו ליה:
דרב דימי טעותא היא! אמר להו: מאי טעותא - דלא אמרה בלשון שחרור, הא אמרה
בלשון שחרור הכי נמי. והלכתא פרכינא. תהוא עבדא דבי תרי, קם חד מינייהו ושחרריה
לפלגיה, אמר אידך: השתא שמעי בי רבנן ונפסדו ליה מינאי, אול אקנייהו לבנו קמן;
שלחה רב יוסף בריה דרבא לקמיה דרב פפא, שלח ליה: פאשר עשה פן יעשה לו גמולו
ישיב לו בראשו, אגן קים לן פננקא דמקרא דעתיה לגבי זווי, מוקמינן ליה אפטרופוס,
ומקריש

1 יצא לחירות - דאי לאו דשחרריה - לא היה שביק ליה למנסב בת חורין. כל כך יש
2 בידך - משמיה דרבי, ואני שונה; ותכמים אומרים אינה מקודשת. שטר אירוסין - "הרי
3 את מקודשת לי", וקדשה בו. ודבה בר רב שילא - לקמן. השיאו אשה - דאי לאו
4 דשחרריה - לא היה מיעבד איסורא על ידו. ואיתו עבדי איסורא - שנושא את שפחה.

5 **צאי** בו והתקדשי בו - כלומר, אי דאמר
6 "התקדשי בו" גרידא - והיא שחררה מקדשא, אבל
7 השתא דאמר לה: צאי בו והתקדשי בו, וה
8 יהיה לך שטר שחרור ושטר ארוסין - גלי
9 מילתיה דלא שחררה אלא בהאי. רבי מאיר
10 כבר יש בלשון - "הרי את מקודשת לי" לשון
11 שחרור, והכי קאמר: הוה ראויה להתקדש לי בו,
12 והתקדשי בו. שנהיה תפילין בפני רבו - אין
13 דרך עבד להניח תפילין, דמצות עשה שהזמן
14 גרמא היא, דלילה לאו זמן תפילין הוא.
15 **אפטרופוס** - על נכסיו. דאי לאו דשחרריה -
16 לא היה חשיב ליה. הרי זה לא יצא לחירות -
17 גרסין. אמרו לפניו - לפני רבי יוחנן. אי אתה
18 מודה - ד"אל ישתעבדו אינו לשון שחרור ולא
19 לשון הפקד, אלא: לא יטריחה בעבודתה. אבל
20 ולדות היוצאין ממנה מעבש - עבדים הם,
21 ואמאי כופין לשחררה ופיסדו ולדות מכאן
22 ולהבא, שלא עוד אביהם כן הכי גרסין. כי
23 אתא רב שמואל כו' ולא נסי' "אלא". ופליג
24 אדרב דימי, ואמר: לא כך אמר רבי יוחנן אלא
25 כך אמר. ועושין לה קורת רוח - ואם אין רוחה
26 נתקרה בלא שחרור שחררה. אין לו תקנה -
27 ואפילו בטור. לא מורית - שאין ירשה אלא
28 בברית שיש בו ממון. והא כי אתא רב דימי כו'
29 - וכיון דאמר "אל ישתעבדו בה" - פקע ליה
30 ממונא מינה, וקאמר: יורשין כותבין לה גט
31 שחרורו טעותא היא - כדאמרו לעיל, דהוא לא
32 צוה לשחררה. ופרכין: מאי טעותא - דרב דימי
33 - דלא אמר האב בלשון שחרור. הא אמר -
34 "הרי את בת חורין", לא הוה קפדי רבי אמר רבי
35 אסי עלה. כרב שמואל בר יהודה סבירא לי -
36 דאמר: לא אמר רבי יוחנן כן, ולא אמרו לו רבי
37 אמר רבי אסי כן, וכיון דקאמר "יעשה לה קורת
38 רוח" - לא מנע עה הורשין ממנה, אלא בהן
39 תלה. דיסקריתא כה. קריה. ועבדי - עבדים של
40 ישראל היו, ומכרם לגוי, ותנן ולקמן גמא.
41 המוכר עבדו לגוי - יצא לחירות. כלו מרוותא
42 בתרא - כלו אדונייהם האדוונים גויים. אתו -
43 העבדים. לקמיה דרבינא - להתיין בננות
44 ישראל. אהרו אבני מרוותייבו קמאי - חזרו
45 על בני אדונייהם הראשונים, ובקשו משום לכתוב
46 לכס גט חירות. אין לו תקנה - דאיסורא לבני
47 לא מורית. והא נמי, כי ובניה - פקע כספיה
48 מיניה, ואיסורא הוא דהוה ליה גביה, ואיסורא
49 לאו ירשהו היא לחורשה לבניו. כרב דימי
50 סבירא לי - דאמר: אל ישתעבדו בה, ופקע להו
51 בני חורין. אקנייהו לבנו קמן - שאין ראוי לבנו
52 אמרה בלשון שחרור - כגון "הרי את בת חורין".
53 הכי נמי - דלא טעותא היא, וכופין. דירשהו
54 היא לחורשה לבניו. ועפסדי ליה מינאי -
55 כדאמרינן במתניתין: כופין את רבו ועושה אותו
56 כן חורין. אקנייהו לבנו קמן - שאין ראוי לבנו
57 בבית דין. מוקמינן אפטרופוס - ליעוקא, לברור
58 לו דמים יפין כמה שהוא נישום בשוק, שהרי
59 צריך העבד לכתוב שטר על חצי דמיו.
ומקריש

וכתב ליה גיטא דחירותא על שמיה - לא נהירא לרבינו שמואל פירוש הקונטרס, דמפרש: על שמיה דקטן. שאין מעשה קטן כלום להחירו בבת חורין, כמו קטן שקנה יבמתו מן התורה, דאינו נותן גט עד שיגדיל. ואף על גב דפערטות כבר שית כבר שבט ממכר ממכר במטלטלים (גיטין נט.א) - היינו בממון דוקא, הדפקר בית דין היה הפקר. אלא נראה לו

ופקדקיש ליה - עבדא. וזו - דבר מועט, לניוקא, ולא יצטרכו בית דין לכופו, שהוא ישחררהו מדעתו בשביל זווי. ובלאו קרקושי זווי לא אפשר, דינוקא לאו בר כפייה הוא, ואפטרופוסין אין רשאין להוציא עבדים לחירות, ולא לחוב ליתומים, כדאמרין ב"תרוקין" (גיטין נב.א), ותינוק זה מקחו ומקחו ממכר ומבטלטלין, כדנתן (שם נט.א): הפערטות

לפרש: דכתב ליה גיטא על שמיה - דאפטרופוסין. ואף על גב דבעלמא אין האפטרופוסין שראין להוציאן לחירות, הכא כיון דעשה שלא כהוגן, להקנותו לבנו קטן - הפקירוהו בית דין, ונתנהו לאפטרופוס לשחררו. כדאמרין דאפטרופוסין תורמין ומעשרין לאכול ואף על גב דרשינן (שם נב.א): "אתם ולא אפטרופוסין, אלא הפקר בית דין הפקר, והפקירו בית דין התבואה של תינוק ונתנהו לאפטרופוס שיוכל לתרום, ואינו אוכל טבלים. ובלא קרקושי זווי לא רצו בית דין להפקירו ליתן לאפטרופא לשחררו, דאינו נבון לעבור על דעתו של תינוק. ורבינו תם מפרש: דלבר לאו קמא הוא, מולא קמאר "הווי עשה שלא כהוגן - לפיכך נעשה לו שלא כהוגן", כדקאמר ביבמות בפרק "בית שמאי" (ק"א), אבל "אכשר עשה כן ועשה לו" - הווי דינא, כדאשבחן בסוף פרק "השואל" (בבא מציעא ק"ב), ובדין יכול האפטרופוס לשחררו דרך מנכיה, כדאמרין: ומכריזין אתון לאתריה. ולרבי נחמן דמי עצמו ויוצא ואפילו בלא קרקושי זווי, אלא משום דמי חזי כרובא ואיטלולא, שהתינוק עומד בצווח שלא למכור, לפי שאינו מלמדו לצווח, ואיכא לזות שפתים. אבל כי מרקש ליה זווי - לא יחוש לדבריו אביו. וגיטא דחירותא נמי לא הוא צריך, דכסף גומר בלא שטר, דדוקא ביצא בראשי אברים איכא דמצריך שטר, משום דכתבי "ישלחתי", כדאמרין בפרק קמא דקידושין (כדב.), אלא לפי שנעשה על כרחו של אב - צריך מדרבנן לגיטא דחירותא, שלא יאמר לו "עבדי אהו".

וימקדקיש ליה זוני, וכתב ליה גיטא דחירותא על שמיה. תנו רבנן: האומר 'עשיתי פלוני עבדי בן חורין', 'עשיו בן חורין', 'הרי הוא בן חורין' - הרי הוא בן חורין; 'אעשנו בן חורין' - רבי אומר: קנה, והכמים אומרים: לא קנה. אמר רבי יוחנן: וכולן בשמיה. תנו רבנן: האומר 'נתתי שדה פלונית לפלוני', 'נתתנה לפלוני', 'הרי היא שלו' - הרי היא שלו; 'התתנה לפלוני' - רבי מאיר אומר: קנה, והכמים אומרים: לא קנה. אמר רבי יוחנן: וכולן בשמיה. תנו רבנן: האומר 'עשיתי פלוני עבדי בן חורין', והוא אומר 'לא עשאיני' - היישינן שפמא זיפה לו על ידי אחר; 'כתבתיה ונתתיה לו', והוא אומר 'לא כתבתי ולא נתת לו' - הודאת בעל דין כפמאה עדים דמי. האומר 'נתתי שדה פלונית לפלוני', והוא אומר 'לא נתת לי' - היישינן שפמא זיפה לו על ידי אחר; 'כתבתיה ונתתיה לו', והוא אומר 'לא כתבתי ולא נתת לי' - הודאת בעל דין כפמאה עדים דמי. מי אוכל פירות? רב חסדא אומר: נותן אוכל פירות, ורבה אומר: משלשין את הפירות. ולא פלוגי: הא באבא, הא בגבא. משנה עבד שעשאו רבו אפותיקי לאתריה וישחררו, שורת הדין אין העבד חייב פלום, אלא מפני תיקון העולם, פופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב שטר על דמיו; רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו כותב אלא משחררו. גמרא 'עבד שעשאו רבו אפותיקי וישחררו', מי שחררו? אמר רב: רבו ראשו; שורת הדין אין העבד חייב פלום לרבו שני, כדרבא, דאמר רבא: הקדש חמץ, ושחררו - מפקיעין מידי שיעבוד. אלא מפני תיקון העולם, שפמא וימקדקישו ויאמר

בחיים, ואמר: לא נתן לי - נאמן, ואוכל הנותן את הפירות. אבל אם מת, ובנו אומר: לא נתן שדה זו לאבא - משלשין, דשנא יבואו עדים שמכרה לאביו, וזה לא ידע. **משנה אפותיקי** - מהם עבד אפותיקי ומכרו - בעל חוב גובה הימנו (שם) כיון דאית ליה קלא, ונהויהו לקוחות. ועוד ושחררו - בגמרא מפרש לה כלולה. **גמרא** שורת הדין אין העבד חייב כלום לרבו שני - שלא היה גופו קנוי לו, אלא משועבד, ואתי שחררו ומפקיע שעבוד, כדרבא. הקדש - עשה שורו אפותיקי והקדישו קדושת הנהג למבות. ודוקא קדושת הנהג קדושת דמים לא מפקעה שעבוד, כדנתן (ערכין בג"א) מוסף עוד דינר ופודה את הנכסים הללו. חמץ - גוי שהלוח את ישראל שעבדו לו חמצו ולא הרחינו אצלו - אתי איסור חמץ ומפקע לשעבודיה לגוי, והנה ליה חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח, ואסור בהנאה.

ויאמר

לא אלהים כח הקדש מבח מקדיש, כיון דיש לה פריין רואיה לפקוע, כדאשבחן בשדה מקנה, כשהקדיש לוקח - דחחרת לבעלים ביובל. הא דלא חשיב רבא מת, כגון הדיא דאצטלא, ועבורה ליה כגון שעשה ביתו אפותיקי והשתחאה לו, דמפקיעין מידי שיעבוד - מהם דהוו בכלל הקדש. הא דלא חשיב מכר דעשה שורו אפותיקי ומכרו (בבא קמא ד"ב), אלא בעל חוב גובה ממנו - הנהגתו שיעבוד. וקשה לרבינו תם: דאי חשיב ברשותו של לוח כל זמן שלא הגיע הזמן אל פקיעו קדושת דמים נמי מפקיע מידי שעבוד, ואי לא חשיבי ברשותו - אפילו קדושת הנהג נמי לא, דכי יקדיש את ביתו כתיב, מה ביתו ברשותו - אף כל ברשותו! ואומר רבינו יצחק: דרבא לטעמיה, דאמר בפרק "כל שעה" (פסחים ל"א), דבעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה, וחשיב ברשותו. ודוקא קדושת הנהג שאין לו פריין מפקיע מידי שעבוד, כגון שור תם למזבח, או קנתוהו דפרק "אף על פי" (כתובות נט.א) ואצטלא דפרסיה אמיתגא, ביבמות בפרק "אלמנה" (ס"ב), דכיון שחל שעה אחת - חו"ל אפקע, ולא עדיף שעבוד מנתינת דמים, וכן דמי, וכן שחררו, ומפרש בירושלמי טעמא: משום דלא מצינו עבד משתחרר דחור ומשתעבד, והיינו כדפרישתי: דקדושת הנהג כיון דחיליא - חו"ל אפקע. אבל קדושת דמים

עבדו, אבל קדושת דמים - לא. כדמשמע בערכין (כ"ג). ובפרק "אף על פי" (כתובות נט.א) נמי אמרין: שאני קונמות דקדושת הנהג ניהו, כדרבא בו, משמע: דוקא קדושת הנהג מפקיע מידי שעבוד. וקשה לרבינו תם: דאי חשיב ברשותו של לוח כל זמן שלא הגיע הזמן אל פקיעו קדושת דמים נמי מפקיע מידי שעבוד, ואי לא חשיבי ברשותו - אפילו קדושת הנהג נמי לא, דכי יקדיש את ביתו כתיב, מה ביתו ברשותו - אף כל ברשותו! ואומר רבינו יצחק: דרבא לטעמיה, דאמר בפרק "כל שעה" (פסחים ל"א), דבעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה, וחשיב ברשותו. ודוקא קדושת הנהג שאין לו פריין מפקיע מידי שעבוד, כגון שור תם למזבח, או קנתוהו דפרק "אף על פי" (כתובות נט.א) ואצטלא דפרסיה אמיתגא, ביבמות בפרק "אלמנה" (ס"ב), דכיון שחל שעה אחת - חו"ל אפקע, ולא עדיף שעבוד מנתינת דמים, וכן דמי, וכן שחררו, ומפרש בירושלמי טעמא: משום דלא מצינו עבד משתחרר דחור ומשתעבד, והיינו כדפרישתי: דקדושת הנהג כיון דחיליא - חו"ל אפקע. אבל קדושת דמים

56 הוֹרְתָא בְעַל דִּין – המקבל בְּמֵאָה עֲדִים דְּמֵי, והוא נאמן לומר שלא
 57 קיבל, ויכול בעל השדה לחזור ולהחזיק בשדה אם ירצה, כי אנו
 58 אומרים שכנראה הוא טעה וסבר שנתן לו שטר ובאמת אינו כן.
 59 הגמרא מביאה דיון של אמוראים מי זכאי בפירות: מִי אוֹכֵל פִּירוֹת
 60 במקרה שהנותן אומר כתבתי ונתתי לו והמקבל מכחיש שקיבל,
 61 רַב תְּסָא אָמַר, נוֹתֵן אוֹכֵל פִּירוֹת, כִּיּוֹן שאנו מאמינים למקבל
 62 שאומר שלא קיבל ואם כן השדה חוזרת לנותן, וְרַבָּה אָמַר,
 63 מְשַׁלְשִׁין – מניחים ביד שליש שאמן אֶת הַפִּירוֹת, ויהיו מונחים אצלו
 64 עד שיבוא אליהו. מסכמת הגמרא, וְלֹא פְּלִיגִי – רב חסדא ורבה
 65 אינם חולקים, כי לא דברו באותו מקרה, אלא הָאָ – מה שאמר רב
 66 חסדא שהנותן אוכל פירות, מדובר בְּאֶבְרָא – דהיינו שמקבל
 67 המתנה עדיין בחיים ואומר לא קיבלתי, שאז מאמינים לו משום
 68 הודאת בעל דין והנותן יכול לאכול את הפירות, ואילו הָאָ – מה
 69 שאמר רבה שמשלשים יכול לאכול את הפירות מדובר בְּבָרָא – דהיינו
 70 שהמקבל כבר מת ובנו אומר שאביו לא קיבל שדה זו, ואנו
 71 חוששים שמא יבואו עדים שמסרה לאביו והוא אינו יודע, ולפיכך
 72 משלשים את הפירות עד שיבוא אליהו.

משנה

73 המשנה מביאה עוד דינים בענין שחרור עבד כנעני: עֶבֶד כנעני
 74 שֶׁעָשָׂא רַבּוֹ אֶפּוֹתִיקֵי לְאֶהָרִים – שהאדון לוח כסף ושיעבד את
 75 העבד למלוה, שאמר לו אם לא אפרע לך ממקום אחר תגבה את
 76 העבד, וְשִׁחְרְרוּ לאחר מכן, שוֹרֵת דִּין היא שאִין הַעֶבֶד חַיִּיב בְּלוֹם,
 77 אֲלֵא מִפְּנֵי תִיקוֹן הַעוֹלָם תקנו חכמים שכוּפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ
 78 בְּן חוֹרִין על ידי שכותב לו שטר שחרור, והעבד בּוֹתֵב שֶׁרַבּוֹ חוֹב עַל
 79 דְּמֵיו שמתחייב לשלמו. רַבּוֹן שֶׁמְעוֹן בְּן מִלְּיָאֵל אָמַר, העבד אינו
 80 בּוֹתֵב את השטר אֲלֵא הַמְשַׁחֵרֵד כותבו והוא צריך לשלם אחר כך
 81 את שווי העבד.
 82 הגמרא תפרש את דברי המשנה כולה, מיהו ששחרר, למי אין
 83 העבד חייב כלום, מיהו שכוּפִין אותו לעשות את העבד בן חורין,
 84 למי העבד כותב שטר על דמיו, ומפני מה תקנו את כל זה.

גמרא

85 שנינו במשנה, שֶׁעֶבֶד שֶׁעָשָׂא רַבּוֹ אֶפּוֹתִיקֵי וְשִׁחְרְרוּ, מצד הדין הוא
 86 לא חייב כלום, אלא שמפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה
 87 אותו בן חורין.
 88 הגמרא באה לבאר את המשנה: שואלת הגמרא, מִי שֶׁחְרְרוּ לעבד
 89 זה. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב, כוונת המשנה היא שרַבּוֹ רֵאשׁוֹן
 90 שחררו, והמשנה מתפרשת כך, עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחר,
 91 ולאחר מכן שחררו, שוֹרֵת דִּין היא שאִין הַעֶבֶד חַיִּיב בְּלוֹם לְרַבּוֹ
 92 שֶׁנִּי שְׁנַעְשָׂה לוֹ אֶפּוֹתִיקֵי, ואין הוא יכול לגבות את חובו מן העבד,
 93 והטעם לכך הוא. היות ואין גופו קנוי למלוה אלא רק משועבד לו,
 94 והשחרור מוציא מידי השיעבוד בְּרַבָּא, וְרַבָּא רַבָּא, הַקָּדֵשׁ, חֲמִין
 95 וְשִׁחְרְרוּ – אדם ששיעבד את שורו למלוה, ולאחר מכן הקדישו
 96 לקרבן, או ששיעבד את חמצו למלוה גוי ולא משכנו אצלו, הגיע
 97 חג הפסח וחל עליו איסור חמץ, או ששיעבד את עבדו למלוה
 98 ולאחר מכן הוציאו לחירות, כל המקרים האלו מְפַקְעִין מִיַּד
 99 הַשִּׁיעֻבּוֹד של המלוה, ולכן לגבי הקדש השור קדוש והוא לא
 100 משועבד, וכן לגבי חמץ על זה האיסור וזה לא משועבד לגוי,
 101 אלא זה נחשב לחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שהוא אסור
 102 בהנאה, וכן לגבי שיעבוד העבד חל השחרור ואין העבד משועבד,
 103 ורואים שרבה סובר שהשחרור מפקיע מידי השיעבוד. ממשיך רב
 104 ומבאר, אֲלֵא שֶׁמִּפְּנֵי תִיקוֹן הַעוֹלָם שאנו חוששים שֶׁמֵאָה וּמְצָאָנוּ
 105 המלוה את העבד בְּשׁוֹךְ

1 וּמְקַנְיָשׁ לִיהּ זוּזי – והעבד מקשקש ומרעיש לקטן במעט מעות
 2 כדי שיתפתה לשחררו, וְקָתֵב לִיהּ – לעבד, נִימָא דְּחִירוֹתָא עַל שְׁמִיהּ
 3 – גט שחרור על שמו של הקטן, שזה נחשב שהוא שחרר את
 4 העבד.

5 הגמרא מביאה ברייתא שמבארת את הדין בכמה מלשונות
 6 השחרור: תְּנוּ רַבָּנִין בְּבֵרִיתָא, הָאֹמֵר 'עֲשִׂיתִי פְּלוֹנִי עֶבְדִּי בְּן חוֹרִין',
 7 או 'עבדי עָשָׂו בְּן חוֹרִין', או 'הָרִי הוּא בְּן חוֹרִין', בכל אחד מלשונות
 8 אלו הָרִי הוּא בְּן חוֹרִין, לקטן הגמרא ממעידה שהכוונה היא שהוא
 9 כותב לשונות אלו בשטר. אבל אם אמר 'אֶעֱשֶׂנוּ בְּן חוֹרִין' שזה
 10 לשון עתיד, רַבִּי אֹמֵר, קָתֵב העבד את עצמו להיות בן חורין, כיון
 11 שמשמעות הלשון היא שהאדון אומר שהוא יעשה את העבד בן
 12 חורין בשטר זה שהוא מוסר לו עתה. וְחֲכָמִים אֹמְרִים, לֹא קָתֵב,
 13 שכיון שאמר בלשון עתיד, משמע מדבריו שהוא מתחייב לשחררו
 14 לאחר זמן, ולא בשטר שהוא מביא לו עתה אלא בשטר אחר,
 15 והוא עדיין לא נתן לו אותה, הלכן הוא לא קנה את עצמו.

16 הגמרא מבארת במה מדובר: אָמַר רַבִּי יוֹהָנָן, וְכוּלָן – כל הלשונות
 17 שהברייתא הביאה, מדובר שכתבן בְּשֶׁטֶר ומסרו לעבד, ולכן אם
 18 כתב 'עשיתי עבדי בן חורין' וכדומה, הרי זה לשון שטר שחרור,
 19 אולם אם כתב 'אעשנו בן חורין' בלשון עתיד, בזה נחלקו רבי
 20 וחכמים, לפי רבי הוא השתחרר כי כוונתו היא שיעשה העבד בן
 21 חורין בשטר זה, ולפי חכמים הרי זה השתחרר כי כוונתו היא
 22 לעשות את העבד בן חורין על ידי שטר אחר ולא בשטר זה, ואין
 23 זה שטר שחרור. אבל אם רב אמר אחד מלשונות אלו אין בכך
 24 כלום ויכול האדון לחזור בו, לפי שאין עבד משתחרר באמירה
 25 בעלמא.

26 הגמרא מביאה ברייתא בדין דומה לגבי שדה: תְּנוּ רַבָּנִין בְּבֵרִיתָא,
 27 הָאֹמֵר 'נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי', או 'נָתַתִּינָה לְפְלוֹנִי', או 'הָרִי הוּא
 28 שְׁלוֹ', בכל אחד מלשונות אלו הָרִי הוּא שְׁלוֹ. אבל אם אמר 'אֶתְנַנְנָה
 29 לְפְלוֹנִי', רַבִּי מֵאִיר אָמַר, קָתֵב פְּלוֹנִי את השדה, וְחֲכָמִים אֹמְרִים,
 30 לֹא קָתֵב אותה.

31 הגמרא מבארת במה המדובר: אָמַר רַבִּי יוֹהָנָן, וְכוּלָן – כל הלשונות
 32 האלו שהברייתא הביאה, מדובר שכתבן בְּשֶׁטֶר ומסרו לאותו
 33 אדם, ולכן אם כתב 'נתתי שדה פלונית לפלוני' וכדומה, הרי זה
 34 לשון שטר מתנה, אבל אם כתב 'אתננה לפלוני', לפי רבי מאיר
 35 כוונתו שרוצה לתת לו את השדה בשטר זה, ולפי חכמים כוונתו
 36 שבעתיד הוא יתן לו אותה בשטר אחר ואין זה שטר מתנה. אבל
 37 אם רק אמר לשונות אלו, ולא כתבן, אין בכך כלום, לפי שאין
 38 שדה נמכרת באמירה בעלמא.

39 הגמרא מביאה ברייתא לגבי שחרור עבד ומכירת שדה: תְּנוּ רַבָּנִין
 40 בְּבֵרִיתָא, הָאֹמֵר 'עֲשִׂיתִי פְּלוֹנִי עֶבְדִּי בְּן חוֹרִין, והוא – העבד אֹמֵר,
 41 לֹא עָשָׂאנִי, חִישִׁינָן – חוששים אנו שֶׁמֵאָה וְיָכֵה לֹא האדון לעבד שטר
 42 שחרור עַל יְדֵי אָדָם אֲחֵר ואמר לו שיזכה בשטר זה בשביל העבד,
 43 וכיון שהשחרור זכות הוא לו, זכין לו שלא בפניו, ויתכן שאין
 44 העבד יודע ששחררו, ולכן אנו מקבלים את דברי האדון והעבד
 45 משוחרר. אבל אם אמר האדון בְּתַבְתִּי שטר שחרור וְנָתַתִּי לוֹ –
 46 לעבד, והוא – העבד אֹמֵר, לֹא קָתֵב לִי וְלֹא נָתַן לִי האדון שום
 47 שטר, הוֹרְתָא בְעַל דִּין – העבד בְּמֵאָה עֲדִים דְּמֵי, והוא נאמן לומר
 48 שלא השתחרר ויכול האדון להחזיק בו שוב אם ירצה, כי אנו
 49 אומרים שכנראה הוא טעה וסבר שהעבד קיבל את השטר,
 50 ובאמת אינו כן.

51 הָאֹמֵר נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי, והוא – מקבל המתנה אֹמֵר לֹא
 52 נָתַן לִי, חִישִׁינָן – חוששים אנו שֶׁמֵאָה וְיָכֵה לֹא הנותן שטר מתנה על
 53 יְדֵי אָדָם אֲחֵר וזה לא נודע לו, ולכן מקיימים את דברי הנותן. אבל
 54 אם אמר בעל השדה בְּתַבְתִּי שטר מתנה וְנָתַתִּי לוֹ – למקבל
 55 המתנה, והוא אֹמֵר לֹא קָתֵב וְלֹא נָתַן לִי בעל השדה שום שטר,

56 אפותיקי לאחרים ושחררו, ולעולא הכוונה ששחררו רבו שני,
 57 וקשה האם לשני משחרר קרית ליה – האם קראת לו 'משחרר',
 58 הלוא אין שחררו כלום, שאינו רבו ואינו יכול לשחררו.
 59 הגמרא מביאה עוד מדיני אפותיקי שפקע השיעבוד שבה: איתמר,
 60 העושה שדהו אפותיקי לאחרים שממנה יגבו את חובם, ושפטה נהר
 61 ועתה כל שדה אמה אמה בשם רבי יוחנן, שאף שהפסיד את
 62 המכונה שפיר נאה אמה בשם רבי יוחנן, שאף שהפסיד את
 63 שיעבודו בשדה, מכל מקום אינו נוכה את חובו משאר הנכסים של
 64 הלוה, שאין לו שיעבוד אלא על שדה זו, וכשנשטפה פקע
 65 שיעבודו לגמרי. ואבהו דשמואל אמר, נוכה הוא את חובו משאר
 66 נכסים, שאף הם משועבדים לו.
 67 הגמרא מפרשת את הדברים, אמר רב נחמן בר יצחק בתמיה, משום
 68 דאמי שפיר נאה הוא על כן הוא אומר שמעמיה לא שפירן – הלכות
 69 שאינן נאות, שאין הדין כן שיפסיד את חובו שלא יוכל יותר
 70 לגבותו כאשר נשטפה השדה, אלא תתרגם שמעמיה – תבאר
 71 ותעמיד את הדין שאמר אמי שמדובר באפותיקי מפורש, דהיינו
 72 דאמר ליה הלוה למלוה לא יהא לך פירעון על חובך אלא משדה זו
 73 שאז לא הלוהו אלא על דעת שדה זו בלבד ורק היא משועבדת
 74 לו, וכשנשטפה אין לו עוד ממנה לגבות, אבל באפותיקי סתם
 75 שאמר הלוה למלוה אם לא אשלם לך תגבה מכאן, אין בכלל זה
 76 שלא יהיו נכסים אחרים משועבדים לו, ואם אי אפשר לגבות
 77 מהשדה גובה מנכסים אחרים. ונמצא שאין מחלוקת בין אמי
 78 לאבהו דשמואל, שכן אמי דיבר באפותיקי מפורש, ואבהו
 79 דשמואל דיבר על אפותיקי סתם. תניא נמי הכי – שנינו בברייתא
 80 כדברי רב נחמן בר יצחק, העושה שדהו אפותיקי לאחר ושפטה
 81 נהר, נוכה המלוה משאר נכסים כיון שזה אפותיקי סתם. ואם אמר
 82 לו הלוה למלוה, לא יהא לך פירעון אלא משדה זו – דהיינו אפותיקי
 83 מפורש, אינו נוכה משאר נכסים.
 84 הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: תניא אידך – שנינו
 85 ברייתא אחרת, דהיינו שהוא חייב לשלם לרבו ראשון
 86 חובו וכן העושה כן לכתובת אשה שמשדה זו תגבה את כתובתה
 87 לכשתאלמן או ירגשנה, יכול הוא למוכרם והבעל חוב והאשה
 88 גובין את חובם משאר נכסים. רבן שמעון בן גמליאל אומר, בעל חוב
 89 נוכה את חובו משאר נכסים אם הלוה מכר את השדה
 90 המשועבדת, אבל אשה אינה נוכה את כתובתה משאר נכסים, ואין
 91 הבעל יכול למכור את השדה, ואם עבר ומכרה, המכר בטל, מכיון
 92 שאין דרכה של אשה לחזר על פתי דיני, וכשדיא נישאת היא
 93 מתכוונת שהאחריות על הכתובה תהיה רק על השדה שהבעל
 94 שיעבד לה, ולא על שאר נכסיו, כי אחרת היא תצטרך לחזר אחרי
 95 הקונים ולהתדיין איתם כדי לברר מי קנה ראשון ומי אחרון, ואין
 96 זה דרכה של אשה לחזר אחרי בתי דינין.

משנה

97 דיני חציו עבד וחציו בן חורין: מי שחציו עבד וחציו בן חורין, כגון
 98 שהיו שנים שותפים בו, ושחרר אחד מהם את חלקו בעבד ונעשה
 99 ישראל גמור באותו חצי המשוחרר, ועדיין חציו עבד לפי שרבו
 100 השני לא שחררו, ומזה דין עבודתו כאשר אין כולו לרבו וחציו
 101 לעצמו שיעבד את רבו יום אחד וזאת עצמו יום אחד, וכך עולה
 102 שהוא מחצה אצל רבו ומחצה אצל, דברי בית הלל. בית שמאי
 103 אומרים, אתם, בית הלל, תפנתם את רבו שלא יפסיד דבר בכך
 104 שחצי עבדו משוחרר, ולכן הוריתם שיעבוד את רבו יום אחד ואת
 105 עצמו יום אחד, ואת העבד עצמו לא תפנתם בכל מה שדרוש לו,
 106 שהרי לישא שפחה אי אפשר לו, משום שפךר חציו בן חורין וכן
 107 חורין הוא ישראל גמור האסור בשפחה,

1 ויאמר לו עבד אהה כיון שהוא משועבד לו, ויוציא לעז על בניו
 2 שהם בני עבד, על כן תקנו חכמים שפופין את רבו שני – המלוה
 3 ועושה אותו בן חורין וכותב לו העבד שפטר חוב על דמיו, ובו הוא
 4 מתחייב לו את שויו. רבן שמעון בן גמליאל אומר, אין העבד כותב
 5 שטר חוב על דמיו, אלא המשחרר – הלוה כותב שטר חוב על שויו
 6 העבד למלוה, כי בזה ששחרר את העבד הפסיד המלוה את
 7 שיעבודו.
 8 הגמרא מפרשת את מחלוקתם לפי ביאורו של רב, במאי קא
 9 מיפליג – במה נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, בדין מוזק
 10 שיעבודו של חבירו קא מיפליג – נחלקו דמר – רבן שמעון בן
 11 גמליאל, סבר, מוזק שיעבודו של חבירו חייב, ורבו ראשון
 12 ששחררו והפקיע את שיעבודו של שני חייב לשלם לו על כך, ומר
 13 – תנא קמא, סבר, מוזק שיעבודו של חבירו פטור, ולכן אין רבו
 14 ראשון חייב דבר, ורק העבד משלם לרבו שני כאמור.
 15 הגמרא מסייעת לפירוש זה, איתמר נמי – שנינו גם כן, המוזק
 16 שיעבודו של חבירו מה דינו, פאנו בזה למחלוקת רבן שמעון בן
 17 גמליאל ורבן שמשנתינו, וכאמור שבה נחלקו, שרבן שמעון בן
 18 גמליאל מחייב את המוזק ותנא קמא פטר.
 19 הגמרא מביאה דעה שניה בהסבר המשנה: עולא אמר, מה
 20 שהמשנה אמרה ששחררו את העבד, מי שיחררו, רבו שני –
 21 המלוה, הוא זה ששחררו, ושרת הדין אין העבד חייב פלום פמאות
 22 הנהוגות רב בני חורין, כיון שאינו משוחרר כלל שהרי עדיין לא
 23 היה קנוי למלוה ואין הוא יכול לשחררו. אלא מפני תיקון העולם
 24 שחרי יצא עליו שם שהוא בן חורין, על כן פופין את רבו ראשון –
 25 הלוה שהוא נחשב לאדונו, ועושה אותו בן חורין על ידי שכותב לו
 26 שטר שחרור, וכותב העבד שפטר חוב על דמיו ובו מתחייב לשלם
 27 לו מה שנפסד בשחרורו במה שהיה שוה יותר מן החוב. רבן שמעון
 28 בן גמליאל אומר, העבד אינו כותב שום שטר כיון שהוא לא גרם
 29 לאדונו הלוה שום הפסד, אלא המשחרר – המלוה, הוא הכותב
 30 שטר חוב ללוה על דמיו, דהיינו שהוא חייב לשלם לרבו ראשון
 31 את שויו העבד היותר על החוב, כיון שהפסיד לו את עבדו במה
 32 שכתב לו שטר שחרור, שעל ידי כך נתחייב רבו ראשון לשחררו.
 33 הגמרא מפרשת את מחלוקתם לפי הביאור של עולא, במאי
 34 קמיפליג – במה נחלקו תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, בהיות
 35 שאינו ניכר קמיפליג – נחלקו, אם נחשב היות לשלם עליו דמים,
 36 מר – רבן שמעון בן גמליאל, סבר שהיות שאינו ניכר שפחה היות,
 37 ולכן על המלוה לשלם לרבו ראשון על היות זה שבגללו הוכרח
 38 לשחרר את עבדו, אף שאין היות זה היות הניכר, ומר – תנא קמא,
 39 סבר היות שאינו ניכר לא שפחה היות, ולכן אין רבו שני שגרם נזק
 40 לרבו ראשון חייב לשלם לו, אלא על העבד לשלם כשיעור הנאתו
 41 מן השחרור.
 42 הגמרא מפרשת מדוע נחלקו רב ועולא בביאור המשנה: עולא
 43 שפירש את המשנה שרבו השני שחררו, והמחלוקת היא בהיות
 44 שאינו ניכר האם הוא נחשב להיות או שלא, מאי מעמא – מדוע
 45 לא אמר רב שמדובר שרבו ראשון שחררו, והמחלוקת היא אם
 46 מוזק שיעבודו של חבירו חייב או פטור, אמר לך – יכול עולא לומר
 47 לך, אין לפרש כן משום שבמשנה נאמר 'כופין את רבו ועושה
 48 אותו בן חורין, ולרב הכוונה שוכופין את רבו שני, וקשה האם לשני
 49 רבו קרית ליה – האם קראת לו במשנה 'רבו', הרי אינו אלא
 50 משועבד לו.
 51 ורב שפירש את המשנה שרבו הראשון שחררו, והמחלוקת היא
 52 במזיק שיעבודו של חבירו האם נחשב למוזק או שלא, מאי מעמא
 53 – מדוע לא אמר בעולא שמדובר שרבו שני שחררו, והמחלוקת
 54 היא אם היות שאינו ניכר שמו היות או לא, אמר לך – יכול רב
 55 לומר לך, אין לפרש כן משום שבמשנה נאמר 'עבד שעשאו רבו

1 ויאמר לו עבדי אתה - ויוציא לעו על בניו. אלא המשחרר כותב - שטר לבעל חובו
 2 על דמיו, הואיל הויק שעבודו - ישלם לו. אין העבד חייב כלום כמצות - הנהגות
 3 בבני חורין יותר מבעבדים, שלא היה קנוי לו, ולא יכול לשחררו. על דמיו - העדפים
 4 על החוב. אינו כותב - אין עבד כותב לו שום שטר, דמאי עבד ליה? אידו לא גרם ליה
 5 ולא מדי. אלא משחרר כותב - לו שטר על

6 העדוף, הויק שאינו ניכר שמה חיוק - ולתנא
 7 קמא לא שמה חיוק. לפיכך אין לנו לחייב את
 8 המשחרר, אלא העבד לפי הנאתו מן השחרור.
 9 שני רבו קרית ליה - תנא דמתניתין, בתמידי,
 10 דקתני: כופין את רבו, ומנקמת לה ברבו שני?
 11 משחרר קרית ליה - מי הוה שחרורו שחרור?
 12 ושטפה נחר - ושוב כל השדה וגוף הקרקע
 13 מקולקל, שהמים צפין עד לעולם עליה. שפיר
 14 נאח - כך כינוי. אל יחא לך פרעון ב"ל - אבל
 15 אמר לו "אם לא פרעתך גבה מוז" - לא קמה
 16 ליה ברשותיה, ולא ארעתא דידה לחודה
 17 אחפיה, ואינו חייב באחריותה, וגובה משאר
 18 נכסים. גובין משאר נכסים - כלומר, אם ירצה
 19 - מוכר את אלו, והן גובין מן השאר. אינה נובה
 20 משאר נכסים לפי שאין רובה של אשה לחור
 21 על בתי דינין - כלומר, דווקא הטילה אחריות
 22 כתובתה על שדה זו, ועל מנת כן נשאת, ולא
 23 שיהיו כל נכסיו אחראין לה, ולא תדע על איזה
 24 לחור, מי קנה ראשון ומי אחרון, ותצטרך לדון
 25 עם כל אחד ואחד. משננה מי שהציו עבד ב'ל
 26 - כגון שהיו שני אחין או שני שותפין, ושחרר
 27 אחד את חלקו, תקנתם את רבו - שאינו חסר
 28 כלום. לישא שפחה אינו יכול - מפני צד חירות
 29 שבו.

30 **ב**
 31 **משום דאמי שפיר נאה הוא, אומר שמענתא דלא שפירן? תתרגם שמענתיה, דאמר ליה**
 32 **"לא יהא לך פרעון אלא מוז". תניא נמי הכי: העושה שדרה אפותיקי לאחר ושטפה נחר**
 33 **- גובה משאר נכסים, ואם אמר לו "לא יהא לך פרעון אלא מוז" - אינו גובה משאר**
 34 **נכסים. תניא אידך: העושה שדרה אפותיקי לבעל חוב ולכתובת אשה - גובין משאר**
 35 **נכסים; רבן שמעון בן גמליאל אומר: בעל חוב גובה משאר נכסים, אשה אינה גובה**
 36 **משאר נכסים, שאין דרפה של אשה לתור על בתי דינין. משננה מי שחציו עבד וחציו בן**
 37 **חורין - עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל, בית שמאי אומרים:**
 38 **תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם! לישא שפחה אי אפשר - שכתב חציו בן חורין,**
 39 **בה**

40 בטל לגמרי, דאפילו בעל עצמו שמכר - יכול לחזור ולבטל המכירה. דהכי אמרינן ביבמות, בפרק "אלמנה" (סו.ב) גבי מכנסת שום לבעלה, דתניא: מכר שניהם לפרנסה, זה היה מעשה לפני
 41 רבן שמעון בן גמליאל, ואמר: הבעל מוציא מיד הלוקחות. ופירש שם בקנטרס: מכרו שניהם - או זה או זה, דאם מכר הבעל - האשה מוציאה, ואם מכרה האשה - הבעל מוציא. ורבינו תם
 42 פירש: דאפילו אם מוכר הבעל - הוא עצמו מוציא, דתקון רבנן שלא יתקיים המוקח כלל, ובטל לאלתר, שלא תטרח האשה לטרון ממו, דרבן שמעון בן גמליאל לטעמיה, דאמר הכא: שאין
 43 דרכה של אשה לחזור אחר בתי דינים. ולא דמי לשאר נכסים של בעל שהמקם קיים עד שתבא האשה ותרסוף, דהתם אין כתובתה מיוחדת עליהן יותר משאר נכסים, ואי איכא בני חרי - לא
 44 גביא ממשעבדי. אבל הכא, אפילו איכא בני חרי - יכולה היא לומר: לא שקילנא אלא הני שנתיחדו לי. על כן הפקיעו חכמים כח המוכר לאלתר, שלא תהא צריכה לחזור אחר בתי דינין, וכן
 45 מוכח בירושלמי, דפליג רבי יוחנן ורבי אלעזר בנכסי צאן ברזל, רבי יוחנן אמר: מכרו - אינן מכורין, אמר ליה רבי אלעזר: אוכלין בתרומה מכחו, ואת אמרת אינן מכורין? חדר קאמר: במאי
 46 פליגין - במכרן ועולם או במכרן לשעה? ומסיק דאתיא דרבי אלעזר ברבנן, דאמר: הכא: גובין משאר נכסים, ורבי יוחנן כרבן שמעון בן גמליאל. הוי כשמכרן לשעה - אינן קיימין, אבל
 47 מכרו לעולם - דברי הכל אין קיימין. ומתניש בך פירש הקונטרס ד"האשה שפלה" (כתובות פא.א), **לישא** שפחה אינו יכול - ואם תאמר: אפילו יכול לישא שפחה הוא אינו מקיים בכך
 48 בפרק רוביה, כדמוכח בפרק "הבא על גבול" (בבמות סו.ב), גבי הוה לו בניס קודם שנתגייר ונתגייר, דאמר: הכל מודין בעבד שאין לו חיסוי ויש לומר: דאם היה יכול לקיים שבת כל דהו -
 49 משום מצות "פרו ורבו" לחודיה לא הוה כפינן לרבו, דלא מייחבי בה, כיון דאנטו הוא. ואם תאמר: ולית עשה דפרו ורבו ולידדי לאו ד"לא יהיה קדש" (ברעים בג.) ויש לומר: דהכא אפשר
 50 לקיים שניהם על ידי כפייה, ועוד: דכי מעיקרא לאו - לא מקיים עשה, אלא בגמר ביאה דחויא להתעבר. ועוד: דברייה ליכא עשה, דאפילו מיקפדא - אפשר לה כביצוא בה. ואם תאמר:
 51 וימכור עצמו בעבד עברי, דעבד עברי שרי בשפחה. ואפילו אין לו אשה ובנים - הא איכא למאן דאמר דרבו מוסר לו שפחה כנענית? ויש לומר: דאמר ב"מיהו נשך" (בבא מציעא עא.א);
 52 גר ומשחרר אין נמכרין בעבד עברי משום דבעינן "ושב אל משפחתו". ואם תאמר: וישא חצייה שפחה וחצייה בת חורין, כדאמרין בפרק "ארתו ואת בני" (חולין עט.א), דדרדה שבתעה אין
 53 מרביעין עליה אלא מניה? ויש לומר: דגבי בלאים בלא אסר אלך חרי מיני, ונתנה הוה חזי מיני. אבל הכא - אתי צד עבודת ומשמש בצד חירות, ואם תאמר: וישא ממוכר, וישא עבדות שרי
 54 בה, כדתנן בפרק "האומר" (קידושין סט.א), יכולין ממורים ליסוד, כיצד? ממוזר נושא שפחה, וצד חירות נמי שרי בה, כדתנן פרק "עשרה יוחסין" (שם סט.א); חוריי וממורי מותרין לבא זה
 55 בה, וכי תימא דאתי צד עבודת ומשמש באשת איש - ישאנה באיסור בלא קדושין, כמו שממזר נושא שפחה, וכמו לישא שפחה אינו יכול? ואומר רבינו תם: דאין זו תקנה להרבות ממורים
 56 בשראלי, ואם תאמר: וישא נתיבה, דחוריי ונתיבה מותרין לבא זה בה, בפרק "עשרה יוחסין" (שם) ועבד נמי מותר בה, דאמרין בפרק "יש מותרות" (בבמות פה.ב), ממורת ונתיבה לישראל
 57 איכא בנייהו, למאן דאמר מפני שהוא מרגילה - זו היא מרגילתו, פירש: שיוכל בנה ליסוד על ידי שישא שפחה? ויש לומר דאף על גב דאסור בנה בשפחה - אינה חוששת רק שיש לו
 58 טהרה

1 טהרה, הסברה שלא יחשב איסור, כמו שהיא אינה חוששת דהא מינסבא לישראל, והא
2 דאסור נתין בשפחה טפי מממוה, אף על גב דשניהם פסולי קהל, דנתין אית ביה לאו ד'לא
3 תתחנן' - ואומר רבינו תום: משום דבבמור לא שייך "לא ליה קרש", דכולי מקדשות קאתי,
4 מאיסור דלא תפסי קדושין, ואף על גב דאסור בזכר ובבהמה דנפיק גמי מ'לא יהיה קרש'
5 ובפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין דגב) - לא שרינן
6 אלא קדשות דאתי מניה, הוא דשרי חזרו
7 בתניי, ואסורי בשפחה, אף על גב דבתרווייהו
8 איכא לאו - ואומר רבינו תום: דתניי ילפינן משאר
9 פסולי קהל, כגון עונני ומזאבי ומצרי ואדומי,
10 דשרו בקהל גרים, דלא אקרי קהל, אבל עבודת,
11 דלאו כפי קדושתן נתנה - לא ילפינן מניה.וה
12 לא תהוה בראה לשבת יצרה - הא דלא נקט
13 קרא ד'פרו ורבו' - משום דאי הוה יכול לקיים
14 שבת כל דהו, משום מצות 'פרו ורבו' לא הוה
15 כפינן ליה, והכא כפינן ליה כדפירשנו, אי גמי,
16 נקט אפי קרא משום דמוכחא דמצוה רבה היא.
17 וכן בפרק תראא דמגילה (בא), מיתני לה גבי
18 מוכר ספר תורה ללמוד תורה ולישא אשה,
19 דקאמר: שאני תלמוד תורה, דאמר מר גדול
20 תלמוד תורה כו', אשה גמי - "לא תהוה בראה",
21 והרב רבי יצחק ברבי מרדכי מפרש: דנקט "לשבת
22 יצרה" - משום דשייך אף בצד עבודת, אבל פיר
23 ורבו - לא שייך אלא בצד חירות, וכן נשמע
24 קצת בירושלמי דפרקין דפרק קמא דמועד קטן,
25 דאמר: תמן תנין: אין נושאין נשים במועד, שמעון
26 בר אבא בשם רבי יוחנן אומר: מפני ביטול פריה
27 וריבה, פירוש: שלא ימתין מלישא עד המועד,
28 שהוא זמן שמחה ופגיו מכלום, בעון קומי רבי אסי;
29 העבד מהו שישא במועד? אמר להון: נשמענה מן
30 הדא: יבטל - והלא לא נברא העולם אלא לפריה
31 וריבה, ואמר שמעון בר אבא בשם רבי יוחנן: כל
32 שהוא מצווה על פריה וריבה - אסור לו לישא
33 במועד, פירוש: כל שהוא מצווה על פריה וריבה
34 - משום "לשבת יצרה", כגון עבד, אבל אפרו
35 ורבו דאי לא מייחבי, ולפי זה בשפחה גמי שייך
36 בה שבת, והא דלא כפינן בחצייה שפחה חוציה בת
37 חזרין אלא היכא דנהגו בה מנהג הפקר - היינו
38 משום כיון דלא מייפקא אפרו ורבו" - שזא גם
39 דאמר תשתחרר אל תקים.
40 **בופין** את רבו ועושה אותו בן חזרין - ואם
41 תאמר: וכי אומרים לאדם "חטא כד'
42 שיזכה בחיורין? דהכי אמר בפרק קמא דשבת
43 (רא), גבי הדיבך פת בתגורו יש לומר: דדוקא
44 היום אמרין הכי, משום דפשיע, שהדיבך סמוך
45 לחשיכה, אבל הכא דלא פשיע - לא, וכן בפרק
46 בתרא דערויבין (קגב) אמר: כון שעלתה לו יבלת
47 - חברו חתכה לו בשנינו, דקעביד שבות כד'
48 שיזכה חברו בעבודה, וכן בריש "תמיד נשחט"
49 (פסחים נטא) אמר: מחוסר כפרה בערבי פסחים
50 שפסחי כפרתו אחר תמיד של בין הערבים, בעשה
51 דפסח שיש בו דבר חיי עשה והדשלמה, אלמא -
52 קא עברי כהני בעשה והדשלמה, כדי שיזכה זה
53 בפסח, וחוציה שפחה חוציה בת חזרין דכפו את
54 רבה (גיטין לגב) משום דנהגו בה מנהג הפקר, אף
55 על גב דהם פושעים - כיון שהיתה מחזור
56 אחריהם ומשולטת לנות חשיבי באונסייה, ועוד
57 דמצוה רריים שאני, **דבוליי** עלמא גזירה שיה
58 עדיפא - בריש "איהוה מוקמן" (ובחים מהא),
59 ובפרק "דם שחוטף" (בכירות בבב) פליגי רבי
60 עקיבא ורבנן בכסף מעילות, ומשמע דבבוליי
61 עלמא הקישא מדיפאה, הכא שאני, משום דיעקב
62 שטר מדיפאה שיה נפקא לך, **מה**

1 **בת חזרין אינו יכול** - לישא, מפני צד עבודת שבו, לא תהוה בראה - יוצר הארץ, לא
2 על תהוה - להיות ריקנית, ברא אותה, כי אם לשבת - להיות בה ישוב, יצרה.
3 **גמרא** קנה - והוה חציו בן חזרין, והפדה לא נפדתה - דגבי שפחה חרופה איכא
4 דדריש ליה בפדויה ואינה פדויה לקמן, ובמסכת בכורות (יא.א) חצייה שפחה
5 חוציה בת חזרין, וסתם פדויה - בכסף ובשעה
6 כסף, חושפה לא נתן לה - היינו שטר, דגמר
7 "לה" "לה" מאשה, מה כסף בין כולו בין חציו
8 - כדיליף מ'הפדה לא נפדתה', מה אשה
9 לחצייה לא - אין אשה מתגרשת מבעלה
10 לחצאין, רבנן סברי גזירה שוה עדיף - דלא
11 שבקטן גזירה שוה וילפינן מדיקש, ורבי סבר
12 דיקש עדיף, דכי איכא למוילף מדיקש ומגזירה
13 שוה - שבקטן גזירה שוה וילפינן בדיקש, דכולי
14 עלמא גזירה שוה עדיפא - דכיון דמופנה
15 לדרוש - הוה ליה כמאן דכתביה בגופיה דקרא,
16 דהא קרא יתיירא הוא, וכי לאו מופנה גמי, ואין
17 להשיב עליה, כיון דמסתיי גמרינן לה, דאין אדם
18 דן גזירה שוה מעצמו - איהו עדיפא מדיקש,
19 שכן אינה יוצאה בכסף - לפיכך אינה מתגרשת
20 לחצאין, תאמר בשפחה שיוצאה בכסף - הלבך
21 כי נפקא בשטר - תצא אף לחצאין, דברה תורה
22 כו' - ולעולם בשפחה גמורה משתעי, לא קנה
23 - דגמר "לה" "לה" מאשה, בשטר עובד, פליגי
24 - הדר פריך: נימא בהך מתנייתא שטר נקט
25 דוקא, דאילו בכסף - דברי הכל קנה, נימא
26 תתווי תויבתא דרב יוסף ברתיה - חדא, דאמר
27 בשטר רבי מודה, והכא תניא פליגי, ועוד,
28 דאמר רב יוסף דבכסף פליגי - ובריייתא דיקא
29 דבכסף מודו רבנן דקנה, להודיעך כחו דרבי -
30 דאפילו בשטר, דאיכא למגמר "לה" "לה"
31 מאשה, דלא תיפוק לחצאין - פליגי, להודיעך
32 כון דרבנן - דאפילו בכסף, דאיכא למדרש
33 "הפדה לא נפדתה" - פליגי, **יכול לכל** -
34 שכולה פדויה, ונתארסה לבער עובד, קרא
35 משתעי, וקאמר דלא יזמתו מחמת גיאוף -
36 תלמוד לומר "לא נפדתה", אי לא נפדתה יכול
37 לכל - דלא נפדתה כלל, ואפילו הכי מייחבי
38 אשם אביאה יריה הואיל ונתחיידה לעבד
39 עברי, שמורה בשפחה, אין לי אלא בכסף -
40 דאמרין ביה דנפקא לחירות, בשטר מנין
41 שיוצאה לחירות, אין לי אלא חציו בכסף - וכל
42 שכן כולו, או כולו בשטר - אבל חציו בשטר
43 - עדיין לא למדנו שאם שיתר חציו - הא
44 חציו בן חזרין, בשלמא לרב יוסף לכתר
45 דאיתוהב - ואוקימנא על כרחין דבתרווייהו
46 פליגי, הא מני - דאמר דבתרווייהו נפקא
47 לחצאין - רבי היא, אלא לרבה - דאמר: בשטר
48 פליגי, אבל בכסף דברי הכל קנה, וישא -
49 דקתני בכסף לחצאין - דברי הכל, וסיפא -
50 דקתני אף בשטר לחצאין - רבי היא, ולא רבנן
51 רב אשי אמר רבי היא - רבי אמרה לכולה,
52 דאית ליה בתרווייהו קנה, ורבנן אפילו עליה
53 בעלמא אשטר ולא אכסף, והא מתנייתא מיהא
54 איהו אמרה, ולא גרסינן: ונסיב לה אליבא
55 דתנאי, מוקים לה - דמשכחת חציו עבד וחציו
56 בן חזרין בכסף, וחברי הכל
57 של

1 **בת חזרין אי אפשר** - שפכר חציו עבד, **יבטל? והלא**
2 **לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר: "לא**
3 **תהוה בראה לשבת יצרה!" אלא מפני תיקון העולם,**
4 **כופין את רבו ועושה אותו בן חזרין, וכותב שטר על**
5 **חציו דמיו, וחזרו בית הלל להורות פדויה בית שמאי.**
6 **גמרא** תנו רבנן: **המשחרר חציו עבדו, רבי אומר:**
7 **קנה, והכמים אומרים: לא קנה, אמר רבה: מחלוקת**
8 **- בשטר, דרבי סבר: "הפדה לא נפדתה או חופשה**
9 **לא נתן לה" - מיקש שטר לכסף, מה כסף בין כולו**
10 **בין חציו, אף שטר גמי בין כולו בין חציו, ורבנן גמרי**
11 **"לה" "לה" מאשה, מה אשה חציה לא, אף עבד גמי**
12 **חציו לא; אבל בכסף - דברי הכל קנה, פדויה ואינה**
13 **פדויה, לימא בהא קמויפלגי, דמר סבר: הקישא**
14 **עדיפא, ומר סבר: גזירה שוה עדיפא? - לא, דכולי**
15 **עלמא - גזירה שוה עדיפא, ושאיני הכא, דאיכא**
16 **למפרד: מה לאשה שפן אינה יוצאה בכסף, תאמר**
17 **בעבד שיוצא בכסף? ורב יוסף אמר: מחלוקת -**
18 **בכסף, דרבי סבר: "הפדה לא נפדתה" - פדויה**
19 **ואינה פדויה, ורבנן סברי: דברה תורה פלשון בני**
20 **אדם, אבל בשטר - דברי הכל לא קנה, מיתני:**
21 **המשחרר חציו עבדו בשטר, רבי אומר: קנה, והכמים**
22 **אומרים: לא קנה, תויבתא דרב יוסף! תויבתא,**
23 **(נימא) בשטר הוא דפליגי, אבל בכסף לא פליגי,**
24 **לימא תיהו תויבתא דרב יוסף בתרתיה? אמר לך רב**
25 **יוסף: פליגי בשטר והוא הדיו בכסף, והא דקא מיפלגי**
26 **בשטר - להודיעך כחו דרבי. - וליפלגי בכסף,**
27 **ולהודיעך כון דרבנן! - פת דהיתירא עדיף ליה, תא**
28 **שמעי: "הפדה" - יכול לפלו? תלמוד לומר: "לא**
29 **נפדתה"; אי "לא נפדתה" יכול לפלו? תלמוד לומר:**
30 **"הפדה", הא פיעד? פדויה ואינה פדויה, בכסף**
31 **ובשורה כסף; ואין לי אלא בכסף, בשטר מנין? תלמוד**
32 **לומר: "הפדה לא נפדתה או חופשה לא נתן לה",**
33 **ולהלן הוא אומר: "וכתב לה ספר ברותה", מה להלן**
34 **בשטר, אף פאן בשטר; אין לי אלא חציו בכסף או**
35 **כולו בשטר, חציו בשטר מנין? תלמוד לומר: "הפדה**
36 **לא נפדתה או חופשה לא נתן לה", מיקש שטר**
37 **לכסף, מה כסף בין כולו בין חציו, אף שטר גמי בין**
38 **כולו בין חציו; בשלמא לרב יוסף ברת דאיתותב, הא**
39 **מני - רבי היא, אלא לרבה, רישא דברי הכל וסיפא**
40 **רבי? אמר לך רבה: אין, רישא דברי הכל, וסיפא רבי.**
41 **רב אשי אמר: רבי היא, אלא מתניתין דקתני: מי**
42 **שחציו עבד וחציו בן חזרין, בשלמא לרבה, מוקים לה**
43 **בכסף ודברי הכל, אלא לרב יוסף, לימא רבי**

אמר רבנן? **ואם רבנן? אמר רבנן:**

בעבד

1 הכופלים דברייהם, והתכוונה לומר שלא נפדתה ולא נשתחררה.
2 אָבֵל כשהשחרור נעשה בַּשָּׂטֶר, דְּבָרֵי הַכֹּל לֹא קָנָה את חציו, משום
3 שלומדים גזירה שוה מאשה שאינה מתגרשת לחציה, וכאמור
4 למעלה.
5 הגמרא מקשה על רב יוסף מברייתא: מִיִּתְיָבִי, הַמְשַׁחֵרֵר חֲצֵי עֶבְדוֹ
6 בַּשָּׂטֶר, רַבִּי אוֹמְרָ, קָנָה העבד ונשתחרר חציו, וְחֻכְמֵי אֲמִירִים, לֹא
7 קָנָה ואינו משוחרר כלל וכלל. תְּיֹבְהָא דְּרַב יוֹסֵף – האם אין זו
8 תשובה נצחת נגד דברי רב יוסף שאמר שלא נחלקו בשטר.
9 הגמרא אומרת, תְּיֹבְהָא – אכן זו תשובה ופירכה לדבריו.
10 הגמרא מוסיפה לדון בדברי רב יוסף: (נִימָא) – שמא נאמר ונדייק
11 בברייטא שהזכירה רק שטר, שֶׁבַּשָּׂטֶר הוּא דְּפָלְגִי – רק בו הם
12 חולקים אם אפשר לשחרר בו חצי עבד, אָבֵל בשחרור בַּכֶּסֶף לֹא
13 פְּלִיגִי – לא נחלקו ולדעת הכל אפשר לשחרר בו חצי עבד, ומעתה
14 לֵימָא תְּיֹבְהָא תְּיֹבְהָא דְּרַב יוֹסֵף בְּתַרְתֵּי – האם נאמר שקשה על רב
15 יוסף בשתיים, שמלבד שאמר שבשטר אין מועיל שחרור עבד
16 לדברי הכל וברייטא נאמר שנחלקו בזה, גם אמר שנחלקו אם
17 אפשר לשחרר חצי עבד בכסף ואילו בברייטא מדויק שלדעת
18 הכל אפשר לשחרר בו חצי עבד.
19 דוחה הגמרא, אָמְרָ לָךְ רַב יוֹסֵף – יכול רב יוסף לומר וליישב את
20 השאלה השנייה, שבברייטא פְּלִיגִי – נחלקו כשהשחרור נעשה
21 בַּשָּׂטֶר והוא תְּרִין שְׁחוּלֵקִים הם כאשר הוא נעשה בַּכֶּסֶף, וְהָא דְּקָא
22 מִיִּפְלְגִי – ומה שנאמר בברייטא רק שנחלקו בַּשָּׂטֶר, הָרִי זֶה לְהוֹדִיעַ
23 בְּחַזְזֵי דְרַבֵּי שאף בשחרור בשטר הוא טובר שאפשר לשחרר
24 למחצה, אף שהיה מקום ללמוד לאסור זאת מגזירה שוה מגירוש
25 אשה כאמור.
26 הגמרא תמזה, וְלִיפְלַגִי – שיחלקו בברייטא בשחרור בַּכֶּסֶף
27 וְלַהוֹדִיעַ בְּתַרְתֵּי דְרַבְּנָא שאפילו בכסף אי אפשר לשחרר חצי עבד, אף
28 שהיה מקום ללמוד מִן־הַפְּדָה לא נִפְדְּתָה אפשר לשחרר באופן
29 זה. הגמרא מיישבת, בַּח דְּתְּרִיתָא עֲדִיף לֵיהּ – עדיף לתנא לשנות
30 את כוחו של המתיר, וללמד עד כמה התייר, ולכן דיבר בשטר,
31 ולהודיע כוחו של רבי שאפשר לשחרר גם בזה.
32 הגמרא מקשה על דברי רבה: תָּא שְׂמַע, נֹאמְרָ בַּשֶּׁפְחָא וְהַפְּדָה,
33 שנפדתה ונשתחררה, וְכֹל אַתָּה לומר שהכוונה שנפדתה לְכֹל,
34 בפדיון ושחרור גמורים, תְּלֵמִיד לומר לומר לֹא נִפְדְּתָה, שלא
35 נשתחררה, אִי לֹא נִפְדְּתָה וְכֹל אַתָּה לומר שלא נפדתה לְכֹל,
36 דהיינו שאינה משוחררת כלל, תְּלֵמִיד לומר וְהַפְּדָה, שנפדתה
37 ונשתחררה, הָא בִּיחָדֵי יתגרש הפסוק, אלא הכוונה שהיא פְּדוּיָה
38 וְאִינָה פְּדוּיָה, דהיינו שנשתחרר חציה ולא נשתחררה כולה.
39 ולמדנו מפסוק זה שאפשר לשחרר למחצה בַּכֶּסֶף וּבַשָּׂטֶר בַּשָּׂטֶר,
40 שהוא הפדיון המוזכר בכתוב. וְאִין לִי ללמוד מהפסוק שחציה
41 נפדה אֲלָא בַּכֶּסֶף, אבל בַּשָּׂטֶר מְנִין שמועיל שחרור למחצה, תְּלֵמִיד
42 לומר וְהַפְּדָה לֹא נִפְדְּתָה אוֹ חוֹפְשָׁה לֹא נִתֵּן לָהּ, וְלַחֲלֹן בגירוש
43 אשה היא אוֹמְרָ וְיָכַתְבָּ לָהּ סִפְרָא פְּרִיתוֹת, ולומדים גזירה שוה ל'ה'
44 ל'ה', מַה לְחֲלֹן בגירוש אשה מדובר בַּשָּׂטֶר, דהיינו בגט, אָף כָּאֵן
45 בשפחה שלא ניתן לה חופשה מדובר בַּשָּׂטֶר, ואומר לכתוב
46 ששפחה זו לא נשתחררה בשטר. אִין לִי – שלא למדתי מהכתוב
47 אֲלָא שאפשר לשחרר חציו של עבד בַּכֶּסֶף, וכל שכן את כולה, או
48 לשחרר את כולה בַּשָּׂטֶר, אבל שאפשר לשחרר גם חציו בַּשָּׂטֶר מְנִין,
49 תְּלֵמִיד לומר וְהַפְּדָה לֹא נִפְדְּתָה אוֹ חוֹפְשָׁה לֹא נִתֵּן לָהּ, מְקִישׁ
50 הכתוב ומזמה שחרור בַּשָּׂטֶר לְשַׁחֲרוֹר בַּכֶּסֶף, מַה שַּׁחֲרוֹר בַּכֶּסֶף
51 מועיל בֵּין כשמשחרר כולה וּבֵין שמשחרר רק חציו, אָף שַׁחֲרוֹר
52 בַּשָּׂטֶר מְנִין מועיל בֵּין כשמשחרר את כולה בֵּין כשמשחרר את חציו
53 בלבד. ומעתה קשה, בַּשָּׂטֶר – מובן הדבר לְשִׁיתָ רַב יוֹסֵף וְכַפִּי
54 שאמר בְּתַר דִּיאִיתוּב – לאחר שנפרכו דבריו הראשונים, שרבי
55 וחכמים חולקים בין בכסף ובין בשטר, לפי זה ברייתא זו הָא מְנִין –

1 ולישא בַת חורין, דהיינו בת ישראל, אִי אָפְשֶׁר לוֹ, משום שֶׁכֶּבֶר
2 הַצִּוּי עֶבֶד ואסור הוא בבת ישראל, תֹאמְרוּ שֶׁכֶּבֶר מִפְרִיָה ורביה
3 ולא ינשא, אִי אָפְשֶׁר לומר כן, וְהָלֹא לֹא נְבָרָא הָעוֹלָם אֲלָא לַפְּרִיָה
4 וְרִבְיָה, שְׁנַיְמָר (ישעיה מה יח) לֹא בשביל שתהיה תוהו – שממה
5 וריקנית קָרָא הקדוש ברוך הוא לארץ, אלא לְשָׂבֶת – שיהיה בה
6 ישוב בני אדם יְצִיאָה, ולכן יש להנשא ולהעמיד ולדות, אֲלָא מְנִין
7 תִּיקוּן הָעוֹלָם בְּפִינָה אֵת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּן חוּרִין, שמוציאו
8 לחירות, וְכֹתֵב העבד לאֲדוֹן שֶׁטֶר חוּב עַל חֲצֵי דָּמִין שמתחייב
9 לשלם לו. וְחַזְרוּ בֵּית הַלֵּל והסכימו שיש לְהוֹרוֹת דְּבָרֵי בֵּית שְׂמַאי
10 ולכפות הרב לשחררו תמורת זאת שישלם לו העבד את דמי חציו.

גמרא

11 הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדין שחרור חצי עבד: תֵּנוּ רַבְּנָא,
12 הַמְשַׁחֵרֵר חֲצֵי עֶבְדוֹ, רַבִּי אוֹמְרָ, קָנָה העבד את חציו ונהיה חצי בן
13 חורין. וְחֻכְמֵי אֲמִירִים, לֹא קָנָה, שאין השחרור חל.
14 הגמרא מביאה שתי דעות בביאור המחלוקת שבברייטא: אָמְרָ
15 רַבָּה, מְחַלְקָת רַבִּי וחכמים היא כשהשחרור נעשה בַּשָּׂטֶר, דְּרַבִּי
16 כָּבֶר נֹאמְרָ (ויקרא יט ט) וְאֵישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֵת אִשֶׁה שֶׁכָּתֵב וָרַע והוא
17 שִׁפְחָה נַחֲרָפֶת לְאִישׁ וְהַפְּדָה אוֹ נִפְדְּתָה אוֹ חוֹפְשָׁה לֹא נִתֵּן לָהּ,
18 והיינו שאותה שפחה נחרפת הייתה חציה שפחה וחציה בת חורין
19 כאמור וְהַפְּדָה לא נִפְדְּתָה, כלומר פדויה ואינה פדויה, והפדיון
20 המוזכר בכתוב הוא שחרור בכסף וְהַחּוֹפְשָׁה היא שחרור בשטר,
21 ונמצא שנוכרו בפסוק שני אופני השחרור, כסף ושטר, ובהזכרתם
22 יחדיו מְקִישׁ הכתוב ומזמה שחורו בַּשָּׂטֶר לְשַׁחֲרוֹר בכסף ללמוד
23 זה מזה, מַה שַּׁחֲרוֹר בַּכֶּסֶף מועיל בֵּין שמשחרר את כולה וּבֵין
24 שמשחרר את חציו, כאמור וְהַפְּדָה לא נִפְדְּתָה, אָף שַׁחֲרוֹר בַּשָּׂטֶר
25 מְנִין מועיל בֵּין כאשר הוא משחרר בשטר את כולה וּבֵין כאשר הוא
26 משחרר בו רק את חציו. וְרַבְּנָא שאמרו שהמשחרר חצי עבדו לא
27 קָנָה, נִמְרִי – למדו גזירה שוה ל'ה' ל'ה' מַאֲשָׁה, נאמר כאן בשחרור
28 עבד ושפחה וְאִי חֶפְשָׁה לֹא נִתֵּן לָהּ, ונאמר בגירוש אשה (דברים כד
29 א) וְיָכַתְבָּ לָהּ סִפְרָא פְּרִיתוֹת וְנִתַּן בְּיָדָהּ וּשְׂמֻכְתָּהּ מִבֵּיתוֹ, מַה אִשֶׁה חֲצִיָּה
30 לֹא נִתֵּן לָרַשׁ, שאין אשה מתגרשת מבעלה לחצאין, אָף עֶבֶד מְנִין
31 חֲצִוּוֹ לֹא נִתֵּן לְשַׁחֲרוֹר. וכל מחלוקתם אינה אלא במשחררו בשטר,
32 אָבֵל כְּמִשַּׁחֲרוֹר בַּכֶּסֶף דְּבָרֵי הַכֹּל קָנָה העבד את חציו, שהרי נאמר
33 בתורה וְהַפְּדָה לֹא נִפְדְּתָה דהיינו שהיא פְּדוּיָה וְאִינָה פְּדוּיָה בכסף
34 ששוחררה בו למחציתה.
35 הגמרא מבאר, לֵימָא קָנָה קְמִיפְלַגִי – האם נאמר שבכך נחלקו,
36 דְּמָר – רבי, שמקיש שחרור בשטר לשחרור בכסף, שאפשר
37 לשחרר בשטר חציו של עבד כְּבֵר שֶׁהַשָּׂטֶר עֲדִיפָא – עדיף ללמוד
38 היקש מגזירה שוה, וְמָר – תנא קמא. כָּבֶר שֶׁנָּרְהֵא שְׂוָה עֲדִיפָא ולכן
39 יש ללמוד ממנה שאין לשחרר למחצה בשטר ולא ללמוד מהיקש
40 שאפשר.
41 הגמרא דוחה, לֹא, דְּכֹלִי עֲלָמָא – לדעת הכל, בין לדעת רבי ובין
42 לדעת חכמים, וְנָרְהֵא שְׂוָה עֲדִיפָא מהיקש, וְשְׂוָה הָא – וכאן שונה
43 הדבר, שהעדיף רבי ללמוד מהיקש משום דִּיאִינָא לְמִיִּפְדָּה – שיש
44 לפרוץ את הגזירה שוה ולומר מַה לְאִשֶׁה שהיא חמורה שְׂכַן אִינָה
45 יוצֵאָה מבעלה בַּכֶּסֶף אלא בגט בלבד, ולכן גם אינה מתגרשת בגט
46 הניתן למחציתה, תֹאמְרָ כְּעֶבֶד שהיא קל שְׂוָאָה גם בַּכֶּסֶף, ולפיכך
47 יתכן שגם ישתחרר חציו בשטר הניתן לו על מחציתו.
48 דעה אחרת בביאור המחלוקת: וְרַב יוֹסֵף אָמְרָ, מְחַלְקָת רַבִּי
49 וחכמים היא כשהשחרור חצי עבד נעשה בַּכֶּסֶף, דְּרַבִּי כָּבֶר
50 שהשחרור מועיל משום שנאמר וְהַפְּדָה לֹא נִפְדְּתָה והיינו שהיא
51 פְּדוּיָה וְאִינָה פְּדוּיָה לגמרי, אלא חציה שפחה וחציה בת חורין,
52 ופדיון הוא בכסף, ולמדנו שבכסף ניתן לשחרר חצי עבד. וְרַבְּנָא
53 כְּבֵרֵי שאין ללמוד מהפסוק משום שְׂוָה נָרְהֵא שְׂוָה כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם

לומר שתתא סתם ללבו רישא – ששנה התנא את הסיפא לגלות
 על הרישא, שלא תאמר שמדובר ברישא דאמר חצי חצי ולכן לא
 קנו. אכל אמר פולו קנו, לכן תנא – שנה את הסיפא דאמר במפורש
 חצי חצי, מכלל – ומה תדייק דרישא – שברישא מדובר דאמר
 פולו, ואפילו הכי – ובכל זאת לא קנו.
 אופן שני ליישב את סתירת הברייתות: ואיבעית אמיא, לא קשיא,
 כאן – בברייתא האומרת שלא קנו, מדובר שכתב זאת בשטר אחר,
 ואין לשחרר שני עבדים בשטר אחד, שלומדים מגירושי אשה
 שנאמר בהם (דברים כד א) וכתב לה ספר כריתתה ודורשים לה' ולא
 לה ולחברתה בגט אחד, והוא הדין בעבדים, ולכן לא קנו. כאן –
 בברייתא האומרת שקנו מדובר שכתב זאת בשני שטרות. מקשה
 הגמרא, אם נפרש שבברייתא האומרת שלא קנו מדובר שכתב
 זאת בשטר אחר, קשה מאי איריא – למה הסיפא מפרשת שרק אם
 כתב בשטר שמקנה חצי לזה וחצי לזה לא קנו, ואפילו אמר שמקנה
 פולו לכל אחד נמי לא קנו. מיישבת הגמרא, הכי נמי קאמר – אכן
 זו כוונת הברייתא, אף עצמן לא קנו, משום שאין משחררים שני
 עבדים בשטר אחד, במה דברים אמורים שלא קנו שכתב זאת
 בשטר אחר, אכל אם כתב בשני שטרות קנו, ואם אמר חצי נכסי
 לזה וחצי נכסי לזה, אף אם כתב זאת בשני שטרות נמי לא קנו,
 משום שיש לומר שהקנה את אותו החצי לשניהם ושייר לעצמו
 את החצי השני.
 אופן שלישי ליישב: ואיבעית אמיא, לא קשיא, ובשתייהן כתב את
 כל נכסיו לעבדיו, אלא שבאן – בברייתא האומרת שקנו, מדובר
 שנתן להם את שני השטרות בבת אחת, ויצאו ממנו שניהם לגמרי,
 כי כל עבד קנה חציו וחציו השני ניתן לחבירו. ובאן – בברייתא
 האומרת שלא קנו, מדובר שנתן להם את השטרות בזה אחר זה.
 מקשה הגמרא על ביאור זה, בשלמא מובן שבתרא לא קני –
 שהאחרון שקיבל את השטר לא קנה את עצמו, דהא קני ליה קמא
 – שהרי הראשון קנאו, אלא קמא – העבד הראשון ליקני נפשיה
 ולקנייה לחבריה – למה לא יקנה את עצמו ואת חבירו. אלא
 מתוך דאמא כדשינון מעיקרא – ברור הדבר כיושבים שאמרנו
 מתחילה, ונדהא ביאור זה.
 אופן נוסף: רב אשי אמר, שבברייתא השניה אינם קונים משום
 ששאני התם דקא קרי להו – שקראם בשטר עבדי, ומוכח מלשונו
 שלא התכוון לשחררם, שסבר שיכול להקנות להם את הנכסים גם
 בלי לשחררם. ולפיכך לא קנו כלום שהרי הם עדיין שלו ומה
 שקנה עבד קנה רבו.
 הגמרא דנה בדבריו: אמר ליה רפרם לרב אשי, ודלמא מה שקרא
 להם עבדי כוונתו רק עבדי שהיו קבד, מי לא תנן במשנה בפאה
 (פ' מ"ח) תפולתב כל נכסיו לעבדו יצא לחירות, כי בכלל נכסיו הקנה
 לו גם את עצמו ונשתחרר ויכול לזכות בנכסים, אולם אם שייר
 קרקע כל שהוא – שאותה אינו מקנה לו, לא יצא לחירות, שכיון
 שאיננו יודעים איזו קרקע התכוון לשייר, לא קנה שום קרקע, וכיון
 שקרקע לא קנה גם את עצמו לא קנה. כיון שבדיבור אחד הקנה
 את העבד ואת הקרקעות ובטל הדיבור לגבי הקרקעות, בטל גם
 לגבי העבד ולא מחלקים את דיבורו שיחול רק לגבי העבד. רבי
 שמעון אמר, לעולם הוא כן חורין ואפילו שייר קרקע כל שהוא,
 מכיון שפלגין דיבורא, חוצים את דיבורו ומקיימים אותו במה
 שאפשר לקיים והרי ודאי שאין העבד נקרא קרקע ולא שיירו, ואף
 שאת הקרקעות לא קנה את עצמו קנה. עי' שיאמר כל נכסי נתונין
 לפלוני עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן – חלק אחד מעשרת אלפים
 מנכסי איני מקנה לו. וכיון שאין אנו יודעים איזה חלק, יש לחשוש
 שהתכוין לשייר את העבד עצמו, ובעיני אינו אלא אחד מעשרת
 אלפים מנכסיו. וממשהו ניש לדייק, מעמא – כל העש שאינו
 קונה מפני דאמר [חוץ מאחד מרבוא שבהן] – ואנו אומרים שאולי

מדובר בעבד של שני שותפים ושיחרר אחד את כל חלקו, ומשנתנו
 דברי הכל היא, וחכמים מודים שמי שיש לו רק מחצה יכול
 לשחררו, כיון שהוא משחרר כל חלקו, כאשר שיוצאת ממנו
 לגמרי בגירושיה.
 דין נוסף במחלוקת רבי וחכמים: אמר רבה, המחלוקת היא רק
 בששיחרר את חציו האחד של העבד והניח את חציו האחר ונמצא
 שלא יצא ממנו כולו כאחת, אכל אם שיחרר את חציו האחד ויפך
 את חציו האחר או שנתן במתנה את חציו האחר בבת אחת עם
 השחרור, כיון דקניפיק מניה פוליה – כיון שהעבד כולו יוצא ממנו,
 דברי הכל קנה העבד את חציו וחל השחרור.
 הגמרא מקשה, אמר ליה אביי לרבה, ובפולו יוצא ממנו כאחד, לא
 פליגי – אינם חולקים, והתני קמא – והלוא למדנו בברייתא אחת
 שכתובת נכסיו לשני עבדיו בשני שטרות, ובכל אחד כתוב שכל
 נכסיו לאחד מהם, וזיכה את שניהם כאחת על ידי שליח, קנו את
 הנכסים, וכך אחד זוכה במחציתם, ומשחרריו זה את זה, שהרי כל
 אחד קנה את חציו חבירו שבכלל הנכסים, ומשחררו. ותניא אידך
 – ושנינו בברייתא אחרת, האומר וכתב כן בשטר, כל נכסי נתונין
 לפלוני ופלוני עבדי, אף את עצמם לא קנו העבדים. נמצא
 שהברייתות סותרות. מאי לאו – האם לא נאמר שהא – הברייתא
 הראשונה כרבי שאפשר לשחרר מחצה בשטר, ולכן קנו
 ומשחררים זה את זה, והא – והברייתא השניה כרבנן הסוברים
 שאין לשחרר מחצה בשטר, ואף שהקנה לשניהם בבת אחת (כמו
 שיחרר חציו ומכר חציו) לא קנו כלל. עונה הגמרא, לא, אידך ואידך
 לפי רבנן, הא – בברייתא הראשונה, מדובר דאמר פולו, והיינו
 שכל נכסיו נתונים לכל עבד, והקנה בשטר כל הנכסים לכל עבד,
 וחל השחרור משום שכל העבד יוצא מהאדון בבת אחת, וכן מכר
 חציו ושיחרר חציו חל השחרור. והא – בברייתא השניה, מדובר
 דאמר – שכתב בשטרות אני מקנה חצי מנכסי לזה וחצי מנכסי לזה,
 ולא קנה העבד כיון שלא השתחרר ממנו כולו בבת אחת, שהרי
 מתחילה שיחרר רק חצי הראשון לבדו, ולא חל השחרור, ושוב
 שיחרר רק חצי השני לבדו וגם לא חל השחרור. ואפילו אם נתן
 את שתי השטרות בבת אחת לא חל השחרור, כיון שיתכן שנתן
 את אותו חצי מנכסיו לשניהם, והחצי השני שכולל גם מחצה
 מהעבדים נשאר אצלו, נמצא שלא חל השחרור כלל.
 שואלת הגמרא, והא מדקתני סיפא – והרי ממה שנאמר בסוף
 הברייתא השניה, ואם אמר חצי לזה וחצי לזה לא קנו, שמה הקנה
 אותו חצי לשניהם, משמע שכוונת הברייתא לומר דין נוסף שגם
 בזה לא קנו, מכלל דרישא דאמר פולו – ויש לדייק שברישא מדובר
 במקרה אחר, שמקנה לכל עבד את כולו ובכל זאת לא קנה, אף
 שיצא ממנו הכל כאחת. עונה הגמרא, סוף הברייתא פרושי קא
 מפרש – בא לפרש את הרישא. וזו כוונת הברייתא, האומר כל
 נכסי נתונין לפלוני ופלוני עבדי אף עצמן לא קנו, כיצד, כיון
 דאמר חצי חצי, שחוששים שנתן לשני העבדים אותו חצי ושייר
 לעצמו את החצי השני. אבל אם מקנה את כל הנכסים לכל עבד,
 אין חשש ששייר לעצמו, וחל השחרור.
 הגמרא מוכיחה את הביאור בברייתא: הכי נמי מסתברא – כך גם
 מסתבר שהסיפא מבארת את הרישא, דאי סלקא דעתך – שאם
 תעלה בדעתך שברישא מדובר דאמר פולו – שכל נכסיו נתונים
 לכל אחד ולא רק חצי, קשה, השתא – עתה שאמר פולו – שכל
 נכסיו נתונים לכל אחד מעבדיו לא קנו, אם אמר חצי מנכסי נתון
 לכל זה וחצי מנכסי נתון לעבד זה מיבעיא – צריך לומר שלא קנו,
 על שכן הוא שהרי כאן יש יותר חשש ששייר לעצמו, ולמה
 הצרכה הסיפא. בהכרח שהסיפא באה לבאר את הרישא כפי
 שהסברנו לעיל. דוחה הגמרא, אי משום הא לא איריא – אם זה
 מה שהוקשה לך, לאו דווקא הוא ואין הכרח לדבר, כי אפשר

1 **בעבד** של שני שותפין דוברי הכל - ואם תאמר: הוא לרבי אליעזר דברק "החובל" (בבא
2 קמא א,א) אינו יכול לשחרר חלקו, כמו שאינו יוצא בשן ועין, דבעינן עבדו המיוחד
3 לו. ומוקיזי התם אליביה הא דאמר אמיתר: איש ואשה שמכרו בכספי מלוג - לא עשו ולא
4 כלום. וקאמר התם: חציו עבד וחציו בן חורין, וכן עבד של שני שותפין [פירושו: אליביה דרבי
5 אליעזר] - איך יוצאין בראשי אביהם? ויש לומר:
6 דשותפין דהתם היינו לזה גוף ולזה פירות, כמו
7 מוכר עבדו לאחר ופסק עמו על מנת שישמענו
8 שלשים יום, דהוי דומיא דאיש ואשה. אבל כשיש
9 לה גוף ופירות - יכול לשחרר חציו. והא דלמאנה
10 התם חציו עבד וחציו בן חורין - היינו למשה
11 אחרונה. ואם תאמר: והא אמיתר גופיה אית ליה
12 לעיל לחד לישנא דמפקיז עבדו של לא תקנה
13 בשטר! ויש לומר: דשטר ודאי מפקיע האיטור,
14 כדאמרין לעיל: מה אשה איסורא ולא ממנא.
15 **הא** דאמר חצי חצי - פירש בקונטרס: שכתב
16 בשטר אחד "חצי נכסי לך", וכן בשני לחברו.
17 ואפילו מסר בבת אחת - לא קנה, ודלמא חד
18 פלוגא הוא דכתב לתרווייהו, ואיכא שויר. וקשה
19 לרבינו שמואל: דהא מדקאמר "כל נכסיי" -
20 משמע שפרש בשטר שחציו שנתן לזה לא נתן
21 לזה, אלא הכל נתן לשניהם; ועוד: מדמפלגי בין
22 אמר כולו לאמר חצי - משמע דוקא אמר כולו
23 קנה, אבל חצי, אפילו פירש שלא חצי אחד נתון
24 לשניהם, אלא הכל - אפילו הכי לא קנה! ונראה
25 לרבינו שמואל: דרבה לטעמיה, דאית ליה בפרק
26 שני קידושין (ג,ב) "במי שהוציא אחר" (עירובין
27 ג,א): כל שאין בוה אחר זה - אפילו בבת אחת
28 אינו. ובוה אחר זה לא קנה - כיון דשירי. ולא דמי
29 לשיתר חציו ומכר חציו - דהתם הוי בוה אחר זה
30 אם מכר חציו תחילה. וקצת קשה לפירושו: דאם
31 כן, כי אמר כולו - נמי לא ליקני בבת אחת, כיון
32 דבוה אחר זה שני לא קני, כמו במדקש שתי
33 אחיות דאינן מקדושות, כיון דבוה אחר זה לא
34 תפיס קדושין בשניהו אלא ודאי לא שיעך **קני**
35 שאינו בוה אחר זה! אלא היכא שהראשון מונע
36 את השני מלחול, כמו בשתי אחיות שמונעים
37 קידושי הראשונה מלחול קידושי שניה. אבל
38 הכא, הדין דלא קני שני בוה אחר זה - לאו משום
39 דלא הוי לקנות. אלא משום דכבר נתחלק הנתון,
40 ואין לו בין כלום. מידי דהוה אנתון כל נכסי
41 לשנים וכתב לכל אחד "נכסי נתונין לך במתנה",
42 ויזכה להן בבת אחת - דקנו כל הנכסים, ואין
43 לדמות מנזון הראוי לחלק, ואיתיה לחצאין,
44 כדאמר התם אמעשר. **מאי** אריא חצי אפילו
45 כולו נמי - הכא ליכא לשנויי: תנא סיפא לגלוי
46 ארישא, דפשיטא דבשטר אחד אין חילוק בין
47 אמר חצי חצי לאמר כולו. **יום** של רבו לרבו -
48 היינו למשנה ראשונה. דלמשנה אחרונה מעשה
49 ידיו שלו, דבסמוך מדמי ליה למעבד גט שחרור.
50 ומיחו נפקא מינה אף למשנה אחרונה, כיון בשל
51 ימים קטנים, דלאו בני כפייה ניתנה, או בחיזה
52 שפחה וחצייה בת חורין ולא נתנו בה מנהג הפקר.
53 וקצת תימיה: כיון דלפי משנה אחרונה מעשה ידיו
54 שלו - מה הריח לעיל הווא גברא דאקי לבנו
55 קטן? והא מכי משחרריה חבריה לפלגיה - מיד
56 זכה העבד בעצמו. והוה ליה מעוכב גט שחרור,
57 ואין יכול להקנות לבנו אלא מה שיש לעצמו בו
58 אבל טפי - לא ושמא הקנה לבנו קודם ששחררו חבירו, לפי שהיה יודע שחברו היה רוצה
59 לשחרר חלקו.

1 של שני שותפין - דכיון דאין לו בו אלא חציו - אפילו רבנן מודו דקנה כי שחרריה
2 לפלגיה, דהא לא שיער מיד. והוי כאשה, דנפקא מינה לגמרי. מחלוקת - דרבי ורבנן.
3 והניח חציו - דבעינן דניפוק כוליה מיניה, כי אשה. אבל שיחרר חציו - ומכר תחילה
4 חציו, או בבת אחת. הוהבב נכסיו לשני עבדיו - שכתב שני שטרות, כל נכסיו לזה, וכל
5 נכסיו לזה, ויזכה לשלוח אחד בבת אחת
6 לשניהם, דפלגי, דלא קום אחד לחבירו. והן
7 משחרריהן זה את זה - לפי שכל אחד זכה בחצי
8 חבירו. הא דאמר כולו - קמייא - כגון שכתב
9 שני שטרות כדפרישתי, ובכל אחד כתב "כל
10 נכסי לפלוגי עבד" ומודו רבנן, דכיון דהיכה
11 להם בבת אחת, ונפקי כוליה מיניה - קנו.
12 והביריא - דאמר חצי חצי, בשטר האחד כתב
13 "חצי נכסי לך" וכן בשני לחבירו, לפיכך לא קנה,
14 דהוה ליה בכל אחד שחרר חציו והניח חציו.
15 ולא מיבעיא כתב ומסר לזה, והדר מסר לזה -
16 דלא קנה, דכי מסר לקמא - שיער פלגיה ולא
17 קנה, וכן לשני. אלא אפילו מסר לשניהם באחת
18 - לא קנה, דכיון ד"חצי נכסי" כתב בכל חד -
19 דלמא חד פלגא כתב לתרווייהו, ואיכא שויר.
20 מדיקתני **סיפא** - בדרייתא. ואם אמר חצי חצי
21 לא קנו - וסלקא דעתך דהכי קאמר. ואם אמר
22 חצי חצי - נמי לא קנו. מכלל דרישא דאמר
23 כולו - ואפילו הכי לא קנו. בשטר אחד - לא
24 קנה, כגון "כל נכסי לפלוגי ופלוגי עבדי".
25 דכתוב "זה" - ולא לה לחברתה, אין שתי
26 נשים מתגרשות בגט אחד, ואין שני עבדים
27 משתחררים בגט אחד. **מאי אריא** - דפריש
28 סיפא לירשא, דאמר חצי חצי כדאמרין. הכי
29 קאמר - כלומר, לאו פרושי קמפרש. אף בשני
30 שטרות נמי לא קנו - משום דשירי. כאן בבת
31 אחת - ותרווייהו בדאמר כולו, והא דקתני קנו
32 - שמסר שני השטרות בבת אחת, והא דתני לא
33 קנו - בוה אחר זה. בירשינן מעיקרא - בהך
34 לישנא כוליה. דקני לוח עבדיו - בשטר גופיה
35 דקתני "כל נכסי לפלוגי ופלוגי עבדי" - שמע
36 מינה: לא שחררינהו לדידהו, וטועה, דסבר יכול
37 הוא לתת להם שאר נכסים בלא שחרור. שירי
38 קרקע כל שהוא - דכתב: חוץ מן הקרקע כל
39 שהוא. לא יצא בן חורין - דלא ידעין דהי קרקע
40 שירי, ובכל כל שהוא אמרינן: האי שירי. וכיון
41 דקרקעות לא קנה - לגופיה נמי לא קנה, דלא
42 פליגין דיבורא. והואיל ובהו דיבורא אקני ליה
43 גופיה ונכסים, ופלגא דיבורא לא איתקיים -
44 אידך פלגא נמי לא מיתקיים. ורבי שמעון - סבר
45 פליגין, והואיל והוכיז קרקע בשירא - קרקעות
46 הוא דלא קנה, אבל הוא עצמו, דליכא לספקי
47 בשירא - קנה. חוץ מאחד מרבוא - דכיון דלא
48 פירש שירא, אמרינן: היינו איהו דשיריה,
49 ולדידיה לא חשיב ליה אלא אחד מרבוא. נחו
50 שור - אמתניתין קאי: מי שחציו עבד, כו'
51 ומימא בעלמא הוא. יום של רבו לרבו - אם
52 ביום של רבו נגחו וחבל בו - פחת דמיו לרבו.
53 שור משלם נוק, דהיינו פחת דמי. איכויא לא
54 קאפרינן - דהיינו לחצאין. אבל כל זכית
55 ממון, כי היכי דמלאכתו תלויה בימים - כן כל
56 שבח ממון. המית - בשור המונע קאי, דבג
57 עבד נתון שלשים ססה, דהיינו קנס. דאפילו אינו
58 שוה דינר - נתון שלשים סלע. וגבי בן חורין נתון כופר, דהיינו דמי ההרוג.
59 חצי

1 **וְשׂוּר** אינו משלם אלא נזק - יש רוצים לפטור את השוכר או שואל סוס מחבירו אפילו
 2 החזק בפשיעה, ותנבל הרבה ממלאכתו, כיון דסופו לחזור להתרפאות. דכי היכי
 3 דדרשין איש בעמיתו ולא שור בעמיתו, הכי נמי דרשין איש בעמיתו ולא איש בשור.
 4 ואין לחלק בין שומרים לאדם המזיק, מדפריך בבבא קמא (ד.ב.) ותו שומר חנם והשואל כו'
 5 אדם דאיקן שור הוא. והא דפריך ברמיבא דהנהניא

1 והצי פופר ל'ורשיו; אמאי? הכי נמי לימא: יום של
 2 רבו - לרבו, יום של עצמו - לעצמו! - שאני הקא,
 3 דקא פליא קרנא. ואלא היכי דמי דלא קא פליא
 4 קרנא? בגון שהקהו על ידו וצמחה ידו וסופה לחזור.
 5 הניחא לאביו, דאמר: נתן לו שבת גדולה ושבת
 6 קטנה - שפיר. אלא לרבא, דאמר: אינו נתן לו אלא
 7 שבתו שבכל יום ויום, האי שור הוא, ושור אינו
 8 משלם אלא נזק! - איבעית אימא: כשהקהו אדם; ואי
 9 בעית אימא: מימרא היא, ומימרא לרבא לא סבירא
 10 ליה. איבעיא להו: מעופב גט שחרור, יש לו קנס או
 11 אין לו קנס? בספך שלשים שקלים יתן לאדוניו אמר
 12 רבנא, והאי לאו אדון הוא, או דלמא פיון דמחוסר
 13 גט שחרור - אדון קרינא ביה? תא שמע: המית מי
 14 שהצי עבד והציזו בן חורין - נתן חצי קנס לרבו והצי
 15 פופר ל'ורשיו; מאי לאו פמשה אחרונה? - לא,
 16 פמשה ראשונה. תא שמע: הפיל את שינו וסימא את
 17 עינו - ויצא בשינו ונתן דמי עינו; ואי אמרת יש לו
 18 קנס וקנס לרבו, השתא חבלי ביה אחריו יהי ליה
 19 לרביה, חבל ביה רביה גופיה - יהיב ליה לדיניה? -
 20 דלמא כמאן דאמר אינו צריך; דתניא: בכוכן עבד
 21 ויצא בהן לחירות, וצריך גט שחרור מרבו, דברי רבי
 22 ישמעאל, רבי מאיר אומר: אינו צריך, רבי אליעזר
 23 אומר: צריך, רבי מרפון אומר: אינו צריך, רבי עקיבא
 24 אומר: צריך. המכריעין לפני חכמים אומרים: נראים
 25 דברי רבי מרפון - בשן ועין, הואיל ותורה ונתנה לו,
 26 ודברי רבי עקיבא - בשאר אברים, הואיל וקנס חכמים
 27 הוא. - קנס? הא קראי קא דרשינן! אלא אימא:
 28 הואיל ומדרש חכמים הוא. איבעיא להו: מעופב גט
 29 שחרור, אוכל בתרומה או אינו אוכל? "קנין פספס"
 30 אמר רבנא, והאי לאו קנין פספס הוא, או דלמא פיון
 31 דמחוסר גט שחרור, "קנין פספס" קרינא ביה? תא
 32 שמע, דאמר רב משרשיא: פהנת שנתערב ולידה פולד
 33 שפחתה - הרי אלו אוכלין בתרומה וחולקין חלק אחד
 34 על הגזון, הגדילו התערובות - משחררין זה את זה.
 35 הכי השתא? התם אם יבא אליהו ויאמר בחד
 36 מינייהו דעבד הוא - "קנין פספס" קרינא ביה, הכא
 37 לאו קנין פספס הוא פללי! איבעיא להו: עבד שמכרו

1 (סנהדרין פ.ב.) הכחשה באבנים הכי נמי דלא
 2 מייחבי; היינו בהכחשה דלא הדרא. ורבינו תם
 3 אמר: דלא שייך שבת אלא באדם, דשבתו לא
 4 היא בכלל נזק, דמשום שבת לא פחתו דמיו כל כך.
 5 אבל שור - פשיטא דשבתו בכלל נזק הוא, דפחתי
 6 דמיו. ומתחלה כשהוקן שמיין אותו כמה דמיו
 7 פחותים למכר.
 8 מאי לאו כמשנה אחרונה - ולעיל לא בעי
 9 לאוקומי הא נותן חצי קנס לרבו למשה
 10 אחרונה, דקנסא - לרבו, מעשה דיו - לעצמו.
 11 והא דנתנו שור יום של רבו לרבו - הוי למשנה
 12 ראשונה כדפרישית לעיל, כי היכי דלא לפשות
 13 בעיא דרבא. חבלי ביה אחריני יהיב ליה
 14 לרביה - אף על גב דמעשה דיו לעצמו, כיון
 15 דקנסא לרבו - חבלה נמי לרבו, דמה לי קטלה?
 16 כולו ומה לי קטלה פלגא.

17 **הואיל** ומדרש חכמים הוא - אומר רבינו תם:
 18 דחשישין שמא ימצאנו בשוק, ויאמר
 19 לו "עבדי אתה", אבל בשן ועין - לא חשישין, דחל
 20 קרי בי רב הוא. **מעופב** גט שחרור אוכל כו'
 21 חק ביעא לא תאזא אליבא דריש לקיש דריש
 22 פק בתרא אכרתיה (ד.ב.) דמסקינן אליבא
 23 דרבן שמעון בן גמליאל דמעופב גט שחרור אוכל
 24 בתרומה. אי נמי יש, לחלק; דהתם במעופב גט
 25 שחרור ע"י הפקר אוכל בתרומה, ממו שמוטר
 26 בשפחה, כדפרישית לעיל. והכא איירי בחציו עבד
 27 וחצי בן חורין.

1 **הרי** אלו אוכלים בתרומה - והא דאמרין בפרק
 2 קמא דכתובות (י.ג.) גבי עשרה כהנים
 3 ופירש אחד מהם ובעל - הדולד שותוק, שמתוקין
 4 אותו מדין כדונה, מדכתיב "היהיה לו ולזרעו
 5 אחרי" - שיהא זרעו מוחס אחריו. הא אמרין
 6 בפרק "נשואין על האנסה" (יבמות ק.ב.) דאמר
 7 מוחס אחריו - דרבנן, וכי גזור רבנן - בנות,
 8 בנישואין לא גזרו. אי נמי, הכא - לאדר שגולדו
 9 נתערבו.

1 **עבד** שמכרו רבו לקנס כו' - מכר קנס של עבד
 2 לא מביעא ליה, דאפילו לרבי מאיר לא
 3 קני, דהא לא עביד דאתי, כדקאמרין, וכל שכן
 4 לרבנן. אלא במכרו רבו לקנס מביעא ליה,
 5 דדלמא אפילו לרבנן קני ליה, כמו דקל לפירותי,
 6 כדאמרין; הא קאי שור, הא קאי עבד. או דלמא
 7 אפילו לרבי מאיר לא קני, דלא דמי ולפירות
 8 דקל, שהפירות יוצאים מגוף הדקל ועבידי דאתו,
 9 אבל קנסא - מעלמא אתי, ולא עבידי דאתי.
 10 מי

1 **רבו לקנס, מכור או אינו מכור?** תיבעי לרבי; תיבעי לרבי מאיר, עד
 2 פאן לא קאמר רבי מאיר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם - אלא בגזון פירות דקל דעבידי
 3 דאתו, אבל הקא מי יימר דמיננה? ואם תמצא לומר דמיננה, ממאי דמשלם?

1 תרומה. אוכלין בתרומה - שניהם; ממה נפשך - דחד כהן וחד עבד כהן. וחולקין חלק אחד - ביבמות (צ.א.) מפרישים: חלק כאחד, שאין נוטנין להם תרומה בגזון לזה ולא זה, ודקסבר
 2 אין חולקין תרומה לעבד כעניי בגזון אלא אם כן רבו עמו, דלמא אתי למימר כהן הוא, ומסקו ליה לייחוסין. והשתא לא אתי לאסוקינהו. והאי מעופב גט שחרור הוא, ואין לרבו שותן
 3 עליו, דלא ידע הי מינייהו עבד, וצריכין שישחררו זה את זה. וקתני סיפא: הגדילו התערבות - משחררין זה את זה, וקתני: אוכלין בתרומה. שמכרו רבו - לאחר. לקנס - שאם
 4 יגזנו שור - יתא קנסו שלו, אבל לשאר דברים - לא מכרו. מכור - לקנס מידאו. או לא מכור - ואם נגח - קנסו לרבו ראשון, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. תיבעי לרבי
 5 מאיר - דאמר: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, האומר לאשה. הרי את מקודשת לי לכשתאמרי כו' (קדושין ט.א.). פירות דקל - המורכב פירות דקל עד שתאן חטט, דפליגי בה רב
 6 ונאן ורב נחמן אליבא דרבי מאיר.

1 **דלמא**

1 **דלמא**

56 אַחֲרֵיהֶן של בית הלל, שכמבואר במשנה (לעיל מא) חזרו בהם והודו
 57 לבית שמאי שמי שחציו עבד וחציו בן חורין כופים את רבו
 58 ומשחררו, והוא נחשב שיצא לחירות אף שהוא מחוסר גט שחרור,
 59 ונאמר כאן שמקבל קנס על חציו עבדותו, ומוכח שבמעוכב גט
 60 שחרור יש לרבו בו קנס. דוחה הגמרא, לא, ברייתא זו כְּמִשְׁנֵה
 61 רֵאשׁוֹנֵיהּ של בית הלל, שסברו שאין כופין את רבו לשחררו, והוא
 62 אדון גמור.
 63 הגמרא מנסה לפשוט עוד: תא שְׁמַע, הפיל האדון את שִׁינוֹ של
 64 העבד ואחר כך סימא את עֵינוֹ של העבד, יוצא העבד בְּשִׁינוֹ, כפי
 65 שאמרה התורה שאם יפילנה האדון יצא לחפשי, וְנִתְּן הרב
 66 לעבדו דְּמֵי עֵינוֹ, כפי שמשלם המזיק אדם בן חורין. והבינה הגמרא
 67 שעבד היוצא בשן ועין צריך גט שחרור, ומעתה קשה, וְאִי אִמְרַת
 68 שמעוכב גט שחרור יש לו קָנָם וְקָנָם לְרַבּוֹ, אם כן הִשְׁתַּאֲרַתְּ
 69 בֵּית אַחֲרֵינוּ יְהִי לִיהַּ לְרַבִּי – הלווא אם יחבלו בו אחרים ינתנו דמי
 70 החבלה לרבו, חָפַל בֵּית רַבִּי גּוֹפֵיהּ יְהִי לִיהַּ לְרַבִּי – האם יתכן
 71 שאם חבל בו רבו ישלם הרב לעבד, אלא ודאי מוכח שבמעוכב
 72 גט שחרור אין הקנס לאדון. דוחה הגמרא, דְּלָמָּא – אפשר
 73 שברייתא זו סוברת כְּמָאן דְּאִמְרַת שְׁדִיּוּצָא בשן ועין אֵינוֹ צָרִיף גט
 74 שחרור, ולכן מיד כאשר הפיל האדון את שינו יצא לחירות,
 75 וכשסימא את עינו אינו כבר עבדו ולכן עליו לשלם לו, אבל באופן
 76 שהוא צריך גט שחרור משלם המזיק את קנסו לרבו. ונידון זה אם
 77 היוצא בשן ועין צריך גט שחרור הוא מחלוקת בברייתא, דְּתִנְיָא,
 78 בְּכֻלָּהּ, בשן ועין ובכל עשרים וארבעה ראשי האיברים, עָבַד יוֹצֵא
 79 בְּהֵן לְחִירוֹת, וְצָרִיף גִּט שְׁחָרוֹר מְרַבּוֹ על מנת להחשב כישראל גמור
 80 ולהיות מותר בבית ישראל, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעְלָא. רַבִּי מֵאִיר אֹמְרַי,
 81 אֵינוֹ צָרִיף גט שחרור. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמְרַי, צָרִיף. רַבִּי מֵרְפָּן אֹמְרַי, אֵינוֹ
 82 צָרִיף. רַבִּי עֲקִיבָא אֹמְרַי, צָרִיף. הַמְכַרְעֵינוּ לְפָנֵי חֲכָמִים אֹמְרִים,
 83 נִיָּאִים ומסתברים דְּבָרֵי רַבִּי מֵרְפָּן שאמר שאין צריך גט שחרור
 84 ביוצא מרבו בְּשֵׁן שֶׁהִפִּיל לוֹ וְעֵין שִׁסְמִיא לוֹ, הוֹאִיל וְתוֹרָה וְכֹתֵה לוֹ
 85 שִׁינָא, וכתבה זאת במפורש, וְנִרְאִים דְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שאמר
 86 שהוא זקוק לגט שחרור, בְּיַצִּיאֲתוּ מִחַמַּת שְׂאָר אֲבָרִים, הוֹאִיל וְקָנָם
 87 חֲכָמִים הוא מה שיוצא כאשר האדון נטלם והפילם. הגמרא
 88 תמהה, האם קָנָם הוא מדברי חכמים, הלווא הֵאָ קָרָא קָא דְּרִשְׁיָן
 89 – מפסוקים למזנו זאת. מבארת הגמרא, אֱלָא אִמְרַת שְׁכוּנַת
 90 הברייתא היא הוֹאִיל וְתוֹרָה חֲכָמִים הוא ואינו נאמר במפורש, לכן
 91 רק בהם הוא צריך גט שחרור.
 92 ספק נוסף: אִיפְעִיָא לְהוֹ, מְעוּבָב גִּט שְׁחָרוֹר והוא עבדו של כהן, האם
 93 אוֹכֵל בְּתְרוּמָה כשאר עבד כהן, או אֵינוֹ אוֹכֵל. וצדדי הספק הם,
 94 שהרי קָנָם כְּסָפּוֹ אִמְרַת רַבְּמָנָא – נאמר לגבי אכילת תרומה (ויקרא כב
 95 יא) וְכִבְיָא בִּי יִקְנֶה גִפְשׁ קִנְיָן כְּסָפּוֹ הוא יאכל בו, שעבד כהן שהוא
 96 קנין כספו אוכל בתרומה, וְהָאִי שכבר יצא מתחת יד רבו לענין
 97 ממון, לֹא קִנְיָן כְּסָפּוֹ הוא, שהרי יצא לחירות ואינו עובד בשבילו,
 98 ואינו אוכל בתרומה. או דְּלָמָּא בֵּין דְּמַחְסֵר גִּט שְׁחָרוֹר הוא, קִנְיָן
 99 כְּסָפּוֹ קָרִינָא בֵּיהּ, ולכן יוכל לאכול בתרומה.
 100 הגמרא מביאה לפשוט את הספק: תא שְׁמַע, דְּאִמְרַת רַב מִשְׁרָשָׁא,
 101 בְּהִנֵּת שְׁנַתְּעָרַב וְלָדָה בְּוֹלַד שְׁפָחָתָהּ, ומת האדון וירשו הבן, אולם
 102 אין ידוע עתה מיהו הכהן האדון ומיהו עבדו, תְּרִי אֱלֹא אוֹכֵלִין
 103 בְּתְרוּמָה ממה נפשך, שכל אחד מהם הוא או כהן או עבד כהן, ואף
 104 עבד כהן אוכל תרומה, וְהוֹלְקִין חֶלֶק כְּאִתָּהּ עַל הַנְּזֻקָה, שצריכים
 105 לקחת את התרומה יחד, שכיון שאין נותנים תרומה לעבד כהן
 106 בגורן אלא אם כן רבו עמו, לכן אינם יכולים לבוא לקבל כל אחד
 107 בפני עצמו. הַנְּדִילוּ הַתְּעוּבוֹת – שני אלו שנתערבו, מִשְׁחַרְרֵין הֵן
 108 אֵת זֶה, וממה נפשך אותו שהוא עבד יצא לחירות. וכאן זה שהוא
 109 העבד האמיתי אין רשות לרבו לעלו ואינו עובד לו מפני הספק,
 110 והוא רק מעוכב גט שחרור, ואף על פי כן אוכל הוא בתרומה

1 וְהָצִי בּוֹפֵר לְיוֹרְשָׁיו, משום שנגח חצי בן חורין. וקשה, אִמְאִי – למה
 2 נותן מחצית לזה ומחצית לזה, הֲבֵי נִמְי לִימָא – כך גם נאמר כאן
 3 שאם נגחו והרגו ביום שֶׁל רַבִּי ישלם קנס שלם לְרַבּוֹ, ואם ביום שֶׁל
 4 עַצְמוֹ ישלם כופר שלם לְעַצְמוֹ לצד חירות שלו, דהיינו לירושיו.
 5 מיישבת הגמרא, שֵׁאִנִּי הֲבָא דְּקָא פְּלִיאָ קָרְנָא – כאן התשלום הוא
 6 על דבר שכלה הקרן, ובוזה בטלה החלוקה משום שהקרן שייכת
 7 לשניהם, ולפיכך חולקים בתשלום. הגמרא תמהה, וְאֱלָא הִיבֵי דְּמֵי
 8 דְּלָא קָרְנָא – ואיך הוא האופן שלא כלה הקרן, והלא כל
 9 תשלום של נזק הוא על דבר שכלה ואיננו. מבארת הגמרא, שזהו
 10 כְּגוֹן שֶׁהִקְהוּ השור על יְדוֹ וְצִמְתָּה – יבשה יְדוֹ, וְסוֹפָה לְחִזוֹר
 11 ולהתרפא, שבוזה לא כלה הקרן, וצריך לשלם כמה שנפחת עכשיו
 12 לימכר בשוק. מקשה הגמרא, הִנִּיחָא – אפשר לומר כן לְאִפְּי,
 13 דְּאִמְרַת שאם הכה אדם את חבירו על ידו ויבשה וסופה לחזור,
 14 שְׁנוֹתָן לוֹ המזיק לניזק שְׁבֵת מְדוּלָה, והוא הנקרא 'נזק' דהיינו מה
 15 שהיוק ששהביתו ממלאכתו שעד שתתפרא ידו ותחזור לתקונה
 16 אין יכול לעבוד כלל עם ידו היבשה אלא כשומר קישואין ששכרו
 17 מועט יותר, וכן נותן לו עוד תשלום שְׁבֵת קָמְתָה, והוא הנקרא
 18 'שבת' דהיינו מה שהשביתו ממלאכתו לגמרי שאפילו שומר
 19 קישואין אינו יכול להיות עד שיקל מעליו כאב המכה, לדעה זו
 20 שיש חיוב נזק בהכאה כזו אף שהיא לזמן, שְׁפִיר אפשר לומר שכיון
 21 שבמכה זו יש חיוב נזק, גם שור חייב בו, וכיון שאין כלה הקרן נותן
 22 ביום של רבו לרבו וביום של עצמו לעצמו. אֱלָא לְרַבָּא דְּאִמְרַת שאם
 23 הכהו על ידו ויבשה וסופה לחזור שֵׁאִינוֹ נִתְּן לוֹ תשלומי 'נזק'
 24 כלל, כיון שסופו להתרפא, אֱלָא נִתְּן רק שְׁבֵתָה מה שמושבת
 25 ממלאכה שְׁבָבֵל יום ויום, ששמים כמה מפסיד כל יום ויום
 26 מהמלאכה שהיה רגיל בה, בשעה שאינו יכול לעבוד כלל,
 27 וכשמבריא ואינו יכול לעבוד רק כשומר קישואין, ישמור קישואין,
 28 ויתן לו את פחת השכר. הלא הֵאִי – כאן בנידון זה, יסבור רבא
 29 שאינו משלם גם כן 'שבת', שהרי שור הוא שנגח, ושור אפילו
 30 שהיוק אדם ויבשיתו אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֱלָא נִזְק ולא שבת, ואיך אפשר
 31 לומר שמדובר בהכחה על ידו ויבשה וסופה לחזור שאין בזה
 32 תשלומין כלל לפי רבא.
 33 מיישבת הגמרא, אִי פְּעִית אִימָא שמה שאמרנו לעיל שאם הוכה
 34 משלם ביום של רבו לרבו וביום של עצמו לעצמו, שאין מדובר
 35 שהכחה שור, אלא מדובר בְּשֶׁהִקְהוּ אָדָם שמשלם שבת. וְאִי פְּעִית
 36 אִימָא שאכן מדובר בשור, ומה שמבואר שמשלם השור והעמדתו
 37 שהכחה על ידו ויבשה וסופה לחזור, ומוכח שיש דין נזק בהכאה זו
 38 ושלא כמו שאמר רבא, אין זה קשה עליו, שהלוא מִימְרָא היא ולא
 39 משנה או ברייתא, וּמִימְרָא לְרַבָּא לא סְבִירָא לִיהַ – ואין רבא סובר
 40 מימרא זו.
 41 לעיל (לה) נאמר שלדעות שונות עבד שהופקר או הוקדש יצא
 42 לחירות וצריך גט שחרור. גם חציו עבד וחציו בן חורין שלמדנו
 43 במשנתנו שכופין את רבו לשחררו, נחשב כמי שיצא לחירות
 44 אולם עדיין צריך גט שחרור:
 45 אִיפְעִיָא לְהוֹ, עבד שיצא לחירות וּמְעוּבָב גִּט שְׁחָרוֹר שעדיין לא
 46 שחררו אדונו בשטר, האם כאשר נגחו שור והרגו, יש לו קָנָם
 47 שלושים שקלים ככל עבד שנגחו שור והרגו, או אֵין לוֹ קָנָם כיון
 48 שכבר יצא לחירות, אף שעדיין לא קיבל גט שחרור. וצדדי הספק
 49 הם, שלגבי הקנס 'אם עָבַד יָגַח השור או אִמָּה כְּפָה שְׁלִשִׁים שְׁקָלִים
 50 יתן לְאֲדוֹנֵיו' אִמְרַת רַבְּמָנָא שמת כב יא), וְהָאִי לֹא אֲדוֹן הוא – וזה אינו
 51 נחשב אדון שיקבל את הקנס, או דְּלָמָּא בֵּין דְּמַחְסֵר העבד גִּט
 52 שְׁחָרוֹר, אֲדוֹן קָרְנָא בֵּיהּ – בעליו עדיין נחשב אדון לקבל את הקנס.
 53 הגמרא מנסה לפשוט את הספק: תא שְׁמַע, שנינו בברייתא שור
 54 שנגח והמית מי שחציו עָבַד וְהָצִי בֶן חוּרִין, נִתְּן חֲצֵי לְרַבּוֹ
 55 וְהָצִי בּוֹפֵר לְיוֹרְשָׁיו. מֵאִי לָאו – האם אין ברייתא זו סוברת כְּמִשְׁנֵה

56 בקנינו, שהרי בכל מה שראוי בו לקדש, שהוא חציו המשוחרר,
 57 קידש את האשה, ושמא אין בזה חסרון. מאי – מדי ההכרעה
 58 בספק זה.
 59 הגמרא מנסה לפשוט את הספק, תא שמע, שור שנגח והמית אדם,
 60 הדין הוא שכאשר נגח עבד והרגו צריך בעל השור לתת לאדונו
 61 קנס שלשים שקלים, וכאשר נגח בן חורין צריך לתת ליורשיו
 62 כופר שהוא שווי דמיו. כאשר המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין,
 63 נתן בעל השור חצי קנס לרבו, משום שנגח חצי עבד, וחציו כופר
 64 ליורשיו, משום שנגח חצי בן חורין. ואי אמרת קידושיו של חצי עבד
 65 וחציו בן חורין לאו קידושיו, יורשין מנא ליה – מהיכן יש לו יורשים,
 66 כיון שאין יכול לקדש אשה ולהביא בנים ממנה. דוחה הגמרא,
 67 אמר רב אריא בר אבהו, אין המדובר כאן שמת ומקבלים היורשים
 68 את הכופר, אלא בשעשאו השור הנוגח מרפה, שעומד למות,
 69 שחייב בעל השור בכופר אף שעודנו חי ואת הכופר מקבל הוא
 70 עצמו, ומאי 'יורשיו', נפשית – הכוונה לעצמו. ואין ראייה שיכולים
 71 להיות לו יורשים.
 72 רבא חולק על כך: אמר רבא, שתי תשובות נדבך לדחות בהן את
 73 האמור, חדא, ד'יורשיו קניני' – נאמר יורשיו, ואין במשמע שהכוונה
 74 לעצמו, ועוד, שאף שאת הקנס המושלם על הריגת עבד ניתן
 75 לשלם גם בחייו אם עשאו טריפה, שבתורה לא נזכר בו לשון
 76 מיתה, אבל כאן כופר הוא, מה שמשולם על הריגת בן חורין, ובהו
 77 אמר ריש לקיש, כופר אין משתלם אלא לאחר מיתה, משום
 78 שנאמר בו (שמות כא טו-ז) 'יהמית איש או אשה וגו' אם כפר ישנת
 79 עקלו' וגו', ונאמר כאן לשון מיתה, ואם רק עשאו טריפה וחי הוא
 80 עדיין, אינו משלם. אלא אמר רבא, אין בהכרח שיש לו יורשים,
 81 ומה שנאמר 'חצי כופר ליורשיו' הכוונה שבחציו המשוחרר ראוי
 82 ליפול כופר שניתן ליורשיו ואין לו יורשים שיטלוהו, ונשכר מכך
 83 בעל השור שאין צריך לשלם.
 84 הגמרא דנה על קידושי חציה שפחה וחציה בת חורין: אמר רבא,
 85 בשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשתה, כך חציה שפחה וחציה
 86 בת חורין שנתקדשה אין קדושה קדושה, כיון שרק חציה מקודש
 87 ואין קידושין בחציה אשה.
 88 דרש רבה בר רב הונא כדברי רבא. בשם שהמקדש חצי אשה אינה
 89 מקודשתה, כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אינה
 90 מקודשתה, אמר רב הונא, מי דמי – האם דומה זה לזה, הרי –
 91 שם בקידוש חצי אשה שייך בקנינו ולא קנה כל מה שיש לקנות בה,
 92 אבל הקא – כאן במקדש חציה שפחה וחציה בת חורין, לא שייך
 93 בקנינו, שכל מה שאתפטר לקנות בה קנה. הדר אוקים רבה בר רב
 94 הונא אמורא עליה ודרש – חזר רבה בר רב הונא והעמיד מתורגמן
 95 לפניו, כפי שהיה נוהג בעת דרשתו, וחזר לתקן את דבריו ואמר,
 96 נאמר (ישעיה ג) 'המקדשה הוואת תחת ידך', למה נקראו דברי תורה
 97 בשם 'מכשלה', משום שאין אדם עומד על דברי תורה לדעת אותם,
 98 אלא אם כן נקשל בהן ומורה בטעות ומבלימים אותו ואז נתן לב
 99 להבין, ואף אני נכשלתי והנני חוזר בי שאף על פי שאמרתי שהמקדש
 100 חצי אשה אינה מקודשתה, אבל חציה שפחה וחציה בת חורין
 101 שנתקדשה קדושה קדושה, מאי מעמא משום שהתם – שם במקדש
 102 חצי אשה שייך בקנינו שלא קנאה כולה, אבל הקא – כאן במקדש
 103 חציה שפחה וחציה בת חורין לא שייך בקנינו וקנה בה כל מה
 104 שהוא בר קידושין בה.
 105 אמר רב ששת, בשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשתה, כך חציה
 106 שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אין קדושה קדושה. ואם להקיש
 107 אדם לומר שיש לערער על כך ממה שרבי עקיבא אומר (בכריתות
 108 א) שאינו היא שפחה חרפה שחייבה התורה על זנותה, זו שחציה
 109 שפחה וחציה בת חורין המתקדשה לעבד עבד, אלא בת איתרוס
 110 היא – מוכח ששייך שאתפטר, אמור לו לשואל, אין אלו אירוסין

1 דלקא היא מודה בבית דין לפני שיבואו עדים להעיד שחייב
 2 ומיפטר מלשלם, שמודה בקנס פטור, ואין זה ברור שיהיה כאן
 3 תשלום של קנס, ואולי באופן זה לא אמר רבי מאיר שאדם מקנה
 4 דבר שלא בא לעולם. וכן תבעי – יש להסתפק לרבנן, שאולי עד
 5 כאן לא קאמר רבנן שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אלא קנין
 6 פירות דקל, דהשתא מיהא ליתנהו – שעתה אין הפירות בעולם
 7 כלל, אבל הקא במומד עבדו לקנס, תא קאי שור והא קאי עבד –
 8 הרי עומד השור ועומד העבד, שנמצאים בעולם, ואפשר שגם
 9 לחכמים מכירתו מכירה. מאי – מהו הדין בזה.
 10 הגמרא מנסה לפשוט את הספק, אמר רבי אבא, תא שמע, נאמר
 11 בתורה לענין עבד כהן שאוכל בתרומה 'וכהן פי יקנה נפש קנין
 12 כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו' (ויקרא כב יא),
 13 שאוכלים בתרומה בין עבד שקנה שהוא 'קנין כספו', ובין 'יליד
 14 בית' שנולד משפחתו. ובמה שנאמר 'יליד בית' יש לברר מה
 15 תלמוד לומר, שהלא יש ללומדו בקל וחומר, שאם עבד שקנה
 16 בקנין כסף אוכל בתרומה, יליד בית שנולד אצל הכהן לא כל שכן
 17 שאוכל. אלא, שאילו היה כן, ולא היה נזכר יליד בית, הייתי אומר
 18 שמה עבד קנין כסף שיש בו שוה כסף אוכל בתרומה, ולכן אף יליד
 19 בית רק זה שיש בו שוה כסף אוכל בתרומה, ומינן נדע שאף על פי
 20 שאינו שוה כלום, כגון שהוא קטן וחולה וכדומה, שאוכל בתרומה,
 21 תלמוד לומר 'יליד בית' מכל מקום, אף שאין בו שוה פרוטה.
 22 הברייתא ממשיכה לברר מדוע כתוב 'קנין כספו'. ועדיין אני אומר
 23 שדווקא יליד בית בין שיש בו שוה כסף בין שאין בו שוה כסף אוכל
 24 בתרומה, וכפי שלמדנו מהפסוק, אבל עבד הנקנה בקנין כסף רק
 25 כאשר יש בו שוה כסף אוכל, אולם אפשר לומר שכאשר אין בו
 26 שוה כסף אינו אוכל, תלמוד לומר 'קנין כספו' ויליד ביתו, להקיש
 27 זה לזה, מה יליד בית אף על פי שאינו שוה כלום אוכל, אף קנין
 28 כספו אף על פי שאינו שוה כלום אוכל. ואי סלקא דעתך – אם
 29 עולה על דעתך לומר שעבד שמכרו רבו לקנס מוכרו, מי אבא
 30 עבדא דלא מודבין לקנסא – האם יש עבד בעולם שאינו נמכר
 31 לקנס, שהלא הקנס הוא בכל עבד שהוא, ואין אמרה הברייתא
 32 שאינו שוה כלום הלא יכול הוא להמכר לקנס, ועל כרחך שאי
 33 אפשר למכור זאת.
 34 דוחה הגמרא את הראיה, אין – אכן, איבא עבד מרפה, כגון
 35 שנחתכה רגלו למעלה מארכובת הרגל וכדומה שאינו ראוי
 36 לחיות, ואינו נמכר לקנס מכיון שאם יגחנו שור לא ישלם כלום,
 37 שכמת הוא. שואלת הגמרא, והא הוי למימס קמיה – והלא עדיין
 38 הוא ראוי לעמוד ולשרתו בשירות קל ויש לו שווי. מיישבת
 39 הגמרא, מדובר במנוול ומוצה שחין שהוא מאוס אותו עבד טריפה
 40 שאין לו אפשרות לעבוד כלל ולכן אינו מקבל קנס.
 41 ספק אודות חציו עבד וחציו בן חורין: איבעיא להו – נסתפקו
 42 חכמים, מי שחציו עבד וחציו בן חורין שנתקדש בת חורין מהו שיחולו
 43 קידושו, שהרי אין תופסים קידושין אלא בצד הבן חורין שבו,
 44 והאם יכול לקדש אשה לחציו בלבד.
 45 הגמרא מבארת, אם תמצא לומר שהלוא כן ישראל שאמר לכת
 46 ישראל התקדש לחציו מקודשתה, והוא הדין שחציו עבד וחציו בן
 47 חורין יכול לקדש אשה לחציו המשוחרר. אין ללמוד מכך, דהווא
 48 לכוליה – ששם ראויה היא לכולו, שכולו בן חורין והוא בכולו בר
 49 קידושין, וכוונתו אינה אלא שיוכל לשאת אשה נוספת מלבדה,
 50 אבל תא לא הווא לכוליה – אינה ראויה אלא לחציו ולכך אינה
 51 מקודשתה, שאין לקדש אשה לחצי איש. ואם תמצא לומר שיש
 52 לפשוט מההלכה שכן ישראל המקדש חצי אשה אינה מקודשתה,
 53 משום שאין לקדש חצי אשה, וכן כאן נאמר שאין קידושין בחצי
 54 איש. אין ללמוד מכך, דשייך בקנינו שם באשה ולא קנה כל מה
 55 שאפשר לו לקנות בה, והא עבד שהוא חציו בן חורין לא שייך

ג'טיין, פרק רביעי - השולח - דף מג עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזליץ)"

רה תוכפות

1 מי איכא עבדא דלא מודבן לקנסא - ואם תאמר: כי אמר נמי דאינו מכור - תקשי ליה: מי
 2 איכא עבדא דלא מודבן לקנסא, שיוכל למכרו כולו לגמרי ויש לומר: דלא ימצא קונים
 3 שקנהו לגמרי, אפילו לא יצטרכו לפרנסו, שיוכל לומר "עשה עמי ואינו נזך" - מכל מקום
 4 מימנעי אינשי לקנותו, שלא יהא רגיל אצלם, אבל אם מכרו לקנס - מכור, זמנין דבני ליה,
 5 ועוד יש לומר: דאפילו מוכרו כולו לגמרי - אינו
 6 מכור, דהא אינו שיה כלום, ואינו מוכרו אלא
 7 לקנס - ולקנס אינו מכור.
 8 **אם** תמצא לומר התקדשי לחצי מקודשת - וגבי
 9 אשה קאמר: אם תמצא לומר "חציך
 10 מקודשת לי" - אינה מקודשת, והוי מצי למימר
 11 איכא - אלא האמת נקט, דהכי מסיק בפרק קמא
 12 דקידושין (ו.א.ו.), **ואי** אמרת קדושי לאו קדושין
 13 יורשין מנא ליה - תימה: דמה תולה יורשין
 14 בקדושין? והלא בנו מן הפניה יורשו, כדאמר
 15 (ביבמות קב) גבי עשרה כהנים שפירש אחד מהן
 16 ובעל - והולד שתוקי, שמשנתקן אותו מנכס
 17 אביו, משום דלא ידענן אבהו מנו, ואפילו בנו
 18 נמור מערה דלא תפסי בה קדושין, תנן בפרק
 19 שני דיבמות (כמא) דהוי בנו לכל דבר - והיינו
 20 לירשו, והבא אי תפסי בה קדושין - גרע נפי,
 21 דאחי צד עבודת ומשתמש באשת איש כדאמרין
 22 (ביהולין) (שם שם כח.א), ויש לומר: דסבר התלמוד
 23 דאם איתא דלאו בר קדושין הוא - אין בנו
 24 מתייחס אחריו, ולא דמי לעריות, דתפסי בה
 25 קדושין לעלמא, אבל האי דלאו בר קדושין הוא
 26 בשום מקום - אין הן מתייחס אחריו, ואין

דלמא מודה - בבית דין, קודם העדאת עדים, ומודה בקנס - פטור, ויליד בית מה תלמוד
 2 לזכר - לענין אבולת תרומה ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, יליד בית - בן שפחתו.
 3 אילו בן - דלא כתיב אלא "קנין כספו הוא יאכל בו", אף קנין כסף אף על פי שאינו
 4 שוה כלום - כגון שנעשה מוכה שחין, מי איכא עבדא דלא מודבן - בפרוטה, לקנסא
 5 - שאם יגתו שור יטול שלשים כסף, במרפה -
 6 שאין משלמין עליו קנס, דברא קטילא הוא, ו
 7 והא חוי למיקם קמיה - לשרתו, אף על פי
 8 שנחתבה רגלו למעלה מן הארכובה, ואי ניקב
 9 קרום המוח - ראוי לשירות קל במגוול -
 10 דמאיס, והוי נמי טרפה, דלאו בר קנסא הוא, ו
 11 בקדושין אמרין: "התקדשי לחציך" - מקודשת,
 12 "חציך מקודשת לי" - אינה מקודשת, הכא מי
 13 הוי קדושין או לא? אם תמצא לומר - כלומר,
 14 אי בעית למפשט מדקיימא לן "התקדשי לחציך"
 15 מקודשת - לא דמי, דהתם בר חורין הוא, והויא
 16 לכוליה, והכי קאמר לה: אי בענא - נסיבנא
 17 אחריתי בדרין, אבל הא - לא חזיא לפלגא
 18 דעבודת ידידי, ואם תמצא לומר חציך
 19 מקודשת לי אינה מקודשת - ובעית למפשט
 20 הא מינה, דכי היכי דמקדש חצי אשה אינה
 21 מקודשת, והואיל דלא מצינן למימר דהכי קאמר
 22 לה דהנטיב אחרניא בחד, דאיתתא לא חזיא
 23 לתרי, ואשתבה דפלגא הוא קדושי - הכא נמי
 24 חצי איש שקדש לא הוי קדושין - לא דמי,
 25 דהתם שירי בקנינו, דהוה ליה לקדשה לכולה,
 26 אבל האי - לא שירי מדי, דכל מה דחוי
 27 למעבד עבד, כשעשאו מרפה - דהוה ליה
 28 כמאן דקטליה ויהב ליה לנפשיה, ועוד כופר
 29 הוא בו' - בדשלמא קנס דלא כתיב ביה מיתה,
 30 אלא גניחה שנאמר "אם עבד יגח השור" וגו'
 31 (שמות כא) - איכא לאוקמה כשעשאו טרפה
 32 אבל בכופר של בן חורין כתיב "והמית איש או
 33 אשה, ראוי ליבול" - דפלגא לאו בר קנסא הוא,
 34 אלא בר כופר, ואין לו - שהרי מות, וירושם אץ
 35 לו שיגבו, וזה המזיק זכה במה שבידו, ולעולם
 36 בשמת, והכי קאמר: נותן חצי קנס לרבו, וחצי
 37 כופר ראוי לינתן לירושם, אם היו לו יורשין,
 38 אוקי אמורא עליה - העמיד מתורגמן לפניו
 39 לחזון ולדרוש, והמכשלה הזאת - כלומר, כי
 40 התחיל בדרשא: מקרא כתוב "והמכשלה הזאת
 41 תחת ידיך" באנשי ירושלים שפסקה תורה מהם,
 42 והיו שואלין לחבריהם "שמלה לך קצין תתיה
 43 לנו והמכשלה הזאת תחת ידיך", כלומר, דברים
 44 שמכוסין כשמלה - שלך הן, אשתא ביק בהן,
 45 אמור לנו ותהיה קצין, "והמכשלה הזאת" -
 46 דברי תורה שאין אדם עומד על אמיתתן עד
 47 שיכשל בהן להורות טעות ויכלימוהו, והוא נותן
 48 לב ומבין - תחת ידיך הן, אף אני נכשלתי
 49 בהוראתי, וחרוני בי, ואם לחשך אדם לומר -
 50 תשובה לדרב לא מאותה ששנינו במסכת
 51 בריכות (יא.א) "הפדה לא נפרתה" דשפחה
 52 חרופה, איוזו - או פדיה ואינה פדיה, חציה
 53 שפחה וחציה בת חורין המאורסה לעבד עברי,
 54 והוא הדין לכל ישראל, אלא אורחא דמלתא
 55 נקט, משום דעבד עברי מותר בשפחה, אלמא
 56 בת איתרוס היא - מוקדנן "מאורסת", אמור לו
 57 - וכי סבור אתה שחן אירוסין ממש? כלך אצל

שקדש בת חורין, מהו? אם תמצא לומר בן ישראל שאמר לכת ישראל "התקדשי לחציך"
 - מקודשת, החזיא לכוליה, הא - לא חזיא לכוליה; ואם תמצא לומר בן ישראל המקדש
 חצי אשה - אינה מקודשת, דשירי בקנינו, והא עבד - לא שירי בקנינו, מאי? תא שמע:
 המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין, נותן חצי קנס לרבו וחצי כופר לירושין, ואי אמרת
 קדושי לאו קדושין, יורשין מנא ליה? אמר רב אדא בר אבהו: כשעשאו מרפה, ומאי
 "יורשין" - נפשיה, אמר רבא, שתי תשובות בדרך: תדא ד"יורשין" קתני; ועוד, כופר הוא,
 ואמר ריש לקיש: כופר אין מושלם אלא לאחר מיתה! אלא אמר רבא: ראוי ליבול ואין
 לו, אמר רבא: כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת, כך חציה שפחה וחציה בת
 חורין שנתקדשה - אין קדושה קדושין, דרש רבה בר רב הונא: כשם שהמקדש חצי אשה
 אינה מקודשת, כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה - אינה מקודשת, אמר ליה
 רב חסדא: מי דמי? התם שירי בקנינו, הכא לא שירי בקנינו, הדר אוקים רבה בר רב
 הונא אמורא עליה, ודרש: "והמכשלה הזאת תחת ידיך" - אין אדם עומד על דברי תורה
 אלא אם בן נכשל בהן, אף על פי שאמרו: המקדש חצי אשה אינה מקודשת, אבל חציה
 שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה - קדושה קדושין; מאי מעמא? התם שירי בקנינו,
 הכא לא שירי בקנינו, אמר רב ששת: כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת, כך חציה
 שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה - אין קדושה קדושין; ואם לחשך אדם לומר: איוז
 היא שפחה חרופה? זו שחציה שפחה וחציה בת חורין המאורסה לעבד עברי, אלמא בת
 איתרוס היא! אמור לו: כלך אצל רבי ישמעאל, שהוא אומר: בשפחה כנענית המאורסה
 לעבד עברי; ושפחה כנענית בת איתרוס היא? אלא מאי את לך למימר? מאי מאורסת -
 מיוותרת, הכא נמי מאי מאורסת - מיוותרת, אמר רב חסדא: חציה שפחה וחציה בת חורין
 שנתקדשה לראובן ונשתתרה, וחרה ונתקדשה לשמעון, ומתו שניהם - מתייבמת ללו, ואין

רבי ישמעאל - דאמר התם דברה תורה כלשון בני אדם, וכשפחה כנענית שלא נפרת כלל קמשתעי קרא, המאורסה לעבד עברי - וכי שפחה כנענית גמורה בת קדושין היא? הא
 58 גמורה בעלמא היא, עם הדומה לחומר, מיוחדת - וגזירת הכתוב היא דמחייב עלה אשם, הואיל וייתרה לעבד עברי המותר בה, וחרה ונתקדשה לשמעון - אחיו, ובחיי ראובן,
 59 וראובן לא גירשה.

ואין

ואין אני קורא בה אשת שני מתים - ואם תאמר: והבא מאי נפקא מינה אם היא אשת שני מתים? הא אמרין בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לא,ב) דזיקת שני יבמין דרבנן, גזירה שמוא יאמרו שתי יבמות הבאות מבית אחד מתיבמות, וזה לא שייך הבאו ויש לומר: דהתם במאמר דרבנן היא זיקת שני יבמין דרבנן, אבל בעלמא - היא דאורייתא. **מה** נפשך אי

קודשי ראובן בו - פירש בקונטרס: דמשום פלוגתא דאמוראי דלעיל מספקא ליה הי מנייהו דהו קידושין, וקשה: דרב חסדא גופיה פשיטא ליה דהו קידושין, ורבה רב בר הונא נמי חור בו מבח דברי רב חסדא! ונראה דמספקא ליה אי גמרי קודשי ראשון, אי פקעי. **גמרו** קודשי ראשון - וזה דאמרינן בפרק קמא דקידושין (א,א) בדמא של שני שותפין, הקודש חציה חורו ולקחה, והקודש חציה בו - הא לא הקדישה - לא גמרי? שאני התם דאפשר שתרעה ויהי חציה דמיה הקדש חציה חולין, אבל הכא, דאי אפשר שתהא חציה מקודשת, דכי יקח איש אשה' כתיב, לא חצי אשה - מסתבר למימר או גמרי, או פקעי. ואף על גב דהתם מדמי למקדש חצי אשה - לא קשה מדי, דמיתיה שפיר הדיבא דאיכא דעת אחרת - לא פשטי בבבליה. אי נמי, איכא למימר: דבהמה של שני שותפין ששייר בקניינו קצת, שהרי בהמה היתה בת הקדש - לפיכך לא גמרי. אבל הכא - חציה שפחה לא היתה בכלל קידושין, **אבל** אם כתב עליו אונז וזה שחרורו - ואם תאמר: הא דאמר אמורא ללעל (מ,א) המפקיע עבדו - אין לו תקנה, דאיסורא דאיכא גביה לא מצי מקני ליה, וכאן משמע דיש לו תקנה בטרט! ועל כרחק לא משחרר ליה עד שירבה, דאי לאלתר חייל השחרור - הדיבא מובין ליה ומסר ליה לגוי להשתעבד בו? ויש לומר: דלא דמי למפקיע, דגוי לא קני ליה אלא למעשה ידיו, ואבתי פשי ליה גבי ישראל ממונא דקני ליה לקס ולוולדות, ולא הפקיעו ממנו חכמים עד אחר שתיבחו לו גט שחרור. **הא** לגופא - פירש בקונטרס: גבי עבד קבע על זמן, שאם לא יפדו - יהא גופו חלוט לגוי, ומעבשיו משתעבד בו, וכיון דמולול בתקנתא דרבנן - קנסוה, אף על גב דלא מטא זימניה, וגבי שדה איירי דקבע ליה זמן לפירי, שאם לא יפדו עד הזמן - יאכל הפירות משם ואילך עד שפירע, הלכך אפילו מטא זימניה - אין לו אלא פירות. ותימיה: כיון דעד דלא מטא זימניה אין לו פירות - מה שייך לומר פטור מן המעשר? ועוד, דהוה ליה למימר: אידי ואידי בין מטא זימניה בין לא מטא זימניה, ומדנקס לא מטא זימניה - משמע דלא מתוקמא הדיא דמעשר אלא בלא מטא זימניה ונראה לפרש: הא לגופא הא לפירא, כמו "הא גופא הוא פירא" דגבי עבד, אף על גב דלא מטא זימניה - הנוף בבית הגוי, ומפקיעו מן המצות, ומשום הכי יוצא לחירות, אבל בשדה - אין לו לישראל אלא פירות, והשדה ברשות הגוי ופטור.

בשולח

ואין אני קורא בה אשת שני מתים, מה נפשך? אי קדושי דראובן קדושין - קדושי דשמעון קדושין, ואי קדושי דשמעון קדושין - קדושי דראובן קדושין, אי תאמר: חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לראובן ונתתה לרעה, ותורה ונתקדשה לשמעון, רב יוסף בר חמא אמר רב נחמן: פקעו קדושי ראשון רבי, וירא אמר רב נחמן: גמרו קדושי ראשון, אמר רבי יורא: בנותיה ידו מסתפרא, דכתיב: "לא יומתו פי לא חופשה", הא חופשה - וימותו. אמר ליה אבוי: ולתנא דבי רבי ישמעאל, דאמר: בשפחה פנענית המאורסת לעבד עברי, הכי נמי דבי חופשה וימותו?! אלא מאי אית לך למימר - שחופשה וחורה ונתקדשה, הכא נמי - שחופשה וחורה ונתקדשה. אמר רב הונא בר קמינא אמר רבי יצחק: מעשה באשה אחת שחציה שפחה וחציה בת חורין, וכפו את רבה ועשהה בת חורין, כמאן? ברבי יוחנן בן ברוקה, דאמר: על שניהם הוא אומר: "ויברך אותם אלהים ויאמר וגו' פרו ורבו ומלאו" וגו'? אמר רב נחמן בר יצחק: לא, מנהג הפקר נתנו בה, משנה המוכר עבדו לגוי או לחוצה לארץ - יצא בן חורין, **גמרא** תנו רבנן: המוכר עבדו לגוי - יצא לחירות, וצריד גט שחרור מרבו ראשון; אמר רבן שמעון בן גמליאל: כמה דברים אמורים - שלא כתב עליו אונז, אכל כתב עליו אונז והו שחרורו, מאי אונז? אמר רב ששת: דכתב ליה הכי: לכשתכרך ממנו אין לי עסק בך. תנו רבנן: לוח עליו מן הגוי, פיון שעשה לו גוי נמוסו - יצא לחירות. מאי נמוסו? אמר רב הונא בר יהודה: נשקי. כתיב רב ששת: האריסין, והחכירות, ואריסין כתיי אבות, וגוי שמשפן שדרו לישראל, אף על פי שעשה לו נמוסו - פטורה מן המעשר; ואי סלקא דעתך נשקי, שדה בת נשקי היא? אלא אמר רב ששת: זמן - קשויא זמן אומן - לא קשויא: הא דממא זמניה, הא דלא ממא זמניה - אלא גבי עבד דממא זמניה צריכא למימר? אלא, אידי ואידי דלא ממא זמניה, ולא קשויא: הא לגופא, והא לפירא.

ואי

ואין אני קורא בה אשת שני מתים - לומר: חציה היתה לוח וחציה לוח, ומכח שניהם היא באה. ואמרינן ביבמות (לא,א): שלשה אחין נשואין שלש נשים נכריות ומת אחד מהם, ועשה בה השני מאמר, ומת - חולצת ולא מתיבמת, שנאמר "ומת אחד מהם" וגו' (דברים כד). מי שעליה זיקת יבם אחד, ולא שעליה זיקת שני יבמין, חו על ידי מאמר לא יצאה מזיקת יבום הראשון כולה, ובמקצתה על עליה זיקת יבום השני, אבל הכא - לא זיקת שנים עלה. דחד מנייהו קדושין גמורים, ודאיך לאו כלום. ומיהו, משום פלוגתא דאמוראי דלעיל מספקא לן הי מנייהו חורו קדושין, והשתא דמתו להו - מתיבמת ללוי ממה נפשך בו. וחורה ונתקדשה לשמעון - ולא משום אחיו נקט ליה. פקעו קדושי ראשון - אפילו למאן דאמר מקודשת - בא השחרור והפקיעה, ומקודשת לשני, שהרי נשתנה גופה, והויא לה כקטן שנולד. גמרו קדושי ראשון - על ידי השחרור גמרו. דעד עכשיו הכא עליה באשם ומלקות יהיה, אפילו מויד, ומכאן ואילך - הכא עליה במיתה. לא יומתו כי לא וגי' - ומוקמינן לה בחציה שפחה וחציה בת חורין, וסבירא ליה דהכי קאמר: אינן יחיבין מיתה משום אשת איש - כי לא חופשה לאחר קידושין, הא חופשה לבתר הכי - יומתו, דהוי לה אשת איש גמורה. דהכי נמי - הא חופשה בחר אירוסין - יומתו! וכי קידושין ראשונים כלום היו? אלא מאי אית לך למימר - דזיקא דקרא חבי משמע, הא חופשה וחורה ונתקדשה - יומתו, אם ניאפה עם אחר. כרבי יוחנן בן ברוקה - במסכת יבמות. על שניהם הוא אומר כו' - דאשה נמי מפקדה אפריה ורביה. מנהג הפקר חיו נוהגין בה - בנות, דלא היתה מיוחדת, לאדם ולא היתה משמרת עצמה. **משנה** יצא לחירות - אם ברח מן הגוי, או שנסתרו בית דין לפדותו, כדאמר לקמן דקנסים אותו לפדותו, וכשיפדנו - לא ישתעבד לו, וקנס חכמים הוא, והואיל והפקיעו מן המצות, וכן לחוצה לארץ יצא לחירות, מפני שהוציאו מארץ לחוצה לארץ, ובגמרא מפרש את מי קנסו, אם את הלוקח או את המוכר. **גמרא** אונז - שטר. לבשתברה - מן הגוי אין לי עסק בך. נמוסו - לקמן מפרש. יצא לחירות - דהויא כמכירה, וקנסוה רבנן, נשקי - חותם וסימן עבדות שתולין לעבדים בצואריהם. האריסין - ישראל שעשה אריס לגוי בקרקע הגוי, וקסבה יש קנין לגוי בארץ להפקיע מיד מעשה. אריס - למחצה שליש ולרביעי. חכירות - שקבלה מן הגוי בכך וכך חסין לשנה. ואריס בתי אבות - כלומר: אריסות קבועה ועומדת מאבות, שהיו אבותיו של ישראל אריסין בקרקע זה לאבותיו של גוי זה - אפילו הכי לא היו כקניו לישראל, אלא של גוי הוא, ופטור מן המעשר ישראל זה בחלקו. אף על פי שעשה לו - לישראל נמוסו, זמן - אם לא פרתיתך לזמן פלוני - יהא חלוט לך. קשויא זמן אומן - דגבי עבד חשיב לה מכירה, וגבי שדה לאו מכירה היא. הא דממא זימניה - דך דגבי עבד, אלא גבי עבד דממא זימניה - בלשון קשויא הוא. הא לגופא - גבי עבד - דקבע בו זמן לגופו, שאם לא יתן לו עד אותו זמן - יהא גופו חלוט לגוי, ומעבשיו היה משתעבד בו, וכיון דולול בתקנתא דרבנן, דאסרו למכור עבד לגוי - קנסוהו, ואף על גב דלא מטא זימניה, וגבי שדה - דקבע לו זמן לפירות: עכשיו לא תאכל הפירות, ואם לא אפרע לך ליום פלוני - אכול פירות עד שאפרע מעותיך. הלכך, אפילו מטא זימניה - לאו מכירה היא, וכל שכן ברלא מטא זימניה.

הבי

56 שעלול להפקיע אותו מכל המצוות. משיבה הגמרא, פשוט מיקא
 57 קדא – אחת מן הספקות, מדברי הברייתא, גר תושב הרי הוא
 58 בעובד פובקבים, ומבואר שקנסו את האדון. ולגבי פותי וישראל
 59 מוקד נחלקו האמוראים, אמרי לה – יש שאמרו שדינים בעובד
 60 פובקבים, ואמרי לה – ויש שאמרו שדינים כן ישראל.
 61 הגמרא מבארת דין עבד שפול לדידי נכרי: פנו מיניה בני הישיבה
 62 מרבי אמי, מעשה שהיה בעבד כנעני שהפיל עצמו שלא ברצון רבו
 63 לניסיות – לצבא, כדי לצאת מידי רבו, ואין רבו יכול להוציא מהם
 64 לא ברבי ישראל ולא ברבי עובד פובקבים, משום שידם תקיפה, מהו
 65 שיפול את דמיו – האם הרב רשאי לבקש מהם את דמי העבד, או
 66 שגורו שלא יתבע, כדי שלא יבואו למכור עבד לנכרי. אמר ליה
 67 רב ירמיה לרבי ירמיה, פוק – צא לביתך, ועיין בפבילתיך –
 68 במשניות הסדורות לך, שמה תמצא תשובה לשאלה זו. נפק –
 69 יצא רבי ירמיה, דק ואשכח – דקדק ומצא תשובה, דתניא, המוקד
 70 יצא ביתו בארץ ישראל לעובד פובקבים, ועבר על איסור (דברים 15)
 71 ולא תקנם' שדרשו חכמים (עבודה זרה 3) שאין לתת לגוי קרקע
 72 בארץ ישראל, קנסוהו חכמים שקמיו של הבית אסורין בהנאה.
 73 ואולם עובד פובקבים שאנס ביתו של ישראל בארץ ישראל, ואין
 74 בעליו יכול להוציא מהנכרי לא ברבי ישראל ולא ברבי עובד
 75 פובקבים, מותר לו ליפול את דמיו של הבית מהנכרי, וכותב שטר
 76 מכירה ומעלה אותו לחתימה בערפאות שלחן – בפני דיני עובדי
 77 כוכבים, אף שנתן להם על ידי זה נשיבות, והטעם שלא קנסוהו,
 78 מפני שהוא כמציל רכושן של נכרים, ואינו מוכר מדעת. ויש
 79 ללמוד גם לגבי עבד, שחכמים קנסו רק במוכר מדעת, ולא
 80 כשנטלו את העבד בעל כרחו של האדון. דוחה הגמרא, ודילמא
 81 – שמה הני מילי – דברים אלו שקנסו רק במוכר מדעת הם דווקא
 82 בבית, דכיון דלא סגי ליה בלא בית – שכיון שכל אדם זקוק לבית
 83 לדור בו, לא אתי לזנוניה – לא יבוא למכור את ביתו לנכרי
 84 מרצונו, אבל עבדא – עבד, דסגי ליה בלא עבדא – שהרב אינו זקוק
 85 לו כל כך, יש להסתפק האם אתי לזנוניה – יבוא למכור לנכרי
 86 מרצונו, וקנסוהו אף בעבד שפול בידי נכרים שלא ברצון רבו, או
 87 שלא חששו לכך. שלח להו רבי אמי בלשון זו, מיני – ממני אמי בר
 88 נתן, תורה – הוראה זו יוצאה לכל ישראל, עבד שהפיל עצמו
 89 לניסיות ואין רבו יכול להוציא מהם לא ברבי ישראל ולא ברבי
 90 עובד פובקבים, מותר לאדון ליפול את דמיו מהניסיות, וכותב שטר
 91 מכירה, ומעלה אותו בערפאות של עובד פובקבים, מפני שהוא
 92 כמציל מידם את ממונו, ואינו מתכוון למוכרו, ולא להחשיב את
 93 שם האלילים.
 94 הגמרא מבארת בכמה מחויב האדון לפדות את העבד: אמר רבי
 95 יהושע בן לוי, המוקד עבד לעובד פובקבים, קונסים אותו לפדות את
 96 העבד עד מאה פעמים בךמיו. ומבררת הגמרא, האם שיעור זה
 97 הוא דוקא, או לאו דוקא, אלא לשון גזמא, ורק צריך להוסיף על
 98 דמיו כדי לפדותו, מוכיחה הגמרא. תא שמע, דאמר ריש לקיש,
 99 המוקד בהמה נסה לעובד פובקבים, ועבר על איסור דרבנן למכור
 100 בהמה גסה לנכרי, קונסים אותו לפדותה עד עשרה פעמים בךמיה.
 101 ומוכח שעד מאה הוא לשון גזמא. דוחה הגמרא, ודילמא שאני –
 102 שמה אינו דומה עבד שאיסור מכירתו חמור יותר ממכירת בהמה
 103 גסה, משום דכל יומא ויומא מפקע ליה – שבכל יום ויום הנכרי
 104 מונעו ממצות, ובבהמה גסה האיסור הוא רק בשעת המכירה, ולכן
 105 בעבד קנסו יותר.
 106 ואיכא דאמרי – ויש ששנו להיפך, אמר רבי יהושע בן לוי, המוקד
 107 עבד לעובד פובקבים, קונסים אותו לפדותו עד עשרה פעמים בךמיו.
 108 ומבררת הגמרא, האם שיעור זה הוא דוקא, או לאו דוקא, ונכתב
 109 כן מפני שכן היא הדרך, אבל באמת חייב לפדותו אף ביותר מקכ.
 110 מוכיחה הגמרא, תא שמע, דאמר ריש לקיש, המוקד בהמה נסה

1 הגמרא מיישבת באופן נוסף: ואי בעית אימא, הברייתא לגבי שדה
 2 מדברת באופן שהנכרי לזה על מנת למשכנו, והגיע זמן הפירעון,
 3 ועדיין הישראל לא משכנו, ולכן פטורה ממעשר, כיון שהישראל
 4 לא גבה אותה. ולגבי עבד אף שהגיע זמן הפירעון, והנכרי עדיין
 5 לא גבה את העבד, קנסו את האדון לשחררו, מפני שנתן לנכרי כח
 6 לגבותו.
 7 הגמרא מבארת שאם הנכרי גבה עבד מעצמו, לא קנסו את האדון
 8 לשחררו: תנו רבנן, נכאו הנכרי את העבד כחובו של האדון,
 9 והאדון לא לזה על דעת כן, או שלקחו סקריקון – או שהנכרי בא
 10 להרוג את האדון, ונתן לו את העבד כדי שלא יהרגו, לא יצא
 11 העבד לחירות – לא קנסו את הרב לשחררו, כיון שהיה אנוס.
 12 מקשה הגמרא, וכי כשגבאו כחובו, לא קנסוהו ורמינהי – הלא
 13 קשה מברייתא, הרי שאנסו בית המלך את גזרנו – תבואתו של
 14 ישראל, אם גבו כחובו שנתחייב למלך, חייב ליטול פירות אחרים
 15 לעשר בהם תבואה זו, מפני שהוא כמכור את התבואה, אבל אם
 16 נטלו באנפות – בגזל, פטור מלעשר. ומבואר שנטילה עבור חוב
 17 נחשבת כמכירה, ואם כן גם כשנכרי גבה עבד כחובו, זה כמכירה,
 18 ומדוע לא קנסו את האדון לפדותו. מתרצת הגמרא, שאני התם –
 19 אינו דומה מעשר, שצריך לעשר משום דקא משתרי ליה – שהוא
 20 הנחה מפרעון החוב שגבו ממנו, שהרי היה צריך לפרוע מעות,
 21 וכיון שכן עליו לעשר, אף שאין זה כמכירה, אבל בעבד קנסו רק
 22 במכירה, וגביית העבד כחורו של האדון אינה כמכירה.
 23 הגמרא מוכיחה שאף כשנתן את העבד לנכרי שלא מרצונו
 24 קנסוהו לשחררו, תא שמע, דאמר רב, המוקד – הנותן את עבדו
 25 לפרהנג עובד פובקבים – לנכרי שתובע ממון בשקר, כדי להיפטר
 26 מעלילותיו, יצא העבד לחירות והאדון מחויב לפדותו ולשחררו.
 27 ומבואר שקנסוהו אף שנתן את העבד שלא מרצונו. דוחה הגמרא,
 28 התם – בנכרי המעליל על האדון, הנה ליה – היה עליו לפייס את
 29 הנכרי בנכסים אחרים, ולא פייס, ולכן קנסוהו.
 30 גופא, אמר רב, המוקד את עבדו לפרהנג עובד פובקבים – לנכרי
 31 שתובע ממון בשקר, כדי להיפטר מעלילותיו, יצא העבד לחירות
 32 והאדון מחויב לפדותו ולשחררו. שואלת הגמרא, מדוע קנסוהו,
 33 הרי מאי הנה ליה למעבד – מה היה עליו לעשות כדי להיפטר מן
 34 הנכרי. משיבה הגמרא, הנה ליה – היה עליו לפייס את הנכרי
 35 בנכסים אחרים ולא פייס, ולכן קנסוהו.
 36 הגמרא מסתפקת בכמה אופנים, האם קנסו: פנו רבי ירמיה, מברו
 37 האדון את העבד לנכרי לשלשים יום בלבד, מהו, האם גם אז
 38 קנסוהו לשחררו, או שקנסו רק במכירה גמורה. מוכיחה הגמרא,
 39 תא שמע, דאמר רב, המוקד את עבדו לפרהנג עובד פובקבים, יצא
 40 לחירות, וסברה הגמרא שאחר כך הוא מחזיר את העבד, ומוכח
 41 שאף במכירה לזמן קנסו. דוחה הגמרא, התם – שם מדובר בפרהנג
 42 עובד פובקבים שנטילתו אינה חוזרת לבעלים. עוד נסתפק רבי
 43 ירמיה, מברו את העבד לנכרי, כדי להוליד ממנו ולדות, חזין
 44 מלאכתו – ולא כדי להשתעבד בו, מהו, האם קנסוהו, או שכיון
 45 שלא נמכר למלאכתו אין לחוש שיתבטל ממצוות. וכן אם התנה
 46 בשעת המכירה שהוא מוכרו חזין מן המצות, והנכרי לא יהיה
 47 רשאי לבטלו ממצוות, מהו, האם באופן זה לא קנסוהו, או שלא
 48 חילקו חכמים בתקנתם. וכן אם התנה שהוא מוכרו חזין משפחות
 49 וימים טובים, מהו, האם קנסוהו משום שהנכרי יכול לבטלו משאר
 50 מצוות, או שהחשש הוא רק לגבי שבת ויום טוב. וכן אם מכרו לגר
 51 תושב שאינו עובד עבודת כוכבים, אבל אוכל נבלות, האם
 52 קנסוהו, או שקנסו רק בעובד עבודת כוכבים. וכן אם מכרו
 53 לישראל מוקד לעבודת כוכבים, מהו, האם קנסו רק במוכר לנכרי,
 54 או שישראל מומר הוא בכלל נכרי. וכן אם מכרו לבוית – שאינו
 55 מקפיד על המצוות כל כך, מהו, האם קנסוהו, או שקנסו רק בנכרי

1 **בשלוה** על מנת למשכנו ולא משכנו - הא דרשה - כגון
2 ומשכנו מקרקע זו, ותהא שלך, וכל זמן שלא בא ישראל ומשכנו - הו' בחוקת
3 גוי, וגבי עבד כי האי גונא קנסוה רבנן לישראל, הואיל ועבר הזמן ולא פריע, ואף על פי שלא
4 משכנו עדיין, וקשה: הוהו ליה למימר: אידי דרמא זמניה לכך נראה דאתא לשטני
5 שניא קמא, הא דרמא זמניה ותא דלא שטני
6 זמניה, הוא דאקשינן: גבי עבד דמטא זמניה
7 צריכא למימר - בשלוה על מנת למשכנו ולא
8 משכנו, דסלקא דעתך: כיון דלא משכנו עדיין לא
9 יצא לחירות - קא משמע לך, והואיל ובידו
10 למשכנו - ירוצא לחירות.

11 **המוכר** עבדו לפרהנג גוי - פירש בקונטרס:
12 מציק ושם עלילות, ומכרו לו באותן
13 דמים שהעליל, וקשה: דלא שייך על זה לשון
14 מכירה, ולשנא שהיה לו לפייס ולא פייס לא
15 משמע הכי, ועוד: דרמני למוכרו לשלשים יום!
16 ונראה דהפרנג נטל עבדו על כורחו, אלא
17 שנתן לו דמים, לכך פריך דאמאי יצא לחירות?
18 כיון דהוי בעל כורחו, כמו בגאוי בחובו ומשנא:
19 דהיה לו לפייס, דמיקן דנתן דמים - והאי היה
20 מתפייס בדבר מועד, ומדמי לו נמי למכרו
21 לשלשים יום, דאחר שגומר מלאכתו דרכו
22 לתחזור לישראל, וישראל מחזור לו הדמימ.
23 **וכותב** ומעלה בערכאות שלום - פירש

24 בקונטרס: אף על פי דחשיבות הוא
25 לך, וקשה: דשטרות העליל בערכאות של גוים
26 מכשרין, ולא מפלגין בין לתכלותה בין לדיעבד!
27 ומפרש רבינו חם: דאף על גב דנראה במקיים
28 המקח - שרי הכא, והוא דפריך קמא דעבודה
29 דהו' (א.ג.א.), הולכך ליריד של גוים להקיים חוק
30 בהמה ועבדים - מפני שהוא מביטל מידם, ומעלה
31 בערכאות של גוים - התם נמי מקיים המקח,
32 ומתפרסם דהבר שנתנה לעבודה דהו', ואפילו
33 הכי שרי.

34 **או** לאו דוקא - פירש בקונטרס דלא קנסין ליה
35 כולי האי, וגומא קאמר, וקשה: דאם כן איזה
36 שיעור יחידי דאבתי לא ידע הדיא דקונסין אותו
37 עד ששרה דנימא ביה הוהו שיעורא! ונראה
38 לפרש: או לאו דוקא - אלא אפילו ביותר ממאה
39 קנסין ליה עד דוקא, כענין שפירש בקונטרס
40 ב"איבא דאמר", ומייחית בהמה דקונסין אותו עד
41 עשרה בדמיה - אלמא לאו דוקא, הוהו חדין
42 טפי, כדקאמר הכא: עד מאה גבי עבדים, הוהו
43 חדין דהכא לאו דוקא.

44 **התם** דאיסורא דאורייתא - ובפרק "כל פסולי
45 המוקדשין" (בכורות ד,ב) גבי צרם און
46 הבכור, קאמר דליכא למיפשט מהבא, דשאני
47 עבד דמפקע ליה ממוצת, אם כן הוה מצי למימר
48 הכא: אם תימצי לומר דהתם לא קנסו - הכא
49 קנסו, משום דמפקע ליה ממוצת, וכן התם הוה
50 מצי למימר איפכא, כי הכא.

1 **ואי בעית אימא: בשלוה על מנת למשכנו ולא**
2 **משכנו, הנו רבנן: גבאו בחובו או שלקחו סיקריקון**
3 **- לא יצא לחירות, ובחובו לא? ורמינהו: הרי שאנסו**
4 **בית המלך גורנו, אם בחובו - חייב לעשר, אם**
5 **באנפרות - פטור מלעשר! - שאני התם, דקא**
6 **משתרשי ליה, תא שמע, דאמר רב: המוכר עבדו**
7 **לפרהנג גוי - יצא לחירות! - התם הוה ליה לפייס**
8 **ולא פייס. גופא, אמר רב: המוכר עבדו לפרהנג גוי -**
9 **יצא לחירות, מאי הוה ליה למעבד? - הוה ליה לפייס**
10 **ולא פייס. בעו רבי ירמיה: מרזו לשלשים יום, מהו?**
11 **תא שמע, דאמר רב: המוכר עבדו לפרהנג גוי - יצא**
12 **לחירות. - התם בפרהנג גוי, שאניה חוזרת. מרזו**
13 **חזין ממלאכתו, מהו? חזין מן המצות, מהו? חזין**
14 **משבתות וימים טובים, מהו? לבר תושב, לישראל**
15 **מוכר מהו? לכותי, מהו? פשוט מיהא קרא: גר**
16 **תושב הרי הוא כגוי, פותי וישראל מוכר - אמרי לה:**
17 **כגוי, ואמרי לה: בישראל. בעו מנייה מרבי אמו: עבד**
18 **שהפיל עצמו לגייסות, ואין רבו יכול להוציאו לא**
19 **בדיני ישראל ולא בדיני עובדי פוכבים, מהו שיפול**
20 **את דמיו? אמר ליה רבי ירמיה לרבי ירמיה: פוק**
21 **ענין במכילתך, נפק דק ואשכח, דתניא: המוכר ביתו**
22 **לגוי - דמיו אסורין, וגוי שאנס ביתו של ישראל,**
23 **ואין בעליו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני**
24 **עובדי פוכבים - מותר ליפול את דמיו, וכותב ומעלה**
25 **בערפאות שלהן, מפני שהוא כמציל מידם. - ודיקא**
26 **הני מילי בית, דכיון דלא כני ליה בלא בית - לא**
27 **אתי לזבוגיה, אכל עבדא, דכני ליה בלא עבדא -**
28 **אתי לזבוגיה, או לא? שלח להו רבי אמי: מיני אמי**
29 **בר נתן תורה ויצאה לכל ישראל: עבד שהפיל עצמו**
30 **לגייסות, ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא**
31 **בדיני אומות העולם - מותר ליפול את דמיו, וכותב**
32 **ומעלה בערפאות של גוים, מפני שהוא כמציל מידם.**
33 **אמר רבי יהושע בן לוי: המוכר עבדו לגוי - קונסים**
34 **אותו עד מאה ברמיו. דוקא או לאו דוקא? תא**
35 **שמע, דאמר ריש לקיש: המוכר בהמה גסה לגוי -**
36 **קונסים אותו עד עשרה ברמיה. - ודלמא שאני עבד,**
37 **דכל יומא ויומא מפקע ליה ממוצת, ואיכא דאמר,**
38 **אמר רבי יהושע בן לוי: המוכר עבדו לגוי - קונסין**
39 **דוקא? תא שמע, דאמר ריש לקיש: המוכר בהמה גסה לגוי -**
40 **שאני עבד, דלא הדר ליה. - אלא בהמה מעמא מאי -**
41 **הוהו! אלא, עבד מילתא דלא שכיחא, ומלתא דלא שכיחא לא גורי בה רבנן, בעא מנייה**
42 **רבי ירמיה מרבי אסי: מר עבדו זמתי, מהו שיקנסו את בנו אחריו? אם תימצי לומר צרם**
43 **און כבוד גמתי קנסו בנו אחריו - משום דאיסורא דאורייתא הוא, אבל הוה איסורא דרבנן,**
44 **ואם**

1 הכי גרסינן: ואיבעית אימא בשלוה על מנת למשכנו ולא משכנו - הא דרשה - כגון
2 שלוח הגוי מישראל "על מנת שאם לא אפרע לזמן פלוני - בא ומשכנו מקרקע זו,
3 ותהא שלך". והיא דקתני פטורה מן המעשר - כל זמן שלא בא ישראל, ומשכנו דאף
4 על גב דמטא זמניה - הוהו בחוקת הגוי, ואם היה ישראל נטל חלק בפירות - פטורה
5 מן המעשר, ובגי עבד כי האי גונא קנסוה רבנן

6 לישראל, ואף על פי שלא משכנו הגוי עדיין
7 בעבד זה - קנסוהו, הואיל ועבר זמנו ולא פריע.
8 נבאו - הגוי לעבד. בחובו - שהיה לו על
9 ישראל, והוא לא מכרו לו, ולא לזה עליו.
10 סיקריקון - בשעה שישאל מופקין להריגה,
11 ואמר לגוי: שא קרקע זו או עבד זה, והניחני. לא
12 יצא לחירות - דאנסו הוא, וליכא למקנסיה.
13 היתם לעשר - עליה, דהוי כמוכר. באנפרות -
14 הפסד. חובא משתרשי ליה - הרי נהנה מהם,
15 שפורע דוקא הילכך, לענין עשור - חייב
16 במעשר. ומיהו גבי עבד - קנסא משום מכירה
17 היא, וזה לא מכר מדעתו אלא שלא לרצונו
18 בבאו, ואמאי נקנסיה? פרהנג - מציק ושם
19 עלילות, ומכרו לו בדמי אנפרותו שהעלה עליו.
20 היה לו לפייס - בדבר אחר, ולא פייס - ומכרו
21 לו מדעתו. לשלשים יום - ולאחר שלשים יחזור
22 אליו, לפרהנג גוי - וקא סלקא דעתך: לעבד
23 עבדות המלך עד זמן פלוני, ולשוב. חזין
24 פמלאכות, גופו קניו לך ויבטל שלא
25 תשתעבד בו, שלא מכרו אלא להשיעו לשפחות
26 לולדות, דהשתא לא מפקע ממוצת לחלל
27 שבתות, אי נמי, מכרו למלאכתו חזין משבתות
28 ימים טובים, מהו. לגר תושב - שקבל עליו
29 שלא לעבד עבודה דהו', ואוכל בבלות. פשוט
30 מיהא - מתנייהו. חרא - מהנין? בעיא. עיין
31 במכילתך - במשנה הסדורה לך, לידע מה
32 נשוי. המוכר ביתו לגוי - בארץ ישראל, דאמר
33 קרא ליה "תחנם" - לא תתן לזה חטיה ברקקע
34 (לעבוד דהו' כ.א.) וכותב - לר שפיר - ומעלה
35 בערכאות שלום - לחותמה, אף על פי שחשיבות
36 הוא לזה. ודילמא - הא דלא גזור רבנן בהך -
37 דילמא אתי לזבוגי מדעתו, הני מילי בית -
38 דלא סגי ליה לאניש בלא בית, ולא עבידי איניש
39 דמבוגי אתי לזבוגי, וגורין בהא אנט מביה
40 דעלמא, ולא תפשוט. שלח להו רבי אמי -
41 להנך דבעו מנייה, מיני אמי בר נתן תנא תורה
42 והוראה זו לישראל, קונסים אותו - לפדות
43 מיד הגוי. דוקא או לאו דוקא - עד דקנסין ליה
44 כולי האי, ורמינן קאמר, עד עשרה - אלמא
45 בהנך דקנסו רבנן במכירה דידהו - לא קנסו
46 כולי האי, אין מוכרין בהמה גסה גזירה משום
47 שאלה ושכירות וסנינו, במסכת עבודה דהו'
48 (טו.א.), שאני עבד - כלומר, לעולם אימא לך
49 דעבד דוקא, ושאני עבד כו'. או לאו דוקא -
50 דאי בעו מנייה טפי - קנסין ליה, עד דפריק
51 ואורחא דמלתא הוא דנקט, עד מאה - וקא
52 סלקא דעתך הוא חדין לעבד. שאני עבד דלא
53 הדר ליה - כלומר, דילמא תרייהו דוקא. ועבד
54 היינו טעמא דלא קנסוהו כולי האי - דלא הוה
55 למריה בתר דפריק ליה, דהא נתן יצא לחירות.
56 ותריכין: אלא בהמה מאי מעמא קנסין ליה כולי
57 האי משום דהוה ליה ליקנסיה טפי חו' - מכר
58 דמיה ליה לך לקנסו יותר מן העבד, ותו לא.
59 הואיל וטעמא משום דהוה ליה הוא - אין
60 כאן אלא כדי דמיה, ואתה קנסו מעשרה עד
61 מאה איך לו בחורה זו. פילתא דלא שכיחא היא
62 - שימכרוהו לגוי, מהו שיקנסו את בנו - לפדותו. אם תימצי לומר - דך דמכיא לן בכבורות: כון הצורם און הבכור, ועבר משום "כל מום לו יהיה בו" דאמרין התם: לא ישח
63 עלמיה, ומבעיא לך: צרם, מהו שיקנסו בנו אחריו? ואם תימצי לומר בהדיא דקנסוהו - הא דהכא לא מייפשט לן מניה, דהתם קא עבר אבוח איסורא דאורייתא, אבל מוכר עבדו
64 לגוי - איסורא דרבנן הוא דעבד.

תוספות

1 **נְמִיבָה** פירש בקונטרס: נודבלה - וקשה: דהא איסורא דרבנן הוא, ויחייב פשיט מינה
 2 בכבורות בפרק 'פסולי המוקדשין' (לדב.) א"צ"ם אוק, דהוי איסורא דאורייתא:
 3 וכן הכא, מפקע ליה ממצות היכי פשיט מינה? ומפרש רבינו חננאל: נטיבה - חרש בה
 4 חרישה יתירא, דהוי דאורייתא. ונדידה - כפירושו הקונטרס. ואף על פי שהוא דרבנן - חשיב
 5 טפי מנתקובצה. ומייתי ראייה מנטיבה. ומיהו,
 6 אבתי קשה: הכא היכי פשיט? דילמא עבד שאני
 7 דמפקע ליה ממצות חמיר טפי מאיסורא
 8 דאורייתא, כדאמרין בפרק "כל פסולי
 9 המוקדשין" (שם לדב.) ואומר רבינו תם: דגבי
 10 שביעית אית לן להחמיר טפי במשום מקום, לפי
 11 שהיו ממלולין בה, כדאמרין בסוף "הניקוק" (גיטין
 12 נא, ט) שהיו חשודין על השביעית, לכך מייתי
 13 שפיר מינה דלא קנסו בנו אחריי. ובשטר שיש בו
 14 רבית שקנסים אותו דמשמע לעולם אפילו בנו,
 15 כיון דקנסו - וזה בו הלוח. ובשנים שהפקדו אצל
 16 אחד זה מנה זה מאתים. דאמר רבי יוסי: הכל יתא
 17 מונח עד שיבא אליהו (בבא מציעא לזא, א) - התם
 18 קנסין לחו כי היכי דלודי, ואם היה מחזור לבנו -
 19 לא היה מוריד.
 20 **שנתקובצה** ופירש רבינו חננאל: קוצץ
 21 התלתשן בה - וכן מפרש
 22 בירושלמי. אבל מחבורים הן - אסורין
 23 מדאורייתא, כדאמרין בפרק "הבונה" (שבת
 24 קא:א). התולש עולשין המוריד ורדין, אם ליפת
 25 הקרקע - כל שהוא. אף על פי דפטר התם בארעא
 26 דחריבה - הכא ליכא לאוקמי בהכי, דשביעית לא
 27 יפטר משום מלאכה שאינה צריכה לגונה.
 28 **לחוצצה** לארץ יצא לחירות - ואם תאמר: היכי
 29 דמיז אי אויל מנפשיה - איבד את
 30 זכותו, כדאמר בשמעתין, דבעל כרחו אינו יכול
 31 להציאו, כדאמרין בשלהי כתובת (ק"ב) דאין
 32 החב מוציאין? ויש לומר: מדיד כשמכרו קניסין
 33 ליה, פן ישתדלנו לוקח בדברים לאלך אחריי.
 מדיד

1 **ואם תימצי לומר** - פון מלאכתו במועד ומת - לא
 2 קנסו בנו אחריי, משום דלא עבד איסורא, הכא מאי?
 3 לדידיה קנסו רבנן והא ליתיה, או דילמא לממוניה
 4 קנסו רבנן והא איתיה? - אומר ליה, הניתוח: שדה
 5 שנתקובצה בשביעית - תזרע למוצאי שביעית, נטיבה
 6 או נטייה - לא תזרע למוצאי שביעית; ואמר רבי
 7 יוסי ברבי חנינא, נקטינן: הטיבה ומת - בנו וזרעה;
 8 אלמא לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן.
 9 אמר אביי, נקטינן: טימא טהרות של חבירו ומת -
 10 לא קנסו רבנן בנו אחריי, מאי טעמא? הויק שאינו
 11 ניכר לא שמייה הויק, וקנסא דרבנן היא, לדידיה
 12 קנסוהו רבנן, לבריה לא קא קנסו רבנן. "או לחוצצה
 13 לארץ". תנו רבנן: המוכר עבדו לחוצצה לארץ - יצא
 14 לחירות, וצריך גט שחרור מרבו שני; רבן שמעון
 15 בן גמליאל אומר: פעמים יצא ופעמים לא יצא,
 16 כיצד? אמר "פלוגי עבדי מכתיהו לפלוגי אנטובי"
 17 - לא יצא, "לאנטובי שבאנטוביא" - יצא. והא
 18 תניא: "מכתיהו לאנטובי" - יצא, "לאנטובי השרי
 19 בלוד" - לא יצא! - לא קשיא: הא דאית ליה ביתא
 20 בארץ ישראל, הא דאית ליה אושפיא בארץ ישראל.
 21 בעי רבי ירמיה: בן ככל שנשא אשה בארץ ישראל
 22 והכניסה לו עבדים ושפחות, ודעתו לחור, מהו?
 23 תיבעי למאן דאמר הדין עמה, תיבעי למאן דאמר
 24 הדין עמו; תיבעי למאן דאמר הדין עמה, פין דהדין
 25 עמה - פדידה דמו, או דילמא פין דמשעבדי ליה לפדיא - פדידיה דמו? ותיבעי למאן
 26 דאמר הדין עמו, פין דהדין עמו - פדידיה דמו, או דילמא פין דלא קני ליה לגופיה -
 27 פדידה דמו? תיקו. אמר רבי אבהו, שנה לי רבי יוחנן: עבד שצא אחר רבו לסוריא, ומכרו
 28 שם רבו - יצא לחירות. - והתני רבי חייא: איבד את זכותו! - לא קשיא: פאן שרעת
 29 רבו לחזור, פאן שאין דעת רבו לחזור; והתניא: יוצא העבד אחר רבו לסוריא; ויצא?
 30 לא סגי דלא נפיק? והתני: ואין הכל מוציאין! אלא, יצא העבד אחר רבו לסוריא ומכרו
 31 רבו שם, אם דעת רבו לחזור - פופין אותו, ואם אין דעת רבו לחזור - אין פופין אותו.
 32 אמר רב ענן, שמעית מיניה דמר שמואל תרתי: חדא, הדין ואירד, דאיתמר: המוכר שדהו
 33 בשנת היובל עצמה, רב אמר: מכורה ויוצאה, ושמואל אומר: אינה מכורה כל עיקר; בחדא
 34 הדרי וביני ובחדא לא הדרי וביני, ולא דענא הי מיניה. אמר רב יוסף: גיחו אגו, מדידני
 35 בפרייתא: המוכר עבדו לחוצצה לארץ - יצא לחירות, וצריך גט שחרור מרבו שני; שמע
 36 מיניה קנייה רבו שני ולא הדרי וביני; וכי אמר שמואל התם אינה מכורה - ומעות הזוין.
 ורב

56 ברזל, ודעתו של הבעל לְחַזֵּר לְבַבְלָא, מהו – מה דין העבדים, האם
 57 יוצאים לחירות כעבד שנמכר לישראל בחוץ לארץ, או שאין זה
 58 כמכירה גמורה, ולא תיקנו שיצאו לחירות. ומבארת הגמרא, שאף
 59 שנחלקו רב יהודה ורבי אמי במסכת יבמות (סו) האם אשה
 60 שהתגרשה יכולה לתבוע את נכסי הוצאה ברזל עצמם או רק את
 61 שוים, תיבצע – יש להסתפק הן לְמַאן דְאָמַר – לרב יהודה הסובר
 62 שהדין עִמָּה מקבלת את הנכסים עצמם, ותיבצע – יש להסתפק הן
 63 לְמַאן דְאָמַר – רבי אמי הסובר שהדין עִמָּה מקבלת רק את שוים.
 64 ומבארת הגמרא את צדדי הספק לפי שניהם, תיבצע – יש להסתפק
 65 לְמַאן דְאָמַר הדין עִמָּה, שמצד אחד יש לומר, כִּיּוֹן דְהָדִין עִמָּה –
 66 שכשתתגרש תקבל בחזרה את העבדים, כְּדִידָה דְמו – הם נחשבים
 67 כעומדים ברשותה, ואינם יוצאים לחירות, או דִּילְמָא – שמא אף
 68 שעתידים לחזור לאשה כשתתגרש, מכל מקום כִּיּוֹן דְמִשְׁעָבְדֵי לִיה
 69 לְפִירָא – שמשועבדים לבעל לפירותיהם, ויכול ליהנות ממעשי
 70 ידיהם, כְּדִידָה דְמו – הם נחשבים שלו, ונמצא שנכנסו לרשות בן
 71 חוץ לארץ ויוצאים לחירות. ותיבצע – יש להסתפק אף לְמַאן
 72 דְאָמַר הדין עִמָּה, שמצד אחד יש לומר, כִּיּוֹן דְהָדִין עִמָּה –
 73 שכשתתגרש לא תקבל את העבדים, כְּדִידָה דְמו – הם נחשבים
 74 שלו, ונמצא שנכנסו לרשות בן חוץ לארץ, ויוצאים לחירות, או
 75 דִּילְמָא – שמא, אף שאינו חייב להחזירם אחר הגירושין, מכל
 76 מקום, כִּיּוֹן דְלֵא לִיה לְגוּפֵיהּ – כיון שלא קנה את גופם, ודרך
 77 רוב בני אדם להחזירם אחר הגירושין, כְּדִידָה דְמו – הם נחשבים
 78 כעומדים ברשותה, ולא נכנסו לרשות הבעל לגמרי שיהיה דינם
 79 כעבדים שנמכרו לישראל הדר בחוץ לארץ. ואומרת הגמרא, תיקו
 80 – תעמוד שאלה זו בספק.
 81 הגמרא ממשיכה לדון בקנס שקנסו את המוכר עבדו לחוץ לארץ,
 82 ומבארת כמה פרטי דינים בזה:
 83 אָמַר רבי אבהו, שָׁנָה לִי רבי יוחנן ברייתא, עָבַד שְׂיָצָא מדעתו אחר
 84 רְבוּ מארץ ישראל לְסוּרְיָא, וּמְכָרוּ שָׁם רְבוּ לישראל אחר הדר שם,
 85 יָצָא העבד לחירות, כיון שהמכירה גורמת שישתקע בסוריא.
 86 מקשה הגמרא. וְהָתֵּן – הלא שנה רבי תינא, שעבד שיצא מדעתו
 87 עם רבו לסוריא ומכרו רבו לישראל אחר, אִיבַד העבד אֶת זְבוּתוֹ
 88 לצאת לחירות. מתרצת הגמרא, לֵא קְשִׁיָא, כָּאֵן – הברייתא ששנה
 89 רבי יוחנן נאמרה במקרה שהיתה דעת רְבוּ כשיצא מארץ ישראל
 90 לְחַזֵּר אליה, והמכירה בסוריא גורמת לו להשתקע שם, וְכָאֵן –
 91 הברייתא ששנה רבי חייא נאמרה במקרה שָׂאֵן דעת רְבוּ של
 92 העבד בשעה שיצא מארץ ישראל לְחַזֵּר אליה, ולא היה לו לצאת
 93 אחר רבו, וכשיצא לסוריא איבד את זכותו לצאת לחירות. הגמרא
 94 מוכיחה שיש לחלק בין וְהָתֵּן – וכן שנינו בברייתא, יָצָא הָעָבֵד
 95 אַחַר רְבוּ מארץ ישראל לְסוּרְיָא. מהלשון 'יוצא' משמע שהעבד
 96 חייב לצאת אחרי רבו לסוריא, ולכן מקשה הגמרא על דברי
 97 הברייתא: האם כך הדין שהעבד יָצָא אחר רבו לסוריא אף אם
 98 אינו רוצה, וכי לֵא סָנֵי דְלֵא נְפִיק – האם אין לו אפשרות לא לצאת
 99 אחר רבו, וְהָתֵּן – במסכת כתובות (קז), וְאֵין הָבֵל מוֹצִיאֵן, כלומר,
 100 שאין להכריח מי שמחויב במצוות לצאת מארץ ישראל, ואם בן
 101 הרב אינו יכול להכריח את העבד לצאת עמו. אִלָּא יש לגרוס
 102 בברייתא, יָצָא הָעָבֵד מרצונו אַחַר רְבוּ לְסוּרְיָא, וּמְכָרוּ רְבוּ שָׁם
 103 לישראל אחר, אִם היתה דעת רְבוּ בשעה שיצא מארץ ישראל
 104 לְחַזֵּר אליה, כּוֹפֵין אוֹתוֹ – את הקונה לשחרר את העבד, משום
 105 שאף העבד התכוון לחזור לארץ ישראל, וְאִם אֵין דעת רְבוּ בשעה
 106 שיצא מארץ ישראל אליה לְחַזֵּר, והעבד יצא אף שידע את דעת
 107 רבו, אֵין כּוֹפֵין אוֹתוֹ – את הקונה לשחרר את העבד.
 108 הגמרא מבארת שבשחרור העבד המכירה לא בעלה למפרע: אָמַר
 109 רב עקיב, שְׁמַעֲיָא מִינֵיהּ דְרַב שְׁמוּאֵל תְּרִיתַי, שמעתי משמואל שני
 110 פסקי הלכה, תְּרִיא – האחד הוא הָךְ – דין משנתניו שהמוכר עבדו

1 שנינו במועד קטן (יב), שהמתחיל מלאכה קודם המועד כדי
 2 לגומרה בתוך המועד, קנסוהו שמלאכתו אסורה בהנאה. והסתפק
 3 רבי ירמיה, כשמת, האם קנסו גם את בנו, וְאָף אִם תִּיבָּעֵי – תוכל
 4 לומר שכוֹפֵין מְלַאכְתוֹ לגומרה בחול המועד, וְכַתּוּב, לֵא קָנְסוּ את בְּנוֹ
 5 אֶתְרֵי, אֵין להוכיח לגבי מוכר עבדו לנכרי, מִשּׁוּם דְלֵא עָבַד אִיפּוּרָא
 6 – שהמכין מלאכתו במועד לא עשה אסור, שהרי מת קודם
 7 המועד, אוֹלַם הָכֵּא – במוכר עבדו לנכרי יש להסתפק מֵאֵי – מה
 8 הדין, האם לְדִידָה – את המוכר עצמו קנסו רַבְּנָן, וְהָא לִיתֵיהּ –
 9 והרי הוא אינו לפנינו, או דִּילְמָא – שמא לְמַזְמוּנֵיהּ – את ממונו קנסו
 10 רַבְּנָן שישועבד לפדיית העבד, וְהָא אִיתֵיהּ – והרי ממונו זה קיים ביד
 11 הבן. אָמַר לִיה רבי אסי לרבי ירמיה, תְּנִיתוּהּ – שנינו תשובה
 12 לשאלתך במסכת שביעית (פ"ד מ"ב) לגבי העושה מלאכה בשדה
 13 בשנת השמיטה, שָׂדֶה של ישראל בארץ ישראל, שְׁנַתְּכִינְוֵיהּ –
 14 שנטלו ממנה בעליה את הקוצים כדי ליפותה, כְּשִׁבְעִית, וזה
 15 אסור דרבנן, תְּרַע לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, ולא קנסוהו יורע בה,
 16 משום שזו מלאכה שאינה חשובה. אוֹלַם אם השדה נשְׁיָרָה –
 17 נודבלה על ידי הבאת זבל, או נְדִירָה – נודבלה על ידי בהמות
 18 שהביאם כדי שיזבלוה, ומלאכות אלו חשובות משום שמשביחות
 19 את הקרקע לרועיה, ואף שאסורות מרבנן קנסוהו חכמים שלא
 20 תְּרַע לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְאָמַר רבי יוסי קְרִיבֵי תִינָא, נְקַטְיָן – מסורת
 21 היא מאבותינו, שלא קנסו חכמים אלא את המובל עצמו, אבל אם
 22 הָטִיבָה – זיבל את השדה וְכַתּוּב, בְּנו רשאי לזוּרְעָה מיד במוצאי
 23 שביעית. אִלָּמָּה – מוכח שרק לְדִידָה – את עובר העבירה קנסו
 24 רַבְּנָן, אַךְ לְבִיָּה – את בנו, לֵא קָנְסוּ רַבְּנָן, ומכאן לומדים לגבי
 25 מוכר עבדו לנכרי, שלא קנסו את בנו.
 26 הגמרא מביאה דין נוסף שלא קנסו בו את הבן: אָמַר אַבְי, נְקַטְיָן
 27 – כלל הוא בידנו, אדם ששיָמָא מְהָרִית – אוכלים או משקים
 28 טהורים שֶׁל חֲבִירוֹ, וְכַתּוּב, לֵא קָנְסוּ רַבְּנָן את בְּנוֹ אֶתְרֵי
 29 שישלם לניזק מירושת אביו. מֵאֵי טַעְמָא, מִשּׁוּם שְׁחִיזָן שְׂאִינוּ נִיבַד
 30 בחפץ, אלא רק השתנו דיני החפץ, לֵא שְׁמִיָה – אינו נחשב הַיֶּזֶק,
 31 וְחִיּוֹב התשלומין קָנְסָא דְרַבְּנָן הֵיא כְּדִי שֵׁלָא הֵיא כֵּל אֶחָד הוּלַךְ
 32 ומטמא טהרותיו של חבירו. ולכן, לְדִידָה – את המטמא עצמו,
 33 קָנְסוּהוּ רַבְּנָן לשלם את הניזק, אַךְ לְבִיָּה – את בנו לֵא קָנְסוּ
 34 רַבְּנָן שישלם את נזקי אביו.
 35 שנינו במשנה, או שמכר את העבד להוצֵאָה לְאָרְץ, קנסו אותו
 36 לשחרר את העבד:
 37 הָנוּ רַבְּנָן, הַמוֹכֵר עָבְדוֹ לישראל הדר בחוּצָה לְאָרְץ, קנסו חכמים
 38 שְׂיָצָא העבד לחירות מהקונה, וכיון שמן הדין המכירה חלה, צְרִיךְ
 39 גַּם שְׁחַרוּ מְרֻבּוֹ שְׁנֵי רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר, לְפַעְמִים יָצָא
 40 לחירות, ולְפַעְמִים לֵא יָצָא לחירות. כִּיצַד, אם אָמַר המוכר וכתב
 41 בשטר המכירה 'לְלוֹנֵי עָבְדֵי מְכַרְתִּיהוּ לְפִלוֹנֵי אֲנִיכִי' על שם העיר
 42 אנטוכיא שבחוץ לארץ, לֵא יָצָא העבד לחירות, משום שאף את
 43 הנולד באנטוכיא מכנים 'אנטוכי', אוֹלַם אם כתב 'לְאֲנִיכִי
 44 שְׁבָאֲנִיכִיא', יָצָא העבד לחירות. מקשה הגמרא, וְהָא תִנָּא, אם
 45 כתב 'מְכַרְתִּיהוּ לְאֲנִיכִי' יָצָא לחירות, ורק אם כתב 'לְאֲנִיכִי
 46 הַשְּׂרָוִי בְּלוּד' שהיא בארץ ישראל, לֵא יָצָא לחירות. ומבואר
 47 ש'לפלוני אנטוכי' הכוונה שהקונה דר באנטוכיא. מתרצת
 48 הגמרא, לֵא קְשִׁיָא, הָא – דברי רבן שמעון בן גמליאל הם כשידוע
 49 לנו דְאֵית לִיה בִּיתָא – שיש לקונה בית פֶּאָרְץ שְׂרָאֵל, ויש לתלות
 50 שהוא דר בו, אבל הָא – בברייתא מדובר דְאֵית לִיה – שיש לקונה
 51 רק אוֹשְׁפִיָא – אכסניא פֶּאָרְץ שְׂרָאֵל, אך כשכתב 'לאנטוכי השרוי
 52 בלווד', משמע שהקונה מתכוין לדור באכסנייתו שבארץ ישראל.
 53 הגמרא מביאה ספק בענין הקנס במכירת עבד לחוץ לארץ: כִּיצַד
 54 רבי ירמיה, בֶּן כָּבֵל שְׁנָשָׂא אִשָּׁה בְּאֵרֶץ שְׂרָאֵל, וְהַכְּנִיסָהּ לוֹ מִבֵּית
 55 אביה עָבְדִים וְשִׁפּוֹתָיו ושמו את שוים בכתובה בתורת נכסי צאן

1 מבארת הגמרא, וְרַב עָנָן הסתפק בזה, ולא פשט את ספיקו
2 מהברייתא שהביא רב יוסף, משום שאת הַבְּרִייתָא לא שְׁמִיעַ ליה –
3 לא שמע, ואי – ואם תאמר שאפשר לפשוט את הספק מִדְּשִׁמּוּאֵל
4 – ממה שנחלק שמואל על רב שאמר שהמוכר שדה בשנת היובל
5 מכורה היא ויוצאה, ואמר שאינה מכורה כל עיקר, ובפשיטות
6 מתפרש שלא חל המקח כלל וצריך להחזיר את המעות, אין
7 לפשוט מכה, משום שפמאי – מנין שטובר דאינה מכורה ומעות
8 חוזרין משום שלא חל המקח כלל, דילמא – שמה הכוונה שאינה
9 מכורה לענין שאי אפשר לקנות מטלטלין אגב קניית קרקע זו,
10 והמעות שנתן הקונה מִתְּנָה נִתְּנָה, ואין צריך להחזירם.

11 ומביאה הגמרא מקרה, שבו על אף שלא חל הקנין סובר שמואל
12 שאין צריך להחזיר את הכסף: מִיְדֵי דִתְּנָה – כפי שמצינו אִמְקַדְשׁ
13 במקדש אֵת אֲחוּתוֹ, דְּאִיתְּמַר, הַמְּקַדֵּשׁ אֵת אֲחוּתוֹ, שהיא אסורה
14 עליו, ולכן אין קידושי תופסים בה כלל, רַב אֱמֵר, הַמְּעוֹת שֶׁנָּתַן לָהּ
15 לשם קידושין חוּזְרִין – צריכה היא להחזיר אותם למקדש, וְשִׁמּוּאֵל
16 אָמַר, הַמְּעוֹת מִתְּנָה הֵם עֹבְרֵה.

17 התבאר לעיל (מד) שרב יוסף פשט שלשמואל המוכר עבדו לחוץ
18 לארץ יוצא העבד לחירות, ואין המוכר צריך להחזיר לקונה את
19 המעות ששילם. אָמַר ליה אַבְיִי לְרַב יוֹסֵף, מַאי הוּיָת דְקָנְסִינָן – מה
20 ראית לומר שקנסו ללוקח שיפסיד את מעותיו, וְקָנְסִינָן ו-קנסו
21 למוכר שיצטרך להחזיר את מעותיו לקונה. אָמַר ליה רב יוסף
22 לאבִי, היטע שְׁקוּסִיסִים את הלוקח, משום דְלֹא עֲבָרָא נֶגְבַּ הַחֹר
23 חוּרָא נֶגְבַּ – לא העכבר הגונב את האוכל הוא הגנב, אלא החור
24 שבכותל שלתוכו הוא בורח וניצול מרודפו הוא הגנב, כלומר,
25 לולי הלוקח לא היה המוכר יכול למכור.

26 אָמַר ליה אַבְיִי לְרַב יוֹסֵף, הֲרֵי אֵי לֹא עֲבָרָא חוּרָא מְנָא ליה – לולי
27 שהעכבר היה גונב, לא הייתה מגיעה הגניבה אל החור, וודאי שיש
28 לענוש אף את העכבר עצמו, ואף כאן, לולי שהיה מוכר, לא היה
29 לקונה מה לקנות. הַשֵּׁיב לֵב רַב יוֹסֵף, כִּיּוֹן שֵׁישׁ סִבְרָא לְקִנּוּסֵי אֵת
30 שְׁנֵיהֶם, אֲצַל עֲבָרָא, הֵיכָא דְאִיבָא אִיפְרָא הָתָם קָנְסִינָן – מי שהאיסור
31 נמצא אצל אותו קוּסִיסִים, וכיון שהעבד נמצא אצל הלוקח, הוא
32 המפסיד.

33 הגמרא מביאה מעשה בענין הוצאת עבד מארץ ישראל לחוץ
34 לארץ: הֵיחֹא עֲבָרָא דְעָרֵק – היה עבד שברח מהוצאה לארץ, וְאֵין
35 אִוֵּל מְרִיָּה אֲפִתְרִיהּ – הלך אדוניו אחריו כדי לכופו לשוב אליו
36 לחוץ לארץ, אֵתָא לְקַמְרִיהּ – הגיע אדוניו לפני דְרָבִי אֱמִי כדי לתבוע
37 שישוּב עֵבְדוֹ עִמּוֹ, אָמַר ליה רב אמי, נִתְּנָה לְךָ שְׁמָרָא אֲדַמְרִיהּ –
38 העבד יתבוע לך שטר שחייב הוא לשלם לך את שוֹי, וְכֵתוּב לִיה
39 נִימָא דְחִירוּתָא – ואתה תכתוב לו שטר שחרור, וְאֵי לֹא תִּכְתּוּב לֵו
40 שטר שחרור, מִפְּקִנָא לִיה מִיָּנָה – אני אוציא אותו ממך, מְדַרְשֵׁתוּ
41 דְרָבִי אֲחִי בְּרַבִּי יֵאֻשְׁיָה, דִּתְּנִינָא, נֹאמַר בְּפִסְקוֹ (שמות כג א) לֹא יֵשְׁבוּ
42 בְּאֲרֵצָה פֶּן יִחְמְיֹאוּ אֲתָךְ לִי וְגו', וְכֹל – שמה נפרש, שגם בְּעוֹבֵד
43 בּוֹכְבִים שְׁקִיבֵל עָלָיו שְׁלֹא לְעֵבֹד עֲבֹדָת בּוֹכְבִים הַפְּתוּב מְדַרְבֵּי,
44 תְּלַמּוּד לֹמַר (דברים כג טז) לֹא תִסְגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו, אֲשֶׁר יִצְעַל אֱלֹהֶיךָ
45 מֵעַם אֲדוֹנָיו, וּמִפְּרַשׁ אֵת הַפְּסוּק, שְׁעֵבֵד שְׁנִיצַל מֵאֲדוֹנָיו זֶה גִּי
46 שְׁעוֹב אֵת הַעֲבֹדָה זֶה שְׁעֵבֵד לֵהּ, כְּדִי לְהַמְשִׁיךְ לַגּוֹר בֶּאֱרֶץ
47 יִשְׂרָאֵל, וְאִם לֹא יִתְּנוּ לוֹ לַגּוֹר בֶּאֱרֶץ, יֵשׁ לְחַשׁ שִׁישׁוּב לְעֹבְדֵה
48 זֶה שְׁלֹו, רַק מַאי ו-מה היא תְּקִנָתוֹ שֶׁל גִּי זֶה שְׁנִיצַל מֵעַם אֲדוֹנָיו,
49 מֵה שְׁנֹאמַר בְּפִסְקוֹ שֶׁאֲחֵרִיו (שם כג טז) עֲמָדָא יֵשֵׁב בְּקִרְבָּךְ וְגו' בְּמִקּוּם
50 אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאֲחָד שְׁעָרֶיךָ שְׁטוּב לוֹ לֹא תִּתְּנֶנּוּ.

51 וְקָנְשָׂא לִיה לְרַבִּי יֵאֻשְׁיָה עַל בְּרִיתָא זֶה הָאֵי – וכי צריך היה להיות
52 כתוב 'אֲשֶׁר יִצְעַל אֱלֹהֶיךָ מֵעַם אֲדוֹנָיו', הֲרֵי הַעֲבֹדָה זֶה אֵינֶה אֲדוֹנֵה,
53 וְאִם כֵּן, מֵעַם אֲבִיִּי מִיָּנָה לִיה – צריך היה הפסוק לומר. אֲלֵא אָמַר
54 רַבִּי יֵאֻשְׁיָה, לֹא כֵךְ מִפְּרִשָׁה אֵת הַפְּסוּק לֹא תִסְגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו,
55 אֲשֶׁר יִצְעַל אֱלֹהֶיךָ מֵעַם אֲדוֹנָיו, אֲלֵא מְכֹוֹב עֲבָדוֹ הַכְּנַעֲנִי מֵאֲרֶץ

56 יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיָה לְאֶרֶץ הַכְּתוּב מְדַרְבֵּי, וְהוֹחִיר הַפְּסוּק אֵת בֵּית דִּין,
57 שֶׁלֹא יִסְגִּירוּהוּ לִידֵי אֲדוֹנֵה שְׁבַחוּץ לְאֶרֶץ, אֲלֵא יוֹצִיאֻהוּ לְחִירוֹת.
58 וְקָנְשָׂא לִיה לְרַבִּי אֲחִי בְּרַבִּי יֵאֻשְׁיָה עַל דְּרַשְׁתָּ רַבִּי יֵאֻשְׁיָה, הָאֵי – וכי
59 צָרִיךְ הִיָּה לְהִיֹּת כְּתוּב 'אֲשֶׁר יִצְעַל אֱלֹהֶיךָ', הֲרֵי אֲתָה גַר בֶּאֱרֶץ
60 יִשְׂרָאֵל, וְרוֹצִים לְהַפְּרִישׁוֹ מִמֶּךָ וְלְהוֹצִיאֻהוּ לְחוּץ לְאֶרֶץ, וְאִם כֵּן,
61 'אֲשֶׁר יִצְעַל מֵעַמְּךָ' מִיָּנָה לִיה – צריך היה הפסוק לומר. אֲלֵא אָמַר
62 רַבִּי אֲחִי בְּרַבִּי יֵאֻשְׁיָה, לֹא כֵךְ מִפְּרִשָׁה אֵת הַפְּסוּק, אֲלֵא בְּעֵבֵד שְׁבַרְחָה
63 מְהוֹצֵא לְאֶרֶץ לְאֶרֶץ הַכְּתוּב מְדַרְבֵּי, וְחֹזֵר 'אֲשֶׁר יִצְעַל אֱלֹהֶיךָ', שְׁנִיצַל
64 מֵעַם אֲדוֹנָיו שְׁבַחוּץ לְאֶרֶץ וּמִגִּיעַ אֵלֶיךָ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמִזְהִיר
65 הַפְּסוּק אֵת בֵּין דִּין, שְׁכִיּוֹן שְׁהִיָּע אֵלֵיהֶם לֹא יֵשׁוּבוּ לְהַסְגִּירוֹ לִידֵי
66 אֲדוֹנָיו, וְלִכֵּן, אִם יִסְרַב הָאֲדוֹן לְכַתּוּב לוֹ שֶׁטַר שְׁחֵרֹר אַחַר שְׁהָעֵבֵד
67 יִכְתּוּב לוֹ שֶׁטַר חוּב עַל דְּמִיּוֹ, יוֹצִיאֻהוּ מִמֶּנּוּ לֹלֵא מִמּוֹן.

68 אֲגַב שֶׁהִבִּיאָה הַגְּמָרָא מְחֻלְקָת תְּנָאִים אִיךְ לְפִרַשׁ אֵת הַפְּסוּק לֹא
69 תְּסַגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו, מְבִיאָה הַגְּמָרָא עוֹד דְּרַשְׁהּ בְּפִסְקוֹ זֶה:
70 תְּנָאִי אֲרִיבָה – שְׁנֵינוּ בְּרִיתָא אַחֲרָה, נֹאמַר בְּפִסְקוֹ (דברים כג טז) לֹא
71 תִּסְגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו, רַבִּי אֱוִמֵר, בְּלֹא קִנְיָן – קוֹנְהוּ עֲבָד מְחֻבְרֵי עַל
72 מְנָת לְשִׁתְּרָרוּ הַכְּתוּב מְדַרְבֵּי, וּמִזְהִיר אֵת בֵּין דִּין שִׁיכְפּוּהוּ שֶׁלֹא
73 לְהַשְׁתַּעֲבֵד בּוֹ. שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, הֵיכִי דְמִי – באיזה אופן מדובר
74 שאסור לאדון להשתעבד בעבד שקנה. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, אָמַר רַב
75 נְחֻמַּן בְּרַי יִצְחָק, דְּכֵתְבָה לִיה הָבִי – שכתב לעבד כֵךְ, לְכַשְׁאֲתָקְךָ
76 ו-לכשאקנה אותך, הֲרֵי עֲמָדָא קְנִי לְךָ מֵעַכְשָׁיו, וְלִכֵּן מִיד כְּשִׁקְנָה
77 אוֹתוֹ חַל הַשְׁחֵרֹר מְלַפְרַע, וְאִסוּר לוֹ לְהַשְׁתַּעֲבֵד בּוֹ.

78 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מְעַשָּׂה בְּעֵבֵד שְׁבַרְחָה: רַב הִסְדָּא עָרַק לִיה עֲבָדָא לְבִי
79 בּוֹתְאֵי – ברח לו עבדו אל הכותים, שְׁלַח לְהוֹ – שלח להם רב
80 חֲסֵדָא, דְּחִירוּתָה נִתְּלִי ו-החזירוהו לי, שְׁלַחוּ לִיה הַכּוֹתִים חֲזֵרָה, הֲרֵי
81 נֹאמַר בְּפִסְקוֹ 'לֹא תִסְגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו', וְאִסוּר לֵנוּ לְהַחֲזִירוֹ לְךָ
82 (שְׁלַח לְהוֹ רַב חֲסֵדָא, הֲרֵי נֹאמַר בְּפִסְקוֹ (דברים כג א) וְכֵן תַּעֲשֶׂה
83 לְחַמּוּדוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אֲחִידָה, שִׁישׁ חַיִּיב
84 הַשְׁבַּת אֲבִידָה, שְׁלַחוּ לִיה הַכּוֹתִים, וְהַכְּתִיב – והרי נֹאמַר בְּפִסְקוֹ 'לֹא
85 תִסְגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו', ואִיךָ אִפְשָׁר לְהַחֲזִירוֹ עֵבֵד בְּהַשְׁבַּת אֲבִידָה),
86 שְׁלַח לְהוֹ רַב חֲסֵדָא, הֵיחֹא – פסוק זה אינו מדבר בעבד שברח
87 מאדונו שבחוץ לארץ למקום אחר בחוץ לארץ, אֲלֵא בְּעֵבֵד שְׁבַרְחָה
88 מְהוֹצֵא לְאֶרֶץ לְאֶרֶץ, וְכִפְרִישׁ פְּסוּק זֶה לְפִי דְרַשְׁתּוֹ דְרַבִּי אֲחִי בְּרַבִּי
89 יֵאֻשְׁיָה. שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, וְכַיִּי שְׁנָא דְשְׁלַח לְהוֹ – מדוע שלח להם
90 רַב חֲסֵדָא בְּדַרְבֵּי אֲחִי בְּרַבִּי יֵאֻשְׁיָה וְלֹא בְּרַבִּי. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, מְשׁוּם
91 דְמְשַׁמְעֵי לְהוֹ קְרָאֵי – כֵךְ מְשַׁמְעֵי לְכּוֹתִים פְּשׁוּטוֹת הַפְּסוּק, וְהַכּוֹתִים
92 אֵינֶם שׁוֹמְעִים לְדִרְשׁוֹת חֲכָמִים בְּפִסְקוּסֵי.

93 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מְעַשָּׂה נוֹסֵף בְּאֲבִידָה שְׁהִיָּעָה לִידֵי הַכּוֹתִים. אַבְיִי
94 אֲרִיבָה לִיה הִקְרָא עַל בּוֹתְאֵי – נֹאבַד לוֹ חֲמוּר אֲצַל הַכּוֹתִים, שְׁלַח
95 לְהוֹ אַבְיִי, שְׁדִירוּתָא ו-שלחיהו לו, שְׁלַחוּ לִיה הַכּוֹתִים, שְׁלַח סִימְנָא –
96 תן סימן שהחמור שלך, שְׁלַח לְהוֹ אַבְיִי, דְחִירוּרָא בְּרִישֵׁיהּ – בטנו
97 לִבְנָה, שְׁלַחוּ לִיה הַכּוֹתִים, אֵי לֹא דְנַחְמֵנִי אַתָּה, לֹא הוּוֹ מְשַׁדְרָנָא לִיה
98 נִיחָלְךָ – לולי שאתה אבִיִּי, שֹׁאֲנוּ מְכִירִים אוֹתָךְ שְׁחִסִיד אֲתָה וְלֹא
99 תִשְׁקַר, לֹא הֵינּוּ שׁוֹלְחִים לְךָ אֵת הַחֲמוּר, כִּיּוֹן שְׁהִסְמִין שְׁנַתָּת אֵינוֹ
100 סִימָן, שְׁהֲרֵי אֲמָו בּוֹלִי חֲמִירֵי לֹא אֶפְרִסִייהו חִזְרוּן נִתְּנָה – וכי כל
101 הַחֲמוּרִים אֵין בְּטַנְם לִבְנָה.

משנה

102 המשנה מבארת עוד תקנה שתיקנו חכמים מפני תיקון העולם: אֵין
103 פּוֹדִין אֵת הַשְּׁבִיּוּן יָתֵר עַל בְּרֵי דְמִיתָה – יותר ממחרים כעבדים
104 הנמכרים בשוק, מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם, וְאֵין מְכִירִין אֵת הַשְּׁבִיּוּן מְבִית
105 הַשֶּׁבִי, מִפְּנֵי תִיקוֹן הָעוֹלָם – שמה יקצפו על השבויים שיבואו
106 לאחר מכן, וכדי למנוע מהם לברוח יקשרום בשלשלאות
107 ויושיבום במקומות דחוקים, רַבָּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אֱוִמֵר, הַסִּיבָה
108 שאין מברחים את השבויים היא מִפְּנֵי תִקְנַת הַשְּׁבִיּוּן, שְׁמָא יִקְצֹפוּ
109

1 ורב ענן - דלא ידע בדי מנייהו אמר ברייתא דלעיל - לא הוה שמיע ליה דלפשוט
2 מינה, ואי מרשמואל - ואם תאמר: לפשוט מדשמואל דאמר: אינה מוכרה כל עיקר,
3 אלמא: כיון דלאו מכר הוא - מעות חזרוין, ממיא דאינה מוכרה ומעות חזרוין דילמא
4 אינה מוכרה - לענין דפרישית לעיל, ומעות מתנה, רב אמר מעות - של קידושין -
5 חזרוין, ואמר יודע שאין קידושין תופסין
6 באחותו, וגם נתן לשם פקדון, מאי חוית -
7 במכירת העבד דקסת לזקוק, חורא - חור -
8 הכותל שהעבד נכנס לחוכו, וניצול מפני
9 רורפיו, חורא מנא ליה - והגניבה, היכא דאיכא
10 איסורא - והנה העבד ביד הלוקח, אבתריה -
11 להשיבו בחוקה, הכי גרסינן: מפקענא ליה מינד
12 מרבי אחי רביי אישיה, לא ישבו בארצך -
13 בשבעה אומות כתיב, אל ארזיו - אל
14 תרציאוהו מביניכם להשיבו לעבדהו זהה שלו,
15 הכי גרסינן וקשיא ליה לרבי אישיה, כמוכר
16 עבדו לחוצה לארץ - כאן הוהיר הכותב לבית
17 דין, שאם מכור - לא יסגירונו ללוקח, אלא יצא
18 לחירות, הכי גרסינן: קשיא ליה לרבי אחי רביי
19 אישיה, מעמך מיבעי ליה - אשר יתפרש מעמך
20 מן ארץ ישראל לחוצה לארץ, כמו
21 "אשר הציל אלהים מאבינו" (בראשית לא),
22 שבה ממוצא לארץ - הדיינו "אשר יציל
23 אלריך" - לאריך, על מנת לשחררו - והזהיר
24 הכותב לבית דין שיכפוהו שלא להשתעבד בו,
25 הרי עצמך קניו לך מעכשיו - לכשאקח, וכי
26 זבין ליה הוה ליה משוחרר למפרע, ומבא
27 אמרינן ביבמות (צגב) דרבי רבי מאיר סבירא
28 ליה, דאמה: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם,
29 לבי כותאי - חוצה לארץ היא, ורב חסדא נמי
30 בבבלי הוה, שלח להו - "כן תעשה לכל אבידת
31 אתריך, דמשמע להו קראי - פשיטיה דקראי הכי
32 משמע להו טפי, והן אינן שומעין לדרבי
33 חכמים, להכי לא שלח להו כרבי, דתמני את
34 כלומר, לאריך, אנו נך שחסידי אתה ולא
35 משנה מפני תקנת שבוין - בגמרא
36 מפרש לה, גמרא מפני דוחקא דציבורא הוא
37 אן על לידוק הצבור ולהביאו לידי עניות
38 בשביל אלו, או דילמא - דלא ימסרו גרם
39 נפשיהו, וליגברו ולייתו טפי, מפני שמוכרין
40 אותן ביהוק, ונפקא מינה - אם ש לו אב עשיר
41 או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה, ולא
42 יפילו על הצבור, בתליסר אלפי דינרי -
43 אלמא: משום דוחקא דציבורא הוא, דילכא
44 אלא חד - שבו, תנא קמא חייש לתיוקן
45 העולם כולו, משום יקצפו על השבויים
46 העתידים לבא, ויתגום בשלשלאות ובחריצים,
47 ורבי שמעון לא חייש אלא אם כן יש שבויין
48 אתרים עמו, שמא יקצפו השבאן לייסוק
49 ביסרוין, כחשן קודרא בידיהו - מניסות
50 הקדרה בידיון כשהיא רותחת, והרואה סבור
51 שאין האור שולטת בהן, שצדקנות הן, אחד
52 מאלף מצאתי - שהוא צדיק, אמר ליה - רב
53 עיליש להחוא גברא, מאי קאמרי - היא
54 עורבא, כינה מתיאל - כינה נמשלה, דכתיב
55 "יגיתו תמתי" (שיר השירים ה), סדרן להודי -
56 נועצות יחד בבית הכסא, עדי גוברין - אלו
57 השבאן בעלינו הן, ונתהרעו גוברין -
58 ישראלים, אנשינו שבנהרדעא, בעלינו היו,
59 כלומר, כשם שהם היו בעלינו - כך אלו
60 בעלינו, אין אנו צריכין עוד להם, עדי - אלו,
61 כמו "עדא אמרה" - זאת אומרת (ספחים גגב),
62 למיניהו מהבא - שירחיקונו מכאן, איהו והחוא גברא - רב עיליש, ואותו האיש המבין בלשון העופות, עבר מברא - מעבר
המים, ולא יכלו להשיגו עוד.

משה

1 **אמרי** לה קורין בו - פירש בקונטרס: דהוה ליה ספק ספיקא; דשמו ישראל כתבו, ואפילו
2 כתבו גו - שמו כתבו למכור לישראל, ולא לשם עבודה זרה. ואין נראה: דרב נחמן
3 קאמר: כתבו גוי - יגנו, היינו אפילו כתבו למכור לישראל, ולקמן מפרש טעמא - משום כל
4 שאינו בקשירה אינו בכתיבה. אלא טעמא דאמרי לה קורין בו - משום דאיבא למלתי טפי

1 **משנה** מפני תיקון העולם - אי משום דחוקא דציבורא, אי משום דלא ליגרו וליתו
2 טפי. **גמרא** קורין בו - ולא חישבין שמוא הוא כתבו לשם עבודה זרה,
3 ופלוגתא היא לקמיה. דילמא - הך דדייקא מתניתין: הא בכדי דמיון לוקחין - ליגנו
4 קאמר, ואין מניחין אותו בידו, שמוא כשר הוא, וגוזגין אותו מספיקא. מין - האדוק

5 שישאל כתבו, האין דרך גוי לכתוב.
6 **והא** דתניא יגנו דתני הוא - דהוה מצו
7 למימר דרבן שמעון בן גמליאל הוא, דבעי כתיבה
8 לשמה, כדאמר בסמוך. אלא מייחי תנא דאירי
9 בה בהדיא. **כל** שישנו בקשירה ישנו בכתיבה -
10 מכאן אומר רבינו תם דאין אשה אוגרת לולב
11 ותרשה ציצית. כיון דלא מפקדה. ואין נראה, דהא
12 מדפסולין ברש "ותחלת" (מנחות מב.א) ציצית
13 בגוי, דריש "בני ישראל ועשר" ולא בגוים -
14 מכלל דאשה כשרה. ואמרינן גמי: סוכת גב"ך
15 כשרה, בפרק קמא דסוכה (ח.ב). ודוקא בספר
16 תורה ותפילין ומוזות דכתיב "וקשרתם...
17 וכתבתם" דרשין הכי. **עד** שיעבדו לשמן -
18 כרבן שמעון בן גמליאל קיימא לן, דבעי עיבוד
19 לשמה, כדמוכח ב"הגוזקין" (גיטין נד.ב), דההוא
20 דאנתא לקמיה דרבי אבהו. אמר ליה: ספר תורה
21 שכתבת, גיולין של לא עבדתים לשמן. ומסיק
22 דנאמא אתה לחסדי שרך, ואין אתה נאמן
23 לתפסיד ספר תורה. והא דאפילו גבוי רבא
24 בפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מ.ח.ב) בהזמנה, אי
25 מילתא היא. ומוקי הוה פלוניתיהו בפלוגתא
26 דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן - לא כמו שפירש
27 שם בקונטרס. דאבי דאמר: מילתא היא - כרבן
28 שמעון בן גמליאל, דבעי עיבוד לשמן. דאם כן
29 קשיא להכתבא אהלכתא, דקיימא לן כרבא לגבי
30 אביי בר מיעיל ק"ם. אלא מפרש רבינו תם:
31 דאביי כרבנן, דלא בעי עיבוד לשמן, דסגי בשאר
32 הזמנות שמתקין הקלפים ומשרטטין אותם לשמן,
33 כיון דהזמנה מילתא היא. ורבא - כרבן שמעון בן
34 גמליאל, דבעי עיבוד לשמן ולא הזמנה מועט.
35 ואף על גב דאמרינן ב"התחלת" (מנחות מב.ב)
36 דרב כרבנן ושמואל כרבן שמעון בן גמליאל,
37 הלאכתא כרב באיסורי - הכא הלאכתא בשמואל.
38 ואף על גב דאמר ליה הוה חכם אביי לרב שמואל בר
39 יהודה: הן כיבאלא דבעי בעייתו לה? אמר ליה:
40 מייחי לן דם תלוין וספנין, ורמינן לה ביהודה,
41 ושקלינן פורתא בביעתא וטעמניה לא באורדא,
42 ושוינן להדיא ביעתא, ולקוין להאי אורדא
43 בנראה. משמע דבעינן צביעה לשמן צריך לומר:
44 דאביי לא קבלה, דאיהו לא בעי לא עיבוד ולא
45 טייה ולא צביעה לשמן. **מעלין** כדמיון עד
46 כדי טרפיק. מתוך פירוש הקונטרס משמע דקאי
47 גם אספריים. וקצת תימה: דאך משהו התלמוד
48 ספריים שדמיון קריים להעלות כדי טרפיק כמו
49 בתפילין ומוזות? לכך נראה דקאי אתפילין
50 ומוזות. **עיבוד** כתיבה בעי כתיבה לשמן לא
51 בעי - קשה: דלמא כתיבה לשמן ודאי לא בעי,
52 דמסתמא לשמן קאי. אבל סתם עיבוד ערות -
53 לאו לתפילין קיימי ולא מסתבר דפרין מעיבוד
54 לעיבוד, דמקאמר: כתיבה לשמן לא בעי -
55 משמע דמכתיבה פריך.

1 **אמר** רב יוסף בר מניומי **אמר** רב נחמן: והוא שאמר לה "משום שם רע אני מוציאך",
2 צריך. דבצריך לה היא לנו לחוש לקלקול, לפי שאינו יכול לומר: אילו הייתי יודע שחכם יכול להחזיר לא הייתי מנרשך, דאין סודי דאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בביד בית בפני
3 חכם, לילך לבית דינו ולישאל על נדרה. אלא מפני נדר שאינו צריך חכם, ובעל יכול להפר - אסרו את כולן, שלא יאמר: אילו הייתי יודע שחכמי יודע שהייתי יכול להפר - לא הייתי מנרשך.
4 מעשה בצידון בו" - בגמרא מפרש מאי קאמר, ומה אשמועינן. מפני תיקון העולם - בגמרא מפרש. **גמרא** והוא שאמר לה - בשעת גירושין.

54 שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֲפִילוּ אִם עֲשָׂאן מַעוֹד בְּהֵמָה שְׁהוּרָה שְׁלֵא
 55 לְשֵׁמֶן, פְּסוּלוֹת, עַד שֶׁעֲבָדוּן לְשֵׁמֶן, וְכֵל שֶׁכֵּן שִׁיצַרְךָ שְׁכַתִּיבָה
 56 תְּדִיחָה לְשֵׁמָה, וּמְדוּעַ מְכַשִּׁיר כְּתִיבַת גּוֹי.
 57 מִתְרַצָּה הַגְּמָרָא, אָמַר רַבָּה בְּרַ שְׁמוּאֵל, מַה שֶּׁהַכְּשִׁיר רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן
 58 גַּמְלִיאֵל, מְדוּבָר בְּגֵר שְׁהוּרָ לְסוּרוֹ – לְעַבּוֹד עֲבוּדָה זְרָה, וְיֹדֵעַ הוּא
 59 שֶׁצָּרִיךְ כְּתִיבָה לְשֵׁמָה. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, אִם חוֹר לְסוּרוֹ, כֵּל שֶׁכֵּן
 60 שֶׁצָּרִיךְ לְפִסּוּל, מִשּׁוּם דְּהָיָו לִיהָ – שֶׁנִּשְׁעָה מִן שְׁמֵרָה בְּעֲבוּדָה זְרָה,
 61 וְכֵל כְּתִיבָתוֹ הֵיא לְשֵׁם עֲבוּדָה זְרָה. מִתְרַצָּה הַגְּמָרָא, אָמַר רַב אֲשִׁי,
 62 מְדוּבָר בְּאוֹפֵן שְׁהוּרָ לְסוּרוֹ מִשּׁוּם יְרָאָה – שִׁירָא שְׁמָא יִהְרָגוּהוּ
 63 הַגּוֹיִם.
 64 עַל אִף שֶׁשְׁנֵינּוּ שְׁאִסּוּר לַקְּנוֹת מִגּוֹיִם סְפָרִי תוֹרָה תְּפִלְיִן וּמוֹזוֹת
 65 בִּיּוֹתֵר מְכֻדֵי דְמִיּוּקָה. הַגְּמָרָא מְבִיאָה בְּרִייתָא שְׁמוֹתָה לְהַעֲלוֹת מַעַט
 66 בְּדִמְיֻתָּה: תְּנֵי רַבָּנֵי, כְּשֶׁקּוֹנִים מִגּוֹיִם דְּבָרֵי קְדוּשָׁה, מְעַלְיִן בְּרַמְיֻתָּה שֶׁל
 67 סְפָרֵי תוֹרָה תְּפִלְיִן וּמוֹזוֹת, עַד בְּרֵי טְרַפְעִיק יוֹתֵר מְשׁוּיִים, מִשּׁוּם
 68 שֶׁבְּהַעֲלָתָה דְּבַר מוֹעֵט לֹא יִכְרַל כֶּךָ חֲבִיבוֹתָם, וְלֹא יִתְאַמְצוּ
 69 הַגּוֹיִם לְגַנוֹב עוֹד. שְׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, מָאִי – מַה זֶה טְרַפְעִיק. מְשִׁיבָה
 70 הַגְּמָרָא, אָמַר רַב שְׁשֵׁתָה, שְׁטַרְפַּעִיק הֵינּוּ אִיִּתְיָא – סַלַע מְדִינָה,
 71 שׁוֹה חֲצִי דִינָר.
 72 הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַעֲשָׂה שֶׁלְּמַדְרוֹ מִמֶּנּוּ לֹא לְזַלֹּל בְּדַבְרֵי קְדוּשָׁה
 73 בְּעֵינֵי הַגּוֹיִם: הֵהוּא מְיַעֲתָא – גּוֹיָה יִשְׁמַעְאֵלִית דְּאִיִּתֵי תְּיִתָא
 74 דְּתַפְסִילֵי לְקַמְיָה דְּאִבֵּי – שֶׁהִבִּיאָה שֶׁקֶטָן עִם כְּמָה זְוָגוֹת תְּפִלְיִן
 75 לְאִבֵּי, כְּדִי שִׁיקֵם מִמֶּנּוּ, אָמַר לָהּ אִבֵּי, יְהַבְתְּ לִי רִישׁ רִישׁ בְּתַמְרֵי
 76 – הֵאֵם אֵת מְסִכְמָה לְתִיתָם לִי כֵל זְוָג תְּפִלְיִן תְּמוּרַת תְּמַר. וּמְרַב
 77 כַּעַס אִיִּמְלִיא וְיִתְרָא –[הַתְּמַלְאָה אַרְסוֹ], שְׁקַלָא שְׁדַתְּיָהוּ בְּנִתְרָא –
 78 לְקַחָה וְהִשְׁלִיכְתֶם בְּנָהּ, אָמַר אִבֵּי, לֹא אֲנִי לִי לְזַלְזוּלִיָּהוּ בְּאִפְסָה
 79 בּוֹלִי הָאִי – לֹא הֵייתִי צָרִיךְ לְזַלֹּל בְּהֵם בְּפִנְיָה עַד כְּדִי כֶּךָ.

משנה

80 המשיניות הבאות מבארות דיני המגרש את אשתו מסיבות שספק
 81 אם נכונות הן, שאסור להחזירה אף קודם שנישאת לאחר, אף על
 82 הצד שהסיבה אינה נכונה, זהו זה מפני תיקון העולם הוא:
 83 המוציא –[המגרש] את אשתו משום שיצא עליה שם רע שזינתה,
 84 לא יחזיר אותה, אף אם התברר שהשם רע אינו נכון. וכן המגרש
 85 את אשתו משום שנדרה נדר, ואמר שאינו רוצה אשה נדרנית, לא
 86 יחזיר אותה, אף אם ימצא חכם פתח לנדרה. רבי יהודה אומר,
 87 שהטעם הוא כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות
 88 ובנדרים, ולכן כל נדר שידעו בו רבים – שנדרה אותו ברבים ואין
 89 לו הפרה, פריצות היא, ולכן לא יחזיר, אך ושלם ידעו בו רבים ויש
 90 לו הפרה, אם ירצה יחזיר אותה לאשה. רבי מאיר אומר, שהטעם
 91 הוא כדי שלא יקלקל אותה ואת ילדיה מהשני, ולכן כל נדר
 92 שצריך חקירת חכם כדי להתירו, ואין הבעל יכול להפר אותו, לא
 93 יחזיר, משום שיכול לומר, שאילו היה יודע שיתיר החכם את
 94 נדרה, לא היה מגרשה, אך ושאינו צריך חקירת חכם, אלא הבעל
 95 יכול להפר אותו, יחזיר אם ירצה, שאינו יכול לומר שאילו היה
 96 יודע שיתירנו חכם לא היה מגרשה, שהרי בידו היה להפר אותו.
 97 אמר רבי אלעזר, לא אפרו זה – המוציא את אשתו משום נדר
 98 שצריך חקירת חכם, אלא מפני זה – מפני המוציא משום נדר
 99 שאינו צריך חקירת חכם, אלא הבעל יכול להפר אותו. שוה שאינו
 100 צריך חקירת חכם, יכול הבעל לומר שאילו היה יודע שיכול הוא
 101 להפר אותו לא היה מגרשה, אך נדר שאינו יכול להפר, ודאי
 102 שהיה מגרשה, כיון שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין
 103 לבקש היתר לנדריה, ולא היה ממתין עד שיתירו לה בית דין את
 104 נדרה. אמר רבי יוסי ברבי יהודה, מצעשה היה בציונה, פאחד שאמר
 105 לאשתו, קונם – ייאסרו כל הפירות שבעולם עלי בהנאה כקרובן אם

1 מפני תיקון העולם, או כדי שלא לדחוק את הציבור לעניות, או
 2 כדי שלא יתאמצו הגוים לגונבם.
 3 **גמרא**
 4 שנינו במשנה שאין לוקחין מעובדי כוכבים ספרי תורה תפילין
 5 ומוזות ביותר מכדי דמיקה, אמר ליה רב בוןיא לרב אשי, משמע
 6 שרק יתר על כדי דמיקה הוא דאין לוקחין, הא בכדי דמיקה לוקחין
 7 מהם, שמע מינה, ספר תורה שנמצא ביד עובד פזקים, ואין ידוע
 8 מי כתבו, קורין בו, ואין חוששים שמא הגוי כתבו. ושיב לו רב
 9 אשי, דילמא, אין לוקחים מהם כדי לקרוא בו, אלא כדי ללגנו, שלא
 10 יהא מוטל בידי הגוי בבזיון.
 11 אמר רב נחמן, נקטינן – מקובל להלכה, ספר תורה שכתבו מין –
 12 כומר האדוק בעבודה זרה, וישרף, שודאי שכתב את שם ה' לשם
 13 עבודה זרה. וספר תורה שכתבו עובד פזקים שאינו מין, יגנו. וספר
 14 תורה שנמצא ביד מין, ואין ידוע מי כתבו, יגנו מספק, לא ישרף ולא
 15 יקראו בו. וספר תורה שנמצא ביד עובד פזקים ואין ידוע מי כתבו,
 16 אפרי לה –[יש אומרים] יגנו, שמא הגוי כתבו, ואפרי לה –[יש
 17 אומרים] קורין בו, משום שיש כאן ספק ספיקא, שמא כתבו יהודי,
 18 ואפילו אם כתבו הגוי, שמא כתבו כדי למוכרו ליהודי ולא לשם
 19 עבודה זרה.
 20 הגמרא מביאה עוד בהלכות ספר תורה שכתבו גוי: ספר תורה
 21 שכתבו עובד פזקים, שנינו בדינו שלש ברייתות הסותרות זו את
 22 זו. תני גמא – שנינו ברייתא אחת, וישרף, ותניא אידך – ושנינו
 23 ברייתא אחרת, יגנו, ותניא אידך – ושנינו ברייתא אחרת, קורין בו.
 24 מבארית הגמרא, לא קשיא בברייתות זו על זו. הא דתניא –
 25 הברייתא ששנינו וישרף, שית רבי אלעזר היא, דאמר שאפילו
 26 שחיטת יהודי עבור גוי פסולה, משום שסתם מהשבת עובד
 27 פזקים, לעבודת פזקים היא, וכיון שהבהמה שלו, מועילה
 28 מחשבתו לעשותה תקרובת עבודה זרה, ואסורה בהנאה, ואף
 29 לענין כתיבת ספר תורה, סתם מחשבת גוי לשם עבודה זרה, ולכן
 30 ישרף, והא דתניא – והברייתא ששנינו יגנו, הא תנא – שיתת התנא.
 31 הוזה הוא, דתני רב הוננא בריה דרבא מפשוריא, ספר תורה תפילין
 32 ומוזות שכתבן (מין) וקסור – שמוסר ממון ישראל לידי גוים, עובד
 33 פזקים, ועובד כנעני, אשה, וקמן, וכוותי, וישאל מוקר, פסולין,
 34 שנאמר (דברים ו 10) וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך,
 35 וכתבתם על מוזות ביתך ובשעריך, ודורשים מכך שהסמך
 36 הפסוק את הכתיבה לקשירה, שכל שישנו בקשירה – בחיוב לקשור
 37 ולהניח תפילין, יגנו בקתיבה – כשר אף לכתביבתם, וכל שאינו
 38 בקשירה – שאינו קושר תפילין, אינו בקתיבה – פסול לכותבם,
 39 ומחמת פסולו יגנו. והא דתניא – והברייתא ששנינו קורין בו, הא
 40 תנא – שיתת התנא הוזה הוא, דתניא, לוקחין –[קונים] ספרים –
 41 ספרי תורה מן העובדי פזקים בכל מקום, וכלבד שיהיו פתובין
 42 בהלכות כתיבת ספר תורה, ומעשה עובד פזקים אהד
 43 בציון שהיה פותב ספרים – ספרי תורה, והתיר רבן שמעון בן
 44 גמליאל ליבא –[לקנותם] ממנו.
 45 מקשה הגמרא, ורבן שמעון בן גמליאל שהתיר לקנות ספר תורה
 46 מעובד כוכבים, וכי רק עובד הקלף לשמן – לשם קדושת ספר
 47 תורה בעי –[מצריך], ובתיבה לשמן לא בעי – אינו מצריך, דתניא
 48 שמצריך עיבוד לשמה, ציפן – ציפה את התפילין וזה, או שפילה
 49 עליהן – עשה את בית התפילין מעוד בהמה טמאה, פסולות, כפי
 50 שדורשים מהפסוק וזהה לה לאות על ירך וגו' למען תהיה תורת
 51 ה' בפיך, וגו', שצריך לעשות תפילין מדברים המתרים לאכול
 52 בפיך, ואם עשאן מעוד בהמה טהורה, פשרות, ואף על פי שלא
 53 עיבדן – שלא עיבד את העורות לשמן – לשם קדושת תפילין. רבן

53 שבועתם כדי להרוג אותם, משום שנשבעו ברבים ואי אפשר
54 להתיר שבועה זו.
55 שואלת הגמרא, וְרַבֵּן הַחֹלְקִים עַל רַבִּי יְהוּדָה, וְסוּבְרִים שֶׁאִם
56 שְׂנֵידָר בְּרַבִּים יֵשׁ לוֹ הַתְּרָה, מִדּוּעַ לֹא הִתִּירוּ נִשְׂאֵי הַעֲדָה אֶת
57 שְׂבוּעָתָם. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא בְּשִׂאלָהּ, הָתָם – בְּשִׂבוּעָה נִשְׁבַּעוּ
58 לַגְּבוּעוֹנִים, מִי חָלָה שְׂבוּעָה עֲלֵיהֶוּ וְעֲלֵיהֶוּ כְּלָל, הֲרֵי כִּיּוֹן דְּאִמְרוּ
59 לְהוּ הַגְּבוּעוֹנִים מֵאֲרִיךְ רְחוּקָה פְּאַנּוּ, וְלֹא כְּאַזּוּ מֵאֲרִיךְ רְחוּקָה, וְדַאי
60 שְׁלֹא הֵיילָה שְׂבוּעָה עֲלֵיהֶוּ וְעֲלֵיהֶוּ כְּלָל, כִּיּוֹן נִשְׁבַּעוּ לְהַם
61 מַחֲמַת שְׂרִימוֹ אוֹתָם, וְלֹא הִיוּ צְרִיכִים הַתְּרָה כְּלָל, וְהָאִי דְּלֵא
62 קְטַלְיָנְהוּ – וְמָה שְׁלֹא הֲרֵגוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מְשִׁוּם קְדוּשַׁת הַשָּׁם, כְּדִי
63 שְׁלֹא יֵאמְרוּ הַגּוֹיִּים שִׂישְׂרָאֵל עֲבָרוּ עַל שְׂבוּעָתָם.
64 שְׂנֵינוּ בְּמִשְׁנָה, שְׁלִרְבֵי יְהוּדָה נָדַר שְׂהוּדָר בְּרַבִּים לֹא יִחְזוּר. מְבַרְרַת
65 הַגְּמָרָא, וְכִפְּהָ רַבִּים – בְּפָנֵי כַּמָּה אֲנָשִׁים צָרִיךְ לִידוּר כְּדִי שִׂיהָא
66 נַחֲשֵׁב לְנָדַר שְׂהוּדָר בְּרַבִּים. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, רַב נְחֻמְן אָמַר, שְׁלֵשָׁה
67 אֲנָשִׁים, רַבִּי יִצְחָק אָמַר, עֶשְׂרֵה אֲנָשִׁים. מְבַרְרַת הַגְּמָרָא טַעֲמֵיהֶם,
68 רַב נְחֻמְן שְׁאִמְרֵי שְׁלֵשָׁה לּוֹמַד זֹאת מֵהַכְּתוּב אֲצֵל זֹבַה וְאִשָּׁה כִּי זָוָב
69 זָוָב דְּמָה יָמִים רַבִּים וְגו', שְׁנַעֲשִׂית זֹבַה גְּדוּלָה, וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים
70 שְׂמִיעוּט יָמִים, שְׁנַיִם – שְׁנֵי יָמִים, וְהוֹסִיף הַכְּתוּב לּוֹמַר רַבִּים, דְּהֵינּוּ
71 שְׁלֵשָׁה, שְׁבַשְׁלֵשָׁה יָמִים נַעֲשִׂית זֹבַה גְּדוּלָה, וְאִף כַּאֲן שְׂאִמְרוּ
72 חֲכָמִים נָדַר שְׂהוּדָר בְּרַבִּים, הֵינּוּ בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה. רַבִּי יִצְחָק שְׁאִמְרֵי
73 שְׂרַבִּים זֶה עֶשְׂרֵה, לּוֹמַד זֹאת מִדְּבַרְתֵּיכֶם בְּפִרְשַׁת הַמְּרַגְלִים, עֲדָה מִתִּי
74 לְעֵדָה הֲרַעְהָ אֲזַת' וְגו', וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים שְׁעָדָה זֶה עֶשְׂרֵה, מְשִׁוּם
75 שְׂהִיוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר מְרַגְלִים, וְיִהְיֶשׁוּ עוֹבָל כְּדִי הַשְׁתַּתְּפוּ בַעֲצַת
76 מְרַגְלִים, וְנִשְׂאָרוּ עֶשְׂרֵה, וְלֵהֵם קוּרָא הַכְּתוּב עֲדָה.
77 שְׂנֵינוּ בְּמִשְׁנָה, רַבִּי מַאִיר אָמַר כָּל נָדַר שְׁצָרִיף וְכו' חֲקִירַת חֲכָם, לֹא
78 יִחְזוּר, וְשְׂאִינוּ צָרִיךְ חֲקִירַת חֲכָם, יִחְזוּר, אָמַר רַבִּי אֲלֵעָזָר, לֹא אֲסֻרוּ
79 זֶה אֲלֵא מִפְּנֵי זֶה. הַגְּמָרָא מְבַרְרַת אֶת מַחְלֻקָתָם: תַּנְיָא, רַבִּי אֲלֵעָזָר
80 אָמַר, לֹא אָסְרוּ לְהַחְזוֹר אִשָּׁה שֶׁהִתְגַּרְשָׁה מַחֲמַת שְׂנֵדְרָה נָדַר
81 הַצָּרִיף חֲקִירַת חֲכָם, אָלֵא מִפְּנֵי זֶה שֶׁהִתְגַּרְשָׁה מַחֲמַת שְׂנֵדְרָה נָדַר
82 שְׂהִינוּ צָרִיף חֲקִירַת חֲכָם כְּדִי לְהַתִּירוּ. שְׂוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, כְּמַאי
83 קְמִיפְּלִינֵי – בְּאִיזָה סִבְרָה נַחֲלֵקוּ רַבִּי מַאִיר וְרַבִּי אֲלֵעָזָר. מְשִׁיבָה
84 הַגְּמָרָא, רַבִּי מַאִיר כְּפָר, אָדָם רוּצָה וְאִינוּ מְקַפֵּיד עַל כְּרִן שְׂתַתְּבִיחָה
85 אֲשֶׁתּוֹ כְּבִית דִּין כְּדִי שִׂיתִירוּ לָהּ אֶת נִדְרָהּ, וְלִכְּן בְּנֵדַר שְׂצָרִיף
86 חֲקִירַת חֲכָם כְּדִי לְהַתִּירוּ יִכּוֹל לְקַלְקֵלָהּ, וְלּוֹמַר שְׂאִילוּ הִיא יוֹדַע
87 שִׂיכּוֹל הַחֲכָם לְהַתִּיר לָהּ אֶת נִדְרָהּ לֹא הִיא מְגַרְשָׁה, וְרַבִּי אֲלֵעָזָר
88 כְּפָר, אִין אָדָם רוּצָה שְׂתַתְּבִיחָה אֲשֶׁתּוֹ כְּבִית דִּין, וְלִכְּן אִם הִנְדָר צָרִיף
89 חֲקִירַת בֵּית דִּין, אִינוּ יִכּוֹל לּוֹמַר שְׂאִילוּ הִיא יוֹדַע שֶׁהַחֲכָם יִתִּירוּ
90 לָהּ הִיא מְגַרְשָׁה, כִּיּוֹן שְׂאִינוּ רוּצָה שְׂתֵלַךְ אֲשֶׁתּוֹ לְבֵית דִּין שִׂיתִירוּ
91 לָהּ אֶת הַנְּדָר.
92 שְׂנֵינוּ בְּמִשְׁנָה, אָמַר רַבִּי יוֹסִי רַבִּי יְהוּדָה מְעַשָּׂה בְּצִדּוֹ וְכו' בֶּאֱחָד
93 שְׂאִמְרֵי לְאִשְׁתּוֹ קוֹנֵם אִם אִינוּ מְגַרְשִׁין, וְגַרְשָׁה, וְהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים
94 שִׂיחְזוּרֵיהֶן. שְׂוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, מַאי תַּנָּא – מָה שְׂנָה תַּנְנָא קוֹדָם
95 בְּנִדְרִים שְׂנֵדַר הַבַּעַל, דְּקָתְנֵי – שְׂשׁוֹנָה כַּעַת מְעַשָּׂה בַעֲנִין נָדַר שְׂנֵדַר
96 הַבַּעַל, הֲרֵי עֲסַקְנוּ עַד כַּעַת בְּנִדְרִים שְׂנֵדְרָה אִשָּׁה. מִיִּשְׁבַּת
97 הַגְּמָרָא, חֲפֻזֵי מִיִּתְסַרָא – חֲסַר בְּמִשְׁנָה הַלְכָה, וְהָכִי קָתְנֵי – וְכִךְ
98 צָרִיךְ לְשַׁנוּת, כְּמָה דְּרַבִּים אָמְרוּם שֶׁהַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מְשִׁוּם נָדַר
99 אֲסוּר לְהַחְזוּרָה, רַק כְּשֶׁנִּדְרָהּ הִיא, וְמוֹצִיאָהּ מַחֲמַת נִדְרָהּ, שְׂבוּהָ יֵשׁ
100 לְחוּשׁ שְׂאֵחֵר כְּרִי לְקַלְקֵלָהּ, אָבָל אִם נָדַר אִיזָה – הַבַּעַל, שִׂיגְרָשָׁה,
101 יִחְזוּר – יִכּוֹל לְהַחְזוֹר אוֹתָהּ אַחַר שִׂיגְרָשָׁה אִם רוּצָה, כִּיּוֹן שְׂאִין
102 לְחוּשׁ בּוּזָה שִׂיִּקְלַקֵּלָהּ, וְאָמַר רַבִּי יוֹסִי רַבִּי יְהוּדָה, מְעַשָּׂה נְפִי שְׂהִיהָ
103 בְּצִדּוֹ, בְּאִתְדֵי שְׂאִמְרֵי לְאִשְׁתּוֹ קוֹנֵם אִם אִינוּ מְגַרְשִׁין, וְגִירָשָׁה, וְהִתִּירוּ
104 לוֹ חֲכָמִים שִׂיחְזוּרְהֶן, מִפְּנֵי תִּיקוֹן הַעוֹלָם.

1 או שאמר לה משום נדר שנדרת אני מוציאך, אך אם לא אמר לה
2 כך, רשאי להחזירה קודם שנישאת לאחר. מבארת הגמרא, קְסָבָר
3 רב נחמן, מְעַמָּא מַאי – מה הטעם שאמרו חכמים שהמגרש את
4 אשתו משום שם רע או נדר לא יחזיר, משום קְלָקְלָא – שחוששים
5 שמא אחר שתינשא לאחר, יתברר שהשם רע לא היה נכון או
6 שיש היתר לנדר על ידי חכם, ויאמר הבעל שאילו היה יודע זאת,
7 אפילו היו נותנים לו מאה מנה לא היה מגרשה, ואף בעתה היה
8 גירושין אמר שמגרשה משום שם רע או נדר, ובדעתו היה
9 להחזירה אם יתברר שהשם רע שקר הוא ויש היתר לנדר,
10 וגירושיו בטעות הם והגט בטל, ובניה מהשני ממזרים הם, ורק אי
11 אָמַר לָהּ הָכֵי – אם אמר לה כך, מְצִי מְקַלְקֵל לָהּ – יכול הוא
12 לקלקלה, ולכן אסור לו חכמים להחזירה, ואמרו שצריך לומר לו
13 זאת קודם גירושין, ושוב אינו נאמן לומר כך, שכיון שלא המתין
14 לבדוק זאת, גילה את דעתו שאינה חביבה עליו, אך וְאִי לֹא – ואם
15 לא אמר לה כך, לֹא מְצִי מְקַלְקֵל לָהּ – אינו יכול לקלקל אותה, ואין
16 חשש אם יחזירה קודם שנישאת לאחר.
17 הגמרא מביאה לשון אחרת בדברי רב נחמן. אִיכָּא דְּאָמְרוּ וְיִשְׁ-
18 אומרם, אָמַר רַב יוֹסֵף בְּרַ מְנִימֵי אָמַר רַב נְחֻמְן, הַמּוֹצִיא אֶת
19 אִשְׁתּוֹ מְשִׁוּם שֵׁם רַע או נדר, תִּקְנוּ חֲכָמִים שְׂצָרִיף שִׂיאֲמַר לָהּ, הֵוּ
20 יוֹדַעַת שְׂמְשִׁוּם שֵׁם רַע אִנִּי מוֹצִיאָךְ, וּמְשִׁוּם נָדַר אִנִּי מוֹצִיאָךְ. מְבַרְרַת
21 הַגְּמָרָא, קְסָבָר רַב נְחֻמְן, מְעַמָּא מַאי – מה הטעם שאמרו חכמים
22 שהמוציא את אשתו משום שם רע או נדר לא יחזיר, כְּדִי שְׁלֵא יְהוּ
23 בְּנֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בְּעֵרְוִים, וְלִכְּן אֲוֹתוֹן שְׁלֵא יִכּוֹל
24 הַבַּעַל לְהַחְזוֹר, תְּלַבֵּד צָרִיף לְמִימַר לָהּ הָכֵי – ולכן צריך לומר לה
25 כך, כדי שכל הנשים יקחו מוסר מכך שלא להיות פרוצות בעריות
26 ונדרים, אך בין אמר ובין לא אמר אסור חכמים להחזירה.
27 הַגְּמָרָא מְבִיאָה שְׁתֵי בְּרִייתוֹת לְסִיעֵי לְשִׁתֵי הַלְּשׁוֹנוֹת: תַּנְיָא כְּלִישְׁנָא
28 קָמָא – שְׂנֵינוּ בְּרִייתָא כְּלִשׁוֹן הַרְּאִשׁוֹן, שְׂטַעַם מְשַׁנְתִּינוּ הוּא מְשִׁוּם
29 חֲשֵׁשׁ לְקַלְקֵל, וְתַנְיָא כְּלִישְׁנָא בְּתַרָא – וְשְׂנֵינוּ בְּרִייתָא כְּלִשׁוֹן אַחֲרוֹן,
30 שְׂטַעַם מְשַׁנְתִּינוּ הוּא מְשִׁוּם קִנְס לְפְרוּצוֹת בְּעֵרְוִים וְנִדְרִים, וְתַקְנֵי
31 חֲכָמִים שִׂיאִמְרֵי לְהוֹן כֵּן. תַּנְיָא כְּלִישְׁנָא קָמָא, אָמַר רַבִּי מַאִיר, מִפְּנֵי
32 מָה אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מְשִׁוּם שֵׁם רַע לֹא יִחְזוּר,
33 וּמְשִׁוּם נָדַר לֹא יִחְזוּר, שְׂמָא תְּלַבֵּד הָאִשָּׁה וְתַנְשָׂא לְאַחַר, וְנִמְצָאוּ אַחַר
34 כְּרִי הַדְּבָרִים בְּדָאִין – שהשם רע אינו נכון, ויאמר הבעל שגירשה,
35 אִילוּ הִייתִי יוֹדַע שְׂכֵן הוּא – שהשם רע אינו נכון ושיש היתר לנדר,
36 אֲפִילוּ אִם הִיוּ נוֹתְנִים לִי מָאָה מְנָה כְּדִי שְׂאִגְרַשׁ אוֹתָהּ, לֹא הִייתִי
37 מְגַרְשָׁה, מִפְּנֵי שְׂהִיתָה חֲבִיבָה עֲלֵי, וְנִמְצָא גַם שְׂנִיתוֹן בְּטַעוֹת כְּמֵל,
38 וְכַנְיָהּ מְבַעֲלָה הַשְּׂנֵי מְמוֹרִין, כִּיּוֹן שְׂאִשְׁתּוֹ הַרְּאִשׁוֹן הִיא, לְפִיכָף
39 אָמְרוּם לוֹ, הֵוּ יוֹדַע, שֶׁהַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מְשִׁוּם שֵׁם רַע לֹא יִחְזוּר,
40 וּמְשִׁוּם נָדַר לֹא יִחְזוּר, הֲרֵי שֶׁהִטַּעַם הוּא מְשִׁוּם חֲשֵׁשׁ שִׂיִּקְלַקֵּלָהּ.
41 תַּנְיָא כְּלִישְׁנָא בְּתַרָא – שְׂנֵינוּ בְּרִייתָא כְּלִשׁוֹן אַחֲרוֹן, אָמַר רַבִּי אֲלֵעָזָר
42 רַבִּי יוֹסִי, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מְשִׁוּם שֵׁם
43 רַע לֹא יִחְזוּר, וּמְשִׁוּם נָדַר לֹא יִחְזוּר, כְּדִי שְׁלֵא יְהוּ בְּנֹת יִשְׂרָאֵל
44 פְּרוּצוֹת בְּעֵרְוִים וְכַנְיָהּ, לְפִיכָף – כִּיּוֹן שְׂרוּצִים אִנּוּ שְׂכָל הַנְּשִׁים
45 יִחְזוּ לְנִדְוֹג בְּצַנִּיעוּת וְלֹא יֵצֵא עֲלֵיהֶם שֵׁם רַע וְלֹא יִדְרוּ נִדְרִים,
46 אָמְרוּם לוֹ לְבַעַל, אָמַר לָהּ בְּשַׁעַת שְׂאִתָּה מְגַרְשָׁה, הֵוּ יוֹדַעַת,
47 שְׂמְשִׁוּם שֵׁם רַע אִנִּי מוֹצִיאָךְ, וּמְשִׁוּם נָדַר אִנִּי מוֹצִיאָךְ.
48 שְׂנֵינוּ בְּמִשְׁנָה, רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, כָּל נָדַר שְׂדֵעוּ בּוֹ רַבִּים, לֹא יִחְזוּר,
49 וְשְׁלֵא יִדְעוּ בּוֹ רַבִּים יִחְזוּר. הַגְּמָרָא מְפַרְשַׁת אֶת שִׂיטְתּוֹ: אָמַר רַבִּי
50 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוֹ, מַאי מְעַמָּא וְ-מָה טַעֲמוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה שְׂכַשְׂנֵדְרָה
51 בְּרַבִּים אִין לוֹ הַתְּרָה, וְלִכְּן אֲסוּר לְהַחְזוּרָה, דְּבַתְּיָב אֲצֵל הַגְּבוּעוֹנִים,
52 וְלֹא הַכּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי נִשְׁבַּעוּ לָהֶם נִשְׂאֵי הַעֲדָה, וְלֹא הַתִּירוּ אֶת

אמר לה הכי מצי מקלקל לה - נראה דחששא זו אינה כי אלא בעלמא, ולא שיהיה ממש גט בטל ובניה ממזרים, דהא לא אמר "על מנת", דאף על גב דבכמה דוכתי מהני גילוי דעת, כמו שטר מברחת דהאשה שפלה" (תבנות ע.ט.א), חזין ולא איצטריכו ליה וזו דפרק "אלמנה יונת" (שם צ.א.) - הכא ליכא למימר הכי, מדבעי לרבי מאיר תנאי כפול.

לכך נראה דלא תנאי אלא ללעו בעלמא, שחוציא עליה שלא כרי' להחזירה, אף על גב דכבר נישאת לאחר - שריא ליה, דנות דשוגג הוא. לכך אמרו חכמים דלא יחזיר, דהשאת שוב לא יוציא לעו. ורש"י פירש: דאפילו יאמר "אילו הייתי יודע" כו' אינו נאמן, דכיון דידוע שאסור להחזירה, ולא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים - גילה בדעתו שלא היתה חביבה עליו. ולרבי מאיר דבעי תנאי כפול, כי כל כפליה למילתיה - אפילו לעו ליכא. והא דקאמר רבי מאיר: כל נדר שצריך חקירת חכם לא יחזיר - היינו בדכפליה למילתיה, ולא כפליה לתנאי. דאי כפליה לתנאי - אין מועיל מה, שלא יחזיר, דלעולם איהא קלקלא. **שלא** יהו בנות ישראל פרוצות כו' - הני תרי לישני דרב יוסף אליבא דתנא קמא פליגי, דלישנא קמא סבר: כיון דקתני במנותינן נמי משום שם רע, והתם אין שייך פריצות, דמה לה לעשות אם מוציאין שם רע עליה: אלא טעמא משום קלקלא הוא. ולישנא בתרא סבר: דבמוציא שם רע לא מצי מקלקל לה, דכיון דמשום שם רע מגרשה - דעתו בכל ענין לגרשה, אפילו ידא בטל. וכן בנדרים, דמסתברא דחד טעמא הוי בתרויהו. והשאת אתי שפיר דמייתי לגמרי קמא מרבי מאיר אתנא קמא, דלא מייתי אלא דשייך במוציא שם רע משום קלקלא, והוא הדין לתנא קמא. ואם תאמר: ללישנא בתרא דרב יוסף, דטעמא משום פריצות - מנא לן דפליגי רבנן עליה דרבי יהודה, וסברי דנדר שהודר בריש שו' לו הפרה, דקאמר: ורבנן מי חילא כו' דרבי לומר: דרך סוגיא תריא כלישנא קמא, דטעמיהו משום קלקלא. אי נמי: הא דקאמר ורבנן - היינו רבי מאיר ורבי אלעזר דאמרו לא אסרו צריך כו', דקסברי טעמא משום קלקלא, ואפילו בהודר בריש קאמר דלא אסרו אלא מפני שאינו צריך. דאי בריש אסור משום פריצות - דזה ליה למיסר לא ידעו בו רבים אטו מפני דידעו בו רבים, ולא מפני שאין צריך.

ביון דאמרו מארץ חרוקה וכו' - ואם תאמר: בלאו אתי מי חילא שבעות? והא הוי נשבע לבטל את המצוה, דכתיב (דברים כ) "לא תחיה כל נשמה!" ואף על גב דמארץ חרוקה שבעת שנים, ועל כן מרוב משום חילול השם כו' כדאמר רבנן ויש לומר: דקסבר רבי יהודה דאי איתא דיש לו הפרה - לא ישוב בארץ פן יחזיקו אותך ל"י יכול בגוי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה כו'. ואמרין נמי בפרק "אלו נאמרין" (סוטה לה.ב), וכתבו להן מלמטה "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות" וגו', הא למדת שאם חזרין בתשובה - שמקבלין אותן, והוא קרא בשבע אמות תביב ויש לומר: דאי לאו חילול השם, נשי לאו יבולי' לחרגן - הוי יבולי' לגרשן מעריהם. ועוד: דבאותה שעה לא באו להתיגר, כי אם אחרי כן.

בדקאמר: עד שלא יבסו לארץ. אבל משנבסו - משמע שלא היו יבולי' להשלים, ולכך הוצרכו להערים ולומר "מארץ חרוקה באנו". ויש לומר: דעל כרחיך באין רוצים להשלים כתיב "לא תחיה כל נשמה" כדמובחי קראי (דברים כ) "זקראת אליה לשלום" וגו', "ואם לא תשלים עמך" וגו' "רק מערי העמים" וגו' "לא תחיה כל נשמה". ואם תאמר: מאי טעמא דרבי יהודה? הא ודאי שבעה טעות הוא; ועוד: לרבי יהודה איך הניחום בארץ הכתיב (שמות כב) "לא ישוב בארץ" וגו' וזהו ליה נשבע לבטל את המצוה. ועל כן מרוב משום חילול השם כו' כדאמר רבנן ויש לומר: דקסבר רבי יהודה דאי איתא דיש לו הפרה - לא היה בדבר חילול השם. ואם תאמר: בלא חילול השם נמי אין יבולי' לחרוגן כיון דבאין להתיגר, כדאמרין לעיל (מה.א) "לא ישוב בארץ פן יחזיקו אותך ל"י יכול בגוי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה כו'. ואמרין נמי בפרק "אלו נאמרין" (סוטה לה.ב), וכתבו להן מלמטה "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות" וגו', הא למדת שאם חזרין בתשובה - שמקבלין אותן, והוא קרא בשבע אמות תביב ויש לומר: דאי לאו חילול השם, נשי לאו יבולי' לחרגן - הוי יבולי' לגרשן מעריהם. ועוד: דבאותה שעה לא באו להתיגר, כי אם אחרי כן.

רב נתמן בר יצחק אמר שלשה - נראה דעל דעת רבים לא בעי אלא שנים, דבפרק "שבעת הדיינין" (שבעות ט.א), כשאמר להם משה לישראל: הוו יודעים שלא על דעתכם אני משיב

משום נדר אני מוציאין - בההוא אסרו רבנן להחזיר, ואי לא אמר - מותר להחזיר. קסבר - רב נתמן, **טעמא** - דמתניתין משום קלקלא, שלא יקלקלה על בעלה לאחר שתנשא לאחר, ואמר: אילו הייתי יודע שהדברים בראין, או שהנדר יש לו הפרה - אפילו היו נתונין לי מאה מנה לא הייתי מגרשין. וכן אמרתי בשעת גירושין, שמפני כן אני מוציאין, וכוננשתיך היה בדעתי להחזיר.

אם ימצאו דברים בריאים, ונמצא גט בטל, ובניה מן השני ממזין. לפיכך אומרים לו קודם גירושין: הוי יודע שלא תחזירה עלמית, ושוב אינו נאמן לומר כן, שכיון שידע שאסור לו להחזירה אפילו לא תנשא לאחר, ולא חש להמתין ולבדוק אחר הדברים - גילה בדעתו שלא היתה חביבה עליו. ואי לא לא מצי מקלקל לה - שהרי לא אמר שמוציאה משום שם רע. וכיון דלא מצי לקלקלה מנישת - לא אסרו לו להחזירה עד שלא ניסת. וצריך שיאמר כו' - תקנו חכמים למוציאה שיאמר לה כן. ומיהו, בין אמר בין לא אמר - לא יחזיר. קסבר **טעמא** - דלא יחזיר - משום קנס הוא, שלא יהו בנות ישראל כו'. ונמצאו דברים בראין - של שם רע, והוא הדין לענין נדר - דהותר. אומרים לו - קודם גירושין. וכיון דלא חש וגרשה - תו לא מצי לקלקלה, וגלי דעתיה דלא חביבה עליו כולי האי. **מאי טעמא דרבי יהודה** - דאמר: נדר שהודר בריש - אין לו הפרה. ולא הכנס - בנבעותים כתיב. נשבעו להם - והוה לזה לאתשולי' אשבעותיהו, אי לאו משום הודור בריש. ורבנן - דאמרו דיש לו הפרה. התם - לאו משום דאין לו הפרה הוא, דאפילו הפרה לא צריך, דמי חילא שבעה עלייהו כלל הלא בטעות היתהו משום קדושת השם - שלא יאמרו הגוים: נעברו על שבעותי. וי"ם שנים רבים שלשה - גבי וזה דרשינן הכי, בשילוח נדה. ע"ה - עשרה, דכתיב גבי מרגלים (במדר ד) "לעדה הרעה" - יצאו יהושע וכל אדם רוצה שתתבה - כלומר, אינו מקפיד בכך. הלבך, צריך חקירת חכם - מצי לקלקלה. **מאי תנא** - לעול מניה בנדרים שנגדר הוא? רתני מעשה - הלא אין אנו עסוקין אלא בנדרים שהודר הוא אבל נדר הוא - שיגרשה. יחיד - אם ידעה, דליכא למיחש לקלקלא. **מאי**

נחמן אמר: שלשה, רבי יצחק אמר: עשרה. רב נחמן אמר: שלשה, וי"ם - שנים, וי"ם - שלשה; רבי יצחק אמר: עשרה, דכתיב "עדה". **"רבי מאיר אמר: כל נדר שצריך" וכו'.** תנאי, רבי אלעזר אמר: לא אסרו צריך אלא מפני שאינו צריך: במאי קמפלגי? **רבי מאיר סבר: אדם רוצה שתתבנה אשתו בבית דין, ורבי אלעזר סבר: אין אדם רוצה שתתבנה אשתו בבית דין.** "אמר רבי יוסי רבי יהודה: מעשה בצידן" וכו'. **מאי תנא דקתני מעשה?** - חסורי מיחסרא והכי קתני: במה דברים אמורים - בשפדנה היא, אבל נדר איהו - יחזיר, ואמר רבי יוסי רבי יהודה: מעשה נמי בצידן, באחד שאמר לאשתו "קונם אם איני מגרשין" וגרשה, והתירו לו חכמים שיחזירנה, מפני תיקון העולם.

בדקאמר: עד שלא יבסו לארץ. אבל משנבסו - משמע שלא היו יבולי' להשלים, ולכך הוצרכו להערים ולומר "מארץ חרוקה באנו". ויש לומר: דעל כרחיך באין רוצים להשלים כתיב "לא תחיה כל נשמה" כדמובחי קראי (דברים כ) "זקראת אליה לשלום" וגו', "ואם לא תשלים עמך" וגו' "רק מערי העמים" וגו' "לא תחיה כל נשמה". ואם תאמר: מאי טעמא דרבי יהודה? הא ודאי שבעה טעות הוא; ועוד: לרבי יהודה איך הניחום בארץ הכתיב (שמות כב) "לא ישוב בארץ" וגו' וזהו ליה נשבע לבטל את המצוה. ועל כן מרוב משום חילול השם כו' כדאמר רבנן ויש לומר: דקסבר רבי יהודה דאי איתא דיש לו הפרה - לא היה בדבר חילול השם. ואם תאמר: בלא חילול השם נמי אין יבולי' לחרוגן כיון דבאין להתיגר, כדאמרין לעיל (מה.א) "לא ישוב בארץ פן יחזיקו אותך ל"י יכול בגוי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה כו'. ואמרין נמי בפרק "אלו נאמרין" (סוטה לה.ב), וכתבו להן מלמטה "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות" וגו', הא למדת שאם חזרין בתשובה - שמקבלין אותן, והוא קרא בשבע אמות תביב ויש לומר: דאי לאו חילול השם, נשי לאו יבולי' לחרגן - הוי יבולי' לגרשן מעריהם. ועוד: דבאותה שעה לא באו להתיגר, כי אם אחרי כן.

רב נתמן בר יצחק אמר שלשה - נראה דעל דעת רבים לא בעי אלא שנים, דבפרק "שבעת הדיינין" (שבעות ט.א), כשאמר להם משה לישראל: הוו יודעים שלא על דעתכם אני משיב

משיב אתכם וכו' - ופירש שם בקונטרס: הדיינו על דעת רבים. ומיזו לפי זה לא היה היתר לתרומות בזמן הזה. ונראה שלא אמר משה כן אלא שלא עירמו, כדמפרש התם משום קניא דרבא. וכן עתה, אין עושין אלא בשביל כך. ואם תאמר: על דעת יחיד נמי לא יהא לו הפרה, כיון דתלה בו נדרו! ויש לומר: דמבטל דעתו משום רבים, ולא משום יחיד.

הנודר כאלו בנה במה - מפרש רבינו אלוהי: משום דאתאי בגזירה שוה דהרלה, כתיב הכא (דברים כג) 'כי תחדל לנדרו' וכתבי התם (ישעיה ב) 'חדלו לכם מן האדם וגו' כי במה נחשב הוא', ודרשינן: אל תיקרי במה - אלא במה. ובריש פרק 'ארבעה נדרים' (נדרים כבא, א) לויף בהאי גזירה שוה דנקרא רשע, דכתיב 'שם רשעים חדלו רוג' (איוב ג). **המוציא** אשתו משום אלונית - משמע הכא דאלונית בעיא גט. ותימנה: דבריש יבמות (בבא, ב) משמע דלא בעיא גט, דהוה קדושי טעות, דתנן: וכולן שמתו או שמיאנו או שנמצאו אלונית - צרותיהן מותרות! ויש לומר: דהכא מיירי בספק אלונית, ומוציאה אלונית, חשש אלונית. תדע מדקתני ספא: נישאת לאחר הדיו לה בנים. ואילו ודאי אלונית - אין לה רפואה, מדפליגי רבי יוחנן ורבי עקיבא ב'הערל' (שם טו, עב), כסריס תמה: דיש לו רפואה חולץ חולצין לאשתו, ובאלונית לא בעיא גט, ודרשינן בפרק קמא דייבמות (בבא, א): 'אשר תלד' - פרט לאלונית. והא דאמר (שם סד, ב): שרה אמנו אלונית היתה - אין מוכירין מנשה נסים, כדאמרין גבי איוב בריש 'אלו טריפות' (חולין מג, א). הא דפליגי ב'המדיר' (כתובות ג, א) בקדשה על תנאי ובנסה סתם, דבעינן גט, משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות - היינו בשאר מומין, דמחיל, אבל באלונית - לא מחיל. ועוד: דבומין מסיק אדעתיה שמא לא יתקיים התנאי, שדיחי, ובתעל לשם קדושי. אבל אלונית, דלא שכיח - לא מסיק לבעול לשם קדושי. והא דתנן פרק 'אלמנה ניונת' (שם קב, א) התמאנת והשניה והאלונית אין להן כתובה - דמשמע: אבל גיטא בעי, דהכי דייק ב'המדיר' (שם דף ע"א, א) גבי נסיה סתם ונמצאו בו - משום שניה נטק הכי, דעל כרחק ממאנת לא בעיא גט, אי נמי, ב'המדיר' לא דייק אלא משום דתני ברישא 'אינה מקודשת', ובסיפא 'תצא שלא בכתובה'. והא דאמרין (יבמות סא, ב) קטן וקטנה לא חולצין בו' קטנה שמא תמצא אלונית, ולא אמרינן: תתייבם ממה נפשך, דאי אלונית היא - הרי הן קדושי טעות ושריא לשני! אמר רבינו תם: דהתם בדקבלה עילוי. ובהאי גזונא משני בפרק 'בן סורר' (סנהדרין ט"ט, ב). **אומר** לה שתיקתין יפה מדבוריך - ואם תאמר: ואם היא שתקת - אנו מן שתקתין? דהכי פריך רב פפא בסוף פרק 'הבא על יבמה' (יבמות סה, א) גבי נשאת לרביעי והיו לה בנים! ויש לומר: דהתם נמי לא היו אלא לעו, והיא סתם גירשה ולא התנה כדפרישית הכא. ופריך רב פפא: דהוה לן לתקן נמי התם דלא יחזיר, שלא יהא לעו, כדתקין הכא. ומשני: אלא ודאי בלאו הכי אפילו לעו ליבא, דהשתא הוא דברית, ומהאי טעמא לא מצי למתבע כתובה. אבל הכא, אם היא שתקת - אנו נמי שתקתין, דליבא לעו, כיון דתקן דלא יחזיר.

מאי קונם - הלא קונם לשון הקדש הוא, שאוסר הדבר עליו בהקדש, ואם אסר זה עליו? **באומר יאסרו בו** - והכי קאמר: קונם פירות עלי אמי מגרשך. **פשיטא** - מאי ניהוש לה? **במה** - בשעת איסור הבמות. והקיימו - ולא נשאל עליו לחכם להתירו. **באילו הקריב קרבן** - על הבמה, וגמר עונו שלם. לפי שעל ידי כן הוא מרגיל עצמו בנדרים. והאי, כיון דקיים נדרו - ינקטיה מלחאזיר, קא משמע לן. **ארישא** - קאי, דקאמר לעיל: לא יחזיר, ומסיק הכא: מפני תיקון העולם, אי משום קלקולא, אי משום שלא יהו פרוצות. **אין בוז ובו** - הכי קאמר: והתירו לו חכמים שיחזירוהו, מפני תיקון העולם שלא נמצא כאן לאסור. **משנה המוציא את אשתו** - בגט. משום אלונית - שלא הכיר בה כשנסה. ומכל מקום צריכה גט, דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ובעל לשם קדושי. **רבי יהודה אומר לא יחזיר** - שמא תנשא ותלד, ויאמר: אילו הייתי יודע שכן - אפילו נותנין לי מאה מנה לא הייתי מגרשך. ולדעת כן גרשתך, שאם יבאו לך סימנים - שאחזירך. ואם ידעתי שלא תשוב אלי, ואת ראוי לילד - לא גרשתך. לפיכך אומרין לו קודם גירושין: הוי יודע שהמוציא את אשתו משום אלונית - לא יחזירוה עולמות. וחכמים אפרים יחזיר - דלא חיישנן לקלקולא. והיא תובעת כתובה - מן הראשון שהוציאה בלא כתובה, משום מקח טעות, ועכשיו נודע שלא התענת. שתיקתוך יפה לך - שיאמר: אילו ידעתי בסופי ליתן לך כתובה - לא גרשתך. **גמרא** מכלל דרבי יהודה חייש לקלקולא - שמדבריו למדנו שאם ירצה לומר 'על מנת אלונית גרשתך' - היה מקלקלה. לא תיפוך - ורבי יהודה ודאי חייש לקלקולא. וגבי נדר היינו טעמא דלא חייש - דקסבר ליבא קלקולא, דבנדר הצריך הקרית חכם סבר לה כרבי אלעזר, דאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין. הלכך לא מצי למימר: אילו הייתי יודע בו. ובשאינו צריך - סבר לה כרבי מאיר, דאמר: אין הבעל טועה בנדר שבידו להפר, ואינו יכול לומר לאחר זמן: אילו הייתי יודע שאני יכול להפר לא גרשתך. מאן חכמים - דאמרין הכא: יחזיר. **רבי מאיר** - דאמר במסכת קידושין (סא, א): כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן 'אם יעברו, אם לא יעברו' - אינו תנאי. והכא כילא בפליה - שלא אמר בשעת גירושין אלא: הוי יודעת שמשום אלונית אני מוציאך, ולא אמר לה: ואם אי את אלונית - לא יהא גט. דהשתא הוי גט אפילו אינה אלונית, ולא מצי לקלקלה. כדמקי בגמרא: והוא שמכר ושנה ושילש. **גמרא** בני מיביב - מוקם. נביי להו - היו שוכני אותם לעברים. ללוואי - אומה שאוכלין בני אדם.

מאי קונם? **אמר רב הונא**: **באומר** "יאסרו לך פירות שבעולם עלי אם איני מגרשך". **והתירו לו שתיחזירוהו**. **פשיטא!** מהו דתימא ליגזור משום דרבי נתן, דתניא, רבי נתן אומר: הנודר - כאלו בנה במה, והמקיימו - כאלו הקריב עליה קרבן, קא משמע לן. "מפני תיקון העולם". **מאי תיקון העולם איפא?** **אמר רב ששת**: **ארישא**, **רבינא** **אמר**: לעולם אסיפא, והכי קתני: אין בוז מפני תיקון העולם. **משנה המוציא את אשתו משום אלונית, רבי יהודה אומר**: לא יחזיר, והכמים אומרין: יחזיר. **נישאת לאחר והיו לה בנים הימנו, והיא תובעת כתובה, אומר רבי יהודה**: **אומר לה** "שתיקתוך יפה מדיבוריך". **גמרא** למימרא דרבי יהודה חייש לקלקולא, ורבינן לא חיישי לקלקולא? **והא איפכא שמעינן להו!** **דתנן**: **המוציא את אשתו משום שם רע** - לא יחזיר, ומשום נדר - לא יחזיר; **רבי יהודה אומר**: כל נדר שידעו בו רבים - לא יחזיר, ושלא ידעו בו רבים - יחזיר; **אלמא**, **ורבינן חיישי לקלקולא**, ורבי יהודה לא חייש לקלקולא! **אמר שמואל**: **איפוך** - והא מדקתני ספא: **נישאת לאחר והיו לה בנים הימנו, והיא תובעת כתובה, אומר רבי יהודה**: **אומר לה** שתיקתוך יפה מדיבוריך, **מכלל דרבי יהודה חייש לקלקולא!** - הא נמי איפוך. **אפי אימר**: לעולם לא תיפוך, ורבי יהודה בתייה סבר לה כרבי מאיר וסבר לה כרבי אלעזר; **בציריך סבר לה כרבי אלעזר, בשאינו צריך סבר לה כרבי מאיר**. **אמר רבא**: **דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא, דרבינן אדרבינן לא קשיא? אלא אמר רבא**: **דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא, כדשמעינן; דרבינן אדרבינן לא קשיא, מאן חכמים? רבי מאיר, דאמר: בעינן תנאי כפול, והכא כמאי עסקינן** - **בדלא כפליה התנאיה**. **משנה המוכר את עצמו ואת בנו לגוים** - אין פודין אותו, אכל פודין את הנגים לאחר מיתת אביהן. **גמרא** **אמר רב אסי**: והוא שמכר ושנה ושילש. הנחו בני פי מיכסי דיופי וזו מגוים ולא הוה להו למפרעינהו, אתו וקא גרבי להו, אתו לקמיה דרב הונא, אמר להו: **מאי איעביד לכו, דתנן: המוכר את עצמו ואת בנו לגוים** - אין פודין אותו. **אמר ליה רבי אבא**: לימדתני רבינו, והוא שמכר ושנה ושילש! **אמר ליה**: הני כרנל רגילי דעבדי הכי. **ההוא גברא דובין נפשיה ללוואי, אתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה**: פירוק!

ואי אתאי למתבע כתובה - מצי אמר לה: אדעתא דהדיבא כתובה לא גרשתך. והתם דאיירי בעקרה דוקא, שייך 'השתא הוא דברית'. אבל הכא, דאיירי בספק אלונית כדפרישנו - לא שייך לומר 'השתא הוא דברית'. ואפילו לרבנן דלא חיישי הכא לקלקולא - פריך התם ספיר: אנו מן שתקתין? דמדור רבנן התם דמשום דאין לה בנים גירשה, שכבר נשאת לשנים ולא היו לה בנים. ואם תאמר: בסוף פרק קמא דנדה (בבא, ג) גבי אשה שאין לה וסת, פריך: פשיטא דלא יחזיר! ומשני: לא צריכא דהדר איתקן, מהו דתימא להידרה, קא משמע לן: ויזנין דאולה ומינסבה בו, ואמאי לא אמרינן התם: השתא הוא דברית? ויש לומר: דהתם כיון שנתרפאת - הרי היה מועיל לה סם רפואה, ולכתי מצי מקלקלה לה, דאמר: אילו הייתי יודע שיש רפואה לך - הייתי מבקש לה סם לרפואה.

53 אשה נדרנית, לא יחזיר אותה לאשה, אף אם ימצא חכם פתח
54 לנדרה. רבי יהודה אומר כל נדר שדעו בו רבים – שנדרה אותו
55 ברבים, ואין לו התרה, לא יחזיר משום שפריצות היא, ושלם ידעו
56 בו רבים ויש לו התרה, אם יצרה יחזיר אותה לאשה. אלא –
57 מבואר כאן, [שרבן תייש לקלקולא – חוששים הם לקלקול], ורבי
58 יהודה לא תייש לקלקולא – אינו חושש לקלקול, ורק בנדר שאין
59 לו התרה אוסר משום פריצות. מתרצת הגמרא, אמר שמואל,
60 איפוד – צריך להפוך את דברי משנתנו. רבי יהודה מתיר למוציא
61 משום אילנות להחזירה, ורבנן אוסרים.
62 מקשה הגמרא, והא מרקינני – והרי מכר שכתוב בסיפא של
63 המשנה, נישאת זו שיצאה מחמת שאילנות היא לאחר, והיו לה
64 בנים הימנני, והיא תובעת מבעלה הראשון את כתובתה, כיון
65 שהתברר שאינה אילנית, ולא היה מקח טעות בנישואיה, אמר
66 רבי יהודה, אומר לה בעלה הראשון, שתקוהו יפה מדיבוריך –
67 מוטב לך לשתוק, כיון שאילו הייתי יודע שסופי ליתן כתובה לא
68 הייתי מגרשך, והגט בטעות הוא ובניך ממזרים, מכלל – מוכח
69 מכאן, דרבי יהודה תייש לקלקולא – חושש לקלקול. מתרצת
70 הגמרא, הא נמי איפוד – אף את הסיפא יש להפוך, ולומר שזה
71 דברי חכמים, ואילו רבי יהודה אינו חושש לקלקול.
72 הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: אפי אמר, לעולם לא תיפוד – אל
73 להפוך את שיטת רבי יהודה וחכמים, ורבי יהודה חושש
74 במשנתנו לקלקול האשה, ורבי יהודה במשנה לעיל שאינו חושש
75 לקלקול, היינו משום דתקיא – במוציא את אשתו משום נדר,
76 סובר שאין שייך שיקלקלה, משום שקבר לה כרבי מאיר, וקבר לה
77 כרבי אלעזר, מפרשת הגמרא, בנדר שצריך חקירת חכם, קבר לה
78 רבי יהודה כרבי אלעזר, שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית
79 דין, ולכן אינו יכול לומר שאילו היה יודע שיתיר החכם את נדרה
80 לא היה מגרשה, ופנדר שאינו צריך חקירת חכם, אלא הבעל יכול
81 להפר, קבר לה רבי יהודה כרבי מאיר, שהבעל אינו טועה בנדרים
82 שיכול להפר, ואינו יכול לומר שאילו היה יודע שאפשר להפר לא
83 היה מגרשה, ואין לחוש שם לקלקול.
84 מקשה הגמרא על תירוץ של אביי: אמר רבא, וכי רק דרבי יהודה
85 אדרבי יהודה – סתירת דברי רבי יהודה קשיא, ואילו דרבנן אדרבנן
86 – סתירת דברי חכמים לא קשיא – אינה קשה, הרי אף דברי חכמים
87 נראים כסותרים, שלעיל חוששים לקלקול, וכאן אינם חוששים
88 לקלקול. אלא אמר רבא, אמנם דרבי יהודה אדרבי יהודה – סתירת
89 דברי רבי יהודה לא קשיא, כדשינון – כפי שתירצנו, שלעיל אינו
90 חושש לקלקול משום שלא שייך שם לטעון שהגירושין היו
91 בטעות. דרבנן אדרבנן – סתירת דברי חכמים לא קשיא – אינה
92 קשה, משום דמאן – מי הם החכמים המזכירים במשנתנו
93 שמתירים להחזיר במוציא משום אילנות, רבי מאיר הוא, דאמר
94 שבכל תנאי בעינן – אנו צריכים שיהיה תנאי קפול – שיכפול את
95 דבריו, ויאמר שאם יהיה כך יחול, ואם לא יהיה כך לא יחול, והבא
96 – במוציא את אשתו משום אילנות, בלא עסקינן – באיזה אופן
97 מדובר, בלא בפליה לתנאיה – שלא כפל את תנאו, ולא אמר
98 בשעה שגירשה שמגרשה מחמת שאילנות היא, ואם אינה
99 אילנית אינו מגרשה, ולכן הגט חל אף אם אינה אילנית, ושוב
100 אינו יכול לקלקלה:

101 משנה

102 משנתנו מבארת עוד דין שתקנו חכמים מפני תיקון העולם:
103 המוכר את עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים שלשה פעמים, אין פודין
104 אותו ואת בניו, מחמת שרגיל הוא בכך, אבל פודין את הבנים לאחר
105 מיתת אביהן, כדי שלא יטמעו בגוים וילמדו ממעשיהם הרעים:

1 שואלת הגמרא, מאי קונם – מה שייך לומר קונם אם איני מגרשך,
2 הרי קונם היינו שאוסר דבר עליו בהנאה כקרבן, ומה אסר כאן
3 עליו כשקיבל על עצמו לגרשה. מתרצת הגמרא, אמר רב הונא,
4 באומר הבעל, ואסור כל פירות שבעולם עלי אם איני מנשך;
5 שנינו בהמשך המשנה, והתירו לו שיתקנה: שואלת הגמרא,
6 פשיטא שמותר להחזירה, שהרי אין למה לחוש בזה. משיבה
7 הגמרא, מהו דתיקא – שמא תאמר לניוד לקנוס אותו שלא
8 להחזירה, משום דרבי נתן, דתנאי, רבי נתן אומר, הנידר נדר, נחשב
9 כאלו פנה בטה שבעת איסור הבמות, והתקינו – שלא נשאל
10 עליו לחכם להתירו, נחשב כאלו הקריב עליה קרבן, כלומר,
11 שנגמר עונו שלם, שמרגיל עצמו לידור נדרים, וכיון שלא נשאל
12 על נדרו, נקנס אותו שלא להחזיר את אשתו, קא משמע לן שלא
13 קונסים אותו:
14 שנינו בסיום המשנה, מפני תיקון העולם: בפשטות בא התנא לתת
15 טעם מדוע לא אסרו לבעל המעשה בצידין להחזיר את אשתו.
16 מקשה הגמרא, מאי תיקון העולם איבא – איזה תיקון העולם יש
17 בהיתר להחזיר את אשתו. מתרצת הגמרא, אמר רב ששת, תיבות
18 אלו אינן המשך למעשה, אלא נאמרו ארשא – על תחילת
19 המשנה, שהמוציא משום שם רע או נדר לא יחזיר, ובעת מפרש
20 התנא שהסיבה היא מפני תיקון העולם.
21 הגמרא מתרצת באופן אחר, רבינא אמר, לעולם זה נאמר אסיפא
22 – על המעשה בצידין, והכי קתני – וכך מתפרשת המשנה, שהתירו
23 לו להחזיר את אשתו, משום שאין סיבה לגזור בו – כשהבעל נודר
24 לגרש את אשתו מפני תיקון העולם, שהרי אין בזה לא חשש
25 לקול ולא פריצות:

26 משנה זו, כהמשך למשנה הקודמת, מבארת אופן נוסף שיש
27 לאסור על בעל להחזיר את אשתו אחר שגירשה, אך נחלקו
28 תנאים אם גם באופן זה אסרו: המוציא את אשתו בגט משום
29 אילנות – שאינה ראויה לילד, רבי יהודה אומר, לא יחזיר, משום
30 שיש לחוש שמתנישא לאחר ותלך, ויאמר שאילו היה יודע
31 שיכולה לילד לא תינה מגרשה, ושבגירשה היה בדעתו להחזירה
32 אם יתברר שבת בנים היא, וכיון שנמנע ממנו להחזירה גירושיו
33 בטעות הן, ולכן אומרים לו שידע שלא יחזיר עולמית, וגומר
34 ומגרש גירושין גמורים, ותקמים אומרים שאין לחוש באופן זה
35 לקלקול, ולכן יחזיר אם רוצה.
36

27 משנה

37 אפי אמר רבא, והיו לה בנים הימנני, והיא תובעת מבעלה הראשון
38 את כתובתה, כיון שהתברר שאינה אילנית, ולא היה מקח טעות
39 בנישואיה, אמר רבי יהודה, אומר לה בעלה הראשון, שתקוהו יפה
40 מדיבוריך – מוטב לך לשתוק, שאילו הייתי יודע שסופי ליתן
41 כתובה לא הייתי מגרשך, וכיון שאת דורשת שאשלם כתובה
42 נמצא שהגט בטעות הוא, ובניך ממזרים.

43 גמרא

44 שנינו במשנה, שנחלקו רבי יהודה ורבנן במוציא משום אילנות,
45 אם יש לחוש שיקלקלה: מקשה הגמרא, למי קרא – וכי נאמר דרבי
46 יהודה תייש לקלקולא – חושש לקלקול, ולכן אוסר למוציא משום
47 אילנות להחזירה, ורבנן לא תייש לקלקולא – אינם חוששים
48 לקלקול, ולכן מתירים להחזירה, והא איפכא שמעינן להו – והרי
49 שמענו מחלוקתם באופן הפוך, שרבי יהודה אינו חושש לקלקול
50 ורבנן חוששים, דתנן, המוציא את אשתו משום שיצא עליה שם רע
51 שזינתה, לא יחזיר אותה לאשה, אף אם יתברר שהשם רע אינו
52 נכון, וכן המגרש את אשתו משום שנדרה נדר, ואמר שאינו רוצה

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

**הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן
אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע**

~ שולחן ערוך עם הערות וצינונים - הלכות שבת ~

א כָּבֵר נִתְבָּאָר בְּסִמְנֵי ש"ח שְׁמֻקְצָה מְחַמֵּת מְאוּס מְתָר, לְפִיכָךְ עֵץ אֵא שְׁתוּלִין בּו דְּגִים בַּ לְיַבְשָׁם, אָף עַל פִּי שְׁהוּא מְאוּס גַּ - מְתָר לְמַלְטָא ד: [1]

חלק ב סימן שי, דיני מְקַצָּה בְּשֶׁבֶת, סעיף א:

ביאורי הלכה

[ד] מותר לְמַלְטָא – אפילו לצורך עצמו³, וכן כלי אכילה או בגדים מטונפים מותרים בטלטול אפילו אינם ראויים לשום שימוש ללא רחיצתם או כיבוסם⁴, ואפילו אין בדעתו לרחצם אלא להשליכם לאשפה⁵.

א [א] לפיכך עץ – יתד של עץ¹.
ב [ב] שתולין בו דגים – דגים הראויים לאכילה².
ג [ג] שהוא מאוס – העץ מאוס מחמת ריח הדגים, ולא משתמשים בו לדברים אחרים.

צינונים והוספות

בטלה ממנו תורת כלי (ראה שם הערה כה), ולכך כלי שמלאכתו להיתר הראוי תמיד למלאכתו - לא נאסר לעולם מחמת מיאוסו (ראה שם הערה תרסא), אבל לרבי יהודה האוסר טלטול כלי שהוקצה משימוש אף אם לא מקפיד שלא להשתמש בו לעיתים - אין נפק"מ בין כלי שמלאכתו לאיסור וכלי שמלאכתו להיתר. ונקרא בשם 'מוקצה' אף אם לא נמנע כלל מלהשתמש בו שימוש מסוים, ואפילו שימוש זה הוא שימוש העיקרי, כי לולא סירחון הדגים היה משתמש בו גם לתליית בשר, וייחודו והקצאתו לדגים בלבד אינה אלא מחמת מיאוסו, ואין לך 'מוקצה מחמת מיאוס' גדול מזה (ואף לרבי שמעון נקרא מוקצה כדלעיל סי' שח ס"ז, אלא שלא נאסר בטלטול).

1 (1) היתד מיוחדת לתלות בה דברים והיא כלי גמור (כי דבר שאינו כלי גמור המוקצה מחמת מיאוס נאסר בטלטול (סי' שח הערה לד)) שמלאכתו להיתר (משמעות הלשון שמותר בטלטול גם לצורך עצמו ואם כן הוא כלי שמלאכתו להיתר, ואם נפרש שהיא יתד לתליית דגים שאינם ראויים לאכילה (כל משך שהותם על היתד) הרי הוא כלי שמלאכתו לאיסור (אף אם אין עליו דגים, וכדלעיל סי' שח הערה תקסה) שלא הותר בטלטול אלא לצורך גופו ומקומו (אלא שבסימן זה העוסק בדיני הקצאה לא נכנס לפירוט דיני הכלי שמלאכתו לאיסור כבסי' שח), ואולי סתם מעט הלשון באופן שנכללים בזה כל סוגי היתדות כל אחד כדינו.

3 (3) ראה לעיל הערה א.
4 (4) שהם כלים גמורים ויכול לשוטפם או לכבסם (לאחר השבת עכ"פ), וכדלעיל על סי' שח (הערה לה), וראה שם (הערה שעג) לעניין קרעים של בגד מטונף.
5 (5) ראה לעיל על סי' שח הערה רפו.

2 (2) ראה לעיל הערה א שניתן לפרש גם אחרת, ונפק"מ אם הוא כלי שמלאכתו להיתר או לאיסור. ואף שנתבאר לעיל על סי' שח (הערה לה) שמוקצה מחמת מיאוס אינו אלא בכלי שמלאכתו לאיסור, היינו לרבי שמעון שהקצאת כלי משימוש לא אוסרת אותו בטלטול אלא אם כן אינו ראוי לשום דבר (או שמקפיד שלא להשתמש בו שום דבר) שאז

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

האדמה כשאוכלן חיים כדי שיפמור מלכרך בורא פרי האדמה על המרור שיאכל בתוך הסעודה ואע"פ שמפסיק בינתיים בהגדה אין בכך כלום ממעם שיתבאר בס"ת תע"ד ולפיכך לא יכרך בורא נפשות רבות אחר ירק זה אפילו אכל ממנו כוית כדי שלא יצטרך לכרך בורא פרי האדמה על

~ יום ראשון ~

חלק ג סימן תעג דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני:

יז וצריך שיהיה הירק ממיני ירקות שברכתן היא בורא פרי

ותקנו שיהיה לפניו חרוסת בשעת אמירת ההגדה שהחרוסת הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים וזכר לתפוח כמו שנתבאר לכך צריך להיות על השולחן בשעה שמספר שעבוד מצרים.

ובזמן שבת המקדש קיים היה צריך להביא גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ואחד מהתבשילין (נהגו שיהיה) בשר והשני יכול להיות אפילו המרק שנתבשל בו הבשר וכבר נהגו מדורות הראשונים שהבשר יהיה מפרק הנקרא זרוע לזכר שגאלם הקב"ה בזרוע נטויה והשני יהיה ביצה לפי שהוא ביעא בלשון ארמי כלומר דבעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא ויכול לעשותן בין צלוין בין מבושלין מעיקר הדין:

~ יום שלישי ~

כא ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים וזכר לפסח שהיה צלי אש ואף שהפסח היה נצלה בשפוד לכתחילה, מכל־מקום כיון שאי אפשר לצלות הבשר בשפוד שהפסח נצלה בו שהפסח לא היה נצלה אלא בשפוד של רימון וטורה הוא לחזור אחר שפוד של רימון לפיכך צולין על גבי גחלים שאף הפסח שנצלה על גבי גחלים כשר.

והביצה עושים בין צלויה בין מבושלת ואוכלין אותה בתוך הסעודה כמו ש[י]תבאר בס' תע"ו.

אבל הבשר אין נוהגין לאכלו בלילה הזה אפילו במקום שנוהגין היתר באכילת בשר צלי בלילה, מכל־מקום זה הבשר שמביאין אותו וזכר לפסח אם יאכלנו בלילה זה יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ לפיכך אם שכח לצלותן מערב יום טוב לא יצלה ביו"ט משחשכה אלא אם כן דעתו לאכלו למחר ביום אבל אם דעתו להניחו ללילה השני אסור לצלותו בלילה ראשון וכן יזהר כשצולה בלילה השני שיאכל למחר ביום ולא יניחם עד הלילה:

כב צריך לזהר שיהיה מעט בשר כרוך על העצם הזרוע שעצם בלא בשר אינו נקרא תבשיל:

כג אם חל פסח במוצאי שבת אף שלא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה לפי שאי אפשר לשחטה ולהקריבה בשבת וגם אי אפשר להקריבה בערב שבת שהרי אינה נאכלת אלא לשני ימים ולילה אחד שבין השני ימים, אף על פי כן צריך להביא שני תבשילים אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה דכיון שאין מביאין אלא לזכר בעלמא אין לחוש אם לא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה ואדרבה המדקדק בזה נראה שעושה אותן כמין קדשים ממש:

כד כל דברים אלו דהיינו המצות והמרור והחרוסת ושני תבשילין אין צריך להביא אלא לפני מי שאומר ההגדה דהיינו לפני בעל הבית אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה

המרור ואחר המרור גם כן אין צריך לברך בורא נפשות רבות אפילו אכל מהירק כוית דכיון שהמרור נפטר בברכת בורא פרי האדמה שעל הירקות לכן גם הירקות נפטרים בברכה אחרונה של המרור דהיינו בברכת המזון שהמרור הוא בא בתוך הסעודה והוא טפל לסעודה ונפטר בברכת המזון כמו שאר פירות הבאים בתוך הסעודה שאין צריך לברך לאחריו שהם נפטרים בברכת המזון ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות אחר הירקות צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן היא שהכל כשהם חיים צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור.

ויש חולקים על כל זה ואומרים שכיון שמפסיקין הרבה בין אכילת הירקות לאכילת המרור בהגדה והלל לפיכך אין המרור נפטר בבורא פרי האדמה שעל הירקות ומה שאין צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור הוא משום שהמרור הוא מצרכי הסעודה שחייב הוא לאכול מרור אחר המצה מיד והרי הם כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שאינם צריכים ברכה לפניהם שהם טפלים לפת ונפטרים בברכת המוציא כמו שנתבאר בס' קע"ז וכיון שהמרור אינו נפטר בברכת בורא פרי האדמה שעל הירקות חייב הוא לברך בורא נפשות רבות אחר הירקות אם אכל כוית:

יד ולענין הלכה יש לחוש לב' הסברות ולכן לא יאכל מהירקות כוית שלם שלא יצטרך לברך אחריו בורא נפשות רבות לפי סברא האחרונה ואם אירע שאכל כוית לא יברך בורא נפשות רבות שלא יברך לבטלה לפי סברא הראשונה ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן שהכל כשהן חיים אף על פי כן לא יברך בורא פרי האדמה על המרור שלא יברך לבטלה לפי סברא הב':

~ יום שני ~

יט קודם שמטבל הירק בחומץ או במי מלח וכיוצא בהם צריך ליטול ידיו בלא ברכה כמו שנתבאר בס' קנ"ח שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה בלא ברכה.

(ועיין בס' שכ"א שאם חל פסח בשבת יכול לעשות המי מלח בשבת ובלבד שלא יעשה אלא מעט מזעיר מה שצריך לטיבול זה בלבד ולפי שקשה הדבר לצמצם כל כך לכן יעשה המי מלח מערב שבת ואם שכח יעשה בשבת מעט מזעיר):

כ אחר שאכל הירקות יביאו לפני מי שאומר ההגדה ג' מצות של מצוה כדי לומר עליהם ההגדה שנאמר לחם עוני ודרשו חכמים לחם שעונין עליו דברים הרבה דהיינו אמירת ההגדה ועוד נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לפיכך צריך שיהא גם המרור לפניו בשעת אמירת ההגדה ועוד שצריך לומר עליו מרור זה כו'.

הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן אבל השורש הגדול שבו גדלים העלים אף שהוא ממון בקרקע הרי זה בכלל קלח ומכל־מקום טוב יותר ליטול העלים והקלח היוצא חוץ לקרקע לפי שיש אומרים שמה שהוא ממון בקרקע הוא נקרא שורש אבל העיקר הוא כסברא הראשונה:

~ יום חמישי ~

כמו העליון אין יוצאין בהן אלא אם כן הם לחין אבל לא כמושים ואין צריך לומר יבשים (עיי' ס' תרמ"ח) אבל הקלחים יוצאין בהם בין לחים בין יבשים ואין צריך לומר כמושים דכיון שהקלח הוא עב אין טעם מרירתו נפסד על ידי שמתייבש.

אבל אין יוצאין בקלח מבושל לפי שנפסד טעם מרירתו על ידי הבישול והכבוש הוא כמבושל דהיינו אם נשרה בציר או בחומץ חזק ושהה שם בכדי שאם היו נותנין הציר והחומץ על גבי האור היו מתחילין להרתיה וכן אם נשרה מעת לעת אפילו במים צוננים אין יוצאין בו.

ומקצת החמון אין נוהגין לשרות המרור יותר ממועת לעת בצונן כדי להפג מרירתו קצת ויש מי שמויישב מנהגם לומר שאף שהשרוי במים מעת לעת נקרא כבוש והרי הוא כמבושל לענין כל איסורים שבתורה, מכל־מקום לענין מרור אינו כמבושל אלא אם כן כבוש בחומץ וציר לפי שטעם החומץ או הציר משנה ומבטל טעם מרירות המרור הנכבש בהם לגמרי אבל המים אין מבטלין המרירות אלא מפיגין טעמו קצת וכל שלא נכבש בחומץ וציר עדיין יש בו מרירות קצת ועוד שאף בכל איסורים יש אומרים שלא אמרו כבוש כמבושל אלא כבוש בחומץ וציר ולא במים ואף שאנו מחמירין בכל איסורים, מכל־מקום לענין מרור אין להחמיר שהיא חומרא הבאה לידי קולא במקומות שאין חזרת מצוי ואוכלין התמכא למצות מרור ומחמת חרפותו אין יכולין לאכול ממנו כזית ולכן שורין אותו במים יום או יומים להפג מרירתו קצת.

ומכל־מקום טוב להוציא מהמים תוך מעת לעת ויחזור וישרנו שם שכשאינו שרוי במים כ"ד שעות רצופים אינו נקרא כבוש לדברי הכל:

ל אף על פי שכל ה' מינים אלו נקראים מרור בלשון תורה מכל־מקום מדברי סופרים מצוה לחזור אחר חזרת אפילו לקנותו בדמים יקרים על דרך שיתבאר בס' תר"ג[ג] לענין אתרוג הדור ע"ש ואף על פי שהחזרת אין בה מרירות מכל־מקום כשהיא שוהה בקרקע מתקשה הקלח שלה ונעשה מר מאוד ומפני כך היא נקראת מרור ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה לפי שמצות מרור היא זכר למה שמררו המצרים את חיי אבותינו בעבודת פרך והם נשתעבדו בהם בתחילה בפה רך על ידי פיוסים ונתנו להם שכר ולכסוף מררו חייהם בעבודה קשה לכן יש לאכול החזרת

מבעל הבית (שכן נכון לעשות משום כבוד עם הדרת מלך כמו שנתבאר בס' ח') אין צריך שיהיו דברים אלו לפנייהם לא בשעת שמיעת ההגדה ולא בשעת הסעודה שבעל הבית יחלק מצה ומרור והרוסת לכל אחד ואחד שאף שביום טוב צריך לבצוע על לחם משנה, מכל־מקום כיון שהם יוצאין בברכת המוציא של בעל הבית הם יוצאים גם כן בלחם משנה של בעל הבית:

בה ונהגו להביא כל דברים אלו לפני בעל הבית מיד אחר קידוש קודם אכילת הירקות (כדי שיהיה הקידוש סמוך להתחלת הסעודה דהיינו הבאת המצה והמרור, עיי' ס' רע"א) ולאחר שאכלו מהירקות יכול לסלק מעל השולחן את מה שגשתייר מהירקות והחומץ או מי המלח:

~ יום רביעי ~

בו כשמביא לפניו הירקות עם כל דברים אלו טוב שיסדרם לפניו בקערה בענין שלא יצטרך לעבור על המצוות דהיינו שהירקות יהיו סמוכים לו יותר מן המצה והמצה מן המרור וחרוסת והמרור והחרוסת מן שני תבשילין.

ויש שאין מקפידין על החרוסת ושני תבשילין אם יהיו סמוכים אליו דכיון שאינן באין על השלחן אלא לזכר בעלמא לא שייך אצלם אין מעבירין על המצוות וגם על המרור אין מקפידין אם יהיה סמוך לו דכיון שאינו חביב על האדם ואין לו דין קדימה לענין ברכת הנהנין לכן גם כאן אין מקפידין אם יצטרך לעבור עליו ולברך על הירקות בתחלה ואח"כ על המצה ואח"כ על המרור.

ועל זה סומכים הנוהגים מטעם הידוע להם לסדר כל דברים אלו על גבי המצה דהיינו לאחר שסדרו המצות בתוך הקערה כסדרן כהן מלמעלה ולוי תחתיו וישראל תחתיו מסדרין על גבי הכהן הזרוע של מלה מימין והיבצה משמאל והמרור למטה מעט כנגד אמצעם כעין סג"ל ואח"כ החרוסת מימין והכרפס משמאל והמרור של כריכה למטה מעט כנגד אמצעם כעין סג"ל שני:

בז אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובת מרור בחזרת (שקורין סאל"ט) בלשון אשכנז ובלשון ספרד סאלאטא ושם העצם שלו הוא לטוגא בתוגרמ"א ואיטליא ואשכנז וספרד ופורטוגאל ובספרי הרפואות נקרא לאטיגא סאלאט ואינו מצוי בזמן הפסח אלא במדינות החמות ואינו ירק הנקרא זערוו"ך בלשון פולין בעולשין (שקורין אנדיבי) בתמכא (שקורין קרין או מערטרך ובלע"ז מרוביאי) בחרחבינא (שקורין בערבי אלקרצינא) ובמרור (שקורין ווערמט בלשון אשכנז והוא לענה) לפי שנאמר בתורה מרור סתם וקיבלו חכמים שאין שום מין ירק מר נקרא בשם מרור סתם אלא ה' מיני ירקות אלו:

בה חמשה מינים הללו מצטרפות לכזית ויוצאים בהם בין בעליון בין בקלחים אבל לא בשרשים דהיינו שרשים

ומגענע עד שיתערב עיין סימן שכ"א:

~ שבת קודש ~

לָה אחר שאכלו מהירקות במיבול צריך ליקח מצה האמצעית משלש מצות המונחים לפניו בקערה ולבצוע מקצתה ממעם שיתבאר ונהגו כל ישראל שמקצת זה שבוצעים מהמצה עושין בו גם כן מצוה אחרת דהיינו שמשמדין אותו לאפיקומן ולפיכך נכון הדבר שיהיה מקצת הזה רוב המצה שאפיקומן היא מצוה חשובה שהוא לנו במקום הפסח ונהגין להצניעו תחת המפה וזכר למשארותם צרורות בשמלותם ויש שכורכין אותו במטפת ומשימין על שכמם וזכר ליציאת מצרים:

לָךְ ומקצתה השני צריך להחזירו לקערה וליתן אותו בתוך שתי מצות השלמות כדי לומר עליו ההגדה לפי שצריך לומר ההגדה על מצה הראוי לצאת בה ידי חובתו שנאמר תאכל עליו מצות לחם עוני ודרשו חכמים שעונין עליו דברים הרבה ומתוך שנאמר לחם עני חסר וא"ו דרשו חכמים לחם עני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה שהמצה שיוצא בה ידי חובתו לא תהיה שלימה אלא פרוסה ועליה יאמר ההגדה (ובסימן תע"ה יתבאר למה משימין אותו בתוך שתי השלמות).

אחר כך נוהגין להגביה הקערה שבה המצות ואומרים הא לחמא וכ' עד מה נשתנה ואין צריך להסיר התבשילין מהקערה קודם ההגבהה אלא יכול להגביהה עם כל הדברים שעליה:

לָז יש מודקדים לומר כהא לחמא או הא כלחמא לפי שאין שייך לומר הא לחמא די אכלו אבהתנא שהרי אין זה הלחם ממש שאכלו אבותינו ולפיכך אף שבכל הספרים הנוסח הוא הא לחמא, מכל"מקום האומר כהא לחמא או הא כלחמא לא הפסיד:

לָח בימי חכמי הנמרא שהיו להם שולחנות קטנים לפני כל אחד ואחד מהמסובין הצריכו חכמים לעקור מלפני מי שאומר ההגדה את השולחן הקטן שלפניו עם המצות המונחות עליו ולהניחם בזוית אחרת כדי שיראו התינוקות וישאלו למה מסירין המצות ועדיין לא אכלנו ועל ידי כן יתעוררו לשאול גם כן שאר השאלות מה נשתנה כו' כמו שיתבאר.

ובדורות האחרונים שכל המסובין אוכלין על שולחן אחד גדול ויש טורח גדול בעקירתו נהגו לעקור הקערה שבה המצות מלפני בעל הבית האומר ההגדה ולהניחו בסוף השולחן כאילו כבר אכלו כדי שישאלו התינוקות.

ועכשיו אין נוהגין אפילו בעקירת הקערה לפי שהתינוקות יודעין שעיקר האכילה לא תהיה ממצות אלו שבקערה ולפיכך לא ישאלו כלום כשיסירן מעל השולחן:

שתחילתה מתוקה ורכה וסופה קשה ומר דהיינו כשהקלח שלה מתקשה כעץ ונעשה מר כלענה:

~ יום שישי ~

לָא ואם אין לו חזרת יחזיר אחר עולשין ואם אין לו עולשין יחזיר אחר תמכא ואם אין לו תמכא יחזיר אחר חרחבינא ואם אין לו חרחבינא אזי יקח המרור דהיינו לענה. ואם אין לו אפילו מרור יקח איזה ירק מר שירצה לפי שיש אומרים שכל ירק מר שראוי לאכילה נקרא מרור בלשון תורה והוא שיש לו שרף (פירוש כשמחתיכין בו וסוחמין אותו במקום חתוכו יוצא ממנו מוהל לבן כחלב) ופניו מכסיפין דהיינו שעלה שלו אינו ירוק מאוד כעלי הכרשים ובצלים ושאר ירקות אלא נוטה קצת ללבן הנוטה לשחרות שקורין (בלייכל"ך בלשון אשכנז) ומכל"מקום לא יברך עליהם שהעיקר הוא כסברא הראשונה.

(ואם אין לו ירק שיש לו שרף ופניו מכסיפין טוב שיאכל איזה ירק אחר שיש בו מרירות קצת לזכר בעלמא ואין צריך כוית וכן) מי שהוא חולה או איסטנים ואינו יכול לאכול מרור טוב שילעוס מעט עד שירגיש מעט מרירות בפיו לזכר בעלמא בלא ברכה וזהו כשאי אפשר לו כלל.

אבל חייב אדם לדחוק את עצמו לקיים מצות חכמים לאכול כוית שלם אף אם יכאוב עליו ושיעור כוית יתבאר בס' תפ"ו ע"ש:

לָב החרוסת צריך להיות עב לפי שהוא זכר לטיט שנשתעברו בו אבותינו ואח"כ צריך לרכך אותו

במשקה זכר לדם ויש לרככו במשקה אדום כגון חומין או יין אדומים ויש לעשות החרוסת מפירות שנמשלו בהם כנסת ישראל כגון תאנים שנאמר התאנה חנטה פניה ואגוזים שנאמר אל גינת אגוז ותמרים שנאמר אעלה בתמר ורמונים שנאמר כפלה הרמון ותפוחים זכר לתחת התפוח עוררתך שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ לעשות ומעיקר הדין יכול לעשותו אפילו מירקות ולרככו אפילו במים ושאר משקין אבל על כל פנים צריך ליתן לתוכו דבר שיש בו קיוהא כגון תפוחים או יין וחומין זכר לשיעבוד שהיו משתעבדים בישראל עד שהיו שיניהם קהות:

לָג וצריך ליתן בתוכו תבלין הדומין לתבן כגון קנמון וזנגביל שאינן נידוכין הדק היטב ויש בהן לאחר הדיכה חומין קשין וארוכין קצת כמו תבן זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט:

לָד אם חל פסח בשבת צריך לזוהר לרכך החרוסת במשקה מערב שבת ואם שכח לרככו מערב שבת ירככו בשבת על ידי שינוי דהיינו שמתחלה יתן המשקה לתוך הכלי ואח"כ יתן לתוכו החרוסת ויכול לערבו באצבעו או אוהז בכלי

~ 'לקוטי תורה' פרשת בלק - הפרשה החסידית ~

לא הביט און ביעקב

"לא הביט און ביעקב כו'" (פסוק ב, כא):

הנה יש ב' בחינות ומדרגות למעלה: בחינת "יעקב" וביחינת "ישראל". שהם גם כן ב' בחינות שונות בעבודת ה' באדם - בחינת "עבד" וביחינת "בן". היינו: בחינת "יעקב" הוא בחינת "עבד", כמו שפתיב: "שמע אלי יעקב עבדי"; וביחינת "ישראל" הוא בחינת "בן", כמו שפתיב (שמות ה, כב): "בני בכורי ישראל".

ולהבין זה, צריך להבין תחלה פירוש וענין "עבד". דהיינו מה שמצינו לשון "עבודה", שאנחנו עובדים לו יתברך, כמו שפתיב: "ועבדתם את ה' אלקיכם" (שמות כג, כה); "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך" (דברים כח, מז); וכתיב: "ולעבדו ככל לבבכם" (דברים יא, יג); "ועבדו את ה'" (שמות י, ח).

והנה לשון "עבודה" הוא ענין תיקון ושירות, שהעבד משרת לרבו ומתקן לו דבר - שהרי הרב צריך לתיקון ושירות זה, ואיך שייך לומר כן לגבי הקדוש ברוך הוא - שהוא יתברך "שלימו דכולהו", ואין צריך לזולתו חסד ושלוש - "כי מן ה' הכל" (דברי הימים א' כג, יד) כתיב, ומקרא מלא כתיב (איוב לה, ו): "אם צדקת, מה תתן לו כו'".

אך הענין, דהנה ידוע המאמר: "נתאנה הקדוש ברוך הוא להיות לו דירה בתחתונים". כי הנה באמת, "אני תו"ה לא שניתו" (מלאכי ג, ו), שאין שום שינוי אצלו ויתברך בין קודם שנברא העולם, שהיה "הוא ושמו בלבד" כמה אלפים ורכבות שנה קודם בריאת העולם, (וכמו כן קודם התהוות בחינת הזמן. שהזמן גם כן נברא ומחודש, רק שהיה "סדר זמנים" קודם בריאת עולם הנה, והיינו מעת אצילות והתהוות עולמות הרוחניים, כמו שפתיב ב'עץ חיים", שער "עגולים וישר", אבל קודם לזה לא היה שייך שום סדר זמנים, שהוא יתברך למעלה מהזמן לגמרי)

וכן יהיה אחר שיחבר העולם. וגם עתה בזמן בריאת העולם וקיומו, הנה "קמיה" יתברך "כולא" ממש "כלא חשיב" - כמו קודם שנברא העולם ממש. רק זהו "קמיה" דוקא, אבל אצלנו העולם נחשב ליש ודבר בפני עצמו, ומסתיר אלקות; שלכך נקרא בשם "עולם" - על שם ההעלם שמעלים אלקות ומסתירו.

ותכלית בריאת העולם הוא, ש"נתאנה הקדוש ברוך הוא להיות לו דירה בתחתונים". פירוש: כי העולם הנה הוא העולם היזתר תחתון, שההעלם בו יותר, והחשף כפול ומכופל⁵.

וזהו פירוש "בתחתונים": כי אין שייך מעלה ומטה לגבי הקדוש ברוך הוא - שאינו בגדר מקום חס ושלוש, אלא "תחתונים", רוצה לומר, עוצם ריבוי ההעלם והסתר על ידי צמצומים רבים כו', והוא העולם השפל, ושם דוקא יהיה בחינת "דירה", והתגלות אלקותו ויתברך בידיעה שלגנו - גם כן כמו שהוא למעלה בידיעה עליונה ד"כולא קמיה כלא חשיב", ולזה היה תכלית המכוון בבריאת העולם.

הגם שאין מושג לנו הפעם שנתאנה לזה, רק ש"כך עלה ברוצנו", אך עם כל זה, לזאת היה הפונה בודאי. ואיך ממשכים גילוי זה ודירה זו "בתחתונים"? - הוא על ידי בחינת אתכפאי ואתהפכא.

כמשל המלך בשר ודם, שרוצים לעשות לו דירה נאה, שצריכים לפנות החיכל מכל לכלוך וטינוף כו', ואחר כך לסדר שם פלים נאים - מטה ושולחן, כסא ומנורה - כן עבודת האדם. כמו שפתיב (בראשית ב, טו): "ויניחהו כגזעו לעבדה ולשמרה", ואמרו רז"ל: "לעבדה" - זו רמ"ח מצות עשה, "ולשמרה" - זו שפ"ה לא תעשה.

דהיינו: הלא תעשה הם לכער הרע, ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו ועוד), שלא יהיה שום לכלוך וטינוף חסד ושלוש; והמצות עשה הם, על דרך משל, תיקון

4. [ענין ביהר קדושים, דף פ"ו, עמוד א'].
5. [ענין מה שנתבאר לעיל פרשת קת, בדבור המתחיל "על כן יאמרו המושלים", מענין זה. וענין לעיל ריש פרשת שלח].

1. [נאמר בשבת פרשת בלק, "יד תמו תסיד באולע).
2. [ענין ביהר בלק, דף ר"י, עמוד ב', ובפרשה וישלח, דף קע"ד, א'].
3. (שילוב הפסוקים ושערו מה, יב: "שמע אלי יעקב", שם מה, א: "שמע יעקב עבדי").

את כל האברים – שמכריח מן הראש עד הירכיים, ועל ידו נמשך החיות מהמוחין לכל האברים. שהאברים מחוברים בצלעות, והצלעות בחוליות, והחוליות בחוט השדרה; והחוט אינו בכלל האברים רק שהוא המקשר בו, ומתחיל מהמוח ומתפשט עד הרגלים. ולכן אם נפסק חוט השדרה – כו'.⁹

כמו כן הנמשל בבחינת המצות, שהם "רמ"ח אברים דמלפא", הנה אמרו רז"ל: "מצות צריכות כווננה". וה"כווננה" היינו בחינת התפלה, שהיא בחינת כוונה ופנימית להמצות, והיא עיקר המעמד ומקיים את הרמ"ח מצות עשה; והיא כמשל החוט השדרה, שהוא המעמד ומקיים את האברים, אף על פי שהוא בעצמו אינו ממנין רמ"ח אברים.

והענין:

שעיקר המכוון בתפלה הוא, שמבקשים שיהיה אור אין-סוף ברוך-הוא שלמעלה מהשתלשלות – "ברוך" ונמשך למטה בבחינת השתלשלות. והוא "ברוך" אגתה הו"ה": היינו שמבקשים שיהיה התהוות והמשכת שם "הו"ה" מבחינת "אתה", שהוא אור אין-סוף שלמעלה מעלה מ"שם הו"ה". כי שם הו"ה מורה על השתלשלות המדרגות: יו"ד – צמצום, ה' – התפשטות, וי"ו – המשכה כו'. ובחינת ההארה הנמשך בהשתלשלות מדרגות אלו, הוא הארה מצומצמת לבר לגבי האור אין-סוף שלמעלה מהשתלשלות.¹⁰

וזהו ענין הפקשות בשמונה-עשרה: היינו שיהיה ברכה והמשכה הארה רבה ועצומה מלמעלה מסדר השתלשלות – דהיינו "ברוך אתה", והיינו בבחינת שם "הו"ה"¹¹. ו"רופא חולי עמו ישראל", ו"מברך השנים" על דרך משל, הוא הפלי שבו מתגלה אלקותו ותברך

וסידור כלים נאים, שעל ידי זה יהיה ה"דירה בתחתונים", שהוא ענין גילוי והמשכת אור אין-סוף ברוך-הוא למטה (לעמיד-לבא. ועתה – התמשכה בעולם). וזהו שנקרא "עבודה" – לשון תיקון, היינו שעל ידי עבודתנו, אנו ממשכים שיהיה הגילוי למטה, שאנו מתקנים תיקון זה על ידי עבודתנו.⁶

וזהו ענין "רמ"ח פקודין – רמ"ח אברים דמלפא", שהם כלים להשראת אור אין-סוף ברוך-הוא – כמו שהאברים הם כלים לאור וחיות הנפש. וזהו שאנו מברכים: "אשר קדשנו במצותיו כו".:

ב. והנה "עבודה שבלב זהו תפלה". והיא דרבנו, ואינה ממנין המצות דאורייתא, כדמשמע בגמרא בפרק ג' דברכות (דף כ', עמוד ב').⁷

וצריך להבין זה, דהלא רז"ל במשנה וגמרא פרק ב' דברכות, דף י"ו, החמירו הרבה יותר בכוונת התפלה אפילו מכוונת קריאת-שמע הנמנית ראשונה בתרנו, מצות דאורייתא, והיינו מפני שהיא "דברים העומדים ברומן של עולם" – בפרק קמא דברכות (דף ו', עמוד ב'),⁸ ואם כן, מהו שאינה ממנין המצות?

והענין יובן, בהקדים: כי הנה י"ח ברכות דשמונה-עשרה הן כנגד ח"י חוליות השדרה, שבתוכן נמשך החוט השדרה, כנגד מהוה, ובגמרא ברכות (דף כ"ה, עמוד ב').

והנה על דרך משל באדם: יש כגופו רמ"ח אברים הנמנין במשנה סוף פרק קמא דאהלות: "שלישים בפיסת הרגל כו", ח"י חוליות השדרה כו";

אך החוט השדרה עצמו הנמשך בתוך החוליות – אינו ממנין האברים. ועם כל זה, הוא המעמיד ומקיים

9. וענין פתוספות דברכות דף כ' ריש עמוד ב'. וב"ספר מצות קטן" כתב שמצוה להתפלל בעת צרה.

8. [וענין מה שנתבאר בפרשה וחי, על פסוק "יהיה אמת". וענין מה שנתבאר גם כן מענין התפלה: בדבור המתחיל "שימי כחותם". ובפרשה בראשית, סוף דבור המתחיל "השמים כסאי". ובפרשה בהר, על פסוק "את שבתותי תשמורו". ובפרשה חקת, בענין "תפנה ותבונן עיר סיוון כו".]

9. (מרחק. חולין דף מב עמוד א).

10. [וענין מה שנתבאר בפרשת שלח, על פסוק "אני הו"ה אלתיכם", בענין "שמו הגדול" כו'. ובענין "יהיה הו"ה לי לאלקים".]

11. [וענין מה שנתבאר במקום אחר, בפירוש "מפעמים קראתי הו"ה". וענין ב"עין חיים", שער כ"ב, סוף פרק ה', בענין "ד' פרעות וד' זקיפות שבשמונה-עשרה". וב"פרי עין חיים".]

6. [ענין מה שנתבאר מענין עבודה, בפיואר על פסוק (זכרה ה, ב) "ראיתי והנה מגורת זקב", שבדי להמשך הגילוי גם למטה, מוכרח להיות התמשכה מלמעלה מסדר השתלשלות, ומלמעלה משרש האור והחיות הנמשך בהעלמות כו'.

וענין מה שנתבאר: על פסוק "ואלה המשפטים", בפירוש "שש שנים יעברו". ועל פסוק "לא תהיה משפלה", בפירוש "ועבדתם את ה' אלקיכם כו". ובפרשת שלח, על פסוק "וימצאו איש מקושש עצים", בענין פירוש "פולחן דרחימותא כו". ובפרשת שמות, בדבור המתחיל "קול דודי", בענין "עבודה קשה כו' ובכל עבודה בשדה".]

7. [ענין ב"קמץ אברהם" סימן ק"ו]. [בשולחן ערוך שם: "שהיא מצות עשה". וכתב ה"קמץ אברהם": כן כתב הרמב"ם, דסבידא ליה התפלה מצות עשה דאורייתא היא, דכתיב: "לעבדו בכל לבבכם וכו'". אך מדאורייתא די בפעם אחר ביום ובכל נוסח שצדקה... והרמב"ם סובר – תפלה דרבנו, וכן דעת רוב הפוסקים.

בהחוטא עצמו.

ועיין ב"פרדס" בסופו, שער ל"א, פרק ח' בענין ח"י חוליות, שהם נגד ג' ווי"ן ד'ויסע, ויבא, ויט"ו¹⁴; ג' אבות; חו"ת, שהם פלים לבחינת הדעת הנמשך לתוכן ממוח הדעת על ידי חומ"ה שדרה כו'.

ועיין מה שנתבאר לעיל בפרשת יתרו, בדבור המתחיל "אלפי שנאו", שהן בחינת ב' מיתין דמ"ט – ט' ספירות מלמעלה למטה וט' ספירות מלמטה למעלה. והט' ספירות הן גם כן רק בחינת 'פלים' להמשכת האור מאינסוף ברוך הוא, שהוא בחינת 'נשמה' להן. כמאמר התיקוני זהר: "והיא¹⁵ נביעו איהו פנשממתא לגופא כו'".

ואם כן, מה שכתוב בנקרא, ד"ח"י ברכות הם כנגד ח"י חוליות, כוונתם שלכך תקנו ח"י ברכות, שהם ח"י פלים דייקא, כנגד ח"י חוליות כו'; אבל עיקר המכוון שבמצינת התפלה, שיהיה המשכת אור אינסוף ברוך הוא בפלים הנ"ל – הוא על דרך משל בחינת החומ"ה שדרה עצמו, שנמשך מן המוח שבראש – למטה; וכך הוא ענין המשכת אור אינסוף מבחינה שלמעלה מהשתלשלות להתלבש בבחינת השתלשלות כו'. ולכן אתי שפיר דאינה מפנין רמ"ח מצות עשה. והיינו שה"ח"י חוליות" הם רק פלים, אבל היא עצמה – בחינת חומ"ה שדרה.

תדע, דאם לא כן, הנאמר שהתפלה נמנית בח"י מצות מתר"ג, שהרי ח"י חוליות הם ח"י אברים כמנין רמ"ח? אלא ודאי התפלה עצמה היא בחינת חומ"ה שדרה, רק שנמשך בח"י פלים הנ"ל.

"ומאן דלא פרע במודים נעשה שדרתו נחש" – לפי שעל ידי הפריעות וההשתחואות, שהוא בחינת הביטול – והו ענין "מודים", הודאה וביטול – על ידי זה דוקא ממשויכים האור בהפלים, "ח"י חוליות השדרה". ולכן איתא בזהר (משפטים, דף ק', עמוד א'. ובפרשת שלח, דף קס"ד, עמוד א') ד"מאן דלא פרע במודים אינו חי לעתיד", כמו שהביא ה"פרי חדש" באורח חיים" סימן קי"ג, והיינו לפי שאינו ממשך חיות ונשמה בבחינת ח"י, שהם "ח"י חוליות כו'":

(*) על פי ישעיהו נה, י: "יבד הנשם . . . מן השמים . . . והולידה והצמיחה".

13. ועיין ב"תיקוני זהר", תיקון ו'.

14. (שמות יד, יט – כא: "ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם, ויבא בין מכתה מצרים ובין מכתה ישראל . . . ויט משה את ידו על תים").

15. (בסדר "תורה אור": "והיא").

למטה בנשמיית, כשנותן חיים ובכריות לחולים, ו"ברכה על פני האדמה כו"¹². נמצא, שכל בקשות שבשמונה עשרה הם פלים לגילוי אלקותו ותברך ממש למטה.

ועוד, פידוע ומבואר בזהר ד"לית ברכתא שריא באתר ריקניא". דהיינו, שאי אפשר להיות המשכת האור אלא אם כן יש פלים שישירה בהן. לכן אנו מבקשים ענינים – רפואות החולי וברכת השנים, וכן כל הברכות דשמונה עשרה – שהם פלים שבהם יהיה השראת אור אינסוף, אבל עיקר המכוון הוא: "ברוך אתה ה'" – שיהיה המשכת אור אינסוף¹³.

וזהו שאמרו רז"ל ש"ח"י ברכות דצלותא" הם כנגד ח"י חוליות שבשדרה. רצונם לומר, שהם פלים להמשכת וגילוי האור אינסוף הנמשך על ידי התפלה – כמו שהחוליות הם פלים לחומ"ה שדרה הנמשך ממוח שבראש לתוכן, ונקרא על פי הפלה "המשכת המוח" – וכמו בחוט השדרה נמשך מוח. ועל פי חסידות נקרא "המשכת הדעת" – התנגלות אלהות למטה כמו למעלה.

[והשתא אתי שפיר – דלכאורה מהנקרא יש סתירה למה שנתבאר בהטעם שהתפלה אינה ממנין רמ"ח מצות עשה – לפי שהיא בחינת חומ"ה שדרה, שאינו ממנין רמ"ח אברים, והרי הנקרא אמרה שח"י ברכות דשמונה עשרה הם כנגד ח"י חוליות השדרה, והחוליות הם ממנין רמ"ח אברים, כנזכר לעיל בשם המשנה דאהלות?]

אך הענין מוכן ממה שנתבאר, דבתפלה יש ב' דברים, היינו:

א' – הוא עיקר המכוון בהתפלה, והוא מה שמבקשים ברוך אתה ה'" – שיהיה גילוי אור אינסוף ברוך הוא.

וב' – הן הבקשות עצמן – להיות "רפא חולים" ו"מברך השנים", שהן רק פלים לאור ההמשכה. והפלים הן בחינת ח"י ברכות, כמו שחוליות השדרה הן י"ח, והן פלים לחומ"ה שדרה שהיא עיקר החיות, כמו שכתוב בפרק "אלו מרפאות"⁹, שבו תלוי המרפאות, מה שאין כן "גשבר השדרה ולא נפסק החוט שלה – כשרה", לפי שעיקר החיות הוא

12. ועיין מה שכתוב ב"אגרת הקדש" קרוב לסוף (קונטרס אחרון סימן ד), בדבור המתחיל "להבין מה שכתב ב'פרי עץ חיים":

"התפלה היא המשכת אור אינסוף ברוך הוא לבי"ע דיוקא, לא בדרך התלבשות בלבד, רק האור ממש – לשנות הנבואים מכות שהם, שיתרפא החולה ויבד הנשם משמים לארץ וילידה ויצמיחה". מה שאין כן בתורה ומצות – שאין שניו בקלף התפילין כו'. עיין שם.

וזהו "וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמְלָאוּ" (משלי כו, ד): "חֲדָרִים" הן הכלים, שכללותן ג' בחינות: חסד, דין, ורחמים – ראשי-תיבות "חדר". וזהו ענין ג' קוין שהם כללות מעשה המצות – "על שלשה דברים העולם עומד כו". אך הן בחינת כלים וחדרים, וכדי להיות "חדרים ומלאו", דהיינו המשכת האור בכלים, זהו על ידי ה"דעת" שהוא התפלה. ולכן התחלת י"ב ברכות אמצעיות דתפלה הוא "חונן הדעת" כו²⁰.

ולכן התפלה אינה כמנין המצות דאורייתא: פי המנין שאנו מונין – היינו הכלים והאברים; אכן התפלה, שהיא הפוננה, אינה שייך למנותה בפני עצמה פי היא "נשמת הכלים". ועל דרך שכתב ב"עץ חיים" שער כ"ב, פרק א, אות ד, בענין הדעת, שאינו במנין עשר ספירות: "פי אין אנו מונין אלא מה שיש בו כלי, אבל הדעת – בחינת נשמה בלי כלי כו". ענין שם²¹.

אך הנה, ענין מעלת תלמוד-תורה ש"כנגד כולן", היינו שהיא בחינת פנימית הכלים, והמצות הם 'חיצוניות הכלים'; צדקה וגמילות-חסדים – "חסד – דרועא ימינא כו".

²² ובמקום אחר נתבאר, איך שהתורה היא למעלה מהתפלה, אף שהתפלה היא המשכת הדעת – פי יש פנים ואחור: פנים הוא בחינת עסק התורה, פי "אורייתא מחכמה נפקת", ו"חכמת אדם תאיר פניו"²³ (קהלת ת, א).

אך מקודם לזה צריך להיות בחינת "אחור"²⁴, בחינת "לכתוב אחרי כו" (ירמיהו כ, ב), ו"אחור" היינו בחינת תפלה. פי ח"י ברבאן דגלותא, שהם כנגד ח"י חוליות שבשדרה, שבהם נמשך חוטי-השדרה – כל זה הוא בבחינת "עורף" ו"אחוריים". וכמאמר ר"ל: "כמין שני פולין מונחין על פי הקדרה", דהיינו מקום חפור הצואר והגלגלת בעורף, ושם נמשך החוטי-השדרה ממוח הדעת.

פי "תלת מוחין" – חב"ד – ש"בתלת חללין דגלגלתא": ב' מוחין – חכמה ובינה הם מלפנים, ומוחי-הדעת ב"אחוריים", באמצע כ' המוחין – חכמה ובינה;

ג. והנה ח"י חוליות הנ"ל הם כלים פנימיים, ומהם מתפשט אחר כך האור ב' חיצוניות הכלים, ומספר כולם רמ"ח, שהם רמ"ח מצות-עשה, שנקראו "רמ"ח אברים דמלפא", שהם בחינת אברים וכלים להמשכת האור¹⁶. וזהו ענין הנזכר לעיל שה"מצות צריכות פוננה", והתפלה היא בחינת הפוננה בכלל.

והענין, פי אנו אומרים: "אשר קדשנו במצותיו", שעל ידי המצות ממשיכים גילוי בחינת קדושה עליונה דאור אין-סוף – למטה, לכן צריכים "פוננה", פי המצוה היא האבר והכלי, והפוננה הוא המשכת האור בתוך הכלי¹⁷.

וזהו שבדרך כלל התפלה היא הפוננה, לפי שבה ועל ידה נמשך כללות גילוי האור. שזהו ענין "ברבאן דגלותא" – "ברוך אתה ה'", שממשיכים להיות "ברוך ונמשך אתה" – אור אין-סוף ממש, והיינו על ידי שם "הו"ה".

ואחר כך על ידי קיום המצות כל היום ממשיכים האור בפרט – להתלבש במצוה פרטית, שהיא אבר אחד מ"רמ"ח אברים דמלפא"¹⁸, והוא ממש כנ"ל במשל החוטי-השדרה, שבו נמשך החיות מן המוחין, אשר במוחין היא עיקר משכן והשראת הנשמה, ומשם נמשך החיות בחוטי-השדרה הנמשך ממוח הדעת, ואחר כך נמשך ממנו בכל רמ"ח אברים.

וזהו ענין "ברפת המצות", שהיא בחינת הפוננה בפרט לכל מצוה: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו כו", שיתיה נמשך המשכה זו באותו אבר וכלי מ"רמ"ח אברים דמלפא" שהוא המצוה ההיא¹⁹.

אך כללות הפוננה והמשכת האור, זהו בחינת התפלה, שהיא בחינת נשמה וחיית למעשה המצות. ולכן, ההולדה להוליד בדומה לו ממש, שהיא המשכה ממהות הנפש ועצמותה המלוכשת במוחין – הוא נמשך על ידי חוטי-השדרה דייקא.

21. וענין מה שנתבאר בפירוש לשון "פוננה", על פסוק "צוארך בחוים".
22. וענין מה שנתבאר עוד מענין תפלה ותורה, על פסוק "פי תבאו אל הארץ [.] ושבתה הארץ", בפירוש מאמר ר"ל "אשרי מי שבא לבאן ותלמודו בידו".
23. וענין מה שנתבאר על פסוק "צאינה וראינה", בענין "להצחיל פנים משכון".
24. וכמו שנתבאר על פסוק "וכור את אשר עשה לך עמלק".

16. [וענין מה שכתוב מענין "רמ"ח אברים וכלים" – בביאור על פסוק "משה ודבר", בפרשה יתרו].
17. וכמו שנתבאר ב"ספר של בינונים" פרק ל"ח בהנחה, בשם ה"עץ חיים".
18. [וענין מה שנתבאר על פסוק "אם בחסתי מלכו ואת מצותי משמרו"].
19. וענין מה שנתבאר מענין גודל מעלת הכלים, בביאור על פסוק "וקבל היהודים".
20. וענין מה שנתבאר על פסוק "ואלה המשפטים".

ממש, שלמעלה מבחינת אברים. ולכן התפלה, אף על פי שהיא הדעת, נקרא "אחור" לגבי חכמה-עילאה ממש כו'.

וכן כתוב בהלכות תלמוד-תורה, שהידיעה היא מצוה בפני עצמה, והדבור וההגיון בה – מצוה בפני עצמה.

וגם כמו שנתבאר במקום אחר, על פסוק (משלי ה, ח) "סלסלה ותרוממוך", שהתורה נקרא לבושים: "עומה אור כשלמה" (תהלים קד, ב); "לבושיה פתלג חור" (דניאל ו, ט);

אכן על ידי עיון התלמוד, שזהו פירוש "סלסלה" – על ידי זה מתרוממת נפש האדם לבחינת מקור התורה, שהוא בחינת "שער רשיה כעמר נקא" (דניאל ו, ט), למעלה מבחינת "לבוש", שהיא נוגעת לעצמיות אור אינסוף ברוך-הוא ממש.

ומכל מקום, התפלה, אף שנקרא "אחור" לגבי בחינה זו, אף על פי כן אי אפשר לראות ולהמשיך מבחינת "פנים" כי אם על ידי שיהיה תחלה הרצון בתפלה כו'.

כמו על דרך משל באדם, אף שהטפה נמשכת מהמוח, מבחינת חכמה, מכל מקום אי אפשר שיהיה המשכה זו מהחכמה כי אם על ידי הדעת, "והאדם ידע" (בראשית ה, א), בחינת התקשרות כו' – כפי התפלה, בתקיעת הדעת בהתבוננות גדולה ה', והתקשרות בבחינת ביטול, על ידי זה כשעוסק אחר כך בתורה ממשיך מבחינת חכמה-עילאה. ועל זה נאמר (ישעיהו כו, ח): "יעשה שלום לי כו'" – המשכת החכמה-עילאה בכנסת-ישראל כו'.

ועוד זאת, כי "יש תפלה ויש תורה": היינו, יש בחינת אהבה שמיונבלת בכלי, והיא בחינת מדות הנמשכים מהשכל על ידי הדעת; אכן בחינת "ככל מאדך" ו"רעותא דליבא", היא בחינת מדות שלמעלה מהשכל, הנמשכים על ידי דעת-עליון כו'²⁷, ועל ידי זה מעורר וממשיך מבחינת פתח, שלמעלה מהחכמה שהיא התורה²⁸ :

ד. והנה כל סדר התפלה שעד שמונה-עשרה היא הכנה לשמונה-עשרה. דהיינו כדי שיוכל להתפלל שמונה-עשרה בכונה, מרעותא-דליבא, שבאמרו "ברוך אתה ה'" והיה הפקשה באמת, שיהפוך מרעותא-דליבא שיהיה גילוי שם הו"ה. לכן, כדי שייגע האדם למדרגה

ומבחינת הדעת נמשך בחינת האהבה-ויראה שבתפלה, כי "ואהבת" – לשון "אבה", שהוא רצון. ונמשך מהדעת, שממשיך בחינת רצון-העליון, כי דעת הוא לשון רצון, שדעת ורצון הכל ענין אחד. כמו שכתוב (עמוס ג, ב): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות כו'", שהפירוש: שבחר ורצה בנו, כי דעת – לשון התקשרות והתקשרות כו'. ולכן בחינת "ואהבת" – לשון רצון – נמשך מבחינת הדעת והתבוננות בתפלה.

אך הרצון הוא עדיין בחינת "אחורים" לגבי התענוג-עליון שהוא בחינת "פנים". ועל מעלת הרצון נאמר (שמות לג, ג): "כי עם קשה עורף אתה". וזהו ענין "בעבודה קשה" (שמות א, יד), ש"עבודה שבלב זו תפלה" – לצעוק אל ה', צריכה להיות 'קשה' – לעמוד נגד כל מונע מביט ומבחוץ כו'. כמו שנתבאר במקום אחר. וזהו ענין "קשה עורף הוא", ועל כן "וסלחת" – המשכת "ג מדות הרחמים" שאחר שמונה-עשרה.

אך על ידי התורה נמשך בחינת "תאיר פניו" – התגלות תענוג-עליון, כמו שכתוב (משלי ח, ל-לא): "ואהיה שעשועים כו', ושעשועי את בני אדם כו'". והיינו על ידי התעוררות הרצון בתחלה על ידי התפלה דיוקא²⁵. כי התענוג – הוא שיך אחר מילוי הרצון, שבשנתמלא רצונו – כו'; מה שאין כן אם לא היה לו תשוקה – כו'²⁶.

– כל זה נתבאר במקום אחר, וצריך עיון לקשר זה עם מה שכתוב כאן.

ויש לומר, כי "יש תורה, ויש תורה": היינו, כשעוסק רק פרק אחד שחריט, ופרק אחד ערבית, בהלכות פסקות לקיים מצות "והגית בו כו'" (יהושע א, ח), אם כן היא מצוה על דרך כל המצות, שהן בחינת אברים וכלים; רק שמכל מקום היא בחינת אברים הפנימים – שהחיות תלוי בהן ממש. ולכן "לא יותר על ביטול תורה כו'". ומכל מקום, התפלה, שהיא המשכת הדעת, נקרא 'אור' לגבי אברים הפנימים גם כן.

אבל כשעוסק רוב היום בתורה, להגיע למצות ידיעת התורה בעיון התלמוד, אז תורתה היא בחינת חכמה, "מוחא"

25. וכמו שנתבאר במקום אחר על פסוק "הכללי עינים".

26. (תורה אור ויהי מו, ג: כי התענוג הוא שיך אחר מילוי הרצון, שבשנתמלא רצונו וקפצו מה שהיה חושק ומתאהב – אז יתענג, מה שאין כן אם לא היה לו תשוקה כל כך – אין התענוג אצלו כל כך גם בהיות אצלו הדבר ההוא. וראה לקמן תבא מ, א).

27. כמו שנתבאר במקום אחר – פרשת תולדות, בביאור על פסוק "מים רבים".

28. וכמו שנתבאר במקום אחר – בביאור על פסוק "ששים קמה מלכות כו', אחת היא יונתי כו'", נבי ענין "הסידים הראשונים שהיו שורין בתפלתן מ' שעות ביום כו'". עיין שם.

ועל ידי זה יבא לבחינת "ויצטקו אל ה' בצר להם" (תהלים ק"ו, א), להתעורר בתשובה מרעותא-דליבא לשוב אל ה' ממש. והווי בחינת "ואהבת" [...] בכל לבבך" שבקריאת-שמע. ועל ידי כל זה יוכל לבקש אחר כך באמת לאמתו בשמונה-עשרה: "ברוך אתה ה'", שיהיה גילוי אור אינסוף ברוך-הוא שלמעלה מהשתלשלות – למטה.

וכל זה הוא ענין "עבודה שבלב" – זו תפלה. ואחר כך צריך להיות כלים לגילוי האור. והווי ענין "לעבודה" (בראשית ב, טו) – "זו רמ"ח מצות-עשה", להמשיך האור בכלים להיות "דירה בתחתונים".

והנה אמרו רז"ל: "פה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם-הזה, מכל מי העולם הבא". כי עולם-הבא הוא רק בחינת "זיו השכינה", היינו זיו והארה בעלמא שמוזה נהנין הנשמות ומתענגין. אבל על ידי התשובה – ממשיכים גילוי אינסוף ברוך-הוא ממש, שהוא מקור האור והזיו, שאינה אלא הארה לבר.

וזה ענין מה שאמרו רז"ל על פסוק (בראשית ב, טו) "וינחהו בגרעין לעבדה" – "זו רמ"ח מצות-עשה": שעל ידי המצות ממשיכים תוספת אור רב בגרעין מאינסוף ברוך-הוא, שהוא מקור הזיו. והווי העבודה של הגרעין – שמוסיפים בו אור רב על ידי המצות כו'³².

והנה מכל זה נתבאר פירוש וענין לשון "עבודה", מה ענינה – שהוא להמשיך גילוי אור אינסוף למטה, "דירה בתחתונים", וכן תוספת אור בגרעין כו'. והיינו על ידי קיום המצות עשין ולא-תעשה.

אך "מצות צריכות פזונה", והיא בחינת התפלה, "ברוך אתה ה'", להמשיך האור על ידי "עבודה שבלב", וכמו שכתוב (איוב לז, יד): "אם ישים אליו לבו, רוחו ונשמתו אליו יאסף". וכדי שיהיה הפקשה בשמונה-עשרה: "ברוך אתה ה'" באמת לאמתו, צריך להיות תחלה פסוקי-דומרה, וברכות קריאת-שמע, וקריאת-שמע עצמה, וכנ"ל.

זו, תיקנו רז"ל מתחלה לומר פסוקי דומרה וברכות קריאת-שמע, כמאמר רז"ל: "לעולם יסדר אדם שבתו של מקום, ואחר כך יתפלל". והענין:

כי הנה פסוקי-דומרה ו"ברכת יוצר" מזכירים אנו מן השירה והשבח שהמלאכים משבחים ואומרים ביראה ג' פעמים "קדוש כו'". דהיינו איך שהוא יתברך קדוש ומובדל ואינו מושג, ד"לית מחשבה תפיסא ביה", ו"אין ערוך אליו" כלל. והאופנים ברעש גדול – מזה שמשויגים קצת איך שהוא קדוש כו'.

והנה המלאכים נקראו "עומדים", כמו שכתוב (זכריה ג, א): "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה". וכגודע בפירוש ענין "עצי שטים עומדים" (שמות כ, טו). והיינו שהם רק במדרגת ובחינת "רגלים" בלבד²⁹, וישראל שלמטה, הם בבחינת ומדרגת ה"ראש", כי ישראל היינו 'ליראש' – ישראל עליו במחשבה.

ולכך, כאשר ישים האדם אל לבו³⁰ איך שבחינת המלאכים ואופנים כו', אשר הם בחינת "רגלים" לבר – עומדים באהבה ויראה גדולה, וברעש גדול אומרים 'קדוש' ו'ברוך' כו', מהתפעלות בהשגתם בגדולת איך סוף ברוך-הוא;

וישראל, שהם בחינת ה"ראש", הם בבחינת שניה, וכמו שכתוב (תהלים קכ"א, א): "היינו כחולקים" – שאחר התפלה חולפת ועוברת האהבה, רק כל ישעו וכל חפצו למלאות צרכי הגוף, ועושים מצרכי הגוף עיקר כו',

– על ידי זה יתמרמר לבו מאד בקרבו, מירידה זו שירדה הנשמה "מאיגרא רמה כו'", "עליונים למטה כו'³¹, ויתעורר מזה לצעוק אל ה' בצר לו, מנקודת לבו, ברעותא-דליבא אליו יתברך.

וזהו שאמרו רז"ל: "אין עומדים להתפלל אלא מתוך כבוד ראש", היינו בהתבוננו בירידה גדולה זו, שה"ראש" נשפל מאד למטה, "שכיבת לעפרא"³², וזהו "כובד-ראש", ומזה יבא לידי הכנעה ושפלות גדולה, והיינו פירוש "כובד ראש" כפשוטו;

32. (ראה זתר במדבר קיט, ב: "רישא כפיה לעפרא". וב"עין חיים" (שער מיעוט תורה) שער ל"ו, פרק ב', ועוד: "וזהו מאמר בויהר פרישת במדבר דף ק"ט... שהם רישא דלה וידו בקליפת ושכיבא לעפרא". וב"מקדש מלך" תני שרה קבר, א: "וזהו שכתוב פרישת במדבר רישא שכיבת לעפרא").

33. (וענין מה שנתבאר מזה, בביאור על פסוק "ויבדד משה אל ראשי המפות").

29. (וכמו שנתבאר גם כן על פסוק (אסתר ה, ג) "ותפל לפני רגליו, ותברך ותתחנן לו כו'". והוא מבואר בויהר (פרישת לך לך, דף פ"ו, עמוד א'): "מאן דגילוי? אליו מלאכין כו'").

30. (על פי שמואל א' כה, כה: "ישים אדני את לבו". ושעריה מב, כה: "ישים על לב").

31. (בבא בתרא י, ב).

כמו "ואיש און מחשבותיו" (ישעיהו נה, ז) - שהוא מחשבות ו"הרהורין בישין" שלעומת בחינת מחשבה טובה ותפלה, שהיא עבודה שבלב ובחינת מחשבה דקדושה. והוא "און אם ראיתי בלב" (תהלים סו, יח);
וכן בדבור שלעומת זה - כמו שכתוב (תהלים לו, ד):
"דברי פיו און ומרמה";

וכן במעשה - כמו שכתוב (ישעיהו לא, ב): "פועלי און". וכשהאדם מתבונן בתפלה, ב"חב"ד" שבפשו, בגדולת ה', עומדים כנגדו מחשבות זרות דסמרא אחרא, שהם מחשבות "איש און" הנ"ל, והרהורין הרעים³⁸;

אמנם גדול כח בחינת יעקב גם מצד עצמו, כי יש יתרון להקדושה על סמרא אחרא "פיתרון האור כו"³⁹, והעיקר כי "ה' אלקינו עמו" (במדבר כג, כא), והוא העור מלמעלה.

והוא "לא הביט און ביעקב": שלא יוכל האון להביט בבחינת יעקב ולבלבלו, כי לא יוכל לו, אלא נפל ופול לפניו⁴⁰.

ה. "ולא ראה עמל בישראל" (במדבר שם): פירושו: דוה מעלה יתירה בבחינת "ישראל", מה שאינו בבחינת "יעקב". דאילו בבחינת יעקב, "לא הביט" ה"און" כנ"ל, אבל וגיעה ימצא בו; שיעקב הוא בחינת "עבדי"⁴¹, והעבודה הוא ענין עמל וגיעה, "לאפפייא לסמרא אחרא", ו"לאהפכא חשוכא כו" על ידי התפלה והמצות כנ"ל.

והיינו בכל "ששת ימי המעשה" (תקאל מו, א), כמו שכתוב (שמות ב, ח): "ששת ימים תעבוד". דהיינו, כמו על דרך משל המלאכות גשמיים, החורש, והזרע, והקוצר כו' - כך הוא בעבודת ה' בתפלה, בכל "ששת ימי המעשה" צריך להיות בחינת עבודה זו ביגיעת הנפש וגיעת בשר, להתבונן בגדולת ה', ולהוליד אהבה ויראה

והנה כל זה הוא בחינת ומדרגת "יעקב עבדי" (ישעיהו מד, א), שהוא המשיך להיות בחינת "ידה בתחתונים" על ידי תפלה ומצות. לכן נקרא "יעקב" - שהוא בחינת "ר' יעקב". והיינו על דרך משל חוטי השדרה הנמשך מהמוח ומתפשט עד הרגלים, לפי שהחוט מגיע עד גיד הנשה, ושם הוא מתפצל ויורד ברכים ורגלים - והוא ענין הי"ד שנמשך עד בחינת יעקב.

והנה הי"ד הוא "נקודה אופקא דלית ביה חיוורא כלל"³⁴, והוא נמשך מבחינת "ישת חשך סתרו" (תהלים יח, ב), שמורה על בחינת "סתיו" - שאינו מושג כלל. והעבודה הוא להמשיך בחינה זו למטה, דהיינו להתלבש גם בעולם הזה ממש, שהוא בחינת "עקביים". והיינו על ידי המצות מעשיות, שנעשו מדברים גשמיים ממש, דבחינת עקביים, ואור אויסוף ברוך הוא שורה ונמשך ומתלבש בהן. והוא י"עקב: שהי"ד מתלבש בבחינת עקביים³⁵.

אך כדי להמשיך זה על ידי המצות, צריך להיות בתחלה התפלה, שהיא בחינת התעוררות רעותא דליבא. כי יש ד' מדרגות: רצון ומחשבה, דבור ומעשה. וכדי להמשיך מבחינת הי"ד - למטה, שהוא בחינת גילוי והמשכת רצון העליון המלוכש בחכמה ועילאה, היא דוקא על ידי רעותא דליבא, בחינת "ועמד לא חפצתי" (תהלים עג, כח).

ועל ידי זה ממשכים אחר כך גילוי בחינת רצון העליון על ידי המצות, להיות "אשר קדשנו במצותיו וצונו", שיומשך בחינת קדש העליון, שהוא בחינת י"ד הנ"ל - למטה. ולכן אמרו רז"ל³⁶: "על תפילתי שתהא סמוכה למפתי כו"³⁷.

והנה, על בחינה ומדרגה זו, ד"יעקב עבדי", נאמר (במדבר כג, כא): "לא הביט און ביעקב", פירושו "און" הוא - המרמה והרמאות:

34. נקודה שחורה שאין בה לוכן כלל. ראה זמר פרשתנו קצא, א: שחורה אני . . ועירו דנקודה חדא, (ומאי איהו - י) . . דלית באת דא חיוורא כגויה כשאר אתון . . דא, י' דלית בה חיוורו לגו'. ובתקונו זמר תיקון שבעים קבר, א: אוקמא . . גוון ותיקה דלא תפס בה גוון כלל . . ורזא דמלה ישת חשך סתרו'.

38. [ועיין בוהר פרשת בלק, דף ר"א, עמוד א'. וב"מקדש מלך" שם].

39. ("מן החשך" קהלת ב, יג).
40. (על פי אסתר ו, יג: "לא יוכל לו, כי נפול תפול לפניו").

[ועיין לעיל בפרשת וישלח, על פסוק (בראשית לב, כח) ו"אבך איש", גבי (שם, כו) "כי לא יכול לו": מפני שיעקב הוא י"עקב, יסוד אבא כו'. והוא ענין התפלה, שהוא המשכת הדעת שמבחינת יסוד אבא כו'. ועיין שם].

41. ("יעקב עבדי". ישעיהו מד, א).

34. נקודה שחורה שאין בה לוכן כלל. ראה זמר פרשתנו קצא, א: שחורה אני . . ועירו דנקודה חדא, (ומאי איהו - י) . . דלית באת דא חיוורא כגויה כשאר אתון . . דא, י' דלית בה חיוורו לגו'. ובתקונו זמר תיקון שבעים קבר, א: אוקמא . . גוון ותיקה דלא תפס בה גוון כלל . . ורזא דמלה ישת חשך סתרו'.

35. [ועיין מה שנתבאר סוף דבור המתחיל "וישב יעקב בארץ כו'". ובדבור המתחיל "הקבאים ירש יעקב").

36. (ברכות ה, ב).

37. (עוד יש לומר, כמו שנתבאר בפרשת אחרי, בדבור המתחיל "כי ביום הנה יכפר": כי תפלה ותורה וצדקה, הם נגד ג' בחינות - מחשבה ודיבור ומעשה. והוא ענין (ישעיהו מג, ז): "בראתיו, יצרתיו, אף עשיתיו". ולכן

בגדולת ה'. וכמו שכתוב (תהלים לד, ט): "מעמו וראו פי טוב ה'", וכתוב (תהלים קמ"ב, ב): "ישמח ישראל בעושו וגו'" 43. :
 ולכן "לא ראה עמל בישאגל": פי אין העבודה בכחינת
 "עמל" כלל, רק להתענג על ה', וקראת לשבת ענג"
 (ישעיהו נח, יג).

והפעם לזה שאין צריך בשבת לכחינת עמל ויגיעה
 הנ"ל שפחול, הוא:

פי הנה שבת אותיות תשוב. והיינו, שפחול הוא
 בחינת ירידת החיות – "רגליה יורדות כו" (משלי ה, ה).
 והיינו ששם 'אלקים' הוא המסתיר כו', וכנודע בענין
 "שמש ומגן כו" 44. לכן צריך להיות הצעקה בתפלה –
 לצאת מן ההסתור כו'. והוא פירוש "עובר אלגים": לתקן
 ההסתור וההעלם הנמשך משם 'אלקים', שלא יהיה
 מסתיר ומעלים.

אבל בשבת כתיב (בראשית ב, ב): "ויכל אלגים", פירוש:
 שכלתה בחינת ומדרגת מדת הצמצום וההסתור דשם
 "אלקים", ונמשך התגלות שם "הנו"ה" – "שבת
 להו"ה" 45 (שמות ב, ט).

וזהו שבת אותיות תשוב – עליות העולמות. לךד
 נקרא "שיר-אגל" ולא "שיר אלגים" – פי יוצאים
 מבחינת ההסתור כו'. ולכן אין שייך צעקה, רק אדרבה,
 ההתענגות בה' מן הגילוי שמתגלה בשבת.

וזהו גם פן ממש ההפרש בין בחינת "יעקב" לבחינת
 "ישראל" 46, וכמו שכתוב (בראשית לד, י): "לא יקרא שמך
 עוד יעקב פי אם ישאגל כו'", "פי שרית עם אלגים
 כו" (בראשית לב, כט). היינו שמשתרר על שם "אלקים"
 המסתיר, שלא יהיה מסתיר עוד, ויהיה גילוי שם
 "הנו"ה". והיינו על ידי שפכר נצח את הסתר הנפש
 בהכחית כו'.

וזהו שכתוב "הו"ה אלגיו עמו" – "עמו" ממש:
 ששבת מתגלה בנפשו בחינת אלקות בבחינת גילוי
 ממש, מה שאין פן בחול אין מתגלה אלקות בנפשו
 בבחינת גילוי, פי אם הוא צועק מנקודת לכבו לה',
 ורוצה שיתגלה בו בבחינת גילוי, אבל בשבת הוא הגילוי
 ממש, וזהו שכתוב (במדבר כג, כא): "הו"ה אלגיו עמו".

לה', ולהוציא מלבו הרצונות זרות דנפשיהבהכחית עד
 שיהיה לו רק רצון אחד לאביו שבשמים;
 שכל זה הוא על ידי מלחמה גדולה עם היצר. וכמו
 שכתוב בזהר: "שעת צלותא שעת קרבא".

ועל דרך שאמרו בספרי פרשת עקב: "סמוך לפלגין
 שלך לא כבשת, ואתה הולך ומכבש?! כו" – וכד: אם
 לא פעל להפך מדותיו הרעות ולהמשיך גילוי אלקות
 בקרב על ידי התפלה, איך יוכל להמשיך גילוי אלקות
 בעולם?!

על פן צריך תחלה לכבוש גופו ונפשיהבהכחית על
 ידי התפלה. וכמאמר רז"ל: "לעולם יראה אדם עצמו
 כאלו קדוש שורה בתוך מיניו, שנאמר (הושע יא, ט):
 'בקרוב קדוש'. ולכן צריך עמל ויגיעות נפש כדי
 שיוכל להיות גילוי אלקות בנפש, ואחר כך ימשיך גילוי
 אלקות בעולם.

ומזה הפעם אסור לאכול קודם התפלה – שאז עדיין
 ה"נשמה באפו" (ישעיהו ב, כב), ואיך יוכל לברר המאכל
 ולהעלותו?! – עד אחר התפלה, שאז מתפשטת הנשמה
 בכל הגוף, ועל ידי זה יוכל אחר כך להעלות המאכל
 ולברר הטוב מן הרע. ונקרא האכילה גם פן "מלחמה",
 כמו שכתוב בזהר: "על פום קרבא יוכל נהמא". והיינו
 להלחם עם היצר, שלא יהיה האכילה בתאוה רק לשם
 שמים, ועל ידי זה מברר הטוב כו' 42.

וכל זה הוא העבודה ב"ששת ימי המעשה". וזהו
 בחינת "יעקב עבדי", שהעבודה זו הוא עמל ויגיעה
 כנ"ל, והוא בחינת אתפייא. וזהו בחינת "עובר אלגים"
 (מלאכי ג, יח), כמו שכתוב ב"פינונים", חלק א, פרק ט'.

אבל בשבת, הוא בחינת "בשנתו את מעמו [...] ויגרשו וילך" (תהלים לד, א), ד"אתהפכא השוכא
 לנהורא", עד שהוא בחינת מנוחה, ואין נמצא בו עמל
 כלל, כמו שכתוב (בראשית ב, ג): "פי בו שבת".

וזהו בחינת "ישראל" – "שיר-אגל", שהוא השירה של
 בחינת "אל", דכתיב (תהלים נב, ג): "חסד אל כל היום".
 והיינו, שתפלה דשבת הוא התענוג מגדולת ה'
 שמתענגים ישראל בתפלה על ידי ההתבוננות וההשגה

44. (תהלים פד, יב): "פי שמש ומגן ה' אלגים".

45. וכמו שנתבאר במקום אחר – בדבור המתחיל "באתי לגני כו".

46. [ענין בזהר וישלה, דף קע"ה, א'].
 42. [ענין מה שנתבאר מזה בדבור המתחיל "כה הכרבו", בפרשת נשא].

43. [ענין מה שנתבאר בפרשת חקת, בפסוק (במדבר כא, יו) "אז ישיר
 ישראל כו" – ישראל דלעילא, וגילוי זה בשבת (לעיל סג, ב, סד, ג). וענין
 מה שנתבאר על פסוק (א, ט) "לסוסי", בענין "שלא דנטיף מעתיקא" (לקיטו
 תורה שיר השירים יא, ד). [ענין מה שנתבאר על פסוק "שיר השירים"].

וכן בכל יום יש מעין שבת – בקריאת שמע ותפלה, שאומרים "שמע ישראל כו"⁴⁸ :
 "ותרועת מלך בו":

הנה בפירוש "תרועת" יש שני פירושים: הא' – לשון שבירה ופירור, כמו "תרועט בשבט ברזל"⁴⁹. והב' – לשון חיבה וריעות, וכדפירש רש"י בחומש פאן. ושניהם אמת.

דהנה יש להבין: דפעם מצינו דכתיב (משלי כט, ד): "מלך במשפט יעמיד ארץ", ו"דינא דמלכותא – דינא" – שהוא מבחינת גבורות; ופעם כתיב (משלי טו, טו): "באור פני מלך חיים" – "אנפוי דמלכא נהירין" – בבחינת חיים?⁵⁰

אך הענין הוא, דיש ב' בחינות במדת מלך. וכמו שכתוב בזהר בפרישת ויחי (דף רל"ט, עמוד א'): כד מלכא יתיב על כורסיא – איקרי מלך עילאה, וכד נחית לעברוי – מלך זוטא איקרי⁵⁰.

שבימות החול, כשמתלבש בבי"ע – "מלך זוטא איקרי", וירידה זו הוא על ידי גבורות וצמצומים, כמו שכתוב (תהלים קמ"א, א): "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו". וכמו שנתבאר במקום אחר. ואזי "במשפט יעמיד כו", "דינא דמלכותא כו";

מה שאין בן בשבת הוא בחינת "כד יתיב על כורסיא"⁵¹, והיינו שבשבת הוא עליות העולמות, ובחינת מדת מלכותו עולה ומתייחדת בשרשה בבחינת אצילות, ועל זה נאמר "באור פני מלך כו", "ואנפיה נהירין בנהירא עילאה" על ידי התגלות עונג העליון מבחינת רעוא דכל רעיון, שמתגלה בשבת במדת מלכותו ותברך.

וזהו "תרועת מלך בו" – לשון ריעות וחיבה, דקאי אבחינת "ישראל", שהוא בחינת שבת, שאז ה' אלקיו נמו" ממש, שמתענג על ה' כו"ל. ונמשך בחינת "תרועת מלך בו", היינו גילוי בחינת ריעות וחיבה מבחינת רעוא דכל רעיון, שנמשך במדת מלכות, שהיא בנסת ישראל⁵².

[ועיין מה שנתבאר בפרישת תצוה, בדבור המתחיל "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך כו", ענין ב' המדרגות – בחינת פנים" ובחינת "אחור" שיש בקדושה, וזהו ענין ב' הבחינות ד"ישראל" ו"יעקב", ובחינת אחור דקדושה – עומד לנגדו בחינת עמלק, מה שאין בן בבחינת פנים כו. עיין שם.

והנה, "עמלק" ראשיתו הוא בחינת "עמל". ולכן ב"ישראל" דייקא נאמר "ולא ראה עמל בישראל כו", מה שאין בן בבחינת "יעקב", כיון שיעקב הוא עדיין בחינת עבודה ויגיעה דקדושה, על כן עומד לנגדו העמל דלעומת זה שמבחינת עמלק. אלא שלא יוכל לו כי "מלחמה לה' בעמלק כו" (שמות י"ז, טו). עיין שם.

אך אי אפשר להגיע לבחינת "ישראל", שהוא בחינת שבת, אם לא על ידי קדימת בחינת "יעקב", שהוא עבודה רחוק; על דרך "מי שפטר בערב שבת" דוקא, אז "יאכל בשבת".

ולכן "תקורא לישראל – יעקב אינו עובר בעשה" כמו "תקורא לאברהם – אברהם", משום דלא נעקר שם יעקב לנמרי מישראל, דהא "אהדריה קרא וקראו יעקב". והיינו מטעם הנ"ל, שאי אפשר להגיע לבחינת ישראל אלא על ידי קדימת בחינת יעקב. כי מתחלה צריך להיות עסק הביוריים שפחול לתקן ההסתר כו, שזהו עבודת בחינת יעקב, ואחר כך "יאכל בשבת" – להעלותם מעלה מעלה ולהתענג על ה'. וכמו שנתבאר במקום אחר.

וזהו מה שאומרים במוצאי שבת (ישעיהו מד, ט): "אל תירא עבדי יעקב כו":

כי בשבת אנו בבחינת ישראל, שאין צריך לבחינת עבודה ויגיעה לברר בירורים, כי בורר אסור, רק אנו אז בבחינת 'בו', "בנים למקום"⁴⁷.

ואחר כך במוצאי שבת, שמסתלקת הנשמה ימירה, וצריך לחזור ולירד להיות בבחינת "יעקב עבדי" בכל "ששת ימי המעשה", לברר בירורים בבי"ע כו' – לכך אומר: "אל תירא עבדי יעקב כו" מליירד שם, וכזה נותנים כח ועוז כו, והיא "ירידה צורך עלייה" בשבת שאחר כך.

47. ועיין זהר (חלק ג', דף צ"ד).
 48. עיין מה שנתבאר על פסוק "וזהו".

49. (תהלים ב, טו. פירש רש"י: תרועצם).

50. (ושם): "מתל למלכא, דהוה יתיב בפרסיה וכתרא דמלכותא עליה – אקרי מלך עילאה; כד נחית וואל לבי עבריה – מלך זוטא אקרי". תרגום: משל למלך, פהיר חלק א', דף קנ"א, א'. ודף ר"ג, עמוד ב'.

51. וכמו שכתוב בזהר פרישת תרויבה (דף קל"ה, סוף עמוד א', ועמוד ב').

52. [עיין מה שנתבאר מזה גם בן בדבור המתחיל "וזהו מדי הדש". ועיין פהיר חלק א', דף קנ"א, א'. ודף ר"ג, עמוד ב'.

47. ועיין זהר (חלק ג', דף צ"ד).
 48. עיין מה שנתבאר על פסוק "וזהו".
 49. (תהלים ב, טו. פירש רש"י: תרועצם).

50. (ושם): "מתל למלכא, דהוה יתיב בפרסיה וכתרא דמלכותא עליה – אקרי מלך עילאה; כד נחית וואל לבי עבריה – מלך זוטא אקרי". תרגום: משל למלך, פהיר חלק א', דף קנ"א, א'. ודף ר"ג, עמוד ב'.

ע"י: "אתה פוֹרְרַת בְּעוֹד יָם". וכידוע גם כן פְּעֻנָּן פְּוֹנַת התרועה בתקיעת-שופר דְּרֵאשֵׁי-הַשָּׁנָה – שֶׁהִיא לְפָרֵד גְּבוּרֹת עֲלִיזוֹת דִּצְחָק, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֶּהר אָמֹר. ותרועה ופירור זה, הוא על ידי התגלות פְּחִינַת רְעוּא דְּכָל רְעוּוֹן, שֶׁהוּא עֲנֵן רִיעוּת וְחִיפָה, נִמְצָא ב' הַפִּירוּשִׁים עוֹלִים בְּקִנְה אֶחָד. :

וגם על ידי זה נִמְתָּקִים כָּל הַדִּינִין וְגְבוּרֹת הַנִּמְשָׁכִים מִפְּחִינַת "דִּינָא דְּמַלְכוּתָא" בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה – מִחַמַּת הַתְּגִלֹּת רְעוּא דְּכָל רְעוּוֹן. וְכֵמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֶּהר הַרוּמָה שֵׁם: "כָּל דִּינֵין מִתְעַבְרִין מִינָה כו'". וְזֶהוּ "תְּרוּעַת מֶלֶךְ בּו" פְּפִירוּשׁ הַרְאִשׁוֹן – לְשׁוֹן שֶׁבִּירָה וּפִירוּר, דִּתְיִינוּ שְׁמַתְפָּרִים הַגְּבוּרֹת וְזֶהוּ מִיתְדַקֵּן. וְכֵמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

(לב) וא"כ הרי יובן ג"כ גם באותיות העצמיים הקבועים בנפש שלמעלה מאותיות הדבור דאדם כנ"ל אע"פ שהן בבחי' גילוי חיות עצם הנפש ונק' כ"ב תנועות הנפש (כמו"ש בלק"א) מ"מ הנפש עצמו נק' מקיף לאו"פ והוא מקור החומר של הגוף הגשמי שהוא למעלה מכל האור וחיות שבו כו' וע"כ בחי' הביטול החיצוני דגוף בי"ח בכריעה בראש ושדרה למעלה יותר מביטול הפנימי שבאור וחיות שבו גם ברצון כו' (וכן בביטול חומר הגלגל דשמש וכה"ג בסיבובן יותר גבוה מביטול הצורה שבו שאו' שירה מטעם כלל הנ"ל) לפי שבחיצוניות היותר מכולם שם שורה בחי' המקיף העליון יותר כנ"ל. וא"כ הרי מובן דהשיר דמלאכים דעשי' בפסד"ו הגם שהוא למעלה מן הדעת דאדם ובקול האותיות בהבל החיצון דנה"ט מ"מ בהשתחואות החומר שלהם יותר עליון מביטול הפנימי וכך הוא בהשתחואות די"ח וכמו בעולי רגל שהוא יותר עליון מביטול הפנימי באור וחיות שבו כו' ברצון ושכל ומדות וכמשתחווה לפני מלך שבזה מושך כל עצמו ממש ונכלל בזה ממילא ביטול האור וחיות וביטול הרצון ומדות משא"כ כשאינו משתחווה בגופו לארץ אע"פ שיהי' בטל בתכלית ברצונו ודעתו ומדותיו אינו ביטול אמיתי כו' מטעם הנ"ל שביטול החומר גבוה מביטול הצורה מצד שרשו בבחי' מקיף העצמות כו' ולזאת אין הביטול דשיר בפסד"ו בנה"ט גם בקול הפשוט בהבל הלב רק הכנה לביטול החומר דגוף בכריעה והשתחואה די"ח דביטול זה שע"י השיר הוא בבחי' הרוחניות שבו וגם הוא נק' יש בי"ח שמתגלה מאמיתי' בחי' מקיף הכללי העליון כנ"ל שלא יגיע אליו רק בביטול החומר דוקא בכריעה גשמי (וגם ברוחניות צריך להיות ביטול עצמי שהוא השפלות ונמיכות רוח בתכלית היפך השיר דצורה

(לא) אך עדיין אין זה מובן דאיך יהי' השיר בפסד"ו בקול רם דוקא הכנה לי"ח שהעיקר הוא בבטול העצמות לגמרי. אמנם הענין הוא דכמו שבבחי' אדם בנפש השכלית יש פנימי' וחיצוני' בשכל ומדות ודבור כנ"ל והחיצוני' שרשו למעל' יותר מן הפנימית כנ"ל כך הוא גם בנה"ט בגוף יש בה פנימיות וחיצוניות חומר וצורת הגוף בציוור איברים בלא חיות והחיות שבו שהוא אין ויש ושרש החומר גבוה מן שרש הצורה (כידוע שגם בכל דצ"ח שרש החומר של העשב או האבן שנק' יש גבוה יותר מן שרש הצור' הרוחנית שהוא חיות המצומצם שבו דהאור וחיות זה שרשו בבחי' ממלא שהוא בחי' החכ' דמע"ב ושרש החומר מבחי' סובב שנק' מקיף הכללי כמו"ש במ"א) וכמו"כ בנה"ט בתולדתו אף על פי שבתחלת התהוותו הצור' והחיות קודם לחומר האיברי' זהו דבנין האורות קודם לבנין הכלים מ"מ שרש החומר למעלה קודם לשרש הצורה וכמו שרואים שע"י תיקון החומר יתקן הצורה כעין לראות ומוח להשכיל כו' שגידול הצורה והחיות תלוי בגידול החומר כעין קטן וגדול יצימח החומר וממיל' יצימח הצורה וראייה מתח"ה שלא יומשך האור האלקי רק בתיקון החומר (שבנין הכלים קודם לבנין האורות היפך התולדה דעכשווי לפי שלע"ל יהיה יש מיש כארץ שתוציא גלוסקאות וכאשה שתלד בכל יום לפי שמלמעלה למטה יהיה מיש ליש ולא מאין ליש כעכשווי (כמו"ש במ"א) וכמשי"ת). וכך הוא ג"כ בבחי' חומר וצורה דנה"ט אע"פ שהחומר כלי לאור וחיות הצורה כביטול האיברי' שנשמעים לרצונו בתנועת הרגל והיד ובכל התנועות שבחי' שהחיות יגיע החומר מ"מ למעלה שרש ומקור החומר הוא בבחי' מקיף וקודם לאו"פ שהוא שרש הצורה כו' :

וזהו שצריך להיות הרמת קול בפסד"ז ויהי' בטול היש דצורה ב"ח ממילא ע"י ביטול החומר דגוף (ומה שנק' הכנה היינו לפי שבשיר זה מתברר אמית' הביטול דצורה וחומר הגוף להיות כלי לאו"מ דכתר ב"ח כמו שע"י עומק דחו"ב בהתפעלות הלב בשר בשתיים לפני ק"ש מתברר יותר אמית' הביטול ביה"ע דפנימו' או"א בק"ש כנ"ל וד"ל):

בפסד"ז כמו המשתחויה בשפלות עצומה שנעשה מיש דחומר אין בב' אופנים בשפלות הרוח ובהשתחוואה ונפילת הקומה לארץ וכמ"ש אני מרום וקדוש (את מי) אשכון את דכא ושפל רוח דוקא וכמ"ש אברהם ואנכי עפר ואפר ממש כו') ונמצא שגם בחי' היש דצורה הרוחני דשיר נעשה בבחי' ביטול ב"ח בשפלות הרוח עד שאינו יכול להרים קול כלל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - קדושים תהיו (תקס"ב)

והנמשל מזה יובן למעלה בענין ירידת הנשמות להתלבש בגוף בעוה"ז ירידה צורך עלייה שהוא כמשל התפשטות מי התהום בעובי כדור הארץ שהוא למטה במדרגה מיסוד המים כדי שע"ז יודככו המים ויהי' להם יתרון רב ועילוי עצום מאד כשיבקעו אח"כ דרך עובי הארץ להתפשט לחוץ במעיינות ונחלים כו'. כי הנה שרש הנשמות כולם הוא ג"כ מבחי' מים עליונים שהם הנק' מיי' דוכרין בס' הקבלה על היותם נמשכים מלמעלה למטה כי בחי' המשפיע נק' זכר כידוע והוא בחי' אור זרוע לצדיק כו' ומשם נמשכים בבחי' אוצר ששמו גוף הוא בחי' ארץ העליונה דעבדות פירין כדי שמשם יומשכו אח"כ לעוה"ז (ויש ג"כ בחי' מיי' נוקבין למעלה ומשניהם נולדה הנשמה כידוע) וזהו ענין ואתה נפחת בי כמ"ש ויפח באפיו בא להורות שכמו עד"מ מעט המים המתפשטים מהאוקיינוס ונכנסים בעובי כדור הארץ היו נכללים תחלה במים הרבים ועצומים דהאוקיינוס כבכלל מאתים מנה, וכן הענין ברוח אלקי שנפח הנשמה בגוף שרוח הנשמה שבגוף היתה תחלה כלולה בעצמות כח רוח אלקי המנפח כבכלל מאתים מנה, וזהו שאמר אליהו חי' ה' אשר עמדתי לפניו וענין עמידה זו היינו כשהיתה נשמתו עדיין במקורא דכולא בחי' מים עליונים דהיינו בחי' מ"ד ומ"ן דאצי' והוא ג"כ ענין צרור החיים שנוכר גבי דוד והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, ונק' בשם צרור דהיינו שכמו עד"מ דבר הנקשר שהוא בלתי מופרד ליש ודבר בפ"ע כלל וכמ"כ הנשמות בעודם שם לפני ה' הם בבחי' ביטול בתכלית ממש והיו לאחדים ממש עם אלקות ונק' ע"ש זה נוני ימא דהיינו כמשל הדגים שהם לאחדים עם הים וכל חיותם הוא ממנו שהרי לא יוכלו להתקיים בלתי מים כלל וכך הנשמות כשהם שם אינן בבחי' פירוד כלל ממקורן שהם מיי' עילאין

קדושים תהיו כי קדוש אני כו', להבין זאת מה זה נתינת מעם כי קדוש אני והלא לא נערוך אליו קדושתו וכת' אין קדוש כה', גם להבין מ"ש רז"ל ע"פ והי' הנשאר כו' קדוש יאמר לו עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש, הנה איתא במדרש בענין ג"פ קדוש שבקדושה משל לבני מדינה שעשו ג' עטרות למלך מה עשה המלך הניח בראשו א' ושתיים בראש בניו כו' הה"ד כי קדוש אני והתקדשתם והייתם קדושים עכ"ל, ולהבין כ"ז גם להבין מארז"ל על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח, צריך להקדים הפסוק לרוקע הארץ על המים כל"ח פי' כי התהום שהוא הים אוקיינוס סובב העולם מכל צד כהגורה ומתחלה היתה הארץ מובלעת בתוך התהום לגמרי ולא היתה נראית כלל עד שאמר ביום ג' למע"ב יקו המים אל מקום אחד ותראה היבשה וזהו ענין לרוקע הארץ על המים כידוע דהיינו שנתגלה הארץ מלמעלה וירדו המים למטה, והנה המעיינות והנהרות המתפשטים בארץ שרשם ומקורם הוא ממימי התהום אלא שיוצאים מהתהום לתוך עובי הארץ ע"י גידים דקים דארעא חלחולי מחלחלא ובמקום שבוקעים ויוצאים מעובי כדור הארץ להיות נובעים ומתפשטים בגילוי שם הוא ענין גילוי המעיין והנהר והוא ענין מים הנובעים שנובעים מן הארץ ע"י גידים כידוע. והנה אף שמי המעיין והנהר נמשכים מן התהום כנ"ל מ"מ אנו רואים שנשנתנו לעילוי מאד ע"י שנובעים דרך הארץ שהרי מי הים הם מלוחים וגרועים מאד ממש"כ מי המעיין נק' מיים חיים שהם באמת חיים וצלילין ומתיקין ומים זכים כו' וכל זה גרמה להם על ידי שנמשכו דרך עובי כדור הארץ שע"ז נתבררו מהפסולת שיש במי התהום עד שכשבקעו אח"כ להתגלות מעובי הכדור לחוץ הם זכים וחיים וצלילין ומתיקין כו',

ואהבה זו א"א להנפש להגיע אליה כ"א ע"י ירידתה והתלבשותה בגוף דוקא בעוה"ז, שלפי שהגוף מסתיר מאד לכן עי"ז דוקא תבוא הצעקה הנפלאה בבחי' מאד ממש, וכמ"ש ויצעקו אל ה' ופי' בוהר שהצעקה הוא למעלה מהתפלה ואין ענינה צעקת קול גשמי אלא ענינו הוא צעקת הלב ופי' כי צעקה הוא ל' אסיפה וקיבוץ כמו ויצעק איש אפרים כו' וכמ"כ ענין צעק לכם הוא אסיפת וקיבוץ כל חלקי הלב אל מקום א' דהיינו לצאת מכל רצונות נכריות שמצד חומר הגוף ולהיות רצונו רק בדבר א' לבר דהיינו לה' אחד ואין זר אתו כלל וכמ"ש ועמך לא חפצתי כו' (נא"ך עפי"ש וויל איך נ"ט מער ניט אז דרך אליין) וזהו ענין מס"נ באחד פי' שנפשו ורצונו הוא רק באחד לכד ולא בשום תערוכות זר אתו ח"ו שאם מתעורר לכבו לה' ועדיין יש בלבו ג"כ מהתקשרות הלב בתענוגי עוה"ז אין זה מס"נ כו' אלא מס"נ הוא כמשל המוסר עצמו לזולתו שיעשה בו כרצונו ולא יהי' ברשות עצמו כלל כמ"כ קיבוץ חלקי הנפש מכל רצונות נכריות שנתקשרה בהן ולהיות לה רק רצון א' ולב א' לאביו שבשמים נק' מס"נ באחד, והנה בענין צעקה זו כתי' ויצעקו אל ה' בצר להם וכתי' מן המיצר קראתי כו' דמחמת המיצר שצר לו מאד מפני כי הרצונות הזרות מסתירים על האהבה ומרחיקים אותו מלהתקשר קשר אמיתי בה' אחד לכן יצעק מאד אל ה' והוא ענין חולת אהבה כאדם שאינו יכול להגיע למחוז חפצו ותשוקתו הנפלאה שיחלה חולי האהבה וימאס בחייו ממש וכמ"כ הוא בעבודת ה' ענין נבזה בעיניו נמאס שמואס בחייו הנשמיים בבני חיי ומוזני כו' מפני תגבורת תשוקתו לה' לברו ואין זר אתו, ונמצא מובן שענין הצעקה והצר דכתי' ויצעקו בצר כו' ענין א' הם, דדוקא מחמת שצר לו מהתקשרותו בעניני עוה"ז יבא לבחי' הצעקה והמס"נ באחד והוא ענין בכל מאדך כו' וכן להיפוך שלפי ערך גודל עוצם תגבורת התשוקה לה' לברו דייקא כן יהי' יותר ענין בחי' נבזה בעיניו נמאס למאוס בחי' עוה"ז ובתאוות הגופנים ולשנוא אותם בתכלית, וזהו שענין ירידת הנשמה בגוף בשביל שתגיע לאהבת מאדך הוא כמשל הזדככות מי התהום ע"י שעוברים דרך עוכי כדור הארץ החומרי דוקא, וכמ"כ בנשמה שע"י שהושפלה בחומר גופני והוא המסתיר על אור קדושת הנשמה ונמשך אחר רצונות נכריות מפסולת הגבורות קשות דקליפת נוגה והנשמה המלוכשת בו נתקשרה ג"כ בהן ואמנם עי"ז בצר לה מהתקשרות זו תעלה ותבא ותגיע לבחי' הצעקה אל ה' בתשוקה נפלאה ובתגבורת רב למס"נ באחד ממש ואז נמתקו הרצונות הזרים הנק' מים מלוחים מפסולת הגבורות דנוגה הנק' ים המלח ונעשים מיין מתקין מים חיים, והוא אהבת בכל מאדך בלי גבול ותכלית להכלל באחדות פשוט במהו"ע ית' דקמיו' שוין הסובב וממלא כנ"ל, וזהו ענין קדוש הראשון מג"פ קדוש שבקדושה, כי קדוש הוא ל'

הנ"ל, וזהו לשון אשר עמדתי לפניו שעמידה היא בחי' ביטול כידוע בענין תפלת ש"ע שבשמירה מה"מ, והנה משם ירדו בבחי' ארץ העליונה והוא ענין לידת הנשמות כמ"ש בפע"ח ע"פ ובג"י הלכו כיבשה בתוך הים כו' כדי להתלבש אח"כ בגופות בעוה"ז ועם היות כי הוא ירידה עצומה מ"מ הוא צורך עלייה גדולה ונפלאה דהיינו שע"י התלבשות זו דוקא יגיעו למדרגה נפלאה ביותר מכמו שהיו תחלה וכמו שנו' במשל הנ"ל שהמים הבוקעים דרך הארץ דייקא נק' מים חיים וגדלה מעלתן הרבה מכמו שהיו תחלה במקורן באוקיינוס שלא היו נק' חיים כלל (וגרועים מהם ג"כ לענין הדין שפסולין לקדש בהן מי חמאת ולטהרת זבים ומצורעים כדתנן במס' פרה ובמקוואות) וכך הוא ענין עליו הנשמה ע"י התלבשותה בגוף, וביאור הענין הנה יש ב' בחי' אהבות בכל נפשך ובכל מאדך, בחי' בכל נפשך הוא כמ"ש נפשי איתך כו' דהיינו כמו שהאדם אוהב חיי נפשו כך יש לו לאהוב להקב"ה שהוא צור חיינו דהיינו שהוא ית' מחיה כל העולמות ע"י שמתלבש בתוכן בבחי' ממכ"ע וכמאמר ואתה מחיה את כולם דהיינו בחי' מל' ית' שבאצ"י שמתלבשת בכי"ע להחיותן ובכל נברא בפרט ממש וגם מחיה אותם ע"י שהוא ג"כ סוכ"ע, והנה בחי' מים דוכרין הנ"ל שמשם שרש הנשמות הוא בחי' סוכב ומקף כמשל הים שמקיף להארץ, וזהו ענין בכל נפשך שהאדם מתאוה ותאב לאא"ס ב"ה שהוא חיי החיים האמיתיים להמשיכו בקרבו כו' וכמו שהיתה הנשמה קודם ירידתה שהיתה צרורה בצרור החיים כנ"ל לכך גם עתה אחר ירידתה בגוף מתאוה היא להמשכת שרשה ומקורה שהוא נפשו וחיי' האמיתיים של נשמתו כו', אך בחי' בכל מאדך הוא אהבה רבה וגדולה מזו כי מאד פי' בלי גבול ותכלית דהיינו ליכלל באא"ס ב"ה עצמו שהוא למעלה מעלה מהארתו הנשפלת בבחי' ממלא וסוכב דהיינו כענין שיהי' לעתיד ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים פי' אפילו לבחי' חיי העולמים כולם שהוא בחי' ממכ"ע וסוכ"ע הנ"ל יהי' מנוחה ושכיתה ועילוי ע"י גילוי עצמות אא"ס ב"ה דקמיו' עצמותו כולם שוים כמאמר אתה הוא עד שלא נברא העולם ומשנברא כו' בשוה ממש, כי התחלקות דבחי' ממלא וסוכב אינו שייך אלא בבחי' השתלשלות שבי' מאמרות נבה"ע הוא בחי' ממכ"ע שנתחלקו לע"מ יהי רקיע בפ"ע תדשא הארץ בפ"ע והיינו מצד התחלקות האותיות עליונות אבל כללותם הוא רק מאמר א' והוא מאמר בראשית דהיינו בחי' חכמה שבמל' בחי' סוכ"ע, וגם הוא נק' מאמר ע"ש שהושפל מאחדות האמיתית להיות מקור לבחי' כח הפועל בנפעל, משא"כ מהו"ע ית' הוא למעלה מעלה מזה שאין ערוך כלל כל העולמות לגבי עצמותו ית', ולזאת ענין אהבת בכל מאדך היינו התשוקה הנפלאה להכלל ולהבטל באא"ס ב"ה עצמו שלמעלה מבחי' סוכב וממלא, והוא ענין למסור נפשו באחד,

נקדישך פי' שאנו מעוררים בחי' קדושה העצמי' כמ"ש אין קדוש כה'. והנה ענין קדוש הא' הוה הוא בחי' העלאה ממטה למעלה ע"י מארך להגיע לבחי' קדושה עליונה דעצמות אא"ס ב"ה:

הבדלה שמובדל בערך והוא בחי' עצמות אא"ס ב"ה שמובדל בערך מהעולמות ומבחי' ממלא וסובב כנ"ל ולשם תגיע הנשמה ע"י אהבת בכל מארך שנכללת בקדש העליון הנק' קדוש מצד שמהו"ע ית' נבדל ומרומם מן העולמות כו' וזהו

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

ויצום אל בני

והדלים חשובים כאלו' ודוד בחי' רוח ונפש, עגולים ויושר שהם תהו ותיקון לאחר הכירור. ובראשית שליחותו ששלחו להוציא את בני' ממצרים שיקבלו התומ"צ בחי' כירור התהו אמר לו ע"מ שיסבול כו', להיות בעוה"ז יש בחי' הסוכ"ע ששזה ומשוה קמן וגדול, ושם משה ובני' שוים ונמצא עוד מעלה ברגל שנושא הראש כו'.

ונמצא כי בעוה"ז יש שני המעלות מעלת התיקון כמו שהוא בעולמות עליונים נעתב"ס וגם מאיר א"ס הסוכ"ע, משא"כ כמה שכבר נתברר הם עולמות עליונים הם בחי' ממכ"ע.

ויצום אל בני', השורש הוא צו מל' צותא, שחיבר משה עם בני'. ויש להקדים ההפרש בין תהו ותיקון שבד"ה מי שם פה, ומעלת הרגל שבד"ה השמים כסאי, וחלק המוסר מד"ה אתם נצבים שבלק"ת סי' א' בענין הוי שפל רוח בפני כל אדם, ואח"כ יובן בתיקון עצמו ההפרש בין מקיף לפנימי, כמו שנת' בלק"ת פנחס בד"ה צו וביאורו עולם ברור שכבר נתברר, ממכ"ע, משא"כ בעוה"ז סוכ"ע יכול לשנות מרע לטוב.

ומחמת זה ציוה למשה שיסבל מרחם ורוגום וסירובם להיותם מבררי' התהו שהם מה שפפל בשח"כ שמחמת תוקף הגבורות, ומצד געוץ תחב"ס גם הרשים

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהר"ש

~ המשך תער"ב ~

וידבר ה' אל משה לאמר, ש"פ פנחס, תער"ג

וסובב ומקיף כולם כו' (ומתלבש בזה ג"כ בחי' ז"ת דעתיק שזהו עונג הפשוט הבא כמורגש כו'), ועובר לסוחר היינו מה שלמע' מבחי' הכתר כו'. וזהו"ע עשיר שהוא ההמשכה מבחי' פנימי' הכתר שאינו מקור להשתל' כלל כו', ועיקר ענין עשיר הוא בדעת וכמא' אין עני אלא בדעת ואין עשיר אלא בדעת, וידוע דהיינו בחי' ד"ע וד"ת, דעשיר הוא בחי' ד"ע שמחליף מקום פנימי' הכתר כו', והוא הדעת שממשיך בחי' עצמות א"ס כו', וכידוע ההפרש בהספ' בס' עמידתן אם הם עומדים זת"ז או שהן בבחי' קוין דאו הדעת עומד תחת הכתר והיינו בחי' פנימי' הכתר כו', ועז"א כשאין הכתר נמנה אז הדעת נמנה היינו שממשיך בחי' פנימי' הכתר באצי' כו',

קנו) והענין הוא דהנה כתי' די מחסורו, וארו"ל אפי' סוס לרכוב ועבד לרוץ כו' שזהו ריבוי השפעה כו', אבל אי אתה מחוייב לעשרו, דענין העושר הוא בבחי' ריבוי ההשפעה שלא בהדרגה כלל כו', ובמא"א אות ע' ס"נ כ' עשיר נק' ז"א שיש לו כסף רב מהחסדים עכ"ל, ופי' כסף רב היינו שנמשך מבחי' ת' עלמין דכסופין דיירתין צדיקייא לעלמא דאתי כו', והן בחי' אורות הנמשכים מבחי' עתיק כו', ומכו' כמ"א שזהו בחי' העונג העצמי הבלתי מורגש כו'. וזהו שנא' בהם עובר לסוחר, כי כתר נק' סוחר מל' סחור סחור שהוא בחי' מקיף להשתל' כו', והיינו בחי' חיצוני' הכתר בחי' עגולי א"א שהן מקור להשתל' הכולל כולם

מה נחשב זה לחטא הלא זה עבודה גבוה ונעלה ביותר בבחי' כלוח"נ ממש כו'. אך הענין הוא שהי' אצלם שלא כפי הכוונה האמיתית, דהכוונה היא כמ"ש לא לתהו בראה אלא לשבת יצרה והיינו שאחר הרצוא יהי' שוב כו', דמתחלה צ"ל הרצוא בבחי' כלוח"נ דהיינו האה' דבכל מאדך שהו"ע עושיין רש"מ כו', ואח"כ צ"ל השוב בקיום התומ"צ כו', והו"ע והיו הדברים האלה שאומרים אחר בכל מאדך דבר"ת הכתוב מדבר כו'. דהנה בפ"ר דק"ש או' שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואי' ברוקח דג' שמות ה' אלקינו ה' הם אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים, אני ראשון הוא לפה"צ ואני אחרון לאחה"צ, ומבלעדי באמצעייתא אין אלקים המסותר, דאוא"ס הוא יחיד ומיוחד אחה"צ כמו קוד"צ דאתה הוא עד שלא נברה"ע ואתה כו', ומה שנתהוו העולמות בבחי' מציאות כו', הוא מבחי' הארה דהארה לכד שו"ע בשכמלו"ו כו', והו"ע איהו וגרמוהי חד בחי' חיצוני האור המתלבש בחיצוני' הכלים כו'. וכשיתבונן בזה איך דאוא"ס הוא יחיד ומיוחד לאחה"צ כמו קודם כו', וההתהוות הוא רק מהארה חיצוני' לכד כו', עי"ו יהי' הרצוא בבחי' כליון בעצמותו וכמ"ש מי לי בשמים ועמך לא הפצתי כו', דלכד זאת שאינו חפץ בחיצוני' העולמות אלא שגם בהתארה לא הפצתי כ"א להכלל בעצמות אוא"ס ב"ה כו'. וכאשר בא בבחי' הרצוא לבחי' העצמות או הוא דוקא השוב שו"ע והיו הדברים האלה בד"ת הכתוב מדבר, דהיכן מוצאים בחי' העצמות ה"ז בתו' כו', וזהו תכלית הכוונה בהרצוא שיהי' אחריו שוב כו', וצ"ל הרצוא באופן כזה שיהי' בבחי' אחיזה בפנימי' בכדי שיהי' אחריו שוב כו'. אך בנדרב ואביוהו הי' הרצוא בכליות הנפש שלא רצו בהשוב כ"א בהרצוא והי' אצלם שלא בבחי' אחיזה בפנימי' כו', וע"כ בהרצוא שלהם הי' הסתלקות הנפש והגוף נשאר קיים כו', וזה הי' החטא שלהם שהי' בהם רצוא בלא שוב כו', ונתתקנו ע"י פנחס שהי' אצלו מס"ג בפו"מ והוא מסירת הגוף דוה גופא היא מצוה שהו"ע קידוש השם בפו"מ כו', ומ"מ הי' בבחי' אחיזה בפנימי' שהרי לא הי' בבחי' כלוח"נ בפו"מ והמס"ג הי' בגדר מצוה לקיים רצונו ית' כו', ולכן ע"י תיקון חטא נדב ואביוהו כו'. ועי"ו ניתן לו הקבלת שכר דהנני נתן לו את בריתי שלום שזוהו בחי' יסוד שבעצמות והיינו המשכת עצמות כו', דעי"ו מס"ג ובפרט במס"ג בפו"מ שהיא מצוה כו' ממשכים בחי' עצמות א"ס ב"ה, וההמשכה היא ע"י התו' שנק' ג"כ ברית שלום, וכידוע שהתו' נק' ברית וכמ"ש אם לא בריתי יומם ולילה וכת'י וכל נתיבותי שלום, והיינו שע"י התו' הוא המשכת העצמות כו', דהתו' היא בחי' חכ' ובבחי' פנימי' ועצמו' החכ' נמשך בחי' פנימי' ועצמו' א"ס כו' וכמשי"ת. וזהו דהקבלת שכר שלו הוא בבחי' בריתי שלום שהו"ע וברית שלומי כו', ומ"ש

וזהו שאצי' הוא בחי' עצמות לא בחי' הפרשת הארה לכד כו' וכמשנת"ל פקל"ז, וד"ת הוא שממשך האור דס' השתל' כו', וכמ"ש במ"א. וז"ע די מחסורו בחי' מילוי החסרון לכד היינו ההמשכה דס' השתל' וזה הי' המשכת האבות שהמשיכו תוס' אורות ולהיות גילוי אלקות למטה לפי שהמשיכו האור כמו שהוא בשרשו ומקורו שע"י נמשך גם למטה גילוי אלקות כו'. אבל כ"ז הוא האור דס' השתל' כו', דכללות ההמשכה דס' השתל' גם בחי' הגדלות שבוה הוא בבחי' קטנות לגבי בחי' עצמות א"ס ב"ה שלמע' מע' מס' השתל' כו' כמ"ש במ"א, ולכן הי' עיקר ההמשכה שלהם למע' להיות הגדלת הו"א ברמ"ח אברים כו', וכמ"ש בתו"א ד"ה משה ידבר והביאורים, ולמטה הגם שהמשיכו גילוי אלקות וכמו ואת הנפש אשר עשו כו', אין לזה ערך לגבי ההמשכה שלהם למע' כו', והיינו מפני שהיו בבחי' קטנות עדיין בחי' יניקה לכד ע"כ הי' עיקר המשכתם למע' כו'. וזהו וארא כו' באל שדי שכל ההמשכות שהמשיכו האבות הגם שהי' בזה גילויים נעלים והמשיכו גילוי אלקות למטה ג"כ כו', הנה כ"ז הוא בחי' שם אל שדי לכד כו', וידוע מ"ש בלק"ת מהאריז"ל דהתחלת היה"ע דמ"ת הי' מהאבות, והיינו מה שבעבודתם המשיכו גילוי אלקות בעולם ולהיות בחי' ביטול בעולם, אך היחוד שהתחיל מהאבות והו' בבחי' אל שדי אבל עיקר היחוד שמבחי' ש' הוי' זה נעשה ע"י מ"ת דוקא כו', וז"ש ושמי הוי' לא נודעתי להם, דהגם שנא' כ"פ ש' הוי' גבי האבות כ"ז הוא הארת ש' הוי' שע"י ש' אלקים וש' שדי, ונק' אל שדי דשם אל מורה על הגילוי וכל גילוי אור הוא מש' הוי' ואז גם הש' שדי הוא בבחי' גילוי דזהו"ע שדי באלקותו כו', אבל ש' הוי' עצמו לא נתגלה להם כו', ולכן אמר לכנ"י אני הוי' דכמ"ת נתגלה ש' הוי' עצמו כו', ולכן עיקר ענין מ"ת הוא שיהי' ההמשכה והגילוי למטה דוקא כו'. וז"ע מ"ש כי ההרים ימושו והנגעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט, דהרים הן האבות שהמשיכו גילוי אלקות אבל עיקר המשכתם הי' למע' כו', ואו' ע"ז כי ההרים ימושו כו', אבל וברית שלומי לא תמוט והיינו בחי' יסוד שבעצמות כו', דהנה יסוד הוא המקשר ומחבר וכמ"ש כי כל בשמים ובארץ דאחיד כו', רק שזוהו בחי' יסוד שבאצי' שאינו מקשר עד למטה ממש כו', אבל ברית שלומי הוא בחי' יסוד שבעצמות שמקשר עד למטה מטה כו'.

וע"פ הנ"ל יובן מ"ש פנחס בן אלעזר כו' השיב את חמתי מעל בני' כו', דהנה אי' בזה דכפנחס נתגלגל נשמת נדב ואביוהו וע"י נתתקנו. דהנה חטא נדב ואביוהו הי' כמ"ש בקרבתם לפני ה' וימותו כו', שהו"ע עריבות נעיונות כו', עד שתגעל הנפש את הבשר כו', דלכאורה א"מ מפני

הנני נותן לו את בריתי שלום בחי' יסוד שבעצמות להיות המשכת העצמות עד למטה מטה כו'. קיצור. די מחסורו אי אתה מחויב לעשרו, עשיר ז"א שיש לו כסף רב הן ת' עלמין דכספון והן עובר לסוחר, סוחר עיגולי אריך, עובר לסוחר עתיק, אין עשיר אלא בדעת ד"ע שממשך מפנימיות הכתר, וזהו ש' הוי' שנמשך במ"ת ואמת הוי', והאבות המשיכו ש' שדי, ולכן הי' עיקר הגילוי למעלה (ומ"מ ה' זה הכנה) למ"ת. וזהו כי ההרים ימושו וברית שלומי לא תמוט, יסוד שבעצמות שנמשך עד למטה. וזהו פנחס כו' ברית שלום, נדב ואביהו הי' רצוא בלא שוב ובתיקון צ"ל רו"ש ה' אחד מס"נ ואח"כ והיו הדברים האלה, ופנחס תיקן ע"י מס"נ בפו"מ בגדר מצוה, ע"כ הנני נותן לו ברית שלום בחי' וברית שלומי לא תמוט.

השיב את חמתי פי' השיב הו"ע ההשבה, והיינו שהשיב מן הפירוד אל היחוד כו', ובהשבה יש ב' ענינים, אם ההשבה מן הפירוד לבד או שנכלל ממש ביחודו ית', וכאן הכוונה שהשיב בבחי' היחוד ממש כו', והו"ע אתהפכא השול"ג שזהו בכח העצמות דוקא כנ"ל, וע"ז הוא השכר הנני נותן לו את בריתי שלום בחי' יסוד שבעצמות כו'. וזהו שא' במדרש משיב חימה בנו של אהרן שהשיב חימה ע"י הקטרת, דהנה י"א סממני הקטרת ידוע שהן נגד י"א כתרין כו', דענין ההקטרה הוא האתהפכא כו', וכמו"כ פנחס השיב את חמתי שהרע נהפך לטוב כו', והקבלת שכר ע"ז הוא ברית שלום כו', וזהו פנחס בן אלעזר כו', דבפנחס הי' מס"נ בפו"מ רק שהי' בבחי' אחיזה בפנימ' והיא גופא הי' מצוה כו', ועי"ז השיב את חמתי בבחי' אתהפכא השול"ג כו', וע"כ

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהרי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

ביום השמיני עצרת תהיה לכם, שמע"צ תרפ"ט

ספירת הכתר הוא מקור פרטי להעולם שהוא או להע"ס, וכמו כתר דאצי' הוא מקור ורצון פרטי להאציל עולם האצי' הנה כמו"כ הוא בחי' כתר שבחכ' הוא מקור פרטי להוציא גילוי אור איזה מושכל בפרט, וזהו הפרש בין כתר שבחכ' לחכ' שבכתר, דחכ' שבכתר הוא כח היולי דשכל קודם שנמשך עדיין להיות בחי' מושכל פרטי אלא שממנו נמשכים כל המושכלות, והוא כח המשכיל שהוא כח היולי על שכל טרם שנובע ממנו מקור אור מושכל, ובחי' כתר שבחכ' זהו כמו שכבר נובע האור מושכל מן כח המשכיל, אלא שלא בא לגילוי עדיין בבחי' אור שכל גלוי במציאות שכל ממש, אבל הוא מוכן ועומד להתגלות.

קיצור. יבאר דחכ' הבאה באו"י מקורח העלם שישנו במציאות, ויסביר ענין כח"ב דחכ' והפרש שבין כתר שבחכמה לחכמה שבכתר.

נא) והנה בבחי' ומדרי' זו, היינו בחי' כתר שבחכ', הרי ודאי ישנה ממש למציאות אור ההשכלה, שה"ה כח פרטי לאיזה מושכל בפרט, ולא שיש שם שכל ממש כמו שהוא אח"כ בגילוי שהרי זהו במקור עדיין, אבל מ"מ יש שם מציאות אור שכל, והיינו שהוא באופן אותה המציאות של השכל ולא שהוא מציאות זו ממש, אבל הוא באופן של אותה המציאות עד שאי אפשר ליומר שאינו מציאות שכל,

ג) ועפ"ז יובן הפרש בין בחי' החכ' הבא בדרך או"י להבא בדרך או"ח דחכ' הבא בבחי' או"י הגם שמקורו הוא בחי' כח נעלם ה"ה בחי' העלם שישנו במציאות והוא בבחי' גילוי במקורו רק שלא האיר עדיין בגילוי ממש אל הזולת, וגילוי החכ' שהוא הברק המבריק הוא גילוי אל הזולת ג"כ, אמנם גילוי זה הגם שאינו גילוי אל הזולת, אבל במקורו הוא גילוי ממש, דהנה ידוע דכל כח מכחות הנפש כלול מעשר, וכמו"כ הוא בבחי' החכ' שכלולה ג"כ מעשר כחות מן הרצון דהיינו בחי' הכתר שבה עד סוף הגילוי שלה שזהו בחי' המל' שבה, וענין בחי' הכתר שבה הוא בחי' האין של הגילוי יש דחכ', והיינו מה שבא לידי שכל גלוי והוא הברק המבריק שזהו בחי' היש דחכ' (והוא בחי' חכמה שבחכמה) והכתר הוא בחי' האין של היש שו"ע מ"ש והחכמה מאין תמצא, דמ"ש תמצא היינו כמו שהחכ' היא בבחי' מציאות בבחי' יש, ויש בזה בחי' חכ' שבחכ' ובינה שבחכ' וזהו עצם נקודת ההשכלה, ובחי' בינה שבה הו"ע הבן בחכ', וזהו מה שיש בהנקודה דחכ' הכח לבא לידי השגה דבינה זהו מהבינה הכלולה בפרצוף החכ', דבינה הכלולה בחכ' הוא מה שהבינה משלים פרצוף החכ' לבא לידי השגה דבינה ומה שהחכ' מאין תמצא בחי' האין זהו בחי' כתר שבחכ', והנה כשם שבעולמות וספירות הרי

פלא שהוא האין דחב, דהחב' כמו שהיא בבחי' פלא נק' סוד הבא לידי גילוי, והיינו עם שהוא עתה סוד וסתום עדיין והוא בבחי' מקיף על החב' מ"מ הרי הוא עתיד לבא לידי גילוי, וכמו כשאדם לומד איזה שכל עמוק שמבין קצת ממנו ולא כולו, א"כ מה שמופלא ממנו הוא בבחי' מקיף על מוחו, אבל בודאי יבא לידי גילוי שיש בכח שכלו להבין הדבר ויבא לידי גילוי, וא"כ הפליאות מה שמופלא ממנו קעת ונעלם מאתו עדיין אין זה פליאה והעלם אמיתי, דמה שמופלא לגמרי אינו יודע כלל אפילו אפס קצהו ממנו ג"כ, וכמו כשלומד איזה ענין ורואה שיש איזה עמקות בהענין הזה ואינו יודע עדיין מה הוא, (ולא שאינו מבין אותו כ"א אינו יודע עדיין מהו העמקות שבוה) אבל הוא יודע עכ"פ שיש בזה עמקות, שהרי יש עומק כזה שאינו נרגש כלל, והיינו שאינו יודע כלל שיש כאן איזה עמקות אבל כאן הרי יודע שיש איזה עמקות בהענין והוא לפי שזהו בחי' פלא דחב' שהוא בבחי' אור שכל, ולכן ה"ה מרגיש עכ"פ שיש בזה עמקות, וכמו"כ מה שמבין מקצת ממנו והשאר מופלא עדיין בבחי' מקיף (וג"כ בבחי' מקיף המורגש) הנה יבא לידי גילוי לפי שכתר שבחכ' הוא מקור פרטי אל המושכל. קיצור. יבאר דבכתר שבחכ' ישנה למציאות אור ההשכלה, וכמו מי שמויגע א"ע באיזה דבר מושכל מתחיל להרגיש את השכל קודם שבא לגילוי ממש וזהו פלא לחכ' שמפלא נעשה אלף לשון לימוד.

וכמו כח המושכל שהוא כח היולי על שכל גלוי, אבל הוא בעצמו אינו שכל עדיין, אבל כאן הוא אור אותה ההשכלה ממש הבאה לגילוי אח"כ מאחר שהוא מקורו הפרטי, ויובן זה עד"מ מי שמויגע באיזה דבר מושכל, וכמו באיזה דבר הלכה שאינו מבין ומייגע א"ע להבין אותה, הרי אנו רואין במוחש אשר קודם שמאיר לו האור בגילוי ממש ה"ה מרגיש כבר בשכלו את אור השכל קודם שבא לגילוי ממש והיינו מה שמתחיל להאיר לו שהרי כשאנו מבין את הענין עדיין ה"ה בחשך והעדר האור ואח"כ מתחיל להאיר לו, עם ווערט עם ליכטיג, וואס מיט דער ליכטיקייט הרי אין זה שידע את אור המושכל כלל, אבל כבר יצא מן החשך, און עם הערט זעך בא עם די רעכמקייט פון דעם ענין ועדיין אינו יודע איך ומה הוא, ואח"כ בא אור השכל בגילוי ממש, והנה טעם וסבת הדבר שמרגיש את האור קודם שנתגלה הוא מפני שאור המושכל הוא כבר נובע מהעלם אל הגילוי מכח המושכל, אלא שהוא בבחי' האין דחב' עדיין והוא בחי' כתר שבחכ' ולהיות דבכתר שבחכ' הרי המושכל הוא במציאות אור שכל לכן כבר נרגש אצלו האור והרעכמקייט קודם שנתגלה היינו כמו שהוא בהעלם עדיין, ובא אח"כ בגילוי ממש, בשכל גלוי, והוא הנק' פלא דחכ' שמפלא נעשה אלף שהוא גילוי החכ' וכמו אאלפך חכמה וכידוע דאלף הוא ל' לימוד והיינו כמו שבאה החכמה לגילוי ממש, וואלפך חכ' היינו כמו שהחכ' באה לגילוי ממקורה בחי'

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ד – בסעודה

בשמחת תורה אשתקד כיבדו אחד העסקנים של ישיבת "תומכי תמימים" בפסוק² "ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל", והוסבר שהמלה "אמרינו" היא בדרך קרי וכתיב, וכעין זה ניתן לומר: "אל תקרי אמרינו, אלא פעולותינו ועבודותינו לרצון". בדיבורים בלבד אי אפשר להחזיק ישיבה, וצריכים איפוא לעשות.

כך הדבר בנוגע לישיבה הן בגשמיות והן ברוחניות, שמחשבה ודיבור בלבד אין בהן משום פועל כלל. פעם הסבירו את המאמר³: "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה" – רק הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה, ואילו בני אדם צריכים אכן לעשות בפועל. שאלה: כתוב⁴: "אף עשיתיו", שברוך להגיע

יד. החדר "יגדיל תורה" אצלכם בקובנה כפי שהוא מתנהל עכשיו, הוא ב"ה יסוד מוסד ביראת שמים. ישפיע השי"ת שפע ברכה בגשמיות וברוחניות לכל העוסקים והתומכים בו, ויתן בלבכם לחזקו ולהגדילו ולהרחיבו, ויתרבה גבולו בתלמידים בעלי כשרון שוקדים בתורה ויראת שמים, ומה"יגדיל תורה" יהיה "יגדיל יראים".

טו. בתנ"ך ישנן מלים שהן "קרי וכתיב". כך הדבר בתורה שבכתב. בתורה שבעל פה ישנו הענין של "אל תקרי", כלומר, תוכן הנושא של המלה, כמו "אל תקרי בניך אלא בוניך"¹. ה"אל תקרי" שבחסידות הוא חיות פנימית, הוא מחיה את המלה גם בהשכלה והשגה וגם בעבודה.

(3) קידושין מ, א.

(4) ישעיה מג, ז.

(1) ברכות סד, א.

(2) בפסוקי "אתה הראת".

נקודה וגם קיצור, באים לידי ביטוי בחריפות מסויימת. חסיד בלי סדר מאבד את כל הצביון של חסיד. לא זו בלבד שבלי סדר יסתבך תמיד ולא יגיע לסיכום, אלא שגם מה שהוא עושה אינו נקרא עשיה, זה דבר מת, בלי חיות.

על חסיד להתבונן היטב במבוגרים ממנו וללמוד מהם. אך, תחילה עליו למדוד את עצמו היטב אם הוא כבר שייך לכך שגם הוא יתנהג כמותם.

כשרואה אחד מתפלל בהתעוררות והוא מתעורר מכך, אלא שעדיין אין לו כל שייכות לכך, הרי אסור לצנון, אך עליו לדעת שעדיין אין לו שייכות לזה. יש בינתיים להכניס את ההתעוררות בכיס, עד שכאשר תהיה לו שייכות לכך – ישתמש בה.

יש לומר פרק תהלים לבבי ולבקש בדמעות מהשי"ת שתהיה לו שייכות לכך, יש להרבות בתחנונים שיעזור השי"ת שתפרוץ התפילה מאיליה, יש להשיג בתפילה מן הקב"ה פתיחת הלב.

אבי אמר לאחד: עדיין אין לך שייכות ליטול ידיך לאכילה שלש פעמים על כל יד ובאמצעות מגבת. כשתהיה לך שייכות לכך – תעשה זאת. ואילו לשני הורה ליטול ידיו שלש פעמים ובאמצעות מגבת, באמרו, אינך צריך להמתין עד שתהיה לך שייכות לכך, עליך לעשות מתוך קבלת עול, שכן כך הוא הדין.

חסיד מוכרח להיות מסודר הן בלימוד והן בעבודה, ובאמת הא בהא תליא, כשמסודרים בלימוד מסודרים בעבודה.

למעשה יש העלמות והסתרים ("אף"). ביחס לעצמו של כל אחד ישנן עצות בתורת החסידות, אבל בנוגע להשפעה על הזולת בענין זה איזו עצה יש לזה?

תשובה: בחסידות ישנן עצות טובות לכל עניני הנהגה והדרכה, איך להנהיג את עצמו ואיך להתנהג ולהדריך את זולתו. ספר ה"תניא" נקרא בשם "לקוטי אמרים", שכן הוא כולו תשובות על שאלות-יחידות, זהו מקור מעיין מים חיים המטהר.

רב ותלמיד אינו רק משפיע ומקבל. עבודת הרב צריכה לעשות את התלמיד למקבל, להרחיב את חושיו וכשרונותיו. הדבר דורש התמסרות מסויימת של המשפיע אל המקבל, ועל המשפיע להקדיש כוחות גדולים על כך ולהתפלל תמיד אל השי"ת שיזכהו להעמיד תלמידים יראי אלקים, ואז עוזר השי"ת שמוצאים את העצות האמיתיות לעשות את התלמיד למקבל אמיתי.

טז. חסיד צריך להיות על פי סדר. מצד קוצר הזמן⁵ בהכרח לקצר וכל קיצור יוצא בחריפות מסויימת.

כל השגה באה באריכות ההסבר דוקא. כל פרט נוסף, כל דוגמא נוספת, וכל ראייה לחיוב או לשלילה, עושים את ההשגה למושגת יותר.

כל השגה הרי כשם שמן ההכרח שתהיה לה התחלה מהיכן היא באה, כך מן ההכרח שתהיה לה סוף. ההתחלה של השגה היא נקודה, והסוף של השגה הוא קיצור.

למרות שנקודה וקיצור שונים לא רק בכך, ש"נקודה" היא לפני ההשגה ו"קיצור" – אחרי ההשגה, חלוקים הם גם בעצם מהותם. אך הצד השווה שבהם, ששניהם, גם

~ אגרת קודש מהרבי הרי"צ לבתו הרבנית חיה מושקא נ"ע ~

תרגום מאידיש

חלק י"ט

ר' ישראל נחמן כיבד מאז ומתמיד את ר' חיים 'פרוש', הוא מאד העריך אותו, אך בהיותו יהודי שמח ומלא חיות בטבעו, לא יכול היה ר' ישראל נחמן לסבול את הנהגתו של ר' חיים 'פרוש' עם העצבות וה'מרה שחורה' התמידיים, את ריסי עיניו המושפלות ושתיקתו הרועמת. ישיבתו (= של ר' חיים) בחשיכה בעינים קשורות, העבירה אותו (= את ר' ישראל נחמן) על דעתו. אך עכשיו כאשר הוא (= ר' ישראל נחמן) ראה איך יושב ר' חיים 'פרוש' ומשוחח עם שאר האנשים כשואה אל שוה, עשה זה על ר' ישראל נחמן רושם עמוק.

אך בהיותו עייף מאד מהתענית, לא יכול היה (= ר' ישראל נחמן) להמתין בשום אופן אפילו עד שיסיים ה'מגיד' את תפילת ערבית, והוכרח לשוב לביתו כדי לנוח. בהגיעו לביתו שלח

את המשרת לראות מה קורה בבית-המדרש, וכאשר חזר המשרת עם הידיעה שה'מגיד' ור' חיים 'פרוש' רוקדים בחדרו הקטן של ה'מגיד', לא יכול היה ר' ישראל נחמן להתאפק, וצעד עם המשרת לבית-המדרש הגדול, הוא הספיק עדיין לפגשם כאשר הם (ה'מגיד' ור' חיים) רוקדים ושאר הנוכחים נדחפים לעבר חדרו של ה'מגיד', אך היות ולא יכול היה (= ר' ישראל נחמן) לשאת את הדחיפות החזקות והחום ששרר במקום – החל ר' ישראל נחמן לחוש מאוד לא בטוב, ונאלץ לשוב לביתו.

צער רב היה לר' ישראל נחמן מזה שנאלץ ללכת לביתו, אך לנוח לא יכול היה בשום אופן, וכל הזמן שלח את המשרת לבית-המדרש שיראה וידווח לו (= לר' ישראל נחמן) אודות מה שקורה שם, אך היות והמשרת היה אדם פשוט, לא יכול היה ר' ישראל נחמן להבין מדבריו מה באמת מתרחש בבית-המדרש.

כפי הנראה, הרי ר' ישראל נחמן התקרר מאד, כואב לו הגרון והוא מרגיש דקירות בצידי גופו, ולכן מאוחר לאחר חצות הלילה, שלח לקרוא לליפא הרופא עם הרפואות.

הרופא ליפא, בדק היטב את ר' ישראל נחמן, והגם שר' ישראל נחמן לא היה חולה מסוכן, אך כדי שמחלתו תחלוף מהר, והרי זה ערב סוכות, השתמש ליפא הרופא באמצעים חריפים.

במיחם נשאר עדיין מים חמים, הוא (= ליפא הרופא) עשה משחה מהמים החמים ומסבון, שפשף את צווארו של החולה בחלב חם ועטפו במטפחת צמר, העמיד משני צידי שתי עלוקות, על גבו (= של ר' ישראל נחמן החולה) שם ליפא הרופא ששה כוסות רוח, בין הפרקים התיו מים רותחים מהולים בחומץ, בתוך הגרביים של החולה הכניס חרדל יבש לחימום הגוף, וציוה שהחולה ישתה כל שעה כוס של אוכמניות, וכן שישטוף את גרונו בכפית תערובת של פלפל ומלח בכוס מים.

לאחר חצות היום, הגיע ליפא הרופא שוב לבקר את ר' ישראל נחמן, והיה מאד מאושר לגלות שכל הרפואות הועילו, והתיר לר' ישראל נחמן ללכת לבית-המדרש לכמה שעות עד לפני שקיעת החמה.

כאשר הגיע ר' ישראל נחמן לבית-המדרש, מצא בו כמה אברכים, ורק אז שמע מהם את מה שקרה בבית-המדרש הגדול. את מה שדיבר ה'מגיד' בענין מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, את כל מה שאמר ה'מגיד' חזרו האברכים בפני ר' ישראל נחמן, וכן ניגנו את הניגון שלימדם ה'מגיד' בליל אמש (= חיפש ומצא), ר' ישראל נחמן לא יכול היה למחול לעצמו, מדוע הוא בעצמו לא שמע ולא ראה את ה'מגיד' באותו זמן.

את הניגון ניגנו הרבה פעמים, ור' ישראל נחמן לא בא עדיין לידי שובע, עברו כמה שעות ועדיין ממשיכים לנגן – עד שר' ישראל נחמן ידע את הניגון לבד היטב.

בבית-המדרש ה'קר', ישבו זה רבות בשנים עשרה "בטלנים" שלמדו כל הזמן, חלק גדול מצרכיהם סיפקה חמותו של ר' ישראל נחמן, וכאשר ניגנו האברכים, רגזו עשרה ה"בטלנים" על מעשה הנערות של האברכים וה'ביטול תורה' שלהם, ולכן על כך שהם (= האברכים) מבלבלים ומפריעים (= ללימודם של ה"בטלנים"). אך בראותם שר' ישראל נחמן גם הוא נמצא ביחד עם האברכים, היו הם חייבים להחריש, אך הם מאד רגזו.

כאשר החלו היהודים אומרי "תיקון חצות" בבית-המדרש של הקברנים להתאסף בליל מוצאי יום כיפור, ולא פגשו את ר' חיים 'פרוש' היה הדבר לא מובן להם כלל, הרי כל מוצאי-שבת ומוצאי יום-טוב תיכף ומיד לאחר שעושים הבדלה בבית-המדרש, פושט ר' חיים 'פרוש' את בגדי השבת ויום-טוב ונשאר כבר כל הזמן בבית-המדרש, אפילו במוצאי היום הקדוש היה ר' חיים שובר את צומו בבית-המדרש, ואילו היום כבר 'חצות' – והוא אינו בנמצא. וכאשר אנשי "חברת התהילים" מבית-המדרש של הקברנים (= שבאו מאוחר יותר) גם הם ראו שר' חיים 'פרוש' איננו, נהיו לא רגועים, היתה זו הפעם הראשונה אחרי הרבה שנים שמנין הוותיקין (= בבית-המדרש של הקברנים) יעמוד להתפלל ללא ר' חיים 'פרוש'.

– נכון אמנם שכולם ראו היטב שזה זמן ניכר – כמעט מ'שבת נחמו' – יש מהפך גדול בהנהגתו של ר' חיים 'פרוש' לא רק בהנהגתו החיצונית כמו ללכת לבדו ללא מוביל, ואפילו ללכת באמצע היום ללא כיסוי על עיניו, אלא רואים הבדל בכל, בתפילה, בלימוד, הוא (= ר' חיים 'פרוש') מתפלל מאד מאוחר, וכמו-כן מאריך הרבה, הרבה יותר זמן מאשר קודם, אבל למרות זאת בענין זמן התחלת התפילה המשיך להתחיל את תפילתו עם מנין הוותיקין, אך היום הוא אינו נמצא כלל –

כאשר הגיע ר' חיים לבית-המדרש (= של הקברנים) כבר לא מצא אף אחד מהמתפללים, פרט לשמש העיוור הזקן שישב במקומו מאחורי הבימה ואמר תהילים.

ה'שמש' הזקן מבית המדרש של הקברנים, היה כבר זקן מופלג ו"סגי נהור", בהיותו עדיין מאד צעיר יצא שמו לפניו כעילוי ושגשג בלימודיו, אך בהיותו בן שמונה-עשרה חלה מאד – לא עלינו – ושכח את כל אשר ידע, וכך נמשכה מחלתו למעלה משנתיים, אז החל להשתפר מצבו עד שהבריא לגמרי.

הבחור (= השמש הזקן) היה ממשפחה טובה, והוא עצמו היה מאד יפה, והציעו לו את השידוכים הטובים ביותר, אך כאב לו מאד על ששכח תלמודו, ולכן הגיע לידי החלטה שהוא יתיישב בבית-המדרש להגיד תהילים בבכי וקינה עד שהשם ית' ירחם עליו, וישיב לו את שכלו וזכרונו ושיוכל ללמוד ולזכור את מה שהוא לומד, והתיישב בבית-המדרש של הקברנים.

כך ישב כמה שנים, והיות ולא רצה שהוצאות מחייתו יהיו על חשבון הוריו, ו'שמש' בית-המדרש של הקברנים (= הקודם) נחלש, החל הוא לעזור בשמשות, וכינתיים אף נהיה חתנו של ה'שמש' (= הקודם) ובמשך כמה שנים אחר-כך נזכר בחלק גדול מלימודו הטוב בעבר.

למעלה מששים שנה שהוא משמש כ'שמש' בבית-המדרש של הקברנים, זה הרבה שנים שהוא נהיה – לא עלינו – מאד עיוור. בעל-פה הוא יודע רק את התנ"ך וששה סדרי משנה, אך גמרא ופוסקים צריך הוא לשמוע את לשון הגמרא ופוסקים מאדם אחר.

כעת הוא אחד מהלומדים הגדולים באמירת סברות גאוניות, אך הרבה זמן מה'מעט לעת' הוא עסוק באמירת תהילים.

בזמנו, בעת שהוא – לא עלינו – שכח את לימודו, קיבל על עצמו בנדר שאם יעזרוהו ה' ית' וישיב לו את שכלו בלימוד, הרי הוא יגיד כל יום – מימי השבוע, שבת ויום-טוב – שלש פעמים את כל התהילים, ואת נדרו זה קיים עד היום האחרון.

ר' חיים החל להכין את עצמו לתפילה, דברי ר' מרדכי בענין סולם התפילה, נקלטו היטב אצל ר' חיים.

מבלי הבט על כך שזה כבר שתי לילות – מחצות ערב יום-כיפור עד עכשיו (= היום שלמחרת יום-כיפור) לא טעם ר' מרדכי אפילו טעם של תרדמה קלה, ובשלושת לילות אלו ושני ימים אלו עמל רבות, אף-על-פי-כן מתפלל ר' מרדכי בכזו התלהבות עד שכולו אש להבה, התפילה של יום זה שונה מאד מאד מהתפילה שבכל פעם, וכן הרבה יותר באריכות מתמיד.

האברכים מבית-המדרש ה'קר', נזכרו שר' מרדכי אמר שיגיעו אליו לבית-המדרש הגדול לפני מנחה, ויבאר להם את ענין "ההליכה למים (= מקווה) לפני התפילה" – החלו ללכת אליו למרות שהשעה היתה רק מעט לאחר השעה השלישית.

כאשר שמע ר' ישראל נחמן, שהאברכים מדברים ביניהם על הליכה ל'מגיד' לשמוע ביאור איך צריכה להיות הנהגה טובה על-פי קבלה, לא יכול היה להתאפק, והחליט גם הוא ללכת, הגם שבריאותו אינה כשורה, אך בלבשו את מעילו הנאה ולבושיו החמים אשר כמה מהם עשויים מצמר – עדין – ועם כיסוי על ראשו ופניו – לא תזיק קפיצה קלה לבית-המדרש הגדול, ושם הוא יראה (= מה קורה).

תוך כדי כך, מגיע אחד מהאברכים הלומדים בבית-המדרש הגדול – יוזיק היה שמו – (אביו של החסיד ר' מאיר ז"ל שהיה ממקושרי רבינו הזקן, ונטל חלק גדול במחלוקת עם המתנגדים) ודופק נשימתו מהיר.

באתי בריצה – אומר ר' יוזיק לאברכים – לומר לכם, בואו לשמוע ולראות איך מתפלל ה'מגיד', תפילה כזו לא ראינו ולא שמענו אף פעם.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הרי"צ ~

בתחלת חודש אלול הבע"ל קודם החתונה למו"ט, בהסכם החתן והכלה יחיו, יחליטו להרים מעשר מסכום הנדוניא [. . .] ללומדי תורה. וביום שיפרישו המעשר יעשו כעין סעודה קטנה אשר [. . .] הצדדים ובי"ב שי. והשי"ת יעזר להם בהצלחה גדולה בכל עניניהם בגו"ר.

הנני נהנה מאד מזה שכותב לי בפרטיות מהמיועדת להיות כלתו תח"י ומאחי בן מחותנו שי שמתנהג בהנהגה טובה. בטח הוא קובע עתים ללמוד בכ"י. והייתי חפץ לדעת בפרטי יותר ממנו. והשי"ת יעזר לו.

בבקשה לכתוב לי משלום בניו שי בפרטי. והשי"ת יצליח להם בכל עניניהם.

ידידו הדו"ש ומברכם בגו"ר

יוסף יצחק

בי"ה, ו' מני"א, תרצ"א

מאריענבאד

כבוד ידידי הנכבד ווי"ח אי"א . . .

שלום וברכה.

מכתבו קבלתי, ושמחה גדולה ומכופלת היתה לי מבשרת קשוה"ת של בנו מר . . . שי אשר השי"ת הזמין לו שידוך טוב. ונהייתו מאד מאד מזה. ובזה הנני לברכו בברכת מו"ט בעד קשוה"ת. יעזר השי"ת שתה"י החתונה בשעטומ"צ בגו"ר, ויזמין להם השי"ת פרנסתם בריוח, וכבוד ידידי שי וזוגתו תח"י יראו נחת בכל בניהם ובני בניהם אשר ילכו בדרך הישר, ולא יסתפקו בהנהגה יבשה לבד רק יהי אצלם אידישע הייזער כראוי להיות, ויקבעו עתים לתורה.

בָּא לְקַלֵּל וְנִמְצָא מְבָרָךְ

פְּרִשְׁת בְּלֶק מְסַפֶּרֶת עַל מֶלֶךְ מוֹאָב הַרְשָׁע שֶׁרָצָה לְנַצַּח אֶת עַם יִשְׂרָאֵל. הוּא יָדַע שְׁלֹעַם יִשְׂרָאֵל יִשׁ כּוּחַ מִיַּחַד וְלָכֵן שָׁכַר בְּכֶסֶף אֶת בַּלְעָם, נְבִיא הַגּוֹיִם, שֶׁיְקַלֵּל חֲלִילָה אֶת עַם יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא יוֹכֵל לְנַצַּח אוֹתָם. אִךְ בְּמִשְׁךְ שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים, בְּכָל פֶּעַם בְּהַ שֶׁרָצָה בַלְעָם לְקַלֵּל, יִצְאוּ לוֹ מֵהַפֶּה בְּרָכוֹת וְנִבְאוֹת טוֹבוֹת לְעַם יִשְׂרָאֵל.

אִם כֵּן, הַפְּרָשָׁה לֹא נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל צְדִיק, אֲלֵא דוֹקָא עַל שְׁמוֹ שֶׁל רָשָׁע. אִיךָ זֶה יִכּוֹל לְהִיּוֹת, הֲרִי חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה אוֹמְרִים שְׁאִסּוֹר לְקַבֵּעַ זְכַר לְשִׁמְם שֶׁל רָשָׁעִים, וּבְלֶק הַרְשָׁע כָּל כֵּן שֶׁנָּא אֶת עַם יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהוּא שָׁכַר אֶת בַּלְעָם לְקַלֵּל אוֹתָם. אִז אִיךָ קוֹרְאִים לְפָרְשָׁה שְׁלֵמָה בְּשְׁמוֹ?

וְגַם, רַב הַפְּרָשָׁה לֹא מְסַפֶּרֶת עַל בְּלֶק אֲלֵא עַל בַּלְעָם, שֶׁהִקְלִיט שְׁלוֹ הַפְּכוֹ לְבִרְכוֹת וְהוּא בִּרְךָ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּבִרְכוֹת נִפְלְאוֹת וְגַם הַתְּנַבֵּא עַל יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ.

אִז לָמָּה הִיא נִקְרָאת דוֹקָא עַל שְׁמוֹ שֶׁל בְּלֶק וְלֹא שֶׁל בַּלְעָם?

הַהֶסְבֵּר הוּא שְׁאִפְלוֹ שֶׁבְּלֶק הָיָה רָשָׁע, דוֹקָא עַל יְדוֹ הִגִּיעוּ בְּרָכוֹת נִפְלְאוֹת לְעַם יִשְׂרָאֵל. הוּא שָׁכַר אֶת בַּלְעָם לְקַלֵּל, אֲבָל הַשֵּׁם שֶׁם בְּפִיו שֶׁל בַּלְעָם בְּרָכוֹת. אִם כֵּן, כְּשֶׁאֲנַחְנוּ שׁוֹמְעִים עַל בְּלֶק, אֲנַחְנוּ נִזְכָּרִים בְּכֵן שֶׁשׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מְצַלְיָחִים לְהִרְעֵ לָהֶם, וּבְסוּפוֹ שֶׁל דְּבַר הַחֲשֵׁךְ נִהְפָּךְ לְאוֹר וְקוֹרִים עַל יְדָם דְּבָרִים טוֹבִים לְעַם יִשְׂרָאֵל.

לָכֵן בַּלְעָם, שֶׁנִּשְׁכַּר עַל יְדֵי בְּלֶק, הַתְּנַבֵּא עַל יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, שְׁאִז יִקְמוּ דְבָרֵי הַנְּבִיא "וְהָיוּ מְלָכִים אֲמֹנִיךָ וְשָׂרֵתֵיהֶם מִיְנִיקֶתֶיךָ". שְׁמֵלְכֵי הַגּוֹיִים לֹא רַק שְׁלֵא יִצְיָקוּ לְיַהוּדִים, אֲלֵא יִסְעוּ וְיַעֲזְרוּ לְעַם יִשְׂרָאֵל. מִמָּשׁ כְּמוֹ אוֹתוֹ בְּלֶק הִמְלִיךְ שְׁבָא לְקַלֵּל וְנִמְצָא מְבָרָךְ.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כ"ג, עמ' 166. מתוך 'נשמטא דאורייתא')

סדר ההמשכה בכל המדרגות הוא באופן שתחילה צריך להיות העלם,

ואחר-כך בא הגילוי

ממאמר ג' תמוז, ה'תשכ"ח

דרכו של רועה נאמן, שאינו ממתין שהצאן ירעבו ויבואו ויספרו לו

שהם רעבים, ואז ייתן להם מזון, אלא מלכתחילה הולך אליהם ונותן

להם מזון

מהתוועדות ג' תמוז, ה'תשכ"ח

חומש לקריאה בציבור פרשת בלק

על אתהפכא בתכלית העלוי - תפיכת מלך מואב, כך שתצא ממנו מלכות בית דוד ומשיח.

(לקוטי שיחות כח עמ' 275)

שני י' ויקם בלעם בפקר ויאמר אל־שרי בלק לכו אל־ארצכם כי מאן יהוה לתתי לתלך עמכם: ה' ויקומו שרי מואב ויבאו אל־בלק ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו: ט' ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה: י' ויבאו אל־בלעם ויאמרו לו פה אמר בלק בן־צפור אל־נא תמנע מהלך אלי: י"א פירכבך אכבדך מאד וכל אשר־תאמר אלי אעשה ולכה־נא קכה־לי את העם הזה: י"ב ויען בלעם ויאמר אל־עבדי בלק אם־יתן־לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את־פי יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה: י"ג ועתה שבו נא בזה גס־אתם הלילה ואדעה מה־יסף יהוה דבר עמי: י"ד ויבא אלהים אל־בלעם לילה ויאמר לו אם־לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואף את־הדבר אשר־אדבר אלך אתו תעשה:

~ נקודות משיחות קודש ~

קום לך אתם (כב, ט)

תו"ל למדו מכך ש'בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו', וכן ש'תצפה אפילו כלפי שמיא מהגוי'. ויש לבאר זאת בעבודת ה'. לפעמים עושה אדם חשבון נפש, ומגיע למסקנה שהוא רוצה ללכת בדרך של הנפש הבהמית, ויש לחשוש אפוא שיוליכו אותו בדרך זו. והעצה היא, להתעקש ולטעון ב'תצפה' שאיננו מסכים לכך, ועל־דרך 'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה, חרץ מצא'.

(תורת מנחם כג עמ' 152)

שלישי ט' ויקם בלעם בפקר ויחבש את־אתנו וילך עם־שרי מואב: י"ב ויחראף אלהים פי־

כב ב וירא בלק בן־צפור את כל־אשר־עשה ישראל לאמרי: י' ויגר מואב מפני העם מאד כי רבי־הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל: י' ויאמר מואב אל־זקני מדון עתה ילחכו הקהל את־כל־סביבותינו בלחך השור את ירך השדה ובלק בן־צפור מלך למואב בעת ההוא: (י"א) ה' וישלח מלאכים אל־בלעם בן־בעור פתורה אשר על־הנהר ארץ בני־עמו לקרא־לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את־עין הארץ והוא ישב מפלי: ועתה לכה־נא ארה־לי את־העם הזה פירעצום הוא ממני אולי אוכל נכה־בו ואגרשנו מן־הארץ כי ידעתי את אשר־תבדך מבדך ואשר תאר ויאר: וילכו זקני מואב וזקני מדון וקסמים בידם ויבאו אל־בלעם וידברו אליו דברי בלק: (ישראל) ה' ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי־מואב עם־בלעם: ט' ויבא אלהים אל־בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך: ויאמר בלעם אל־האלהים בלק בן־צפור מלך מואב שלח אלי: י' הנה העם היצא ממצרים ויכם את־עין הארץ עתה לכה קכה־לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו: י"ב ויאמר אלהים אל־בלעם לא תלך עמהם לא תאר את־העם

פי ברוך הוא: (ע"ב בחול)

~ נקודות משיחות קודש ~

כי עצום הוא ממני (כב, ו)

כתב השל"ה, שבלק היה חכם גדול וידע שהעוצמה של בני ישראל, מלכות בית דוד ומשיח, תצא ממנו (דוד המלך יצא מרות המואביה). לפי זה, יש לבאר מה שפרשה בתורה וקראת "בלק", הפך "ושם רשעים ירקב". שכן, "בלק" מורה

הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו
 והוא רכב על-אתנו ושני נערי עמו: כ ותרוא
 האתון את-מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו
 שלופה בידו ותט האתון מן-הדרך ותלך
 בשדה ויד בלעם את-האתון להטתה הדרך:
 כו ויעמד מלאך יהוה במשעול הפרמים גדר
 מזה וגדר מזה: כז ותרוא האתון את-מלאך
 יהוה ותלחץ אל-הקיר ותלחץ את-רגל בלעם
 אל-הקיר ויסף להפתה: כח ויסף מלאך-יהוה
 עבור ויעמד במקום צר אשר אין-דרך לנשות
 ימין ושמאל: כט ותרוא האתון את-מלאך יהוה
 ותרפץ תחת בלעם ויחר-אף בלעם ויד
 את-האתון כמקל: לה ויפתח יהוה את-פי
 האתון ותאמר לבלעם מה-עשיתי לך כי
 הפיתני זה שלש רגלים: לו ויאמר בלעם
 לאתון כי התעללת בי לו יש-חרב בידי כי
 עתה הרגתיו: לז ותאמר האתון אל-בלעם
 הלוא אנכי אתנד אשר-רכבת עלי מעודך
 עד-היום הנה ההספן הסכנתי לעשות לך
 כה ויאמר לא: לא ויגל יהוה את-עיני בלעם
 וירא את-מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו
 שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו: לח ויאמר
 אליו מלאך יהוה על-מה הפית את-אתנד זה
 שלוש רגלים הגה אנכי יצאתי לשטן כירט
 הדרך לנגדי: לט ותרואני האתון ותט לפני זה
 שלש רגלים אולי נטתה מפני כי עתה
 גם-אתכה הרגתי ואותה החייתי: לו ויאמר
 בלעם אל-מלאך יהוה הטאתי פי לא ידעתי
 כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם-רע
 בעיניך אשובה לי: לה ויאמר מלאך יהוה
 אל-בלעם לך עם-האנשים ואפס את-הדבר
 אשר-אדבר אליך אתו תדבר וילך בלעם
 עם-שרי בלק: לו וישמע בלק פי בא בלעם

ויצא לקראתו אל-עיר מואב אשר על-גבול
 ארנו אשר בקצה הגבול: לה ויאמר בלק
 אל-בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא-לך
 למה לא-הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך:
 לה ויאמר בלעם אל-בלק הנה-באתי אליך
 עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר
 ישים אלהים בפי אתו אדבר:

~ נקודות משיחות קודש ~

ויפתח ה' את פי האתון (כב, כח)

וקשה, לאיזו תועלת הנה מופת זה. ויש לומר, דהנה
 מבאר בזהר שידיעת בלעם היתה באמצעות האתון, ועל-ידי
 רצה להמשיך קללה על ישראל; והיה כאן גם בתוך גס, שעל
 ידי הוכיח עם האתון דוקא התחיל בטול מחשבתו. וכיוצא
 אלם' כתב, שבלעם ובאתונו הם זעיר-אנפין ונוקבא דקליפה,
 "והוא טעם פתיחת פי האתון. . כדי שיקטרגו זה על זה,
 בסוד פזיר לרשעים".

(אגרות קודש ב עמ' רסח)

רביעי לה וילך בלעם עם-בלק ויבאו קרית
 חצות: לו ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם
 ולשרים אשר אתו: לה ויהי בכקר ויקח בלק
 את-בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם
 קצה העם: לה ויאמר בלעם אל-בלק
 בנה-לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה
 שבעה פרים ושבעה אילים: לו ויעש בלק
 כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פרו ואיל
 במזבח: לו ויאמר בלעם לבלק התיצב על-
 עלתך ואלכה אולי יקרה יהוה לקראתי ודבר
 מה-יראני והגדתי לך וילך שפי: לו ויקר
 אלהים אל-בלעם ויאמר אליו את-שבעת
 המזבחת ערכתי ואעל פרו ואיל במזבח:
 לו וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב
 אל-בלק וכה תדבר: לו וישב אליו והגה נצב
 על-עלתו הוא וכל-שרי מואב: לו וישא משלו
 ויאמר מן-ארם ינחני בלק מלך-מואב מהררי-
 קדם לכה ארה-לי יעקב ולכה ועמה ישראל:

לַיַּעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מִה־פָּעַל אֵל: כד הַיּוֹעַם בְּלִבָּיָא יָקוּם וּכְאֲרֵי יתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֹרֶף וְדַם־חַלְלִים יִשְׁתֶּה: כה וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בַּלְעָם גַּם־קָב לֹא תִקְבְּנוּ גַם־בְּרַךְ לֹא תִבְרַכְנוּ: לו וַיַּעַן בַּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר: כל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֵתוֹ אֶעֱשֶׂה:

~ נקודות משיחות קודש ~

הַן עַם בְּלִבָּיָא יָקוּם (כג, כד)

"בְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשִּׁינְתָם שְׁחִרְתִּי, הֵן מִתְגַּבְּרִים . . לְחַטֵּף אֶת הַמִּצְוֹת" (רש"י). יש לומר בְּרַךְ הַצַּחֲתוֹת, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ מֵאִמֶר רַ"ל "חֲטָף וְאָכַל חֲטָף וְאֶשְׁתִּי". וְלִהְיֶיר, שֶׁ"חֲטָף" בְּאִידיש הוּא 'כַּאפֵן', שֶׁשֵּׂיךְ גַּם לְ"עוֹמְדִים מִשִּׁינְתָם", אִוִּיפֶגֶעֶכַּאפֵט.

(ספר השיחות תשנ"ב א עמ' 128)

שִׁשׁ לו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בַּלְעָם לְכֹה־נָא אֶקְחֶיךָ אֶל־מְקוֹם אַחַר אוֹלֵי יִישׂר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וּקְבֹתוּ לִי מִשָּׁם: כה וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בַּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁיבוֹן: לו וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בֹזֵה שְׂבַעַה מִזְבְּחֹת וְהִכֵּן לִי בֹזֵה שְׂבַעַה פָּרִים וְשְׂבַעַה אֵילִם: לו וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בַּלְעָם וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ: כז וַיִּרְא בַלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֶךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־חִלַּךְ כַּפֶּעַם־כַּפֶּעַם לְקַרְנַת נֶחֱשִׁים וַיִּשַׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו: לו וַיִּשָּׂא בַלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְמוֹ וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים: לו וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נֹאם בַּלְעָם בְּנֹו כְעֹר וְנֹאם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינַן: לו נֹאם שִׁמְעַע אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מִחוּזֵה שְׂדֵי יַחֲזֵה נִפְלֹו וְגִלּוֹי עֵינַים: לו מִה־טֹבוֹ אֶהְיֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל: לו בְּנַחְלִים נָטְיוֹ בְּנִגְתַּת עָלָי נִהַר בְּאֶהְלִים נָטַע יְהוָה כְּאֲרוּזִים עַל־מִים: לו יִזְל־מִים מִדְּלָיו וְזָרְעוּ בְּמִים רַבִּים וְיִרֵם מֵאֲנַג מְלָכֹו וְתִנְשָׂא מְלַכְתּוֹ: לו אֵל מוֹצִיאֹ מִמְצֹרִים כְּתוֹעַפַת רֹאם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרְיוֹ וְעַצְמַתִּיהֶם יִגְרֵם וְחִצְיוֹ יִמְחִין:

ח מִה אֶקָּב לֹא קָבֵה אֵל וּמִה אֲזַעֵם לֹא זַעֵם יְהוָה: ט כִּי־מֵרֹאשׁ צָרִים אֲרֹאנוּ וּמִגְבָּעוֹת אֲשׁוּרָנוּ הַיּוֹעַם לְבָרֶךְ יִשְׁפֹן וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב: י מִי מִנְהָ עֹפֵר יַעֲקֹב וּמִסֶּפֶר אֶת־רַבְעֵ יִשְׂרָאֵל תִּמְתַּת נִפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָיִם וַתְּהִי אַחֲרֵיתִי כְּמֹהוּ: יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בַּלְעָם מִה עֲשִׂיתִי לִי לְקַב אוֹיְבֵי לְקַחְתֶּיךָ וְהִנֵּה בְּרַכְתָּ בְּרַךְ: יב וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יִשִּׁים יְהוָה בְּפִי אֵתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר:

~ נקודות משיחות קודש ~

לְקַב אוֹיְבֵי לְקַחְתֶּיךָ, וְהִנֵּה בְּרַכְתָּ בְּרַךְ (כג, יא)

הִינֵינוּ בַחֲנִינַת אֶתְהַפְּכָא, "וַיַּחֲפֹךְ ה' אֶלְקִיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה", וְכִפִּי שְׁפַתְב רִש"י לְהֵלֵן: "מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ שֶׁל אוֹתוֹ רִשְׁעֵי, אֲנוּ לְמִדִּים מִה הִזָּה בְּלִבּוֹ לְקַלְלֵם". וַיֵּשׁ לוֹמֵר, שֶׁמִּשְׁטַעַם זֶה נִזְכָּר מְלַךְ הַמְּשִׁיחַ בְּפִרְשֵׁתְנוּ דוֹקָא (כד, יט), שֶׁכֵּן עַם בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ תִּתְהַפֵּךְ הַגְּלוּת לְגֹאֲלָה — כָּל הַצּוּמּוֹת יִתְקַכּוּ לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים.

(ספר השיחות תשנ"א ב עמ' 686)

חמישי י וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָא אֵתִי אֶל־מְקוֹם אַחַר אֲשֶׁר תִּרְאָנוּ מִשָּׁם אִפְסֵם קַצְהוּ תִרְאָה וְכִלּוֹ לֹא תִרְאָה וּקְבֹנוּ־לִי מִשָּׁם: י וַיִּקְחֵהוּ שְׂדֵה צָפִים אֶל־רֹאשׁ הַפְּסִגָּה וַיִּבֵן שְׂבַעַה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וְאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ: יא וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הַתִּינֵצֵב כֹּה עַל־עֲלִתְךָ וְאֲנֹכִי אֶקְרֶה כֹּה: יב וַיִּקֶּר יְהוָה אֶל־בַּלְעָם וַיִּשֶׂם דְּבַר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תִדְבֹר: יג וַיָּבֵא אֵלָיו וְהֵנוּ נֹצֵב עַל־עֲלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אֵתוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מִה־דַּבֵּר יְהוָה: יד וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר קוּם בָּלָק וּשְׁמַע הַאֲזִינוּהָ עָדֵי בְנֵי צֹפֵר: ט לא אִישׁ אֵל וּיְכֹזֵב וּכְנ־אָדָם וַיִּתְנַחֵם הֵהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבֵּר וְלֹא יְקִימֶנָה: ז הִנֵּה בְּרַךְ לְקַחְתִּי וּבְרַךְ וְלֹא אֲשִׁיכְנָה: טא לֹא־הִבִּישׁ אֹוֹן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עֹמֵל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְתִרְוַעַת מְלַךְ בּוֹ: טב אֵל מוֹצִיאֵם מִמְצֹרִים כְּתוֹעַפַת רֹאם לוֹ: טג כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קָסַם בְּיִשְׂרָאֵל כְּעַת יֹאמֶר

כ פָּרַע שָׁכַב פָּאָרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנוּ מִבְּרִכְיָד
 בְּרוּךְ וְאַרְרִיךְ אַרְוֵר: וַיַּחֲרָאָף בָּלָק אֶל־בְּלָעַם
 וַיִּסְפַּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בְּלָעַם לָקֵב
 אִיבִי קְרֹאתֶיךָ וְהִנֵּה בְרַכְתָּ בְּרֹךְ זֶה שְׁלֹשׁ
 פְּעָמִים: « וְעַתָּה בְּרַח־לֶךָ אֶל־מְקוֹמְךָ אִמְרַתִּי
 כַּפֵּד אֲכַבְדְּךָ וְהִנֵּה מִנְעֵךְ יְהוָה מִכַּבּוֹד: » וַיֹּאמֶר
 בְּלָעַם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַם אֶל־מְלֹאכֵיךָ אֲשֶׁר־
 שְׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר: « אִם־יִתְּנֵנִי לִי בָלָק
 מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹל אֶת־פִּי
 יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלְּפִי אֲשֶׁר־יִדְבַר
 יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ נקודות משיחות קודש ~

פָּרַע שָׁכַב פָּאָרִי וּכְלָבִיא (כד, ט)

גם בשבני ישראל נמצאים בגלות ("פָּרַע שָׁכַב"), וגש
 לאמות העולם שליטה עליהם, אין זאת אלא בעניני הגוף,
 אבל בכל הקשור לקיום המצות - אין אף אחד שהוא "בעל
 הבית" על יהודי, בשם ששל ארי ולביא אין לשום אדם
 שליטה (כנפסק בשולחן ערוך חושן-משפט).

(לקוטי שיחות ב עמ' 337)

שביעי י וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכַה אֵיעֲצֶךָ אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:
 כ וַיֵּשֶׂא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר נֹאֵם בְּלָעַם בְּנֹו כְעֹר וְנֹאֵם
 הַגִּבֹּר שְׂתֵם הָעֵינַן: כ וַנֹּאֵם שִׁמְעֵל אֲמֹר־יֵאל וַיִּדַע
 דַּעַת עֲלִיּוֹן מַחֲזֶה שְׂדֵי יַחֲזֶה נִפְל וְגִלְוֵי עֵינַיִם:
 י אַרְאֵנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב דְּרוֹךְ כּוֹכָב
 מֵיעֵקֵב וְקֵם שִׁבְטֵ מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲזֵן פְּאֵתֵי מוֹאָב
 וְקַרְקַר פֶּל־בְּנֵי־שֵׁת: י וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשֶׁה וְהָיָה
 יִרְשֶׁה שַׁעִיר אִיבִיו וַיִּשְׂרָאֵל עֲשֶׂה חֵיל: י וַיִּרְדֵּ
 מֵיעֵקֵב וְהֶאֱכִיד שְׂרִיד מַעִיר: כ וַיִּרְא אֶת־עַמְלֹק
 וַיֵּשֶׂא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר רֹאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֹק וְאַחֲרֵיתוֹ
 עַדִּי אֲבֵד: כ וַיִּרְא אֶת־תְּקִינֵי וַיֵּשֶׂא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר
 אֵיתָן מוֹשְׁבֵד וְשִׁים בְּסַלַע קַנְזֵד: כ כִּי אִם־יְהִיָּה
 לְבָעַר קִיּוֹן עַד־מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבְּד: כ וַיֵּשֶׂא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר

וַיֹּאמֶר אֹוִי מִי יְחִיָּה מִשְׁמוֹ אֵל: כ וְצִים מִיָּד
 פְּתִים וְעֵנוּ אֲשׁוּר וְעֵנוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עַדִּי אֲבֵד:
 כ וַיִּקָּם בְּלָעַם וַיִּלְךָ וַיָּשֶׁב לְמִקְוֵו וְגַם־בָּלָק הִלְךָ
 לְדַרְפּוֹ: פ כַּה « וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים וַיַּחַל
 הָעָם לַזְנוּת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב: כ וַתִּקְרָאן לָעָם
 לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְאֱלֹהֵיהֶן:
 ג וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחֲרָאָף יְהוָה
 בְּיִשְׂרָאֵל: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כַּל־
 רֹאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נִגְדַר הַשְּׁמֹשׁ
 וַיָּשֶׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 אֶל־שִׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרִגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים
 לְבַעַל פְּעוֹר: ו הִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא
 וַיִּקְרַב אֶל־אֲחִיו אֶת־הַמְדִּינִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה
 וּלְעֵינֵי כָל־עַדְתֵּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהָמָה בָכִים פָּתַח
 אֶהֱל מוֹעֵד: ז וַיִּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן
 הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמַח בְּיָדוֹ:
 ח וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקִּבֵּה וַיִּדְקַר
 אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־
 קִבְּתָהּ וַתַּעֲצֹר הַמַּגִּפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיְהִי
 הַמַּתִּים בַּמַּגִּפָּה אַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים אֲלֹף: כ כַּפַּ

חצי קריש

וַתַּגְדֵּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמוֹה רַבָּא. אֲמֵן בְּעֵלְמָא דִּי בְרָא
 כְּרַעוּתָהּ וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ, וַיִּצְמַח פּוֹרְקָנָהּ
 וַיִּקְרַב מִשִּׁיחָהּ. אֲמֵן בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
 יִשְׂרָאֵל, בְּעֵגְלָא וּבְזִמְזוֹן קְרוֹיב וְאִמְרוּ אֲמֵן: אֲמֵן הִיא שְׁמַה
 רַבָּא מְבַרַךְ לְעָלַם וּלְעַלְמֵי עֵלְמֵיָא. יתברך: הִיא שְׁמוֹה רַבָּא מְבַרַךְ
 לְעָלַם וּלְעַלְמֵי עֵלְמֵיָא. יתברך, וַיִּשְׁתַּבַּח, וַיִּתְפָּאֵר,
 וַיִּתְרוֹמַם, וַיִּתְנַשֵּׂא, וַיִּתְהַדָּר, וַיִּתְעַלֶּה, וַיִּתְהַלָּל, שְׁמוֹה
 דְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אֲמֵן לְעֵלְא מִן כָּל בְּרַכְתָּא
 וַיִּשְׁרָתָא, תִּשְׁבַּחְתָּא וְנַחְתָּתָא, דְאִמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאִמְרוּ
 אֲמֵן: אֲמֵן

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר (כה. ז)

פִּנְחָס סָפַן לֹא רַק אֶת גּוֹפּוֹ (כִּי שָׁבֵט שִׁמְעוֹן רָצוּ לְהַרְגוֹ) אֲלָא גַם אֶת נַפְשׁוֹ (כִּי פָעַל "שָׁלַא בְּרָצוֹן חֲכָמִים"), וּבִלְבָד שְׁתוּסַר חֲמַת ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וַיֵּשׁ לְהַעִיר מִן הַמַּסְפָּר עַל אֲדַמּוֹר הַזָּקֵן, שֶׁפַּעַם פָּרְצָה שְׂרָפָה בְּבֵיתוֹ וְנִשְׁרַף 'בִּיכֹל' חֲסִידוֹת אַחֵד. אַחַר הַשְׂרָפָה, שָׁאַל הַרְבֵּי אִם מִיִּשְׁהוּ עֵינַי בְּבִיכֹל זֶה. הַשִּׁיב לוֹ בְּנוֹ, אֲדַמּוֹר הַאֲמָצְעִי: הַרִי פִתְכֵת עֲלֵיו 'חֲרָם בְּנֵה וּבְבָא'! עֲנֵה הַרְבֵּי: אֵיפֹה מְסִירַת־נַפֶּשׁ עַל חֲסִידוֹת. ?

(לקוטי שיחות יח עמ' 319)

מַפְטִיר: וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ: ה' וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּפֶה וַיִּדְקֹר אֶת־שִׁנְיָהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קִבְתָּהּ וַתַּעֲצֹר הַמַּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִיו הַמֹּתִים בַּמַּגְפָּה אַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים אֲלֹף:

פפפ

ק"ד פסוקים, מנ"ח סימן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵינַיִם הֵיחִיל לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיחָ מְאֹד. דְּרָכֶיךָ דְרָכֵי־נַעַם, וְכָל־נְתִיבְתֶיךָ שְׁלוֹם. אַרְבֵּי יָמִים בַּיּוֹמֵהָ, בְּשִׂמְחָה עֵשֶׂר וּבְכוֹד. יי חֲפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, וַיְגַדֵּל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחון. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפני

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנַבִּיאִים מוֹכִיִּים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם הַנְּאֻמִּים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יי הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֹּשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבְנַבִּיאֵי הָאֵמַת וְצִדְקָ:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזוהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

1) שְׂאֵרֵי יַעֲקֹב, אוֹתָם שִׁישְׁאוּ אַחֲרֵי שִׁצְרָפוֹ. בְּקָרֵב עַמִּים רַבִּים, בְּתוֹךְ הָעַמִּים הַרְבִּים שִׁאֲסַפּוּ עַל יְרוּשָׁלַם עִם גֹּג וּמְגוּג, וַיְהִיו בְּנֵיהֶם יְהוּדִים. כְּטַל מֵאֵת ה', כְּמוֹ הַטַּל שֶׁבָא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְאִין אַחֵד

הפטרה לפרשת בלק לקריאה בציבור

ולשמו"ת בתרי עשר במיכה פרק ה

ה וַהֲיָה שְׂאֵרֵי יַעֲקֹב בְּקָרֵב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה פְּרִיבִיבִים עֲלֵי־

עטרת מרים

וַהֲיָה שְׂאֵרֵי יַעֲקֹב בְּקָרֵב עַמִּים רַבִּים שִׁלְחָמוּ עַל יְרוּשָׁלַם עִם גֹּג וּמְגוּג, וַיְהִיו יִשְׂרָאֵל בְּנֵיהֶם כְּטַל מֵאֵת יְהוָה פְּרִיבִיבִים עֲלֵי־עַשְׂבֵי שְׂאֵינֵי כֹא לְעוֹלָם עַל יְדֵי אֲדָם, כִּד יְהִי אֲשֶׁר לֹא־יִקְוָה יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ

שקנה לאיש שביאנו לו, אלא לה' וקנה כי הוא המביא לארץ כל ומקור.
 כרכיבים, כספות הקטור. ויחל, לשון תחלת ותקנה. 1) פאריה פבהמות
 יער, קד יהיה מלפני שולט בכל. ככפיר, הוא אריה צעיר. 2) והכרתי
 סוסיך מקרבך, היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם שיבאו לעזרתכם
 בסוסים ומרכבות. 3) והכרתי ערי
 ארצך וגו', "ערים" הן המצודות
 בחוקה סביב. ואמר שאין לא יהיה צורך
 בערים בצורות ובמבצרים, כי לא יבואו
 עוד למלחמה עליהם. פרוש אחר,
 שיכרית את הערים והמבצרים של
 הגוים שבארץ ישראל. 4) מידך,
 מרשותך, כמו "ונקה את כל ארצו
 מידו" (במדבר כא, ב). ומעוננים, מיני
 פשוט, מחשבי עונות ופשוט (ראה
 פרוש רש"י וקרא יט, כו).
 5) והשמדתי עריך, והשמדתי את
 שונאיך, כמו "ויהי ערך" (שמואל א
 כה, יד) אשר לא שמעו, אשר
 מעולם לא שמעו וקמה מפלגת פזאת.
 6) את ההרים, אל ההרים. כלומר,
 הרים קול להתנפח בפרסום רב. פרוש
 אחר, "ההרים" הם האבות אברהם
 יצחק ויעקב. ו"הנבעות" הם האמהות
 שרה רבקה רחל ולאה. 7) שמעו
 הרים וגו', קד האמר להם "שמעו
 גו'". והאתנים, והתוקים. מסדי
 ארץ, שהם יסודות העולם.
 8) הלאאתיך, הבאתי אליך וגיעה
 להכביר על ענה בן הער בן לומר
 הנה קוה הונעתיני ד' ומרים,
 שהתנבאה לנשים ולפרה אהרן דיני
 התורה. 9) מן השמים עד
 הגלגל, וזכו את המובה ששעה לכם,

לעורה ולא יחל לבני אדם בראם בה' ז' לכן והיה שארית יעקב
 בגוים בקרב עמים רבים בין הגוים פאריה פבהמות בין חית הער
 ככפיר בעדרייצאן אשר אסעבר שם ורמס וטרף ואין מציל בו
 ההורים והנה בחיל גוג ומוג ואין מי יעמוד נגדם: ח בתחלה תרם ידך

**עֲשֹׁב אֲשֶׁר לֹא־יִקְוֶה לְאִישׁ וְלֹא יִיחַל
 לְבְנֵי אָדָם: ז' וְהָיָה שְׂאִרִית יַעֲקֹב בְּגוֹיִם
 בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים פְּאִרְיָה פְּבַהּמוֹת
 יַעַר כְּכַפִּיר בְּעֵדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִסְעֹבֶר
 וְרַמְסִים וְטֹרֵף וְאֵין מִצִּיל בּוֹ
 עַל־צִרְיֹךְ וְכָל־אִיבֹךְ יִפְרֹתוֹ: ט וְהָיָה
 בְּיוֹם־הַהוּא גֹאֲם־יְהוָה וְהַכְרַתִּי סוּסֶיךָ
 מִקְרַבְּךָ וְהֶאֱבַדְתִּי מִרְכַּבְתֶּיךָ: י וְהַכְרַתִּי
 עָרֵי אֲרֻצְךָ וְהִרְסֹתִי כָל־מִבְצָרֶיךָ:
 יא וְהַכְרַתִּי כְּשָׁפִים מִיַּדְּךָ וּמִעֹנָנִים לֹא־
 יְהִי־לְךָ: יב וְהַכְרַתִּי פְּסִילֶיךָ וּמִצְבּוֹתֶיךָ
 מִקְרַבְּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה
 יָדְיָךְ: יג וְנָתַשְׁתִּי אֲשִׁירֶיךָ מִקְרַבְּךָ
 וְהַשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ: יד וְעָשִׂיתִי בְּאֶפֶס
 וּבַחֲמָה נָקַם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
 שָׁמְעוּ: ו א שְׁמַעוּ־נָא אֶת אֲשֶׁר־יְהוָה
 אָמַר קוֹם רִיב אֶת־הַהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה
 הַגְּבֻעוֹת קוֹלְךָ: ז שְׁמַעוּ הָרִים אֶת־רִיב**

על־צִרְיֹךְ להתגבר עליהם וכל־
 איבֹךְ ופֹרְתוֹ: ט אבל והיה
 בְּיוֹם־הַהוּא אחר מלחמת גוג ומוג
 גֹאֲם־יְהוָה לא יצטרכו עוד למלחמה
 כלל והכרתי סוסיך מקרבך
 והאבדתי מרכבתיך המוכנים לעת
 מלחמה, כי כבר אין צורך בהם:
 י והכרתי ערי ארצך המוקפות
 חומה וחרסתי כל־מבצריך כי לא
 תצטרך עוד לערי מבצר: יא בראותך
 השגחתי קד והכרתי כשפים
 מידך כי לא תסבוק עוד בכשפים
 לדעת העתידות ומעוננים אלה
 המסתכלים בעננים לדעת העתידות
 לא יהיו לך: יב והכרתי פסיליך
 מעז ואבן ומצבובתיך מקרבך כי אז
 תכיר שאין אלוה מפלעתי ולא־
 תשתחוה עוד למעשה ידיך
 לפסילים: יג ונתשתי אשירי
 אשיריך מקרבך והשמדתי
 עריך שעברו עם עבודת־הזרה:
 יד ועשיתי באַפֵּס בגליל ובחמה
 כלב נקם את־הגוים אשר עוד לא
 שמעו וקמה מפלגת פזאת: 15 אומר
 הנביא ישראל, שמעו־נָא את
 אשר־יְהוָה אמר קום ריב התנפח
 עם ישראל, ששמעו את־ההרים
 האבות שהם אברהם יצחק ויעקב
 ותשמענה הנבעות האמהות שרה
 רבקה רחל ולאה קולך מה ששמעו
 בניהם לאל והכרד שמו: ב שמעו
 האזני הרים את־ריב יהוה
 והאתנים הדרים המקיפים מסדי
 ארץ שהיו תסוד לארץ במעשה
 בראשית פי ריב ליהוה עם־עמו
 על שקטאו בנודו ועם־ישראל
 ותנפח להתאות שהוא צדיק כריבו:

**יְהוָה וְהֵאֲתַנְּנִים מִסְדֵי אֶרֶץ בְּי רִיב לְיְהוָה עַם־עַמּוֹ וְעַם־
 יִשְׂרָאֵל יִתּוֹפַח: ג עַמִּי מְה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הִלְאֲתִיךָ עֲנֵה בִּי:
 ד כִּי הֵעֲלִיתִךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִפִּיִת עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וְאֲשַׁלַּח
 לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמָרְיָם: ה עַמִּי זְכַר־נָא מְה־יַעַץ בְּלֶקַח
 ג עַמִּי הן לכד להכיר מה מאד רוב טוב עשיתי לך ומה הדבר אשר הלאאתיך ויעמידו בו להכביר העול ענה בן הער בן: ד עשיתי לך טובות כן
 העלתיך מארץ מצרים שהיית שם בעבודה קשה ומפית עבדים פדיתך לפני הזמן ואשלח לפניך את־משה אהרן ומרים שהייתם גוים כפוחם,
 והיו מורים אתכם הדרך הטובה: ה עמי זכרנא תסדר שעשה ה' עם ישראל מה־יַעַץ בלעם אל בלק מלך מואב להשמיד הכל ומה־ענה אתו בלעם**

בְּרַעְיוֹר מַה אֲעֹשֶׂה לֹא וְעַם ה' עַל יִשְׂרָאֵל מִן־הַשְּׁטִימִים שֶׁחֲמַתָּם לִי שֶׁם
 וְלֹא מִנְעַמִי מִבְּרִיתִי וְעֹרְתִי מִכֶּם עַד בְּאֶכֶם עַד־הַגְּלָגֶל וְשֶׁם עֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן
 בִּבְשֵׁתָהּ וּבְכַשְׂתִּי לַפְּנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, הֲכֵל וְכֹר לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת יְהוָה
 שְׁעֵשֶׂה עִמָּךְ: 1 וְאִמֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל בְּמַה אֶקְדָּם אֶקְדָּם יְהוָה
 אֶכְפֹּף אוֹכֵל לֶחֶוֹת כְּפֹף לְאַלְהֵי
 מְרוֹם לְכַפֵּשׁ סִלְחָה, אוֹלֵי הָאֶקְדָּמְנוּ
 בְּעוֹלוֹת בְּעִנְיָיִם בְּנֵי שָׁנָה שְׂאֵבֵי
 אֲלֵיו שֶׁהֵם הַיִּחֵר מִזִּכְרֵי וּנְבָחִים:
 2 הַיַּרְצָה וְכִי יִרְצָה יְהוָה בְּאַלְפֵי
 אֵילִים לְקַרְבָּנוֹת, בְּרַבְּבוֹת נַחֲלֵי
 שְׁמֹן לְצַקַּת עַל הַמִּנְחוֹת, או הַתָּתֵן
 בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי כַמְּנֵי חַטָּאת
 נַפְשֵׁי: 3 הַהֲגִיד בְּרִידֵךְ הוּא הַהֲגִיד
 לְךָ אֲדָם מִה־טוֹב בְּעֵינֵי וּמִה־
 יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ אֵין חֲפְצֵי בְּעוֹלוֹת
 כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת
 חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת בְּרַדְכֵי בְּהֵם לִבְבִּי
 עִם־אַלְהֵיךְ:

יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ
 לֶכֶת עִם־אַלְהֵיךְ:

שְׂאֵף־עַל־פִּי שֶׁחֲמַתָּם בְּשֵׁמִים בְּכַעַל פְּעוֹר, וְכַפֵּר לָכֶם בְּזֶה שֶׁהִמִּית מִקְצַת
 הַחֹמָאִים בְּמִנְפֵה, וְהַעֲבִירְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן בִּבְשֵׁתָהּ וּבְכַשְׂתִּי עַד הַגְּלָגֶל שֶׁהוּא
 בְּתַחֲלֵת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמַּעַרְב לְיַרְדֵּן. צְדָקוֹת ה', שְׁעוֹשָׂה עִמָּכֶם לַפְּנִים מִשׁוֹרֵת
 הַיַּרְדֵּן. 1) בְּמַה אֶקְדָּם ה', וּבְמַה אֶתְרַצֶּה לְבוֹא לַפְּנֵי ה'. (מִקָּדָם הוּא כְּמוֹ מִאֲמָר

מִסְגֵּר, מַה שְׂאֵמְרוּ יִשְׂרָאֵל אוֹ אַחֲרֵי שֶׁנִּכְשְׁלוּ
 בְּשֵׁמִים בְּכַעַל פְּעוֹר). אֶכְפֹּף לְאַלְהֵי
 מְרוֹם, אֲתִיב כְּפֹף וְנִכְנַע לְאַלְהֵי מְרוֹם.
 הָאֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלוֹת, וְכִי בְרִידֵךְ הוּא
 לְהַקְרִיבוֹת. 2) בְּרַבְּבוֹת נַחֲלֵי שְׁמֹן,
 בְּרַבְּבוֹ שְׁמֹן לְמִנְחוֹת, כְּמוֹ נַחֲלִים. הַתָּתֵן
 בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי, הָאֵם בְּשִׁבִיל לְכַפֵּר עַל
 פִּשְׁעֵי, שֶׁהוּא חַטָּאת בְּמוֹד, הִתָּה רְאוּי
 שְׂאֵתֵן לְקָרְבֵן אֶת בְּנֵי הַבְּכוֹר. פְּרִי
 כַמְּנֵי חַטָּאת נַפְשֵׁי, הָאֵם בְּשִׁבִיל
 לְכַפֵּר עַל חַטָּאת נַפְשֵׁי, שֶׁהוּא חַטָּאת
 בְּשׁוּגָה, הִתָּה רְאוּי שְׂאֵתֵן לְקָרְבֵן אֶת פְּרִי
 כַמְּנֵי שֶׁהֵם הַבְּנִים הַקְּטָנִים. (עַד כָּאֵן הוּא
 הַמִּאֲמָר הַמְּסֻבֵּר, מַה שְּׂשָׂאוּ יִשְׂרָאֵל אוֹ).
 3) הַהֲגִיד לְךָ אֲדָם מִה־טוֹב, (זֶאת
 הוּא תְּשׁוּבַת הַנְּבִיא), הַקֵּב־הַ הַהֲגִיד לְךָ
 אֲתֵה הָאֲדָם שְׂאֵתֵה שׂוֹאֵל "בְּמַה אֶקְדָּם
 וְגו'" מַה טוֹב, מַה טוֹב לַעֲשׂוֹת

בְּמִצְוֹת שְׁבוֹן אֲדָם לְחַבְרוֹ. וּמִה־ה' דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ, בְּמִצְוֹת שְׁבוֹן אֲדָם לְמִקּוֹם. כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, שְׂלֵא תַעֲשֶׂה עוֹל בְּעִמְיֹתֶךָ, וְלֹא תַעֲצֵר
 בְּרִבּוֹר אוֹ בְּהוֹק מִמּוֹן, רַק תַּעֲשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ כְּכֵל וְכִלְתִּי. וְהִצַּנֵּעַ לֶכֶת עִם ה' לְבוֹד, תַּלְךְ בְּרַדְכֵי בְּהֵם לִבְבִּי. וְכַמִּאֲמָר ר"ל "כָּל מַעֲשֵׂיךְ
 יְדוּי לְשֵׁם שְׁמִים" (אֲבוֹת בַּיב), וְכִלְשׁוֹן הַפְּתוּב "כָּל דְּרָכֶיךָ דַּעְהִי" (מִשְׁלֵי גו').

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מִלְךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צְדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
 הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁפָל דְּבָרָיו אֵמֶת וְצַדִּיק: נְאֻמָּן,
 אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוֹר לֹא יִשׁוּב רִיקָם,
 כִּי אֵל מִלְךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו:
 רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וְתִשְׁמַח בְּמַהֲרָה
 בְּיַמֵּינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:
 שְׂמַחְנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְהֵינוּ הַנְּבִיא עֲבָדֶךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לַבְּנוֹ, עַל כֶּסֶּאֱוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
 אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְּשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׂלֵא יִכְבֶּה נִרוֹ לְעוֹלָם וְעַד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתַּת לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרַת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יתְפַרֵּךְ שְׁמֹךְ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: ^ה כִּי צָרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִפְלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כְּזָבִי בַת־נְשִׂיא מְדִיָן אַחֲתָם הַמַּכָּה בְּיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר: ^ו כֹּן וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ פסקא באמצע פסוק וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי מִשְׁנֵה וְאֵל אֱלֹעֲזָר בְּנ־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: ^ז שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ | כָּל־עֵדֶת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יָצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל: ^ח וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֱלֹעֲזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעֵרְבַת מוֹאָב עַל־יְרֵדֵן וַיְחַזּוּ לֵאמֹר: ^ט מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה כָּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיָּצֵאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵי מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^י פִּינְחָס בֶּן־אֱלֵעָזָר בְּנ־אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת־חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כָלִיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: ^{יא} לָכֵן אֹמַר הֲנִי נָתַן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שְׁלוֹם: ^{יב} וְהִיתָה לוֹ וְלִזְרַעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֵנָּה עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לְאֱלֹהֵיו וַיִּכְפַּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ^{יג} וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמַּכָּה אֲשֶׁר הִכָּה אֶת־הַמְּדִינִית וְאָמַר בֶּן־סְלוּא נְשִׂיא בֵּית־אָב לְשִׁמְעוֹנִי: ^{יד} וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמַּכָּה הַמְּדִינִית כְּזָבִי בַת־צוֹר רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית־אָב בְּמְדִיָן הוּא: ^{טו} פ (ישׂראל) ^{טז} וַיְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵי מֹשֶׁה לֵאמֹר: ^{יז} צֹרֹר אֶת־הַמְּדִינִים

אגרות קודש

ב"ה, ח' תמוז, תשי"ג
ברוקלין.
שלום וברכה!

...ומי"ש שמפני הטרדות לא יכול להשתתף בענין הנ"ל וכו', הנה פליאני עליו, כי הרי איפכא מסתברא, ומשל למה הדבר דומה לאדם שנחלש בגשמיות ואומרים לו להוסיף באכילה ושתיה ויענה ע"ז שכיון שחלוש הוא אין לו כח לאכו"ש ולכשיבריא אז, יוסיף באכו"ש, והי"ה בהנ"ל שכשרואה שטרוד בענינים המבלבלים ומקלקלים ואין בהם נחת, הנה אחת העצות להפטר מזה הוא להיות טרוד בענינים דחיווק התורה והיהדות והבלא מפיק הבלא ובפרט בענין דתורה הרי ידוע מרז"ל כל המקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר, ועוני ועושר הרי הם לא רק בכסף וממון אלא גם בזמן וכו'...

בברכה ובפ"ש כל אנ"ש שיחיו.

ביאורים לפרקי אבות

פרק ו משנה ה

אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד. יותר מלמודך עשה. ואל תתאוה לשלחנם של מלכים, ששלחנך גדול משלחנם, וכתרך גדול מכתרם. ונאמן הוא בעל מלאכתך, שישלם לך שכר פעלתך:

נקודות משיחות קודש ~

(ואם נקבע לך משמים תפקיד של מורה הוראה בישראל יזמינו לך זאת מלמעלה).

וכך אפוא מתפרשים דברי המשנה: "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד". כבוד – הוא דבר שלילי, שהרי "הקנאה, התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם"³, ולכן אל תחמוד אותו אפילו בלבך. "גדולה", לעומת זאת, מותר לרצות. אין כל פסול בשאיפה לגדלות בתורה עד לדרגה שיוכל להורות הלכה, כי על-ידי-יזה הוא מתעלה בתורה. ובכל זאת "אל תבקש גדולה". אין לרדוף ולחפש אחר גדלות זאת [נאולם לכשיציעו לו משרת מורה הוראה יכול לקבלה]⁴.

מכיון שאסור לחמוד כבוד, ואף גדולה אין לבקש – יכול הלומד לחשוש, שמא יהא לימוד התורה שלו נטול כל "חיות" – כי הנפש הבהמית מקבלת "חיות" רק כאשר יש לה כבוד וגדולה – והרי הלימוד צריך להיות ב"חיות" (גם של) הגוף והנפש הבהמית!⁵

על-כך מוסיפה משנתנו ואומרת, "יותר מלמודך עשה" – "עשה" מלשון כפיה⁶, כלומר, אף אם אין לך "חיות" ותענוג בלימודך, כפה על עצמך ("עשה") ולמד "בקבלת עול" במידה גדולה יותר מאשר "התענוג" המוגבל שלך.

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1240)

לענין "גדולה" אומרת לנו המשנה "אל תבקש" ואילו לענין "כבוד" – "אל תחמוד". משמעות הדברים היא ש"כבוד" – לא רק שאין "לחפש" אלא אסור "לחמוד" אותו כלל. לעומת זה "גדולה", אין "לחפש" אחריה ולבקשה, אך אין מניעה לחמוד אותה, שהרי לא נאמר "אל תחמוד גדולה" אלא רק "אל תבקש". והדבר דורש הסבר.

עוד צריך להבין: מהי הוראת המשנה "יותר מלמודך עשה"; אם כוונתה לומר שיש ללמוד תורה יותר מהרגילות¹, היה עליה לכתוב זאת באופן ברור ומפורש – "יותר מלמודך למד"!

הביאור בזה:

בלימוד תורה יש מעלה ועדיפות ללימוד החותר אל ההלכה. כי בכדי לברר את סוגיות הש"ס, ולמצות את הדיון בשיטות הפוסקים עד לפסיקת הלכה למעשה, דרושה יגיעה והעמקה מיוחדת².

לאור זאת, היה מקום לומר כי לימוד ההלכה ולמעשה כדי להיות מורה הוראה בישראל הוא לימוד נכון ורצוי, שהרי באופן כזה הלימוד הוא בדרגה גבוהה! משמיענו התנא ואומר: "אל תבקש גדולה לעצמך". בכואך ללמוד תורה, אל תעשה זאת לשם "גדולה" – להיות "מורה הוראה". לימוד תורה באמת הוא לימוד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשום מטרה אחרת

(1) שהרי הפרק קרוי "קנין תורה", ובהתאם לכך, ההוראות בפרק זה מתייחסות ללימוד התורה. (2) ראה המשך יום-טוב של ר"ה תרס"ו, עמ' ת"כ. וראה ירושלמי בכורים, פרק ג, הלכה ג' ר' זעירא. (3) לעיל פרק ד, משנה כא. (4) ראה ירושלמי בכורים שם. (5) ראה עירובין נד, א. והלכות תלמוד-תורה לרבנו הזקן, פרק ד, הלכה ט' "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים", ונתבאר בתניא פרק לו. (6) ראה בית יוסף יורה-דעה סימן רמז ד"ה ומי שאינו.

זמני יום ראשון ויום שבת
(ח) = שעות חורף (ק) = שעות קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		ניצת שבת	יצאת שבת
			מג"א		אדמו"ה ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ק)	5:40	5:38	9:10	9:09	8:29	8:28	10:23	10:22	19:49	19:49	20:19	20:19	19:29	20:31
חיפה (ק)	5:35	5:33	9:08	9:06	8:25	8:24	10:21	10:19	19:56	19:55	20:23	20:23	19:22	20:35
ירושלים (ק)	5:37	5:35	9:08	9:06	8:27	8:25	10:21	10:19	19:54	19:54	20:19	20:19	19:14	20:31
תל אביב (ק)	5:38	5:36	9:09	9:08	8:28	8:26	10:22	10:21	19:51	19:51	20:21	20:21	19:29	20:33
אוסטרליה, וינה (ק)	4:58	4:55	8:56	8:54	7:42	7:39	10:18	10:16	20:59	20:59	21:44	21:44	20:41	22:02
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:37	7:36	9:58	9:57	9:18	9:18	10:48	10:47	17:10	17:10	17:40	17:40	16:53	17:55
אוקראינה, אודסה (ק)	5:08	5:05	9:02	9:00	7:56	7:53	10:23	10:22	20:54	20:54	21:36	21:36	20:36	21:53
אוקראינה, דוניצ'ק (ק)	4:30	4:30	8:31	8:29	7:18	7:14	9:53	9:51	20:33	20:33	21:17	21:17	20:14	21:35
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:42	4:39	8:41	8:39	7:25	7:22	10:03	10:01	20:46	20:46	21:31	21:31	20:27	21:49
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	4:59	4:56	9:02	9:00	7:30	7:24	10:26	10:24	21:20	21:20	22:08	22:08	21:02	22:28
אוקראינה, קייב (ק)	4:47	4:47	8:54	8:52	7:19	7:10	10:18	10:16	21:14	21:14	22:02	22:02	20:55	22:23
אהוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	5:37	5:36	9:00	8:58	8:23	8:21	10:10	10:09	19:15	19:15	19:42	19:42	18:55	19:53
איטליה, מילאנו (ק)	5:38	5:36	9:31	9:29	8:28	8:25	10:51	10:49	21:19	21:19	21:57	21:57	20:58	22:13
אקוודור, קיטו (ח)	6:15	6:13	9:14	9:13	8:43	8:42	10:17	10:16	18:20	18:20	18:44	18:44	18:03	18:55
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	8:01	8:01	10:27	10:27	9:50	9:49	11:19	11:18	17:53	17:53	18:21	18:21	17:35	18:35
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	9:11	9:11	11:28	11:28	10:46	10:45	12:17	12:16	14:19	14:18	18:24	18:24	18:08	19:13
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:43	5:41	9:25	9:23	8:35	8:33	10:41	10:40	20:37	20:37	21:12	21:12	20:19	21:26
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:28	5:26	9:12	9:10	8:20	8:18	10:29	10:28	20:31	20:31	21:06	21:06	20:13	21:21
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:29	5:26	9:12	9:11	8:21	8:18	10:30	10:28	20:32	20:32	21:07	21:07	20:13	21:22
ארה"ב, דטרויט (ק)	5:59	5:57	9:44	9:44	8:51	8:48	11:04	11:02	21:13	21:13	21:50	21:50	20:55	22:05
ארה"ב, הווסטון (ק)	6:24	6:22	9:51	9:51	9:13	9:11	11:05	11:03	20:27	20:27	20:55	20:55	20:08	21:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:45	5:43	9:17	9:17	8:35	8:33	10:32	10:31	20:07	20:07	20:38	20:38	19:49	20:50
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:33	6:31	9:55	9:55	9:19	9:18	11:07	11:06	20:16	20:16	20:44	20:44	19:58	20:55
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:22	5:20	9:05	9:05	8:14	8:12	10:24	10:23	20:29	20:29	21:05	21:05	20:11	21:20
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	5:53	5:51	9:35	9:35	8:45	8:43	10:54	10:52	20:54	20:54	21:30	21:30	20:36	21:44
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:19	5:17	9:03	9:03	8:11	8:08	10:23	10:21	20:30	20:30	21:06	21:06	20:12	21:21
בליביה, לה-פס (ח)	7:02	7:01	9:47	9:46	9:15	9:14	10:45	10:44	18:10	18:10	18:35	18:35	17:53	18:46
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:28	5:28	9:36	9:34	-	-	11:01	10:59	14:26	14:26	22:02	22:02	21:44	23:14
בלגיה, בריסל (ק)	5:30	5:30	9:38	9:35	7:39	-	11:02	11:00	14:26	14:26	22:00	22:00	21:42	23:11
ברזיל, סאו פאולו (ח)	6:49	6:49	9:28	9:27	8:54	8:53	10:23	10:22	12:41	12:39	17:36	17:35	17:13	18:08
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:35	6:35	9:15	9:14	8:42	8:41	10:11	10:10	12:29	12:27	17:21	17:19	17:03	17:57
בריטניה, לונדון (ק)	4:44	4:44	8:54	8:51	-	-	10:18	10:17	13:46	13:45	21:24	21:23	21:06	22:34
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	4:41	4:41	8:54	8:54	-	-	10:23	10:21	13:55	13:54	21:42	21:41	21:26	23:04
גרמניה, ברלין (ק)	4:48	4:44	8:55	8:55	-	-	10:23	10:21	21:36	21:36	22:27	22:27	21:15	22:50
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:17	5:17	9:20	9:20	7:53	7:47	10:46	10:44	21:39	21:39	22:27	22:27	21:21	22:47
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:55	6:55	9:30	9:30	8:57	8:56	10:26	10:25	12:41	12:40	17:34	17:32	17:08	18:04
הודו, מומבאי (ח)	6:04	6:03	9:20	9:20	8:47	8:45	10:30	10:28	13:15	13:14	19:20	19:19	19:02	19:56
הודו, פונה (ח)	6:00	6:00	9:18	9:17	8:44	8:42	10:26	10:25	13:11	13:10	19:15	19:14	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	4:47	4:47	8:47	8:45	7:36	7:33	10:08	10:07	20:45	20:45	21:29	21:29	20:27	21:46

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				מנחה גדולה		סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת החוככים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר											
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:32	4:29	8:16	8:14	7:24	7:21	12:42	12:41	9:33	9:32	19:37	19:37	20:12	20:13	19:19	20:27
יוון, אתונה (ק)	6:06	6:04	9:45	9:44	8:58	8:56	14:06	14:05	11:01	11:00	20:52	20:52	21:25	21:25	20:34	21:39
מולדובה, קישינב (ק)	5:13	5:10	9:09	9:07	8:00	7:57	13:48	13:47	10:30	10:28	21:03	21:04	21:46	21:47	20:46	22:04
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:01	5:59	9:18	9:17	8:44	8:42	13:13	13:12	10:27	10:25	19:18	19:18	19:44	19:44	19:00	19:55
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ (ח)	8:11	8:11	10:20	10:19	9:34	9:33	13:03	13:02	11:06	11:05	16:56	16:53	17:32	17:30	16:37	17:46
נפאל, קטמנדו (ח)	5:11	5:09	8:37	8:36	7:59	7:57	12:42	12:41	9:49	9:47	19:03	19:04	19:32	19:31	18:45	19:43
סין, בייג'ין (ח)	4:49	4:47	8:31	8:30	7:41	7:39	12:55	12:54	9:48	9:47	19:47	19:47	20:22	20:22	19:27	20:36
סנגפור, סנגפור (ח)	7:03	7:01	10:03	10:02	9:32	9:31	13:39	13:38	11:06	11:05	19:13	19:14	19:38	19:37	18:56	19:48
פולין, ורשא (ק)	4:19	4:15	-	-	-	-	13:22	13:21	9:53	9:51	21:02	21:01	21:53	21:55	20:43	22:17
פרו, לימה (ח)	6:29	6:28	9:19	9:18	8:47	8:46	12:42	12:41	10:18	10:17	17:55	17:54	18:19	18:18	17:37	18:29
צרפת, ליון (ק)	5:55	5:52	9:47	9:46	8:44	8:41	14:24	14:23	11:08	11:06	21:34	21:35	22:15	22:16	21:16	22:32
צרפת, פריז (ק)	5:51	5:48	9:51	9:49	8:33	8:29	14:35	14:34	11:13	11:11	22:00	22:00	22:43	22:44	21:40	23:03
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:48	5:47	8:52	8:51	8:21	8:20	12:31	12:30	9:56	9:55	18:12	18:11	18:36	18:35	17:54	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	5:40	5:37	9:28	9:27	8:31	8:28	14:00	13:59	10:47	10:46	21:06	21:06	21:42	21:42	20:45	21:57
קנדה, מונטריאול (ק)	5:09	5:06	9:02	9:00	7:59	7:56	13:37	13:36	10:22	10:20	20:48	20:49	21:27	21:28	20:29	21:44
קפריסין, לניקה (ק)	5:35	5:33	9:10	9:09	8:26	8:24	13:25	13:24	10:25	10:23	20:03	20:03	20:35	20:35	19:45	20:48
רוסיה, לובאוויטש (ח)	4:23	4:19	-	-	-	-	13:43	13:42	10:07	10:05	21:38	21:37	22:38	22:40	21:19	23:09
רוסיה, מוסקבה (ח)	3:49	3:46	-	-	-	-	13:17	13:16	9:39	9:37	21:23	21:21	22:22	22:25	20:59	22:56
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	4:29	4:26	7:16	7:13	7:16	7:13	13:05	13:04	9:46	9:44	20:21	20:21	21:03	21:04	20:03	21:22
שווייץ, ציריך (ק)	5:33	5:30	9:29	9:27	8:19	8:16	14:09	14:08	10:51	10:49	21:32	21:31	22:09	22:10	21:08	22:28
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:54	5:53	9:06	9:05	8:33	8:32	12:54	12:53	10:13	10:11	18:49	18:50	19:14	19:14	18:32	19:25

(* הזמנים נערכו על-פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשמ"מ סכ"ח - התועדויות תשמ"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגו הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שַׁבַּת קֹדֶשׁ:

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעדנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל-אויב וארב ולסמים וחיזות רעות בדרך ומכל-פירענויות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל-מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל-רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל-פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שיי הלוי בן חנה וזוגתו אולגה שרה בת תמר

ויוצאי הלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי וזוגתו מוריאל

אילת ובעלה גדעון יעקובסון

יהושע הלוי וזוגתו מעיין חנה

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

לעילוי נשמת הרה"ח ר' טובי' ב"ר יעקב ע"ה

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il | Otzar770.com | Chasidut.tv | Lahak.org

הרשמה כמנויים
לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמודות נדרים פלוס

2 3 0 4 - 3 3 7 7

P.P.

שולם
1949

תל אביב